

El-Bid'aye ve'n-Nihaye

BÜYÜK İSLÂM TARİHİ

İbn Kesîr

EL BİDÂYE VE'N-NİHÂYE

BÜYÜK İSLÂM TARİHİ

İbn Kesîr

⑦

Çeviren:
Mehmet KESKİN

ÇAĞRI YAYINLARI
Divanyolu, Klodfarer Cd. No: 27
Sultanahmet / İSTANBUL
Tel: (0212) 516 20 80 - 81
Fax : (0212) 516 20 82

İÇİNDEKİLER

Hicri Onüçüncü sene	9
Yermük Savaşı	12
Yermük savaşından sonra Emirlığının Halid b.Velid'den Ebu Ubeyde'ye geçmesi	30
Halid b. Velid'in Şam'a gelmesinden sonra Irak'ta ceryan eden bir vak'a	31
Hiz. Ömer'in Halife oluşu	34
Dımaşk (Şam)'ın fethi	37
Fihl Savaşı	44
O sıralarda Irak diyarında yapılan savaşlar	45
Nemarik Savaşı	47
Köprü savaşı ve Müslümanların komutanı Ebu Ubeyd ile birlikte birçok askerin öldürülmesi	48
Büveyb Savaşı	50
Faslıların, Yezdücürd'ün Hükümdarlığı hususunda birleşmeleri	53
Hicri Onüçüncü senenin olayları	54
Hicri Onüçüncü senede vefat eden şahsiyetler	55
Hicri Ondördüncü sene	61
Kadisiye Savaşı	65
Hicri Ondördüncü senede vefat eden meşhur şahsiyetler Utbe b. Gazvam, Amr b. Ümmü Mektum, Müsenna b. Harise	83
Ebu Zeyd El-Enârî, Ebu Kuhafe	84
Hicri Onbeşinci sene, İlk Humuz Savaşı	89
Kinnesrin Savaşı	90
Kisariye Savaşı	92
Ecnadeyn Savaşı	93
Hiz. Ömer'in Kudüs'ü fethetmesi	96
Nehreşir Savaşı	104
Alfabetik sıraya göre hicri onbeşinci senede vefat eden şahsiyetler	105
Hicri Onaltıncı sene	107
Medain'in fethi	108
Celûla Savaşı	115
Hulfan'ın Fethi, Tekrit ve Musul'un fethi	119
Irak diyarındaki Masebezan'ın fethi, Karkisya ile Heyt'in Fethi	121
Hicretin Onyedinci senesi	124
Bizanslıların Ebu Ubeyde'yi Humus'ta kuşatmaları ve Hiz. Ömer' in Şam' a gelişi	125
Cezire'nin fethi	126
Amvas Taunıyla ilgili bazı haberler	129
Halid b. Velid'in Kinnesrin'deki görevlerinden de azledilmesi	132
Ahvaz, Menazir ve Nehri Tirin'in fethi	136
Tüster'in Barış Yoluyla İlk fethi, Bahreyn taraflarındaki Fars beldelerinde yapılan savaşlar	137
Tüster'in İkinci fethi ve Hürmüzan'ın esir alınarak Hiz. Ömer'e gönderilmesi	140
Sus Şehrinin fethi	142
Hicri Onsekinci sene	148

Haris b. Hişam, Şurahbil b. Hasene, Amir b. Abdullah b. Cerrah	154
Fadl b. Abbas b. Abdulmuttalib	155
Muoz b. Cebel	156
Yezid b. Ebu Süfyan, Ebu Cendel b. Süheyl	157
Hicri Ondukuzuncu sene	159
Hicri Ondokuzuncu senede vefat eden Şahsiyetler, Übey b. Ka'b	160
Hattab (r.a.), Savfan b. Muattal	161
Hicri Yirminci sene, Mısır'ın Fethi	162
Nil Kıssası	167
Hicretin Yirminci senesinde vefat eden bazı şahsiyetler Üseyd b. Hudayr	169
Üneys b. Mersed b. Ebu Mersed El-Ganevi, Rasullullah'ın	
Müezzini ve Ebu Bekir'in azadlısı Bilal b. Ebi Rebah el-Habeşi	170
Said b. Amir b. Huzeym, İyaz Ba Gunm	171
Ebu Süfyan b. Haris	172
Ebu Neysem b. et-Teyyihan, Zeynep Bindi Cahş	173
H. Peygamberin Halası Safiye Binti Abdulmuttalip	174
Uveym b. saide el-Ensârî, Bışr b. Amr b. Haneş, Ebu Hıraş Haveylid	175
Hicri Yirmibirinci sene, Nihavend Savaşı	176
Hicri yirmibirinci senede vefat eden şahsiyetler, Halid b. Velid	188
Tüleyha b. Huveylid	196
Amr b. ma'dikerib	197
Alâ b. Hadremî, Numan b. mukrin b. Aiz el-müzeni	199
Hicri yirmiikinci sene	200
Rey'in fethi, Komes'in fethi, Cürcan'ın fethi, Azerbeycan'ın fethi	202
Bab'ın fethi	203
Türklerle yapılan ilk savaş	204
Sed Kıssası	205
Yezdücürd b. Şehri yar, b. Kısra'nın Kıssası	209
Ahnef b. Kays ve Horasan	210
Hicretin Yirmiüçüncü senesi	215
Fesa ve Dâr-ı Ebcerd'in fethi ile Sariye b. Zenim'in Kıssası	216
Kürtlerle yapılan savaş	219
Seleme b. Kays el-Escai ve Kürtler, H. Ömer'in vefatı	220
H. Ömer'in Evsafı, H. Ömer'in zevceleri, oğulları ve kızları	229
H. Ömer için söylenen mersiyeler	231
Akra b. Habis	232
Habbab b. Münzir	233
Rebia b. Haris b. Abdulmuttalib, Alkame b. ulasa, Alkame b. müezzir	234
Hueym b. Said, Gaylan b. Selmeme es-Sakafî	235
Momer b. Haris, Meysere b. Mesruk el-Absi, Vakid b. Abdullah,	
Ebu Hıraş El-Hüzeli Eş-Şair	236
Ebu Leyla Abdurrahman b. Kab, Sevede Binti Zem'a, Hind Binti Ütbe	237
Osman b. Affan'ın Halifeliliği	238
Hicretin Yirmibeşinci senesi, Hicretin Yirmialtıncı senesi	248
Hicretin Yirmiyedinci senesi, Afrika Gazvesi, Endülüs Gazvesi	249
Berber Meliki Cerir'le Müslümanlar arasında geçen savaş	250

Hicretin Yirmisekizinci senesi ve Kıbrıs'ın Fethi	251
Hicretin Yirmidokuzuncu senesi	253
Hicretin Otuzuncu senesi	255
Hicretin Otuzuncu senesinde vefat eden zatlar, Übey b. Ka'b, Cebbar b. Sahr, Hatib b. Beltaa	257
Tüfeyl b. Haris, Abdullah b. Ka'b b. Amr El-Mazini, Abdullah b. Maz'un, İyaz b. Züheyr, Mesud b. Rebia, Mamer b. Ebi Serh, Ebu Üseyd	258
Hicretin Otuzbirinci senesi	259
Fars Hükümdarı Kısra Yezdücürd'ün öldürülmesi	260
Hicretin Otuzikinci senesi	264
Hicretin Otuzikinci senesinde vefat eden meşhur şahsiyetler	266
Abbas b. Abdulmuttalip	266
Abdullah b. Mes'ud	267
Abdurrahman b. Avf	269
Ebu zer El- Gifarî	271
Hicretin Otuzüçüncü senesi	273
Hicretin Otuzdördüncü senesi	275
Hicretin Otuzbeşinci senesi, Hz. Osman'ın Öldürülmesi	281
Mısır'daki asi grupların ikinci kez Hz. Osman'a gelmeleri	286
Mü'minlerin Emiri Hz. Osman'ın Kuşatma altına alınması	291
Hz. Osman'ın Öldürülmesi	301
Hz. Osman'ın Evsafı	313
Hz. Osman için söylenen mersiyelerden bazıları	320
Hz. Osman'ın fazileti ile ilgili bazı hadisler	325
Sadece Hz. Osman'ın Faziletlerinden bahseden hadisler.....	334
Hz. Osman'ın Faziletine delalet eden bazı örnekler	343
Hz. Osman'ın Hutbelerinden bazıları	346
Hz. Osman'ın Hanımları ve Çocukları	351
Hz. Osman zamanında vefat eden, ancak vefat tarihleri kesin olarak bilinmeyen bazı şahsiyetler, Enes b. Muaz b. Enes b. Kays el-Ensari en-Neccarî, Evs b. Samit el-Ensârî, Avs b. Harli el-Ensârî, Hür b. Kays, Meşhur Şair Hatie	353
Hübejb b. Yesaf b. utbe el-Ensârî, Selman b. Rebiu el-Bahilî, Abdullah b. Hüzafe b. Kays, el-Kureşi es-Sehmi	354
Abdullah b. Süraka b. Mutemir el-Adevî, Abdullah b. Kays b. Halid el-Ensârî, Amr b. Sürraka b. Mutemir el-Adevî, Umey b. Sa'd el-Ensârî el-Evsi	355
Urve b. Hizam Ebu Said el-Adevî, Kutbe b. Amir Ebu Zeyd el-Ensârî, Kays b. Mehdi b. Kays b. Selebe el-Ensari en-Neccavi, Lebid b. Rebia Ebu Ubayl el-Amiri, Musseyyeb b. Hüzn b. Ebi vehb el-Mahzumî	356
Muaz b. Amr b. Cemuh El-Ensârî, Muhammed b. Ebi Talib el-Kureşi el-Haşimi, Mabed b. Abbas b. Abdilmuttalib, Muaykib b. Ebu Fatma ed-devsi, Münkiz b. Amr el-Ensârî	357
Nuaym b. Mes'ud ebu Seleme el-Gatafani,	358

Ebu Züeyb Hüveylid b. Halid el-Hüzeli,	
Ebu Ruhm Sebte b. abdülzaza el-Kureşi, Ebu Zübeyd et-Taî	358
Ebu Sebte b. Ebi Ruhm el-Amirî, Ebu Lübabe b. Abdilmünziz,	
Ebu Haşim b. Utbe	359
Ebu Talip oğlu Ali'nin Halifelîği	360
Hiz. Ali'ye yapılan Halifelik Bey'atı	365
Hicretin Otuzaltıncı senesi	370
Cemel Vak'ası'nın başlangıcı	371
Hiz. Ali'nin Şam yerine Basra'ya gidişi	377
Talha b. Ubeydullah	399
Zübeyr b. Avvam	402
Hicri Otuzaltıncı senede cereyan eden diğer hadiseler	405
Sıffin Savaşı	409
Hicretin Otuzyedinci senesi	416
Ammar b. Yasir'in öldürülmesi	430
Şamlıların Kur'an Sahifelerini mızraklarının	
ucuna takarak yükseltmeleri	439
Hakem Olayı	444
Haricilerin baş kaldırılması	447
Ebu Musa ile Amr b. Asin Dumetü'l-Cendel'de bir araya gelmeleri	453
Haricilerin Kufe'den çıkmalarını ve Hiz. Ali ile Savaşmaları	457
Mü'minlerin Emiri Ali'nin Hariciler üzerine gidişi	462
Hariciler Hakkında nakledilen Hadis-i Şerifler	466
Hicri Otuzyedinci senede vefat eden şahsiyetler,	
Habbab b. Eret b. Cendele b. Said b. Huzeyme	486
Huzeyme b. Sabit, Rasullullah'ın Azatlısı sefine,	
Abdullah b. Erkam b. Ebil Erkam, Abdullah b. Büdeyl	
b. verka el-Huzai, Abdullah b. Habbab b. Eret	487
Abdullah b. Sad b. Ebi Serh, Ammar b. Yasir Ebul-yaksan el-Absî	488
Rebi b. Muavviz b. Afra	489
Hicretin Otuzsekinci senesi	490
Hicretin Otuzsekinci senesinde vefat eden şahsiyetler,	
Sehl b. Hanif, Sinvan b. Beydâ, Suheyb b. Sinan b. Malik	498
Hiz. Ebu Bekir es-Sıddık'ın oğlu Muhammed	499
Esmâ Binti Umeyy	500
Hicretin Otuzdokuzuncu senesi	501
Hicretin Otuzdokuzuncu senesinde vefat eden şahsiyetler,	
Sa'd el-Karazi, Ukbe b. Amr b. Salebe	504
Hicretin Kırkıncı senesi	505
Mü'minlerin Emiri Hiz. Ali'nin öldürülmesi	508
Hiz. Ali'nin Eşleri, Oğulları ve Kızları	519
Mü'minlerin Emiri Ali'nin Fazileti	522
Kardeşlik Hadisi	526
Hiz. Ali'nin Fatımatü'z-Zehra ile evlenmesi	534
Gadir-i Hum Hadisi	540
Kuş Hadisi	544
Hiz. Ali'nin Faziletine dair başka bir Hadis	546

HİCRİ ONÜÇÜNCÜ SENE

Bu senenin başında Ebu Bekir es-Sıddık Şam'a göndermek için ordu toplamaya başladı. Bu işi, hac dönüşünde şu ayet-i kerimelere uyarak yaptı:

“Ey inananlar! Yakınıınızda bulunan inkarcılarla savaşın; sizi kendilerine karşı sert bulsunlar. Bilin ki Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.” (et-Tevbe, 123.)

“Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlarla savaşın.” (et-Tevbe, 29.)

Hiz. Ebu Bekir, Rasûlullah'a uymak için böyle yapmıştı. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), Tebuk gazvesi senesinde Müslümanları Şam'da savaşmak için toplamıştı. Bu ordu şiddetli sıcaklarda büyük bir yorgunluktan sonra o bölgeye ulaşmış, aynı sene geri dömuşü. Rasûlullah (s.a.v.) vefatından önce azadlısı Zeyd'in oğlu Üsame'yi, Şam ve sınırlarında savaşmak için göndermişti.

Hiz. Ebu Bekir, Arap Yarım adasındaki düzeni sağladıktan ve mürtedlerle savaştıktan sonra bütün gücünü Irak'a teksif etti. Oraya Halid b. Velid'i gönderdi. Sonra Irak'a asker gönderdiği gibi Şam'a da göndermek istedi. Arap yarımadasının çeşitli yerlerinden emirler toplamaya başladı. Amr b. As'ı Velid b. Ukbe ile birlikte Kudaahlarnın zekatlarını toplamakla görevlendirmişti. Ona, Şam'a gitmesi için mektup yazdı. Mektubunda şöyle diyordu:

“Ben, seni daha önce Rasûlullah'ın görevlendirip söz vermiş olduğu işe, Rasûlullah'ın sözünü yerine getirmek üzere iade etmişim. Sen de bu görevin başına getirilmiş bulunuyorsun. Şimdi senin için hem dünyada, hem ahirette hayırlı olacak birşeyle görevlendirmek istiyorum. Ancak şu andaki görevin senin için daha sevimli olması müstesna,”

Bunun üzerine Amr ona şunları yazdı: “Ben, İslâm'ın oklarından birisiyim. Allah'tan sonra sen, bu okları atan ve onları bir arada toplayan-sın. Bu okların en yamanını, en korkutucusunu ve en faziletlisini araştı-
tır, bul ve onları kullan.”

Hiz. Ebu Bekir, Velid b. Ukbe'ye de yukarıdakine benzer bir mektup yazdı. Velid de ona aynı cevabı verdi. Bu iki komutan, yerlerine birer halef tayin ettikten sonra Medine'ye yöneldiler.

Halid b. Said b. As, Yemen'den Medine'ye geldi. Medine'ye girerken üzerinde ipek bir cübbe vardı. Hiz. Ömer, bu cübbeyi görünce orada bulu-

nan insanlara, cübbeyi üzerinden çekip çıkarmalarını ve parçalamalarını emretti. Halid b. Said de bu duruma öfkelenip Hz. Ali'ye şöyle dedi:

— Ey Abdumenaş oğulları, halifelik konusunda yenilgiye mi uğradınız?

Hz. Ali de ona şöyle cevap verdi:

— Sen bu işi bir yenişme mi, yoka halifelik olarak mı görüyorsun?

Halid b. Said:

— Bu iş sizden daha iyi kimseler ele geçirmemeli, deyince Ömer b. Hattab, Halid b. Said'e şöyle karşılık verdi:

— Sus, Allah senin ağzını dağıtsın. Allah'a yemin ederim ki, içine daldığın bu sözleri yalan olarak söylemeye devam ediyorsun. Ama, sonunda sadece kendine zarar vereceksin.

Hz. Ömer, Halid b. Said'in bu sözlerini Hz. Ebu Bekir'e iletmış, ama Hz. Ebu Bekir buna içerlememişti. Askerler, Hz. Ebu Bekir'in emri üzerine yanında toplandıkları zaman Ebu Bekir kalkıp onlara bir konuşma yaptı. Allah'a gerekli şekilde hamdü senâda bulundu. Sonra insanları cihada teşvik edip şöyle buyurdu: "Dikkat edin. Her iş için derleyici ve düzenleyiciler vardır. Her kim işinin gereğini yerine getirirse, bu onun için yeterlidir. Her kim Allah için çahşırsa, Allah ona yeter. Gayretli olsun, haddi aşmayın. Çünkü mutedil olmak çok daha tesirlidir. Dikkat edin, imanı olmayan kimsenin dini yoktur. Allah'tan korkusu bulunmayan kimsenin de imanı yoktur. Niyeti olmayan kimsenin ameli hiçtir. Dikkat edin, Allah'ın kitabında Müslümanın sahip olmayı arzuladığı Allah yolunda cihad sebebiyle sevap ve mükafat vardır. Bu da Allah'ın gösterdiği kurtuluştur. Böylelikle insan rezil rüsvay olmaktan ve utanmaktan kurtulur. Ben, şerefli ve onurlu olmayı da buna ekliyorum."

Bu nutkunu irad ettikten sonra Hz. Ebu Bekir, komutanları tayin etmeye, sancak ve bayrakları onlara hazırlayıp vermeye başladı. Anlatıldığına göre ilk sancağı Halid b. Said b. As'a vermişti. Hz. Ömer gelip onu bundan vazgeçirmeye çalışmış ve söylediği sözleri ona hatırlatmıştı. Ancak Hz. Ebu Bekir, Ömer gibi bundan etkilenmiş ve içerlemiş değildi. Aksine Halid'i Şam'a gitme görevinden alıp Teyma'ya gitmek üzere görevlendirmişti. Halid'e, oradaki Müslümanlarla durup, göndereceği emrin kendisine ulaşmasını beklemesini tenbihlemişti.

Sonra Yezid b. Ebu Süfyan için bir sancak hazırlayıp verdi. Onun yanında da bir kalabalık vardı. Ayrıca maiyetinde Süheyl b. Amr ve benzeri Mekkeliler vardı. Hz. Ebu Bekir, Yezid b. Ebu Süfyan'ı uğurlarken beraberinde yaya olarak yürüdü. Yürürken ona, savaş bilgisi hususunda güvendiği kimselere ve beraberindeki Müslümanlara iyi davranmasını tavsiye etti. Şam vilayetini ona bıraktı.

Sonra Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı da başka bir ordu üzerine gönderdi. Onu da uğurlarken de beraberinde bir süre yaya yürüdü. Ona bazı tavsi-

yelerde bulundu. Humus valiliğini ona verdi. Amr b. As'ı beraberindeki bir ordu ile Filistin'e gönderdi. Göz önünde bulundurduğu bazı faydalar için her komutanın, diğer komutanların yolundan ayrı başka bir yoldan gitmelerini emretti. Hz. Ebu Bekir, bu emri verirken Allah'ın peygamberi Yakub'un oğullarına verdiği şu talimata uymuştu:

"Oğullarım! Tek bir kapıdan değil, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah katında size bir faydam olmaz. Hüküm ancak Allah'ındır. O'na güvendim, güvenenler de O'na güvensinler." (Yûsuf, 67.)

Yezid b. Ebu Süfyan, Tebük üzerine gitti.

Medainî, hocalarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Ebu Bekir'in bu orduları harekete geçirmesi, hicri onüçüncü sene başlarında olmuştu.

Muhammed b. İshak, Salih b. Keysan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ebu Bekir yaya, Yezid b. Ebu Süfyan ise süvari olarak bir süre yürüdüler. Hz. Ebu Bekir, ona bazı tavsiyelerde bulundu. Tavsiyelerini tamamladıktan sonra ona: "Sana selam söylüyor ve seni Allah'a emanet ediyorum." dedi. Sonra Medine'ye döndü. Yezid de yoluna devam edip yürüyüşünü hızlandırdı. Sonra Şurahbil b. Hasene, Yezid'in ardı sıra gitti. Bunlardan sonra da Ebu Ubeyde bunlara takviye olarak yola çıktı. Ama her biri ayrı bir yoldan gittiler. Amr b. As yola çıktı. Nihayet Şam diyarına bağlı Aramat'a inip konakladı. Anlatıldığına göre Yezid b. Ebu Süfyan da ilk olarak Belka'ya inip konaklamıştı. Şurahbil Ürdün'e inmiş, ama Basra'ya indiğini söyleyenler de olmuştur. Ebu Ubeyde ise, Cabiye'ye inmişti. Hz. Ebu Bekir de bunlara takviye askerler göndermeye başlamış. Bu takviye birliklerden her birine, diledikleri komutanın maiyetine girmelerini emretmişti. Ebu Ubeyde, Belka diyarına vardığı zaman Belkalılarla savaşmış, sonunda onlarla barış antlaşması yapmıştı ki, bu da Şam'da yapılan ilk barış antlaşması olmuştu.

Şam'da vuku bulan ilk savaş, şöyle olmuştu: Bizanslılar, Filistin'e bağlı Ariye denen yerde toplanmışlardı. Ebu Ümame, bir birlik ile onların üzerlerine gitmiş, onları öldürmüş, mallarını da ganimet olarak ele geçirmişti. Onlardan büyük bir komutanı da öldürmüştü. Bundan sonra Mercü's-safra savaşı yapılmıştı ki bu savaşta Halid b. Said b. As ile Müslümanlardan bir topluluk şehid edilmişlerdi. Denildiğine göre Mercü's-safra savaşında Halid b. Said'in bir oğlu şehid edilmiştir. Kendisi ise kaçmış, Hicaz diyarına kendini atmıştı. Doğrusunu Allah bilir. İbn Cerir, bunu böyle anlatmıştır.

Yine İbn Cerir der ki: Halid b. Said, Teyma'ya varınca Bizans askerleri Gayra, Tenub, Beni Kelb, Selih (Süleyh?), Lahm, Cüzam ve Gassan kabilelerinden birçok Hristiyan Arabı da aralarına katarak ona karşı büyük bir askeri birlik teşkil ettiler. Halid b. Said, onların üzerine yürü-

dü. Yakınlarına varınca onun karşısındaki bu düşman birlik dağıldı. Birçoğu İslâm'a girdi. Halid b. Said de gerçekleşen bu fethi, Hz. Ebu Bekir'e bildirdi. Hz. Ebu Bekir, ona ilerlemesini ve geri dönmemesini emretti. Ayrıca Velid b. Utbe ve İkrime b. Ebi Cehil refakatindeki bir askeri birliği de ona takviye kuvveti olarak gönderdi. Bunun üzerine Halid b. Said yoluna devam etti. Kudüs yakınlarına varınca Bizans komutanlarından Mahan'la karşılaştı. Askerlerini kırıp geçirdi. Mahan kaçıp Şam'a sığındı. Halid b. Said, onun peşine düştü. Askerler Şam'a ulaşmak için olanca gücüyle yürüyüşlerini hızlandırdılar. Şam'a yaklaşmak istediler. Mercü's-safra'ya ulaştılar. Orada Mahan'ın silahlı adamları yollarını kestiler. Mahan savaştı. Halid b. Said kaçtı. Zu'l-merve'ye giremedi. Bizanslılar, Müslüman askerleri çembere aldılar. Sadece süvariler kaçıp kurtuldular. İkrime b. Ebi Cehil sebat etti. Şam'ın yakınlarına kadar geriledi ve orada kaçıp kendisine gelenlere yardımcı oldu. Şurahbil b. Hasene de Irak'taki Halid b. Velid'in yanından kalkıp Ebu Bekir es-Sıddık'ın yanına vardı. Ebu Bekir, onu ordusunun başına komutan yapıp Şam'a gönderdi. Halid b. Said Zu'l-merve'ye uğradığı zaman kendisiyle birlikte Zu'l-merve'ye kaçan arkadaşlarının çoğunu topladı. Sonra bir grup insan, Hz. Ebu Bekir'in yanında toplandılar. Hz. Ebu Bekir onların başına Muaviye b. Ebi Süfyan'ı komutan yaparak kardeşi Yezid b. Ebu Süfyan'a takviye olsun diye gönderdi. O, Halid b. Said'e uğrayınca beraberindeki adamları Zu'l-merve'den alıp Şam'a götürdü. Sonrada Halid b. Said'in Medine'ye girmesi için Muaviye, Hz. Ebu Bekir'den izin istedi. Hz. Ebu Bekir ise: "Onun durumunu Hz. Ömer daha iyi bilir." dedi.

YERMÜK SAVAŞI

Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Yermük savaşı, hicri onüçüncü senede Dımaşk'ın fethinden önce yapılmıştır. Ebu Cafer b. Cerir de, Seyf'in bu görüşüne katılmıştır. Hafız b. Asakir'in, Yezid b. Ebu Ubeyde, Velid, İbn Luhay'a, Leys ve Ebu Maşer'den naklettiğine göre bu savaşı, hicri onbeşinci senede Dımaşk'ın fethinden sonra yapılmıştır.

Muhammed b. İshak ise, bu savaşın hicri onbeşinci senenin receb ayında yapıldığını ifade etmiştir.

Halife b. Hayyat, İbn Kelbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Yermük savaşı hicri onbeşinci senenin receb ayının beşinci gününde pazar-tesi günü yapıldı.

İbn Asakir, bunun sağlam bir rivayet olduğunu söylemiştir. Seyf'in: "Yermük savaşı, hicri onüçüncü senede Dımaşk'ın fethinden önce yapılmıştır." sözüne gelince, onun bu sözüne tabi olan bir kimse olmamıştır.

Ben derim ki: Seyf b. Ömer'in bu sözleri, İbn Cerir'in şu nakline da-

yanmaktadır: Bu ordular, Şam'a yöneldikleri zaman Bizanslılar, şiddetli bir korkuya kapıldılar. Kendilerine yol göstermesi için Herakliyus'a mektup yazdılar. O zaman Herakliyus, Humus'ta bulunuyordu. Anlatıldığına göre Herakliyus, o sene Kudüs'e gidip hac görevini ifa etmişti. Bu durumdan haberdar olunca Şam'daki Bizanslılara şu talimatı göndermişti:

"Yazıklar olsun size. Bunlar yeni bir dine bağlı kimselerdir. Bunlara kimse karşı koyamaz. Bana uyun da Şam haracının yarısını kendilerine vermek üzere onlarla barış antlaşması yapın ki Bizans dağları sizin elinizde kalmaya devam etsin. Eğer bu tavsiyeme uymazsanız onlar sizden Şam'ı ahırlar ve sizi Bizans dağlarında sıkıştırırlar."

Bizanslılar, Herakliyus'un bu talimatı karşısında vahşi hayvanlar gibi sesler çıkarmaya başladılar. Din ve dünya savaşı ve zaferi konusunda bilgi ve görüşleri kıt olduğu için bu gibi durumlarda bu tür sesler çıkarmak, onların âdeti haline gelmişti. O esnada Herakliyus, Humus'a doğru hareket etti. Bizans ordularının, komutanlarının idaresi altında savaş alanına çıkmalarını ve her Müslüman komutanın komutasındaki askerlere karşı kesif bir kalabalıkla çıkmalarını emretti. Baba bir kardeşi Tozarik'i 90000 savaşı ile Amr b. As'ın karşısına, Cerceh b. Bozihay'ı da, Yezid b. Ebu Süfyan'ın karşısına çıkardı. Kendisi de 50.000 veya 60.000 askerden oluşan bir birliğin başına geçti. Derfes'i Şurahbil b. Hasene'ye, Lakikar (Kaykulan?)'i 60.000 askerle Ebu Ubeyde b. Cerah'a karşı çıkardı.

Bizanslılar: "Vallahi, artık Ebu Bekir'i diyarımıza süvariler göndermek gücünden yoksun bırakacağız." dediler. İkrime b. Ebi Cehil komutasındaki askerler dışında kalan Müslüman askerlerin sayısı 21.000 idi. İkrime, 6.000 askerle Şam tarafında Müslümanlara takviye olarak beklemekteydi. Komutanlar başlarına gelen bu büyük hadisede ne yapacaklarını sormak üzere Ebu Bekir ile Ömer'e mektup yazdılar. Ebu Bekir de onlara şu mealde bir mektup yazıp gönderdi:

"Toplanın tek bir ordu haline gelin. Müşrik askerlerin üzerine atılın. Siz, Allah'ın dininin yardımcısıdır. Allah, dinine yardım edenlere yardım eder. Kendisini inkar edenleri ise yardımsız bırakır. Sizin gibi bir ordu, sayı azlığından ötürü mağlup olmaz. Ancak günahkarlık yüzünden mağlup olabilir. Bu sebeple günahattan sakının. Sizden her bir asker, arkadaşı ile bağlarını güçlendirsin."

Hiz. Ebu Bekir es-Sıddık: "Allah'a yemin ederim ki, Hristiyanları Halid b. Velid vasıtasıyla şeytanın vesveseleri ile meşgul edeceğim." dedi ve Irak'ta bulunan Halid b. Velid'e, Şam'a gitmesi ve oradaki ordunun başına emir olması için haber gönderdi. Halid, işini tamamladıktan sonra Irak'taki görevinin başına döndü ve ileride anlatacağımız olaylar meydana geldi.

Heraklıyus, Hz. Ebu Bekir'in komutanlarına, toplanmaları için gönderdiği emirden haberdar olunca oda aynı şekilde toplanıp develer için durulabilecek geniş bir yer, savaşmak için geniş bir alan, düşman askerlerinin kaçmalarına imkan vermeyen dar geçitlerin bulunduğu bir mahalde toplanmaları emrini gönderdi. Askerlerin başında kardeşi Bendarik, öncü kuvvetlerin başında Cerce, sağ ve sol canahlarda da Mahan ve Dragos, deniz tarafında da Kaykulan adındaki kumandanlar vardı.

Muhammed b. Aid, Said b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Müslümanlar, 24.000 kişi idiler. Başlarında Ebu Ubeyde vardı. Bizanslılar ise, 120.000 kişi idiler. Başlarında Mahan ve Sıkılab vardı. Bu iki ordu Yermük denen yerde savaşmışlar. İbn İshak'ın da anlattığına göre testisleri burulmuş olan Sıkılab, o gün 100.000 kişilik Bizans ordusunun komutanı idi. Bu ordunun öncü birliğinin başında Cerceh vardı. Bu birlik, Ermenilerden oluşturulmuştu ki, sayıları 12.000'i bulmaktaydı. Mustarebe Araplardan da 12.000 kişilik grubun başında Cebile b. Eyhem bulunuyordu. Müslümanlar 24.000 kişi idiler. İki ordu şiddetli b. şekilde savaşmışlar. Öyleki arkadan kadınlarda şiddetli bir şekilde bu savaşa katıldılar."

Velid, Abdurrahman bir Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Heraklıyus, Mahan isimli Ermeni komutan maiyetinde 200.000 kişilik bir orduyu Müslümanların üzerine göndermişti."

Seyf b. Ömer dedi ki: Rumlar, ilerlemeye devam ettiler. Yermük'e yakın ve Kuse denen yerde konakladılar. Vadi onlara karşı bir hendek oldu. Sahabelerde Hz. Ebu Bekr'e haber gönderip takviye istediler ve Yermük'teki Bizans ordusuna karşı nasıl hareket edeceklerine dair talimat göndermesini talep ettiler. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr, Halid b. Velid'e mektup yazarak Irak'ta yerine birini vekil bırakmasını ve beraberindekilerle birlikte Şam'a dönmesini emretti. Şam'a vardığı zaman komutayı ele almasını tenbihledi. Bunun üzerine Halid b. Velid, yerine Müsenna b. Harise'yi Irak'a vali olarak bıraktı. Kendisi de 9.500 kişilik askeri birliği ile beraber Rafi b. Umeyre et-Taî kılavuzluğunda Şam'a doğru yola çıktı. Kılavuz Rafi, Halid'in ordusunu Simak yolundan yürüterek Kurakir denen yere ulaştırdı. Daha önce kimsenin geçmediği yollardan geçirdi. Çölleri ve sahralarla vadileri geçip dağlara tırmandı. Belirsiz yollardan yürüdü. Onlar, susuz çöllerden geçmekte iken develer susamaya başladılar. Develere bir-iki defa arka arkaya su içirdiler. Sonra da arkalarındaki yükü koparmaşınlar diye develerin ağızlarını ve dudaklarını kestiler. Su tükenince birkaç deveyi boğazlayarak karınlarındaki suyu içtiler. Atlarına da içirdiler. Ve develerin etlerini pişirerek yediler. Kararlaştırdıkları yere vardıklarında bu yolculuk beş gün sür-

müştü. Halid b. Velid, Tedmür tarafından Bizanslıların üzerine geldi. Tedmür ve Erke halkları ile barış yaptı. Azra'ya uğradığında orayı ganimet edindi. Gassanlılara büyük miktarda malı ganimet olarak bıraktı. Kendisi de Dımaşk'ın (Şam'ın) doğusundan çıktı. Sonra yoluna devam etti. Busra'ya vardı. Sahabelerin, Busra valisi ile savaştıklarını gördü. Onunla barış yaptı ve şehri yine kendi şartları çerçevesinde valiye bıraktı. Busra, Şam diyarında feth edilen ilk şehir oldu. Allah'a hamd olsun.

Halid b. Velid, Gassan mıntıkasında ele geçirdiği ganimetlerin beşte birini, Bilal b. Hars el-Müzenî ile birlikte Hz. Ebu Bekir'e gönderdi. Kendisi, Ebu Ubeyde, Mersed ve Şurahbil ile birlikte Amr b. As'ın yanına gitti. Bizanslılar, Miver'e bağlı Arba mıntıkasında Amr b. As'a hücum etmişlerdi. Böylece Ecnadeyn savaşı başlamış oldu. Müslümanlardan birisi, Halid'le birlikte yaptıkları bu yolculuk hakkında şöyle bir şüir söylemişti:

“Ne gözü varmış Rafi'in, nasılda Karakir'den Suva'ya geçirdi bizi,
Beş gün yolculuk yaptık, ordu bu yolculuğu yapınca ağıladı.
Senden önce hiç kimse bu yollardan geçmiş değildi.”

Araplardan birisi, bu yolculuk hakkında Halid'e şöyle demişti: “Eğer falan ağacın yanında sabahlarsan, sen ve beraberindekiler kurtulursunuz. Eğer o ağaca ulaşamazsan sen ve beraberindekiler helak olursunuz.”

Halid, yanındakilerle birlikte yoluna devam etti. Büyük bir tepe ile karşılaştılar. Orada sabahladılar. Halid: “Sabahleyin bu kavim övgülü bir yürüyüş yapacaktır.” dedi ve öyle oldu. Güzel bir yürüyüşle yollarına devam ettiler.

Seyf b. Ömer, Ebu Nahif ve diğerleri dediler ki: Bizanslılar, Vakusa'da komutanlarıyla bir araya geldiklerinde ve sahabelerde onlara yakın olan menzillerinden intikal ettiklerinde Amr b. As, sahabelere şöyle dedi:

— Ey insanlar, size müjdeler olsun. Allah'a yemin ederim ki, Bizanslılar kuşatma altına alındılar. Kuşatma altına alınan kimseye hayrın ulaştığı çok az görülmüştür.

Anlatıldığına göre sahabeler, Bizanslıların üzerine ne şekilde gideceğini karara bağlamak için meşveret yapmak üzere toplandıklarında komutanlar bu iş için mecliste toplandılar. Ebu Süfyan gelip onlara şöyle dedi:

— Ben, savaş hususunda karar almak için toplanacak bir kavme ulaşınca dek yaşayacağımı sanmıyordum. Böyle bir kavmin arasında bulunabileceğimi düşünmemiştim. -

Ebu Süfyan, böyle dedikten sonra ordunun üç kısma ayrılmasını tavsiye etti. Birinci kısım ilerleyip düşmanın karşısında ordugah kuracak, sonra yükleri ve kadınları ihtiva eden ikinci kısım harekete geçecek. Bunların birinci gruba ulaşmasından sonraya kadar Halid bekleyecek, ondan sonra harekete geçecek ve öyle bir yere gelecek ki, çöl arkalarında kalacak. Böylece kendilerini giyecek ve takviye kuvvetleri rahatlıkla ulaşabilecekti.

Komutanlar, Ebu Süfyan'ın bu tavsiyesine uydular. Bu, güzel bir görüştü.

Velid, Safvan tariki ile Abdurrahman b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Bizanslılar, Deyr Eyyüb ile Yermük arasına gelip ordugah kurdular. Müslümanlar da diğer tarafta nehrin öte yakasında ordugah kurdular. Medine'den kendilerine takviye kuvvetleri ulaşsın diye Ezriat şehrini de arkalarına aldılar. Halid b. Velid ise, rebiyülevvel ayı boyunca Rumları kuşatan sahabelerin yanına aynı ayda gelmişti. Halid'in rebiyühahir ayında takviye olarak geldiğini gören Bizanslı komutan Mahan, beraberinde keşişler, papazlar, rahipler olmak üzere gelip askerleri saşa teşvik ettiler ki, Hristiyanlık dinine yardım etsinler. O gün Bizans ordusundaki askerlerin 280 000 zincir ve iplerle birbirlerine bağlanmışlardı. 80 000 süvari ve 80 000 de piyade vardı.”

Seyf dedi ki: Anlatıldığına göre firar etmemeleri için Bizans askerlerinden her on tanesi bir zincire vurulmuştu. Zincire vurulanların toplamı 30 000 askerdi. Doğrusunu Allah bilir. Seyf dedi ki: İkrime b. Ebi Cehil, beraberindeki askerlerle Müslümanlara yardıma geldi. Böylece sahabe ordusu 36 000 ile 40 000 arasında bir yekünü buldu.

İbn İshak ile Medainî derler ki: Ecnadeyn savaşı, Yermük savaşından önce yapıldı. Ecnadeyn savaşı, hicri onüçüncü senenin cemaziyevvel ayının bitimine iki gece kala yapıldı. Bu savaşta birçok sahabe şehid edildi. Bizanslılar, yenilgiye uğradılar. Komutanları Kaykulan öldürüldü. Kaykulan, Hristiyan Araplardan birini, sahabelerin durumunu anlamak için casus olarak göndermişti. Bu casus gerekli araştırmayı yaptıktan sonra onun yanına döndüğünde şöyle demişti: “Öyle bir millette rastladım ki, bunlar geceleyin rahip, gündüzleyin de kahraman askerdirler. Allah'a yemin ederim ki, onların hükümdarlarının oğlu hırsızlık yapacak olsa onun dahi elini keserler. Yahut hükümdarlarının oğlu zina edecek olursa onu dahi recm ederler.”

Bunun üzerine Kaykulan: “Allah'a yemin ederim ki, eğer doğru söylüyorsan, o zaman yerin altı üstünden daha hayırlıdır.” dedi.

Seyf b. Ömer, yukarıdaki ifadelerine devamla şöyle demiştir: Halid b. Velid, askerlerin dağınık vaziyette olduklarını gördü. Ebu Ubeyde'nin askerleri ile Amr b. As'ın askerleri bir tarafta, Yezid ile Şurah-

bil'in askerleri de başka bir taraftaydı. Bunun üzerine kalkıp insanlara nutuk irad etti. Onların toplanmalarını emretti. Dağılıp ihtilafa düşmekten onları men etti. Bu konuşması üzerine insanlar toplandılar. Düşmanla karşı karşıya saf halinde dizildiler. Zaman, cemaziyelahir ayının ilk günleri idi. Halid b. Velid kalkıp Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra askerlere hitaben şöyle dedi:

"Bu, Allah'ın savaşlarından bir savaştır. Bunda övünmemek ve taşkınlık yapmamak gerekir. Cihadınızı ihlasla yapın. Yaptığınız bu işlerle de Allah'ın rızasını amaçlayın. Bu öyle bir savaştır ki, sonucu bugünkü davranışınıza bağlı olacaktır. Eğer bugün düşmanı hendeklerine itersek onları devamlı surette geriye doğru itebiliriz. Eğer onlar bizi yenilgiye uğratacak olurlarsa, artık ebediyyen iflah olmayız. Gelin, komutanlığı nöbetleşe alalım. Bugün birimiz, yarın bir başkası, öbür gün de bir başkası komutan olsun. Böylece hepiniz komutanlık yapmış olursunuz. Yalnız bugün komutanlığı bana verin."

Halid'in bu konuşmasından sonra askerler, onu başlarına komutan yaptılar. Bu işin gerçekten uzun süreceğini zannediyorlardı. Bizanslılar, benzeri görülmemiş bir tabiye yaparak ortaya çıktılar. Halid de Araplar arasında benzeri görülmemiş bir tabiye yaparak ortaya çıktı. Her biri 1000'er askerden teşekkül eden otuz altı ile kırk arasında askeri birlikle ortaya çıktı. Her 1000 kişinin başında da bir komutan vardı. Ebu Ubeyde'yi merkeze komutan yaptı. Sağ cenaha Amr b. As'ı komutan yaptı. Refakatına da Şurahbil b. Hasene'yi verdi. Sol cenaha Yezid b. Ebi Süfyan'ı komutan yaptı. Her askeri birliğin başına bir komutan tayin etti. Keşif kuvvetlerinin başına Kubab b. Eşyem'i tayin etti. Artçıların başına da Abdullah b. Mesud'u komutan yaptı. O gün ordunun kadısı da Ebu Derda idi. Onlara öğüt verip savaşa teşvik eden kıssacıları da Ebu Süfyan b. Harb'di. Askerler arasında dolaşıp Enfâl sûresini ve cihad ayetlerini okuyan da Mikdad b. Esved idi.

İshak b. Yesar'ın anlattığına göre Yermük savaşında sağ ve sol cenah komutanları ile öncü ve artçı birlikliklerin komutanları dört kişi idiler: Ebu Ubeyde, Amr b. As, Şurahbil b. Hasene ve Yezid b. Ebu Süfyan.

İnsanlar, bayrakları altında savaş alanına geldiler. Sağ cenahta Muaz b. Cebel, sol cenahta Nüfase b. Üsâme el-Kinanî komuta ediyordu. Piyadelerin başında Haşim b. Utbe b. Ebi Vakkas, süvarilerin başında da Halid b. Velid vardı. O, savaşta müşir (başkomutan) pozisyonundaydı. Herkes onun görüşüne göre hareket ederdi.

Bizanslılar, azamet ve kibirleri ile geldiklerinde o mıntakanın ovalarını ve vadilerini kara bulutlar gibi kapladılar. Yüksek seslerle naraclar atıyorlardı. Rahipleri İncil okuyup, onları savaşa teşvik ediyorlar. Halid b. Velid, süvarilerin başında ordunun önünde duruyordu. Atını

Ebu Ubeyde'nin yanına sürüp ona yaklaştı ve şöyle dedi:

— Ben sana bir teklifte bulunacağım.

— Buyur, Allah'ın sana emr ettiğini söyle, ben de seni dinleyecek ve itaat edeceğim.

— Şu Bizanslılar, karşı konulamayacak büyük bir saldırı yapacaklardır. Ordumuzun sağ ve sol cenahlarından korkuyorum. Süvari birliğini ikiye bölüp sağ ve sol cenahın arkalarına yerleştirmek istiyorum. Bizanslılar, bu cenahları darbelerine maruz bıraktıkları zaman arkadaki süvariler bu cenahlara takviye olsunlar. Arkadan gelip yardımcı olsunlar.

— Güzel bir görüş ileri sürdün.

Halid b. Velid, ikiye ayırdığı süvari birliklerinden birinin başında bulunup sağ cenahın arkasına geçti. Diğer süvari birliğinin başına da Kays b. Hübeyre'yi yerleştirerek sol cenahın arkasına yerleştirdi. Ebu Ubeyde'ye de merkezden geri çekilerek askerlerin arkasına geçmesini söyledi ki, Bizanslıların darbesi karşısında hezimete uğrayan İslâm askerleri geriye dönmek ve kaçmak istedikleri zaman Ebu Ubeyde'den utansınlar da tekrar cepheye dönsünler.

Ebu Ubeyde, merkezdeki yerine Said b. Zeyd'i bıraktı. Bu zat, aşere-i mübeşşereden biridir. Allah onlardan razı olsun.

Halid, kadınlara da kaçan askerleri vurmalarını emretti. Kadınların yanlarında ise bir miktar kılıç ve başka silahlar vardı. Bu talimatları verdikten sonra Halid yerine döndü. Allah, ondan razı olsun.

İki ordu karşı karşıya gelip savaş alanına çıktıklarında Ebu Ubeyde, Müslümanlara vaz-ü nasihatla bulunarak şöyle dedi:

— Ey Allah'ın kulları! Allah'ın dinine yardım edin ki, O da size yardım etsin ve ayaklarınızı sabitleştirisin. Ey Müslümanlar topluluğu, sabredin. Çünkü sabır, küfürden kurtarır. Rabbi razı kılar. Utanılacak şeyleri yok eder. Saflarınızdan ayrılmayın. Düşmana karşı bir adım dahi ilerlemeyin. Savaşa önce siz başlamayın, mızrak atın ve sert şeyleri siper edinin. İçinizde Allah'ı zikretmekten başka birşey söylemeyin, susun. Bu halinizi ben size ikinci emri verinceye kadar sürdürün."

Muaz b. Cebel de askerlerin yanına çıkıp onlara vaz-ü nasihatla bulundu ve şöyle dedi:

— Ey Kur'ân ehli! Ey kitabın muhafızları! Hak ve hidayetin yardımcıları! Doğrusu kuruntularla Allah'ın rahmetine ulaşamaz. Cennet'ine de girilemez ve Allah, geniş mağfiret ve rahmetini ancak doğru sözlü ve tasdik edici kimselere verir. Siz, Allah'ın şu buyruğunu işitmediniz mi?

"Allah, içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kılacağına dair söz vermiştir." (en-Nûr, 55.)

Allah, size rahmet etsin. Rabbinizin sizi, düşmandan kaçarken görmesinden utanın. Siz O'nun kudret pençesindesiniz. O'ndan kaçıp kurtulmanıza imkan yok. O'ndan başkasıyla da onur bulamazsınız.

Amr b. As'da askerlere şöyle bir hitap ta bulundu:

— Ey Müslümanlar! Gözlerinizi kapatın, diz üstü çökün. Mızrak atmaya başlayın. Onlar size saldırırlarsa onlara mühlet verin. Develerinin hörgüçlerine bindikleri zaman arslanlar gibi üzerlerine atılın. Doğruluğu beğenen ve ödüllendiren, yalana kızan ve iyiliğe iyilikle mukabelede bulunan Allah'a yemin ederim ki ben, Müslümanların bu beldeleri kasaba kasaba ve köşk köşk fethedeceklerini düymuşumdur. Onların toplulukları ve sayılarının çokluğu sizi korkutmasın. Eğer siz onlara sağlam darbelerle saldırırsanız onlar keklik yavruları gibi uçuşup giderlerdir.

Ebu Süfyan da askerlere hitaben şöyle dedi:

— Ey Müslümanlar topluluğu! Siz Arapsınız, Acemlerin diyarında bulunuyorsunuz. Ailenizden, emirü'l-mü'mininden ve Müslümanların şehirlerinden uzaktasınız. Allah'a yemin ederim ki, siz sayıları çok bir düşmanın karşısındasınız. Size karşı şiddetli bir öfke beslemektedirler. Siz, onların canlarına, beldelerine ve kadınlarına kasdettiniz. Allah'a yemin ederim ki, sizi bu kavimden kurtaracak ve yarın Allah'ın hoşnutluğuna ulaştıracak olan şey, onlara karşı samimiyet ve sabırla savaşp zorlu durumlarına tahammülle saldırmanız olacaktır. Bilesiniz ki bu, uyulması gereken bir yoldur. Diyar, gerinizdedir. Sizinle mü'minlerin emirinin ve İslâm cemaatının arasında çöller ve sahralar vardır. Hiç kimsenin sabırdan ve Allah'ın va'dettiği şeyi ümid etmekten başka sapacağı bir yol yoktur. Sabır ve Allah'ın va'dettiği şeyi ümid etmek, dayanılacak en hayırlı mesneddir. Kendinizi kılıçlarınızla koruyun. Birbirinizle yardımlaşın. İşte sığınılacak kaleniz bu olsun.

Ebu Süfyan böyle dedikten sonra kadınların yanına gitti. Onlara da bazı tavsiyelerde bulunduktan sonra dönüp şöyle bir çağrıda bulundu.

— Ey İslâm ehli! Gördüğünüz şeyler hazır oldu. İşte Rasûlullah ve Cennet önünüzdendir. Şeytan ve Cehennem arkanızdadır. Böyle dedikten sonra geçip yerine gitti. Allah ona rahmet etsin.

O gün Ebu Hüreyre de askerlere vaz-ü nasihatta bulunarak şöyle dedi:

— İri gözlü hurilere doğru koşun. Nimet cennetlerinde Aziz ve Celil olan Rabbinizin komşuluğuna doğru hızla yol alın. Siz öyle bir yerde ve makamda bulunuyorsunuz ki, bu yer ve bu makam kadar Rabbinizin hoşuna gidecek başka bir yer ve makam yoktur. Bilesiniz ki sabreden kimseler için fazilet ve üstünlük vardır.

Seyf b. Ömer, hocalarının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Bu savaşta sahabelerden 1000 kişi vardı ki bunların 100 kişisi, Be-

dir savaşına katılmış olanlardandı.

Ebu Süfyan, her askeri birliğin yanı başına gelip şöyle diyordu:

— Allah Allah! Siz, Arapların halesi ve İslâm'ın yardımcılarısınız. Şu karşınızdaki askerler de Bizanslıların halesi ve şirkin yardımcılarıdır. Allah'ım, bu senin savaşlarından bir savaştır. Allah'ım, yardımını kullarına indir.

Dediler ki: Halid b. Velid, Irak'tan geldiği zaman Hristiyan Araplardan biri ona şöyle dedi:

— Rumlar ne kadar çok, Müslümanlar ise ne kadar azdırlar!

— Yazıklar olsun sana. Sen beni, Rumların çokluğuyla korkutuyorsun? Ordular ancak zaferle çok olur, hezimet ve yardımsızlıkla azalırlar. Sayı çokluğuyla çoğalmazlar. Allah'a yemin ederim ki ben, atım Aşkar'ın bu sakatlığından biran evvel kurtulmasını istiyordum ve onlarında sayılarının gittikçe çoğalmasını arzuluyordum (Halid, Irak'tan gelirken atının ayağı incinmişti).

İki ordu karşı karşıya gelince Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebu Süfyan, Dırrar b. Ezver, Haris b. Hişam ve Ebu Cendel b. Süheyl öne çıkıp Bizanslılara:

— Komutanınızla görüşmek istiyoruz, dediler. Bizanslılar da, bunların Tozarik'in yanına girmelerine izin verdiler. Yanına girdiklerinde Tozarik'in ipek bir çadırda oturmakta olduğunu gördüler. Bu sahabeler:

— Biz bu çadıra girmeyi helal görmüyoruz, dediler. Tozarik ipek bir halı serilmesini emretti:

— Biz bu halının üzerine oturmayız, deyince Tozarik, onların razı oldukları bir yerde onlarla beraber oturdu. Barış yapmak fikrini benimsediler. Bu sahabeler, Bizanslıları Aziz ve Celil olan Allah'a imana davet ettikten sonra yerlerine döndüler. Ancak barış antlaşması yapılmadı.

Velid b. Müslim'in anlattığına göre Mahan, Halid'le iki saf arasında barış yapmak için toplantı istedi ve şöyle dedi:

— Sizin ülkenizden çıkıp buraya gelmenize sebep olan şeyin açlık ve bitkinlik olduğunu biliyoruz. Gelin sizden her bir adama on dinar ile yiyecek ve yiyecek verelim de ülkenize geri dönün, gelecek sene de yine aynı miktarda size göndereyim.

Halid dedi ki:

— Senin anlattığın sebeplerden ötürü ülkemizden çıkıp gelmiş değiliz, yalnız biz kan içen bir milletiz. Duyduğumuza göre Bizanslıların kanından daha lezzetli bir kan yokmuş. İşte biz bunun için geldik!

— Vallahi, Arapların böyle olduğunu sanmıyorduk, dediler. Sonra Halid, İkrime b. Ebi Cehil ile Ka'ka b. Amr'ın yanına doğru ilerledi. Bunlar sağ ve sol kanatların komutanlarıydılar. Savaşı başlatmalarını iste-

di. Bunlar da şiirler okuyup mübareze istediler. Bahadırlar bineklerinden inip birbirlerine giriştiler. Savaş ateşi alevlenmeye başladı. Savaş, artçı kuvvetler üzerinde yoğunlaştı. Halid de saflar arasında koruyucu bahadır yiğitlerden oluşan birliğinin başında bulunuyordu. İki taraftan kahramanlar birbirlerine saldırıyor, oda bunu seyrediyor ve arkadaşlarına, güvendikleri taktikleri kullanmaları talimatını veriyor, kendisi de savaşı mükemmel bir şekilde idare ediyor, gerekli tedbirleri alıyordu.

İshak b. Beşir, Şamlı eski üstadların şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Daha sonra Mahan savaştı. Ebu Ubeyde ortaya çıktı. Sağ cenahta Muaz b. Cebel, sol cenahta da Kubab b. Eşyem el-Kinanî vardı. Piyadelerin başındaki komutan Haşım b. Utbe b. Ebi Vakkas, süvarilerin başında da komutan Halid b. Velid vardı. Her askeri birlik, kendi sancağının altında savaşmaya başladı. Ebu Ubeyde, Müslümanlara şöyle diyordu:

— Ey Allah'ın kulları! Allah'ın dinine yardım edin ki, O da size yardım etsin ve ayaklarınıza sebat versin. Ey Müslümanlar topluluğu, sabredin. Çünkü sabır, insanı küfürden kurtarıp Rabbi hoşnud eder. İnsanı utanmaktan kurtarır. Saflarınızdan ayrılmayın. Düşmana doğru bir tek adım dahi ilerlemeyin. Savaşı önce siz başlatmayın. Onlar başlattıkları takdirde ok atın ve sert şeyleri kendinize siper yapın. Allah'ın zikrinden başka birşey söylemeyin.

Muaz b. Cebel de ortaya çıkıp askerlere şöyle nasihatta bulundu:

— Ey Kur'ân ehli ve ey Kitab'ın koruyucuları, hidayet ve hakkın yardımcıları! Doğrusu kuruntularla Allah'ın rahmetine ulaşılmaz. Cennet'ine de girilmez. Allah, mağfiret ve geniş rahmetini ancak doğru sözlü, tasdik edici kimselere verir. Siz, Aziz ve Celil olan Allah'ın şu vaa-dini duymadınız mı?

“Allah, içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kılacağına dair söz vermiştir.” (en-Nûr, 55.)

Allah size rahmet etsin. Rabbinizin, düşmandan kaçarken sizi görmesinden utanın. Siz, O'nun kudret pençesindeyiz. O'ndan kaçıp kurtulmanızın imkanı yoktur.

Amr b. As'da ilerleyip askerlere şöyle dedi:

— Ey Müslümanlar, gözlerinizi yumun, diz üstü çökün, düşmana ok yağdırın. Onlar size saldırırlarsa onlara mühlet verin. Hörgüçlere bindikleri zaman arslanlar gibi üzerlerine atılın. Doğruluğu beğenen ve doğruluktan ötürü insanı mükafatlandıran, yalana kızan ve iyiliğe iyilikle karşılık veren Allah'a yemin ederim ki, ben Müslümanların bu bel-deleri kasaba kasaba ve köşk köşk fethedeceklerini işitmişim. Düşmanların topluluğu ve sayılarının çokluğu sizi korkutmasın. Eğer siz onlara

şiddetle saldırırsanız, onlar keklik yavruları gibi uçuşup giderler.

Sonra Ebu Süfyan, askerlere hitab etti. Güzel bir konuşma yaptı. Onları savaşa teşvik ederek şöyle dedi:

— Ey İslâm topluluğu! Gördüğünüz şey hazırlandı. İşte Rasûlullah ve Cennet önünüzde, şeytan ve Cehennem'de arkanızdadır!

Bundan sonra Ebu Süfyan, kadınları da savaşa teşvik edip şöyle dedi:

— Askerlerimizden firar edenleri görürseniz şu taşlar ve değneklerle onları vurun ki, cepheye tekrar dönüp savaşsınlar.

Halid b. Velid, Said b. Zeyd'in merkezde durmasını, Ebu Ubeyde'nin de kaçanları cepheye geri döndürmesi için askerlerin gerisinde durmasını emretti. Süvarileri de iki kısma ayırıp bir kısmı sağ cenahın arkasına, diğer kısmı da sol cenahın arkasına yerleştirdi ki, askerler cepheden firar etmesinler ve bunlar arkada onlar için takviye olsunlar. Arkadaşları, Halid'e:

— Allah'ın sana gösterdiği şeyleri yap, dediler. Onun tavsiyelerine uydular.

Bizanslılar da haçlarını kaldırıp yıldırım gibi rahatsız edici nara-larla Müslümanlara doğru geldiler. Keşiş ve patrikleri de onları savaşa teşvik ediyordu. Bizanslılar, misli görülmemiş sayı çokluğuna ve teçhizat fazlalığına sahiptiler. Ama yardımına başvurulacak, kendisine güvenilip dayanılacak olan zat, yüce Allah'tır.

Yermük savaşında şehid edilenlerden biri Zübeyr b. Avvam'dı. O, oradaki sahabelerin en faziletlisi idi. İnsanların bahadır ve yiğitlerindendi. Bahadırlardan bir topluluk yanına gidip şöyle dediler:

— Düşmana saldırmayacak mısın? Biz de seninle beraber saldırırız.

— Siz sebat etmezsiniz.

— Ederiz.

Bunun üzerine düşmana saldırdı. Arkadaşları da onunla birlikte saldırıya geçtiler. Bizans saflarıyla yüzyüze gelince geri döndüler, kendisi ilerledi, safları yarıp öte yandan çıktı. Tekrar arkadaşlarının yanına döndü. İkinci kez yanına geldiler. Yine önceki gibi teklifte bulundular. O da aynı şeyleri söyledi ve yine ilerleyip düşman saflarını yararak öte tarafa geçti, tekrar arkadaşlarının yanına döndü. O gün omuzundan iki darbe (başka bir rivayete göre bir darbe) yedi.

Muaz b. Cebel, keşiş ve rahiplerin seslerini duydukça şöyle diyordu:

— Allah'ım! Bunların ayaklarını kaydır. Kalplerine korku sal. Üzerimize huzur ve dinginlik indir. Bizi takva kelimesine sardır. Düşmanla karşılaşmayı bize sevdire ve kaza hükmüne bizi razı kıl.

Bizans komutanlarından Mahan ortaya çıkıp sol cenah komutanı Dibrikan'a emir verdi. O, Hristiyan abidlerindendi. Müslümanların sağ

cenahına saldırdı. Bu cenahta Ezd, Mezhiç, Hadramut ve Holanlı askerler vardı. Müslüman askerler, bu saldırı karşısında sebat ettiler. Nihayet Allah düşmanlarını geri püskürttüler. Ama Bizanslı askerler, dağlar misali gelip Müslümanlara yeniden saldırdılar. Müslümanlar, sağ cenahtan çekilip ordunun merkezine doğru çekildiler. İnsanların bir kısmı çekilip askerlerin yanına doğru gerilediler. Ama Müslümanlardan büyük bir çoğunluğu, bayraklarının altında savaşıp sebat gösterdiler. Sonra ünleyip geri döndüler ve saldırıp önlerindeki Bizanslı askerleri püskürttüler. Onları, geri çekilen insanları takip etmekten ahkoydular. Cepheden kaçan Müslüman askerleri, arkada duran kadınlar değnek ve taşlarla vurup cepheye geri gönderdiler. Havle binti Salebe şöyle diyordu.

**“Ey takvalı kadınlardan kaçan kişi,
Yakında sen cariyeye, akıllı ve itaatkar kadınları göremeyeceksin.”**

Kadınların böyle demeleri üzerine herkes yerine döndü. İkrime b. Ebu Cehil de Yermük savaşında şöyle demişti: “Ben, birçok yerde Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber savaştım. Bu gün mü sizden kaçacağım.”

Böyle dedikten sonra:

— Kim, ölmek üzere benimle sözleşir? diye ünledi. Amcası Haris b. Hişam, Dırar b. Ezver ve 400 kadar Müslüman bahadıyla birlikte ona bu sözü verdiler. Halid’in çadırı önünde düşmanla savaştılar. Sebat ettiler. Hepsi de yaralandılar. Bazıları şehid edildiler. Şehidlerden biri Dırar b. Ezver’di. Allah onlardan razı olsun.

Vakidî ve diğerlerinin anlattıklarına göre bunlar, yaralanıp yere düştüklerinde su istediler. Kendilerine biraz su getirildi. Maşraba, bunlardan birine yaklaştırıldığında, yanındaki diğer yaralı, maşrapaya baktı. Bu defa: “Ona verin”, dedi. İkinci yaralıya götürüldüğünde yanındaki diğer yaralı maşrapaya baktı. İkinci yaralı: “Suyu ona götürün.” dedi. Böylece su maşrapası baştan sona hepsine götürüldü. Hiçbiri içmeden hepside vefat ettiler. Allah tamamından razı olsun.

Yermük savaşında Müslümanlardan şehid edilen ilk şahıs, Ebu Ubeyde’nin yanına gelip ona şöyle diyen bir kişiymiş:

— Ben işim için hazırlığımı yaptım. Rasûlullah’a söylememi istediğin birşey var mıdır?

— Evet, ona benden selam söyler ve şöyle dersin: “Ya Rasûlallah, biz Rabbimizin bize vaadettiklerinin gerçek olduğunu gördük.” Bu adam, düşmana karşı ilerledi, savaştı. Nihayet şehit edildi. Allah ona rahmet etsin.

O gün her kavim kendi sancağının altında sebat etti. Bizanslılar, değirmen taşı gibi savaş alanında dönmeye başladılar. Yermük sava-

şında yere düşen bir çividen, kopan bir bilekten ve havada uçuşan bir elden başka birşey görülemiyordu.

Daha sonra Halid, beraberindeki süvarilerle, Müslümanların sağ cenahına saldırmış olan düşmanın sol cenahına saldırdı. Onları merkeze doğru gerilettiler. Bu saldırısında, düşmandan 6000 kişi öldürdü. Sonra da şöyle dedi:

— Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, onların yanında bu gördüğünüzden başka sabır ve dayanma gücü kalmamıştır. Ve arkalarını dönüp sırtlarına vurmamıza Allah’ın imkan vereceğini umarım.

Halid, böyle dedikten sonra Halid, beraberindeki 100 atlı ile onlara yeniden saldırdı. Karşısındaki düşman 100 000 kadardı. Onlara ulaşır ulaşmaz topluluklarını darmadağın etti. Müslümanlar, tek bir adam gibi düşmana saldırmışlar, düşman da geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. Müslümanlar, onları kovalamaya başlamıştı. Onlar artık kendilerini koruyamaz hale gelmişlerdi.

Onlar savaş alanında ve çarpışmanın kızgınlığında dolaşırken bahadırlar her bir yandan saldırıyorlardı. Tam bu esnada Hicaz tarafından bir haberci geldi. Halid b. Velid’in yanına geçti. Halid ona:

— Na haber? diye sordu. O da gizlice Halid’e Hz. Ebu Bekir’in vefat ettiğini, Hz. Ömer’in halife olduğunu, orduların başına Ebu Ubeyde Amir b. Cerrah’ı komutan olarak tayin ettiğini bildirdi. Halid, bunu gizledi. Bu esnada İslâm ordusunda gevşeme ve zayıflık meydana gelmesin diye bu değişikliği açıklamadı. Ulak ona:

— İyi yaptın, güzel yaptın, dedi. Bu sözünü insanlar işittiler. Halid mektubu ulaktan alıp okluğuna bıraktı. Ve savaş idaresi ile meşgul oldu. Mektubu getiren Münceme b. Zenim’i yanında durdurdu.

Bizans ordusunun büyük komutanlarından biri olan Cerce, saf dışına çıkıp Halid b. Velid’i çağırdı. Halid de ona yaklaştı. Atlarının boyunları birbirine değdi. Cerce, Halid’e şöyle sordu:

— Ey Halid, bana anlat, doğruyu söyle, sakın yalan söyleme. Çünkü hür adam, asla yalan söylemez. Beni aldatma. Çünkü şerefli adam, Allah’a güvenen kimselere hile yapmaz. Allah’ın, peygamberinize gökten bir kılıç indirdiğini ve o kılıcı sana verdiğini söylüyorlar. Sen de bu kılıcı her kime çekersen, mutlaka onu hezimete uğrattırmışsın. Bu doğru mudur?

— Hayır.

— Peki ne diye sana Allah’ın kılıcı adını takmışlar?

— Allah, bize peygamberini gönderdi. Peygamber, bizi imana davet etti. Biz ondan kaçtık. Hepimiz ondan kaçtık. Sonra bir kısmımız onu doğruladı ve ona tabi oldu. Bir kısmımız onu yalanladı ve ondan uzaklaştı. Ben de onu yalanlayan ve ondan uzaklaşanlardandım. Sonra Ce-

nâb-ı Allah, kalbimizi ve perçemlerimizi yakaladı. Bizi ona götürdü. Onun yoluna soktu. Biz de onunla bey'atlaştık. O, iman etmem esnasında bana şöyle demişti: "Sen, Allah'ın müşriklere çektiği kılıçların bir kılıçsın." Böyle dedikten sonra muzaffer olmam için bana dua etti. İşte böylece "Allah'ın kılıcı" diye adlandırıldım. Ben, müşriklere karşı Müslümanların en şiddetlilerindenim.

— Ey Halid, siz neye davet ediyorsunuz?

— Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmeye, onun Aziz ve Celil olan Allah katından getirdiği şeyleri kabul etmeye davet ediyoruz.

— Peki bu davetinize icabet etmeyene ne yaparsınız?

— Böylelerinden cizye alır ve kendilerini düşmanlarına karşı koruruz.

— Ya cizye vermezlerse ne yaparsınız?

— Kendileriyle savaşağımızı ilan eder, sonra savaşırız.

— Bugün bu çağrınıza icabet eden ve İslâm'a giren kimsenin durumu ne olacaktır?

— Bizimle aynı durumda olacaktır. Allah'ın bize yüklediği farızalara tabi olacaktır. Bizim şerefimiz, bizim normal vatandaşımız, bizim evvelimiz, bizim ahirimizle aynı statüye tabi olacaktır.

— Bugün sizin dininize giren kimse sizinle aynı sevaba ve mükafata sahip olacak mıdır?

— Evet, hem de daha fazlasına sahip olacaktır.

— Siz daha önceden İslâm'a girmiş olduğunuz halde bugün İslâm'a giren kimse nasıl sizinle eşit durumda olacaktır?

— Çünkü biz, bu işi zor karşısında kabul ettik. Peygamberimiz hayatta olup aramızda iken kendisine bey'at ettik. O zaman kendisine gökten haberler geliyordu. O da bize kitabın hükümlerini bildiriyor, ayet ve mucizeleri bize gösteriyordu. Bizim gördüklerimizi gören, bizim işittiklerimizi işiten kimsenin Müslüman olup bey'at etmesi gerekliydi. Ama siz, bizim gördüklerimizi görmediniz. Bizim işittiğimiz hüccet ve hayret verici şeyleri işitmediniz. Bugün sizden bir kimse samimiyet ve halis niyetle İslâm'a girerse, elbette ki bizden daha faziletli ve daha üstün olacaktır.

— Allah'a yemin ederim ki, bana doğruyu söyledin ve beni aldatmadın.

— Allah'a yemin ederim ki ben sana doğruyu söyledim. Bana sorduğun ve benim de cevapladığım şeylerin kefilisi Allah'tır.

Bu konuşmadan sonra Cerce, kalkanını ters çevirdi, Halid'in yanına geçti ve: "Bana İslâmı öğret." dedi. Halid de onu çadırına götürüp üzerine bir kırba su döktükten sonra ona iki rekat namaz kıldırdı.

Bizanslılar, onun Halid'in yanına gidip İslâm'a girdiğini görünce

Müslümanlara karşı öyle bir hamle yaptılar ki, onların koruma güçleri (muhafız birlikleri) dışında kalan askerlerini yerlerinden ayırdılar.

Koruma güçlerinin başında İkrime ve Haris b. Hişam vardı. Halid ve Cerce atlarına binip Müslümanlarla birlikte Bizanslılara saldırdılar. Askerler birbirlerine bağıldılar. Düşmana saldırdılar. Bizanslılar, yerlerini bırakıp gerilediler. Güneşin yükselmesinden batımına yakın bir zamana kadar Halid ve Cerce, beraberindeki askerlerle düşmanı vurmaya devam ettiler. Müslümanlar, öğle ve ikindi namazlarını ima şeklinde kıldılar. Cerce de bu çarpışmada isabet aldı, şehid oldu. Allah, ona rahmet etsin.

O, Halid'le birlikte iki rekatlık namazdan başka bir namaz kılma-mıştı. O esnada Bizanslılar da dağıldılar. Sonra Halid, düşman ordusunun merkezine saldırdı. Bizans süvarilerinin ortalarına kadar ilerledi. O esnada düşman süvarileri kaçıp sahraya açıldılar. Müslümanlar da atlarına atlayarak onları takibe başladılar. Ve fetih tamamlanıncaya kadar akşam ve yatsı namazlarını ertelediler. Halid, Bizanslıların yüklerini taşıyanlara saldırdı. Bunlar, piyade askerlerdi. Bunları artçı kuvvetlerden kopardılar. Böylece onlar, yıkılmış duvara döndüler. Sonra kaçan süvarileri izlemeye başladılar. Halid, onları hendeğe yuvarladı. Bizanslılar, gece karanlığında Vakusa'ya ulaştılar. Halid, zincire bağlı Bizans askerlerini üst üste iteledi. Böylece biri düşünce diğeri de beraberinde yere düşüyordu. İbn Cerir ile diğerlerinin anlattıklarına göre savaşta öldürülen Bizanslı askerler dışındaki 120 000 asker de bu zincirlere bağlı olma yüzünden ölmüştü.

Müslüman kadınlar da bu savaşta çarpışmışlar, birçok Bizanslı askeri öldürmüşlerdi. Cepheden kaçan Müslümanları da değnek ve taşlarla vuruyor ve onlara: "Nereye gidiyorsunuz? Bizi Mani dini mensuplarına mı bırakıyorsunuz?" diyorlardı. Geri çevirdikleri Müslüman askerler mecburen cepheye geri dönüyor ve savaşmaya başlıyorlardı.

Komutan Kaykulan ve kavminin eşrafından olan Bizanslılar, bor-nozlarına bürünerek şöyle dediler: "Hristiyanlık dinine yardım edemediğimize göre bari bu dinde kalarak ölelim." Müslümanlar gelerek bunları da baştan sona kılıçtan geçirdiler.

Bu savaşta Müslümanlardan 3000 kişi şehid edildi. Bu şehidlerin bir kısmının adları şöyledir: İkrime b. Ebi Cehil, oğlu Amr, Seleme b. Hişam, Amr b. Said ve Ebban b. Said, Halid b. Said bu savaşta sebat etti. Ancak daha sonra nereye gittiği bilinmiyordu. Bu savaşta şehid edilenlerden bazıları da şunlardı: Dırar b. Ezver, Hişam b. As, Amr b. Tüfeyl b. Amr b. ed-Devsî. Cenâb-ı Allah, bunun babasının Yemame gününde gördüğü rüyayı gerçekleştirmişti.

Bu savaşta bazıları hezimete uğrayıp cepheden kaçmışlardı. Bunlardan birisi, Amr b. As'tı. Dört arkadaşıyla birlikte cepheden kaçmıştı.

Ancak arkada duran kadınların yanına geldiklerinde kadınlar kendilerini geri çevirmiş, bunlar da tekrar cepheye dönüp savaşmışlardı. Şurahbil b. Hasene ve arkadaşları da cepheden çekilmiş, geri dönmüşler, ancak emîr kendilerine vaz-ü nasihatta bulunarak şu ayeti okuyunca geri dönmüşlerdi.

“Şüphesiz Allah, kendi yolunda savaşıp, öldüren ve öldürülen mü'minlerin canlarını ve mallarını Cennet'e karşılık satın almıştır.” (et-Tevbe, 111.)

Yermük savaşında Yezid b. Ebu Süfyan sebat etmiş, şiddetli bir şekilde Bizanslılarla savaşmıştı. Bunun sebebi de şuydu: Babası Ebu Süfyan, onun yanına gitmiş ve ona şöyle demişti:

— Ey oğlum! Allah'a karşı gelmekten sakınıp takvalı ve sabırlı ol. Çünkü bu vadideki Müslümanların hepsi savaş çemberi içindedir. Sen ve benzerin Müslüman komutanları nasıl olmalıdır, biliyor musun? Siz, sabır ve nasihata insanların en çok muhtaç olanlarısınız. Allah'a karşı gelmekten sakın ey oğlum. Arkadaşlarına nisbetle sevap arzu etmede ve savaşta sabır göstermede senden daha iştiyaklı bir kimse olmasın. Ve İslâm düşmanlarına karşı da senden daha cesaretli biri bulunmasın.

— Olur, inşaallah böyle yaparım.

Yezid böyle dedikten sonra o gün şiddetli bir şekilde savaştı. O, ordunun merkez kısmındaydı. Allah ondan razı olsun.

Said b. Müseyyeb, babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Yermük savaşında sesler azaldı, her taraf sessiz oldu. Sonra garnizonu doluran bir ses işittik. Sesin sahibi şöyle diyordu:

— Ey Allah'ın yardımı yaklaş. Ey Müslüman topluluğu, sebat gösterin sebat.

Çevremize baktığımızda sesin sahibinin, oğlu Yezid'in bayrağı altında duran Ebu Süfyan olduğunu gördük.

Halid b. Velid, o geceyi Herakliyus'un kardeşi Todarik'in çadırında geçirdi. Todarik, o gün Bizanslıların baş komutanıydı. Kaçanlarla birlikte o da kaçıp gitmişti. Süvariler, o gece Halid'in çadırı etrafında bekçilik yaptılar. Oraya gelen Bizanslıları öldürdüler. Sabah olunca da Todarik öldürüldü. Onun otuz köşkü ve otuz da revakı vardı ki, buralar ipeklerle donatılmıştı. Ayrıca içerilerde ipek sergiler ve yataklar da vardı. Sabah olunca Müslümanlar, buralardaki malları ganimet olarak ele geçirdiler. Ancak Halid b. Velid, Ebu Bekir'in vefatını onlara bildirince bu ganimetlerden ötürü sevinç duymadılar. Ne ki Cenâb-ı Allah, Ebu Bekir'in yerine Ömer'i onlara vermişti. Allah ondan razı olsun. Hz. Ebu Bekir'in vefatı sebebiyle Halid b. Velid, oradaki Müslümanları teselli edip taziyetlerini bildirirken şöyle demişti:

“Ebu Bekir'in ecelini ölümle noktlayan Allah'a hamd olsun. Onu Ömer'den daha çok seviyordum. Ömer'i halifelığe geçiren Allah'a da

hamd olsun ki, Ömer'e Ebu Bekir'den daha çok kıızıyordum. Ancak Allah, onun sevgisini kalbime koydu."

Halid, hezimete uğrayan Rumları kovalamaya başladı, nihayet Şam'a ulaştı. Şam'a vardığında ahali onun istikbaline çıkıp şöyle dediler:

— Biz antlaşma ve sulhumuz üzereyiz değil mi?

— Evet.

Böyle dedikten sonra Halid, yenilgiye uğrayan Bizanslıları Seniyyetü'l-Ukab denen yere kadar kovaladı, onlardan çoğunu öldürdü. Sonra peşleri sıra Humus'a kadar gitti. Humus'a vardığında ahali onu karşılamaya çıktı. Halid, Şamlılarla yaptığı gibi onlarla da barış antlaşması yaptı.

Ebu Ubeyde, İyaz b. Ganem'i, kaçmakta olan Bizanslıları kovalamakla görevlendirdi. O da onları takip ederek Malatya'ya kadar geldi. Malatyalılarla barış antlaşması yaptı ve geri döndü. Herakliyus, bundan haberdar olunca savaşçılarına haber gönderdi. Onlar da onun huzurunda toplandılar. Malatya'nın yakılmasını emretti. Şehir yakıldı. Bizanslılar, yenik düşmüş olarak Humus'taki Herakliyus'un yanına gittiler. Müslümanlar da onları kovalıyor, yakaladıklarını öldürüyor, bir kısmını esir alıyor, mallarını da ganimet olarak ele geçiriyorlardı. Bu haber Herakliyus'a ulaşınca o, Humus'u terketti. Orayı kendisiyle Müslümanlar arasına bir siper yaptı ve şöyle dedi:

— Şam'ı diyorsanız, artık orası yoktur ve doğan uğursuzdan ötürü de Bizanslıların vay haline.

Yermük savaşıyla ilgili olarak söylenen şiirlerden biri, Ka'ka' b. Amr'ın şu şiiridir:

"Bizi yermük'te görmedin mi ki zafer kazandık. Nitekim Irak savaşlarını da kazanmıştık.

Medain Azra'sını ve Mercü's-Sifrî asil atlar üzerinde iken fethettik.

Daha önce Busrayı da fethetmiştik. Orası, kargaların girmesine imkan olmayan bir şehirdir.

Bize karşı direnenleri keskin kılıçlarımızla öldürdük, malları da yağmalanmış olup elimizdedir.

Bizanslıları öldürdük. Öyle ki, Yermük beldesi kıtlık senesindeki zayıf kimseye bile eşit olamaz.

Onların topluluklarını Vakus beldesinde dolaşırlarken keskin kılıçlarla darmadağın ettik.

Bir sabah vakti ki, orada birbirlerini yardıma çağırdılar. Öyle bir hale geldiler ki, tadı anlaşılamaz."

Yermük savaşıyla ilgili olarak Esved b. Mukrin et-Temimî de şöyle

bir şiir söylemiştir:

“Saldırıdan sonra nice defalar saldırdık. Savaştan sonra nice defalar savaştık ki, bunun ziynetlerini, nakış ve suretlerini keşfettik.

Adamlar olmasaydı, savaş alanında biz ganimetleri geceleyin toplardık.

Yermük’e konan kimseler yüzünden Yermük meydanı kılıç yükleriyle sıkıştığı zaman biz Yermük’te onlarla savaştık.

Karşı konulması imkansız bir kimsenin ok atması esnasında Herakliyus, askeri birliklerini yok etmesin.”

Amr b. As da Yermuk savaşıyla ilgili olarak şöyle demişti:

“Savaşta kavim Lahimlilerdir, Cüzamlılardır ve bizleriz.

Bizanslılar ise, Mercü’s-Sıfır denen yerde tedirgin oldular.

Eğer oraya dönerlerse biz onlara arkadaşlık etmeyiz.

Aksine kaçan kimseleri zorlu darbelerle kuşatırız.”

Ahmed b. Mervan el-Maliki, Ebu İshak’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.)’ın ashabı savaş esnasında develer üzerine çıkınca düşmanlar, onların karşısında duramıyorlardı. Herakliyus, Antakya’da iken Bizanslıların hezimete uğraması esnasında onlara şöyle çıkmıştı:

— Yazıklar olsun size! Şu sizinle savaşan millet hakkında bana bilgi verin, onlar da sizin gibi insan değil midirler?

— Evet.

— Siz mi daha çoksunuz, yoksa onlar mı?

— Biz onlardan her yerde kat kat fazlayız.

— Peki size ne oluyor da yenilgiye uğruyorsunuz?

Bizanslıların önde gelenlerinden olan yaşlı biri, Herakliyus’a şöyle dedi:

— Çünkü onlar gece namaz kılıyor, gündüz oruç tutuyor, ahde vefa gösteriyor, iyiliği emrediyor, kötülükten men ediyor, kendi aralarında insafla hareket ediyorlar. Bize gelince biz, içki içiyor, zina ediyor, harâmı irtikab ediyor, verdiğimiz sözü bozuyor, gasb ediyor, zulmediyor, Allah’ı gazaplandıracak işleri yapmayı birbirimize emrediyor, Allah’ı razı kılacak işleri yapmaktan da birbirimizi men ediyor ve yeryüzünde bozgunculuk yapıyoruz.

— Sen bana doğruyu söyledin.”

Velid b. Müslim, Yahya b. Yahya el-Gassanî’nin, kendi kavminden olan iki kişiden söz ederken onların şöyle dediklerini naklettiğini rivayet ediyor: “Müslümanlar, Ürdün taraflarına indiklerinde kendi aramızda dedik ki: “Şam artık kuşatma altına alınmıştır. Orası elden git-

meden oraya gidelim de biraz alışveriş yapalım.”

Biz bu amaçla Şam’a gittiğimizde oranın komutanı haber gönderip bizi yanına çağırttı. Biz de yanına gittik. Bize şöyle sordu:

— Siz Araplardan mısınız?

— Evet.

— Hristiyan mısınız?

— Evet.

— İkinizden biri gitsin de şu kavim (Müslümanlar) hakkında araştırma yapsın. Onların ne düşündüklerini anlasın. Biriniz bu araştırma-yı yapmaya giderken diğeriniz de onun eşyasının başında beklesin.

Biz de bize söyleneni yaptık. Araştırma yapan arkadaşımız dönüp geldikten sonra Şam’ın kumandanına şöyle dedi:

— Nezaketli, atlara binen, gece abid, gündüz savaşçı ve süvari olan adamların yanından geldim. Onlar oku atar, hedefine isabet ettirir, mızrağı maharetle fırlatırlar. Meclislerinde oturduğunda arkadaşına birşeyler söylediğin zaman onlar seslerini Kur’ân ve zikirle yükselttiklerinden dolayı, arkadaşın, söylediğin sözü işitemez.

Arkadaşımın böyle demesi üzerine Şam’ın komutanı, meclisinde bulunan adamlarına dönüp şöyle dedi:

— Bu, kendilerine karşı koyamayacağınız kimselerin yanından gelmiştir.”

YERMÜK SAVAŞINDAN SONRA ŞAM EMİRLİĞİNİN HALİD B. VELİD’DEN EBU UBEYDE’YE GEÇMESİ

Bu görev devir tesliminden sonra Şam emirliği, Ebu Ubeyde’nin uhdesine verildi. Ebu Ubeyde, “emirü’l-ümera” ünvanını alan ilk komutan oldu.

Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi ulak, Ebu Bekir’in vefat haberini getirdiği zaman Müslümanlar, Yermük savaşında Bizanslılarla karşı karşıya gelmiş olup çarpışmakta idiler. Halid b. Velid, bu haberi aralarında gevşeme olmasın diye- Yermük’te bulunan Müslümanlardan gizledi. Sabahladıklarında durumu onlara açıklayıp konu hakkında konuşma yaptı. Sonra Ebu Ubeyde, ganimetleri toplamaya ve beşte birini ayırmaya başladı. Ayırdığı beşte birlik kısmı ve fetih müjdesini Kubab b. Eşyem’le birlikte Hicaz’a gönderdi. Sonra da Şam’a hareket edileceğini askerlere duyurdu. Ordu harekete geçti, yola çıktı. Mercü’s-Sifr denen yere varıp konakladılar. Ebu Ubeyde, keşifçi olarak iki arkadaşıyla birlikte Ebu Uname el-Bahilî’yi gönderdi.

Ebu Uname, bu konuda şöyle der: Yola çıktık. Yolun bir kısmını geride bıraktıktan sonra diğer arkadaşımı da pusuya yattırdım. Yalnız başıma gidip şehir kapısının yanına vardım. Kapı geceleyin kilitliydi. Ora-

cıkta kimseler yoktu. Bineğimden indim. Mızrağımı yere diktim. Atımın gemini çıkardım, yem torbasını boynuna asıp uykuya daldım. Sabah olunca kalkıp abdest aldım. Sabah namazını kıldım. Şehir kapısının gıcırdamakta olduğunu işittim. Kapı açılınca kapıcıya saldırdım. Onu mızraklayıp öldürdüm. Geri döndüm ama düşman askerleri beni kovalamaya başladılar. Yolda pusuya yatırdığım arkadaşımın yakınına geldiğimde orada pusuda yatmakta olan bir birlik olduğunu sanarak geri döndüler. Sonra arkadaşım ile birlikte yola çıktık. Diğer arkadaşımızın yanına varıp onu da saklandığı yerden çıkardık. Ebu Ubeyde'nin yanına vardık, durumu ve gördüklerimi kendisine haber verdim. Ebu Ubeyde de Şam hakkında ne yapacağını bildirmesi için Hz. Ömer'in mektubunu beklemeye başladı. Nihayet beklenen mektup geldi. Mektupta Ebu Ubeyde'ye, Şam'a gidilmesi emrediliyordu. Ebu Ubeyde, askerleriyle birlikte Şam'a gitti ve nihayet orayı kuşattı. Ebu Ubeyde, Yermük'te yerine vekil olarak Beşir b. Ka'b'ı bir miktar süvariyle birlikte bırakmıştı.

HALİD B. VELİD'İN ŞAM'A GELMESİNDEN SONRA İRAK'TA CEREYAN EDEN BİR VAK'A

Farşlılar, hükümdarlarının öldürülmesinden sonra onun oğlu Şehriyar b. Erdeşir b. Şehriyar'ı tahta oturtmak için karar verdiler. Halid'in kendilerinden uzakta bulunmasını fırsat bilerek onun naibi Müsenna b. Harise üzerine Hürmüz b. Cazeveyh komutasında 10 000 kişilik büyük bir orduyu sevkettiler. Şehriyar, Müsenna'ya şöyle bir mektup yazdı:

"Ben, sana Farşlıların en yabanilerinden oluşan bir ordu gönderdim. Bunlar ancak kümes hayvanlarıyla ve domuz çobanlığıyla uğraşan kimselerdir. Ben, seninle ancak bunlar vasıtasıyla savaşırım."

Müsenna da ona şu cevabî mektubu gönderdi: "Müsenna'dan Şehriyar'a. Sen ya azgın-birisin –bu senin kötülüğüne, bizim de iyiliğimize- dir- yahut da bir yalancısın. Yalancılar arasında hem Allah'ın, hem de insanların katında en seviyesizleri ise krallardır. Bizim görüşümüz ise şudur: Siz, bu gibi kimselere büyük zarar verdiniz. Sizin gücünüzü kümes hayvanlarıyla uğraşan ve domuz çobanlığı yapanlara terkeden Allah'a hamd olsun."

Farşlılar, bu mektuptan korkuya kapıldılar. Müsenna'ya mektup yazmasından ötürü Şehriyar'ı kınayıp görüşünü çocuksu buldular. Bunun üzerine Müsenna, Harre'den Babil'e hareket etti. Müsenna ile Fars ordusu Babil'de karşılaştılar. Şiddetli bir şekilde savaştılar. Farşlılar, Müslümanların süvarilerini dağıtmak için aralarına bir fil gönderdiler. Müslümanların komutanı Müsenna b. Harise, bu file saldırıp öldürdü. Müsenna, Müslümanların hamle yapmalarını emretti. Yapılan hamle

neticesinde Farşlılar hezimete uğradılar. Müslümanlar, çok sayıda adam öldürüp büyük miktarda ganimet ele geçirdiler. Farşlılar, çok kötü bir şekilde kaçıp Medain'e gittiler. Hükümdarlarının öldüğünü gördüler. Başlarına Kısra'nın kızı Perviz'in kızı Boran'ı geçirdiler. Bu kadın, adaleti yerleştirdi. Güzel bir idare tarzı uyguladı. Bir yıl, yedi ay hüküm sürdükten sonra vefat etti. Vefatından sonra Farşlılar bunun kız kardeşi Azer Mideht Zenan'ı başlarına geçirdiler. Ancak bu, idareyi düzeltmedi. Bundan sonra başlarına Şehriyar'ın oğlu Sabur'u geçirdiler. O da yönetimi Ferahzat b. Benduvan'ın eline bıraktı. Sabur, Ferahzat'ı Kısra'nın kızı Azer Midaht'la evlendirdi. Ancak Azer Midaht bu evlilikten hoşnut olmayıp şöyle dedi: "Ferahzat, ancak bizim kölelerimizden bir köledir." Gerdek gecesi Ferahzat'a saldırıp öldürdüler. Sonra Sabur'un üzerine yürüyerek onu da öldürdüler. Başlarına Azer Midaht'ı geçirdiler. Farşlılar, onun idaresine karşı çok oyunlar oynadılar. Neticede bu senede başlarına bir kadını hükümdar yaptılar ki bu konuda Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: "İdarelerinin başına bir kadını geçiren bir millet iflah olmaz."

Anlattığımız bu vak'ayla ilgili olarak Abde b. Tabib es-Sa'dî aşağıda nakledeceğimiz bir şiirini inşad etmiştir. O, kendisinden ayrılan karısını aramak için Babil taraflarına hicret etmiş ve bu savaşa da katılmıştı. Karısını bulamayınca ümidini kesmiş ve çöle dönmüştü. Şiirinde şöyle diyordu:

"Havle'nin¹ ipi koptuktan sonra hiç birbirine bitişir mi?

Yoksa senin diyarın onunkinden uzak ve sende ondan alıkonulmuş musun?

Dostların bazı günleri olur ki, sen o günleri anarsın.

Ayrıлма gününden önce uzaklığın tevili vardır.

Havlecik bir kabileye konuk olmuştu. Ben onları gördüm.

Medine'den beridirler. O kabilede horoz ve fil vardır.

Sabahleyin kuşluk vakti Acemlerin başını birbirine vururlar.

Onlarda süvariler vardır. Kılıcsız ve kalkansız değildirlər."

Ferezdakda bir şiirinde Müsenna'nın düşman saflarındaki fili öldürmesini anarak şöyle der:

"Müsenna ailesi, fili zorla ve kahrıyla Babil'de öldürdü.

Çünkü Babil hakimiyeti Farşların elindeydi."

Hız. Ebu Bekir Şamlılarla ve orada yapılan Yermük savaşıyla ilgilendiğinden, Müsenna'ya gerekli haberi zamanında gönderememişti.

(1) Havle, Şairin Karısının adıdır.

Haberlerin geciktiğini gören Müsenna, bizzat Hz. Ebu Bekir'in yanına gitti. Giderken yerine Irak'ta naib olarak Beşir b. Hasasibe'yi, silahlı kuvvetlerin başında da Said b. Mürre el-İclî'yi bıraktı. Kendisi Medine'ye vardığında Hz. Ebu Bekir'in son nefeslerini vermekte olduğunu gördü. Hz. Ebu Bekir, idareyi Hz. Ömer'e bırakmıştı. Müsenna'nın geldiğini görünce Hz. Ebu Bekir, Ömer'e şöyle dedi:

"Ben ölürsem akşama varmadan insanlara, Müsenna komutasında Iraklılarla savaşması için çağrıda bulun. Komutanlarımız vasıtasıyla Cenâb-ı Allah, Şam'ın fethini nasib ettiği takdirde Halid'in adamlarını Irak'a gönder. Çünkü onlar, Iraklılarla savaşmayı daha iyi bilirler."

Hz. Ebu Bekir vefat edince Hz. Ömer, Irak'ta Halid b. Velid'le beraber olan askerlerin sayısının azlığından ötürü Irak diyarında cihad etmeleri için Müslümanlara çağrıda bulundu. Toplanan kuvvetlerin başına Ebu Ubeyde b. Mesud'u komutan yaptı. Ebu Ubeyde, genç ve kahraman bir Sahabe olup savaş ve taktik hususunda bilgi sahibiydi. Tecrübeliydi.

Hz. Ebu Bekir'in hilafetinin sonuna ve Hz. Ömer'in hilafetinin ilk zamanına kadar Irak'la ilgili vereceğimiz haberler bunlardan ibarettir.

HZ. ÖMER'İN HALİFE OLUŞU

Hiz. Ebu Bekir, hicri onüçüncü senenin cemaziyelahir ayının bitimine sekiz gün kala pazartesi günü akşam vefat etti. Hastalığı onbeş gün kadar sürmüştü. Vefat ettiği akşamın gecesinde defnedildi. Hastalığı süresince onun yerine Hiz. Ömer, Müslümanlara imamlık yapıp namaz kıldırıyordu. Bu esnada kendisinden sonra işi Hiz. Ömer'e bırakmıştı. Bu veliahdlığı da Hiz. Osman, Hiz. Ebu Bekir'in emri ile yazmıştı. Bu yazıyı Müslümanlara okumuş, onlar da onaylamış, emri dinleyip itaat etmişlerdi. Hiz. Ebu Bekir'in halifeliği iki yıl üç ay sürmüştü. Vefat ettiği gün altmışüç yaşındaydı. Rasûlullah (s.a.v.) da o kadar yaşamıştı. Cenâb-ı Allah, ikisini aynı müddetle yaşatmıştı. Nitekim hayatlarında da bir arada bulunmuşlardı. Allah, ondan razı olsun ve onu hoşnut kalsın.

Muhammed b. Sa'd, Rebi b. Hassan es-Saig'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hiz. Ebu Bekir'in yüzüğünde: Allah, ne güzel Kadirdir, diye yazılı idi."

Bu, garip bir rivayettir.

Biz, Hiz. Ebu Bekir'in biyografisini, siretini, yaptığı savaşları, ondan rivayet edilen hadis ve ahkamı bir ciltlik bir eserde derledik. Hamd ve minnet Allah'adır.

Hiz. Ebu Bekir'in vefatından sonra halifeliği emirü'l-mü'minin Hat-tab oğlu Ömer, çok güzel bir şekilde yürüttü. O, emirü'l-mü'minin ünvanını alan ilk halifedir. Onu bu ünvanıyla ilk tebrik eden kişi de Muğire b. Şube olmuştur.

Hiz. Ömer, Ebu Bekir'in vefat haberini Şam komutanlarına Şeddad b. Evs ve Muhammed b. Cüreyc vasıtasıyla bildirdi. Bunlar, ölüm haberini getirdikleri zaman İslâm ordusu Yermük'te düşman ordusuyla karşı karşıya savaşıyordu. Hiz. Ömer, orduların başına Ebu Ubeyde'yi komutan yapmış ve Halid b. Velid'i bu görevden azletmişti.

Seleme, Muhammed b. İshak'ın bu konuda şöyle dediğini nakletmiştir:

"Hiz. Ömer, Halid'in kendisi hakkında söylediklerini duyduğu ve Malik b. Nüveyre ile aralarında geçen bir hadise dolayısıyla Halid'i görevinden azletmişti. Savaşında ona güvenmiyordu. Hiz. Ömer halifeliğe

geçer geçmez ilk karar olarak Halid'i görevden azletti ve: "O, benim adıma hiç bir iş yapamaz." dedi. Ebu Ubeyde'ye bir mektup yazarak şu talimatı verdi: "Eğer Halid kendini tekzib ederse, komutanlığını devam ettirecektir. Eğer tekzib etmezse görevinden azledilmiştir. Bu durumda başındaki sarığını çıkar. Malını ikiye böl ve bir bölümünü al, diğer bölümünü kendisine bırak."

Ebu Ubeyde, Hz. Ömer'in bu talimatını kendisine tebliğ ettiği zaman Halid:

— Bana biraz süre tanı da kızkardeşimle görüşüp onun da bu husustaki fikrini sorayım, dedi ve kız kardeşi Fatıma'nın yanına gitti. Fatıma, Haris b. Hişam'ın zevcesiydi. Halid, onun bu husustaki fikrini sorunca Fatıma ona şu karşılığı verdi:

— Ömer seni asla sevmez, sen kendini tekzib etsen de o seni bu görevinden azledecektir.

Halid:

— Vallahi doğru söyledin, dedi."

Ebu Ubeyde, Halid'in mallarını ikiye ayırdı. Bir bölümünü aldı. Bir bölümünü de ona bıraktı. Öyle ki ayakkabılarından birini alıyor, diğerini de Halid'e bırakıyordu. Halid de: "Emirü'l-mü'minin emrini dinledim ve itaat ettim." diyordu.

İbn Cerir, Salih b. Keysan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'yi komutanlığa nasbedip Halid'i görevden azlettikten sonra Ebu Ubeyde'ye yazdığı ilk mektubunda şöyle demişti: "Sana, baki kalacak olan ve kendisinden başka herşeyin fani olacağı Allah'a karşı gelmekten sakınmanı tavsiye ediyorum. O Allah ki, sapıklıktan kurtarıp doğru yola iletmış, karanlıklardan çıkarıp nura ulaştırmıştır. Ben, seni Halid b. Velid'in ordusunun başına komutan yaptım. Sana layık bir şekilde onların idaresini ve komutasını yürüt. Müslümanları ganimet umuduyla ölüme sürme. Orduyu bir yere konaklatacağın zaman önce oranın örtünmesini sağla ve oraya hangi yollardan gelineceğini öğren. Sonra ordugahını oraya kur. Bir seriyye göndereceğin zaman mutlaka meskun mahallerin yanından gönder. Müslümanları tehlikeli durumlara düşürmekten sakın. Allah seni benimle, beni de seninle imtihan etmiştir. Gözünü dünyadan çevir. Kalbini dünyadan alıkoym. Senden öncekilerin helak oluşu gibi sen de helak olmaktan sakın. Sen onların nasıl düştüklerini gördün. Ordunun Şam'a hareket etmesini emret."

Bundan sonra Hz. Ömer'e Yermük'ün fethedildiğine dair müjde ve ganimetlerin beşte biri geldi."

İbn İshak'ın anlattığına göre sahabeler Yermük savaşından sonra Ecnadeyn'de, ondan sonra da Fihl'de savaştılar. Fihl, Beysan'a yakın bir yer olup Gor toprağındandır. Oraya Redğa da denir. Müslümanlar,

orada âdeta çamur bataklığına düşmüşler ve yürüyemez olmuşlardı. Sahabeler Fihl'i kuşattılar. O kuşatma esnasında Ebu Ubeyde'nin komutanlığa nasb edildiğine, Halid'in komutanlıktan azledildiğine dair Hz. Ömer'in emirnamesi geldi.

DİMAŞK (ŞAM)'IN FETHİ

Seyf b. Ömer dedi ki: Ebu Ubeyde, Yermük'ten hareket edip ordusuyla birlikte Mercü's-Sifr'e gelip konakladı. Şam'ı kuşatmaya karar vermişti. O esnada kendilerine Humus'tan takviye gönderildiği ayrıca büyük bir Bizans birliğinin Filistin'deki Fihl mıntıkasında toplandığı haberini de aldı. Önce Şam'a mı yoksa Fihl'e mi gideceğine karar veremedi. Bunun üzerine Hz. Ömer'e mektup yazdı. Hz. Ömer, kendisine verdiği cevapta bölgenin sığınak kalesi ve yönetim merkezi olması bakımından Şam'ı fethetmekle işe başlamasını, Fihl'de bulunanları karşılarda durabilecek süvarilerle meşgul etmesini, Şam'ı fethettikten sonra Fihl'e yürümesini, Fihl de fehtedildikten sonra Halid'le birlikte Humus'a yürümesini, Şurahbil b. Hasene ile Amr'ı Filistin'de bırakmasını emretti.

Ebu Ubeyde, Fihl'e on komutan gönderdi. Her komutanın emri altında beş emir vardı. Bu birliklerin tamamının başına da komutan olarak Ammara b. Mahşî adındaki Sahabeyi tayin etti. Bunlar Mercü's-Sifr'den hareket edip Fihl'e vardılar. Bizanslıların orada 80 000 kişi civarında olduklarını girdüler. Bizanslılar, onların çevresine su bırakmışlar, nihayet oradaki bütün arazi sular altında kalıp çamur haline gelmişti. Bu yüzden oraya çamurlu yer anlamına gelen redğa adını verdiler. Cenâb-ı Allah, buranın fethini Müslümanlara nasib etti. Burası ileridede detaylı olarak anlatılacağı gibi Şam'ın fethinden önce fethi nasib olan ilk kale oldu.

Ebu Ubeyde, Şam ile Filistin arasında yerleşecek bir askeri birlik gönderdi. Zülkila'yı da Şam'la Humus arasında yerleşmek üzere askeri bir birlik başında gönderdi ki, bunlar Şamlılara Herakliyus tarafından gönderilecek olan takviye birlikleri geri çevirsinler. Sonra Ebu Ubeyde, Şam'a yönelerek Mercü's-Sifr'den hareket etti. Halid b. Velid'i ordunun merkezine komutan yaptı. Kendisi ordunun bir cenahına, Amr b. As'ı da diğer cenahına komutan olarak tayin etti. Süvarilerin başında İyaz b. Ganem, piyadelerin başında ise Şurahbil b. Hasene vardı. Bunlar Şam'a geldiler. Şam'ın Bizanslı komutanı Nastas b. Nastos idi. Halid b. Velid, doğu kapısına indi. Keysan kapısına da o bakıyordu. Ebu Ubeyde, büyük Cabiye kapısının yanına indi. Yezid b. Ebu Süfyan da küçük Cabiye kapısının yanına indi. Amr b. As ile Şurahbil b. Hasene ise şehrin diğer

kapılarını kontrolleri altına aldılar. Mancınık ve debbabeleri yerleştirdiler.

Ebu Ubeyde, kendisi için takviye olsun diye Ebu Derda'yı askeri bir birlikle Berze'ye gönderdi. Bu birlik aynı zamanda kendisi ile Humus arasında da olacaktı. Bunlar, Şam'ı şiddetli bir kuşatma altına aldılar. Bu kuşatma yetmiş gece sürdü. Bir rivayete göre dört ay, başka bir rivayete göre altı ay sürdü. Ondört ay sürdüğünde söylenir. Doğrusunu Allah bilir.

Şamlılar, kuşatmaya karşı kuvvetle direndiler. Hükümdarları Herakliyus'a kendilerine yardım göndermesi için haber gönderdiler. O esnada Herakliyus, Humus'ta bulunuyordu. Ancak Herakliyus'un takviye göndermesi halinde bu takviyenin Şamlılara ulaşmasına Zülkila engel olacaktı. Ebu Ubeyde, Zülkila'yı Şamla Humus arasına gözcü olarak yerleştirmişti. Zülkila'nın bulunduğu yer Şam'a ve Humus'a bir gecelik mesafede idi. Şamlılar, kendilerine takviye birliklerinin ulaşamayacağını anlayınca ümitlerini kesip şaşkına döndüler. Gevşediler, zayıfladılar. Müslümanlar güçlendiler. Kuşatmaları daha da şiddetlendi. Kış mevsimi gelmiş, havalar iyiden iyiye soğumuş, durum güçleşmiş, savaş zorlaşmıştı.

Büyük ve üstünlük sahibi olan yüce Allah'ın takdirine göre o gecelerde Şam komutanının bir çocuğu doğmuştu. Bizanslı komutan, çocuğunun doğumu şerefine maiyetindekilere bir ziyafet tertipledi. Yeyip içtiler, daha sonra uykuya daldılar. Nöbet yerlerini terkettiler. Savaş ustası Halid b. Velid ise uyumuyor, askerlerinden de herhangi birinin uyumasına fırsat vermiyordu. O, düşmanı gece ve gündüz gözetliyordu. Sabah-akşam savaş durumlarını kendisine bildiren gözcü ve casusları vardı. O gece ışıkların ve ateşlerin sönük olduğunu, surlar üzerinde hiç kimsenin savaşmadığını görünce daha önceden hazırlamış olduğu halattan merdivenleri, beraberindeki bahadır yiğitlerle surların yanına getirip bağladı. Beraberinde Ka'ka b. Amr ve Mez'ur b. Adiy gibi namlı yiğitler vardı. Askerlerini de kapının yanında durdurdu. Onlara şöyle dedi: "Tekbir getirdiğimizi duyduğunuz zaman siz de surlara çıkıp yanımıza gelin." Sonra arkadaşlarıyla birlikte halat merdivenlere tırmanarak surlara çıktılar. Ok kuburlarını karınlarına bağlayarak, hendeği yüzüp geçtiler. Merdivenlere tırmamp surların üstüne çıktıktan sonra yüksek sesle tekbir getirmeye başladılar. Müslüman askerler de gelip o halat merdivenlere tutunup surlara tırmanmaya başladılar. Halid ve kahraman arkadaşları, surlardan inip kale içindeki kapıcılara saldırdılar. Onları öldürdüler. Halid ve arkadaşları, kapıların kilitlerini kılıçlarla kırıp kapıyı zorla açtılar. Halid'in askerleri doğu kapısından içeri girdiler. Şehir halkı tekbir seslerini duyunca ayaklandılar, her biri surlardaki yerlerine gittiler. Ne olup bittiğini bilmiyorlardı. Doğru kapısı-

nın görevlilerinden her kim oraya gelirse Halid'in askerleri, onu öldürüyordu. Böylece Halid, şehire zorla girmiş oldu. Orada bulmuş olduğu kimseleri öldürdü. Her kapı mıntıkasındaki halk gelip kapı yanındaki komutanlarını sordular. Müslümanlar, onları durum hakkında münazaraya davet ettiler. Ancak onlar buna yanaşmadılar. Müslümanlar, onları tekrar buna davet edince olumlu cevap verdiler. Sahabelerden geride kalanları Halid'in yaptıklarından habersizdiler. Müslümanlar, her taraftan şehre girdiler. Halid'in, bulduğu her adamı öldürdüğünü gördüler.

Ona dediler ki:

— Biz bunlara eman vermiştik.

Halid de:

— Ben şehre zorla girdim, diye cevap verdi. İslâm ordusunun diğer komutanları ile Halid ve arkadaşları, bugün Reyhan yolu diye bilinen yere yakın Mikaslat kilisesi yanında karşılaştılar.

Seyf b. Ömer'le diğerlerinin anlattıkları budur ki, meşhur kavle göre Halid b. Velid, Şam'ı zorla fethetmiştir.

Başkaları dediler ki: Şam'ı zorla fetheden komutan Ebu Ubeyde'dir. Şam'ı fetheden komutanın Yezid b. Ebi Süfyan olduğu da söylenmiştir. Halid b. Velid, Şamlılarla barış antlaşması yaptı. Böyle diyenler meşhur ve bilinen kavle muhalif beyanda bulunmuşlardır. Doğrusunu Allah bilir.

Sahabeler, bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, Şam'ın sulh yoluyla fethedildiğini yani Ebu Ubeyde'nin onlarla barış yaparak Şam'ı teslim aldığını, diğerleri ise, Şam'ın savaş yoluyla zor kullanılarak fethedildiğini söylemişlerdir. Çünkü Halid -önceki sayfada da ifade ettiğimiz gibi- orayı kılıçla fethetmiştir. Şamlılar, durumun farkına varınca, aralarında Ebu Ubeyde'nin de bulunduğu diğer komutanların yanına gidip barış yapmışlar ve Şam'ın yarısını barış yoluyla, yarısını da şiddet yoluyla verme hususunda aralarında ittifak etmişlerdir. Yani bunun neticesinde Şamlılar, Şam'ın yarısına sahip olacaklardı. Sahabeler de diğer yarısına sahip olacaklardı. Böylece aralarında ittifak edip anlaştılar. Seyf b. Ömer'in de anlattıkları bunu teyid etmektedir. Şöyle ki: Sahabeler, Şam'ın yarısının kendilerine verilmesi için Şamlılara çağrıda bulunarak antlaşma ve barış yapmak istediler. Ancak Şamlılar, bu antlaşmaya yanaşmadılar. Ümitlerini kestikleri zaman Sahabelerin çağrısına icabet ettiler. Sahabeler de onların bu icabetlerini kabul ettiler. Ancak Sahabeler, Halid'in Şamlılara neler yaptıklarından habersizdiler. Doğrusunu Allah bilir. Bu sebeple Sahabeler, Yuhanna kilisesi diye bilinen Şam'daki büyük kilisenin yarısını aldılar. Doğu tarafını mescit yaptılar, batı tarafını da kilise olarak bıraktılar. Bununla birlikte on-dört kiliseyi daha Şamlılara bıraktılar. Yuhanna kilisesinin yarısını

mescid etmişlerdi ki, orası bugün Dımaşk camisi olarak ibadete açıktır. Halid, bu hususta Şamlılara bir yazı da yazdı. Ebu Ubeyde, Amr b. As, Yezid ve Şurahbil de bu yazıya şahid olarak imza attılar. Şamlılara bırakılan ondört kilise şunlardır:

1- Mikaslat kilisesi:

Sahabelerin komutanları bu kilise yanında toplanmışlardı. Bu kilise, Sabuncular çarşısındaki köprüler, üzerinde kurulmuştur. Diğer köprüler, bu kilisenin alt tarafında bulunmaktadır. Ancak bu kilise zamanla harab olmuş ve taşları diğer binalarda kullanılmıştır.

2- Kureyşiler yolunun başındaki küçük kilise :

Hafız İbn Asakir, bu kilisenin bir kısmının bu güne kadar kaldığını ve darmadağın bir halde bulunduğunu söylemiştir.

3- Darü'l-Battih'teki eski kilise:

Ben derim ki: Bu kilise, köşk yakınında şehir içindedir. Zannederim ki orası, bu mezkur mekandan önceki bir mesciddir. Zamanla harab olmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

4- Hıbalin ve Temimi yolları arasında bulunan Beni Nasr yolundaki kilise:

Hafız İbn Asakir, bununla ilgili olarak şöyle demiştir: "Ben, bu kilisenin bazı binalarını gördüm. Ancak çokları bu kiliseyi yıkmış ve bugün onun hiçbir izi kalmamıştır."

5- Pavlos kilisesi:

İbn Asakir, bununla ilgili olarak şöyle demiştir: "Bu kilise, Kısariye el-Fahriye'nin batısındadır. Ben bazı binaların temellerini gördüm."

6- Darü'l-Vekale kilisesi:

Bugün Kalansiyyin kilisesi olarak bilinmektedir.

Ben derim ki: Kalansiyyin sözü, bugün Havahin olarak kullanılmaktadır.

7- Derbü's-Sekil yolundaki kilise:

Bu, Hamid b. Derre kilisesi olarak bilinmektedir. Çünkü bu yol, Hamid b. Amr b. Müsahik el-Kureşi el-Amirî ile annesi Derre'ye ikta' olarak verilmişti. Anası Derre, Haşim b. Utbe b. Rebia'nın kızıdır. Derre'nin babası Haşim, Muaviye'nin dayısıdır. Muaviye, bu yolu onun babasına ikta olarak vermişti. Bu yüzden bu kilise ona nisbet edilmiştir. O, Müslüman bir adamdı. Onların mülkleri olarak bugün bu kiliseden başka birşey kalmamıştır.

8- Yakubi kilisesi:

Bu kilise, Tuma kapısı dahilindedir. Halid meydanı ile Talha b. Amr b. Mürre el-Cühenî yolu arasındadır.

9- Diğer bir Yakubi kilisesi:

Bu da Televi yolu ile Suku Ali arasındadır. İbn Asakir dedi ki: "Bu kilisenin bazı binaları bugüne kadar kalmıştır, ancak çoğu zamanla yı-

kılmıştır.”

10– Haçlı kilisesi:

Hafız İbn Asakir, bununla ilgili olarak şöyle demiştir: “Bu kilise, bu güne kadar ayakta durmuştur. Doğu kapısı ile Tuma kapısı arasındadır. Sur yanında Niptün yakınındadır. İnsanlar Niptün kelimesini Niton şeklinde telâfuz ediyorlar. Ancak bu kilisenin de çoğu harab olmuş, yıkılmıştır.” Bu kilise, Kudüs fatihi Selahaddin zamanında Hafız İbn Asakir’in vefatından sonra hicri seksenbeşinci senede yıkılmıştır.

11– Meryem kilisesi:

Bu, Doğu kapısı içindedir. Bununla ilgili olarak İbn Asakir: “Bu kilise, Şamlıların ellerinde kalan kiliselerin en büyüklerindendir.” demiştir.

Ben derim ki: Bu kilise, Hafız İbn Asakir’in vefatından sonra Melik Zahir Rükneddin Baybars el-Bundukdari zamanında yıkılmıştır.

12– Yahudi kilisesi:

Bu kilise, Cebr yakınındadır. İnsanlar bugün ona Bostanü'l-Kıtt adını vermektedirler.

13– Derbü'l-Belağa'daki Yahudi Kilisesi:

Yahudilerin Derbü'l-Belağa denen yerde bir kiliseleri daha vardı ki ancak bu, antlaşma metnine dahil edilmemişti. Bilahare yıkılmıştır. Yerine İbn Sühreverdi Mescidi diye bilinen mescid inşa edilmiştir. İnsanlar bugün oraya Cazurî yolu demektedirler.

14– Samira Kilisesi:

Ben derim ki: Tarih âlimlerinin, İbn Asakir’in ve diğerlerinin bahsetmedikleri başka bir kiliseleri daha vardır ki o da yıkılmıştır. O kilise 717 hicri senesi içinde yıkılmıştır. Hafız İbn Asakir Sâmira kilisesinden hiç bahsetmemiştir ve sonrada şöyle demiştir: Hristiyanların sonradan yaptıkları ve mimarı da Ebu Cafer el-Mensur Beni Katita olan başka bir kilise daha vardır ki, o da sahil kanalı yanındadır. Bilahare yıkılmış ve yerine Canik mescidi diye bilinen Ebu'l-Yümn mescidi inşa edilmiştir.

İbad kilisesi diye bilinen iki kilise daha yapmışlardır ki bunlardan biri İbn Maşelî'nin evi yanındadır ve bilahare mescide dönüştürülmüştür. Diğeri de Derbü'n-Nakkaşın yolu başında olup yine mescide dönüştürülmüştür.

FASIL

Âlimler, Şam'ın sulh yoluyla mı, yoksa harp yoluyla mı fethedildiği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Âlimlerin çoğuna göre Şam, barış yoluyla ele geçirilmiştir. Çünkü onlar, Şam'ın zorla ele geçirildiği, sonra Bizanslıların barışa meylettikleri, yada Şam'ın önce barış yoluyla ele geçirildiği veyahut diğer taraftan zor yoluyla istila edildiği hususunda

şüpheyeye düşmüşlerdir. Şüpheyeye düşüncede ihtiyaten Şam'ın sulh yoluyla fethedildiği hususunda karar kılmışlardır. Bazıları ise, Şam'ın yarısının barış yoluyla, yarısının da şiddet yoluyla ele geçirilmiş olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu görüş, Sahabelerin, Şamlıların en büyük mabedi olan büyük kiliselerinin yarısını mescide dönüştürmeleri, yarısını da onlara bırakmaları ile alakalıdır. Doğrusunu Allah bilir.

Ebu Ubeyde, Şamlılara barış teklifini içeren mektub gönderdi. Bu, en münasip ve en meşhur olan kavildir. Çünkü, Halid b. Velid o zaman komutanlıktan azledilmişti. Bazıları ise, Şamlılara barış teklifini içeren mektubu gönderen komutanın Halid b. Velid olduğunu ve Ebu Ubeyde'nin de onun bu mektubu onayladığını söylemişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Ebu Hüzeyfe İshak b. Bişr'in anlattığına göre Ebu Bekir es-Sıddık, Şam'ın fethinden önce vefat etmiştir. Hz. Ömer de Ebu Ubeyde'ye ve Müslümanlara Hz. Ebu Bekir'in ölümü sebebiyle taziyetlerini bildiren mektubunu göndermiş ve Ebu Ubeyde'yi Şam orduları komutanlığına tayin etmiş ve savaş hususunda da Halid b. Velid'e danışmasını emretmiştir. Bu mektup, kendisine ulaştığı zaman Ebu Ubeyde, Şam'ın fethedilmesine kadar yirmi gece müddetle durumu Halid b. Velid'e bildirmemiştir.

Bu sebeple Halid, ona şöyle bir soru sormuştu:

— Allah sana rahmet etsin. Mektup sana geldiği zaman durumu bana bildirmeni engelleyen şey neydi?

Ebu Ubeyde de ona şu cevabı vermişti:

— Senin savaş azmini kırmak istemedim. Ben, dünya yetkisini istemiyorum. Dünya için de çalışmıyorum. Gördüğün şeyler mutlaka bir gün yok olacak, zevale uğrayacaktır. Biz kardeşiz. Dini ve dünyası hususunda kendi adına kardeşinin iş yapması kişiye zarar vermez.

Şurahbil b. Mersedin söylediği şu sözler, burada anlatılacak şeylerin en hayret vericisidir:

“Ebu Bekir, Halid b. Velid'i Yemamelilerin üzerine gönderdi. Yezid b. Ebu Süfyan'ı da Şam'a gönderdi. Ebu Bekir vefat etti. Ömer halife oldu. Ömer, Ebu Ubeyde'yi Şam'a gönderdi. Ebu Ubeyde, Şam'a vardığında düşman ordusunun kalabalık olduğunu gördü. Hz. Ömer'den takviye birlikler istedi. Hz. Ömer de, Şam'a Ebu Ubeyde'nin yanına gitmesi için Halid b. Velid'e emir gönderdi. Bu emir üzerine Halid, Irak'tan Şam'a gitti...”

Bu, cidden garip bir ifadedir. Çünkü şüphe götürmez bir gerçektir ki Ebu Ubeyde ve diğer komutanları Şam'a gönderen Hz. Ebu Bekir'di ve Halid'in Irak'tan kalkıp takviye olarak başlarına emir sıfatıyla Şam'a gitmesi emrini gönderen de Hz. Ebu Bekir'di. Cenâb-ı Allah, Halid ve Ebu Ubeyde vasıtasıyla Şam'ın tümünün fethini nasip etti. İnşallah bu-

nu ilerde de anlatacağız.

Muhammed b. Aiz, Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Müslümanlar, Şam şehrini fethettikleri zaman Ebu Ubeyde b. Cerah'ı fetih müjdesini ulaştırmak üzere Hz. Ebu Bekir'e gönderdiler. O da Medine'ye geldiğinde Hz. Ebu Bekir'in vefat ettiğini, Hz. Ömer'in halifelğe geçtiğini gördü. Sahabelerden birisinin kendilerinin başında emir olmasını büyük bir olay olarak gördü. Hz. Ömer de onu Şamdakilerin başına emir tayin etti. Ebu Ubeyde, Medine'den Şam'a geldiğinde oradaki Müslümanlar kendisine şöyle dediler:

— Kendisini ulak olarak gönderdiğimiz ama kendisi üzerimize emir olarak gelen kişiye merhaba."

Ukbe b. Amir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Ebu Ubeyde, Şam'ın fetih müjdesini kendisine ulaştırmam için beni Hz. Ömer'e ulak olarak gönderdi. Ben de cuma günü Hz. Ömer'in yanına vardım. Kendileri bana:

— Kaç günden beri mestini çıkarmadın?

— Geçen cumadan beri çıkarmadım. İşte bugün de cuma günüdür.

— Sünnetin hükmüne uygun hareket ettin."

Leys dedi ki: Biz de bu hükme bağlıyız. Yani yolcu olan kimsenin mestler üzerine mesh etmesinin belirli bir süresi yoktur. O dilediği sürece mestleri ayaklarından çıkarmaksızın üzerlerini mesh edebilir. Kadim mezhebinde Şafii de bu görüşe kail olmuştur. Ahmed b. Hanbel ile Ebu Davud da bunun gibi bir rivayeti İbn Ebi Umare'den merfu olarak nakletmişlerdir. Cumhur-u ulemâ ise, Müslim'in Hz. Ali'den rivayet ettiği şu görüşe kail olmuşlardır. Yolcu kişi üç gün üç gece süre ile mestlerini ayaklarından çıkarmaksızın üzerlerine mesh edebilir. Mukim kimse ise, bir gün bir gece süre ile ayaklarından çıkarmaksızın mestleri üzerine mesh edebilir. Bazı kimseler ise, posta görevini yapan ulak ile değerleri arasında ayırım yapmışlardır. Posta görevini yapan ulakların mestlerine süresiz olarak mesih yapabileceklerini, diğerlerinin ise belirli süre zarfında mesh edebileceklerini ifade etmişlerdir. Çünkü bu konuda Ukbe ile Ali'nin rivayet ettikleri hadis vardır. Doğrusunu Allah bilir.

FASIL

Ebu Ubeyde, daha sonra Halid b. Velid'i Bikaa'ya gönderdi. Halid, orayı kılıç zoruyla fethetti. Ebu Ubeyde, bir seriye gönderdi. Bunlar Ayn-ı Misnun denilen yerde Bizanslılarla karşılaştılar. Rumların başında Sinan adında bir komutan vardı. Bunlar, Beyrut geçidinde Müslümanlara hücum ettiler. O gün Müslümanlardan birçoklarını şehid et-

tiler. Müslümanlar Ayn Misnun'a, Aynu's-şüheda adını verdiler. Ebu Ubeyde, Ebu Bekir'in talimatı doğrultusunda Yezid b. Ebi Süfyan'ı Şam'da vekili olarak bıraktı. Fetih işi için gerekli zemini hazırlamaları amacıyla Yezid, Dıhye b. Halife'yi bir müfreze ile Tedmür'e, Ebu Zehra el-Kuşeyrî'yi de Besine ve Havran'a gönderdi. Ancak Ebu Zehra, buraların halklarıyla barış antlaşması yaptı.

Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam dedi ki: Halid, Şam'ı sulh yoluyla ele geçirdi. Şam'a bağlı diğer yerleri de sulh yoluyla ele geçirdi. Bu fetihlerde Yezid b. Ebi Süfyan, Şurahbil b. Hasene ve Ebu Ubeyde'nin büyük rolleri olmuştu.

Velid b. Müslim dedi ki: Şam'ın yaşlı adamlarından birkaçı bana dediler ki: Biz kuşatma altında iken Akabetü's-Selmiye tarafından bir süvari birliği geldi. Bunlar, ipek şalvar giymişlerdi. Müslümanlar, üzerlerine hücum ettiler. Bunlar, Beyt Lehya ile Akabetü's-Selmiye arasında karşılaştılar. Müslümanlar, bunları yenilgiye uğratıp kovalamaya başladılar. Humus kapısına dayandılar. Humuslular, bunları görünce Müslümanların Şam'ı fethetmiş olduklarını sandılar ve: "Şamlılarla hangi şartlarda barış antlaşması yapmışsanız biz de aynı şartlarla sizinle barış antlaşmasını yapalım." dediler ve barış antlaşması yaptılar.

Halife b. Hayyat, Muğire'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Şurahbil b. Hasene, Ürdün'ün Taberiye dışında kalan her tarafını zorla ele geçirdi. Bu fetih neticesinde Ürdünlüler, Şurahbil ile barış antlaşması yaptılar.

İbn Kelbî de böyle demiştir.

Ebu Ubeyde, Halid'i Bikaa üzerine gönderdi. O da Bikaa topraklarını ele geçirip halkına galip oldu. Baalbek halkı da Halid'le barış antlaşması yaptı. Halid, onlar için barış antlaşmasının şartlarını içeren bir mektup yazdı.

Evlerinin ve kiliselerinin yarısını Müslümanlara vermeleri şartı ile onlarla barış antlaşması yapıp üzerlerine haraç tarhetti.

İbn İshak'la diğerleri dediler ki: Hicri ondördüncü sene zilkade ayında Humus ve Baalbek, Ebu Ubeyde vasıtasıyla fethedildi.

Başkaları bu fethin hicri onbeşinci senede yapıldığını söylemişlerdir.

FIHL SAVAŞI

Siyer âlimlerinin çoğu bu savaşın Şam'ın fethinden önce yapılmış olduğunu söylemişlerdir. Ancak İmam Ebu Cafer b. Cerir, bu savaşın Şam fethinden sonra yapıldığını ifade etmiş ve bu konuda Seyf b. Ömer'in söylediklerine bağlı kalmıştır. Çünkü Seyf b. Ömer, Ebu Osman Yezid b. Üseyd el-Gassanî ile Ebu Harise el-Kaysî'nin şöyle dedik-

lerini rivayet etmiştir:

“İnsanlar, Yezid b. Ebi Süfyan’ı süvariyle birlikte Şam’da bırakıp Şurahbil b. Hasene komutasında Fihl ve Gur taraflarına doğru harekete geçtiler. Ebu Ubeyde de harekete geçti. Öncü kuvvetlerin başına Halid b. Velid’i, sol cenaha Amr b. As’ı, süvarilerin başına Dırrar b. Ezver’i, piyadelerin başına İyaz b. Ganem’i komutan yaptı. Kendisi de sağ cenaha komuta ediyordu. Bunlar Fihl şehrine ulaştılar. Fihl, Gura bağlı bir beldenin adıdır. Bizanslılar, Beysan taraflarına çekilmişler ve o arazilerin sularını Fihl çevresine akıtmışlardı. Ortalık çamur deryasına dönüşmüş, buda kendileri ile Müslümanların arasında bir engel teşkil etmişti. Müslümanlar, düşmana karşı gösterdikleri sebat ve dayanıklılığı ile Bizanslıların kendilerine kurdukları bu tuzağı Hz. Ömer’e bildirmek üzere haber gönderdiler. Ancak Müslümanlar, büyük techizat ve güce sahip olup devamlı surette alarm halindeydiler.

Savaş komutanı Şurahbil b. Hasene idi. Gece gündüz, sabah akşam askerleri hep tabiye ediyordu. Bizanslıların gaflet içinde olduklarını zannederek bir gece ansızın üzerlerine hücum ettiler. Onlarda başlarında Siklab b. Mihrak adındaki komutan olduğu halde, aynı anda Müslümanlara saldırdılar. Sabaha dek savaştılar. Ertesi günde akşama dek savaş sürdürdüler. Gece karanlığı bastırınca Bizanslılar kaçmaya başladılar. Komutanları Siklap öldürüldü. Müslümanlar, onları takip ederek çamur deryasının içinde hezimete uğrattılar. Bizanslılar, bu çamurları Müslümanları tuzağa düşürmek için oralarda meydana getirmişlerdi. Ama Cenâb-ı Allah, kendilerini o çamur deryasında boğdu. Müslümanlar, mızrakları ile 80 000’e yakın Bizanslıyı öldürdüler. Ancak kaçanlar kurtulabildi. Bizanslılardan çok miktarda ganimet ele geçirdiler.

Ebu Ubeyde ile Halid, beraberlerindeki askerlerle oradan ayrılıp Hz. Ömer’in emri doğrultusunda Humus’a hareket ettiler. Ebu Ubeyde, Ürdün’de naibi olarak Şurahbil b. Hasene’yi bıraktı. Şurahbil de Amr b. As’la birlikte harekete geçip Beysan’ı kuşatma altına aldı. Beysanlılar, bunların karşısına çıkınca Müslümanlar onlardan çok sayıda adam öldürdüler. Sonra Beysanlılar, Şam’da yapılan barış antlaşması gibi bir barış antlaşması yaptılar. Şurahbil, Beysanlıların üzerine cizye ve harac tarhetti.

Ebu Aver es-Sülemî de Taberiye halkı ile aynı çerçevede bir barış antlaşması yaptı.

O SIRALARDA IRAK DİYARINDA YAPILAN SAVAŞLAR

Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Müsenna b. Harise, Halid b. Velid’in yanındaki askerlerle Irak’tan Şam’a gittiği esnada geride kalan

askerlerle birlikte Irak'ta kaldı. Halid, 9000 askerle Şam'a gelmişti. Bir rivayete göre 3000 kişi, başka bir rivayete göre de 700 kişilik bir kuvveti Irak'tan alıp Şam'a gitmişti. Ancak bunlar, Irak ordusunun ünlü bahadırılarından. Geride kalan Müsenna ordusunda, asker sayısı azaldı. Kendi kral ve kraliçelerini değiştirmekle meşgul olmasalardı Farşlılar, Müsenna ordusuna saldıracaklardı. Müsenna, onların saldırısından korkmuş ve bu konuda Hz. Ebu Bekir'den kendisine gelecek haber de gecikmişti. Bunun üzerine kalkıp Medine'ye gitti. Hz. Ebu Bekir'in yanına vardı. Hz. Ebu Bekir, hasta yatmaktaydı. Ancak Iraklılarla savaşmaları için insanlara çağrıda bulunmasını Hz. Ömer'e tavsiye etti.

Hz. Ebu Bekir vefat edip çarşamba gecesi defnedildiğinde Hz. Ömer insanlara, Iraklılarla savaşmak için çağrıda bulundu ve onları savaşa teşvik edip sevaba imrendirdi. Ne var ki hiç kimse, bu savaşa katılmaya rağbet göstermedi ve, harekete de geçmedi. Çünkü onlar, güçlerinin büyüklüğünden dolayı Farşlılarla savaşmak istemiyorlardı. Farşlıların şiddetli bir savaş gücüne sahip olduklarını düşünüyorlardı. Hz. Ömer, ikinci ve üçüncü günde de insanlara çağrıda bulundu, ancak hiç kimse harekete geçmedi. Müsenna b. Harise de bu konuda güzel bir konuşma yaptı. Cenâb-ı Allah'ın, Halid b. Velid vasıtasıyla Irak topraklarının çoğunun fethini kendilerine nasib ettiği haberini verdi. Oralardaki malların, mülklerin, eşya ve azıkların Müslümanların eline geçtiğini bildirdi. Üçüncü günde de hiç kimse Iraklılarla savaşmak üzere harekete geçmedi. Dördüncü gün olunca ilk olarak Müslümanlardan Ebu Ubeyd b. Mesud es-Sakafi bu çağrıya icabet etti. Sonra peşi sıra insanlar da bu çağrıya icabet ettiler. Hz. Ömer, Medinelilerden toplanan askerlerin başına Ebu Ubeyd b. Mesud-es Sakafi'yi komutan yaptı. Ancak Ebu Ubeyd, Sahabe değildir. Hz. Ömer'e:

— Toplanan bu askerlerin başına Sahabelerden birini komutan yapsaydın daha iyi olmaz mıydı? denildiğinde o şöyle cevap vermişti:

— Ben, bu çağrıya icabet eden kimseyi komutan yaparım. Siz, bu dine yardım hususunda insanlardan önce davrandınız. Ama bu adam da Iraklılarla yapılacak olan savaş çağrısına sizden önce icabet etti.

Daha sonra Hz. Ömer, komutan Ebu Ubeyd b. Mesud es-Sakafi'yi çağırdı. Özellikle kendisinin Allah'a karşı gelmekten sakınmasını, takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara iyi davranmasını tavsiye etti. Rasûlullah'ın ashabına ve Selit b. Kays'a fikir danışmasını emretti. Çünkü Selit, savaşlara katılmış bir adamdı.

Müslümanlar, Irak diyarına doğru harekete geçtiler. 7000 kişiydiler. Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'ye bir mektup gönderdi. Mektubunda, Irak'a gelen bu askerlerin beraberindeki diğer askerlerle birlikte Halid komutasında Irak'a gönderilmesini emretti. 10 000 kişilik orduyu techiz etti. Başlarına Haşim b. Utbe'yi komutan yaptı. Hz. Ömer, Cerir b. Abdul-

lahel-Beceli'yi 4000 kişiyle Irak'a gönderdi. Cerir b. Abdullah, Kûfe'ye geldi. Sonra oradan çıktı. Herkiranü'l-Medar'la karşılaştı, onu öldürdü. Askerlerini hezimete uğrattı. Çoklarını Dicle nehrinde boğdu. İnsanlar Irak'a ulaştıklarında Farşlıların hükümdarları konusunda tereddüt içinde olduklarını gördü. Son olarak başlarına Kısra'nın kızı Boran'ı geçirmişlerdi. Boran'dan önce kız kardeşi Azer Midaht'ı öldürmüşlerdi. Boran, savaş işlerini idare etmesi için Rüstem b. Ferahzat adındaki hanedan üyesine on yıllık yetki vermişti. Bundan sonra hakimiyet tekrar Kısra'ya geçecekti. Rüstem bunu kabul etti. Nücum ilmini iyi bilen bir kimseydi. Kendisine:

— Bu işi niçin kabul ettin? Hakimiyetin tamamen senin eline geçmeyeceğini sen de biliyorsun, denildiğinde o şu cevabı vermişti:

— Tamahkarlık ve şeref tutkusu, beni bu işi kabul etmeye sevk etti.

NEMARİK SAVAŞI

Rüstem, Caban komutasında bir orduyu harekete geçirdi. Ordunun sağ ve sol kanatlarında biri Hişnesmah, diğeri de Merdanşah olmak üzere iki komutan vardı. Bunlar, Hire ile Kadisiye arasında Nemarik denen yerde Müslüman ordusuyla karşılaştılar. Müslüman ordusunun süvari birliğinin başında Müsenna b. Harise, sol cenahta Amr b. Heysen vardı. İki taraf şiddetli bir şekilde savaştılar. Cenâb-ı Allah, Farşlıları hezimete uğrattı. Caban ile Merdanşah esir düştüler. Merdanşah, kendisini esir eden asker tarafından öldürüldü. Caban ise, kendisini esir eden askere hile yaptı. Asker onu salıverdi. Ama Müslümanlar, onu yine yakaladılar ve bırakmadılar. "Asıl komutan budur." diyerek onu Ebu Ubeyd'in yanına götürdüler. Ona:

— Bunu öldür, komutan budur, dediler.

Ebu Ubeyd ise:

— Bu komutan da olsa bunu öldürmeyeceğim, dedi. Müslümanlardan biri Caban'a eman verdi. Sonra Ebu Ubeyd, hezimete uğrayan Farşlı askerlerin peşine düştü. Onları Kısra'nın teyzesinin oğlu Nersi'nin askerlerinin bulunduğu Kesker şehrine sığınmak mecburiyetinde bıraktı. Nersi, onlara yardım etti. Ebu Ubeyd, ile savaştılar. Ebu Ubeyd onları tekrar bozguna uğrattı. Onlardan çok miktarda mal ve yiyecek maddesini ganimet olarak ele geçirdi. Allah'a hamd olsun. Ebu Ubeyd, ganimetlerin beşte birini Hz. Ömer'e, Medine'ye gönderdi. Bu hususta Müslümanlardan biri şöyle dedi:

"Hayatıma yemin ederim ki -Ashında hayatım benim için önemsenmeyecek birşey değildir- Nemarikliler rezil rüsvey oldular, Rablerine hicret eden adamlar tarafından.

Bu adamlar onları Dirna ile Barik arasında tepelediler, ezip geçtiler.

Biz onları Merc Müsellah ile Hevani arasında Tedarik yolundan gelip öldürdük.”

Müslüman askerlerle Farşlılar Kesker ile Sefatiye arasındaki bir yerde karşılaştılar. Nersi komutasındaki ordunun sağ ve sol cenahlarında dayısı Nizam'ın oğulları Bendeveyh ile Bireveyh vardı. Rüstem, Calinos komutasında bir ordu hazırladı. Ebu Ubeyd, bundan haberdar olunca bu takviye kuvvetin Nersiye ulaşmasından önce işi tamamlamak istedi ve Nersi ile acelece savaşmak kararını verdi. İki taraf şiddetli bir şekilde savaştilar. Farşlılar, hezimete uğradılar. Nersi ile Calinos, Medayin'e bağlı Barosma denilen yere gittiler. Ebu Ubeyd de Müsenna b. Harise'yi ve bazı seriyeleri bu mıntıkanın Nehricor ve benzeri hudutlarına gönderdi. Buraların bir kısmını barış yoluyla bir kısmını da şiddet yoluyla fethedip ele geçirdi. Üzerlerine cizye ve haraç tarhetti. Bol miktarda malı ganimet olarak ele geçirdi. Hamd ve minnet Allah'a olsun.

Müslümanlar, Caban'a yardım için gelen Calinos kuvvetlerini kırıp geçirdiler. Mallarını ganimet olarak aldılar. Calinos'un kendisi de horlanmış ve alçalmış olarak kavmine dönüp gitti.

KÖPRÜ SAVAŞI VE MÜSLÜMANLARIN KOMUTANI EBU UBEYD İLE BİRLİKTE BİRÇOK ASKERİN ÖLDÜRÜLMESİ

Calinos, Müslümanlardan aldığı yenilgiden kaçarak memleketine döndüğü zaman Farşlılar, kendi aralarında birbirlerini savaşa teşvik ederek Rüstem'in yanına gittiler. Rüstem de, başlarında kaşlı komutan Behmes Cazeveyh'in bulunduğu büyük bir orduyu sefere çıkardı. Behmes'e, Feridun'un bayrağı Direfşikâbiyan'ı verdi. Farşlılar, bu bayrağı uğurlu sayarlardı. Ordu, yanına Kisrâ'nın bayrağını da aldı. Bu bayrak kaplan derisinden yapılmış olup sekiz zirâ enindeydi. Bu ordu gelip Müslümanların bulunduğu yere ulaştı. Aralarında bir nehir vardı. Nehrin üzerinde köprü vardı. Müslümanlara şu haberi gönderdiler: “Ya siz köprüyü geçip yanımıza gelin, ya da biz köprüyü geçip tarafınıza gelelim.”

Müslümanlar, komutanları Ebu Ubeyd'e:

— Emir ver, onlar bizim yanımıza gelsinler, deyince Ebu Ubeyd şu cevabı verdi:

— Farşlılar ölüme karşı bizden daha cesaretli olmasınlar.

Böyle dedikten sonra Farşlıların tarafına geçmek üzere köprüye doğru yürüdü. Köprüden geçerken askerler sıkıştilar, köprü dardı, orada düşmanla şiddetlice savaştilar. Daha önce benzeri görülmemiş bir

savaşla karşılaştılar. Müslümanlar 10 000 kişi kadardılar. Farslar da beraberlerinde boyunlarında çan asılı filler getirmişlerdi. Bu filler, Müslümanların atlarını korkutmak amacıyla getirilmişlerdi. Müslümanlara her hamle yaptıklarında Müslümanların atları bu fillerden ve boyunlarında asılı bulunan çingirakların çıkardığı seslerden korkup geriliyorlardı. Çok az miktarda at orada sebat edebildi ki bunlar da zorlama neticesinde sebat etmiş gerilememişlerdi. Müslümanlar, Farşlara hamle yaptıkları zaman atları, fillere karşı ilerleyemiyordu. Farşlılar, Müslümanları ok yağmuruna tuttular. Çok miktarda mücahid öldürdüler. Müslümanlar da onlardan 6000 kişi öldürdüler. Ebu Ubeyd, Müslümanlara öncelikle filleri öldürmelerini emretti. Bunun üzerine Müslümanlar, fillerin çevresini kuşatıp baştan sona hepsini öldürdüler. Ancak Farşlılar aralarında tuttukları büyük ve beyaz bir fili öne sürdüler. Buna karşı Ebu Ubeyd çıktı. Ona bir kılıç darbesi vurdu. Hortumunu kesti, ama fil öfkelenip korkunç bir çığlık attı. Saldırıya geçti. Ebu Ubeyd'i ayakları altına alıp ezmeye başladı ve öldürdü. Üzerinde durdu bundan sonra Ebu Ubeyd'in -kendisinin ölümünden sonra yerine geçmesini vasiyet ettiği- naibi file saldırdı. Fil onu da öldürdü. Sonra sırasıyla komutanlık makamına geçen komutanlar ille savaştılar. Böylece Sakif kabilesinden 7 komutan öldürülmüş oldu ki Ebu Ubeyd, kendisinin ölümünden sonra sırasıyla bu kişilerin adlarını vererek komutanlığa geçmelerini vasiyet etmişti. Neticede komuta makamı Müsenna İbn Harise'nin eline geçti. Bu da Ebu Ubeyd'in vasiyetinin gereği idi.

Ebu Ubeyd'in zevcesi Dume bir rüya görmüştü. Bu rüya aynen tahakkuk etmişti. Müslümanlar bu durumu görünce gevşeyip zaafa düştüler, durumları zayıfladı. Geri dönüp kaçtılar. Farşlılar, onları kovalamalaya başlamış, onlardan birçoğunu öldürmüşlerdi. Müslüman askerler ricata başlamışlardı. Çok zorlu bir durum meydana gelmişti, köprü başına geldiklerinde insanların bir kısmı köprüyü geçince köprü yıkıldı. Geride kalanları Farşlılar hakimiyetleri altında aldılar. Müslümanların büyük bir kısmını öldürdüler. O savaşta 4000'e yakın Müslüman Fırat nehrinde boğulmuştu. Doğrusu bizler, Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.

Müsenna b. Harise, ilerlemeye devam etti. Savaş alanına gelip köprünün yanına geldiğinde durdu. Müslümanlar hezimete uğradıklarından bazı mücahitler kendilerini Fırat'a atıyor ve boğuluyorlardı. Müsenna askerlere şöyle seslendi:

— Ey insanlar! Sakin olun, ben köprünün başında duracağım. Hepiniz son nefesinize kader bu köprüyü geçmedikçe ben geçmeyeceğim.

Askerleri karşı tarafa geçirdikten sonra ilk konakta onlara mola verdi. O ve kahraman Müslümanlar, diğerlerini koruma altına alıp beklemeye başladılar. Çokları ağır yaralıydı, bazıları çöle gidip kaybolmuş-

tu, nereye gittiği bilinemiyordu. Bazısı ürkek halde Medine'ye geri dönmüştü. Bu haberi Hz. Ömer'e Abdullah b. Zeyd b. Asım el-Mazîni ulaştırmıştı. Abdullah, Hz. Ömer'i minber üzerinde görmüş, Hz. Ömer ona:

— Ey Abdullah b. Zeyd, ne haberler getirdin? diye sorunca Abdullah:

— Sana kesin haber gelmiştir, ey mü'minlerin emiri! diye cevap verdi. Sonra Hz. Ömer'in yanına, minbere çıktı, bu haberi gizlice ona bildirdi. Bu haberi Hz. Ömer'e ilk olarak ulaştıran kişinin Abdullah b. Yezid b. Husayn el-Hutamî olduğu da söylenir. Doğrusunu Allah bilir.

Seyf b. Ömer dedi ki: Bu savaş, hicri onüçüncü senenin şaban ayında Yermuk savaşından kırk gün sonra yapılmıştır. Doğrusunu Allah bilir. Müslümanların bir kısmı, diğerlerinin yanına döndüler, bir kısmı da Medine'ye gitti. Hz. Ömer, hiç kimseyi kınamadı, hatta: "Ganimetiniz benim" dedi. Cenâb-ı Allah, İranlıları hükümdarların durumuyla meşgul etti. Şöyle ki: Medain halkı, Rüstem'e saldırıp onu hal' ettiler. Sonra tekrar tahta getirdiler. Ancak Firuzan'ı ona ortak yaptılar. İki fırkaya ayrıldılar. Farşlılar, Medain'e doğru hareket ettiler. Müsenna b. Harise, bir Müslüman grupla bunları takibe başladı. Farşlıların komutanlarından ikisi onunla karşılaştı. Müsenna, onları ve beraberindeki birçok askeri esir aldı, boyunlarını vurdu. Daha sonra Müsenna, Irak'taki Müslüman komutanlardan kendisine yardımcı kuvvetler göndermelerini istedi. Onlar da ona yardımcı kuvvetler gönderdiler. Hz. Ömer de, aralarında Cerir b. Abdullah el-Beceli'nin bulunduğu çok sayıda takviye birliklerini Müsenna'ya gönderdi. Gelen takviye birlikleri arasında Cerir b. Abdullah el-Beceli'nin kavmi alan Becilelilerin tamamı mevcuttu. Müslümanların önde gelen büyük şahsiyetleri de yardıma gelmişlerdi. Böylece Müsenna'nın ordusundaki asker sayısı çoğalmıştı.

BÜVEYB SAVAŞI

Müslümanlar, bu savaşta İranlılardan öclerini almışlardı. Fars komutanları, Müsenna ordusunun askerlerinin çoğaldığını duyunca Meheram komutasında bir başka orduyu da Müsenna'nın üzerine gönderdiler. Fars ordusuyla Müsenna ordusu, Büveyb denilen yerde karşılaştılar. Büveyb, Kûfe'ye bir günlük mesafede bir beldedir ki, Kûfe ile Büveyb arasında Fırat nehri vardır. Farşlılar:

— Ya siz nehri geçip yanımıza gelin, ya da biz geçip yanımıza gelelim, dediler. Müslümanlar:

— Hayır siz nehri geçip yanımıza gelin, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Farşlılar, nehri geçip Müslümanların bulunduğu yere geldiler. Bu hadise, ramazan ayında cereyan ediyordu. Komutan Müsenna, Müslümanlara oruçlarını açmalarını emretti. Bunun üzerine bütün or-

du orucunu bozdu. Böylece güçlendiler. Müsenna askerlerini yerleştirdi. Her bayrağın bulunduğu yere gelip komutanlarıyla konuştu. Kabilelere öğüt verip cihada teşvik etti. Sabırlı ve sessiz olmalarını tavsiye etti. Askerler arasında Cerir b. Abdullah el-Beceli de kavminden bir gurupla beraber bulunuyordu, Müslüman şahsiyetlerin önde gelenleri de bu orduda yer almaktaydı. Müsenna, onlara şöyle dedi:

-Ben, üç defa tekbir getireceğim. Hazırlıklı olun, dördüncü tekbiri getireceğim zaman saldırıya geçin.

Müslüman askerler onun bu emrini dinleyip itaat ettiler. Müsenna ilk tekbiri getirince Farşlılar acele davranıp Müslümanlara saldırıya geçtiler, âdeta onları hareket edemez duruma getirdiler. Şiddetlice savaştılar. Müsenna, saflarından bazısında gedikler meydana geldiğini gördü. Onlara bir adam vasıtasıyla şu haberi gönderedi:

-Komutan size selam söylüyor ve: "Bugün Arapları utandırmayın." diyor.

Bu haberi alan Beni İcl kabileleri, hemen saflarını doğrultmaya ve aralarındaki gedikleri kapatmaya başladılar. Müsenna bu durumu görünce beğendi ve gülümsemeye başladı. Sonra onlara tekrar şu haberi gönderdi:

-Ey Müslüman topluluğu ! Bu gibi kimselere nasıl davranıyor idiy-seniz şimdide öyle davranın, Allah'ın dinine yardım edin ki, Allah da size yardım etsin.

Müsenna ve Müslümanlar, kendilerine zafer ve nusreti nasip etmesi için Allah'a dua ediyorlardı. Savaş süresi uzayınca Müsenna, bahadır arkadaşlarından bir grup toplayıp bunları kendisini korumaları için arkasına geçirdi, kendisi de bizzat Mehran'a saldırdı. Onu bulunduğu yerden geri çekilmek mecburiyetinde bıraktı. Nihayet ordunun sağ cenahına girdi. Beni Tağlib kabilesinden Hristiyan bir köle Mehran'a saldırıp onu öldürdü ve onun atına bindi.

Muhammed b. İshak'ın ifadesine göre Mehran'a saldıran kişi, Münzir b. Hasan b. Dırar ed-Dabî'dir. Münzir, mızrağını fırlatıp Mehran'ı vurmuş, Mehran'ın başını ise Cerir b. Abdullah el-Beceli kesip koparmıştı. Onun üzerindeki eşyaları yağmalama hususunda bu ikisi anlaşmazlığa düşmüşler, neticede Cerir onun silahını, Münzir ise kemerini almıştı.

Mecusiler bozguna uğrayıp kaçmaya başlayınca, Müslümanlar onları takip edip birbirinden ayırıyorlardı.

Müsenna b. Harise, köprü başına muhafızlar göndermişti ki, oraya gelen Farşlıların köprüden geçmesine engel olsunlar ve Müslümanların geçmelerine imkan tanısinlar. O günün kalan kısmı ile gecesi boyunca Müslümanlar onları kovalamaya devam ettiler. Anlatıldığına göre o gün Mecusilerden 100 000'e yakın asker telef oldu. Kimisi öldü-

rüldü, kimisi de suda boğuldu. Allah'a hamd ve minnet olsun.

Müslümanlar, bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Bu ganimetlerin bir kısmı mal, bir kısmı da gıda maddesi idi. Müjdeyi ve ganimetlerin beşte birini Hz. Ömer'e gönderdiler. Bu savaşta Müslümanların önde gelen şahsiyetlerinden çok kimseler şehid edildi. Yine bu savaş dolayısıyla Farşlıların boyunları eğildi. Sahabelerin Fırat ve Dicle arasındaki Fars beldelerine hücum etme imkanları doğdu. Sayılamıyacak derecede çok miktarda ganimet ele geçirildi.

Büveyb savaşından sonra anlatılması uzun sürecek bazı hadiseler daha cereyan etti. Iraktaki bu savaş, Şam'da cereyan eden Yermük savaşının karşılığı oldu. Bu savaşla ilgili olarak A'ver eş-Şeni el-Abdî şöyle bir şiir söylemiştir:

"Kabilenin yurdu A'ver'e karşı hüznüleri harekete geçirdi.
Ve A'ver'e, Abdülkays'tan sonra Hassana çevirdi.
Düzenimiz ve dirliğimiz yerinde iken Nahile'de
Mehran'ın ordusunu leşlere dönüştürdü.
O esnada Müsenna, süvarileri ile üzerlerine yürüdü.
Farşlılardan savaşçıları öldürdü.
Mehran'ı ve beraberindeki askerleri yok etti.
Müsenna ve askerleri birer birer onları helak ettiler."

FASIL

Bundan sonra emirü'l-mü'minin Hattab oğlu Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas ez-Zührî'ki bu zat aşere-i mübeşşereden biridir-komutasındaki 6000 kişiden oluşan bir askeri birliği Irak'a gönderdi. Cerir b. Abdullah ve Müsenna b. Harise'ye de Sa'd b. Ebi Vakkas'a tabi olmaları için mektup yazdı. Emrini dinleyip itaat etmelerini buyurdu. Sa'd, Irak'a vardığında Cerir ile Müsenna onun maiyetine girdiler. Daha önce bu ikisi komuta hususunda çekişmeye girmişlerdi. Müsenna, Cerir'e şöyle diyordu:

– Emirü'l-mü'minin, seni bana yardımcı ve takviye olarak göndermiştir.

Cerir ise, ona şu karşılığı veriyordu:

– Hayır, emirü'l-mü'minin, beni sana komutan olarak göndermiştir.

Sa'd b. Ebi Vakkas, Irak'tan gelince bu ikisi arasındaki komutanlık çekişmeleri de sona ermiş oldu.

İbn İshak dedi ki: Müsenna b. Harise, bu senede yani hicri onüçüncü senede vefat etmiştir.

Sahih kavle göre Hz. Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas'ı hicri ondördüncü sene başında Irak'a göndermiştir ki, bununla ilgili açıklama ileride verilecektir.

FARSİLİLERİN, YEZDÜCÜRD'ÜN HÜKÜMDARLIĞI HUSUSUNDA BİRLEŞMELERİ

Şirin, Kisra hanedanının beyaz sarayda toplamış ve bu hanedandaki erkeklerin tamamının öldürülmesini emretmişti. Sarayda toplananlar arasında annesi ve küçük oğlu Yezdücürd'de bulunuyordu. Kadın, oğlu Yezdücürd'ün dayılarına haber gönderdi. Gelip Yezdücürd'ü annesinden alıp memleketlerine götürdüler. Büveyb savaşında Farşlılardan çok adamlar ölüp hezimete uğramıştı. Müslümanlar da onları kovalamaya başlamışlardı. Farşlılar, elden çıkan beldelerini geri almak için yardım toplamaya başladılar. Sonra Sa'd b. Ebi Vakkas'ın Hz. Ömer tarafından o mıntikalara gönderildiğini duydular. Kendi aralarında toplandılar. Büyük komutanlarından Rüstem ile Firuzan'da bu toplantıya katıldılar. Kendi aralarında birbirlerini Müslümanlara karşı savaşmaya teşvik ettiler. Çeşitli tavsiyelerde bulundular ve Rüstem ile Firuzan'a şöyle dediler:

—Eğer gereği gibi savaşmassanız sizi öldürür ve intikam ateşimizi sizinle söndürürüz.

Sonra kendi aralarında Kisra'nın çeşitli yerlerdeki kadınlarına haber göndermelerini kararlaştırdılar. Kisra hanedanından çocuğu bulunan kadın varsa getirmesini ve çocuğun başlarına hükümdar yapılmasını ittifakla kabul ettiler. Kisra'nın kadınlarından birinin yanına gidildiği ve kadının çocuğu olduğu halde korkudan dolayı çocuğu olmadığını söylemesi halinde o kadının cezalandırılacağını da hükme bağladılar. Nihayet Yezdücürd'ün annesini buldular. Onu oğlu ile birlikte getirdiler. Yirmibir yaşındaki oğlunu başlarına hükümdar yaptılar.

Yezdücürd, Şehriyar b. Kisra'nın oğullarındandı. Farşlılar, Boran'ı görevden azlettiler. Fars hükümdarlığı yalnızca Yezdücürd'ün eline geçti. Farşlılar, onun etrafında toplandılar. Hükümdarlığını ittifakla kabul ettiler. Bundan dolayı çok sevindiler. Yezdücürd'ün hakimiyeti, Farşlılar üzerinde güçlendi. Çeşitli beldelere, meskun mahallere ve iklimlere haber gönderdiler. Sahabelere itaattan vaz geçtiler. Verdikleri sözleri ve yaptıkları antlaşmaları bozdular. Sahabeler de bu durumu Hz. Ömer'e bildirdiler. Hz. Ömer, sahabelere, İranlıların aralarından çıkmalarını, beldelerin etrafındaki su başlarına yerleşmelerini ve her kabilenin diğerini gözetmesini emretti ki, bir Müslüman kabilenin başına bir şey geldiği ve durumu kötüleştiği zaman komşu kabile bundan haberdar olsun. Bu hadiseler, hicri onüçüncü senenin zilkade ayında cereyan etmişti. Hz. Ömer, bu senede insanlara haccettirmişti. Başka bir kavle göre ise bu senede Müslümanlara haccettiren kişi, Abdurrahman b. Avf olmuştur. Hz. Ömer, bu senede onlara hacc ettirmemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRİ ONÜÇÜNCÜ SENENİN OLAYLARI

Bu sene, Irak'ta Halid b. Velid tarafından İslâm düşmanlarına karşı bazı savaşlar verildi. Bu savaşlarla ilgili ayrıntılı açıklamalar önceki sayfalarda verilmişti. Yine bu senede Hire, Enbar ve diğer şehirler fethedildi. Halid b. Velid —meşhur görüşe göre— Irak'tan Şam'a geçti. Seyf b. Ömer'in ifadesine ve İbn Cerir'in de benimsediği görüşe göre bu senede Yermük savaşı yapıldı. Müslümanların önde gelen şahsiyetlerinden bazıları öldürülüp şehid edildi. Bunların adlarını ve biyografilerini sıralayıp anlatmak uzun bir yer işgal edecektir. Allah tamamından razı olsun. Bu senede Ebu Bekir es-Sıddık vefat etti. Onun siretini mustakil bir cilde anlattık. Hamd Allah'adır.

Bu senede Hattab oğlu Ömer cemaziyelahir ayının bitimine sekiz gün kala çarşamba günü halifelik makamına geçti. Medine kadılığını Hz. Ali'ye verdi. Şam komutanlığına Ebu Ubeyde Amir b. Cerrah el-Fihri'yi atadı. Oradaki komutanlık görevinden Halid b. Velid el-Mahzumî'yi azletti. Yalnız, Halid'i savaş şurası meclisindeki görevinde bıraktı. Bu senede Basra şehri barış yoluyla fethedildi ki bu, Şam'a bağlı fethedilen ilk şehirdir.

Bu senede Seyf b. Ömer ile diğerlerinin görüşlerine göre Dımaşk fethedilmiştir ki, bunu önceki sayfalarda da anlatmıştık. Dımaşk komutanlığına Yezid b. Ebi Süfyan atandı. Bu, oraya atanan ilk Müslüman komutandır. Bu senede Gur'a bağlı Fihl beldesi savaşı yapıldı. Bu savaşta Sahabelerden ve diğer Müslümanlardan bir topluluk öldürülüp şehid edildi. Bu senede Cisri Ebi Ubeyd savaşı yapıldı. Bu savaşta Müslümanlardan 4000 kişi öldürüldü. Komutanları Ebu Ubeyd b. Mesud es-Sakafi de şehid edilmişti. O, Abdullah b. Ömer'in zevcesi Safiyye'nin babasıydı. Safiyye salih bir kadındı. Allah ikisine de rahmet etsin. Yine Ebu Ubeyd Muhtar b. Ebi Ubeyd'in de babasıydı ki, Muhtar, Sakif kabilesindeki en yalancı kişiydi. Bazı Irak savaşlarında komutanlık yapmıştı.

İbn İshak'ın kavline göre Irak'ta komutanlık yapan Müsenna b. Harise de bu senede vefat etti. Müsenna'yı Irak komutanlığına, Şam'a giderken Halid b. Velid atamıştı. Müsenna, bazı meşhur hadiselerin kahramanı olmuştu. Önceki sayfalarda anlattığımız savaşlara komutanlık yapmıştı. Özellikle Köprü (Cisr) savaşından sonraki Büveyb savaşında büyük yararlıklar göstermiştir. Farşlıların 100 000 kişiye yakın ordusunun bir kısmını öldürmüş, bir kısmını da Fırat nehrinde boğmuştu. Cumhur-u ulemanın kavline göre bu savaş, hicri ondördüncü seneye kadar devam etmiştir. Yine hicri onüçüncü senede Hz. Ömer, bazılarının kavline göre insanlara haccettirmiştir. Başka bir rivayete göre bu senede Müslümanlara hac ettiren kişi, Abdurrahman b. Avf olmuştur.

Bu senede Hz. Ömer, Irak ve Şam savaşları için Arap kabilelerini savaşa çağırmış, birçok taraflardan Müslümanlar bu savaş için gelip toplanmışlar ve Hz. Ömer de onları Şam ve Irak'a göndermişti. Bu senede İbn İshak'ın kavline göre Ecnadeyn savaşı, cemaziyevvel ayının bitimine üç gün kala cumartesi günü yapıldı. Vakidî de bu görüştedir. Ecnadeyn savaşı, Remle ile Cisreyn arasındaki bir muntıkada yapılmıştır. Bizanslıların başındaki komutan Kaykulan, Müslümanların başındaki komutan da Amr b. As'tı. Bu savaşta Bizanslıların kuvveti , 20 000 kişi olduğu halde hezimete uğramışlar, çokları öldürülmüştü. Aynı zamanda Müslümanlardan da bir topluluk şehid edilmmişti. Şehidlerden bazıların adları şöyledir:

Hişam b. As, Fadl b. Abbas, Eban b. Said, Eban'ın kardeşleri Halid ve Amr, Nuaym b. Abdullah b. Nahham, Tufeyl b. Amr, Abdullah b. Amr (bu ikisi Devs kabilesindendirler), Dırar b. Ezver, İkrime b. Ebu Cehl, İkrime'nin amcası Seleme b. Hişam, Hebbar b. Süfyan, Sahr b. Nasr ve Haris b. Kays oğulları Temim ile Said. Allah hepsinden razı olsun.

Muhammed b. Sa'd dedi ki: Ecnadeyn savaşında Tüleyb b. Amr ile annesi Erva binti Abdülmuttalib şehid edildiler. Erva, Rasûlullah'ın (s.a.v) halası idi. Bu savaşta Abdullah b. Zübeyr b. Abdülmuttalip de şehit edildi. Vakidî'nin ifadesine göre şehid edildiği zaman Abdullah'ın yaşı otuzdu. Yine Vakidî dedi ki: Abdullah b. Zübeyr'in hadis rivayeti yoktur. O, Hüneyn savaşında da sabredip sebat gösterenlerdendi."

İbn Cerir dedi ki: Ecnadeyn savaşında Osman b. Talha b. Ebi Talha ile Haris b. Evs b. Atik de şehid edildiler. Allah onlardan razı olsun. Halife b. Hayyat'ın ifadesine göre hicri onüçüncü senede Mercü's-sıfır savaşı da yapılmıştır. Bu savaş, aynı senenin cemaziyevvel ayının bitimine on iki gün kala cereyan etti. Müslüman askerlerin komutanı Halid b. Said b. As'tı. O, bu savaşta şehid edildi. Onu şehid eden kişi, kardeşi Amr'dır. Başka bir kavle göre ise oğludur. Doğrusunu Allah bilir.

İbn İshak dedi ki: Mercü's-sıfır savaşında Bizanslıların komutanı Kalkut idi. Bu savaşta Bizanslılardan çok sayıda asker öldürüldü. Öyle ki, onların akan kanı, değirmeni çalıştırdı. Sahib kavle göre Mercü's-sıfır savaşı, hicri ondördüncü sene başında yapılmıştır ki, bu ileride de anılacaktır.

HICRİ ONÜÇÜNCÜ SENEDE VEFAT EDEN ŞAHSIYETLER

Hafız ez-Zehbî'nin anlattığına göre bu senede vefat eden şahsiyetlerin adları harf sırasına göre şöyledir:

Eban b. Said b. As b. Ümeyye el-Ümevî. Ebu'l-Velid el-Mekkî. Bu zat büyük Sahabelerdendir. Hudeybiye gününde Osman b. Affan'a eman veren ve onun Rasûlullah'ın mesajını Mekkelilere ulaştırması için Mek-

ke'ye girmesine imkan tanıyan zattır. Kardeşlerinin Habeşistan'dan dönmelerinden sonra Müslüman olmuştur. Kardeşleri Halid ile Amr, Habeşistan dönüşlerinde onu İslâm'a davet etmişler, o da onların bu davetine icabet etmişti. Hep birlikte Medine'ye gitmişler, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Hayber'i fethettiğini görmüşlerdi. Rasûlullah (s.a.v.), Eban'ı hicri dokuzuncu senede Bahreyn'e vali tayin etmişti. Bu zat , Ecnadeyn savaşında şehid edildi.

Bu senede vefat edenlerden biri de Rasullullah (s.a.v.)'ın azadlısı Enese'dir. Meşhur kavle göre bu, Bedir savaşında şehid edilmiştir. Buharî ve diğerleri böyle derler. Vakidî'nin ilim ehlinde naklettiğine göre bu sahabe, Uhud savaşına katılmıştır. Bu hususta Vakidî şöyle der: İbn Ebi Zenad'ın, Muhammed b. Yusuf'tan bana naklettiğine göre Enese,Hız. Ebu Bekir'in halifeliği zamanında vefat etmiştir. Künyesi Ebu Mesruh idi. Zührî'nin dediğine göre Enese, insanların Peygamber (s.a.v.)'ın yanına girmeleri için izin verirdi.Yani peygamberle görüşmek isteyen kimseler ondan izin alıp içeri girerlerdi.

Bu senede vefat edenlerden biri de Temim b. Haris b. Kays es-Sehmî ile kardeşi Kays'dır.Bu ikisi kıymetli sahabelerden olup Habeşistan'a hicret etmişler ve Ecnadeyn savaşında şehid edilmişlerdir.

Bu senede vefat edenlerden biri de Haris b. Evs b. Atik'tir. Habeş Muhacirlerindendir. Ecnadeyn savaşında şehid edilmiştir.

Bu senede vefat edenlerden biride İslâm'a ilk zamanlarda girmiş olan şahsiyetlerden Halid b. As b. el-Ümevî'dir. Habeşistan'a hicret etmiş, orada on küsur sene ikamet etmişti. Anlatıldığına göre o, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından San'a valiliğine atanmıştır. Hız. Ebu Bekir - önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi- onu bazı fetihlerde komutan olarak görevlendirmiştir. Bir kavle göre Mercü's-sifr savaşında şehid edilmiştir. Başka bir kavle göre savaştan kaçmış, Hız. Ebu Bekir de onu cezalandırmak için Medine'ye girmesine izin vermemiştir. Medine dışında biray süreyle ikamet etmiş, nihayet Hız. Ebu Bekir, şehre girmesine izin vermiştir. Anlatıldığına göre onu şehid eden kişi de sonraları Müslüman olmuş ve onunla ilgili olarak şöyle demiştir: "Onu öldürdüğüm zaman göğe yükselen bir nur gördüm." Allah ondan razı olsun.

Bu senede vefat edenlerden biri de Sa'd b. Ubade b. Düleym b. Harise b. Ebu Hüzeyme (Hüzeyme kelimesinin başındaki Ebu kelimesinin bulunmadığı da söylenir.) b. Sa'lebe b. Tarif b. Hazrec b. Saide b. Ka'b b. Hazrec el-Ensârî el-Hazrecî. Bu zat, Hacreçlilerin lideriydi. Künyesi Ebu Sabit idi. Ebu Kays olduğu da söylenir. Büyük bir Sahabeydi. Akabe bey'atında Medinelilerin temsilcilerindendi. Urve, Musa b. Ukbe, Buharî ve İbn Makula'nın ifadelerine göre Bedir gazvesinde hazır bulunmuştur. İbn Asakir'in, İbn Abbas'tan yaptığı rivayete göre Bedir savaşında Muhacirlerin bayrağı Hız. Ali'nin; Ensâr'ın bayrağı da Sa'd b.

Ubade'nin elindeydi. Allah ikisinden de razı olsun.

Ben derim ki: Meşhur kavle göre bu bayraktarlığı fetih gününde yapmıştır. Doğrusunu Allah bilir. Vakidî dedi ki: Sa'd b. Ubade, Mekke fethinde hazır bulunmadı. Çünkü onu bir yılan sokmuş, o da Mekke fethine katılmak için gerekli hazırlığı yaptığı halde sefere katılamamıştı. Ancak Rasûlullah (s.a.v.), onun ganimet payını ayırıp kendisine vermiş ve sevap kazandığını da bildirmişti. Sa'd, Uhud gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Halife b. Hayyat dedi ki: Sa'd'ın bir tabağı vardı. Rasûlullah (s.a.v.), zevcelerinden hangisinin evine giderse bu tabak da içinde et ve tirit ya da süt ve ekmek yahut ekmek ve yağ veyahut sirke ve zeytin yağı bulunarak Rasûlullah'la dolaşırdı. Sa'd, her gece ortalık karardığı zaman misafir arardı. Güzel Arapça yazan, iyi ok atan ve iyi yüzme bilen bir kimseydi. O, bu işleri güzel yapanlara, "kamil ve olgun kimseler" derdi. Ebu Ömer b. Abdi Berr'in ve diğer birçok tarih bilginlerinin anlattıklarına göre Sa'd b. Ubade, Hz. Ebu Bekir'e bey'at etmemiş, Medine'den çıkıp Şam'a gitmiş ve Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde hicri onüçüncü senede Havran'a bağlı bir köyde vefat etmiştir. İbn İshak, Medainî ve Halife de böyle demişlerdir. Başka bir kavle göre ise Sa'd, Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk zamanlarında vefat etmiştir. Hicri onördüncü senede veya onbeşinci senede vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur. Fellas ile İbn Bekir ise, onun hicri onaltıncı senede vefat ettiğini söylemişlerdir.

Ben derim ki: Hz. Ebu Bekir'e bey'atla ilgili olarak imam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde rivayet ettiğine göre Sa'd b. Ubade, Hz. Ebu Bekir'in: "Halifeler Kureys'tendir." dediğini kabul etmiştir. Sa'd'ın, Şam diyarında vefat etmesine gelince bu muhakkaktır. Meşhur kavle göre ise Havran'da vefat etmiştir.

Muhammed b. Aiz ed-Dımaşkî, Said b. Abdülaziz'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Şam diyarında fethedilen ilk şehir Busra'dır. Sa'd b. Ubade de orada vefat etmiştir. Zamanımızdaki insanların çoğuna göre o, Dımaşk'ın Guta mıntakasındaki bir köyde defnedilmiştir ki, o köye Meniha adı verilir. Orada meşhur bir mezar vardır ki, o da Sa'd'ın mezarıdır."

Hafız İbn Asakir'in, Sa'd b. Ubade'nin biyografisinden bahsederken bu mezardan söz ettiğini görmedim.

İbn Abdi'l-Berr dedi ki; "Sa'd b. Ubade'nin gusülhanede ölü olduğunu gördüler. Cesedi yemyeşil olmuştu. Öldüğünü anlamadılar. O sırada birinin şöyle bir şiir söylediğini duydular:

"Hazrec'in efendisi Sa'd b. Ubade'yi öldürdük .

Onu bir okla vurduk ki o, onun tam kalbine isabet etti."

İbn Cüreyc, Ata'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben, cinlerin

Sa'd b. Ubade hakkında bu iki beyti söylediklerini işittim.”

Sa'd'ın, Peygamber Efendimiz'den rivayet ettiği bazı hadisler vardır. Allah ondan razı olsun. O, insanların en kıskançlarından. Mutlaka bakire kadınlarla evlenirdi. Bir kadını da boşadığı takdirde başka bir erkek o kadınla evlenmeye cesaret edemezdi.

Rivayet olunduğuna göre o, Medine'den çıktığı zaman malını oğulları arasında paylaştırmış, ancak kendisi vefat ettiği zaman bir çocuğu doğmuştu. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer, onun oğlu Kays'ın yanına gitmişler; Kays'a, yeni doğan çocuğu da kendileriyle birlikte babalarının mirasına ortak etmelerini söylemişlerdi. Ancak Kays şu cevabı vermişti:

—Ben, babam Sa'd'ın yaptığı taksimatı değiştirmem, ancak kendi payımı yeni doğan şu kardeşime veriyorum.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Seleme b. Hişam b. Muğire'dir. Ebu Cehil'in kardeşidir. İslâm'ın ilk zamanlarında Müslüman olmuştur. Habeşistan dönüşünde kardeşi Ebu Cehil onu hapsedti. Aç bıraktı. Rasullullah (s.a.v.) da kunutta onun ve mustaz'af olan diğer Müslümanların kurtuluşu için dua ediyordu. Sonra kurtuldu, Hendek savaşından sonra Medine'ye Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına gitti. Onunla beraber oldu. Ecnadeyn savaşına katıldı. Orada şehid edildi. Allah ondan razı olsun.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Dırrar b. Ezver el-Esedî'dir. Meşhur bahadırlardan ve namlı yiğitlerdendi. Övgüye layık halleri ve başkaları tarafından görülüp takdir edilen yararlıkları oldu. Musa b. Ukbe ile Urve'nin anlattıklarına göre Ecnadeyn savaşında şehid edildi. Sağma esnasında hayvanın memesinde birazcık süt bırakmanın müstehap olduğuna dair bir hadis rivayet etmiştir.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Tüleyb b. Ümeyr b. Vehb b. Kesir b. Hind Kusay el-Kureşi el-Abdî'dir. Anası Erva binti Abdülmuttalib'dir ki, Rasûlullah (s.a.v.)'ın halasıdır. Tüleyb, İslâm'ın ilk döneminde Müslüman olup ikinci Habeş hicretinde oraya hicret etti. Bedir savaşına katıldı. Müşrikleri vuran ilk kişinin o olduğu söylenir. Şöyleki:Ebu Cehil, Peygamber (s.a.v.)'e sövmüştü. Bunun üzerine o da bir devenin çene kemiğini alarak Ebu Cehil'in kafasına vurmuş ve kafasını yarmıştı. Tüleyb, yaşlı bir insan olarak Ecnadeyn savaşına katılmış ve orada şehid edilmişti.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Abdullah b. Zübeyr b. Abdülmuttalib b. Haşim el-Kureşi el-Haşimî'dir. Peygamber (s.a.v.)'ın amcasıdır. Meşhur bahadırlardan ve namlı yiğitlerdendir. Ecnadeyn savaşında namlı kumandalardan on Bizanslı komutanla mübareze ederek onları öldürdükten sonra şehit edildi. O zaman otuz küsur yaşındaydı.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Abdullah b. Amr ed-

Devsî'dir. Ecnadeyn savaşında şehid edildi. Bu zat hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Meşhur bir şahsiyet değildir.

Bu senede vefat edenlerden biri de Osman b. Talha el-Abderi el-Hacbî'dir. Anlatıldığına göre bu, Ecnadeyn savaşında şehid edilmiştir. Sahih kavle göre ise o, hicri kırkıncı seneden sonrasına kadar yaşamıştır.

Bu senede vefat edenlerden biri de Attab b. Üseyd b. Ebu'l İs b. Ümeyye el-Ümevi Ebu Abdurrahman'dır. Rasulullah (s.a.v.)'ın tayin ettiği ilk Mekke emiri idi. Rasulullah (s.a.v.), onu Mekke valiliğine fetih senesinde tayin etmişti. O zaman yirmi yaşındaydı. Aynı sene insanlara haccettirdi. Hz. Ebu Bekir de peygamberden sonra onu Mekke'ye emir olarak tayin etmişti. Ve Mekke'de vefat etti. Anlatıldığına göre o, Hz. Ebu Bekir'den sonra vefat etmiştir. Dört sünen sahibi tarafından rivayet edilen bir hadisi vardır. Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de İkrime b. Ebu Cehil Amr b. Hişam b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum Ebu Osman b. el-Kureşi el-Mahzumî'dir. Babası gibi cahiliye döneminin önde gelenlerinden. Fetih senesinde, önce firar etmiş sonra hakka dönüp Müslüman olmuştu. Hz. Ebu Bekir, irtidat hadiseleri esnasında onu Umman'a vali tayin etti. Umman'daki mürtedleri yok ettikten sonra Şam'a geldi. Bazı askeri birliklere komuta etti. Anlatıldığına göre Müslüman olduktan sonra günah işlememiştir. Mushafı öpüp ağlar ve: "Bu Rabbimin kelimidir." dermiş. Onun bu davranışını delil sayan İmam Ahmed b. Hanbel, Mushafın öpülmesinin caiz ve meşru olduğunu söylemiştir. İmam Şafii: "İkrime, Müslüman olduktan sonra güzel ve övgüye layık bir imtihan verdi." demiştir. Urve, onun Ecnadeyn savaşında şehid edildiğini ve vücudunda yetmiş kadar darbe bulunduğunu söylemiştir.

Hicri on üçüncü senede vefat edenlerden biri de Fadl b. Abbas b. Abdülmuttalib'tir. Onu bu senede vefat ettiği söylenmekteyse de sahih kavle göre o, hicri onsekizinci seneye kadar yaşamıştır.

Hicretin onüçüncü senesinde vefat edenlerden biri de Nuaym b. Abdullah b. Nahham'dır. Beni Adiy kabilesindendir. Hz. Ömer'den önce Müslüman oldu. Ancak Hudeybiye sonrasında hicret edebildi. Çünkü o akrabalarına iyi davranan bir kimseydi. Kureyşliler, ona şöyle dediler: "Yanımızda kal da hangi dinden olursan ol. Allah'a yemin ederiz ki, herhangi bir kimse sana ilşirse seni korumak için mutlaka canımızı feda ederiz."

Ecnadeyn savaşında şehid edildi. Yermük savaşında şehid edildiğini söyleyenler de olmuştur. Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Hebbar b. Esved b. Esed Ebu'l-Esved el-Kureşi el-Esedî'dir. Bu zat, Hz. Zeyneb'in Mekke'den çıkıp Medine'ye gidişi esnasında bineğini yaramış bu yüzden Zeynep yere düşmüştü. Fakat Hebbar bilahare Müs-

lûman olmuş ve İslâmiyet'ini güzelce yaşamıştı. Ecnadeyn savaşında şehid edildi. Allah ondan razı olsun.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Hebbar b. Süfyan b. Abdi'l-Esved el-Mahzumî'dir. Ümmü Seleme'nin kardeşinin oğludur. İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman oldu. Habeşistan'a hicret etti. Sahih kavle göre de Ecnadeyn savaşında şehid edildi. Mu'te savaşında şehid edildiğini söyleyenler de olmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

Hicri onüçüncü senede vefat edenlerden biri de Hişam b. As b. Vail es-Sehmî'dir. Amr b. As'ın kardeşidir. Tirmizî'nin rivayetine göre Rasûlullah (s.a.v.): "As'ın iki oğlu da mü'mindirler." demiştir. Hişam, Amr b. As'tan önce Müslüman olmuştur. Habeşistan'a hicret etti. Oradan döndüğünde Mekke'de hapsedildi. Hendek gazvesinden sonra Medine'ye hicret etti. Hz.Ebu Bekir, onu Bizans imparatoruna elçi olarak göndermişti. Ünlü bahadırlardandı. Ecnadeyn savaşında şehid edildi. Yermük savaşında şehid edildiğini söyleyenler olmuşsa da Ecnadeyn savaşında şehid edildiğini söyleyenlerin görüşü daha doğrudur. Doğrusunu Allah bilir.

Hicri onüçüncü senede vefat eden şahsiyetlerden biri de Ebu Bekir es-Sıddık (r.a.)'dır. Onun biyografisi ayrı bir bölümde anlatılmıştır. Hamd Allah'adır.

HİCRİ ONDÖRDÜNCÜ SENE

Bu sene, Ömer b. Hattab'ın insanları Iraklılarla savaşa teşvik etmesiyle başladı. Çünkü Hz. Ömer'e ,Cisr savaşında Ebu Ubeyd'in şehid edildiği, Farşlıların birleştikleri hanedandan Yezdücürd'ü tahta geçirme konusunda görüş birliği ettikleri, Irak'taki Medainlilerin ahidlerini bozdukları, Müslümanlara eziyet edip onları aralarından çıkarıp kovdukları haberi ulaştı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Irak'taki ordularına, şehir içinden çıkıp şehir çevrelerinde durmaları talimatını gönderdi.

Merhum İbn Cerir dedi ki: Bu senenin muharrem ayı başında Hz.Ömer, Medine'de bir ordu teşkil etti. Orduyu harekete geçirdi. Yola çıkan ordu, Sırar suyu yakınında konakladı. Ordugah kuruldu. Hz. Ömer de bizzat Iraklılarla savaşmak için bu ordunun başında gidiyordu. Medine'de yerine naib olarak Hz. Ali'yi bıraktı. Osman b. Affan ile Sahabelerin önde gelen şahsiyetlerini de yanına aldı. Sonra bu kararı hususunda Sahabelerin görüşlerini almak için bir toplantı yaptı. Duyuru yaptırdı. Hz. Ali'ye de haber gönderdi. O da Medine'den geldi. Bu toplantıya katıldı. Toplantıda Hz. Ömer, Sahabelerin görüşlerini sordu. Tamamı Irak'a gitmek hususunda onunla, hem fikir olduklarını beyan ettiler. Yalnız Abdurranman b. Avf şöyle dedi:

— Ey Ömer, korkarım ki sen yenilgiye uğrar ve gücünü kaybedersen, diğer beldelerdeki Müslümanlar da zaafa uğrarlar . Görüşüme göre sen Medine'ye dönmelisin .Irak'a kendi yerine başka birini göndermelisin.

Abdurrahman b. Avf'ın bu görüşünü, Hz. Ömer ve istişare edilen diğer cemaat üyeleri uygun gördüler. Bunun üzerine Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf'a şöyle bir soru sordu:

- Irak'a kimi göndermemi istersin?
- Sen o adamı bulmuşsun.
- Kimdir o adam?
- Aslan pençeli Sa'd b. Malik ez -Zührî'dir.

Hız. Ömer, Abdurrahman b. Avf'ın bu sözünü güzel buldu. Sa'd'a haber gönderdi. Onu Irak ordularının başına komutan yaptı. Çeşitli tavsiyelerde bulunup şöyle dedi:

—Ey Sa'd! Sakın, Rasûllullah'ın dayısı ve Sahabesidir, diye söylenen sözler Allah hakkında seni aldatıp gururlandırmasın. Çünkü Allah

ile hiçbir kimse arasında, ona itaat etmenin dışında bir bağlantı yoktur. İnsanların tamamı Allah'ın huzurunda eşitirler. Allah, onların Rabbi'dir, onlar da onun kullarıdır. Fakat afiyette olmak hususunda birbirinden üstündürler. O'nun yanındakini ise ancak itaatla elde edebilirler. Sen, Rasûlullah'ı bisetinden vefatına kadar ne yapar gördünse, onu yap. Emir budur. Sana öğüdüm budur. Eğer bu öğüdümü tutmaz, başka yöne saparsan, amelin boşa çıkar ve kayba uğrayanlardan olursun." Hz. Ömer garnizondan ayrılıp Medine'ye dönmek istediği zaman da Sa'd b. Malik'e şöyle dedi:

—Sen doğru bir yola gitmekteisin. Hayırlı bir işe başlamaktasın. Karşılaştığın musibetler karşısında dayanıklı ve sabırlı ol. Devamlı surette Allah'tan korkar ol. Bilesin ki Allah'tan korkmak, iki şeyde bir araya gelir. Biri ona itaat etmede, diğeri de ona isyan etmekten uzaklaşmakta. Ona itaat edenin itaati dünyayı sevmemek ve ahireti sevmektedir. Ona isyan edenin isyanı da dünyayı sevmek ve ahireti sevmemektedir. Kalplerde bazı hakikatler vardır ki, Allah onları meydana getirir. Bu hakikatlerin kimi gizli, kimi aşikardır. Aşikar olan hakikat şudur ki, hak hususunda öven ve kınayan aynıdır. Gizli olan hakikat ise, kişinin kalbindeki hikmetin dili ile açığa çıkması ve insanları sevmesidir. İnsanların seni sevmesini istememezlik etme. Çünkü peygamberler de insanların sevmelerini istemişlerdir. Allah, bir kulu severse onu başkalarına da sevdirebilir. Bir kula gazap ederse onu başkalarına kötü gösterir. İnsanlar nazarında hangi konumda isen, Allah katında da o konumda olacaksın."

Dediler ki: Sa'd, 4000 kişilik bir orduyla Irak gitti. Bu ordunun 3000 kişisi Yemenli, 1000 kişisi ise diğer beldelerden gelen askerlerdi. Ordunun 6000 kişiden teşekkül ettiği de söylenmiştir. Hz. Ömer, onları Sırar mıntıkasından uğurlarken birlikte Aves'e kadar gitmişti. Sonra kalkıp orada insanlara şöyle bir nutuk irad etmişti:

"Kalpler dirilsin diye Cenâb-ı Allah, sizin için misaller verdi. Ve sözler sarfetti. Çünkü kalpler, göğüsler içinde ölü durumdadırlar. Nihayet Allah onları diriltir. Birşey bilen kimse bildiği şeyden yararlı olsun. Adaletin emare ve müjdeleri vardır. Emareleri, haya, cömertlik, yumuşak huyluluk ve nazik olmaktır. Müjdeleri ise rahmettir. Cenâb-ı Allah, her iş için bir kapı açmıştır. Her kapı için de bir anahtar hazırlamıştır. Adaletin kapısı ibret almaktır. Bu kapının anahtarı zahidliktir. İbret almaksa, ölümü anmak ve malları infak ederek ölüme hazırlanmaktır. Zahidlik ise, kişinin hakkı bulunan herkesten hakkını alması ve kendisine yetecek rızıkla kanaat etmesidir. Eğer kendisine yetecek rızıkla kanaat etmezse, onu hiçbir şey zengin etmez. Sizinle Allah arasında ben varım. Ama benimle Allah arasında kimse yoktur. Ona halinizi şikayet etmenize gerek bırakmamak için Allah beni görevlendirilmiştir. Şika-

yetiniz varsa bize bildirin. Eğer bize ulaşamazsanız bu emri kendilerine tebliğ ettiğimiz yetkililerimize giderek şikayetinizi arzedin. Haksızlığa uğrayan kimsenin hakkını, zorla da olsa haksızdan alırsınız.”

Hız. Ömer, beraberindeki Müslümanlarla Medine'ye döndü. Sa'd da Irak yoluna devam etti. Nihayet Sa'd, Nehr-i Zerud'a ulaştı. Kendisi ile Müsenna b. Harise arasında az bir mesafe kalmıştı. İkisi de birbirlerini görme özlemi içindeydiler. Müsenna b. Harise'nin Cisir (Köprü) savaşında aldığı yarası nüksetti. Bu yüzden vefat etti. Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun. Vefat ederken yerine komutanlığa Beşir b. Hasasiye'yi atadı. Müsenna'nın ölüm haberini alan Sa'd, Müsenna için rahmet dileğinde bulundu ve karısı Selma ile evlendi. Sa'd, orduların bulunduğu garnizona geldiği zaman bütün ordu komutanlıkları ve o beldelerin reisleri onun emri altına girdiler. Hız. Ömer, ona başka takviye birlikleri gönderdi. Öyle ki, Kadisiye savaşında emri altında 30 000 kişilik bir ordu toplandı. Bu ordunun 36 000 kişi olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hız. Ömer: "Allah'a yemin ederim ki, Acem hükümdarlarını Arap hükümdarlarıyla vuracağım." demiş ve Sa'd'a da şu mektubu göndermişti:

"Emirleri kabilelerin üzerine, onbaşlıları da on askerin başına tayin et ve bunlarla Kadisiye'de bir araya toplanma buyruğunu ver."

Sa'd, bu emri yerine getirdi. Onbaşlıları orar kişilik grupların başına, emirleri de kabilelerin başına tayin etti. Keşif kuvvetlerinin, öncülerin, sağ ve sol cenahların, artçı kuvvetlerin, piyadelerin, süvarilerin üzerine de Hız. Ömer'in talimatı doğrultusunda komutanlar tayin etti.

Seyf b. Ömer, üstadlarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir:

"Hız. Ömer, kadılığa Abdurrahman Rebia el-Bahili Zennun'u tayin etti Ganimetlerin taksimi görevini ona verdi. İnsanları İslâm'a davet etmek, vaz ü nasihatta bulunmakla da Selman-ı Farisî'yi görevlendirirdi. Ziyad b. Ebi Süfyan'ı da katiplikle görevlendirdi."

Dediler ki: Bu orduda sadece 310 küsur sahabe vardı. Bunların yetmiş küsuru Bedir savaşına katılmışlardı. Orduda 700 kadar sahabe güçlü vardı. Allah onlardan razı olsun. Hız. Ömer, Kadisiye'ye çabucak hareket etmesini bildiren mektubunu Sa'd'a gönderdi. Kadisiye, cahiye döneminde Sasani (Fars) imparatorluğunun kapısıydı. Hız. Ömer, mektubunda Sa'd'a şu talimatları da veriyordu: Ordun, Hicr ile ova arasında olsun. Farslılara giden bütün yol ve geçitleri kapatsın. Önce siz onlara şiddetli bir darbe vurun. Onların sayılarının çokluğu ve techizatlarının fazlalığı sizi korkutmasın. Onlar hileci ve tuzakçı bir kavimdirler. Eğer sabredip iyi savaşır, ihsanda bulunur, emanete riayet ederseniz onlara karşı muzaffer olacağınızı umuyorum. Sonra onlar hiç toparlanamayacak şekilde darma dağın olurlar, yüreksizdirler. Eğer mağlup olursanız geriye dönün ki, Hicr mıntıkasına ulaşasınız. Siz onlardan daha atak ve cesaretlisiniz. Onlarsa çok korkak ve cahildirler. Nihayet Allah size fet-

hi nasip eder ve tekrar onlara hücum edersiniz.”

Hz. Ömer mektubunda Sa'd'a, kendini nefis muhasebesine tabi tutmasını, askerlerine öğüt vermesini, iyi niyetli ve sabırlı olmaları telkininde bulunmasını emrediyordu. Bunun sebebini de şöyle açıklıyordu: "Çünkü zafer, kişinin niyeti miktarınca Allah katından gelir. Sevap da kişinin Allah'tan beklentisi oranında gelir. Allah'tan afiyet dileyin. "La havle velâ kuvvete illâ billahil alıyyil azım" sözünü çokça söyleyin. Bütün durumlarınızı detaylı olarak bana bildirin. Nereye konakladığınızı, düşmanın sizin nerenizde bulunduğunu bana haber verin. Bana öyle ayrıntılı mektuplar gönderin ki, sanki sizi görüyormuş gibi olayım. Durumunuzu bana açıkca izah edin. Allah'tan korkun, ondan ümit var olun ve hiçbir hususta nazlanmayın. Bilinizki Cenâb-ı Allah, bu işin başarıya çıkacağına söz vermiş ve bu söz mutlaka tahakkuk edecektir. Bu işin, seni komutanlıktan uzaklaştırmasından ve yerine başkalarını geçirmesinden sakın."

Sa'd da, Hz. Ömer'e o mntakaların ve arazilerin durumlarını tasvir edici mektuplar yazdı. Bu mektupları okuyan Hz. Ömer, oraları görür gibi oldu. Yine Farşların kendileriyle savaşmak için Rüstem ve benzeri komutanları görevlendirdiklerini haber verdi. Mektubunda şöyle diyordu: "Onlar bizi, bizde onları ele geçirmek istiyoruz. Allah'ın emri yürürlüğe girmiştir. Yargısı kabul edilmiştir. Hakkımızdaki takdirine razıyız. Afiyet üzere Allah'ın hayırlı kaza ve kaderini diliyoruz."

Hz. Ömer de, ona şu cevabi mektubu gönderdi:

"Mektubun bana geldi. Onu okudum, anladım. Düşmanınla karşılaştığın ve onların arkalarını dönüp kaçmaları fırsatını Allah sana verdiği zaman onları yenilgiye uğratacağınız bana ilham edildi. Bundan şüphelen olmasın. Onları yenilgiye uğrattığın zaman Medain'i başlarına yıkmadıkça onlardan vazgeçme, orası inşallah harap olacaktır."

Hz. Ömer, özellikle Sa'd için genellikle de bütün Müslümanlar için dua etmeye başladı.

Sa'd, Uzeyb'e ulaştığı zaman Müslümanlar, Fars askeri birliğiyle karşılaştılar. Bu askeri birliğin başında Şirazat b. İrazuveyh adında bir komutan vardı. Müslümanlar, onlardan çok miktarda ganimet elde ettiler. Böylece avantajlı bir konuma geçtiler. Sa'd, ele geçen ganimetleri beşe ayırdı. Beşte birini halifeye gönderdi. Beşte dördünü de mücahidlere taksim etti. Mücahidler bununla sevinip ferahlandılar. Ve bunu uğurlu bir durum saydılar. Sa'd, beraberindeki kadınlar için koruyuculuk görevi yapsınlar diye bir müfreze ayırdı. Bu müfrezenin başına da komutan olarak Galip b. Abdullah el-Leysî'yi atadı.

KADİSİYE SAVAŞI

Sa'd, yoluna devam etti. Kadisiye'ye inip konakladı. Birliklerini etrafa gönderdi. Orada bir ay süreyle ikamet etti. İranlılardan hiç birini görmedi. Durumu, Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdi. Etrafa gönderdiği müfrezeler her yerden erzak getiriyorlardı. Farşlılar, beldelerinin çevresinde dolaşan müfrezelerin mallarını yağmalayıp adamlarını esir almalarından rahatsız olup hükümdarları Yezdücürd'e şikayette bulundular ve şöyle dediler:

—Eğer bize yardıma gelmezseniz, elimizde bulunan herşeyi onlara verir, kalelerimizi de onlara teslim ederiz.

Farşlılar, kendilerine gelecek olan takviye birliklerinin başına Rüstem'in komutan olarak atanması hususunda görüş birliği ettiler. Yezdücürd, Rüstem'e haber gönderdi. Onu askeri birliğin başına komutan yaptı. Ancak Rüstem, bu görevden istifa edip şöyle dedi: "Bu, savaş hususunda uygun bir görüş değildir. Çünkü ordulardan sonra başka ordular göndermek, Araplar için büyük bir orduyu bir defada mağlup edip kırmaktan daha zor ve şiddetlidir." Yezdücürd ise, Rüstem'in bu teklifini kabul etmeyip kendi görüşünde ısrar etti. Bunun üzerine Rüstem, sefere hazırlandı.

Sa'd, daha sonra Hire ve Saluba beldelerine keşifçiler gönderdi. Gelen haberde Yezdücürd'ün ordunun başına Rüstem b. Ferahzad el-Ermenî adında birini komutan yaptığı ve onu askerlerle takviye ettiği bildiriliyordu. Sa'd, bu durumu Hz. Ömer'e mektupla bildirdi. Hz. Ömer de gönderdiği cevabi mektubunda Sa'd'a şöyle diyordu:

"Onlardan sana gelecek haberler ve onların sana getirecekleri durumlar seni üzmesin. Üzülme, Allah'tan yardım dile, ona güvenip dayan. Fars ordusunun komutanına görüş ve rey sahibi güçlü adamlarını gönder ki, onu imana davet etsinler. Çünkü Cenâb-ı Allah, bu adamlarımızın dualarını Farşlıların gevşemesine ve sizin zafer kazanmanıza vesile kılacaktır. Her gün bana mektup yazarak durumu bildir."

Rüstem, ordusuyla yaklaşıp Sabat'ta ordugah kurduğu zaman Sa'd, bu durumu Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdi. Mektubunda şöyle diyordu:

"Rüstem, Sabat'ta ordugah kurdu. Atlarını ve fillerini üzerimize sürdü. Ama ben Allah'tan yardım dileyip ona güvenip dayanmayı çok sevdiğim için başka hiçbir şeyi önemsemiyorum."

Rüstem, askerlerini mevzilendirdi. 40 000 askerden oluşan öncü birliğin başına Calinos'u; sağ cenaha Hürmüzan'ı; sol cenaha da Meheran b. Behram'ı komutan tayin etti. Bu iki cenahtaki askerler toplam 60000 kişiydiler. Rüstem, 20000 askerden oluşan artçı birliklerin başına da Benderan'ı komutan yaptı. Seyf ile diğerlerinin anlattıklarına gö-

re ordusundaki askerlerin tamamı 80 000 kişiydiler. Başka bir rivayete göre ise Rüstem ordusunun askerleri 120 000'di. Ardında 80 000 kişilik takviye bir birlik vardı. Bu ordu da otuzüç fil vardı. Bunlardan biri beyazdı ki Sabur'a aitti. Bu onların en büyüğü idi. Diğerleri ona tabi idiler ve ona alışmışlardı.

Sonra Sa'd, Numan b. Mukrin, Furat b. Hibban, Hanzele b. Rebi et-Temimî, Utarid b. Hacıb, Eş'as b. Kays, Muğire b. Şube ve Amr b. Madi-kerib'den teşekkür eden bir cemaatı, imana davet etsinler, diye Rüstem'e gönderdi. Rüstem, onlara sordu:

—Niçin buraya geldiniz?

Onlar da şu cevabı verdiler:

—Allah'ın bize va'd etmiş olduğu şu husus için. Beldenizi almak, kadınlarınızı ve çocuklarınızı esir almak, mallarınızı ele geçirmek için geldik. Biz bunun gerçekleşeceğine kesinlikle inanıyoruz.

Rüstem şöyle bir rüya görmüştü: Gökten bir melek inip Farşların bütün silahlarını mühürleyerek Rasulullah (s.a.v.)'a vermiş, Rasûlullah da onları Hz. Ömer'e vermişti.

Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Rüstem, Sa'd'la karşılaşmayı geciktirmişti. Öyle ki onunla Medain'den çıkışıyla Kadisiye'de Sa'd'la karşılaşması arasında dört aylık bir süre geçmişti. Bunu da Sa'd ve beraberindeki Müslümanları bıktırıp sıkıntıya sokmak amacıyla yapmıştı. Hükümdar Yezdücürd, kendisini acele davranma hususunda zorlamasaydı bu karşılaşma yerine gelmeyecekti. Çünkü Müslümanların kendilerini yenip muzaffer olacaklarını, gördüğü rüyaya dayanarak biliyordu. Astroloji bilgisine sahip bir kimse olduğu için bu rüyanın doğruluğuna inanmıyordu. Ayrıca rüya tabiriyle ilgili deneyimleri de vardı.

Rüstem'in ordusu, İslâm ordusuna yaklaştığı zaman Sa'd, onların haberlerini apaçık bir şekilde öğrenmek istedi. Bu amaçla Farşlardan bir adamı yakalayıp kendisine getirmeleri için bir müfrezeyi harekete geçirdi. Bu müfreze daha önce Peygamberlik iddiasında bulunup sonra tevbe eden Tüleyha el-Esedî de vardı. Müfreze komutanı Haris, arkadaşlarıyla düşman saflarına doğru ilerledi. Nihayet geri döndü. Müfreze de bulunan Tüleyha, düşman ordusundaki safları yarıp ilerleyerek çok sayıda asker öldürdü ve onlardan birini esir alarak Sa'd'a getirdi. Öyle heyecanlanmıştı ki kendini tutamıyordu. Sa'd, gerilen esire Fars ordusunun durumunu sordu. O ise, Tüleyha'nın gösterdiği cesaret ve bahadırılığı anlatmaya başladı. Sa'd, ona:

—Bırak bu meseleyi de Rüstem hakkında bize haber ver, dedi.

O da şu cevabı verdi:

—Rüstem'in 120 000 kişilik bir ordusu var. Bir bu kadar asker de bu ordunun ardı sıralanmaktadır.

Böyle dedikten sonra İranlı esir hemen Müslüman oldu. Allah, ona

rahmet etsin.

Seyf b. Ömer, üstadlarından naklen şöyle demiştir: İki ordu karşı karşıya geldiği zaman Rüstem, Sa'd'a haber göndererek kendisine sora-cağı şeyler hakkında bilgisi olan akıllı bir adam göndermesini istedi. Sa'd da ona, Muğire b. Şube (r.a.)'yi gönderdi. Muğire, onun yanına va-rınca Rüstem ona şöyle dedi:

—Siz komşularımızsınız. Biz size iyi davranıyor ve size ulaşacak eziyetleri önlüyorduk. Memleketinize dönün. Ülkemize gelerek ticaret yapmanıza engel olmayacağız.

Muğire de ona şöyle cevap verdi:

—Biz, dünya peşinde değiliz. Bizim asıl istediğimiz ve amaçladığı-mız, ahirettir. Allah, bize bir peygamber gönderdi. Gönderdiği peygam-berine şöyle dedi: “Dinime tabi olmayan kimselere şu Müslüman cemaat-i musallat kılacak ve bu Müslüman cemaat vasıtasıyla onlardan intika-m alacağım. Müslümanları –hak din olan dinime bağlı oldukları sü-rece - galip ve üstün kılacağım. Dinimden yüz çeviren kişi mutlaka alça-ır. Dinime bağlanan kişi de mutlaka yücelir.”

—Sözünü ettiğin din nedir?

—Bu dinin –onsuz hiçbir işin yarar sağlamayacağı yegane prensibi; Allah’tan başka ilah bulunmadığına ve Muhammed’in de Allah Rasûlü olduğuna şahadet etmek, Muhammed’in Allah katından getirdiği hü-kümleri tasdik etmektir.

—Bu ne güzel birşeydir. Başka bir umdesi de var mıdır?

—Kulları, kullara kulluktan çıkarıp Allah’a kulluk seviyesine yük-seltmektir.

—Bu da güzel birşeydir. Başka birşey var mı?

—Bütün insanlar Adem’in çocuklarıdır. Onlar ana baba bir kar-deştirler .

—Bu da güzel. Söylermisin bana, eğer dininize girersek ülkemizden çıkıp memleketinize dönermisiniz?

—Evet, vallahi son ticaret veya herhangi bir ihtiyaç sebebi dışında ülkenize yaklaşmayız.

—Bu da güzel.

Muğire, yanından ayrıldıktan sonra Rüstem, kavminin reisleriyle İslâm’a girme konusunda müşavere yaptı. Onlar, İslâm’a girmeyi red-dettiler. Allah onları rezil rüsvay etsin. Zaten öyle de yaptı.

Sonra Sa'd, Rüstem’in talebi üzerine ikinci elçi olarak Rib'i b. Amir'i gönderdi. Rib'i, Rüstem'in makamına girdi. Meclisini altın işlemeli halı-lar ve ipek minderlerle döşeyip süslemişlerdi. Kıymetli yakut ve incileri, muazzam süsleri sergilemişlerdi. Üzerinde tacı ve diğer kıymetli eşya-ları vardı. Altından bir taht üzerine oturmuştu. Rib'i ise eski elbiseler giymiş olarak makama girdi. Ama üzerinde kılıcı ve kalkanı vardı. Kısa

boy lu bir ata binmişti. Makama yaklaşıp atının toynuğu halının ucuna basıncaya kadar at üzerinde durdu. Sonra indi, atım oradaki minderlerin dayalı olduğu yerlerden birine bağladı. Üzerinde silahı, zırhı ve başında miğferi olduğu halde Rüstem'e yöneldi. Muhafızlar ona:

—Silahını indir, dedilerse de o:

—Ben, size gelmedim. Siz beni çağırdığınız için geldim. Bu şekilde içeri girmemi kabul ederseniz ne âlâ, yoksa geri dönerim. dedi.

Rüstem:

—İçeri girmesine izin verin, dedi. Bunun üzerine o da mızrağına dayanarak Rüstem'in tahtına doğru yürüdü. Ona:

—Sizi buralara kadar getiren sebep nedir? diye sordular. O da şöyle cevap verdi:

—Cenâb-ı Allah bizi gönderdi ki, onun dilediği kimseleri kullara kulluk etmekten kurtarıp Allah'a kul yapalım. O kimseleri, dünya sınırlarından kurtarıp genişliğe kavuşturalım. Dinlerin zulüm ve baskısından kurtarıp İslâm'ın adaletine kavuşturalım. Cenâb-ı Allah bizi, kendisine imana davet edelim diye dini ile yaratıklarına gönderdi. Bu dini kabul eden kimsenin durumunu kabulleniriz ve kendisine dokunmadan geri döneriz. Ama bu dini kabul etmeyen kimselerle Allah'ın va'dini gerçekleştirinceye kadar savaşıyoruz.

—Allah'ın size va'd ettiği şey nedir?

—Cennet'tir. İmana gelmeyen kimselerle savaşarak ölen kimse için Cennet vardır. Hayatta kalan gaziler için ise zafer vardır.

—Sizin söylediklerinizi dinledim. Ancak düşünüp karar vermemiz için bize süre tanır mısınız?

—Evet, ne kadar süre istersiniz? Bir ya da iki gün yeter mi?

—Hayır, görüş sahibi ve kavmimizin reisi olan kimselerle yazışıp cevaplarını alıncaya kadar bize süre tanıyın.

—Rasûlullah (s.a.v.), orduların karşı karşıya geldiği esnada düşmana üç günden fazla süre tanımayı bize sünnet olarak bırakmış değildir. Şimdi sen durumuna bak, kavminin durumunu da göz önünde bulundur. Bu süre içinde üç seçenekten birini seç.

—Sen kavminin efendisi ve lideri misin?

—Hayır. Ama Müslümanlar tek vücut gibidirler. Onların en aşağı seviyede olanları dahi en üst seviyede olanları adına himaye ve eman verirler.

Rüstem, kavminin reisleriyle toplantı yaparak şöyle dedi:

—Bu adamın söylediği sözler kadar kıymetli ve tercihe şayan başka bir söz işittiniz ve gördünüz mü hiç?

—Onun söylediği bu sözlere meyletmenden ve dinini bırakıp şu köpeğe uymandan Allah'a sığınırız. Onun üzerindeki yırtık pırtık elbisele ri görmüyor muydun?

—Yazıklar olsun size, elbiselere bakmayın, görüşe, konuşmaya, davranmaya ve davranışa bakın. Çünkü Araplar, giyim kuşam ve yiyeceklerle önem vermezler. Asaleti korurlar. Soy sopu göz önünde bulundurlar, dedi.

Rüstem ve adamları, ikinci gün İslâm ordusu komutanı Sa'd'a haber göndererek bir başka adam göndermesi talebinde bulundular. Sa'd da onlara Hüzeyfe b. Mihsan'ı gönderdi. O da Rib'i'nin konuşmasına benzer bir konuşma yaptı. Üçüncü günde Muğire b. Şube onlara gitti. O da güzel ve uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşma esnasında Rüstem, Muğire'ye şöyle dedi:

—Sizin memleketimize girişinizin misali, biryerde bal gören kara sineğin o yere girmesine benzer. Ve o sinek: "Beni bu bala ulaştıran kimsese iki dirhem vereceğim." der. Balın yanına varınca içine düşüp boğulur. Kurtulmak ister, ama kurtuluş yolu bulamaz ve: "Kim beni buradan kurtarırsa ona dört dirhem vereceğim." der. Sizin durumunuz bir bağdaki deliğe giren zayıf bir tilkiye benzer. Bağ sahibi onu zayıf görünce acıyıp kendi haline bırakır. Ama tilki semizlenip birçok şeyi bozduğu ve ifsad ettiği zaman bağ sahibi askerleriyle onun üzerine gelir, kölelerin yardımıyla onu kaçıp kurtulamadan vurup öldürür. Semizlendiği için delikten çıkıp kurtulamaz ve canını verir. İşte siz de ülkemizden bu şekilde çıkacaksınız."

Bu konuşmasından sonra Rüstem öfkeleni. Güneşe yemin ederek: "Yarın sizi öldüreceğim." dedi. Muğire de ona şu karşılığı verdi:

—Sen de durumu yakın zamanda görüp anlayacaksın.

—Size elbise verilmesini, komutanınıza da hem elbise hem binek hem de 1000 dinar verilmesini emrettim ki ülkemizden çekip gidesiniz.

—Hükümlerinizin gevşettikten, onurunuzu zayıflattıktan sonra mı bunu bize teklif ediyorsun? Ülkelerinizde bir süre kalacağız. Küçülmüş olarak kendi elinizle cizyenizi bize vereceksiniz. Ve istemeseniz de kölemiz olacaksınız.

Muğire'nin böyle demesi üzerine Rüstem öfkelenip galeyana geldi.

İbn Cerir, ibn Vail'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Sa'd geldi. Beraberindekilerle birlikte Kadisiye'de karargah kurdu. 7000-8000 arasında askeri vardı. Müşriklerin askerleri 30 000 civarındaydı. Müşrikler, onlara şöyle dedi:

—Gücünüz, kuvvetiniz ve silahınız yok. Ne diye buralara geldiniz? Geri dönün!

Sa'd, onlara:

—Biz geri dönücüler değiliz, diye cevap verdi.

Onlar bizim oklarımızı bakıp gülüyor ve: "Bunlar iğ gibidir, iğ gibidir." diyorlardı. Geri dönme tekliflerine uymadığımızı görünce şöyle dediler:

—Akıllılarınızdan birini bize gönderin de buralara niçin geldiğinizi bize açıkla-sın.

Muğire b. Şube: “Ben giderim.” dedi ve yanlarına gitti. Rüstem’le birlikte komutanlık tahtına oturdu. Onlar, bu durumu yüksek sesle protesto ettiler. Muğire ise, onlara şöyle dedi:

—Bu tahta oturmam, benim şanımı yükseltmedi. Komutanınızın da şerefini azaltmadı.

Rüstem şöyle dedi:

—Bu adam doğru söyledi.

Böyle dedikten sonra da Muğire’ye, niçin geldiklerini sordu. Muğire de şu cevabı verdi:

—Biz daha önceleri kötülük ve sapıklıkta olan bir kavimdik. Allah, bize bir peygamber gönderdi. Onun vasıtasıyla bizi doğru yola iletti. Hidayeti onun vasıtasıyla bize nasib etti. Onun eliyle bize rızık verdi. Bize verdiği rızıklar arasında bir tahıl vardır ki şu beldede biter. Biz onu yediğimizde, aile efradımız ve aşiretimiz:

—Artık bunsuz yapamayız, bizi bu tahılın bittiği diyara götürün ki, bu tahıl orada yiyelim, dediler.

Rüstem de şöyle dedi:

—Eğer beldemize girerseniz biz de sizi öldürürüz.

—Bizi öldürürseniz Cennet’e gireriz, ama biz sizi öldürürsek siz Cehennem’e girersiniz veya İslâm’ı kabul etmediğiniz takdirde cizye ödersiniz.

Muğire’nin; “Cizye ödersiniz.” demesi esnasında Farşlılar tekrar sesli protestoya başladılar ve:

—Artık sizinle aramızda barış yapılmaz. dediler.

Muğire şöyle dedi:

—Siz mi bizim ordunun bulunduğu tarafa geçip geleceksiniz yoksa biz mi sizin tarafınıza geçip gelelim?

Rüstem dedi ki:

—Hayır biz sizin ordunuzun bulunduğu tarafa geçip gelelim.

Müslümanlar, Farşlıların kendi taraflarına geçip gelmelerine kadar beklediler. Onlar, o tarafa gelince Müslümanlar üzerlerine saldırdılar ve onları hezimete uğrattılar.

Seyfin anlattığına göre bu savaşta Sa’d’ın ayak damarı ağrımış, sonra o, askerlere bir konuşma yaparak şu âyeti okumuştur:

“Andolsun ki, Tevrat’tan sonra Zebur’da da yeryüzüne ancak iyi kullarımın mirasçı olduğunu yazmıştık.” (el-Enbiya, 105.)

Konuşmasını tamamladıktan sonra askerlere öğle namazını kaldırdı. Sonra dört defa tekbir getirdi. Düşmanı kovalayıp öldürürken, pusularda birbirlerini gözetlerken “lâ havle velâ kuvvete illâ billah” demelerini söyledikten sonra Farşlılara karşı saldırıya geçme emrini verdi.

Farşlılar büyük bir hezimete uğrayarak kaçıştılar. Nihayet Nihaven'de ulaştılar. Çokları Medaine sığındı. Müslümanlar, onları Medain kapılarına kadar kovaladılar. Savaştan önce Sa'd, arkadaşlarından birkaç kişiyi Kısra'ya gönderdi ki, onu Allah'a imana davet etsinler. Giden grup, Kısra'nın yanına girmek için izin istedi. Onlara izin verildi. Başkent halkı da çıkıp bu heyetteki adamları seyretmeye, şekillerine, elbiselerine, omuzları üzerindeki abalarına, ellerindeki kırbaçlarına, ayaklarındaki ayakkabılarına, zayıf atlarına ve atlarının toynuklarını yere vuruşlarına baktılar. Sonra hayret etmeye başladılar. Son derece şaşıldılar. Böylesine güçsüz kimselerin, sayı ve techizat bakımından üstün olan İran ordularını nasıl ezebileceklerini hayretle düşünmeye başladılar. Müslüman heyete izin verilince onlar Yezdücürd'ün yanına girdiler. Yezdücürd, onları karşısında oturttu. Yezdücürd çok kibirli ve edepsiz biriydi. Sonra Müslüman heyete, üzerlerindeki elbiselerin abaların, ayakkabıların, kırbaçların adlarını sordu. Onlar da üzerlerindeki bu nesnelerin adlarını söyledikçe Yezdücürd bunları kendi hesabına hayra yordu. Ama Cenâb-ı Allah, onun hesabını ters döndürdü. Yezdücürd, Müslüman heyete şöyle bir soru sordu:

—Sizi bu beldelere getiren sebep nedir? Yoksa kendi kendimizle uğraştığımızdan dolayı mı üzerimize gelmeye cüret etiniz?

Onun bu sorusuna karşı Numan b. Mukrin şöyle cevap verdi:

—Yüce Allah, bize merhamet buyurarak bize iyilikle emreden, kötülükten sakındıran bir peygamber gönderdi. Onun çağrısını kabul ettiğimiz takdirde bize dünyanın da ahiretin de hayırlarını vaad etti. Davet ettiği her bir kabileden bazı kimseler ona yaklaşıyor, bazıları da ondan uzaklaşıyordu. Daha sonra kendisine sadece bazı kimseler iman etti. Böylece, Allah'ın istediği kadar bekledi. Sonra muhalefet eden Araplara antlaşmalarının geçersiz sayılması emri verildi. O da onlardan başladı. İki tür olarak onunla birlikte bu davaya girdiler. Bu işe istemeyerek giren pişman olmadı. İsteyerek itaatle onun yanına gelenlerin de iyilikleri ve itaatleri arttı. Hep birlikte onun getirdiği dinin bizim vaktiyle üzerinde bulunduğumuz düşmanlıktan ve sıkıntılardan üstün olduğunu anladık. Daha sonra bize ve bize yakın olan ümmetlerden başlayarak onları adalete, insafa çağırmamızı emretti.

Şimdi biz, sizi dinimize çağırıyoruz. Bu din güzeli güzel görmüş, bütün çirkinlikleri de çirkin saymıştır. Kabul etmeyecek olursanız bazı kötü durumlar, diğer bazı kötü durumlardan daha kolay gelir ki, bu da cizyedir. Cizye ödemeyi kabul etmeyecek olursanız bu defa birbirimizle savaşırız. Dinimizi kabul ederseniz size Allah'ın kitabını yerimize bırakır ve onun hükümlerini uygulamanız için aramızda kalır, ondan sonra sizi ülkenizle başbaşa bırakıp gideniz. Cizyeyi verecek olursanız bunu da kabul eder, buna karşılık sizi de koruruz. Aksi takdirde sizinle savaşırız.

Yezdücürd, şöyle karşılık verdi:

—Ben, yeryüzünde sizden daha yoksul, sayıca daha az ve sizden daha geçimsiz hiçbir ümmet bilmiyorum. Biz, sizi sınır kasabalarına terk eder, oradakiler de sizin işinizi bitirirlerdi. Şimdi Farslara karşı dikilmeyi aklınıza koymuş olmamalısınız. Eğer sizler bu konuda aldanışa düşmüşseniz bize karşı aldanıştan vazgeçin. Sayınızın çokluğu sizi bize karşı aldanışa sürüklemesin. Eğer açlıktan dolayı bu duruma gelmişseniz biz, bolluğa kavuşuncaya kadar size yetecek kadar gıda veririz. Sizin şereflilerinize ikramda bulunur, sizi giydirir, başınıza da size yumuşak davranacak birisini hükümdar yaparız.

Herkes susunca Muğire b. Şube ayağa kalkarak şunları söyledi:

—Ey melik, şu gördüklerin Arapların ileri gelenleri ve onların şereflieleridir. Bunlar, şerefli kimselerden utanan şerefli kimselerdir. Şereflielere ancak şereflier ikram eder, onlara haklarını gereği gibi verip ihsanda bulunur. Onlar, söylemeleri istenen her şeyi söylemiş değildirler. Senin söylediğin her şeye de cevap vermediler. Sen, bana cevap ver ki, sana bildiren ben olayım. Onlar da bu konuda bana şahitlik etsinler, sen hakkında bilgi sahibi bulunmadığın şeylerle bizi niteledin. Yoksulluk ve perişan halimize dair söylediklerine gelince, gerçekten bizden daha yoksul kimse ve perişan bir ümmet yoktu. Açlığımız, her açlığa benzemez. Biz böcek ve kurtçukları, akrep ve yılanları yiyiyorduk. Bunları kendimiz için yiyecek sayıyorduk. Evlerimiz de yeryüzünün her tarafıydı. Kendimiz için deve ve koyun yünlerinden örülen elbiseden başka elbise giymiyorduk. Birbirimizi öldürmeyi, birbirimize karşı tecavüzde bulunmayı din sayıyorduk. Bizden herkes, kendi malından yemesin, diye kızlarını diri diri toprağa gömerdi. Gerçekten de o zaman durumumuz sana anlattığımız şekildedeydi. Ama daha sonra Cenâb-ı Allah, bize nesebini, soyunu, şahsiyetini ve doğum yerini bildiğimiz, tanınmış bir şahsiyeti peygamber olarak gönderdi. Onun toprağı, bizimkinden daha hayırlıdır. Onun soyu bizimkinden daha hayırlıdır. Onun ailesi de bizimkinden daha hayırlıdır. O, içimizde bulunduğu halde bizim en doğru sözlümüz, en yumuşak huylumuz ve şahsiyet itibariyle de en hayırlımızdı. Bizi bir hususa davet etti. Ama hiç kimse ona icabet etmedi. Ona ilk icabet eden kişi, akranı ve kendisinden sonraki halifesi oldu. O söyledi, biz söyledik. O doğru söyledi ama biz yalan söyledik. O fazlalaştırdı ama biz eksilttik. Söylediği her şey de mutlaka tahakkuk etti. Sonunda Cenâb-ı Allah kalplerimize onu tasdik etme, ona tabi olma duygusunu yerleştirdi. O, bizimle âlemlerin Rabbi arasında bir vasıta oldu. Bize söylediği sözler, Allah'ın sözüdür. Bize verdiği emirler, Allah'ın emridir. O, bize Rabbimizin şöyle dediğini söyledi:

“Ben Allah'ım. Ben bir ve tekim. Ortağım yoktur. Hiçbir şey yokken ben vardım. Benden başka her şey yok olacaktır. Ben, her şeyi yarattım.

Herşey neticede bana dönecektir. Size merhamet ettim de şu adamı size peygamber olarak gönderdim ki, ölüm sonrasında azabımdan sizi kurtaracağım yolu size göstereyim. Böylece sizi diyarım olan Darü's-selama (Cennet'e) yerleştireyim."

Biz de peygamberin, Allah katından hak dinle geldiğine şahadet ediyoruz. Peygamberimiz buyuruyor ki:

"Bu hususta size tabi olan kimse, sizinle aynı haklara sahip olur ve aynı yükümlülöklere tabi olur. Bu davetinize icabet etmeyen kimseye cizye ödemesini teklif edin. Cizyeyi ödedikten sonra onu kendinizi koruduğunuz şeylere karşı koruyun. Cizye ödemeyi kabul etmeyen kimseye de savaşın. Ben aranızda hakemim. Bu dava uğruna sizden öldürölen kimse Cennet'e girer. Hayatta kalan kimse muzaffer olur."

Şimdi ey hükümdar, tercihini yap, dilerseñ küçölmüş ve zelil olarak cizye ödersin, dilerseñ aramıza kılıç gier ya da Müslöman ol kendini kurtar.

—Beni böyle bir sözle mi muhatap kıldın?

—Ben, sadece benimle konuşan kimseye hitap ettim. Eğer senden başkası benimle konussaydı bu cevapları sana değil de ona verirdim.

—Eğer elçilerin öldürölmeyeceğı kuralı olmasaydı sizi öldürördüm ve benden hiçbir hak talebinde de bulunamazdınız.

Yezdücörd, Muğire b. Şube'ye böyle dedikten sonra adamlarına şöyle bir emir verdi:

—Bana bir yük toprak getirin ve o yükü şu heyetin en şereflişinin omuzuna yükleyin, sonrada onları önünüze katıp sürün. Medain şehrinin evleri dışına çıkıncaya kadar kovalayın.

Yezdücörd, bu defa heyete dönerek şunları söyledi:

—Adamınıza gidin ve ona Rüstem adlı komutanımı göndereceğimi, Rüstem'in onu ve askerlerini Kadisiye hendeğıne gömeceğini, sizi ve onu azaplandıracağını bildirin. Sonra Rüstem, ölkelerinize gelecek ve Sabur'dan çektiğiniz eziyetlerden daha şiddetlisini size çektirecek ve sizi kendinizle meşgul edecektir. Söyleyin bakalım, sizin en şereflişiniz kimdir? Müslömanlar sustular. Asım b. Amr toprağı almak üzere kal-karak şöyle dedi:

—Onların en şereflişleri benim. Ben bütün bunların efendisiyim, diyerek toprağı omuzuna aldı ve bineğıne doğru gitti.

Yezdücörd de:

—Doğru mu söylüyor? diye sorunca heyettekiler, evet, dediler. Yezdücörd, toprak yükünü Asım'ın boynuna yükledi. Onu sarayından çıkardı. Asım da yükünü bineğıne yükledi. Aceleyle hareket etti. Arkadaşlarından önce komutan Sa'd'ın yanına gitti. Kadis kapısından geçti. Kapıyı geride bıraktı ve askerlere: "Komutana zafer müjdesi verin. İnşaallah muzaffer olacağız." dedi. Sonra gidip toprağı deliğı boşalttı. Dönüp Sa'd'ın makamına gitti. Haberi ona bildirdi. "Müjdeler olsun size!

Allah size, Farşların memleketlerinin anahtarlarını verdi.” dedi. Oradakiler de Farşlıların memleketlerini ele geçireceklerine bu olayı bir işaret saydılar. Gerçekten de ondan sonra gün be gün Sahabelerin durumu iyileşip kuvvetleri arttı. Şeref ve üstünlükleri fazlaştı. İranlıların durumu ise alçaldı. Zelil ve gevşek oldular.

Rüstem, hükümdarın yanına gidip Müslümanlardan gördüğü şeylerin açıklanması hususunda görüş sordu. Hükümdar, Müslüman heyetin akıl ve fesahatleri ile keskin cevaplarını anlattı. Neredeyse yakında elde edecekleri bir iddiaları olduğunu ifade etti. Onların en şereflilerine toprak yüklediğini, onu ahmak saydığını, toprağı yüklenen Müslümanın, şayet dileseydi o yükü başka bir Müslümana yükleyebileceğini söyledi. Rüstem, ona dedi ki: Hayır, o ahmak değildi. Kavminin en şerefli de değildi. Ancak kendini feda ederek kavmini kurtarmak istedi. Allah’a yemin ederim ki onlar memleketimizin anahtarlarını götürdüler.

Rüstem, astrolojiden anlayan bir adamdı. Sonra peşlerinden bir adam gönderdi. Ve ona şöyle dedi: “Eğer toprak yüküne kavuşursan onu al ki, elden kaçırdığımız şeyleri telafi edelim. Şayet o toprak yükünü komutanlarına ulaştırmışlarsa demek ki, onlar diyarımızda bize galip olacaklardır.”

O adam, toprak yükünün peşine düştü. Ancak heyete ulaşamadı. Onlar, kendisinden önce toprağı, komutanları Sa’d’a ulaştırmışlardı. Farşlılar buna üzüldüler ve şiddetle öfkelenildiler. Kralın görüşünü de anlamsız buldular.

FASIL

Kadisiye savaşı, büyük bir savaştı. Irak’ta ondan daha hayret verici bir savaş olmamıştı. Çünkü iki tarafın askerleri karşı karşıya geldiklerinde Sa’d (r.a.)’ın ayak damarı ağrımaya başlamıştı. Vücudunda çibaneler çıkmıştı. Artık binek üzerinde oturamıyordu. Köşkünde göğsünü bir yastığa dayamış vaziyette orduyu seyrediyor ve taktikler verip, planlar yapıyordu. Savaşın komutasını Halid b. Arfete’ye vermişti. Sağ cenaha Cerir b. Abudullah el-Beceli’yi, sol cenaha Kays b. Meksuh’u komutan olarak tayin etmişti. Kays ile Muğire b. Şube, Şam’da bulunan Ebu Ubeyde ordusunun Yermük savaşını yapmalarından sonra Sa’d’ın yanına takviye birliklerinin başında gelmişlerdi.

İbn İshak’ın anlattığına göre Kadisiye savaşına katılan Müslüman ordusunun asker sayısı 7000-8000 arasındaydı. Rüstem’in ordusuysa 60 000 askerden oluşmaktaydı. Sa’d, askerlere öğle namazını kıldırıp bir nutuk irad ederek vaz ü nasihatta bulundu. Onları savaşa teşvik edip şu ayeti okudu:

“Andolsun ki, Tevrat’tan sonra Zebur’da da yeryüzünde ancak iyi kullarının mirasçı olduğunu yazmıştık.”(el-Enbiyâ, 105.)

Kurralar da cihad sûre ve ayetlerini okudular. Sonra Sa’d, dört kez tekbir aldı. Dördüncü tekbirden sonra Müslümanlar düşmana saldırdılar. Geceye kadar devam eden çarpışmadan sonra iki taraf savaşa ara verdi. İki taraftan da çok sayıda asker öldürülmüştü. Sabahleyin tekrar savaş yerlerine geçtiler. O gün ve o gece de savaştılar. Üçüncü günde de akşama kadar savaştılar. Konuşmayıp fışılдаştıkları için o geceye “Herir” gecesi adını verdiler. Dördüncü günde de şiddetli bir şekilde savaştılar. Müslümanlar, Arap atlarından çok fillerden zorluk gördüler. Sahabeler, fili ve üzerindeki askerleri öldürdüler, gözlerini oydular. O savaşta Tüleyha el-Esedî, Amr b. Madikerib, Ka’ka b. Amr, Cerir b. Abdullah el-Becelî Dırar b. Hattab, Halid b. Arfete ve benzeri kahramanlar çok yararlıklar gösterdiler. Savaşın dördüncü günü zeval vaktine kadar çarpışma devam etti. O güne Kadisiye günü denildi. Savaşın sona erdiği gün, hicri ondördüncü senenin muharrem ayının pazartesi günüydü. Seyf b. Ömer et-Temimî böyle demıştır. O günde şiddetli bir fırtına esti. Farsların çadırları yerlerinden söküldü. Rüstem için kurulan taht yerinden yuvarlandı. O da koşarak katırına binerek kaçtı. Müslümanlar onu kovalayıp yakaladılar. Onu ve Kadisiye keşif birliğinin komutanı Calinos’u öldürdüler. Farşlılar böylece hezimete uğradılar. Hamd ve minnet Allah’adır.

Müslüman askerler, kaçan Farşlı askerleri kovaladılar. Yakalanıp öldürdükleri Farşlı askerlerin sayısı 30 000’i buldu. Savaş alanında da 10 000 kişileri öldürmüşlerdi. Daha önce de buna yakın sayıda Farşlı asker öldürülmüştü. Kadisiye savaşında Müslümanlardan toplam 2500 kişi şehid edilmmişti. Allah, onlara rahmet etsin. Müslüman askerler, kaçan düşman ordusunun yenik askerlerini kovaladılar. Onların peşi sıra, Kısra’nın sarayının bulunduğu Medain şehrine girdiler. Bu savaşta Müslümanlar, sayılamayacak ve evsafı belirtilemeyecek derecede mal ve silahı ganimet olarak ele geçirdiler. Düşman askerlerinin üzerindeki eşyaları yağmalandıktan ve bunlar yerli yerine sarfedildikten sonra kalan ganimetlerin beşte biri ayrılarak fetih müjdesiyle birlikte emirü’l-mü’minin Ömer b. Hattab’a gönderildi. Hz. Ömer, karşılaştığı her yolcudan Kadisiye savaşının durumunu soruyordu. Medine’den Irak yoluna çıkıyor ve haberler arıyordu. Bir gün yine haber beklemekteyken uzaktan bir süvarinin görüldüğünü gördü. Onu karşıladı, ondan haberler sordu. Süvari de ona şu müjdeyi dedi:

—Allah, Kadisiye’de Müslümanlara fetih nasib etti. Çok miktarda ganimet ele geçirdiler.

Süvari, kendisinden haber soran kişinin Hz. Ömer olduğunu bilmiyor ve durumu ona anlatmaya devam ediyordu. Hz. Ömer ise, süvarinin

bineğinin yanı sıra yaya olarak yürümekte idi. Medine'ye yaklaştıklarında halk, Hz. Ömer'e, "Ya emire'l-mü'minin" diye selam verdi. Bundan sonra o süvari kendisiyle konuşmakta olduğu zatın Hz. Ömer olduğunu anladı ve ona şöyle dedi:

—Ey mü'minlerin emiri! Allah sana rahmet etsin, halife olduğunu niçin bana bildirmedi?

—Kendini sıkıntıya sokma, kardeşim. Bunda senin bir sorumluluğun yok.

Önceki sahifelerde de anlatıldığı gibi bu savaşta komutan Sa'd'ın ayak damarı ağrımakta idi ve vücudunda yaralar vardı. Bu mazereti sebebiyle savaş alanında duramıyordu, ama köşkünün balkonunda oturmuş, askerlerin durumunu seyrediyor ve taktikler veriyordu. Yiğit bir adam olduğundan köşkün kapılarını kilitletmiyordu. Eğer askerler cepheden kaçacak olsalardı Farşlılar, onları elleriyle yakalayabilecek durumdaydılar. Sa'd'ın yanında daha önce Müsenna b. Harise'nin zevcesi olan karısı Selma binti Hafs bulunuyordu. O gün bazı süvariler cepheden kaçınca Selma paniğe kapılıp:

—Vah benim Müsenna'ma! Ama bu gün benim Müsennam yok, demiş. Sa'd da buna kızarak karısı Selma'nın yüzüne bir tokat vurmuştu. Tokadı yiyen Selma:

—Kıskandın da mı beni vuruyorsun? demiş ve savaş gününde cephede bulunmayıpta köşkünde oturduğundan dolayı Sa'd'ı ayıplamıştı. Bunu da inadından ötürü söylemişti. Çünkü o, Sa'd'ın mazeretini ve cepheye gitmesine engel olan yarayı biliyordu, mazeretinden haberliydi. Sa'd'ın yanında köşte tutuklu bir adam vardı. İçki içtiğinden defalarca hadde tabi tutulmuştu. Yedi kez cezalandırıldığı söyleniyordu. Sa'd, emir vermiş, içki içen o adam zincire vurulmuş ve köşteki nezarethaneye konmuştu. Köşkün çevresinde atların dolaşmakta olduğunu gören ve namlı yiğitlerden olan bu adam şöyle bir şiir söylemişti:

"Yeter artık, atlar mızraklılarla giderken,
Benim bağlı durmamın üzüntüsü,
Ayağa kalkarsam demirler çökertiyor beni,
Bağıranı sağır eden kapılsa kapanıyor yüzüme.
Çok severdim ve çok kardeşim vardı,
Şimdi bırakıp gittiler, hiçbiri yok."

Bu şiiri okuduktan sonra Sa'd'ın Ümmü veledi Zebra'dan, kendisini bağlı bulunduğu zincirlerden kurtarmasını ve Sa'd'ın atını da emanet olarak kendisine vermesini istedi. Savaştan sonra akşama doğru tekrar nezarethaneye döneceğine yemin etti. Zebra da onu bağlı bulunduğu bağlardan kurtardı. Adam, Sa'd'ın atına binip dışarı çıktı. Cepheye

gitti. Şiddetlice çarpıştı. Öte yandan köşkün balkonunda bulunan Sa'd, cephedeki atına baktı, tanıdı. Ama bir türlü inanmadı. Atın üzerindeki süvariye Ebu Mihcen'e benzetti, ama Ebu Mihcen'in de köşkün nezarethanesin de zincirlere vurulmuş olduğunu bildiğinden şüphelendi. Akşama doğru Ebu Mihcen adındaki tutuklu tekrar köşkteki nezarethaneye döndü. Bizzat kendini zincire vurup bağladı. Sa'd, balkondan inip ahıra gitti. Atının terli olduğunu gördü ve :

—Bu niye böyle olmuş? diye sordu. Oradaki görevliler de tutuklu Ebu Mihcen'in yaptığı işleri anlattılar. Sa'd, ondan memnun oldu ve onu serbest bıraktı. Allah, ikisinden de razı olsun. Müslümanlardan birisi, Sa'd hakkında kınayıcı şu şiiri söylemişti:

"Allah zafer verinceye kadar savaşırız.
Sa'd ise Kadisiye kapısında koruma altında.
Bizler geri dönerken pek çok kadın, dul kaldı,
Sa'd'ın kadınları arasında ise dul kalan yok."

Anlattığına göre Sa'd, halkın arasına inmiş, vücudunda, baldırlarında ve kaba etlerindeki çbanları, yaraları onlara gösterip özrünü beyan etmişti. Onlar da onun bu mazeretini kabul etmişlerdi. Yine anlatıldığına göre Sa'd, kendisinin aleyhinde yukarıdaki şiiri söyleyen adama beddua ederek şöyle demişti:

"Allah'ım, eğer o adam yalan söylemiş veya söylediği sözleri; riya-karlık, başkalarına şöhretini duyurma veya yalan beyanda bulunmak niyetiyle söylemişse onun dilini ve elini kes."

Bu şiiri söyleyen şair, iki saf arasında durduğu bir sırada bir ok gelip diline isabet etmiş ve dilini yarmıştı. Adam ölünceye kadar konuşmamıştı.

Seyf b. Ömer, Cerir b. Abdullah el-Becelî'nin şöyle bir şiir söylediğini nakletmiştir:

"Ben Cerir'im, künyem Ebu Amr'dır.
Sa'd köşkünde iken Cenâb-ı Allah, fethi nasib etti."

Bu şiiri duyan Sa'd, köşkünün balkonundan aşağıya eğilerek şöyle cevabi bir şiir söylemişti:

"Büceyle'den birşey ümid etmiyorum, yalnız onun sevabının hesap gününde verileceğini umuyorum.

Atları öyle atlarla karşılaştılar ki,
Süvariler bir çarpışmaya maruz kaldılar.

Atlar onların meydanlarında küçük adımlarla yavaş yavaş ilerledi-

ler.

Uyuz develer kadar azdılar.

Eğer Ka'ka b. Amr'ın topluluğu ve Himmal olmasaydı, onlar süvariler arasında şaşkınca dolaşıp duracaklardı.

Eğer bu olmasaydı siz bayağı insanlara dönüşecektiniz.

Ki topluluğunuz kara sinekler gibi akıp gidecekti.”

Muhammed b. İshak, Kadisiye savaşına katılmış olan Kays b. Ebi Hazim el-Beceli'nin şöyle dediğini rivayet etmişti:

“Aramızda Sakif kabilesinden bir adam vardı. İrtidad ederek Fars ordusunun saflarına katıldı. Ordumuzun ağırlık noktasını Buceyle kabilesinin bulunduğu tarafın teşkil ettiğini onlara haber verdi. Biz, ordunun dörtte birini teşkil ediyorduk. Bunun üzerine Farşlılar üzerimize onaltı fili saldırlar. Atlarımızın ayaklarına batması için demir çiviler atıldılar. Bizi ok yağmuruna tuttular. Kaçmasınlar diye atlarını birbirlerine yaklaştırdılar. O esnada Amr b. Madikerib ez-Zebidi yanımıza gelip şöyle dedi:

—Ey Muhacirler topluluğu! Arslanlar gibi savaşın. Zira Farşlılar ancak teke gibidirler.

Fars askerleri bileklerine madeni şeyler geçirmişlerdi. O madeni kaplamalara ok tesir etmiyordu. Amr b. Madikerib'e dedik ki:

—Ey Ebu Sevr! Şu kolu kaplamalı olan süvariye karşımızdan uzaklaştı. Çünkü ok onun eline isabet etmiyor. Amr, ona saldırdı. Bir ok fırlattı. Kalkanına isabet etti. Sonrada üzerine saldırıp kucakladı. Boynunu kesip attı. Elindeki iki altın bileziği, belindeki altın kemeri ve ipek ceketini aldı. Bu savaşa katılan Müslüman askerlerin sayısı 6000 veya 7000 civarındaydı. Allah, Rüstem'i öldürttü. Onu, Hilal b. Alkame et-Temimî adındaki mücahid öldürdü. Rüstem, ona bir ok atmış, Hilal'in ayağına isabet etmiş, bunun üzerine Hilal üzerine atılıp silahıyla boynunu koparmıştı. Bunun üzerine Farşlılar da dönüp kaçmaya başlamışlardı. Müslümanlarda onları kovalamış, yakaladıklarını öldürmüşlerdi. Bu kovalama esnasında bir yere varıp konaklamışlar, dinlenmeye başlamışlardı. Onlar dinlenme esnasında içki içip sarhoş olmuş, oyun oynamaya başlamışlardı. O sırada Müslümanlar üzerlerine hücum edip askerlerinin yarından çoğunu öldürmüşlerdi. O esnada Zühre b. Havviye et-Temimî de Calinos'u öldürmüştü. Sonra Müslümanlar, kaçan Farşlıları takibe başladılar. İki taraf karşılaştıkça Cenâb-ı Allah, Rahman'ın askerlerine yardım ediyor; şeytanın askerlerini ve ateş perestleri hezimete uğratıp yardımsız bırakıyordu. Müslümanlar, sayılamıyacak kadar çok miktarda ganimete sahip oldular. Fırat nehrini geçerek Medain ve Celula şehirlerini fethettiler.

Seyf b. Ömer, Hemmam b. Haris en-Nehaf'nin zevcesi Ümmü Ke-

sir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Kocalarınızla birlikte Sa'd'ın komutası altında Kadisiye savaşına katıldık. Savaş sona erince eteklerimizi belimize bağlayıp değneklerimizi elimize aldık ve cesetlerin yanına geldik. Yerde yatmakta olan ağır yaralı Müslümanlara su içirip yerlerinden kaldırdık. Ağır yaralı müşrikleri öldürüp son nefeslerini verdirdik. Beraberimizde çocuklar da vardı. Müşrik ölülerinin üzerlerindeki malları yağmalarken kötü yerlerini görmeyelim diye bu işe çocukları görevlendirdik."

Seyf b. Ömer, üstadlarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Komutan Sa'd, Kadisiye fethinin müjdesini ve müşriklerle Müslümanlardan öldürülenlerin sayısına dair malumata içeren mektubu Hz. Ömer'e, Sa'd b. Ümeyle el-Fezzarî ile gönderdi. Mektubta şunları yazmıştı:

"Cenâb-ı Allah, Farşlılar'a karşı bize zafer nasib etti. Onlardan önceki dindaşlarında olduğu gibi uzun savaştan, şiddetli sarsıntılardan sonra mallarını bize ganimet olarak verdi. Farşlılar, daha önce hiç kimsenin görmediği derecede şiddette Müslümanlara saldırdılar. Ama Allah, bundan onlara bir fayda vermedi. Aksine Müslümanlar, onların üzerlerindeki malları aldı. Müslümanlar da dağlar arasındaki yollar-dan onları kovaladılar. Bu savaşta Müslümanlardan Sa'd b. Ubeyd el-Karî ile falan ve falan kimseler öldüler. Ayrıca isimlerini Allah'tan başka kimsenin bilmediği başka Müslümanlar da öldüler. Onları Allah bilir. Onlar gece karanlığı bastırınca Kur'ân okuyarak arılar gibi vızıltı çıkarırlardı. Gündüz de arslanlar gibiydiler. Arslanlar kahramanlıkta onlara benzeyemezdi. Onlardan ahirete irtihal edenler şehitlik mertebesi dışında, kalan gazilerden daha üstün değildirler. Ama onlar şehitlik mertebesini elde ederek gazilerden üstün oldular. Gazilere Allah şehitliği nasip etmedi."

Hz. Ömer Sa'd'ın bu müjdesini minber üzerinde halka ulaştırarak cemaata şöyle dedi:

"Ben, gücünüz yettiği nisbette karşılanmadık hiçbir ihtiyaç bırakmamak tutkusuna sahibim. Eğer bunu yapamazsak geçimimiz zorlaşır. Kıt kanaat, geçinme hususunda birbirimizle eşit seviyede oluruz. Ama istiyorum ki, sizin için neler düşündüğümü hissedesiniz. Ben, size sözle akıl verecek değilim, ancak davranışlarımla size örnek olacağım. Allah'a yemin ederim ki, ben sizi kendime köle edecek bir hükümdar değilim. Ama ben, Allah'ın kuluyum. Bu emanet benim omuzlarıma tevdi edilmiştir. Eğer bunun hakkını vermezsem size geri veririm. Ben size tabi olurum. Nihayet siz de evlerinizde yemeğe doyar ve suya kanarsınız. Böylece ben de sizlerle mutlu olurum. Ama bu emaneti yüklenirde sizi kendime tabi kılsam, bu defa sizin yüzünden ben mutsuz olurum. Az sevinir, uzun müddet hüzünlenirim. Ve ne görevden istifa eder, ne de görevi size iade ederim Böylece ben kınanırım."

Seyf b. Ömer, üstadlarının şöyle dediklerini nakletmiştir:

Azıb'ten Aden ebyen'e kadar bütün Araplar, Kadisiye savaşının sonuçlarını merakla beklemekteydi. Çünkü, hakimiyetlerinin devamını veya yıkılışını buna bağlı görüyorlardı. Her belde halkı, bu savaşın ne şekilde neticelendiğini görüp kendilerine bildirmesi için haberciler göndermişlerdi. Fetih, Müslümanlar lehine gerçekleşince insi elçilerden önce cinni elçiler, en ücra memleketlere bu müjdeyi ulaştırdılar. Kadının birisi, San'a'da geceleyin dağ başında bir cinin şöyle dediğini duymuştu:

“Ey Halid'in kızı İkrime, yaşa.

Hayırlı ve halis azık az değildir.

Doğarken ey güneş, sen yaşa,

Ey eşsiz ve benzersiz olan her taç, sen de yaşa.

Muhammed'e iman eden güzel yüzlü Nahia kabilesinin topluluğu siz de yaşayın.

Siz ki Kisra'ya karşı ayaklandınız. Ordusuyla keskin kılıçlarla savaşınız.

O esnada İslâm davetçileri tüysüz kara kedi gibi olan ölümün yanı başına gelip geri döndüler.”

Yemame halkı da Müctaz'ın şu beyitleri terennüm ettiğini işitmişlerdi:

“Savaş gününün sabahında Beni Temim kabilesinden faziletli olan kimselerin çoğunun piyade olduklarını gördük.

Onlar gecenin şiddetli karanlığında devekuşu gibi kimselere doğru yürüdüler.

O kimseler ki, Kisra'nın deniz misali, orman arslanlarını andıran askerleridirler. Onları dağlar gibi zannedersin.

Ama Beni Temim kabilesinin şerefli askerleri Kadisiye'de ve Hifin'de uzun günler boyunca onur ve övüç vesilesi şeyleri bıraktılar.

Düşman askerlerinin elleri ve tüysüz bacakları, kahraman askerlerle karşılaştıklarında koparıldı. ”

Kadisiye savaşının Müslümanlar lehine sonuçlandığı diğer Arap beldelerinde de duyuldu. Halid b. Velid'in fethettiği Irak beldelerinin tamamı, Halid'e verdikleri sözleri ve onunla yaptıkları antlaşmaları bozdular. Sadece Bankaya, Barosama ve Ülleys halkı antlaşmalara sadık kaldılar. Verdikleri sözleri ve yaptıkları antlaşmaları bozan Iraklılar daha sonra tekrar sözlerini tutmaya ve önceden yaptıkları antlaşmalara bağlı kalmaya söz verdiler. Antlaşmayı bozmaya kendilerini

İranlıların zorladıklarını, bu yüzden kendilerinden harac aldıklarını iddia ettiler. Müslümanlar da onların kalplerini İslâm'a ısındırmak için bu iddialarının doğruluğunu kabul ettiler. İnşaaallah "Ahkam'ül-Kebir" isimli kitabımızda Irak savaşındaki halklarla ilgili hükmü ileride beyan edeceğiz. İbn İshak ile diğerlerinin görüşüne göre Kadisiye savaşı, hicretin onbeşinci senesinde, Vakidî'nin görüşüne göre hicretin onaltıncı senesinde, Seyf b. Ömer ile bir cemaatin görüşlerine göre ise hicretin ondördüncü senesinde yapılmıştır. Hicretin ondördüncü senesinde yapılmış olduğu görüşünü İbn Cerir de benimsemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Cerir ile Vakidi dediler ki: Hicretin ondördüncü senesinin ramazan ayında Hz. Ömer, cemaata teravih namazını kıldırması için Übey b. Ka'b'ı görevlendirdi. Diğer beldelere de ramazan ayının gecelerinde teravih kılmaları için cemaatin toplanmaları gerektiğine dair emirname gönderdi. Yine bu senede Hz. Ömer, Utbe B. Gazvan'ı Basra'ya vali tayin etti. Utbe ve beraberindeki Müslümanların Basra'ya gidip yerleşmelerini emretti. Medain'in görüşüne göre Farşlıların, Medain ve çevresindeki kasabalarla alkalarını kesti.

Seyf b. Ömer'in iddiasına göre Basra, ancak onaltıncı senenin rebiyül-evvel ayında vilayet yapıldı. Utbe b. Gazvan ise Sa'd'ın, Celula ve Tikrit savaşlarını tamamlamasından sonra Medain'den çıkıp Basra'ya gitmişti. Onu, Hz. Ömer'in emriyle Sa'd oraya göndermişti. Allah onlardan razı olsun.

Ebu Mihnef, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, Utbe b. Gazvan'ı 310 küsur adamla Basra'ya gönderdi. Diğer Araplardan da ona katılanlar oldu. Böylece adamlarının sayısı 500'ü buldu. Beraberindeki adamlarla hicri ondördüncü senenin rebiyül-evvel ayında Basra'ya geldi. O zaman Basra'ya Hind diyarı deniyordu. Orada beyaz ve sert taşlar bulunuyordu. Adamları için bir yerleşim yeri ararken küçük köprünün çevresine vardı. Orada kamış ve kındırğa bitkileri de vardı. Oraya yerleştiler. Bu sırada İranlıların Fırat yöneticisi, 4000 süvari ile üzerlerine geldi. Güneş zevvale erdikten sonra Utbe, onlarla karşılaştı. Sahabelere emir verdi. Sahabeler, Fırat yöneticisinin adamlarına hücum ettiler. Farsları baştan sona kırıp geçirdiler. Fıratın yöneticisini esir aldılar. O esnada Utbe kalkıp askerlere şöyle bir nutuk irad etti:

"Dünya kopup gitmiş, sırtını dönüp hızla kaçıyor. Geriye yalnızca bir kap dolduracak kadar birşeyi kalmıştır. Haberiniz olsun, siz, buradan ebede kadar kalacağınız yere göçeceksiniz. O bakımdan elinizdeki en hayırlısıyla göçün. Bana anlatıldığına göre Cehennem vadisinin kenarından bir kaya parçası bırakılırsa, yetmiş yıl yuvarlanarak durur. Ve sizler bu vadiyi dolduracaksınız. Siz ise bundan hayrete düştünüz.

Oysa ki yine bana şu da anlatılmıştır: Cennet'in kapılarından ikisi arasındaki mesafe kırk yıldır. Bir gün gelecek Cehennem kesinlikle dolup taşacaktır. Yemin olsun, bir zamanlar Peygamber (s. a.v.) ile birlikte bulunan yedi kişiden biri bendim. Biz uzun süre semür ağacının yaprağından başka yiyecek birşey bulamıyorduk. Sonunda ağızlarımızın içi yaralarla dolmuştu. Bir gün elime bir elbise geçirmiştim. Bunu alıp Sa'd ile birlikte paylaşmıştık. Şimdi ise o yedi kişiden her birimiz mutlaka bir bölgenin valisiyiz. Bizden sonrada insanları deneyeceklerdir."

Ali b. Muhammed el-Medainî'nin rivayetine göre Hz. Ömer, Basra'ya gönderdiği zaman Utbe b. Gazvan'a şu mealde bir mektup yazmıştı:

"Ey Utbe! Ben, seni Hind topraklarından sayılan bir yere vali olarak görevlendiriyorum. Burası düşmanın savaş alanlarından bir yerdir. Orada bulunanlara karşı Allah'ın sana yeteceğini ve sana yardımcı olacağını ümit ederim. Alâ b. Hadremî'ye, sana Arfece b. Herseme'yi yardımcı olarak göndermesini emrettim. Arfece yanına geldiğinde onunla istişare et. İnsanları Allah'ın dinine çağır. Senin bu çağırını kabul edenleri sen de kabul et. Çağırını kabul etmeyenlerden cizye vermelerini iste. Vermeyenin işini ise kılıçla hallet. Emrin altında bulunan kimseler hakkında Allah'tan kork. Nefsinin seni kibir tuzaklarına düşürerek ahiretini berbad etmesinden sakın. Rasûlullah'ın sahabesi oldun. Alçaklıktan sonra onun sayesinde yüceldin. Zayıflıktan sonra güçlendin. Sonunda başkalarının başına dikilen bir komutan ve emirlerine boyun eğilen bir hükümdar oldun. Söylediğin dinlenir, emirlerine uyulur, seni gerçek değerinden daha yukarıya çıkartmayacak ve senden aşağıdakilere karşı da azdırmayacak olursan bu, gerçekten büyük bir nimettir. Bununla birlikte günah işlemekten sakındığın gibi nimetin seni kötülöklere sürüklemesinden de kendini koru. Hatta bu nimetin derece derece artarak seni aldatıp sonunda Cehennem'e sürüklemesi, benim nazarımda senin için masiyetten de kötüdür. Allah, ikimizi de böyle bir durumdan korusun. İnsanlar, Allah'a hızlıca bağlandılar. Sonunda dünyada da onlara verilince bu sefer onu istemeye başladılar. Fakat sen Allah'ı iste. Dünyayı isteme. Zalimlerin yıkılıp ölmesi gibi bir akıbete uğramaktan kork."

Utbe, bu senenin receb veya şaban ayında Eble şehrini fethetti. Utbe b. Gazvan bu senede vefat edince Hz. Ömer, Basra'ya vali olarak Muğire b. Şube'yi tayin etti. Muğire, oradaki valilik görevini iki yıl sürdürdü. İftiraya uğrayınca Hz. Ömer, onu bu görevinden alarak yerine Ebu Musa el-Eş'arî'yi vali olarak atadı. Allah onlardan razı olsun.

Bu senede Hz. Ömer, oğlu Ubeydullah'ı şarap suçu yüzünden hadde tabi tuttu. Bu cezayı tatbik ederken yanında bir toplulukta şahit olarak bulundu. Yine bu senede Ebu Mihcen es-Sakafi de şarap içme suçu sebe-

biyle yedi kez hadde tabi tutuldu. Onunla birlikte Rebia b. Ümeyye b. Halef'de vuruldu. Bu senede Sa'd b. Ebi Vakkas, Kûfe'ye indi. Yine bu senede Hz. Ömer, insanlara hac ettirdi. Mekke'de Attab b. Üseyd, Şam'da Ebu Ubeyde, Bahreyn'de Osman b. Ebi'l-As (başka bir rivayete göre Alâ b. Hadremî), Irak'ta Sa'd ve Umman'da da Hüzeyfe b. Mihsan vali olarak bulunuyorlardı.

HİCRİ ONDÖRDÜNCÜ SENEDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

UTBE B. GAZVAN

Bir görüşe göre bu sene de Sa'd b. Ubade vefat etmiştir. Sahih kavle göre Sa'd, hicretin ondördüncü senesinde vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Bu senede vefat edenlerden biri de Utbe b. Gazvan b. Cabir b. Heyb el-Mazini'dir. Bu şahıs, Beni Abdu's-Şems'in müttefiki olup sahabedir. Bedir gazvesine katılmış İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman olmuş, Habeşistan'a hicret etmiştir. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi bu zat, Hz. Ömer'in emri üzerine Basra'yı şehir haline getiren ilk kişidir. Birçok faziletleri ve üstünlükleri vardır. Hicretin ondördüncü senesinde vefat etmiştir. Onbeşinci senesinde vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi onyedinci senesinde vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur. Yirminci senede vefat ettiğine dair bir rivayet te vardır. Doğrusunu Allah bilir. Vefat ettiği zaman yaşı elliye geçmişti. Altmış geçtiği de söylenir. Allah ondan razı olsun

AMR B. ÜMMÜ MEKTUM

Hicri ondördüncü senede vefat edenlerden biri de Amr b. Ümmü Mektum adındaki ama sahabedir. Adının Abdullah olduğu da söylenir. Muhacirlerden olan bu sahabe, Mus'ab b. Ümeyr'den sonra Medine'ye hicret etmişti. Yani Peygamberden önce hicret edenlerdendi. Müslümanlara hem Kur'an okur hem de öğretirdi. Rasûlullah (s.a.v.), onu birçok defalar Medine'ye kendi yerine vekil bırakmıştı. Onüç kez vekalet ettiği söylenir. Sa'd'la birlikte Hz. Ömer zamanında Kadisiye savaşına katılmıştı. Anlatıldığına göre o, Kadisiye savaşında şehid edilmiştir. Medine'ye dönüp orada vefat ettiği de söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

MÜSENNA B. HARİSE

Hicri ondördüncü senede vefat edenlerden biri de Müsenna b. Hari-

se b. Seleme b. Damdam b. Mürre b. Zühl b. Şeyban eş-Şeybanî'dir. Bu zat, Halid b. Valid'in Irak'ta komutan vekiliydi. Cisir savaşından sonra Ebu Ubeyd'in ardı sıra komutanlık makamına geçmişti. İslâm ordusunu idare etmiş ve o gün onları Farşlılardan kurtarmıştı. Bahadır askerlerdendi. Öyle ki atına binip Hz. Ebu Bekir'in yanına gitmiş, Iraklılarla savaşmaya onu teşvik etmişti. Vefat etmesinden sonra Sa'd b. Ebi Vakkas, onun karısı Selma binti Hafs ile evlenmişti. Allah ikisinden de razı olsun ve onları hoşnut kılsın.

EBU ZEYD EL-ENSÂRÎ

Bu senede vefat edenlerden biri de Ebu Zeyd el-Ensari en-Neccari'dir. Rasûlullah zamanında Ensâr'dan Kur'ân'ı ezberleyen dört kurradan biridir. Bu dört kurranın adları şöyledir: Muaz b. Cebel, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sabit ve Ebu Zeyd.

Enes'in ifadesine göre Ebu Zeyd, onun amcasıymış. Kelbî dedi ki: Sözü edilen bu Ebu Zeyd'in asıl adı, Kays b. Seken b. Kays b. Zaura b. Hazm b. Cündeb b. Ganem b. Adiy b. Neccar'dır. Bedir gazvesine katılmıştır. Musa b. Ukbe dedi ki: Bu zat, Cisir (Köprü) savaşında şehid edildi. Bu savaşa Ebu Ubeyd komuta etmişti. Cisir savaşı, bilindiği gibi hicretin on dördüncü senesinde yapılmıştı. Bazıları dediler ki: Sözü edilen bu Ebu Zeyd'in asıl adı, Kur'ân'ı toplayan Sa'd b. Ubeyd'dir. Bu konuda Katade, Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Evslilerle Hacreçliler birbirlerine karşı övünerek iftiharlaştılar. Evsliler dediler ki:

—Bizden öyle bir adam var ki, şehid edildiği zaman melekler onu yıkaşırlardı. Onun adı Hanzele b. Ebi Amir'dir. Yine bizden öyle bir adam var ki, şehid edildiği zaman cesedini arılar korumuşlardı. O, Asım b. Sabit b. Ebu'l-Eflah'tır. Yine bizden öyle bir adam var ki, Rahman'ın Arş'ı onun için titremişti. Onun adı Sa'd b. Muaz'dır. Yine bizden öyle bir adam var ki, onun şahidliği, iki kişinin şahidliği yerine geçerli olmuştur. Onun adı da Hüzeyfe b. Sabit'tir.

Evslilerin böyle demelerine karşı Hazreçliler de şöyle demişlerdi:

—Bizden dört kişi var ki, bunlar Rasûlullah (s.a.v.)'in zamanında Kur'ân'ı toplamışlardı. Adları da şöyledir: Übey, Zeyd b. Sabit, Muaz ve Ebu Zeyd. Allah tümünden razı olsun. Yine bizden Ebu Ubeyd b. Mesud b. Amr es-Sakafi vardır. O, Irak valisi Muhtar b. Ebi Ubeyd'in babasıdır. Yine Ebu Ubeyd, Abdullah b. Ömer'in zevcesi Safiyye'nin babasıdır. Ebu Ubeyde, Peygamber Efendimiz hayatta iken Müslüman olmuştu.

EBU KUHAFFE

Hicri ondördüncü senede vefat eden şahsiyetlerden biri de Hz. Ebu

Bekir'in babası Ebu Kuhafe'dir. Hz. Ebu Bekir'in asıl adı, Abdullah b. Ebi Kuhafe Osman b. Amir b. Sahr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galip'dir. Hz. Ebu Bekir'in babası Ebu Kuhafe, Mekke fethi senesinde Müslüman olmuştu. Hz. Ebu Bekir elinden tutarak onu Peygamber (s.a.v.)'in yanına getirmişti. Onu görünce Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebu Bekir'e ikram olsun diye şöyle demişti:

—İhtiyar evinde bıraksaydın da biz yanına gitseydik.

Peygamber Efendimiz'in bu nazik ifadesi üzerine Hz. Ebu Bekir:

—Hayır ya Rasûlallah, onun sana gelmesi daha layıktır, diye karşılık vermişti. Rasûlullah (s.a.v.) onu önüne oturttu. Başı ak çiçekler gibi bembeyazdı. Rasûlullah ona dua etti. Ve: "Saçlarının şu beyazlığını birşeyle değiştirin. Onu siyahtan uzak tutun." dedi. Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince Hz. Ebu Bekir halife oldu. Müslümanlar, Ebu Bekir'in halife olduğunu Mekke'de bulunan babası Ebu Kuhafe'ye bildirince o:

—Haşim oğullarıyla Mahzum oğulları Ebu Bekir'in halifelliğini onayladılar mı? diye sordu:

Müslümanlar:

—Evet, diye karşılık verince Ebu Kuhafe:

—Bu, Allah'ın bir lütfudur. Dilediğine verir, dedi. Sonra oğlu Ebu Bekir'in vefatı gibi bir musibete maruz kaldı. Allah ondan razı olsun. Kendisi de hicretin ondördüncü senesinde Mekke'de muharrem (başka bir rivayete göre receb) ayında yetmişdört yaşındayken vefat etti. Allah ona rahmet etsin.

Hicretin ondördüncü senesinde şehid edilen şahsiyetlerin adlarıyla ilgili olarak üstadımız Ebu Abdullah ez-Zehebî, şöyle bir alfabetik sıralama yapmıştır:

Evs b. Evs b. Atik: Bu zat, Cisir savaşında şehid edildi.

Beşir b. Anbes b. Yezid ez-Zufri: Bu zat, Uhud savaşına katılanlardandır. Katade b. Numan'ın amcası oğludur. Havva'nın binicisi diye ün salmıştır. Havva, onun atının adıydı.

Sabit b. Atik: Bu zat, Beni Amr b. Mebzul kabilesindendir. Sahabedir. Cisir savaşında şehid edilmiştir.

Salebe b. Amr b. Mihsan en-Neccarî: Bedir savaşına katılmıştı. Bu da Cisir savaşında şehid edildi.

Haris b. Atik b. Numan en-Neccarî: Bu zat, Uhud savaşına katılmıştı. Cisir savaşında şehid edilmişti.

Haris b. Mesud b. Abde: Sahabedir. Ensâr'dandır. Cisir savaşında şehid edilmiştir.

Haris b. Adiy b. Malik: Ensâr'dandır. Uhud savaşına katılmıştır. Cisir savaşında şehid edilmiştir.

Halid b. Said b. As: Bu zat, Mercü's-sifr savaşında şehid edilmiştir.

Hüzeyme b. Evs el-Eşhelî: Cisir savaşında şehid edildi.

Rebia b. Haris b. Abdülmuttalib: Onun bu senede vefat ettiğine İbn Kani, tarih düşmüştür.

Zeyd b. Süraka: Cisir savaşında şehid edildi.

Sa'd b. Selame b. Vaks el-Eşheli ve Sa'd b. Ubade: Bir kavle göre bu zat, hicretin ondördüncü senesinde vefat etmiştir.

Seleme b. Eslem b. Hureys: Cisir savaşında şehid edildi.

Damre b. Gaziyye: Cisir savaşında şehid edildi.

Benu Muri b. Kayzî'nin oğulları Abbad, Abdullah ve Abdurrahman: Bunlar da Cisir savaşında şehid edildiler.

Abdullah b. Sa'saa b. Vehb el-Ensari en-Neccari: Bu zat, Uhud gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. İbnü'l-Esir'in, "el -Gabe" adlı eserinde anlattığına göre bu zat, Cisir savaşında şehid edilmiştir.

Utbe b. Gazvan: Bununla ilgili açıklama önceki sayfalarda verilmiştir.

Ukbe ve kardeşi Abdullah: Bunlar, babaları Kayzi b. Kays'la birlikte Cisir savaşında hazır bulundular ve o günde şehid edildiler.

Alâ b. Hadremî: Bir kavle göre bu senede vefat etmiştir. Ama başka kavillere göre bu seneden sonra vefat etmiştir ki bununla ilgili açıklama ileri ki kısımlarda verilecektir.

Amr b. Ebu'l-Yüsr: Cisir savaşında şehid edildi.

Kays b. Seken Ebu Zeyd el-Ensârî: Bununla ilgili açıklama önceki sayfalarda verildi.

Müsenna b. Harise eş-Şeybanî: Bu zat da bu senede vefat etti. Allah ona rahmet etsin. Bununla ilgili açıklama önceki sayfalarda verilmiştir.

Nafi b. Gaylanî: Cisir savaşında şehid edildi.

Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib: Bu zat, amcası Abbas'tan daha yaşlıydı. Bir kavle göre bu senede vefat etmiştir. Ama meşhur kavle göre daha önce vefat etmiştir.

Vakid b. Abdullah: Cisir savaşında şehid edilmiştir.

Yezid b. Kays b. Hatim el Ensari ez-Zufri: Uhud gazvesine ve müteakip gazvelere katılmış, Cisir savaşında şehid edilmiştir. Uhud gazvesinde çok yaralar aldı. Babası Meşhur şairdi.

Ebu Ubeyd b. Mesud es-Sakafi: Cisir savaşında komutanlık yaptı. Cisir savaşında şehid edildiği için o savaşla meşhur olmuştur. Bir fil, onu ayağının altına alıp öldürmüştü. Allah ondan razı olsun. Ama daha önce o kılıcıyla filin hortumunu kesmişti.

Ebu Kuhafe et-Teymî: Bu zat, Hz. Ebu Bekir es-Sıddık'ın babasıdır. Bu senede vefat etmiştir. Allah ondan razı olsun.

Hind binti Utbe b. Rebja b. Abdu's-Şems b. Ümeyye el-Ümeviye: Bu hanım, Muaviye b. Ebi Süfyan'ın annesidir. Kureys kadınlarının hanım efendilerindendi. Görüş, deha ve riyaset sahibiydi. Uhud gazvesine kocasıyla birlikte katılmıştı. O zaman müşrikleri Müslümanlarla savaş-

maya ve Müslümanları öldürmeye teşvik etmişti. Hz. Hamza şehid edildiği zaman vücuduna işkence yapmıştı. Ciğerinden bir parça alıp çiğnemiş ama yutamamıştı. Babası ve kardeşi Bedir savaşında öldürüldüğü için Hz. Hamza'ya böyle yapmıştı. Ama Mekke fethinde Müslüman olmuş ve İslâmiyet'i güzelce yaşamıştı. Bey'atlaşmak için Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına gitmek istediğinde kocası Ebu Süfyan'dan izin istemiş, kocası da ona şöyle demişti:

—Dün, bu İslâmiyet davasını yalanlıyordun.

—Vallahi bu geceden önce bu Mescid-i Haram'da Allah'a hakkıyla ibadet edildiğini görmemiştım. Yemin ederim ki Müslümanlar, gecede namaz kılarak sabahladılar.

—Şimdiye kadar neler yaptın neler! Yalnız başına Rasûlullah'ın yanına gitme.

—Bunun üzerine Hind, Osman b. Affan'ın yanına gitti. Başka bir rivayete göre ise kardeşi Ebu Hüzeyfe b. Utbe'nin yanına gitmişti. İkisi birlikte Rasûlullah'ın yanına gittiler. Hind'in yüzü peçeliydi. Rasûlullah (s.a.v.), beraberindeki diğer kadınlarla birlikte onunla bey'atlaşırken şöyle demişti:

“Allah'a herhangi birşeyi ortak koşmamak, hırsızlık etmemek ve zina etmemek üzere”

Rasûlullah'ın böyle demesi üzerine Hind de şu soruyu sormuştu:

—Hür kadın hiç zina eder mi?

—Çocuklarınızı öldürmemek üzere .

—Biz onları küçükken besleyip büyüttük. Büyüdükten sonra mı onları öldüreceğiz?

Hind'in bu sözü üzerine Rasûlullah (s.a.v.) gülümsedi ve şu ayeti okudu:

“Başkasının çocuğunu sahiplenerek kocasına isnadda bulunmak ve uygun olanı işlemekte sana karşı gelmemek üzere.”

Hind:

—Evet, uygun olan işte sana karşı gelmemek üzere. Öyle değil mi? diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v.) da:

—Uygun olan işte, diye cevap verdi. Hind'in konuşması onun fesahat ve akıl sahibi bir kadın olduğunu isbathıyor. O, Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle demişti:

—Allah'a yemin ederim ki ey Muhammed, yeryüzünde senin kabile halkın kadar alçalıp zelil olmalarını istediğim başka bir halk yoktu. Ama yemin ederim ki bu gün yeryüzünde senin oba halkın kadar yücelmelerini istediğim başka bir oba halkı yok.

Rasûlullah (s.a.v.) da şöyle dedi:

—Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki senin de-

diğın gibidir.

Hind, kocası Ebu Süfyan'ın cimriliğinden şikayetçi oldu. Rasûlullah (s.a.v.) da ona, kendisine ve çocuklarına yetecek kadar, uygun miktarda malı Ebu Süfyan'ın malından almasını emretti. Hind ile Fakih b. Muğire arasında geçen meşhur bir kıssa vardır. Hind, kocası Ebu Süfyan'la birlikte Yermük savaşına da katılmış ve hicretin ondördüncü senesinde Hz. Ebu Bekir'in babası Ebu Kuhafe'nin vefat ettiği günde vefat etmiştir. Hind, Ebu Süfyan oğlu Muaviye'nin annesidir.

HİCRİ ONBEŞİNCİ SENE

İbn Cerir dedi ki: Sa'd b. Vakkas, bu senede Kûfe'yi şehirleşmiştir. İbn Bukayle, Kûfe'nin yerini ona göstererek şöyle demişti:

"Allah rızası için sana bir yer göstereceğim. Burada tahta kurusu, sivrisinek gibi haşereler yoktur. Burası düzlük bir yerdir. İçinde biraz da meyil vardır."

Bu senede Mercu'r-rum savaşı yapılmıştır. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Ebu Ubeyde ile Halid b. Velid, Fihl vak'asından sonra Hz. Ömer'in emri üzerine Humus'a doğru yola çıkmışlardı. Zi'l-kıla mevkiine gelip konaklamışlardı. Herakliyus ise, Teodor komutasında bir ordu göndermiş, bu ordu Merc-i Dımaşk ile batısına konaklamıştı. Kış hücumu geçmişti. Ebu Ubeyde, işe önce Mercu'r-rum'dan başladı. Bizanslılardan Şenes adında başka bir komutan da geldi. Bu komutanın emri altında büyük bir ordu vardı. Karşısına Ebu Ubeyde çıktı. Bunlar, onun Teodor'a ulaşmasına mani oldular. Teodor'da yerleşmek ve orayı Yezid b. Ebi Süfyan'ın elinden kurtarmak için Dımaşk'a taraf yoluna devam etti. Halid b. Velid, onu takiben Dımaşk'a doğru yoluna devam etti. Dımaşk'tan Yezid b. Ebi Süfyan gelip onun karşısına çıktı. İki taraf savaştılar. Onlar savaşırken Halid b. Velid geldi. Bizanslılar'ı arkadan vurmaya başladı. Yezid de ön taraftaki askerleri arka taraftakilerden ayırıp yalnız buraktı. Nihayet gece bastırdı. Bizanslılar'ı hezimete uğrattılar. Ancak kaçan kimseler ölümden kurtulabildiler. Halid b. Velid de Teodor'u öldürdü. Bizanslılar'dan bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Ganimetleri aralarında paylaştılar. Yezid, Dımaşk'a döndü. Halid b. Velid de Ebu Ubeyde'nin yanına döndü. Onun Mercu'r-rum'da Şenes'le karşılaşp savaşmakta olduğunu gördü. Aralarında büyük bir savaş cereyan etti. Ebu Ubeyde, Şenes'i öldürdü. Askerlerini kovaladı. Humus'a kadar takibe devam etti. Sonra Ebu Ubeyde, Humus'u da kuşatma altına aldı.

İLK HUMUS SAVAŞI

Ebu Ubeyde, yenik Bizanslılar'ı takip ederken Humus'a geldi. Orayı kuşatma altına aldı. Halid b. Velid de gelip onun yanında yer aldı. Kuşatmayı şiddetlendirdiler. Kışın şiddetli soğukları da başlamıştı. Hu-

muslular, Müslüman askerlerin bu şiddetli soğuklar sebebiyle geri dö-neceklerini ümit etmekteydiler. Bu yüzden sabır gösterdiler. Sahabeler ise daha büyük bir sabır gösterdiler. Öyle ki, birçoklarının anlattığına göre Bizanslılardan bazıları geri dönmüş ve ayakları kalın çoraplar (mest) içindeyken dahi şiddetli soğuktan düşmüştü. Sahabelerin ise ayaklarında ayakkabılarından başka birşey yoktu. Bununla birlikte onların ayakları ve parmakları isabet almamıştı. Kış mevsimi sona erinceye kadar kuştmayı sabırla devam ettirdiler. Kuşatma daha da şiddetlenmişti. Humusluların önde gelen bazı büyük şahsiyetleri, Müslümanlarla barış antlaşması yapma teklifinde bulundular. Ancak Müslümanlar bu teklifi kabul etmeyip :

—Humus'un mülkünü ele geçirmemiz yakın olmuşken sizinle barış mı yapacağız? dediler.

Anlatıldığına göre sahabeler, bu savaşın bir gününde tekbir getirmişler. Tekbir seslerinin şiddetinden Humus şehrinin bazı duvarları çatlamıştı. Sonra başka bir tekbir getirmişler, bu defa da tekbir sesle-rinden bazı evler yıkılmıştı. Şehir halkı, önde gelen adamlarının yanına gidip:

—Başımıza gelen bu felaketi ve içinde bulunduğumuz bu hali gör-müyor musunuz? Müslümanlarla barış antlaşması yapalım, dediler. Bunun üzerine Humuslular, Şamlıların Müslümanlarla yaptıkları ant-laşma şartlarına uygun olarak evlerinin yarısını Müslümanlara ver-mek ve arazilerinin haraçlarını ödemek, ayrıca zenginlik ve yoksulluk-ları nazarı itibara anılarak şahıs başına cizye ödemek üzere barış ant-laşması yaptılar. Ebu Ubeyde, fetih müjdesini ve ganimetlerin beşte bi-rini Abdullah b. Mesud'la Hz. Ömer'e gönderdi. Kendisi de büyük bir or-duyla Humus'a yerleşti. Beraberinde komutanlar ve sahabelerin önde gelen adamları vardı. Sahabelerden Bilal ve Mikdad da Ebu Ubeyde'nin beraberindeydiler. Ebu Ubeyde, Hz. Ömer'e mektup yazarak Herakli-yus'un Cezire'ye kadar suların başını kestiğini, bazen gizlendiğini, ba-zen ortaya çıktığını bildirdi. Hz. Ömer de ona Humus'ta ikamete devam etmesini emreden bir mektup gönderdi.

KİNNESRİN SAVAŞI

Ebu Ubeyde, Humus'u fethettikten sonra Halid b. Velid'i Kin-nesrin'e gönderdi. Halid, oraya geldiğinde şehir halkı ve Hristiyan Araplar ona karşı ayaklandılar. Halid, onlarla savaştı, çoklarını öldür-dü. Oradaki Bizanslıları ve komutanları Mitas'ı öldürdü. Bedeviler, on-dan özür dileyerek bu savaş kendileri görüşlerine dayanarak yapmış olma-dıklarını beyan ettiler Halid, mazeretlerini kabul edip onlara dokunma-dı, daha sonra şehre girdi. Şehir halkı, kalelere sığındılar. Halid, onlara

şöyle dedi:

—Eğer göklere çıkıp bulutların içine yerleşseniz bile Allah, bizi size ulaştırır, veya sizi yanımıza yere indirir.

Onlarla uğraşmaya devam etti. Nihayet Cenâb-ı Allah, oranın fet-hini Halid'e nasib etti. Allah'a hamd olsun. Halid'in bu savaşta göster-diği yararlılıkları duyan Hz. Ömer, şöyle dedi:

—Allah, Ebu Bekir'e rahmet etsin .O, adamları benden daha iyi bi-lip tanıyordu. Allah'a yemin ederim ki ben, Halid'i herhangi bir şüphe-den ötürü görevden azletmedim. Ancak insanların her şeyin Allah'tan değil de Halid'den geldiğine inanmalarından korktum.

Bu senede Herakliyus, askerleriyle birlikte geri çekilerek. Şam bel-delerinden Bizans beldilerine gitti. Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Kinnesrin savaşı, hicretin onaltıncı senesinde yapılmıştır.

Dediler ki: Herakliyus, Kudüs'e her hacca gidiş ve dönüşünde Suri-ye topraklarına bakıp şöyle derdi:

"Ey Suriye! Sana veda ediyor ve seni teslim ediyorum. Ama sendeki amacıma ulaşamadım." Herakliyus, Şam beldelerinden ayrılp Urfa'ya gitti. Urfahlardan kendisiyle birlikte Bizans'a gelmelerini istedi. Onlar da:

—Burada kalmamız seninle beraber gelmemizden daha faydalı ola-caktır, dediler. Bunun üzerine Herakliyus, onları Urfa'da bıraktı. Şem-san'a ulaştığında yüksek bir tepeye çıkıp Beyt-i Makdis taraflarına yö-nelerek şöyle dedi:

"Selam sana ey Suriye! Bir daha görüşmemek üzere selam! Bundan sonra sana hiçbir Bizanslı, uğursuz çocuk dünyaya gelmedikçe korku-suzca giremeyecektir. Keşke bu çocuk doğmasa." Herakliyus'un bu dav-ranışı ne kadar güzel, fakat Bizaslılar için de ne kadar büyük bir musi-betti. Herakliyus, daha sonra yoluna devam ederek Kostantiniye'ye vardı. Hükümdarlığına orada devam etti. Yanında bulunup Müslü-malarla birlikte esir edilmiş bir adama sordu:

—Şu Müslümanları bana anlat.

Adam da şu cevabı verdi:

—Onları sana öyle anlatacağım ki, onları seyrediyormuş gibi ola-caksın. Onlar gündüz savaşır, gecede rahipler gibi ibadet ederler. Zimmetlerindeki şeyin bedelini ödemedikçe onu yemezler, bir yere gi-rerken mutlaka selam verirler. Savaşacakları kimselerin yanına git-mezler. Meğer ki onlar kendilerinin yanına gitsinler.

—Eğer bana doğruyu söyledinse onlar şu iki ayağımın bastığı yere-de sahip olacaklardır."

Ben derim ki: Müslümanlar, Kostantiniye'yi (İstanbul) Emeviler zamanında kuşatma altına aldılar. Ama fethedemediler. "Kitabu Mela-him" adlı eserde de anlattığımız gibi ahir zamanda Müslümanlar oraya

sahip olacaklardır. Bu hususta Sahih-i Müslim’de ve diğer hadis imamlarının eserlerinde Rasûlullah’tan nakledilen sahih hadisler vardır. Allah’a hamd ve minnet olsun.

Cenâb-ı Allah, zamanın sonuna kadar Bizanslıların Şam beldelerine sahip olmalarını yasaklamıştır. Nitekim bu hususta Buharî ve Müslim’in sahihlerinde Ebu Hüreyre’den rivayet edilen bir hadiste sabit olduğu gibi Rasûlullah, şöyle buyurmuştur:

“Kisra öldükten sonra başka bir Kisra gelmeyecektir. Kayser öldükten sonra başka bir Kayser gelmeyecektir. Nefsım kudret elinde bulunan Zat’a yemin ederim ki siz, Kayser ile Kisra’nın hazinelerini Aziz ve Celil olan Allah yolunda sarfedeceksiniz.”

Rasûlullah (s.a.v.)’ın bu müjdesi, gördüğüm kadarıyla tamamen tahakkuk etmiştir. Ve haber verdiği şey kesinlikle gerçekleşecektir. Yani Kayserlerin hakimiyeti Şam’a asla giremeyecektir. Çünkü Kayser kelimesi, Araplara göre bir cins isimdir ki, Bizans beldeleriyle birlikte Şam’a sahip olan kimselere verilen bir addır. Şam’ın hakimiyeti Kayserlerin eline asla geçmeyecektir.

KISARIYE SAVAŞI

İbn Cerir dedi ki: Hicretin onbeşinci senesinde Muaviye b. Ebu Süfyan, Hz. Ömer’in emriyle vali tayin edildi. Hz. Ömer, ona gönderdiği mektubunda şöyle diyordu:

“Seni Kisariye’ye vali tayin ettim, oraya git ve onlara karşı Allah’tan yardım dile. “Lâ havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyil azim” sözünü çokca söyle. Allah Rabbimizdir, güvencimizdir, mevlamızdır. O ne güzel mevla ve ne güzel yardımcıdır....” Bu mektub üzerine Muaviye, Kisariye’ye gitti. Orayı kuşatma altına aldı. Defalarca Kisariyeliler üzerine saldırdı, son saldırısında şiddetli bir çarpışma cereyan etti. Muaviye, üzerlerine hücum etti, savaşı şiddetlendirdi. Nihayet Cenâb-ı Allah, oranın fethini nasip etti. Kisariyelilerden 80 000’e yakın adam öldürüldü. Savaş alanından kaçan yenik Kisariyelilerle birlikte öldürülen kimselerin sayısı 100 000’i buldu. Muaviye, ganimetlerin beşte birini ve Kisariye’nin fetih müjdesini mü’minlerin emiri Hz. Ömer’e gönderdi. Allah, ondan razı olsun.

İbn Cerir dedi ki: Hicretin onbeşinci senesinde Hz. Ömer, Amr b. As’a mektup yazarak Kudüs’e sefer etmesini ve Kudüs valisiyle savaşmasını emir buyurdu. Amr b. As’da bu emir üzerine yola çıktı. Remle mıntıkasında bir Bizans ordusuyla karşılaştı. Bunun üzerine Ecnadeyn savaşı başladı.

ECNADEYN SAVAŞI

Amr b. As, ordusuyla yola çıktı. Ordunun sağ cenahında oğlu Abdullah, sol cenahında Cüdane b. Temim el-Malikî vardı. Cünade, Beni Malik b. Kinane kabilesindendi. Şurahbil b. Hasene de vardı. Amr b. As, Ürdün'de Ebu Aver es-Sülemî'yi komutan vekili olarak bıraktı. Kendisi Remle'ye ulaştığında orada Artabon komutasında bir Bizans askerî birliği gördü. Artabon, onların en dahisi, en akıllısı, en uzak görüşlüsü ve ince hesapları dahi yapmayı ihmal etmeyenlerinden biri idi. Hem Remle'de, hem de Kudüs'te büyük birer ordu yerleştirmişti. Amr b. As, bu durumu Hz. Ömer'e bildirmek üzere bir mektup gönderdi. Amr'ın mektubunu alan Hz. Ömer: "Şimdi biz, Bizanslı Artabon'un üzerine Arapların Artabon'unu göndermiş bulunuyoruz. Kimin bu işi başaracağına dikkat ediniz." dedi. Amr b. As, Kudüslülerle savaşmaları için Alkame b. Hakim el-Fırasî ile Mesruk b. Bilal el-Akkî'yi gönderdi. Ebu Eyyüb el-Malikî'yi de Remle'ye gönderdi. Remlede Bizanslıların komutanı Tozarık bulunuyordu. Bunlar, Amr b. As ile ordusunun Kudüs'e gitmelerine engel olmak için Remle'de bulunuyorlardı. Hz. Ömer'in gönderdiği takviye birlikleri, Amr b. As'ın yanına geldikçe o, bu birliklerin bir kısmını Kudüs'e gidenlerin peşine, bir kısmını Remle'ye hücumla geçen askerlerin peşine yolluyordu. Kendisi Ecnadeyn'de kalmaya devam etti. Artabon'a gönderdiği elçilerden birşey anlayamadığı ve Artabon'un açıklarını görmediği için bizzat kendisi elçi sıfatıyla Artabon'un yanına gitti. Yapmak istediği şeyleri ona bildirdi. Onun cevabını dinledi. Huzurunda düşünmeye başladı ve ne demek istediğini anladı. Artabon da kendi kendine şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki bu, Amr b. As'tır. Ya da Amr b. As'ın görüşünden istifade ettiği bir adamdır. Bunu öldürmekle Müslümanlara en büyük darbeyi vurmuş olacağım." Kendi kendine böyle dedikten sonra bir muhafızı çağırdı. Kulağına fısıldayarak Amr'ı öldürmesini emretti ve şöyle dedi:

—Falan yere git ve bekle. Senin yanından geçtiği zaman bunu öldür!

Amr b. As durumu sezdi ve Artabon'a şöyle dedi:

—Ey komutan! Doğrusu ben senin söylediklerini dinledim. Sen de benim söylediklerimi dinledin. Ben, Ömer'in bu valiye yardım etmek üzere göndermiş olduğu on kişiden birisiyim. Şimdi dönüp onları da alıp geleyim. Onlar da senin bana sunduğun bu teklifleri uygun göreceklerseler, emirimizin de askerlerin de uygun görecekləri görüştür, demektir.

Bunun üzerine Artabon, Amr b. As'a şöyle dedi:

—Evet, git onları da bana getir.

Bundan sonra Artabon, yanına bir adam çağırarak kulağına birşey-

ler fıslıdadı ve sonunda şöyle dedi:

—Falan yerde beklemekte olan muhafıza git ve onu geri çağır. Amr da yerinden kalktı ve ordusunun yanına gitti. Artabon, daha sonra onun Amr b. As olduğunu anladı ve:

—Adam beni aldattı. Allah'a yemin ederim ki o, Arapların en dahisi-dir, dedi.

Amr'ın bu oyununu duyan Hz. Ömer:"Allah, Amr'ın hayrını versin." dedi. Amr, Artabon'u nerede yakalayabileceğini bilmiş ve onunla karşılaşmış. Ecnadeyn'de aralarında Yermük savaşını andıran bir savaş olmuştu. Öyle ki, her iki tarafın da verdiği ölü sayısı oldukça fazlaydı. Sonra geride kalan ordular, Amr b.As'ın komutası altında toplandılar. Kudüs valisinin zor durumda bıraktığı Müslüman askerler, müstahkem mevki halindeki Kudüs şehrine giremediklerinden dönüp Amr b. As'ın yanına gelmişlerdi.. Artabon da Amr b As'a şöyle bir mektup göndermişti:

"Sen benim dostum ve akranımsın. Benimle aynı değerde bir komutansın. Ben milletim içinde nasıl yüksek bir komutansam, sen de milletin içinde öylesine yüksek bir komutansın. Vallahi Ecnadeyn savaşından sonra Filistin'den başka bir yeri fethedemezsin. Geri dön, aldanma. Aksi takdirde senden öncekilerin uğradıkları gibi sen de hezimete uğrarsın."

Bunun üzerine Amr b. As, Rumca bilen bir elçiyi Artabon'a şu bir mektupla birlikte göndererek talimatı verdi:

—Git,onun söylediklerini dinle, sonra yanıma gel ve durumu anlat. Amr'ın, bu mektubunda şunlar yazılıydı:

"Mektubun bana geldi. Ben kaviminde nasıl bir komutansam sen de kavminde öyle bir komutansın. Birşeyi gözden kaçırmışsın. Benim üstünlük derecemi tam takdir edememişsin. Bu beldelerin fethinin sahibinin ben olduğumu zannetmişsin. Mektubum sana ulaştığı zaman onu arkadaşlarının ve vezirlerinin huzurunda oku."

Artabon, kendisine gelen bu mektubu yardımcılarının huzurunda okudu. Onlar da Artabon'a şöyle bir soru sordular:

—Bu beldelerin fethininin sahibinin bu adam olmadığını nereden biliyorsun?

Artabon:

—Çünkü bu beldeleri fethedecek adamın adı üç harften ibarettir, diye cevap verdi. Elçi de Amr'ın yanına dönüp durumunu anlattı.Amr da yardım isteyerek Hz. Ömer'e bir mektup gönderdi. Mektubunda şöyle diyordu:"Ben, çok zorlu bir savaş vermekteydim. Son derece çetin bir düşmanla uğraşıyorum. Fethetmeye çalıştığım ülke sana karşı peşinen küçülmüş bulunuyor. Ne dersin?" Mektup Hz. Ömer'e ulaştınca o, Amr'ın bu sözü mutlaka bildiği şeyden dolayı söylediğini anladı. Bunun

üzerine kendisi Kudüs'ü fethetmek üzere Şam'a doğru sefere çıkmaya karar verdi. Nitekim bununla ilgili detaylı açıklama ileride gelecektir.

Seyf b. Ömer, üstadlarının şöyle dediklerini nakletmiştir: Hz. ömer, Şam'a dört kez girdi. Birincisinde Kudüs'ü fethederken ata binmişti. İkincisinde bir deve üzerindeydi. Üçüncüsünde Ser' mıntıkasına varmış, sonra da Şam'da veba hastalığı zuhur ettiğinden geri dönmüştü. Dördüncüsünde de bir merkebe binmiş olarak Şam'a girmişti.

HZ. ÖMER'İN KUDÜS'Ü FETHETMESİ

Ebu Cafer b. Cerir'in anlattığına göre hicretin onbeşinci senesinde Ebu Ubeyde, Dımaşk'ın fethini tamamladıktan sonra Kudüslülere bir mektup göndererek onları Allah'a imana ve İlsâm'a girmeye davet etti. Aksi takdirde cizye vermeleri gerektiğini, cizye vermedikleri takdirde kendilerine karşı savaş ilan edileceğini bildirdi. Kudüslüler, Ebu Ubeyde'nin bu çağrısına icabet etmediler. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, Şam'da Said b. Zeyd'i halef bıraktı. Ordusuyla birlikte Kudüs'e doğru yola çıktı. Kudüs'ü kuşatma altına aldı. Şehir halkına baskı yaptı. Nihayet onlar, emirü'l-mü'minin Ömer b. Hattab'ın kendilerine gelmesi şartıyla barış yapmaya razı olacaklarını bildirdiler.

Ebu Ubeyde, durumu bir mektupla Hz. Ömer'e bildirdi. Bu hususta onun fikrini sordu. Hz. Osman da Kudüslülerin hakarete uğramaları, zelil olmaları ve burunlarının yere sürülmesi için Hz. Ömer'in Kudüs'e gitmemesi tavsiyesinde bulundu. Hz. Ali ise, aralarındaki kuşatma sebebiyle Müslümanlar üzerine çöken yükün hafiflemesi için Hz. Ömer'in Kudüs'e gitmesi gerektiğini ifade etti. Hz. Ömer, Ali'nin görüşünü uygun gördü, ordusuyla birlikte Kudüs'e doğru yola çıktı. Medine'de vekil olarak Ebu Talib oğlu Ali'yi bıraktı. Abbas b. Abdülmuttalib öncü kuvvetlerin başında yola çıktı. Hz. Ömer, Şam'a yaklaştığı zaman Ebu Ubeyde; Halid b. Velid ve Yezid b. Ebu Süfyan gibi komutanların önde gelenleriyle birlikte onu karşılamaya çıktı. Ebu Ubeyde, bineğinden indi. Hz. Ömer de bineğinden indi. Ebu Ubeyde, Hz. Ömer'in elini öpmeye yöneldi. Hz. Ömer de Ebu Ubeyde'nin ayağını öpmeye yöneldi. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, öpmekten vazgeçti. Sonra yoluna devam etti.

Kudüs'teki Hristiyanlarla barış antlaşması yaptı. Onlardan üç güne kadar Bizanslıları Kudüs'ten kovmalarını istedi. Sonra da içeri girdi. Rasûlullah (s.a.v.)'ın İsrâ gecesinde girdiği kapıdan Mescid-i Ak-sa'ya girdi. Anlatıldığına göre Mescid-i Ak-sa'ya girerken telbiye getirmişti. Orada Davud Peygamberin mihrabında tahıyyetü'l-mescid namazını kılmış ve girdiği günün ertesi gününde Müslümanlara sabah namazını kıldırılmıştı. Sabah namazının birinci rekâtında Sâd sûresini okumuş, secde ayetine geldiğinde secdeye kapanmış, Müslümanlar da onunla birlikte secdeye kapanmışlardı. İkinci rekatta ise Beni İsrail (el-İsrâ) sûresini okumuş, namazı tamamladıktan sonra, Peygamber Efen-

dimiz'in miraca çıkışı esnasında ayağını bastığı kayanın yanına gelmişti. Kayanın yerini Ka'bül-Ahbar'dan sormuş, o da mescidi arka tarafına alıp ilerlemesini söylemişti. Bunun üzerine Hz. Ömer:

—Yahudilere benzedin, demişti. Sonra Mescid-i Aksa'nın karşı tarafında bir mescid yapmıştı. Bu, bugün bilinen Hz. Ömer Camii'dir. Hz. Ömer, daha sonra abasının eteğine kayanın yanındaki toprakları alıp taşımıştı. Müslümanlar da onunla birlikte toprak taşımışlardı. Kalan toprakları da Ürdünlülerin taşımalarını emretmişti. Bizanslılar, o kayayı çöplük haline getirmişlerdi. Çünkü orası Yahudilerin kiblesiydi. Öyle ki bir kadın, âdet kanının bulaştığı kirli bezini çıkarıp bu kayanın üzerine atıyordu. Hz. Ömer, kayayı şunun için temizlemişti: Yahudiler, orayı çöplük haline getirmişlerdi. Orası, Yahudilerin haçları koydukları ve Hz. İsa'nın mezarıdır düşüncesiyle üzerine pislik attıkları bir mezbelelik haline gelmişti. Hristiyanların orada inşa ettikleri kiliseye de bu yüzden Kumame kilisesi "çöplük kilisesi" denmişti.

Kudüs'te bulunan Herakliyus'a Peygamberin mektubu ulaştığı zaman o, Hristiyanlara vaz ü nasihatta bulunmuştu. Çünkü onlar, kayanın üzerini çöplük haline getirmişlerdi. Herakliyus, Mescid-i Aksa'daki Davud Peygamber mihrabına gidip onlara şöyle dedi: "İsrail oğulları, Zekeriyya oğlu Yahya'nın kanı için öldürüldükleri gibi sizin de -bu mescidi tahkir etmenizden ötürü -bu çöplük uğruna savaşmanız gerekir. Sizin bunu yapmanız en uygun olan bir davranış olacaktır." Böyle dedikten sonra kayanın üzerindeki çöpleri atıp temizlemelerini emretti. Onlar da bu temizlik faaliyetine başladılar. Üçte birini temizlemiş iken Müslümanlar orayı fethettiler. Hz. Ömer de o çöplüğü oradan tamamıyla kaldırttı.

Seyf b. Ömer'e göre Hz. Ömer, Medine'de Hz. Ali'yi halef bıraktıktan sonra çabucak Kudüs'e varabilmek için atına binip yola çıktı. Cabiye'ye vardığında inip mola verdi. Orada belîğ ve uzun bir konuşma yapıp şöyle dedi: "Ey insanlar! İçinizi düzeltin ki, dışınız da düzelsin. Ahiretiniz için çalışın ki, bu çalışmanız dünyanız için de yeterli olsun. Bilesiniz ki kişi ile Adem Peygamber arasında hayatta bulunan bir baba yoktur. Yine kişi ile Allah arasındaki bağlarda yumuşama ve gevşeme de söz konusu değildir. Kim Cennet yolunu istiyorsa cemaata sarılsın. Çünkü şeytan tek kişiyle beraberdir. İki kişiden çok uzaktır. Herhangi biriniz bir kadınla تنها yerde başbaşa bulunmasın. Çünkü bu durumda üçüncüleri şeytan olur. İyiliklerinin kendisini memnun ettiği, kötülüklerinin de kendisini üzdüğü kişi, mümindir.

Hz. Ömer, daha sonra Cabiye'lilerle barış antlaşması yaptı. Kudüs'e doğru yoluna devam etti. Daha önce ordu komutanlarınız falan günde Cabiye'de kendisiyle buluşmalarını bildiren mektuplar göndermişti. Onlar da aynı günde Cabiye'ye gelip onunla birleştiler. Onunla ilk bulu-

şanlar, Yezid b. Ebu Süfyan ile Ebu Ubeyde oldu. Sonra Halid b. Velid, Müslüman atlılarla birlikte oraya geldi. Üzerlerinde ipek elbiseler vardı. Hz. Ömer bundan dolayı onları taşlamak için üzerlerine doğru gitti. Ancak onlar, üzerlerinde silah bulundugunu ve savaşta buna ihtiyaç duyduklarını söyleyerek mazeret beyanında bulundular. Hz. Ömer, onların bu mazeret beyanları karşısında sustu. Yerlerine vekil bırakan bütün komutanlar gelip Cabiye'de Hz. Ömer'le buluştular. Yalnız Amr b. As ile Şurahbil gelemadiler. Çünkü onlar, Ecnadeyn'de Artabon'la karşı karşıya bulunuyorlardı. Hz. Ömer, Cabiye'de iken ellerinde çekilmiş kılıçları ile bir Bizans bölüğünün geldiğini gördü. Müslümanlar, silahlarını alarak üzerlerine yürüdüler. Ancak Hz. Ömer, Müslüman askerleri durdurup:

—Bunlar, eman isteyen bir kavimdirler, dedi. Kendisi onların yanına gitti. Kudüs'ten gelip eman dileyen ve mü'minlerin emiriyle barış yapmak isteyen askerler olduklarını anladı. Çünkü onlar, kendisinin Medine'den Kudüs taraflarına gitmekte olduğunu duymuşlardı. Hz.Ömer, isteklerini yerine getirdi. Onlara emanname ve barış antlaşmasını içeren bir yazı yazdı. Üzerlerine cizye tarhetti. Bazı şartlar da ileri sürdü. Bu antlaşma metninin yazılmasında Halid b. Velid, Amr b. As, Abdurrahman b. Avf ve Muaviye b. Ebu Süfyan şahit olarak bulundular. Antlaşma metnini Muaviye yazmıştı. Bu antlaşma, hicretin on-beşinci senesinde yapılmıştı. Daha sonra Hz. Ömer, Lüd halkı ve orada bulunan diğer kimseler için emanname yazdı. Üzerlerine cizye tarhetti. Onlarda Kudüslülerle yapılan barış gibi aynı maddeleri içeren bir barış antlaşması yaptılar. Artabon, Mısır beldelerine kaçtı. Amr b. As'ın, Mısır'ı fethetmesine kadar oralarda kaldı. Daha sonra deniz sahilleri tarafına kaçtı. Müslümanlarla savaşan bazı müfrezelerle birlikte bulunuyordu. Onu, Kays kabilesinden bir adam ele geçirdi. Artabon, kendisini yakalayan adamın elini kesti, adam da onu öldürerek hakkında şöyle bir şiir söyledi:

“Rum Artabon'u bu eli perişan ettiyse de Allah'a hamd olsun ki ondan çok yararlandım.

Rum Artabon'u onu kopardıysa da ben de onun kemiklerini bu elle paramparça etmişimdir.”

Remleliler ve çevre kasaba halklar ile barış antlaşması yaptıktan sonra Amr b. As ile Şurahbil b. Hasene, Cabiye'ye geldiler. Mü'minlerin emiri Hattab oğlu Ömer'in atına binmiş olduğunu gördüler. Yanına yaklaştıklarında eğilip onun dizlerini öptüler. Hz.Ömer de ikisini kucaklayıp bağrına bastı. Allah onlardan razı olsun. Sonra Hz. Ömer, Cabiye'den ayrırlıp Kudüs'e doğru yola çıktı. Atı topallamaya başladı. Ona

bir beygir getirdiler. Beygire bindi ama o da gürültü ve sesler çıkarmaya başlayınca Hz. Ömer, inip yüzünü tokatladı ve: "Sana bu şekilde kibirlenmeyi kimin öğrettiğini bilmiyorum." dedi. Sonra da beygire hiç binmedi. Zaten daha önce de binmemişti. Böylelikle Kudüs ve çevresinin fethi Hz. Ömer eliyle gerçekleştirilmiş oldu. Yalnız Ecnadeyn fethi Amr b. As tarafından, Kisariye'nin fethi de Muaviye tarafından gerçekleştirilmişti. Seyf b. Ömer'in bu konuda anlattıkları bundan ibarettir. Ancak diğer siyer imamı ona muhalefet ederek Kudüs'ün hicri onaltıncı senede fethedilmiş olduğunu söylemişlerdir.

Muhammed b. Aiz, Yezid b. Ubeyde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Kudüs, hicretin onaltıncı senesinde fethedildi. Bu senede Hz. Ömer Cabiye'ye geldi"

Ebu Zür'a ed-Dımaşkî, Velid b. Müslim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer hicretin onyedinci senesinde Ser' yolundan geri geldi. Tekrar hicretin onsekizinci senesinde geldi. Komutanlar onun yanında toplandılar. Topladıkları malları ona teslim ettiler. O da bu ganimetleri dağıttı. Orduları tertipleddi. Şehirler kurdu. Tekrar Medine'ye döndü."

Yakup b. Süfyan dedi ki: "Cabiye ve Kudüs, hicretin onaltıncı senesinde fethedildi. Ebu Ma'ser dedi ki: Amvas ve Cabiye, hicretin onaltıncı senesinde fethedildi, Sonra hicretin onyedinci senesinde Ser' belgesi fethedildi. Ardı sıra hicretin onsekizinci senesinde kıtlık görüldü. Bu senede Amvas'ta veba salgını görüldü. Ve Amvas diye bilinen belde bu senede fethedildi. Bu beldede baş gösteren veba, hicretin onsekizinci senesinde yayıldı."

Ebu Mihnef dedi ki: "Hz. Ömer, Şam'a geldiğinde oranın bahçelerini ve sularını gördü. Sonra şehire, köşklere, bostanlara baktı ve şu ayet-i kerimeyi okudu:

"Orada nice bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel konaklar, eğlenip durdukları nimetler bırakmışlardı. Bu böyledir, onları başka bir millete miras bıraktık." (ed-Duhân, 25-28.)

Hz. Ömer, bu ayet-i kerimeyi okuduktan sonra Nabiğa'nın şu şiirini de okudu:

"Bunlar, zamanın iki gencidir ki gece ve gündüz, peşpeşe bunlara saldırırlar.

Bunlar, gayretle bir kabileye saldırdıkları zaman onları çöktürürler ve o kabile musibetlere maruz kalır."

İlk bakışta bu sözlerden anlaşıldığına göre Hz. Ömer, Şam'a girmiştir. Ama gerçek böyle değildir. Çünkü onun Şam mıntukasına yaptığı üç seferde de şehire girdiğini nakleden hiçbir tarihçi yoktur. İlk gelişi buy-

du. O, Cabiye'den Kudüs'e doğru gitmişti. Nitekim Seyf b. Ömer'le diğerleri böyle derler. Dogrusunu Allah bilir. Vakidî'ye gelince o der ki: Şam başkanlarının rivayetine göre Hz. Ömer, Şam'a iki kez girmiş, üçüncüde Ser'den -hicretin onyedinci senesinde- geri dönmüştür. Onlar derler ki: Üçüncüde Dımaşk ve Humus şehrine girmiştir. Vakidî bunu inkar eder.

Ben derim ki: Hz. Ömer'in İslâm'a girmesinden önce cahiliye devrinde Şam'a girişinden başka ikinci bir kez Şam'a girdiği bilinmemektedir. Nitekim bunu onun siretinde detaylı olarak anlatmışızdır. Yine rivayet ettiğimize göre Hz. ömer, Kudüs'e girdiği zaman Peygamber Efendimiz'in, üstüne basarak miraca çıktığı kayanın yerini Kabu'l-Ahbar'dan sormuş, o da Hz. Ömer'e şöyle cevap vermişti:

—Ey mü'minlerin emiri! Cehennem vadisinden itibaren şu kadar ve şu kadar sayıda zira ile ölç, vardığın yer, kayanın yeridir.

Zira ile ölçtüler. Kayayı orada buldular. Hristiyanlar, orayı çöplük haline getirmişlerdi. Nitekim Yahudiler de Hz. İsa'nın benzeri olan kişinin çarmıha gerildiği yeri çöplük haline getirmişlerdi. Benzeri adam haça gerildiği halde Yahudilerle Hristiyanlar, o adamın Hz. İsa olduğu inancına kapılmışlardı. Ama bu inançları asılsızdı. Nitekim bu hususta yanıldıklarını Cenâb-ı Allah kesin bir ifadeyle bildirmektedir. Demek istediğimiz şudur ki; Hristiyanlar, Hz. Peygamber'in bisetinden 300 sene kadar önce Kudüs'e hakim oldukları zaman Hz. İsa'nın benzeri adamın çarmıha gerildiği yeri çöplük haline getiren Yahudilerden öç almak için temizlemişler, oraya Kral Kostantin'in annesi bir kilise inşa ettirmişti. Kostantin, kendi adıyla bilinen Kostantiniyye şehrinin kurucusudur. Anası, Heylane el-Harraniye el-Bundukaniye'dir. Bu kadın, oğluna emir vermiş, o da Hs.İsa'nın doğduğu yerde Hristiyanlar için Beytu'l-Lahm'î inşa etmişti. kendisi de asılsız iddiaya göre Hz.İsa'nın mezarının bulunduğu yerde mabet inşa ettirmişti. Kendileri de Yahudilerin önceleri ve sonraları yaptıklarına karşı öç almak amacıyla onların kible mekanlarını çöplüğe dönüştürmüşlerdi. Hz. Ömer, Kudüs'ü fethedip kayanın yerini keşfettiği zaman kayanın üzerindeki çöplerin temizlenmesini emretmişti. Hatta denildiğine göre kendi abasıyla orayı silip temizlemişti. Sonra da mescidi nereye kuracağını Ka'b'a sormuş, onunla müşavere yapmıştı. Ka'b da mescidi kayanın arka tarafına inşa etmesini teklif etmiş, o da Ka'b'ın göğsüne vurarak:

—Ey Ümmü Ka'b'ın oğlu, sen böyle bir teklifte bulunmakla Yahudilere benzedin, demiş ve Mescid-i Aksa'nın önünde bir mescid yapılmasını emretmişti.

İmam Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Hz. Ömer, Ka'bu'l-Ahbar'a şöyle bir soru sormuş:

—Nerede namaz kılmamı uygun görürsün?

—Eğer teklifimi kabul edersen kayanın arkasında kılarırsın. O zaman bütün Kudüs senin önüne düşer.

—Sen Yahudilere benzedin ama ben Rasûlullah (s.a.v.)'ın kıldığı yerde kılacağım. Böyle dedikten sonra kibleye yönelip namaz kıldı. Sonra gelip abasıyla o kayanın üzerindeki çöpleri silip süpürdü. Onun temizlik yaptığını gören halk ta gelip orayı temizlemişlediler.

Seyf b. Ömer, Salim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Hız. Ömer, Şam'a geldiği zaman Dımaşk Yahudilerinden bir adam onu karşıladı ve ona şöyle dedi:

"Selam sana ey Faruk! Sen Kudüs'ün sahibisin. Allah'a yemin ederim ki, Allah, sana Kudüs'ün fethini nasip etmedikçe geri dönmeyeceksin."

Ahmed b. Mervan ed-Dineverî, Hız. Ömer'in azadlısı Eslem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hız. Ömer, Kureyşli ticaret kafilesiyle Şam'a gelmişti. Arkadaşları şehirden çıkacakları esnada, bazı işlerini görmek için Hız. Ömer onlardan geride kalmıştı. Şehirde dolaşmakta iken bir patrik onun ensesinden tutup çekmiş. Hız. Ömer, onunla çekişmiş ve kendisini ondan kurtarmaya çalışmıştı. Ama bir türlü ona güç yetirememişti. Patrik onu; içinde toprak, balta, çapa ve zenbil bulunan bir odaya sokmuş ve ona: "Şunu şuradan şuraya taşı." demiş, kapıyı da üzerine kilitleyerek geri dönmüştü. Sonra da öğleye kadar Hız. Ömer'in yanına uğramamış, Hız. Ömer, olayının şurasında başından geçenleri şöyle anlatıyor: "Oturup düşünmeye başladım. Patriğin bana dediklerinden hiçbirini yapamadım. Yanıma geldiğinde:

—Neyin var, niçin dediklerimi yapmadın? dedi ve başıma bir yumruk vurdu.

Ben de baltayı alıp onu öldürdüm. Dışarı çıktım. Bir rahib. kilisesine uğradım. Akşamleyin yanında biraz oturdum. Rahip bana dikkatle baktı. Beni kiliseye koydu, yedirip içirdi. Armağan verdi. İyiden iyiye beni süzmeye başladı. Durumumu sordu. ben de:

—Arkadaşlarımı kaybettim, dedim.

O da bana:

—Ama korkulu gözlerle bakıyorsun, dedi. Tekrar beni dikkatle incelemeye başladı. Sonra da şöyle dedi:

—Hristiyanlar, kitaplarını en iyi bilen âlimlerinin ben olduğumu biliyorlar. Bizi şu topraklarınızdan çıkaracak olun kişinin sen olduğunı görüyorum. Şu kilisemde kalman için bana bir emanname yazar mısın?

—Olmayacak birşeyi söylüyorsun, dedim. Ama rahib bunu benden ısrarla istedi. Nihayet ben de onun isteği dorultusunda bir sayfa yazıp ona verdim. Ayrılacağım zaman bana bir merkep verdi ve bana şöyle dedi:

—Şuna bin, arkadaşlarının yanına vardığın zaman yalnız başına bunu bana gönder. Çünkü bu hangi kiliseye uğrarsa ona değer verirler.

Ben de onun bana dediğini yaptım.

Hız. Ömer, Kudüs'ü fethetmek için geldiğinde Cabiye'de bulunan o rahip emannameyi yanına alıp Hız. Ömer'in yanına geldi. Hız. Ömer de daha önce kendisine yazmış olduğu emannameyi geçerli saydı. Yalnız, kilisesine uğrayacak Müslümanlara ikramda bulunmasını, onlara ev sahipliği yapmasını ve yol göstermesini şart koştu."

Ebu Bekir b. Ebi'd-Dünya, Ebu Galiye eş-Şamî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hız. Ömer, Kudüs yoluna giderken Cabiye'ye siyah bir deve üzerinde geldi. Saçı dökük olduğu için güneş altında kafası parlıyordu. Üzerinde sarık ve bornoz yoktu. Ayakları eğerin iki tarafında sallanıyordu. Minderi de imbicam yapısı yünlü bir minderd. Bineğine binerken bunu altına semer olarak koyardı. Yere inerken bunu kendine döşek olarak kullanırdı. Heybesi lif astarlıydı. Bineğine binerken bunu heybe olarak kullanır, yere inerken de bunu yastık olarak kullanırdı. Pamuklu bir gömleği vardı. Eski miş ve yan tarafları delinmişti. Hız. Ömer:

—Bana bu kavmin reisini çağırın, dedi. Ona Celumes'i çağırdılar. Celumes'e:

—Şu gömleğimi yıkayın, yırtıklarını dikin, bana bir elbise veya bir gömleği emanet olarak verin, dedi. Ona keten bir gömlek getirdiler.

—Bu nedir? diye sordu.

—Keten dir, dediler.

—Keten nedir? diye sordu. Onlar da kendisine anlattılar. Gömleğini çıkarıp verdi. Gömleğini yıkayıp yamadılar. Kendisine getirip teslim ettiler. O da üzerindeki emanet gömleği çıkarıp sahiplerine teslim etti. Kendi gömleğini giydi.

Celumes ona dedi ki:

—Sen, Arapların hükümdarısın. Bu beldelerde deveye binmek senin için uygun olmaz. İstersen başka bir bineğe bin. Beygire binmen, senin açıdan Bizanslıların gözünde daha gösterişli olur.

Hız. Ömer şu cevabı verdi:

—Biz, Allah'ın İslâmiyet'le yücelttiği bir milletiz. Allah'tan başka bir mabuda tapmayız. Beygir getirildi. Üzerine eğersiz bir kadife serildi. Hız. Ömer de üzerine bindi. Sonra:

—Şunu durdurun, şunu durdurun. Bundan önce insanların şeytana bindiklerini görmemiştım, dedi. Devesini getirdiler. O da devesine bindi."

İsmail b. Muhammed es-Seffar, Tarık b. Şihab'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hız. Ömer, Şam'a geldiği zaman bir nehirden geçmesi gerekti. De-

vesinden indi. Çizmelerini çıkarıp eline aldı. Devesiyle birlikte suya girdi ve karşı tarafa geçti. Ebu Ubeyde, ona dedi ki:

—Sen bu gün bu diyarda yapılmaması gereken bir iş yaptın. Şöyle ve şöyle yaptın. Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'nin göğsüne vurup şöyle dedi:

—Bu sözü senden başkası söyleseydi ey Ebu Ubeyde, ona yapacağımı bilirdim. Siz daha önceleri insanların en zelili, en hakiri ve en azı idiniz. Allah sizi İslâmiyet'le onurlandırdı. Siz İslâmiyet'ten başka bir vasıtayla onur ararsanız Allah sizi alçaltır."

İbn Cerir dedi ki:Bu senede, (hicretin onbeşinci senesinde) Müslümanlarla Farşlılar arasında Seyf b. Ömer'in görüşüne göre birkaç savaş meydana geldi. İbn İshak ile Vakidî dediler ki: Bu ancak hicretin onaltıncı senesinde vuku buldu.Böyle dedikten sonra İbn Cerir, Farşlılarla Müslümanlar arasında cereyan eden birçok savaştan bahsetmiştir. Bu savaşlar, Hz. Ömer'in, Sa'd b. Ebi Vakkas'a Medain'e gitmesini emrettiği zamanda cereyan etmişti. Medain'e gitmesini, kadınları ve çoluk çocuğu Akik mıntıkasında birçok süvari nezaretinde bırakmasını da emretmişti. Sa'd, Kadisiye savaşını tamamladıktan sonra ordusunun öncü birliklerinin başında Zühre b. Haviye'yi gönderdi. Sonra Zühre'nin arkasından kendisine birer birer kamutanları gönderdi. Halid b. Urfuta, yerine kendi naibi olarak Haşım b. Utbe b. Ebi Vakkas'ı bıraktı. Kendisi ordusuyla birlikte hareket etti. Halid'i bu ordunun artçı birliklerinin başına kamutan yapmıştı.Bunlar büyük bir süvari birliği ve çok miktarda silahla yola çıktılar. Zaman da, bu senenin şevval ayının bitimine birkaç gün kala idi. Kûfe'ye indiler. Kendilerinden önce Zühre, Medain tarafına gitti. Orada Yasbuhri ile karşılaştı. Bu komutanın emri altında Farşlıların büyük bir ordusu vardı. Ancak Zühre, onları yenilgiye uğrattı.

Farşlılar, geri dönüp Babil'e gittiler. Orada büyük bir orduları vardı. Bunlar da Kadisiye savaşında yenilgiye uğramışlardı. Başlarına Firuzan'ı komutan yapmışlardı. Zühre, Sa'd'a yenik Farşlıların Babil'de toplandıkları haberini verdi. Bunun üzerine Sa'd ile Firuzan karşılaştılar. Sa'd, onları abanın ucunun rüzgar önünde kıvrılmasından daha çabuk bir şekilde yendi. Onlar da yenilgiye uğrayınca iki gruba ayrıldılar. Bir grup Medain'e gitti. Diğer grup Nihavend'e gitti. Sa'd, Babil'de birkaç gün kaldı. Sonra Medain'e doğru yola çıktı. Bunlar başka bir Fars askeri birliğiyle karşılaştılar. İki taraf şiddetlice savaştilar.Farşlıların komutanı Şehriyar ortaya çıkıp mübareze için adam istedi. Müslümanlardan Nail el-Areci Ebu Nübate adında Beni Temim kabilesinden bahadır bir adam onun karşısına çıktı. Bir saat mızraklaştılar. Sonra mızraklarını atıp kılıçlarını çektiler ve kılıçla birbirlerine saldırdılar. Sonra birbirlerini kucakladılar. İkisi de atlarından yere düştü. Şehriyar, Ebu Nübate'nin göğsü üzerine düştü. Hançerini çekti. Onu boğazlamak

istedi. Ancak parmağı Ebu Nübate'nin ağzına takıldı. Ebu Nübate, onun parmağını ktır ktır kopardı. O da kendi canının derdine düştü. Böyle olunca da Ebu Nübate, onun hançerini alıp boğazını kesti. Atını, bileziklerini ve üzerindeki eşyalarını aldı. Şehriyar'ın adamları da geri dönmek mecburiyetinde kaldılar. Yenilgiye uğradılar. Sa'd, Naile yemin verdirdi ki, Şehriyar'ın üzerinden aldığı bileziklerini ve silahını takıp atına savaş esnasında binsin. O da bu yemini yerine getirdi.

Dediler ki: Ebu Nübate, Irakta Küsa mıntıkasında surlara ilk tırmanan Müslüman oldu. Hz. İbrahim'in Küsa'da saklandığı yeri ziyaret etti. Allah'ın salatü selamı İbrahim ve diğer Peygamberlerin üzerine olsun. Bundan sonra da Ebu Nübate, şu ayeti okudu:

"İnsanlar arasında günleri bazen lehe, bazen aleyhe döndürür dururuz." (Âl-i İmrân, 140.)

NEHREŞİR SAVAŞI

Dediler ki: Sonra Sa'd, Zühre'yi önden gönderdi. Zühre Küsa'dan Nehreşir'e doğru harekete geçti. Öncü birliklerin başında yer aldı. Karşısına Fars komutanlarından Şirzaz çıktı, Sabat halkı için barış yapılmasını, cizye ödenmesini teklif etti. Zühre, onun bu teklifini Sa'd'a ilettili. Sa'd da kabul etti. Sonra Sa'd, ordusuyla birlikte Mazlam Sabat'a gitti. Orada Kısra'nın Boran adı verilen çok sayıda askeri birliklerini gördü. Boran birlikleri hergün: "Biz yaşadığımız sürece Fars hakimiyeti sona ermeyecektir." diye yemin ediyorlardı. Beraberlerinde Kısra'nın Mukarrat adlı büyük bir arslanı vardı. Onu Müslümanların yoluna bırakmışlardı. Gelen geçen Müslümanları yakalayıp parçalaması için âdeta nöbetçi gibi yola dikilmişti. Sa'd'ın kardeşi oğlu Haşim b. Utbe, bu arslana saldırdı. Arslanı öldürdü. İnsanlar da onu seyrediyorlardı. O gün Haşim kılıcına Metin adını verdi. Sa'd'ın ayaklarını öptü. Haşim, Farşlıların üzerine hücum etti. Onları bulundukları yerden ricat etme mecburiyetinde bıraktı. Yenilgiye uğrattı. Bu esnada o, Cenâb-ı Allah'ın şu ayetini okuyordu:

"Siz daha önce, sonunuzun gelmeyeceğine yemin etmemişmiydiniz?" (İbrâhîm, 44.)

Gece olunca Müslümanlar yola çıktılar. Nehşehir'e gelip mola verdiler. Her durduklarında baştan sona -Sa'd da dahil olmak üzere- hepsi tekbir getiriyorlardı. Nehşehir'de iki ay süreyle ikamet ettiler. Üçüncü aya da girdiler. Böylece hicretin onbeşinci senesi sona ermiş oldu.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede Hz. Ömer, insanlara haccettirdi. Hac esnasında Mekke'deki valisi Attab b. Üseyd, Şam'daki valisi Ebu Ubeyde, Kûfe ve Irak'taki valisi Sa'd, Taiftteki valisi Ya'lâ b. Ümeyye, Bahreyn ve Yemame'deki valisi Osman b. Ebu'l As, Umman valisi ise Hüzeyfe b. Mihsan idi.

ALFABETİK SIRAYA GÖRE HİCRİ ONBEŞİNCİ SENEDE VEFAT EDEN ŞAHSİYETLER

Sa'd b. Ubade el-Ensari el-Hazrecî.

Sa'd b. Ubeyd Numan Ebu Zeyd el-Ensari el-Evsî:

Bu zat, Kadisiye'de şehid edildi. Anlatıldığına göre bu, Rasûlullah zamanında Kur'ân'ı toplayan dört kurradan biri olan Ebu Zeyd'dir. Diğerleri ise bunu inkar etmişlerdir. Yine denildiğine göre bu zat, Ümeyr b. Sa'd adındaki zahid Humus valisinin babasıdır. Muhammed b. Sa'd, bu zatın Kadisiye'de vefat ettiğini ve bu savaşın da hicretin onaltıncı senesinde yapılmış olduğunu söylemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Süheyl b. Amr: Hicri onbeşinci senede vefat edenlerden biri de Süheyl b. Amr b. Abdu's-Şems b. Abdud b. Nasr b. Hisl b. Amir b. Lüey Ebu Yezid el-Amirî'dir. Bu zat, Kureyş hatiplerinden ve eşrafından olup Mekke fethi gününde Müslüman olmuş, İslâmiyet'i güzelce yaşamıştır. Müsamahakar, cömert ve fesahat sahibi bir adam olup çokca namaz kılar, oruç tutar, sadaka verir, Kur'ân okur ve fazlaca ağlardı. Anlatıldığına göre o, fazlaca namaz kılıp oruç tuttuğu için rengi sararmış, bitkin düşmüştü. Hudeybiye barışında şükranla karşılanacak bir çaba sarfetmişti. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiği zaman Mekke'de halkı İslâm'da sebat ettirecek büyük bir nutuk irad etti. Onun Mekke'de irad ettiği bu nutku, Hz. Ebu Bekir'in Medine'de irad ettiği nutkuna yakın anlamlı idi. Sonra bir toplulukla birlikte cihad için Şam'a gitti. Yermük savaşına katıldı. Bu savaşta bir bölüğün başında komutanlık yaptığı ve şehid edildiği söylenir. Vakidî ile Şafî'nin dediklerine göre bu zat, Amvas vebasından ötürü vefat etmiştir.

Amir b. Malik: Hicri onbeşinci senede vefat edenlerden biri de Amir b. Malik b. Üheyb ez-Zührî'dir. Bu zat, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın kardeşidir. Habeşistan'a hicret etmiştir. Ebu Ubeyde'nin Şam'daki orduların komutanlığına tayin edildiğini ve Halid'in bu görevden azledildiğini bildiren Hz. Ömer'in mektubunu getiren ulak da budur. Yermük savaşında şehid edilmiştir.

Abdullah b. Süfyan b. Abdü'l-Esed Mahzumî: sahabelerindendir. Amcası Ebu Seleme b. Abdü'l-Esed'le birlikte Habeşistan'a hicret etmiştir. Amr b. Dinar, ondan munkati olarak hadis rivayet etmiştir. Çünkü o Yermük savaşında şehid edilmiştir.

Abdurrahman b. Avvam: Bu zat, Zübeyr b. Avvam'ın kardeşi olup müşrik olarak Bedir savaşına katılmış, Müslümanlarla savaşmıştı. Bir kavle göre Yermük savaşında şehid edilmiştir.

Utbe b. Gazvan: Bir kavle göre bu da Yermük savaşında şehid edilmiştir.

İkrime b. Ebi Cehil: Bir kavle göre bu, Yermük savaşında şehid edil-

miştir.

Amr b. Ümmü Mektum:

Kadisiye savaşında şehid edildi. Medine'ye döndüğü de söylenir.

Amr b. Tüfeyl b. Amr:

Amir b. Ebi Rebia:

Firas b. Nadr b. Haris:

Anlatıldığına göre bu zat, Yermük savaşında şehid edilmiştir.

Kays b. Adiy b. Sa'd b. Sehm:

Habeş muhacirlerindendir. Yermük savaşında şehid edilmişti.

Kays b. Ebi Sa'saa:

Amr b. Zeyd b. Avf el-Ensari el-Mazinî:

Akabe bey'atına ve Bedir gazvesine katılmıştır. Yermük savaşında bölük komutanlarından biri olup aynı savaşta şehid edildi. Kur'ân kıraatıyla ilgili bir hadis rivayet etmiştir. Şeyh Ebu Abudullah Ez-Zehebi dedi ki: Rivayet ettiği bu hadisten anlaşıldığına göre Amr b. Zeyd, Rasûlullah zamanında Kur'ân'ı toplayanlardan biridir.

Nuseyr b. Haris b. Alkame:

Nuseyr b. Haris b. Alkame b. Kelde b. Abdi Menaf b. Abdi'd-Dar b. Kusay el-Kuraşi el-Abderi de bu senede vefat etmiştir. Bu şahıs, Mekke fethi senesinde Müslüman oldu. Kureyş âlimlerindendi. Rasûlullah (s.a.v.), Hüneyn savaşında ona yüz deve verdi. Ancak bu develeri almakta tereddüt etti. Ve: "Ben İslâm'a girmek için rüşvet almam." dedi. Sonra da: "Vallahi bunu ben kendim istemedim ve taleb etmedim. Bu , Rasûlulllah'ın bir bağışdır. " dedi ve develeri aldı. İslâmiyet'i güzelce yaşadı. Yermük savaşında şehid edildi.

Nevfel b. Haris b. Abdül-Muttalib:

Hicretin onbeşinci senesinde vefat edenlerden biri de Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib'tir. Bu zat, Rasûlullah (s.a.v.)'ın amcası oğludur. Abdülmuttalib oğullarından Müslüman olanların en yaşlısı idi. Bedir gazvesinde esir edilenlerdendi. Abbas, onun fidyesini ödemişti. Anlatıldığına göre bu zat, Hendek gazvesi esnasında hicret etmiş, daha sonra Hudeybiye ve Mekke fethi gazvelerine katılmış, Hüneyn savaşında Rasûlullah (s.a.v.)'a 3000 mızrak vererek silah yardımında bulunmuş ve aynı savaşta sebat etmiş ve hicretin onbeşinci senesinde vefat etmiştir. Hicretin yirminci senesinde vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır. Bu zat, Medine'de vefat etmiş, cenaze namazını Hz. Ömer kıldırılmış, cenazesıyla birlikte mezarlığa gitmiş ve Baki mezarlığına defnedilmişti. Faziletli ve büyük birkaç evladını geride bırakmıştı.

Hişam b. As:

Hicretin onbeşinci senesinde vefat eden şahsiyetlerden biri de Amr b. As'ın kardeşi Hişam b. As'tır. İbn Sa'd'ın anlattığına göre bu zat, Yermük savaşında şehid edilmiştir.

HİCRİ ONALTINCI SENE

Bu sene başında Sa'd b. Ebi Vakkas, Nehreşir şehrine inip konaklamıştı. Burası, Kisra'nın Dicle'nin batı tarafındaki iki şehriden biriydi. Sa'd, hicri onbeşinci senenin zilhicce ayında buraya gelmişti. Ancak onaltıncı sene girdiği halde Sa'd burada ikametine devam etmekteydi. Her tarafa müfreze ve süvariler göndermişti. Ancak bunlar, hiçbir Fars askerini yakalayamamışlardı. Aksine bunlar 100 000 kadar çiftçi toplayarak hapsedmişlerdi. Sa'd da bu çiftçilere ne gibi bir muamele yapacağını sormak üzere Hz. Ömer'e mektup göndermişti. Hz. Ömer de Sa'd'a cevabi mektubunda şöyle yazmıştı:

"Eğer bu çiftçiler size karşı Farşlılara yardım etmeyip kendi beldelelerinde ikamet etmişlerse, bu onlar için bir emandır. Kaçanlar varsa, onları yakaladığınız zaman dilediğiniz gibi davranabilirsiniz!" Bu mektup üzerine Sa'd, çiftçileri İslâm'a davet etti. Fakat onlar bu daveti kabul etmediler. Cizye vermeyi kabullendiler. Bunun üzerine Sa'd, onları serbest bıraktı. Dicle'nin batı tarafından Arap diyarına kadar yaşayan çiftçilerin tamamı, böylece cizye ve haraç ödeme yükümlülüğü altına girdi.

Nehreşir şehri, Sa'd'a karşı şiddetle direniyordu. Sa'd, onlara Selman-ı Farisî'yi gönderdi. Selman, onları Aziz ve Celil olan Allah'a imana veya cizye ödemeye yahut savaşmaya davet etti. Onlar, savaşma ve isyan dışında hiçbir teklifi kabul etmediler. Mancınık ve Debbabeler diktiler. Sa'd da mancınık yapılmasını emretti. Bu emir üzerine yirmi mancınık yapıldı. Mancınıklar, Nehreşir şehrine karşı dikildiler. Kuşatma şiddetlendi. Nehreşir halkı çıkıp savaşıyor, çarpışıyor ve asla fırar etmeyeceklerine yemin ediyorlardı. Ama Cenâb-ı Allah, onların bu yeminlerini boşa çıkarıp yalanladı. Zühre b. Haviyye, bir mızrak darbesine maruz kaldıktan sonra onları yenilgiye uğrattı. Kendisi mızrak darbesini aldıktan sonra Farşlılardan çok sayıda adam öldürdü. Onlar da onun önünden kaçıp beldelerine sığındılar. Orada şiddetlice kuşatma altına alındılar. Şehir halkı mahsur kaldıklarından köpek ve kedi yemeye başlamışlardı. Onlardan birisi, surlardan Müslümanlara doğru eğilip şöyle seslenmişti:

—Hükümdar size diyor ki: Bizimle Dicle'nin bizim tarafımızda olan kısmından dağlık bölgelerimize kadar olan kısım bizim, tarafınızda

olan dağlık bölgesi ise sizin olması karşılığında barış yapar mısınız? Hala doymadınız mı? Allah karınlarınızı doyurmasın.”

Bunun üzerine Ebu Mukarrin el-Esved b. Kutbe'yi yüce Allah, hiç bilmediği ve beraberinde bulunmayan bir bilgi ile konuşturdu. Bunun üzerine gelmiş olan piyadeler geri dönerek Kısra'nın sarayının bulunduğu doğu Medain'e geçtiler. Ebu Mukarrin ile birlikte bulunanlar ona:

—Ey Ebu Müfezziz! Sen bu elçiye ne söyledin? diye sorunca Ebu Mukarrin:

—Muhammed'i Hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, ne söylediğimi ben de bilmiyorum, hayırlı olan şeyleri söylemiş olduğumu umarım, diye cevap verdi.

Neler söylediği konusunda Sa'd ve diğer kimseler de kendisine soru sordularsa da Ebu Mukarrin, ne söylediğini bilemedi. Bunun üzerine Sa'd Müslümanlar emir verdi. Onlarda düşmanla çarpışmaya başladılar. Fakat şehirde hiç kimse görülmediği gibi eman isteyen bir adamdan başka dışarıya çıkan da olmadı. Eman verdikleri bu kimse onlara:

—Artık şehirde size karşı koyabilecek hiç kimse kalmadı, diye haber verdi. Gerçekten şehire girdiklerinde ne birşey buldular, ne de herhangi bir kimse ile karşılaştılar. Herkesin şehirden kaçtığını gördüler. Bu hadise, hicretin onaltıncı senesinin safer ayında vuku bulmuştu. Biz de eman isteyen adama ve yakalanan esirlerden bazısına şehir halkının niçin kaçmış olduğunu sorduk. Bize şöyle cevap verdiler:

—Kral size barış teklifinde bulunmak üzere elçi gönderdi. Fakat bu adamınız (yani Ebu Mukarrin) kendisine: “Efridun balı ile Küsa turuncunu birlikte yemedikçe aramızda barış olmayacaktır.” diye cevap verdi. Bunun üzerine kralımız:

—Vay halimize! Melekler bunların diliyle konuşuyor ve bunların adına bize cevap veriyor, dedi.

Müslüman askerlere daha sonra oradan Medain'e geçmeleri emreldi. Onlar da gemilere binerek Dicle nehrini geçtiler. Şehir oraya yakındı. Müslümanlar, Nehreşir'e girdikleri zaman Medain'in beyaz köşkü olan hükümdarlık makamı görüldü. Zaten Rasûlullah (s.a.v.) da daha önce Allah'ın burayı ümmetine nasib edeceğini haber vermişti. Vakit sabaha yakındı. Orayı Müslümanlardan ilk gören kişi Dırrar b. Hat-tab'dı. Görünce: “Allahu Ekber, Kısra'nın beyaz sarayı işte bu. Allah ve Rasûlünün bize vâd ettiği şeydir.” dedi. İnsanlar da ona baktılar. Sabaha kadar sürekli tekbir getirdiler.

MEDAIN'IN FETHİ

Sa'd, Nehreşir'i fethedip oraya yerleşti. Ama orada ne bir kimse, ne de ganimet olarak ele geçirebilecek bir mal gördü. Aksine bütün halk,

gemilere binerek Medain'e geçmişti. Gemilerini de yanlarında tutmuşlardı. Sa'd, karşı tarafa geçmek için gemi bulamadı. İş zorlaşmıştı. Dicle de kabarmış, suyu yükselmiş ve suyun çokluğundan kıyıya köpükler atmıştı. Sa'd'ın aldığı habere göre Kisra Yezdücürd, mal ve eşyayı alıp Medain'den Hulvan'a geçecekti. Eğer üç güne kadar ona ulaşamazsa fırsat kaçmış olacaktı. Bunun üzerine Sa'd, Dicle kıyısında Müslümanlara bir konuşma yaptı. Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

—Sizin düşmanınız, şu nehir ile kendini korumaktadır. Karşınızda bu nehir bulundukça düşmanınızın yanına varamazsınız. Fakat onlar arzu edecek olurlarsa, gemileriyle yanınıza gelip sizinle çarpışır. Diğer taraftan sizin arkadan geleceğinden korktuğunuz herhangi bir tehlikeniz yok. Çünkü bu konuda sizden önceki savaşırlara katılmış bulunanlar sizi endişeden kurtarmış ve onların karakollarını çalışamaz hale getirmiş bulunuyor. Benim görüşüm odur ki ,dünya sizleri tırpanlayıp gitmeden önce düşman ile cihad ediniz. Haberiniz olsun, ben bu nehri aşıp onların yanına gitmeye karar vermiş bulunuyorum.

Askerlerin hepsi bir ağızdan şöyle dediler:

—Allah, bize de sana da doru bir karar verdirmiş bulunuyor. Haydi uygun gördüğünü yap.

Sa'd, bunun üzerine onları karşı tarafa geçmeye teşvik ederek:

—Şimdi ilk olarak kimler karşıya geçip nehrin o tarafını korumak ve böylelikle düşmanların, askerlerimizin karşıya geçmelerini engellemek şeklindeki gayretlerini önlemek ister? diye sorunca önce Asım b. Amr ve Zülbe's, güçlü kuvvetli 600 kişi ile oraya çıktı. Sa'd, onların başına Asım'ı tayin etti. Asım, rahat yüzmelerini sağlamak amacı ile atları erkek ve dişi olan altmış süvari seçti. Asım bir adam ilerledi, ancak diğerleri nehre dalmaktan geri çekildiler. Bunun üzerine Asım, onlara:

—Şu azıcık sudan mı korkuyorsunuz?

"Hiçbir kimse, Allah'ın izni olmadan ölmez. O, belli bir vakte bağlanmıştır." (Âl-i İmrân, 145.)

Dedikten sonra atını Dicle nehrine sürdü. Peşindeki askerler de onunla birlikte atlarını nehre sürdüler. Bu altmış kişilik grup, ikiye ayrıldı. İkiye ayrılan bu gruplardan birinin atları erkek, diğerinin ki ise dişi atlardı. Farşlılar, bunların su üzerinde yürüdüklerini görünce: "Bunlar deli bunlar deli!", sonrada: "Vallahi siz insanlarla değil cinlerle savaşıyorsunuz!" dediler ve atlarını suya sürdüler ki, Müslümanların ilk grubunu kıyıya çıkmaktan men etsinler. Bunun üzerine Asım b. Amr, arkadaşlarına düşmana mızrak yağmuru yağdırmalarını emretti. Onlar da Fars askerlerine böyle yaptılar. Atlarının gözlerini çıkardılar. Müslümanların önünde kalan düşman askerleri geri dönmek mecburiyetinde kaldılar. Böylece Farşlılar, Müslüman askerlerin atlarını kıyıya çıkmaktan men edemediler. Asım ile arkadaşları da düşman asker-

lerini önlerine katıp kovaladılar. Dicle'nin karşı kıyısına varıp orada durdular.

Öte yandan Asım'ın 600 kişilik arkadaş grubu da arka tarafındaki kıyıda durmakta iken suya dahi karşı kıyıya ulaştılar. Arkadaşlarıyla birlikte omuz omuza düşmana karşı savaşmaya başladılar. Nihayet Farşlıları karşı yakadan kovdular. Onlar, ilk askeri birliğe de, "müthiş adamlar birliği," adını verdiler. Bu birliğin komutanı Asım b. Amr'dı. İkinci birliğe de, "sessiz adamlar birliği," adını verdiler. Bu birliğin komutanı da Ka'ka b. Amr'dı. Komutan Sa'd ile diğer Müslümanlar, Asım ve Ka'ka komutasındaki süvarilerin düşmanlara ne yapmakta olduklarını seyretmeye başladılar. Sa'd, Dicle'nin kıyısında durmaktaydı. Müslüman süvarilerin Farşlılara yaptıkları saldırıları ve Farşlıların müstahkem mevkilere çekildiklerini görünce geride kalan askerlerle birlikte karşı kıyıya geçmek için nehre daldı. Bunu yaparken de askerlere, şöyle demelerini emretti:

"Allah'tan yardım diliyor, O'na tevekkül edip dayanıyoruz. Allah, bize yeter. O, ne güzel vekildir. Yüce ve ulu Allah'ın güç ve kuvvetinden başka güç ve kuvvet yoktur." Böyle dedikten sonra atını nehre sürdü. Arkasındaki askerler de onunla birlikte atlarını nehre sürdüler. Hiç kimse geride kalmadı. Su üzerinde -sanki yer üzerinde yürüyormuş gibi yürümeye başladılar. Kalabalık oldukları için nehrin suları görünmez olmuştu. Yolda yürüyen kimseler gibi bunlar nehir üzerinde yürürlerken konuşup sohbet ediyorlardı. Çünkü Allah, onlara sükun, dinginlik, güven ve huzur vermişti. Onları muzaffer kılıp güçlendireceğini vaad etmişti. Ayrıca komutanları Sa'd b. Ebi Vakkas da Cennet'le müjdeleyen on kişiden biriydi. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ederken ondan razı ve memnundu. Onun için dua etmiş ve şöyle demişti:

"Allah'ım, onun duasına icabet et. Attığı silahı hedefine ulaştır."

Kesin olan husus şudur ki Sa'd, bu savaşta askerlerinin selamet ve zaferi için dua etmişti. Askerlerini nehre sürmüş, Cenâb-ı Allah da onları koruyup hedefe ulaştırmıştı. O esnada Müslümanlardan bir tek kişi dahi kaybolmamıştı. Yalnız Garked el-Barikî adındaki bir adam, doru atının üzerinden kaymış, Ka'ka b. Amr, onun atının yularına yapışarak adamın elini tutmuş ve adamı atının üzerine tekrar oturtmuştu. O, bahadır ve yiğit kimselerdendi. Ka'ka' için şöyle demişti: "Kadınlar, Ka'ka b. Amr gibisini doğurmaktan aciz kaldılar." Müslümanlar, nehri geçerken hiçbir şeylerini kaybetmediler. Yalnız Malik b. Amir adındaki adamın tahtadan yapılma bir kargısı nehre düşmüş, dalgaların şiddetiyle sürüklenmişti. Bu kargının bağı eskimişti. Sahibi, Aziz ve Celil olan Allah'a dua edip şöyle demişti:

"Allah'ım, arkadaşlarım arasında beni, eşyası kaybolup gitmiş bir kimse yapma." Bu duayı yaptıktan sonra nehrin dalgası o kargayı onların

istediği tarafa getirdi. Askerlerden biri de kargıyı alıp Malik b. Amir'e teslim etti. Nehiri geçmekte olan askerlerden birinin atı yorulduğu zaman Cenâb-ı Allah, o zat için bir tümsek meydana getirir, at da o tümseğe çıkıp dinlenmeye başlardı. Hatta atlardan bazısı sudan geçmekteyken su onun yularına dahi ulaşmıyordu. Bu büyük bir gün ve dehşetli bir hadiseydi. Muciz ve harika bir olaydı. Cenâb-ı Allah'ın sahabeler için yaratmış olduğu Rasûlünün mucizesiydi ki böyle bir mucize o beldelerde o güne dek görülmemişti. Başka yerlerde de böyle bir olay müşahade edilmemişti. Yalnız önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Alâ b. Hadremî'nin izhar ettiği keramet bundan daha üstündü. Çünkü bu ordu ondan kat kat fazlaydı.

Dediler ki: Selman-ı Farisî de Sa'd b. Ebi Vakkas'la birlikte suda yüremekteydi. Sa'd şöyle diyordu:

"Allah bize yeter. O, ne güzel vekildir. Allah'a yemin ederim ki O, veli ve dostlarına yardım edecektir. Dinini de güçlendirecektir. Düşmanlarını hezimete uğratacaktır. Tabi eğer bu orduda iyilik ve hasenatı alt edecek bir taşkınlık ve günah yoksa." Selman, Sa'd'a şöyle demişti:

"Doğrusu İslâm dini yenidir. Allah'a yemin ederim ki karalar Müslümanlara nasıl itaat etmişlerse, denizler de onlara itaat edeceklerdir. Selman'ın nefsi kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Müslümanlar bu nehre nasıl bölük bölük girmişlerse, aynı şekilde karaya da bölük bölük çıkaracaklardır."

Selman'ın dediği gibi Müslümanlardan hiçbiri boğulmadan ve hiçbir eşyalarını kaybetmeden selametle karaya çıktılar.

Müslümanlar karaya çıktıkları zaman atları yelelerini silkeleyip kurutmaya ve kişnemeye başladı. Müslüman süvariler, Acemleri takip ederek Medain şehrine girdiler. Orada kimseyi göremediler. Aksine Acemlerin yamısına Kisra da aile efradını ve taşıya bildikleri kadar mal, ve diğer eşyalarını alıp götürmüşlerdi. Götüremediklerini de geride bırakmışlardı ki, bunların kıymeti takdir edilemez. Kisra'nın hazinesinde 3.000.000.000.000 dinar vardı. Bu dinarlardan taşıyabildikleri kadarını alıp götürmüşler, taşıyamadıklarını geride bırakmışlardı ki bu da yarıya yakındı. Acemlerin peşi sıra Medain'e giren ilk Müslüman askeri birlik müthiş adamlar birliği idi, ikinci birlik ise sessiz adamlar birliği idi. Müslümanlar, Medain'e girince sokaklarda hiç kimseye rastlamadılar. Yalnız beyaz saraya gitmeyi hedeflemişlerdi. Orada savaş yapılacaktı. Orası gerçekten müstahkem bir mevki idi.

Sa'd, askerleriyle geldiği zaman Beyaz Saraydakileri üç gün peşpeşe Selman-ı Farisî'nin dili ile İslâm'a davet etti. Üçüncü gün olunca onlar saraydan inip dışarı çıktılar. Sa'd, oraya girip yerleşti. Sarayı namazgah edindi. İçeri girerken şu ayet-i kerimeyi okudu.

"Orada nice bahçeler, pınarlar, ekinler, güzel konaklar, eğlenip durdukları nimetler bırakmışlardı. Bu böyledir, onları başka bir millete mi

ras bıraktık.” (ed-Duhân, 25-28.)

Sa'd, daha sonra sarayın ön tarafına doğru ilerledi, orada sekiz rekat fetih namazı kıldı. Seyf b. Ömer'in rivayetine göre bu namazı tek selamla kıldı.

Bu senenin safer ayında sarayda cuma namazını kıldırıldı ki bu, Irak'ta kılınan ilk cuma namazı oldu. Çünkü Sa'd, Irak'ta ikamete niyet etmişti. Ailelere haber gönderip onları Medain'in evlerine yerleştirdi. Bu ikamet, onların Celûla, Tikrit ve Musul'u fethetmelerine kadar devam etti. Sonra buradan kalkıp Kûfe'ye göçtüler. Nitekim bununla ilgili açıklama ileride verilecektir. Bundan sonra Sa'd, Kisra Yezdücürd'ün peşine müfrezeler gönderdi. Bir grup onların peşlerine düşüp yakaladı, onları öldürdü, kimini de kovaladı. Onlardan çok miktarda malı ganimet olarak ele geçirdiler. En çokta Kisra'nın elbiselerini, taç ve ziynetlerini ele geçirmek istemişlerdi. Sa'd, oradaki mal, armağan ve eşyaları toplamaya başladı ki, bunları tasvir etmek, çokluk ve kıymetini takdir etmek mümkün değildir. Önceki rivayetimizde de anlattığımız gibi o sarayda alçıdan yapılmış heykeller vardı. Sa'd, bu heykellerden birine baktı. Heykel parmağıyla bir yeri gösteriyordu. Sa'd: “Bu heykel doğru yere konulmamış.” dedi ve heykelin parmağının gösterdiği yeri araştırdılar. Orada ilk Kisraların malı olan büyük bir hazine buldular. Hazine-den bol miktarda mal, kıymetli armağan ve mücevherler çıkardılar.

Müslümanlar, oradaki bütün eşyayı ellerine geçirdiler. Dünya'da o hazine kadar kıymetli başka bir hazine yoktu. Eşyalar arasında Kisra'nın nefis mücevherlerle süslenmiş tacı da vardı ki, gözleri kamaştırıyordu. Aynı şekilde kemeri, kılıcı, bilezikleri, ceketi ve sarayının halıları da o hazinedeydi. Sarayın her kenarı altmış zira idi. Kare vaziyette idi. Halısı da o büyüklükte idi. Halı, altın, inci ve kıymetli mücevherle dokunmuştu. Bütün Kisraların sûretleri o halıya işlenmişti. Fars beldele-ri, nehirleri, kaleleri, iklimleri, hazineleri, ekin ve ağaçları evsafı hep o halıya işlenmişti. Kisra, hükümdarlık tahtına oturduğu ve tacının altına girdiği zaman tacı taht hizasında üst tarafa altın zincirlerle asılmıştı. - çok ağır olduğu için başına koyamıyordu. Böyle olunca da o, tahtın üzerine oturuyor ve kafasını tacın alt kısmına getiriyordu. Kafasını tacın altına getirdiği sırada bir perde ile kendini örtüyordu. Tahtın üzerine oturup kafasını tacın alt hizasına getirdiği zaman perde çekiliyor, huzurundaki komutanlar ve emirler secdeye kapanıyorlardı. Kisra'nın hazinesinde altın kemerler, bilezikler, kılıçlar ve mücevherlerle süslü ceketi de vardı.

Tahtına oturduğu zaman halı üzerine harita gibi işlenmiş beldelere bakar, oradaki valilerine o beldelerin durumlarını, herhangi bir olayın meydana gelip gelmediğini sorardı. Huzurundaki yetkililer de onun bu sorularını cevaplandırırlardı. İşte Kisra, her zaman memleket ahvalını

önünde harita gibi işlenmiş halıya bakarak sorardı. Memleket işlerini ihmal etmezdi. Ülkesinin durumunu kendisine hatırlatmak için böyle harita gibi bir halıyı onun huzuruna sermişlerdi. Memleket idaresi hususunda bu güzel bir düzenleme idi. Cenâb-ı Allah'ın takdiri gelince Acemiştan üzerindeki Kisraların hakimiyeti sona erdi. Müslümanlar, o diyarları o hükümdarların ellerinden zorla aldılar. Hakimiyetlerine son verdiler. Hamd ve minnet Allah'adır.

Sa'd b. Ebi Vakkas, toplanan ganimetlerin muhafazası için Amr b. Mukrin'i görevlendirdi. İlk ele geçirilen ganimetler, Beyaz Saray'da ve Kisra'nın evleriyle diğer Medain evlerinde elde edildi. Ayrıca Zühre b. Haviyye komutasındaki müfrezeler de bazı ganimetler ele geçirmişlerdi. Zühre b. Haviyye, Farşlılara yetişip onlardan kılıç zoruyla bir katırı yüküyle birlikte ele geçirmiş ve, "Bunda muhakkak birşeyler var." diyerek ganimet muhafızına teslim etmişti. Teslim ederken katırın üzerinde iki küfe bulunduğunu gördüler. Küfelere baktıklarında içinde Kisra'nın elbiseleri, zinetleri ve tahta otururken takındığı eşyaları vardı. Başka bir katır üzerinde de tacı vardı. Müfrezeler bunları ganimet olarak Farşlılardan almışlardı.

Müfrezelerin, kaçan Farşlılardan ele geçirdikleri bol miktarda mallar olmuştı. Bunlar arasında en çok da Kisra'nın ev eşyaları ile diğer nefis emtiaları vardı. Farşlılar, ağır olduğu için Kisra'nın halılarını ve çok olduğu için bütün mallarını da alıp götürememişlerdi. Çünkü Müslümanlar, Farşlıların bazı evlerine gelip baktıklarında içerisinin tabandan tavana kadar altın ve gümüş kaplarla dolu olduğunu görüyorlardı. Kafur denen kokuyu gördüklerinde onu tuz sanıyorlardı. Hatta bazı Müslümanlar kafuru hamura tuz niyetine katmışlardı. Ama sonra onun acı olduğunu görünce tuz olmadığını anlamışlardı. Özetle çok miktarda ganimet ele geçirilmişti. Sa'd, ganimetlerin beşte birini ayırmaya başladı. Beşte dördü Selman-ı Farisî vasıtasıyla mücahitlere paylaştırdı. Her süvariye 12 000 dinarlık pay düştü. Zaten mücahitlerin hepsi süvariydiler. Bazılarının beraberinde deve de vardı.

Sa'd, Hz. Ömer ve Medine'deki Müslümanlar görüp hayrete düşmeleri için Kisra'nın elbiseleri ile halısının beşte dörtlük payını da hibe etmelerini askerlerden istedi. Askerler, Sa'd'ın bu teklifini gönül rızasıyla kabul ettiler. Sa'd da Kisra'nın elbiseleriyle Beşir b. Hasasiye ile birlikte Hz. Ömer'e gönderdi. Fetih müjdesini Beşir'den önce Huleys b. Fulan el-Esedî, Hz. Ömer'e ulaştırmıştı. Bize gelen bir rivayete, göre Hz. Ömer, bu nesnelere baktığı zaman çok beğenmiş ve kıymetli nesneler olduklarını anladığından; "Bu nesneleri bize gönderen kimseler gerçekten güvenilir kimselerdir." demişti. Hz. Ali de ona şöyle karşılık vermişti:

—Sen iffetli oldun. Dolayısıyla halkın da iffetli oldu. Eğer sen bolca

yeyip içseydin, halkın da yeyip içerlerdi.

Bundan sonra Hz. Ömer, bu eşyayı Müslümanlara paylaştırdı. Hz. Ali'ye de halının bir parçası düşmüştü. O da bunu 20 000 dinara satmıştı. Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Ömer b. Hattab, İsrâ'nın elbiselerini bir korkuluğa giydirmiş ve onu karşısına dikmişti ki insanlar, o elbise ve ziynetlerdeki şaşkınlık verici azameti görsünler, o elbise ve ziynetlerdeki fani dünya hayatının çiçeklerini ve parlaklığını seyretsinler.

Bize ulaşan başka bir rivayete göre ise Hz. Ömer, Kısra'nın elbiselerini Beni Müdlic kabilesinin emiri Süraka b. Malik b. Cu'şum'a giydirmiştir. Allah ondan razı olsun. Bu kitabın Peygamberlik delilleri bölümünde Hafız Ebu Bekir el-Beyhaki Ebu Said İbn Arabî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hasen'den rivayet olunduğuna göre Ömer b. Hattab'a Kısra'nın kürkü getirilmiş, o da bu kürkü önüne koymuştu. Yanında bulunanlar arasında Süraka b. Malik b. Cu'şum da vardı. Hz. Ömer, Kısra b. Hürmüz'ün altın bileziklerini Süraka'ya vermiş, o da bunları kollarına takmış, omuzlarına kadar kollarını doldurmuştu. Bunları Süraka'nın elinde görünce Hz. Ömer, şöyle demişti: "Hürmüz'ün bileziklerini Beni Müdlic kabilesinden Süraka b. Malik b. Cu'şum'un kollarına taktıran Allah'a hamd olsun."

Şafiiden rivayet olunduğuna göre o şöyle demiştir: "Hz. Ömer, bu bilezikleri Süraka'nın kollarına takmıştı. Zira Rasûlullah, Süraka'nın kollarına bakarken şöyle demişti: "Ey Süraka! Kısra'nın bileziklerini kollarına takmış olduğunu görür gibi oluyorum."Yine Şafiî demiş ki: Hz. Ömer, Kısra'nın bileziklerini Süraka'nın kollarına takarken ona: "Allahu Ekber" demiş o da "Allahu Ekber" deyince Hz. Ömer, şöyle demişti: "Kısra b. Hürmüz'ün bileziklerini kollarından çıkarıp Beni Müdlic kabilesinden Arabi Süraka b. Malik'in kollarına takan Allah'a hamd olsun."

Heysem b. Adiy, Kasım b. Muhammed b. Bekr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Kadisiye savaşında Sa'd b. Ebi Vakkas, Hz. Ömer'e Kısra'nın ceke-tini, kılıcını, kemerini, altın bileziklerini, şalvarını, gömleğini, tacını ve mestlerini gönderdi. Hz. Ömer de yanında bulunanlara baktı. Aralarında en cüsseli kişinin Süraka b. Malik b. Cu'şum olduğunu gördü. Ona:

—Ey Süraka, kalk da şunları giy bakalım, dedi. Süraka:

—Ben o eşyalara tamahlandım. Kalkıp giydim, dedi. Süraka bunları giydikten sonra Hz. Ömer, ona:

—Arkanı dön bakalım, dedi. O da döndü. Daha sonra Hz. Ömer, Süraka'ya tekrar:

Yüzünü bize çevir , dedi. O da yüzünü Hz. Ömer'e çevirdi. Sonra Hz.Ömer şöyle dedi:

—Ne mutlu. Ne mutlu. Beni Müdlic kabilesinden bir Arabinin sır-

tında Kisra'nın ceketi, ayağında onun şalvarı, elinde onun kılıcı, belinde onun kemeri, başında onun tacı, ayaklarında onun mestleri var! Ey Süraka b. Malik! Kisra'nın ve Kisra ailesinin eşyaları senin üzerinde olsa, bu senin için ve kavmin için bir şeref vesilesi olur. Sen bunları üzerinden çıkar.

Böyle deyince Süraka üzerindeki o eşyaları tekrar çıkardı. Sonra Hz. Ömer şöyle dedi:

—Allah'ım, sen bu süslü şeyleri Rasûlünden men ettin. Oysa onu benden daha çok seviyordun. O, senin nazarında benden daha kıymetliydi. Sen süslü eşyaları Ebu Bekir'den de men ettin. Oysa onu da benden çok seviyordun. O da senin nazarında benden daha kıymetliydi. Ama yinede bu süslü eşyaları bana vermiş olmandan sana sığınırım.”

Böyle dedikten sonra Ömer ağladı. O kadar çok ağladı ki, yanında bulunanlar kendisine acıdılar. Daha sonra Hz. Ömer, Abdurranman b. Avfa şöyle dedi:

—Ey Abdurrahman! Sana yemin veriyorum, bu eşyaları sat, sonra da akşama varmadan paralarını muhtaçlara dağıt.”

Seyf b. Ömer et-Temimî dedi ki: Ömer, o kıymetli elbise ve mücevherlere sahip olduğu zaman Kisra'nın kılıcı ona getirildi. O kılıçla birlikte birkaç kılıç daha vardı ki, bu kılıçlardan biri Kisra'nın Hire'deki naibi Numan b. Münzir'e aitti. Hz. Ömer, bu eşyaların getirilişi esnasında şöyle demişti:

“Kisra'nın kılıcını kendisine zarar veren ama fayda vermeyen bir hale getiren Allah'a hamd olsun. Doğrusu bu kılıçları bana getirip teslim eden kimseler, güvenilir ve emanet sahibi kimselerdir. Şüphesiz Kisra, kendisine verilen dünyalıkla ahiretinden oldu. Dünya ile meşgul oldu. Karısının kocası (kendisi) veya kızının kocası için mal topladı, ama kendi şahsı için ahirette yararlı olacak birşey yapmadı. Eğer kendi şahsı için ahirette yararlı olacak bir iş yapsaydı ve fazla malları da yerli yerince sarfetsaydı, bu onun için mutlaka faydalı olurdu.”

Müslümanlardan Ebu Necid Nafi b. Esved bu hususta şöyle bir şiir söylemiştir:

“Medain'e su gibi süvari akıttık.

Oranın nehri de karası gibi boyun eğdi.

Kisra denen adamın hazinelerini zaptettik.

Onlar geri kaçıp ölmek üzereydiler.”

CELÛLA SAVAŞI

Kisra Yezdücürd b. Şehriyar, Medain'den kaçıp Hulvan'a giderken yolda asker ve yardımcı adamlar toplamaya başladı. Çevredeki belde-

lerden çok miktarda asker ve süvari toplandı. Bunların başına Mehran'ı komutan yaptı. Kendisi Hulvan'a doğru yoluna devam etti. Topladığı askerleri kendisiyle Müslümanlar arasına, Celûla mıntıkasına yerleştirdi. Bunlar çevrelerine derin hendekler kazdılar. Çok sayıda asker, bol miktarda teçhizat ve aletle burada kendilerini koruyarak ikamete başladılar. Sa'd da durumu Hz. Ömer'e bildirdi. Hz. Ömer, ona yazdığı cevabi mektubunda kendisinin Medain'de kalmasını, kardeşinin oğlu Haşim b. Utbe'yi ise Kisra üzerine göndereceği askeri birliğin başına komutan yapmasını, öncü kuvvetlerin başına Ka'ka b. Amr'ı, sağ cenaha Sa'd b. Malik'i, artçı kuvvetlerin başına da Amr b. Mürre el-Cuhenf'yi komutan yapmasını emretti. Sa'd, bu emirleri yerine getirdi. Kardeşi oğluyla birlikte 12 000'e yakın askerden oluşan büyük bir orduyu gönderdi.

Hicretin onbeşinci senesinin safer ayında Medain savaşının tamamlanmasından sonra yola çıkarılan bu orduda Müslümanların liderleri, muhacirlerle Ensâr'ın önde gelen şahsiyetleri ve Arap kabilelerinin reisleri vardı. Bunlar harekete geçtiler. Celûla'daki Mecusilerin yanına vardılar. Ancak Mecusiler, çevrelerine Hendek kazmışlardı. Haşim b. Utbe, onları kuşatma altına aldı. Onlar, beldelerinden her zaman savaş için çıkıyor, misli görülmemiş ve duyulmamış şiddette savaşıyorlardı. Kisra, onları takviye kuvvetleri olarak gönderiyordu. Sa'd da kardeşinin oğluna takviye kuvvetler gönderiyordu. Bu takviye birlikler peşpeşe gidiyorlardı. Savaş kızıştı. Muharebe alevi şiddetlendi. Haşim kalkıp askerlere defalarca nutuk irad etti. Onları savaşmaya ve Allah'a tevekkülde bulunmaya teşvik etti. Öte yandan Farşlılar da Arapları baştan sona yok etmedikçe cepheden kaçmayacaklarına ateş üzerine yemin ettiler. Savaşın son gününde sabah cephe kurup şiddetli bir şekilde ve olanca güçleriyle savaştılar. Öyle ki iki tarafın da okları ve mızrakları tükendi. Kılıçları ve nacakları ellerine alıp savaşmaya başladılar. Öğle namazının vakti geldi. Müslümanlar, namazlarını imaen kıldılar. Bu arada Mecusilerin askeri birliği çekilip yerine bir başka birlik geldi. Ka'ka b. Amr da kalkıp Müslüman askerlere:

—Ey Müslümanlar, gördüğünüz manzara sizi korkuttu mu yoksa? diye sordu. Onlar da:

—Evet, biz aciz ve zayıf durumdayız. Onlarsa rahat içindedirler, dediler. Bunun üzerine Ka'ka, onlara şöyle dedi:

—Hayır, aksine biz onlara saldıracak ve onları ele geçirme gayreti içine gireceğiz ki, Allah aramızda hüküm versin. Şimdi siz tek bir adamın saldırısı gibi onların üzerine saldırın ki aralarına karışalım.

Ka'ka, bu konuşmasından sonra İranlılara saldırdı, peşinden Müslüman askerler de onlara saldırdılar. Ka'ka, gerçekten kuvvetli bir saldırıda bulunmuş, Farşlıların bahadır ve yiğitlerinin topluluklarının

arasına girmişti. Nihayet hendeğin kapısına ulaştı. Ancak gecenin karanlığı da bastırmıştı. Diğer bahadırlar, ortada dolaşmaya başlamışlardı. Karanlığın bastırması yüzünden savaşa ara vermek durumunda kalmışlardı. Bu bahadırlar yüzünden Tuleyha el-Esedî, Amr b. Madike-rib ez-Zehabî, Kays b. Mekşuh ve Hicr b. Adiy de vardı. Ancak bunlar gece karanlığında Ka'ka'nın neler yaptığını bilmiyorlardı. Farkında olmamışlardı. Yalnız bir ara Kaka'nın münadisi şöyle seslenmişti:

—Ey Müslümanlar, neredesiniz! İşte komutanınız Farşlıların hendeğinin kapısında duruyor! Mecusiler bu sesi duyunca kaçmaya başladılar, yanına vardıklarında onun hendek kapısını, ele geçirmiş olduğunu gördüler. Farşlılar da her bir yana kaçışmaya başladılar. Müslümanlarsa, onları yakalamaya ve her köşe başında tutmaya başladılar. Orada Farşlılardan 100 000 kişiyi öldürdüler. Öyleki her taraf onların cesetleriyle dolmuştu. Cesetler yeri örtüp kaplamıştı. Bu nedenle bu savaşa (Kaplayıcı ve örtücü anlamına gelen) Celûla savaşı denildi. Müslümanlar da mal, silah, altın ve gümüşü ganimet olarak ele geçirdiler. Haşim b. Utbe, Ka'ka b. Amr'ı kaçan Farşlı askerlerin ve Kısra'nın peşine taktı. Ka'ka, onları kovaladı ve öldürdü. Firuzan ise, kaçıp kurtuldu. Ka'ka, çok miktarda esir ele geçirdi. Bunları Haşim b. Utbe'ye gönderdi. Bu savaşta da Müslümanlar çok sayıda binek ele geçirdiler. Sonra Haşim, ganimetleri ve malları amcası Sa'd b. Ebi Vakkas'a yolladı. Sa'd, bu takviye birlikte çalşan askerlere ganimet verdi. Sonra da kalan ganimetleri mücahitlere taksim etti.

Şabi dedi ki: Celûla savaşında elde edilen mallar, 30 000 000 dinar değerindeydi. Bunların beşte biri, 6 000 000 dinar değerindeydi. Diğerleri dediler ki: Celûla savaşında her süvariye Medain savaşında elde edilen miktardaki ganimet kadar yani 12 000'er dinarlık pay düşmüştü. Her süvariye 9000 dinar ve dokuz binek pay düştüğünü söyleyenler de olmuştur. Bu savaşta elde edilen ganimetleri toplayıp Müslümanlara dağıtma işini Selman-ı Farisî (r.a.) üstlenmişti. Sonra Sa'd, mal köle ve bineklerden oluşan ganimetlerin beşte birlik kısmını Ziyad b. Ebi Süfyan, Kudai b. Amr ve Ebu Mukrin el Esved'le gönderdi. Bunlar, Hz. Ömer'in yanına vardıklarında o, Ziyad b. Ebi Süfyan'dan savaşın ne şekilde cereyan etmiş olduğunu sordu. Fesahat sahibi olan Ziyad, savaşın keyfiyetini ona güzelce anlattı. Onun bu anlatımını Hz. Ömer, takdir etmiş ve beğenmişti. Bu anlatımını Müslümanların da dinlemesini arzu etmiş ve Ziyad'a şöyle demişti:

—Bana anlattığın gibi Müslümanlara da hitab ederek anlatabilir misin?

—Evet, ey mü'minlerin emiri, bunu yapabilirim. Çünkü yeryüzünde senin kadar kendisinden çekindiğim başka bir kimse yoktur. Sana anlattıktan sonra bunu başkalarına nasıl anlatamam?

Ziyad, böyle dedikten sonra kalkıp Müslüman topluluğa Celûla sa

vaşının keyfiyetini, kaç kişi öldürdüklerini, ne kadar ganimet elde ettiklerini belîğ ifadelerle anlattı. Hz. Ömer de:

—Bu, gerçekten fesahat sahibi bir hatiptir, dedi.

Ziyad da:

—Askerlerimiz yaptıkları işlerle dilimizi çözdüler, diye karşılık verdi. Sonra Hz. Ömer, bunların getirmiş oldukları malların bir odaya kapatılmadan muhtaçlara dağıtılacağına yemin etti. Abdullah b. Erkam ile Abdurrahman b. Avf, bu malları geceleyin beklediler. Sabah olunca Hz. Ömer, namazı kıldıktan ve güneş doğduktan sonra ganimetlerin bulunduğu yere geldi. Üzerlerindeki örtünün açılmasını emretti. Örtü açılınca yakutlara, zebrecetlere, sarı altınlara, bembeyaz gümüşlere bakıp ağladı. Abdurrahman b. Avf, ona:

—Ey mü'minlerin emiri, niçin ağlıyorsun? Allah'a yemin ederim ki bu, şükredilmesi gereken bir durumdur, deyince Hz. Ömer şöyle karşılık verdi:

—Allah'a yemin ederim ki, ben bunun için ağlamadım. Yine Allah'a yemin ederim ki, Allah, bu malları bir millete verirse o millet mutlaka birbirlerini çekememeye ve birbirlerine öfke duymaya başlarlar. Birbirlerini çekememeye başladılar mı Allah, azabını onların arasına mutlaka bırakır.

Böyle dedikten sonra Kadisiye ganimetlerini paylaştırdığı gibi bu ganimetleri de paylaştırdı.

Seyf b. Ömer, üstadlarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir:

"Celûla savaşı, hicri onaltıncı senenin zilkade ayında yapıldı. Bu savaşla Medain'in fethi arasında dokuz aylık bir zaman vardır. Haşim b. Utbe Celûla savaşıyla ilgili olarak şu şiiri söylemiştir:

"Celûla savaşı, Rüstem savaşı, Kûfe savaşı, muharrem ayında yapılan savaş ve aralarında bazı zamanların fasıla olarak bulunduğu diğer savaşlar.

Şakaklarımı ağarttılar, işte yaşlandım.

Şakaklarım Mekke'nin beyaz çiçekleri gibi ağardılar."

Ebu Nüceyd'de Celûla savaşıyla ilgili olarak şu şiiri söylemiştir:

"Celûla savaşında birliklerimiz asık suratlı arslanlar gibiydiler. Farşlıların topluluklarını darmadağın ettim.

Onları hezimete uğrattım.

Murdar Mecusilerin cesetleri helak olsun.

Firuzan onlara bir yudum içirerek kaçırdı.

Mehran da başların koparıldığı günde karşıma çıktı ki onu ele geçirmek istedim.

Onlar, ölüm için bir diyarda ikamet ettiler.

Rüzgarlar, mezar topraklarını üzerlerine saçtılar."

HULVAN'IN FETHİ

Celûla savaşı tamamlandıktan sonra Hişam b. Utbe, Hz. Ömer'in emriyle orada ikamete devam etti. Hz. Ömer, Sa'd'a gönderdiği mektubunda bunu emrediyordu. Ka'ka b. Amr da yine aynı emir üzerine Hulvan'a gitti ki, burada bulunan Müslümanlara destek olsun ve kaçan Kisra'yı da kovalasın. Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Ka'ka, oraya gitti. Celûla'da savaşan düşmanların komutanı Mehran er-Razi'yi yakalayıp öldürdü. Firuzan, kaçıp kurtuldu. Kisra'nın yanına vardığı zaman Celûla'da meydana gelenleri, Farsların başına gelen felaketi ve onlardan 100 000 kişinin öldürüldüğünü haber verdi. O esnada Kisra da Hulvan'dan kaçıp Rey'e gitti. Hulvan'da yerine naib olarak Hüsrev Şenum adında bir komutanı bıraktı. Ka'ka b. Amr, o komutanın üzerine gitti. Komutan onunla mübareze yaptı. Şehir dışında yapılan mübareze neticesinde iki taraf ta şiddetlice savaştilar. Sonra Cenâb-ı Allah, Müslümanlara yardım edip Hulvan'ın fethini nasip etti. Hüsrev Şenum da yenilgiye uğradı. Ka'ka dönüp şehire girdi, şehri teslim aldı. Müslümanlar da şehire girip bol miktarda ganimet ele geçirdiler ve çok sayıda kişiyi de esir aldılar. Orada ikamete başladılar. Çevre yerlerde yaşayanları İslâm'a davet ettikten ancak onlar bu daveti kabul etmedikten sonra cizye tarhetttiler. Sa'd'ın Medain'den kalkıp Kûfe'ye gidişine kadar Ka'ka orada kaldı. Sonra kalkıp Kûfe'ye gitti. Nitekim bunu ileride inşaallah açıklayacağız.

TİKİRİT VE MUSUL'UN FETHİ

Sa'd, Medain'i fethettikten sonra Musulluların, Tikrit'te Antak adında bir kafirin çevresinde topladıklarını haber aldı. Celûla'daki savaşın neticesini ve Farslıların Tikrit'te topladıklarını, Musulluların neler yaptıklarını Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdi. Hz. Ömer'in, Celûla halkı ile ilgili olarak görüşlerini bildirdiği mektubundan önceki sayfalarda bahsetmiştik. Hz. Ömer, bu defa Tikrit'te Antak'ın emri altında toplanan Musul halkıyla ilgili görüşlerini bildiren bir mektubu Sa'd'a gönderdi. Bu mektubunda onlara savaşmak için bir ordu göndermesini, ordunun başına da Abdullah b. Mu'tem'i komutan yapmasını, sağ kanada Haris b. Hassan ez Zühli'yi, sol kanada Furat b. Hayyan el-İclî'yi, öncü kuvvetlerin başına Rib'i b. el-Efkel el-Gazzi'yi, artçı kuvvetlerin başına da Arfece b. Herseme'yi komutan yapmasını emretti. Abdullah b. Mutem'i, 5000 kişilik ordusuyla Medain'den ayrılp yola çıktı. Dört gün ve dört gecelik bir yürüyüşten sonra Tikrit'e gelip komutan Antak'ın üzerine vardı. Antak'ın emri altında Bizanslılardan, Şeharçelilerden, Hristiyan Araplardan, İyadlılardan, Tağliblilerden ve Nemrlilerden

adamlar toplanmıştı. Bunlar Tikrit'i savunmaya başlamışlardı. Abdullah b. Mutem ise şehri kırk günlük bir kuşatma altına alarak bu süre içinde onlarla yirmidört kez çarpıştı. Her çarpışma neticesinde mutlaka onları mağlub ediyor, topluluklarını yenilgiye uğrattıyor, yan taraflarını zayıflatıyordu. Bunun üzerine Bizanslılar, gemilere binerek mallarını da yanlarına alarak oradan gitmeye karar verdiler. Abdullah b. Mutem de orada bulunan bedevilere haber göndererek şehir halkına karşı kendisine yardım etmeleri çağrısında bulundu. Haberciler, onların bu çağrıya olumlu cevap verdikleri haberini getirdiler. Bunun üzerine Abdullah b. Mutem, onlara şu ikinci haberi gönderdi:

"Eğer söylediğiniz sözde doğruysanız, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlu olduğuna şahadet edin. Onun, Allah katından getirdiği ahkamı kabul edin."

Giden haberciler, onların Müslüman oldukları haberini getirdiler. Bunun üzerine Abdullah b. Mutem, onlara bu defa şu haberi gönderdi:

"Eğer doğru söylüyorsanız biz tekbir getirip geceleyin şehire hücum ettiğimizde Bizanslılara karşı gemilerin kapılarını kapatın. Onların gemilere binmelerine engel olun. Yakalayabildiklerinizi öldürün."

Bundan sonra Abdullah ve arkadaşları işi sıkı tutup saldırıya geçtiler. Hep bir ağızdan tekbir getirdiler. Şehire hücum ettiler. Öte taraftaki bedevilerde tekbir getirdiler. Şehir halkı şaşkına döndü. Ve Dicle taraftaki kapılardan çıkmaya başladılar. Müslümanlar, İyadlı, Nemirli ve Tağliblilerden çok sayıda kişiyi öldürdüler. Abdullah b. Mutem de arkadaşlarıyla birlikte diğer kapılardan şehire girdiler. Halkı baştan sona öldürdüler. Ancak İyadlı, Tağlibli ve Nemrli bedevilerden Müslüman olanlar ölümden kurtuldular. Hz. Ömer mektubunda yazmıştı ki, Müslümanlar Tikrit'e sahip olup düşmana galip oldukları zaman Rib'i b. Efkeli, Hısneyn diye bilinen Ninova ve Musul'a göndersinler. Rib'i, Hz. Ömer'in emri üzerine yanına büyük bir müfrezeyi alarak Musul'a gitti. Bahadırlardan bir topluluk ile Musullulardan bir grup ta onun beraberindeydiler. Musulluların haberleri olmadan aniden oraya vardılar. Rib'i ve maiyetindeki müfrezeyi görünce hemen barış çağrısına icabet ettiler. Rib'i, onları zımni statüsüne aldı. Onlar da boyun eğerek haraç ödediler. Sonra Rib'i, Tikrit'ten elde edilen ganimetleri askerlere taksim etti. Süvarilerin payı 3000 piyadelerin payı ise 1000 dirhem oldu. Ganimetlerin beşte birini Furat b. Hayyan ile, fetih müjdesini de Haris b. Hassan ile gönderdiler. Musul'da savaş komutasını Rib'i b. Efkeli üstlendi. Oradaki haracın toplanması işiyle de Arfece b. Herseme görevlendirildi.

IRAK DİYARINDAKİ MASEBEZAN'IN FETHİ

Haşim b. Utbe, Celûla savaşını tamamlayıp Medain'e döndüğü zaman Sa'd, Azin b. Hürmüzan'ın Farşlılardan asker topladığını duydu. Bu durumu Hz. Ömer'e mektupla bildirip fikrini sordu. Hz. Ömer de gönderdiği cevabi mektubunda Azin b. Hürmüzan üzerine bir ordu göndermesini, ordusunun başına da Dırar b. Hattab'ı komutan yapmasını bildirdi. Bu emir üzerine Dırar, hazırlanan ordunun başında Medain'den yola çıktı. Öncü birliklerin başında İbn Hüzeyl el-Esedî vardı. Dırar'ın oraya ulaşmasından önce İbn Hüzeyl ulaşıp Azin'le karşılaştı. Farşlı askerlerin gücünü kırdı. Azin b. Hürmüzan'ı ve firavunlaşmış arkadaşlarını esir aldı. Emir verdi, huzurunda Azin b. Hürmüzan'ın boynu vuruldu. Kaçan Farşlı askerleri takip ederek büyük bir şehir olan Masebezan'a ulaştı. Orayı harple ele geçirdi. Masebezanlılar, dağ başlarına ve geçitlere kaçtılar. Onları İslâm'a davet etti. Onlar da onun davetine icabet ettiler. Müslüman olmayanların üzerine cizye tarhetti. Vali olarak orada ikamete başladı. Orada kalışı, Sa'd'ın Medain'den Kûfe'ye geçişine kadar devam etti. Nitekim bununla ilgili açıklama ileride verilecektir.

KARKİSYA İLE HEYT'İN FETHİ

İbn Cerir ile diğerleri dediler ki: Cezireliler, Ebu Ubeyde ve Halid'le savaşma hususunda Humuslulara yardım etmişlerdi. Çünkü Heraklius, Kinnesrin'de bulunuyordu. Cezireliler, bundan sonra Heyt şehrinde toplanmışlardı. Haşim, Celûla'dan Medain'edöndüğü zaman Sa'd, bu durumu Hz. Ömer'e bir mektupla bildirip fikrini sordu. Hz. Ömer de ona yazdığı cevabi mektubunda Heyt üzerine bir ordu göndermesini, ordunun başına Ömer b. Malik b. Utbe b. Nevfel b. Abdumena'fı komutan yapmasını emretti. Ömer b. Malik de beraberindeki Müslümanlarla birlikte Heyt şehrine doğru yola çıktı. Şehre vardığı zaman halkın çevreye hendek kazmış olduklarını gördü. Onları bir süre kuşatma altında tuttu. Ama birşey elde edemedi, muzaffer olamadı. Kuşatmayı sürdürmesi için yerine Haris b. Yezid'i bırakarak bir grup arkadaşıyla birlikte oradan ayrılıp Karkisya'ya gitti. Orayı kuvvet yoluyla ele geçirdi. Karkisya halkı da bunun üzerine İslâm devletine cizye vermeye razı oldu. Ömer b. Malik, Heyt'teki kuşatma komutanına şu mektubu yazdı: "Eğer barışa yanaşmazlarsa, hendeklerinin çevresine sen de hendek kaz ve kendi tarafında kapılar yap. "Bu haberi alan Heytliler, barışa razı oldular.

Hafız ez-Zehebi dedi ki: Hicretin onaltıncı senesinde Yermük savaşını tamamladıktan sonra Ebu Ubeyde, Kinnesrin'e Amr b. As'ı gönderdi. O da Halepliler, Münbicliler ve Antakyalılarla barış antlaşması yap-

tı. Onların cizye ödemelerini karara bağladı. Kinnesrin'e bağlı diğer bel-
deler ise kuvvet yoluyla fethedildiler. Yine hicretin onaltıncı senesinde
İyaz b. Ganem eliyle Suruç ve Urfa fethedildi. İbn Kelbî'nin anlattığına
göre yine bu senede öncü kuvvetlerinin başında Halid b. Velid olmak
üzere Ebu Ubeyde, ordusuyla birlikte Kudüs'ü kuşatma altına aldı. Ku-
düslüler de Hz. Ömer'in gelmesi ve barışı bizzat onun kendisi ile yapma
şartıyla barışa talib oldular. Ebu Ubeyde de bu durumu Hz. Ömer'e bir
mektupla bildirdi. O da gelip Kudüslülerle barış antlaşması yaptı. Ku-
düs'te birkaç gün kaldıktan sonra Medine'ye döndü.

Ben derim ki: Bu hadise, hicretin onaltıncı senesinden önce vuku
bulmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

Vakidî dedi ki: Hz. Ömer, bu senede Rabaza'yı Müslümanların atla-
rı için koruluk haline getirdi. Bu senede Ebu Mihcen es-Sakafî'yi Badi
şehrine sürgün etti. Bu senede Abdullah b. Ömer, Safiyye binti Ebi
Ubeyd'le evlendi.

Ben derim ki: Safiyye'nin babası Ebu Ubeyd, Cisir savaşında şehid
edilen müfreze komutanıdır. Yine Safiyye, daha sonraları Irak valiliği
yapan Muhtar b. Ubeyd'in kız kardeşidir. Safiyye, salih bir kadındı.
Kardeşi ise facir ve kafirdi.

Vakidî dedi ki: Hicretin onaltıncı senesinde Hz. Ömer, insanlara
haccettirdi. Medine'de yerine naib olarak Zeyd b. Sabit'i bıraktı. Mek-
ke'deki valisi Attab idi. Şam valisi Ebu Ubeyde, Irak valisi Sa'd, Taif va-
lisi Osman b. Ebu'l-As, Yemen valisi Yalâ b. Ümeyye, Yemame ve Bah-
reyn valisi Alâ b. Hadremî, Umman valisi Huzeyfe b. Mihsan, Basra va-
lisi Muğire b. Şube, Musul valisi Rib'i b. Evfel ve Cezire valisi de İyaz b.
Ganem el-Eşarî idi.

Vakidî dedi ki: Hicri onaltıncı senenin rebiyülevvel ayında Hz.
Ömer tarih yazdı. Hicri tarihi ilk yazan o oldu.

Ben derim ki: Bunun sebebini de Hz. Ömer'in sireti adlı eserde an-
lattık. Şöyle ki: Bir adamın bir başkasına yazdığı ve vadesi şaban ayı
olan bir borç senedi Hz. Ömer'in eline geçti. Senede bakınca vadenin şa-
ban ayı olduğunu gördü ve şöyle sordu:

—Hangi şaban ayı? Bu senenin mi, geçen senenin mi yoksa gelecek
senenin mi şaban ayı?

Bundan sonra halkı topladı ve şöyle dedi:

—İnsanlara öyle bir tarih belirleyin ki, böylece borçlarının vadesini
bilsinler. Anlatıldığına göre bazıları, Farşlıların hükümdarlarının tah-
ta geçiş ve tahtan ayrılışları göz önüne alınarak yaptıkları gibi bir tarih
yapılmasını teklif ettiler. Buna göre bir hükümdar vefat edince ondan
sonra gelecek olan hükümdarın doğum tarihi nazarı itibare alınacaktı.
Bunu uygun görmediler. Bazıları da, "İskender zamanından başlayan
Rum tarihini kabul edelim." dediler. Bunu da uygun görmediler. Bazıla-

rı Rasûlullah (s.a.v.)'ın doğumunu, bazılarıysa bisetini nazarı itibare alarak tarih konulmasını teklif ettiler. Hz. Ali ile başkaları, Rasûlullah'ın Mekke'den Medine'ye hicretinin esas alınmasını, bunun Rasûlullah'ın doğumuna ve bisetine göre daha açık ve net olacağını söylediler. Hz.Ömer ile sahabeler, bunu uygun gördüler. Hz. Ömer, Rasûlullah'ın hicretinden itibaren başlayan bir tarih sistemi kurulmasını emretti ve yılbaşı olarak da muharrem ayını belirledi. İmam Malik'e göre hicri yılbaşı rebiyülevvel ayında başlar. Çünkü bu ayda Rasûlullah Medine'ye gelmişti. Cumhur-u ulemaya göre ise hicri yılbaşı muharrem ayı ile başlar. Ayların karışmaması için bu daha sağladı. Çünkü muharrem ayı, Arabi ayların ilkidir.

Hicri onaltıncı senede Rasûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi Mariye vefat etti. Vakidî, İbn Cerir ve diğerlerinin anlattıklarına göre Mariye, bu senenin muharrem ayında vefat etmiştir. Cenaze namazını da Hz. Ömer kıldırmıştır. Hz. Ömer, onun cenaze namazını kılmaları için halkı toplamıştı. Namazdan sonra Baki mezarlığına defnedildi. Allah ondan razı olsun ve onu hoşnut kılsın. Bu kadının asıl adı Mariyetü'l-Kıbtıyye'dir. Onu Rasûlullah (s.a.v.)'a İskenderiye valisi Cüreyc b. Müna hediye etmişti. Ayrıca birçok hediye ve armağanları da Rasûlullah'a takdim etmiş, Rasûlullah da kabul buyurmuştu. Mariye ile birlikte kız kardeşi Sirin de vardı. Rasûlullah (s.a.v.), Sirin'i Hassan b. Sabit'e hibe etmişti. Sirin, Hassan b. Sabit'e Abdurrahman adında bir erkek çocuk doğurmuştu. Anlatıldığına göre Mukavkis, Mariye ve Sirin ile birlikte iki cariye daha hediye etmiştir. Bu iki cariyenin Mariye ile Sirin'in hizmetçileri olmaları muhtemeldir. Yine Mukavkis bunlarla birlikte Me'bur adında buruk bir köleyi de Rasûlullah'a hediye etmişti. Hediyeler arasında Düldül adlı doru bir katır da vardı. Bunlara ek olarak İskenderiye imalatından ipekli bir elbise de Rasûlullah'a hediye edilmişti. Bu hediyeler, hicretin sekizinci senesinde Rasûlullah (s.a.v.)'a gönderilmişti. Mariye, Rasûlullah'tan hamile kalarak İbrahim'i doğurmuş, İbrahim yirmi ay yaşamış ve babası Rasûlullah(s.a.v.)'ın vefatından bir sene önce vefat etmişti. Vefatından ötürü Rasûlullah (s.a.v.) üzülop onun üzerine ağlamış ve şöyle demişti:

“Göz yaşıyor, kalp hüznleniyor ve biz ancak Rabbimizin razı olacağı şeyi söylüyoruz. Ey İbrahim, vefatın sebebiyle biz hüznlenmekteyiz.” Bu hadisyle ilgili açıklama, hicretin onuncu senesi olayları cümlesinde verilmişti. Mariye, salih kadınlarından olup hayırlı ve güzel bir kadındı. Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında mutlu bir hayat sürmüş ve Rasûlullah onu beğenmişti. Sureti güzel, huyu güzel bir kadındı. Tathıydı. Hz. İbrahim'in cariyesi Hacer'e benziyordu. Çünkü ikisi de Mısır diyarından gelmişlerdi. Her birini bir Peygamber nikahına almıştı. Allah'ın salatü selamları üzerlerine olsun.

HİCRETİN ONYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin muharrem ayında Sa'd b. Ebi Vakkas, Medain'den ayrı-
lıp Kûfe'ye gitti. Çünkü sahabeler, Medain şehrinin havasını beğenme-
mişlerdi. Onlar bu havadan rahatsız olmuş, renkleri değişmiş ve vücut-
ları zayıflamıştı. Medain'de kara sinek ve toz çoktu. Sa'd, bu hususta
Hz. Ömer'e bir mektup yazıp fikrini sordu. Hz. Ömer de ona: "Araplara
ancak develerine uygun gelen yerler de yaşamak münasibtir." diye yaz-
dı. Bunun üzerine Sa'd, Müslümanlar için münasib bir ikamet mahalli
araştırıp bulmak üzere Hüzeyfe ile Selman b. Ziyad'ı görevlendirip yola
çıkardı. Bunlar Kûfe toprağına geldiler. Orası, çakıllı ve kırmızı kumlu
bir yerdi. Orayı beğendiler. Orada üç kilise ve de kamıştan yapılma ev-
ler gördüler. Kiliselerden birinin adı Deyri Hareke binti Numan, diğeri-
nin adı Deyri Ümmü Amr, üçüncüsünün adı da Deyri Silsile idi. Hüzeyfe
ile Selman inip orada namaz kıldılar. Her biri şöyle dua etti:

"Ey göklerin ve göklerin altında gölgelenen şeylerin Rabbi! Ey yer-
yüzünün ve yeryüzünün üzerinde bulunan şeylerin Rabbi! Ey rüzgarla-
rın ve rüzgarlar tarafından savrulan şeylerin Rabbi! Ey yıldızların ve
düşenlerinin Rabbi! Ey denizlerin ve denizler tarafından sürüklenen
şeylerin Rabbi! Ey şeytanların ve şeytanlar tarafından saptırılan kim-
selerin Rabbi! Ey kulubelerin ve kulubeler içinde saklananların Rabbi!
Şu Kûfe'yi bizim için bereketli ve uğurlu kıl. Burayı daimi bir menzil
yap."

Namaz kılıp dualarını tamamladıktan sonra ikisi de durumu Sa'd'a
bildiren bir mektup yazıp gönderdiler. Sa'd da Kûfe'yi şehir haline getir-
melerini emretti. Kendisi de hicri onyedinci senenin muharrem ayında
oraya gitti. Orada ilk bina olarak bir mescit inşa ettiler. Sa'd, uzak me-
safelere ok atan bir adama emir verdi. O adam da mescidin dört bir yanı-
na ok attı. Okların düştüğü yerlerde halkın evler yapmalarına müsaade
etti. Halk da oralarda evler inşa ettiler. Sa'd, mescidin mihrabı karşı-
sında hükümet konağı ve beytü'l-mal binasını inşa ettirdi. Yaptıkları
ilk binalar kamıştandı. Ancak bu binalar aynı senede yandılar. Durumu
Hz. Ömer'e bildirdiklerinde o, israfa kaçmamaları ve haddi aşmamaları
şartıyla kerpiçten binalar yapmalarını emretti. Sa'd, emir ve kabilelere
haber gönderdi. Yanına geldiler, onları Kûfe'ye yerleştirdi. Sa'd, Ebû
Hiyac'ı insanları Kûfe'ye yerleştirmek ve orayı imar etmek vazifesiyle

görevlendirdi. Ana cadde için yirmi üç ziralık yer bırakmalarını, sokaklar içinde yedi ziralık yer bırakmalarını emretti.

Sa'd'ın kendisi için de çarşıya yakın bir yerde köşk yapıldı. İnsanların yüksek sesle konuşmaları Sa'd'ı rahatsız etti. Kapısını kilitleyerek: "Sesinizi kısın." dedi. Onun bu sözünü duyan Hz. Ömer, Muhammed b. Mesleme'yi oraya gönderdi. Muhammed'e Kûfe'ye vardığı zaman çakmağını çıkıp odunları tutuşturmasını ve Sa'd'ın köşkünü yakmasını, sonra da hemen Medine'ye dönmesini emretti. Muhammed b. Mesleme Kûfe'ye varır varmaz Hz. Ömer'in emrini yerine getirdikten sonra Sa'd'a da insanların yüzüne kapısını kilitlememesini, insanların içeriye girmelerine engel olacak bir nöbetçiye kapısına bırakmamasını emretti. Sa'd da bu emre uydu. Muhammed b. Mesleme'ye biraz mal vermek istediye de Muhammed, onun vermek istediği malı kabul etmedi. Sonra Medine'ye döndü. Sa'd da bundan sonra Kûfe'de üç buçuk sene valilik yaptı. Nihayet Hz. Ömer, onu bu görevinden aldı. Ancak o, acizliğinden veya hainliğinden ötürü görevden alınmış değildi.

BİZANSLILARIN EBU UBEYDE'Yİ HUMUS'TA KUŞATMALARI VE HZ. ÖMER'İN ŞAM'A GELİŞİ

Bizanslılardan bir topluluk, Humus'ta Ebu Ubeyde'yi kuşatma altına almaya karar verdi. Cezirelilerden ve oradaki ahaliden asker yardımını istediler. Ebu Ubeyde'nin üzerine yürüdüler. Ebu Ubeyde de durumu Halid b. Velid'e bildirdi. Halid b. Velid de Kinnesrin'den kalkıp Humus'a gelmek üzere yola çıktı. Durumu Hz. Ömer'e de bir mektupla bildirdi. Ebu Ubeyde, Bizanslılarla savaşmak veya Hz. Ömer'in bu husustaki emri gelinceye kadar kaleye sığınıp beklemek hususunda Müslümanlarla istişare yaptı. Hepsi de kaleye sığınıp emrin gelişini beklemesini tavsiye ettiler. Yalnız Halid b. Velid, bu tavsiyelere karşı çıkıp Bizanslılarla savaşmayı teklif etti. Ebu Ubeyde, Müslüman çoğunluğa uydu, kaleye sığınıp beklemeye başladı. Bizanslılar da onu kuşatma altına aldılar.

Öte yandan Şam'a bağlı bütün beldeler kendi dertleriyle meşgul oldukları için Ebu Ubeyde'ye yardıma gelememişlerdi. Şayet kendi işlerini bırakıp Humus'a gelecek olsalardı, Şam bölgesindeki düzen alt üst olacaktı. Hz. Ömer de Sa'd'a mektup göndererek Ka'ka b. Amr komutasında bir birlik oluşturmalarını ve mektubunu alır almaz bu birliği Humus'ta kuşatma altında bulunan Ebu Ubeyde'ye yardıma göndermesini emretti. Ayrıca Ebu Ubeyde'yi kuşatma altına alan Bizanslılara yardım eden Cezireliler üzerine de İyaz b. Ganem komutasında bir ordu göndermesini emretti. İki ordu da aynı zamanda Kûfe'den çıkıp yola çıktılar. Ka'ka komutasındaki ordu 4000 kişiden müteşekkildi. Bunlar kuşatma

altında bulunan Ebu Ubeyde'ye yardım için Humus'a gidiyorlardı.

Hız. Ömer de bizzat Ebu Ubeyde'ye yardım etmek için Medine'den yola çıktı. Cabiye'ye kadar geldi. Ser' beldesine kadar geldiği de söylenmiştir. İbn İshak böyle demiştir. Akla yatkın olan da budur. Doğrusunu Allah bilir. Humus'ta Bizanslılarla beraber bulunan Cezireliler, İslâm ordusunun kendi beldelerine gitmekte olduğu haberini alınca Bizanslılardan ayrılıp beldelerine geri döndüler. Bizanslılar da Hız. Ömer'in Ebu Ubeyde'ye yardıma gelmekte olduğunu duyunca gerçekten güçlerini ve morallerini kaybettiler. Halid b. Velid, kaleden çıkıp Bizanslılarla savaşması için Ebu Ubeyde'ye tavsiyede bulundu. Ebu Ubeyde de onun bu tavsiyesine uyup kaleden çıktı. Düşmanla savaştı. Allah ona fetih nasip etti. Zafer verdi. Bizanslılar, feci bir yenilgiye uğradılar.

Bu hadise, Hız. Ömer'in oraya gelişinden ve takviye birliklerinin oraya ulaşmasından üç gece önce olmuştu. Ebu Ubeyde de Cabiye'de bulunan Hız. Ömer'e fetih haberini gönderdi. Takviye birlikler de kendilerine bu fetihten ve zaferden üç gece sonra ulaşmışlardı. Bu durumu da Hız. Ömer'e bildiren Ebu Ubeyde, takviye birliklerini de kendileriyle birlikte ganimetten pay sahibi kılıp kılmayacağını Hız. Ömer'e sordu. Gelen cevapta bu takviye birliklerinin de ganimetten pay almaları emr edilmekteydi. Çünkü düşman, takviye birliklerinden korktuğu için moralini kaybetmiş ve geri çekilmişti. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, takviye birlikleri de ganimetten pay sahibi kıldı. Hız. Ömer, şöyle demişti: "Allah, Kûfelilere hayır mükafat versin. Onlar hem kendi sınırlarını koruyorlar, hem de diğer şehirlerin ahalisine yardım ediyorlar."

CEZİRE'NİN FETHİ

İbn Cerir dedi ki: Hicretin onyedinci senesinde -Seyf b. Ömer'in ifadesine göre- Cezire bölgesi fethedildi. İbn İshak dedi ki: Cezire bölgesi, hicretin ondokuzuncu senesinde fethedilmiştir. Cezire'ye Ebu Musa el-Eş'arî ve Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas'la birlikte İyaz b. Ganem gitmişti. Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas, genç biri olduğu için komuta yetkisi yoktu. Beraberlerinde Osman b. Ebu'l-As da vardı. Bunlar Urfa'ya indiler. Cizye ödemeleri şartıyla Urfalılarla barış antlaşması yaptılar. Harranlılar da aynı şartlarla barış antlaşması yaptılar. Sanra Ebu Musa el-Eş'arî, İyaz b. Ganem tarafından Nusaybin'e gönderildi. Ömer b. Sa'd'da da Re'sü'l-Ayn'a gönderildi. İyaz b. Ganem'in kendisi ise Dara'ya gitti. Bu beldeler fethedildi. Osman b. Ebu'l-As, İyaz b. Ganem tarafından Ermeniye'ye gönderildi. Orada ufak çapta da olsa bir savaş yapıldı. Bu savaşta Savfan b. Muattal es-Sülemî şehid edildi. Sonra Osman b. Ebu'l-As, cizye ödemeleri şartıyla Ermeniye halkıyla barış antlaşması yaptı. Her ev halkı bir dinar verecekti.

Seyf b. Ömer, bir rivayetinde şöyle demiştir: Abdullah b. Abdullah b. Gassan yola çıkıp. Musul'a geldi. Sonra da yoluna devam ederek Nusaybin'e ulaştı. Nusaybinliler, Rakkahılarla yapılan barış antlaşmasının şartları doğrultusunda onunla barış antlaşması yaptılar. O da Hristiyanların reislerini Hz. Ömer'e gönderdi. Cezire halkı Araplarından olan bu Hristiyan reisler, yanına vardıklarında Hz. Ömer, onlara:

—Cizye ödeyin, dedi. Onlar da şu karşılığı verdiler:

—Bizi güven duyacağımız yerimize ulaştır. Allah'a yemin ederiz ki, eğer üzerimize cizye tarhedecek olursan biz Bizans topraklarına giremeziz. Vallahi eğer bizden cizye alacak olursan, Araplar arasında bizi rezil rüvay edersin.

—Siz kendi kendinizi rezil rüsvay ettiniz! Ümmetinize muhalefet ettiniz. Allah'a yemin ederim ki, küçülmüş ve alçalmış olarak cizye ödeyeceksiniz. Eğer Bizans topraklarına kaçarsanız, sizin hakkınızda bir yazı yazar, sonra da sizi esir alırım.

—Bizden birşeyler al, ama adını cizye koyma.

—Biz alacağımız şeye cizye deriz. Ama siz ona ne ad verirsiniz verin.

Bu konuşmalara şahid olan Hz. Ali şöyle dedi:

—Sa'd, bunlardan sadakayı kat kat alsa daha iyi olmaz mı?

Hz. Ömer de:

—Olur, dedi. Hz. Ali'nin bu tavsiyesini dinledi. Ve onlar hakkında ileri sürülen bu tavsiyeye memnuniyetle razı oldu.

İbn Cerir dedi ki: Hicretin onyedinci senesinde Hz. Ömer, Şam'a geldi. Muhammed b. İshak'ın kavline göre Ser' beldesine ulaşmıştı. Seyf b. Ömer ise, Cabiye'ye ulaştığını söylemiştir.

Ben derim ki: Meşhur kavle göre Hz. Ömer, bu gelişinde Ser' beldesine ulaşmıştır. Ordu komutanları Ebu Ubeyde, Yezid b. Ebi Süfyan ve Halid b. Velid, onu Ser' de karşılaşmışlardı. Bunlar, Ser' beldesinden çıkmak üzereydiler. Şam'da veba salgını görüldüğü haberini verdiler. Hz. Ömer de bu hususta Muhacir ve Ensâr'a danıştı. Onlar, farklı görüşler ileri sürdüler. Kimisi:

—Sen bir iş için geldin, geri dönme, dedi. Kimisi:

—Rasûlullah'ın önde gelen ashabıyla birlikte bu veba salgınının bulunduğu yere gelmeni uygun görmüyoruz, dediler.

Anlatıldığına göre Hz. Ömer de ertesi sabah halkın oradan geri dönmelerini emretmişti. Ebu Ubeyde, ona:

—Allah'ın kaderinden mi kaçyorsun? diye sorunca Hz. Ömer, şu cevabı vermişti:

—Evet, Allah'ın bir kaderinden başka bir kaderine kaçıyoruz. Sen iki yakalı bir vadiye insan, bir yakası yeşillikli ve otlak olsa, diğer yakası da kurak olsa sen atını otlak olan yerde otlatırsan Allah'ın kaderi ile ot-

latmış olursun. Kurak yerde otlatırsan da Allah'ın kaderiyle otlatmış olursun. Öyle değil mi? Ey Ebu Ubeyde! Keşke bu sözü senden başka biri söylemiş olsaydı.”

İbn İshak, Sahih-i Buhari'de yer alan bir rivayetinde şöyle demiştir: Abdurrahman b. Avf, bazı işleriyle meşgul olduğu için o sırada ortada görünmüyordu. Gelince şöyle dedi: Bu hususta benim yanımda bir bilgi vardır. Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:

“Bir kavmin toprağında veba olduğunu duyarsanız oraya gitmeyin. İçinde bulunduğunuz bir diyarda veba görülürse ondan kaçmak için o diyardan çıkıp gitmeyin.” Bu hadis, kendisinin görüşüne uygun olduğu için Hz. Ömer Allah'a hamd etti ve yanındakilerle birlikte geri döndü.

İmam Ahmed b. Hanbel, Sa'd b. Malik b. Ebi Vakkas, Hüzeyme b. Sabit ve Üsâme b. Zeyd'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Şu veba pisliktir. Azab kalıntısıdır. Sizden önceki bir kavim bununla azaplandırıldı. Veba bir diyarda görülür de siz orada iseniz ondan kaçmak için o diyardan çıkıp gitmeyin. Eğer bir diyarda veba görüldüğünü duyarsanız oraya girmeyin.”

Seyf b. Ömer dedi ki: “Hicretin onyedinci senesinin muharrem ayında Şam'da veba görüldü. Sonra bu hastalık ortadan kalktı.” Seyf, bu vebanın Amvas taunu olduğuna inanmaktadır ki, o taun sebebiyle Müslümanların önde gelen şahsiyetleri ve komutanları ölmüşlerdi. Ama durum, onun iddia ettiği gibi değildir. Çünkü Amvas taunu inşaallah ileride de açıklayacağımız gibi -bir sene sonra, yani hicretin onsekizinci senesinde ortaya çıkmıştı.

Seyf b. Ömer'in anlattığına göre emirü'l-mü'minin Ömer, beldeleri dolaşmak, komutanları ve tercih ettikleri hayırlı işleri kontrol etmek amacıyla Medine'den çıkıp dolaşmaya karar verdi. Ancak sahabeler, ona karşı çeşitli görüşler ileri sürdüler. Kimi önce Irak'a gitmesini, kimi de Şam'a gitmesini söyledi. Hz. Ömer de, Amvas taunu yüzünden vefat eden Müslümanların miraslarını taksim etmek amacıyla önce Şam'a gitmeye karar verdi. Çünkü ölen Müslümanların miraslarını taksim etmek, Şam'da problem haline gelmişti. Bunun için Şam'a gitmeye karar verdi. Bu da gösteriyor ki Hz. Ömer, Amvas taunundan yani bu hastalığın görüldüğü hicri onsekizinci seneden sonra Şam'a gitmiştir. Demek ki bu gidişi, Ser' beldesine gidişinden başka bir gidiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Seyf b. Ömer, Hz. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “İnsanların Şam'daki mirası zayı oldu. Önce oraya gidecek ve mirasları taksim edeceğim. Uygun gördüğüm sürece orda kalacağım. Sonra dönüp başka beldelerde dolaşacak ve emrimi oralara yerleştireceğim.”

Dediler ki: Hz. Ömer, hicri onaltıncı senede iki defa, onyedinci senede de iki defa olmak üzere toplam dört defa Şam'a gelmiştir. Ancak hicri

onyedinci senesindeki iki seferinden birincisinde Şam'a girmemiştir. Bu da bizim Seyften naklettiğimize göre Amvas tuanunun hicretin onyedinci senesinde görüldüğünü zorunlu kılmaktadır. Ancak Muhammed b. İshak, Ebu Maşer ve başka birkaç tarihçi bu hususta ona muhalefet ederek Amvas taununun hicri onsekizinci senede görüldüğüne kail olmuşlardır. İnşallah ileride de detaylı olarak anlatılacağı gibi bu hastalık yüzünden Ebu Ubeyde, Muaz, Yezid b. Ebu Süfyan ve diğer önde gelen şahsiyetler vefat etmişlerdir.

AMVAS TAUNUYLA İLGİLİ BAZI HABERLER

Bu hastalık sebebiyle Ebu Ubeyde, Muaz, Yezid b. Ebu Süfyan ve diğer önde gelen sahabelerle başka şahsiyetler vefat etmişlerdi.

Muhammed b. İshak, Tarık b. Şihab el-Beceli'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Biz, Kûfe'de Ebu Musa'nın yanına gitmiştik. Sohbet ederken şunları söyledi: "Acele etmenizde bir sakınca yoktur. Çünkü bu evde bir kişiye hastalık isabet etmiş bulunuyor veya bu kasabayı bırakıp kirlara çıkabilirsiniz. Geniş alanlara çıkıp gidilebilir. Allah, orada bu vebayı kaldırmıncaya kadar gezinebilirsiniz. Ben size hoş olmayan, sakınılması gereken şeyi haber vereceğim. Bir kişi eğer bu kasabada kalması halinde öleceğini zannederse veya burada kalıpta bu hastalığa yakalanan bir kimse buradan giderse yakalanmayacağını sanırsa işte bu güzel birşey değildir. Eğer Müslüman böyle bir kanaata sahip olmayacaksa onun bu kasabadan çıkmasında bir sakınca yoktur. Ben, Amvas taunu sırasında Şam'da Ebu Ubeyde'yle birlikte bulunuyordum. Hastalığın etrafı sardığını Ömer duyunca Ebu Ubeyde'yi oradan çıkarabilmek için ona şöyle bir mektup yazdı.:

"Sana selam olsun. Şu anda sana ihtiyacım var. Bir konuda bizzat seninle karşılıklı olarak konuşmak istiyorum. Bu sebeple mektubu aldığında elinden bırakmadan yola çık." Fakat Ebu Ubeyde Hz. Ömer'in maksudını anlayarak ona şu cevabı yazdı: "Ey mü'minlerin emiri! Senin bana niçin ihtiyacın olduğunu biliyorum. Ben, Müslüman askerler arasındayım. Kendimi onlara tercih edemem. Ben, Allah benimle onlar bakında emir ve hükmünü verip uygulayınca kadar onlardan ayrılmak istemiyorum. Sen beni yanına çağırılmaktan vazgeç," Hz. Ömer, mektubu okuyunca ağlamaya başladı. Çevresindekiler, kendisine: "Ey mü'minlerin emiri! Ebu Ubeyde vefat mı etti yoksa?" diye sorunca Hz. Ömer: "Hayır, ama vefat etmiş sayılır." diye cevap verdi. Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'ye Müslümanları alıp bu bölgeden uzaklaşmasını bildiren bir mektup yazınca Ebu Ubeyde, Ebu Musa'yı çağırarak ona şöyle demişti: "Müslümanlar için kalabilecekleri bir yer tesbit et."

Ebu Musa der ki: "Ben yola çıkmak üzere evime gittiğimde eşimin hastalığa yakalandığını gördüm. Ebu Ubeyde'ye dönüp kendisine: "Yemin ederim ki ailemin başına bir iş geldi." deyince kendisi bana: "Yoksa eşin hastalığa mı yakalandı?" diye sordu. Ben de ona: "Evet" diye karşılık verdim. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, kendi devesinin hazırlanmasını istedi ve devesinin yanına gitti. Fakat ayağını üzengiye yerleştirir yerleştirmez o da hastalığa yakalandı ve: "Allah'a yemin ederim ki, ben de bu hastalığa yakalandım." dedi. Daha sonra Cabiye'de konaklayınca ya kadar yoluna devam etti.

Ebu Ubeyde Müslümanlar arasında şöyle konuşmıştı:

—Ey insanlar! Bu hastalık Rabbinizin rahmeti, Peygamberinizin duası ve sizden önceki salih kimselerin ölüm sebebidir. Ebu Ubeyde, bu hastalıktan kendisinin payının da verilmesini Allah'tan dilemiştir. Daha sonra da kendisi bu hastalıktan vefat etti. Öleceği sırada yerine Muaz b. Cebel'i tayin etmişti. Muaz b. Cebel ondan sonra kalkıp şu konuşmayı yaptı:

—Ey insanlar! bu hastalık Rabbinizin rahmeti, peygamberinizin duası ve sizden önceki salih kimselerin de ölüm sebebidir. Ben, Muaz ailesinin bu hastalıktan paylarının verilmesini Allah'tan dilerim. Daha sonra Muaz'ın oğlu Abdurrahman bu hastalığa yakalanarak öldü. Arkasından ayağa kalkarak bu hastalıktan kendisine de pay verilmesini diledi. Avucunda vebanın izleri görülmeye başlandı. Kendisi avucunu öptü sonra da şöyle dedi: "Sendeki bu hastalığa karşılık dünyadaki hiç birşeyi tercih edip kabul edemem." Muaz da vefat edeceği sırada yerine Amr b. As'ı tayin etti. Amr b. As kalkıp halka şöyle bir nutuk irad etti:

—Ey insanlar! Doğrusu bu hastalık, bir kimsenin içine düşerse ateş gibi alevlenir. Siz dağlara çıkarak kendinizi bu hastalıktan korumaya bakın.

Dinyciler arasında bulunan Ebu Vail el-Hüzeli de ona şöyle karşılık verdi:

—Yalan söylüyorsun. Vallahi ben, Rasûlullah (s.a.v.)'la beraber bulundum Ve sen benim şu eşeğimden daha kötüsün.

Amr b. As, ona:

—Vallahi ben sana bu sözün dolayısıyla cevap vermeyeceğim. Allah'a yemin ederim ki, biz dağlarda ikamet edici değiliz, dedi. Sonra da dağa çıktı. İnsanlar da onunla birlikte çıkıp dağıldılar. Allah, onlardan taunu giderdi. Ömer b. Hattab, Amr b. As'ın bu görüşünü haber alınca çirkin karşılamadı.

İbn İshak der ki: Hz. Ömer, Ebu Ubeyde ile Yezid b. Ebu Süfyan'ın vefat ettikleri haberini duyunca Dımaşk ordularının üzerine Muaviye'yi komutan yaptı. Oranın haracının toplanmasını da onun uhdesine verdi. Şurahbil b. Hasene'yi de Ürdün ordusunun başına komutan ya-

pıp oranın haracının toplanmasını da ona havale etti.

Seyf b. Ömer, üstadlarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Amvas taunu iki kez görüldü. Daha önce böyle bir hastalık görülmemiştir ve uzun süre devam etti. İnsanlardan çoğu bu hastalık yüzünden vefat etti. Hatta düşmanlar bunu fırsat bilerek İslâm diyarına saldırmaya niyetlendiler. Müslümanlar da bu sebeple korkuya kapıldılar.

Ben derim ki: İşte bu yüzden Hz. Ömer, bu hastalıktan sonra Şam'a gelip vefat edenlerin miraslarını taksim etti. Çünkü bu mirasları taksim etme işi komutanlara zor gelmişti. Onun, Şam'a gelişi sebebiyle halkın gönlü hoş olmuştu ve bu sebeple de düşmanlar, İslâm diyarına saldırma niyetinden vaz geçmişlerdi. Hamd ve minnet Allah'adır.

Seyf b. Ömer, Hz. Ömer'in hicri onyedinci sene sonunda Amvas taunundan sonra Şam'a gelişini anlattıktan sonra şöyle demiştir: "Hz. Ömer, hicri onyedinci senenin zilhicce ayında Şam'dan Medine'ye dönmek istediği zaman kalkıp insanlara hutbe irad etti. Hutbesinde Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

—Ben, başınıza idareci olarak tayin edildim. Allah'ın sizin yönetiminizle ilgili olarak bana verdiği görevleri inşaallah yerine getirmişimdir. Ganimetlerinizi, evlerinizi ve gazvelerinizi aranızda yaydık. Yanımızda bulunan şeyi size ulaştırdık. Sizin için ordular tertitledik. Yükselme yollarınızı hazırladık. Uğruna savaştığınız Şam'ınızı ve ulaşabildiğiniz kadar ganimetlerinizi genişlettik. Yiyeceklerinizi belirledik. Size maaş, erzak ve ganimet verilmesini emrettik. Yapılması gereken bir şeyi bilenin varsa bunu bize bildirsün ki, inşaallah o işi yapalım. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir." Hutbe iradından sonra namaz vakti gelmişti. Cemaat ona:

—Ey mü'minlerin emiri! Bilal'e emir versen de ezan okusa, dediler. O da Bilal'e emir verdi. Bilal, kalkıp ezan okudu. Peygamber (s.a.v.)'ın zamanında Bilal'in ezan okuduğunu gören herkes sakallarını ıslatınca ya kadar ağladı. Hz. Ömer, onlardan daha çok ağladı. Peygamberin zamanına yetişmiş olmayanlar da sahabelerin ağladıklarından ve Rasûlullah'ın hatırasını yad ettiklerinden ötürü ağladılar.

İbn Cerir, hicri onyedinci senede Hz. Ömer'in, hamama gidip vücuduna beyaz çiçek sürdükten sonra şarapla yoğurulmuş aspur sürünen Halid b. Velid'e knayıcı bir mektup gönderdiğini ve mektubunda şunları yazdığını rivayet etmiştir: "Allah, şarabın gizlisini de açığını da haram kılmıştır. Bu sebeple onu vücudunuza sürmeyin. Elinizi ona değdirmeyin. Çünkü o necistir. Eğer bunu yapmışsanız bir daha yapmayın." Halid de Hz. Ömer'e şu cevabi mektubu yazıp gönderdi: "Biz, şarabı öldürdük. O yıkayıcı bir su haline geldi. Şaraptan başka birşey oldu." Hz. Ömer de ona şöyle bir mektup gönderdi:

"Öyle sanıyorum ki, Muğire ailesi cefa ile mübtela olmuştur. Allah,

sizi cefa üzerine öldürmesin.” Bunun üzerine Halid, bu şekilde hamama gidip sözü edilen bitkileri vücuduna sürmeye son verdi.

Seyf b. Ömer dedi ki: Hicri onyedinci senede Basralılara da taun isabet etti. Bu yüzden çok sayıda insan öldü. Allah onlara rahmet etsin ve hepsinden razı olsun. Dediler ki: Haris b. Hişam, aile efradından yetmiş kişiyle Şam’a geldi ve onlardan ancak dört kişi geri dönebildi. Muhacir b. Halid, bu olayla ilgili olarak şöyle bir şiir söylemiştir:

“Şam’a inip yerleşen orada kalır.

Şam, eğer bizi yok etmezse bile sıkıntıya düşürür.

Beni Rayta kabilesinden bıyığı kırılmamış yirmi kahraman genç yok oldu.

Onların amcazadelerinden de bir o kadarı yok oldu.

Şaşan kimse, işte böyle bir duruma şaşar.

Darbe ve hastalık onların ölümü oldu.

Katip, bizim için kadere bunu yazdı.”

HALİD B. VELİD’İN KİNNESRİN’DEKİ GÖREVİNDEN DE AZLEDİLMESİ

İbn Cerir dedi ki: Hicretin onyedinci senesinde Halid b. Velid ile İyaz b. Ganem, Bizanslıların üzerine gidip saldırıda bulundular. Onlardan pek çok ganimet ele geçirdiler ve çok sayıda da esir aldılar. Halid, Bizanslılarla yazın yaptığı savaştan birçok ganimet elde ederek geri döndü. İnsanlar da gidip ondan birşeyler istediler. Yanına gidenlerden biri de Eş’as b. Kays’tı. Halid, ona 10 000 dirhem vermişti. Hz. Ömer, onun bu yaptığından haberdar olunca Ebu Ubeyde’ye bir mektup göndermişti. Mektubunda; Halid’i huzura celbetmesini, başındaki sarığı çözmesini, üzerindeki bornozunu çıkarmasını, onu sarığıyla bağlamasını ve bu 10 000 dirhemi nereden getirdiğini sormasını, eğer bu parayı kendi malından vermişse bunun akılsızca bir tasarruf ve israf olduğunu bildirmesini, eğer düşmanla yazın yaptığı savaştan elde ettiği ganimetten vermiş ise bunun bir hainlik olduğunu söylemesini, sonra onu görevinden azletmesini emretmişti.

Ebu Ubeyde, Halid’i çağırttı. Kendisi minbere çıktı. Halid’i de minberin karşısına ayakta durdurdu. Hz. Ömer’in mektubunu getiren ulak ve Bilal ayağa kalktılar. Bilal, Hz. Ömer’in mektupta yazdığı hususları ve emirleri yerine getirdi. Ebu Ubeyde, susmuş konuşmuyordu. Bu emir yerine getirildikten sonra Ebu Ubeyde, minberden indi. Gidip Halid’den kendi isteği dışında meydana gelen bu hadiseden ötürü özür diledi. Halid, onun bu özrünü kabul etti. Onun bunu kasıtlı olarak yapmadığını anladı. Sonra Kinnesrin’e gitti. Oradaki ahaliye nutuk irad etti. Onlarla vedalaştı. Sonra ailesiyle birlikte Humus’a gitti. Oradaki halka

da nutuk irad edip vedalaştı ve Medine'ye gitti. Halid, huzuruna vardığında Hz. Ömer, ona şairin şu sözünü okudu: "Öyle şeyler yaptın ki, hiç kimse senin bu yaptıklarını yapmamıştır. Kavimlerin yaptığını Allah yapar." Hz. Ömer, bu bolluğun nereden geldiğini ve Eş'as b. Kays'a armağan olarak verdiği 10 000 dirhemi nereden bulduğunu sordu. Halid de ganimetlerden ve payına düşen maldan bunu verdiğini ifade etti. Hz. Ömer de ona: "60 000 dirhemden fazlası senin olsun." dedi. sonra Halid'in mallarını ve eşyalarını takdir edip değerlerini belirledi. 20 000 dirhemi alıp sonra da Halid'e şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki sen, benim yanımda çok kıymetlisin. Ben seni çok severim. Bu günden sonra benim için hiçbirşey yapma."

Seyf b. Ömer, Adiy b. Sehl'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, şehirlere şu mektubu gönderdi: Ben kendisinden kızdığım dan veya bir hainlik yaptığından ötürü Halid'i görevden almış değilim. Ancak insanlar onu alabildiğine gözlerinde büyütüp fitneye düşmüşlerdi. Her şeyi yapanın o olduğunu zannetmişlerdi. Ancak ben her işin başının Allah olduğunu bilmelerini istediğim için onu görevden aldım." Hz. Ömer, yanına gelen Halid'e de mektubunda yazdığı hususları anlatmıştı.

Vakidî dedi ki: Hicretin onyedinci senesinin receb ayında Hz. Ömer umre yaptı. Mescid-i Haram'ı onarıp bazı kısımlarının yenilenmesini emretti. Bu işle de Mahreme b. Nevfel, Ezher b. Abdi Avf, Hüveytib b. Abdu'l-Uzza ve Said b. Yebu'yu görevlendirdi. Ayrıca Harem'in yerinin işaretlerinin yenilenmesini de emretmişti. Yoldan geçerken su sahibi olan kimseler de Mekke ile Medine arasında konak yerleri yapmak konusunda izin istemişler, oda bunlara izin vermekle beraber yolcuların gölge ve su konusunda kendilerinden öncelikle hak sahibi olmalarını şart koşmuştu. Yine bu yıl içersinde Hz. Ömer, Ali b. Ebi Talib'in kızı Ümmü Külsüm ile evlenmişti. Ümmü Külsüm, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı olan Fatıma'nın kızıdır. Ümmü Külsüm ile Hz. Ömer zilkade ayında gerdeğe girdiler. Hz. Ömer'in sireti ve müsnedinde onun bu evliliğini anlatmış ve Ümmü Külsüm'e 40 000 dirhem mehir verdiğini söylemiştik. Hz. Ömer, Rasûlullah'ın aşağıda nakledeceğimiz bir hadisinden ötürü Ümmü Külsüm'le evlenmiştir. Hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde bütün sebep ve nesepler kesilir. Yalnız benim sebep ve nesebim kesilmez."

Vakidî'nin anlattığına göre hicretin onyedinci senesinde Hz. Ömer, Ebu Musa el-Eşari'yi Basra'ya vali tayin etmişti. Ve ona Muğire b. Şube'yi kendisine göndermesi için emir vermişti. Muğire b. Şube aleyhinde Ebu Bekre, Şibl b. Mabed el-Beceli, Nafi b. Ubeyd ile Ziyad şahidlik yapmışlardı. Muğire'nin görevden alınış sebebi şuydu: Ümmü Cemil

binti Efkam adında Beni Amir b. Sa'saa kabilesinden bir kadın dul kalmıştı. Bu kadın, komutanların ve eşrafın kadınlarının yanına girip çıkardı. Basra valisi Muğire'nin evi Ebu Bekre'nin evinin karşısındaydı. İki evin arasında yol vardı. Ebu Bekre'nin evinde Muğire'nin evine bakan bir pencere vardı. Muğire ile Ebu Bekre arasında düşmanlık vardı. Ebu Bekre evinde birkaç arkadaşıyla oturup sohbet etmekte iken rüzgar pencereyi açtı. Ebu Bekre kalkıp pencereyi kapatmak istediği zaman Muğire'nin penceresinin açık olduğunu, onun bir kadının göğsü üzerinde ve ayakları arasında olup cinsel ilişkide bulunduğunu gördü. Arkadaşlarına:

—Gelin, valinizin Ümmü Cemil adındaki kadınla zina yapmakta olduğunu görün! dedi. Arkadaşları da kalkıp pencereden baktıklarında vali Muğire'nin o kadınla cinsel ilişkide bulunduğunu gördüler ve Ebu Bekre'ye:

—Bu kadının Ümmü Cemil olduğunu nereden biliyorsun? diye sordular. Çünkü Muğire ile altındaki kadının başları öbür taraftaydı. Ebu Bekre, arkadaşlarına:

—Biraz durun, dedi. Vali ile altındaki kadın cinsel ilişkilerini tamamladıktan sonra kadın ayağa kalktı. Ebu Bekre, arkadaşlarına:

—İşte bakın! Bu, Ümmü Cemil'dir. dedi. Arkadaşları baktılar ve kadının Ümmü Cemil olduğu kanısına vardılar. Muğire, gusledip evden çıktı ve cemaata namaz kıldırmak istediği zaman Ebu Bekre onun mihraba geçmesine engel oldu. Durumu Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdiler. Hz. Ömer de Muğire'yi görevden azledip yerine Ebu Musa el-Eşari'yi Basra'ya vali tayin etti. Muğire, Ebu Musa'nın postaya geldiğini görünce:

—Allah'a yemin ederim ki Ebu Musa, ne ticaret ne de ziyaret için gelmiştir. O, vali olarak gelmiştir, dedi. Sonra Ebu Musa, toplantı halindeki Basralıların yanına vardı. Muğire'ye de Hz. Ömer'in mektubunu teslim etti. Mektubta kısaca şunlar yazılıydı:

—Senin hakkında çok önemli birşey duydum. Ebu Musa'yı vali olarak gönderdim. Elinde ne varsa ona teslim et. Ve hemen yanıma gel." Hz. Ömer, ayrıca Basralılara da şu mealde bir mektup göndermişti:

—Ben, size Ebu Musa'yı vali olarak gönderdim ki, zayıf olanınızın güçlü olanınızdaki hakkını alıp sahibine teslim etsin. Sizin için ganimetler toplansın, sonra da bu gamimetleri size paylaştırsın."

Muğire, Ebu Musa'ya Taifli Akile ismindeki bir cariyeyi hediye etti. Ve:"Bunu gönül rızasıyla sana verdim." dedi. Bu cariyeye uzun boylu idi.

Muğire ve aleyhindeki şahitleri Ebu Bekre, Nafi b. Kelde, Ziyad b. Ümeyye ve Şibl b. Mabe'd el-Beceli Medine'ye Hz. Ömer'in yanına vardılar. Muğire Hz. Ömer'e:

—Şu kullara bir sorun. Beni nasıl gördüler? Benim yüzüm mü onla-

ra dönüktü yoksa arkam mı? Kadını nasıl gördüler ve nasıl tanıdılar? Eğer onlar beni önümden gördülerse ben hasıl oldu da örtünmedim? Beni arkadan gördülerse kendi evimde ve hanımımın üzerinde iken bana bakmayı kendileri için nasıl helal saydılar? Allah'a yemin ederim, ben hanımımından başkası ile cinsel ilişkide bulunmuş değilim, dedi.

Onun hanımı Ümmü Cemil b. Efkam'a oldukça benziyordu. Hz. Ömer, önce Ebu Bekre'nin şahitliğine başvurdu. Ebu Bekre, Muğire'nin aleyhinde şahadette bulunarak şöyle dedi:

—Ben, Muğire'yi Ümmü Cemil'in ayakları arasında gördüm. Ve onunla cinsel temasta bulunuyordu. Penisini onun tenasül organına sürme milinin sürmedanlığa girip çıkışı gibi koyup çıkarıyordu.

Sonra Hz. Ömer, Ebu Bekre'ye şöyle sordu:

—Sen Muğire ile o kadını nasıl gördün?

—Arkadan gördüm.

—Peki o kadının başını iyice görebildin mi ve nasıl gördün?

—Ayaklarımın üzerinde yükselerek, boynumu da uzatarak gördüm.

Sonra Hz. Ömer, Şibl b. Mabel'i çağırdı. O da aynı şekilde şahidlik yaptı. Hz. Ömer, ona sordu:

—Sen bu ikisini önden mi gördün, yoksa arkadan mı gördün?

—Önden gördüm.

Nafi de, Ebu Bekre gibi şahidlik etti. Ancak Ziyad, onlar gibi ifade vermedi. İfadesinde şöyle dedi:

—Mugire'yi bir kadının bacakları arasında oturur vaziyette gördüm. Kınalı iki ayak gördüm. Bu ayaklar çırpınıyordu. Sonra iki çıplak kalça gördüm. Şiddetli bir soluma ve hırıltı işittim.

—Penisin tenasül organına milin sürmedanlığa girişi gibi girip çıktığını gördün mü?

—Hayır.

—Mugire'nin cinsel ilişkide bulunduğu kadını iyi tanır mısın?

—Hayal meyal hatırlayabiliyorum.

—Sen bir kenarda dur.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer (r. a.), Ziyad'ın bu şekilde ifade vermesi esnasında tekbir getirdi. Sonra o üç şahidin yalancılık ve iftira cezasıyla cezalandırılmalarını emretti. Bu emri verirken de şu ayeti okudu:

“İşte bunlar şahid getirmedikçe Allah katında yalancı olanlardır.”

(en-Nûr, 13.)

Bunun üzerine Muğire: “Bunların bana yaptıklarına karşı sen de benim yüreğimi soğut ve bunlardan intikamımı al.” dediyse de Hz. Ömer, ona: “Sus, Allah seni sustursun. Allah'a yemin ederim ki, eğer şahitlik tamamlanmış olsaydı seni kendi taşlarınla recmederek taşılaya-

caktım.” diye payladı.

AHVAZ, MENAZİR VE NEHRİ TİRİN’İN FETHİ

İbn Cerir, ismi geçen yerlerin hicri onyedinci senede fethedilmiş olduklarını söylemiştir. Ancak bu yerlerin hicri onaltıncı senede fethedilmiş olduklarına dair başka bir rivayet de vardır. Seyf b. Ömer tarikiyle, şeyhlerinin şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Hürmüzan, yukarıda sözü edilen yerlere hükmediyordu. O, Kadisiye savaşından kaçan Farşlılardandı. Ebu Musa, Basra’dan, Utbe b. Gazvan da Kûfe’den birer ordu hazırladılar ki, Hürmüzan’la savaşsınlar. Neticede Cenâb-ı Allah, Müslümanları ona karşı muzaffer kıldı, onun hakimiyetindeki topraklardan Dicle ile Düceyl arasındaki kısımları ele geçirdiler. Ondan diledikleri miktarda ganimet elde ettiler. Ve askerlerinden de dilediklerini öldürdüler. Sonra Hürmüzan, kendi hükmünde bulunan toprakların geri kalan kısımlarını hakimiyeti altında bırakmaları için Müslüman komutanlarla barış antlaşması yapma talebinde bulundu. Müslümanlar da bu hususta Utbe b. Gazvan’la müşavere yaptılar. O da müşavere neticesinde Hürmüzan’la barış antlaşması yaptı.

Elde edilen ganimetlerin beşte birini ve fetih müjdesini Hz. Ömer’e gönderdi. Hz. Ömer’e bu ganimetleri ve fetih müjdesini aralarında Ahnef b. Kays’ın da bulunduğu bir heyetle göndermişti. Hz. Ömer, Ahnefi beğenip takdir etmiş ve ikramda bulunmuştu. Ayrıca Utbe b. Gazvan’la istişarede bulunmasını, görüşünden yararlanmasını emretmişti. Bilahare Hürmüzan barış antlaşmasına riayet etmedi. Antlaşmayı bozdu ve bir grup Kürtten yardım istedi. Ama nefsi onu aldatmıştı. Şeytan, onun bu yaptıklarını kendisine güzel göstermişti. Fakat neticede Müslümanlar, onun üzerine yürüdüler. Ona karşı muzaffer oldular. Çok sayıda askerlerini ve adamlarını öldürdüler. Elindeki beldelerden Tüster’e kadar olan kısımları ele geçirdiler. Hürmüzan ise, kaçıp Tüster kalesine sığındı. Müslümanlar, bu durumu Hz. Ömer’e bildirdiler. Sahabelerden Esved b. Seri bu hususta şöyle bir şiir söyledi:

“Ömrüme yemin olsun ki babamızın oğulları kaybetmediler.

Aksine itaat edenler arasında koruyup muhafaza ettiler.

Rablerine itaat ettiler.

Ama Rablerinin emrini zayi edenler arasında bir kavim Rablerine isyan etti.

Onlar mecusilerdir. Kitap onları küfürden ve kötülükten men etmedi.

Onlar da öyle bir hücumla maruz kaldılar ki, başlarını içlerine çekmek durumunda kaldılar.

Hürmüzan, hızlı koşun bir at üzerinde cepheden kaçtı ki onun atının ardı sıra başka atlar da kaçıp gittiler.

İstemeyerek köprü savaşının sabahında bahar çiçekleri açıldığı bir esnada Ehvaz mıntıkasını terkedip gitti.

Yine sahabelerden Harkus b. Züheyr es-Sadî de bu fetihle ilgili olarak şöyle bir şiir söylemişti:

“Her köşesinde azık ve zahireler bulunan beldelere sahip olan Hürmüzan’ı yendik.

Oraların karaları ve denizleri aynıdır, çünkü oraların her tarafı bakirdir.

O beldelerin sert ve katı toprakları vardı.

İki tarafında devamlı dolup taşan nehirler vardır.”

TÜSTER’İN BARIŞ YOLUYLA İLK FETHİ

İbn Cerir, Tüster’in hicretin onyedinci senesinde fethedildiğini söylemiştir. Hicretin onaltıncı senesinde fethedildiğini söyleyenler olduğu gibi ondokuzuncu senesinde fethedildiğini söyleyenler de vardır. Harkus b. Züheyr, Suk-u Ehvaz’ı fethettikten, sonra önünden kaçıp firar eden Hürmüzan’ı takib etmek üzere Cüz’ b. Muaviye’yi görevlendirdi. Çünkü Hz. Ömer’in bu konudaki emrini havi bir mektubu vardı. Cüz de Hürmüzan’ı kovalayarak Ram-ı Hürmüz’e vardı. Hürmüzan, kendi beldesindeki kaleye sığındı. Cüz, onu ele geçirmekten aciz kaldı. Çevredeki arazileri ve beldeleri ele geçirdi. Oraların halkları üzerine cizye tarhetti. Birçok yerleri mamur etti. Harap ve terkedilmiş arazilere kanallar açtırarak su ulaştırdı. Oraları son derece mamur ve müreffeh bir hale getirdi.

Öte yandan Hürmüzan, Müslümanlarla komşu olma durumunda kaldığından beldelerinin kendisine dar geldiğini gördü. Bunun üzerine Cüz b. Muaviye’den barış talebinde bulundu. O da bu hususta Harkus’a ne yapılması gerektiğini içeren bir mektup gönderdi. Harkus da Utbe b. Gazvan’a mektup yazdı. Utbe de bu husustaki fikrini öğrenmek ve direktifini almak üzere Hz. Ömer’e bir mektup yazdı. Hz. Ömer’in, Ram-ı Hürmüz, Tüster, Cünd-u Sabur ve Medain şehirlerinin verilmesi şartıyla barış antlaşması yapılmasına dair emrini içeren mektubu geldi. Neticede Hz. Ömer’in emrine uygun olarak barış antlaşması yapıldı.

BAHREYN TARAFLARINDAKİ FARS BELDELERİNDE YAPILAN SAVAŞLAR

Hz. Ebu Bekir’in halifeliği zamanında Bahreyn’de vali olarak Alâ b.

Hadremî bulunuyordu. Hz. Ömer, halifelîğe geçince Alâ'yı bu görevden aldı. Kudame b. Maz'un'u Bahreyn'e vali olarak atadı. Daha sonra Alâ b. Hadremî'yi yeniden oraya vali olarak atadı. Alâ b. Hadremî, Sa'd b. Ebi Vakkas'la yarışyordu. Sa'd'ın Kadisiye'yi fethedip Kısra'yı diyarından uzaklaştırdığı ve Irak Sevadına sınır olan yerleri fethettiğinde elde ettiği ganimetler, Alâ b. Hadremî'nin Bahreyn taraflarından getirdiği ganimetten daha fazlaydı. Bu yüzden Alâ b. Hadremî, Sa'd b. Vakkas'ın Fars ülkesinde kazandığı zafer gibi bir zafer elde etmek istedi. Alâ, halkı Farslara karşı savaşa çağırınca halk onun bu çağrısını kabul etmişti. Alâ, onları birkaç ayrı bölük yapmıştı. Bunlardan birinin başına Carud b. Mualla'yı, diğerinin başına Suvar b. Hemman'ı, bir diğerinin başına da Hüleyd b. Münzir b. Selva'yı komutan yapmıştı. Ayrıca Hüleyd'i de bütün orduların komutanı olarak görevlendirmiş ve onları deniz yoluyla Hz. Ömer'in izni olmadan Fars ülkesine götürmüştü. Hz. Ömer, bu durumdan memnun değildi. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebu Bekir, denizde savaşmayı yasaklamışlardı. Alâ'nın askerleri, Fars bölgesinin Istahr denen yerinden karaya çıkmışlardı. Farşlılar, onlarla gemilerinin arasına girmişlerdi. Hüleyd b. Münzir kalkıp askerlere şöyle bir nutuk irad etmişti:

—Ey insanlar! Şu Farşlılar böyle yaparak sizinle savaşmak istiyorlar. Zaten siz bunlarla savaşmak için gelmişsiniz. Allah'tan yardım dileyin ve bunlarla savaşın. Çünkü bu yerler ve gemiler, galib olanın eline geçecektir. Namaz kılıp sabrederek yardım dileyin. Gerçekten namaz, huşu sahipleri dışında kalanlar için çok büyük bir iştir.”

Askerler, onun bu çağrısına icabet ettiler. Öğle namazını kıldılar. Sonra düşmana hucüm edip Tavus denen yerde şiddetlice savaştilar. Hüleyd ise, kendi askerlerine piyade olarak çarpışmalarını emretti. Onlar da bineklerinden inip sabırlı bir şekilde savaştilar. Sonra muzaffer olup Farşlıları öldürdüler. Daha önce misli görülmemiş bir şekilde çok sayıda asker öldürdüler. Sonra da Basra'ya gitmek üzere oradan çıktılar. Gemileri batırıldığından denizden gitme imkanını bulamadılar. Farşlılar yollarını kapatarak karargah kurmuş ve kendilerini savunmaya başlamışlardı.

Hz. Ömer, Alâ b. Hadremî'nin bu yaptıklarını duyunca çok öfkelenmiş, ona haber göndererek görevden almış ve tehdit etmişti. En ağır emri vererek şöyle demişti: "Sa'd b. Ebi Vakkas'ın yanına git, onun emri altına gir.”

Bu emri alan Alâ, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın yanına gidip emri altına girmişti. Öte yandan Hz. Ömer, Utbe b. Gazvan'a şu mealde bir mektup göndermişti: "Alâ b. Hadremî askerleriyle birlikte Farşlıların üzerine gitmiş, bu hususta bana isyan etmiştir. Emrimi dinlememiştir. Farşlılar da onların yollarını kesmişlerdir. Öyle inanıyorum ki, onun böyle

yapmasını Allah da dilememiştir. Şimdi onların muzaffer olmamalarından, mağlup olmalarından ve ok yağmuruna tutulmalarından korkuyorum. Askerlerini toplayarak onların yanına git ve tamamen kırılıp yok olmadan önce onları kendi yanına al.”

Utbe de beraberindeki Müslümanlara bu hususta çağrıda bulundu ve Hz.Ömer’in kendisine bununla ilgili olarak gönderdiği mektubu okudu. Bahadır komutanlardan teşekkül eden bir topluluk onun bu emrine ve çağrısına uydu. Bu bahadır komutanlardan bazılarının adları şöyledir: Haşim b. Ebi Vakkas, Asım b. Amr, Arfece b. Herseme, Hüzeyfe b. Mihsan ve Ahnef b. Kays. Bunların önderliğinde 12 000 kişilik bir ordu teşekkül etti. Ordunun başkomutanı da Ebu Sebre b. Ebi Ruhm idi. Bunlar, atlardan daha süratli giden katırlara binerek yola çıktılar. Deniz kıyısından gittiler. Alâ’nın komutasındaki Müslümanlarla Farşlılar arasında cereyan eden savaşın mevkiine yani Tavus’a varıncaya kadar kimseyle karşılaşmadılar. Oraya vardıklarında Hüleyd b. Münzir ile beraberindeki Müslümanların düşman tarafından çembere alındıklarını gördüler. Düşmanlar her taraftan onlara saldırmaktaydılar. Savaşmaktan başka çare kalmamıştı. Müslümanların çok ihtiyaç duydukları bir zamanda bu takviye birlik kendilerine ulaşmıştı. Bunlar hemen müşriklerle çarpışmaya başladılar. Ebu Sebre, müşriklerden çok sayıda adam öldürdü. Onları âdeti kırıp geçirdi. Çok miktarda ganimet elde etti. Hüleyd’i ve beraberindeki Müslümanları müşriklerin elinden kurtardı. Böylece Müslümanlar ve İslâmiyet güçlendi. Şirk alçaltıldı. Allah’a hamd ve mimet olsun. Daha sonra Müslümanlar, Basra’da bulunan Utbe b. Gazvan’ın yanına döndüler.

Utbe, o tarafların fethini tamamladıktan sonra hacca gitmek için Hz.Ömer’den izin istedi. Hz.Ömer izin verince hacca gitti. Basra’da yerine Ebu Sebre b. Ebi Ruhm’u halef bıraktı. Hac mevsiminde Hz. Ömer’le buluştu. Kendisini görevden affetmesini istedi ancak Hz. Ömer, onun bu isteğini yerine getirmede. Ve görevinin başına dönmesi için ona yemin verdi. Utbe, Aziz ve Celil olan Allah’a dua etti. Hac dönüşünde Batn-ı Nahle denen yerde vefat etti. Hz.Ömer, onun vefatına üzüldü ve onu hayırla yad edip övdü. Yerine Basra’ya Muğire b. Şube’yi vali olarak atadı. Muğire zamanın da herhangi bir hadise meydana gelmedi. Aslında o görevde iken görev mahallinin selamet içinde olması Allah tarafından ona nasip edilmişti. Sonra Ebu Bekre’nin iddiasına göre bir kadınla cinsel ilişkide bulunduğu sebebiyle şikayet edildi. Ve önceki sayfalarda anlattığımız olay cereyan etti. Sonra Hz.Ömer, Muğire’yi görevden alıp Basra’ya Ebu Musa el-Eş’arî’yi vali olarak tayin etti. Allah tümünden razı olsun.

TÜSTER'İN İKİNCİ FETHİ VE HÜRMÜZAN'IN ESİR ALINARAK HZ. ÖMER'E GÖNDERİLMESİ

İbn Cerir dedi ki: Seyf b. Ömer et-Temimî'nin rivayetine göre bu hadise, hicretin onyedinci senesinde vuku bulmuştur. Hadisenin vuku sebebi de şuydu: Yezdücürd, Farşlıları her zaman Müslümanlarla savaşa teşvik ediyor ve Arapların kendi beldelerini ele geçirmelerinden, üzerlerine hücum etmelerinden ve kalelerinde iken üzerlerine saldırmalarından dolayı da onları kınıyordu. Bu sebeple Ahvaz ve Fars halkına mektuplar yazdı. Onlar da bunun üzerine harekete geçtiler. Müslümanlarla savaşmaya söz verdiler. Basra'ya yöneleceklerine dair taahhütte bulundular. Bu haber Hz.Ömer'e ulaşınca Kûfe'de bulunan Sa'd'a şu mealde bir mektup gönderdi:

"Numan b. Mukrin'le birlikte Ahvaz üzerine büyük bir ordu gönder ve elini çabuk tut. Bu ordu, Hürmüzan'ın karşısına geçsin."

Bu mektubunda Basra'ya gönderilecek ordunun safları arasında önde gelen kahraman komutanların da bulunmalarını emretmiş ve isimlerini şöyle sıralamıştı: Cerir b. Abdullah el-Becelî , Cerir b. Abdullah el-Himyerî, Numan b. Mukrin ve Abdullah b. Zu's-Sehmeyn.

Ayrıca Hz. Ömer, Basra'da bulunan Ebu Musa'ya da bir mektup göndererek Ahvaz'a büyük bir ordu göndermesini, ordunun başına Süheyl b. Adiy'yi komutan yapmasını, Süheyl'le birlikte Bera b. Malik, Asım b. Amr, Meczee b. Sevr, Ka'b b. Sevr, Arfece b. Herseme, Hüzeyfe b. Mihsan, Abdurrahman b. Sehl ve Husayn b. Mabe'd'in de bulunmasını emretti. Kûfe ve Basra'da yönetimin Ebu Sebre b. Ebi Ruhm'un elinde bulunmasını ve kendisine gelecek takviye birliklere de onun komuta etmesini buyurdu.

Dediler ki: Numan b. Mukrin, Kûfe ordusuyla birlikte yola çıktı. Basralıları geçerek onları geride bıraktı. Kendisi Hürmüzan'ın bulunduğu Ram Hürmüz'e ulaştı. Orada Hürmüzan askerleriyle birlikte onun karşısına çıktı. Hürmüzan, daha önce Müslümanlarla yapmış olduğu barış antlaşmasının şartlarını çiğnemişti. Basralıların gelmesinden önce kendisi Numan b. Mukrin ve askerlerini mağlup etme arzusu-na kapıldı ve Farşlıların kendisine yardıma geleceklerini ümid etti. Numan b. Mukrin, Erbil'de onunla çatışmaya girdi. İki taraf şiddetlice savaştılar. Hürmüzan, yenilgiye uğrayıp Tüster'e kaçtı. Ram Hürmüz'ü bıraktı. Numan, orayı teslim aldı. Oradaki azıkları, silah ve techizatı ele geçirdi. Basralılar, Kûfelilerin Hürmüzan'a yaptıklarını, onun Ram Hürmüz'den kaçıp Tüster'e sığındığını duyunca oraya doğru yola çıktılar. Kûfeliler de onların arkasından gelerek onlarla birlikte orayı kuşatma altına aldılar.

Basra ve Kûfe birliklerinin başındaki komutan Ebu Sebre idi. Bun-

lar, Hürmüzan'ın Tüster'de çok sayıda asker yığdığını gördüler. Bu durumu Hz. Ömer'e mektupla bildirerek kendilerine takviye birlikler göndermesi talebinde bulundular. Hz. Ömer de bunun üzerine Ebu Musa'ya bir mektup göndererek Tüster'i kuşatan Ebu Sebre komutasındaki orduya yardıma gitmesini emretti. Bunun üzerine Basra valisi olan Ebu Musa harekete geçti ve takviye birlik olarak Tüster'deki ordunun yardımına gitti. Ebu Sebre ise, Küfelilerin ve Basralıların komutanı olarak görevine devam etti. Onları aylarca kuşatma altında tuttu. İki taraftan da çok sayıda adam öldürüldü. O gün Enes b. Malik'in kardeşi Bera b. Malik, mübarezede karşısına çıkan 100'den fazla kişiyi öldürdü. Ka'b b. Sevr, Meczee b. Sevr, Ebu Yemame ve diğer Basralılar da böyle üstün kahramanlıklar gösterdiler. Küfeliler de bu şekilde üstün yararlılıklar gösterdiler. Habib b. Kurre, Rib'i b. Amir, Amir b. Abdül-Esved gibi bahadırlar düşmandan 100'den fazla düelloçuyu öldürdüler. Bu çarpışmalar günlerce devam etti. Nihayet çarpışmanın sonunda Müslümanlar, davetine icabet edilen bir kişi olan Bera b. Malik'e:

—Ey Bera, Rabbine yemin ver de bu düşmanı hezimete uğratsın, dediler. Bera da:

—Allah'ım, onları karşımızda bozguna uğrat ve beni şehid düşür, diye dua etti. Müslümanlar düşmanı hezimete uğrattılar. Nihayet onları hendeklerine girmek mecburiyetinde bıraktılar. Üzerlerine hücum ettiler. Müşrikler şehre kaçıp kaleye sığındılar. Beldeleri onlara dar gelmişti. Şehir halkından bir adam, Ebu Musa'dan eman diledi. Ebu Musa, ona eman verdi. Gönderdiği mesajda, Müslümanlara şehire nereden girebileceklerini ifade ediyordu. Bu yer, suyun şehire giriş yerindeki geçitti. Komutanlar ve askerler, eman dileyen bu adamın talebini uygun gördüler. Bazı bahadırlar ve yiğit askerler, bu çağrıya uyup suyun geçit yerine geldiler. Ördekler gibi geceleyin sudan geçip şehre gidiler. Şehre ilk giren Abdullah b. Mugaffel el-Müzenî'ydı. İçeriye geçen bu Müslüman askerler kale kapılarını açtılar. Müslümanlar, tekbir getirerek şehre girdiler. Şehre girme işi fecrin doğuşundan güneşin yükselişine kadar tamamlanmıştı.

O gün sabah namazını Buharî'nin Enes b. Malik'ten rivayet ettiğine göre ancak güneşin doğuşundan sonra kılabilmişlerdi. Bu hususta Enes şöyle demiştir: "Tüster fethinde hazır bulundum, şehire giriş sabah namazı vaktinde oldu. İnsanlar fetih işiyle meşgul olduklarından sabah namazını ancak güneşin doğuşundan sonra kılabilirdiler. O namazı kılmak, kızıl tüylü davarlara sahip olmaktan çok daha hoşuma giderdi."

Buharî, namazı savaş mazereti sebebiyle ertelemenin caiz olduğu görüşüne kail olan Mekhul ve Evzaî'ye karşı bu delili ileri sürerek muhalefet etmiştir. Yine Buharî, bu görüşünü teyid etmek amacıyla Hendek muharebesi esnasında Hz. Peygamber'in söylediği şu hadisini de

delili olarak iler sürmüştür:

“Bizi ikinci namazını kılmaktan alıkoydular. Allah, onların mezarlarını ve evlerini ateşle doldursun.”

Buharî, bu görüşüne üçüncü delil olarak Hz. Peygamber’in Beni Kurayza’ya giderken söylemiş olduğu şu hadisini de ileri sürmüştür:

“Sizden her biriniz ikinci namazını Beni Kurayza yurdunda kılsın.” Peygamber Efendimiz’in bu buyruğu üzerine sahabelerden bazıları, ikinci namazını güneşin batışından sonraya ertelemişlerdi. Bu ertelemeleri sebebiyle de Peygamber Efendimiz onları azarlamamıştı. Mekke fethinden bahsederken bu konuyu açıklamıştık. Kısaca demek istediğimiz şudur ki, şehir fethedildiği zaman Hürmüzan kaleye sığındı. Müslüman yiğitler ve bahadırlar, onu kovalayarak kalenin belli bir yerinde sıkıştırdılar. Ya o ölecekti, ya da onu sıkıştıran Müslümanlar öleceklerdi. Bu arada Hürmüzan, Bera b. Malik ile Meczee b. Sevrî’yi öldürdükten sonra Müslümanlara dedi ki:

—Okluğumda 100 ok var. Her kim bana yaklaşırsa mutlaka ona bir ok atıp öldürürüm. Ve attığım her ok mutlaka sizden bir adama isabet edecektir. Ben sizden 100 kişiyi öldürdükten sonra beni esir alsanız bile size ne faydası olur?

—Ne istiyorsun?

—Bana eman verin, size teslim olayım. Beni, Hattab oğlu Ömer’e gönderin. O, benim hakkımda hüküm versin. Müslümanlar onun bu isteğini kabul ettiler. O da yayını ve okunu bıraktı. Müslümanlar onu esir aldılar. Sıkıca bağlayıp Hz. Ömer’e gönderdiler. Sonra da şehirdeki malları ve eşyaları teslim aldılar. Beşte birini Hz. Ömer’e gönderdiler. Beşte dördünü de her süvariye 3000 dirhem, her piyadeye 1000 dirhem olmak üzere aralarında paylaştırdılar.

SUS ŞEHRİNİN FETHİ

Ebu Sebre, yanında Ebu Musa el-Eşarî ve Numan b. Mukrin de olmak üzere ordusuyla yola çıktı. Hürmüzan’ı da yanlarına almışlardı. Farşlılardan hezimete uğrayanları kovalamaya başladılar. Nihayet Sus şehrine vardılar. Orayı kuşatma altına aldılar. Ebu Sebre, bu durumu Hz. Ömer’e mektupla bildirdi. Gelen cevabi mektupta Hz. Ömer, Ebu Musa’nın Basra’ya dönmesini ve sahabelerden Zer b. Abdullah b. Küleyb el-Akimî’nin Cündü Sabura doğru harekete geçmesini emrediyordu. Sonra Ebu Sebre, ganimetlerin beşte birini ve Hürmüzan’ı aralarında Enes b. Malik’le Ahnef b. Kays’ın da bulunduğu bir heyetle Hz. Ömer’e yolladı. Bu heyet, Hürmüzan’la birlikte Medine’ye yaklaştığında onun altın işlemeli ipek elbiselerini, yakutlarla süslenmiş tacını, altın ve her türlü ziynet eşyasını Hz. Ömer ve Müslümanlar görsünler

diye kendisine giydirmişlerdi. Heyet Medine'ye girince Hz. Ömer'i yerinde aramış ama nerede olduğunu sorunca onlara: Kûfeden gelen bir heyetle görüşmek üzere mescide gitmiş, denilmesi üzerine oraya gittiler. Hz. Ömer'i mescidde bornozu üzerine yaslanmış halde uzanmış gördüler. Hz.Ömer, gelen heyeti karşılamak amacıyla bunu giyinmişti. Heyet gittikten sonra onu yastık gibi yapıp uyumuştı. Elinde kamçısı olduğu halde uykudayken yanına vardılar. Hürmüzan:

—Ömer nerede? diye sorunca ona:

— İşte Ömer bu., diye cevap verdiler. Bu sefer Hürmüzan:

—Peki, onun bekçileri ve perdedarları nerede? diye sorunca kendisine:

—Onun ne bekçileri, ne perdedarları, ne de katipleri vardır, dediler. Bu sefer Hürmüzan:

—O zaman bunun peygamber olması gerekiyor, demiş. Yanındaki-ler de:

—Peygamber değil ama Peygamberler gibi davranıyor, diye cevap vermişlerdi.

Hız. Ömer, çevresindekilerin gürültüleriyle uyanmış, kalkıp oturmuş, daha sonra Hürmüzan'a dikkatle bakınca: "

—Yoksa bu Hürmüzan mı? diye sormuş, oradakiler de:

—Evet, diye cevap vermişlerdi. Bu defa Hürmüzan'ı iyiden iyiye süzmüş, üzerindeki ziynet eşyasına dikkatle bakmış, daha sonra da: "Cehennem ateşinden Allah'a sığınır ve ondan yardım dilerim. Bunu ve benzerlerini İslâmiyet'le zelil kılan Allah'a hamd olsun. Ey Müslümanlar topluluğu, şu dine sarılın ve Peygamberimizin yolundan yürüyün, dünya sizi şımartmasın. Çünkü dünya çok gaddardır." demişti.

Orada bulunanlar:

—Ey mü'minlerin emiri, bu Ahvaz hükümdarıdır. Bununla konuş, dedilerse de Hız. Ömer:

—Hayır, üzerindeki ziynetleri tamamen çıkarmadıkça kendisiyle konuşmayacağım, dedi. Bunun üzerine Hız. Ömer'in emrini yerine getirdiler, üzerindeki zinetleri Hürmüzan'dan çıkardılar ve ona kalın dokunmuş bir elbise giydirdiler. Hız.Ömer, ona sordu:

—Ey Hürmüzan! Sen antlaşmayı bozmanın ve Allah'ın emirlerine karşı gelmenin sonunun ne olduğunu gördün mü?

—Ey Ömer! Cahiliye döneminde Allah bizleri başbaşa bırakmış, sonunda biz sizi yenmiştik, ama şimdi siz bizi yendiniz.

—Peki peşpeşe antlaşmanı bozarken neye dayanıyordun?

—Bunu sana anlatmadan önce beni öldürmenden korkuyorum.

—Hayır, bundan korkma, Hız.Ömer'in böyle cevap vermesi üzerine Hürmüzan su istedi. Kendisine oldukça kaba ve kalın bir bardakla su getirilince Hürmüzan:

—Ben susuzluktan ölecek olsam bile böyle bir kaptan şu içmem, dedi. Bu sefer onun beğenebileceği bir bardakla kendisine su getirildi. Su getirilince Hürmüzan şöyle dedi:

—Suyumu içerken öldürülmekten korkuyorum. Hz.Ömer’de ona şöyle dedi:

—Hayır, bu suyu içip bitirinceye kadar senin için korkulacak bir durum yok. Hürmüzan suyu alıp dökünce Hz. Ömer:

—Ona bir daha su getiriniz, susuzken onu öldürmeyiniz, diye emir vermiş, fakat Hürmüzan:

—Benim suya ihtiyacım yok. Ben suyu bahane ederek eman almak istemiştım, diye cevap verince Hz. Ömer, kendisine:

—Ben seni öldüreceğim! Hürmüzan da:

—Sen bana eman vermiştın, demiş. Hz. Ömer:

—Sen yalan söylüyorsun, deyince Enes b. Malik:

—Ey mü’minlerin emiri! Doğru söylüyor, sen gerçekten ona eman verdin, demişti. Bunun üzerine Hz. Ömer:

—Ey Enes, ben Meczee b. Sevr ile Bera b. Malik’i öldüren birine nasıl eman verebilirim? Allah’a yemin ederim, ya bana bir çıkış yolu gösterirsin; yahut seni cezalandırırım, deyince Enes ona şöyle dedi:

—Sen ona: “Bana durumu anlatıncaya kadar korkacak bir durum yok ve bu suyu içinceye kadar da senin için korkulacak birşey yok.” dedin. Hz. Ömer yanında bulunanlarda benzeri şeyleri söyleyince Hürmüzan’ın üzerine giderek ona:

—Beni kandırdın, Allah’a yemin ederim ki sen Müslüman olmayıncaya kadar bunu kabul etmiyorum, demiş, o da Müslüman olmuştu. Bunun üzerine Hz.Ömer kendisine 2000 dirhem tahsis etmiş ve Medine’ye yerleştirmişti.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ömer’le Hürmüzan arasında Muğire b. Şube tercümanlık yapmıştı. Hz.Ömer, Muğire’ye:

—Nereli olduğunu sorun, demiş. Hürmüzan da Mührican’lı olduğunu söylemişti. Hz.Ömer:

—Kendi hüccetini söyle bakalım, deyince Hürmüzan:

—Diri sözümü, ölü sözünü mü söyleyeyim? diye sormuş, Hz. Ömer de:

—Diri sözünü söyle, deyince Hürmüzan:

—Sen bana eman vermiş oldun, dedi. Hz. Ömer:

—Sen bana hile yaptın ve Müslüman olmadığın takdirde bunu kabul etmeyeceğim, demişti. Bunun üzerine Hürmüzan Müslüman olmuştu. Hz. Ömer, ona 2000 dirhem maaş tahsis etmişti. Sonra Zeyd gelmiş, o da Hz. Ömerle Hürmüzan arasında tercümanlık yapmıştı.

Ben derim ki: Müslüman olduktan sonra Hürmüzan İslâmiyet’i güzelce yaşadı. Hz. Ömer’den ayrılmıyordu. Nihayet Hz. Ömer öldürül-

müş, bazı kimseler onun ve Cüfeyne'nin Ebu Lü'lü ile işbirliği içinde olduğunu söyleyip onu suçlamışlardı. Bunun üzerine Ubeydullah b. Ömer, Hürmüzan ile Cüfeyne'yi öldürmüştü. Bununla ilgili ayrıntılı açıklama ileride verilecektir. Bize ulaşan bir rivayete göre Ubeydullah, kılıcını çekip Hürmüzan'ı öldüreceği zaman o, "Lâ ilahe illallah" demişti. Ubeydullah, Cüfeyne'nin alnına da haç işareti çizmişti.

Özetleyecek olursak deriz ki: Hz. Ömer Müslümanların Acem illelerinde yayılmalarını men ediyordu. Çünkü Acemlerin onlara zarar vermelerinden korkuyordu. Nihayet Ahnef b. Kays, ona Acem illerinde fetihleri genişletmelerinin menfaat gereği olduğunu ifade etmiş ve hükümdar Yezdücürd'ün devamlı surette Acemleri Müslümanlarla savaşma kışkırttığını, eğer Müslümanlar Acemlerin kökünü kazımazlarsa, Acemlerin sürekli olarak İslâm'a ve Müslümanlara karşı savaşa arzulu olacaklarını bildirmişti. Hz. Ömer, onun bu görüşünü uygun görmüş ve tasvib etmişti. Müslümanların Acem illerinde fetihleri genişletmelerine izin verdi. Bu sebeple Müslümanlar, birçok yeri daha fethettiler. Allah'a hamd olsun. İleride açıklanacağı gibi Acem illerindeki fetihlerin çoğu, hicretin onsekizinci senesinde gerçekleşti.

Tekrar Sus şehrinin ve Cündü Sabur'la Nihavend'in fethi konusuna dönelim. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Ebu Sebre, beraberindeki yüksek rütbeli komutanlarla birlikte Tüster'den Sus'a giderek orayı kuşattı ve savaşa başladı. İki taraftan da çok sayıda adam öldürdü. Sus şehrinin bilginleri, İslâm askerlerinin bulunduğu yere doğru surlardan egilip şöyle seslendiler:

—Ey Müslümanlar topluluğu, şu beldeyi kuşatma işinde kendinizi boşa yormayın. Geçmişlerimizin bize anlattıklarına göre burayı ancak ya Deccal yada aralarında Deccal'ın bulunduğu bir millet fethedecektir. Ebu Musa el-Eş'arî'nin askerleri arasında Safi b. Sayyad da bulunuyordu. Ebu Musa onu, Sus şehrini kuşatanlar arasında göndermişti. Safi b. Sayyad, şehrin kapısına gelmiş, kapıyı ayağıyla tekmeleyince zincirler kopmuş, kilitler kırılmış, böylece Müslümanlar şehire girmiş ve orada buldukları düşmanları öldürmüşlerdi. Nihayet düşmanlar, eman dileğinde bulundular ve barış çağrısı yaptılar. Müslümanlar, onların bu çağrısına icabet ettiler. Sus şehrinin valisi Hürmüzan'ın kardeşi Şehriyar'dı. Neticede Müslümanlar, Sus'u aldılar. Orası yeryüzünün en eski şehirlerindendi. Hatta anlatıldığına göre orası yeryüzünde kurulan ilk şehirmiş, doğrusunu Allah bilir.

İbn Cerir'in anlattığına göre Müslümanlar, Sus şehrinde Danyal'ın mezarını buldular. Ebu Musa, oraya geldikten ve Ebu Sebre'nin de Cündü Sabur'a gitmesinden sonra bu durumu bir mektupla Hz. Ömer'e bildirmiş; Hz. Ömer de yazdığı cevabi mektupta Danyal'ın mezarını insanlardan gizlemesini ve yerini belirsiz hale getirmesini emretmiş, Ebu

Musa da bu emri yerine getirmiştir. Biz bu hususu, "Hz. Ömer'in Sireti" adlı eserde detaylı olarak anlatmışızdır. Allah'a hamd olsun.

İbn Cerir dedi ki: Bazıları dediler ki; Sus şehri ile Ram Hürmüz'ün fethi ve Hürmüz'ın Tüster'den Hz. Ömer'e gönderilmesi, hicretin yirminci senesinde olmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

Hz.Ömer, bir mektup göndererek Numan b. Mukrin'in Nihavend'li-ler üzerine gitmesini emretmişti. O da bu emir üzerine Nihavend'e doğru yola çıkmış, oraya varmadan önce yol üzerinde büyük bir şehir olan Mah şehrine uğramış, orayı fethettikten sonra Nihavend'e gidip orayı da fethetmişti. Allah'a hamd olsun.

Ben derim ki: İleride de açıklanacağı gibi Nihavend şehri, hicretin yirmibirinci senesinde fethedilmiştir. Bu, gerçekten büyük bir olay ve önemli bir fetihtir. Zer b. Abdullah el-Fekimî de Cündü Sabur şehrini fethetmiş, o beldeleri Müslümanlara kazandırmıştı.

Şunu da belirtelim ki Yezdücürd, şehirden şehire geçmekte iken nihayet gidip İsfahan'da ikamete başladı. Önde gelen arkadaşlarından 300 kişiyi Siyah ismindeki bir adamın emrine vermiş, onlar da Müslümanların önünden şehirden şehire kaçıp firar ediyorlardı. Nihayet Müslümanlar, Tüster ve İstahr şehirlerini fethedince Siyah, arkadaşlarına şöyle dedi: "Şunlar bahtsızlık ve zilletten sonra eski hükümdarların mekanlarına sahip oldular. Karşılaştıkları her orduyu kırıp geçtiler. Vallahi bu boşuna değildir." İslâmiyet ve İslâm'ın azameti, Siyah'ın kalbine girmişti. Bu konuşmasından sonra arkadaşları ona tabi olacaklarını bildirdiler. Bu arada Ammar b. Yasir de onlara haber göndererek onları Allah'a imana davet etti. Onlar da Ebu Musa el-Eş'arî'ye haber göndererek Müslüman olduklarını bildirdiler. Ebu Musa da onların Müslüman olduklarını bir mektupla Hz. Ömer'e bildirdi. Hz. Ömer, onlara 2000'er dirhem maaş bağlamasını emretti. Hatta bunlardan altı kişiye 2500'er dirhem bağlanması emrini vermişti. Bunlar İslâmiyet'i güzelce yaşadılar. Kavimleri olan Farşlıları Müslümanların yenmesi hususunda büyük yararlılıkları oldu. Öyle ki bir gün İranlılar, müstahkem bir kalede kuşatma altına alınmış iken ve Müslümanlar, onların yanına giremezken bunlardan biri, geceleyin kale kapısına gelmiş, elbisesini kana bulamış, Farşlılar onu görünce kendilerinden olduğu zannına kapılmışlar, bu yüzden içeri alıp korumak için kale kapısını ona açmışlar, o da kapıcının üzerine saldırıp öldürmüş ve arkada duran diğer arkadaşları da hücumla geçerek o kaleyi fethedip orada bulunan Mecusileri öldürmüşlerdi. Buna benzer daha birçok hayret verici yararlılıkları görülmüştü. Allah, dilediği kulunu dosdoğru yola iletir.

İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Ömer, Horasan ve Irak beldelerine İranlılarla savaşmak ve Fars illerindeki fetihleri -Ahnef b. Kays'ın tavsiyesi üzerine- genişletmek amacıyla bayraklar ve sancaklar hazırladı.

Bu sebeple ileride de açıklayacağımız ve dikkatlerinizi çekeceğimiz gibi hicretin onsekizinci senesinde çok sayıda fetih gerçekleşti.

Hicretin onyedinci senesinde mü'minlerin emiri Hattab oğlu Ömer, insanlara hacc ettirdi. Daha sonra vilayetlere atadığı valilerin adlarını açıkladı. Bu valilerin adlarını önceki sayfalarda açıklamıştık. Yalnız Muğire b. Şube, Basra'daki valilik görevinden alınarak yerine Ebu Musa el-Eş'arî atanmıştı.

Ben derim ki: Hicretin onyedinci senesinde bazı kimseler vefat ettiler. Bunların daha önce vefat etmiş olduklarını söyleyenler de vardır. Bu vefat edenlerin adlarını açıklamıştık. Bunların hicretin onyedinci senesinde değil de daha sonra vefat etmiş olduklarını söyleyenler de olmuştur. Yeri gelince bunlardan bahsedeceğiz. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRİ ONSEKİZİNCİ SENE

Bilginlerden büyük bir kısmının da katıldığı meşhur görüşe göre Amvas taunu bu senede görülmüştür. Biz ise Seyf b. Ömer'le İbn Cerir'in görüşlerine tabi olarak bu taunun, hicri onyedinci senede görüldüğü kanaatindeyiz. Ancak bu senede taun sebebiyle vefat eden şahsiyetlerin adlarını inşaallah ileriki sayfalarda nakledeceğiz.

İbn İshak ile Ebu Maşer dediler ki: Bu senede Amvas taunu ve kıtlık görüldü. Bu iki sebepten insanlar mahvoldular.

Ben derim ki: Bu senede Hicaz diyarının her tarafında umumi bir kıtlık görüldü. İnsanlar açlığa maruz kaldılar. Bununla ilgili geniş açıklamayı "Hz. Ömer'in Sireti" adlı kitapta vermişizdir. Bu seneye "kül senesi" anlamına gelen "Remade senesi" denilmiştir. Çünkü yağmurun azlığından ötürü toprakların rengi değişmiş, âdeta küle dönmüşlerdi. Yine yağmurun azlığı sebebiyle rüzgarlar toprakları kül gibi savurmayaya başlamışlardı. Belki de bu iki sebepten ötürü bu seneye "kül senesi" anlamına gelen "Remade senesi" denilmiş olabilir. Doğrusunu Allah bilir.

Bu senede Hicaz diyarındaki insanlar kıtlığa maruz kaldılar. Kabileler, Medine'ye akın akın geldiler. Hiçbirinin yanında azık kalmamıştı. Bunlar, Hz. Ömer'e başvurdular. Hz. Ömer de beytü'l-maldaki yiyecek ve malları onlara dağıttı. Beytü'l-malda da birşey kalmadı. Hz. Ömer, İnsanlar kıtlıktan kurtuluncaya kadar yağ ve yağlı şeyleri yememeye söz verdi. Bolluk zamanında süte ve yağa ekmek doğrayarak yerdi. Kıtlık senesinde ise zeytinyağına ve sirkeye ekmek doğrayarak yemeye başladı. Zeytinyağını rahatlıkla yeyip hazmederdi, ama bununla beraber doymuyordu. Hz. Ömer'in rengi karardı, kilo kaybetti, öyleki zayıflıktan dolayı hastalanmasından korkuldu. İnsanların bu hali dokuz ay devam etti. Sonra yavaş yavaş bolluğa ve refaha kavuşuldu. İnsanlarda Medine'den ayrılıp yerlerine döndüler.

Şafii dedi ki: Bana ulaşan bir habere göre Araplardan bir adam, kabilelerin Medine'den ayrılıp yerlerine dönüşleri esnasında Hz. Ömer'e şöyle demişti:

"Kıtlık, senin üzerinden çekilip gitti. Çünkü sen hür bir kadının oğlusun." Yani insanlara iyilikte bulundun, onlara insafla davrandın ve ihsanda bulundun.

Bize ulaşan bir rivayete göre Hz. Ömer, kıtlık senesinde bir gece Medine'de şehri dolaşırken hiç kimsenin gülmediğini ve insanların eskiden âdet haline getirdikleri gibi sohbet etmediklerini ve dilenen hiçbir dilenciye rastlamadığını gördü. Bunun sebebini sorduğunda kendisine şöyle dediler: "Ey mü'minlerin emiri! Dilenciler dilendiler ama kendilerine birşey verilmeyince dilenmekten vazgeçtiler. İnsanlar, keder ve sıkıntı içindedirler. Onun için sohbet edip gülmüyorlar." Bunun üzerine Hz.Ömer, Basra valisi Ebu Musa'ya ve Mısır valisi Amr b. As'a ayrı ayrı mektup yazarak Ümmet-i Muhammed'e yardım etmelerini istedi. Bu valilerden her biri buğday ve diğer yiyecekleri taşıyan büyük birer kafiye Medine'ye gönderdiler. Amr b. As'ın gönderdiği kafiye deniz yoluyla Cidde'ye vardı. Cidde'den Mekke'ye nitikal etti.

Ancak Amr b. As'ın Mısır valiliğinin kıtlık senesinde yani hicretin onsekizinci senesinde olması, anlaşılması güç bir ifadedir. Çünkü Mısır, hicretin onsekizinci senesinde henüz fethedilmemişti. Şu halde ya kıtlık senesi hicretin onsekizinci senesinden sonradır veya Amr b. As'ın Mısır valiliğinin kıtlık senesine rastladığını söylemek yanlıştır. Doğrusunu Allah bilir.

Seyf b. Ömer'in, üstadlarından naklen anlattığına göre Ebu Ubeyde, 4000 bineklik bir azık ve gıda kervanı ile Medine'ye gelmiş, Hz. Ömer, bu gıda maddelerinin Medine çevresindeki kabilelere dağıtılmasını emretmişti. Bu işi tamamladıktan sonra Hz.Ömer, ona 4000 dirhem verilmesini emretmiş, ancak Ebu Ubeyde bu parayı kabul etmek istememişti. Hz. Ömer ısrar edince kabul etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Seyf b.Ömer, Abdurrahman b. Ka'b b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Kıtlık, hicri onyedinci senenin sonu ile hicri onsekizinci senenin başında oldu. Medinelilerle Medine çevresindeki insanlar açlığa maruz kaldılar. Bu yüzden birçok insan öldü. Öyle ki vahşi hayvanlar, Medine'ye gelip insanlara sığınıyorlardı. İnsanlar ve Hz. Ömer, bu durumda diğer şehirlerle ilişkileri kesilmiş, âdeta mahsur bir halde iken Bilal b. Haris el-Müzenî gelip Hz. Ömer'le görüşmek için izin istedi. Huzura kabul edilen Bilal b. Haris:

—Ben, Rasûlullah'ın sana gönderdiği bir elçiyim. Rasûlullah, sana diyor ki: "Ben seninle sözleşmiş idim. Sen sözünde duran, ahitlerini yerine getiren bir kişisin." dedi. Hz. Ömer, ona:

—Sen bu rüyayı ne zaman gördün, diye sorunca adam:

—Dün gece gördüm, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer, insanlara namaz için camide toplanmaları duyurusunu yaptırdı. Camide toplananlara iki rekat namaz kıldırdıktan sonra kalkıp onlara şöyle dedi:

—Siz, benden hoşunuza gitmeyecek birşey gördünüz mü?

Cemaat:

—Kesinlikle hayır. Ancak neden böyle soruyorsun? diye karşılık verince Hz.Ömer, Bilal'in rüyasını anlattı. Cemaat da:

—Bilal doğru söylüyor, Allah'tan yağmur yağdırmasını iste, sonra da Müslümanlardan yardım talebinde bulun, dediler.

H. Ömer de şöyle dedi:

—Allahu Ekber! Belanın süresi doldu. Kıtık üzerimizden kalktı. Bir kavimden talepte bulunmalarına izin verilince mutlaka o eza ve bela üzerlerinden kalkar.

Bundan sonra Hz.Ömer, valilere mektup yazarak Medine'ye ve çevresindeki insanlara yardım etmelerini istedi. Bu mıntikalarda yaşayan kimselerin açlıktan bitkin düştüklerini bildirdi. İnsanları da yağmur duasında bulunmak için şehir dışına çıkardı. Abbas b. Abdülmuttalib ile birlikte yaya olarak yağmur duasında bulunmak üzerer şehir dışına çıktılar. Hz. Ömer, bir hutbe okudu. Hutbesini kısa kesti. Sonra namaz kıldı. Namazını tamamlayınca diz üstü çöküp şöyle dua etti: "Allah'ım, yalnızca sana ibadet ediyor ve yalnızca senden yardım diliyoruz. Allah'ım, bizi bağışla, bize merhamet et ve bizden razı ol." Duadan sonra geri döndüler. Medine evlerine ulaşmadan yağmur yağmaya başladı. Her taraf âdeta sular altında kaldı.

Seyf b. Ömer, Asım b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Bir seferinde Müzeyne kabilesinden bir kadın eşine şöyle dedi:

—Helak olduk. Bize hiç olmazsa bir koyun kesiver, deyince kocası Bilal, ona:

—Bu koyunlarda yenecek birşey kalmadı ki, diye cevap verdiyse de hanımı ısrar edince o da kalkıp koyunu kesmek zorunda kaldı. Derisinin altında sade ve kırmızı renkli bir kemik görünce :

—Ah ya Muhammed! diye seslendi. Gece olunca rüyasında Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördü. Rasûlullah (s.a.v.), onun yanına gelerek:

—Yağmurun yağacağını sana müjdeliyorum. Ömer'in yanına git, benden ona selam söyle ve kendisine: "Ben seninle sözleştim. Sen, sözünde duran ve ahitlerini yerine getiren bir kişisin. Akhnı başına al ey Ömer, de." dedi. Bunun üzerine Bilal kalkıp Hz. Ömer'in bulunduğu eve gelerek kölesine:

—Rasûlullah (s.a.v.)'ın elçisinin içeri girmesi için izin iste, diye söyledi. Köle, Hz. Ömer'den izin alınca Bilal, Hz.Ömer'le görüşüp rüyasını anlattı. Bundan ürken Hz.Ömer, dışarı çıkıp halkın toplanması için seslenilmesini emretti. Mescide gidip minbere çıktı ve şöyle dedi:

—Sizleri doğru yola ileten Allah aşkına soruyorum. Sizler bende hoşunuza gitmeyecek birşey gördünüz mü?

Cemaat:

—Kesinlikle hayır, ancak neden böyle soruyorsun? diye karşılık verince Hz. Ömer, onlara Bilal'in rüyasını anlattı. Herkes rüyanın ne demek olduğunu kavradığı halde Hz. Ömer kavrayamamıştı. Kendisine:

—Peygamber senin yağmur duasına çıkmakta geciktiğini söylemek istiyor. Bizi de alarak yağmur duasına çık, dediler. Bunun üzerine Hz.Ömer,157

gerekli ilanı yaptırarak Hz.Abbas'la birlikte yaya yürüyerek yağmur duasına çıktı. Hz.Ömer, bir hutbe okudu ve çok özlü bir konuşma yaptı. Namaz kıldıktan sonra dizleri üzerine kapanarak şöyle dua etti: "Allah'ım! Bize yardımcı olacak herkes yardım etmekten acze düştü. Biz gücümüz ve imkanlarımızla birşey yapamaz hale geldik, aciz kaldık. Sen olmayınca ne birşey yapabiliriz, ne de bir kudretimiz söz konusudur. Allah'ım, sen bize yağmur ihsan et. Kullara ve ülkelere hayat ver."

Hafız Ebu Bekir el-Beyhakî, Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hz. Ömer, zamanında Müslümanlar kıtlığa maruz kaldılar. Adamın biri, Peygamber (s.a.v.)'ın mezarının yanına gelip:

—Ya Rasûlallah! Ümmetine yağmur vermesini Allah'tan iste. Çünkü helak oldular,dedi.

Daha sonra Rasûlullah, o adamın rüyasına girip şöyle dedi:

—Ömer'e git, ona benden selam söyle ve kendilerine yağmur yağdırılacağını haber ver ve ona de ki: "Ey Ömer, aklını başına al, aklını başına al"

Adam uykudan uyanınca Hz.Ömer'e gidip rüyasını anlattı. Hz. Ömer de şöyle dedi: "Ya Rab, onlar ancak benim aciz kaldığım şeyden döndüler."

Taberanî, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz.Ömer, Abbas b. Abdülmuttalib'le birlikte yağmur duasına çıktı. Dua esnasında şöyle dedi:

"Allah'ım, peygamberimizin zamanında kıtlığa maruz kaldığımız zaman onu vesile ederek senden yağmur istiyorduk. Şimdi de peygamberimizin amcasını sana vesile edinerek yağmur istiyoruz."

Buharî, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Müslümanlar kıtlığa maruz kaldıkları zaman Hz. Ömer, Abbas b. Abdülmuttalib'i Allah'a vesile edinerek yağmur istiyor ve şöyle diyordu: "Allah'ım, daha önce biz peygamberimizi sana vesile edinerek senden yağmur istiyorduk, sen de bize yağmur yağdırıyordun. Şimdi de peygamberimizin amcasını sana vesile ediniyoruz, bize yağmur yağdır." Bu duadan sonra Cenâb-ı Allah, Müslümanlara yağmur yağdırdı.

Ebu Bekir b. Ebu'd-Dünya, "Kitabü'l-Matar" ve "Davetine İcabet Edilenlerin Kitabı" adlı eserlerde Havvad b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, yağmur duasına çıktı. Müslümanlara iki rekat namaz

kıldırıdıktan sonra şöyle dua etti:

"Allah'ım, senden mağfiret diliyor ve yağmur yağdırmanı istiyorum." Müslümanlar ve Hz. Ömer, dua yerinden ayrılmadan yağmur yağdı. Öte yandan çöldeki bedeviler gelip şöyle dediler:

—Ey mü'minlerin emiri, bir ara falan saatte biz vadimizde iken üzerimizden bir bulut geçti. Bulutun içinden şöyle bir sesin geldiğini duyduk. "Ey Ebu Hafs (Ömer), sana yardım geldi. Ey Ebu Hafs, sana yardım geldi."

İbn Ebu'd-Dünya, Şabi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, insanlar için yağmur duasına çıktı. Ama sadece istiğfar-da bulundu. Sonra geri döndü. Halk ona:

—Ey mü'minlerin emiri, yağmur dileğinde bulunduğunu görmedik, deyince o şöyle cevap verdi:

—Yağmuru yüklenip semadan yere indirecek şey ile yağmur talebinde bulundum. Böyle dedikten sonra Hz. Ömer, yağmuru yere getirecek olan şeyin istiğfar olduğunu kastederek şu ayetleri okudu:

"Rabbinizden mağfiret dileyin ve O'na tevbe edin." (Hud, 8.)

"Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır. Sizi gökten bol bol yağmur indirsın." (Nah, 10-12.)

İbn Cerir, Şabi'den naklederek anlatıyor: Ebu Ubeyde'nin, aralarında Dırrar ile Ebu Cendel b. Sehl'in de bulunduğu Müslümanlardan bir grup insanın içki içtiklerinden söz eden mektubu Hz. Ömer'e bu yıl gelmişti. Ebu Ubeyde, mektubunda şöyle diyordu:

"Biz, bu adamlara sorduğumuzda tevbe ettiler ve: "Bize seçim hakkı verildi, biz de seçimde bulunduk." diye cevap verdiler (Yani içkiyi yasaklayan ayetin sonunda Cenâb-ı Allah, Müslümanlara hitaben: "Artık bundan vazgeçersiniz değil mi? diye sorarak güya onlara bir seçim hakkı vermiş ve onlar içki içmeye son vermeyerek bu seçim hakkını kullandıklarını beyan etmişlerdi.). Daha sonra Ebu Ubeyde: "Siz içki içmeye son vermeyecek misiniz?" diye sormuş, ama içkinin yasaklığını kesin bir ifadeyle belirtmemişti. Hz. Ömer de Müslümanları topladı. Onlar, bu içki içenlerin görüşleri hilafına icma ettiler. Ayet-i kerimedeki: "Artık siz bundan vazgeçtiniz değil mi?" ifadesinin; "Siz buna son verin." anlamına geldiğini ve içki içen bu kişilerin seksen sopayla cezalandırılmasının gerektiği kararına varıp icma yaptılar. Hatta ayeti bu şekilde tevil etmeyip içki içmeye devam eden kimselerin öldürülmesi kararına vardılar.

Hz. Ömer de bu kararı Ebu Ubeyde'ye bildiren bir mektup gönderdi ve mektubunda şu talimatı verdi: "Onları çağır ve içkinin hükmünü onlara sor. Eğer helal olduğunu söylerlerse onları öldür. Haram olduğunu söylerlerse -içki içtiklerinden ötürü- onlara seksen değnek vurarak cezalandır."

Ebu Ubeyde, içki içenleri çağırıp sordu. Onlar da içki içmenin haram olduğunu itiraf ettiler ve yanlış tevilde bulunarak içki içmeye devam ettiklerine pişman oldular. Kendilerine seksen değneklik içki içme haddi tatbik edildi. Ebu Ubeyde de bunu bir mektupla Hz. Ömer'e bildirdi ve bu hususta Ebu Cendel'e mektup yazıp durumu bildirmesini talep etti. Hz. Ömer de bu hususta Ebu Cendel'e şöyle bir mektup yazıp gönderdi: "Ömer'den Ebu Cendel'e. Kuşkusuz Cenâb-ı Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Ama bundan başka günahları dilediği kimseye bağışlar. Tевbe et, başını kaldır. Ortaya çık, ümidini kesme, zira yüce Allah, buyuruyor ki:

"De ki: Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah, günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir." (ez-Zümer, 53.)

Hz.Ömer, halka şöyle bir mektup gönderdi: "Kendi nefsinize bakın. Dinin hükümlerini değiştirmek isteyenlere hep birlikte karşı koyun. Kimseyi ayıplamayın. Aksi takdirde aranızda bela ve musibet yaygınladır."

Ebu Zehra el-Kuşeyrî de bu konuda şöyle bir şiir söylemişti:

"Görmez misin ki gelek delikanlının ayağını kaydırıyor. Ölümü geri çevirmeye güç yetiremiyor. Sabrettim. Sabırsızlık göstermedim. Kardeşlerim öldüğü halde. Ben hiç bir gün içki bardağından ayrılacak değilim. Emirü'l mü'minin, içki bardağını yere vurdu. İçkinin dostları ise salonların çevresinde ağlıyorlar."

Vakidî ile diğerleri dediler ki: Hicretin onyedinci senesinin zilhicce ayında Hz.Ömer, Makam-ı İbrahim'in yerini değiştirdi. Burası daha önce Ka'be'nin duvarına bitişik vaziyette idi. Makam-ı İbrahim'in yanında namaz kılan kimseler, Ka'be'yi tavaf edenler yüzünden namazlarını saşırmasınlar, diye Makam-ı İbrahim'i biraz geriye doğru aldı. Allah'a hamd ve minnet olsun

Yine bu senede Hz.Ömer, Şureyh'i Kûfe'ye, Ka'b b. Sur'u da Basra'ya kadı tayin etti. Yine bu senede Hz.Ömer, insanlara hac ettirdi.

Rakka, Urfa ve Harran, İyaz b. Ganem tarafından fethedildi. ayn ve el-Verde ise Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas tarafından fethedildi.

Şeyh Zehebî, tarihinde şöyle der: Hicretin onyedinci senesinde Ebu Musa el-Eş'arî, Urfa ve Samsat'ı zor kullanarak ele geçirdi. Bu sene başında Ebu Ubeyde, İyaz b. Ganem'i Cezire taraflarına gönderdi. O da Ebu Musa ile karşılaştı, ikisi birlikte Harran ile Husaybin'i ve Cezire'nin bazı yerlerini fethettiler. Kimi onların buraları zor kullanarak fethettiklerini, kimi ise barış yoluyla fethettiklerini söylemişlerdir. Yine bu senede İyaz b. Ganem, Musul'a giderek orayı ve çevresini zor kullanarak fethetmiştir. Bu senede Sa'd, Kûfe camisini inşa ettirdi.

Vakidî dedi ki: Hicretin onyedinci senesinde Amvas taunu görüldü.

Bu hastalık yüzünden 25 000 kişi vefat etti.

Ben derim ki: Bu hastalık, küçük bir belde olan Amvas'a nisbet edilir. Amvas, Kudüs ile Remle arasında küçük bir şehirdir. Hastalık ilk olarak orada görüldüğü için Amvas taunu denildi. Sonra hastalık Şam'da yayıldı. Doğrusu biz Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.

Vakidî dedi ki: Amvas taunu sebebiyle Şam'da 25 000 Müslüman vefat etti. Başkaları ise 30 000 Müslümanın vefat ettiğini söylemişlerdi. Burada bu Müslümanların önde gelen şahsiyetlerinin adlarını sıralayacağız:

HARİS B. HİŞAM

Bu zat, Ebu Cehil'in kardeşi olup Mekke fethi gününde Müslüman oldu. Lider bir kimse olup İslâmiyet döneminde de şerefliydi. Bir kavle göre hicretin onyedinci senesinde Şam'da şehid oldu. Vefatından sonra Hz.Ömer, onun karısı Fatıma ile evlendi.

ŞURAHBİL B. HASENE

Dört büyük komutandan biridir. Filistin komutanıydı. Soy kütüğü şöyledir: Şurahbil b. Abdullah b. Muta' b. Katan el-Kindî. Beni Zühre kabilesinin müttelikidir. Hasene, anasının adıdır. Anasının adıyla tanındı. İslâm'ın ilk zamanlarında Müslüman oldu. Habeşistan'a hicret etti. Hz. Ebu Bekir, onu Şam'a gönderdi. Ordunun dörtte birine komuta etti. Hz. Ömer zamanında da bu görevini sürdürdü. Hicretin onsekizinci senesinde o, Ebu Ubeyde ve Ebu Malik el-Eş'arî aynı günde hastalanarak vefat ettiler. İbn Mace tarafından rivayet edilen iki hadisi vardır. Hadislerden birisi, abdestle ilgilidir. Diğeri ise başka bir konuyla ilgilidir.

AMİR B. ABDULLAH B. CERRAH

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: "Amir b. Abdullah b. Cerrah b. Hilal b. Uheyd b. Dabbe b. Haris b. Fihri el-Kureşî. Ebu Ubeyde b. Cerrah el-Fihri. Bu ümmetin emin ve güvenilir adamıydı. Cennet le müjdelenen onsahebelerden biridir. Aynı günde Müslüman olan beş kişiden biridir. Kendisiyle beraber Osman b. Maz'un, Ubeyde b. Haris, Abdurrahman b. Avf ve Ebu Seleme b. Abdi Esed aynı günde Müslüman oldular. Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla İslâm'a girdiler. Hicret ettikleri zaman Rasûlullah (s.a.v.), onu Sa'd b. Muaz'la kardeş yaptı. Başka bir rivayete göre ise Muhammed b. Mesleme ile kardeş yapmıştır. Bu zat, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katıldı. Rasûlullah (s.a.v.), onun hakkında şöyle

buyurdu:

“Doğrusu her ümmetin emin bir kişisi vardır. Bu ümmetin emin kişisi ise Ebu Ubeyde b. Cerrah’tır. “Bu hadis, Buharî ve Müslim’in sahihlerinde sabittir. Yine Buharî ve Müslimin sahihlerinde sabit olduğuna göre Hz. Ebu Bekir, Beni Saide gölgesiğinde bey’at konusunu Ensâr’la görüşürken şöyle demiştir: “Ben sizin için şu iki adamdan birine razı oldum. Bunlardan birine bey’at edin. (Hz. Ebu Bekir böyle derken Hattab oğlu Ömer ile Ebu Ubeyde’yi kasdetmişti.)” Hz. Ebu Bekir, onu Şam’da ki ordunun dörtte birine komuta etmekle görevlendirerek Şam’a göndermişti. Halid b. Velid’i, savaş ilmini bildiğinden Irak’tan çağırarak Ebu Ubeyde’yle diğerlerine komutan yaptı.

Hz. Ömer halife olunca Halid’i görevden aldı. Yerine Ebu Ubeyde b.Cerrah’ı atadı ve ona Halid’e danışmasını emretti. Böylece Ebu Ubeyde’nin emanet ve güvenirliliği ile Halid’in şecaat ve kahramanlığı, İslâm ümmeti yararına olarak bir araya gelmiş oldu. İbn Asakir, Ebu Ubeyde’nin Şam’da emirü’l-ümera adını alan ilk kişi olduğunu söylemiştir.

Ebu Ubeyde’nin uzun boylu, nahif, elmacık kemikleri çıkık, yüzü etsiz, sakalı hafif, ön dişleri kırık bir kimse olduğunu söylemişlerdi. Ön dişlerinin kırıklık sebebi şuydu: Uhud savaşında Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanaklarına gömülen zırh halkalarını çıkarırken onun acı duymasından korktuğu için o halkaları dişleriyle çekmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu sebeple dişleri düşmüştü. Ama bu dişlerinin kırıklığından ötürü öyle bir güzel manzara meydana gelmişti ki, bu başkasında görülemezdi. Amvas taunu senesinde vefat etti. Yani Amvas taunu hicretin onsekizinci senesinde görülmüştür. Bu hastalık yüzünden o Fihl köyünde veya başka bir rivayete göre ise Cabiye’de vefat etmiştir. Şam’da Akabe yakınlarında bu asırlarda tanınıp şöhret bulan bir mezar görülmüştür ki Ebu Ubeyde’nin mezarı olduğu söylenir. Doğrusunu Allah bilir. Ebu Ubeyde vefat ettiği zaman ellisekiz yaşındaydı.

FADL B. ABBAS B. ABDÜLMUTTALİB

Yakışıklı, endamı düzgün güzel bir insandı.Veda haccında kurban bayramının ilk günü Rasûlullah (s.a.v.), onu bineğinin terkisine birdirmişti. O zaman o, genç ve yakışıklı bir adamdı. Şam fethinde hazır bulundu. Amvas taunu sebebiyle şehid oldu. Muhammed b. Sa’d, Zübeyr b. Bekkar, Ebu Hatim ve İbn Ruki bu görüştedirler ki doğrusu da budur. Mercü’s-Sifr savaşında şehid edildiğini söyleyenler de vardır. Hicretin yirmisekizinci senesinde Yermük’te vefat ettiğini söyleyenler de olmuştur.

MUAZ B. CEBEL

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Muaz b. Cebel b. Amr b. Evs b. Abid b. Adiy b. Ka'b b. Amr b. Adiy b. Ali b. Esed b. Saride b. Yezid b. Cüşem b. Hazrec el-Ensârî el- Hazrecî Ebu Abdırrahman el-Medenî. Kadri yüce değerli bir sahabeydi.

Vakidî dedi ki: Muaz, uzun boylu, saç ve ağzı güzel, dişleri parlak bir adamdı. Çocuğu olmamıştı. Başkalarının dediklerine göre onun, Abdurrahman adında bir oğlu olmuştu. Kendisiyle birlikte Yermük savaşına katılmıştı. Muaz, Akabe'de hazır bulundu. İnsanlar hicret ettiği zaman Rasûlullah (s.a.v.), onunla Abdullah b. Mesud'u kardeş kıldı.

Muhammed b. İshak'ın ifadesine göre Rasûlullah (s.a.v.), onunla Cafer b. Ebi Talib'i kardeş kılmıştır. Muaz, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katıldı. Peygamber (s.a.v.) 'in zamanında Kur'ân'ı toplayan dört Hazreçliden biridir. Diğerleri ise Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sabit ve Ebu Zeyd Ömer b. Enes b. Malik'di.

Ebu Davud ile Neseî, Muaz'dan rivayet ettiler ki, Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle buyurmuştur: «Ey Muaz! Allah'a yemin ederim ki, seni seviyorum. Her namazdan sonra: "Allah'ım! Seni anma, sana şükretme ve sana güzelce ibadet etme hususunda bana yardım et." demeyi sakın ihmal etme.»

Ahmed İbn Hanbel'in "Müsned"i ile Neseî ve İbn Mace'nin sünenlerinde Enes'ten rivayet olunduğuna göre Muaz b. Cebel, sahabeler arasında helal ve haramı en iyi bilen kimseydi. Rasûlullah (s.a.v.), onu Yemen'e göndermiş, gönderirken de ona:

—Neyle hükmedeceksin? diye sormuş, o da şu cevabı vermişti:

—Allah'ın kitabıyla.

Hiz. Ebu Bekir de onu Yemen'deki görevinde bırakmıştı. O, Yemen'de insanlara hayır ve iyiliği öğretiyordu. Sonra Şam'a göçtü. Ebu Ubeyde, Tauna yakalaandığında onu yerine halef kıldıktan sonra kendisi de bir sene sonra vefat edinceye kadar Şam'da kaldı. Ömer b. Hattab onu överek: "Doğrusu Muaz, âlimlerin önünde yüksek bir tepe üzerinde haşredilecektir." derdi. Abdullah b. Mesud da: "Biz Muaz'ı, İbrahim Halilullah'a benzetiyorduk." dedikten sonra sözünü şöyle sürdürdü: "Doğrusu Muaz, Allah'a gönülden ibadet eden, şirkten uzak bir kimse idi. Müşriklerden olmadı."

Muaz b. Cebel, hicretin onsekizinci senesinde Şam'ın Gurinsan mıntıkasının doğusunda vefat etti. Hicri ondokuzuncu senede vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi onyedinci senede vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Meşhur kavle göre o, vefat ederken otuz sekiz yaşındaymış. Başkaları ise daha başka bir yaşta vefat ettiğini söylemiştir ki, doğrusunu Allah bilir.

YEZİD B. EBU SÜFYAN

Bu zatın soy kütüğü şöyledir. Yezid b. Ebu Süfyan Ebu Halid Sahr b. Harb b. Ümeye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf el-Kureşî el-Ümevî. Muaviye'nin kardeşiydi. Ondan daha yaşlı ve daha faziletliydi. Ona Yezidü'l-Hayr denirdi. Mekke fethi senesinde Müslüman oldu. Hüneyn gazvesine katıldı. Rasûlullah (s.a.v.), ona 100 deve ve kırk okiye gümüş verdi. Hz.Ebu Bekir, onu Şam'daki ordunun dörtte birine komuta etmek üzere oraya gönderdi. O, Şam'a ulaşan ilk komutan oldu. Hz.Ebu Bekir, onu uğurlarken yanında yaya yürümüş ve ona bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Onunla birlikte Ebu Ubeyde, Amr b. As ve Şurahbil b. Hasene'yi de komutan olarak Şam'a göndermişti. Bunlar, Şam'daki ordunun dört komutanı idiler. Dımaşk'ı fethettikleri zaman o, küçük Cabiye kapısından şehire girmişti. Hz. Ebu Bekir, Dımaşk'ın komutanlığını ona vaad etmişti. Hz. Ömer halife olunca onu oraya komutan yaptı. ve Ebu Bekir es-Sıddık'ın ona verdiği sözü böylece kendisi yerine getirmiş oldu. Yezid, oraya atanan ilk Müslüman vali ve komutan olmuştu.

Meşhur kavle göre o, Amvas taunu yüzünden vefat etmiştir. Velid b. Müslim, onun Kisariye'yi fethettikten sonra hicretin ondokuzuncu senesinde vefat ettiğini ileri sürmüştür. Vefat ettiği zaman Şam'a kendi yerine kardeşi Muaviye'yi vekil bıraktı. Hz. Ömer de Muaviye'nin Şam valiliğini onayladı. Allah onlardan razı olsun. Yezid'le ilgili kitaplarda fazla bir bilgi yoktur. Ebu Abdullah el-Eş'arî, Yezid'in şöyle bir hadisi rivayet ettiğini nakletmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: Namaz kılıp da rükûunu ve secdesini tam olarak yerine getirmeyen kimsenin durumu, sadece bir iki hurma yiyen aç kimse gibidir ki, bu bir ve iki hurma ona pek bir fayda vermez"

EBU CENDEL B. SÜHEYL

Soy kütüğü şöyledir: Ebu Cendel b. Süheyl b. Amr. Asıl adının As olduğu söylenmiştir. İslâmiyet'in ilk dönemlerinde Müslüman olmuş ve Hudeybiye barışı gününde zincirlere bağli olarak zincirleri peşinde sürüyerek Müslümanların yanına gelmişti. Fakat babası onu geri çevirmiş ve Mekke'ye geri dönmediği takdirde Müslümanlarla barış yapmayacağını söylemişti. Bundan sonra Ebu Cendel, deniz kıyısındaki Sifu'l-Bahra (Seyfu'l-Bahr) gidip Ebu Basir ile buluşmuş, sonrada Medine'ye hicret etmiş ve Şam'ın fethinde hazır bulunmuştu. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi o içkiyi haram kılan ayeti tevil etmiş, sonra bu yanlış tevildenden geri dönmüştü. Amvas taunu sebebiyle vefat etti. Allah ona rahmet etsin ve ondan razı olsun. Amvas taunu yüzünden vefat eden

zatlarn isimlerini sıralamaya devam ediyoruz:

Ebu Ubeyde b. Cerrah, Amir b. Abdullah. Bu zatla ilgili açıklama önceki sayfalarda geçti. Ebu Malik el-Eşârî. Bu zatın asıl adının yüzünden Ka'b b. Asım olduğu söylenir. Gemideki arkadaşlarıyla birlikte Hayber fethi senesinde Medine'ye hicret ederek gelmişti. Hayber fethinden sonraki gazvelere katılmıştı. Amvas taunu yüzünden o, Ebu Ubeyde ve Muaz b. Cebel aynı günde vefat ettiler. Allah hepsinden razı olsun.

HİCRİ ONDOKUZUNCU SENE

Vakidî ile diğerleri dediler ki: Bu senede Medain ve Celûla fethedildi. Ama meşhur görüşe göre buraların fethi başka senelerde olmuştur. Nitekim bununla ilgili açıklama önceki sayfalarda verilmiştir.

Muhammed b. İshak dedi ki: Cezire, Urfa, Harran, Resu'l-Ayn ve Nusaybin bu senede fethedildi. Ama başkaları buraların hicri ondokuzuncu senede değil de başka senelerde fethedildiklerini söylemişlerdir. Ebu Ma'ser, Halife ve İbn Kelbî dediler ki: Kisariye, hicretin yirminci senesinde fethedildi. O zaman oranın emiri de Muaviye Vakidî dedi ki: Başkasının ifadesine göre Kisariye'nin emiri Yezid b. Ebi Süfyan'dı. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Muaviye, Kisariye'yi bundan iki sene önce fethetmiştir.

Muhammed b. İshak dedi ki: Filistin'e bağlı Kisariye, hicretin yirminci senesinde fethedildi. Herakliyus, oradan kaçtı ve yine aynı senede Mısır fethedildi. Seyf b. Ömer'e göre Kisariye ile Mısır'ın fethi, hicretin onaltıncı senesinde gerçekleşmiştir.

İbn Cerir dedi ki: Kisariye'nin fethiyle ilgili açıklama önceki sayfalarda verilmiştir. Mısır'ın fethi ise ileride de anlatacağım gibi hicretin yirminci senesinde gerçekleşmiştir. Vakidî dedi ki: Hicretin ondokuzuncu senesinde bir gece Harre de bir yangın görülür. Hz. Ömer, adamlarıyla birlikte oraya gitmek istedi. Sonra Müslümanların sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine yangın söndü. Allah'a hamd olsun.

Anlatıldığına göre hicretin ondokuzuncu senesinde Ermeniyeye savaşı yapıldı. O zaman oranın komutanı Osman b. Ebi'l-As'tı. Bu savaşta Savfan b. Muattal b. Rahasa es-Sülemi ez-Zekvanî vuruldu. O, o zaman komutanlardan biri idi. Rasûlullah (s.a.v.), Savfan hakkında şöyle buyurmuştu. "Onun hakkında hayır ve iyilikten başka birşey bilmiyorum." Münafıklar onun adını da ilk hadisesine karıştırmışlardı. Ancak Allah, onu ve mü'minlerin annesi ve Rasûlullah (s.a.v.)'in zevcesi Aişe'yi, bu dedikodulardan arındırıp suçsuz olduklarını ortaya koydu. Anlatıldığına göre Savfan, epey bir süre bekar kalmıştı. Bu yüzden: "Valla hi ben hiçbir kadının uçkurunu çözmedim." demişti. Bu hadiseden sonra evlenmişti. Çok uykucu bir adamdı. Çoğu kez sabah namazına uyanamazdı. Bu namazı vaktinde kılmazdı. Nitekim bu hususta Ebu Davud'un süneninde ve diğer hadis kitaplarında açıklamalar vardır. O, şa-

ir bir adamdı. Sonra Allah yolunda şehidlik mertebesini kazandı. Ermeniye savaşında şehid edildiğini söyleyenler olduğu gibi Cezire'deki savaşta şehid edildiğini söyleyenler de olmuştur. Samsat'ta öldüğünü söyleyenler de vardır. Bu husustaki açıklamaların bir kısmı, önceki sayfalarda verilmiştir.

Hicretin ondokuzuncu senesinde Tikrit şehri fethedildi. Sahih kavle göre Tikrit'in fethi bu seneden önce gerçekleşmiştir. Tikrit'in fethi esnasında Bizanslılar, Abdullah b. Huzafe'yi esir almışlardı. Hicretin ondokuzuncu senesinin zilhicce ayında Irak topraklarında bir savaş vuku buldu ki, bu savaşta Mecusilerin komutanı Şehrek öldürüldü. O zaman Müslümanların komutanı Hakem b. Ebi'l-As'tı. Allah ondan razı olsun.

İbn Cerir dedi ki: Hicretin ondokuzuncu senesinde Hz.Ömer, Müslümanlara hacc ettirdi. Onun o senedeki vali ve kadılarının adları önceki sayfalarda verilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRİ ONDOKUZUNCU SENEDE VEFAT EDEN ŞAHŞİYETLER

ÜBEY B. KA'B

Bu zat, kurraların önderiydi. Soy kütüğü şöyledir: Übey b. Ka'b b. Kays b. Ubeyd b. Zeyd b. Muaviye b. Amr b. Malik b. Neccar Ebu'l-Münzir ve Ebu'l-Tüfeyl el-Ensârî en-Neccarî. Kurraların önde geleniydi. Akabe bey'atında, Bedir gazvesinde ve müteakip gazvelerde hazır bulundu. Efendi ve kadri yüce bir kimseydi. Rasûlullah (s.a.v.)'ın sağlığında Kur'an'ı toplayan dört Harcreçli kurradan biriydi. O, bir gün Hz. Ömer'e şöyle demişti: "Ben, Kur'an'ı taze haliyle, Cebrail'in kendisinden aldığı zattan aldım."

Enes'ten rivayet edilen bir hadiste Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimin en iyi Kur'an okuyanı Übey b. Ka'b'dır."

Sahih bir hadiste rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Übey'ye şöyle demiştir:

—Cenâb-ı Allah, sana Kur'an okuma mı bana emretti.

—Allah, benim adım sana bildirdi mi?

—Evet.

Bunun üzerine Übey'in gözleri yaşarmıştı. Bu hususu, el-Beyyine sûresinin şu ayetini tefsir ederken açıklamıştık:

"Kitap ehlinden ve putperestlerden olan inkarcılar, kendilerine apaçık bir belge gelene kadar dinlerinden vazgeçecek değillerdi." (el-Beyyine, 1.)

Heysem b. Adiy, Übey'in hicri ondokuzuncu senede vefat ettiğini,

Yahya b. Main ise onyedinci veya yirminci senede vefat ettiğini söylemiştir. Vakidî ise birkaç kişiden nakilde bulunarak onun yirmüikinci senede vefat ettiğini söylemiştir. Ebu Ubeyd, İbn Nümejr ve bir topluluk da bu görüştedirler. Fellas ile Halife, onun Hz. Osman'ın hilafeti zamanında vefat ettiğini söylemişlerdir. Allah ondan razı olsun.

HATTAB (R.A.)

Hicretin odokuzuncu senesinde Muhcirlerden Utbe b. Gazvan'ın azadlısı Hattab da vefat etmiştir. Bu zat, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. İslâmiyet'in ilk döneminde Müslüman olan sahabelerdendir. Vefat ettiği zaman cenaze namazını Hz.Ömer kıldırması.

SAVFAN B. MUATTAL

Bu senede vefat edenlerden biri de bir kavle göre Savfan b. Muattal'dır. Bununla ilgili açıklama, önceki sayfalarda verilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRİ YİRMİNCİ SENESİ

Muhammed b. İshak, Mısır'ın bu senede fethedildiğini söylemiştir. Vakıdî, bu senede Mısır ve İskenderiye'nin fethedildiğini söylemiştir. Ebu Ma'ser, Mısır'ın yirminci senede fethedildiğini, İskenderiye'nin ise yirmibeşinci senede fethedildiğini söylemiştir. Seyf b. Ömer, Mısır ve İskenderiye'nin hicri onaltıncı senenin rebiyülevvel ayında fethedildiklerini ifade etmiştir. Ebu Hasan b. Esir de "el-Kâmil fi't-Tarih" adlı eserinde kıtlık senesinde Amr b. As'ın Mısır'dan Medine'ye gıda maddesi gönderdiğini anlatırken bu görüşü benimsediğini ifade etmiştir. Ancak Ebu Hasan b. Esir, bu görüşü benimsemekte mazurdur. Doğrusunu Allah bilir. Bir grup siyer âliminin kavillerine göre iki senelik veya başka bir rivayete göre bir buçuk senelik bir kuşatmadan sonra Tüster şehri de hicri yirminci senede fethedilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

MISIR'IN FETHİ

Şam'ın feth tamamlandıktan sonra Hz. Ömer, Amr b. As'ı Mısır'a gönderdi. Seyf b. Ömer'in ifadesine göre Hz. Ömer, Kudüs'u fethettikten sonra onu Mısır'a göndermiştir. Gönderdikten sonra arkasından Zübeyr b. Avvam'ı Bişr b. Ertat, Harice b. Hüzafe ve Ümeyr b. Vehb el-Cumahî ile birlikte Mısır'a gönderdi. Bunlar, Mısır'ın kapısı önünde toplandılar. Mısır baş piskoposu Ebu Meryem'le piskopos Ebu Meryam, Sebat ehli kimselerle birlikte bunları karşıladılar. İskenderiyye valisi Mukavkıs, beldelerini Müslümanlara karşı korumak amacıyla baş piskopos Müslümanlara karşı göndermişti. İki taraf karşı karşıya gelince Amr b. As, onlara: "Acele etmeyin, size geliş sebebimizi anlatalım." dedi ki, Ebu Meryem ile Ebu Meryam kendisine karşı konuşmaya çıksınlar. İkisi meydana çıktılar. Amr b. As, onlara şöyle dedi:

"Siz ikiniz bu beldelerin rahiplerisiniz. Beni dinleyin. Doğrusu Cenâb-ı Allah, Muhammed (s.a.v.)'i hak dinle gönderdi. Hak dine bağlı olmasını ona emretti. O da bize bu emri verdi ve bize verdiği emirlerin tamamını başkalarına tebliğ etmemizi de bize görev olarak yükledi. Sonra o, bu dünyadan göçüp gitti ve bizi apaçık bir dinle başbaşa bıraktı. O, insanlara mazeret bırakmayacak şekilde hakkı tebliğ etmemizi bize emretmişti. Biz, sizi İslâm'a girmeye davet ediyoruz. Bu davetimize ica-

bet eden kimseler de bizimle aynı duruma girer, davetimize icabet etmeyen kimselere cizye ödemelerini teklif ederiz. Cizye ödemeleri durumunda onları korumamız altına alırız. Peygamberimiz (s.a.v.), ülkenizi fethedeceğimizi bize bildirmişti. Aramızdaki akrabalık sebebiyle sizi muhafaza etmemizi bize tavsiye etmişti. Eğer siz bu davetimize icabet ederseniz zimmetimiz altına girersiniz. Ayrıca halifemiz de Kiptîlere iyi davranmamızı bize tavsiye etti. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), Kiptîlere iyi davranmamızı bize vasiyet etmiştir. Zira Kiptîlerle akrabalık ve zimmet bağlarımız vardır:

Piskoposlar dediler ki:

—Bu, oldukça uzak bir akrabalıktır. Böyle bir akrabalığın haklarına ancak peygamberler riayet edebilir. Hacer, bizim tanınmış ve şerefli bir mensubumuzdu. Hükümdarımızın kızıydı. Menef halkındandı. Meneflilerin hükümdarı Fe'dil'di. Aynüşşemsliler onlara saldırdılar. Onları öldürüp mallarını yağmaladılar. Hükümdarları ve halkları yerlerinden sürgün edildiler. Bu sebeple Hacer, İbrahim peygamberin eline geçti. İbrahim peygambere: "Merhaba, ehlen ve sehlen" deriz. Yalnız senin yanına gelip geri dönünceye kadar bize eman ver."

Bunun üzerine Amr, onlara şöyle dedi:

—Benim gibi birisi kolay aldatılamaz, fakat ben, durumu incelemeniz için size üç gün süre tanıyorum. Durumu inceleyip düşünün, kavminizle müşavere yapın. Aksi takdirde sizinle savaşırım.

—Bize biraz daha süre tanı.

Amr, üç günlük süreyi dört güne çıkardı. "Bize biraz daha süre tanı." demeleri üzerine Amr, süreyi beş güne çıkardı. Onlar da Mukavkıs'ın yanına gittiler. Artabon, Müslümanların bu davetine icabet etmeye yanaşmadı ve Müslümanlara karşı koyulmasını söyledi. Sonra Mısırlılara hitaben şöyle dedi:

—Biz, sizi savunmak için gücümüzün sonuna kadar çalışacağız ve Müslümanlar karşısında gerilemeyeceğiz.

Artabon, Müslümanlara gece baskını yapılmasını teklif etti. Ancak Mısırlılardan bir topluluk şöyle dedi: "Kisra ve Kayser'le savaşıp onları öldüren ve ülkelerini ele geçiren bir milletle ne diye savaşıyorsunuz?"

Artabon, ise Müslümanlara gece baskını yapılması görüşünde ısrar etti. Bu baskını yaptılar, ama birşey elde edemediler. Aksine aralarında Artabon'un da bulunduğu çok sayıda adamları öldürüldü. Müslümanlar, sürenin dördüncü gününde Mısır'ın Aynüşsems şehrini kuşatma altına aldılar. Zübeyr, şehrin surları üzerine çıktı. Şehir halkı bunun farkına varınca diğer kapıdan çıkarak Amr b. As'ın yanına vardılar. Onunla barış antlaşması yaptılar. Zübeyr, şehri bir baştan bir başa yarıp geçti ve diğer kapıdan çıkarak Amr b. As'ın yanına vardı. Barış antlaşmasını imzalayıp onayladılar. Amr b. As da şehir halkına şöyle bir emanname

yazdı:

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Bu Amr b. As’ın, Mısırlılara canları, malları, dinleri, kiliseleri, haçları, karaları ve denizleri hususunda verdiği bir emandır. Buna birşey eklenmeyeceği gibi bundan birşey de eksilmeyecektir. Nube halkı bunlarla aynı topraklar üzerinde yaşamayacaktır. Mısırlılar, barış antlaşması üzerinde ittifak ederlerse cizye vereceklerdir. Nehirlerinin kabarması bu noktada bulunduğu sürece onlar 50 000 000 dirhem vereceklerdir ki, bu da onları koruma hakkıdır. Eğer onlardan bir kimse, bu antlaşmanın hükümlerine riayet etmeyecek olursa bu kadar cezayı o üstlenir. Aksi takdirde o bizim zimmetimiz dışında kalır. Eğer nehirlerinin kabarması eksilir de karalar ortaya çıkarsa, yine bu kadar yükü üzerlerinden kalkar. Bizanslılardan ve Nubelilerden her kim Mısırlılarla yapılan bu antlaşma kapsamına girerse, o da aynı haklara sahip olur ve aynı yükümlülüklerle tabi olur. Her kim de bu antlaşmanın kapsamına girmeye yanaşmaz ve buralardan gitme hakkını seçerse o güvendedir, güven duyacağı bir yere gidinceye veya ülkemiz sınırları dışına çıkıncaya kadar ona ilişilmeşecektir. Onlar da Mısırlılarla aynı ölçüde vergi ödeme yükümlülüğü altına gireceklerdir. Onlar da üçte bir vergiye tabidirler. Bu antlaşma metninde yazılı konular, Allah ve Rasûlü ile mü’minlerin emiri halifenin ve mü’minlerin ahdidir, zimmetidir. Bu antlaşma hükümlerine uyan Nube halkının da direkt olarak şu kadar ve şu kadar miktarda mal yardımında bulunmaları, bize karşı savaşmamaları, şu kadar miktarda at vermeleri gerekir ki, kendilerinin ticaretlerine, ithalat ve ihracatlarına karışılmasın.” Bu antlaşma metninin yazılmasında Zübeyr ve oğulları Abdullah ile Muhammed, şahid sıfatıyla hazır bulundular. Verdan ile Hader de bu antlaşmanın katipliğini yaptılar.

Bütün Mısır halkı, bu antlaşma kapsamına girerek barışı kabul etti. Mısır süvarileri ile Amr b. As Fustat’a gidip toplandılar. Ebu Meryem ile Ebu Meryam gelip Amr b. As’la görüştüler. Çarpışmadan sonra ele geçirilen esirlerin serbest bırakılmasını istediler. Amr, esirleri onlara geri vermeyi kabul etmedi ve onların huzurundan kovulmalarını emretti. Bu durum, Hz. Ömer’e bildirilince o, Mısırlılara eman verilen beş günlük süre içinde ele geçirilen esirlerin Mısırlılara geri verilmesini emretti. Ayrıca Müslümanlarla savaşmayan kimselerden yakalanan esirlerin de salıverilmesini emretti. Ama Müslümanlarla savaşırken yakalanan esirlerin geri verilmemesini buyurdu. Denildiğine göre Hz. Ömer, Müslümanların elinde bulunan esirlerin İslâm’a girmek veya ailelerine geri dönmek arasında serbest bırakılmasını, İslâmiyet’i seçenlerin Mısırlılara geri verilmemesini, ailelerine dönmek isteyenlerin ise salıverilmelerini, ancak kendilerinden cizye alınmasını emretti. Ama Mısırlılardan ele geçirilip de İslâm beldelerine dağılan ve Haremey’ne

ulaşan esirlerin geri verilemeyeceğini, bu hususta Mısırlılarla herhangi bir antlaşma yapılmamasını, çünkü yapılacak böyle bir antlaşma hükümlerinin yerine getirilemeyeceğini bildirdi. Amr b. As, mü'minlerin emiri Hz. Ömer'in bu emirleri doğrultusunda hareket etti. Esirleri topladı. Onları serbest bıraktı. Kimi İslâmiyet'i tercih etti. Kimi de kendi dinine döndü. Böylece aralarında barış antlaşması yapıldı.

Daha sonra Amr b. As, İskenderiye üzerine askeri bir birlik gönderdi. İskenderiye valisi Mukavkıs, daha önce kendi beldesinin ve Mısır'ın haracını Bizans hükümdarına ödüyordu. Ülkesi, Amr b. As tarafından kuşatma altına alınınca o din ve devlet adamları ile devlet erkanını topladı. Onlara şöyle dedi:

— Şu Araplar, Kisra ve Kayser'i mağlup ettiler. Onları yönetimlerinin başından uzaklaştırdılar. Bizim bunlara karşı koyacak gücümüz yok. Bence en uygun görüş, bunlara cizye ödememizdir.

Böyle dedikten sonra Mukavkıs, Amr b. As'a şöyle bir mesaj gönderdi: "Ben daha önce sizden daha fazla düşman olduğum Farslara ve Rumlara haraç ödüyordum....." Bundan sonra Mukavkıs, cizye ödeme şartıyla Amr b. As'la barış antlaşması yaptı. Amr da fetih müjdesini ve ganimetlerin beşte birini Hz. Ömer'e gönderdi. Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Amr b. As, Mukavkıs'la karşılaştığı zaman Müslümanlardan çoğu cepheden firar ettiler. Amr, onları savaşıma ve cepheden sebat etmeye teşvik etti. Sonra da Yemenlilerden bir adam ona:

—Biz taştan ve demirden yaratılmış değiliz, diye karşı çıktı.

Amr ona:

—Sus, sen bir köpeksin, diyerek onu payladı.

Bunun üzerine o adam da:

—Öyleyse sen de köpeklerin komutanısın, dedi.

Ancak Amr ona aldırış etmedi. Yüzünü çevirdi. Sonra Rasululah (s.a.v.)'ın ashabını toplantıya çağırdı. Ashab toplanınca Amr, onlara:

—İlerleyin. Allah, sizin vasıtanızla Müslümanlara yardım edecektir. Zafer ihsan edecektir, dedi.

Onlar da düşmana saldırdılar. Cenâb-ı Allah, onlara fetih nasip etti.

Seyf b. Ömer dedi ki: Mısır, hicretin onaltıncı senesinin rebiyülevvel ayında fethedildi. İslâm hakimiyeti oraya yerleşti. Allah'a hamd ve minnet olsun.

Başkalarının dediklerine göre ise Mısır, hicretin yirminci senesinde, İskenderiye şehri yirmibeşinci senesinde üç aylık bir kuşatmadan sonra zorla ele geçirilmiştir. Bazıları ise, İskenderiye'nin 12 000 dinar karşılığında barış yoluyla ele geçirildiğini söylemişlerdir.

Anlatıldığına göre Mukavkıs, Amr b. As'tan, önce barış yapmalarını istemiş ancak Amr, bu isteğini kabul etmemiş ve ona:

—En büyük hükümdarınız Herakliyas’a ne yaptığımızı biliyor sunuz? demişti. Mukavvıs da kendi arkadaşlarına dönüp:

—Doğru söylüyor. Bunlar, Herakliyas’a böyle yaptıklarına göre bizim teslim olmamız haydi haydi gerekli olur, demişti. Sonra da şartları önceki kısımlarda anlatılan barış antlaşmasını yaptılar.

Başkalarının anlattıklarına göre Amr ile Zübeyr, Aynüşşems’e gidip orayı kuşatma altına aldılar. Amr, Ebrehe b. Sabah’ı Ferema üzerine, Avf b. Malik’i de İskenderiye üzerine yolladı. Bunlar gittikleri şehirlerin halkına:

—Eğer kaleden inip teslim olursanız size eman veririz, dediler. Ancak bu şehirlerin halkları, Aynüşşemslilerin akibetini beklediler. Aynüşşemsliler barış yapınca bunlar da barış yaptılar. Avf b. Malik, İskenderiye halkına şöyle demişti:

—Şehriniz ne güzel?

—Güzeldir. Çünkü İskender burayı kurarken şöyle demişti: “Öyle bir şehir kuracağım ki, Allah’a muhtaç olacak ama insanlara asla ihtiyacı olmayacaktır.” Bu sebeple bu şehir güzel olarak kalmıştır. Ebrehe de Ferema halkına şöyle demişti:

—Şehriniz ne çirkin bir şehir?

—İskenderin kardeşi Ferema, bu şehri kurarken şöyle demişti: “Öyle bir şehir kuracağım ki, Allah’a ihtiyacı olmayacak ama insanlara hep olacaktır.” Bu yüzden bu şehrin binaları hep çöker. Manzarası da çirkin olur.

Seyf b. Ömer’in anlattığına göre Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh, Mısır’a vali olarak atanınca onların haraçlarına şunu da ekledi: “Mısırlılar, her sene Müslümanlara hediye olarak bir miktar köle vereceklerdir. Müslümanlar da buna karşılık onlara yiyecek ve giyecek vereceklerdir.” Osman b. Affan da, Abdullah’ın Mısır valiliğini onayladı. Ve daha sonra onu bazı işlerle görevlendirdi. Ömer b. Abdülaziz de kendisinden önceki halifelerin kararlarına uyarak Abdullah’ın Mısır valiliğini onaylayıp görevini sürdürmesini kabul etti.

Ben derim ki: Mısır diyarına Fustat denilmesinin sebebi, Amr b. As’ın çadırını bu günkü Mısır yerine kurmuş olmasından ve insanların o çadırın çevresinde binalar kurmasından ötürüdür. Çadır kelimesinin Arapça karşılığı Fustat’tır. Eski Mısır, Amr b. As’ın zamanından günümüze kadar terkedilmiştir. Sonra o çadır kaldırılmış, yerine Amr b. As’a nisbet edilen bir cami inşa edilmiştir.

Müslümanlar, Mısır fethinden sonra Nube üzerine gittiler. Orada yapılan savaşta çok yaralar aldılar. Çok gözler de yaralanıp kör oldu. Çünkü Nubeliler, iyi ok atıyorlardı. Attıkları okları gözlere isabet ettiriyorlardı. Bu yüzden onlara gözlere atan ordu adı verildi. Cenâb-ı Allah, bundan sonra Nube’nin fethini Müslümanlara nasip etti. Hamd ve min-

net ona olsun. Mısır ülkesinin fethinin şekli hususunda ihtilaf edilmiştir. Kimi İskenderiye dışında bütün Mısır ülkesinin sulh yoluyla fethedildiğini söylemiştir ki, bu Yezid b. Ebi Habib'in kavlidir. Kimi de Mısır'ın şiddet yoluyla ele geçirildiği söylemiştir ki bu, İbn Ömer'le bir cemaatin kavlidir.

Rivayet olunduğuna göre Amr b. As, halka nutuk irad ederek şöyle demişti: "Ben şu yerimde otururken Kiptilerden herhangi birinin benim nezdimde bir ahdi yoktur. Dilersem söylerim, dilersim satarım, dilersim ganimetlerinin beşte birini alırım. Ancak Tablus halkı bundan müstesnadır. Onlara verdiğimiz bir ahid vardır ki, o ahidin gereğini yerine getireceğiz."

NİL KISSASI

Mısır fethedildiği zaman halk Acem aylarından bü'ne ayı girdiği zaman Amr b. As'ın yanına giderek ona şöyle dediler:

—Ey komutan, şu Nil nehrimizin bir âdeti vardır. Bu âdete uymadığımız takdirde suyu akmaz.

—Nedir o âdet?

—Her sene şu ayın onikinci gecesi olunca biz bakire bir kız bulur ve o kızın ebeveynini razı ederiz. Razı edince de o bakire kıza elbise ve ziynetler giydiririz. Sonrada onu bu haliyle Nil'e atarız. Böylece Nil'in suları akmaya başlar.

—Bu, İslâmiyet'te olmayan birşeydir. Doğrusu İslâmiyet, kendinden önceki şeyleri yıkar.

Bü'ne, ebib ve mesra ayları geçti ama Nil nehri az veya çok hiç akmadı. Öyleki Mısırlılar, oradan göç etmeye niyetlendiler. Amr b. As da bu durumu Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdi. Hz. Ömer, ona şu cevabi mektubu gönderdi: "Yaptığın işdoğrudur. Yalnız ben sana mektubumun içinde bir pusula gönderiyorum. Bu pusulayı Nil nehrine at." Mektup, Amr b. As'a gelince açtı ve içindeki pusulayı aldı. Baktığında pusula üzerinde şu ifadeler yazılıydı: "Allah'ın kulu ve mü'minlerin emiri Ömer'den Mısır halkının Nil'ine. Şayet sen, daha önce kendiliğinden akıyordusayın şimdi hiç akma. Sana ihtiyacımız yok. Ama bir ve kahredici güce sahip olan Allah'ın emriyle akıyordusayın -ki seni akıtan da O'dur- yüce Allah'tan dileriz ki, seni akıtsın." Amr b. As, bu pusulayı Nil'e atınca cumartesi sabahı halk gördüler ki; Cenâb-ı Allah, Nil'i bir gecede onaltı zira yükselterek akıtmış. Böylece yüce Allah, Mısırlıları Nil'in o âdetin den kurtarmıştı. Ve bu hal bu güne kadar da devam etmekte olup herhangi bir pürüzle karşılaşılmamaktadır.

Seyf b. Ömer dedi ki: Bu senenin zilkade ayında (ona göre bu hadise onaltıncı hicri yılda cereyan etmiştir.) Amr b. As, silahlı adamları Mı-

sır'ın sınırlarına yerleştirdi.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede yani hicretin yirminci senesinde Ebu Bahriye Abdullah b. Kays el-Abdî, Rum diyarına gidip savaştı. O, anlatıldığına göre Rum diyarına giden ilk kişidir. Salimen dönmüş ve bol miktarda ganimet ele geçirmişti. Başka bir rivayete göre oraya giden ilk Müslüman savaşçı, Meysere b. Mesruk el-Absî'dir.

Vakidî dedi ki: Hicretin yirminci senesinde Hz.Ömer, Bahreyn valisi Kudame b. Maz'un'u görevden azletmiş ve ona içki içme cezasını tatbik etmişti. Onun yerine Bahreyn ve Yemame valiliklerine Ebu Hüreyre ed-Devsî'yi atamıştı. Yine bu senede Kûfeliler, valileri Sa'd'ın bütün davranışlarından şikayetçi oldular. Öyle ki: "Namazını güzelce kılmıyor." dahi dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer, onu görevden azletti. Yerine Kûfe'ye Abdullah b. Abdullah b. Utban'ı vali olarak atadı. Bu zat, Sa'd'ın naibi idi. Başka bir rivayete göre Hz.Ömer, Kûfe valiliğine Amr b. Yasir'i atamıştır.

İmam Ahmed b.Hanbel, Cabir b. Semüre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Kûfe halkı, Sa'd'ı Hz.Ömer'e şikayet ederek : "O güzelce namaz kıldırmıyor." dediler. Hz. Ömer de bir adam gönderip Sa'd'ı getirtti:

—Ey Ebu İshak! Bu adamlar senin namaz kılmayı bilmediğini iddia ediyorlar. Sen ne yapıyorsun ki? diye sordu.

Sa'd:

—Vallahi ben onlara Rasûlullah (s.a.v.)'in namazına benzer namaz kıldırıp ondan hiçbir şey eksiltmezdim. Öğlen ile ikindiyi kıldırırken ilk iki rekata çok dururum, son iki rekattı hafif tutarım, dedi.

Hız. Ömer:

—Senin hakkındaki zannımız da buydu zaten, dedikten sonra durumu araştırmak için bir ya da birkaç kişiyi onunla birlikte Kûfe'ye gönderdi. Gönderilen kişiler, Kûfe ahalisinden Sa'd'ın durumunu sordular. Bütün mescidleri dolaştılar. Oralarda Sa'd'ı hep hayırla andılar. Ancak Ebu Sa'de Katade b. Üsame adında birisi kalkıp soruşturmacılara şöyle dedi:

—Madem bize and verdiniz, o halde söyleyelim: Sa'd, askerın başına geçip savaşmaz. Mal paylaştırırken eşitliği gözetmez. Hüküm verirken adaletli davranmaz.

Bunun üzerine Sa'd dedi ki:

—Madem böyle söyledin. Ben de senin aleyhine üç beddua da bulacağım, dinle: "İlahi, senin bu kulun yalancı ise, bu sözü riya ve şöhret olsun diye ayağa kalkıp söylediyse, ömrünü uzat, fakirliğini devamlı kıl ve kendisini fitnelere uğrat.

"Sa'd'ın bedduası o adama isabet etti. Yaşlılıktan kaşları gözlerinin üzerine sarkmış olduğu halde yolda rastladığı kızlara sataşır, onları

çimdiklerdi. Niçin böyle yaptığı kendisine sorulunca şöyle cevap verirdi:

—Yaşlı bir adamım. Sa'd'ın bedduasına uğrayıp fitneye düştüm.

Hz. Ömer, vasiyetinde Sa'd'ı altı kişi arasında zikretmiş ve onun hakkında şöyle demişti: “Eğer Sa'd'ın başına bir iş gelirse zaten gelmiştir. Aksi takdirde eğer hayatta ise hanginiz valiliğe geçerse onun yardımını istesin. Ondan istifade etsin. Çünkü ben, onu acizliğinden veya ha-inliğinden ötürü görevinden almadım”.

Bu senede yani hicretin yirminci senesinde Hz. Ömer, Hayber Yahudilerini Ezriat'a ve diğer yerlere sürgün etti. Yine bu senede Hz. Ömer, Necran Yahudilerini de Kûfe'ye sürgün etti. Hayber, Vadi'l-Kura'yı ve Necran'ı, Müslümanlar arasında taksim etti. Hz. Ömer, bu senede divanları tertipleledi. Başka bir kavle göre ise o divanları bu seneden önce tertiplemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Hz. Ömer, bu senede Alkame b. Mücezzer b. el-Mudlicî'yi deniz yoluyla Habeşistan'a gönderdi. O ve beraberindeki adamlar boğuldular. Bunun üzerine Hz. Ömer, artık deniz yoluyla asker sevketmemeye yemin etti. Ebu Ma'ser, bu konuda Vakidî'ye muhalefet ederek Habeşistan gazvesinin hicrî otuzbirinci senede yani Hz. Osman'ın halifeliği zamanında yapılmış olduğunu iddia etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Vakidî dedi ki: Bu senede Hz. Ömer, Fatma binti Velid b. Utbe ile evlendi. Fatma, taun sebebiyle vefat eden Haris b. Hişam'ın dul karısı idi. Fatma, Halid b. Velid'in kızkardeşiydi. Hicretin yirminci senesinde Hilal, Dımaşk'ta vefat etti. Üseyd b. Hudayr ise bu senenin şaban ayında vefat etti. Yine bu senede Zeynep binti Cahş vefat etti ki, bu Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra ahirete irtihal eden ilk zevcesi olmuştu. Allah ondan razı alsun.

Bu senede Bizans imparatoru Herakliyus ölmüş, yerine Kostantin geçmişti. Hz. Ömer bu senede insanlara hac ettirmişti.

HİCRETİN YIRMİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN BAZI ŞAHSİYETLER

ÜSEYD B. HUDAYR

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Üseyd b. Hudayr b. Simak el-Ensâri el-Eşheli el-Evsî Ebu Yahya. Akabe gecesinde Ensâr temsilcilerinden-di. Babası Buas savaşında Evs kabilesinin reisi idi. Buas savaşı, hicretten altı sene önce yapılmıştı. Hudayr'a, Hudayru'l-Ketaib, yani askeri birliklerin Hudayr'ı denirdi. Anlatıldığına göre o, Mus'ab b. Ümeyr vasiyasıyla Müslüman olmuştur. Hicret ettiği zaman Rasûlullah (s.a.v.), onunla Zeyd b. Harise'yi kardeş kılmıştı. Bu zat, Bedir gazvesinde hazırlanmıştı.

bulunmamıştı. Tirmizî'nin sahih gördüğü ve Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ebu Bekir, ne güzel bir adamdır. Ömer, ne güzel bir adamdır. Üseyd b. Hudayr, ne güzel bir adamdır." Üseyd b. Hudayr, Hz. Ömer'le birlikte Şam'a gelmişti. Hz. Aişe, onu, Sa'd b. Muaz'ı ve Abbad b. Bişr'i övmüştü. Allah onlardan razı olsun.

İbn Bükeyr'in anlattığına göre Üseyd, hicretin yirminci senesinde Medine'de vefat etmiştir. Hz. Ömer, onun cenaze namazını kılmış ve Baki mezarlığına defnetmiştir. Vakidî ile Ebu Ubeyd ve bir cemaat, onun hicri yirminci senede vefat ettiğini söylemişlerdir.

ÜNEYS B. MERSED B. EBİ MERSED EL-GANEVÎ

Bu zatın kendisi, babası ve dedesi sahabe idiler. Üneys, Hüneyn savaşında Rasûlullah (s.a.v.) hesabına casusluk yapmıştı. Anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), bir zina hadisesinde ona şu emri vermişti: "Ey Üneys, sabahleyin şu kadına git. Eğer suçunu itiraf ederse, onu recm et." Sahih kavle göre Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisine bu emri verdiği Üneys, bu Üneys'ten başkasıdır. Üneys'in fitneyle ilgili rivayet ettiği bir hadis vardır. İbrahim b. Münzir'in ifadesine göre o, hicretin yirminci senesinin rebiyülevvel ayında vefat etmiştir.

RASÛLULLAH'IN MÜEZZİNİ VE EBU BEKİR'İN AZADLISI BİLAL B. EBİ REBAH EL-HABEŞÎ

Ona, Bilal b. Hammame de denir. Hammame, onun anasının adıydı. Bilal, İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman oldu. Allah yolunda işkence gördü. Ama sabretti. Ebu Bekir es-Sıddık, onu satın alıp azad etti. Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katıldı. Ebu Bekir, onu azad ettiği zaman Hz. Ömer şöyle demişti: "Ebu Bekir, efendimizdir. Efendimizi de azad etmiştir."

Medine'de ezan meşru kılındığı zaman Rasûlullah (s.a.v.)'ın huzurunda ezan okuyanlar; Bilal ile İbn Ümmü Mektum idi. Bunlar, Müezziniği nöbetleşe yaparlardı. Bazen Bilal ezan okur, Bazen de İbn Ümmü Mektum okurdu. Bilal'ın sesi güzel ve iyi idi. Fesahatlı bir kimse idi." "Bilal'ın sini, Allah katında şindir." şeklindeki rivayetin aslı yoktur. Mekke fethi gününde Ka'be'nin damına çıkıp ezan okudu. Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince ezan okumayı bıraktı. Ancak hilafeti günlerinde Ebu Bekir es-Sıddık için de ezan okumuştur. Bu rivayet sahih değildir. Rasûlullah (s.a.v.)'ın vefatından sonra cihad için gitti. Bilal, Cabiye'ye gelen Hz. Ömer'in huzurunda öğle namazı için hutbeden sonra ezan okudu. Onun okuyuşu üzerine cemaat ağlayıp inlemeye başladı. Başka

bir rivayete göre ise o sırada Bilal, Medine'yi ziyaret etmiş, ezan okumuş, insanlar da onun sesini duyunca şiddetlice ağlamaya başlamışlardır. Zaten böyle yapmaları da gerekirdi. Allah, onlardan razı olsun.

Sahih hadiste sabit olduğuna göre Rasûlullah(s.a.v.), Bilal'e şöyle demiştir: "Cennet'e girdim. Senin ayakkabılarının sesini işittim. Söyle bakalım, seni bu mertebeye ulaştıracağımı ümid ettiğin en hayırlı amelin nedir?" Rasûlullah (s.a.v.)'ın bu sorusu üzerine Bilal:"Her abdest aldığımda mutlaka iki rekat namaz kılmışımdır." diye cevap vermiş. Rasûlullah (s.a.v.): "İşte senin o yüksek mertebeye ulaşman bu sebeptendir." diye karşılık vermişti. Başka bir rivayete göre ise Bilal, Rasûlullah (s.a.v.)'ın mezkur sorusunu şöyle cevaplamıştır:

"Abdestim her ne zaman bozulduysa mutlaka abdest aldım ve her ne zaman abdest aldıysam da mutlaka iki rekat namaz kılma gereğini duydum."

Anlatıldığına göre Bilal, çok esmer tenli, uzun boylu, nahiv vücutlu, saç çok ama şakaklarında az tüy bulunan bir adamdı.

İbn Bekir dedi ki: Bilal, hicretin onsekizinci senesinde Amvas taunu sebebiyle Şam'da vefat etti. Muhammed b. İshak ile başkaları da onun hicri yirminci senede vefat ettiğini söylemişlerdir.

Vakidî dedi ki: Bilal, altmış küsur yaşında vefat edip Dımaşk'ın Babu's-Sağır mevkiinde defnedildi. Başkaları onun Dariya'da vefat ettiğini ve Bab-ı Keysan'da defnedildiğini söylemişlerdir. Dariya'da defnedildiğini söyleyenler de vardır. Onun Halep'te vefat ettiğine dair bir rivayet de vardır. Ama ilk rivayet sahihtir. Doğrusunu Allah bilir.

SAİD B. AMİR B. HUZEYM

Beni Cumah kabilesinin eşrafındandır. Hayber fethinde hazır bulunmuştur. Zahid ve abid kimselerdendi. Hz. Ömer tarafından Humus'a, Ebu Ubeyde'den sonra emir olarak tayin edildi. Ağır yaralandığı haberini duyan Hz.Ömer, ona 1000 dinar göndermiş, ancak o, bu paraların tamamını sadaka olarak dağıtmış ve karısına şöyle demişti: "Bu paraları bizim için ticaret yapacak birine verdik."Böyle demekle bu paraları Allah rızası için vererek sevap kazandığını kasd etmişti. Allah, ondan razı olsun.

Halife dedi ki: Kisariye'yi bu zat ile Muaviye birlikte fethettiler. O zaman her ikisi de maiyetlerindeki askerlerin komutanı idiler.

İYAZ B. GUNM

Ebu Sa'd el-Fihri, ilk Muhacirlerdendir. Bedir gazvesine ve müteakip savaşlara katıldı. Müsamahakar, cömert ve bahadır bir kimseydi.

Cezire'yi fetheden odur. Bizans yollarını ilk kat eden, oralara gazaya giden odur. Ebu Ubeyde, onu kendisinden sonra Şam'a vali olarak atamasını Hz. Ömer'den istemiş, Hz. Ömer de onun bu isteğini kabul etmişti. Bu vesile ile o, altmış yaşında hicretin yirminci senesinde vefat edinceye kadar Şam valiliği yapmıştı.

EBU SÜFYAN B. HARİS

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Ebu Süfyan b. Haris b. Abdülmuttalib . Rasûlullah (s.a.v.)'ın amcasının oğludur. Adının Muğire olduğu söylenir. Mekke fethi senesinde Müslüman oldu. Gerçekten İslâmiyet'i güzelce yaşadı. Daha önceleri o, Rasûlullah'a, İslâmiyet'e ve Müslümanlara çok katı bir düşmandı. İktidarlı bir şairdi. İslâmiyet'i ve Müslümanları hicvederdi. Hassan b. Sabit, onun Rasûlullah'a karşı bir hicviyesini şöyle cevaplamıştı:

"Dikkat edin! Ebu süfyan'a benden haber salın ki, gizlilik yok olmuştur.

Sen Muhammed'i yerdin, ben de bu yergine cevap verdim.

Bu sebeple Allah katında benim için sevap vardır.

Sen dengi olmadığın halde onu yeriyor musun?

İkinizden kötü olanınız, iyi olanınıza kurban olsun."

Ebu Süfyan b. Haris'le Abdullah b. Ebi Ümeyye, Müslüman olmak için yanına gelip kendisiyle görüşmek istediklerinde Rasûlullah, onlara izin vermemişti. Nihayet Ümmü Seleme, kardeşi Abdullah b. Ebi Ümeyye için tavasutta bulununca Rasûlullah (s.a.v.), onun Müslüman olmasına izin vermişti. Ebu Süfyan b. Haris bunu duyunca: "Vallahi eğer Rasûlullah, benim Müslüman olmama izin vermezse, ben de şu küçücük çocuğumun elini tutar, bununla birlikte bilinmeyen bir yerlere gider, kaybolurum." demişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şefkate gelerek onun İslâm'a girmesine izin vermişti. Hüneyn savaşında o, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında sebat etmiş ve katırının yularını tutup beklemişti. Rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), onu çok sevmiş ve onun cennetlik olduğuna şahadet etmiştir. Hatta kendisine: "Hamza'nın halefi olmanı umarım." demişti. Vefatı zamanında Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle bir mersiye dizmişti:

"Uykum kaçtı, gecem geçmez oldu.

Musibetzedenin gecesi uzun olur.

Ağlamak beni mutlu etti. Çünkü az sayıda Müslüman musibete uğradı.

Bizim musibetimiz çok büyük oldu.

Rasûlün vefat ettiği günün akşamında vahyi ve Kur'ân nüzulünü kaybetik.

Daha önce Cebrail, sabah akşam vahy getirirdi."

Anlatıldığına göre Ebu Süfyan, hac etmiş. Sacını tıraş ettirirken berber onun başındaki bir beni kesmiş, bu yüzden hastalanmış ve Medine'ye dönüşünden sonra vefat etmişti. Hz. Ömer, onun cenaze namazının kıldırması. Anlatıldığına göre kardeşi Nevfel, onun vefatından dört ay önce vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

EBU HEYSEM B. ET-TEYYİHAN

Soy kütüğü şöyledir: Ebu Heysem b. et-Teyyihan Malik b. Malik b. İsl Cüşem b. Haris b. Hazreç b. Amr b. Malik b. Evs el-Ensârî el-Evsî. Akabe bey'atında temsilci olarak bulundu. Bedir gazvesinde ve daha sonraki savaşlara katıldı. Hicretin yirminci senesinde (başka bir rivayete göre ise yirmibirinci senesinde) vefat etti. Hz. Ali ile birlikte Siffin savaşına katıldığı da söylenir. Doğrusunu Allah bilir.

ZEYNEB BİNTİ CAHŞ

Soy kütüğü şöyledir: Zeyneb binti Cahş binti Rebab el-Esediye. Huzeyme kabilesinin Esed kolundandır. Rasûlullah (s.a.v.)'ın zevcelerinden ilk vefat edendir. Anasının adı Ümeyme binti Abdülmutilib'tir. Kendisinin asıl adı Berre idi. Ancak Rasûlullah (s.a.v.), ona Zeyneb adını verdi. Ümmü Hakim künyesi ile çağrılırdı. Bizzat Cenâb-ı Allah tarafından Rasûlullah'la evlendirilen ve nikahları kıyılan kadın Zeynep'tir. Bu sebeple Zeynep, Rasûlullah (s.a.v.)'ın diğer zevcelerine karşı övünür ve şöyle derdi: "Sizi aileleriniz Rasûlullah'la evlendirdi. Beni ise semada Allah, Rasûlullah ile evlendirdi." Bu hususta yüce Allah, şöyle buyurmuştur:

"Zeyd, eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik." (el-Ahzâb, 37.)

Zeynep, daha önce Rasûlullah (s.a.v.)'ın azadlısı Zeyd b. Harise ile evliydi. Zeyd, onu boşayınca Rasûlullah (s.a.v.) onunla evlendi. Rasûlullah'ın Zeyneple evlenişi, hicretin üçüncü senesinde olmuştu. Başka bir rivayete göre ise dördüncü senesinde olmuştur ki, meşhur olan rivayet de budur. Başka bir rivayete göre de hicretin beşinci senesinde evlenmiştir. Peyfamber (s.a.v.)'in onunla gerdeğe girmesi esnasında örtünme ayeti nazil olmuştur. Nitekim bu husus, Buharî ve Müs-

lim'in sahiblerinde Enes'ten gelen bir rivayetle sabit olmuştur.

Güzellik ve üstünlükle Hz. Ebu Bekir'in kızı Aişe ile yarışan kadın Zeynep'ti. Zeynep, dindar, takvalı çok ibadet eden ve çok sadaka veren bir kadındı. Onu kastederek Rasûlullah (s.a.v.), diğer zevcelerine şöyle demişti. "Vefatımdan sonra bana en erken gelip kavuşacak olan sizin aranızda eli en uzun olanınızdır." Eli uzun demekle Rasûlullah(s.a.v.), onun çok sadaka veren bir kadın olduğunu söylemek istemişti. Zeynep, sanatkar bir kadındı. Eliyle bazı şeyler yapar, bunların satışından elde edilen kazancı fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Onun hakkında Hz. Aişe şöyle demişti:

"Din hususunda Zeynep binti Cahş'tan daha hayırlı, Allah'a karşı takvalı, sözü doğru, akrabalık bağlarını gözetken, emanete çok riayet eden ve sadaka veren başka bir kadını asla görmedim." Rasûlullah (s.a.v.), Veda haccında: "Artık bu hasrın ortaya çıkış zamanıdır." Yani Veda haccından sonra artık dışarı çıkmamak gerekir, dediği için Zeynep ile Sevde, Veda haccından sonra hac etmemişlerdi. Peygamber (s.a.v.)'in diğer zevceleri ise Veda haccından sonra da hacca giderler ve Zeynep ile Sevde'ye : "Vallahi Rasûlullah'ın vefatından ve Veda haccından sonra bineklerimizi hareket ettirmedik, derlerdi.

Anlatıldığına göre Hz. Ömer, Zeyneb'e 12 000 dirhem maaş bağlamış. Zeynep ise o maaşı akrabalarına sadaka olarak dağıtmış, sonra şöyle demiştir: "Allah'ım, bundan sonra Ömer'in maaşı bana gelsin." Kendisi hicretin yirminci senesinde vefat etmiş ve Hz. Ömer onun cenaze namazını kıldırılmıştı. O, kendisi için naaş yapılan ilk kadındır. Cenazesi Baki mezarlığına defnedildi.

HZ.PEYGAMBER'İN HALASI SAFİYE BİNTİ ABDÜLMUTTALİB

Zübeyr b. Avvam'ın annesidir.Hz.Hamza, Mukavvim ve Hicl'in öz kardeşidir. Anneleri Hale binti Vüheyb b. Abdümenaf b. Zühre idi. Onun Müslüman oluşunda ihtilaf yoktur. Uhud gazvesinde hazır bulundu. Kardeşi Hamza üzerine çok hüznüldü. Hendek savaşında Yahudilerden bir adamı öldürdü. O Yahudi, Safiye'nin içinde bulunduğu kalenin etrafında dolaşıyordu. Kale, Hısm Fari kalesi idi. O esnada Safiye Hassan'a: "Kaleden in, şu Yahudiyi öldür." demiş, ancak Hassan, Yahudiyi öldürmeye yanaşmayınca kendisi kaleden inip Yahudiyi öldürmüş, sonra Hassan'a: "İn ve üzerindeki eşyaları çıkarıp al, eğer o bir erkek olmasaydı ben çıkarıp alırdım." demiş, Ancak Hassan: "Benim onun üzerindeki eşyalara ihtiyacım yoktur." demişti. Safiye, müşriklerden bir adamı öldüren ilk Müslüman kadındı. Ondan başka Hz. Peygamberin diğer halalarının Müslüman olup olmadıkları hususunda ih-

tilaf edilmiştir. Peygamber'in halaları Erva ile Atike'nin de Müslüman olduklarına dair bir rivayet vardır. İbnü'l-Esir ile şeyhimiz Ebu Abdillah ez-Zehebî el-Hafız bu görüştedirler. Sahih kavle göre peygamberin halaları arasında Safiye'den başka Müslüman olan yoktur. Safiye, önceleri Haris b. Harb b. Ümeyye ile evlenmişti.

Daha sonra Avvam b. Hüveylid'le evlendi, ona Zübeyr ve Abdül-Kabe adında iki çocuk doğurdu. Bir rivayete göre Hüveylid oğlu Avvam, bakire iken Safiye ile evlenmiştir. Ama sahih olan birinci rivayettir. Safiye, yetmiş üç yaşında iken hicretin yirminci senesinde Medine'de vefat edip Baki mezarlığına defnedilmiştir. Allah ondan razı olsun.

UVEYM B. SAİDE EL-ENSÂRÎ

Birinci ve ikinci Akabe bey'aytlarında ve bütün gazvelerde hazır bulundu. Su ile taharet yapan ilk Müslüman odur. Onun hakkında şu ayet nazil olmuştu:

"Orada, arınmak isteyen insanlar vardır. Allah, arınmak isteyenleri sever." (et-Tevbe, 108.)

Ondan gelen bazı rivayetler vardır. O, hicretin yirminci senesinde Medine'de vefat etmiştir.

BİŞR B. AMR B. HANEŞ

Hicretin yirminci senesinde vefat edenlerden biri de Carud lakabıyla anılan Bişr b. Amr b. Haneş'tir. Bu zat, hicretin onuncu senesinde Müslüman oldu. Abdu'l-Kays kabilesinde emrine itaat edilen şerefli bir kimseydi. Kudame b. Maz'un'un içki içtiğine şahitlik yapmıştı. Bunun üzerine Hz. Ömer de Kudame'yi Yemen'deki görevinden azletti. Carud, şehid olarak öldürüldü.

EBU HİRAŞE HÜVEYLİD

Hicretin yirminci senesinde vefat edenlerden biri de Ebu Hiraşe Hüveylid b. Mürre el-Hüzelî idi. Bu zat meşhur bir şairdi. Muhadremin'dendi. Cahiliye ve İslâmiyet dönemlerinde yaşadı. Koştuğu zaman atları geride bırakırdı. Onu bir yılan soktu ve Medine'de vefat etti.

HİCRİ YIRMİBİRİNCİ SENESİ

NIHAVEND SAVAŞI

Bu, gerçekten büyük bir savaşı. Bu anlı sanlı savaşa Müslümanlar, fetihler fethi adını vermişlerdi.

İbn İshak ile Vakidî dediler ki: Nihavend savaşı, hicretin yirmibirinci senesinde vuku buldu. Seyf b. Ömer ise, hicretin onyedinci senesinde bu savaşın vuku bulduğunu söylemiştir. Hicretin ondokuzuncu senesinde vuku bulduğuna dair bir rivayet te vardır. Doğrusunu Allah bilir. Ebu Cafer b. Cerir, Nihavend savaşını hicri yirmibirinci sene hadiseleri arasında zikrettiği için biz de bu hususta ona uyduk. Biz, siyer âlimlerinin konuyla ilgili ifadelerini bir araya getirdik. Böyle olunca bunların ifadeleri birbirine girdi.

Seyf ile diğer siret âlimleri dediler ki: Bu savaşın çıkış sebebi şuydu: Müslümanlar, Ahvaz'ı fethettikten sonra büyük Fars ordusunu yenerek İstanr'daki başkentleri Medain'i ve çevresindeki birçok beldeleri ele geçirince onlar gayrete geldiler. Şehirden şehire geri dönüp kaçan ve nihayet kovulmuş bir şekilde İsfahan'a varan hükümdar Yezdücürd, Farşlıları Müslümanlarla savaşmaya teşvik etti. Ancak o, kendi ailesi, kavmi ve malı içinde bulunuyordu. Nihavend mıntakasına ve çevresindeki dağlarla şehirlerde yaşayan kimselere mektuplar yazdı. Onlar da Müslümanlarla savaşmak üzere bir araya gelip toplandılar. Yazışıp haberleştiler. Nihayet daha önce benzeri görülmemiş büyüklükte bir ordu hazırladılar. Sa'd b. Ebi Vakkas, bu durumdan haberdar olunca Hz. Ömer'e mektup gönderdi. Onu da bu işten haberdar etti. Bu esnada Kûfeliler de Sa'd'a karşı ayaklanıp onun her davranışından şikayetçi oldular. Öyle ki Hz. Ömer'e gidip şikayetçi olan Kûfelilerin temsilcileri: "Sa'd, iyi namaz kıldırıyor." dediler. Bu şikayetçi heyeti ayaklandıran kişi Cirah b. Sinan el-Esedî idi. Bu kişi, beraberindeki birkaç adamla birlikte Hz.Ömer'e gitmiş ve Sa'd b. Ebi Vakkas'ı şikayet etmişlerdi. Hz.Ömer de onlara şöyle cevap vermişti:

—Sizin şerli kimseler olduğunuzu bu olağanüstü halde kalkıp şikayete gelmeniz ispathyor. Halbuki bu esnada Sa'd, Allah düşmanlarıyla savaşa hazırlanıyor. Allah düşmanları, size karşı ordular toplamışlar.

Ama buna rağmen sizin şikayetinizi dikkate alıp durumu inceleyeceğim. Hz. Ömer, kendisiyle valileri arasında elçilik yapan Muhammed b. Mesleme'yi durumu incelemek üzere Kûfe'ye gönderdi. Muhammed b. Mesleme, oraya varınca kabileleri ve Kûfe'deki mescidleri dolaştı. Cirah b. Sinan taraftarları dışında bütün Kûfeliler, Sa'd'ı hayırla anıp övdüler. Yalnız Cirah b. Sinan taraftarları sustu. Onu ne kınadılar, ne de övdüler. Nihayet Muhammed b. Mesleme, Beni Abs kabilesine gitti. Onlardan Ebu Sade Üsame b. Katade kalkıp Muhammed b. Mesleme'ye şöyle dedi:

—Madem bize yemin verdin. Öyleyse sana anlatayım: Doğrusu Sa'd, ganimetleri eşit olarak dağıtmıyor. Halka adaletli davranmıyor. Müfrezelerle birlikte gazaya gitmiyor. Ebu Sade'nin bu iddiası üzerine Sa'd, ona beddua edip şöyle dedi: "Allah'ım, eğer bu adam bu sözleri yalan, riyakarlık ve ün yapmak için söylemişse sen bunun gözünü kör et. Çoluk çocuğunu çoğalt ve kendisini de saptırıcı fitnelere maruz bırak." Sa'd'ın bu bedduası üzerine Ebu Sade Üsame b. Katade'nin gözleri kör oldu, kızlarının sayısı da onu buldu. Sokaktan bir kadın geçtiğinde mutlaka o kadının yanına yaklaşır ve onu çimdiklerdi. Kadın da onun farkına varıp kızınca Ebu Sade: "Mübarek adamın bedduasına uğradım." derdi. Sonra Sa'd, Cirah ve arkadaşlarına beddua etti. Tamamı hastalanıp sakatlandılar ve mallarına felaket geldi.

Muhammed b. Mesleme, Hz. Ömer'in emri üzerine o esnada Nihavendlilerle savaşmaları için Kûfelileri savaşa çağırıyor. Sonra Sa'd, Muhammed b. Mesleme ve Cirah ile arkadaşları yola çıkıp Hz. Ömer'in yanına gittiler. Hz. Ömer, Sa'd'a nasıl namaz kıldırıldığını sordu. O da namazın ilk iki rekatını uzattığını son iki rekatını hafif tuttuğunu, namazdan hiçbirşeyi eksiltmediğini tıpkı Rasûlullah (s.a.v.) gibi namaz kıldığını anlattı. Hz. Ömer de ona: "Biz de seni böyle biliyorduk ey Ebu İshak." dedi. Sa'd da şöyle cevap verdi: "Ben, ilk Müslüman olan beş kişinin beşincisiyim. O zaman bizim bağ yapraklarından başka yiyeceğimiz yoktu. Onu da yiye yiye avurtlarımız yaralanmıştı. Ben, Allah yolunda ilk ok atan adamım ve daha önce hiç kimseye söylemediği halde Rasûlullah (s.a.v.): "Ey Sa'd, anam babam sana feda olsun." demiştir. Şimdi de Esed oğulları benim güzel namaz kıldırmadığımı söylüyorlar. Avcılıkla oyalandığımı İslâmiyet'i bir tarafa bıraktığımı iddia ediyorlar. Eğer böyle ise ben ziyana uğramış ve amelinin sevabını kaybetmiş olurum" Bundan sonra Hz. Ömer, ona şöyle sormuştu:

—Kûfe'de yerine kimi vekil bıraktın?

—Abdullah b. Abdullah b. Utban'ı bıraktım.

Hız. Ömer de Abdullah'ın Kûfe vali vekilliğini onayladı. Abdullah, sahabelerin eşrafından yaşlı bir adamdı. Ensâr'dan Beni Hubla kabile-sinin müttefiki idi. Sa'd, görevden uzaklaştırıldı. Bu durum, onun acizli-

ğinden veya hainliğinden ötürü olmamıştı. O, kendisini şikayet eden kimseleri tehdit ediyor ve onların azaba uğratılmalarını diliyordu. Sonra herhangi bir kimse bir emiri şikayet etmesin, diye korktuğu için bundan vazgeçti.

Kısaca demek istediğimiz şudur ki Farşlılar, Nihavend de 150 000 askeri biraraya getirdi. Başlarındaki komutanda Firuzan'dı. Komutanın adının Bendar olduğuna veya Kaşlı anlamına gelen Zülhacip olduğuna dair başka rivayetler de vardır. Farşlılar, kendi aralarında birbirlerini Müslümanlarla savaşmaya teşvik ederek şöyle dediler: "Araplara gelen Muhammed, bizim beldelerimize saldırmadı. Ondan sonra halife olan Ebu Bekir de hükmümüzü sürdürdüğü memleketimize saldırmadı. Şu Hattab oğlu Ömer'in hakimiyeti genişleyince sınırlarımıza saldırdı. İrzimizi payımal etti. Beldelerimizi aldı. Bununla dayetinmedi. İçinde bulunduğumuz diyarımızda iken üzerimize doğru gelmeye başladı. Başkentimizi eline geçirdi. Bizi beldemizden çıkarıp sürgün etmedikçe bu hareketine son verecek değildir." Bu konuşmalardan sonra Farşlılar, Basra ve Kûfe'ye saldırmak, böylece Ömer'in kendi diyarlarına saldırmasına engel olmak üzere sözleştiler. Birbirlerine bu nüsusta teminat vererek bunu yazıyla kayda geçirdiler. Bu esnada görevden alınmış olan Sa'd, bu durumu Hz. Ömer'e bir mektupla bildirdi. Farşlıların kendilerine karşı birleşip, hücumu geçmek üzere olduklarını gidip kendisi de şifahen anlattı. Onların 150 000 savaşçı topladıklarını bildirdi. Bu sırada Abdullah b. Abdullah b. Utban'ın Kûfe'den göndermiş olduğu mektup Karib b. Zafer el-Abdî ile Hz. Ömer'e yetiştirildi. Mektupta Farşlıların toplandıklarını, Müslümanlara ve İslâm'a saldırmak üzere olduklarını ve bu hususta birbirlerini savaşa teşvik ettiklerini, bir an önce Farşlılara saldırmanın faydalı olacağını, İslâm ülkesine karşı harekete geçilmesine engel olunmasını ifade ediyordu. Hz. Ömer mektubu getiren adama sordu:

—Senin adın nedir?

—Karib'dir.

—Kimin oğlusun?

—Zafer'in oğluyum.

Hz. Ömer, bunu hayra yorup şöyle dedi:

—Zafer Karip (yani zafer yakındır.)

Hz. Ömer, bunun üzerine insanların mescitte toplanmalarını ilan etti. İnsanlar gelip mescidde toplandılar. Mescide ilk gelen kişi, Sa'd b. Ebi Vakkas oldu. Hz. Ömer, bunu da hayra yordu. Sonra minbere çıktı. Cemaata hitaben şöyle dedi: "İçinde bulunduğumuz bugün, sonrası devam edecek olan bir gündür. Ben benimle birlikte ve bana katılacak olanlarla oraya doğru gitmeyi arzuluyorum. Bu iki şehir arasında orta bir yerde konaklayıp -Allah, onlara fethi nasip edinceye kadar ve arzu

ettiğim noktaya gelinceye kadar- onlara destek olmayı diliyorum.” Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve görüş sahibi bazı adamlar kalktılar. Her biri güzel ve faydalı konuşmalar yaptılar ve neticede Hz. Ömer’in Medine’den çıkmaması, bazı müfrezeler göndermesi, onlara sadece talimat verip onlar için dua etmesi gerektiği üzerinde görüş birliğine vardılar.

Hz. Ali, yapmış olduğu konuşmada şöyle demişti: “Ey mü’minlerin emiri! Bu işte zafer veya mağlubiyet, asker çokluğu ya da azlığı ile değildir. Bu iş, Allah’ın güçlendirdiği ve meleklerle takviye ettiği ordusuyla ilerleyecektir. Bu mertebelere de ulaşmıştır. Biz, Allah’ın zafer vaadine muhatap olmuşuz. Ve Allah, vaadini gerçekleştirecek, askerlerine yardım edecektir. Ey mü’minlerin emiri! Sen boncukların geçirilmiş olduğu bir ipe benzersin. O boncukları toplayıp bir arada tutarısın. Eğer o ip koparsa boncuklar dağılır, her biri bir tarafa gider. Sonra da bir araya getirilip toplanamazlar. Bu gün Araplar her ne kadar sayıca az iseler de İslâmiyet’le güçlendiklerinden çok gibidirler. Sen yerinde dur. Kûfeli-lere bu hususta mektup yaz. Onlar, Arapların önderleri ve reisleridirler. Üçte ikileri cepheye gitsin, üçte birleri de yerlerinde kalsınlar. Basralılara da mektup yaz. Onlar da savaşılan İslâm ordusuna takviyede bulunsunlar.”

Hz. Osman ise yapmış olduğu konuşmada Hz. Ömer’e, Nihavend’de savaşılan İslâm ordusuna Yemen ve Şam askerlerinden takviye gönderilmesi tavsiyesinde bulunmuştu. Ayrıca Basra ve Kûfe arasında bir yerde beklemek istediği hususunda da Hz. Ömer’in görüşüne muvakkat etmişti. Ancak Hz. Ali, Hz. Osman’ın bu hususta Hz. Ömer’e muvafakat etmesine karşı çıktı. Basra ve Kûfe arasında bir yerde beklenilmesini uygun bulmadı. Ayrıca Hz. Osman’ın Şamlılardan da Nihavend’de savaşılan İslâm ordusuna takviye gönderilmesini uygun bulmadı. Zira Şamlılardan oraya asker gönderilmesi durumunda Şam’daki İslâm askerinin azalacağını hesapladı. Bu sebeple Bizanslıların, Şam’a saldırmasından korktu. Yemenlilerden de Nihavend’deki İslâm ordusuna takviye gönderilmesini uygun görmedi. Çünkü Yemen’den oraya asker gönderilmesi halinde Habeşlilerin, Yemen’e saldırmalarından endişe etti.

Hz. Ömer, Hz. Ali’nin bu görüşlerini beğendi ve takdirle karşıladı. Hz. Ömer, herhangi bir kimse ile iştirake ettiği zaman Hz. Abbas’a danışmadan kesin kararını vermezdi. Sahabelerin bu konudaki görüşleri Hz. Ömer’in hoşuna gidince o, bu görüşleri Hz. Abbas’a anlattı. O da şöyle dedi:

—Sakin ol, şu Farşlılar üzerlerine inecek bir intikam için toplanmış bulunuyorlar.

Sonra Hz. Ömer:

—Bana bu savaşın komutasını üstlenecek bir adam gösterin. Ancak o adam Iraklı biri olsun, dedi.yanında bulunanlar da:

—Ey mü'minlerin emiri, sen ordunu ve askerlerini daha iyi tanırsın deyince o şöyle karşılık verdi:

—Vallahi yarın ben bu işe en layık olan birine bu görevi vereceğim.

—Ey mü'minlerin emiri, kimdir o adam?

—Numan b. Mukrin'dir.

—Evet o, bu işe layıktır. Kesker valisi iken Numan b. Mukrin Hz. Ömer'e bir mektup göndererek kendisini bu valilikten alıp Nihavendli-
lerle savaşmakla görevlendirmesi dileğinde bulunmuştu. Hz. Ömer de
bu isteğine uyup onu Nihavend cephesinde savaşacak olan İslâm ordu-
suna komutan yaptı. Bundan sonra Hz. Ömer, Hüzeyfe'ye mektup gön-
dererek yanındaki askerlerin bir kısmıyla birlikte Kûfe'den hareket
edip Nihavend'e gitmesini emretti. Ebu Musa'ya da mektup göndererek
yanındaki askerlerin bir kısmıyla birlikte Nihavend'e gitmesini, ayrıca
Basra'da bulunan Numan'a da mektup yazarak yanındaki askerlerle
birlikte kalkıp Nihavend'e gitmesini emretti. Hz. Ömer, ordunun top-
lanması durumunda başkomutanın Numan b. Mukrin olacağını, diğer
komutanların kendi askerlerine komuta edeceklerini, Numan b. Muk-
rin şehid edildiği takdirde başkomutanlığa Hüzeyfe b. Yeman'ın geçece-
ğini, Hüzeyfe'nin şehid edilmesi durumunda yerine Cerir b. Abdullah'ın
gececeğini, Cerir'in şehid edilmesi durumunda yerine Kays b. Mek-
şuh'un geçeceğini, Kays'ın şehid edilmesi durumunda yerine falan ada-
mın geçeceğini bildirmiş, hülasa yedi kişinin adını vermişti ki araların-
da Muğire b. Şube de vardı. Bir rivayete göre Muğire b. Şube'nin adın-
dan bahsedilmemiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Hz. Ömer'in Numan'a gönderdiği mektubun metni şuydu:

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla . Allah'ın kulu ve mü'minle-
rin emiri Ömer'den Numan b. Mukrin'e. Sana selam olsun. Ben kendi-
sinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim. Aldığım habere
göre birçok Acem askeri size karşı Nihavend şehrinde toplanmış ve cep-
he oluşturmuş bulunuyorlar. Şu mektubum sana ulaştığında Allah'ın
emri, yardımı ve zaferiyle beraberinde ki Müslümanlarla birlikte oraya
git. Askerlerini sert yollardan götürme ki kendilerine eziyet etmeyesin.
Haklarından onları mahrum bırakma ki, onları küfre sevketmeyesin.
Onları sık ağaçlıklı yerlerden de götürme. Çünkü Müslüman bir kişi,
benim nazarımda 100 000 dinardan daha kıymetli ve sevimlidir. Sana
selam olsun. Mah'a varıncaya kadar bu yoldan git. Ben sana katılmaları
ve yardımcı olmaları için Kûfelilere de mektup yazdım. Askerlerini top-
ladığın zaman Firuzan'ın ve topladığı Acem askerlerinin üzerlerine git.
Lâ havle velâ kuvvete illa billah sözünü çokça söyleyerek Allah'tan yar-
dım dileyin.”

Hız. Ömer, Kûfe valisi Abdullah b. Abdullah'a da mektup göndererek Nihavend'te savaşıacak olan İslâm ordusuna asker göndererek yardımcı olmasını, oraya gönderilecek olan askeri birliğe Hüzeyfe b. Yeman'ın komuta etmesini, oraya varınca da komutayı Numan b. Mukrin'e Hüzeyfe'nin devretmesini, savaşta Numan'ın öldürülmesi durumunda başkomutanlığa Hüzeyfe'nin geçmesini, onun da öldürülmesi durumunda Nuaym b. Mukrin'in başkomutanlığa geçmesini emretti. Ganimetleri taksim işine de Saib b. Akra'yı tayin etti.

Hüzeyfe, büyük bir orduyla Nuaym b. Mukrin'in yanına gitti ki, Mah kasabasında onunla karşılaşsın. Irak komutanlarından bir topluluk refakatindeki ordusuyla birlikte Hüzeyfe de harekete geçti, her kasabada yeterince savaşçıyı yedek olarak bıraktı, her tarafa bekçiler ve nöbetçiler dikti. Büyük bir ihtiyatı tedbir aldılar. Sonra sözleşilen yerde Numan b. Mukrin'in yanına ordusuyla geldi. Hüzeyfe b. Yeman, Hız. Ömer'in mektubunu Numan'a verdi. Hız. Ömer, mektubunda ne yapması gerektiğini Numan'a emrediyordu.

Seyf b. Ömer et-Temimî'nin Şa'bî'den rivayet ettiğine göre böylece Müslümanların 30 000 savaşçıdan teşekkül eden ordusu bir araya gelmiş oldu. Ordunun içinde sahabelerin önde gelen şahsiyetleri, Arapların reisleri ve çok sayıda insan bulunuyor du ki, bunlardan bazıları şunlardı: Abdullah b. Ömer Cerir b. Abdullah el-Becelî, Hüzeyfe b. Yeman, Muğire b. Şube, Amr b. Madikerib ez-Zebidi, Tüleyha b. Huveylid el-Esedî ve Kays b. Mekşuh el-Muradî.

Ordu, Nihavend doğru yola çıktığında bakomutan Numan b. Mukrin, keşifçi olarak Tüleyha, Amr b. madikerib ez-Zebidi ve Amr b. Ebi Seleme'yi öne çıkardı. Bu Amr b. Ebi Seleme'ye Amr b. Sebî de denirdi. Keşifçiler, düşmanın durumunu ve ne yapmakta olduklarını anlamak için önden gönderildiler. Bir gün bir gece yol gittiler. Sonra Amr b. Sebi ordugaha döndü. Kendisine:

— Niçin geri döndün? diye sorulunca şöyle cevap verdi:

— Ben, Acem diyarında olmak istemem. Çünkü orası cahilini öldürmüş, âlimi de mahvetmiş bir ülkedir.

Sonra Amr b. Madikerib de ordugaha dönüp şöyle dedi: "Yolda hiç kimseyi göremedik. Yolumuzun kesilmesinden korktuk." Tüleyha ise yoluna devam etmiş, arkadaşlarının geri dönüşlerine aldırmayıp, yirmibir fersah giderek Nihavend'e varmıştı. Acemlerin arasına katılmış, onların haberlerini alıp durumlarını istediği şekilde öğrenmiş, daha sonra başkomutan Numan'ın yanına dönerek onu bu durumlardan haberdar etmişti. Kendisi ile Nihavend arasında hoşlanmadığı birşey bulunmadığını ve hiçbir engelle karşılaşmayacağını anlatmıştı.

Bunun üzerine Numan orduyu tabiye edip düzene koydu. Öncülerin başına Nuaym b. Mukrin'i, sağ ve sol kanatlara Hüzeyfe ile Süveyd b.

Mukrin'i, kılıçlıların başına Ka'ka' b. Amr'ı ve artçıların başına da Mücaşi b. Mesud'u komutan yaptı. Yola çıkıp Fars askerlerinden oluşan cephenin karşısına vardılar. Fars ordusunun başında Firuzan vardı. Orada Kadisiye savaşından kaçmış veya o savaşa katılmamış olan askerler de vardı. İran ordusu, 150 000 askerden teşekkül etmişti. İki taraf karşı karşıya gelince Numan tekbir getirdi. Müslümanlar da onunla birlikte üç tekbir getirdiler. Bu tekbir sadaları karşısında Acemler, sarıntı geçirip şiddetli bir korkuya kapıldılar. Sonra ayakta duran Numan, askerlerin yüklerini indirmelerini emretti. Onlar da yüklerini indirip ağırlıklarını bıraktılar. Çadırlarını kurmaya başladılar. Numan b. Mukrin için büyük bir otağ kuruldu. Eşraftan ondört kişi için çadır kuruldu. Kendileri için özel çadır kurulan zatlar şunlardı: Hüzeyfe b. Yeman, Utbe b. Amr, Muğire b. Şube, Besir b. Hasasiye, Hanzale el-Katip, İbn Hevber, Rib'i b. Amir, Amir b. Matar, Cerir b. Abdullah el-Himyerî, Cerir b. Abdullah el-Becelî, Ak'ra' b. Abdullah el-Himyer Eş'as b. Kays el-Kindî, Said b. Kays el-Hemedanî, Vail b. Hicr. Numan b. Mukrin'in çadırı kadar büyük bir çadır Irak'ta görülmemiştir.

Askerler yüklerini ve ağırlıklarını indirince başkomutan Numan, hemen savaşmaya başlamalarını emretti. Günlerden çarşamba günüydü. Çarşamba ve perşembe günleri şiddetli bir şekilde savaşlar. Cuma günü olunca Farşlılar, kalelerine doğru çekildiler. Müslümanlar onları kuşattılar. Uzun bir süre onları kuşatma altında tuttular. Acemler, diledikleri zaman kaleden çıkıyor, tekrar diledikleri zaman da kaleye dönüyorlardı.

Farsların komutanı konuşmak için Müslümanlardan bir adam gönderilmesini istedi. Muğire b. Şube, onun yanına gitti. Muğire, Fars komutanının giysilerinin ve meclisinin azametini, onun Arapları küçümseyip tahkir ettiğine dair sözlerle kendisine hitap ettiğini, Arapların uzun zaman aç kaldıklarını, yurtlarının küçük olduğunu, kıymetsiz kimseler olduklarını söylediğini anlatmış ve Fars komutanının kendisine şöyle hitap ettiğini nakletmişti:

—Çevremdeki şu komutanlarımın size ok yağmuru yağdırmalarına engel olacak hiçbirşey yoktur. Ancak onlar sizin leşlerinize tükürmek dahi istemediklerinden ötürü şimdilik size saldırmıyorlar. Eğer çekip giderseniz sizi kendi halinize bırakınız. Aksi takdirde sizi mezarlarınızda ziyaret ederiz.

Muğire b. Şube diyor ki: Ben de şahadet getirip Allah'a hamd ettim ve ona şöyle cevap verdim:

—Biz, senin anlattığından daha kötü bir haldeydik. Nihayet Cenâb-ı Allah, peygamberini bize gönderdi, o da dünyada bize zafer sözü verdi. Ahirette de hayırla karşılaşacağımızı vaad etti. Biz de Rasûlullah'ın bize peygamber olarak gelmesinden bu yana Rabbimizden hep yardım gö-

rüyorum ve ülkenize de gelmiş bulunuyoruz. Sizi ülkenizde mağlub etmedikçe, elinizde bulunanları almadıkça veya sizi topraklarınızda öldürmedikçe, o bahtsızlığa asla geri dönmeyeceğiz.

Bunun üzerine Fars komutanı:

— Vallahi kör bu hususta kendi nefsiyle ilgili olarak sizi doğrulamıştır.

Müslümanların kuşatmaları uzun sürünce Numan b. Mukrin, ordudaki görüş sahibi kimseleri topladı. Bu hususta onlarla müşavere yaptı. Müşriklerle aynı platformda karşı karşıya gelinceye kadar ne gibi bir yol izleyeceklerini sordu. Toplantıda bulunanların en yaşlısı olan Amr b. Ebi Seleme ilk sözü alıp şöyle dedi:

—Onların bu durumda bulunmaları, Müslümanların onlardan istediği şeyden kendileri için daha zararlıdır ve bu Müslümanlar için de daha kalıcıdır.

Toplantıda bulunanların tamamı, onun bu görüşünü reddedip şöyle dediler:

— Biz, dinimizin güçleneceğine, Allah'ın bize va'd ettiği şeyin gerçekleşeceğine kesin olarak inanıyoruz.

Amr b. Madikerib, söz alıp şöyle dedi:

— Ey komutan, düşmana saldır. Onlara hücumunu çoğalt ve onlardan asla korkma.

Fakat Müslümanlar onun da görüşünü red ederek şöyle demişlerdi:

— Biz şu anda duvarlardan başka neyle çarpışıp duracağız? Karşımızda şu duvarlardan başka birşey var mı? Duvarlar, bize karşı onlara yardım ediyorlar.

Tüleyha el-Esedî de söz alıp şöyle dedi:

— Arkadaşlarımın ikisi de isabetli görüş ileri sürmediler. Bence düşmana bir grup süvari gönderelim. Onlarla savaşa dursunlar. İyice savaşa tutuştukları anda bizimkiler yenilmiş gibi görünerek aniden bize doğru kaçmaya başlasınlar. Biz düşman yanımıza gelinceye kadar onları durduramayalım. Bizi bu şekilde görünce onlar üzerimize saldırarak ve yerlerinden çıkmış olacaklardır. İşte o zaman biz onlarla, Allah bize hükmünü verinceye kadar çarpışıp dururuz. Orada bulunanlar bu görüşü isabetli buldular.

Numan, kılıçlıların üzerine Ka'ka b. Amr'ı komutan yaptı. Onların şehire gidip halkı yalnız başlarına kuşatmalarını ve halkın kendilerine hücum etmesi durumunda İslâm ordusuna doğru kaçmalarını emretti. Ka'ka, bu emri yerine getirdi. Düşman askerleri kaleden çıkıp bunların üzerine gelince Ka'ka ve beraberindekiler gerisin geri kaçmaya başladılar. Acemler bunu fırsat bildiler. Tıpkı Tüleyha'nın düşündüğü gibi Acemler, kaleden çıkıp bu küçük birliğe saldırdılar ve "hey hey" diye bağırarak tümünden kaleden dışarı çıktılar. Kalede kapıcılardan başka

kimse kalmamıştı. Hepsi İslâm ordusunun yanına yaklaştılar. Numan b. Mukrin de o esnada askerleri tabiye etmekle meşguldu. Günlerden de cuma günü olup vakit sabahı. Müslümanlar, Acemlerle çarpışmaya yöneldilerse de Numan zeval vaktine ve rüzgarların esmesine kadar beklemelerini emretti ki, Allah'ın zaferi üzerlerine insin. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) da böyle yapardı. Ancak askerler düşmana saldır- mak için Numan'a ısrar ettiler. Fakat Numan, direnen bir kimse oldu- ğundan onların ısrarlarına aldırış etmedi. Zeval vakti yaklaşınca Müs- lümanlara namaz kıldırdı. Sonra kısa boylu ve rengi siyahla kırmızı arasında olan bir katıra bindi. Her askeri birliğin sancağının yanına ge- lip durdu ve onları sabırlı ve sebatlı olmaya teşvik etti. Safların önünde durdu. Üç defa tekbir getireceğini; birinci tekbirde herkesin saldırıya hazırlanmasını, ikinci tekbir de hazırlıkların tamamlanmasını, üçüncü tekbirde de hep birlikte saldırıya geçilmesini söyleyerek yerine döndü.

Farşlılar da büyük bir tabiye yapmışlar ve korkunç bir şekilde as- kerlerini saf halinde dizmişlerdi. Daha önce misli görülmemiş derecede techizatları ve çok sayıda askerleri vardı. Cepheden kaçmalarına ve başka yerlere çekilmelerine imkan verilmesin diye askerlerinin bir kıs- mı birbirine bağlanmış, bir kısmının da sırtlarına ağır demir halkalar ve zincirler vurulmuştu.

Numan b. Mukrin, ilk tekbiri alınca bayrağını salladı. Bütün asker- ler saldırı için gerekli hazırlıkları yapmaya başladılar. İkinci tekbiri alıp bayrağı sallayınca yine hazırlıklarını sürdürdükçe tamamladı- lar. Üçüncü tekbiri alınca kendisi düşmana saldırdı. Arkasındaki as- kerler de müşriklere saldırdılar. Numan'ın bayrağı Farşlılar üzerinde kartalın av üzerinde sallanışı gibi sallanıyordu. Daha önceki savaşlar da benzeri görülmemiş ve duyulmamış bir şekilde şiddetlice savaş- tılar. Zeval vaktinden karanlığın bastırmasına kadar müşriklerden o kadar çok adam öldürüldü, Sanki yeryüzü kanla örtüldü. Hatta denilir ki, Nu- man b. Mukrin'in atı savaş alanını kaplayan kandan ötürü kaymış, ken- disini yere düşmüş; o esnada bir ok gelip böğrüne saplamış ve bu yüzden ölmüştü. Kardeşi Süveyd'den (veya Nuaym'dan) başka hiçbir kimse onun ölümünden haberdar olmamıştı. Denildiğine göre kardeşi, elbise- sini onun cenazesinin üzerine örterek ölümünü askerlerden gizlemiş ve bayrağı Hüzeyfe b. Yeman'a vermişti. Hüzeyfe de kardeşi Nuaym'ı ye- ri- ne koymuş ve savaşı bitirinceye kadar ölümünün kimseye duyurulma- masını emretmişti ki, askerler hezimete uğramasınlar.

Gece karanlığı bastırınca müşrikler hezimete uğrayıp kaçtılar. Müslümanlar da onları kovalamaya başladı. Kafirler kaçmamaları için askerlerinden 30 000 kişiyi zincire vurmuş ve çevrelerine hendekler kazmışlardı. Hezimete uğradıklarında onlardan 100 000'e yakın asker- leri kazılan hendeklere ve o vadilere düştüler. 100 000 kadar veya daha

fazla sayıda adamları da öldü. Cephede öldürülenler, bu sayının dışındadır. Kaçanlar dışında hepsi öldürüldüler. Komutanları Firuzan da savaşa yaralanmış sonra kaçıp kurtulmuştu. Hezimete uğrayan bu komutanın peşine Nuaym b. Mukrin düşmüştü. Sonra Ka'ka'yı öne çıkararak Firuzan'ı yakalamak için yola çıkardı. Firuzan'da Hemedan'a yönelmişti. Ka'ka da peşine düştü. Hemedan tepesi yanında onu yakaladı. Hemedan'dan çok sayıda bal taşıyan katır ve merkep geliyordu. Firuzan, bu kalabalıktan ötürü Hemedan'a çıkamadı. Bineğinden indi. Dağa tırmanmaya başladı. Ka'ka ardına düşüp onu yakaladı ve öldürdü. O gün Müslümanlar şöyle dediler: "Doğrusu Allah'ın baldan askerleri vardır." sonra o balları ve taşıyan binekleri ganimet edindiler. Olayın cereyan ettiği Hemedan tepesine bal tepesi dediler. Daha sonra Ka'ka, kaçan düşman askerlerini Hemedan'a kadar kovaladı. Hemedan'a girişlerinden sonra orayı ve çevresini kuşatma altına aldı. Hemedan valisi Hüsrev Şanum kaleden inip Ka'ka ile barış antlaşması yaptı. Ka'ka da bunun üzerine beraberindeki Müslümanlarla birlikte Hüzeyfe'nin yanına döndü.

Onlar, bu savaştan sonra zor kullanarak Nihavend'e girdiler. Yağma edilen ganimetleri toplayıp ganimetlerden sorumlu Saib b. Akra'ya teslim ettiler. Mahlûlar, Hemedanlıların durumundan haberdar olunca Hüzeyfe'ye heyet göndererek ondan eman aldılar. Mecusilerin ateş sahibi Herend gelip Hüzeyfe'den eman diledi ve Kisra tarafından kendisine emanet olarak verilmiş olupta zamanın musibetlerine karşı kullanılmak üzere sakladığı birşeyi Müslümanlara vereceğini söyledi. Hüzeyfe de ona eman verdi. Adam iki sepet dolusu kıymetli mücevher getirmişti. Ancak Müslümanlar, onunla ilgilenmediler, mücevherleri özel olarak Hz. Ömer'e gönderme hususunda görüş birliği ettiler. Ganimetlerin beşte birine ekleyerek bu mücevherleri Saib b. Akra ile birlikte Hz. Ömer'e yolladılar. Ancak Saib b. Akra, bu mücevherleri fetih müjdesinden önce Hz. Ömer'e ulaşsın diye Tarif b. Sehm'le birlikte ona gönderdi. Bundan sonra Hüzeyfe, ganimetlerin kalan beşte dördlük kısmını mücahitlere dağıttı. Takviye için gelmiş olan kimselere ise sehimlerden az olarak bir miktar ganimet verdi. Müslümanları arka taraftan koruma altına alan ihtiyat askerlerini ve onlara yardımcı olan ve onlara mensub olan kimseleri de ganimet payından faydalandırdı. Mü'minlerin emiri ise o cephedeki Müslümanlar için mukarreb kimselerin duası gibi gece ve gündüz Allah'a dua ediyordu. Tıpkı darda ve sıkıntıda kalmış kimselerin yakarışı gibi yalvarıp yakarıyordu. Bu cephedeki askerlerin haberi Hz. Ömer'e gitmemiş ve haberler gecikmişti. O esnada Medine dışında bulunan bir Müslüman, karşı taraftan gelmekte olan bir süvariye görmüş, ona nereden geldiğini sormuş, o da Nihavend'den geldiğini söyleyince Nihavend'teki Müslüman savaşçıların durumun ne olduğunu sormuş, o da şöyle vermişti:

—Allah onlara fetih nasip etti. Komutanları öldürüldü. Müslümanlar büyük miktarda ganimet elde ettiler. Süvariler 6000'er piyadeler de 2000'er dirhemlik ganimet elde ettiler. Sonra o süvari geçip gitti. Onunla konuşmuş olan adam da Medine'ye geldi. Durumu insanlara haber verdi. Bu haber yayıldı. Emirü'l mü'minin Hz. Ömer de bunu duydu. O adamı çağırdı ve bunları kimin kendisine haber verdiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: "Sözünü ettiğin adam yanıma uğramadı. O cinlerdendir. Cinlerin yanına gidiyor. Adı Useym'dir." Bundan birkaç gün sonra Tarif, Medine'ye fetih müjdesini getirdi. Fetih müjdesinden başka birşey getirmiş değildi. Hz. Ömer, ona Numan b. Mukrin'i kimin öldürdüğünü sordu, ancak onun bu hususta bir bilgisi yoktu. Nihayet ganimetlerin beşte birlik payını getirenler Medine'ye geldiler ve cephede cereyan eden hadiseleri açık ve net bir şekilde Hz. Ömer'e anlattılar. Sonra o cinin, Nihavend cephesindeki savaşta hazır bulunduğu anlaşılmıştı. O, uyarıcı olarak acele kavmine döndü.

Hz. Ömer, Numan b. Mukrin'in ölümünü duyunca ağladı. Ve Saib'den cephede öldürülen Müslümanların adlarını sordu, o da: "Falan, falan ve falan" diye cevap verdi. Müslümanların önde gelen şahsiyetlerinin adlarını verdi. Daha sonra emirü'l-mü'minin adlarını bilmediği ve tanımadığı bazı kimselerin adlarını da verdi. Hz. Ömer, ağlamaya başladı ve şöyle dedi: "Emirü'l-mü'minin onları tanımaması, onlara ne zarar verir? Ancak Allah, onları tanıyor ve onlara şehidlik ikramında bulunuyordu. Ömer'in onları tanımamasını onlar ne yapsınlar." Böyle dedikten sonra normal şekliyle ganimetlerin beşte birinin de taksim edilmesini emretti. İki sepet dolusu mücevher ise, Hz. Ömer'in evine götürüldü. Elçiler geri döndüler. Sabah olunca Hz. Ömer, onları aradı, ama bulamadı. Peşlerine ulak gönderdi. Ulak ancak Kûfe'de onlara yetişebildi. Saib b. Akra dedi ki: "Kûfe'ye varıp da devemi ihdırıdığım zaman emirü'l-mü'mininin ulağı da devesini devemin ardısına ihdırıdı. Ve bana:

— Emirü'l-mü'minin davetine icabet et. Seni çağırıyor, dedi.

Ben de:

— Niçin? diye sorunca:

— Bilemem, dedi.

Ve gerisin geri Medine'ye gitmek üzere yola çıktık. Nihayet Medine'ye Hz. Ömer'in huzuruna vardığımda o bana şöyle dedi:

— Ey Saib'in anasının oğlu, benimle senin aranda ne var? Hayır, Saib'in anasının oğlu ile benim aramda ne var?

— Ey mü'minlerin emiri, bu ne demek oluyor?

— Yazıklar olsun sana. Allah'a yemin ederim ki, senin Medine'den çıkıp Kûfe yoluna koyulduğun gece ben uykuya dalar dalmaz Allah'ın melekleri gelip beni yatağımdan sürüyerek o iki mücevher sepetinin yanına götürdüler. Baktım ki, ikisi yanıp tutuşuyor. Bana:

—Seni bu ateşle dağlayacağız, dediler. Şimdi ben bunları Müslümanlara taksim edeceğimi söylüyorum. Bunları alıp götür. Mutlaka bunları sat ve paralarını Müslümanlara verilen ulufe ve erzaka kat. Onlar, bana hediye edilen bu mücevherlerden habersizdirler. Sen de onlarla beraber olduğun halde bundan habersizdin.

Saib diyor ki: "Ben o iki sepet dolusu mücevheri alıp Kûfe mescidine götürdüm. Tüccarlar etrafımı çevirdiler, o mücevherleri 2 000 000'a Amr b. Hureys el-Mahzumî benden satın aldı. Sonra onları alıp Acemistan'a götürdü. Orada 4 000 000'a sattı. Ondan sonra Kûfeliler, çok mal sahibi oldular."

Seyf b. Ömer dedi ki: Saib b. Akra, o mücevherlerin parasını mücahitlere paylaştırdı. Her süvariye 4000 dirhem para düştü.

Şa'bî dedi ki: Her süvariye toplam ganimetten 6000'er, her piyadeye de 2000'er dirhem pay düştü. Ganimetten yararlanan Müslümanların sayısı ise 30 000 idi.

Nihavend, hicretin ondokuzuncu senesinin başlarında ve Hz. Ömer'in halifelığının yedinci senesinde fethedildi. Nihavend esirleri Medine'ye getirildiği zaman Muğire b. Şube'nin kölesi Firuz (Ebu Lü'lü) esirlerden küçük birini görünce mutlaka başını sıvazlayıp ağlar ve: "Ömer, benim ciğerimi yedi" derdi. Ebu Lü'lü, aslında Nihavendli idi. Bizanslılar, Farşlılarla yaptıkları savaşta onu esir almışlardı. Daha sonra Müslümanlara esir düşmüş ve esir alındığı yere nisbet edilmişti. Yani Farşlı sayılmıştı. Anlatıldığına göre Nihavend savaşından sonra Acemler, artık bellerini doğrultamadılar. Hz. Ömer, o savaşta yararlılık gösteren mücahitleri onurlandırmak ve şanlarını yüceltmek için herbirini 2000'er dirhemle mükafatlandırdı.

Hicretin yirminci senesinde Müslümanlar Nihavend şehrinde sonra İsfahan'ı da fethettiler. Büyük bir savaştan ve çok uzun süren hadiselerden sonra İsfahan'ın fethi gerçekleşmiş, Müslümanlar barış antlaşması yapmışlardı. Abdullah b. Abdullah, İsfahanlılara eman ve barış mektubu yazmıştı. İsfahanlılardan otuz kişi Kirman'a kaçmış ve Müslümanlarla yapılan barış antlaşmasına katılmamışlardı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre İsfahan'ı Numan b. Mukrin fethetmiş ve orada öldürülmüştür. Bu savaşta Mecusilerin komutanı Kaşlı, atından düşüp karnı yırtılmış ve ölmüştü. Bu yüzden adamları yenilgiye uğrayıp dağılmışlardı. Sahih rivayete göre İsfahan'ı Kûfe valisi Abdullah b. Abdullah b. Utban fethetmiştir. Yine bu senede Ebu Musa, Kum ve Kaşan şehirlerini fethetmiştir. Süheyl b. Adiy de Kirman şehrini fethetmiştir.

İbn Cerir, Vakidi'den naklen şöyle der: Amr b. As, beraberindeki askerlerle Trablus'a gitti (Orası Berka şehridir.). Orayı, her sene Müslümanlara 13 000 dinar ödemeleri şartıyla sulhen fethetti. Yine hicretin yirminci senesinde Amr b. As, Ukbe b. Nafi el-Fihri'yi Züveyle'ye gön-

derdi. Ukbe orayı sulhen fethetti. Böylece Berka ile Züveyle arasındaki yerler Müslümanların eline geçmiş oldu.

Bu senede Hz. Ömer, Ammar b. Yasir'i, Ziyad b. Hanzale yerine Kûfe'ye vali tayin etti. Abdullah b. Mesud'u da Beytü'l-mahın başına getirdi. Kûfeliler, Ammar'dan şikayetçi olunca Ammar valilikten istifa etti. Hz. Ömer de onun istifasını kabul etti ve Kûfe'ye Cübeyr b. Mut'im'i vali olarak tayin ederek kendisine "Seni Kûfe'ye vali olarak tayin ettiğimi hiç kimseye bildirme." dedi. Ancak bu tayinden haberdar olan Muğire b. Şube, Hz. Ömer'in Cübeyr b. Mut'im ile bir araya geldiklerini de öğrenince hanımını Cübeyr'in hanımına göndermiş ve yanında yol azığı olarak götürmek üzere Cübeyr'in hanımına azıklar hazırlamasını ve götürmesini söylemişti. Muğire b. Şube'nin hanımı da gereken hazırlığı yapıp Cübeyr b. Mut'im'in hanımına götürmüştü. Bunu gören Cübeyr'in hanımı: "Evet, teşekkür ederim. Bu yemeği getirmekle iyi yaptın." demişti. Muğire b. Şube bu tayinin kesin olduğunu öğrenince Hz. Ömer'in yanına varıp ona: "Yapmış olduğun tayini Allah mübarek etsin." demiş ve ona bu tayinden haberdar olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Hz. Ömer, Cübeyr'in bu tayinini durdurup yerine Muğire b. Şube'yi Kûfe valiliğine getirdi. Muğire b. Şube, Hz. Ömer vefat edinceye kadar bu görevde kaldı. Allah onlardan razı olsun.

Bu senede Hz. Ömer Müslümanlara haccettirdi ve Medine'de yerine Zeyd b. Sabit'i bıraktı. Vilayetlerdeki valileri -Kûfe valisi dışında- hep önceki senede atanmış olan valilerdi.

Vakidî dedi ki: Bu senede Halid b. Velid, Humus'ta vefat etti. Ve Hz. Ömer'e vasiyette bulundu. Başkaları onun hicri yirmiüçüncü senede vefat ettiğini söylemişlerdir. Medine'de vefat ettiğine dair bir kavil de vardır. Ama esah olan, onun Humus'ta vefat etmiş olduğuna dair nakledilen rivayettir.

Başkası dedi ki: Hicri yirminci senede Alâ b. Hadremî vefat etti. Hz. Ömer, onun yerine Ebu Hüreyre'yi tayin etti. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Alâ b. Hadremî'nin bu seneden önce vefat ettiğine kair bir kavil de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Vakidî'den nakilde bulunan İbn Cerir dedi ki: Bu senede Dımyşk valisi Umeyr b. Said idi. Bu zat, aynı zamanda Humus, Havran, Kinnesrin ve Cezire'nin yönetiminden de sorumluydu. Muaviye de Belka, Ürdün, Filistin, Sevahil, Antakya ve diğer yerlerin yönetiminden sorumluydu.

HİCRİ YİRMİBİRİNCİ SENEDE VEFAT EDEN ŞAHSİYETLER

HALİD B. VELİD

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Halid b. Velid b. Muğire b. Abdullah b.

Ömer b. Mahzum el-Kureşî Ebu Süleyman el-Mahzumî. Allah'ın kılıcı anlamına gelen "Seyfullah" lakabıyla tanınırdı. Meşhur bahadırlardandı. Ne cahiliye döneminde ne de İslâmiyet döneminde mağlub edilmemişti. Anasının adı Esmâ binti Haris'tir. Anası, Lübabe binti Haris'in ve Meymune binti Haris'in kardeşidir. Bilindiği gibi Meymune, mü'minlerin annesi, yani Rasûlullah'ın zevcesiydi.

Vakidî dedi ki: Halid, hicri sekizinci senenin safer ayının ilk gününde Müslüman oldu. Mu'te savaşına katıldı. Atanma olmaksızın komutanlık onun uhdesine geçti. O gün misli görülmemiş bir şekilde şiddetlece savaştı. Elinde dokuz kılıç parçalandı. Elinde sadece bir yemani pala kaldı. Rasûlullah (s.a.v.), onun hakkında şöyle buyurdu:

"Zeyd, bayrağı aldı ama o vuruldu. Sonra bayrağı Cafer aldı. O da vuruldu. Sonra Abdullah b. Revaha aldı. O da vuruldu. Sonra bayrağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı. Ve Allah onun elleriyle fethi müyesser kıldı." Rivayet olunduğuna göre Yermük savaşında Halid'in başlığı düşmüş, savaş esnasında başlığını aramaya başlayınca kendisini ayıplamışlardı. O da şöyle demişti: "Bu başlığın içinde Rasûlullah (s.a.v.)'ın perçeminden bir tüy vardır. Bu tüy hangi savaşta yanımda olmuşsa mutlaka o sayede muzaffer olmuşumdur."

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Vahşi b. Harb'ten rivayet olunduğuna göre Ebu Bekir es-Siddîk, mürtedlerle savaşması için Halid b. Velid'i komutan olarak atadığı zaman şöyle demişti: «Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Halid b. Velid, Allah'ın ne güzel bir kulu ve aşiret kardeşidir. Halid b. Velid, Allah'ın kafirlere ve münafıklara çektiği kılıçlarından bir kılıçtır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdülmelik b. Umeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Ömer b. Hattab, Ebu Ubeyde'yi Şam'a komutan yaptı. Halid b. Velid'i ise oradaki komutanlık görevinden azletti. Bunun üzerine Halid Şamlılara şöyle dedi: "Size bu ümmetin emin kişisi gönderildi. Zira Rasûlullah (s.a.v.)'ın: "Bu ümmetin emini Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır." dediğini işittim. Öte yandan Ebu Ubeyde de şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)'ın "Halid, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır. O ne güzel aşiret gencidir." dediğini işittim. Sahih bir hadiste de şöyle denilmiştir: "Halid'e gelince siz Halid'e haksızlık edeceksiniz. Oysa ki o, zırhlarını ve gücünü Allah yoluna vakfetmiştir."

Halid b. Velid, Mekke fethine, Huneyn gazvesine katılmış ve peygamberin sağlığında komutan olarak Beni Cezime kabilesinin üzerine gidip onlarla savaşmıştır. Hayber fethine katılıp katılmadığı hususunda ihtilaf vardır. Fetih zamanında Mekke'ye bir askeri birliğin başında komutan olarak girmiş ve Kureyşlilerden çok sayıda adam öldürmüştür. Nitekim bunu Mekke fethi bölümünde detaylı olarak anlatmıştık.

Allah'a hamd ve minnet olsun. Rasûlullah (s.a.v.), Halid'i Hevazinlilerin putu olan Uzza'yı yıkması için göndermişti. Yıkarken de şöyle demişti: "Ey Uzza! Seni takdis etmiyorum, aksine inkar ediyorum. Doğrusu Alah'ın seni tahkir ettiğini gördüm." Böyle dedikten sonra Uzza'yı yakmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) dan sonra Hz.Ebu Bekir, onu mürtedler ve zekat vermeyenlerle savaşmakla görevlendirmişti. O da hem kendini tatmin edecek, hem de diğer Müslümanların gönlüne su serpecek başarılar elde etmişti. Sonra Hz. Ebu Bekir, onu Irak'a göndermişti. Irak'tan sonra Şam'a geldi.

Halid b. Velid'in öyle yararlılıkları olmuştu ki, bunlar kalpleri ve gözleri doyurur. Bu gibi olağanüstü halleri kulaklar duymamıştı. Bilahare Hz. Ömer, onu komutanlıkta azletti. Yerine Ebu Ubeyde'yi komutan olarak atadı, ancak onu savaş hususunda kendisine danışılan bir müsteşar olarak görevde bıraktı. O da yatağında vefat edinceye kadar Şam'da kaldı. Allah ondan razı olsun.

Vakidî, Ebu Zenad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Halid b. Velid, can çekişirken ağladı; sonra şöyle dedi: "Ben falan ve falan savaşa katıldım, vücudumda kılıç darbesi, mızrak veya kargı yarası bulunmayan bir karışık yer yoktur ve işte ben develerin ölümü gibi yatağımda burun üzeri ölmekteyim. Korkakların gözleri uyumasın!"

Ebu Yâla, Halid b. Velid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bana bir gelinin hediye edildiği veya bir oğlumun doğum müjdesinin verildiği gece, Muhacirlerle birlikte düşmana saldırdığım çok soğuk bir geceden daha sevimli olamaz."

Ebu Bekir b. Ayyaş, Hayseme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Yanında şarap tulumu bulunan bir adam, Halid'e geldi. Halid: "Allah'ım, şunu bal yap." dedi. Ve o şarap bala dönüştü." Başka bir rivayette ise şöyle denmektedir: Yanında şarap tulumu bulunan bir adam, Halid b. Velid'in yanına geldi. Halid, ona:

— Bu nedir? diye sordu.

Adam da:

— Baldır, dedi.

Bunun üzerine Halid:

— Allah'ım, bunu sirke yap, diye dua etti.

Adam arkadaşlarının yanına döndüğünde onlara:

— Arapların benzerini içmedikleri bir içkiyi size getirdim, dedi. Sonra tulumun ağzını açıp baktığında içindeki şeyin sirke olduğunu gördü. Ve: "Vallahi Halid'in duası buna isabet etti," dedi.»

Hammad b. Seleme, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Halid, düşmanla karşılaştı. Müslümanlar, düşmandan yüz çevirip hezimete uğramış olarak geri döndüler. Ancak Halid'in kendisi ve Bera' b. Malik'in kardeşi sebat ettiler. Ben de aralarında ki konuşmaları du-

yuruyordum. Halid, başını bir süre de eğdi, yere baktı. Sonra kaldırdı, bir süre göğe baktı. Böyle bir durumla karşılaştığı zaman o hep böyle yapardı. Sonra Bera'nın kardeşine:

— Haydi kalk da bineğne bin, buyruğunu verdi ve kendisi de yanında bulunan Müslümanlara:

— Medine'ye gidecek yolunuz kalmadı. Önümüzde sadece Cennet vardır, diyerek düşmana saldırdı ve müşrikleri yenilgiye uğrattı.

Malik, Hz. Ömer'in Ebu Bekir'e: "Senin emrin olmadan ne bir koyun ne de bir deveyi hiç kimseye vermemesi için Halid'e mektup yaz." dediğini nakletmiştir. Ebu Bekir (r.a.), Halid b. Velid'e böyle bir mektup yazdı. Halid de ona şu cevabı gönderdi: "Ya beni görevimle başbaşa bırak, ya da al, görev senin olsun." Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'e onu azletmesi teklifinde bulundu. Ancak Ebu Bekir:

— Halid'in gösterdiği yararlılıklar gibisini kim gösterebilir bana? diye sordu. Hz. Ömer de:

— Ben, diye cevap verdi.

Hz. Ebu Bekir de:

— Haydi göreyim seni, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer hazırlandı. Bineği kapıya getirildi. Yola çıkacaktı. Sonra sahabeler gelip Hz. Ebu Bekir es-Sıddık'a Ömer'i Medine'de bırakmasını, Halid'i de Şam'da bırakmasını tavsiye ettiler. Hz. Ömer, halife olunca önceleri Hz. Ebu Bekir'in kendisine göndermiş olduğu mektup gibi bir mektubu Halid'e gönderdi. Halid de aynı cevabı verince Hz. Ömer, onu görevden azlederek şöyle dedi: "Ebu Bekir'e tavsiye edip te benim yapmadığım birşeyi Allah'ın görmesini istemem."

"Tarih" adlı eserinde Buharî, Yasir b. Sümei el-Bürri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer'in Halid'i azletmekten ötürü Cabiye'de halktan özür dileyerek şöyle dediğini işittim: "Şu ganimet mallarını Muhacirlere vermesini Halid'e emretmişim, ama o bu malları güçlülere, şerefliilere ve dili uzun olanlara dağıttı. Bende bunun üzerine onu azledip Ebu Ubeyde'yi komutan yaptım." Ebu Amr b. Hafs b. Muğire dedi ki: "Ey Ömer, bu mazeretin makbul değildir. Çünkü sen, Rasûlullah (s.a.v.)'ın tayin ettiği bir komutanı görevden azlettin. Ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın diktiği bir bayrağı indirdin. Allah'ın çektiği bir kılıcı kınına soktun. Dostluk bağlarını kopardın. Amcam oğlunu kışkandın." Hz. Ömer de ona: "Sen çok yakın bir akrabasın. Yaşın gençtir. Amcan oğlu için öfkeleniyorsun." diye cevap verdi. Vakidî, Muhammed b. Said ve diğerleri dediler ki: "Halid b. Velid, hicretin yirmibirinci senesinde Humus'a bir mil mesafedeki bir kasabada vefat etti ve Hz. Ömer'e vasiyette bulundu."

Duhaym ile diğerleri onun Medine'de vefat ettiğini söylemişlerdir. Ama sahih olan birinci görüştür. Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi

Hız. Ömer, Eş'as b. Kays'a 10.000 dirhem verdiğinden dolayı Halid'i görevden azletmiş ve Eş'as'a verdiği 10.000 dirhemi istirdat etmiştir. Hamama gidip Nevre çiçeğinin ufalatılıp Aspur ve şarapla hamurlanmış halini vücuduna sürmesinden ötürü Hız. Ömer, onu kınamış ve o, bunun yıkanmak için kullanılan bir malzeme olduğunu söyleyerek kendini savunmuştu. Yine başka bir rivayetten anlaşıldığına göre Halid, kadınlardan birini boşamış ve gerekçe olarak da şöyle demiştir: "Herhangi bir halinden şüphe ettiğim için onu boşamış değilim. Ancak o benim yanımda hastalanmadı; bedenine, başına ve vücudunun herhangi bir yerine de bir yara isabet etmedi."

Seyf b. Ömer'le diğerleri dediler ki: Hız. Ömer; Halid'i Şam, Müsenna b. Harise'yi de Irak'taki görevlerinden azlettiği zaman şöyle dedi: "Cenâb-ı Allah'ın bu dine Halid ve Müsenna'nın yardımlarıyla güç verdiğine insanların inanmalarını önlemek için Halid ile Müsenna'yı görevden azlettim. Çünkü yegane kuvvet Allah'ındır, onların değildir."

Yine Seyf b. Ömer'in rivayetine göre Hız. Ömer, Halid b. Velid'i Kinesrin'deki görevinden azledip ondan bir miktar mal aldığı zaman Halid'e şöyle demiştir: "Sen, benim yanımda kıymetlisin, şerefliisin ve bundan sonra benden sana hoşlanmayacağın bir muamele ulaşmayacaktır."

Esmâî, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Gençlik zamanında Ömer'le Halid güreştiler. Halid, Ömer'in dayısının oğluydu. Ömer'in bacağı kırıldı. Sonra bacağı bağlanıp iyileşti. Aralarındaki düşmanlığın sebebi bu oldu."

Esmâî, Muhammed b. Sirin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Halid, ipek bir gömlek giymiş olarak Hız.Ömer'in yanına gitti. Hız. Ömer, ona şöyle sordu:

— Bu ne ey Halid?

— Bunun ne zararı var ey mü'minlerin emiri! Abdurrahman b. Avf da ipek gömlek giymiyor mu?

— Sen, Abdurrahman b. Avf gibi misin, onunla aynı derecede misin? Şu evdekilere emrediyorum ki, her biri şu gömleğinin bir ucundan tutup çeksinler. Hız. Ömer'in böyle demesi üzerine orada bulunanlar Halid'in gömleğini paralamaya başladılar. Öyle ki gömleği paramparça oldu."

Abdullah b. Mübarek, Ebu Vail'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Halid b. Velid, can çekişirken şöyle dedi: "Tam ölebileceğimi zannettiğim yerlerde ölümü istedim, ama ölüm bana mukadder olmadı. Ancak yatağında ölmek bana nasib oldu. "Lâ ilahe illallah" demekten başka bana faydası dokunacağını ümid ettiğim başka birşey de vardır ki o; kalkanımında buldusına sığındığım ve sabaha kadar yağmur altında kaldığım bir gece. O gecede düşmana saldırmak için sabah bekliyorduk. Ben öldüğüm zaman şu silahıma ve atıma bakın. Bunları Allah yolunda kullanın."

Halid vefat edince Hz. Ömer, onun cenaze namazına geldi ve şöyle dedi: "Velid ailesindeki kadınlar başlarına toprak saçmayıp yüksek sesle figan etmedikleri takdirde Halid için gözyaşları dökebilirler."

Muhammed b. Sa'd, Şakik b. Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Halid b. Velid, vefat edince Beni Muğire kabilesinin kadınları, Halid'in evinde toplanarak üzerine ağlamaya başladılar. Hz.Ömer'e şöyle denildi:

"Kadınlar, Halid'in evinde toplanıp üzerine ağlamaya başladılar. Hoşlanmadığın şeyleri sana duyurabilirler. Haber gönder de bu feryad ve figanlarına son versinler."

Hz. Ömer de şu cevabı verdi:

"Başlarına toprak saçıp bağırıp çağırmadıkları takdirde Ebu Süleyman'ın (Halid'in) üzerine gözyaşı dökmelerinin bir sakıncası yoktur."

İshak b. Bısr ile Muhammed dediler ki: "Halid b. Velid, Medine'de vefat etti. Hz. Ömer de onun cenazesine geldi. Anasının şöyle bir şiir tenrennüm ettiğini işitti:

"Sen erkekler yüz üstü yere düşerlerken 1.000.000 insandan daha hayırlısın."

Halid'in anasının bu sözü üzerine Hz. Ömer, şu karşılığı verdi: "Doğru söyledin, vallahi gerçekten de böyledir."

Seyf b. Ömer, Salim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Halid, bir süre Medine'de ikamet etti. Hz. Ömer, insanların onunla fitneye düşmelerinden korkmayacak hale geldikten sonra hac dönüşünde onu tekrar komutanlığa atamaya karar verdi. Ancak Halid, hastalandığını söyledi. Anasını ziyaret etmek için Medine'den gitmek üzereydi. Anasına:

"Beni, hicret ettiğim yere götürün" dedi. Onu Medine'ye getirdiler. Annesi ona hastabakıcılık yaptı. Durumu ağırlaşınca hacda bulunan Hz. Ömer'e haber verildi. O da üç günlük mesafede iken bineğini hızlandırdı. Medine'ye vardığında Halid, vefat etmişti. Halid'e yüreği yandı. İstirca' etti. "İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun" dedi. Techiz ve tekfin işi tamamlanıncaya kadar Halid'in kapısında oturup bekledi. Ağtçı kadınlar, Halid'in üzerine ağlamaya başlayınca Hz. Ömer'e:

— Bunları ağlamaktan men etmeyecek misin? diye sorulunca Hz. Ömer, şu cevabı verdi:

"Başlarına toprak saçıp feryad ve figan etmedikleri takdirde Kureyş kadınlarının Ebu Süleyman (Halid) üzerine ağlamalarının bir sakıncası yoktur."

Halid'in cenazesine geldiği zaman Hz. Ömer, ihramlı bir kadının

Halid üzerine ağlayıp şöyle dediğini işitti:

“Erkekler yüz üstü yere düşerlerken sen milyon kadar erkekten daha hayırlısın.

Onlar yiğit midirler? Sen Damr b. Cehm’in yeleli aslanından daha yiğitsin.

Onlar cömert midirler? Sen dağlar arasında akan Deyyas selinden daha cömertsin.”

Hz. Ömer:

— Bu kimdir? diye sorunca ona:

— Halid’in annesidir, dediler. Hz. Ömer de:

— Annesi ise üç gün ona ağlayabilir. Kadınlar, Halid gibisini ağlamakla yeniden dünyaya getirebilirler mi? diye sordu.

Hz. Ömer, Halid’in ölümünün üçüncü gecesine kadar uyuyamadı. Halid’in cenazesinin getirilişiyle ilgili olarak şöyle bir şiir söylendi:

“Arkadaşların kendisiyle bağ kurduğu kimse için ağlıyorsun, ama dağlar gibi bahadırların üzerine ağlamıyorsun.

Onlar -eğer üzerlerine ağlayacak olursan- onların kaybedilişleri, eli ile yüz arasındaki kıymetli develerin kaybından daha şiddetli ve daha zordur.

Onların kaybından sonra bir millet onların mertebesine ulaşmayı arzuladı.

Ancak olgunluk ve kemalin vesile ve sebeplerine yaklaşamadılar.”

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ömer, Halid b. Velid’in annesine şöyle demiş: “Halid’i mi, yoksa onun ölümü yüzünden sabrettiğin takdirde kazanacağın sevabı mı tercih ediyorsun? Sana yemin veriyorum ki, eline kına sürmeden buradan ayrılmayacaksın.”

Bütün bu anlatılanlar, Halid b. Velid’in Medine-i Nebeviye’de vefat etmiş olduğunu isbatlıyor. Duhaym Abdurrahman b. İbrahim ed-Dımaşk’ı de bu görüşe kail olmuştur. Ancak Vakidî, katibi Muhammed b. Sa’d, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, İbrahim b. Münzir, Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr, Ebu Abdullah el-Ufurî, Musa b. Eyyûb, Ebu Süleyman b. Ebi Muhammed ve diğerlerinden oluşan cumhur-u ulemadan nakledilen meşhur görüşe göre Halid b. Velid, hicretin yirmibirinci senesinde Humus’ta vefat etmiştir. Vakidî’ye göre o, Hz. Ömer’e vasiyette bulunmuştur.

Muhammed b. Sa’d, Abdurrahman b. Ebi’z-Zinad’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Halid b. Velid, Hz. Ömer tarafından azledildikten sonra Medine’ye geldi. Umre yaptı. Sonra Şam’a döndü. Hicretin yirmibirinci senesinde

vefat edinceye kadar Şam'da kaldı. ”

Vakidî'nin rivayetine göre Hz. Ömer, Kuba mescidinde namaz kılan bazı hacıları görünce onlara şöyle sormuş:

— Şam'ın neresindensiniz?

— Humus'tanız.

— Ne haberler var sizde ?

— Halid b. Velid vefat etti. Bunun üzerine Hz. Ömer istirca edip şöyle dedi:

— Doğrusu bizler, Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz. Vallahi Halid, düşmanın göğsü üzerine atılan, meşveret ve akıllı bereketli olan bir kimseydi.

Bunun üzerine Hz. Ali, ona şöyle sordu:

— Madem böyleydi de niye onu görevden aldın?

— Şerefli ve dili uzun olan kimselere bolca mal verdiği için onu görevden aldım.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ömer, kendisine bu soruyu soran Hz. Ali'ye şöyle cevap vermiştir:

“Ona karşı yaptıklarına pişman oldum.”

Muhammed b. Sa'd, Kays b. Ebi Hazim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Halid b. Velid vefat edince Hz. Ömer, şöyle dedi: Allah, Ebu Süleyman'a (Halid b. Velid'e) rahmet etsin. Onun yapmadığı bazı işleri yaptığını zannetmiştik.

Cüveyriye, Nafin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Halid b. Velid, vefat ettiği zaman atından, kölesinden ve silahından başka bir malı yoktu.”

Kadı Muafa b. Zekeriyya el-Hariri, Ebu Ali el-Harnazi'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hişam b. Bahteri, Beni Mahzum kabilesinden birkaç kişiyle birlikte Ömer b. Hattab'ın yanına gitti. Ömer (r.a), ona şöyle dedi:

— Ey Hişam, Halid hakkında söylediğin şiirini bana oku. Hişam, ona Halid hakkındaki şiirini okuyunca Ömer (r.a), ona şöyle dedi:

— Merhum Ebu Süleyman'ı az övdün. Çünkü o (yani Halid b. Velid), şirki alçaltmak ve müşrikleri zelil kılmak isterdi. Düşmanı ona gülüp yürek soğutsaydı bile o Allah'ı gazaplandırmamak için ondan yüz çevirirdi. Allah, Beni Temim'in kardeşini kahretsin. O ne kadar da usta bir şairmiş.

“Geçip gidenin aksine hayatta kalana de ki: Onun gibi bir başkasına hazırlansın, sanki bu iş olup bitmiştir.

Benden sonra yaşayanın yaşaması bana fayda vermez.

Ölenin ölümü de beni hayatta ebedi bırakmaz.”

Bu şiiri okuduktan sonra Hz. Ömer şöyle dedi: “Allah, Ebu Süleyman’a (Halid’e) rahmet etsin. Allah katındaki sevap ve mükafat, onun dünyada içinde bulunduğu halden daha hayırlıdır. O mutlu olarak vefat etti. Övgüye layık olarak yaşadı. Ama zamanın bunu söylediğini görmedim.»

TÜLEYHA B. HÜVEYLİD

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Tüleyha b. Hüveylid b. Nevfel b. Nadle b. Eşter b. Cahvan b. Fak’as b. Tarif b. Ömer b. Kuayr b. Haris el-Fak’asî. Hendek gazvesine müşrikler safında yer alarak katılanlardan-
dır. Sonra hicretin dokuzuncu senesinde Müslüman oldu. Müşriklerin heyeti arasında üye olarak Medine’ye Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanına geldi. Onun vefatından sonra Hz. Ebu Bekir’in hilafeti zamanında dinden çıktı. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi peygamberlik iddiasında bulundu. İbn Asakir’in rivayetine göre o, Peygamber Efendimiz’in sağlığında peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Oğlu Hiyal, Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanına gelmiş, Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle sormuştu:

— Babana vahiy getiren meleğin adı nedir?

— Yalan söylemeyen ve hainlik yapmayan Zünnun’dur. Onun gibi olan birşey yoktur.

— Allah seni kahretsin ve şehidlikten mahrum bıraksın. Rasûlullah (s.a.v.), ona böyle derken yanında bulunanlara da: “Şam yüce bir meleğin adını verdi.” dedi ve onu geldiği gibi geri çevirdi.

Hiyal, irtidat hadiseleri esnasında meydana gelen çarpışmalardan birinde öldürüldü. Onu, Ukkâşe b. Mihsan öldürmüştü. Sonra Tüleyha da Ukkâşe’yi öldürmüştü. Tüleyha, Müslümanlarla birkaç kez çarpışmıştı. Sonra Cenâb-ı Allah, onu Halid b. Velid vasıtasıyla hezimete uğrattı. Askerleri ve taraftarları dağıldı. Kendisi de kaçıp Şam’a gitti. Âl-i Cefne kabilesine konuk olup aralarında ikamete başladı. Hz. Ebu Bekir vefat edinceye kadar orada kaldı. Ondandır utandığı için Medine’ye gelmemişti. Sonra tekrar İslâm’a döndü ve umre yaptı. Daha sonra gelip Hz. Ömer’e selam verdi. Ancak Hz. Ömer, ona şöyle dedi:

—Yanımdan uzak dur. Çünkü sen, iki salih adamın katilisin. Ukkâşe b. Mihsan ile Sabit b. Akram’ı öldürmüşsün.

—Ey mü’minlerin emiri! Onlar, Allah tarafından benim vasıtamla kendilerine ikram edilen iki kişiydiler. Ama onlar vasıtasıyla Allah beni ikrama mazhar kılmadı.

Hz. Ömer, onun bu sözünü beğendi ve ondan hoşnud oldu. Kendisine danışmalarını, istişare heyetlerine almalarını, valilere bir mektupla bildirdi. Ancak ona idarecilik vermemelerini de tenbihledi. Bundan sonra Kadisiye ve Nihavend savaşlarına katıldı. Namhı yiğitlerden ve meş-

hur bahadırlardandı. Bütün bunlardan sonra İslâmiyet'ini güzelce yaşadı. Muhammed b. Sa'd, onu dördüncü tabaka sahabeleri arasında anmıştır. Onun yiğitliğinden ve savaş hususunda basiretli oluşundan ötürü 1000 süvariye bedel olduğunu söylemiştir.

Ebu Nasr b. Mâkûla dedi ki: Tüleyha, Müslüman oldu. Sonra din-den çıktı. Tekrar İslâm'a döndü ve İslâmiyet'ini güzelce yaşadı. O, 1000 süvariye bedeldi. Mürtedliği ve peygamberlik iddia ettiği zamanlarında Müslümanların onun arkadaşlarını öldürmeleriyle ilgili olarak söylediği şiirlerden biri şudur:

"Kendilerini öldürdüğünüz zaman o kavim hakkında ne düşünüyorsunuz?

Onlar Müslüman olmasalar da erkek değil midirler?

Müslüman olmasalar da çocukları ve kadınları yok mudur?

Hiyal'ın öldürülmesi sebebiyle onlar Fer'a gitmediler mi?

Onlar için develerin göğsünü dikip hazırladım (yani develere bineerek karşılarına çıktım).

Bu, yiğitleri öldürmeye karşı bir rövanştır.

Bir gün onu heybet içre korunmuş olarak görürsün.

Başka bir günse onu heybetsiz görürsün.

Bir gün meşrefi kılıçlarını onlara doğru parlatmış olarak görürsün.

Başka bir günse onları mızrakların gölgesi altında görürsün.

Akşamleyin İbn İkrâm'ı ve Ukkâse el-Ümmî'yi mecal yanında ölü olarak bıraktım."

Seyf b. Ömer, Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, Kadisiye savaşına katılanlardan bir tek kişinin dahi ahiretle birlikte dünyayı istediğini görmedik. Yalnız üç kişiyi itham etmiştik. Ancak onlara hücum ettiğim kadar onların emanetsiz ve zühtsüz olduklarını görmedik. Onlar Tüleyha b. Hüveylid el-Esedî, Amr b. Ma'dikerib ve Kays b. Mekşuh idiler."

İbn Asakir dedi ki: Ebu Hasan Muhammed b. Ahmed b. Firas el-Verrak'ın anlattığına göre Tüleyha, hicretin yirmibirinci senesinde Numan b. Mukrin ve Amr b. Ma'dikerib'le birlikte Nihavend savaşına katılmıştır. Allah onlardan razı olsun.

AMR B. MA'DİKERİB

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Amr b. Ma'dikerib b. Abdullah, b. Amr'l-b. Asım b. Amr b. Zebid el-Esgâr b. Rebia b. Seleme b. Mazin b. Şeybe (Zebidül-Ekber) b. Haris b. Saf b. Sa'd el-Aşire b. Mezhiç ez-Zebi-

di el-Mezhici Ebu Sevr. Meşhur yiğitlerden ve namlı bahadırlardandır. Hicretin dokuzuncu senesinde (başka bir rivayete göre onuncu senesinde) Murad kabilesinin heyetiyle birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına geldi. Zebid kabilesinin heyetiyle birlikte geldiği de söylenir. Esved el-Ansî ile birlikte dinden çıkıp irtidat etti. Halid b. Said b. As, onun üzerine gidip onunla savaştı. Halid b. Said, onun omuzuna bir kılıç darbesi vurunca o, taraftarlarıyla birlikte kaçtı. Halid, onun Samsama adındaki kılıcını yağmaladı. Amr b. Ma'dikerib, daha sonra esir alınarak Hz. Ebu Bekir'e götürüldü. Hz. Ebu Bekir onu kınayıp azarladı. Tevbe etmesini istedi, o da tevbe edip daha sonra İslâmiyet'ini güzelce yaşadı. Hz. Ebu Bekir, onu Şam'a gönderdi. O da Yermük savaşına katıldı. Sonra Sa'd'ın yanına gitmesini emretti. Sa'd'a da ona danışmanlık görevini vermesini emreden bir mektup gönderdi. Ancak mektubunda ona danışmasını, fakat idarecilik vermemesini buyurdu. Cenâb-ı Allah, onunla İslâm'a ve Müslümanlara faydalar dokundurdu. Ve Kadisiye savaşında Amr, güzel bir sınav verdi. Anlatıldığına göre o, Kadisiye savaşında şehid edilmiştir. Nihavend savaşında şehid edildiğine dair bir rivayet te vardır. Başka bir rivayete göre Ravza'da susuzluktan ölmüştür. Doğrusunu Allah bilir. Bütün bu anlattıklarımız, hicretin yirmibirinci senesinde vuku bulmuştur. Kabile-sinden ona mersiye yazan biri şöyle demişti:

“Ravza'da saldırdıkları günde süvariler korkak ve tecrübesiz olma-yan bir adamı bırakıp gittiler.

Zebid kabilesine hatta Mezhicilerin tamamına de ki: Siz, savaşma-sı şiddetli ve tehlikeli olan Ebu Sevr Amr'ı vurdunuz.”

Amr b. Ma'dikerib, üstün nitelikli şairlerdendi. Allah, ondan razı olsun. Şiirlerinden biri şudur:

“Beni kınıyor musun? Benim hazırlığım var. Bedenim var. Mızra-ğım var, güdülmesi kolay, genç develerim var.

Beni kınıyor musun? Ben ancak gençliğimi çağırıcının davetine ica-bet etmekle tükettim.

Çağırıcının çağrısına bahadırlarla birlikte gidip icabet ettim. Artık cismim zayıflaştı. Omuzum kılıç taşıya taşıya çöktü.

Kavmin aklı gittikten sonra benim aklım hâlâ kaldı.

Ama onların azığından önce benim azığım tükendi.

Kayışlılar, benimle karşılaşmak istediler. Ben de istedim ve benim istediğim şey nerede?

Kendisi gelerek benden kâm almak isteyen beyinsizler niçin beni mazur görmüyorlar?

Ben onların yaşamasını istiyorum ama onlar beni öldürmek istiyor-

lar.

Dostundan muradını almak isteyen kimse senden özür diliyor.”

Amr b. Ma'dikerib'in, Şurahbil b. Ka'ka' tarafından rivayet edilen telbiyeye dair bir hadisi vardır. Amr dedi ki: Cahiliye devrinde biz telbiye getirirken şöyle derdik: Seni tazim etmek için sana mazeret beyan ediyor ve buyur diyoruz. İşte Zebid kabilesi kahrıyla sana geldi. İyi atlar üzerinde onlar topluca koşup geldiler. Dağları ve ovaları kat edip geldiler. Putları boş ve kimsesiz olarak bırakıp geldiler.

Ama şimdi telbiye getirirken Allah'a hamd olsun ki, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bize öğrettiği şekilde şöyle diyoruz:

“Buyur Allah'ım, buyur. Ortağın yoktur, buyur. Doğrusu hamd ve nimet sana aittir. Mülk senindir. Ortağın yoktur.”

ALÂ B. HADREMÎ

Bu zat, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından Bahreyn valiliğine atanmış, Ebu Bekir ve Ömer zamanında da bu görevini sürdürmüştü. Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi o, hicretin ondördüncü senesinde vefat etmiştir. Hicretin yirmibirinci senesine kadar yaşadığını söyleyenler de vardır. Hz. Ömer, onu Bahreyn'deki görevinden almış, yerine Ebu Hüreyre'yi vali olarak atamıştı. Hac dönüşünde Bahreyn'e ulaşmadan önce Hz. Ömer, onu Kûfe valiliğine atamıştı. Nitekim bunu önceki sayfalarda anlatmıştık. Doğrusunu Allah bilir. Bu kitabın peygamberlik delilleri bahsinde bu zatın kendisiyle birlikte askerlerini de su üzerinde yürüttüğünü ve izhar ettiği harikulade halleri anlatmıştık. Allah'a hamd olsun.

NUMAN B. MUKRİN B. AİZ EL-MÜZENÎ

Nihavend savaşında Müslümanların komutanlığını yapmış kıymetli bir sahabedir. Kavmi olan Müzeyne kabilesinden 400 süvariyle birlikte gelmiş, sonra Basra'ya gidip yerleşmişti. Ömer el-Faruk, onu Nihavend ordusuna komutan olarak atamıştı. Cenâb-ı Allah, onun vasıtasıyla büyük bir fetih nasib etti. O beldelelerde hükmü yürüdü. O beldelelerdeki kulların idaresini onun eline verdi. Ve onun sayesinde Müslümanlar, o beldelelere yerleştiler. Kıyamete kadar da inşaallah orada kalacaklardır. Cenâb-ı Allah, dünyada ve şahitlerin dikileceği ahiret gününde ona zafer vermiştir. İstedliğini Allah ona nasip ettikten sonra onu şehitlik mertebesine yükseltti ki, bu da amaçların en son noktasıdır. O, Cenâb-ı Allah'ın dosdoğru yolu olan apaçık kitabında, hakkında

şöyle buyurduğu kimselerdendir:

“Allah, şüphesiz Allah yolunda savaşıp, öldüren ve öldürülen mü'minlerin canlarını ve mallarını -Tevrat, İncil ve Kur'ân'da söz verilmiş bir hak olarak- Cennet'e karşılık satın almıştır. Verdiği sözü Allah'tan daha çok tutan kim vardır? Öyleyse, yaptığınız alışverişe sevinin, bu büyük başarıdır.” (et-Tevbe, 111.)

HİCRİ YİRMIİKİNCİ SENESİ

Bu senede birçok fetih müyesser oldu. Hemedan ikinci kez fethedildi. Sonra Rey ve ondan sonraki şehirler, daha sonra Azerbeycan fethedildi.

Vakidî ve Ebu Maşer dediler ki: Azerbeycan hicretin yirmi ikinci senesinde fethedildi.

Seyf b. Ömer ise, şöyle dedi: Azerbeycan; Hemedan, Rey ve Cür-can'ın fethinden sonra hicretin onsekizinci senesinde fethedildi.

Ebu Maşer ise şöyle demiştir: Azerbeycan, bu beldelerin fethinden sonra fethedildi.

Ancak Ebu Maşer'e göre sözü edilen bu beldelerin hepsi, hicretin yirmiikinci senesinde fethedilmişlerdir. Vakidî'ye göre ise Hemedan ile Rey, hicretin yirmiüçüncü senesinde fethedilmişlerdir. Hemedan'ı Hz. Ömer'in şehid edilmesinden altı ay sonra Muğire b. Şube fethetmiştir. Vakidî'nin ifadesine göre Rey'in fethi, Hz.Ömer'in vefatından iki sene önce gerçekleşmiştir. Ancak Vakidî ile Ebu Maşer, Azerbeycan'ın bu senede fethedilmiş olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. İbn Cerir ile diğerleri de bu iki zatın görüşüne uymuşlardır. Bunun sebebi de şudur:

Müslümanlar, Nihavend'i fethettikten ve önceki sayfalarda anlatılan savaş vuku bulduktan sonra Hulvan'ı, arkasından Hemedan'ı fethettiler. Ancak daha sonra Hemedanlılar, Ka'ka' b. Amr'ın kendileriyle yapmış olduğu barış antlaşmasını hiçe sayıp hükümlerini çiğnediler. Bunun üzerine Hz.Ömer, Hemedan'a gitmesi ve ordusunun öncü kuvvetlerinin başına kardeşi Süveyd b. Mukrin'i, sağ ve sol kanatlara da Rib'i b. Amir et-Taî ile Mühelhel b. Zeyd et-Temim'i komutan olarak ataması için Nuaym b. Mukrin'e mektup gönderdi. Bunun üzerine Nuaym b. Mukrin yola çıktı. Nihayet Seniyyetü'l-İsl'e varıp mola verdi. Sonra Hemedan'a indi, orayı ve çevresini kuşatma altına aldı. Halk, kendisiyle barış yapma talebinde bulundu. O da onlarla barışıp şehire girdi. O, Hemedan'da 12.000 Müslüman askerle beraber bulunmakta iken Bizanslılar, Deylemliler, Reyliiler ve Azerbeycanlılar omuz omuza vererek büyük bir kalabalıkla Nuaym b. Mukrin'e karşı savaşmaya karar verdiler. Deylemlilerin başında hükümdarları Mota, Reyliilerin başında Ebu Ferruhan, Azerbeycan'lıların başında da Rüstem'in kardeşi İsfendiyaz vardı. Nuaym b. Mukrin, bu birleşik cepheye karşı berabe-

rindeki Müslümanlarla birlikte savaşmak üzere yola çıktı. Vacirruz denen yerde iki taraf karşı karşıya geldiler. Şiddetlice savaştlar. Büyük bir savaş vuku buldu. Bu, Nihavend savaşına denk bir savaştı. Ondan aşağı derecede değildi. Müslümanlar, müşriklerden çok kişiyi öldürdüler. Sayıları hesaba geçmeyecek derecede büyük bir kalabalığı katlettiler. Deylem hükümdarı Mota öldürüldü. Toplulukları dağıldı. Topluca hezimete uğradılar. Nuaym b. Mukrin, Deylemlilerle savaşan ilk Müslüman oldu.

Daha önce Nuaym, bu düşmanların birleşik bir cephe teşkil ettiklerini Hz. Ömer'e bir mektupla bildirmiş, Hz. Ömer, buna çok üzülop kerderlenmişti. Ancak çok geçmeden ulak zafer müjdesini ona ulaştırınca Hz. Ömer, Allah'a hamdü senâda bulundu. Mektubun halka okutulmasını emretti. Halk, zafer müjdesini içeren mektubun kendilerine okunduğunu görünce sevinip Aziz ve Celil olan Allah'a hamd etti. Sonra Hz. Ömer'e ganimetlerin beşte birini üç komutan getirdi. Bunlar; Simak b. Hareşe (bu zat, Ebu Dücanne künyesiyle tanınır), Simak b. Ubeyd ve Simak b. Mahreme. Hz. Ömer bunların adlarını sorup üçü de adlarının Simak olduğunu söylediklerinde o şöyle dua etti: "Allah'ım, bunlar vasıtasıyla İslâmiyet'i yücelt ve bunlar vasıtasıyla İslâmiyet'in gücünü arttır, ömrünü uzat." Bundan sonra Hz. Ömer, Nuaym b. Mukrin'e mektup göndererek Hemedan'da yerine birini vekil bırakmasını ve kendisinin Rey'e gitmesini emretti. Nuaym de bu emre uyup harekete geçti. Bu vak'ayla ilgili olarak Nuaym şöyle bir şiir söylemişti:

"Mota ve aşireti olan Basil oğulları üzerime geldiklerinde Acemlerin askerlerini çektiler.

Onlara yüksek kaliteli askerlerle karşı koydum ki, ırzımı kesici kılıçlarla koruyayım.

Üzerlerine demirlerle yürüdük. Sanki biz Kalasim mıntıkasının çevresinde görünen dağlar gibiydik.

Topluca onlarla karşılaştığımız zaman onlar sıcak rüzgarlar gibi yüzümüze damgalar vuruyorlardı.

Vacirruz mevkiinde onlarla çarpıştık. O sabahta ki, onları büyük ordulardan biriyle vurduk.

Ölüm savaşında kılıçların keskinliğine, mızrakların sivrilğine bir saat dahi dayanamadılar.

Topluluklarının dağılması esnasında onlar, kerpiçleri yıkıcıya karşı paramparça olan bir duvar gibi oldular.

Mota'yı ve çevresindeki kalabalığı vurduk, orada atak yağmacılar vardı.

Peşlerine düştük, kovaladık, dağların arasındaki geçitlere sığındılar.

Onları başlarından ve gözlerinden isabet alan köpekler gibi öldürdük.

Onlar, Vacirruz ve çevresinde öldürücü kurtların darbesine maruz kalan kuzular gibi oldular.”

REY'İN FETHİ

Nuaym b. Mukrin, Hemedan üzerinde vekil olarak Yezid b. Kays el-Hemedanî'yi bıraktı. Kendisi de ordusuyla birlikte harekete geçip yola çıktı ve Rey şehrine vardı. Orada müşriklerden büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Rey dağının eteğinde iki taraf savaşa başladılar, büyük bir sabır gösterdiler. Ancak daha sonra Reyliiler hezimete uğradılar. Nu-man b. Mukrin, onlardan çok sayıda adam öldürdü. Öyle ki onlar, orada-ki kamışlığa kaçtılar. Onlardan bol miktarda -aşağı yukarı Medain'den elde edilen ganimetlere yakın- ganimet elde ettiler. Ebu Ferrihan, Rey şehrinde kalmak şartıyla barış antlaşması istedi. Nuaym b. Mukrin, onunla bu şartla barış antlaşması yaptı. Bu hususta ona bir emanname yazdı. Sonra Nuaym, fetih müjdesini Hz.Ömer'e bir mektupla bildirdi. Mektubun arkasından da ganimetlerin beşte birini ona gönderdi. Hamd ve minnet Allah'adır.

KOMES'İN FETHİ

Müjdeci, Rey şehrinin fetih haberini ve oradan elde edilen ganimetlerin beşte birini getirdiği zaman Hz. Ömer, Nuaym b. Mukrin'e mektup göndererek kardeşi Süveyd b. Mukrin'i Komes'e göndermesini emretti. Bunun üzerine Süveyd, Komes'e gitti. Ancak karşısında direnen olmadı. Orayı sulhen ele geçirip garnizon kurdu. Kendilerine eman ve barış namesini yazdı.

CÜRCAN'IN FETHİ

Süveyd, Komes'te garnizon kurduğu zaman Cürcan, Taberistan ve diğer çevre illeri ona heyetler göndererek cizye verme karşılığında barış yapma talebinde bulundular. O da bu illerin tamamıyla barış antlaşması yaptı. Ve her ilin halkına eman ve sulh yazısı yazıp gönderdi. Medainî'nin anlattığına göre Cürcan şehri, hicretin otuzuncu senesinde Hz. Osman'ın hilafeti döneminde fethedilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

AZERBEYCAN'IN FETHİ

Nuaym b. Mukrin, önce Hemedan'ı, sonra da Rey'i fethettiği zaman

kendisinden önce Bükeyr b. Abdullah'ı Hemedan'dan yola çıkarıp Azerbeycan'a gönderdi. Ondan sonra da Simak b. Hareşe'yi oraya gönderdi. İsfendiyaz b. Farahzaz, Bükeyr ve arkadaşlarıyla karşılaştı. Ancak Simak, daha oraya varmamıştı. İki taraf savaştılar. Cenâb-ı Allah, müşrikleri hezimete uğrattı. Bükeyr, İsfendiyaz'ı esir aldı. İsfendiyaz, ona şöyle bir soru sordu:

- Barış mı çok seversin yoksa savaşı mı?
- Barış daha çok severim.
- Öyleyse beni yanında tut.

Bükeyr, onu yanında alıkoydu, sonra oraları şehir şehir fethetmeye başladı. Karşı yakada Utbe b. Ferkat da şehirleri birer birer fethetmeye başlamıştı. Sonra Hz. Ömer'in mektubu geldi. Bu mektupla Bükeyr'in Bab'a gitmesi emrediliyordu. Simak da Utbe b. Ferkat'ın naibi olarak görevlendirildi. Hz. Ömer, Azerbeycan'ın tamamını Utbe b. Ferkat'a bağladı. Bükeyr de İsfendiyaz'ı Utbe'ye teslim etti. Hz. Ömer'in emri doğrultusunda Bab'a gitti.

Behram b. Ferahzaz, Utbe b. Ferkat'la karşılaştı. Utbe, onu yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Behram da kaçıp gitti. İsfendiyaz, esirler arasında Bükeyr'in yanında bulunurken bu haberi duyduğu zaman: "İşte şimdi barış tamamlandı. Savaş ateşi söndü." diyerek Bükeyr'le barış antlaşması yaptı. Azerbeycanda sulh yoluyla ele geçmiş oldu. Utbe ile Bükeyr, bu durumu Hz. Ömer'e mektupla bildirdiler. Ve ganimetlerin beşte birini ona gönderdiler. Azerbeycan'ın idaresi eline geçince Utbe, onlara bir emanname ve barış yazısı yazdı.

BAB'IN FETHİ

İbn Cerir dedi ki: Seyf b. Ömer'in iddiasına göre bu senede Ömer b. Hattab, Süraka b. Amr'a, Bab üzerine gidip savaşması, ordusunun öncü kuvvetlerinin başına Abdurranman b. Rebia'yı ataması hususunda bir mektup gönderdi. Süraka b. Amr'a "Zünnur" lakabı takılmıştı. O, ordusunun sağ ve sol cenahlarına Hüzeyfe b. Üseyd ile Bükeyr b. Abdullah el-Leysi'yi komutan olarak atadı. Ganimetlerle ilgili işleri yürütmek üzere de Selman b. Rebia'yı görevlendirdi. Bunlar, Hz. Ömer'in emri üzerine tabiyelerini bozmadan yola çıktılar. Ordunun öncüleri, Abdurrahman b. Rebia komutasında Bab'a ulaşmış oranın hükümdarı Şehr Beraz ile karşılaştılar. Bu, Ermeniye'nin hükümdarı olup eski zamanlarda Şam'a saldıran ve İsrailoğullarını öldüren hanedandı.

Şehr Beraz, Abdurrahman'a mektup yazarak eman istedi. Abdurrahman b. Rebia ona eman verdi. O da gelip Müslümanlardan yana olduğunu kendilerine yararlı şeyler söyleyeceğini ifade etti. Abdurrahman ona:

— Benim bir üstüm var. Ona git, deyip onu Süraka b. Amr'a yani ordu komutanına gönderdi.

Şehr Beraz, gidip Süraka'dan eman diledi. Süraka, eman verdi ve bu emannamesini Hz. Ömer'e gönderip onaylattı. Sonra bu emannameyi Şehr Beraz'a gönderdi.

Bundan sonra Süraka, Bükeyr, Habib b. Mesleme, Hüzeyfe b. Üseyd ve Selman b. Rebia'yı Ermeniye çevresindeki dağlık yörelerin ahalisi üzerine gönderdi. Bunlar, Lam, Tiflis ve Mokaan dağlarına doğru gittiler. Bükeyr, Mokaan'ı fethetti. Oradaki ahaliye bir emanname yazdı. O esnada oradaki Müslüman birliklerin emiri Süraka b. Amr vefat etti. Yerine Abdurrahman b. Rebia geçti. Hz. Ömer, bu durumdan haberdar olunca Abdurrahman b. Rebia'nın komutanlığını olayladı ve onu Türklerle savaşmakla görevlendirdi.

TÜRKLERLE YAPILAN İLK SAVAŞ

Bu, Peygamber Efendimiz'in Ebu Hüreyre ve Amr b. Tağlib tarafından rivayet edilen şu sahih hadisin bir nevi tasdiki oluyordu. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Geniş yüzlü, iri burunlu, kırmızı yüzlü, yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli bir kavimle savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır.”

Başka bir rivayette ise Peygamber Efendimiz, onların kıldan yapılma ayakkabı giydiklerini ifade buyurmuştur.

Hz. Ömer'in Abdurrahman b. Rebia'ya gelen mektubunda kendisinin Türklerle savaşması emrediliyordu. Hz. Ömer'in emri doğrultusunda Bab'a yönelerek yola çıktı. Şehr Beraz, ona sordu:

- Nereye gidiyorsun?
- Belencer'e ve Türk illerinin fethine gidiyorum.
- Biz onlarla ateşkes yapmak isteriz. Biz Bab'ın gerisindeyiz.
- Cenâb-ı Allah, bize bir peygamber gönderdi. Onun diliyle bize zafer ve yardım sözü verdi. Biz de hep muzaffer olacağız.

Abdurrahman b. Rebia gidip Türklerle savaştı ve Belencer beldelelerinden 200 fersah içerilere doğru gitti. Bir kaç savaş daha yaptı. Hz. Osman'ın zamanında -inşallah ileride de açıklayacağımız gibi- dehşetli çarpışmaları oldu.

Seyf b. Ömer, Selman b. Rebia'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Abdurrahman, Türk illerine girdiğinde Cenâb-ı Allah, Türklerin ona karşı direnmelerine imkan vermedi. Ona karşı çıkamadılar ve şöyle dediler: “Bu adam bize hücum etmeye cüret edemezdi. Ancak bunun beraberinde melekler vardır. Bunu ve askerlerini ölümden koruyorlar.”

Böyle dedikten sonra Abdurrahman'ın ve askerlerinin önünden kaçıp kalelere sığındılar. Abdurrahman ve askerleri de muzaffer olup ganimet elde ettiler. Sonra Hz. Osman'ın zamanında da Türkler üzerine birkaç kez hücum edip gazalar yaptı. Başkalarına karşı da gazalar yapıp zaferler elde etti.

Hız. Osman, bazı mürtedlerle savaşması için onu Kûfe'ye gönderdiği zaman onlarla savaştı. Türkler de birbirlerini kışkırtarak savaşa giriştiler. Ancak Türkler, Müslümanların ölümsüz olduklarını sanıyorlardı. Sonra: "Bakalım da görelim" deyip meşeliklere saklandılar. Türklerden biri, Müslümanlardan birine ansızın bir ok atıp bir Müslümanı öldürdü. Katil de arkadaşlarıyla birlikte kaçtı. Bundan sonra Müslümanlara hücuma geçtiler. Müslümanların ölümsüz olmadıklarını anladıktan sonra şiddetli bir çarpışmaya giriştiler. Müslümanlara gaipten bir ses: "Ey Abdurrahman taraftarları! Sabredin. Size Cennet vardır." diye seslendi. Abdurrahman, şehid edilinceye kadar savaştı. İnsanlar geri çekildiler. Bu defa bayrağı Selman b. Rebîa aldı. Bayrak elde savaştı.

Bu defa gaipten bir ses: "Ey Selman b. Rebîa taraftarları, sabredin." diye seslendi. Selman da şiddetli bir şekilde savaştı, sonra o ve Ebu Hüreyre birlikte Müslümanları geriye çektiler. Türklerin çokluğundan ve isabetli olarak aynı zamanda şiddetli ok atmalarından ötürü Cilân taraflarına kaçtılar. Orayı geçip Cürcan'a vardılar. Bundan sonra Türkler dahada cüretli oldular. Bununla beraber Türkler, Abdurrahman b. Rebîa'yı alıp kendi beldelerine defnettiler. Onun mezarını vesile edinecek bu güne kadar yağmur duasına çıkıp Allah'tan yağmur isterler."

Bununla ilgili açıklamaların tamamı ileride gelecektir.

SED KISSASI

İbn Cerir'in anlattığına göre Şehr Beraz, Bab şehrinde yanına gelen Abdurrahman b. Rebîa'ya bir adam gösterip şöyle demiş: "Ey komutan, şu adamı sed tarafına göndermiş, ona bol miktarda azık vermiş ve hükümdarlara hitaben bir mektup yazıp kendisine vermişim ki, hükümdarlar bir konuda bana destek versinler ve yardımcı olsunlar, ayrıca kendilerine hediyeler de göndermişim. Onlara mektubumda demişim ki: Şu adamı Zülkarneyn seddine ulaşması için kendilerinden sonraki mıntikalarda bulunan diğer hükümdarla gönderip tavsiye etsinler ve bu adam da gidip Zülkarneyn seddine baksın ve onunla ilgili haberi bize getirsin.

Bu adam yola çıkıp Zülkarneyn seddinin bulunduğu diyarın hükümdarına vardı. Hükümdar da onu, seddin bulunduğu şehrin valisine gönderdi. Vali, bununla beraber Bazıyâr'ı sed tarafına gönderdi. Bazıyâr'ın yanında kartalı da vardı. Bunlar, seddin yanına vardıklarında iki

dağla karşılaştılar ki, o iki dağın arasında kapalı bir sed vardı. Dağların tepesine çıktıklarında seddin gerisinde uzaklığından ötürü gece karanlığından daha siyah ve sarp bir hendek gördüler. Hendeğe baktı düşünmeye başladı. Oradan tam geri dönecekken Bazyar ona:

— Yavaş ol bakalım, dedi.

Sonra yanında bulunan bir et parçasını alıp havaya fırlattı. Kartal da o et parçasına koştu. Bazyar: “Eğer kartal yere düşmeden önce bu et parçasını havada yakalarsa, anormal bir durum yok. Ama yere düşünceye kadar havada yakalayamazsa anormal bir durum var demektir. Kartal, et parçasını havada yakalayamadı. Nihayet et parçası hendeğin dibine düştü. Kartal, hendeğin dibine indi. Et parçasını çıkardı ama etin üzerinde şu sana gösterdiğim yakut vardı.” dedikten sonra Şehr Beraz ,o yakutu Abdurrahman, b. Rebia’ya verdi. Abdurrahman baktıktan sonra yakutu ona geri verdi. Geri verince Şehr Beraz sevinip şöyle dedi:

— Vallahi bu yakut, şu Bab el-Ebvab şehrine sahip olmaktan daha hayırlıdır. Allah’a yemin ederim ki, sizler bugün bana Kisra hanedanından daha sevimlisiniz. Eğer ben onların hakimiyeti altında bulunsaydım ve onlar bu yakuttan haberdar olsalardı, bunu benden zorla alırlardı. Allah’a yemin ederim ki, sahip olduğunuz şeylerden hiçbirini elinizdeki şu büyük hakimiyet kadar değer taşımaz.

Bundan sonra Abdurrahman b. Rebia, Şehr Beraz’ın Zülkarneyn seddine gönderdiği elçisine yönelerek şöyle dedi:

— Şu Zülkarneyn seddinin durumu nedir? O, hangi evsaftadır?

Elçi de üzerinde bulunan kızl ve mavimsi renkteki elbiseyi göstereyerek:

— İşte şuna benzer, dedi. Orada bulunan adamlardan biri de Abdurrahman’a:

— Vallahi doğru söyledi. O, orayı gözüyle gördü, dedi.

Abdurrahman da şu karşılığı verdi:

— Evet, demir ve tuncun evsafını verdi. Zira yüce Allah, bir ayet-i kerimede şöyle buyurmuştur: “Bana demir kütleleri getirin, dedi. Bunlar iki dağın arasını doldurunca: “körükleyin” dedi. Demirler ak kor haline gelince; “Bana erimiş bakır getirin de üzerine dökeyim” dedi. (el-Kehf, 96.)

Ben, Zülkarneyn seddinin evsafını tefsirimizde ve şu kitabın baş kısımlarında anlattım.

Buharî de sahihinde rivayet eder ki, adamın biri Peygamber (s.a.v.)’e şöyle demiş:

— Ben seddi gördüm.

— Onu nasıl gördün?

— Onu süslü ve desenli bir aba gibi gördüm.

Abdurrahman b. Rebia, daha sonra Şehr Beraz'a şöyle bir soru sordu:

— Senin o hükümdarlara gönderdiğin hediyen ne kadardı?

— Gönderdiğim hediyelerin değeri benim beldelerimde 100.000 dirhem, onların beldelerinde ise 3.000.000 dirhem tutarında idi.

Hocamız Ebu Abdullah ez-Zehebî, hicri yirmüikinci senenin hadiseleri meyanında şunu nakletmiştir: "Mesâlikül-Memalik" adlı kitabın sahibi, Selam Tercüman'ın kendisine şunu yazdığını söylemiştir: Halife Vasık bi Emrillah b. Mutasım, rüyasında Zülkarneyn seddinin fethedildiğini görünce Selam'ı, seddin bulunduğu yöreye göndermişti. Ona bir mektup da vermişti. Mektubunda yöre hükümdarlarının ona iyi davranmaları tavsiyesinde bulunmuştu. Ayrıca ona 2000 katar yükü erzak vererek o yörelere göndermişti. Selam ve beraberindekiler, Samaradan yola çıkarak Tiflis'e vardılar. Tiflis hükümdarı İshak da, ona bir mektup verdi. Mektubunda Serir valisinin onlara iyi davranmasını tavsiye etti. Yanına vardıkları Serir valisi de Lâ'm hükümdarlarına bir mektup yazarak Selam'a iyi davranması tavsiyesinde bulundu. Lâ'm hükümdarına vardıktan sonra oranın hükümdarı da Kaplan Şah'a bir mektup yazarak Selam'a yardımcı olmasını tavsiye etti. Kaplan Şah da Hazar hükümdarına bir mektup yazarak Selam'a yardımcı olması tavsiyesinde bulundu. Ayrıca Kaplan Şah, Selam'la birlikte beş oğlunu da gönderdi. Bunlar yirmialtı gün boyunca yol gittiler. Sonra pis kokan siyah bir araziye vardılar. Öyle ki, burunlarına sirke kokusu gelmeye başladı. O pis kokulu arazide de on gün boyunca gittiler.

Nihayet harap şehirlere vardılar. Oraların mesafesi de yirmiyedi günlük yoldu. Orada Ye'cûc ve Me'cûc vardı. Onlar, o şehirleri harap etmişlerdi. O şehirler, günümüze kadar da harap durumdadırlar. Selam ve beraberindekiler, Zülkarneyn seddine yakın bir kaleye vardılar. Orada Arapça ve Farsça bilen ve Kur'ân'ı ezberleyen mektep ve mescidleri bulunan bir halkla karşılaştılar. Onların bu hallerine şaşıldılar ve nereden geldiklerini onlara sordular. Onlar da emirü'l-mü'minin Vasık tarafından buraya gönderildiklerini anlattılar. Onu tam olarak tarif edemediler. Heyet, daha sonra kaygan ve üzerinde yeşillik bulunmayan bir dağın yanına vardı. Orada demirden kerpiçlerin tunç içine gömüldüğünü ve böylece bir seddin yapılmış olduğunu gördüler. Sed, gerçekten yüksekti. Gözler, onun üst tarafını göremiyordu. Demirden balkonları da vardı. Ortasında iki kanatlı ve ikisi de kilitli büyük bir kapı vardı. Kapı kanatlarından her birinin genişliği yüz zirâ, derinliği de beş zirâ idi. Üzerinde bir asma kilit vardı ki, uzunluğu yedi zirâ, kalınlığı da bir kulaçtı. Orada nöbetçiler vardı. Asma kilidin yanında bekliyorlardı. Her gün oraya yeni nöbetçiler dikilirdi. Bundan sonra rahatsız edici kuvvetli bir ses duyuyorlardı ki, O ses; "Şu kapının gerisinde nöbetçi ve muhafızlar vardır" diyordu. O kapının yakınında iki büyük kale vardı ki, kalele-

rin arasında tatlı su pınarı vardı. Kalelerden birinde halâ yapıların kalıntıları vardır. Kepçeler ve demir kerpiçlerle diğer eşyalar vardır. Bir kerpiğin uzunluğu bir buçuk zirâ, eni de bir buçuk zirâ idi. Kalınlığı ise bir karış kadardı. Anlatıldığına göre o beldelerin ahalisine Ye'cûc ve Me'cûc'ten herhangi bir kimseyi görüp görmedikleri sorulmuş, onlarsa günün birinde balkonların üzerinde bazı şahıslar gördüklerini, ancak rüzgar esince o şahısların kendiliklerinden yere düştüklerini, Ye'cûc ve Me'cûc kabilesinden olan adamlardan birinin boyunun bir, yada yarım karış kadar olduğunu söylemişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Vakidî dedi ki: Hicretin yirmiikinci senesinde Muaviye, Bizans illelerinden Saife'ye hücum etti. Beraberinde Hammad ile diğer sahabeler de vardı. Bunlar, ganimet elde edip salimen geri döndüler.

Bu senede Muaviye'nin oğlu Yezid ile Mervan'ın oğlu Abdülmelik doğdu.

Bu senede Hz. Ömer, insanlara hacc ettirdi. Onun beldelere tayin etmiş olduğu valileri, önceki senenin valileriydi. Hiçbiri değiştirilmemişti.

Anlatıldığına göre Hz. Ömer, bu senede Ammar'ı ahalinin şikayeti üzerine Kûfe valiliğinden azletmiştir. Kûfeliler, Ammar'ın kendilerini iyi yönetmediğini söylemişler. Hz. Ömer de bunun üzerine onu görevden alıp yerine Ebu Musa el-Eş'arî'yi atamıştı. Kûfeliler, onu istemediklerini söyleyerek oğlundan şikâyetçi olmuşlar, bunun üzerine Hz. Ömer de:

— Bırakın da ben bu işin üzerinde biraz düşüneyim, demişti. Sonra oraya kimi vali olarak atayacağını düşünmek için mescitteki bir grup insanın yanına gitmişti. Üzüntüden ötürü uykuya dalmış, o esnada Muğire gelip yanında durmuş, uyanıncaya kadar onu beklemiş ve ona şöyle demişti.

— Ey mü'minlerin emiri! Başına gelen şu iş gerçekten büyük bir iş-tir.

— Şu Kûfelilerle ne yapacağım. Kûfe'nin nüfusu 100.000 Hiçbir valiyi beğenmiyorlar. Hiçbir vali de onlardan razı olmuyor.

Bundan sonra Hz. Ömer, sahabeleri toplayarak onlarla istişare yaptı. Kûfelilere güçlü ve sert bir adamı mı, yoksa zayıf, takvalı bir adamı mı vali olarak ataması gerektiğini sordu. Muğire b. Şube, ona şöyle dedi:

—Ey mü'minlerin emiri! Güçlü adamın gücü hem senin, hem de Müslümanların lehinedir. Sertliği de kendi nefsine fayda verir. Zayıf ve takvalı kimseye gelince, onun zayıflığı senin ve Müslümanların aleyhine olur. Takvalı oluşu ise, kendi şahsına yarar verir.

Bunun üzerine Hz. Ömer, Muğire'nin görüşünü beğenip ona şöyle dedi:

—Git, seni Kûfe'ye vali olarak atadım.

H. Ömer, kendisine zina iftirasında bulunan kimselerin şahitliği yüzünden Muğire'yi Kûfe valiliğinden azlettikten sonra iftiraları sabit olan o şahitlere had tatbik etmiş ve Muğire'yi yine Kûfe valiliğine atamıştı. Bu husustaki kesin bilgi, Aziz ve Celil olan Allah katındadır.

Ebu Musa el-Eş'arî, Basra'ya haber göndermiş ve görevden azledilen Ammar'a şu soruyu sordurmuştu:

— Görevden azledilmek seni üzdü mü?

— Valiliğe atanmak beni sevindirmedi, ama görevden azledilmek beni üzdü.

Bir rivayette anlatıldığına göre Ammar'a bu soruyu soran H. Ömer (r.a.) imiş. Sonra H. Ömer, Muğire'nin yerine Sa'd b. Ebi Vakkas'ı Kûfe'ye vali olarak göndermek istemiş, ancak ileride de açıklanacağı gibi hicretin yirmiüçüncü senesinde Sa'd, Kûfe'ye gitmeden önce ölüm onu yakalamıştı. Bu sebeple Sa'd için bu hususta H. Ömer'in vasiyeti olmuştu.

Vakidî dedi ki: Hicretin yirmiikinci senesinde Ahnef b. Kays, Horasan illerine gazaya gitti. Farşlıların hükümdarı Yezdücürd'ün içinde bulunduğu şehre yöneldi.

İbn Cerir dedi ki, Seyf b. Ömer'in iddiasına göre Horasan illerine yapılan gaza, hicretin onsekizinci senesinde olmuştur.

Ben derim ki: Meşhur olan birinci rivayettir. Doğrusunu Allah bilir.

YEZDÜCÜRD B. ŞEHRIYAR B. KİSRA'NIN KISSASI

Sa'd, elinden başkentini, saltanat makarını, hükümdarlık sarayını ve danışmanlarıyla üzerinde meşveret yaptığı halısını ve diğer eşyalarını aldıktan, bunları ganimet edindikten sonra Yezdücürd, oradan kalkıp Hulvan'a göçtü. Sonra Müslümanlar, kuşatmak için Hulvan'a geldiklerinde Yezdücürd, oradan kalkıp Rey şehrine gitti. Müslümanlar, Hulvan'ı ele geçirdiler. Sonra Rey şehri de Müslümanların eline geçince Yezdücürd, oradan kalkıp İsfahan'a göçtü. İsfahan da alınınca Kirman'a göçtü. Müslümanlar, Kirman üzerine gidip orayı da fethedince Yezdücürd, Horasan'a gidip yerleşti. Bütün bu göçme işleri yapılırken Yezdücürd'ün tapmakta olduğu ateş de kendisiyle birlikte şehirden şehire götürülmekteydi. Vardığı her şehirde ateşinin yakılması için özel bir bina inşa ediliyordu. Bu, onların âdetlerinin gereği idi. O, geceleyin bir göç esnasında devesinin üzerindeki mahfesinde uyumakta idi. Tam o esnada bir su geçidinin yanına vardılar. Onu geçide varmadan uyandırmak istediler ki, geçide vardıklarında, mahfesine su sızınca rahatsız olmasın. Adamları onu uyandırdıkları zaman onlara şiddetle öfkelendi ve sövmeye başlayıp şöyle dedi:

— Şu adamların (Müslümanların) şu beldelerde ve diğer yerlerde kaç sene müddetle kalacaklarını öğrenmeme engel oldunuz. Çünkü rü-

yamda kendimi ve Muhammed'i Allah katında gördüm. Allah, onu:

— Sizin hakimiyetiniz 100 sene sürecektir, deyince Muhammed:

— Bu süreyi biraz daha arttır, dedi. Allah da:

— Haydi 110 sene olsun, deyince Muhammed:

— Biraz daha uzat, dedi. Allah da:

— Haydi 120 sene olsun, deyince Muhammed:

— Bu süreyi biraz daha uzat, dedi. Allah da:

— Haydi buralar senin olsun, dedi. O esnada siz beni uykudan uyan-
dırdınız. Eğer beni uykuda bırakacak olsaydınız Muhammed ümmeti-
nin buralardaki hakimiyetlerinin ne kadar süreceğini öğrenirdim.

AHNEF B. KAYS VE HORASAN

Böyle bir başlık koyduk. Çünkü Ahnef b. Kays, Müslümanların Ace-
mistanda fetihler yaparak toprak genişletmelerini Hz. Ömer'e teklif et-
mişti ki, böylelikle Kisrâ Yezdücürd'ün yerini daraltsınlar. Çünkü Kis-
ra Yezdücürd, Müslümanlarla savaşmaları için Farslıları ve askerleri
kışkırtıyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ahnef'in bu görüşüne uyarak
Müslümanların Acem ülkesinde fetihler yapmalarına izin verdi ve ora-
larda fetihlere girişecek orduların başına da Ahnef b. Kays'ı komutan
yaptı. Ahnef'e Horasan illerine gazaya gitmesi emrini verdi. Ahnef de
ordusuyla birlikte Horasan'a yöneldi ve Yezdücürd'le savaşmaya karar
verdi. Horasan'a girdi. Herat'ı zor kullanarak fethetti. Oraya kendi adı-
na komutan olarak Sahhar b. Fulan el-Abdî'yi bıraktı. Kendisi Mervi-
şahcan'a doğru yola çıktı. Orada Yezdücürd bulunuyordu. Ahnef, ken-
disinden önce Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şahir'i Nisabur'a; Haris b.
Hassan'ı Sarahsa gönderdi. Kendisi Mervişahcan'a yaklaştığında ora-
da bulunan Yezdücürd kalkıp Merviruz'a göçtü. Ahnef, Mervişahcan'ı
fethedip oraya yerleşti. Merviruz'a yerleştiği zaman Yezdicürd; Türk
hakamına Sugd hükümdarına ve Çin hükümdarına mektuplar göndere-
rek bunlardan yardım istedi. Ahnef b. Kays da Mervişahcan da kendine
vekil olarak Harise b. Numan'ı bırakıp Merviruz üzerine gitti. O esnada
dört komutanın komutası altında Kûfelilerden takviye birlikleri de Ah-
nefe ulaşmışlardı. Ahnef'in Merviruz'a doğru yola koyulduğu haberini
alan Yezdücürd, oradan kalkıp Belh'e göçtü. Ahnef, Belh şehrinde Yez-
dücürd'le karşılaştı. Aziz ve Celil olan Allah, Yezdücürd'ü hezimete uğ-
rattı. O ve beraberinde kalan askerleri oradan kaçtılar. Nehri aşp karşı
tarafa geçtiler. Horasan meliki de Ahnef b. Kays'ın hükmü altına girdi.
Ahnef, her şehirde bir emiri halef olarak bıraktı. Kendisi de Merviruz'a
geçip yerleşti. Horasan illerinin tamamının fethedildiklerine dair müj-
de mektubunu Hz. Ömer'e gönderdi. Bu mektubu alan Hz. Ömer, şöyle
dedi:

— Horasan'la aramızda ateşten bir deniz bulunmasını çok isterdim.

Hz. Ali ona sordu:

— Niçin ey mü'minlerin emiri?

— Çünkü Horasanlılar ahidlerini üç kez bozacaklar, üçüncüde helak olacaklardır.

— Ey mü'minlerin emiri! Müslümanların başına böyle bir durum gelmektense, onların başına böyle bir durumun gelmesi daha çok hoşuma gider.

Hz. Ömer, Ahnef b. Kays'a mektup göndererek Ceyhun nehrinin il-lerini muhafaza et, dedi. Yezdücürd'ün elçisi, kendilerinden yardım istediği iki hükümdarın yanına vardığında o hükümdarlar, Yezdücürd'ün talebine kulak asmadılar. Ancak Yezdücürd, nehri geçip onların ülkelerine girince hükümdarlık âdeti gereği ona yardım etmekten başka çıkar yol bulunmadığını gördüler. Bunun üzerine Türk Hükümdarı Büyük Hakan, onunla birlikte harekete geçti. Böylece Yezdücürd büyük bir orduyla Tatar melikini de yanına alarak Belh şehrine ulaştı. Şehri Müslümanlardan geri aldı. Ahnef'in oradaki valisi de kaçıp Ahnef'in bulunduğu Merviruz'a gitti. Müşrikler, Belh şehrine geldiler. Ahnef de beraberindeki Basralı ve Küfelilerden oluşan 20 000 kişilik ordu-suyla karşılarına çıktı. O sırada bir adamın bir başkasına şöyle dediğini işitti:

“Eğer komutanınız görüş sahibi ise, şu dağın gerisinde durur. Dağı arkasına alır. Bu nehir de onun çevresinde bir hendek görevi görür. Böylece düşman ona ancak bir yönden gelebilir.”

Sabah olunca Ahnef, Müslümanlara emir verdi ve onları aynı şekilde tabiye edip yerleştirdi. Bu da zafer ve doğru yolun işareti oldu. Türkler ve Farslar, çok büyük bir orduyla Müslümanların üzerine geldiler. Ahnef b. Kays, kalkıp mücahitlere hitaben şöyle dedi:

— Sizin sayınız azdır, düşmanınız çoktur, ama bu sizi korkutmasın. “Nice az topluluk çok topluluğa -Allah'ın izniyle- üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir.” (el-Bakara, 249.)

Türkler, gündüz savaşıyorlardı. Geceleyin ise nereye gittiklerini Ahnef bilemiyordu. Bir gece keşifçilerden bir arkadaşıyla birlikte hakanın ordusunun bulunduğu yere gitti. Sabaha yakın Türk ordusundan bir süvari ve keşifçi çıkageldi. Boynunda tasma, elinde de bir kös vardı. Ahnef, ona yaklaştı. İkisi birbirlerini mızrakladılar. Ahnef, onu öldürdü. Öldürürken de şu şiiri söyledi:

“Her reisin yükseklere çıkması haktır.

Aksi takdirde hezimete uğrar.

Onun birşeyhi vardır ki, onunla karşılaşır.

Ebu Hafs'ın kılıcıyla ki, o kılıcıdır.”

Ahnef, daha sonra o Türk askerinin boynundaki halka, üzerindeki

eşyaları ganimet olarak aldı. Yerinde durdu. Başka bir Türk askeri daha geldi. Onunda boynunda halka elinde kös vardı. Kösü vurmaya başladı. Ahnef, onu da vurdu. Eşyasını aldı. Yerinde durdu. Üçüncü bir Türk askeri de geldi. Ahnef, onu da öldürdü. Tasmasını aldı. Sonra Ahnef, hızla kendi askerlerinin bulunduğu yere döndü. Türklerden hiçbir, bu durumdan haberdar olmamıştı. Türklerin âdetine göre bunlardan birincisi, ikincisi, üçüncüsü köslerini vurmamak, gençleri savaş alanına gitmezlerdi. Üçüncü yaşlı adamları da kösü vurduktan sonra gençler savaş alanına çıkarlardı. Ama o gece üçüncü kişi de öldürülünce, kös çalınmadığı için gençler savaş alanına çıkmadılar. Daha yaşlı süvarilerinin öldürülmüş olduklarını gelip gördüler. Hakan, bunu uğursuz bir olay saydı ve askerlerine şöyle dedi:

"Burada kalışımız uzadı. Bu kavim daha önce misli görülmemiş bir şekilde bu mekanda vuruldu. Şu Müslümanlarla savaşmamızda bizim için bir hayır yoktur. Artık geri dönelim."

Türkler beldelerine döndüler, Müslümanlar o gün onları beklediler ki, bulundukları boğazdan çıkıp karşılarına gelsinler, ama Türklerden hiçbir kimseyi göremediler. Hakan, Ahnef b. Kays ve savaşçılarıyla karşı karşıya dururken Yezdücürd, Harise b. Numan'ın idaresinde bulunan Mervişahcan'a gitti. Orayı kuşattı. Orada gömülü olan hazinesini çıkarıp aldı. Sonra geri döndü. Dönüşüne kadar hakan onu Belh şehrinde bekledi.

Müslümanlar, Ahnef'e sordular:

— Bunları kovalamaya ne dersin?

— Yerinizde durun, onları bırakın.

Ahnef, bu görüşünde isabetliydi. Çünkü bir hadis-i şerifte Rasûlullah(s.a.v.): "Sizi bıraktıkları müddetçe Türkleri bırakın, onlara ilişmeyin" demişti. Zaten bir ayet-i kerimede de yüce Allah şöyle buyurmuştu:

"Allah, inkar edenleri, kinleriyle geri çevirdi, bir hayra ulaşamadılar; savaşta, inananlara Allah'ın yardımını yetti. Allah kuvvetli olandır, güçlü olandır." (el-Ahzâb, 25.)

Kisra, alış verişinde kayba uğramış, zarar etmiş olarak döndü. Susamışlığı gitmemiş ve bir kazanç elde etmemişti. Aksine yardımını umduğu kimse kendisinden vazgeçmiş ve kendisini yalnız başına bırakmıştı. Yanından uzaklaşmışlar ve ilgilerini tam onlara muhtaç olduğu zamanda kesmişlerdi. Kendisi de mütereddît halde kalmış, ne şuraya, ne buraya yönelebiliyordu.

"Allah'ın saptırdığı kimseye sen hiç yol bulamayacaksın." (en-Nisâ, 88.)

Kisra, ne yapacağını, nereye gideceğini bilmez halde şaşırılmış vaziyette idi. "Çin ülkesine gideceğim veya beldesinde hakanla beraber olacağım" dediği zaman milletinden bazı akıllı kimseler, ona şu tavsiyede bulunmuşlardı.

"Bize kalırsa şu Müslümanlarla durumu idare etmeni, onlarla iyi geçinmeni uygun görüyoruz. Çünkü bunların bağlı oldukları bir dinleri ve zimmetleri vardır. Böylece sen, şu beldelerden birinde bulunursun. Onlar da bizimle komşu olurlar. Bu müslümanlar, bizim için başkalarından daha hayırlıdırlar."

Ancak Kısra, onların bu tekliflerini kabule yanaşmadı. Sonra Çin hükümdarı da Kısra'nın gönderdiği elçiye beldeleri fetheden ve kulları esir alan Müslümanların niteliklerini sordu. Elçi de ona, Müslümanların niteliklerini, ata, deveye nasıl bindiklerini, neler yaptıklarını, nasıl namaz kıldıklarını anlattı. Bunun üzerine Çin hükümdarı, bir mektup yazarak bu elçi ile Yezdücürd'e gönderdi. Mektubunda şunları yazıyordu:

"Sana ta Merv'den Çin'e uzayıp gidecek ordular gönderebilirim. Bazı bilgileri elde etmemiş olsaydım bu gerçekleşirdi. Ancak elçinin anlattığı bu kavim, eğer bu halleriyle dağlar üzerine hücum etseler, dağları devirirler. Sana yardım için gelecek olsam onlar, -elçinin anlatmış olduğu niteliklerini sürdürmekte iseler, beni de yok ederler, hükümdarlığımı yıkarlar. İyisini sen onlarla barış yap ve barış akdi ile onları memnun et."

Bunun üzerine Kısra ve ailesi, kahra uğramış vaziyette bazı beldelerde kaldılar. Hz. Osman'ın hilafeti zamanında yani bu hadisenin vukuundan iki sene sonra öldürülünceye kadar menkub bir vaziyette hayatını sürdürdü.

Ahnef, fetih müjdesini içeren mektubu ve Cenâb-ı Allah'ın Türklerin ve onların beraberindeki Farsların mallarından kendilerine nasib ettiği ganimetin beşte birini, düşmandan çok fazla sayıda adam öldürüklerine dair haberi kendisine gönderince Hz. Ömer, minbere çıkıp mektubu cemaata okudu. Sonra da şöyle dedi:

— Doğrusu Cenâb-ı Allah, Muhammed (s.a.v.)'i hidayetle gönderdi, ona tabi olacak kimselere dünyada ve ahirette sevap ve mükafatını ve reçeğini vaadetti ve şöyle buyurdu:

"Putı tapanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere, peygamberini doğru yol ve hak dinle gönderen Allah'tır." (et-Tevbe, 33.)

Sözünü yerine getiren, ordusuna yardım eden Allah'a hamda olsun. Dikkat edin. Kuşkusuz yüce Allah, Mecusiliğin hakimiyetini yok etti, topluluklarını dağıttı. Onlar artık bir Müslümana zarar verecek şekilde kendi ülkelerinden bir karışık yere dahi sahip olamayacaklardır. Dikkat edin. Cenâb-ı Allah, sizi onların arazilerine, yurtlarına, mallarına, çoluk çocuklarına mirasçı kıldı ki, nasıl amel ettiğinizi görsün. Siz de Allah'a karşı korkulu olarak emrini yerine getirin ki, oda size verdiği sözü yerine getirsin, vaadini gerçekleştirsin. Ona verdiğiniz sözü yerine getirmemezlik yapmayın. Aksi takdirde O da sizin yerinize başka bir mil-

leti getirir. Sizin tarafınızdan olmadıkça, sizin kendi kabahatiniz olmadıkça bu ümmete bir zarar gelmesinden korkmuyorum.

Hocamız Ebu Abdullah ez-Zehebî el-Hafız'ın ifadesine göre hicretin yirmiikinci senesinde Muğire b. Şube tarafından Azerbeycan fethedilmiştir. İbn İshak da böyle demiştir. Anlatıldığına göre Muğire b. Şube, Azerbeycanlılarla 800.000 dirhem vermeleri şartıyla barış antlaşması yapmıştır.

Ebu Ubeyde dedi ki: Azerbeycan'ı Habib b. Seleme el-Fihri, Şamlılardan oluşan ordusuyla zor kullanarak fethetmiştir. Ordusunda, aralarında Hüzeyfe'nin de bulunduğu Kûfe halkı da vardı. Şiddetli bir çarpışmadan sonra Azerbeycan'ı fethetti. Doğrusunu Allah bilir.

Yine hicretin yirmiikinci senesinde Hüzeyfe, Dinever'i zor kullanarak fethetti. Aslında Dinever şehrini daha önce Sa'd fethetmiş, oranın halkıyla barış antlaşması yapmış, fakat halk bu antlaşmanın hükümlerini hiçe saymıştı.

Yine bu senede Hüzeyfe, zor kullanarak Mah Sindan şehrini fethetti. Daha önce Sa'd, buranın halkıyla barış antlaşması yapmış, ancak halk bu antlaşmanın hükümlerini çiğnemişti. Burayı fetheden Hüzeyfe ile beraber Basralılar da vardı. Sonradan Kûfeliler gelip bunlara katılmışlar ve ganimet hususunda çekişmişlerdi. Bunun üzerine Hüzeyfe, durumu Hz. Ömer'e bildirmiş, Hz. Ömer de gönderdiği mektupta: "Ganimet, savaşta hazır bulunanlardır." demişti.

Ebu Ubeyde dedi ki: Sonra Hüzeyfe, Hemedan üzerine gidip gazâ yaptı ve orayı zor kullanarak fethetti. Hemedan daha önce fethedilmiş değildi. Hüzeyfe'nin fetihleri Hemedan'a kadar uzandı. Anlatıldığına göre Hemedan'ı Muğire'nin emri üzerine Cerir b. Abdullah fethetmiştir. Hicretin yirmidördüncü senesinde Muğire'nin Hemedan'ı fethettiği de söylenir. Bu senede Cürcan şehri fethedildi.

Halife dedi ki: Bu senede yani hicretin yirmiikinci senesinde Amr b. As, Trablus el-Mağribî fethetti. Burayı hicretin yirmiüçüncü senesinde fethettiği de söylenir.

Şeyhimiz dedi ki: Hicretin yirmiikinci senesinde Übey b. Ka'b vefat etti. Bunun hicri ondokuzuncu senede vefat ettiğine dair bir rivayet de önceki sayfalarda geçmiştir. Yine bu senede Ma'did b. Yezid eş-Şeybanî vefat etmiştir. Bu zat, Azerbeycan savaşında şehid edildi. Ama sahabe değildi.

HİCRETİN YIRMIÜÇÜNCÜ SENESİ

Vakidî ve Ebu Maşer dediler ki: Bu senede Istahr ve Hemedan şehirleri fethedildi.

Seyf b. Ömer et-Temimî dedi ki: Tevvec'in ikinci kez fethinden sonra Istahr ve Hemedan şehirleri fethedildi. Tevvec şehrini Mücaşi b. Mesud fethetti. O zat, Farşlılardan çok sayıda asker öldürdükten ve onlardan çok miktarda ganimet ele geçirdikten üzerlerine cizye tarhettikten, zimmi statüsüne aldıktan sonra Tevvec'i fethetti. Fetihden sonra müjdeyi ve ganimetlerin beşte birini Hz. Ömer, gönderdi.

Osman b. Ebi'l-As, bundan sonra şiddetli bir çarpışma sonucu Gur şehrini fethetti. Bundan sonra Müslümanlar, Istahr şehrini ikinci kez fethettiler. Çünkü Istahr ahalisi, Alâ b. Hadremî'nin kendileriyle yapmış olduğu barış antlaşmasının hükümlerini çiğnemişlerdi. Alâ, Bahreyn diyarından denizi geçip Istahr'a vardığı, Tavus denen yerde Farşlılarla savaştığı, sonra da onlarla barış antlaşması yaparak şehri ele geçirdiği zaman Istahr şehri birinci kez fethedilmiş oldu. Nitekim bununla ilgili açıklama önceki kısımlarda verilmişti.

Bundan sonra Osman b. Ebi'l-As ile Herbed, barış antlaşması yaptılar. Cizye verilecek ve müşrikler zimmi statüsüne alınacaktı. Sonra Osman b. Ebi'l-As, ganimetlerin beşte birini ve fetih müjdesini Hz. Ömer'e gönderdi.

İbn Cerir dedi ki: Elçilerin ödülleri vardı. Onların ihtiyacı karşılanırdı. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) da elçilere bu şekilde muamele ederdi. Sonra Şehrek, bu ahdi bozdu. Barış antlaşmasını hiçe saydı. Zimmilik statüsünü bozdu. Farşlıları savaşa çağırdı. Onlar da barış antlaşmasının hükümlerini çiğnediler. Osman b. Ebi'l-As, oğlunu ve kardeşi Hakem'i üzerlerine gönderdi. Bunlar, Farşlılarla savaştılar. Cenab-ı Allah, müşriklerin askerlerini hezimete uğrattı. Hakem b. Ebi'l-As, Şehrek'i ve oğlunu öldürdü.

Ebu Maşer dedi ki: Farisü'l-Ülâ ve ikinci Istahr savaşları, Hz. Osman'ın hilafeti zamanında hicretin yirmisekizinci senesinde vuku buldu. Farisü'l-Ahire savaşı ile Gur savaşları ise hicretin yirmidokuzuncu senesinde vuku buldu.

FESA VE DAR-I EBCERD'İN FETHİ İLE SARIYE B. ZENİM'İN KISSASI

Sariye b. Zenim ed-Düelî, Fesa ve Dar-ı Ebcerd'e doğru yola çıkarak düşmanların karargahına yakın bir yere varıp kendi karargahını kurmuş ve onları Allah'ın yardımıyla kuşatmıştı. Düşman askerleri, her yandan yardımlar almış, toplayabildiği kadar çokca asker toplamış ve ayrıca İran Kürtleri de onlara katılıp büyük bir ordu meydana getirmişlerdi. Hz. Ömer, savaştan bir gece önce rüyasında gündüzün tam ortasında Müslüman askerlerinin İranlılarla savaşa tutuştuklarını ve o anda içinde bulundukları durumu görmüştü. Ertesi gün olunca aynı saatlere yakın bir anda müslümanları topluca namaza davet etmiş ve rüyasında gördüğü saati bekleyerek hutbe irad etmek üzere minbere çıkmıştı. Tam o esnada Sariye b. Zenim, yanındakilerle birlikte düşman kuşatabilecekleri bir ovada toplanmışlardı. Ancak yanı başlarındaki dağın eteklerine sığınpa oraya arkalarını dayadıklarında onlara karşı tek bir cepheden savaşılması mümkün olabilirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer, o sırada minbere çıkmış ve: "Ey insanlar! Ben bu iki ordunun karşılaştığını gördüm, onların hallerini size anlatayım." demiş ve tam o esnada: "Ey Sariye! el-Cebel, el-Cebel!" diye seslenmiş ve hutbesine şöyle devam etmişti: "Allah'ın nice askerleri vardır, umulur ki yüce Allah, onlara yapılan nidayı ulaştırsın."

Gerçekten o anda Sariye ve yanındaki Müslümanlar, Hz. Ömer'in bu sesini işitmiş ve dağın eteklerine sığınarak dağı arkalarına almışlardı. Bu şekilde savaş vaziyeti aldıktan sonra İranlılar, büyük bir yenilgiye uğramış ve yüce Allah, Müslümanların büyük ganimetler ele geçirmelerine imkan bahşetmişti. Ganimetler içinde içi mücevher dolu bir küfe bulmuşlardı. Sariye, onu askerlerden rica edip alarak fetih müjdesi ile birlikte bir adamla Hz. Ömer'e göndermişti. Ganimetlerin beşte biri ve bu mücevher küfesi kendisine ulaşan Hz. Ömer, değneği elinde ayakta durmuş, Müslümanlara sofraya üzerinde yemeklerini yedirdiyordu. Hz. Ömer, ganimetlerin beşte birini ve mücevheri getiren müjdeciyi görünce:

—Otur, dedi. Ama adamı tanımamıştı.

Adam oturdu. O da cemaatla birlikte yemek yemeye başladı. Sofradan kalkıldığında Hz. Ömer, evine gitti. O adam da onun peşine düştü. Eve vardıklarında içeri girmek için izin istedi. Hz. Ömer de ona izin verdi. İçeriye girildiğinde Hz. Ömer için sofraya kurulmuş, sofrada ekmek, zeytinyağı ve tuz vardı. Adama:

—Buyur ye, dedi, adam oturdu yemeye başladı.

Hz. Ömer, karısına:

—Sen de gelip yemeğini yesene! demiş. Karısı:

—Senin yanında bir adamın sesini işitiyorum, deyince Hz. Ömer:

—Evet, dedi.

Karısı:

—Eğer erkeklerin karşısına çıkmamı istemiş olsaydın, bana bu elbisemden başka bir elbise satın alırdın, deyince Hz. Ömer ona şu karşılığı verdi:

—Sana, Ali'nin kızı ve Ömer'in karısı Ümmü Külsüm denmesine razı değil misin?

Karısı da:

—Bu benim ihtiyaçlarıma çok az cevap verir, dedi.

Sonra da Hz. Ömer, o adama:

—Buyur yaklaş ye eğer karım kendi halinden razı olsaydı gördüğünden daha hoş bir durumda olurdu, dedi.

Bundan sonra ikisi yemeye başladılar. Sofradan kalktıklarında Hz. Ömer'e gelen adam:

—Ben, Sariye b. Zenim'in elçisiyim ey mü'minlerin emiri, dedi.

Hız. Ömer ona hoş geldin, deyip yanına yaklaştırdı, dizdize oturdular. Sonra Hz. Ömer, ona cephedeki Müslümanların ve Sariye b. Zenim'in durumunu sordu. O da onlar hakkında kendisine haberler verdi ve getirdiği mücevherleri kabul etmesini arzetti. Ancak Hz. Ömer, kabul etmedi ve askerlere geri götürülmesini emretti. Medine halkı da Sariye'nin elçisine fethin durumunu sordular. O da onlara fetih hakkında haberler verdi. Ona savaş esnasında bir ses duyup duymadıklarını sorduklarında o şöyle cevap verdi:

—Evet görünmezlerden bir adamın: Ey Sariye, dağa sığının." dediğini işittik. O esnada mahvolmak üzereydik. Hemen dağa sığındık. Cenâb-ı Allah ta bize fethi müyesser kıldı.

Abdullah b. Vehb, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, bir orduyu yola çıkardı. Başlarına Sariye adında birini komutan yaptı. Bu ordu cepheye gitti.. Bir ara Hz. Ömer, hutbe irad ederken: "Ey Sariye, dağa doğru gidin. Ey Sariye, dağa doğru gidin." diye ünlemeye başladı. Ve bu ünleyişini üç kez tekrarladı. Sonra ordudan haberler getiren adam Medine'ye geldi. Hz. Ömer, ona cephedeki haberleri sordu. Adam şöyle dedi:

—Ey mü'minlerin emiri! Hezimete uğramak üzereydik. O esnada bir ünleyicinin: "Ey Sariye, dağa doğru gidin." diye üç kez bağırdığını işittik. Bunun üzerine gidip sırtımızı dağa dayadık ve Allah, düşmanları yenilgiye uğrattı. Ravi diyor ki: Hz. Ömer'e şöyle denildi: Sen bu çağrıyla yapıyordun."

Vakidî, İbn Ömer'in azadlısı Nafin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer, minber üzerinde: "Ey Sariye b. Zenim, dağa doğru gidin-

dedi. Cemaat onun niçin böyle dediğini anlamadı. Daha sonra Sariye b. Zenim'in kendisi Medine'ye Hz. Ömer'in yanına geldi ve cephedeki durumu anlatmaya başlayıp şöyle dedi: "Ey mü'minlerin emiri! Biz düşmanı kuşatmıştık. Günlerce beklediğimiz halde düşman tarafından hiçbir kimse çıkıp yanımıza gelmiyordu. Biz alçak bir arazide idik. Onlarsa yüksek bir kalede idiler. Bir üneyicinin: "Ey Sariye b. Zenim! Dağa doğru gidin." dediğini duydum. Bunun üzerine arkadaşlarımı dağa doğru yükseklerle götürdüm. Bir saat geçmeden Cenâb-ı Allah, bize fethi müyesser kıldı."

Vakidî bir rivayetinde şöyle demiştir: "Hattaboğlu Ömer, cuma günü namaz için mescide gidip minbere çıktı. Sonra şöyle üledi: "Ey Sariye b. Zenim, dağa doğru gidin. Ey Sariye b. Zenim, dağa doğru gidin. Kurttan koyuna çobanlık yapmasını isteyen zulmetmiştir." Sonra Hz. Ömer, hutbesine devam etti ve tamamladı. Daha sonra Sariye'nin mektubu Hz. Ömer'e geldi, mektupta şunlar yazılıydı:

"Doğrusu Cenâb-ı Allah, cuma günü falan saatte bize fethi nasib etti (Fetih, Hz. Ömer'in minber üzerinde hutbe irad ettiği esnada olmuştu)."

Sariye dedi ki: Bana bir sesin: "Ey Sariye b. Zenim, dağa doğru gidin. Ey Sariye b. Zenim, dağa doğru gidin. Kurttan, koyuna çobanlık yapmasını isteyen zulmetmiştir." dediğini işittim. Bunun üzerine arkadaşlarımı alıp dağa doğru yüksek yerlere götürdüm. Daha önce biz vadinin içindeydik. Düşmanı kuşatmış vaziyetteydik. Cenâb-ı Allah, bize fethi nasib etti."

Hz. Ömer'e:

—Bu sözü nereden bulup söyledin? diye sorulduğunda o şu cevabı vermişti:

—Vallahi dilime geldi, ben de söyledim."

İbn Cerir, Kirman'ın, Süheyl b. Adiy tarafından fethedildiğini söylemiştir. Onun bu kavlini Abdullah b. Abdullah b. Utban da teyid etmiştir. Kirman'ın Abdullah b. Bedil b. Verka el-Huzafî tarafından fethedildiğine dair bir rivayet te vardır. Yine İbn Cerir, Sicistan'ın Asım b. Amr tarafından şiddetli bir savaş sonrasında fethedildiğini söylemiştir. Kirman'ın geniş kentleri ve büyük kasabaları vardı. Bu şehir ve kasabalar, Sinal eyaleti ile Belh nehri arasında bulunuyorlardı. Müslümanlar, Kirman şehir ve kasabalarında Kandaharlılar ve Türkler'le savaşıyorlardı.

İbn Cerir, Mekran şehrinin de Hakem b. Amr tarafından fethedildiğini söylemiştir. Onun bu sözünü Şihab b. Muharik b. Şihab ve Süheyl b. Adiy ile Abdullah b. Abdullah da teyid etmişlerdir. Müslümanlar, Sind hükümdarlarıyla savaşıp Allah'ın yardımıyla bütün Sindlileri bezimete uğrattılar ve onlardan bol miktarda ganimet ele geçirdiler. Hakem b. Amr, fetih müjdesini ve ganimetlerin beşte birini Sahhar el-Abdî ile birlikte Hz. Ömer'e gönderdi. Hz. Ömer, yanına gelen Sahhar'a Mekran di-

yarının durumunu sordu, o da şöyle anlattı:

—Ey mü'minlerin emiri! Mekran diyarının ovaları dağdır. Suyu azdır, meyveleri kalitesizdir, düşmanları güçlüdür, hayrı azdır, şerri çoktur, çok şey orada azdır, az şey ise orada tamamen yoktur. Gerisinde ondan daha kötüsü ve şerlisi vardır.

—Sen seci yapan biri misin yoksa haber veren biri misin?

—Hayır, ben sadece haber veren biriyim.

Bunun üzerine Hz. Ömer, Hakem b. Amr'a bir mektup göndererek artık Mekranlılarla savaşmamasını ve nehrin ilerisine geçmemesini, beri tarafında kalmakla yetinmesini emretti. Hakem b. Amr da bu hususta şöyle bir şiir söyledi:

“Övünmek için söylemiyorum ama benim elde ettiğim ve Mekran'dan kendilerine getirdiğim ganimetlerle dullar doydular.

Bu ganimetler, onlara açlık ve bitkinlikten sonra ulaştı.

O zamanlarda kış mevsimi dumandan âdeta sararmıştı.

Benim yaptıklarımı askerler yermezler, kılıcım ve dilim de yerilmez.

Yarın ben karışık ve sefil kimseleri geniş Sind şehrine ve Medain'e doğru kovalayacağım.

İstedığınız yerler arasında Mehran da bizimidir, bize itaat eder.

Bu hususta bineğimizin yularını gevşetmeyiz.

Eğer emirim beni men etmeseydi, ben bu fetihleri putların bulunduğu yere kadar uzatırdım.”

KÜRTLERLE YAPILAN SAVAŞ

İbn Cerir dedi ki: Kürtlerden bir toplulukla Farslardan bir topluluk birleşmişlerdi. Ebu Musa, Tira (Tiri?) nehrine yakın Beyruz topraklarında onlarla karşılaşmış, üzerlerine hücum etmiş ve onları İsfahan'a kadar kovalamıştı. Onlarla yapılan savaşta, yerine komutan olarak Rebi b. Ziyad'ı bıraktı. Kardeşi Muhacir öldürüldükten sonra Rebi bunlarla yapılan savaşa komuta etmeye başladı. Savaş, Müslümanların lehine döndü, kızıştı ve Cenâb-ı Allah'ta kafirleri hezimete uğrattı. Hamd ve minnet Allah'adır. Nitekim kafirleri hezimete uğratmak, Cenâb-ı Allah'ın kullarına ve peygamberlere tabi olan, felaha ermiş taraftarlarına uyguladığı bir yasadır. Savaştan sonra elde edilen ganimetlerin beşte biri ayrıldı ve bu kısım, fetih müjdesiyle birlikte Hz. Ömer'e gönderildi. Dabbe b. Mihsan el-Anzî de Medine'ye gidip Ebu Musa'yı Hz. Ömer'e şikayet etti ve onun cezalandırılmasını gerektiren bazı hareketlerini anlattı. Hz. Ömer de Ebu Musa'yı Medine'ye çağırdı ve bu durumları ona sordu. O da makbul mazeretler ileri sürerek kendini savundu. Hz. Ömer, onun bu savunmasını uygun buldu ve onu tekrar görevinin

başına gönderdi. Yaptığı şikayette de Dabbe'yi haklı buldu. Ebu Musa, Basra'da imamlık görevini sürdürürken Hz. Ömer vefat etti.

SELEME B. KAYS EL-EŞCAİ VE KÜRTLER

Hız. Ömer, Seleme b. Kays'ı bir birliğin komutanı olarak göreve göndermiş ve ona Sahih-i Müslim'de yer alan Büreyde hadisinde öngörülen esaslara bağı tavsiyelerde bulunmuştu. Bu hadiste Rasulullah (s.a.v), şöyle buyurmuştu:

"Allah adına gaza yapın, Allah'ı inkar edenlerle savaşın." Seleme komutasında yola çıkan müfreze, bir müşrik toplulukla karşılaştı. Müşrikleri üç şeyden birini kabul etmeye davet ettiler. Onlarsa bu üç şeyden birini kabule yanaşmadılar. Bunun üzerine Seleme komutasındaki birlik, müşriklerle savaşta. Onların savaşçılarını öldürdüler. Çoluk çocuklarını esir aldılar. Mallarını da ganimet olarak teslim aldılar. Sonra Seleme b. Kays, bu fetih müjdesini ve gamimetleri Hız. Ömer'e gönderdi. Fetih müjdesini ve ganimetleri getiren adam, Hız. Ömer'i insanlara sofrada yemek yedirirken gördü. Yemekten sonra Hız. Ömer, evine giderken adam da peşine takıldı ve evine gitti. Hız. Ömer'in karısı, evde kendisinden Talha ve diğerlerinin karılarına aldıkları elbiselerden almasını istedi. Hız. Ömer de karısına:

—Sana Ali'nin kızı ve emirü'l-Mü'mininin zevcesi denmesi yetmiyor mu? diye çıktı. Sonra tuz, zeytinyağı ve arpa ekmeğinden ibaret alan yemeğini yedi, yemekten sonra adama Muhacirlerin haberlerini, yiyeceklerini ve elbiselerini sordu. Vücutlarını ayakta tutan eti yeyip yediklerini de sordu. Çünkü Araplar, et yemeksizin ayakta duramazlar. Sonra elçi, ona küfe içinde mücevher getirdiğini, bunu kabul etmesini arzedince Hız.Ömer, onu kabul etmedi ve yemin ederek kabul etmeyeceğini söyledi. Mücevherlerin tekrar geri götürölüp mücahidlere taksim edlimesini emretti.

Hız. ÖMER'İN VEFATI

İbn Cerir dedi ki: Bu senede, yani hicretin yirmiüçüncü senesinde Hız.Ömer, Peygamber (s.a.v.) zevcelerine hacettirdi. Bu, onun son hacı idi. Bu senede vefat etti. Ben onunla ilgili bu hususları "Siretü Ömer" adlı eserin son kısmında detaylı olarak anlattım. Bu hususları özetle buraya almak isterim. Şöyle ki:

Hız. Ömer'in soy kütüğü şöyledir: Ömer b. Hattab b. Nüfeyl b. Abdil Uzza b. Riyah b. Abdillan b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Kab b. Lüey b. Galib b. Fihir b. Malik b. Nadr b. Kinane b. Hüzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Maad b. Adnan el-Kureşi Ebu Hafs el-Adevi. Hız.Ömer,

Faruk lakabıyla lakablanmıştı. Anlatıldığına göre bu lakabı ona kitab ehli kimseler takmışlardır. Anasının adı, Hanteme binti Hişam'dı. Hanteme, Ebu Cehil b. Hişam'ın kızkardeşi idi.

Hız. Ömer, yirmiyedi yaşında iken Müslüman oldu. Bedir, Uhud ve diğer gazvelere Peygamber (s.a.v.) ile birlikte katıldı. Birkaç müfreze ile seriyelere gitti. Bu müfrezelerden bazılarının da komutanıydı. İlk emirü'l-müminin ünvanını alan, ilk tarih yazan, insanlara teravih hususunda icma ettiren, ilk olarak Medine'de geceleyin devriye olarak dolaşan, kırbacı eline alıp onunla insanları terbiye eden, içki içen kimseye ilk olarak seksen değnek vuran, fetihler yapan, şehirler kuran, ordular teşkil eden, harac koyan, divanları düzenleyen, maaş veren, kadılar atayan; Sevad, Ehvaz, Cibal, Faris gibi şehirleri kurduran, Şam'ın tamamını feth eden, Cezire, Musul, Meyafarikin (Silvan), Amid (Diyarbakır) Ermeniyeye, Mısır ve İskenderiye'yi İslâm ülkesine katan, askerleri Rey beldelerinde iken vefat eden Hız. Ömer'dir.

Şam mıntakasında Yermük, Basra, Dımaşk, Ürdün, Beysan, Taberiye, Cabiye, Filistin, Remle, Askalan, Gazve, Sevahil, Kudüs şehirlerini fethetti. Mısır, İskenderiye, Trablus, Garb ve Berka şehirlerini de fethetti. Şam şehirlerinden Baalbek, Humus, Kinnesrin, Halep ve Antakya'yı fethetti. Cezire, Harran, Urfa, Rakka, Nusaybin, Ra'sül-Ayn, Samsat, Gül pınarı (Aynü'l-Verde), Diyarbakır, Diyar-ı Rebia, Musul beldeleri ve Ermeniyeye'nin tamamını fethetti. Irak'ta Kadisiye, Hire, Nehrisir, Sabat, Medain, Fırat ve Dicle havzasındaki şehirler, Eble, Basra, Ahvaz, Fariz, Nihavend, Hemedan, Rey, Komes, Horasan, Istahr, Isfahan, Sus, Merv, Nisabur, Cürcan, Azerbeycan ve diğer beldeleri ferhetti. Orduları nehri defalarca geçtiler.

O, Allah için çok mütevazı bir kimseydi. Zahidane bir hayat yaşar, kıt kanaat geçinir. Allah'ın dini hususunda müsamahasızdı. Elbisesini deriyle yamardı. Çok heybetli biri olmakla birlikte omuzunda kırba taşırdı. Semersiz merkebe binerdi. Bindiği devenin ağzına liften yapılma yular takardı. Çok az gülerdi. Hiç kimseyle şakalaşmazdı. Yüzüğünün üzerinde şu ibare yazılıydı: "Ey ömer, vaiz olarak ölüm yeter." Onun hakkında Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: "Allah'ın dini hususunda ümmetimin en şiddetlisi Ömer'dir." İbn Abbas'tan rivayet olunduğuna göre Peygamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Sema halkından iki vezirim, yer halkından da iki vezirim vardır. Sema halkından olan vezirlerim Cebrail ile Mikail'dir. Yer halkından olan vezirlerimse Ebu Bekir ile Ömer'dir. Onlar benim gören gözlerim, işiten kulaklarımdır." Hız. Aişe'den rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu şeytan, Ömer'den korkup kaçır."

"Ümmetimin en hayırlısı Ebu Bekir'dir. Allah'ın dini hususunda en şiddetlisi Ömer'dir."

Hiz. Ömer'e: "Sen hükümsün." denilmiş, o da şöyle demişti. "Kalbimi Müslümanlara karşı merhametle dolduran, onların kalplerinide bana karşı korkuyla dolduran Allah'a hamd olsun."

Hiz. Ömer derdi ki: "Allah'ın malından bana biri kışlık, biri de yazlık olmak üzere iki elbiseden fazlası helal kılınmamıştır. Ailemin azığı da Kureyşlilerden en zengin olmayan bir adamın azığı kadardır. Sonra ben Müslümanlardan bir adamım."

Hiz. Ömer, bir yere bir vali atadığı zaman ona bir ahidname yazar ve Muhacirlerden bir grubu ona karşı şahid tutar, beygire binmemesini, halis buğday ekmeğini yememesini, ince dokunmuş kumaşlar giymemesini ve ihtiyaç sahiplerine karşı kapısını kapalı tutmamasını şart koşardı. Eğer bu şartlara riayet etmezse valiyi cezalandırırdı. Anlatıldığına göre bir adam, Hiz. Ömer'le konuştuğu zaman ona bir yada iki kelime yalan söylerse Hiz. Ömer ona: "Şu ve şu kelimeyi sözünden çıkar. Bunları söyleme" der, adam da ona şöyle cevap verirdi: "Allah'a yemin ederim ki, söylemememi emrettiğinden başka sana söylediğim her söz gerçektir."

Muaviye b. Ebu Süfyan dedi ki: "Ebu Bekir'e gelince o dünyayı istemediği gibi dünya da onu istemedi. Ömer'i ise dünya istedi, ama o dünyayı istemedi. Bize gelince biz dünya üzerinde karnımızı ve sırtımızı debeledik, dünyaya boyandık.."

Kendisini kınayp: "Hoş ve güzel yiyecekler yesen, hak hususunda bu senin için daha kuvvet verici olmaz mı?" diye soranlara Hiz. Ömer, şu cevabı vermişti: "Ben iki arkadaşımı (Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebu Bekir'i) bir cadde üzerinde bıraktım. Ben onların caddesine ulaşabilsem bile evlerine ulaşamam."

Hiz. Ömer, halife iken bir kısmı deriden olan yamalarla yamanmış yün bir cübbe giyerdi. Omuzu üzerinde kırbaç ile sokaklarda ve pazarlarda dolaşır, haksızlık yapan insanları bu kırbaçıyla cezalandırırdı.

Enes dedi ki: Hiz. Ömer'in iki omuzu arasında dört yama vardı. İzari da deri ile yamanmıştı. Minber üzerinde hutbe irad ederken üzerinde bulunan izarında on iki yama vardı. Hacc ettiği zaman muhtaçlara on altı dinar sarf etti. Oğluna da: "İsraf ettik." dedi. Gölgelemek istediği zaman abasını bir ağacın üzerine koyar, abasının altında gölgelenirdi. Hayması ve çadırı yoktu. Kudüs'ü fethetmek için Şam'a geldiğinde zayıf bir deve üzerindeydi. Güneş vurduğu için kafasının saçsız kısımları parlıyordu. Üzerinde bornoz ve sarık yoktu. Üzengisi olmadığı için ayaklarını bineğinin iki tarafında sallıyordu. Sergisi bir posttu. Bineğinden inerken bu postunu yere serer, üzerinde uyurdu. Heybesi lif astarlı idi. Uyuduğu zaman bu heybesini yastık olarak kullanırdı. Pamuklu bir gömleği vardı. Eskimiş, yakası yırtılmıştı. Şam'a geldiğinde bineğinden indi ve: "Bana şu köyün reisini çağırın." dedi. Reisi çağırdılar. Ona: "Şu

gömleğimi yıkayın, sökülük yerlerini diki, hazırlayınca kadar bana emanet gömlek verin.” dedi. Ona keten bir gömlek getirdiler.

—Bu nedir? diye sordu.

—Ketendir, dediler.

—Keten nedir? diye sordu. Ketenin ne olduğunu ona anlattılar. Gömleğini çıkardı. Yıkadılar, sökülüklerini diktiler. Sonra yine kendi gömleğini giydi. Ona denildi ki: “Sen Arapların hükümdarısın. Bu beldelede deveye binmek yakışık almaz.” Kendisine böyle denildikten sonra bir beygir getirildi. Üzerine eğersiz bir kadife serildi. Beygire bindi. Beygir hızla yürümeye başlayınca yanındakilere: “Şunu durdurun. Ben, insanların şeytanlara bindiklerini bilmiyordum. Devemi getirin.” dedi sonra beygirden indi ve devesine bindi.

Enes dedi ki: Ömer’le beraberdim. Bir işi için bahçeye girdi. Benimle onun arasında bahçe duvarlarından başka birşey yoktu. Şöyle dediğini işittim: “Mü’minlerin emiri Hattab oğlu Ömer, aferin aferin. Allah’a yemin ederim ki ey Hattab oğlu, ya Allah’a karşı gelmekten sakınırsın, yada Allah mutlaka seni azaplandırır.”

Denilir ki: Hz. Ömer, omuzunda bir kırba taşıyordu. Kendisine niçin böyle yaptığı sorulduğunda şu cevabı verdi: “Nefsim gururlandı. Onu alçaltmak ve zelil kılmak istedim.” Hz. Ömer, cemaata yatsı namazını kıldırdıktan sonra evine gider ve fecre kadar sürekli namaz kılardı. Devamlı ve aralıksız oruç tutuncaya kadar vefat etmedi. Yani vefat ettiği zaman sürekli oruç tutar haldeydi. Kıtlık senesinde ekmek ve zeytin yağından başka birşey yemedi. Öyleki cildi siyahlaştı. O zamanlar o şöyle diyordu: “Ben, tok olupta insanlar aç olursa, o zaman ben ne kötü idareciyim.” Çok ağladığından yüzünde iki siyah çizgi meydana gelmişti. Bir Kur’ân ayetinin okunduğunu işittiği zaman bayılır, onu alıp baygın vaziyette evine götürürlerdi. Günlerce ziyaretine gidilirdi, ama onda Allah’tan korkmaktan başka bir hastalık yoktu.

Talha b. Abdullah dedi ki: Hz. Ömer, bir gece karanlık bastırdıktan sonra Medine’yi gezmeye çıktı. Bir eve girdi. Sonra sabah olunca ben de o eve gittim. Baktım ki içerde kör ve kötürüm bir acuze var. Ona dedim ki:

—Geceleyin o adam (yani Hz. Ömer) niçin sana geldi.

Acuze kadın şöyle cevap verdi:

—O adam şu kadar zamandan beri hep gelir, bana yararlı şeyleri getirir, evimin işlerini görür, pisliklerimi de dışarı atar.

Talha diyor ki: Ben de kendime şöyle dedim: “Anan seni kaybetsin. Ey Talha, aklın sıra sen Ömer’in açıklarını mı araştırıyorsun?”

Hz. Ömer’in azadlısı Eslem dedi ki: Medine’ye bir ticaret kervanı geldi. Namazgah yanına inip mola verdiler. Ömer, Abdurrahman b. Avf’a:

—Var mısın bu gece bu kervanı bekliyelim?

O da:

—Evet, diye cevap verdi. İkisi gidip kervanın bekçiliğini yaptılar. Geceleyin orada namaz kıldılar. O esnada Hz. Ömer, bir çocuğun ağlama sesini işitti. Sese doğru gitti. Çocuğun bulunduğu eve varıp anasına:

—Allah'tan kork, çocuğuna iyi davran, dedi. Sonra yine kervanın bulunduğu yere gelip nöbetini tutmaya devam etti. Yine çocuğun ağlayışını işitti. Anasının yanına varıp yine aynı şeyleri söyledi. Tekrar kervanın bulunduğu yere gelip nöbetini tutmaya devam etti. Gecenin son demlerinde çocuğun yine ağlamakta olduğunu işitti. Yine anasının yanına gidip şöyle dedi:

—Yazıklar olsun sana, sen kötü bir annesin. Ne olmuş bana, görüyorum ki gecedен beri çocuğun hep ağlıyor, sustuğu yok?

—Ey Allah'ın kulu! Ben ona verecek bir yemek bulamadığım için onu avutmaya çalışıyorum ama o bir türlü susmuyor.

—Niçin

—Çünkü Ömer, sadece sütten kesilen çocuklara yiyecek verilmesini emretmiş.

—Şu çocuğun kaç yaşında?

—Şu kadar aylıktır.

—Sakın ha çocuğu acele ile sütten kesme.

Hz. Ömer, sabah namazını cemaata kaldırırken ağlamadan dolayı ayet-i kerimenin kelimelerini iyice telaffuz edemiyordu. Namazdan sonra şöyle dedi:

“Vah Ömer'in haline! Müslümanların kimbilir kaç çocuğunun ölümlüne sebep olmuş?” Böyle dedikten sonra tellahını çağırdı. Ona şu duyuruyu yapmasını emretti: “Çocuklarınızı acele sütten kesmeyin. Çünkü biz İslâm fıtratı üzere doğan her çocuğa yiyecek verilmesini hükme bağladık.” Hz. Ömer, bu kararını diğer beldelere de mektuplarla bildirdi.

Eslem dedi ki: Bir gece Ömer'le birlikte Medine dışına çıktım. Bir çadırda ışık gördük. Oraya yöneldik. Çadıra vardığımızda bir kadının doğum sancısı çekmekte olduğunu ve ağladığını gördük. Hz. Ömer, kadına durumunu sordu. Kadın da:

—Ben bir Arap kadınıyım. Yanımda herhangi birşey yok deyince Hz. Ömer ağlamaya başladı ve koşarak evine döndü. Karısı Ümmü Külsüm'e:

—Allah'ın sana gönderdiği bir ecir var mıdır? diye sordu ve gördüğü kadının durumunu anlattı. Karısı da evet, deyince Hz. Ömer, sırtına un ve yağ yükledi. Ümmü külsüm de doğum için gerekli malzemeyi omuzlayıp ikisi birlikte çadıra geldiler. Ümmü Külsüm, içeri girdi. Hz. Ömer de kadının kocasının yanında oturup konuşmaya, sohbet etmeye başla-

di. Ancak kadının kocası Hz. Ömer'i tanımıyordu. Nihayet çadırdaki kadının bir erkek çocuk doğurdu. Hz. Ömer'in karısı Ümmü Külsüm:

—Ey mü'minlerin emiri, arkadaşına bir erkek çocuğunun doğduğunu müjdele dedi.

Adam, Ümmü Külsüm'ün sesini duyunca utandı ve tanımamış olduğundan dolayı Hz. Ömer'den özür dilemeye başladı. Hz. Ömer de:

—Zararı yok, dedi.

Onlara nafaka bağladı ve ihtiyaçlarını giderdi. Sonra da evine döndü.

Yine Hz. Ömer'in azadlısı Eslem dedi ki: Bir gün Ömer b. Hattab'la birlikte Medine dışında taşlık bir araziye doğru çıktık. Sırar adı verilen yere geldiğimizde uzaktan bir ateşin yanmakta olduğunu gördük. Ömer: "Haydi oraya gidelim." dedi. Oraya doğru koşmaya başladık.

Onlara yaklaştığımızda, yanında küçük çocukları olan yaşlı bir kadına rastladık. Ateş yanıyor ve ateşin üzerinde de bir tencere kaynıyordu. Çocuklar da sızlanıp duruyorlardı. Ömer:

—Selam size ey ışığın sahipleri!

Bu sözünü "ey ateş" sahipleri demeye tercih etti.

Kadın:

—Ve aleykes-selam, diye karşılık verdi.

Ömer:

—Yaklaşabilir miyiz? diye sorunca, kadın:

—Hayırla yaklaşın yoksa vazgeçin, diyerek cevap verdi.

Bunun üzerine yaklaştık. Ömer, onlara:

—Sizin durumunuz ne? Burada ne yapıyorsunuz? diye sorunca yaşlı kadın:

—Görüyorsun ya, gece ve soğuk bizi kasıp kavuruyor, dedi.

Ömer:

—Bu çocuklar neden böyle ağlayıp duruyorlar? diye sordu.

Kadın:

—Açlıktan, diye cevap verdi.

Ömer:

—Bu tencerede ne pişip duruyor? diye sorunca kadın:

—Onları uyutuncaya kadar bu şekilde avutuyor, onlar uyuyuncaya kadar ben de bu şekilde ateş yakıp duruyorum ki oyalanıp dursunlar. Yüce Allah bizimle Ömer arasında hakemdir, dedi.

Ömer:

—Evet, hay Allah senden razı olsun. Ömer, sizin bu halinizi nereden bilisin? diye sorunca kadın:

—Bizim yönetim işlerimizi üzerine alsın da bu halimizden habersiz olsun? diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Hz.Ömer, kulağına eğilerek: "Haydi gidelim" dedi.

Hemen oradan çıkıp kaçmaya başladık ve beytül-mala varıp oradan bir çuval un ve bir miktar da yağ çıkardık. Ömer, çuvalı sırtına yüklendi, ben her ne kadar yüklenmek istediysen de Ömer fırsat vermedi ve şöyle dedi: "Sen benim günahımı kıyamet gününde yüklenebilir misin?" Bunun üzerine çuvalı Ömer'in sırtına yükledik ve birlikte aynı yere doğru koşmaya başladık. Nihayet kadının bulunduğu yere varınca hemen o un çuvalını yere yıktı ve kadına:

—Bana müsaade et de şu tencereye un koyup çorba pişireyim ve biraz karıştırayım, dedikten sonra eğilip üflemeğe başladı. Ömer'in büyükçe ve uzunca sakalı vardı. Dikkatlice bakıyordum. Duman, Ömer'in sakalının arasına girip çıkıyordu. Sonra tencereyi indirdi. Nihayet yemek kaynamıştı. Tencereyi yere koydu. Kadına, bir tabak getirmesini söyledi. Kadın tabağı getirdi. Ömer, yemeği o tabağa boşalttı. Kadın da çocukları yedirmeye başladı. Hz. Ömer de: "Yeyin" dedi. Çocuklar doyuncaya kadar yediler. Kadın da -Hz. Ömer'i tanımadığı halde- ona dua ediyordu. Küçükler uyuyuncaya kadar Hz. Ömer, yanlarında bekledi. Sonra onlara nafaka bağladı ve evine döndü. Bana yönelip şöyle dedi: "Ey Eslem, açlık çocukları uykusuz bırakmış ve ağlatmıştı."

Denildi ki: Ebu Talib oğlu Ali (r.a), Medine dışına koşarak gitmekte olan Ömer'i görmüş. Ona şöyle sormuştu:

—Nereye ey mü'minlerin emiri?

—Zekat develerinden biri kaçtı da onu arıyorum

—Senden sonra halife olacakları da yorulmak mecburiyetinde bırakıyorsun."

Yine denildi ki: Hz. Ömer, açlıktan boynu bükülmüş, vücudu eğilmiş bir cariye görünce:

—Bu kimdir? diye sormuş

Abdullah'ın kızı da:

—Bu benim kızımdır, diye cevap verince Hz. Ömer:

—Bunun nesi var? diye sormuş, Abdullah'ın kızı da şu cevabı vermişti:

—Elinde bulunan malları bize vermiyorsun. İşte gördüğün bu hal başımıza geliyor.

—Ey Allah'ın kulu, benimle sizin aranızda Allah'ın kitabı var. Allah'a yemin ederim ki Cenâb-ı Allah'ın sizlere vermeme farz ettiği kadarını size veriyorum. Hakkınız olmayan şeyi size vermeme mi istiyorsunuz ki hain duruma düşeyim?"

Vakidî, Ebu Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Aişe (r.a)'ye dedim ki:

—Ömer el-Faruk'a emirü'l-mü'minin ünvanını kim verdi?

—Peygamber (s.a.v.): "Emirü'l-mü'minin odur." dedi ve onu bu ünvanıyla selamlayıp tebrik eden ilk kişi de Muğire b. Şube'dir."

Başkalarının ifadesine göre ise onu bu ünvanıyla selamlayıp tebrik eden ilk kişi, Muğire'den başkasıdır. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Cerir, yaşı 130'u geçmiş olan Ümmü Amr binti Hassan el-Küfi'nin babasından naklen şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ömer, halife olunca insanlar ona:

—Ey Rasûlullah'ın halifesinin halifesi, diye hitap ettiler.

Hiz. Ömer de:

—Bu uzun bir üvandır. Siz mü'minlersiniz. Ben de sizin emirinizim, dedi. Bunun üzerine ona mü'minlerin emiri denildi.”

Kısaca diyeceğimiz şudur ki, Hiz. Ömer, hicretin yirmiüçüncü senesinde hac farızasını ifa ettikten ve Abtah semtine indikten sonra Aziz ve Celil olan Allah'a dua edip yaşının ilerlediğinden, kuvvetinin azaldığından, halkının sayıca çoğalıp yayıldığından, kendisinin görevinde gerektiği kadar performans gösteremediğinden şikayetçi oldu ve canını almasını Allah'tan diledi. Ayrıca Peygamber (s.a.v.)'in beldesi olan Medine'de kendisine şehidlik lütfetmesini arzetti. Nitekim sahih rivayette de sabit olduğuna göre Hiz. Ömer, yüce Allah'a şöyle dua edermiş: “Allah'ım, senden, senin yolunda şehid olmayı ve Rasûlünün beldesinde ölmeyi diliyorum.”

Cenâb-ı Allah, onun bu duasına icabet etmiş ve Hiz. Peygamber'in şehri olan Medine'de ve Allah yolunda şehid olmasını müyesser kılmıştı. Bu da gerçekten ona büyük bir ikramdı. Bu, çok önemli ve büyük bir hadisedir. Herkese kolayca nasip olacak birşey değildir. Ama yüce Allah dilediği kuluna lütfedendir. Bu yüzden Ebu Lülü Firuz denen Mecusi asıllı kişi, onu mihrapta sabah namazını kılarken hicretin yirmiüçüncü senesinin zilhicce ayının bitimine dört gün kala iki tarafı da kesici olan bir hançerle öldürdü. Ona üç darbe vurmuştu. Altı darbe vurmuş olduğunu söyleyenler de vardır. Bir darbeyi göbeğinin altına vurmuş, derisi ile bağırsakları arasındaki zarı parçalamıştı. Bu darbe üzerine Hiz. Ömer, yere yıkılmıştı. Yerine Abdurrahman b. Avfı halef bırakmıştı. Hiz. Ömer'i vuran kişi elinde hançeri olarak geri döndü. Dönerken her kime rastladıysa vurdu. Böylece on üç kişiyi yaraladı. Bunlardan altısı öldü. Abdurrahman b. Avf, onun üzerine bir bornoz fırlattı. O melun da intihar etti. Hiz. Ömer, yaralı vaziyette evine götürüldü. Yarasından kan akıyordu. Güneşin doğmasından önce vurulmuştu. Bir ara ayılıyor, sonra yine bayılıyordu. Ona namazı hatırlatıyorlar, ayılıyor ve: “Evet namazı terkedenin İslâm'da payı yoktur.” diyor, sonra da namazı vaktinde kılıyordu. Namazı kıldıktan sonra da kendisini kimin vurduğunu sordu ona, kendisini vuranın Muğire b. Şube'nin kölesi Ebu Lülü olduğunu söylediklerinde şu cevabı vermişti: “Ölümümü iman iddiasında bulunan ve Allah'a bir kez dahi secde etmiş olan bir kimsenin eliyle gerçekleştirmemiş olan Allah'a hamd olsun. Allah onu kahretsin. Biz ona

iyilik yapılmasını ve iyi davranılmasını emretmiştik.”

Muğire b. Şube, kölesi olan Ebu Lü'lü'nün kendisine günde iki dirhem gelir getirmesini emretmiş, sonra da Hz. Ömer'den onun haracının arttırılmasını dilemişti. Çünkü Ebu Lü'lü, demircilik ve marangozluk yapan, aynı zamanda desen ve nakış işleyen bir kimseydi. Hz. Ömer, onun haracını aylık yüz dirheme çıkardı ve ona şöyle dedi:

—Duyduğuma göre sen çok iyi yel değirmeni yapıyormuşsun.

—Allah'a yemin ederim ki, sana öyle bir değirmen yapacağım ki, insanlar doğularda ve batılarda ondan söz edeceklerdir.

Hz. Ömer'le Ebu Lü'lü arasında geçen bu konuşma salı günü akşamı olmuştu. Ebu Lü'lü de onu çarşamba günü sabahı, zilhiccenin bitimine dört gün kala vurmuştu.

Hz. Ömer, kendisinden sonra halife seçiminin meşveret usulüyle yapılmasını, halifeyi altı kişinin kendi aralarında seçmelerini vasiyet etti. Bu altı kişi, vefat ederken Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendilerinden razı olduğu Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebu Vakkas idi. Hz. Ömer, Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Adevî'nin bu altı kişi arasında yedinci kişi olarak bulunmasını söylememişti. Çünkü bu zat, onun kabilesindendi. Ve bu vasiyeti sebebiyle kendisinden sonra onun halife seçilmesinden korkmuştu. Hz. Ömer, halife olacak kişinin kendisinden sonra insanlara tabaka ve mertebelerini göz önünde bulundurarak iyi davranmasını tavsiye etmişti. Vuruluşundan üç gün sonra vefat etti. Hicri yirmidördüncü senenin muharrem ayının ilk pazartesi günü Peygamber Efendimiz'in hüccesine Ebu Bekir es-Sıddık'ın mezarının yanına Hz. Aişe'nin izni ile defnedildi. Daha sonra Hz. Osman b. Affan halifelğe seçildi.

Vakidî dedi ki: Hz. Ömer, hicretin yirmiüçüncü senesinin zilhicce ayının bitimine dört gün kala çarşamba günü vuruldu. Hicri yirmidördüncü senenin muharrem ayının ilk pazartesi sabahında defnedildi. Halifeliği, on sene beş ay yirmi bir gün devam etmişti. Muharrem ayının üçüncü günü olan pazartesi gününde Hz. Osman'a bey'at edildi. Ben bu nu Osman el-Ahnes'e anlattım, o bana şöyle dedi:

“Görüyorum ki, zayıflamış ve ürkmüşsün. Ömer, hicretin yirmiüçüncü senesinin zilhicce ayının bitimine dört gece kala vefat etti. Aynı gece Hz. Osman'a bey'at edildi. Hz. Ömer'in halifeliği on sene altı ay dört gün sürmüştü. Ve onun vefatından sonra Osman b. Affan'a bey'at edilmişti.”

Seyf b. Ömer, Halid b. Vefre ile Mücahid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman, muharrem ayında halifelğe seçildi. Çıkıp insanlara ikinci namazını kıldırdı. Ali b. Muhammed el-Medainî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Ömer, zilhicce ayının bitimine yedi gün

kala çarşamba günü vuruldu.” Birinci kavil daha meşhurdur. Noksanlıklardan münezze olan Allah, doğruyu daha iyi bilir.

Hz. ÖMER’İN EVSAFI

Hz. Ömer, uzun boylu, saçı dökülmüş, güçlü, gözleri iri ve esmer tenli bir kimseydi. Müsamahakardı. Başka bir rivayete göre ise vücudu beyaz olup kırmızıya meyilli idi. Dişleri ince ve tatlı bir ahenk veriyordu. Sakalını sarıya boyar, başına da kına yakardı. Vefat ettiği zaman kaç yaşında olduğu hususunda on kadar muhtelif görüş ileri sürülmüştür.

İbn Cerir, İbn Ömer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ömer b. Hattab, ellibeş yaşında öldürüldü.” Nafiden gelen başka bir rivayette ise onun elli altı yaşında öldürüldüğü ifade edilmektedir. İbn Cerir, başkalarının şöyle dediklerini rivayet etmiştir: “Ömer’in ömrü, elliüç sene sürdü.” Bu, aynı zamanda Hişam b. Muhammed’den nakledilen bir rivayettir. Sonra Amir eş-Şabî’den rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer, altmışüç yaşında iken vefat etmiştir.

Ben derim ki: Hz.Ebu Bekir’in ömrü hususunda da böyle muhtelif rivayetler önceki sayfalarda nakledilmiştir. Rivayet olunduğuna göre Katade şöyle demiştir: “Hz. Ömer, altmışbir yaşında iken vefat etmiştir.” İbn Ömer’le Zührî’den rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer, altmışbeş yaşında iken vefat etmiştir. İbn Abbas’a göre altmışaltı yaşında vefat etmiştir. Hz. Ömer’in azadlısı Eslem’den rivayet olunduğuna göre altmış yaşında vefat etmiştir.

Vakidî dedi ki: Eslem’in rivayeti bizce kavillerin en sağlamı ve en sabitidir. Medainî dedi ki: “Hz.Ömer, elli yedi yaşında iken vefat etti.”

Hz.ÖMER’İN ZEVCELERİ, OĞULLARI VE KIZLARI

Vakidî ile İbn Kelbî ve diğerleri dediler ki: Ömer, cahiliye devrinde Osman b. Maz’un’un kızkardeşi Zeynep’le evlendi. Zeynep, ona Abdullah, Abdurrahman ve Hafsa’yı doğurdu. Hz. Ömer, Melike binti Cervel’le de evlendi. Melike, ona Ubeydullah’ı doğurdu. Hz. Ömer, onu Hudeybiye sulhü esnasında boşadı. Daha sonra Melike, Ebu Cehm b. Hüzeyfe ile evlendi. Bunu Medainî söylemiştir. Vakidî dedi ki: Bu kadının asıl adı, Ümmü Külsüm binti Cervel’dir. Hz.Ömer’le evli iken Ubeydullah ve Zeydî doğurdu.

Medainî dedi ki: Ömer, Ebu Ümeyye el-Mahzumî’nin kızı Karibe ile evlendi. Hudeybiye sulhünden sonra ondan ayrıldı. Sonra Abdurrahman b. Ebi Bekir, Karibe ile evlendi.

Dediler ki: Hz.Ömer, Haris b. Hişam’ın kızı Ümmü Hakim’in kocasının Şam’da öldürülmesinden sonra onunla evlendi. Ümmü Hakim,

ona Fatıma'yı doğurdu. Sonra Hz. Ömer, onu boşadı. Medainî'nin nakline göre Hz. Ömer'in onu boşamadığını söyleyenler de vardır.

Dediler ki: Hz. Ömer, Evs kabilesinden Cemile binti Asım b. Sabit b. Ebi'l-Eflah'la da evlenmiştir. Atike binti Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile de evlenmiştir. Bu kadın, daha önce Abdullah b. Ebi Melike'nin karısı idi. Hz. Ömer'in şehid edilmesinden sonra Zübeyr b. Avvam, Atike ile evlendi. Denildiğine göre Zübeyr'in oğlu İyaz'ın annesi bu kadındır.

Medainî dedi ki: Ömer, henüz küçük yaşta bulunan Ebu Bekir es-Sıddık'ın kızı Ümmü Külsüm'e talip oldu. Dünür olarak Hz. Aişe'yi ona gönderdi. Ümmü Külsüm:

—Benim onunla evlenmeye ihtiyacım yok, dedi.

Hz. Aişe de ona:

—Sen, emirü'l-mü'mininle evlenmeye yanaşmayıp ondan yüz mü çeviriyorsun? diye sordu.

Ümmü Külsüm de:

—Evet. O, yaşantısı kıt kanaat ve zor olan bir kimsedir, diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Hz. Aişe, Amr b. As'a haber gönderdi. Amr b. As da Hz. Ömer'i Ümmü Külsüm'le evlenmekten vazgeçirdi. Ve Hz. Ali ile Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı Fatıma'nın kızları Ümmü Külsüm'le evlenmesini teklif etti. Ona: "Böylece Rasûlullah (s.a.v.)'la akrabalık kurmuş olursun." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ali'den Ümmü Külsüm'ü istedi ve mehir olarak da ona 40.000 dirhem verdi. Hz. Ali, kızını Hz.Ömer'le evlendirdi. Ümmü Külsüm, Hz. Ömer'e Zeyd ve Rukiyye'yi doğurdu. Dediler ki: Hz. Ömer, Yemenli lehiye ile evlendi. Lehiye, ona küçük Abdurrahman'ı doğurdu. Evsat'ı doğurduğu da söylenmiştir.

Vakidî'nin ifadesine göre Lehiye, Hz. Ömer'in cariyelerindendi. Nikahlı kansı değildi. Dediler ki: Hz.Ömer'in mülkiyetinde Felihe adında ümmü veled bir cariyeye de vardı. Bu cariyeye ona Zeynep'i doğurdu. Vakidî'nin ifadesine göre Zeynep, Hz.Ömer'in en küçük çocuğu idi. Vakidî dedi ki: Hz. Ömer, Ümmü Eban binti Utban b. Şeybe ile evlenmek istedi, ama bu kadın onunla evlenmeye yanaşmadı ve şöyle dedi: "Ömer, kapısını kilitler. Hayrını engeller, eve aşk suratla gelir. Evden aşk suratla çıkıp gider."

Ben derim ki: Hz.Ömer'in toplam onüç çocuğu vardı. Çocuklarının adları şöyledir: Büyük Zeyd, küçük Zeyd, Asım, Abdullah, büyük Abdurrahman, ortanca Abdurrahman, (Zübeyr b. Bekkar'ın ifadesine göre ortanca Abdurrahman'ın künyesi Ebu Şahme'dir.), küçük Abdurrahman, Ubeydullah, İyaz, Hafsa, Rukiyye, Zeynep, Fatıma. Allah hepsinden razı olsun.

Ömer'in cahiliye ve İslâmiyet dömemlerinde boşadığı veya vefatı esnasında nikahında bulunan hanımlarının tamamı yedi olup adları şöyledir: Cemile binti Asım b. Sabit b. Eflah, Zeynep binti Maz'un, Atike

binti Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Karibe binti Ebi Ümeyye, Melike binti Cervel, Ümmü Hakim binti Haris b. Hişam, Ümmü Külsüm binti Ali b. Ebi Talib, başka bir Ümmü Külsüm de vardır ki, bu kadının asıl adı Melike binti Cervel'dir.

Hız. Ömer'in iki cariyesi vardı ki, bunlar ona çocuk doğurmuşlardı. Bunlardan biri Felihe, diğeri de Lehiye'dir. Lehiyye hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları onun ümmü veled yani nikahsız cariye ve Hız. Ömer'in çocuğunun anası olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise şöyle demişlerdir. Lehiye, Yemen asıllıdır. Mü'minlerin emiri Ömer b. Hat-tab onunla evlenerek nikahı altına almıştır. Doğrusunu Allah bilir.

Hız. ÖMER İÇİN SÖYLENEN MERSİYELER

Ali b. Muhammed el-Medainî, Muğire b. Şube'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ömer vefat edince Ebu Hayseme'nin kızı onun için ağladı ve şöyle dedi:

"Vah Ömer'e, eğriliği doğrulttu. Sözü yerine getirdi. Fitneleri öldürdü. Sünnetleri diriltti. Elbisesi temiz ve ayıplardan arınmış olarak dünyadan çıkıp gitti."

Ebu Talib oğlu Ali de şöyle dedi: "Vallahi bu kadın doğru söyledi. Ömer onun hayrını götürdü. Şerrinden kurtuldu. Ama vallahi bu kadın içten söylemedi. Laf olsun diye söyledi."

Atike b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl de kocası Ömer için şu ağıdı yaktı: "Firuz, kitab okuyan beyaz tenli ve Allah'a yönelen Ömer'i öldürmekle beni ani bir musibete uğrattı. Onun ameli makbul olmasın. Ömer, güçsüzlere şefkatli, güçlülere kaba ve kuvvetli idi. Musibet zamanlarında güvenilir mutemet bir kardeşti. Asillerin sayısı azken o asıldı. Davranışları sözünü yalanlamazdı. Hayırlara koşardı. Asık su-ratlı değildi."

Atike, Hız. Ömer'e şu mersiye-yi de dizmişti:

"Ey göz, cömertçe yaş akıt. Ağla, asil imam için ağlamaktan usanma.

Deniz gibi engin kahramanı vurgun ve savaş gününde ölüm aniden alarak bizi musibete uğrattı.

O kahraman ki, insanların sığınağı ve felaketli zamanlarda yarı-dımcısı, aynı zamanda savaşa uğrayıp yağmalananların imdadı idi.

Sevinenlere ve perişan olanlara da de ki: Ölü, çünkü ölüm, ona açlık ve susuzluk kasesini içirdi."

Müslümanlardan bir kadın da Hız. Ömer için ağıt yakarak şöyle demişti:

“Kabilenin kadınları sana bol yaş dökerek ağlayacaklar ve temiz parlak dinarlar gibi yüzlerini tırmalayacaklar. Sonra da keten elbiselerinin üzerine hüznün elbiseleri giyeceklerdir.”

İbn Cerir dedi ki: Hicretin yirmiüçüncü senesinde Katade b. Numan vefat etti. Bu senede Muaviye, Saife üzerine gazaya gitti. Amuriye'ye ulaştı. Beraberinde sahabelerden Ubade b. Samit, Ebu Eyyüb (el-Ensârî), Ebu Zerr (el-Gifârî) ve Şeddad b. Evs vardı. Yine bu senede Muaviye, Askalan şehrini sulh yoluyla fethetti. Bu senede Kûfe kadısı Şureyh'ti. Basra kadısı da Ka'b b. Süvar'dı. Mus'ab ez-Zübeyrî'ye gelince o, Zührî'den rivayet etti ki, Ebu Bekir ile Ömer'in yirmiüçüncü senesiyle ilgili tarihinde demiş ki: Bu senede Sariye b. Zenim kıssası cereyan etti. Yine bu senede Kırmân şehri fethedildi. Emiri de Süheyl b. Adiy idi. Bu senede Sicistan fethedildi. Emiri Asım b. Amr'dı. Yine bu senede Mekran şehri fethedildi. Emiri de Osman'ın kardeşi Hakem b. Ebi'l-As'tı. Mekran, dağlık şehirlerdendi. Bu senede Ebu Musa el-Eş'arî İsfahan'dan döndü. Oralara fethetmiştir. Bu senede, Muaviye, Saife üzerine gidip gaza yapmış, Amuriye'ye ulaşmıştı.

Hocamız Ebu Abdullah ez-Zehebi bu senede vefat edenleri sıralamıştır. Bu senede vefat edenlerden biri de Katade b. Numan el-Ensârî el-Evsi ez-Züfrî'dir. Bu zat, Ebu Said el-Hudri'nin ana bir kardeşidir. Ancak Ebu Said'den daha büyüktür. Bedir gazvesinde hazır bulunmuş, Uhud gününde gözünü kaybetmiş, gözü, aldığı darbeden dolayı yerinden fırlamış, yanağının üzerine düşmüş, Rasûlullah (s.a.v.) da mübarek eliyle gözünü alıp tekrar yuvasına yerleştirmiş ve yaralanan bu gözü diğerinden daha güzel olmuştu. Bu zat, sözü edilen okçulardandı. Şam'a geldiği zaman Hz. Ömer'in öncü kuvvetlerinin başındaydı. Meşhur kavle göre bu senede altmışbeş yaşında iken vefat etmiş. Hz. Ömer de mezarının yanı başına gelip dua etmişti. Başka bir rivayete göre o, bundan bir sene önce yani hicretin yirmiikinci senesinde vefat etmiştir.

AKRA B. HABİS

Ebu Abdullah ez-Zehebi'nin ifadesine göre bu zat, hicretin yirmiüçüncü senesinde vefat etmiştir. Soy kütüğü şöyledir: Akra b. Habis b. İkal b. Muhammed b. Süfyan b. Mücaşi b. Darim b. Malik b. Hanzala b. Malik b. Zeyd Menat b. Temim et-Temimi el-Mücaşi, İbn Düreyd, bu zatın asıl adının Firas b. Habis olduğunu ve kel olduğundan dolayı Akra lakabıyla lakaplandığını ve reislerden biri olduğunu söylemiştir. Beni Temim kabilesinin heyeti ile birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına gelmiş ve hücrelerin gerisinden Rasûlullah'a: “Ey Muhammed! Benim övmem güzeldir. Yermem çirkindir.” diye seslenmiştir. Rasûlullah (s.a.v.)'ın Hz. Hasan'ı öptüğünü görünce ona:

—Bunu öpüyormusun? Allah’a yemin ederim ki, benim on çocuğum vardır, hiç birini öpmemişimdir, demiş.

Rasulullah (s.a.v.) da ona şu cevabı vermişti:

“Merhamet etmeye merhamet edilmez.”

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), ona şu cevabı vermişti:

“Eğer Allah senin kalbinden merhameti çekip çıkarmışsa ben sana ne yapabilirim?”

Rasûlullah (s.a.v.), kalbini İslâm’a ısıdırmak amacıyla ona Hüneyn savaşında 100 deve vermişti. Uyeyne b. Hısn el-Fezarî’ye de aynı miktarda vermiş, ancak Abbas b. Mirdas’a elli deve vermişti. Bunun üzerine Abbas şöyle demişti:

“Benim ganimetimle, iki köle olan Uyeyne ve Akra’nın ganimetinin bir mi tutuyorsun?”

Uyeyne ile Akra, topluluklarda Mirdas’tan (benden) daha üstün olamazlar.

Ben bu ikisinden daha aşağı bir adam değilim.

Bu gün alçaltılan artık yükseltilemez.”

Rasûlullah (s.a.v.), Abbas b. Mirdas’a:

“Benim ganimetimle, iki köle olan Uyeyne ve Akra’nın ganimetini bir mi tutuyorsun?” diyen kişi sen misin? diye sormuştu.

Süheylî dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.), Akra’yı Uyeyne’den önce anmıştı. Çünkü Akra, Uyeyne’den daha hayırlı bir kimseydi. Bu yüzden Akra, Peygamber (s.a.v.)’den sonra Uyeyne gibi dinden dönmemiş ve mürted olmamıştı. Uyeyne ise yalancı peygamber Tüleyha’ya bey’at etmiş, onu tasdik etmiş, ancak sonra yine İslâm’a dönmüştü. Kısaca demek istediğimiz şudur ki Akra, lider ve emrine itaat edilen bir kimse idi. Halid b. Velid’le birlikte Irak’ta savaşlara katılmıştı. Enbar savaşında da Halid’in öncü kuvvetlerinin başındaydı. Hocamızın ifadesine göre Akra, Ömer b. Hattab’ın hilafeti döneminde vefat edenlerdendir. “El-Ğabe” adlı eserinde İbnü’l-Esir’in anlattığına göre Abdullah b. Amir, Akra’yı bir ordunun başına komutan yapmış ve onu Cüzcan’a göndermiştir. O, bu savaşta çarpışmış ve şehid edilmiştir. Bu hadise ileride de inşaallah anlatılacağı gibi Hz. Osman’ın halifeliği zamanında vuku bulmuştur.

HABBAB B. MÜNZİR

Hicretin yirmiüçüncü senesinde vefat edenlerden biri olan Habbab’ın soy kütüğü şöyledir: Habbab b. Münzir b. Cemuh b. Zeyd b. Haram b. Ka’b b. Ganm b. Ka’b b. Seleme Ebu Amr Ensarî. Hazreci ve Süle-

mi olduğu da söylenir. Anlatıldığına göre o, isabetli görüş sahibi kimse idi. Çünkü Bedir gününde İslâm ordusunun düşmana en yakın su başında ordugah kurmasını ve gerideki kuyuların kapatılmasını Rasûlullah (s.a.v.)'a teklif etmiş ve bu görüşünde de isabet etmişti. Melek de inip onun bu görüşünü tasdik etmişti. Beni Saide gölgeliği altında Ensâr'la birlikte Hz. Ebu Bekir ve Ömer'in yaptığı toplantı da ise şöyle demişti:

“Ben, develerin uyuz taraflarını sürtünerek kaşındıkları büyük bir ağacım ve kavmi birleştiren köklü bir ağacım. Bizden bir emir, sizden bir emir olsun. Bu işi ortaklaşa sürdürelim” Ancak Hz. Ebu Bekir ve sahabeler, onun bu teklifini red etmişlerdi.

REBİA B. HARİS B. ABDÜLMUTTALİB

Hicretin yirmiüçüncü senesinde vefat eden bu zat, kardeşi Abdullah'la birlikte Habeşistan'a hicret edenlerdendir. Bedir gazvesine ve sonraki gazvelere katılmıştır. Zührî dedi ki: “Kardeşi Abdullah, Rebîa'dan daha fakih değildi. Ancak Rebîa, ondan önce vefat etmiştir. Ancak Muaviye'nin zamanında hicretin kırkdördüncü senesinde vefat ettiğini söyleyenler de vardır.

ALKAME B. ULASE

Hicretin yirmiüçüncü senesinde vefat eden bu zatın soy kütüğü şöyledir: Alkame b. Ulase b. Avf b. Ahves b. Cafer b. Kilab b. Rebîa b. Amir b. Sa'saa el-Amir'i el-Kilabi. Mekke fethi senesinde Müslüman oldu. Hüneyn savaşına katıldı. O savaşta kendisine -kalbini İslâm'a ısındırmak amacıyla- yüz deve verildi. Tihame'de ikamet ederdi. Şerefli ve kavmi tarafından itaat edilen bir kimseydi. Hz. Ebu Bekir zamanında irtidat etti. Üzerine bir müfreze gönderildi, hezimete uğradı. Sonra yine İslâm'a döndü ve artık İslâmiyet'ini güzelce yaşadı. Halifeliği zamanında bir heyetle birlikte Hz. Ömer'in yanına geldi. Kendisine ait bir mirası istemek üzere o zaman Dımaşk'a geldi. Anlatıldığına göre Hz. Ömer, onu Havran valiliğine atamış, orada vefat etmiştir. Hatie, onu övmek amacıyla ziyaretine gitmiş. Ancak o, Hatie'nin gelmesinden birkaç gece önce vefat etmişti. Hatie, şöyle demişti:

“Eğer salimen sana ulaşıydım, benimle zenginlik arasında çok az geceler kalmıştı.”

ALKAME B. MÜCEZZİZ

Hicretin yirmiüçüncü senesinde vefat eden bu zatın soy kütüğü şöy-

ledir: Alkame b. Mücezziz b. Aver b. Ca'de b. Muaz b. Atvare b. Amr b. Müdlic el-Kinani el-Müdlicî. Rasûlullah (s.a.v.) tarafından görevlendirilen bazı müfrezelere komuta etmiştir. Şakacı bir kimse idi. Bir müfrezeye komuta ederken ateş yakmış, maiyetindeki arkadaşlarına da ateşe girmelerini emretmiş, ancak onlar ateşe girmemişlerdi. Bu olayla ilgili olarak Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: "Eğer ateşe girselerdi içinden çıkamazlardı." Yine bu olayla ilgili olarak Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştu: "İtaat, uygun ve meşru olan hususlardır." Alkame, cömert ve övülen bir kimse idi. Vefatı dolayısıyla Cevas el-Uzrî, şu mersiyei söylemişti: "Selam ve en güzel tebrikat, İbn Mücezziz'in üzerine gidip gelir."

UVEYM B. SAİDE

Hicretin yirmiüçüncü senesinde vefat eden bu zatın soy kütüğü şöyledir: Uveym b. Saide b. Abis Ebu Abdirrahman el-Ensari el-Evsî. Beni Amr b. Avf kabilesindendir. Akabe bey'atına, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Su ile istincaya dair rivayet ettiği bir hadis vardır ki, bunu İmam Ahmed b. Hanbel ile İbn Mace nakletmişlerdir. İbn Abdi'l-Ber, onun, Hz.Peygamber'in sağlığında vefat ettiğini söylemiştir. Hz.Ömer'in halifeliği zamanında vefat ettiğini söyleyenler de vardır.

GAYLAN B. SELEME ES-SAKAFÎ

Bu zat, nikahında on karısı varken Mekke fethi senesinde Müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.v.), ona, on karısından dördünü alıkoyup diğerlerini boşamasını emretti. Gaylan, İslâmayet'ten önce Kisra'nın yanına misafirliğe gitmişti. Kisra, ona, kendisi için Taifte bir köşk yapmasını emretmişti. Ve ona:

—Hangi çocuğunu daha çok seversin? diye sorunca Gaylan, şu cevabı vermişti:

—Büyüyünceye kadar küçük çocuğumu, iyileşinceye kadar hasta 1 çocuğumu, gelinceye kadar da gaipteki çocuğumu daha çok severim.

—Sen bu sözü nereden buldun. Bu hikmet sahibi kimselerin sözüdür. Senin gıdan nedir?

—Buğdaydır.

—Evet. Bu, buğday yemekten ötürü söylemiş olduğun bir sözdür. Hurma ve süttten ötürü değildir.

MAMER B. HARİS

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Mamer b. Haris b. Habib b. Vehb b. Hüzafe b. Cumah el-Kureşi el-Cumhî. Hatıb ile Hitab'ın kardeşidir. Anaları, Kayle binti Maz'un'dur ki, Osman b. Mazun'un kızkardeşidir. Mamer, Peygamber (s.a.v.)'in Darü'l-Erkam'a girişinden önce Müslüman olmuş, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Rasûlullah (s.a.v.), onu, Muaz b. Afra ile kardeş ilan etmiştir.

MEYSERE B. MESRUK EL-ABSÎ

Salih bir ihtiyardı. Denildiğine göre sahabelerdendir. Yermük savaşına katılmıştır. 6.000 kişiden oluşan bir askeri birliğin başında komutan olarak Rum illerine gitmiştir. Onun Aliye adında bir halası vardı. Meysere, Rum illerine gittiğinde orada birçoklarını öldürdü. Bir kısım askerleri esir aldı ve bir miktar da ganimet elde etti. Bu hadise, hicretin yirminci senesinde cereyan etmişti. Ebu Ubeyde'den rivayette bulunmuştur. Hz. Ömer'in azadlısı Eslem de ondan rivayette bulunmuştur. İbnü'l-Esir "el-Ğabe" adlı eserinde Meysere'den söz etmemiştir.

VAKİD B. ABDULLAH

Bu zatın soy kütüğü de şöyledir: Vakid b. Abdullah b. Abdumena b. Arin el-Hanzeli el-Yerbuî. Beni Adiy b. Ka'b'ın mütefikidir. Peygamber (s.a.v.)'in Darü'l-Erkam'a girişinden önce Müslüman olmuş, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Peygamber (s.a.v.), onu, Bişr b. Bera b. Marur ile kardeş ilan etmiştir. O Batn-ı Nahle'de Aziz ve Celil olan Allah yolunda Abdullah b. Cahş'la birlikte iken öldürülen ilk zattır. O zaman Amr b. Hadremî de öldürülmüştü. Vakid, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında vefat etmiştir.

EBU HİRAŞ EL-HÜZELÎ EŞ-ŞAİR

Asıl adı Hüveylid b. Mürre'dir. Yaya olarak atla yarışrdı. Cahiliye devrinde ahlaksız ve edepsiz bir kimse idi. Sonra Müslüman oldu ve İslâmiyet'i güzelce yaşadı. Hz. Ömer zamanında vefat etti. Birkaç hacı onun yanına geldi. Onlara su getirmeye gittiğinde yılan onu soktu. Ama suyu alıp yanlarına döndü. Onlara bir koyun, bir de kazan verdi. Başına gelen felaketi onlara bildirmedi. Sabah olunca vefat etti. Onu defnettiller. İbn Abdi'l-Ber ile İbnü'l-Esir, onu sahabeler arasında zikretmişlerdir. Kuvvetli kavle göre o, Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelmemiştir. Ancak Peygamber (s.a.v.) hayatta iken Müslüman olmuş ve onu göreme-

miştir. Bu yüzden o Muhadremindendir. Doğrusunu Allah bilir.

EBU LEYLA ABDURRAHMAN B. KA'B

Asıl şeceresi şöyledir: Ebu Leyla Abdurrahman b. Ka'b b. Amr el-Ensârî. Uhud gazvesine ve müteakip gazvelere katıldı. Sadece Tebük gazvesine katılmadı. Fakirlik mazeretinden ötürü bu gazveden geri kaldı. O, Kur'ân-ı Kerim'de kendilerinden söz edilen ağlayanlardan biridir. Tebük gazvesine fakirliği yüzünden katılamadığı için ağlamıştı.

SEVDE BİNTİ ZEM'A

Kureşi ve Amiri'dir. Mü'minlerin annesidir. Hz. Hatice'den sonra Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisiyle gerdeğe girdiği ilk karısıdır. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. Biraz sert huyluydu. Yaşlandı. Rasûlullah (s.a.v.), ondan ayrılmak istedi (Ondan ayrılmış olduğu da söylenir). Bunun üzerine o dedi ki: "Ya Rasûlallah, benden ayrılma. Ben sıramı Aişe'ye veririm." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), onunla anlaştı ve ondan ayrılmadı. Bu hususta yüce Allah şu ayeti indirdi:

"Eğer kadın, kocasının serkeşliğinden veya aldırışsızlığından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır." (en-Nisâ, 128.)

Hz. Aişe, bu ayetin Sevde binti Zem'a hakkında hazil olduğunu söylemiştir. Sevde, Ömer b. Hattab'ın hilafeti zamanında vefat etmiştir.

HİND BİNTİ UTBE

Anlatıldığına göre bu kadın, Hz. Ömer'in hilafeti zamanında vefat etmiştir. Daha önce vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Nitekim bunu önceki sayfalarda naklettik. Doğrusunu Allah bilir.

OSMAN B. AFFAN'IN HALİFELİĞİ

Hz. Osman halifelige seçildiğinde hicretin yirmidördüncü senesi girmiş oluyordu. Mü'minlerin emiri Hattab oğlu Ömer (r.a.)'in vefatının ilk gününde cenazesi defnedildi ki, bu gün de, pazar günüydü. Üç gün sonra mü'minlerin emiri Osman b. Affana bey'at edildi.

Hz. Ömer, kendisinden sonra halifeliğin altı kişi arasında şura ile bir şahsa verilmesini vasiyet etti ki, bu altı şahıs da şunlardı: Osman b. Affan, Ali b. Ebi Talib, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Abdurrahman b. Avf. Allah bunlardan razı olsun.

Hz. Ömer, halifeliği bu altı şahıstan birine direkt olarak devretmeyi sakıncalı buldu. Bunun için şöyle dedi: "Ben, Müslümanların yönetim işini hayatta iken de ölü iken de sorumluluk altına girerek belirlemem. Eğer Allah, sizin için hayır murad etmişse sizleri bu altı kişinin vereceği hayırlı karar üzerinde ittifak ettirir. Nitekim sizleri Peygamberiniz (s.a.v.)'den sonra en hayırlı şahsiyetinizin halifeliği hususunda ittifak ettirmiştir."

Hz. Ömer, o kadar takvalı bir zattı ki, bu altı kişiden oluşan şura meclisine Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i sokmamıştı. Çünkü Said, onun amcasının oğluydu. Amcası oğlu olması yüzünden onu halife tayin etmelerinden çekindi. Bu sebeple onu şura meclisine sokmadı. Oysa Said, Cennet'le müjdelenen on kişiden biriydi.

Hatta Medain'in kendi üstadlarından naklettiği bir rivayette anlatıldığına göre Hz.Ömer, Said'i bu altı kişiden istisna etmiş ve: "Ben bunu Şura meclisine katmayacağım." demiştir. Ayrıca şurâ meclisi üyelerine de: "Oğlum Abdullah aranızda katılsın, ama oy hakkı olmasın. Sadece tavsiyede bulunsun. Yönetim işini üstlenmesin." demişti.

Şura neticeleninceye kadar üç gün süreyle Süheyb b. Sinan'ın insanlara namaz kıldırmasını, şura medisinin hemen müzakereye başlamasını, iş neticeleninceye kadar da bazı kimselerin bu toplantıya bekçilik yapmalarını emretmişti. Bu iş için elli Müslümanı görevlendirmiştir. Ayrıca şura medisinin işini bir an evvel bitirmesini teşvik etmesi için Talha el-Ensari le Mikdad b. Esved el-Kindi'yi de görevlendirmişti. Hz. Ömer, şöyle buyurmuştu: "İnsanların Osman ve Ali'yi bırakıp da başka birini seçe-

ceklerini sanmıyorum. Çünkü bunlar, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında durup Cebraîl'in getirdiği vahyi yazıp vahiy ,katıblığı yapıyorlardı."

Denildi ki: Hz. Ömer, vefat edip cenazesi hazırlandığı zaman namazını kaldırmak için Hz. Ali ile Osman öne geçtiler. Abdurrahman b. Avf, onlara şöyle dedi: "Sizin bu işte yetkiniz yok. İşte Süheyb vardır. Hz. Ömer, ona, insanlara namaz kaldırmasını emretmişti." Bunun üzerine Süheyb, öne geçip cenaze namazını kaldırdı. Onu mezarına oğlu Abdullah'la birlikte Talha dışındaki şura meclisi üyeleri indirdiler. Talha, görünmüyordu. Hz. Ömer'in defin işi tamamlanınca Mikdad b. Esved, şura meclisi üyelerini Misver b. Mahreme'nin evinde topladı. Bazıları şura meclisinin Hz. Aişe'nin odasında toplandığını söylerken, diğer bazıları beytül-malda toplandıklarını söylemişlerdir. Fatıma binti Kays'ın evinde toplanmış olduklarını söyleyenler de vardır. Fatıma, Dahhak b. Kays'ın kız kardeşiydi. Ama Misver b. Mahreme'nin evinde şura meclisinin toplandığına dair rivayet daha doğrudur. Doğrusunu Allah bilir.

Şura meclisi evde toplantıya başlayınca Ebu Talha, üzerlerine bir perde çekti. Amr b. As'la Muğire b. Şube de gelip perdenin gerisinde oturdular. Sa'd b. Ebi Vakkas, onları taşılayıp kovdu ve: "Biz de şura meclisinde hazır bulunduk." demek için mi buraya geldiniz?" dedi.

Özetle diyeceğimiz şudur ki, şura meclisi üyeleri, oturuma başlayıp bir odaya kapandıklarında halife seçim işini tartışmaya başladılar. Çok konuşuldu. Sesler yükseldi. Ebu Talha'nın araya girmesinden sonra üç şura meclis üyesi haklarını diğer üç kişiye devrettiler. Zübeyr, emirlik hakkını Hz. Ali'ye; Sa'd, emirlik hakkını Abdurrahman b. Avf'a, Talha emirlik hakkını Osman b. Affan'a devretti. Allah onlardan razı olsun. Abdurrahman, Ali ile Osman'a şöyle bir soru yöneltti:

"Hanginiz bu işten çekilir de halifeliği Allah'ın ve İslâm'ın gözetiminde diğerine bırakalım. Biz, kalan iki adamdan en faziletli kim ise halifeliği ona vereceğiz." Bu soru karşısında Ali ile Osman sustular. Abdurrahman, şöyle dedi:

—Ben, hakkımdan ferağat ediyorum. Allah'ın ve İslâm'ın benim üzerimde hakkı olsun ki, bu iş için çalışacağım ve ikinizden hanginiz daha layıkta halifeliği ona vereceğim. Oldu mu?

—Evet.

Bundan sonra Abdurrahman, her ikisine hitaben taşıdıkları üstünlük ve faziletleri anlatarak hitap etti. Eğer ikisinden birini halifelığe tayin ederse adaletli olacağına söz aldı. Diğerini de halife yapmadığı takdirde halife seçilene itaat edeceğine dair söz aldı. Her ikisi de evet deyip meclisten ayrıldılar.

Rivayete göre şura meclis üyeleri, kararı Abdurrahman b. Avf'a bıraktılar ki o, meclis üyelerinden hangisi daha faziletli ise, onu halifelığe tayin etsin. Anlatıldığına göre Abdurrahman da herkese bu hususta

soru sormuştu. Herkesin fikrini almıştı. Şura meclisi üyelerinden başkalarının fikrine başvurdu. Herkes Osman b. Affan'ı tavsiye ediyordu. Hatta Abdurrahman, Hz. Ali'ye şöyle sormuştu:

—Eğer seni halifelliğe tayin etmezsem, kimi halife olarak tayin etmemi tavsiye edersin?

—Osman'ı tavsiye ederim.

Abdurrahman Osman'a da şöyle sormuştu:

—Eğer seni halifelliğe tayin etmezsem, kimi halife olarak tayin etmemi tavsiye edersin?

—Ebu Talib oğlu Ali'yi tavsiye ederim.

Kuvvetli görüşe göre bu iş, meclis üyelerinin üçünün haklarından feragat ederek kararı üç kişiye bırakmalarından önce olmuştur. Netice de Abdurrahman b. Avf da hakkından feragat etti. Hz. Ali ile Hz. Osman'dan hangisi daha faziletli ise, onu halifelliğe tayin etmeye çalışacağına söz verdi. Sonra kalkıp halkla istişare yaptı. Önde gelen şahsiyetlerle, topluluklarla, fertlerle, ikili, üçlü kimselerle gizli, açık her yerde istişare yaptı. Hatta perdelerinin gerisinde kalan peçeli kadınlara bile uğradı. Çocuklara, dışarıdan Medine'ye gelen kervanlara, göçebelere üç gün müddetle geceli gündüzlü uğrayıp fikir sordu. Hz. Osman'ın halifelliğe tayini hususunda iki kişinin dahi ihtilaf ettiğini görmedi. Sadece Ammar ile Mikdad'ın Hz. Ali'nin halifelliğini tavsiye ettikleri söylenir. Ama sonra bunlar da diğer halkla birlikte Hz. Osman'a bey'at etmişlerdir.

Abdurrahman b. Avf, üç gün üç gece dua, istişare ve namaz dışında uyku uyumaksızın halk arasında dolaştı. Fikir sordu. Görüş sahiplerinin görüşlerini aldı. Hiç kimsenin Hz. Osman'dan başka birini tavsiye ettiğini görmedi. Hz. Ömer'in vefatının dördüncü gecesi vakit sabaha ermek üzere iken Abdurrahman, kız kardeşinin oğlu Misver b. Mahreme'nin evine gitti. "Ey Misver, uyuyor musun? Allah'a yemin ederim ki, üç günden beri gözümü kapayıp uyuyamadım. Git bana Ali ile Osman'ı çağır." dedi. O da: "Önce hangisini çağırayım." deyince Abdurrahman: "Hangisini istersen önce onu çağır." dedi. Misver diyor ki: "Ben önce Ali'ye gittim. Ona:

—Dayım seni çağırıyor, dedim.

Ali, bana sordu:

—Benimle beraber başka birini çağırmanı da söyledi mi sana?

—Evet.

—Kimi?

—Osman b. Affan'ı.

—Önce hangimizi çağırmanı söyledi?

—Bu hususta bana bir emir vermedi. Sadece hangisini istersen önce onu çağır, dedi. Ben de sana geldim.

Hız. Ali, benimle birlikte yola çıktı. Osman b. Affan'ın kapısına vardığımızda Ali, dışarıda oturdu. Ben içeri girdim. Osman'ın fecir namazıyla birlikte vitri kıldığını gördüm. O da bana Ali'nin söylediklerini söyledi. Sonra çıktı, benimle ve Ali ile yola çıktı. Dayımın yanına gittik. Dayım namaz kılıyordu. Namazı tamamladıktan sonra Ali ile Osman'a yöneldi ve şöyle dedi:

—İnsanlara sizi sordum. Hiçbirinin sizden başkasını tavsiye ettiğini görmedim. Böyle dedikten sonra her ikisinden de söz aldı. Hangisini halife tayin ederse onun adaletli olacağına dair teminat aldı. Diğerinden de, halife seçilmediği takdirde halifeye itaat edip emrini dinleyeceğine dair teminat aldı. Sonra ikisini alıp mescide götürdü. Abdurrahman, Rasûlullah (s.a.v.)'in başına sardığı sarığı sarmıştı. Kılıcını kuşanmıştı. Muhacir ve Ensâr'ın önde gelenlerine haber gönderdi. Cemaatin namaz için mescitte toplanmaları için duyuru yaptırdı. Ezan okundu. Mescid tıklım tıklım doldu. İnsanlar saf tuttular. İçerisi dop doluydu. Osman, arka sıralarda kendine bir yer bulmuştu. Utangaç bir adamdı. Sonra Abdurrahman b. Avf, Rasûlullah (s.a.v.)'in minberine çıktı. Uzun bir bekleyiş bekledi. Uzunca dua yaptı. Duasını insanlar işitemediler. Sonra konuşmaya başlayıp şöyle dedi:

—Ey İnsanlar, ben gizli açık her surette sizin niyetlerinizi sordum. Hiçbirinizin şu iki adamdan başkasını tavsiye ettiğini görmedim. Ya Ali'yi ya da Osman'ı tavsiye ettiniz. Ey Ali, kalk ve yanıma gel.

Hız. Ali, kalkıp minberin altında durdu. Abdurrahman onun elini tutup şöyle dedi:

—Allah'ın kitabı, Peygamber (s.a.v.)'inin sünneti ve Ebu Bekir'le Ömer'in tatbikatı üzere bana bey'at ediyor musun?

—Hayır. Ancak bu hususta gücüm ve takatim nisbetinde bey'at edebilirim. Hız. Ali'nin bu sözü üzerine Abdurrahman, onun elini bıraktı ve:

—Ey Osman, kalk ve yanıma gel, dedi. Hız. Osman geldi. Abdurrahman onun elini tutup şöyle sordu:

—Allah'ın kitabı, Peygamber (s.a.v.)'inin sünneti ve Ebu Bekir'le Ömer'in tatbikatı üzere bana bey'at ediyor musun?

—Evet.

Abdurrahman, başını kaldırıp mescidin tavanına baktı. Eli, Osman'ın elindeydi, şöyle dedi: "Allah'ım, işit ve şahid ol. Allah'ım, işit ve şahid ol. Allah'ım, işit ve şahid ol. Allah'ım, ben boynumdaki şu sorumluluğu çıkarıp Osman'ın boynuna taktım." İnsanlar koşup Osman'a bey'at etmeye başladılar. Minber altında bulunan Osman'ı çevrelediler. Abdurrahman b. Avf da Peygamber (s.a.v.)'in minberde oturduğu yere oturdu. Osman'ı da alt tarafta ikinci basamakta oturttu. İnsanlar gelip ona bey'at ediyorlardı. Ebu Talib oğlu Ali, ona ilk beyat eden oldu. Başka bir rivayete göre ise Hız. Ali, ona en son beyat eden kişi olmuştur. İbn Ce-

rır ile diğer birçok tarihçi tanımadıkları bazı kimselerden nakilde bulunarak şöyle demişlerdi: Hz. Ali, bu esnada Abdurrahman b. Avf'a şöyle demiştir: "Sen bana hile yaptın. Osman, senin akrabası olduğu için onu halifelğe tayin ettin ki, idare hususunda her gün seninle müşavere yap-sın." ve Hz. Ali, Hz. Osman'a bey'at etmede tereddüt etmişti. Nihayet Abdurrahman, ona şu ayeti okumuştı: "Verdiği bu sözden dönen, ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir." (el-Fetih, 10.)

Bu haberlerin aslı yoktur. Ve sahih kitaplarda yer alan nakillere ters düşmektedir. Bu haberleri, söyleyenlere ve nakledenlere iade ediyoruz. Doğrusunu Allah bilir.

Biz sahih haberle zayıfı, doğru haberle sakatı, çürük haberle sağlamı birbirinden ayırd edemeyen geri zekalı kıssacılarla Rafizilerin vehm ettikleri bu gibi asılsız şeylerin sahabelerde görülmediğini düşünüyoruz. Allah, insanları doğruya ulaştırmada muvaffak kılandır.

Siyer âlimleri, Hz. Osman'a hangi günde bey'at edildiği hususunda farklı sözler söylemişlerdir. Vakidî'nin kendi üstadlarından yaptığı rivayete göre Hz. Osman'a hicretin yirmiüçüncü senesinin zilhicce ayının bitimine bir gece kala pazartesi günü bey'at edilmiştir. Bey'atından sonra hicri yirmidördüncü senenin muharrem ayı başlamıştır ki bu, cidden garip bir rivayettir.

Yine Vakidî, Ebu Melike'nin oğlunun şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Ömer'in vefatından üç gece sonra muharrem ayının bitimine on gün kala Hz. Osman'a bey'at edildi." Bu önceki rivayetten daha gariptir.

Seyf b. Ömer, Amir eş-Şabî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Şura meclisi üyeleri, hicri yirmidördüncü senenin muharrem ayının üçüncü gününde Hz. Osman'ın halifelğine karar verdiler. Vakit ikinci vaktiydi. O esnada Süheyb'in müezzini ezan okudu. İnsanlar ezanla ikamet arasında toplandılar. Hz. Osman da öne geçip onlara ikinci namazını kıldırdı."

Seyf, Halife b. Züfer'le Mücalid'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir:

"Hicri yirmiüçüncü senenin muharrem ayının üçüncü gününde Hz. Osman halife seçildi. Çıkıp insanlara ikinci namazını kıldırdı. Aylık sahiplerinin aylıklarını yüzer dirhem artırdı. Şehirlere elçiler gönderdi. Bunu ilk yapan o oldu."

Ben derim ki: Hz. Osman'a yapılan bey'atla ilgili olarak anlattıklarımızdan da anlaşılıyor ki, ona zevalden önce bey'at yapılmıştır. İnsanlar mescitte ona bey'at ettikleri zaman onu şura evine götürdüler. Kalan diğer halk da orada ona bey'at ettiler. Öyle anlaşılıyor ki, bey'at merasimi ancak öğleden sonra tamamlanmıştır. Süheyb, o gün öğle namazını

Şa'bi ile diğerleri de böyle derler. Onun Müslümanlara irad ettiği ilk hutbeye gelince bu hususta Seyf b. Ömer, Bedr b. Osman'dan rivayet etti ki, amcası şöyle demiştir: "Şura ehli, Hz. Osman'a bey'at ettikleri zaman o minbere çıktı. İnsanların en üzüntülüsü kendisiydi. Peygamber (s.a.v.)'in minberine çıkıp insanlara hutbe irad etmeye başladı. Allah'a hamdü senada bulunup peygambere salatü selam getirdikten sonra şöyle dedi: "Siz geçici bir diyardasınız. Buradan göçeceksiniz. Ömrünüzün sonunu yaşamaktasınız. Ecelinizin son deminde yapabildiğiniz kadar hayırlı işlere koşun. Eceliniz size ya sabahleyin ya da akşamleyin gelecektir. Dikkat edin, dünya aldanma ve gurur üzerine dürülmüştür. Dünya hayatı sizi aldatmasın ve hiçbir aldatıcı da sizi Allah'ın rahmeti ile aldatmasın. Geçmişlerden ibret alın. İş ciddiyle ele alın. Gayret gösterin, gaflete düşmeyin. Nerede dünyayı şenlendirip imar eden ve uzun süre dünyadan yararlanıp keyif süren dünya oğulları ve kardeşleri? Dünya, onları bir tarafa atmadı mı? Siz de dünyayı Allah'ın attığı yere atın. Ahireti talep edin. Cenâb-ı Allah, onun için bir misal vermiştir ki, bu misallerin en hayırlısıdır. Şöyle ki:

"Onlara, dünya hayatı misalinin tıpkı şöyle olduğunu anlat: Gökten indirdiğimiz su ile yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır. Ama sonunda rüzgarın savuracağı çer çöpe döner. Allah her şeyin üstünde bir kudrete sahip olandır.

Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Ama baki kalacak yararlı işler, sevap olarak da emel olarak da Rabbinin katında daha hayırlıdır."

(el-Kehf, 45-46.)

Bundan sonra insanlar, Hz. Osman'a bey'at etmeye başladılar.

Ben derim ki: Hz. Osman, bu hutbeyi o gün ikinci namazından sonra yada zevalden önce irad etmiştir. O esnada Abdurrahman b. Avf da minberin başında oturmaktaydı. Akla en yakın olan budur. Doğrusunu Allah bilir.

Bazılarının anlattıklarına göre Hz. Osman, ilk hutbesini irad ederken dili tutulmuş, konuşamamış ve ne dediğini bilememiş, sonra insanlara şöyle demiştir: "Ey İnsanlar! Doğrusu ilk binilen merkeb güçlük çıkarır. Eğer yaşarsam bundan sonra size normal şekilde rahatlıkla hutbe irad edeceğim." "el-Ikd" adlı eserin sahibi ile diğerleri böyle anlatırlar. Ama ben bu hadise ile ilgili rahatlatıcı bir sened görmüş değilim. Doğrusunu Allah bilir.

Şâbi der ki: Hz. Osman, Müslüman askerlerin aylıklarına yüzer dirhem ilave yaptı. Hz. Ömer, Müslümanlar için ramazanın her gecesinde beytü'l-maldan iftarlık için bir dirhem verdi. Mü'minlerin annelerine yani Rasûlullah (s.a.v.)'in zevcelerine ise ikişer dirhem verirdi. Hz. Osman, halife olunca bu uygulamayı sürdürdü. Ve maaşlara ilave yaptı. Ayrıca mescitte ibadet edenler, itikafa girenler, yolcular, yoksullar ve

düşkünler için de bir seki yaptırmıştı. Allah ondan razı olsun.

Hz. Ebu Bekir, hutbe okumak için minbere çıktığında Rasûlullah (s.a.v.)'ın durduğu basamaktan bir basamak aşağıda dururdu. Hz. Ömer de halifeliği zamanında hutbe okumak için minbere çıktığında Ebu Bekir'in durduğu basamaktan bir basamak aşağıda dururdu. Hz. Osman halife olduğunda: "Bu iş uzayacak" deyip Rasûlullah (s.a.v.)'ın hutbe okurken durduğu basamağa çıkıp hutbe okumaya başladı. Ve cuma günü hutbe öncesinde okunan ilk ezana bir ezan daha ekledi.

Hz. Osman'ın verdiği ilk hüküm, Ubeydullah b. Ömer hakkında verdiği hükümdür. Ubeydullah, babasının katili Ebu Lü'lüe'nin oğluna saldırmış ve onu öldürmüştü. Ayrıca Cüfeyne adlı bir Hristiyanı da kılıçla vurup öldürmüştü. Anlatıldığına göre bu iki kişi yani Cüfeyne ile Hürmüzan, Hz. Ömer'i öldürmesi içine bu Lü'lüe'yi teşvik eden kimselerdir. Doğrusunu Allah bilir.

Hz. Ömer, kendisinden sonraki halifenin hakkında hüküm vermesi için Ebu Lü'lüe'nin hapse atılmasını emretmişti. Hz. Osman, halifelğe geçtikten sonra ilk olarak Ubeydullah'ın meselesini karara bağlaması gerekiyordu. Hz. Ali, Ubeydullah'ın da öldürülmesini talep etti. Muhacirlerden biri: "Dün babası öldürülsün, bu gün de Ubeydullah öldürülsün, öyle mi?" deyince Amr b. As da şöyle dedi:

"Ey mü'minlerin emiri! Allah seni bu işin sorumluluğundan kurtarmıştır. Bu iş, senin halifeliğin zamanında cereyan eden bir iş değildir. Ubeydullah'a karışma."

Bunun üzerine Hz. Osman, Cüfeyne, Hürmüzan ve Ebu Lü'lüe'nin diyetini beytü'l-maldan ödedi. Çünkü bunların sorumluluğu ona aitti. Bunların beytü'l-maldan başka mirasçıları yoktu. Devlet başkanı da bu hususta en uygun olanı yapma yetkisine sahipti. Böyle yaptı ve Ubeydullah'ı salıverdi. Ziyad b. Lebid el-Beyadî, Ubeydullah b. Ömer'i her gördüğünde şöyle derdi:

"Ey Ubeydullah! Senin kaçıp kurtulacağın bir yer yok. Senin de Ervan'ın oğlundan sığınacağın bir yerin yok. Vallahi sen hakkın olmayan bir kanı akıttın. Hürmüzan'ın kanı gerçekten haram ve tehlikeliydi. Birişi şöyle derdi: Siz, Ömer'in katli için Hürmüzan'ı itham mı ediyorsunuz?"

Yine olayların böyle yoğunlaştığı bir zamanda beyinsizin biri şöyle der:

"Evet, çünkü o, bunun için direktifler yöneltti. Lü'lüe'nin silahı onun evindeydi. O da bu emri durmadan evirip çeviriyordu."

Ziyad b. Lebid'in sürekli olarak bu şiiri okuması üzerine Ubeydullah, durumu Hz. Osman'a şikayet etmiş. Hz. Osman da Ziyad'ı bu şiiri okumaktan men etmişti. Bunun üzerine Ziyad, şöyle bir şiir söylemişti:

“Amr’ın babası ve Ubeydullah! Sen Hürmüzan’ın katlinde şüpheye düşmeysin.

Eğer sen yapılmış bir kötülüğü affetmişsen, fakat bu hatanın sebepleri açıktır.

Sen haksız yere affetmişsen, benim söylediklerimi engellemen sana ne kazandırır?”

Yine aynı şekilde Hz.Osman, Ziyad’ı çağırarak onu, bu şiirini okumaktan men etmiş ve azarlamıştı. Ziyad da bu şiirini söylemekten vaz geçmişti. Sonra Osman b. Affan, şehirlerdeki valilerine ve savaş komutanlarıyla namaz kıldıran imamlara, beytü’l-mal görevlilerine mektup yazarak onları, iyiliği emretmek ve kötülüğü menetmek göreviyle mükellef kıldı. Onları Allah’a ve Rasûlüne taatta bulunmaya teşvik etti. Kitaba ve sünnete uymaya, bid’atları terk etmeye çağırdı.

İbn Cerir der ki: Bu senede Hz.Osman, Muğire b. Şube’yi Kûfe valiliğinden azletti. Oraya Sa’d b. Ebi Vakkas’ı tayin etti. Zira Hz.Ömer, şöyle demişti: “Eğer Sa’d, emirliği mükemmel bir şekilde yerine getirirse ne âlâ. Aksi takdirde hanginiz onun yerine atanırsa ondan yardım istesin. Çünkü ben, onu acizliğinden veya hainliğinden dolayı azletmiş değilim” Sa’d, Kûfe’de bir seneden fazla valilik yaptı.

Vakidî’nin, Zeyd’in babası Eslem’den yaptığı rivayete göre Hz.Ömer, illere tayin etmiş olduğu valileri bir sene müddetle görevlerinde bırakmalarını vasiyet etmişti. Hz.Osman, halifelige geçince Muğire b. Şube’yi Kûfe valiliğinde bir sene bıraktı. Sonra onu görevden azletti. Yerine Sa’d’ı, vali olarak tayin etti. Sonra Sa’d’ı da görevden azletti. Yerine Velid b. Ukbe b. Ebi Muayt’ı vali olarak atadı.

İbn Cerir der ki: Vakidî’nin anlattığına göre Sa’d’ın Kûfe valiliği, hicri yirmibeşinci sene içinde devam etmiş, yani bir sene müddetle orada valilik yapmıştır. Hicretin yirmidördüncü senesinde Velid b. Ukbe, yerlilerinin Hz. Ömer zamanında Müslümanlarla yapmış oldukları barış antlaşmasına riayet etmemeleri üzerine Azabeycan ve Ermeniyeye gidip savaşmıştır. Bu savaşın hicri yirmidördüncü senede cereyan etmiş olduğu, Ebu Mihnef’in rivayetinden anlaşılmaktadır. Başkalarının rivayetine göre ise bu savaş, hicretin yirmialtıncı senesinde cereyan etmiştir.

İbn Cerir dedi ki: Azerbeycan ve Ermeniyeye savaşlarının sebebi şuydu: Velid b. Ukbe, yerli halkın barış antlaşmasını ihlal etmeleri üzerine Kûfe ordusuyla Azerbeycan ve Ermeniyeye üzerine gitti. Oralari işgal etti. Çok miktarda ganimet ele geçirdi. Bir kısım insanları esir aldı. Ermeniyeli ve Azerbeycanlı halk, mahvolacaklarını anlayınca Hüzeyfe b. Yeman’ın kendileriyle yapmış olduğu barış antlaşmasına sadık kalmak üzere yeniden antlaşma yaptılar. Ve her sene 80.000 dirhem vermeyi

kabullendiler. Velid b. Ukbe de onlardan o sene cizye aldı. Sonra da salimen ve ganimet elde etmiş olarak Kûfe'ye döndü. Musul'a uğradı. Musul'da iken kendisine Hz. Osman'ın mektubu geldi. Mektubta, Rumlarla yapacakları savaş için Şamlılara destek vermesi emrediliyordu.

İbn Cerir dedi ki: Hicri yirmidördüncü senede Rumlar taşkınlık yaptılar. Şamlılar, onlardan korktular. Hz. Osman'a mektup yazıp ondan yardım istediler. Hz. Osman da bu talep üzerine Velid b. Ukbe'ye şu mealde bir mektup gönderdi:

"Bu mektubum sana ulaştığı zaman kerem sahibi, cesaretli ve güvenilir bir adam komutasında Şam'daki kardeşlerinize sekiz, dokuz veya 10.000 kişilik bir takviye kuvvet gönder."

Hz. Osman'ın mektubu kendisine ulaştığı zaman Velid b. Ukbe, kalıp cemaata bir konuşma yaptı. Mü'minlerin emirinin kendisine verdiği talimatı onlara duyurdu. Halk da onun bu çağrısına icabet etti. Velid, onları cihada ve Muaviye ile Şamlılara yardıma teşvik etti. Şam'a gidecek takviye birliğin başına da Selman b. Rebia'yı komutan olarak tayin etti. Üç günlük süre içinde 8.000 kişi bu çağrıya icabet edip toplandı. Velid de onları Şam'a, yani Habib b. Mesleme el-Fihri komutasındaki İslâm ordusuna takviye olarak gönderdi. Bu iki askeri birlik bir araya geldikten sonra Rum illerine saldırıya geçtiler. Ganimet elde edip çok sayıda esir ele geçirdiler. Birçok kaleleri de fethettiler. Allah'a hamd olsun.

Vakidî'nin ifadesine göre Şamlılara, Selman b. Rebia'yı takviye olarak gönderen kişi, Said b. As'tır. Said b. As, Hz. Osman'ın mektubu üzerine Selman b. Rebia'yı 6.000 süvari refakatinde Şam'a gönderdi. Bu birlik Habib b. Mesleme'nin yanına vardı. Bizanslı Mavriya, Bizanslılardan ve Türklerden teşekkül eden 80.000 kişilik bir orduyla bu iki Müslüman birliğin üzerine geldi. Habib b. Mesleme, şecaatli ve şehadetli bir komutandı. Gece Bizans ordusunun üzerine saldırmaya niyetlendi. Karısı, onun bu niyetini komutanlara açıkladığını işitince:

—Yarın seninle nerede buluşacağım? diye sordu.

O da:

—Yarın Mavriyan'ın tahtının cibinliğinin yanında ya da Cennet'te benimle buluşursun, diye karşılık verdi. Bundan sonra Habib b. Mesleme, aynı gecede beraberindeki Müslümanlarla Bizans ordusuna saldırdı. Üzerine gelen düşman askerlerini öldürdü. Karısı ondan önce Mavriyan'ın tahtının cibinliğine vardı. Bu, Araplardan kendisi için cibinlik kurulan ilk kadın oldu. Bundan sonra Habib b. Mesleme, vefat edip karısını dul bıraktı. Habib'in vefatından sonra Dahhak b. Kays el-Fihri, onun karısıyla evlendi. Ashında bu kadın, Habib b. Mesleme'nin cariyesi ve çocuğunun anası idi.

İnsanlar, hicretin yirmidördüncü senesinde halka kimin hacc ettir-

diği konusunda ihtilaf ettiler. Vakidî ile Ebu Ma'ser bu senede Müslümanlara Hz. Osman'ın emri üzerine Abdurranman b. Avf'ın hac ettirmiş olduğunu söylemişlerdir. Başkaları ise Müslümanlara bu senede Osman b. Affan'ın (r.a.) hac ettirmiş olduğunu söylemişlerdir ki, birinci rivayet daha meşhurdur. Çünkü Hz. Osman, o senede burnundan devamlı kan akması yüzünden hac etme imkanını bulamamıştı. Birçok kimsenin yanı sıra Hz. Osman da burnundan devamlı kan akması hastalığına yakalanmıştı. Öyle ki ölümünden korkulmuştu. Bu sebeple hicretin yirmidördüncü senesine "burun kanı" senesi denilmiştir. Bu senede Ebu Musa el-Eş'arî, halkının Hüzeyfe b. Yeman'la yapmış oldukları antlaşmayı ihlal etmelerinden sonra Rey şehrini fethetmiştir.

Yine bu senede Süraka b. Malik b. Cüşüm el-Müdlîcî vefat etmiştir ki, bu zata Ebu Süfyan künyesi ile hitab edilirdi. O, Kadid'de ikamet ederdi. Hicret esnasında sevr mağarasından çıkıp Medine yoluna çıktıkları zaman Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Bekir, Amir b. Führeyre ve Abdullah b. Uraykid ed-Dilî'yi takib eden zat, Süraka'dır. Çünkü Mekkeliler, Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebu Bekir'i ele geçirmek için her birinin başına yüzer develik ödül koymuşlardı. Bunun için Süraka, onu Mekkelilere götürüp teslim etmek istemiş ve bu ödüle kavuşma ümidine kapılmıştı. Ama Cenâb-ı Allah, onu bu isteğine kavuşturmamıştır. Aksine o, hicret yolcularına yaklaştığı ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın Kur'ân-ı Kerim okuduğunu işitiği zaman atının ayakları yere gömülmüş ve onlardan eman dilemiş, onlar da kendisine eman vermişlerdi. Hz. Ebu Bekir de Rasûlullah (s.a.v.)'ın izini üzerine Süraka için bir emanname yazmıştı. Taif gazvesinden sonra Süraka, bu emannameyi getirip Rasûlullah'a göstermiş, Müslüman olmuş, Rasûlullah da ona ikramda bulunmuştu. Bunun üzerine Süraka, Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle bir soru sormuştu:

—Ya Rasûlallah, sadece bu sene mi umre etmeyeceğiz yoksa ebede kadar mı umre etmeyeceğiz?

—Hayır, ebediyete kadar artık umre hacca girmiştir. Hacca dahil olmuştur. Bu, kıyamete kadar böyle devam edecektir. “

HİCRETİN YIRMİBEŞİNCİ SENESİ

Bu senede İskenderiyeliler, barış antlaşmasını bozdular. Çünkü Bizans hükümdarı Muavvil denen buruk testisli adam, deniz yoluyla İskenderiyelilere yardım göndermişti. Onlar da bu yardıma aldanarak barış antlaşmasını bozmuşlardı. Bunun üzerine Amr b. As, rebiyülevvel ayında oraya sefer yapıp savaştı. Çevreyi, zor kullanarak fethetti. İskenderiye şehrini ise barış yoluyla ele geçirdi.

Bu senede Hz. Osman, insanlara hacc ettirdi. Seyf b. Ömer'in ifadesine göre Hz. Osman, bu senede Sa'd'ı, Kûfe valiliğinden alıp yerine Velid b. Ukbe b. Ebi Muayt atadı. Bu da Hz. Osman'dan intikam alan kimselerden biri oldu. Bu senede Amr b. As, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i Mağrib ülkelerini fethetmek üzere gazaya gönderdi. Sa'd b. Ebi Serh, Amr b. As'tan Afrika'ya gidip savaşma iznini istedi. O da kendisine bu izni verdi. Yine bu senede Hz. Osman, Amr b. As'ı Mısır valiliğinden alıp yerine Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i atadı. Bu hadisenin, hicri yirmiye-dinci senede cereyan ettiğini söyleyenler de vardır. Nitekim bu, ileriki sayfalarda da anlatılacaktır. Doğrusunu Allah bilir. Bu senede Muaviye, bazı kaleleri feth etti. Bu senede Muaviye'nin oğlu Yezid dünyaya geldi.

HİCRETİN YIRMİALTINCI SENESİ

Vakidî dedi ki: Bu senede Hz. Osman, Harem'in (Beytullah) sütunlarının yenilenmesini emretti. Ve yine bu senede Mescid-i Haram genişletildi. Bu senede Hz. Osman, Sa'd'ı Kûfe valiliğinden alıp yerine Velid b. Ukbe'yi atadı. Sa'd'ın valilikten azledilmesinin sebebi şuydu: Sa'd, beytül-malın yöneticisi İbn Mesut'tan beytül-maldan kendisine borç istemiş. İbn Mesud da ona borç vermişti. İbn Mesud, bu borcun ödenmesini talep edip de Sa'd ödeyemeyince karşılıklı olarak münakaşa yaptılar. Aralarında şiddetli bir tartışma vuku buldu. Hz. Osman, ikisine de kızıp Sa'd'ı valilikten azletti. Yerine Velid b. Ukbe'yi atadı. Sa'd, Hz. Ömer tarafından Cezire Arapları üzerine komutan olarak gönderilmişti. Sa'd, Cezire'ye gidince ahali onu karşılamış, kendisi de orada beş yıl kalmıştı. Evine kapı taktırmamıştı. Halkına karşı yumuşak huyluydu. Hicretin yirmialtıncı senesinde Hz. Osman, insanlara hacc ettirdi. Bu

senede Osman b. Ebi'l-As, sulh yoluyla Sabur şehrini fethetti. Sulh antlaşmasının gereği olarak Saburlardan 3.300.000 bin dirhem para aldı.

HİCRETİN YİRMİYEDİNCİ SENESİ

Vakidî ile Ebu Ma'şer dediler ki: Bu senede Hz. Osman, Amr b. ÂAs'ı Mısır valiliğinden alıp yerine Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i atadı. Bu zat, Hz. Osman'ın ana bir kardeşi idi. Rasûlullah (s.a.v.), Mekke fethinde kanının heder edilmesini emrettiği zaman Hz. Osman, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh için şefaathçi olmuş ve onu kurtarmıştı.

AFRİKA GAZVESİ

Hz. Osman, Afrika beldelerine gidip gaza yapması için Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i görevlendirdi. Orayı fethettiği takdirde kendisine ganimetlerin yüzde dördünü ek ödenek olarak vereceğini vaad etti. Bunun üzerine Abdullah, 10.000 kişilik bir orduyla Afrika üzerine gitti. Oranın dağlarını ve ovalarını fethetti. Çok sayıda adam öldürdü. Sonra Afrikalılar, itaat edip Müslüman olacaklarını karara bağladılar. İslâmiyet'i güzelce yaşadılar. Abdullah b. Sa'd da, ganimetlerin yüzde dördünü kendi şahsı için aldı. Bu beşte birlik payın beşte dördünü de Hz. Osman'a gönderdi. Ganimetlerin tamamının beşte dördünü de orduya taksim etti. Süvarilere 3000'er piyadelere de 1000'er dinar verdi.

Vakidî dedi ki: Afrika komutanı, 2.020.000 dinar vermek şartıyla barış antlaşması yaptı. Bunun üzerine Hz. Osman da bir günde bu paraları Hakem ailesine verdi. Başka bir rivayete göre ise Mervan ailesine verdiği söylenmiştir.

ENDÜLÜS GAZVESİ

Afrika fethedildikten sonra Hz. Osman, Abdullah b. Nafi b. Abdi Kays el-Fihri ile Abdullah b. Nafi b. Husayn el-Fihri'ye haber gönderek derhal Endülüs'e gitmelerini emretti. Bunlar da deniz yoluyla Endülüs'e gittiler. Hz. Osman, Endülüs'e giden mücahitlere şu mektubu gönderdi:

"Kostantiniye ancak deniz yoluyla fethedilebilir. Siz Endülüs'ü fethettiğiniz takdirde Kostantiniyeyi fethedenlere zamanın sonuna kadar sevapta ortak olacaksınız. Vesselam."

Mücahitler Endülüs'e gidip orayı fethettiler. Allah'a hamd ve minnet olsun.

BERBER MELİKİ CERCİR'LE MÜSLÜMANLAR ARASINDA GEÇEN SAVAŞ

Müslümanlar, 20.000 kişilik bir ordu ile Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh komutasında Afrika üzerine gittiler. Bu orduda Abdullah b. Ömer'le Abdullah b. Zübeyr de vardı. Berber meliki Cercir, 120.000 kişilik bir orduyla (başka bir rivayete göre ise 200.000 kişilik bir orduyla) Müslümanlara karşı çıktı. İki ordu karşı karşıya geldiklerinde Cercir, ordusuna emir verdi. Bunlar, müslümanları çembere aldılar. Müslümanlar korkulu ve müsait olmayan bir yerde durmuşlardı. Abdullah b. Zübeyr diyor ki:

“Safların gerisinde duran Melik Cercir'e baktım. Beygirine binmişti. Yanında iki cariyeye onu, tavus kuşunun kanatlarıyla gölgelendirmekteydiler. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'e gidip beni arkadan korumaları için beraberimde birkaç adam göndermesini istedim. O da birkaç yiğidi benimle birlikte gönderdi. Beni arkadan korumaları için onlara talimat verdi. Ben de harekete geçtim. Safları yarararak Melik Cercir'e doğru ilerledim. Onlar benim Melike bir mektup veya mesaj getirmekte olduğunu sanıyorlardı. Yanına yaklaştığımda kendisine bir fenalığının dokunacağını hissetti. Ve beygirinin üzerinde olduğu halde kaçtı. Ben de onu kovaladım. Mızrağımı ona sapladım ve onu öldürdüm, başını koparıp mızrağımın başına geçirip tekbir getirdim. Berberiler, bu durumu görünce korktular ve bağırtlak kuşu gibi kaçıştılar. Müslümanlar da onları kovalamaya başladılar. Kimini öldürdüler, kimini esir aldılar. Çok miktarda ganimet ele geçirdiler. Çok sayıda esir elde ettiler. Bu hadise, Kayravan'a iki günlük mesafedeki Subaytile beldesinde cereyan etmişti.”

Abdullah b. Zübeyr şöhretinin duyulduğu ilk hadise bu oldu. Allah, ondan babasından ve ikisinin dostlarından razı olsun.

Vakidî dedi ki: Bu senede yani hicretin yirmiyedinci senesinde İstahr şehri, ikinci kez Osman b. Ebi'l-As vasıtasıyla fethedildi. Bu senede Muaviye, Kinnesrin'e gidip gaza yaptı. Bu senede Hz. Osman, insanlara hacc ettirdi. İbn Cerir dedi ki: Bazılarının anlattıklarına göre bu senede Muaviye, Kıbrıs'a bir gaza tertipledi. Vakidî dedi ki: Muaviye, Kıbrıs savaşını hicretin otuzüçüncü senesinde yapmıştır. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN YIRMİSEKİZİNCİ SENESİ VE KIBRIS'IN FETHİ

İbn Cerir, Vakidî'ye uyararak Kıbrıs'ın bu senede fetheldildiğini söylemiştir. Kıbrıs, Şam bölgesinin batısında denizdeki bir adadır. Müstakildir. Şam taraflarındaki kıyıya uzanan uzunca bir kuyruğu vardır. Batı tarafı daha geniştir. Bu adada çok meyveler ve madenler vardır. Güzel bir şehirdir. Muaviye b. Ebi Süfyan tarafından fethedilmiştir. Muaviye, büyük bir İslâm ordusuyla Kıbrıs'a gitti. Beraberinde Ubade b. Samit ve zevcesi Ümmü Haram binti Melhan vardı. Bu kadınla ilgili bir hadis önceki sayfalarda geçmiştir. Anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), Ümmü Melhan'ın evinde uyumakta iken uyandığında gülümsemiş, Ümmü Melhan ona sormuş:

—Niçin gülüyorsun ya Rasûlallah?

—Rüyamda ümmetimden bazı kimselerin deniz üzerinde gittikleri bana gösterildi. Onlar bir aşiret üzerindeki hükümdarlar gibiydiler.

—Ya Rasûlallah, Allah'a dua et. Beni de deniz üzerinde giden ümmetinden biri kılsın.

—Sen de onlardansın.

Rasûlullah (s.a.v.), tekrar uykuya dalmış, uyandığında yine gülümsemiş, aynı şeyleri söylemiş. Bu defa Ümmü Haram binti Melhan, ona yine şöyle demişti:

—Allah'a dua et, beni de onlardan biri kılsın.

—Sen önceki gruptansın.

Ümmü Haram binti Melhan, Kıbrıs savaşına katılmış ve orada vefat etmişti. Rasûlullah (s.a.v.)'ın rüyasına giren ikinci deniz kaflesi ise, Kıbrıs savaşından sonra Kostantiniye'ye giden mücahitler kaflesi idi.

Kısaca anlatmak istediğimiz şudur ki; Muaviye, Kıbrıs'a gitmek üzere büyük bir orduyla harekete geçti. Bunu da Hz. Osman, kendisinin talebi üzerine ona emretmişti. Muaviye, Hz. Osman'dan önce bunu Hz. Ömer'den de talep etmiş, fakat o, Müslümanların deniz yolu ile gitmeleri durumunda baştan sona kırılacaklarını ve boğulacaklarını düşünerek onun bu talebini uygun bulmamıştı. Hz. Osman, Muaviye'nin ısrarlı talebi neticesinde Kıbrıs'a gitmesine izin vermiş, o da deniz yoluyla Kıbrıs'a gitmişti. Öte yandan başka bir yolla Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh de

Kıbrıs'a gitmiş, iki askeri birlik orada birleşmişler ve çok sayıda adam öldürülmüş ve esir alınmıştı. Ayrıca bol miktarda güzel malları ganimet edinmişlerdi. Esirler getirildiği zaman Ebu Derda ağlamaya başlamış. Cübeyr b. Nüfeyr, ona şöyle bir soru sormuştu:

—Cenâb-ı Allah'ın İslâmiye'ti ve Müslümanları güçlendirdiği bu günde de ağlıyor musun?

Ebu Derda, ona şu cevabı vermişti:

—Yazıklar olsun sana. Bunlar kahredici bir güce sahip olan bir ümmetteler. Hükümdarları vardı. Allan'ın emrini hiçe saydıkları zaman Cenâb-ı Allah, onları görmüş olduğun bu duruma getirdi. Başlarına esareti musallat etti. Bir milletin başına esaret musallat olursa artık Cenâb-ı Allah'a karşı çok değersiz olurlar.

Bundan sonra Muaviye, yıllık 7000 dinar vermeleri şartıyla Kıbrıslılarla barış antlaşması yaptı. İslâm ordusu, Kıbrıs'tan çıkmak istediği zaman Ümmü Haram'a binmesi için bir katır takdim edildi. Katıra binerken düştü. Boynu kırıldıktan sonra vefat etti ve oraya defnedildi. Mezarı oradadır. Kıbrıslılar, ona saygı gösterirler. Yağmur duasına çıktıklarında onun yüzü suyu hürmetine yağmur yağmasını dilerler ve: "Bu salih bir kadının mezarıdır." derler.

Vakidî dedi ki: Hicretin yirmisekizinci senesinde Habib b. Mesleme, Bizans diyarından olan Suriye'ye gidip savaştı.

Hız. Osman da Hristiyan bir kadın olan Naile binti Ferafise el-Kelbiye ile evlendi. Hız. Osman, kendisiyle gerdeğe girmmeden önce Naile Müslüman oldu.

Bu senede Hız. Osman, evini Medinetü-z-Zevra'da inşa etti. Yine aynı yıl mü'minlerin emiri Osman b. Affan halka hacc ettirdi.

HİCRETİN YİRMİDOKUZUNCU SENESİ

Hız. Osman, bu senede Ebu Musa el-Eş'arî'yi -altı sene, başka bir ri-vayete göre ise üç sene görev yaptıktan sonra- Basra valiliğinden alıp yerine Abdullah b. Amir b. Kürz b. Rebia b. Habib b. Abdi Şems'i vali ola-rak atadı. Abdullah b. Amir, Hız. Osman'ın dayısı oğluydu. Yirmibeş ya-şındaki Abdullah b. Amir'in komutasına Ebu Musa ile Osman b. Ebu'l-As'ın ordularını verdi. Abdullah b. Amir, Basra'da altı yıl valilik yaptı.

Bu senede Abdulllah b. Amir, Fars illerini fethetti. Vakidî ile Ebu Ma'ser bu görüştedirler. Seyf b. Ömer'e göre ise Fars illeri, hicretin yir-midokuzuncu senesinden önce fethedilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Bu senede Hız. Osman, Peygamber camiini genişletti. Batn-ı Nah-le'den getirilen kireçle sıvadı. Nakışlı taşlarla süsledi. Sütunlarını mu-rassa taşlardan yaptırdı. Tavanını sacıa kaplattı. Mescidin uzunluğu 160, zira genişliği ise 150 zira oldu. Mescitte altı kapı açtı. Hız. Ömer'in zamanında da mescidin kapıları altı taneydi. Hız. Osman, mescidi geniş-letme ve onarma faaliyetine hicri yirmidokuzuncu senenin rebiyülevvel ayında başladı.

Bu senede Hız. Osman insanlara hacc ettirdi. Kendisi için Mina'da bir çadır kuruldu. Bu, Hız. Osman'ın Mina'da kurduğu ilk çadır oldu. Hız. Osman, bu senede namazı dört rekat olarak kıldı. Birçok sahabe onun bu hareketini protesto etti. Mesela Ali, Abdurrahman b. Avf ve Abdullah b. Mesud gibi zatlar bu hareketine karşı çıktılar. Hatta İbn Mesud şöyle demişti: "Şu dört rekata ne demeli? İki kabul edilebilir." İbn Cerir'in rivayetine göre Abdurrahman b. Avf'la tartışan Hız. Osman, ona şöyle dedi:

—Ben, Mekke'den evliyim (onun için namazı dört rekat olarak kıl-dım).

—İyi ama senin Medine'de ailen vardır. Senin: "Mekke'den evli-yim." demene bakarsak şu anda senin hanımın Medine'dedir. Ve istedi-ğin zaman Medine'den çıkıyor, istediğin zaman ikamet ediyorsun. Mek-ke'ye de istediğin gibi girip çıkıyorsun.

—Benim Taif'te malım vardır. Haccımı ifa ettikten sonra gidip Ta-if'teki malıma bakmak istiyorum.

—Seninle Taif arasında üç günlük yol vardır.

—Yemenlilerden bir grup ikamet halinde namazın iki rekat kılma-

cağını iddia etmişler. Benim de burada iki rekat namaz kıldığımı görürlerse bunu kendileri için bir delil sayarlar.

—Rasûlullah (s.a.v.), kendisine vahyin indiği ve Müslümanların az oldukları o günlerde, ayrıca Ebu Bekir'le Ömer zamanında da Mina'da namazın iki rekat olarak kılındığını biliyorsun. Sen de halifeliğinin ilk zamanlarında burada namazı iki rekat olarak kılıyordun.

Hız. Osman, sustu ve:

— Bu, benim görüşümdür, dedi.

HİCRETİN OTUZUNCU SENESİ

Bu senede Said b. As, Taberistan'ı fethetti. Buraya gazaya giden ilk kimse Said b. As'tır. Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Taberistan halkı, daha önce Süveyd b. Mukrin'le barış antlaşması yapmış ve İsbehbezha'nın verdiği mal karşılığında artık oraya saldırılmamasını istemişlerdi. Doğrusunu Allah bilir.

Medainî'nin anlattığına göre Said b. As, aralarında Hasan ve Hüseyin ile dört Abdullah, Hüzeyfe b. Yeman ve çok sayıda sahabenin bulunduğu bir ordu ile Taberistan üzerine gitmiş, birçok beldelere uğramış, bol miktarda mal elde etme karşılığında bu beldelerin halkı ile barış antlaşması yapmıştı. Nihayet Curcan'a bağlı bir beldeye varmış, ora halkı ile savaşmışlar, hatta korku namazını kılmak mecburiyetinde kalmışlardı. Said b. As, Rasûlullah (s.a.v.)'ın korku namazını nasıl kıldığını Hüzeyfe'ye sormuş, o da kendisine anlatmış ve anlattığı şekilde Said b. As, korku namazını kıldırmıştı. Sonra kale halkı Said'den aman dilemiş, o da onlardan bir tek kişiyi dahi öldürmemek üzere onlara eman vermişti. Bunun üzerine onlar da kale kapısını açmışlardı. Fakat Said, bir kişi dışında onların tamamını öldürmüş ve kaledeki bütün eşyayı ele geçirmişti. Beni Nehd kabilesinden birisi, ganimetler arasında üzerinde büyük bir kilidin bulunduğu bir sandık bulmuş ve içinde mücevherat olduğunu sanmıştı. Bu durumu haber alan Said, Beni Nehdli adama sandığı getirmesini emretmiş, sandık getirilip kilidi kırılınca içinde ikinci bir sandığın olduğu görülmüştü. O sandık da açıldığında içinde kırmızı bir bez bulunmuştu. Bu bezi açtıklarında içinde sarı bir bezin olduğu görülmüş, sarı bezi açtıklarında da içinde koyu kırmızı renge boyanmış iki testis ve bir gül bulmuşlardı. Şairin biri de, bu iki şeyle Beni Nehdli adamı hicvedip şöyle demişti:

“Âlicenâb kimseler, esir ve ganimetler elde ederek geri dönerler.

Beni Nehdli adam ise, bir sandık içinde iki testis ve kırmızı bir gül buldu.

Bunlar çok şeylerdir. Onun için onlar, bunu ganimet saydılar.

Sakın ola ki yanılmayasın.”

Dediler ki: Daha sonra Cürcanlılar, Said b. As'ın kendileriyle yap-

muş olduğu barış antlaşmasını ihlal ettiler. Antlaşma gereğince ödemeleri gereken 100.000 veya 200.000 yahut 300.000 dinarı vermek istemediler. Bundan sonra ileride de inşaallah anlatacağımız gibi Yezid b. Mühelleb, bir orduyla üzerlerine gönderildi.

Hicretin otuzuncu senesinde Hz. Osman, Velid b. Ukbe'yi Kûfe valiliğinden alıp yerine Said b. As'ı atadı. Velid'in valilikten azledilmesinin sebebi şuydu: Bir gün sabah namazını cemaata dört rekat olarak kıldırmış, sonra dönüp: "Daha da artırayım mı?" diye sormuş, cemaattan biri de: "Bu günden sonra artık seni ziyaret etmeyeceğiz." demişti. Bundan sonra kendisiyle aralarında anlaşmazlık ve düşmanlık bulunan bir topluluk, Hz. Osman'a gidip Velid'i şikayet etmişlerdi. Şikayetçilerden biri gidip Velid'i içki içerken gördüğünü, bir başkası da onun içki kustuğunu gördüğünü söylemişti. Hz. Osman da Velid'in getirilmesini ve içki içme haddine çarptırılmasını emretmişti. Anlatıldığına göre Hz. Ali, getirilen Velid'in elbiselerini üzerinden çıkarmış, Said b. As da onu Hz. Osman'ın huzurunda kırbaçlamıştı. Hz. Osman, onu valilikten azletmiş, yerine Kûfe valiliğine Said b. As'ı atamıştı.

Hicretin otuzuncu senesinde Hz. Osman'ın parmağında bulunan peygamber yüzüğü Eris kuyusuna düştü. Bu kuyu, Medine'ye iki millik mesafede bir yerdeydi. Kuyular arasında suyu en az olanı. Çok masraf yapılmasına ve çokca aranmasına rağmen şu zamana kadar dahi o yüzük bulunamamıştır. Bundan sonra Hz. Osman, parmağına gümüşten bir yüzük taktı. Üzerine de Muhammedün Rasûlullah (s.a.v.) ibaresini yazdırdı. Hz. Osman öldürüldüğünde bu ikinci yüzük kayboldu. Kimin aldığı bilinemedi.

İbn Cerir, Peygamber (s.a.v.)'in önceleri altın, sonra gümüş bir yüzük taktığını, Hz. Ömer'i Kısra'ya, Dıhye'yi de Kayser'e gönderdiğini anlatan uzun bir hadis nakletmiştir. Hz. Osman'ın kuyuya düşürdüğü yüzük, önceleri Peygamber (s.a.v.)'in parmağında idi. Onun vefatından sonra halife Ebu Bekir'in parmağında idi. Onun da vefatından sonra halife Ömer'in parmağında idi. Onunda vefatından sonra halife Osman'ın parmağında altı yıl müddetle kaldı. Sonra Eris kuyusuna düştü. Hicretin otuzuncu senesinde Şam'da Muaviye ile Ebu Zerr arasında anlaşmazlık baş gösterdi. Ebu Zerr, Muaviye'nin bazı uygulamalarına karşı çıktı. Mal biriktiren zenginleri protesto ediyordu. İnsana yetecek miktardan fazla malın stok edilmesini uygun görmüyordu. Fazla malın stok olarak verilmesi gerektiğini söyleyip şu ayeti bu doğrultuda tevیل ediyordu.

"Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele." (et-Tevbe, 34.)

Muaviye, onu bu görüşlerini yaymaktan men ediyor ama o Muaviye'nin ikazlarına aldırmış etmiyordu. Bunun üzerine Muaviye, Hz. Os-

man'a mektup yazarak onu Medine'ye celbetmesini talep etti. Ebu Zerr, Medine'ye gidince Hz. Osman, bazı hareketlerinden ötürü onu kınadı. Ebu Zerr, Şam'a dönmek istediğini söyleyince Hz. Osman buna izin vermedi. Medine'nin doğusunda Rabaza'da ikamet etmesini emretti. Bir rivayete göre Rabaza'da ikamet etmeyi bizzat Ebu Zerr'in kendisi Hz. Osman'dan talep etmiş ve şöyle demiştir: «Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle demiştir: " Binalar Sel mıntikasına ulaştığında sen oradan çık." İşte şimdi binalar da Sel mıntikasına ulaşmıştır.» Böyle demesi üzerine Hz. Osman, Rabaza'da ikamet etmesi için Ebu Zerr'e izin verdi ve hicretinden sonra bedevi hale dönmemesi için ara sıra Medine'ye gelmesini söyledi. O da böyle yaptı. Vefat edinceye kadar Rabaza'da kaldı. Hicretin otuzuncu senesinde Hz. Osman, Zevra mıntikasında cuma günleri üçüncü ezanın okunmasını emretti.

HİCRETİN OTUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN ZATLAR

Şeyhimiz Ebu Abdillâh ez-Zehebî'ye göre bu senede vefat eden şahsiyetler şunlardır:

ÜBEY B. KA'B

Vakidî de bu zatın hicri otuzuncu senede vefat ettiğine dair gelen rivayetin sahih olduğunu söylemiştir.

CEBBAR B. SAHR

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Cebbar b. Sahr b. Ümeyye b. Hansa Ebu Abdirrahman el-Ensârî. Akabe bey'atına ve Bedir gazvesine katılmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) onu, Hayberlilerin elde ettikleri ürünün miktarını tahmin edip belirlemek ve yarısını almak üzere Hayber'e görevli olarak göndermiştir. Altmış yaşında vefat etmiştir.

HATİB B. BELTAA

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Hatib b. Beltaa b. Amr b. Umeyr el-Lahmî. Beni Esed b. Abdî'l-Uzza'nın müttelikidir. Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Rasûlullah (s.a.v.)'ın Mekke fethine karar verdiğini müşriklere bir mektupla bildiren kişi budur. Ancak Rasûlullah (s.a.v.), onun ileri sürdüğü mazereti kabul etmiş, sonra bir mektupla İskenderiye Meliki Mukavkis'e elçi olarak göndermiştir.

TÜFEYL B. HARİS

Bu zatın soy kütüğü de şöyledir: Tüfeyl b. Haris b. Müttalib. Ubeyde ile Husayn'ın kardeşidir. Bedir gazvesine katılmıştır. Said b. Umeyr, bu zatın da hicri otuzuncu senede vefat ettiğini söylemiştir.

ABDULLAH B. KA'B B. AMR EL-MAZİNÎ

Künyesi Ebu'l-Haris'tir. Ebu'l Yahya el-Ensârî olduğu da söylenir. Bedir gazvesine katıldı. O zaman ganimetlerin beşte birinin muhafazasından sorumluydu.

ABDULAH B. MAZ'UN

Osman b. Maz'un'un kardeşidir. Habeşistan'a hicret etmiş ve Bedir gazvesine katılmıştır.

İYAZ B. ZÜHEYR

Bu zatın soy kütüğü de şöyledir: İyaz b. Züheyr b. Ebu Şeddad b. Rebia b. Hilal Ebu Said el-Kureşî el-Fihri. Bedir gazvesi ve müteakip gazvelere katılmıştır.

MESUD B. REBİA

Mesud b. Rebi olduğu da söylenir. Künyesi Ebu Amr el-Karî'dir. Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Altmış küsur yaşında vefat etmiştir.

MAMER B. EBİ SERH

Bu zatın soy kütüğü de şöyledir: Mamer b. Ebi Serh b. Rebie b. Hilal el-Kureşî Ebu Sa'd el-Fihri. Asıl adının Amr olduğu da söylenir. Bedir gazvesine katılmıştır. Sahabelerin ilklerindendir.

EBU ÜSEYD

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Ebu Üseyd Malik b. Rebia. Fellas'ın ifadesine göre bu zat, hicretin otuzuncu senesinde vefat etmiştir. Sahih kavle göre ise hicretin kırkıncı senesinde vefat etmiştir. Altmışıncı hicri senede vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir.

HİCRETİN OTUZBİRİNCİ SENESİ

Vakidî'ye göre bu senede Sevari ve Esavide deniz savaşları yapıldı. Ebu Ma'ser ise Sevari gazvesinin hicri otuzdördüncü senede yapıldığını söylemiştir.

Vakidî ile Seyf b. Ömer ve diğerlerinin, anlattıklarına göre Sevari savaşının sebebi kısaca şöyleydi: Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk iki senesinde Muaviye, Şam'ı ve çevresini derleyip topladı. Allah ondan razı olsun. Orayı güzelce koruyup muhafaza etti. Bununla beraber her sene o, yaz mevsiminde Bizans beldelerine gaza yapıyordu. Bu sebeple onun bu gazvesine yaz gazvesi denildi. Bu gazvesinde birçok adamlar öldürüp birçoklarını esir aldı. Kaleler fethetti. Malları ganimet olarak ele geçirdi. Düşmanları korkuttu. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Afrika ve Endülüste Frank ve Berberileri vurunca Bizanslılar, Herakliyus'un oğlu Kostantin'in çevresinde toplandılar. Daha önce İslâm tarihinde benzeri görülmemiş büyük bir ordu teşkil edip Müslümanların üzerine yürüdüler. İki ordu karşı karşıya gelince Bizanslılar, geceyi çan çalıp haç çıkarmakla geçirdiler. Müslümanlarsa namaz kılıp Kur'ân okumakla geçirdiler. Sabah olunca Abdullah b. Sa'd, arkadaşlarını gemilerde saf düzenlerine soktu. Allah'ı anıp Kur'ân okumalarını tavsiye etti. Bu savaşta hazır bulunan Müslümanlardan biri şöyle demiştir:

"Daha önce benzeri görülmemiş çok sayıda gemilerle üzerimize geldiler. Yelken direklerini diktiler. Rüzgar onların lehine, bizim aleyhimize esiyordu. Gemilerimizi demirledik, sonra rüzgar dindi. Onlara şöyle dedik:

—İsterseniz biz de siz de karaya çıkalım. Hangimiz önce çıkarsa o ölür.

Onlar bizim bu teklifimiz üzerine hep birlikte:

—Hayır, suda savaşalım, suda savaşalım, dediler.

Onlara yaklaştık. Gemilerimizi onların gemilerine bağladık, sonra kılıçlarla üzerlerine saldırdık. Ellerinde kılıçları ve hançerleri olan adamlar birbirlerinin üzerlerine atılıyorlardı. Dalgalar gemileri kıyıya itti. Dalgalar adamların cesetlerini kıyıya atıyordu. Cesetlerden büyük bir dağ meydana geldi. Su kan rengine büründü. Müslümanlar, o gün daha önce benzeri asla görülmemiş bir sabır ve dayanıklılık gösterdiler. Müslümanlardan çok sayıda adam öldü. Bizanslılardansa daha fazlası

öldü. Sonra Cenâb-ı Allah, zaferini Müslümanlara ihsan etti. Kostanın ve askerleri kaçtılar. Gerçekten sayıları azalmıştı. Kostanın de ağır ve içe tesir etmiş yaralar vardı. Bir süre tedavi gördü. Abdullah b. Sa'd, Zâtü's-Sevari'de günlerce kaldı. Sonra güçlenmiş, teyid edilmiş ve muzaffer olarak geri döndü."

Vakidî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Bu gazvede Muhammed b. Ebu Hüzeyfe ve Muhammed b. Ebu Bekir de vardı. Bunlar, Hz. Osman'ın kusurunu ve Ebu Bekir'le Ömer'e muhalefet edip onların uygulamalarına ters düşen uygulamalar yaptığının açığa çıktığını, kanının mubah olduğunu, zira irtidat edip Kur'ân'ı inkar eden ve kanı, Rasûlullah tarafından mubah kılınan Abdullah b. Sa'd'ı bu savaşta komutan olarak görevlendirdiğini söylediler. Rasûlullah (s.a.v.) tarafından sürgün edilen bazı kimseleri vali olarak tayin ettiğini, Rasûlullah'ın ashabını valiliklerden azlettiğini, Said b. As ile Abdullah b. Amir'i vali olarak görevlendirdiğini söyleyip Hz. Osman'ı eleştirdiler. Onların bu eleştirilerini duyan Abdullah b. Sa'd, kendilerine:" Benimle beraber gemiye binmeyin." dedi. İkisi, Müslümanlardan hiçbirinin içinde bulunmadığı bir gemiye bindiler. Düşmanla karşılaşıldığında bunlar düşmana karşı en az savaşan kişiler oldular. Bu davranışlarının sebebi kendilerine sorulduğunda şöyle dediler: "Başımızda emirlik yapması uygun olmayan bir adamla birlikte nasıl savaşırız?" Abdullah b. Sa'd, kendilerini böyle davranmaktan şiddetle sakındırıp şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki, mü'minlerin emiri Hz. Osman'ın iradesine uygun olmadığını bilmeseydim, mutlaka sizi cezalandırır ve sizi hapsederdim."

Vakidî dedi ki: Hicretin otuzuncu senesinde Habib b. Mesleme tarafından Ermeniyeye fethedildi. Yine bu senede Fars hükümdarı Kısra öldürüldü.

FARS HÜKÜMDARI KISRA YEZDÜCÜRD'ÜN ÖLDÜRÜLMESİ

İbn İshak dedi ki: Yezdücürd, az bir toplulukla birlikte Kirman'dan kaçıp Merv şehrine gitti. Mervlilerden mal istedi. Ona vermediler. Ve kendilerine zarar vermesinden korktular. Ona karşı kendilerine yardım etmeleri için Türklere haber gönderip imdat dilediler. Türkler gelip Yezdücürd'ün arkadaşlarını öldürdüler. Kendisi de kaçıp deniz kıyısında değirmen taşı yapan bir adamın evine sığındı. Vakit geceydi. Uyuduktan sonra değirmen taşı imalatçısı olan adam onu öldürdü.

Medainî dedi ki: Arkadaşlarının öldürülmesinden sonra Yezdücürd, başında tacı, belinde kemeri, elinde kılıcı olduğu halde yaya yürüyüp gitti. Değirmen taşı yontan adamın evine vardı. Eve girip oturdu. Ev sahibi bir fırsatını bulup onu öldürdü. Üzerindeki eşyayı aldı. Türk-

ler, Yezdücürd'ü aramaya çıkmışlardı. Gelip cesedini değirmen taşı yapan adamın evinde buldular. Ne var ki ev sahibi onu öldürmüş ve üzerindeki eşyalarını almıştı. Türkler de ev sahibini ve aile efradını öldürüp Kisra'nın oradaki eşyasını aldılar. Kisrayı da bir tabuta koyup Istahr şehrine götürdüler.

Yezdücürd, öldürülmeden önce Mervli bir kadınla cinsel ilişkide bulunmuş, kadın hamile kalmış ve Yezdücürd'ün ölümünden sonra eksik hilkatlı (organları eksik) bir çocuk doğurmuş ve o çocuğu eksik yaratılışlı anlamına gelen 'Mahdic' adıyla adlandırmıştı. Onun, Horasan'da evlad ve zürriyeti vardır. Kuteybe b. Müslim, Horasan ve çevresinde savaşırken Yezdücürd'ün soyundan iki cariyeyi esir almıştır. Bunlardan birini Haccac'a göndermiş, Haccac da bu cariyeyi Velid b. Abdülmelik'e göndermişti. Cariye de Velid'e nakıs lakabıyla lakablanan Yezid'i doğurmuştu.

Üstadlarından naklettiği bir rivayette Medainf şöyle demiştir: Yezdücürd, arkadaşları hezimete uğradıktan sonra atını boğazladı. Kendisi yaya olarak yola çıkarak nehir kıyısındaki bir değirmene vardı. Oraya Mer'ab deniyordu. Orada iki gece kaldı. Düşman onu aramaktaydı. Ama nerede olduğunu bilmiyorlardı. Sonra değirmen sahibi geldi. Üzerinde elbisesi ve ziynetleri olduğu halde Kisrayı gördü. Ona sordu:

—Sen kimsin? İns misin, cin misin?

—İnsim, cin değilim. Yanında yiyecek birşey var mı?

—Evet .

Böyle dedikten sonra değirmenci ona yemek getirdi. Kisra, ona şöyle dedi:

—Ben, gür sesli bir adamım. Çalıp şarkı söylemem için bana bir alet getir. Değirmenci de şehrin komutanlarından birine gitti. Ondan bir çalgı aleti istedi. Komutan, bu aleti ne yapacağını sorunca değirmenci:

—Yanımda daha önce benzerini görmediğim bir adam var. O, ben-den bu aleti istedi, dedi.

Komutan da değirmenciye alıp Merv şehrinin valisi Babah oğlu Maheveyh'e gönderdi. Durumu ona anlattı. Vali Maheveyh değirmendeki adamın Yezdücürd olduğunu söyledi ve kendisine başını getirmesini emretti. Değirmenciyle birlikte komutan, değirmene gittiler. Değirmene yaklaştıklarında komutan ve beraberindekilerle değirmenci, Yezdücürd'ü öldürmekten kortular. Birbirlerini iteleyip öne sürdüler. Komutan ve adamları değirmenciye: "Sen içeri gir ve Yezdücürd'ü öldür." dediler. Değirmenci içeri girdiğinde Yezdücürd'ün uyumakta olduğunu gördü, bir taş alıp kafasına vurdu ve kafasını parçaladı. Sonra da kafasını koparıp komutana ve askerlerine teslim etti. Cesedini de nehre attı. Halk çıkıp değirmenciye öldürdü. Bir papaz da gelip Yezdücürd'ün nehirden cesedini alarak bir tabuta ya da sandığa koyup Istahr şehrine

gönderdi.

Başka bir rivayete göre Yezdücürd, o değirmencinin evinde yemek yemeksizin üç gün kalmış. Nihayet değirmenci ona acıyıp:

—Yazıklar olsun sana ey miskin adam! Sen yemek yemeyecek misin? demiş ve ona yemek getirmişti. Yezdücürd de:

—Ben, şarkı söylenmeden yemek yiyemem, demiş.

Değirmenci de:

—Ye, ben sana şarkı söyliyeyim, diye karşılık vermişti.

Yezdücürd, değirmenciden bir çalgı aleti getirmesini istemiş, değirmenci de komutanlardan birinden bu aleti istemek üzere dışarı çıkmıştı. Komutan ve beraberindeki askerler, değirmencinin üzerinden mis kokusu saçıldığını görünce değirmencinin bu kokuyu sürünemeyeceğini bildiklerinden hayrete düşüp, sebebini sormuşlar, o da durumu kendilerine anlatıp: "Yanımda şu ve şu evsafa bir adam var, demişti. Komutan ve yanındaki adamlar, değirmendeki kişinin Yezdücürd olduğunu anlamışlardı.

Kalkıp değirmenciyle birlikte değirmene vardılar. Önce değirmenci içeri girdi. Yezdücürd'ü yakalamak istedi. Yezdücürd durumu farkettiler. Ona şöyle dedi:

—Yazıklar olsun sana! Yüzüğüm, kemerim ile bileğizim senin olsun. Bırak da şuradan gideyim .

—Hayır, bana dört dirhem ver ki, seni salıvereyim. Yezdücürd'ün yanında dört dirhem bulunmadığı için yüzüğüne, kemerine ve bileziğine ek olarak küpelerinden birini de vereceğini söyledi. Ne var ki, değirmenci dört dirhemi almadan onu bırakmayacağını ısrarla söyledi. Yezdücürd, durumun vehametini kavradı. Çünkü askerler onu kuşatmışlardı. Kuşattıklarında onu öldürmeye kastettiler. Yezdücürd, onlara şöyle dedi:

—Yazıklar olsun size! Beni öldürmeyin. Çünkü biz, kitaplarımızda okuduğumuza göre hükümdarları öldürmeye cüret edenleri Cenâb-ı Allah, dünyada ateşle yakıp azaplandıracaktır. Buna ek olarak ahirette de azaplandıracaktır. Beni öldürmeyin. Beni hükümdarınıza ya da Araplara götürün. Çünkü onlar hükümdarları öldürmekten çekinirler. Yezdücürd'ün bu teklifini kabul etmediler. Üzerindeki zinetleri yağmaladılar. Onu bir çuvala koyup kirişle boğdular ve nehre attılar. İçinde bulunduğu çuval kıyıda bir ağaca takılmıştı. Bir papaz gelip Yezdücürd'ün nehirdeki cesedini almıştı. Adı İlya idi. Yezdücürd'ün atalarını kendi beldelerindeki Hristiyanlara yapmış oldukları iyiliklerden ötürü ona şefkat gösterdi. Onu bir tabuta ya da sandığa koyup defnetti. Üzerindeki zinetleri de mü'minlerin emiri Osman b.Affan'a gönderdi. Küpelerinden birini kaybetmiş, o beldenin valisine haber göndererek ödettirmişti. Yezdücürd'ün hükümdarlığı yirmi sene sürmüştü. Bu yir-

mi senenin dördü huzur ve sükûnet içinde geçmişti. Geri kalan süre zarfında şehirden şehire koşmuş Müslümanlardan ve İslâmi-yetten korkup kaçmıştı. O, dünyadaki Fars hükümdarlarının sonuncusuydu. Zira Rasûlullah (s.a.v.), bir hadisinde şöyle buyurmuştu:

“Kayser öldükten sonra başka bir Kayser gelmeyecektir. Kisra öldükten sonra başka bir Kisra gelmeyecektir. Nefsim kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, siz bu ikisinin hazinelerini Allah yolunda sarf edeceksiniz.” Bu hadisi, Buharî rivayet etmiştir. Sahih hadiste sabit olduğu gibi Peygamber (s.a.v.)’in mektubu kendisine geldiğinde Kisra Yezdücürd, onu parçalamıştı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), onun da paramparça olması için beddua etmiş ve bu bedduası tamamen gerçekleşmişti.

Hicretin otuzbirinci senesinde İbn Amir, birçok fetihler yaptı. Daha önce sulh yapan beldelerin halkları, sulh maddelerini ihlal etiklerinden İbn Amir oraları yeniden fethetmişti. Barış yoluyla ele geçirdiği şehirlerden biri de Merv şehriydi. Yıllık 2.200.000 dirhem harac almak şartıyla bura halkıyla sulh antlaşması yapmıştı. Başka bir rivayete göre ise 6.200.000 dirhem alma şartıyla bura halkıyla barış antlaşması yapmıştır. Yine bu senede Hz. Osman, insanlara haccettirmiştir. Allah, ondan razı olsun.

HİCRETİN OTUZİKİNCİ SENESİ

Bu sene Muaviye, Bizans ülkesine gidip gaza yaptı. İstanbul boğazına kadar vardı. Yanında zevcesi Atike de vardı. Başka bir rivayette anlatıldığına göre beraberindeki zevcesi Fatıma binti Karta b. Abdi Amr b. Nevfel b. Abdumenaş imiş. Ebu Ma'ser ile Vakidî böyle demişlerdir.

Said b. As, Selman b. Rebia'yı bir orduya komutan olarak atadı ve Bab'a gidip savaşmasını emretti. Oraların valisi olan Abdurrahman b. Rebia'ya da mektub yazarak Selman b. Rebia'ya yardımcı olmasını emretti. Selman, Belencer'e varıp orayı kuşattı. Şehire karşı büyük küçük mancınıklar kurup şehri taşıladı. Belencerliler, Selman b. Rebia ordusuna karşı çıktılar. Türkler de onlara yardımcı oldular. İki taraf arasında şiddetli bir çarpışma cereyan etti. Türkler, Müslümanların ölümsüz olduklarını sanıyorlardı. Ancak bu savaştan sonra Müslümanlara karşı cüretkar oldular. Bu savaşta iki taraf karşı karşıya gelince Belencerlilerle birleşen Türkler, Müslümanlarla savaştilar. O gün Abdurrahman b. Rebia öldürüldü. Kendisine Zünnun adı takılmıştı. Müslümanlar, hezimete uğrayıp iki gruba ayrıldılar. Bir grup Hazar tarafına gitti. Diğer grupsa Cilan ve Cürcan tarafına gitti. Bu grupta Ebu Hüreyre ile Selman-ı Farisî de vardı. Türkler, bu savaşta öldürülen Abdurrahman b. Rebia'nın cesedini alıp kendi beldelerinden birine defnettiler. Bu zat, Müslümanların önde gelen şahsiyetlerinden olup bahadır bir kimse idi. Türkler, onun mezarına gidip onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan yağmur dilerlerdi. Abdurrahman b. Rebia şehid düşünce Said b. As, bu grubun başına Selman b. Rebia'yı komutan olarak atadı. Hz. Osman, kendilerine takviye olarak Habib b. Mesleme'yi Şamlı bir gurubla birlikte gönderdi. Habib ile Selman, komutanlık hususunda ihtilafa düştüler. Bu ihtilaf, Kûfelilerle Şamlılar arasında vuku bulan ilk ihtilaf oldu. Hatta bu esnada Kûfelilerden Evs adında bir adam şöyle demişti:

"Eğer Selman'ı vurursanız biz de Habib'inizi vururuz. Eğer Osman b. Affan'a giderseniz biz de gideriz. Adaletli davranırsanız doğrusu bu sınır vilayeti, emirimizin vilayetidir. Emir de askeri birliklerle gelmektedir. Biz sınır koruyucuları ve himayecileri olduk. Geceleri her sınırda ok atar ve düşmanı mağlup ederiz."

Hicretin otuzikinci senesinde İbn Amir, Merviruz, Talkan Feryab, Cüzcan ve Taharistan'ı fethetti. Merviruz şehrini fethetmek üzere Ah-

nef b. Kays'ı gönderdi. Ahnef, bu şehri kuşattı. Halk ona karşı çıktı. Savaştlar. Nihayet Ahnef, onları kırıp geçirdi ve kalelerine sığınmak mecburiyetinde bıraktı. Sonra bol miktarda mal vermeleri ve arazileri için de haraç ödemeleri şartıyla onlarla barış antlaşması yaptı. Bu antlaşmanın şartlarından biri de Kisra'nın Merv valisi Merzüban'ın oğlu için ikta olarak verdiği arazi yine Merv valisine bırakılacaktı. Kisra, insanların yolunu kesen ve onları yiyen büyük bir ejderhayı öldüren Merv valisi Merzüban'ın babasına o araziye ikta olarak vermişti. Ahnef, bu şartlar çerçevesinde Mervlilerle barış antlaşması yaptı. Onlara bu antlaşmayı içeren bir mektup yazdı.

Ahnef de bundan sonra Akra b. Habis'i Cüzcan'a gönderdi. Akra, orayı iki taraf arasında cereyan eden bir savaştan sonra fethetti. Bu savaşta Müslüman bahadırlardan bazıları öldürülmüştü. Sonra Müslümanlar muzaffer oldular. Ebu Kesir en-Nehşeli, bu savaşla ilgili olarak söylediği uzun bir kasidenin bir kısmında şöyle demişti:

“Yağmur yüklü bulutlar ortaya çıktıklarında, semada belirdiklerinde,

Cüzcan'da vurulup ölen gençlerin yattıkları yeri suladı.

Köydeki iki köşke kadar her tarafı ıslattı.

Orada onları iki Akra mahvetti.”

Sonra Ahnef b. Kays, Merviruz'dan kalkıp Belh şehrine gitti. Orayı kuşattı. Halkın 400.000 dirhem vermeleri şartıyla barış antlaşması yaptı. Oraya vekili olarak amcasının oğlu Üseyd b. Müşemmes'i bu malı teslim alması için bıraktı. Sonra cihad için yoluna devam etti. Fakat kış onu zorladı. Arkadaşlarına sordu:

—Ne istiyorsunuz, ne yapalım?

—Bizim istediğimizi Amr b. Madikerib dile getirmiştir.

O, bir şiirinde şöyle demiştir:

“Bir şeyin üstesinden gelemesen, onu bırak da yapabileceğin birşeyi yapmaya başla.”

Ahnef b. Kays, Belh şehrine hareket emrini verdi. Oraya gidildi. Kış mevsimi orada geçirildi. Sonra Ahnef, Amir'in yanına döndü. İbn Amir'e şöyle denildi: “Senin fethettiğin kadar çok yeri başka bir kimsenin fethetmesi görülmemiştir. Farisî, Kirman'ı Sicistan'ı Amir-i Horasan'ı fethettin. “O da şöyle cevap verdi: “Bu böyle olacaktı zaten. Ben bu fetihleri bana nasip etmesine karşı Allah'a bir şükür olarak buradan ihrama girip paçaları sıvayarak umreye gideceğim.” Nisabur'da ihrama girip umreye gitti. Mekke'ye vardığında Hz. Osman, Horasan'da ihrama gidip umre niyetiyle Mekke'ye gelişinden ötürü onu kınadı.

Hicretin otuzikinci senesinde Karin, 40.000 kişilik ordusuyla geldi. Abdullah b. Hazm, 4000 kişiyle onu karşıladı. Karin, onu 600 kişi ile öncü kuvvetleri başına geçirdi. Ve askerlerin tamamına mızraklarının başında ateş yakmalarını emretti. Gece yarısı düşmanın bulunduğu yere atıldılar. Başlangıçta öncü birlikler düşmana saldırarak onları oyaladı. Abdullah b. Hazm da beraberindeki Müslümanlarla birlikte saldırıya geçti. Müşrikler dönüp kaçmaya başladılar. Müslümanlar da onları kovaladılar. Dilediklerini öldürüyor, dilediklerini de esir alıyorlardı. Çok miktarda ganimet ele geçirdiler. Bundan sonra Abdullah b. Hazm, İbn Amir'e fetih müjdesini gönderdi. İbn Amir, onlardan memnun ve hoşnud oldu. Daha önce Horasan'da komutanlık görevinden onu azletmiş olduğu halde bu defa onu eski görevinde bıraktı. Abdullah b. Hazm da bu görevini sürdürdü.

HİCRETİN OTUZİKİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN MEŞHUR ŞAHSİYETLER

ABBAS B. ABDÜLMUTTALİB

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Abbas b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdumenaş el-Kureşî el-Haşimî Ebu'l-Fadl el-Mekki. Rasûlullah (s.a.v.)'ın amcasıdır. Abbasi halifelerinin atasıdır. Rasûlullah (s.a.v.)'tan iki veya üç yaş büyüktür. Bedir savaşında esir alındı. Fidyeye vererek kendisini kurtardı. Kardeşinin oğulları Akil b. Ebu Talib'le Nevfel b. Haris'in de fidyelerini ödeyip onları esaretten kurtardı.

Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Hz. Abbas esir alınıp bağlandığı zaman Müslümanların tamamı uyudukları halde Rasûlullah (s.a.v.)'ın uykusu kaçmış, uyuyamamıştı. Ona sorulmuştu:

—Ya Rasûlallah neyin var?

O da şöyle cevap vermişti:

—Abbas'ın bağlar içinde bağlandığını ve inlediğini işitiyorum. Bu yüzden uyuyamıyorum.

Bunun üzerine Müslümanlardan biri kalkıp Abbas'ın bağını çözmüş, iniltisi dinmiş ve Rasûlullah (s.a.v.) da uyumuştur. Abbas, Mekke fethi esnasında Müslüman olmuştu. Rasûlullah (s.a.v.), onu Cühfe'de karşılaşmış, o da Rasûlullah ile birlikte dönmüştü. Hz. Abbas Mekke fethinde hazır bulunmuştu. Anlatıldığına göre o bundan daha önce Müslüman olmuş, ancak Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisine izin vermesi üzerine Mekke'de ikamete devam etmişti. Nitekim bu hususta bir hadis de varid olmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

Rasûlullah (s.a.v.), ona saygı gösterir ve evladın babasına gösterdiği hürmeti gösterirdi. "Bu, benim atalarımın bakiyesidir." derdi. Hz. Ab-

bas, insanlar arasında Kureyşlilere en fazla şefkat gösteren ve akrabalık bağlarını gözetken kimse idi. Görüş sahibi ve tam akıllı bir kimse idi. Uzun boylu ve beyaz tenli olup yüzüne perde örterdi. Kızlardan başka on oğlu vardı. Oğulları şunlardır: Temmam (bu en küçük oğluydu) Haris, Abdullah, Ubeydullah, Abdurrahman, Avn, Fadl, Kusem, Kesir ve Mabel. Ayrıca kölelerinden yetmişini azad etmişti.

İmam Ahmed b. Hanbel, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.), Abbas için şöyle dedi: "Şu Abbas b. Abdumuttalib, Kureyşlilerin en eli açık olanı ve akrabalık bağlarına en fazla riayet edenidir."

Buharî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ömer'i zekat toplamak için gönderdiğinde insanlar; "Rasûlullah (s.a.v.), İbn Cemil ile Halid b. Velid ve amcası Abbas'ı bu görevden affedip göndermedi." dediler. Rasûlullah ta Hz. Ömer'e şöyle demişti: "İbn Cemil, oc almaz, ancak Halid'e gelince siz ona haksızlık ediyorsunuz. O zırhını ve techizatını Allah yoluna vakfetti. Abbas da benim nazarımda onun gibidir. Ey Ömer, sen duymadın mı ki, kişinin amcası babasının bir parçasıdır."

Sahih-i Buharî'de Enes'ten rivayet olunduğuna göre Hz. Ömer, yağmur duasına çıktığında Hz. Abbas'ı da beraber götürür, onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan yağmur diler ve şöyle dermiş: "Allah'ım, biz kılığa maruz kaldığımızda peygamberimizin yüzü suyu hürmetine senden yağmur dilerdik. Sen de bize yağmur verirdin. Şimdi de peygamberimizin amcasının yüzü suyu hürmetine senden yağmur diliyoruz." Hz. Ömer'in bu duası üzerine Cenâb-ı Allah, Müslümanlara yağmur yağdırmıştı. Anlatıldığına göre Hz. Ömer'le Hz. Osman, Hz. Abbas'a süvari olarak uğradıklarında ona ikramda bulunmak için bineklerinden inermiş.

Vakidî ile başkalarının anlattığına göre Hz. Abbas, hicretin otuzikinci senesinin receb ayının onikinci gecesinden sonraki cuma gününde vefat etmiştir. Başka bir rivayete göre ise hicretin otuzikinci senesinin ramazan ayında seksensekiz yaşındayken vefat etmiştir. Namazını Hz. Osman kaldırmış ve Baki mezarlığına defnedilmiştir. Onun hicri otuzüçüncü senede veya otuzdördüncü senede vefat ettiğine dair bazı rivayetler de vardır. Onunla ilgili fazilet ve menkibeler gerçekten çoktur.

ABDULLAH B. MESUD

Hicri otuzikinci senede vefat eden bu zatın soy kütüğü şöyledir: Abdullah b. Mesud b. Gafil b. Habib b. Sehm b. Mahzum b. Sahile b. Kahil b. Haris b. Teym b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike b. İlyas b. Mudar el-Hüzelfi Ebu Abdurrahman. Beni Zühre kabilesinin müttefikidir. İslâmiyet'in

ilk zamanlarında Hz. Ömer'den önce Müslüman olmuştur. Onun İslâm'a giriş sebebi şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebu Bekir koyun otlatmakta iken yanına varmışlar, ondan süt istemişler, o da: "Bu koyunlar bana emanet olarak verilmiştir. Size bunların sütünü veremem." demiş. Rasûlullah (s.a.v.) ondan üzerine koç atlamamış bir koyun alıp sağlamış, sütünü içmiş, Ebu Bekir'e içirdikten sonra koyunun memesine: "Çekil, süt verme." demiş ve süt kesilmişti. Abdullah b. Mesud da Rasûlullah'a: "Şu duayı bana öğret." deyince Rasûlullah (s.a.v.)'ona: "Sen öğretilmiş bir gençsin." demişti.

Muhammed b. İshak, Yahya'nın babası Urve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Abdullah b. Mesud, Rasûlullah (s.a.v.)'dan sonra Ka'be'nin yanında Kur'ân'ı yüksek sesle okuyan ilk kişidir. O esnada Kureyşliler Ka'be yanında toplantı halindeydiler. Rahman sûresini okumaya başlayınca Kureyşliler kalkıp onu dövmeye başlamışlardı."

Abdullah b. Mesud, devamlı Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında bulunur, onun ayakkabılarını ve misvakini taşırdı. Rasûlullah (s.a.v.)'a: "İzin ver de senin sırlarını dinleyeyim." demişti. Bu sebeple ona, "misvak ve yas-tık sahibi" denilirdi. Habeşistan'a hicret etti. Mekke'ye döndü. Sonra Medine'ye hicret etti. Bedir gazvesine katıldı. İbn Afra tarafından yere düşürüldükten sonra Ebu Cehil'i öldüren odur. Diğer gazvelelerde de hazır bulundu. Günün birinde Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle dedi:

—Bana Kur'ân oku.

—Sana nazil olduğu halde nasıl olur da ben sana Kur'ân okurum?

—Ben, Kur'ân'ı başkalarından dinlemek istiyorum. Bunun üzerine Abdullah b. Mesud, en-Nisâ sûresinin başından itibaren okumaya başlamış ve: "Her ümmete bir şahid getirdiğimiz ve ey Muhammed, seni de bunlara şahid getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak?" (en-Nisâ, 41.) ayetine gelince Rasûlullah (s.a.v.) ona:

—Yeter artık, demişti.

Ebu Musa dedi ki: "Ben ve kardeşim Yemen'den geldik. İbn Mesud ile annesinin sık sık Rasûlullah (s.a.v.)'ın evine gelmelerinden dolayı onların da ehl-i beytten olduklarını sanıyorduk."

Hüzeyfe dedi ki: «Hareket ve davranışları bakımından İbn Mesud kadar Rasûlullah'a benzeyen başka birini görmedim.» Muhammed (s.a.v.)'in ashabı hakkında bilgi sahibi olanlar bilirler ki, Abdullah b. Mesud, bu sahabeler arasında Allah'a en yakın olan kişidir. Bir hadis-i şerifte Rasûlullah: "Abdullah b. Mesud'un sözünü tutun." demiştir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

İbn Mesud, misvak ağacına çıktı. Yemiş toplamaya başladı. İnsanlar, onun bacaklarının inceliğini hayretle seyredince Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Nefsim kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki bu

bacakların mizandaki ağırlıkları, Uhud dağından daha fazla olacaktır.»

Ömer b. Hattab Abdullah b. Mesud'un boyuna baktı. Boyu kısa olduğu için otururken kendisinin boyu kadar olabiliyordu. Gözünü İbn Mesud'a dikip: "Bu ilim dolu bir kapıdır." dedi.

Abdullah b. Mesud, Peygamber (s.a.v.)'den sonra birçok savaşlarda hazır bulundu. Yermük savaşına ve diğer savaşlara katıldı. Irak'tan yola çıkıp hacca geldi. Rabaza'ya uğradı. Ebu Zerr'in vefatını gördü. Onu defnetti. Sonra Medine'ye geldi. Orada hastalandı. Hz. Osman, onu ziyarete gitti. Rivayet olunduğuna göre Hz. Osman, ona şöyle demişti:

— Neden şikayetçisin?

—Günahlarımdan.

—Canın ne istiyor?

—Rabbimin rahmetini istiyor.

—Sana hekim getireyim mi?

—Zaten beni hasta eden hekimdir.

—Maaşını sana vermelerini emrederim mi? (Abdullah b. Mesud iki yıldan beri maaşını istemiyordu.)

—Maaşa ihtiyacım yok.

—Senden sonra kızlarına verilir.

—Kızlarımla fakir düşmelerinden mi korkuyorsun? Ben kızlarımla her gece Vâkıa sûresini okumalarını emretmişim. Zira Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Her gece Vâkıa sûresini okuyan kimse asla yoksul düşmez."

Abdullah b. Mesud, Zübeyr b. Avvam'a vasiyetini yaptı. Denildiğine göre onun cenaze namazını Zübeyr b. Avvam geceleyin kıldırmasıdır. Bundan dolayı Hz. Osman da Zübeyr'i kınamıştır. Başka bir rivayete göre ise cenaze namazını Hz. Osman kıldırmasıdır. Ammar'ın kıldırması olduğuna dair bir rivayet de vardır. Doğrusunu Allah bilir. Altmış küsur yaşında iken vefat etmiş ve Baki mezarlığına defnedilmişti.

ABDURRAHMAN B. AVF

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Abdurrahman b. Avf b. Abdi Avf b. Abdilharis b. Zühre b. Kilab b. Mürre Ebu Muhammed el-Kureşi ez-Zührî. İslâmiyet'in ilk zamanlarında Hz. Ebu Bekir'in delaletiyle Müslüman oldu. Önce Habeşistan'a sonra da Medine'ye hicret etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.), onu Sa'd b. Rebi ile kardeş kıldı. Abdurrahman, Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. Rasûlullah (s.a.v.), onu Beni Kelb kabilesine gönderdiği zaman emirlik alameti olsun diye sarığının ucunu omuzlarının arasına sarkıttı. Abdurrahman, Cennet'le müjdelenen on sahabeden, İslâm'a ilk giren sekiz kişiden, Hz. Ömer'den sonraki halifeyi seçecek altı kişilik şura meclisinden, sonra da bu meclisin kendi

arasında seçtiği üç kişiden biridir. O, daha sonra Hz. Osman'ı halifelğe takdim eden kişidir. Bir savaşta Halid b. Velid'le tartışmış, Halid, ona ağır sözler söylemişti. Bu durumdan haberdar olan Rasûlullah (s.a.v.)'da şöyle buyurmuştu: "Ashabıma sövmeyin. Nefsim kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, sizlerden biri Uhud dağı kadar altını Allah yolunda sarfedecek olsa bile yine de ashabımdan birinin Allah yolunda harcadığı bir avuç malın getireceği sevaba ya da bu sevabın yarısına dahi ulaşamaz."

Ma'mer, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Abdurrahman b. Avf, Peygamber (s.a.v.) zamanında malının yarısı olan 4000 dinarı Allah yolunda sadaka olarak verdi. Sonra 40.000 dinarı sadaka olarak verdi. Sonra Allah yolunda 500 atı yükleyip verdi. Sonra yine Allah yolunda 500 bineği yükleyip verdi. Malının tamamını ticaret yoluyla kazanmıştı.

Abd b. Hamid'in "Müsned" adlı eserinde Enes b. Malik'den rivayet edilen hadise göre Abdurrahman b. Avf, hicret ettiği zaman Rasûlullah (s.a.v.), onu Osman b. Affan'la kardeş kıldı. Osman, ona:

—Benim iki bahçem var. Dilediğini kendine al, senin olsun, deyince Abdurrahman şu cevabı verdi.

Allah iki bahçeni de sana mübarek kılsın. Ben bunun için Müslüman olmadım. Sen bana pazarı göster. Osman, ona pazarı gösterdi. O da gidip pazarda yağçökelek ve deri satın almaya başladı. Bunların ticaretini yaptı. Kazanç sağladı, mal topladı. Evlendi. Ve Peygamber (s.a.v.)'e geldi. Peygamber (s.a.v.) de: "Bir koyunla da olsa düğün yemeği yap. Allah sana mübarek kılsın." dedi. Abdurrahman'ın malı çoğaldı. Öyle ki buğday, un ve yiyecek maddesi taşıyan 700 binekten oluşan kervanı geldi. Kervan geldiği zaman Medine'de kargaşa meydana geldi. Hz. Aişe:

—Bu kargaşalık nedir? diye sorunca, kendisine Abdurrahman b. Avf'ın buğday, un ve yiyecek maddesi taşıyan 700 binekten müteşekkil kervanının geldiği haber verildi. O da şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Abdurrahman b. Avf, Cennet'e sürünerek girecektir." Abdurrahman bunu duyunca Hz. Aişe'ye gelip şöyle dedi: "Anacığım, şahid ol. Bu kervandaki bineklerim, yükleri, çulları ve semerleriyle birlikte Allah yolunda sadakadır."

İmam Ahmed b. Hanbel, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bir ara Hz. Aişe, evinde iken Medine içinde gürültü duydu. "Bu gürültü nedir?" diye sordu. Dediler ki: "Abdurrahman b. Avf'ın kervanı Şam'dan geldi. Her şeyi getirdi. Kervan yediyüz binekten müteşekkildi. Medine gürültüden sarsıldı." Hz. Aişe, bu hadise üzerine şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.)'ın "Abdurrahman b. Avf'ı sürünerek Cennet'e girenken gördüm." buyurduğunu işittim."

Abdurrahman b. Avf, bunu duyunca: "Eğer yapabilseydim ayak üs-

tü Cennet'e girerdim." diyerek kervanındaki binekleri, sırtlarındaki çulları, semerleri ve yükleriyle birlikte, Allah yolunda sadaka olarak dağıttı. Abd b. Hamid tarafından rivayet edilen hadiste, "Rasûlullah (s.a.v.), Abdurrahman b. Avfı Osman b. Affan'la kardeş kıldı." denilmekteyse de bu, Sahih-i, Buharî'de geçen hadise ters düşen açık bir yanılgıdır. Zira Sahih-i Buharî de geçen hadiste anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), Abdurrahman b. Avf'ın Sa'd b. Rebi el-Ensârî ile kardeş yapmıştır.

Sahih hadiste sabit olduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), bir seferde sabah namazının ikinci rekaatını Abdurrahman'ın arkasında ve ona tabi olarak kılmıştır. Bu büyük bir menkıbedir. Bu hususta hiç kimsenin şüphesi yoktur. Bu, tartışma götürmez bir gerçektir.

Abdurrahman, vefat edeceği zaman Bedir savaşına katılmış olup da o esnada hayatta kalan her mücahide kendi malından 400'er dinar verilmesini vasiyet etti. O esnada Bedir savaşına katılmış olupta hayatta bulunan sahabelerden 100 kişi vardı. Bunlar 400'er dinarlarını aldılar. Hatta Osman ile Ali de aldılar. Hz. Ali, o esnada şöyle demişti: "Git ey Avf'ın oğlu, sen malın çürüğünü paranın geçersizini geçtin. Malın saf ve sağlam olanını kazandın. "Abdurrahman b. Avf, mü'minlerin annelelerinden yani Rasûlullah (s.a.v.)'ın zevcelerinden herbirine çok miktarda mal verilmesini vasiyet etti. Öyle ki, Hz. Aişe onun bu vasiyeti dolayısıyla: "Allah, ona selsebil pınarının suyunu içirsin." demişti.

Kölelerinden büyük bir çoğunluğu azad etti. Hürriyetlerine kavuşturdu. Bundan sonra da çok miktarda mal bıraktı. Malları arasında büyük bir altın kütlesi vardı. Ancak baltalarla parçalanabildi. Onu parçalayan adamların elleri balta tutmaktan nasırlandı. Geride 100 at, 3000 koyun bıraktı. Koyunları Baki mıntıkasında otlatılmaktaydı. Dört karısı vardı. Her birine terekenin sekizde birinin dörtte biri verildi ki, bu da 80.000 dinar tutuyordu. Vefat ettiği zaman cenaze namazını Osman b. Affan kaldırdı. Cenazesine Sa'd b. Ebi Vakkas da katıldı. Baki mezarlığına defnedildi. Vefat ederken yetmişbeş yaşındaydı. Beyaz tenli olup teni pembemsi bir renge bürünmüştü. Güzel yüzlü, ince tenli, iri gözlü, uzun kirpikliydi. Burnunun ucu yüksek olup başı iri, avuçları büyük, parmakları kalın idi. Saç ve sakalındaki beyaz telleri koparmaz ya da boyamazdı. Allah, ondan razı olsun.

EBU ZERR EL-GİFARÎ

Meşhur görüşe göre asıl adı, Cündeb b. Cüdane'dir. İslâmiyet'in ilk zamanlarında Mekke'de Müslüman oldu. İslâm'a giren ilk dört kişinin dördüncüsü veya ilk beş kişinin beşincisi oldu. İslâm'a girişine dair hikayeyi hicret öncesi bahislerde naklettik. Rasûlullah (s.a.v.)'ı İslâm se-

lamıyla selamlayan ilk zat odur. Müslüman olduktan sonra beldesine ve kavmine döndü. Rasûlullah (s.a.v.), Medine'ye hicret edinceye kadar beldesinde kavmi arasında kaldı. Hendek gazvesinden sonra Medine'ye hicret etti. Bundan sonra hizada ve seferde hep Rasûlullah'la beraber oldu. Ondan çok hadis rivayet etti. Kendisinin fazilet ve üstünlüğüne dair çok hadis nakledilmiştir. Bu hadislerin en meşhuru Abdullah b. Amr'dan rivayet edilen şu hadistir: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

"Ebu Zerr'den daha doğru sözlü birini yer taşımadı. Sema da gölgelelendirmedir." Bu hadiste zayıflık vardır. Rasûlullah (s.a.v.) ve Ebu Bekîr'in vefatlarından sonra Şam'a gitti. Orada kaldı. Ancak onunla Muaviye arasında anlaşmazlık baş gösterdi. Hz. Osman, onu Medine'ye çağırdı. Sonra Rabaza'ya yerleşti. Hicretin otuzikinci senesinin zilhicce ayında vefat edinceye kadar orada kaldı. Yanında karısından ve çocuklarından başka kimse yoktu. Vefat edince karısı ve çocukları onu defnedemediler. O esnada Abdullah b. Mesud, arkadaşlarından birkaç kişiyle birlikte Irak'tan geliyordu. Vefat etmek üzere olduğunu gördüler. Vefatından sonra kendisine ne yapacaklarını vasiyet etti. Başka bir rivayete göre ise vefatından sonra geldiler. Cenazesini yıkayıp defnettiler.

Ebu Zerr, vefatından sonra yemeleri için koyunlarından birini kesip pişirmelerini ailesine emretmişti. Hz. Osman, onun ailesine haber göndermiş, onları yanına alıp ailesiyle birlikte barındırıp beslemişti.

HİCRETİN OTUZÜÇÜNCÜ SENESİ

Ebu Ma'ser'in bir kavline göre bu senede Kıbrıs fethedilmiştir. Ancak cumhur, onun bu görüşüne muhalefet ederek önceki sayfalarda da belirtildiği gibi Kıbrıs'ın hicri otuzüçüncü seneden önce fethedildiğini söylemişlerdi. Yine bu senede Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh' a halisinin barış antlaşmasını ihlal etmeleri üzerine Afrika'yı ikinci kez fethetti. Bu senede mü'minlerin emiri Hz. Osman, Kûfeli birkaç kurrayı Şam'a gönderdi. Göndermesinin sebebi şuydu: Bunlar Kûfe valisi Said b. Amir'in meclisinde çirkin sözler sarfetmişlerdi. Said b. Amir de bunların durumunu Hz. Osman'a bir mektubla bildirdi. Hz. Osman, göndermiş olduğu cevabı mektupta bunları Kûfe'den Şam'a sürgün etmesini emretmiş, ayrıca şam valisi Muaviye'ye de şu mealde bir mektup göndermişti:

".....Sana Kûfeli birkaç kurr gönderilmiştir. Onlara ikramda bulun, misafir et ve onlarla dostluk kur." Bunlar Şam'a vardıklarında Muaviye, onları misafir etti. İkramda bulundu. Sohbet etti. Öğüt verdi. Cemaata uymalarını, yalnız başlarına yaşamamalarını, cemaat dışında kalmamalarını söyledi. Onların sözcüleri ise, çirkin kelimeler sarfederek karşılık verdi. Muaviye yumuşak, huylu olduğu için onlara ses çıkarmadı. Kureyşlileri övmeye başladı. Fakat bunlar, Kureyşlilere karşı öfke liydiler. Muaviye, bu defa Rasûlullah (s.a.v.)'ı övmeye başladı. Salatü selam getirdi. Babası ile övündü. Kavmi arasında şerefli bir kimse olduğunu söyledi. Ve sözlerini şöyle sürdürdü: "... Öyle sanıyorum ki Ebu Süfyan, bütün insanları doğuracak olsaydı, mutlaka hepsini akıllı olarak doğururdu." Onun bu sözünü duyan Sa'saa b. Sohan, şöyle karşılık verdi: "Yalan söyledin. İnsanlar arasında Ebu Süfyan'dan daha akıllı kimseler vardır. Cenâb-ı Allah'ın kendi elleriyle yarattığı ve kendi ruhundan ona üflediği ve meleklerin kendisine secde etmesini istediği insan vardır. Bunlar arasında iyileri ve kötöleri, ahmakı ve zekisi vardır." Muaviye, bunlara yeniden nasihatla bulundu. Ama bunlar taşkınlıklarını sürdürdüler. Cahilliklerinden ve ahmaklıklarından vazgeçemediler. Bunun üzerine Muaviye, halk tabakasının fikrini bozmasınlar, düşüncelerini alt üst etmesinler diye bunları Şam'dan sürgün etti. Bunlar, çirkin sözleri arasında Kureyşlileri hedef alıyorlardı. Güya onların İslâm'a yardım etme, fesatçıların kökünü kazıma gibi görevlerini ifa etmediklerini söylüyorlardı. Ashında onlar, bu eleştirilerini hiçbir mesne de dayanmaksızın kendi kafalarından uydurarak yapıyorlardı. Hz. Osman ile Said b. As'a sövüyorlardı. Sayıları on kadar idi. Dokuz olduğuna

dair bir rivayet vardır ki, bu akla daha uygun düşmektedir. Bazılarının adları şöyledir: Kümeyl b. Ziyad, Ester en-Nehaî (Bunun asıl adı Malik b. Yezid'dir.) Alkame b. Kays en-Nehaî, Sabit b. Kays en-Nehaî, Cündeb b. Züheyr el-Amirî, Cündeb b. Ka'b el-Ezdi, Urve b. Cad ve Amr b. Hamk el-Huzaî.

Bunlar Şam'dan çıktıktan sonra Cezire'ye gittiler. Oranın valisi bulunan Abdurrahman b. Halid b. Velid kendileriyle görüştü. Bu zat, daha sonra Humus valiliğine atanmıştır. Abdurrahman, kendilerini bu yanlış hareketlerinden ve tutumlarından ötürü tehdid edip korkuttu. Onlar da özür dilediler ve bu yanlış yoldan vazgeçeceklerini ifade ettiler. Abdurrahman, kendileri için dua etti. Adlarına özür dilemesi için Malik el-Eşter en-Nehaî'yi Hz. Osman'a gönderdi. Hz. Osman, onların özürlerinin kabul ederek onlardan vazgeçti. Dilekleri yerde kalabileceklerini beyan etti. Onlar da Abdurrahman b. Halid b. Velid vilâyetinde kalmayı tercih ettiler. Abdurrahman, Humus'a atandıktan sonra oraya gittiler. Abdurrahman, sahilde kalmalarını emretti. Kendilerine bolca erzak verdi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Muaviye, bunlara kızınca haklarında Hz. Osman'a bir mektup gönderdi. Hz. Osman, Muaviye'ye gönderdiği cevapta onları Kûfe'de Said b. As'ın yanına geri göndermesini emretti. Muaviye de onları Kûfe'ye geri gönderdi. Kûfe'ye döndüklerinde ağızları daha da bozuldu. Kötülükleri daha da arttı. Said b. As, bunlardan rahatsız olduğunu Hz. Osman'a bildirdi. Hz. Osman da bunları Humus valisi Abdurrahman b. Halid b. Velid'e göndermesini ve hemen yola çıkarmasını emretti.

Bu senede Hz. Osman, bazı Basralıları Şam'a ve Mısır'a sürgün etti. Bu sürgünü haklı kılan bazı sebepler vardı. Sürgün edilen bu kimseler, Hz. Osman'ı halifelikten düşürmek ve aleyhinde konuşmak hususunda düşmanlarıyla işbirliği içindeydiler. Ama haksızdılar. Çünkü Hz. Osman, hayırlı ve iyi bir kimse olup doğru yoldaydı. Allah ondan razı olsun. Bu senede mü'minlerin emiri Osman b. Affan (r.a.) insanlara hacc ettirdi. Allah, haccını kabul buyursun.

HİCRETİN OTUZDÖRDÜNCÜ SENESİ

Ebu Maşer'in ifadesine göre Savari savaşı bu senede yapılmıştır. Başkalarının doğru olan görüşüne göre bu savaş, önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi bu seneden önce yapılmıştır. Hz. Osman'a çoğu Kûfeli olan ve Abdurrahman b. Halid'in valilik yaptığı Humus'ta bulunup Kûfe'den sürgün edilmiş olan asiler, bu senede birbirleriyle yazışıp haberleştiler. Kûfe emiri Said b. As'a karşı ayaklandılar. Ona saldırıda bulundular. Onu ve Hz. Osman'ı eleştirdiler. Hz. Osman'a haber göndererek yaptığı işlerden sahabeleri azledip yerlerine yakınları olan Emevîleri yönetime ataması hususunda güvendiği bir kimseyi kendilerine gönderip tartışmasını istediler. Ağır sözler söylediler. Valilerini azledip yerlerine sahabeleri ve İslâm'a ilk giren kimseleri atamasını talep ettiler. Onu çok zorladılar. Bunun üzerine o da ordu komutanlarını istişare için yanına çağırdı. Şam valisi Muaviye b. Ebu Süfyan, Mısır valisi Amr b. As, Mağrib valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Kûfe valisi Said b. As ve Basra valisi Abdullah b. Amir bu çağrıya icabet edip Hz. Osman'ın yanına geldiler. Hz. Osman, meydana gelen hadiseler ve ülkü birliğinin dağılması hususunda fikirlerini sordu. Abdullah b. Amir, şu teklifte bulundu: "Bunları gazaya gönderelim de kötülük yapmaya fırsat bulmasınlar. Sadece kendi canlarının derdine düşsünler. Bineklerinin ardısıra gidip kürklerdeki bitlerle uğraşsınlar. Çünkü insanlar boş kalınca kavgaya tutuşur, kendilerini ilgilendirmeyen işlerle uğraşır, nahoş sözler söylerler. Ama birbirlerinden kopup cihadla uğraştıklarında, hem kendilerine hem de başkalarına faydalı olurlar."

Said b. As ise, bu fesatçıların köklerinin kazılması tavsiyesinde bulundu. Muaviye ise, Hz. Osman'a valilerini kendi vilayetlerine geri göndermesini, bu asilere aldırış etmemesini ve giriştikleri kötü işleri önemsememesini tavsiye etti. Zira bunların sayılarının az olup askerlerinin zayıf olduğunu söyledi. Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh ise, mal vererek bunların gönüllerinin kazanılması, böylece kötülüklerinin önlenmesi, hıyanetlerinden emin olunması tavsiyesinde bulundu. Amr b. As ise, kalkıp şöyle dedi: "Ey Osman! Sen insanları hoşlanmadıkları bir yönetimle yönettin. Ya onların hoşlanmadıkları bu yönetimin başından uzaklaşırsın, ya da tam azim ve şiddetle bu işe sarılırsın, emirlerini infaz ettirirsin." Ayrıca Hz. Osman'a daha ağır sözler de söyledi. Sonra onun-

la başbaşa kalınca insanların bekleyip durduklarını biliyordu.” Söyleyeceğim sözlerin onlara ulaşmasını arzu ettim. Onun için bu sözleri sırf sana hayırlı ve yararlı olsun ve senden her türlü kötülüğü ve şerri uzaklaştırsın diye söyledim.” dedi.

Bunun üzerine Hz. Osman, valilerine görevlerini aynı anlayış ve tutumla devam etmelerini söyledi. Mal vererek o asillerin gönüllerini kazandı. Ayrıca onların gaza için sınırlara gönderilmelerini emretti. Böylece her iki tarafın yararına olacak bir karar vermiş oldu. Valiler vali yetlerine döndükleri zaman Kûfeliler, valileri Said b. As'ın Kûfe'ye girmesine engel oldular. Silaha sarıldılar. Onu şehre sokmamaya yemin ettiler. Hz. Osman'ın onu azledip yerine Ebu Musa el-Eş'arî'yi atamasını istediler. Cer'a dönen yerde toplandılar. O esnada Eşter en-Nehaf: “Allah'a yemin ederim ki, biz kılıçları elimize aldığımız halde o şehre girmeyecektir.” dedi. İnsanlar Cer'a'da toplanıp beklediler. Said, onlarla savaştı. Onu şehre sokmamaya kesin karar vermişlerdi. O gün Kûfe mescidinde Hüzeyfe ile Ebu Mesud Ukbe b. Amr da bulunuyordu. Ebu Mesud şöyle dedi: “Vallahi kan dökülmedikçe Said b. As geri dönmeyecektir.”

Hüzeyfe de şöyle karşılık verdi: “Vallahi o geri dönecektir ve bir fincan kan dahi akmayacaktır. Bugün bildiğim tek şey varsa o da Muhammed (s.a.v.)'in hayatta olmasıdır.”

Kısaca diyeceğimiz şudur ki: Said b. As, Medine'ye geri döndü. Fîtne kırıldı. Kûfe halkı bundan memnun oldular. Hz. Osman'a kendilerine vali olarak Ebu Musa el-Eş'arî'yi atamasını istediklerine dair bir mektup yazdılar. Hz. Osman da şüphelerini gidermek, hastalıklarının kökünü kazımak ve mazeret olarak ileri sürdükleri hususları ortadan kaldırmak için bu isteklerini yerine getirdi.

Seyf b. Ömer'in anlattığına göre bu fırkaların Hz. Osman'a ayaklanmalarının sebebi şu idi: Abdullah b. Sebe' adında Yahudi bir adam vardı. Müslüman olduğunu açıkladı. Mısır'a gitti. Bir grup Müslümana gidip onlarla görüştü. Onlara çeşitli telkinlerde bulundu. Kendi kafasından uydurduğu bazı sözler söyledi. Söyledikleri sözlerden biri, adamın birine yönelttiği şu soruydu:

—Meryem oğlu İsa'nın şu dünyaya geri döneceği sabit değil midir?

—Evet.

—Rasûlullah (s.a.v.), Meryem oğlu İsa'dan daha üstündür. Şu halde Rasûlullah (s.a.v.)'in dünyaya geri gelmesini niye inkar ediyorsun? Rasûlullah, Ebu Talib oğlu Ali'yi kendine vasi tayin etmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) peygamberlerin sonuncusudur. Ali de vasilerin sonuncusudur. Şu halde Ali, Osman'dan daha faziletli olup halifelîğe daha layıktır. Osman, hakkı olmadığı halde halifelîği zorla ele geçirmiştir. Onu dinleyenler protesto ettiler. Ama Mısırlıların bir çoğu da buna al-

dandı. Fıtneye düştüler. Kûfe ve Basra halkına mektuplar yazarak fitne çıkarmada iş birliği yaptılar. Hz. Osman'a karşı ayaklanmada el birliği yapmaya söz verdiler. Akrabalarını ve yakınlarını görevlere atayıp büyük sahabeleri görevden azletmesini kendisine hatırlatacak ve bu hususta kendisiyle tartışacak adamları Hz. Osman'a gönderdiler. Bu fitne, birçok insanın kalbine yerleşti. Bunun üzerine Hz. Osman'da vilayetlerdeki valilerini topladı. Onlarla, iştisare yaptı. Onlar, önceki sayfalarda naklettiğimiz tavsiyelerini kendisine arzettiler. Doğrusunu Allah bilir.

Vakidî, Abdullah'ın babası Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hicretin otuzdördüncü senesinde insanlar Osman'a karşı eleştirilerde bulundular. Onun hakkında çok çirkin sözler söylediler. Hz. Ali'ye gidip Hz. Osman'la görüşmesini ve ona bu durumları anlatmasını istediler. Hz. Ali de gidip Hz. Osman'a şöyle dedi:

Müslümanlar bana gelip senin hakkında görüştüler. Beni sana gönderdiler. Kendileri de dışarıda bekleyip duruyorlar. Vallahi sana ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Senin de bilmediğin birşeyi biliyor değilim. Bilmediğin bir hususu sana ileticek ve onu sana bildirecek değilim. Benim bildiklerimi sen de biliyorsun. Herhangi bir bilgi senden gizli kalmış değildir ki onu sana bildirelim. Senden gizli tuttuğumuz birşey yoktur ki, onu sana iletelim. Senin dışında herhangi bir konuda da bizim bir ayrıcalığımız ve özelliğimiz yok. Sen, Rasûlullah (s.a.v.)'ın sohbetinde bulunup ondan birçok şeyler işittin ve damadı oldun. Ebu Bekir, senden daha üstün bir amel işlemiş değildir. Ömer de senin işlediğin hayırlardan daha üstün hayırlar işlemiş bir kimse değildir. Sen hiç kimsenin erişemediği bir akrabalığa eriştin. Senden önceki iki halife seni hiçbir konuda geçmiş değildirler.

Ey Osman, Allah'tan kork Allah'tan. Kendi nefsinin Allah'tan sakındır. Vallahi senin gözlerin kapalı değildir ki, sana bazı şeyleri göstereyim. Sen, bilgisiz bir kimse de değilsin ki sana birşeyler öğretip durayım. Yol gayet açık ve bellidir. Dinin emirleri de açıkça ortadadır.

Ey Osman! Şunu çok iyi bil ki, Allah'ın kullarının en üstünü ve en faziletli adil bir halifedir. Öyle bir halife ki, kendisi hidayete erer, başkalarını da hidayet erdirir. Bilinen sünnetleri uygular, terkedilmiş sünnetleri de bütünüyle öldürür. Vallahi işte bütün bunlar, açık ve bellidir. İslâm'ın ölçüleri dimdik ayakta. Ve belli ölçüleri vardır. Bid'atlar da bellidir. Onların da ölçüleri vardır. İnsanların Allah katında en şerli ve kötü olanları ise sapıklıkta olan ve insanları da sapıklığa sokan zalim devlet başkanlarıdır. Onlar bilinen sünnetleri öldürür. Terk edilmiş bid'atları uygularlar.

Ey Osman! Ben seni, Allah'ın darbelerinden ve intikamından sakındırıp fitneden uzak olmanı dilerim. Allah'ın azabı şiddetli ve elimdir.

Ey Osman! Seni bu ümmet içinde öldürmeye ve ölüm kapısını açıp kıyamet gününe kadar bu ölüm kapısının, açık kalmasına sebep olacak bir devlet başkanı olmaktan sakınmanı dilerim. Böyle bir devlet başkanı, insanlara bu fitne elbisesini giydirir ve onları paramparça bir halde terkeder. Onlar da batılın gözlerini kapatmasından dolayı hakkı göremez olurlar. Bu batıl içersinde dalgalar onları sürükleyip götürür. Onlar da bu batıl içerisinde yüzüp giderler.”

Hız. Ali'nin bu sözleri üzerine Hız. Osman ona şöyle dedi:

“Vallahi senin bu söylediklerini söyleyen kimselerin kimler olduğunu anladım. Sen, benim yerimde olmuş olsaydın sana böyle serzenişte bulunmaz ve kınamaz ve seni böyle ayıplamazdım. And olsun sen bir ihtiyaç sahibinin ihtiyacını giderseydin ve Hattab oğlu Ömer'in yaptığı gibi zayıf bir kimseyi barındırmış olsaydın, kesinlikle sana gelip böyle kınamalarda bulunmazdım.

Muğire b. Şube'nin şu anda burda olmadığını biliyor musun? Hız. Ali: “Evet şu anda o burada değildir.” dedi. Hız. Osman: “Ömer, onu görev başına getirmişti.” deyince Ali: “Evet” dedi. Hız. Osman: “Ben akrabam ve yakınım olan İbn Amir'i vali tayin ettim, diye beni niye kınıyorsun?” diye sorunca Hız. Ali şöyle dedi: “Ömer, tayin ettiği valilerin herhangi birisinin en ufak bir hatasını duyduğu anda onu en büyük cezaya çarptırır ve sürekli olarak kulağının dibinde ona baskı yapardı. Fakat sen bunu yapmıyorsun. Bu konuda da biraz zayıf düştün. Ve akrabalarına karşı yumuşak davrandın.” Hız. Osman ona: “Onlar aynı şekilde senin de akrabalarıdır” diye karşılık verince Hız. Ali şöyle dedi: “Onlar akraba olarak en yakınlarımdır. Ancak fazilet ve hayır onlardan başkasındadır.” Bunun üzerine Hız. Osman şöyle sordu: “Muaviye'yi Hız. Ömer'in tayin ettiğini biliyor mu

sun? Ben de onu görevinde bıraktım.” Hız. Ali de buna karşılık şöyle dedi: “Allah'ımı seversen Muaviye'nin, Ömer'in kölesi Yerre'den daha çok Ömer'den korktuğunu bilmiyor musun sen?” Hız. Osman: “Evet biliyorum.” diye cevap verince Hız. Ali, sözünü şöyle sürdürdü. “Ama bugün Muaviye sana danışmadan bir sürü işler çeviriyor ve Osman böyle emretti, diye konuşup duruyorken sen bunu biliyorsun. Fakat onu alıkoymuyorsun.”

Sonra Hız. Ali, yanından ayrılp gidince Hız. Osman da onun arkasından çıkıp mescide gider ve minbere çıkıp insanlara bazı nasihatlerde bulunur, uyarıp korkutur, tehdid edip ceza vereceğini söyleyerek konuşmasına şöyle devam eder:

“Hattab oğlu Ömer'i kınamadığınız hususlarda beni ayıplayıp kınıyorsunuz. Böyle bir durumda ayağıyla size bir tekme vurur ve eliyle şamar atar veya lisanıyla size gerekeni söylerdi. Siz de ona sevdiğiniz veya sevmediğiniz her hususta uyup sesinizi ‘çıkarmamıştınız. Ben ise size karşı son derece yumuşak davrandım, omuzlarımı size destek yaptım.

Elimi ve dilimi sizden uzak tuttum. Bana karşı cesaretli olmanıza fırsat verdim. Fakat Allah'a yemin ederim ki, taraflarımın sayısı sizden daha fazladır. Yardımcılarım daha yakındır. Sayıca daha fazladır. Yardımcılarım daha yakındır. Sayıca daha kalabalığım ve yardım görmeye de yakınım. Adamlarımı çağırırsam, bana toptan ve hemen gelirler. Ben size denk kimseler hazırlamışım. Size karşı gereğinden fazla iyilikte bulundum. Fakat size karşı dişlerimi gıcırdatmak zorunda kaldım. Daha önceden yapamadıklarımı bana yaptırdınız. Ağzıma almadığım şeyleri söylediniz. Artık bana dil uzatmayın. Beni ayıplamayın. Yöneticilerinizi ayıplamayın. Ben sizin başınıza öyle bir takım kimselerin geçmesine engel oldum ki, eğer sizinle benim konuştuğum bu şekilden başka türlü konuşsalar, yine de öpüp başınıza koyardınız. Sizin hangi haklarınız kaybolmuş? Allah'a yemin ederim ki benden öncekilerin ulaştıkları mesafeden geri kalmış değilim" Bundan sonra Hz. Osman akrabalarına verdiği malları kendi mülkünden vermiş olduğunu söyleyerek kendini savundu. Mervan b. Hakem de kalkarak cemaata hitaben şöyle dedi: "Eğer isterseniz bizimle sizin arasınıza kılıç girsin. Ve sizinle bir şairin dediği gibi olalım: "Biz size her şeyimizi feda ettik. Siz neye sahip oldunuzsa bu sayede sahip oldunuz." Hz. Osman Mervan'ın bu sözleri üzerine ona: "Sus ey kör olasıca, bırak beni ve arkadaşlarımı, aramıza girmel! Senin bu konuda laf söyleyecek hiç bir hakkın yoktur. Ben sana daha önce bu konularda hiç konuşmayacaksın, dememiş miydim?" diye çıkarır. Bunun üzerine Mervan susar. Hz. Osman da minberden inip gider.

Seyf b. Ömer'le diğerlerinin anlattıklarına göre Şam'a gideceği esnada Hz. Osman'la vedalaşan Muaviye ona kendisiyle birlikte Şam'a gelmesini önerir. Orada taraflarının çok olduğunu ve komutanlarına emirlerine itaat ettiklerini söyler ancak Hz. Osman: "Rasûlullah'ın yanında komşusu olarak bulunmayı başka yerlerde ikamet etmeye değişmem" der. Muaviye: "Şam'dan senin için askeri bir birlik göndereyim, yanında kalıp seni korusunlar" deyince Hz. Osman: "Gelecek olan askeri birliğin Rasûlullah beldesini Muhacir ve Ensar'dan olan sahabeler için daraltmasından korkarım." diye karşılık verir. Muaviye: "Allah'a yemin ederim ki ey mü'minlerin emiri, sana suikast tertiplenecektir" deyince Hz. Osman "Allah bana yeter o ne güzel vekildir" karşılığını verir. Muaviye, onun yanından çıkar, kılıcını ve yayını eline alıp Muhacirlerle Ensar topluluğunun bulunduğu meclise varır. Mecliste Ebu Talib oğlu Ali ile Talha ve Zübeyr de vardır. Muaviye yayına dayanıp onlara hitaben belîğ bir konuşma yapar. Hz. Osman'a göz kulak olmalarını onu düşmanlarına teslim etmekten sakınmalarını tavsiye eder, sonra çekip yoluna gider. Zübeyr dedi ki: "O esnada Muaviye'yi o kadar heybetli gördüm ki bu haybeti gözlerinde müşahade ediyordum."

İbn Cerir'in anlattığına göre Muaviye, Medine'ye o defaki gelişinde durumun vehametini sezmişti. Hac mevsiminde o sene birisinin Recez Bahrinden şu şiiri okuduğunu işitmişti:

“Herkesin kalbinde beliren birşey vardır.

O da Osman’dan sonra Ali’nin emir olmasıdır.

Arkasından da Zübeyr’in halef olacağıdır.

Onun da ardından Talha’nın koruyucu ve onun veliahdi olacağıdır.”

Muaviye, bu şiiri duyunca kalbine tesir etti ve bu tesir sürekli hissedildi. Ve sonra olanlar da oldu. Bunu, yeri gelince inşaallah detaylı olarak anlatacağız, Güvencimiz ve dayanağımız Allah’tır.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede yani hicretin otuzdördüncü senesinde Ebu Abs b. Cübeyr, Medine’de vefat etti. Bu zat, Bedir gazvesine katılanlardandır. Yine bu senede Mistah b. Üsase ile Gafil b. Bükeyr de vefat ettiler. Hz. Osman, bu senede de insanlara haccettirdi. Allah ondan razı olsun.

HİCRETİN OTUZBEŞİNCİ SENESİ

HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Bu olayın sebebi şudur: Hz. Osman, Amr b. As'ı Mısır valiliğinden azl ettiği zaman oraya vali olarak Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i atadı. Zira Hariciler, Mısır'da Amr b. As'ın sıkı kontrolü altında olup hareket edebilecek durumda değillerdi. Onun valiliği zamanında halife ve emir hakkında kötü sözler söyleyemiyorlardı. Nihayet onu Mısır'dan alması için Hz. Osman'a şikayet ettiler. Yerine ondan daha yumuşak huylu birini vali olarak atanmasını talep ettiler. Sürekli şikayetler üzerine Hz. Osman da Amr b. As'ı savaş komutanlığından azledip namaz imamlığı görevinde bıraktı. Savaş komutanlığına ve haraç emirliğine Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i atadı. Sonra Hariciler, Amr b. As'la Abdullah b. Sa'd arasında fesatlık yaptılar. Onları birbirlerine düşürdüler. Öyle ki bu iki zat, birbirlerine çirkin sözler sarfettiler. Nihayet Hz. Osman da emir gönderip Mısır'ın bütün görevlerini Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'in uhdesine verdi. Haraç işlerini, savaş işlerini ve namaz kıldırma görevini hep ona verdi. Amr b. As'a da haber göndererek: "Senden hoşlanmayan kimselerin yanında durmanda senin için bir yarar yoktur. Yanıma gel." dedi. Bunun üzerine Amr b. As da Hz. Osman'a darılarak ona karşı öfkeye kapılarak Medine'ye döndü. İçindekileri ona döktü. İki karşılıklı tartıştılar. Amr b. As, babasının üstünlüklerini sayarak Hz. Osman'a karşı iftiharla bulundu. Kendisinin onlardan daha güçlü olduğunu ifade etti. Hz. Osman da ona: "Bırak bunları. Bu senin yaptığın cahiliyet işidir." dedi. Amr b. As da insanları Hz. Osman'a karşı kışkırtmaya başladı.

Mısır'da Hz. Osman'a öfke duyan ve onun hakkında çirkin sözler sarfeden bir topluluk vardı. Büyük sahabeler grubunu görevlerden azlettiği, onların yerine daha aşağı derecedeki kimseleri ya da kendi nazırlarında yöneticiliğe layık olmayan şahısları valiliklere ve idareciliklere atadığı için ona karşı düşmanca duygular besliyorlardı. Amr b. As'tan sonra vali olarak atanan Abdullah b. Sa'd, b. Ebi Serh'i de Mısırlılar beğenmediler. Ancak Abdullah b. Sa'd Mağriblilerle savaştığı, Berber, Endülüs ve Afrika'yı feth ettiği ve bu işlerle uğraştığı için onlara alıdırış etmedi.

Ayrıca Mısır'da insanları Abdullah b. Sa'd'a karşı ayaklanmaya ve onunla savaşmaya teşvik eden bazı sahabe çocuklarından oluşan bir

topluluk oluştu. Bunların bel kemiği ve elebaşları Muhammed b. Ebi Bekir ile Muhammed b. Ebi Hüzeyfe idi. Bunlar, 600 kadar süvariye harekete geçirip receb ayında umreci sıfatıyla Medine'ye gönderdiler ki, orada Hz. Osman'ı protesto etsinler. Bu, 600 kişilik grup Amr b. Büdeyl b. Verka el-Huzafî, Abdurrahman b. Adis el-Belevî, Kinane b. Bişr et-Tecibî ve Sudan b. Himran es-Sekunî komutasında yola çıktılar. Tama-
mının idaresinden de Amr b. Büdeyl b. Verka el-Huzafî sorumlu idi. Bun-
larla birlikte Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'de Medine yoluna çıktı. Ebu Hüzeyfe'nin oğlu Muhammed ise, Mısır da kalıp insanları Hz. Os-
man'a karşı kıskırtmaya ve kendi grubunu savunmaya devam etti. Ab-
dullah b. Sa'd b. Ebi Serh, Hz. Osman'a mektup göndererek, 600 kişilik
grubun umreci sıfatıyla Medine'ye doru yola çıktıklarını bildirdi. Bun-
lar Medine'ye yaklaştıklarında Hz. Osman, karşılarına çıkıp kendileri-
ni Medine'ye girmeden önce Mısır'a geri göndermesi için Hz. Ali'ye gö-
rev verdi.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Osman, halkı onları dur-
durmaya ve geri çevirmeye çağırdı. Onun bu çağrısına Hz. Ali icabet
edince o da Hz. Ali'yi bu göreve gönderdi. Hz. Ali'yle birlikte eşraftan bir
cemaat da bu görevi ifa etmek üzere harekete geçti. Hz. Osman, Ammar
b. Yasir'i de yanına almasını Hz. Ali'ye tavsiye etti. Hz. Ali gidip Am-
mar'ı çağırdığında Ammar, onunla bu göreve gitmeye yanaşmadı. Bu-
nun üzerine Hz. Osman, Ammar'a gidip asileri geri çevirme işine katıl-
masını teşvik için Sa'd b. Ebi Vakkas'ı gönderdi. Sa'd b. Ebi Vakkas gi-
dip kendisine bu görevi gelmesi için teşvikte bulunduyorsa da Ammar yi-
ne yanaşmadı. Ammar, bir hadiseden dolayı kendisini cezalandırıp dö-
ven Hz. Osman'a kızgındı. Ammar, Abbas b. Utbe b. Ebi Leheb'e sövdü-
ğü için aralarında kavga çıkmış, Hz. Osman da ikisini cezalandırmıştı.
İşte bu sebeple Ammar, Hz. Osman'a karşı öfke duymuş ve insanları ona
karşı ayaklanmaya teşvik etmişti. Sa'd b. Ebi Vakkas, onu bu hareke-
tinden sakındırmış ve kınamıştı. Ancak o, bu tutumundan vazgeçme-
mişti.

Hz. Ali, Cühfe'de bulunan asilerin yanına gitti. Asiler, ona saygı
gösteriyorlar ve aşırı derecede hürmet ediyorlardı. Hz. Ali, onları bu ha-
reketlerinden vazgeçirmeye çalışarak kınadı ve ağır sözler söyledi. Bu-
nun üzerine onlar kendilerini kınayarak: "Biz bu adam için halife ile sa-
vaşıyoruz ve protestoda bulunuyoruz, o da kalkmış onu bize karşı savu-
nuyor." dediler.

Anlatıldığına göre insanlar, Hz. Ali 'ye, Hz. Osman'ın bazı arazileri
koruluk haline getirdiğini, mushafları yaktığını, seferde iki rekat kılın-
ması gereken namazı dörde çıkardığını, büyük sahabeleri bırakıp genç
adamları valiliklere atadığını, diğer insanlara nisbetle Ümeyye oğulla-
rına daha çok ihsanda bulunduğunu ileri sürdü. Hz. Ali, onların bu iti-

razlarına şu cevabı verdi: “Bazı arazileri koruluk haline getirdiğini söylüyorsunuz. O, semizlensinler diye zekat develeri için o arazileri koruluk haline getirdi. Yoksa kendi develeri ve koyunları için o arazileri koruluk haline getirmiş değildir. Kaldı ki, ondan önce Ömer de bazı arazileri koruluk haline getirmiştir. Mushafları yakmıştır. Üzerinde ittifak edilen mushafları ise yerinde bırakmıştır. Nitekim mushafların son sunulduğunda bu sabittir. Namazı Mekke’de iki rekat değil de dört rekat olarak kılmasına gelince; o Mekke’de evlendi, orada ikamete niyet etti. Bu sebeple namazı tam kıldı. Onun, genç adamları valiliklere getirdiğini söylüyorsunuz. O, sadece adaletli ve düzgün davranışlı bir adamı valiliğe atamıştır. Kaldı ki Rasûlullah (s.a.v.) da yirmi yaşındaki Attab b. Üseyd’i Mekke’ye vali olarak atamıştı. İnsanlar, Üsame b. Zeyd b. Haris’enin komutanlığını eleştirdiklerinde Rasûlullah (s.a.v.), onun komutanlığa layık olduğunu söylemişti. Hz. Osman’ın kendi kavmi olan Ümeyye oğullarını tercih etmesine gelince; Rasûlullah (s.a.v.) da Kureyslileri, diğer insanlara tercih ederdi. Allah’a yemin ederim ki, eğer Cennet’in anahtarları benim elimde olsaydı ben Ümeyye oğullarını oraya kordum.

“Başka bir rivayette anlatıldığına göre halk, Hz. Osman’ı, Ammar ve Ebu Bekir’in oğlu Muhammed’e yaptıklarından ötürü kınamış, Hz. Osman da bu hususta mazeretini beyan etmiş, onlar için yapması gerekeni yaptığını söylemişti. Hakem b. Ebu’l-As’ı, Rasûlullah tarafından Taife sürgün edilmiş olduğu halde getirip yanına aldığı ve barındırdığını söyleyerek onu kınamışlar, o da şu cevabı vermişti: “Rasûlullah (s.a.v.), onu Taife sürgün etmiş, ancak sonra Medine’ye geri getirmiş, sonra yine Taife sürgün etmişti.”

Rivayet olunduğuna göre Hz. Osman, bütün bu hususları bir sahabe topluluğunun huzurunda halka irad ettiği hutbesinde açıklamış ve onları bu hususlara şahid göstermiş, onlar da bildikleri hususlarda şahadet etmişlerdi. Rivayet olunduğuna göre asiler de aralarından bir grubu bu hutbeyi dinlemek üzere göndermişler, hutbeyi dinlemişler, mazeretler Hz. Osman tarafından açıklandıktan sonra artık isyan gerekçeleri ortadan kalkmış, şüpheleri de yok olmuştu. Sahabelerden bir grup, Hz. Osman’a bu asileri cezalandırması teklifinde bulunmuşlar, ancak o, asileri bağışlamıştı. Onları kavimlerine geri göndermiş onlar da geldikleri yerlere ziyan içinde geri dönmüşlerdi. Umduklarını elde edememişlerdi.

Hz. Ali de, Hz. Osman’ın yanına varıp asilerin memleketlerine döndüklerini, kendisinin nasihatlerine kulak verdiklerini söylemiş ve Hz. Osman’a bazı yakınlarını kayırdığından ötürü mazeretini beyan edici bir hutbeyi irad etmesini ve halktan özür dilemesini, kendisinin artık böyle yapmayacağına, yaptıklarından da tevbe ettiğine cemaatı şahit

tutmasını tavsiye etmişti. Ebu Bekir'le Ömer'in yolundan gideceğini, onların çizdikleri yolun dışına çıkmayacağını, halka açıkca taahhüt etmesini teklif etti. Hz. Osman, onun bu öğüdüne kulak verdi. İtaat etti. Hutbe esnasında ellerini kaldıran Hz. Osman şöyle dedi:

"Allah'ım, senden mağfiret diliyorum. Tevbe ediyorum. Allah'ım, ben, benden sadır olan hatalarımdan ötürü tevbe eden ilk kişiyim." Böyle söyleyince gözlerinden yaşlar boşandı. Oradaki Müslümanların tümü de ağladılar. İmamlarına karşı halkta şiddetli bir merhamet meydana geldi. Hz. Osman da artık bu yolda yürüyeceğine, önceki halifelerin yolundan ayrılamayacağına halkı şahit tuttu. Yanına gelmek isteyen herkese kapısının açık olacağını, kimsenin geri çevrilmeyeceğini taahhüt etti. İnip namazı kaldırdı. Sonra evine gitti. Mü'minlerin emirinin yanına herhangi bir ihtiyaç veya birşey sormak için gitmek isteyen herkes artık belli bir süreye kadar geri çevrilmedi.

Vakidî dedi ki: Mısırlı asilerin memleketlerine dönmelerinden sonra Hz. Ali, Hz. Osman'a gelip şöyle dedi:

"İnsanların senden duyacağı ve sana karşı şahit olacakları, ayrıca kalbindeki yanlış düşünceleri çıkarıp atacağına ve tevbe edeceğine Allah'ın şahid olacağı bir konuşma yap. Çünkü şehirlerde sana karşı komplolar hazırlanıyor. Yarın Kûfe'den başka bir grubun gelmeyeceğinden emin değilim. Geldiklerinde sen yine: "Ey Ali, git de şunları ikna et." diyeceksin. Öbürsü gün Basra'dan bir grup gelecek, sen yine, "Ey Ali git de şunları ikna et." diyeceksin. Eğer senin dediğini yapmazsam o zaman seninle olan dostluk bağlarımı koparmış ve hakkını hafife almış olurum."

Hz. Osman, cemaatın karşısına çıktı. Onlara hutbe irad etti. Yaptıklarından ötürü tevbe etmiş olduğunu bildirdi. Kalkıp Cenâb-ı Allah'a hamd ü senada bulundu. Onu layık vechiyle övdü. Sonra şöyle dedi:

"Allah'a yemin ederim ki, kişi bilmediği şeyi ayıplarsa onu ayıplamış sayılmaz. Ben her ne yaptysam mutlaka bilerek yaptım. Ancak aklımı karıştırdım. Yolumu kaybettim. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Ayağı kayan tevbe etsin, hata yapan tevbe etsin. Helakta devam etmesin. Çünkü zulümde devam eden kişi, (doğru) yoldan çok uzaklaşır." İşte ben öğüdü alan ilk kişi oldum. Yaptığım işlerden ötürü Allah'tan mağfiret diliyor ve tevbe ediyorum. Ben minberden inince eşrafınız yanıma gesin. Allah'a yemin ederim ki, ben başkasının mülkiyeti altına girdiğinde sabreden, hürriyetine kavuştuğunda şükreden köle gibi olacağım. Allah'ın yolu neresiyse oraya gideceğim."

İnsanlar onun bu konuşmasından ötürü ona karşı merhamete geldiler. Birçokları ağladılar. Said b. Zeyd de kalkıp şöyle dedi:

—Ey mü'minlerin emiri! Bu söylediklerini yapmadığın takdirde Allah'ın azabından kork ve söylediklerini yerine getir. Hz. Osman, mescid-

den eve döndüğünde içerde halkın ekabirinden bir topluluk vardı. Mervan b. Hakem de gelip kendisine sordu:

—Ey mü'minlerin emiri, konuşayım mı, yoksa susayım mı?

Hz. Osman'ın karısı Naile binti Ferafise el-Kelbî'ye perde gerisinden ona şu cevabı verdi:

—Hayır sus. Allah'a yemin ederim ki, insanlar Osman'ı öldürecekler. O, artık dönüşü mümkün olmayan birsöz söyledi. Bunun üzerine Mervan da Naile'ye şöyle karşılık verdi:

—Sana ne oluyor, bu işlere neden karışyorsun? Vallahi senin baban öldüğü zaman daha abdest almasını bile bilmiyordu.

—Babalardan söz etme.

Mervan, Naile'nin babasının aleyhinde konuşmuştu. Nalie'nin bu uyarısı üzerine konuşmasına son verdi ve Hz. Osman'a sordu:

—Ey mü'minlerin emiri! Konuşayım mı, yoksa susayım mı?

—Konuş.

—Anam babam sana feda olsun. Senin bu söylediklerine ilk uyanlardan biri ben olayım. Sana bu konuda yardımcı olmayı arzu ederim. Ancak sen öyle sözler söyledin ki, artık kemer sıkılacak kadar sıkılmış, son noktasına kadar gelmiş ve akan sel çekilip gitmiş, arkasından tortularını bırakmıştır. Zelil ve alçak olan da artık planını kurmuş , gerekenleri söylemiştir. Daha sonra tevbe edilecek bir günahı işlemek, sürekli korku verecek bir tevbeden daha iyidir. Eğer istiyorsan tevben üzerinde dur ve günaha yaklaşma. Fakat şu anda dağlar gibi bir sürü insan kapıda bekleyip durmaktadır.

Bu sözler üzerine Hz. Osman:

—O halde çık onlarla konuş. Ben, onlarla konuşmaya utanıyorum, deyince Mervan kapıya çıkmış ve onların Hz. Osman'ın kapısında, kalabalığın üst üste bindiği bir sırada onlara hitaben şöyle demişti:

— Ne oluyor size! Bir talan yapmak üzere gelen adamlar gibi toplanmış duruyorsunuz. Hey yüzleri çirkin insanlar! Ne istiyorsunuz? Siz bizim hükümdarlığımızı elimizden almak niyetiyle mi geldiniz? Çıkıp gidin buradan. Allah'a yemin ederim ki, bize saldırıp kastedecek olursanız, bizden hoşlanmayacağınız şeyler göreceksiniz. Başınıza geleceklerden de memnun olmayacaksınız. Çekin evlerinize gidin. Vallahi biz şu anda elimizde bulundurduğumuz yönetim işini kimseye kaptırmaz ve bunda mağlub olmayız. Orada biriken halk geri dönmüş ve Hz. Ali'ye gelerek durumu haber vermişlerdi. Hz. Ali de bu kızgınlık içersinde kalkıp Hz. Osman'ın yanına gider ve ona şöyle der:

— Mervan'ın yaptıklarından razı olan sen değil misin? Seni dininden saptırıcaya kadar senden razı olan da o değil mi? O seni dininden ve aklından saptırmak istiyor. Aynen sahibinin çekip götürdüğü yere yönelen deve gibi onun elinde mi kaldın? Vallahi Mervan, ne din konu-

sunda ne de kendi nefsiyle ilgili olarak hiçbir görüş beyan edecek adam değildir. Vallahi ben, Mervan'ın seni bir bu tarafa, bir o tarafa yöneltip durduğunu görüyorum. Bu sözlerimden sonra bir daha sana gelip kınama ve serzenişte bulunmayacağım. İtibarını yitirdin, yönetimi elinden çıkardın. Kendi görüşüne sahip çıkamadın, mağlub oldun.”

Hız. Ali, oradan çıktıktan sonra Nalie gelip Hız. Osman'a şöyle sordu:

— Konuşayım mı yoksa susayım mı?

— Konuş.

— Ali'nin şöyle dediğini işittim: Sen onu bırakıp Mervan'a uydun. Mervan da seni arzu ettiği şekilde yönlendirdi.

— Ama ne yapabilirim ki?

— Bir ve ortaksız olan Allah'tan korkar, ona karşı takvalı olur, sende önceki arkadaşlarının yoluna uyarsın. Sen, Mervan'a ne zaman uyarsan o senin ölümüne sebep olur. Mervan'ın Allah katındaki kıymeti, itibarı ve sevgisi yoktur. Bunun için sen Ali'ye haber gönder. Onun gönlünü al ve ona yakınlığını, akrabalığını ve itaat edeceğini söyle.”

Hız. Osman, Hız. Ali'ye haber gönderip onu çağırttığı halde o icabet etmez ve şöyle der: “Ben bir daha ona gitmeyeceğimi kendisine bildirmiştim.”

Naile'nin söyledikleri Mervan'ın kulağına gidince o, Hız. Osman'ın huzuruna gelir ve şöyle sorar:

— Konuşayım mı yoksa susayım mı?

— Konuş.

— Ferafise'nin sızı Naile.

— Sakın ona tek bir söz söylemiyesin ey yüzü kara adam! O, bana senden daha çok iyilik gösterir ve daha iyi nasihat eder. Hız. Osman'ın bu uyarısı üzerine Mervan susar.

MISIR'DAKİ ASİ GRUPLARIN İKİNCİ KEZ

Hız. OSMAN'A GELMELERİ

Medine dışındaki diğer şehirlerin halkına Mervan'ın durumu ve Hız. Ali'nin bu yüzden Hız. Osman'a kızdığı haberi ulaşınca onlar eski vaziyetin değişmediğini anladılar. Ayrıca Hız. Osman'ın ilk iki halifenin yoluna koyulmadığını gördüler. Bunun üzerine Mısır, Kûfe ve Basralılar, kendi aralarında yazıştılar. Medine'deki sahabelerin, Ali, Talha ve Zübeyr'in ifadeleriymiş gibi mektuplar yazdılar. İnsanları, Hız. Osman'a karşı savaşmaya ve İslâm'a yardıma davet ettiler. O gün için bunun en büyük cihad olduğunu söylediler.

Seyf b. Ömer et-Temimî; Muhammed b. Ebi Bekir, Talha, Ebu Harise ve Ebu Osman'dan naklederek dedi ki:

“Hicretin otuzbeşinci senesinin şevval ayında Mısırlılar, dört grup

teşkil ederek dört komutanın emri altında en azından 600 en fazla da 1000 kişi olarak yola çıktılar. Bütün bu grupların başında da Abdurrahman b. Adis el-Belevî, Kinane b. Beşir el-Leysî, Sudan b. Himran es-Sekunî ve Katire es-Sekunî vardı. Bu komutanların başkanı da Gafiki b. Harb el-Hakkî idi. Bunlar, haccetmek için Medine'ye gideceklerini halka duyurdular. Beraberlerinde İbn Sevda da vardı. Bu aslen zimmi olup Müslüman olduğunu söylüyordu. Kali ve fili bid'atlar icad etmişti. Allah onu kahretsin.

Kûfeliler de dört grup teşkil ederek Zeyd b. Savhan, Eşter en-Nehaf, Ziyad b. Nadr el-Harisî ve Abdullah b. Asam komutasında yola çıktılar. Bu komutanların başkanı da Amr b. Asam'dı.

Basralılar da bir grup teşkil ederek Hakim b. Cebile el-Abdî, Bişr b. Şureyh b. Dubey'a el-Kaysî, Zureyh b. Abbad el-Abdî komutasında dört bayrak altında yola çıktılar. Bu grupların baş komutanı da Harkus b. Züheyr es-Sadî idi.

Mısırlılar, Hz. Ali'nin halife olması için ısrar ediyorlardı. Kûfeliler ise, Zübeyr'in halife olmasını istiyorlardı. Basralılara gelince bunlar da Talha'nın halifelüğinden yana idiler. Bu gruplardan her biri kendi amacına ulaşacağından ve maksadını gerçekleştireceğinden şüphe etmiyordu. Her grup kendi beldesinden yola çıktı. Nihayet Medine çevresinde buluştular. Nitekim mektuplarında da böyle sözleşmişlerdi. Vakit, hicri otuzbeşinci senenin şevval ayı idi. Bu gruplardan biri, Zi Haseb'te, diğeri Aves'te, büyük çoğunluk ise Zi Merve'de toplandılar. Hepside Medinelilerden korkuyorlardı. Medine'ye adamlarını göndererek sırf hac için geldiklerini ve başlarındaki valilerinin görevden azledilmesini istediklerini duyurdular. Sırf bu amaçla geldiklerini söylediler ve şehire girmek için izin istediler. Herkes bunların şehire girmelerine karşı çıktı. Fakat bu asi gruplar, cüret edip Medine'ye yaklaştılar. Mısırlılardan bir grup, zeytinyağı çıkarılan yerdeki taşların yanında elinde kılıcı, üzerinde pamuklu hırkası ve başında Yemen yapısı kırmızı sarı bulunan ama gömlek giymemiş olan Hz. Ali'nin yanına geldiler. Hz. Ali'nin yanında askerler vardı.

Bu durum üzerine Hz. Ali, oğlu Hasan'ı Hz. Osman'a göndererek asilerin tekrar kendisine karşı toplandıklarını haber verdi. Mısırlılar, Hz. Ali'ye selam verdiler. Hz. Ali, onlara bağırıp çağırdı. Ve onların kovup şöyle dedi: "Bu ümmetin salih kimseleri bilirler ki, Zi Merve'de ve Zi Haseb'te toplanan askerler, Muhammed (s.a.v.)'in dili ile lanetlenmişlerdir. Geri dönün." Onlar da, "Evet" dediler. Sonra Basralılar, bir cemaat halinde Hz. Ali'nin yanında bulunan Talha'ya geldiler. Talha da oğlunu Hz. Osman'a göndererek durumu haber verdi. Basralılar, Talha'ya selam verdiklerinde Talha onlara bağırıp çağırdı ve onları kovdu. Tıpkı Hz. Ali'nin Mısırlılara söylediklerini kendisi de Basralılara söyledi.

Kûfeliler de Zübeyr'in yanına geldiler. Zübeyr de onları kovdu. Bu gruplar kendi kavimlerine döndüler. Beldelerine geri döneceklerini söyleyip yola çıktılar. Sonra aniden Medine'ye hücum ettiler. Çok geçmeden Medine halkı tekbir seslerini işittiler. Asilerin Medine'ye hücum edip etrafı kuşattıklarını, çoklarının da Hz. Osman'ın evinin yanında durduklarını gördüler. Asiler: "Elini bize uzatmayan kime güvendedir, dediler. İnsanlar onlara ilişmedi. Herkes evine kapandı. Halk günlerce evlerinde kapalı kaldı. Asilerin ne yapacaklarını, neye niyetlendiklerini bilemiyorlardı. Bütün bu süre zarfında Hz. Osman, evinden çıkıp mescide gidiyor, cemaata namaz kıldırıyordu. Medine halkı ile diğerleri onun arkasında namaz kılıyorlardı. Sahabeler, asilere gidip onları kınıyorlardı. Nihayet Hz. Ali, Mısırlı asilere şöyle dedi:

— İsyandan vaz geçtiğiniz, görüşünüzü bıraktığınız halde ne diye geri geldiniz?

— Postacıda bir mektup gördük. Mektupta Osman'ın öldürülmemizi emrettiğini gördük!

Basrahlılar da Tabla'ya, Kûfeliler Zübeyr'e aynı şeyleri söylediler. Her beldenin halkı: "Biz arkadaşlarınıza yardıma geldik." dediler. Sahabeler de onlara şöyle bir soru sordular:

— Birbirlerinizden ayrıldığınız ve aranızda birkaç konaklık mesafe bulunduğu halde arkadaşlarınızın durumundan nasıl haberdar oldunuz? Demek ki aranızda gizli bir anlaşma vardır."

Asiler de şöyle karşılık verdiler:

— Siz ne dersenez deyin. Bizim bu adama yani Osman'a ihtiyacımız yok. O halifelikten ayrılınsın. Yoksa biz onu azledeceğiz. Ayrılırsa ona ilişmeyeceğiz."

Anlatıldığına göre Mısırlılar, memleketlerine dönerlerken yolda gitmekte olan bir ulak görmüşler. Yakalayıp üstünü aramışlar. Yanındaki torbada Hz. Osman'ın dili ile yazılmış bir mektup buldular. Mektupta asilerin bir kısmının öldürülmesi, bir kısmının da asılması, diğerlerininse el ve ayaklarının kesilmesi emrediliyordu. Mektubun altında da Hz. Osman'ın mührü vardı. Ulak da Hz. Osman'ın kölelerinden biri olup onun devesi üzerinde gitmekteydi. Asiler dönüp geldiklerinde bu hususta Hz. Osman'a gidip fikrini sordular. Hz. Osman'sa şu cevabı verdi: "Bu benim aleyhime bir delildir. Ancak Allah'a yemin ederim ki, ben bu mektubu yazmadığım gibi başkasına da yazdırmadım. Bu husustan haberim yok. Mühür sahte olabilir." Bir kısım halk, onun bu savunmasını doğruladı, bir kısmı ise yalanladı.

Anlatıldığına göre Mısırlılar, Hz. Osman'dan valileri Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i azletmesini yerine Muhammed b. Ebi Bekir'i atamasını istediler. O da bu isteklerini yerine getirdi. Dönüp giderlerken yolda ulak üzerindeki mektubu gördüler. Mektupta Ebu Bekir'in oğlu Mu-

hammed'in öldürülmesi emrediliyordu. Mısırlı asiler, buna öfkelen-diler. Mektubu halka gösterip her tarafta teşhir ettiler. İnsanların çoğu bu husustan şüpheye düştü.

İbn Cerir'in, Abdurrahman b. Yesar'dan yaptığı rivayete göre Hz. Osman tarafından Mısır'a gönderilen bu mektup, Ebu Aver es-Sülemî üzerinde görülmüş. Ebu Aver de Hz. Osman'a ait bir deveye binerek Mısır'a doğru gidiyormuş.

İbn Cerir'in yaptığı rivayette anlatıldığına göre bu olay üzerine sa-habeler, diğer şehirlerdeki halka mektuplar yazarak Medine'ye gelip Hz. Osman'la savaşmasını istemişler. Ancak bu rivayet sahabelere kar-sı uydurulan bir yalandan başka birşey değildi. Bu, sahabeler adına uy-durulmuş bir mektuptur. Nitekim asiler, Hz. Ali, Hz. Talha ve Hz. Zü-beyr adına da yalan mektuplar uydurarak Haricilere göndermişlerdi. Fakat bu büyük insanlar böyle bir mektup yazmadıklarını ifade etmiş-lerdi. Hz. Osman'ın Mısır'a yazmış olduğu iddia edilen metup da asılsız ve yalandır. O böyle bir emir vermemişti. Bundan haberi de yoktu.

Bütün bu gaili günlerde Hz. Osman, mescide inip cemaata namaz kıldırıyordu. Asiler, onun gözünde toprak kadar kıymetsizdiler. O gaili zamandaki cumalardan birinde minbere çıkıp cemaata hutbe irad edi-yordu. Elinde de Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebu Bekir ve Ömer'in hutbe irad ederken tuttukları değneği tutmaktaydı. Cemaat arasında bir adam kalkıp Hz. Osman'a sövdü ve tahkir edici sözler sarf ederek onu minber-den aşağı indirdi. Orada bulunanlardan bazıları da Hz. Osman'ı tartak-ladılar.

Vakidî, Abdurrahman b. Hatib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bir ara ben, Osman'ın elinde Rasûlullah, Ebu Bekir ve Ömer'in hutbe irad ederlerken ellerinde tuttukları değneğe baktım. O esnada Cehcah kalkıp minberde hutbe irad etmekte olan Osman'a hitaben: "Ey ihtiyar bunak, şu minberden aşağı in:" dedi. Hz. Osman inince değneği elinden alıp sağ dizi ile kırdı. Değneğin bir kıymığı dizine battı. Dizi ya-ralandı ve kurtlandı. Hz. Osman minberden inince cemaat onu alıp gö-türdüler. Değneğin tekrar bir telle bağlamasını emretti. Ve o günden sonra da bir ya da iki defa evinden dışarı çıktı. Nihayet kuşatma altına alınıp öldürüldü.»

Vakidî, İbn Ebi Habibe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*Hz. Osman, günün birinde cemaata hutbe irad ederken Amr b. As kalkıp ona şöyle demişti: "Ey mü'minlerin emiri! Sen birçok günah işle-din.

Biz de seninle beraber işledik. Tevbe et ki biz de seninle beraber tev-be edelim." Amr'ın bu sözü üzerine Hz. Osman, ellerini sıvayıp kibleye yöneldi, ağlamaya başladı. Ben, o güne kadar Osman kadar çok ağlayan bir erkek veya kadın görmüş değildim. Bundan sonra Osman hutbesini

irad etmeye devam etti. Cehcah el-Gifarî de kalkıp ona bağırarak şöyle dedi:

“Ey Osman! İşte bir deve getirdik. Devenin üzerinde bir aba, birde zincir var. İn de seni şu abaya sokalım ve elini zincirle boynuna bağlayalım. Deveye bindirelim. Sonra da seni Duhan dağına atalım.” Hz. Osman, ona: “Allah, seni ve getirdiğin şeyi kahretsin.” deyip minberden indi. Zaten Osman’ı son olarak o gün gördüm.»

Vakidî, Amr b. Sa’d’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman’a ilk olarak kötü sözle hitab etmeye cüret eden kimse, Cebele b. Amr es-Saidî’dir. Kavminin mevlisinde oturmakta olup elinde bir zincir bulunan Cebele’nin yanından geçerken Hz. Osman, selam vermiş, meclistekiler selamını alınca Cebele şöyle demişti: “Niçin selamını alıyorsunuz? şöyle ve şöyle diyen adamın selamı alınır mı hiç?” Meclistekilere böyle dedikten sonra dönüp Hz. Osman’a da şöyle demişti: “Valahi şu zinciri boynuna bağlayacağım. Ya da şu astarını bırakacaksın.” Hz. Osman: “Ne astarı? Allah’a yemin ederim ki, ben kimseyi kimseye tercih etmem.” deyince Cebele şu karşılığı vermişti: “Mervan’ı tercih ettin, Muaviye’yi tercih ettin. Abdullah b. Amir b. Kürz’ü tercih ettin. Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh’i tercih ettin. Oysa bunlardan bazısını Kur’ân-ı Kerim kınamıştır. Rasûlullah (s.a.v.), bunlardan bazısının kanını mübah kılmıştır!

“Bunun üzerine Osman da oradan ayrılp gitmişti. Bundan sonra insanlar, Osman’a karşı cüretli olmaya başladılar.”

Vakidî, Osman b. Şerid’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Osman, evinin avlusunda oturup elinde bir zincir tutan Cebele b. Amr es Saidî’ye uğradı. Cebele, ona şöyle dedi. “Ey ihtiyar bunak! Vallahi seni öldüreceğim ve uyuz bir deveye bindirip ateş harresine süreceğim.” Hz. Osman, minberde hutbe irad etmekte iken yine bu Cebele, onun yanına gelmiş ve onu minberden indirmişti. Seyf b. Ömer’in anlatığına göre Hz. Osman, cuma günü insanlara namaz kıldırdıktan sonra yine onlara hutbe irad etmiş ve hutbesinde şöyle demişti:

“Ey yabancılar! Allah’tan korkun Allah’tan! Allah’a yemin ederim ki, Medine halkı sizin Muhammed (s.a.v.)’in dili ile lanetlenmiş olduğunuzu bilmektedir. Hatanızı doğru şeylerle giderin.” Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme, kalkıp şöyle dedi: “Ben buna şahadet ederim.” Böyle demesi üzerine Hakim b. Cebele, onu tutup oturttu. Sonra Zeyd b. Sabit şöyle dedi: “Doğrusu bu kitapta mevcuttur.” Başka bir taraftan Muhammed b. Ebi Müreyre kalkıp onu oturttu ve ona: “Ey avurdunu şişirerek konuşan adam! !” Gdedi. Bu defa orada bulunan herkes ayaklandı. Cemaatı taşladılar. Onları mescitten kovdular. Hz. Osman’ı da taşladılar. O, minberden düşüp bayıldı, yakınları onu alıp evine göttürdüler.

Mısırlı asiler, Muhammed b. Ebi Bekir’le Muhammed b. Cafer ve

Ammar b. Yasir'den başka kimselerden yardım ümid etmiyorlardı. Hz. Ali, Talha ve Zübeyr, birkaç kişiyle birlikte Hz. Osman'ı ziyarete gittiler. Başlarına gelen huzursuzluğu ve insanların karşılaştıkları musibetleri ona şikayet ettiler. Sonra evlerine döndüler. Aralarında Ebu Hüreyre, İbn Ömer ve Zeyd b. Sabit'in de bulunduğu bir sahabe topluluğuyla karşılaştılar. Hz. Ali, bunların Hz. Osman'la savaşıma niyetinde olduklarını anlayınca kendilerine haber gönderdi. Allah'ın hükmünü beklemelerin savaşa girişmemelerini, sükunet içinde beklemelerini, tenbihledi. Bu hususta onlara yemin verdirdi.»

MÜMİNLERİN EMİRİ HZ. OSMAN'IN KUŞATMA ALTINA ALINMASI

Cuma günü Hz. Osman minberden düşüp bayıldığı, kafası yarıldığı ve kaldırılıp evine götürüldüğü zaman işler kızıştı. Hadise büyüdü. Be-yinsiz bazı kimseler, onu öldürmeye cüret ettiler. O, evine kapandı, onu sıkıştırdılar. Çevresini kuşattılar. Onu muhasara altında tuttular. sahabelerin çoğu da kendi evlerine kapandı. Hz. Osman'a bazı sahabele-rin oğulları babalarının emri ile gittiler. Bunlar, arasında Hasan ve Hüseyin, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer de vardı. Bunlar Hz. Os-man'la çarpışmaya gelen asilere karşı durup bunlara karşı Hz. Osman'ı savundular. Bazı kimseler de bu heyetin isteklerinden hiç değilse birine Hz. Osman'ın icabet edeceğini ümid ettiler. Bu heyet gidip Hz. Os-man'dan ya bizzat halifelikten feragat etmesini ya da Mervan b. Ha-kem'i kendilerine teslim etmesini talep ettiler. Dışardakilerden hiç kimse, asilerden birinin Hz. Osman'ı öldüreceğini düşünmüyordu. Hz. Osman mescide gelmekten vazgeçti. İşin başlangıcında zaten seyrek olarak mescide gelirken sonraları mescitten tamamen koptu. O günler-de Gafiki b. Harb, cemaata namaz kıldırıyordu. Kuşatma bir aydan faz-la sürdü. Bazı rivayetlere göre kırk gün sürmüştü.

Kuşatma sonunda Hz. Osman şehid edildi. Allah ondan razı olsun. Nitekim bunu ileride de detaylı olarak inşaallah açıklayacağız. İbn Ce-rir'in rivayetine göre kuşatma altında bulunduğu sürece Hz. Osman'ın yerine Müslümanlara Talha b. Ubeydullah imamlık yapmıştır.

Vakidî'nin rivayetine göre kuşatma altında bulunduğu sürece Hz. Ali, Ebu Eyyüb, Sehl b. Hanif de cemaata o esnada namaz kıldırmıştır. Cuma namazlarını ise Hz. Ali kıldırmıştır. Zaten Hz. Osman'ın şahade-tinden sonra Müslümanlara imamlık yapan Hz. Ali olmuştur.

İmam Ahmed b. Hanel, Amr b. Cavan'ın şöyle dediğini rivayet et-miştir:

“Ahnef dedi ki: Biz hac için yola çıktık. Medine'ye uğradık. Medi-ne'de evimizde oturmakta iken adamın biri gelip bize: “İnsanlar mescit-

tedirler.” dedi. Ben ve arkadaşım oraya gittik. Saflar arasına girip ilerledik. Başa geçtik. Ebu Talib oğlu Ali’nin, Zübeyr’in, Talha’nın ve Sa’d b. Ebi Vakkas’ın orada olduklarını gördük. Çok geçmeden Hz. Osman da yürüyerek oraya geldi ve şöyle sordu:

— Ali burada mı?

— Evet.

— Zübeyr burada mı?

— Evet.

— Talha burada mı?

— Evet.

— Sa’d b. Ebi Vakkas burada mı?

— Evet.

— Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah aşkına söyleyin. Siz, Rasûlullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu biliyor musunuz? “Her kim fâlan oğullarının hurma kurutma yerini satın alırsa Allah onu bağışlasın.” İşte ben o hurma kurutma yerini aldım. Ve Rasûlullah (s.a.v.)’a gidip: “Orayı ben satın aldım.” dedim. Rasûlullah (s.a.v.) da bana: “Orayı mescidimize kat ve sevap kazan.” dedi. Bu böyle olmadı mı?

— Evet.

— Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah aşkına söyleyin. Siz Rasûlullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu biliyor musunuz? “Kim Rume kuyusunu satın alırsın?” İşte ben şu kadar fiyata o kuyuyu satın aldım.” Rasûlullah’a gidip: “Ben, o kuyuyu satın aldım.” deyince Rasûlullah (s.a.v.): “Onu Müslümanların su içmesine tahsis et ve sevabı kazan.” dedi. Bu böyle olmadı mı?

— Evet.

— Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah aşkına söyleyin. Siz Rasûlullah (s.a.v.)’ın zorluk ordusunu (Tebük’e gidecek orduyu) hazırladığı günde kavmin yüzüne bakıp: “Bu orduyu kim techiz ederse Allah, onu bağışlasın.” dediğini biliyorsunuz. İşte ben o orduyu techiz ettim. Eksikliklerini tamamladım, öyle ki, bir yular ve bir ayak bağı dahi eksik kalmadı. Bu böyle olmadı mı?

— Evet. Allah için böyle oldu.

— Allah’ım, şahid ol. Allah’ım, şahid ol. Allah’ım, şahid ol. Böyle dedikten sonra Hz. Osman dönüp gitti.”

Hz. Osman mescide geldiğinde o esnada yanbaşında sarı entari giymiş bir adam da vardı.»

Abdullah b. Ahmed, Zeyd’in babası Eslem’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Kuşatma gününde Hz. Osman’ı cenazelerin konulduğu yerde gördüm. Eğer o zaman bir taş atılsaydı, mutlaka bir adamın başına düşerdi. Yere düşmezdi. Çünkü kalabalık fazlaydı. Hz. Osman’ın, Makam-ı

Cibril'in yanındaki ışık penceresinden başımı uzattığımı ve şöyle dediğini gördüm:

— Ey insanlar! Aranızda Talha var mı?

İnsanlar sustular. Cevap veren olmadı. Sonra yine şöyle dedi:

— Ey insanlar! Aranızda Talha var mı?

Herkes sustu. Cevap veren olmadı. Sonra yine şöyle dedi:

— Ey insanlar! Aranızda Talha var mı?

Talha b. Ubeydullah, ayağa kalktı. Hz. Osman, ona şöyle dedi:

— Sen burada değil miydin? Sen bir topluluğun içinde olasan da ben üç sefer sana sesleneyim ve seslenişimi duyasin ve bana cevap vermeyesin. Bu olacak şey midir? Allah aşkına söyle, ey Talha, hatırlıyormusun, birgün falan yerde sen, ben ve Rasûlullah (s.a.v.) beraberdik. Onun yanında sahabelerin içinde benden ve senden başka kimse yoktu. Böyle değil mi?

— Evet.

— Hani hatırlıyor musun? Rasûlullah (s.a.v.) şöyle demişti: “Ey Talha! Her peygamberin ashabından mutlaka Cennet'te bir yoldaşı olacaktır. İşte şu Osman da Cennet'te benim bir yoldaşım olacaktır.”

— Evet, ben bunu hatırlıyorum.

Böyle dedikten sonra Hz. Osman, dönüp gitti.»

Abdullah b. Ahmed, Süname b. Cüz el-Kuşeyri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Vurulduğu gün Osman'ın evinde hazır bulundum, onun durumu-na vakıf oldum. Şöyle dedi: “Sizi bana karşı kıskırtan arkadaşlarınızı çağırın.” O iki kişiyi Osman'ın yanına çağırdılar. Osman, onlara şöyle dedi:

— Allah aşkına söyleyin. Siz, Rasûlullah (s.a.v.), Medine'ye gelirken Medinelilerin mescide sığamadıklarını ve bu sebeple onun şöyle buyurduğunu hatırlıyor musunuz? “Kim kendi öz malı ile bu arsayı satın alr (burası mescit kılınıktan sonra kendisi de), diğer Müslümanlar gibi bu arsada olur (yani namaz kılarsa), onun için Cennet'te bu arsadan daha hayırlı birşey vardır.” Ben de Rasûlullah'ın böyle demesi üzerine kendi öz malımı vererek bu mescid arsasını satın alıp Müslümanlara verdim. Ama siz benim burada iki rekat namaz kılmama engel oluyorsunuz.

Allah aşkına söyleyin, Rasûlullah (s.a.v.), Medine'ye geldiği zaman tatlı su içecek bir kuyu yoktu. Sadece Rume kuyusu vardı. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: “Kim kendi öz malı ile bu kuyuyu satın alr ve kendisi de diğer Müslümanlar gibi kovasını bu kuyuya sarkıtırsa kendisi için Cennet'te bu kuyudan daha hayırlı mükafat vardır.” Onun böyle buyurması üzerine ben Rume kuyusunu kendi öz malımla satın aldım. Ama siz benim bu kuyudan su içmeme engel oluyorsunuz. Zorluk ordusunu

(Tebük'e gidecek orduyu) techiz eden, ihtiyaçlarını karşılayan kişinin ben olduğumu biliyor musunuz?

— Evet, Allah için böyledir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Salim b. Ebi Ca'd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Osman, Rasûlullah'ın ashabından -aralarında Ammar b. Yasir'in de bulunduğu- birkaç kişiyi çağırdı. Onlara şöyle dedi:

— Size birşeyler soracağım, ama doğru cevap vermenizi istiyorum. Allah aşkına söyleyin. Siz Rasûlullah (s.a.v.)'ın Kureyşlileri diğer insanlara tercih ettiğini biliyor musunuz? Haşim oğullarını da Kureyşlilerin diğerlerine tercih ettiğini biliyor musunuz? Orada bulunanlar sustular. Kendisi sözünü şöyle sürdürdü:

— Eğer Cennet'in anahtarları elimde olsaydı, ben baştan sona Cennet'e girmelerine kadar anahtarları Ümeyye oğullarına verirdim. Osman, Talha ile Zübeyr'e haber gönderip çağırttı. Onlara şöyle dedi:

— Size Ammar'dan söz edeyim mi? Rasûlullah (s.a.v.), Batha'da elimi tutup yürümeye başladı. Ammar'ın işkence görmekte olan annesiyle babasının yanına vardı. Ammar'ın babası şöyle dedi: “Ya Rasûlullah, zaman mı böyledir? Bu ne haldir?” Rasûlullah (s.a.v.) ona: “Sabret” dedi. Sonra da: “Allah'ım, Yasir ailesini mağfiret et. Nitekim mağfiret de ettin.” dedi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hz. Osman, kuşatma altında iken arkadaşlarına bakıp şöyle dedi:

— Beni niçin öldüreceksiniz? Oysa ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: “Bir adamın kanı ancak şu üç sebepten biri ile helal olur: Bir adam evlendikten sonra zina ederse recm edilmesi gerektir. Veya birini kasten öldürürse öldürülmesi gerekir veya İslâm'a girdikten sonra irtidat ederse yine öldürülmesi gerekir.” Allah'a yemin ederim ki, ben ne cahiliye devrinde ne de Müslüman olduktan sonra zina etmiş değilim. Bir kimseyi de öldürmüş değilim ki, onun camna karşılık bana kısas tatbik edilsin. Müslüman olduğumdan beri de irtidat etmiş değilim. Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet ederim.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Sehl b. Hanif'in oğlu Ebu Ümame'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Kuşatma altında olduğu sırada Osman'ın evinde idim. Biz bir yere girdiğimizde orada konuşulan sözleri işitiriz. Osman, bir gün bir iş için içeri girdi. Yanımıza döndüğünde rengi sararmıştı. Şöyle dedi: “Az önce beni ölümle tehdit ettiler.” Biz de kendisine: “Ey mü'minlerin emiri! Allah seni onlara karşı koruyacaktır.” dedik. Bu defa o, şöyle dedi: “Beni niçin öldürecekler? Oysa ben, Rasûlullahsın şöyle buyurduğunu işitmiştim: “Müslüman bir kimsenin kanı ancak üç sebepten biri ile helal

olur: Bir adam Müslüman olduktan sonra kafir olursa veya evlendikten sonra zina ederse veya herhangi bir kimseyi öldürürse (kayı helal olur).” Allah’a yemin ederim ki, ben ne cahiliye döneminde, ne de İslâmiyet döneminde asla zina etmedim. Allah’ın beni İslâm’a kavuşturmasından sonra dinimi başka bir dinle değiştirmeyi dilemedim ve hiç kimseyi de öldürmüş değilim. Beni neden öldürecekler?»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Seleme b. Abdurrahman’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Osman, kuşatma altında iken köşkünün penceresinden halka hitaben şöyle dedi:

— Allah aşkına söyleyin. Hira gününde dağ sarsıldığı zaman Rasûlullah (s.a.v.)’ın ayağıyla dağa vurup sonra şöyle dediğini işiteniniz var mıdır? “Dur bakalım ey Hira! Sakin ol. Senin üzerinde bir peygamber,, bir sıddık ve bir şehid vardır. Ben de oradaydım. Öyle değil midir? Topluluk arasında bulunanlardan bazıları onun bu sorusunun cevabını verdiler ve kendisini doğruladılar. Sonra Hz. Osman şöyle sordu:

— Allah aşkına söyleyin. Hudeybiye’de Rıdvan bey’atı yapıldığı ve Rasûlullah (s.a.v.) beni, Mekkeli müşriklere gönderdiği zaman benim yerime kendisi bey’at yapıp: “İşte bu benim, bu da Osman’ın elidir,” demişti. Ve ellerinden birini diğerinin üzerine koyup benim bey’atımı yapmıştı. Bu böyle değil midir?

Topluluk arasında bulunan bazıları, onun bu sözünü doğruladılar. Sonra Osman şöyle dedi:

— Allah aşkına söyleyin. Rasûlullah (s.a.v.): “Kim mescitteki bu odayı bizim için genişletir ki, kendisi için Cennet’te bir ev yapılsın?” demişti. Onun bu sözünü işiteniniz var mıdır? Ben o zaman kendi paramla arsayı satın alıp mescidi genişletmiştim. Öyle değil mi?

Topluluk arasında bulunanlardan bazıları, onun bu dediğine şahitlik ettiler. Sonra Hz. Osman, şöyle dedi:

— Allah aşkına söyleyin. Zorluk ordusu hazırlanırken Rasûlullah (s.a.v.)’ın: “Bugün kabul edilecek bir nafaka sarfedilir.” demesi üzerine ben o ordunun ihtiyaçlarının yarısını kendi malımla temin etmiştim. Öyle değil mi?

Topluluk arasında bulunan bazı kimseler, onun bu sözünü doğrulamışlardı. Sonra Osman şöyle demişti:

— Allah aşkına söyleyin. Daha önceleri Rume kuyusunun suyu yolculara parayla satılırdı. Ben o kuyuyu kendi malımla satın alıp yolculara bedava tahsis ettim. Öyle değil mi?

Topluluk arasında bulunan bazı kimseler, onun bu sözünü de doğruladılar.»

İbn Cerir’in anlattığına göre Hz. Osman, Mısır’dan gelen asilerin bu yaptıklarını, kendisini evinde kuşatma altında tuttuklarını, mescide

gitmesine engel olduklarını görünce Şam'da bulunan Muaviye'ye, Basra'da bulunan İbn Amir'e ve Kûfelilere mektub yazarak yardım göndermelerini ve asileri Medine'den kovmalarını istedi. Bunun üzerine Muaviye, Mesleme b. Habibi yardım için gönderdi. Yezid b. Esed el-Kuşeyri de askeri bir birliği refaketine alıp yardıma geldi. Asiler, yardım için askeri birliklerin yola çıktıklarını duyunca kuşatmayı daha da sıklaştırdılar. Yardım için yola koyulan askeri birlikler Medine'ye yaklaştıklarında kendilerine Hz. Osman'ın şehid edildiğine dair haber ulaşmıştı.

İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Osman, Eşter en-Nehaşi'yi çağırttı. Evinin ıstık penceresinin arka kısmında kendisi için bir yastık konulan Hz. Osman, bu yastığa dayanarak başını dışarıya uzatıp cemaata baktı ve Eşter'e şöyle sordu:

— Ey Eşter, şu insanlar ne istiyorlar?

— Ya halifelikten vaz geçmeni veya dövdüğün, sopaladığın, yahud hapsettiğin adamlara bizzat, sana kısas yapmalarına imkan tanımanı istiyorlar. Aksi takdirde seni öldürecekler.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre toplanan kimseler, Hz. Osman'dan şehirlerdeki valilerini görevden azletmesini ve yerine kendi istedikleri kimseleri vali olarak atamasını istediler. Kendini halifelikten azletmese bile Mervan b. Hakem'i kendilerine teslim etmesini istediler ki, kendisinin ağzıyla yalandan mektup yazıp Mısır'a göndermesine ceza olarak Mervan'ı cezalandırsınlar. Ancak Hz. Osman, Mervan'ı onlara teslim ettiği takdirde onu öldürmelerinden korktu ve Müslüman bir adamın ölümüne sebep olmak istemedi. Mervan'ın yaptığı işin ölümü gerektirecek büyük bir suç olmadığına kanaat getirdi. Kendisinin dövdüğü, sopalattığı veya hapsettiği kimselerin bizzat kendisinden kısas talep etmelerine, zayıf bedenli ve yaşlı bir adam olduğunu söyleyerek mazeret gösterdi. Halifelikten feragat etmesine dair taleplerine gelince bunu yapmayacağını ve Allah'ın kendisine giydirdiği bir gömleği üzerinden çıkarmayacağını, Muhammed ümmetini de birbirlerine saldıran kimseler olarak başsız bırakmayacağını, asilerin istedikleri beyinsiz kimseleri valiliklere atamayacağını söyledi. Zira bu beyinsiz kimseler, valiliklere atandığı takdirde düzensizliğin baş göstereceğini ve işlerin çığırından çıkacağını söyledi. Nitekim de onun zannettiği ve düşündüğü gibi kendisinden sonra düzen bozuldu. Ümmet fesada sürüklendi. Her taraf karma karışık oldu. Ayrıca valileri azledip onların istedikleri adamları vali olarak atadığı takdirde bundan sonra her hoşlanmadıkları valiyi azletmeleri, her hoşlandıkları ve istedikleri kimseyi de vali olarak atamaları gibi yanlış bir tatbikata gidileceğini söyledi ki, ona göre bunun da makul bir yanı yoktu. Onlara ayrıca şunu da söyledi:

— Vallahi, beni öldürürseniz benden sonra birbirinizi sevmezsiniz. Ve asla birleşemezsiniz. Benden sonra da düşmanlarınıza karşı birlik

olup savaşılamazsınız.

Hız. Osman böyle demekle doğruyu söylemişti. Allah ondan razı olsun.

İmam Ahmed b. Hanbel, Numan b. Beşir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Osman, bir mektup yazıp bana verdi. Aişe'ye götürmemi istedi. Ben de götürüp o mektubu Hız. Aişe'ye verdim. Hız. Aişe de Rasûlullah (s.a.v.)'ın Hız. Osman'a şöyle dediğini bana söyledi: “Doğrusu Cenâb-ı Allah sana bir gömlek giydirecektir. Eğer herhangi bir kimse o gömleğini çıkarmanı isterse sakın çıkarmayasın.” Rasûlullah (s.a.v.), bu sözü üç kez tekrarlamıştı.

Ben de dedim ki:

— Ey mü'minlerin annesi, bu hadisi şimdiye kadar niye söylemedin?

— Ey oğlum, vallahi ben bunu unutmuştum.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Hız. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.), bana dedi ki:

— Bana ashabımdan birini çağırın.

— Ebi Bekir'i mi çağırayım?

— Hayır.

— Ömer'i mi çağırayım?

— Hayır.

— Amcan oğlu Ali'yi mi çağırayım?

— Hayır.

— Osman'ı mı çağırayım?

— Evet.

Osman gelince Rasûlullah (s.a.v.), bana: “Buradan uzaklaş” dedi. Ve Osman'a eğilerek gizlice birşeyler söylemeye başladı. Ancak Osman'ın rengi değişti.»

Bu hadisin ravilerinden Ebu Sehle diyor ki: Osman kuşatıldığı zaman kendisine sorduk:

— Ey mü'minlerin emiri, seni korumak için asilerle savaşmayalım mı?

— Hayır! Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), bana birşeyler söylemiş ve benden söz almıştır. Ben o söz için sabredeceğim.»

Muhammed b. Aid ed-Dımaşkî, Ebu Sevr el-Fukaymî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hız. Osman'ın yanına geldim. Ben yanımdayken bir ara dışarı çıktım. Mısırlı asilerin geri geldiklerini gördüm. İçeri girip durumu Hız. Osman'a bildirdim. Bana:

— Onları nasıl buldun? diye sordu. Ben de:

— Yüzlerinde kötülük sezdim. Başlarında da İbn Adis el-Belevî vardı, dedim.

İbn Adis, Rasullullah (s.a.v.)'ın minberine çıkıp halka cuma namazını kıldırdı. Hutbesinde Hz. Osman'ı eleştirdi. Ben de namazdan sonra Osman'ın yanına gidip İbn Adis'in hutbesinde söylediklerini aktardım. Bunun üzerine Hz. Osman, şöyle dedi: "Vallahi İbn Adis, yalan söylemiştir. Ben İslâm'a giren ilk dört kişinin dördüncüsüyüm. Rasûlullah (s.a.v.), kızını bana nikahladı. O kızı vefat edince diğer kızını bana nikahladı. Ben ne cahiliye döneminde, ne de İslâmiyet döneminde asla zina yapmış ve hırsızlıkta bulunmuş değilim. Zina yapmadım. İslâm'a girdiğimden beri de dinimi başka bir dinle değiştirmek istemedim. Rasûlullah (s.a.v.)'la bey'at yaptığımından beri sağ elimi tenasül organıma sürmedim. Rasûlullah (s.a.v.)'ın zamanında Kur'ân'ı topladım. İslâm'a girişimden bu yana her cuma günü mutlaka bir köle azad ettim. Ama bir cumada azad edecek bir köle bulamazsam mutlaka diğer cumada iki köle azad etmişimdir."

İbn lühey'a'dan rivayet olunduğuna göre Hz. Osman o esnada: "Ben Rabbimin yanında on şeyi kendime sakladım." demiştir. Ve on on şeyi saymıştır.»

FASIL

Kuşatma, zilkade ayının sonlarından itibaren başlayıp zilhicce ayının onsekizine, cuma gününe kadar devam etti. Perşembe günü Hz. Osman, yanında bulunan ve sayıları 700'e varan Muhacirlerle Ensâra -ki, bunların arasında Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Hasan, Hüseyin, Mervan, Ebu Hüreyre ve bazı köleleri de vardı. Eğer isteseydi bunlar, kendisini asilere karşı koruyabilirlerdi- şöyle dedi:

"Üzerinde hakkım olan herkese yemin verdiriyorum, kalkıp evine gitsin."

O esnada Hz. Osman'ın yanında sahabelerin önde gelenleri ve oğulları da vardı ki, bunlar büyük bir kalabalık teşkil ediyordu. Ayrıca kendi kölelerine de: "Her kim kılıcını kınına sokarsa o özgürdür, hürriyetine kavuşmuştur." dedi. Evin içinde savaş ateşi sönmüş, hava soğumuş, ama dışarda iş şiddetlenmiş, savaş ateşi alevlenmişti. İçerde savaş ateşinin sönmesinin sebebi şuydu: Hz. Osman, ecelinin yaklaştığını gösteren bir rüya görmüştü. Ve Allah'ın emrine kavuşacağını ümid etmiş, ayrıca Rasûlullah (s.a.v.)'a da aşırı derecede özlem duymuştu. Allah'ın emrine teslim olmuştu ki, Adem oğullarının en hayırlısı kendisi olsun. Çünkü Adem oğullarından biri, kardeşi kendisini öldürmek istediği zaman kardeşine hitaben şöyle demişti: "Ben, hem benim hem de kendi günahını yüklenip cehennemliklerden olmanı isterim. Zalimlerin ceza-

sı işte budur.” (el-Mâide, 29.)

Rivayete göre Hz. Osman, asilerin hücumuna uğradığı zaman yanından çıkan en son kişi Hz. Ali'nin oğlu Hasan olmuştur. O zaman şehrin valisi de Abdullah b. Zübeyr'di. Allah onlardan razı olsun.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Rasûlullah (s.a.v.)'in vefatından sonra işte o muhasara gününde ve bir de Necretül-Haruri vak'asında silahını kuşanmıştır.

Ebu Cafer ed-Darî, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Hz. Osman sabah olunca halka şunu anlattı: Peygamber (s.a.v.)'i rüyamda gördüm. Bana: “Ey Osman, iftarını yanımızda aç.” dedi.

Hz. Osman, o gün oruç tuttu. Sabaha oruçlu olarak girdi ve aynı günde öldürdü.»

Seyf b. Ömer'in anlattığına göre Kesir b. Salt, Hz. Osman'ın yanına gidip şöyle demişti:

“Ey mü'minlerin emiri, oradan dışarı çık. Evinin önünde otur. İnsanlar senin yüzünü görsünler. Eğer böyle yaparsan sana saldırmaktan vaz geçerler.”

Kesir'in bu sözü üzerine Hz. Osman gülmüş ve şöyle demişti: “Ey Kesir, ben dün şöyle bir rüya gördüm: Allah'ın peygamberinin yanına vardım. Onun yanında Ebu Bekir'le Ömer de vardı. Bana : “Geri dön, ama yarın yanımızda iftarını açacaksın.” dedi. Allah'a yemin ederim ki, yarın güneş batmadan ben ahiretlik olacağım.” Bunun üzerine Sa'd ile Ebu Hüreyre silahlarını bırakıp Osman'ın yanına geldiler.”

Musa b. Ukbe, Kesir b. Salt'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Şehid edildiği günde Hz. Osman, öldürülmeden önce uykuya dalmış, sonra uyanıp, şöyle demişti:

“Eğer insanlar Osman bir kuruntuda bulundu demeselerdi, size bir şey anlatacaktım.”

Biz de kendisine: “Allah seni ıslah etsin, anlat. Biz başkalarının dediğini söylemeyiz” deyince anlatmaya başladı: “Ben rüyamda Rasûlullah (s.a.v.)'i gördüm. Bana: “Bizimle birlikte cuma namazını kılacaksınız.” dedi.»

İbn Ebî'd-Dünya, Kesir b. Salt'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kuşatma altında iken Osman'ın yanına gittim. Bana:

— Ey Kesir, bu gün mutlaka öldürüleceğimi biliyorum, dedi.

Ben de kendisine:

— Allah düşmanlarına karşı sana yardım edecektir ey mü'minlerin emiri, deyince o sözünü tekrarladı, ben de kendisine şöyle sordum:

— Bu gün sana birşey söylendi mi?

— Hayır, yalnız dün gece biraz uyukum kaçtı. Seher vakti biraz uykuya daldım. Rüyamda Rasûlullah (s.a.v.)'i, Ebu Bekir ve Ömer'i gördüm. Rasûlullah (s.a.v.), bana: “Ey Osman, yanımıza gel, bizden uzak durma,

seni bekliyoruz.” dedi. Hz. Osman, işte o gün şehid edildi.»

İbn Ebi'd-Dünya, Abdullah b. Selam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kuşatma altında iken kendisine selam vermek için Osman'ın yanına gittim, bana şöyle dedi:

— Merhaba ey kardeşim. Dün gece rüyamda Rasûlullah (s.a.v.)'ı şu ışıık penceresinde gördüm. Bana şöyle dedi:

— Ey Osman, seni kuşatma altına mı aldılar.

— Evet.

— Seni susuz mu bıraktılar?

— Evet.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), içinde su bulunan kovayı bana sarkıttı. Ben o sudan kana kana içtim. Şimdi dahi o suyun serinliğini memelerim ve omuzlarım arasında hissediyorum. Ben o suyu içtikten sonra Rasûlullah (s.a.v.), bana şöyle dedi:

— İstersen onlara karşı sana yardım edilir, istersen yanımızda iftarı açarsın. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında iftarımı açmayı tercih ettim. Osman o gün şehid edildi.»

Heysem b. Küleyb, Hz. Osman'ın zevcesi Naile binti Ferafise el-Kelbiye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Osman, öldürülmeden bir gün önce oruçluydu. İftar vakti asilerden içecek su istedi, vermediler ve: “Şu avlunuzda bulunan, içine çöpleri attığınız kuyudan iç” dediler. Osman, iftarını açmadı, evimizin bitişiğindeki taşlar üzerinde bir komşuyu seher vakti gördüm. Onlardan içecek su istedim, bana bir testi su verdiler, suyu Osman'a getirip: “İşte sana su getirdim” dedim. O da etrafa baktı, fecrin doğmuş olduğunu gördü ve: “Ben oruç tuttum.” dedi. Ben de kendisine: “Ne yedin, sana yiyecek veya içecek getiren bir kimse görmedim” deyince o şöyle cevap verdi: Rasûlullah (s.a.v.)'ın şu tavandaki delikten bana baktığını ve elinde bir kova su bulunduğunu gördüm. Bana: “İç ey Osman” dedi. Ben de o suyu kana kana içtim. Sonra: “Bir daha iç” deyince ben tekrar içtim, sonra bana şöyle dedi: “Halk seni protesto ediyor. Eğer onlarla savaşırsan zafer kazanırsın. Savaşmazsan, iftarını yanımızda açarsın.” İşte o gün yanına girdiler ve onu öldürdüler.»

Ebu Ya'lâ el-Musilî ile Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Hz. Osman'ın azadlısı Ebu Said'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«Hz. Osman, yirmi köle azad etti. Şalvar getirilmesini emretti. Onu giyinip uçkurunu sıkıca bağladı. Daha önce ne cahiye döneminde, ne de İslâmiyet döneminde öyle birşey giymiş değildi. Ve şöyle dedi:

“Rüyada Rasûlullah (s.a.v.)'la Ebu Bekir ve Ömer'i gördüm, bana: “Sabret, sen yarın iftarını yanımızda açacaksın.” dediler. Sonra Hz. Osman, mushafın getirilmesini istedi. Getirilen mushafı açıp okumaya başladı ve mushaf önündeyken öldürüldü.»

Ben dedim ki: Hz. Osman, o gün avret yerleri görünmesin diye şalvar giymişti. Çünkü o çok utangaç ve hayalî bir kimse idi. Peygamber (s.a.v.) in de ifade buyurduğu gibi gökteki melekler dahi ondan utanırlardı.

Getirilen mushaf önüne konuldu, açıp okumaya başladı, Aziz ve Celil olan Allah'ın yargısına teslim oldu. Asilerle savaştı. Taraftarlarının da asilerle savaşmamasını emretti. Taraftarlarına bu emri vermeseydi taraftarları onun düşmanlarını mağlub ederlerdi. Ama Cenâb-ı Allah'ın emri takdir edilen bir kaderdir.

Hişam, babası Urve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Osman, vasiyetini Zübeyr'e yaptı.

Esmâ, Alâ'nın babası Fadl'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Osman, öldürülünce hazinesini açtılar. Hazinesinde kilitli bir sandık buldular. Sandığı açtıklarında içinde bir hokka ve üzerinde şu ibarelerin yazıldığı bir mektup buldular: Bu Osman'ın vasiyetidir. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Affan oğlu Osman, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, onun birliğine ve ortaksızlığına, Muhammed'in de Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna, Cennet'in ve Cehennem'in hak olduğuna, Allah'ın kabirlerdeki kimseleri dirilteceğine, bunu, gelişinde şüphe bulunmayan bir günde yapacağına, Allah'ın, vaadini mutlaka yerine getireceğine şahadet eder. Osman, bu şahadet üzerine yaşamış, bu şahadet üzerine ölmüştür. Ve inşaallah, bu şahadet üzerine de ahirette dirilecektir.»

İbn Asakir'in rivayetine göre Hz. Osman, öldürüldüğü günde şöyle demiştir:

«Ölümün, şerefli şerefsiz hiç kimseyi bırakmadığını gördüm.

Bunların beldelerdeki sığınaklarını ve bolca yiyip içtikleri yerleri harap ettiğini gördüm.»

Hz. Osman yine şöyle demişti:

«Ölüm, kapıları kilitli olduğu halde kaledeki kimselere geceleyin baskın yapar.

Dağlara da yükseklerden gelip konar.»

HZ. OSMAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ

Halife b. Hayyat, Rebab'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Osman, beni Eşter'e gönderdi. Eşter'i onun yanına çağırdım. Gelen Eşter'e, Hz. Osman şöyle sordu:

— İnsanlar benden ne istiyorlar?

— Şu üç şeyden birini istiyorlar.

— Nedir o üç şey?

— Ya halifelikten feragat eder, onlara: “İşte yönetim sizin olsun, dilediğinizi seçin” dersin, yada kendilerine ceza verdiğin kimselerin sana misilleme yapmalarına imkan tanırsın. Eğer bunu yapmazsan burada toplanan halk seni öldürecektir.

— Halifelikten feragat etmemi istiyorlar. Ben, Allah'ın bana giydirdiği bir gömleği üzerimden çıkaracak değilim. Onların bana misilleme yapmak isteyişlerine gelince Allah'a yemin ederim ki ,siz beni öldürürseniz benden sonra birbirinizi asla sevemezsiniz ve hep bir araya gelip birlik oluşturmazsınız. Benden sonra düşmanlara karşı da birlikte yaşamazsınız.” Ravi diyor ki:

O esnada sinek gibi küçük bir adam gelip başını kapıdan içeri uzattı, sonra geri dönüp gitti. Ondan sonra Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, onüç kişiyle Hz. Osman'ın bulunduğu yere geldi. Sakalını tutup çekirtti. Çeneleri birbirine çarpılıp dişlerinden ses çıktı ve sonra şöyle dedi:

“Haydi Muaviye gelsin de seni kurtarsın, İbn Amir gelsin de seni kurtarsın, askeri birliklerin gelip seni kurtarsın.”

Onun böyle yapması üzerine Hz. Osman: “Ey kardeşimin oğlu, sakalımı bırak” dedi. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, Hz. Osman'ı öldürmedi, ama orada duran bir adama işaret etti. Adam eline hançer alıp geldi, Hz. Osman'ın başını yaraladı. Bu rivayeti nakledenlerden Hasen, Rebab'a şöyle sorduğunu naklediyor:

— Peki sonra ne oldu?

— Sonra hep birlikte onu vurmaya başladılar, nihayet onu öldürdüler.»

Seyf b. Ömer et-Temimî, Hz. Osman'ın zevcesi Naile ile birlikte bulunan ve Üsame b. Zeyd'in azadlısı olan Hansan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, gelip Osman'ın sakalından tuttu ve salladı. Elindeki bir kamayı Hz. Osman'ın boğazına sürdü. O da:

— Yavaş ol ey kardeşimin oğlu! Allah'a yemin ederim ki sen, babanın tutmadığı bir sakalı tuttun, dedi.

Bunun üzerine Muhammed, utanarak dönüp gitti. Kapıda asilerle karşılaştı. Onları uzun süre engelleyip geri dönmelerini istedi. Ne varki onlar, Muhammed'i mağlup edip içeri girdiler. Muhammed'de çekip gitti. Elinde uzun bir hurma dalı olan liderleri gelip Hz. Osman'ın yan başında durdu. Kafasına vurup yaraladı. Kafasından akan kan, mushafa damlayıp onu lekeledi. Sonra hep birlikte ona vurmaya başladılar. Bir adam gelip kılıcıyla Hz. Osman'ın göğsünü yaraladı. Hz. Osman'ın zevcesi Naile binti Ferfise el-Kelbiye de kendini Hz. Osman'ın üzerine atıp şöyle dedi:

— Ey Şeybe'nin kızı! Mü'minlerin emiri öldürülecek te sen bakacak mısın?

Böyle dedikten sonra kılıcı eline aldı, ama asilerden olan o katil, Naile'nin elini kopardı. Asiler evdeki eşyaları yağmalamaya başladılar. Bir adam, başı mushafın üzerinde bulunan Hz. Osman'ın yanına gelip başını tekmeledi ve mushaftan uzaklaştırdı. Sonra da şöyle dedi:

“Bugünkü kadar güzel bir kafir yüzü görmedim ve yine bu günkü kadar kıymetli bir kafir yatağı görmedim.” Ravinin anlattığına göre asiler Hz. Osman'ın evindeki herşeyi yağmalayıp götürdüler. Bardaklarına varıncaya kadar alıp götürmüşlerdi.»

Hafız İbn Asakir'in anlattığına göre Medineli Müslümanlar, Hz. Osman'ın evinden ayrılp gittiklerinde ve yanında aile efradın başkası kalmadığında asiler duvarlara tırmandılar. Evini ateşe verip içeri girdiler. Bunlar arasında sahabelerden ve sahabe oğullarından sadece Ebu Bekir'in oğlu Muhammed vardı. Asilerden bir kısmı, Muhammed'den önce içeri girip Hz. Osmanı vurup bayıltmışlardı. Kadınlar çağlık atınca asiler korkup dışarı çıkmışlar. Bu defa da Ebu Bekir'in oğlu Muhammed onun öldürüldüğünü zannederek içeri girmişti. Onun ayıldığını görünce Muhammed, şöyle demişti:

— Sen hangi dindensin ey ahmak?

— İslâm dinindenim ve ben ahmak da değilim. Aksine ben, mü'minlerin emiriyim.

— Allah'ın kitabını değiştirdin.

— Allah'ın kitabı ortadadır. Aramızda duruyor.

Bunun üzerine Muhammed ilerledi ve Hz. Osman'ın sakalını tutup şöyle dedi:

— Kıyamet gününde eğer: “Ey Rabbimiz! Biz yöneticilerimize ve büyüklere itaat etmiştik, fakat onlar bizi yoldan saptırdılar.” dersek bu sözümüz kabul edilmeyecektir. Böyle diyerek onu odanın içinden kaşıya doğru iteledi. Hz. Osman da ona şöyle dedi:

— Ey kardeşimin oğlu, senin baban benim sakalımı tutmazdı.

Mısırlılardan Kindeli olup eşek lakabıyla tanınan ve Ebu Raman künyesiyle çağrılan bir adam geldi. Katade, onun asıl adının Raman olduğunu söylerken başkaları onun asıl adının Ezrak Eşkar olduğunu söylemişlerdir. Adının Sudan B. Raman el-Muradî olduğuna dair bir rivayet de vardır. İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre o, şöyle demiştir:

“Hz. Osman'ın katili Esved b. Himran'dır. Esved, ona bir mızrak fırlatmıştı. Sonra eline bir yalın kılıç almış, bu kılıcı Hz. Osman'ın göğsüne vurmuş ve onu öldürmüştü. Sonra kılıcının keskin tarafını Hz. Osman'ın karnına dayamış, üzerine yüklenmiş ve onu öldürmüştü. Naile araya girmek istemiş. Fakat bu kılıç onun elini kesmişti. Allah ondan

(Naile) razı olsun.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, elindeki bir hançeri Hz. Osman'ın kulağına dürtmüş ve hançer onun boğazına değmişti. Sahih kavle göre Hz. Osman'ın katili, Muhammed'den başkasıdır. Muhammed, utanıp geri dönmüştü. Çünkü Hz. Osman, ona: "Sen, babanın saygı gösterdiği bir sakalı tutuyorsun." demiş. Muhammed de bundan utanıp yüzünü örtmüş geri dönmüş ve Osman'ı öldürmek isteyenlere karşı koymuşsa da bu karşı koymasının bir yararı olmamıştır. Neticede Allah'ın takdir ettiği iş yerine getirilmiştir. Bu Levh-i Mahfuzda yazılı bir kaderdi.

İbn Asakir'den rivayet olunduğuna göre Kinane b. Bişr, Hz. Osman'ın alına demir bir çubukla vurmuş, Hz. Osman yüz üstü yere düşmüş, Suvdan b. Himran el-Muradî de bundan sonra gelip onu öldürmüştü. Amr b. Hamka gelince o da Hz. Osman'ın üzerine atılmış, göğsü üzerine oturmuştu. O esnada Hz. Osman, son nefesini vermekteydi. Amr, ona dokuz darbe vurup: "Bu darbelerin üçü Allah için, altısı da kalbimde ona beslediğim kin içindir." demişti.

Taberanî, Hz. Osman'ın kılıççısının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ensâr'dan bir adam, Hz. Osman'ın yanına girdi. Hz. Osman, ona:

— Geri dön ey kardeşimin oğlu, sen benim katilim değilsin. Beni öldürmeyeceksin, dedi. Adam da:

— Sen bunu nereden biliyorsun? diye sorunca Hz. Osman, ona şu cevabı verdi:

— Zira doğumunun yedinci gününde seni Peygamber (s.a.v.)'e getirdiler. O da senin damağına birşey sürdü ve senin için bereket duası yaptı.

Sonra Ensâr'dan başka bir adam, Hz. Osman'ın yanına girdi. Hz. Osman, ona da aynı şeyleri söyledi. Onun ardı sıra Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, Hz. Osman'ın yanına girdi. Hz. Osman ona:

— Sen benim katilimsin, dedi. Muhammed de:

— Bunu nereden biliyorsun ey ihtiyar bunak? diye sorunca Hz. Osman, ona şu cevabı verdi:

— Çünkü doğumunun yedinci gününde damağına birşeyler sürmesi ve senin için bereket duası yapması maksadıyla seni Rasûlullah (s.a.v.)'a getirdiler. Sen onun üzerine pislemiştin.

Hz. Osman'ın böyle demesi üzerine Muhammed, onun göğsünün üzerine sıçradı, sakalını tuttu ve elindeki hançerle kafasına vurdu.

Bu, gerçekten garip bir hadistir ve münkerlik içermektedir. Başka rivayetlerde anlatıldığına göre Hz. Osman'ın kafasından akan kanın ilk damlaları, önünde bulunan Kur'ân-ı Kerimin şu ayeti üzerine düşmüştür:

"Onlara karşı sana Allah yetecektir. O, iştir ve bilir." (el-Bakara, 137.)

Rivayet olunduğuna göre asiler, Hz. Osman'ın yanına girdiklerinde o, Kur'ân-ı Kerim okumakta olup yukarıdaki ayete ulaşmıştır. Bu, doğruluktan uzak bir rivayet değildir. Çünkü o, mushaf-ı şerifi önüne koymuş olup okumaktaydı.

İbn Asakir'den rivayet olunduğuna göre Hz. Osman, vurulurken: "Bismillahi tevekkeltü alallahi" demiş, vücudundan kan damlayınca da: "Sübhane'llahi'l Azim" demiştir.

İbn Cerir tarihinde der ki: Mısırlılar, Mısır valisine gönderilen mektubu ulağın üzerinde yakaladılar. Mektupta Mısırlı asilerin bir kısmının öldürülmesi, bir kısmının asılması, bir kısmının ise el ve ayaklarının kesilmesi emrediliyordu. Bu mektubu Mervan b. Hakem, Hz. Osman'ın ağzından uydurup yazmıştı. Ve aşağıdaki şu ayet-i kerimeyi kendine dayanak edinmişti.

"Allah ve peygamberleriyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuğa uğraşanların cezası öldürülmek veya asılmak yahut çapraz olarak el ve ayakları kesilmek ya da yerlerinden sürülmektir. Bu onlara dünyada bir rezilliktir. Onlara ahirette büyük azap vardır." (el-Mâide, 33.)

Mervan'a göre Hz. Osman'a baş kaldıran bu asiler, yeryüzünde fesat çıkaran kimselerdendiler. Şüphesiz öyleydiler ama onun Hz. Osman adına ve bilgisi dışında mektup yazması, mührünü kullanması ve bu mektubu onun devesine bindirdiği bir kölesiyle göndermesi doğru değildi. Hele Hz. Osman'la Mısırlılar arasında barış yapılmasından ve Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i Mısır'a vali tayin edeceğine söz vermesinden sonra yapmaya hiç hakkı yoktur. Mısırlılar, aralarında yapılan anlaşmanın aksine bu mektubu Hz. Osman'ın kölesi üzerinde yakaladıklarında bunu Hz. Osman'ın yazıp gönderdiğini zannettiler ve bunu büyük bir suç saydılar. İçlerinde daha önceden ona karşı besledikleri kin sebebiyle Medine'ye tekrar döndüler. Mektubu sahabelerin önde gelenlerine gösterdiler. Bu hususta başkaları da bu Mısırlı asilere yardımcı oldu. Öyle ki, bazı sahabeler, bu mektubu Hz. Osman'ın yazıp gönderdiğini zannettiler. Durum Hz. Osman'a anlatıldığı zaman o sahabelerin önde gelenleriyle Mısırlı asilerin bulunduğu bir topluluk huzurunda yüce Allah'a yemin ederek bu mektubu kendisinin yazmadığını ve yazdırmadığını, bu hususta bilgisinin olmadığını söyledi. Gerçekten de o doğru sözlü iyi bir insandı. Asiler ona:

— İyi ama bu mektubun altında senin mührün var. Buna ne dersin? diye sorduklarında Hz. Osman:

— Kişinin yazısı taklid edilebilir, haberi olmadan mührü kullanılabilir, dedi.

— Fakat mektubu götüren senin kölendi ve devene binmişti, demeleri üzerine Hz. Osman:

— Allah'a yemin ederim ki, benim bundan hiç haberim yoktu, diye

kendini savundu.

— Eğer sen bu mektubu yazmışsan bize karşı hainlik yapmışsın. Eğer yazmamışsan ve başkaları senin adına yamışlarsa senin de bundan bilgin yoksa demek ki sen aciz kalmışsın. Senin gibi biri halifelğe layık olamaz. Ya hainsin, ya da acizsin, dediler. Aslında bütün bu söyledikleri her türlü varsayıma karşı geçersizdi. Çünkü onun söz konusu mektubu yazmış olduğu var sayılırsa -ki hakikatte yazmamıştır- bunun ona bir zararı olmaz. Çünkü o İslâm ümmetinin menfaatinı gözeterek kendisine başkaldıran asilerin gücünü kırmak ve onları ortadan yok etmek istemiştir. Bunu bu şekilde uygun görmüştür.

Mektubun yazılmasından bilgisinin olmayışına gelince bu hususta ona nasıl acizlik isnad edilebilir?

Kendisinin haberi olmadan kendisi adına mektup yazılmış, bunda onun acizliği söz konusu değildir. O, Rasûlullah gibi masum yani hiç hata yapmayan bir kimse değildi. Aksine onun hata yapması da gafil kalması da kendisinden beklenen normal durumlardır. Allah, ondan razı olsun.

Şu asi ve cahil başkaldırcılara gelince onlar hain ve zorba kimselerdi. Zalim ve iftiracı idiler. Bu yüzden kuşatmayı sıkıştırdılar. Ona baskı yaptılar. Kendisine yiyecek ve su getirilmesine engel oldular. Mescide çıkmasına müsaade vermediler. Ölümle tehdit ettiler. Bu sebepten Hz. Osman, onlara hitap etmek mecburiyetini hissetti. Kimse arsasını vermezken kendisi arsa satın alıp mescide katarak mescidi genişlettiğini söyledi. Suyu ,Müslümanlardan men edildiği halde Rume kuyusunu satın alıp Müslümanlara vakfettiğini söyledi. Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittiğini söyledi:

“Allah'tan başka ilah bulunmadığına şahadet eden Müslüman bir kimsenin kanı ancak üç sebepten biri ile helal olur: Bir canı öldüren kimsenin kanı helal olur. Başından nikah geçip zina yapan kimsenin kanı helal olur. Cemaattan ayrılıp dinini terkeden kimsenin kanı helal olur.”

Hız. Osman, kimseyi öldürmediğini, imana girdikten sonra irtidat etmediğini, ne cahiliye nede İslâmiyet döneminde zina yapmadığını, hatta Rasûlullah (s.a.v.)'la bey'at yaptıktan sonra sağ elini tenasül organına değdirmediğini anlattı. Sonra onların Allah'a, Rasûlüne ve kendilerinden olan emir sahiplerine itaat etmelerini sağlayacağı umuduyla fazilet ve menkıbelerini anlattı. Ama onlar asiliklerini sürdürdüler. Düşmanlıktan vazgeçmediler. Onun yanındaki kimselerin dışarı çıkmalarına engel oldular. İş zorlaştı. Hareket alanı daraldı. Hız. Osman'ın yanındaki su tükendi. Müslümanlardan imdat dileyip su istedi. Hız. Ali, bizzat bu iş için yardıma koştu. Bir kırba su alıp asi ve cahillerden küfürler işite işite suyu Hız. Osman'a ulaştırdı. Asiler, onun bineğini ürküttü-

ler, kötü sözler söylediler. Hz. Ali, onları azarladı. Sonra onlara şöyle dedi:

“Allah’a yemin ederim ki Farslar ve Rumlar, sizin bu adama yaptığınızı yapmazlar. Allah’a yemin ederim ki, onlar savaşta esir tutarlar ama esirlerine yedirip içirirler.”

İsyancılar, Hz. Ali’nin Hz. Osman’a su götürme isteğini kabul etmediler. O da öfkesinden başındaki sarığı çıkarıp ortaya fırlattı.

Rasûlullah (s.a.v.)’ın zevcesi ve mü’minlerin annesi Ümmü Habibe de katırına binip hizmetçileri ve maiyetindeki kimselerle birlikte Hz. Osman’ın evine geldiğinde isyancılar onu durdurup:

— Niçin buraya geldin? diye sormuşlar, o da şu cevabı vermişti:

— Osman’ın yanında Ümeyye oğullarının öksüz ve dulları için vasiyetler vardır. Ben bu vasiyetleri ona hatırlatmak istedim de geldim. İsyancılar, onun bu gerekçesini yalanladılar. Ona şiddetle karşı koydular. Hakaret ettiler. Katırının bağını kestiler. Neredeyse düşecek gibi oldu, ama kendini toparladı. Başkaları yardımına gelmeselerdi öldürülecek gibi idi. Bineğini tutup götürdüler. Gerçekten de büyük bir olay meydana gelmişti. Hz. Osman ile ailesinin içecek suyu kalmamıştı. Ancak geceleyin Amr b. Hazm ailesi, onlara gizlice su ulaştırdılar. Doğrusu biz Allah’a aidiz ve ona dönücüleriz.

Bu hadise meydana geldiğinde insanlar, cidden bunu büyük bir musibet sayarak evlerine kapandılar. Hac vakti geldi. Mü’minlerin annesi Hz. Aişe, bu senede hacca gitmek üzere yola çıktı. Kendisine:

— Medine’de kalman daha faydalı olur. Belki şu asiler senden çekinirler, denildiğinde o şu cevabı verdi:

— Kendilerine düşüncelerimi açıkladığım takdirde Ümmü Habibe’ye yaptıkları gibi bana da eziyet etmelerinden korkarım.

Böyle dedikten sonra Hz. Aişe yola çıktı. Hz. Osman, bu senede kendi yerine insanlara haccettirmesi için Abdullah b. Abbas’ı görevlendirdi. Abdullah b. Abbas, ona:

— Senin kapında durup seni savunmam hacdan daha faziletlidir, deyince Hz. Osman, onu zorlayıp hacca gönderdi. O da gidip bu görevi ifa etti.

Hz. Osman’ın evinin çevresindeki kuşatma devam etti. Nihayet teşrik günleri de gelip geçti. Bir kısım insanlar hacdan döndüler. İnsanların selamette oldukları haber verildi. Asilere de hacca gitmiş olan kimselerin Medine’ye dönmek üzere olup kendilerini mü’minlerin emirinin çevresinden kovup uzaklaştıracaklarına dair haber verildi. Ayrıca Muaviye’nin Habib b. Mesleme komutasında bir orduyu, Abdullah b. Sa’d b. Ebi Serh’in de Muaviye b. Hadic komutasında başka bir orduyu, Kûfelilerin de Ka’ka b. Amr komutasında bir orduyu asilere karşı Medine’ye gönderdikleri haberi geldi. Bu haberleri alan asiler kuşatmayı sık-

laştırdılar. İşi azıttılar.

İnsanların çoğunun hacda bulunmaları ve Medine'deki insanların sayılarının azlığını fırsat bilerek Hz. Osman'ın evini çembere aldılar. Kuşatmayı daralttılar, kapısını yaktılar. Amr b. Hazm ve diğer komşularının duvarlarından tırmanarak Hz. Osman'ın evine girmeye çabalandılar. İnsanlar, Hz. Osman'ı olanca güçleriyle savundular. Kapısının önünde şiddetli çarpışmalar cereyan etti. Mübareze yaptılar. Çarpışmalar cereyan etti. Çarpışırken Recez bahrinden şiirler okudular. Ebu Hüreyre de çarpışırken: "Bu günde çarpışma güzel oldu." diyordu. Hz. Osman'ın evinde bulunanlardan bazıları öldürülürken, o facir ve asilerden de bazıları öldürüldüler. Abdullah b. Zübeyr çok yara aldı. Hz. Ali'nin oğlu Hasan, Mervan b. Hakem ve diğerleri de yaralandılar. Mervan b. Hakem'in boyun damarlarından biri kesildi, ölünceye kadar boynu eğri olarak yaşadı. Ziyad b. Nuaym el-Fihri, Muğire b. Ahnes b. Şurayk ve Niyar b. Abdullah el-Eslemî gibi Hz. Osman'ın arkadaşlarının belli başlıları bu çarpışmalarda hazır bulundular.

Anlatıldığına göre Hz. Osman'ın bu arkadaşları hezimete uğradılar. Sonra geri döndüler. Hz. Osman, bu durumu görünce ısrarla insanlara evlerine geri dönmelerini söyledi. Onlar da geri dönüp gittiler. Yanında aile efradından başka kimse kalmamıştı. Asiler kapıdan içeri girdiler. Duvarlardan tırmanıp avluya atlayanlar da oldu. Hz. Osman, namaza durdu. Tâ-Hâ sûresini okumaya başladı. Hızlı Kur'an okuyan bir kimseydi. Tâ-Hâ sûresini insanlar kavgada iken okudu. Kapı yanmış, kapı yanındaki odanın tavanı da yanmıştı. Yangının beytü'l-mala sıçramasından korktular. Bundan sonra Hz. Osman, namazını tamamlamış, oturmuş, mushafı önüne koymuş ve şu ayeti okumaya başlamıştı:

"İnsanlar onlara: "Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar. Onlardan korkun." dediler. Bu, onların imanını artırdı da: "Allah bize yeter, o ne güzel Vekildir." dediler. (Âl-i İmrân, 173.)

Hz. Osman'ın yanına giren ilk adam, kendisine kara ölüm denen kimse idi. Hz. Osman'ın bağzını şiddetle sıktı. Hz. Osman, bayıldı ve nefesi boğazında titremeye başladı. Kara ölüm, onu bu halde görünce öldüğünü zannederek bıraktı. Sonra Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, içeri girdi. Sakahını tutup salladı ve sonra dışarı çıktı. Arkasından bir başkası içeri girdi, elinde kılıcı vardı. Hz. Osman'a vurdu. Hz. Osman, elini kılıca karşı siper yaptı, eli kesildi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre eli koptu. Ancak Hz. Osman, eline kılıçla vurulduğu zaman: "Valla-hi bu, Kur'an'ın Mufasssal sûresini yazan ilk eldir." demişti. Vücudundan akan kanın ilk damlası önünde bulunan mushafın şu ayetinin üzerine düşmüştü:

"Onlara karşı sana Allah yetecektir." Daha sonra kılıcını çekmiş bir adam içeri girdi. Hz. Osman'ın zevcesi Naile, onun karşısına dikildi.

Adamın kılıcının tuttu. Fakat adam kılıcını onun elinden çekince Naile'nin parmakları kesildi. Bundan sonra o adam kılıcını keskin tarafını Hz. Osman'ın karnına dayayıp bastırdı.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Gafiki b. Harb, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'den sonra Hz. Osman'ın üzerine hücum etti. Elindeki bir demirle ona vurdu. Önünde duran mushafı tekmeledi. Mushaf dönüp Hz. Osman'ın önünde durdu. Vücudundan akan kanlardan mushafın üzerine döküldü. Daha sonra Sudan b. Himran, kılıcıyla Hz. Osmanın üzerine geldi. Naile, ona engel olmaya çalıştı. Parmakları kesildi. Arkasını dönüp giderken Sudan, Naile'nin arkasına eliyle vurdu ve: "Arkası çok büyük" dedi. Sonra vurup Hz. Osman'ı öldürdü. Hz. Osman'ın kölesi de gelip Sudan'ı öldürdü. Katere adında bir başkası da gelip bu köleyi öldürdü.

İbn Cerir'in anlattığına göre bu asi ve katiller, Hz. Osman'ı öldürdükten sonra başını koparmak istediklerinde kadınlar çığlık atıp yüzlerine tokat vurmuşlardı. Bu kadınlar arasında Hz. Osman'ın zevceleri Naile ile Ümmü Benin ve kızları vardı. Kadınların çığlık atıp yüzlerini tokatlamaları üzerine İbn Adis: "Bırakın bırakın" demiş ve asiler de Hz. Osman'ın başını koparmaktan vaz geçmişlerdi. Sonra bu günahkar ve asiler, Hz. Osman'ın evindeki eşyaları yağmalamışlar ve aralarından biri : "Onu öldürmek bize helal olurda malı mı helal olmaz, diye bağırırmıştı. Evdeki eşyayı yağmaladıktan sonra dışarı çıkmışlar. Kapıyı, Hz. Osman'ın ve beraberindeki iki maktülün üzerine kilitlenmişlerdi. Dışarı çıkıp evin sahanlığına vardıklarında Hz. Osman'ın kölesi, Kate-re'nin üzerine sıçrayıp onu öldürmüştü. Gördükleri her şeyi alıp götürüyorlardı. Hatta Kelsum et-Tecibî, Naile'nin entarisini dahi almış götürmüştü. Hz. Osman'ın bir kölesi de Kelsum'u vurup öldürmüştü. Ama bu köle de başkası tarafından öldürülmüştü. Sonra Medineliler: "Ey ahali! Beytül'-mala koşun. Bu asiler sizden önce beytül'-malı ele geçirmesinler." diye birbirlerine seslendiler. Beytül'-malın bekçileri de bunu işitince: "Ey millet! Beytül'-malı kurtarın. Çünkü bu kimseler, doğru konuşmadılar. Amaçları iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak değilmiş. İddia ettikleri şeylerin aslı yokmuş, bunlar sadece mal ve dünyalık için ayaklanmışlardır" diye seslendiler. Fakat Medineliler, bunlara karşı dayanamadılar. Yenildiler, asiler gelip beytül'-maldaki herşeyi alıp götürdüler. O zaman beytül'-malda gerçekten çok şey vardı.

FASIL

Bu büyük hadise ve çirkin olay meydana geldiğinde insanlar, çaresiz kaldılar. Bunun büyük bir musibet olduğunu anladılar. O cahil asilerin çoğu da yaptıklarına pişman oldular. Kendilerinin Hz. Musa zama-

nında puta tapan ve Allah tarafından Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan zalimlere benzediklerini gördüler. Ayet-i kerime Cenâb-ı Allah, o buzağıya tapanlardan şöyle söz ediyordu:

"Elleri boğründe, çaresiz kalıp kendilerinin sapıtmış olduklarını görünce:

"Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, and olsun ki mahvoluruz" dediler." (el-A'raf, 149.)

Medine'den çıkmış olan Zübeyr'e Hz. Osman'ın öldürülüş haberi ulaşınca: "İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun" dedi, sonra Hz. Osman'a rahmet diledi. Öldürenlerin pişman olduklarını duyuncada: "Kahrolsunlar" dedi ve şu ayeti okudu:

"Çekişip dururlarken kendilerini yakalayacak bir tek çığlığı beklerler. O zaman, artık ne vasiyet edebilirler, ne de ailelerine dönebilirler." (Yâsin, 49-50.)

Hz. Ali de, Hz. Osman'ın öldürülüş haberini duyunca ona rahmet diledi. Ve katillerin pişman olduklarını duyunca da şu ayeti okudu: "İki yüzlülerin durumu insana: "İnkâr et" deyip, insan da inkâr edince: "Doğrusu ben senden uzağım; âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." diyen şeytanın durumu gibidir. (el-Haşr, 16.)

Sa'd b. Ebi Vakkas Hz. Osman'ın öldürülüşünü duyunca ona mağfi-ret ve rahmet dileyip katilleri hakkında şu ayeti okudu. "Ey Muham-med! "Size, amelce en çok kayıpta bulunanları haber verelim mi?" de. Dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir, Oysa onlar, güzel iş yaptıklarını sanıyorlardı." (el-Kehf, 103-104.)

Bu ayeti okuduktan sonra Sa'd: "Allah'ım, katilleri pişman et. Sonra azap ile yakala." dedi.

Seleften bazıları Allah adına yemin ederek Hz. Osman'ı öldürenlerin tamamının öldürüldüklerini söylemişlerdir.

Katillerin tamamının öldürülmeleri gerekirdi. Bunun bazı sebepleri vardı. Bu sebeplerden biri, Sa'd'ın yaptığı duadır ki, bu dua müstecab olmuştu. Nitekim bu sahih hadiste de sabittir. Bazılarının anlattıklarına göre katillerden her biri delirdikten sonra öldürülmüştür.

Vakidî dedi ki: Hz. Osman'ın katili Kinane b. Bişr b. Attab et-Tecibî idi. Manzur b. Seyyar el-Ferazî'nin karısı şöyle diyordu: "Biz, hac için yola çıktık. Osman'ın öldürüldüğünden haberimiz yoktu. Merc mıntıkasına geldiğimizde geceleyin bir adamın şöyle bir şarkı okuduğunu işittik: "Haberiniz olsun, insanların en hayırlısı üç günden sonra Mısır'dan gelen Tecibi tarafından öldürülecektir."

Hacdan dönen kimseler, Medine'ye vardıklarında Osman'ın öldürüldüğünü gördüler. Bunun üzerine insanlar, Ebu Talib oğlu Ali'ye bey'at ettiler. Hz. Osman'ın ölüm haberi Rasûlullah (s.a.v.)'ın hacdan dönen zevcelerine yolda ulaştığında onlar. Mekke'ye tekrar döndüler.

Orada dört ay kadar kaldılar. Nitekim bu husus ileride de anlatılacaktır.

FASIL

Meşhur rivayeti göre Hz. Osman'ın, evinde kuşatma altında tutulması kırk gün kadar sürmüştür. Başka bir rivayete göre ise kırk kusur gün sürmüştür. Şa'bî'nin ifadesine göre onun kuşatma altında tutulması, yirmiiki gece sürmüştür. Sonra cuma günü öldürmüştür ki, bu hususta ihtilaf yoktur.

Seyf b. Ömer, üstadlarından naklederek şöyle demiştir: "Hz. Osman, cuma günün son saatinde öldürüldü." Mus'ab b. Umeyr ile diğerleri de bu hususta kesin ifade kullanarak Hz. Osman'ın cuma gününün son saatinde öldürüldüğünü ifade etmişlerdir. Başkalarının ifadesine göre gündüz kuşluk vaktinde öldürülmüştür ki, bu akla daha yakındır. Yani Hz. Osman, zilhicce ayının onsekizinci gecesinde öldürülmüştür ki, meşhur rivayet te budur. Teşrik günlerinde öldürülmüş olduğuna dair zayıf bir rivayet vardır.

Zühri'nin ifadesine göre Hz. Osman, teşrik günlerinde öldürülmüştür. Bazıları onun zilhicce ayının üçüncü gününde cuma gününde öldürüldüğünü söylemişlerdir. Kurban bayramının birinci gününde öldürülmüş olduğuna dair zayıf bir rivayet te vardır.

Hz. Osman'ın halifeliği oniki seneden oniki güneşik bir süre devam etmiştir. Çünkü ona hicretin yirmidördüncü senesinin muharrem ayının başında bey'at edilmişti. Öldürülürken sekseniki yaşını geçmişti.

Salih b. Keysan'ın ifadesine göre Hz. Osman, sekseniki yaşında öldürülmüştür ki, meşhur olan rivayet te budur. Seksendört yaşında öldürüldüğüne dair zayıf bir rivayette vardır. Katade'nin ifadesine göre Hz. Osman seksensekiz yada doksan yaşında öldürülmüştür. Katade'nin ifadesine göre Hz. Osman, yetmişbeş yaşında öldürülmüştür ki, bu cidde gariptir. Seyf b. Ömer'den nakledilen bir rivayet daha vardır ki, bu daha gariptir. Buna göre Hz. Osman, altmışüç yaşında öldürülmüştür. Allah ondan razı olsun.

Hz. Osman'ın mezarına gelince, onun Baki doğusundaki Haşşi Kevkeb'e defnedildiği hususunda ihtilaf yoktur. Emeviler zamanında mezarının üzerine büyük bir kubbe yapılmıştır ki, bu kubbe günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

İmam Malik dedi ki: "Duyduğuma göre Osman, Haşşi Kevkeb'de bulunan mezarının yerine uğradığında: Buraya salih bir adam defnedilecektir, demiştir."

İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Osman, öldürüldükten sonra cenazesi üç gün bekletilmiş, sonra defnedilmiştir.

Ben derim ki: İnsanlar, Hz. Ali'ye bey'at yapmakla meşgul oldukları için cenazesi bekletilmişti. Bey'at işi tamamladıktan sonra Hz. Osman'ın cenazesi defnedildi. Başka bir rivayette anlatıldığına göre cenazesi iki gece bekletilmiş, sonra defnedilmiştir. Bir başka rivayette anlatıldığına göre cenazesi aynı gece defnedilmiştir. Defnedilişi akşam namazı ile yatışı arasında gizlice yapılmıştır. Çünkü asilerden korkuluyordu. Bir rivayette anlatıldığına göre onun defnedilmesi için asilerin bazı reislerinden izin alınmıştır.

* Onu, sahabelerden az sayıda birkaç kişi alıp mezarına götürüp defnetmişlerdi ki, bu sahabelerden bazıları şunlardı: Hakim b. Hizam, Hüveylid b. Abdil Uzza, Ebu Cehm b. Hüzeyfe, Niyar b. Mükrim el-Eslemî, Cübeyr b. Mu'tim, Zeyd b. Sabit, Ka'b b. Malik, Talha, Zübeyr ve Ebu Talib oğlu Ali. Ayrıca Hz. Osman'ın bazı arkadaşlarıyla hanımları da cenaze merasiminde hazır bulunmuşlardı. Hanımlarından Naile ile Ümmü Benin binti Utbe b. Husayn ve bazı çocuklar bu nerasime katılmışlardı.

Vakidî ile Seyf b. Ömer et-Temimî'den nakledilen bir rivayette anlatıldığına göre cenazesini yıkadıktan ve kefenledikten sonra bir kapı üzerine koyup mezarlığa götürmüşlerdir. Bazıları onun yıkanmadığını ve kefenlenmediğini iddia etmişlerdir ki, sahih olan birinci rivayettir. Cenaze namazını Cübeyr b. Mu'tim kıldırması. Zübeyr b. Avvam veya Hakim b. Hizam veya Mervan b. Hakem veya Misver b. Mahreme'nin kıldırması olduğuna dair rivayetler de vardır. Bazı asiler cenazesine saldırmışlar, onu taşlamak ve tabutundan yere atmak istemişlerdi. Deyri Sin'deki Yahudi mezarlığına defn edilmesini istemişlerdi. Nihayet Hz. Ali, bazı adamları onlara göndererek onları bu teşebbüsten vazgeçirtmişti. Cenazesini Hakim b. Hizam taşıyordu. Mervan b. Hakem'in veya Misver b. Mahreme'nin veya Ebu Cehm b. Hüzeyfe'nin veya Niyar b. Mükrim'in veya Cübeyr b. Mu'tim'in taşıdığına dair rivayetler vardır.

Vakidî'nin anlattığına göre cenaze musallaya konulduğunda bazı Ensâr, Osman'ın cenaze namazının kılınmaması gerektiğini söylemişler. Ebu Cehm b. Hüzeyfe de: "Onu, üzerine namaz kılmaksızın defnedin. Çünkü onun namazını Allah ve melekleri kılmışlardır." demişlerdi. Sonra bazıları Hz. Osman'ın Baki mezarlığına defnedilmemesini, onu duvarın gerisine defn etmek gerektiğini söylediler ve onu Baki mezarlığının doğusunda bulunan bazı hurma ağaçlarının altına defnettiler.

Vakidî'nin rivayetine göre Hz. Osman'ın cenazesi, namaz için musallaya konulduğunda Umeyr b. Dabi onun üzerine atılmış ve kaburga kemiklerinden birini kırıp: "Dabi kabilesinde bir adamı hapse attın ve ölünceye kadar onu hapiste tuttu." demişti.

Daha sonra Haccac, Umeyr b. Dabi'yi öldürmüştü. Buharî, "Tarih" adlı eserinde Muhammed b. Sirin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, Ka'be'yi tevaf ediyordum. Bir adamın: Allah'ım, beni bağışla

ama bağışlayacağını da sanmıyorum” dediğini işittim. ona:

— Ey Allah’ın kulu, senin dediğin gibi diyen başka bir adam görmedim ve işitmedim, deyinca adam şöyle cevap verdi:

— Ben, imkan bulursam Osman’ın yüzünü tokatlayacağıma dair Allah’a söz vermiştim. Osman’ın evde musalla üzerine konulduğunda insanlar gelip namazını kılmaya başladılar. Ben de namazını kılacakmışım gibi içeri girdim. Boş bir yer gördüm. O esnada yüzünün ve sakalının üzerindeki örtüyü kaldırıp yüzünü tokatladım ama sağ elim kuru-du.

Ibn Sirin: “O adamın elinin bir ağaç parçası gibi kurumuş olduğunu gördüm” demiştir.»

Daha sonra evde öldürülen Hz. Osman’ın, Sabih ve Necih adlı kölelerinin cenazeleri çıkarıldı. Bunlar da Haşşı Kevkeb denen yerde Hz. Osman’ın yanı başına defnedildiler. Bir rivayette anlatıldığına göre asiler, bunların defn edilmelerine imkan vermemişlerdir. Hatta cenazelerini ayaklarından tutup yerde sürüyerek döşeme taşlarının üzerine atmışlar, köpekler onların cesetlerini yemişlerdi. Muaviye, emirliği zamanında Osman’ın mezarına itina göstermiş, mezarı ile Baki mezarlığı arasına duvar çekmiş ve insanlara ölülerini Hz. Osman’ın mezarının çevresine defnetmelerini emretmişti. Böylece mezar Müslümanların mezarlarıyla birleşsin.

HZ. OSMAN’IN EVSAFI

Hz. Osman, güzel yüzlü, ince tenli, büyük sakallı, orta boylu, iri mafsallı bir kimse olup omuzlarının arasındaki mesafe genişti. Gür saçlı, güzel ağızlı olup esmer tenliydi. Bir rivayette anlatıldığına göre yüzünde çiçek hastalığından izler vardı. Allah ondan razı olsun.

Zühri’den rivayet olunduğuna göre Hz. Osman, güzel yüzlü, güzel ağızlı, orta boylu ve ayak araları geniş bir kimse idi. Saçına ve sakalına safran sürerdi. Dişlerini altın telle bağlamıştı. Bileklerine kıldan örme şeyler geçirmişti.

Vakidi, Abdullah b. Utbe’nin oğlu Ubeydullah’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman, vefat ettiği zaman hazine darının yanında üç buçuk milyon dirhem ve yüz bin dinar vardı. Bütün bu paralar yağmalanıp götürüldü. Rabaza’da 1000 devesi vardı. Eris kuyusu, Hayber hurmalığı ve Vadi’l-Kura’da da 200.000 dinarı vardı. Rume kuyusu da ona aitti. Bu kuyuyu Peygamber (s.a.v.) hayatta iken satın almış ve Allah yolunda vakfetmişti.

FASIL

A’miş, Hüzeyfe’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Fitnelerin ilki, Osman’ın öldürülmesidir. Sonuncusu da Deccal’in fitnesidir.”

Hafız b. Asakir, Hüzeyfe’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Fitnelerin ilki, Osman’ın öldürülmesidir. Sonuncusu da Deccel’in ortaya çıkmasıdır. Nefsim kudret elinde bulunan Allah’a yemin ederim ki, bir kişinin kalbinde Osman’ın öldürülmesinden dolayı bir miskal ağırlığınca sevinç varsa, o kişi Deccal’a yetişirse kendisine tabi olmadan ölmeyecektir. Eğer hayatta kavuşmazsa mezarında da olsa Deccal’a iman edecektir.”

Ebu Bekir b. Ebi’d-Dünya, Hüzeyfe b. Yeman’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Allah’ım, eğer Affan oğlu Osman’ın öldürülmesi hayırlıysa benim bu hayırda bir payım yok. Eğer şerli ise ben bu şerden uzağım. Allah’a yemin ederim ki, eğer onun öldürülmesi hayır olsaydı bu hayır sayesinde insanlar süt sağıp içerlerdi. Eğer Osman’ın öldürülmesi şer ise -ki öyledir- bu şer sebebiyle kan akıtılacak ve emilecektir.” Buharî, bunu sahihinde nakletmiştir.

Muhammed b. Aiz dedi ki: Ölüm döşeğinde yatmakta olana Hüzeyfe b. Yeman’ın yanında bir dostu vardı. Bu dostu, Hüzeyfe’nin karısına gizlice bir şeyler fısıldıyordu. Hüzeyfe, gözlerini açıp onlara ne fısıldadıklarını sordu. Onlar da “Hayır” diye cevap verdiler. Hüzeyfe:

— Benden gizli bir şey konuşuyorsunuz ki hayır değildir, diye karşılık verince adam:

— Osman’ın öldürülmesinden bahsediyoruz, dedi. Bunun üzerine Hüzeyfe: “İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun” deyip sözünü şöyle sürdürdü: “Allah’ım, doğrusu ben bu işten uzağım. Eğer bu işe katılanlar için Osman’ın öldürülmesi hayırlı ise -ki öyle değildir- ben bundan uzağım. Eğer bu işe katılanlar için Osman’ın öldürülmesi şer ise -ki öyledir- Ben bundan uzağım. Ey Osman, bugün kalpler değişti. Fitneleri benden uzakta tutan Allah’a hamd olsun ki bu fitnelerin komutanları ve önderleri kaba, haşin ve günahkar kimselerdir.

Hasan b. Urfe, Ebu Musa el-Eş’arî’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Eğer Osman’ın öldürülmesi bir hidayet olsaydı, Muhammed ümmeti bu hidayet sayesinde süt sağıp içerdi. Ama onun öldürülmesi sapıklık oldu ve bu yüzden Muhammed Ümmeti kan sağdı.”

Muhammed b. Sa’d, Zehdem el-Cürmi’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: İbn Abbas hutbe irad edip şöyle dedi: “Eğer insanlar, Osman’ın kanını talep etmez ve onun kan davasını gütmezlerse, gökten üzerlerine taş yağar.»

A'meş, Sabit b. Ubeyd b. Ebi Cafer el-Ensârî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Osman öldürüldüğü zaman mescitte oturmakta olan Ali'nin yanına vardım. Başına siyah bir sarık sarmıştı. Ona: "Osman öldürüldü." dedim. O da: "Onu öldürenler zamanın sonuna dek kahrolsunlar." diye karşılık verdi.»

Ebu'l-Kasım el-Begavî, İbn Ebi Leyla'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mescidin kapısında ya da zeytin yağı sıkılan yerdeki taşların yanında Hz. Ali'nin sesini yükselterek şöyle dediğini işittim." Allah'ım, Osman'ın öldürülmesi ile alakam olmadığını sana arz ediyorum. Ben bu işten uzağım.»

Ebu Aliye'den rivayet olunduğuna göre Hz. Ali, öldürülmesinden sonra Hz. Osman'ın evine gelmiş, cenazesinin üzerine kapanıp ağlamaya başlamıştı. Öyle ki, orada bulunanlar onun da Osman'ın peşine takılıp gideceğini (öleceğini) zannettiler.

Sevrî, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Osman'ın öldürüldüğü gün Ali şöyle dedi: "Vallahi ben öldürmedim, öldürülmesini de emr etmedim. Ama mağlup edildim."

Habib b. Ebu Aliye, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali dedi ki: "İnsanlar isterlerse Makam-ı İbrahim'in yanında Allah'a yemin ederim ki, Osman'ı öldürmedim ve öldürülmesini de emretmedim. Asileri bu işten men ettim ama onlar bana karşı geldiler. Emrimi dinlemediler, derim."

Muhammed b. Yunus el-Kedimî, Kays b. Abbad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Cemal savaşında Ali'nin şöyle dediğini işittim: "Allah'ım, Osman'ın öldürülmesiyle ilgim olmadığını sana arz ediyorum.. Ben bu işten uzağım. Osman'ın öldürüldüğü gün aklım başımdan gitti. Kendimi ayıpladım. İnsanlar bey'at için bana geldiklerinde ben şöyle dedim: Yemin ederim ki ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın: "Ben, meleklerin kendisinden utandıkları bir adamdan utanırım." dediği adamın katilleri olan kimselerle bey'atlaşmaktan utanırım. Ben cenazesi yerde olup henüz defnedilmemişken Osman'dan sonra insanların bey'atlarını kabul etmekten Allah'a karşı utanırım." Ben, böyle dedikten sonra bey'at için gelenler geri dönüp gittiler. Osman defnedildikten sonra insanlar tekrar gelip benimle bey'atlaşmak istediler. Ben de dedim ki: "Allah'ım, daha önce yaptığım şeyden ötürü senden korkuyorum." Bundan sonra bana bir azim geldi. Ve cemaatle bey'atlaştım. Bana emirü'l-mü'minin di-

ye hitap ettikleri zaman kalbim param paça oldu. Bundan nefret ettiğim için sustum.”

Hiz. Ali'nin, Hiz. Osman'ın öldürölmesiyle alakası olmadığına dair beyanları, çeşitli rivayetlerle nakledilmiştir ki, Hafız Ebu'l-Kasım b. Asakir, bu rivayetleri toplamış ve buna itina göstermiştir. Hiz. Ali, hutbelerinde ve diğer konuşmalarında Hiz. Osman'ı kendisinin öldürmediğine, öldürölmesini emretmediğine, bu komploya karışmadığına ve buna rıza göstermediğine, aksine asileri bundan sakındırdığına, ama sakındırmasına kulak vermediklerine yemin etmiştir. Bu ifadeleri, kesinlik ifade eden yollarla bize hadis imamları tarafından nakledilmiştir. Hamd ve minnet Allah'adır. Yine birkaç yolla rivayet olunduğına göre Hiz. Ali'nin şöyle dediğı sabittir: “Ben ve Osman, Cenâb-ı Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerden olmayı ümid ediyorum:

“Biz, onların gönüllerinde olan kini çıkardık, artık onlar sedirler üzerinde karşılıklı oturan kardeşlerdir.” (el-Hicr, 47.)

Yine Hiz. Ali'den gelen birkaç rivayette sabit olduğuna göre o, bu konuyla ilgili olarak şu ayeti kerimeyi okumuştur:

“İnananlara ve yararlı iş işleyenlere, -sakınırlar, inanırlar, yararlı işler işlerler, sonra haramdan sakınıp inanırlar ve sonra isyandan sakınıp iyilik yaparlarsa- daha önceleri tatmış olduklarından dolayı bir sorumluluk yoktur. Allah iyi davrananları sever.” (el-Mâide, 93.)

Bir rivayette sabit olduğuna göre Hiz. Ali şöyle demiştir: “Osman (r.a.), bizim en hayırlımızdı. Dostluk ve akrabalık bağlarını en fazla gözetelimizdi. En hayırlımızdı. En temizimizdi. Aziz ve Celil olan Rabbe karşı en takvalı olanımızdı.”

Yakup b. Süfyan, Umeyr b. Radî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, hutbe okudu. Hariciler ve asiler, onun hutbesini engellemeye çalıştılar. Sözü nü kesmek mecburiyetinde kaldı. Minberden inip şöyle dedi:

“Benimle Osman'ın misali; biri kırmızı, biri beyaz biri de siyah olan üç sığra benzer. Bunlar bir ormanda bir arslanla beraber diler. Arslan bu sığırlardan birini yemek istediğı zaman diğer iki sığır ona engel oluyorlardı. Bir ara arslan, siyah ve kırmızı sığra dedi ki:

— Şu beyaz sığır, şu ormanda bizi rezil rüsvay etti. Bırakın da onu yiyeyim! Siyah sığırla kırmızı sığır arslana müsaade ettiler. Arslan da beyaz sığrı yedi.

Sonra arslan, siyah ve kırmızı sığırdan birini yemek istediğı zaman diğer sığır ona engel oldu. Bunun üzerine arslan kırmızı sığra dedi ki:

— Şu siyah sığır var ya doğrusu o, şu ormanda bizi rezil rüsvay etti. Bak ben ve sen'aynı renkteniz. Aramıza girme de siyah sığrı yiyeyim. Kırmızı sığır aradan çekildi. Arslan da siyah sığrı yedi. Sonra dönüp kırmızı sığra:

— Doğrusu seni de yiyeceğim, deyince, kırmızı sığır, dedi ki:

— Bırak da üç çğlık atayım.

— At bakalım

— Dikkat et ki ben, beyaz sığırı yediğin gün sana karşı ona yardım etmiş olsaydım, üçümüzü de yiyemezdin.

Bu misali anlattıktan sonra Ali, şöyle dedi: “Doğrusu Osman’ın öldürüldüğü gün gevşek davrandım. Eğer ona yardım etmiş olsaydım, za-yıf düşmezdim.” Hz. Ali, bu sözünü üç kez tekrarladı.

İbn Asakir, Said b. Müseyyeb’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Osman zamanında bir kadın beytü’l-mal’a gelir, çuvalını dol-durur ve: “Allah’ım, bu malın yerini doldur. Allah’ım malın yerine başka bir mal koy” derdi.»

Hz. Osman, öldürüldüğü zaman Hassan b. Sabit şöyle dedi:

“Değiştir, dediniz. Bunun yerine size fazla değil de eksik verildi ve alevler gibi tutuşan bir savaş verildi.

Köle, cariyeye ve altın yerine size eski püskü elbiseler verildi. Çünkü siz intikam aldınız.”

Beni Saide’nin kardeşi olup Bedir gazvesine katılan ve Hz. Os-man’ın yanında yer alanlardan biri olan Ebu Hamid, Hz. Osman’ın öl-dürülmesi zamanında şöyle demiştir: “Vallahi biz, Osman’ın öldürül-mesini istemedik. Onun öldürüleceğini de sanmıyorduk. İşin bu kadar kızışacağını sanmıyorduk. Allah’ım, ben, bu, şu ve şu işi yapmamaya (hanımla cinsel ilişkide bulunmamaya) ve gülmemeye yemin ettim.”

Muhammed b. Sa’d, Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ben kendimi, Ömer’i ve kızkardeşini İslâm üzere sağlam bir ze-minde biliyorum. Eğer Affan’ın oğlu Osman’a bu yaptıklarınızı bir kim-se protesto edecek olursa bu, yapılması gereken bir iştir.”

Muhammed b. Aiz, Abdurrahman b. Cübeyr’in şöyle dediğini riva-yet etmiştir:

«Abdullah b. Selam, bir adamın bir başkasına şöyle dediğini işitti: “Affan oğlu Osman öldürüldü. Ama onun hakkında iki keçi daha boy-nuzlaşmadı” İbn Selam da adamın bu sözüne şöyle karşılık verdi:

“Evet, doğru söyledin. Osman’ın öldürülmesi hususunda sığırlarla keçiler boynuzlaşmadılar. Ama bu hususta adamlar silahla birbirine gi-reşeceklerdir. Allah’a yemin ederim ki, bu hususta henüz doğmamış olup babalarının bellerinde duran kavimlerle savaşacağız.”

Lays, Tavus’tan naklederek İbn Selam’ın şöyle dediğini rivayet et-miştir: “Kıyamet gününde Osman, kendisini öldürenler ve bu hususta kendisine yardım etmeyen kimselerle davalasacaktır.”

Ebu Abdillâh el-Muhamilî, Ebu Bekre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

« Osman'ın öldürülme hareketine katılmaktansa gökten yere düşmeyi tercih ederim.»

Ebu Ya'lâ, Ebu Meryem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben Kûfe'de bulunuyordum. Ali'nin oğlu Hasan, kalkıp bir hutbe irad etti. Hutbesinde şöyle dedi:

“Ey insanlar! dün gece hayret verici bir rüya gördüm. Kutlu ve yüce Allah ,Arş'ın üzerindeydi. Rasûlullah (s.a.v.) gelip Arş-ı Alâ'nın direklerinden birinin yanında durdu. Ebu Bekir de gelip elini Rasûlullah (s.a.v.)'ın omuzu üzerine koydu. Sonra Ömer de gelip elini Rasûlullah (s.a.v.)'ın diğer omuzu üzerine koydu. Bunlardan sonra Osman, kesik başı elinde olarak geldi ve şöyle dedi:

— Ya Rab, beni niçin öldürdüklerini kullarına sor.

Bundan sonra gökteki iki oluktan yere kan akmaya başladı.

Hiz. Hasan'ın böyle konuşması üzerine orada bulunan kimseler ,Hz. Ali'ye şöyle sordular:

— Hasan neler anlatıyor, görmüyor musun?

— O, gördüğünü anlatıyor.

Ebu Ya'lâ, Hiz. Ali'nin oğlu Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Ben gördüğüm bir rüyadan sonra artık savaşacak değilim. Arş-ı Alâ'yı gördüm. Rasûlullah (s.a.v.), Arş-ı Alâ'ya tutunmuştu. Ebu Bekir de gelip elini Rasûlullah (s.a.v.)'ın omuzu üzerine koydu. Ömer de gelip elini onun diğer omuzu üzerine koydu. Osman da elini ömer'in omuzu üzerine koymuştu. Arkalarından bir kanın aktığını gördüm. Bu nedir? diye sordum.” “Osman'ın kanıdır. Allah, bu kanın davasını güdüyor.” dediler.

Müslim b. İbrahim, Zeyd b. Sovhan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman ,öldürüldüğü zaman kalpler birbirlerinden kaçıp nefret ettiler. Nefsim ,kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, birbirinden kaçıp nefret eden bu kalpler kıyamet gününe kadar birbirlerine ısınmayacaklardır.”

Muhammed b. Sirin, Hiz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Kaptan suyu emercesine Osman'ı emdiniz. Sonra onu öldürdünüz. Öyle mi?”

Haiife b. Hayyat, Hiz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Sizin kırbaçlanmanıza kızdım, Osman'ın kılıçla vurmasına kızmadım. Onu o kadar ayıplayıp knadınız ki, günahsız hale getirdiniz. Suçsuz hale getirdiniz. Sonra onu öldürdünüz.”

Ebu Muaviye, Mesruk'tan rivayet etti ki, Osman öldürüldüğü zaman Hiz. Aişe şöyle demiştir: “Onu kirden arınmış bir elbise haline getir-

diniz. Sonra öldürdünüz. Sonra onu getirip koç boğazlar gibi boğazladınız, öyle değil mi?”

Yanında duran Mesruk, Hz. Aişe'ye şöyle karşılık verdi:

— Bu senin işindir. Sen insanlara mektuplar yazarak ona baş kaldırmalarını istedin.

— Mü'minlerin kendisine iman ettiği kafirlerin kendisini inkar ettiği, Allah'a yemin ederim ki ben, şu meclise gelip oturuncaya kadar herhangi bir kimseye bu hususta beyaz kağıt üzerine siyah yazı yazmış, mektup göndermiş değilim.”

A'meş dedi ki: “Halk, Hz. Aişe'nin adına asilere bu hususta mektup göndermiş olduğunu düşünüyordu.”

Bu ve benzeri ifadelerden de anlaşılacağı gibi asiler ve Hariciler -Allah onları kahretsin- sahabeler adına beldelere ve şehirlere mektuplar yazarak insanları Hz. Osman'la savaşmaya teşvik etmiş, kışkırtmışlardır. Nitekim bununla ilgili açıklamayı önceki sayfalarda vermiştik. Hamd ve minnet Allah'adır.

Ebu Davud et-Teyalisi, Talk b. Hassan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman öldürüldü. Biz, Muhammed (s.a.v.)'in sahabeleri arasına dağıldık. Gidip onlara Osman'ın öldürülmesi hakkındaki fikirlerini sorduk. Hz. Aişe'nin bu hususta şöyle dediğini işittim: “Osman, haksız yere öldürüldü. Allah onun katillerine lanet etsin.”

Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman'ın öldürüldüğünü duyunca Ümmü Süleym şöyle dedi: “Allah ona rahmet etsin. Fakat insanlar, Osman'dan sonra sadece kan sağacaklardır.”

Bu konuda tabii imamlarının çok sözleri vardır. O sözleri burada nakledersek konu uzayacaktır. Mesela, Hz. Osman'ı öldürmekten dönen heyeti gördüğü zaman Ebu Müslim el-Holanî, onlara şöyle demiştir: “Siz Semud kavmi gibsiniz. Veya günahınız onlarınkinden daha büyüktür. Siz Semud kavminin beldelerine uğramadınız mı?

— Evet.

— Sizin de onlar gibi olduğunuza şahadet ederim.

Zira Allah'ın halifesi, Allah'ın Semud kavmine gönderdiği devesinden elbette ki daha kıymetlidir.”

İbn Aliye, Hasan Basrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Eğer Osman'ın öldürülmesi bir hidayet olsa -ki öyle değildir- bu sa-yede Muhammed ümmeti süt sağacaktı. Ama onun öldürülmesi hidayet değil, aksine sapıklıktır. Bu yüzden Muhammed ümmeti kan sağdı.

” Ebu Cafer el-Bakır şöyle demiştir: “Osman, haksız yere öldürüldü.”

HZ. OSMAN İÇİN SÖYLENEN MERSİYELERDEN BAZILARI

Mücalid, Şa'bî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: Osman için söylenen mersiyele arasında Ka'b b. Malik'inki kadar güzel bir mersiye duymuş değilim:

“Elini savaştan çekti, sonra kapısını üzerine kilitledi. Allah'ın, durumlardan habersiz olmadığına inandı. Hane halkına şöyle dedi: “Asi-lerle savaşmayın.”

Allah, savaşmayan herkesi affetsin. Nasılmış? Birbirlerine sıkı bağlarla bağlı olmalarından sonra koptular. Allah, aralarına düşmanlık ve kin döktü.

Osman'dan sonra görmedin mi ki, hayır ve iyilik, halkın arasından deve kuşu sürüleri gibi çekilip gitti.”

Seyf b. Ömer, bu beyitlerin Ebu Muğire Ahnes b. Şureyk'e ait olduğunu söylemiştir.

Yine Seyf b. Ömer'in rivayetine göre Hassan b. Sabit de şöyle bir mersiye okumuştur:

“Din kardeşimden ne istediniz? Allah'ın eli, o kuru cilt üzerinde mübarek oldu.

Allah'ın dostunu, evinin içinde öldürdünüz. Doğru olmayan haksız bir iş yaptınız.

Aranızda Allah'ın zimmetine riayet etmediniz mi? Muhammed'in ahdine vefa göstermediniz mi ki böyle yaptınız?

Osman sizin aranızda bela ve mihnet geçirmiş, doğru sözlü bir kimse değil miydi? Her türlü hadisede en vefakarınız değil miydi?

Doğru yolda ve doğru sözlü olan Osman'ı öldürmek üzere sözleşen kimselerin elleri güç bulmasın ve muzaffer olmasın.”

İbn Cerir'in rivayetine göre Hassan b. Sabit, Hz. Osman'ın ölümü için şu mersiye de okumuştur:

“Her kim katışıksız bir ölümü görmekten hoşlanıyorsa, arslanlar yatağı olan Osman'ın evine gelsin.

Osman'ın boğazında bal vardı.

Ama yanaklarının üzerine tokat vurdular.

Onun beyazlığı bedenlerimizi ziynetlendirmişti.

Alnında siyah ve beyaz saç telleri bulunan,

Ve secde izinden dolayı parlayan,

Geceleri tesbihat yapıp Kur'ân okuyarak,
 Vaktini geçiren Osman'ı kuşluk vakti öldürdüler.
 Anam ve çocukları size feda olsun.
 Sıkıntılı zamanlarda sabretmek bazen fayda verir.
 Biz, yurdumuzdan ayrılp Şam diyarına gelmeye razı olduk.
 Emire ve buradaki kardeşlerimize razı olduk.

Ben -onlar hazır da olsalar gaipte de olsalar- hayatta olduğum ve
 Hassan adını taşıdığım sürece onlardanım.

Yakın zamanda onların yurtlarında,
 "Allahu ekber ey Osman'ın intikamı" denildiğini işiteceksiniz.
 Keşke kuşlar bana Ali ile Osman'ın,
 Durumunun ne olduğunu haber verseler."

Hassan, Hz. Osman için yazdığı başka bir mersiyesinde de şöyle de-
 mişti:

İbn Ervan'ın evi Osman'sız gecelediğinde,
 Kapılardan biri yere düşmüş, diğeri yıkılıp yanmıştı.
 Örfe muhalefet eden taşkın kimse orada aradığını bulurdu.
 Şeref ve asalet o evdeydi. Ey insanlar! İçinizdekini açığa vurun.
 Doğruyu söyleyin. Allah katında doğru ile yalan aynı değildir"

Ferazdak da şöyle bir mersiye söylemişti:

"Halifelik, Medinelilerin elinden çıkıp gitti,
 Onları terk etti. Çünkü onlar, hidayetden başka bir yola koyuldular.
 Halifelik layık olduğu kimselere,
 Yani halifelige varis olan kimselerin yanına gitti.
 Onların eline geçti. Zira Cenâb-ı Allah,
 Onların Osman'a karşı haksızlık ettiklerini gördü.
 Onun kanını haksız yere masiyet için akıttılar.
 Onlar hidayet bulmasınlar, bu taşkınlıklarından dolayı,
 Onlar hangi kanı akıttılar, biliyorlar mı?"

Deve çobanı en-Nümeyrî de Hz. Osman için şu mersiyei söylemişti:

"Allah'a tevekkülde bulunan vefakar ve iyi huylu kimsenin,
 Yanına akşamleyin izinsiz olarak girdiler.
 O, Muhammed'in dostu ve doğru sözlü veziri idi.
 O, toprağa göçen üç hayırlı kimsenin (Rasûlullah, Ebu Bekir ve
 Ömer) dördüncüsü idi.

FASIL

Medine de büyük sahabelerden bir topluluk bulunduğu halde Hz. Osman nasıl öldürüldü? diye sorulacak olursa buna birkaç yönden cevap vermek mümkündür:

1— Sahabelerin çoğu hatta büyük çoğunluğu veya tamamı için bu noktaya varacağını tahmin etmiyordu. Çünkü asi gruplar, bizzat Hz. Osman'ı öldürmeye kasetmiyorlar, aksine ondan üç şeyden birini yapmasını istiyorlardı.

a— Halifelikten vazgeçmek.

b— Mervan b. Hakem'i kendilerine teslim etmek.

c— Veya onu öldürmek.

İnsanlar, Hz. Osman'ın Mervan'ı onlara teslim edeceğini ümid ediyorlardı. Yahut halifelikten vazgeçer ve bu büyük sıkıntıdan kurtulur, diyorlardı. Fakat öldürüleceğini hiç kimse tahmin etmiyordu. Zaten asiler de işi bu dereceye vardırıp onu öldürme cesaretini gösteremiyorlardı. Ama nihayet olanlar oldu. Doğrusunu Allah bilir.

2— Sahabeler, Hz. Osman'ı kuvvetle savundular ama isyan şiddetlenince Hz. Osman, sahabelerin asilerle savaşmamalarını, kılıçlarını kınlarına sokmalarını emretti. Onlar da bu emri yerine getirdiler. Bundan sonra asiler, amaçlarına ulaşma imkanı buldular. Bununla birlikte yine hiç kimse, Hz. Osman'ın öldürüleceğini sanmamıştı.

3— Medinelilerin çoğu hac dolayısıyla Mekke'ye gittiklerinden ve Medine'de nüfus azaldığından asiler bu fırsatı ganimet bildiler. Diğer şehirlerden de Hz. Osman için gönderilen takviye birlikler henüz Medine'ye ulaşmamışlardı. Fakat gelmeleri yakındı. Asiler —Allah onları kahretsin— fırsatı ganimet bilip Hz. Osman'ı öldürdüler.

4— Asiler, 2000 kişi kadardılar. Belki de Medineliler de bu sayıda savaşçı yoktu. Çünkü insanların çoğu, diğer şehirlere ve sınırlara gitmişlerdi. Yine de sahabelerin büyük bir çoğunluğu bu fitne dışında kalmış ve evlerine kapanmışlardı. Mescide gelen sahabeler de ancak kılıçlarını yanlarına alarak ve bellerine bağlayarak mescide geliyorlardı. Asiler, Hz. Osman'ın evini çembere almışlardı. Sahabeler bu asileri oradan uzaklaştırmak isteselerdi bile bunu yapamazlardı. Sahabelerin büyükleri, oğullarını Hz. Osman'ın evine gönderip onu savunmuşlardı ki diğer şehirlerdeki takviye birlikleri o esnada Medine'ye ulaşsınlar. Fakat beklenmedik bir anda asiler, Hz. Osman'ın evine girme imkanını buldular. Kapısını yaktılar, duvardan tırmanarak evinin içine girdiler ve onu öldürdüler.

Bazı kimselerin anlattıkları gibi sahabelerin bir kısmının Hz. Osman'ı asilere teslim etmiş oldukları ve onun öldürülmesine razı oldukları haberi asılsızdır. Herhangi bir sahabenin, Hz. Osman'ın öldürülmesi-

ne rıza gösterdiğine dair haber sahih değildir. Aksine hepsi de bu hadiseden dolayı öfkelenmişler ve katillere sövmüşlerdi. Ancak Ammar b. Yasir, Muhammed b. Ebu Bekir, Amr b. Hamk gibi bazı sahabeler, Hz. Osman'ın halifelikten vazgeçmesini arzulamışlardı.

İbn Asakir'in rivayetine göre Ömer b. Abdülaziz, Hz. Osman'ın gaileli zamanında evinin yanında bulunan Sehm b. Haneş el-Ezdî'yi Deyr-i Sem'an'a çağırması ve ona Hz. Osman'ın öldürülüşünü sormuş, o da özetle şöyle demiştir: Abdullah b. Sebe'nin taraftarlarından olan Mısır heyeti, Hz. Osman'ın yanına gelmişti. Hz. Osman, onlara çeşitli armağanlar vererek gönüllerini almış, onlar da geri dönmüşlerdi. Sonra aniden Medine'ye hücum etmişler, Hz. Osman'ın sabah ya da öğle namazına gitmek için evinden çıktığını görünce çakıl taşları ile ona saldırmışlardı. O da evine geri dönmüştü. Beraberinde Ebu Hüreyre, Zübeyr'in oğlu Abdullah, Talha, Mervan ve Muğire b. Ahnes'ten oluşan bir heyet vardı. Bu Mısırlı grup, Hz. Osman'ın evinin etrafında dolaşmaya başlamışlardı. Hz. Osman, ne yapacağını yanındaki heyete sormuş, heyettekilerden Abdullah b. Zübeyr, ona şu teklifte bulunmuştu:

"Ey mü'minlerin emiri! Şu üç şeyden birini yapmanı teklif ediyorum:

a— Ya umre için ihrama girersin. Böylece kanımız onlara haram olur.

b— Ya da seninle birlikte Muaviye'nin yanına Şam'a gideriz.

c— Veya bu asi gruba karşı çıkar ve Cenâb-ı Allah'a bizimle onların arasında hükmünü verinceye kadar kılıçla savaşırız. Biz hak yoldayız, onlarsa batıl yoldadırlar."

Abdullah b. Zübeyr'in bu teklifine karşı Hz. Osman, şu cevabı verdi: "Bahsettiğin umre ihramına girsek bile bu asiler şimdi de ihram halinde de, ihramdan sonra da bizi sapık kimseler olarak görmektedirler ki, bunun bize bir faydası olmaz. Şam'a gitmemizi söylüyorsun. Oysa ben bu asiler arasından korkak bir kimse olarak çıkıp Şam'a gitmekten utanırım. Şamlılar, beni bu halde görmesinler. Kafirler de böyle yaptığımızı işitmesinler. Savaşmaya gelince, ben, Cenâb-ı Allah'ın karşısına benim sebebimle bir fincan kan akıtılmış olmaksızın çıkmayı istiyorum."

Sehl b. Haneş el-Ezdî, sözüne devamla şöyle diyor:

"Sonra Hz. Osman'la birlikte o gün sabah namazını kıldık. Namazı tamamladıktan sonra Osman, cemaata dönüp şöyle dedi:

«Ben bu gece Ebu Bekir'le Ömer'in yanına gelip bana şöyle dediklerini gördüm: "Ey Osman, oruç tut, yarın bizim yanımızda iftarını açacaksın." Şahid olun ben bugün oruç tuttum. Allah'a, ahiret gününe iman eden kimselerin, yanımdan salimen çıkmalarını ve kimseye ilişmemelerini rica ediyorum."

Biz de dedik ki:

— Ey mü'minlerin emiri! Eğer senin yanından çıkarsak onların bize saldırmayacaklarından emin değiliz. İzin ver de senin yanında bulunalım. Seni ve aileni bu asilere karşı koruyalım.” Bundan sonra Osman emir verdi. Evin kapıları açıldı. Mushaf-ı şerif'in getirilmesini istedi. Getirilen mushafın üzerine kapandı. Yanında da zevceleri Naile binti Ferafise ile Şeybenin kızı vardı. Yanına ilk giren kişi, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed oldu. Muhammed, onun sakalını tutup çekti. Hz. Osman, ona hitaben şöyle dedi:

“Ey kardeşimin oğlu, sakalımı bırak. Allah'a yemin ederim ki, baban bundan daha küçük bir hareketi bile bana yapmaktan çekinirdi.”

Bunun üzerine Muhammed utandı. Evden çıkıp gitti. Asilere: “Osman'ı sizin için uyardım.” dedi. Hz. Osman da sakalından çekilen telleri toplayıp zevcelerinden birine verdi. Sonra Rumman b. Sevdan isminde kısa boylu siyahi bir adam içeri girdi. Elinde sivri bir demir vardı. Hz. Osman'a yönelip şöyle dedi:

— Ey bunak ihtiyar! Sen hangi dindensin?

— Ben bunak ihtiyar değilim. Aksine Affan oğlu Osman'ım. İbrahim'in dinindenim, hanif dinine mensub bir Müslümanım, müşriklerden değilim.

— Yalan söylüyorsun.

Böyle dedikten sonra Rumman, elindeki sivri uçlu demir çubukla Hz. Osman'ın sağ yanağına vurdu, Hz. Osman da yere düştü ve öldü. İri cüsseli olan zevcesi Naile gelip Osman'ı elbisesinin içine aldı. Üzerine kapandı, diğer zevcesi binti Şeybe gelip Hz. Osman'ın açıkta kalan cesedinin üzerine kapandı. O esnada yalın kılıç bir Mısırlı içeri girip şöyle dedi:”

Vallahi Osman'ın burnunu keseceğim. «Hz. Osman'ın zevcesi ona karşı koydu. Onunla çarpıştı. Nihayet Mısırlı adam, Hz. Osman'ın zevcesinin gömleğini arkadan yırttı. Sırtına baktı. Bu durumda Hz. Osman'ı ele geçiremeyince kılıcını, zevcesinin kulağının arkasına ve omuzuna vurdu. Kadın, kılıcı eliyle tutunca parmakları kesildi. Hemen Hz. Osman'ın siyahi kölesine hitaben:

— Ey Rebah! Beni şu adama karşı koru, diye bağırdı.

Rebahta gelip Mısırlı saldırganı vurup öldürdü. Aile efradı ortaya çıkıp kendilerini savunmak için asilerle savaştılar. Muğire b. Ahnes öldürüldü. Mervan yaralandı. Akşam olunca dedik ki: “Eğer Osman'ı bu halde sabaha kadar yalnız başına bırakırsak asiler gelip ona işkence ederler. Vücudunun organlarını keserler.”

Böyle dedikten sonra gece cenazeyi alıp Baki-i Garkad'a götürdük. Gece karanlığı bizi asilere karşı korudu. Asilerden korkmuştuk. Neredeyse onlardan ötürü korkup dağılacaktık. Fakat o esnada asiler tarafından biri bize şöyle seslendi: “Korkmayın. İşinize devam edin. Biz, Os-

man'ın cenazesinde sizinle birlikte hazır bulunmak için geldik." Ebu Hubeys'in ifadesine göre bu gelenler Allah'ın melekleriydiler. Hz. Osman'ı defnettikten sonra aynı gece Şam'a doğru yola koyulup kaçtık. Vâdîl-Kurâ'da Habib b. Mesleme komutasında Hz. Osman'a yardıma gelen askeri birlikle karşılaştık. Hz. Osman'ın öldürüldüğünü ve defnedildiğini onlara bildirdik.»

Ebu Ömer b. Abdi'l-Ber dedi ki: "Hz. Osman'ı Haşş-ı Kevkeb denen yere defnettiler. Hz. Osman, o araziye satın almış ve Baki mezarlığına eklemişti. Seleften birine Hz. Osman'ın durumunu sormuşlar, o da güzel bir cevap vermişti: "Hz. Osman, iyilik severlerin emiridir. Facirler tarafından öldürülmüştür. Yardımsız bırakanlar tarafından yardımsız kalmıştır. Destekleyenlerin de yardımına mazhar olmuştur."

Şeyhimiz Ebu Adillah ez-Zehebî, Hz. Osman'ın biyografisini ve faziletlerini anlatırken şöyle demiştir: "Onu öldürenler veya asileri ona karşı kışkırtanlar, onu öldürterek kendisini Allah'ın affına ve rahmetine mazhar kılmışlardır. Onu yardımsız bırakanlara gelince, onlar da yardımsız kalıp terk edildiler. Ve sıkıntılı bir geçimle karşılaştılar. Hz. Osman'dan sonra yönetim onun naibi olan Muaviye ile oğullarına geçti. Sonra da veziri Mervan'a ve onun sekiz çocuğuna intikal etti. Faziletli ve İslâm'a ilk girenlerden biri olmasına rağmen onun hayatını uzun görüp ondan usandılar. Amcazadelerinden olanlar, onlara seksen küsur sene hükmettiler. Aslında hüküm yüce ve büyük olan Allah'ındır."

HZ. OSMAN'IN FAZİLETİ İLE İLGİLİ BAZI HADİSLER

O, Osman b. Affan b. Ebu'l-As b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galip b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane b. Hüzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Maad b. Adnan Ebu Amr (ve Ebu Abdillah) el-Kureşi el-Ümevî'dir.

Mü'minlerin emiriydi. İki nur sahibi anlamına gelen "zinnureyn" ünvanına sahipti. Hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret etmişti. Rasûlullah (s.a.v.)'ın iki kızıyla evlenmişti. Anasının adı Erva binti Küreyz b. Rebia b. Abdi Şems idi. Erva'nın annesi de Ümmü Hakim (Beyda) binti Abdülmüttalib'dir. Bu kadın, Rasûlullah (s.a.v.)'ın halası idi. Hz. Osman, Cennet'le müjdelenen on sahabeden ve Hz. Ömer'in vefatını müteakip halife seçimi için teşkil edilen şura meclisindeki altı üyeden ve sonunda diğerlerinin ferağatı ile halifeliğin uhdesine devredildiği üç kişiden biridir. Sonuçta bu üç kişi arasında kendisine halifelik verilmişti ki, Ensâr ile Muhacir bu hususta icma etmişlerdi. Allah onlardan razı olsun. O, dört halifenin üçüncüsüdür. Hidayet önderi imamlardandır. O imamlar ki, kendilerine uymamız ve yollarından gitmemiz bize emredilmiştir.

Hız. Osman, İslâmiyet'in ilk günlerinde Hız. Ebu Bekir es-Sıddık vasıtasıyla Müslüman oldu. Hafız İbn Asakir'in anlattığına göre onun İslâm'a giriş sebebi gerçekten hayret vericidir. İslâm'a girişini özetle şöyle anlatabiliriz:

Rasûlullah (s.a.v.)'ın, kızı Rukiye'yi amcası oğlu Utbe b. Ebu Leheb'le evlendireceğini duydu. Rukiye çok güzel bir kadındı. Bunu duyunca Hız. Osman üzüldü. Çünkü bu durumda o, Rukiye ile evlenemiyecikti. Üzüntülü bir şekilde evine döndü. Evde teyzesi Su'da binti Küreyz'i gördü. Su'da, kahine bir kadındı. Osman'a şöyle dedi:

— Müjdelers olsun. Yaşa sen! (bu sözü on kez tekrarladı) Sana hayır geldi. Sen kötülükten korundun.

Vallahi sen iffetli bir çiçekle evlendin. Sen şimdiye kadar evlenmedin, bakire bir kadınla evleniyorsun. Sen şerefli bir kimsenin kızını buldun. Sen namını sürdüreceks bir iş yaptın."

Hız. Osman diyor ki: Ben, teyzemin bu sözlerini tuhaf karşıladım. Çünkü o, benden başkasıyla evlenecek bir kadının bana zevce olacağı müjdesini veriyordu. Ona şöyle dedim:

— Teyze, sen ne diyorsun?

— Osman, sana güzellik verilmiş, sana lisan verilmiştir. Şu peygamberlerle beraber delil ve bürhan vardır. Din gününün sahibi ve hükümdar olan Allah, onu hakkıyla peygamber olarak göndermiştir. Ona Furkan ve Allah katından gönderilen kitap gelmiştir. Ona uy. Putlar seni aldatmasın.

— Sen, şehrimizde meydana gelmemiş bir şeyden bahsediyorsun.

— Muhammed, Abdullah'ın oğludur. Allah katından gönderilen bir elçidir. Allah tarafından indirilen kitabı getirmiştir. İnsanları, o kitapla Allah'a davet ediyor. Onun kandili ışık saçır. Dini kurtuluştur. Getirdiği şey, başarı ve felahtır. Boynuzu da dürtücü ve kırıcıdır. Vadiler ona boyun eğdi. Artık bağırıp çağırmanın yararı yok. Kurbanlar verilse de, kılıçlar kınlarından çekilse de, mızraklar fırlatılsa da, nara atmanın bir anlamı yok.

Hız. Osman diyor ki: "Ben düşüncelere dalarak yürümeye başladım. Yolda Ebu Bekir'le karşılaştım. Durumu ona anlattım. O da şöyle dedi.

— Yazıklar olsun sana ey Osman, sen akıllı bir adamsın. Gerçeği yanlıştan ayırd edebilirsin. Şu milletlerimizin tapmakta olduğu putlar nedir? Bunlar, sessiz ve sağır taşlar değil midir? İşitmezler, görmezler, zarar ve fayda veremezler. Böyle değil mi?

— Evet, dediğin doğrudur. Vallahi durum böyledir.

— Teyzen sana doğruyu söylemiştir. Şu Allah'ın elçisi Muhammed b. Abdullah var ya, Cenâb-ı Allah, onu peygamber olarak yaratıklarına göndermiştir. Yanına gelir misin?

Biz, gidip Rasûlullah (s.a.v.)'la görüştük. Rasûlullah, bana şöyle de-

di:

— Ey Osman! Allah’a icabet et, hakkını ver. Ben, Allah’ın sana ve yaratıklarına gönderdiği elçisiyim. Bundan sonra ben kendimi tutamadım, hemen Müslüman oldum ve şahadet getirip Allah’tan başka ilah yoktur. O, birdir, ortaksızdır, dedim. Çok geçmeden de Rasûlullah (s.a.v.)’ın kızı Rukiye ile evlendim.”

Bu evlilikle ilgili olarak şöyle bir şiir söylenmiştir:

“İnsanın gördüğü en güzel eş Rukiye’dir. kocası da Osman’dır.”

Su’da binti Küreyz de bu hususta şöyle bir şiir söylemişti:

“Allah, benim sözlerim sebebiyle Osman’ı hidayete iletti. Ona doğru yolu gösterdi.

Allah, insanı hakka iletir.

Osman da doğru görüşle Muhammed’e uydu. O doğruluktan şaşmayan bir görüşe sahipti.

Hak peygamber olarak gönderilen Muhammed’de kızını onunla evlendirdi.

Osman’la Rukiye, ufukta güneşle birleşen dolunay gibi oldular.

Ey Haşimilerin oğlu Muhammed! Canım sana feda olsun.

Sen, Allah’ın emin kulusun. Yaratıklara peygamber olarak gönderilmişsin.”

Hafız İbn Asakir, sözlerini şöyle sürdürüyor: “Hz. Osman’ın İslâm’a girişinin ikinci günü sabahleyin Ebu Bekir, Osman b. Mazun, Ebu Ubeyd, Abdurrahman b. Avf, Ebu Seleme b. Abdi’l-Esed ve Erkam b. Ebi’l-Erkam’ı da Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanına getirdi. Bunlarda Müslüman oldular. Böylece Rasûlullah’ın yanında otuzsekiz erkek müslüman toplanmış oldu. Hz. Osman, zevcesi Rukiyye ile birlikte Habeshistan’a hicret edenlerin ilki oldu. Sonra Mekke’ye döndü ve Medine’ye hicret etti. Bedir savaşı vuku bulduğunda o, Rasûlullah (s.a.v.)’ın kızı Rukiyye’nin hasta bakıcılığını yapıyordu. Bu yüzden Medine’de kaldı. Ancak Rasûlullah (s.a.v.), ona ganimetten pay ayırdı ve onun da gazilik sevabına nail olduğunu bildirdi. Bu sebeple Hz. Osman, Bedir savaşına katılan kimselerden sayılmıştır. Zevcesi vefat edince Rasûlullah (s.a.v.), diğer kızı Ümmü Külsüm’u Osman’a nikahladı. Bir süre sonra Ümmü Külsüm vefat edince Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: “Eğer yanımda başka kızımız olsaydı, onu da Osman’la evlendirirdik.”

Hz. Osman, Uhud savaşına katıldı, ancak o gün cepheden kaçanlarla birlikte kendisi de kaçtı. Fakat Cenâb-ı Allah, onları affettiğini bildirdi. Hz. Osman, Hendek ve Hudeybiye’de hazır bulundu. Hudeybiye’de iken bey’at esnasında Rasûlullah (s.a.v.), ellerinden birini Osman’ın eli kabul ederek diğer eliyle onun adına bey’at yaptı. Hz. Osman, Hayber ve Umretü’l-Kazaya da katıldı. Mekke fethine, Hevazin, Taif ve Tebük gaz-

velerine katıldı. Zorluk ordusunu yani Tebük savaşına gidecek olan orduyu techiz etti. Abdurrahman b. Habbab'dan nakledildiğine göre Hz. Osman, Tebük gazvesine gidecek orduya semerleriyle birlikte 300 deve vermişti. Abdurrahman b. Semüre'den nakledildiğine göre Hz. Osman, o gün 1000 dinar getirerek Rasûlullah (s.a.v.)'ın eteğine boşaltmış, Rasûlullah (s.a.v.), da: "Bu günden sonra her ne yaparsa yapsın, hiçbir şey Osman'a zarar vermez." demişti. Bu sözünü de iki kez tekrarlamıştır.

Hz. Osman, Veda haccında Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte haccetmişti. Hz. Osman, Ebu Bekir'le de arkadaşlık etmiş ve bu arkadaşlığı güzelce devam ettirmişti. Hz. Ebu Bekir de ondan razı olarak vefat etmişti. Hz. Osman, Hz. Ömer'le de güzelce arkadaşlık etmiş ve Hz. Ömer de ondan razı olarak vefat etmişti. Ve kendisinden sonraki halife seçimi için teşkil edilen şura meclisine onu da üye tayin etmişti. İleri de de anlatılacağı gibi Hz. Osman, bu şura meclisindeki üyelerin en hayırlısı olmuştur.

Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman, halifeliğe geçmiş ve Cenâb-ı Allah, onun vasıtasıyla birçok ülke ve şehrin İslâm topraklarına katılmasını nasip etmişti. Böylece İslâm memleketi genişlemiş, devletin sınırları uzamıştı. Peygamberin risaleti de yeryüzünün doğularına ve batılarına kadar uzanmıştı. İnsanlara şu ayetlerin manaları gün gibi aşikar bir şekilde zuhur etmişti:

"Allah, içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kılacağına, onlar için beğendiği dini temelli yerleştireceğine, korkularını güvene çevireceğine dair söz vermiştir." (en-Nûr, 55.)

"Putatapanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere, peygamberini doğru yol ve hak dinle gönderen Allah'tır. (et-Tevbe, 33.)

Rasûlullah (s.a.v.) da bir hadis-i şeriflerinde şu müjdeyi vermişti:

"Kayser öldükten sonra başka kayser gelmeyecektir. Kisra öldükten sonra başka kisra gelmeyecektir. Nefsim kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, siz bu ikisinin hazinelerini Allah yolunda sarfedeceksiniz."

Bütün bu müjdeler tahakkuk etmiş ve gerçekleşmiştir. Hz. Osman zamanında bunların vukuu, mükemmel bir şekilde görülmüştür.

Hz. Osman'ın endamı güzel, yüzü güzel, ahlakı güzel ve yüksek idi. Çok utangaçtı. Cömertti. Ancak Allah yolunda akrabalarını ve aile efradını, gönüllerini İslâm'a ısındırmak amacıyla dünya malı hususunda tercih ederdi ki onları, fani dünyayı bırakıp ahireti tercih etmeye teşvik etsin. Nitekim Peygamber (s.a.v.) de Cenâb-ı Allah tarafından yüz üstü Cehennem'e atılmalarından korktuğu için bazı kimselere dünya malı

verir, bazılarını ise kalplerindeki hidayet ve imanla başbaşa bırakır ve onlara dünya malı vermezdi. Ancak bu yüzden bazı kimseler, ona karşı çıkmışlardı. Nitekim ganimet taksimi hususunda bazı kimseleri tercih ettiği için bir takım asiler de Rasûlullah (s.a.v.)'ı eleştirmişlerdi. Buna dair bir örneği Hüneyn gazvesinin ganimetlerinin taksiminden bahsederken önceki sayfalarda nakletmiştik.

Hz. Osman'ın fazilet ve üstünlüklerine dair birçok hadis nakledilmiştir. Bunlardan bir kısmını inşaallah sizlere aktaracağız. Güvencimiz ve dayanağımız yüce Allah'tır. Ancak bu hadisler, iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan bir kısmı, Hz. Osman'ın diğer kimselerle birlikte müşterek faziletlerine dairdir.

“Sahih” adlı eserinde Buharî, Katade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Peygamber (s.a.v.); Ebu Bekir, Ömer ve Osman'la birlikte Uhud dağına çıktı. Dağ sarsıldı. Peygamber (s.a.v.), dağa hitaben şöyle buyurdu:

— Ey Uhud, sakın ol. (öyle sanıyorum ki Peygamber (s.a.v.) ayağıyla dağa vurdu.) Senin üzerinde bir peygamber, bir sıddık ve iki şehidden başkası yok.»

Tirmizî, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ebu Talib oğlu Ali, Talha ve Zübeyr'le birlikte Hira dağındaydı. Kaya parçaları harekete geçti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), dağa hitaben şöyle buyurdu:

— Sakın ol, kendine gel. Senin üzerinde bir peygamber veya bir sıddık veya bir şehidden başkası yok.»

Ebu Osman en-Nehdî, Ebu Musa el-Eş'arî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte bir bahçede idim. Kapıyı kapatmamı emretti. Bir adam gelip içeri girmek için izin istedi. Ben de ona sordum:

— Sen kimsin?

— Ebu Bekir'im.

Rasûlullah (s.a.v.):

— İçeri girmesine izin ver ve onu Cennet'le müjdele, dedi.

Sonra Ömer geldi. Onun için de:

— Ona, içeri girmesi için izin ver ve onu Cennet'le müjdele, dedi.

Sonra Osman geldi. Onun için de:

— İçeri girmesi için ona izin ver ve karşılaacağı bir bela mukabilinde onu Cennet'le müjdele, dedi.

Hz. Osman da: “Allah'ım, sabır ver (veya başka bir rivayete göre) Allah'ım, senin yardımını dilerim.” diyerek içeri girdi.»

Asım'ın rivayetine göre Rasûlullah (s.a.v.), bir yerde oturmuştu. Dizlerinin ikisi veya biri açılmıştı. Osman yanına girince Rasûlullah

(s.a.v.) dizini örttü.

Buharî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Musa'dan nakledilen bir rivayette anlatıldığına göre Ebu Bekir'le Ömer, Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte ayaklarını bir kuyunun içine sarkıtmışlardı. O esnada Hz. Osman da oraya gelmiş, ancak kuyunun kenarında onun için oturacak bir yer bulunmamıştı. Ravi diyor ki: Ben bunu, Rasûlullah'ın, Ebu Bekir'in ve Ömer'in mezarlarının bir arada olmasına ve Osman'ın mezarının ayrı yerde olacağına yordum.

İmam Ahmed b. Hanbel, Nafi b. Haris'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'la dışarı çıkıp dolaştık. Nihayet bir bahçeye girdik. Bana:

— Kapıyı tut, dedi.

Kendisi gidip bahçenin kuyusunun kenarına oturdu ve ayaklarını kuyunun içine sarkıttı. O esnada kapı vuruldu. Ben:

— Kim o? diye sorunca kapıdaki adam:

— Ben Ebu Bekir'im, dedi.

Ben de:

— Ya Rasûlallah, Ebu Bekir gelmiş, dedim.

Rasûlullah (s.a.v.):

— İçeri girmesine izin ver ve onu Cennet'le müjdele, dedi.

Ebu Bekir içeri girdi. Kuyunun kenarına gelip Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında oturdu. O da ayaklarını kuyuya sarkıttı. Sonra kapı yine vuruldu. Ben:

— Kim o? diye sordum. Kapıdaki adam:

— Ben Ömer'im, deyince ben:

— Ya Rasûlallah, Ömer gelmiş, içeri girmek istiyor, dedim.

Rasûlullah (s.a.v.):

— İçeri girmesine izin ver ve onu Cennet'le müjdele, dedi.

Ben de içeri girmesine izin verdim. Ömer gelip kuyunun kenarında Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında oturdu. O da ayaklarını kuyuya sarkıttı. Sonra kapı yine vuruldu. Ben:

— Kim o? diye sordum. Kapıdaki adam:

— Ben Osman'ım, dedi. Ben de:

— Ya Rasûlallah! İşte Osman da geldi, deyince Rasûlullah (s.a.v.):

— İçeri girmesine izin ver ve bela ile Cennet'e gireceğini müjdele, dedi.

Ben de içeri girmesine izin verdim ve onu Cennet'le müjdeledim. Oda gidip kuyunun yanında Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte oturdu ve ayaklarını kuyuya sarkıttı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ben, Rasûlullah (s.a.v.) ile beraberdim. Ebu Bekir geldi, içeri girmek için izin istedi. Rasûlullah (s.a.v.) bana:

— İçeri girmesine izin ver ve onu Cennet’le müjdele, dedi.

Sonra Ömer geldi. Onun için de Rasûlullah (s.a.v.) bana:

— İçeri girmesine izin ver ve onu Cennet’le müjdele, dedi.

Sonra Osman geldi. Onun için de Rasûlullah (s.a.v.) bana:

— İçeri girmesine izin ver de onu Cennet’le müjdele, dedi. Ben de Rasûlullah (s.a.v.)’a:

— Ya ben nerede olacağım? diye sordum. Rasûlullah (s.a.v.) bana:

— Sen, babanla berabersin, diye cevap verdi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Aişe ile Hz. Osman’ın şöyle dediklerini nakletmiştir:

«Ebu Bekir, Peygamber (s.a.v.)’in yanına girmek için izin istedi. O esnada Peygamber (s.a.v.) de Hz. Aişe’nin hırkasını giymiş olarak yatağında uzanmıştı. Bu vaziyette Hz. Ebu Bekir’in içeri girmesine izin verdi. Hz. Ebu Bekir de gidip ihtiyacını söyledi. İşini tamamladıktan sonra ayrılıp gitti. Ömer de gelip içeri girmek için izin istedi. Rasûlullah, bu vaziyette iken onun içeri girmesine izin verdi. Ömer de gelip işini tamamladıktan sonra ayrılıp gitti. O esnada Hz. Osman, gelip içeri girmek için izin istedi. Rasûlullah (s.a.v.) kalkıp yerine oturdu ve Hz. Aişe’ye:

— Elbiseni üzerine ört ve toparlan, dedi.

Bundan sonra Hz. Osman, içeri girdi, işini gördü ve ayrılıp gitti. Hz. Osman’ın gidişinden sonra Hz. Aişe dedi ki:

— Ya Rasûlallah! Görüyorum ki, Osman’dan çekindiğin kadar Ebu Bekir ve Ömer’den çekinmedin. Bunun sebebi nedir?

— Osman, utangaç bir adamdır. Bu halde içeri girmesine izin verseydim korkarım ki, o işini bana söyleyemez ve ihtiyacını gideremezdi.»

Leys’in ifadesine göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Aişe’ye şöyle demiştir: “Meleklerin kendisinden utandığı bir adamdan sen utanmaz mısın?” (Rasûlullah (s.a.v.), böyle demekle Hz. Osman’ı kasetmişti).

İmam Ahmed b. Hanbel, mü’minlerin annesi Aişe’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), bacaklarından biri açılmış vaziyette oturmak-taydı. Ebu Bekir içeri girmek için izin istedi. Rasûlullah (s.a.v.), bu haliyle Ebu Bekir’in içeri girmesine izin verdi. Sonra Ömer geldi, izin istedi. Ömer’e de bu haliyle izin verdi. Sonra Osman geldi, içeri girmek için izin istedi. Rasûlullah (s.a.v.) örtündükten sonra Osman’ın içeri girmesine izin verdi. Bunlar kalkıp gittikten sonra ben dedim ki:

— Ya Rasûlallah! Ebu Bekir ve Ömer içeri girmek için izin istediler. Sen bu halinle onlara içeri girmeleri için izin verdin. Ancak Osman içeri girmek için izin istediğinde örtündün, ondan sonra içeri girmesine izin

verdin. Bunun sebebi nedir?

— Ey Aişe! Allah'a yemin ederim ki, meleklerin kendisinden utan-
dıkları bir adamdan sen utanmaz mısın?»

Hafız Ebu Bekir el-Bezzar, İbn Abbas'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Meleklerin kendisinden utandıkları Osman b. Affan'dan biz utan-
maz mıyız?”

Taberanî, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir ara Rasûlullah (s.a.v.), evinde oturmakta iken Aişe de onun ge-
risinde bulunmaktaydı. O esnada Ebu Bekir gelip içeri girmek için izin
istedi. İzin verilince içeri girdi. Sonra Ömer gelip izin istedi ve içeri gir-
di. Ondan sonra Said b. Malik gelip içeri girmek için izin istedi. İzin veri-
lince içeri girdi. Sonra Affan oğlu Osman gelip içeri girmek için izin iste-
di. Rasûlullah (s.a.v.) da dizlerinden biri açık halde konuşmakta idi. Os-
man içeri girmek için izin isteyince Rasûlullah (s.a.v.), elbisesini dizinin
üzerine örttü ve zevcesine de:

— Yanımızdan uzaklaş, dedi. Osman içeri girdi, bir saat kadar ko-
nuştular. Sonra çıkıp gittiler. Bundan sonra Hz. Aişe, Rasûlullah
(s.a.v.)'a şöyle dedi:

— Ey Allah'ın peygamberi, babam ve arkadaşları senin yanına gel-
diler. Sen elbiseni dizinin üzerine örtmedin ve beni de yanından uzak-
laştırmadın. Bunun sebebi ne idi?

— Meleklerin kendisinden utandıkları bir adamdan sen utanmaz
mısın? Nefsim kudret elinde bulunan zat'a yemin ederim ki, melekler,
Allah ve Rasûlünden utandıkları kadar Osman'dan da utanırlar. Eğer
sen yakınımda oturur haldeyken Osman içeri girseydi, konuşmaz ve bu-
radan çıkıp gidinceye kadar da başını kaldırmazdı.»

Ebu Mervan el-Kureşî, Ebu Hüreyre'den rivayet etti ki, Rasûlullah
(s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Osman utangaçtır, melekler de ondan utanırlar.”

İmam Ahmed b. Hanbel, Enes'ten rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.),
şöyle buyurmuştur:

“Ümmetimin en merhametlisi Ebu Bekir'dir. Allah'ın dini husu-
sunda en katısı Ömer'dir. En utangaç Osman'dır. Helal ve haramı en iyi
bileni Muaz b. Cebel'dir. Allah'ın kitabını en içli okuyanı Übey'dir. Fera-
izi en iyi bileni Zeyd b. Sabittir. Her ümmetin emin bir kişisi vardır, bu
ümmetin de emin kişisi Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır.”

İmam Ahmed b. Hanbel, Cabir b. Abdullah'tan rivayet etti ki,
Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Bu gece rüyada salih bir adama gösterildi ki, Ebu Bekir,
Rasûlullah (s.a.v.)'a tutunmuş; Ömer de Ebu Bekir'e tutunmuş, Osman
da Ömer'e tutunmuş.”

Cabir diyor ki: “Biz, Rasûlullah (s.a.v.)’in yanından kalkıp gittiğimizde kendi aramızda şöyle konuştuk. Rasûlullah’ın bahsettiği salih adam kendisidir, ama kendisiyle Ebu Bekir, Ömer ve Osman’ın birbirlerine tutunduklarına dair söylediklerine gelince demek ki, bunlar, Allah’ın peygamberi ile gönderdiği bu işin (İslâmiyet’in) yöneticileridirler.”

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir.

«Bir sabah güneş doğduktan sonra Rasûlullah (s.a.v.), yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: Bu gün fecirden önce rüyamda bana anahtarlarla terazilerin verildiğini gördüm. Anahtarlar işte şunlardır: Terazilere gelince o da şöyle oldu. Ben terazinin bir kefesine konuldum, ümmetim de bir kefeye konuldu. Benim içinde bulunduğum kefe, diğerinden ağır geldi. Sonra Ebu Bekir getirildi. O da tartıldı. Ümmetimle aynı ağırlıkta olduğu görüldü. Sonra Ömer getirildi. O da tartıldı O da ümmetimle aynı ağırlıkta oldu. Sonra Osman getirildi, tartıldı. O da ümmetimle aynı ağırlıkta oldu, sonra da terazi kaldırıldı.»

Yakub b. Süfyan, Muaz b. Cebel’den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Rüyamda gördüm ki, ben terazinin bir kefesine konulmuşum. Ümmetim de diğer kefeye konulmuş, tartıldık. Ve iki taraf eşit geldi. Sonra Ebu Bekir getirildi. O terazinin bir kefesine konuldu, ümmetim de diğer kefeye konuldu. Tartıldılar, iki taraf eşit geldi. Sonra Ömer getirilip terazinin bir kefesine konuldu. Ümmetim diğer kefeye konuldu. Tartıldılar, iki taraf da eşit geldi.”

Ebu Ya’lâ, Hz. Aişe’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.), Medine mescidini inşa ederken bir taş getirip temele koydu. Ebu Bekir de bir taş getirip temele koydu. Ömer de bir taş getirip temele koydu. Sonra da Osman, bir taş getirip temele koydu. Bunu Rasûlullah (s.a.v.)’a sordular. Rasûlullah (s.a.v.) da şöyle cevap verdi:

“Bunlar benden sonra halifelik emirleridirler.” Bu hadis Peygamber (s.a.v.)’in Medine’ye ilk gelişi esnasında Mescid-i Nebevî’yi inşa ettiğine dair bölümde anlatılmıştır.

Peygamberlik delilleri bölümünde de Zührî’den rivayet olunduğuna göre Ebu Zerr, çakıl taşlarının Peygamber (s.a.v.)’in elinde, sonra Ebu Bekir’in, sonra Ömer’in, sonra Osman’ın ellerinde tesbih getirdiklerini ifade etmiştir. Allah hepsinden razı olsun.

Bir rivayette anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), çakıl taşlarının bu zatların ellerinde tesbih getirmelerini kastederek: “İşte bu peygamberliğin halifelîğidir.” demiştir.

İleriki sayfalarda da anlatılacağı gibi Sefine, Rasûlullah (s.a.v.)’in

şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Halifelik benden sonra otuz sene olacak, sonra hükümdarlığa dönülecektir.”

Bu otuz senelik halifelik zarfında Osman'ın yönetimi on iki yıl sürmüştür. Bu hususta ulema-i âmilin arasında ihtilaf yoktur. Nitekim peygamberlerin efendisi de böyle haber vermiştir. Allah'ın salatü selamı onun, alie efradının ve bütün ashabının üzerine olsun.

Çeşitli yollardan rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Osman'ın Cennet'le müjdelenen on sahabeden biri olduğunu ifade buyurmuştur.

Buharî, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Biz, Peygamber (s.a.v.) zamanında Ebu Bekir'e hiç kimseyi denk tutmazdık. Sonra Ömer'e hiç kimseyi denk tutmazdık. Sonra Osman'a hiç kimseyi denk tutmazdık. Sonra Peygamber (s.a.v.)'in ashabını kendi hallerine bırakır, onlardan birini diğerine üstün saymazdık.»

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Biz, Rasûlullah (s.a.v.) ile ashabını çok sayardık: Ebu Bekir, Ömer Osman, sonra da susardık.»

Hafız Ebu Bekir el-Bezzar, Salimin'in babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Biz, Peygamber (s.a.v.) zamanında (halifelik hususunda) Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ı sayardık.”

Taberanî, İbn Abbas'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Cennet ağaçlarının yaprakları üzerinde mutlaka şu ibare yazılıdır: Lâ ilahe illallah Muhammedün Rasûlullah, Ebu Bekir es-Sıddık, Ömer el-Faruk, Osman zin-Nureyn.” Bu hadisin senedinde zayıflık vardır. Doğrusunu Allah bilir.

SADECE HZ. OSMAN'IN FAZİLETLERİNDEN BAHSEDEN HADİSLER

Buharî, Osman b. Mevhib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mısırlı bir adam hacetmek için Mekke'ye geldiğinde orada meclis kurup oturmakta olan bir topluluk gördü.

— Bunlar kimdir? diye sorunca,

— Bunlar, Kureyşlilerdir, diye cevap verdiler.

Mısırlı adam:

— Bunların şeyhi kimdir? diye sorunca,

— Abdullah b. Ömer'dir, dediler.

Bunun üzerine Mısırlı adam, İbn Ömer'e dönüp şöyle dedi:

— Ey İbn Ömer, sana birşey soracağım, bana cevabını ver: Sen, Os-

man'ın Uhud gününde savaştan kaçtığını biliyor muydun?

— Evet.

— Onun, Bedir gününde savaşa katılmadığını da biliyor muydun?

— Evet.

— Onun Rıdvan bey'atına katılmadığını da biliyor musun?

— Evet.

— Allahu Ekber.

— Gel de bunların sebeplerini sana açıklayayım: Uhud gününde onun savaştan kaçmış olduğunu söyledim. Ben, şahadet ederim ki, Cenâb-ı Allah, onun bu suçunu bağışlamış ve onu affetmiştir. Bedir savaşına da katılmadığını söyledim. O zaman Osman, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızıyla evliydi. Ve karısı hastaydı. Rasûlullah (s.a.v.) ona: "Sen Bedir savaşına katılanların sevabına ortaksın. Ve onlarla eşit miktarda ganimet almayı hak ettin." dedi Rıdvan bey'atına katılmadığını söyledim. Eğer Mekke vadisinde Osman'dan daha güçlü bir adam olsaydı, Rasûlullah (s.a.v.) onun yerine o adamı Mekke'ye gönderirdi. Ama böyle biri bulunmadığı için Rasûlullah (s.a.v.), Osman'ı görevli olarak Mekke'ye gönderdi. Osman, Mekke'ye gittikten sonra Rıdvan bey'atı yapıldı. Bey'at esnasında Peygamber (s.a.v.), sağ elini göstererek: "Bu, Osman'ın elidir" dedi ve sağ elini sol eline vurarak onun yerine bey'at yaptı. Ve: "İşte bu Osman'ın bey'atıdır." dedi. Şimdi sen bununla (bu bilgi ile) git.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Süfyan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Abdurrahman b. Avf, Velid b. Ukbe'ye rastladı. Velid, ona dedi ki:

— Bana ne olmuş ki, senin mü'minlerin emiri Osman'a cefa ettiğini görüyorum?

— Sen Osman'a de ki: Ben Hüneyn gününde savaştan kaçmadım. Uhud gününde savaştan kaçmadım. Bedir savaşına katılanlardan geride kalmadım. Ömer'in yoluna da terk etmedim.

Velid, gidip bu sözleri Osman'a iletti. Osman da şu cevabı verdi:

— Ben, Hüneyn gününde savaştan kaçmadım. O, beni nasıl böyle bir suçla itham eder? Oysa Cenâb-ı Allah, beni affederek şöyle buyurmuştur: «İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirenlerin yaptıklarının bir kısmından ötürü şeytan ayaklarını kaydırıp yoldan çıkarmak istemişti. Andolsun ki Allah, onları affetti." (Âl-i İmrân, 155.) O, benim Bedir savaşından geri kaldığımı, cepheye gitmediğimi söylüyor. O zaman ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı Rukiyye'ye hasta bakıcılık yapıyordum ve Rasûlullah (s.a.v.) o savaşta benim için de ganimetten pay ayırdı. Rasûlullah (s.a.v.)'ın o savaşta kendisine ganimet payı verdiği kimse savaşa katılmış demektir. Benim, Ömer'in yolunu terk ettiğim sözüne gelince, aslında ne ben ne de o, Ömer'in yolundan gitmeye güç yetiremeyiz. Onun tatbikatını yapamayız. Bu, Abdurrahman'ın kendi

görüştür.»

Buharî, Ubeydullah b. Adiy b. Hıbbar'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Misver b. Mahreme ile Abdurrahman b. Esved b. Abd-i Yağus bana dediler ki:

— Osman'a gidip te kardeşi Velid hakkında konuşsan iyi olmaz mı? Çünkü insanlar, onun hakkında çokça dedikodu yaptılar.

Onların böyle demeleri üzerine ben de namaz için evinden çıkan Osman'a yöneldim. Kendisine:

— Seninle bir işim var. Bu senin için bir nasihattır, dedim. O da:

— Ey adam, çekil git yanımdan. Senden Allah'a sığınırım, deyince, bende dönüp arkadaşlarıma yanına gittim.

O esnada Osman'ın elçisi geldi. Ben de onun yanına gittim. Bana:

— Osman'a vereceğin nasihat neydi? diye sorunca ben ona şöyle cevap verdim:

Doğrusu Cenâb-ı Allah, Muhammed'i hak peygamber olarak gönderdi. Ona kitabı indirdi. Ben de Allah'a ve Rasûlüne icabet edenlerden oldum. İki hicret sahibiyim. Rasûlullah (s.a.v.)'la beraber bulundum. Onun hidayetini gördüm. İnsanlar, Velid hakkında çok şeyler söylediler.

— Sen Rasûlullah (s.a.v.)'a ulaştın mı?

— Hayır, ama perdenin gerisindeki bakire kıza ulaştığı kadar bana da onun bilgisinden ulaştı. Bunun üzerine Hz. Osman, şöyle karşılık verdi:

— Doğrusu Cenâb-ı Allah, Muhammed'i hak peygamber olarak gönderdi. Ben de Allah ve Rasûlünün çağrısına icabet edenlerden oldum. Muhammed'in getirdiği dine iman ettim. Senin de dediğin gibi hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret ettim.

Rasûlullah (s.a.v.)'ın sohbetinde bulundum. Onunla bey'atlaştım. Allah'a yemin ederim ki, ona isyan etmedim. Ona hile yapmadım. Bu halimi, Aziz ve Celil olan Allah'ın onu vefat ettirişine kadar devam ettirdim. Sonra Ebu Bekir geldi. O da Rasûlullah gibi bir yol takip etti. Sonra Ömer geldi. O da onun gibi bir yol takip etti. Sonra ben halife seçildim. Onların sahip oldukları yetkiyi kullanmaya benim de hakkım yok mudur?

— Evet, hakkın ve yetkin vardır.

— Peki şu kavimden bana naklettiğin sözler ve dedikodular ne oluyor? Senin Velid hakkındaki sözlerine gelince, bilesin ki inşallah ben hakkı ona uygulayacağım.

Böyle dedikten sonra Osman, Ali'yi çağırdı. Ona, Velid'e seksen kırbaç vurmasını emretti. Ali de Velid'e seksen kırbaç vurdu.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Numan b. Beşir'den rivayet etti ki, Hz. Aişe

şöyle demiştir.:

“Rasûlullah (s.a.v.), Osman b. Affan’a haber gönderip çağırttı. Osman gelince Rasûlullah (s.a.v.) onu karşıladı. Rasûlullah (s.a.v.)’ın onu karşıladığını görünce biz sırt sırta vermiş olduk. Ve en son kelimesini ona söylerken Rasûlullah (s.a.v.), Osman’ın omuzuna vurup şöyle dedi: “Ey Osman, umarım ki Cenâb-ı Allah, sana bir gömlek giydirecektir. Eğer münafıklar, o gömleği senin üzerinden çıkarmak isterlerse benim yanıma ulaşınca kadar o gömleği üzerinden çıkarma.”

Rasûlullah (s.a.v.), ona söylediği bu sözünü üç kez tekrarladı.

Ravilerden Numan b. Beşir diyor ki: Ben, Hz. Aişe’ye şöyle dedim:

— Ey mü’minlerin annesi, sen niçin bu hadise riayet etmiyorsun?

— Vallahi bunu unuttum, hatırlamadım.

Numan b. Beşir sözünü şöyle sürdürüyor: Ben bu hadisi Ebu Süfyan oğlu Muaviye’ye anlattım. O tatmin olmadı. Nihayet mü’minlerin annesi Aişe’ye mektup göndererek: “Böyle bir hadis varsa bunu yazıp bana gönder.” dedi. Hz. Aişe de bu hadisi yazıp Muaviye’ye gönderdi.”

Ebu Sehle, Hz. Osman’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.), benden bir söz aldı. Ben de verdiğim bu söz için sabredip dayanıyorum.”

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Aişe’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.), başkasıyla konuşurken kulak verip dinlemediğim. Bunu sadece bir kez yaptım. Osman öğle vakti. Peygamber (s.a.v.)’in yanına geldi. Onun kadınlar konusunda geldiğini zannettim. Kıskaçlık, beni onların konuşmalarına kulak vermeye sevketti. Peygamber (s.a.v.)’in ona şöyle dediğini işittim: “Cenâb-ı Allah, sana bir gömlek giydirecektir. Ümmetim o gömleği senin üzerinden çıkarmak isteyecektir, ama sen o gömleği üzerinden çıkarma. Ayaklananların istedikleri her şeyi Osman’ın verdiğini ama üzerindeki halifelik gömleğini çıkarmadığını gördüğümde bunun, Rasûlullah (s.a.v.)’a verdiği bir sözden dolayı olduğunu anladım.”

Taberanî, Abdullah b. Ömer’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.), Osman’a dönüp şöyle buyurdu: Ey Osman, doğrusu Cenâb-ı Allah, sana bir gömlek giydirmiştir. İnsanlar, o gömleği senin üzerinden çıkarmak isteyeceklerdir, ama sen o gömleği üzerinden çıkarma. Allah’a yemin ederim ki, eğer onu üzerinden çıkaracak olursan, deve iğne deliğinden geçinceye dek sen Cennet’i göremezsin.”

Bu hadisin ifadelerinde gariplik vardır. Doğrusunu Allah bilir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman’ın kızı Fatıma’nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Annem bana dedi ki: Amcan beni Aişe’ye gönderdi ve ona şöyle demiş emretti: Aişe’ye de ki: Oğullarından biri sana selam söylüyor ve

Osman b. Affan'ın durumunu senden soruyor.

Hız. Aişe, bana şöyle cevap verdi:

— Allah, Osman'a lanet edene lanet etsin. Yemin ederim ki Osman, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında oturmaktaydı. Rasûlullah (s.a.v.), sırtını bana dayanmıştı. Cibrail de ona Kur'ân'ı vahyedyordu. Rasûlullah (s.a.v.), Osman'a hitaben:

— Yaz ey Osmancık, diye emretti. Cenâb-ı Allah, böyle bir mertebeye ancak kendisi ve Rasûlü nazarında yüksek değere sahip birini yükseltir."

Bezzar, Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.), bir fitneden bahsetti. Ebu Bekir:

— Ben, o fitne zamanında ulaşacak mıyım? diye sordu.

Rasûlullah (s.a.v.):

— Hayır, diye cevap verdi.

Ömer:

— Ya Rasûlallah, ya ben o fitne zamanına ulaşacak mıyım? diye sordu.

— Hayır, diye cevap verdi.

Osman:

— Ya Rasûlallah, ben o fitne zamanına ulaşacak mıyım? diye sorunca Rasûlullah (s.a.v.):

— Seninle imtihan edileceklerdir, diye karşılık verdi."

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.), bir fitneden bahsetti ve Osman'ı kastederek: "O gün bu peçeli adam haksız yere öldürülecektir." dedi. Baktım ki sözünü ettiği peçeli adam Osman b. Affan'dır."

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Hanife'den rivayet etti ki o, Hz. Osman'ın kuşatma altında olduğu zamanda evine gitmiş ve Ebu Hüreyre'nin konuşmak için izin istediğini görmüş. Hz. Osman'da, konuşması için izin verince Ebu Hüreyre kalkıp Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle demişti: Ben, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim:

"Doğrusu benden sonra siz fitne ve ihtilafa rastlayacaksınız."

Orada bulunanlardan biri, Rasûlullah (s.a.v.)'a sordu:

— Ya Rasûlallah, o zaman kimin yanında yer almamızı emredersin?

Rasûlullah (s.a.v.), bu soruyu soran adama şöyle buyurdu:

— Emin adamın ve arkadaşlarının yanında yer alın. (Rasûlullah (s.a.v.), böyle derken Osman'ı gösteriyordu.)"

İmam Ahmed b. Hanbel, Mürre el-Behzî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bir ara Medine yollarından birinde Rasûlullah (s.a.v.)'la beraber yürümekteydik. Bize:

— Yeryüzünün her tarafında öküz boynuzunu andıran fitnelerin koptuğu zamanda ne yapacaksınız? diye sordu.

Orada bulunan arkadaşlarımız dediler ki:

— O zaman ne yapalım ya Rasûlallah?

Rasûlullah (s.a.v.), buyurdu ki:

— Şu adama ve arkadaşlarına tabi olun.

Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın işaret ettiği adama doğru koştum. Yoruldum, nihayet yanına vardığımda şu adamı mı kastediyorsun ya Rasûlallah? diye sordum. O da: “Evet budur” dedi. Gösterdiği adamın Osman b. Affan olduğunu gördüm.”

Hammad b. Seleme, Abdullah b. Havale'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Yeryüzünün her tarafında fitne meydana geldiği zaman sen ne yapacak ve ne durumda bulunacaksın?

— Allah ve Rasûlü benim için neyi hayırlı görürlerse onu yapacağım.

— Şu adama tabi ol. Çünkü o günde şu adam ve kendisine tabi olanlar hak yolda olacaklardır. Bunun üzerine ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın gösterdiği adamın omuzunu tutup kendime çevirdim. Ve: Ya Rasûlullah, bu adamı mı kastediyorsun? diye sordum. Rasûlullah (s.a.v.) da:

— Evet, diye cevap verince gösterdiği adamın Osman b. Affan olduğunu gördüm.”

Harmele, İbn Havale'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: “Üç şey vardır ki, bunlardan kurtulan kimse kurtuluşa ermiştir: Ölümüm, Deccal'in ortaya çıkışı; sabırlı, hakkı ikame eden, hakkı veren halifenin öldürülmesi.”

İmam Ahmed b. Hanbel, Ka'b b. Ucre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Rasûlullah (s.a.v.), bir fitneden söz etti. Yakın zamanda o fitnenin ortaya çıkacağını ve çok büyük bir bela olacağını söyledi. Sonra oradan örtüler içinde yüzü peçeli bir adam geçti. Onu gören Rasûlullah (s.a.v.):

— İşte şu adam o günde hak yolda olacaktır, dedi.

Ben de koşarak gidip o adamın pazusunu tuttum ve:

— Ya Rasûlallah, şu adamı mı kastediyorsun? diye sordum ve adamın Osman b. Affan olduğunu gördüm.”

Ebu Sevr et-Temimî, Hz. Osman'ın kuşatma altında, bulunduğu zaman evinden halka hitaben yapmış olduğu konuşmasında şöyle dediğini nakletmiştir:

“Allah'a yemin ederim ki, ne cahiliye döneminde, ne İslâmiyet döneminde gıybet yapmadım. Koğuculuk yapmadım. Zina yapmadım. Rasûlullah (s.a.v.)'a bey'at ettiğimden beri sağ elimi tenasül organıma

değdirmedim.»

Ebu Sevr et-Temimî'nin rivayetine göre Hz. Osman, her cuma günü bir köle azad edermiş, azad edecek köle bulamayınca ertesi cuma iki köle birden azad edermiş.

Hz. Osman'ın azadlısı Himran şöyle demiştir: "Müslüman olduğu günden beri Hz. Osman, her gün boy abdesti alırdı. Allah ondan razı olsun."

İmam Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Abdülmelik b. Mervan'dan rivayet etti ki, Osman'ın yanına gidip ona şöyle demiş:

— Sen, halkın imamısın. Gördüğün şu musibet başına gelmiştir. Sana üç teklifte bulunacağım. Bunlardan birini seç. Ya dışarı çık da şu asilerle savaş. Çünkü senin yanında güç, kuvvet ve techizat vardır. Sen hak yoldasın, onlar batıl yoldadırlar. Ya evin kapısından ayrı bir yerde bir delik aç da bineğine binip Mekke'ye git. Çünkü sen Mekke'de bulunduğun sürece asiler senin kanını helal saymazlar. Ya da Şam'a yetiş. Şamlıların başında Muaviye vardır. Seni korur.

Muğire'nin bu tekliflerine karşı Hz. Osman, şu cevabı verdi:

— Evimden çıkıp asilerle savaşmamı teklif ediyorsun. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın ümmeti arasında kan akıtıcı olarak bıraktığı ilk halefi olmak istemiyorum.

Çıkıp Mekke'ye gitmemi teklif ediyorsun. Orada kanımı helal saymayacaklarını söylüyorsun. Doğrusu Ben, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Kureys'ten bir adam Mekke'de lahide konacaktır. Âlemin azabının yarısı onun üzerinde olacaktır." Ben böyle bir adam olmayacağım.

Çıkıp Şam'a yetişmemi söylüyorsun. Başlarında Muaviye'nin bulunduğu Şam halkının beni koruyacağını ifade ediyorsun. Ben hicret diyarım olan Medine'den ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın komşuluğundan ayrılıp gitmeyeceğim."

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Avn el-Ensârî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Osman, İbn Mesud'a şöyle dedi:

— Aleyhimde yapmış olduğun ve benim duyduğum konuşmalarına son verecek misin?

Hz. Osman'ın böyle demesi üzerine İbn Mesud, onrardan özür diledi. Hz. Osman da ona şöyle dedi:

— Yazıklar olsun sana. Ben işittim ve hıfzettim ki,

— İş senin işittiğin gibi değildir.

— Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: "Bir emir öldürülecektir. Bir suçsuz, suçtan teberri edecektir (kurtulacaktır). Maktul benim, Ömer değildir. Çünkü Ömer'i bir kişi öldürdü. Oysa benim üzerime top-luca geliyorlar."

Hız. Osman, öldürölmesinden yaklaşık dört sene önce bu sözü İbn Mesud'a söylemiştir.

Abdullah b. Ahmed, Zeyd'in babası Eslem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Kuşatma altında tutulduğu günlerden birinde Osman'ın, cenazeler yerinde bulunan asiler topluluğuna, evinin Makam-ı Cibril tarafındaki penceresinden çıkıp şöyle hitap ettiğini işittim: O esnada bir taş atılsaydı yere düşmez, mutlaka bir adamın başına düşerdi. Çünkü orada büyük bir kalabalık vardı. Hız. Osman, onlara hitaben şöyle dedi:

— Ey insanlar, aranızda Talha var mı? Sustular. Hız. Osman, yine sordu:

— Ey insanlar, aranızda Talha b. Ubeydullah var mı?

İnsanlar sustular. Hız. Osman, yine sordu:

— Ey insanlar, aranızda Talha var mı?

Talha b. Ubeydullah, ayağa kalktı. Hız. Osman, ona sordu:

— Seni burada göremiycek miyim? Oysa bir toplulukta senin yapacağım çağrılarının üçüncüsünde bana icabet ettiğini görmemiştim. Mutlaka ilk çağrıda bana icabet eder ve yanıma gelirdin. Allah aşkına söyle ey Talha! Hatırlıyor musun, bir gün ben, sen ve Rasûlullah (s.a.v.), falanca yerdeydik. Yanımızda başka bir kimse yoktu. Öyle değil mi?

— Evet.

— Rasûlullah (s.a.v.), o zaman şöyle dememiş miydi: "Her peygamberin mutlaka Cennet'te bir arkadaşı vardır. Osman b. Affan da Cennet'teki arkadaşımıdır."

— Evet. Allah için doğrudur."

Tirmizî, Talha b. Ubeydullah'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

"Her peygamberin bir arkadaşı vardır. Benim de Cennet'teki arkadaşım Osman'dır."

Tirmizî, Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Peygamber (s.a.v.)'in yanına -üzerine cenaze namazı kılması için bir adamın cenazesini getirdiler. Ne var ki Peygamber (s.a.v.), onun cenaze namazını kılmaı. Denildi ki:

— Ya Rasûlallah, bundan önce herhangi bir kimsenin cenaze namazını kılmaığını görmedik.

— Evet, bu adam Osman'a buğzediyordu. Dolayısıyla Aziz ve Celil olan Allah da adama buğz etti."

Bu, garib bir hadistir.

Hafız İbn Asakir, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.), mescidin kapısında Osman b. Affan'la karşılaştı. Ona şöyle dedi:

— Ey Osman! İşte Cebrail bana haber veriyor ki Allah, Ümmü Kül-

süm'ü Rukiyye'nin mehri kadar bir mehirle sana zevce olarak vermiştir. Onunla beraber bulunduğun süre kadar Ümmü Külsüm'le de beraber bulunacaksınız."

Bu, garip ve münker bir hadistir.

Zayıf bir senedle rivayet olunduğuna göre Hz. Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Eğer kırk kızım olsaydı, onları sırasıyla bir bir, Osman'la evlendirirdim. Öyle ki, yanımda bir tek kızım kalmazdı."

Muhammed b. Said el-Umevî, Mühelleb b. Ebi Süfran'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.)'ın ashabına sordum:

— Siz, Osman hakkında niçin, "O bizim fevkimizde ve bizden yüksektir," dediniz?

— Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), öncekilerden ve sonrakilerden hiçbir adama ondan başkasına peygamberin kızını nikahlamadı."

İsmail b. Abdûlmelik, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.)'ın koltuk altları görününceye kadar Osman b. Affan'dan başkası için elini kaldırıp dua ettiğini görmedim."

Mis'ar, Ebu Said'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.)'ın gecenin başından, fecrin doğuşuna kadar ellerini kaldırıp Osman için dua ederek şöyle dediğini gördüm: "Allah'ım, ben, Osman'dan razı oldum, sende ondan razı ol."

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Osman'a şöyle demiştir:

"Allah, senin önce işlediğin ve sonra işleyeceğin gizli ve açık günahlarını ve kıyamet gününe kadar işleyeceğin günahlarla şimdiye dek işlediğin günahları affetsin."

İbn Adiy, Hüzeyfe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.), bir gazaya göndereceği ordunun techizi için yardım istemek amacıyla Osman'a haber gönderdi. Osman'da ona 10.000 dinar getirip önüne koydu. Rasûlullah (s.a.v.), o dinarları eline aldı, evirip çevirdi ve Osman'a şöyle dua etti: "Ey Osman, gizli ve aşıkâr işlediğin ve kıyamet gününe kadar işleyeceğin günahlarını Allah bağışlasın. Bundan sonra yapacağı işler (işleyeceği günahlar) Osman'a zarar vermez."

Leys b. Ebu Süleym şöyle dedi: Hurma ve yağdan yapılan habis yemeğini ilk yapan kişi Osman oldu. Osman, bal ve yağı birbirine katıp yemek yaptı ve Ümmü Seleme'nin evinde bulunan Rasûlullah'a gönderdi. Ancak Rasûlullah (s.a.v.), o esnada orada değildi.

Sonra geldiğinde yemeği önüne koydular.

— Bunu kim gönderdi? diye sorduğunda,

— Osman gönderdi, diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), ellerini göğ'e kaldırıp şöyle dua etti: "Allah'ım! Osman, senin rızanı istiyor, sen de ondan razı ol."

Ebu Ya'lâ, Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Osman'ı kucaklayıp: "Sen benim dünyada dostumsun, ahirette de dostumsun," dedi.»

Ebu Davud et-Teyalisi, Abdullah b. Havale'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

"Siz, cennetliklerin abasına bürünmüş insanlarla bey'atlaşan bir adama hücum edeceksiniz." Biz, Osman b. Affan'a hücum ettik. Onun abaya bürünmüş olarak insanlarla bey'atlaştığını gördük."

HZ. OSMAN'IN FAZİLETİNE DELALET EDEN BAZI ÖRNEKLER

İbn Mesud dedi ki: Ömer vefat ettiği zaman en hayırlımıza bey'at ettik ve başka bir şeye de aldırış etmedik.

Asmaî, Osman b. Affan'ın oğlu Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Osman'ın yüzüğünde şu ibare yazılı idi: "Yaratıp tastamam bir surete büründüren zata iman ettim."

Muhammed b. Mübarek dedi ki: Bana ulaşan bir habere göre Osman'ın yüzüğünde şu ibare yazılı imiş: "Osman, Azîm olan Allah'a iman etti."

"Tarih" adlı eserinde Buharî, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kendisinden öç almaları zamanına kadar Osman'ın devrine yetiştim.

Onun zamanında hemen hemen her günde insanlar hayır ve bereketi paylaşırlardı. İnsanlara:

— Ey Müslümanlar topluluğu! Gelin, size verilecek bağışları alın, denilir. Onlar da gelip bu bağışları bol bol alırlardı. Sonra onlara:

— Gelin erzakınızı alın, denilir, onlar da gelip erzaklarını bol bol alırlardı. Sonra onlara:

— Ey insanlar, yağ ve bal almaya gelin, denilirdi. Bağışlar devamlı surette üzerlerine akardı. Erzakları, etraflarında dolaşırdı. Düşmanlardan korunmuşlardı. Aralarındaki münasebetler güzeldi. Hayır oldu. Hiçbir mü'min, diğer bir mü'minden korkmuyordu. Hangi mü'min, diğeri ile karşılaşsa, kardeşlik muamelesi görürdü. Birbiriyle ülfet eder birbirlerine nasihat verirler, birbirleriyle dostça geçinirlerdi. Ancak onlara denilmişti ki: "İlerde bazılarınız diğerlerine tercih edilecektir. Böyle birşey olunca siz sabredin."

Eğer Müslümanlar, bu durumu gördüklerinde sabretselerdi, kendilerine verilecek bağışlar, erzak ve hayırlar bol bol yetecekti, ama onlar: "Hayır vallahi, biz bu duruma dayanamayız, sabredemeyiz" dediler. Al-

lah'a yemin ederim ki, onlar ne amaçlarına ulaştılar, ne de selamette kaldılar. Aksine kılıç, İslâm ehline karşı kınından çekildi, ama bu kılıcı onlar kendi kendilerine çekmiş oldular. Yemin ederim ki bu kılıç, kıyamet gününe kadar onlara karşı çekilmiş vaziyette kalacaktır.»

Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

«Bir hutbesinde Hz. Osman'ın, güvercinlerin kesilmesini ve köpeklerin öldürülmesini emrettiğini işittim. Bunun üzerine Medine halkının bir kısmı güvercin edindiler ve kemankâre bulundurup bununla kuşlara taş attılar. Bunun araştırmasını yapması için Hz. Osman, bir adam görevlendirdi. O da kuşların kanatlarını kesti ve kemankereleri kırdı.»

Muhammed b. Sa'd dedi ki: «Muhammed b. Hilal'in annesi kuşatma altında bulunan Hz. Osman'ın yanına zaman zaman giderdi. Birgün bu kadın, Hz. Osman'ın yanına gitmeyince Hz. Osman'a dediler ki: O bu gece bir çocuk doğurdu da onun için senin yanına gelemedi. Bunun üzerine Hz. Osman, ona elli dirhem ve sünbülani bir entari gönderdi. «Bu senin oğlunun bahşişi ve elbisesidir» dedi. Aradan bir sene geçince bu elli dirhemi yüze çıkardı.»

Zübeyr b. Ebi Bekir, İbn Said b. Yebu b. Atike el-Mahzumî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir.

«Ben, çocuk yasta iken bir gün öğle vakti mescide doğru gittim, elimde bir kuş vardı. Onu mescitte uçuracaktım. Evimizle gideceğimiz yer arasında mescid vardı. Orada, yakışıklı bir ihtiyarın, başını bir kerpiç parçası üzerine koyup uyumakta olduğunu gördüm. Güzelliğini hayranlıkla seyretmeye başladım. Gözlerini açıp:

«Sen kimsin ey çocuk? diye sordu. Ben de kendimi tanıttım. Yakınında uyumakta olan bir çocuk vardı. Ona seslendi. çocuk onun sesini duymayınca bana:

— Onu çağır bakalım, dedi. Ben de gidip çocuğu o ihtiyar adamın yanına çağırdım. İhtiyar adam ona bir şeyler yapmasını emretti. Bana da:

— Otur bakalım, dedi. Çocuk gitti ve bir elbise ile 1000 dirhem para getirdi. İhtiyar adam, üzerimdeki elbisemi çıkardı ve getirilen yeni elbiseyi bana giydirdi. O 1000 dirhemi de, bana giydirdiği yeni elbisenin cebine koydu. Ben de oradan ayrılıp, babamın yanına döndüm. Ve durumu ona anlattım. Babam:

— Ey oğulcuğum, bu iyiliği sana kim yaptı, biliyor musun? diye sorunca ben:

— Bilmiyorum, yalnız mescitte uyumakta olan bir adam vardı. Onun kadar güzel birini asla görmüş değilim, diye cevap verdim.

Bunun üzerine babam:

— O, mü'minlerin emiri Osman b. Affan'dır, dedi.»

Abdürrezzak, Ebu Saib b. Yezid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Adamın biri, Abdurrahman b. Osman et-Temimî'ye şöyle bir soru sordu:

— Talha b. Ubeydullah'ın namazı mı yoksa Osman'ın namazı mı daha huşulu idi?

— Osman'ın namazı daha huşulu idi. Bir gece dedim ki: Şu Mina'dan dönüş gecesinde ben Makam-ı İbrahim'in yanında uyumaksızın bekleyeceğim, dedim. Ama uyku galebe çaldı, kalktığımda yanbaşımda yüzü peçeli bir adamın bana taş attığını gördüm. Dönüp baktığımda onun Osman olduğunu gördüm. Beni kenara itti. Ben de kenara çekildim. Gelip Makam-ı İbrahim'in yanında namaza durdu. Kur'ân secdele-rine rastladıkça secde ediyordu. Namazı o kadar devam ettirdi ki niha-yet ben: «İşte fecir ezanı okunacak» dedim. Sonra o, namazını bir rekat vitir kılarak tamamladı, başka da namaz kılmadı ve çekip gitti.»

Başka yollarla gelen rivayette anlatıldığına göre Hz. Osman, haceri esved yanında bir rekat namazda Kur'ân'ı hatmetmiştir. Bunu hac mevsiminde yapmıştır. Bu, onun âdetindendi. Allah ondan razı olsun.

«Geceleyin secde ederek ve ayakta durarak boyun bükten, ahiretten çekinen, Rabbinin rahmetini dileyen kimse inkar eden kimse gibi olur mu? (ez-Zümer, 9.)

İbn Ömer'den rivayet olunduğuna göre o, bu ayette sözü edilen zatın Osman b. Affan olduğunu söylemiştir.

«Biri, hiçbir şeye gücü yetmeyen bir dilsiz -ki efendisine yüküdür. Ne-reye gönderse bir hayır çıkmaz- bu, doğru yolda olan ve adaletle emre-den kimse ile bir olabilir mi? (en-Nahl, 76.)

İbn Abbas, bu ayette sözü edilen adaletle emredici ve doğru yolda olan kimsenin Hz. Osman olduğunu söylemiştir. Şair Hassan, bir şiirinde şöyle demiştir:

«Başının ön tarafında kır saçlar bulunan ve alnında secde izleri gö-rünen, gecelerini tesbihat ve Kur'an okumakla geçiren kimseyi (Os-man'ı) kurban ettiler.»

Süfyan b. Uyeyne, Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Os-man, «Eğer kalplerimiz temiz olsaydı, Rabbimizin kelamını okumaya doymazdık. Mushafa bakmaksızın bir günümün geçmesinden rahatsız olurum.» diyordu. Osman vefat ettiği zaman çokca okuyup elinde tuttu-ğu için mushafı yıpranmıştı.»

Enes ve Muhammed b. Sirin dediler ki: Osman, kuşatma altına alındığı ve evine asiler tarafından hücum edildiği gün karısı, asilere şöyle dedi: «Onu ister öldürün, ister öldürmeyin, ama vallahi o gecesini bir rekat namazda Kur'ân'ı hatmederek ihya ederdi.»

Birden fazla kişi dedi ki: Osman geceleyin namaz kılmak için yata-ğndan çıktığı zaman abdest almak için kendisine yardım etsinler diye ailesinden herhangi bir kimseyi uykudan uyandırmazdı. Meğer onlar-

dan birini uyanık görsün. O zaman ondan yardım isterdi. Zamanını hep oruçlu geçirirdi. Geceleyin uyandığında abdest almasına yardım etmesi için: “Niçin hizmetçilerden birini uyandırmıyorsun ki, sana yardım etsin” diye kendisine serzenişte bulunurlardı. O da şu cevabı verirdi: “Hayır, gece onlarındır. Gece vakti onlar dinlenirler.”

Hız. Osman, boy abdesti alırken peştemalini üzerinden çıkarmazdı. Kapısı kilitli bir odada yıkanırken bile peştemalini çıkarmazdı. Şiddetli derecede utangaç olduğundan sırtını dik tutamazdı. Allah, ondan razı olsun.

HZ. OSMAN'IN HUTBELERİNDEN BAZILARI

Vakidî, İbrahim b. İsmail b. Abdurrahman b. Abdullah b. Ebi Rebia el-Mahzumî'nin, babasından naklen şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Hz. Osman'a bey'at edildiği zaman o, çıkıp insanlara hutbe irad etti. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

“Ey insanlar, her zaman ilk bineğe binmek zordur. Bu günden sonra birçok günler gelecektir. Eğer yaşarsam bundan sonra size uygun şekilde hutbeler irad edeceğim. Biz hatip kimseler değiliz. Ama Cenâb-ı Allah, hutbe irad etmeyi öğretecektir.”

Hasan dedi ki: Hz. Osman, hutbe irad etti. Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

“Ey insanlar, Allah'a karşı gelmekten sakının. Zira Allah'a karşı takvalı olmak bir ganimettir. İnsanların en akıllısı, kendi nefsinin alçalıp dizginleyendir. Ve ölüm sonrası için çalışandır. Mezar karanlığı için Allah'ın nurundan bir nur kazanandır. Kul, Allah'ın kendisini -dünyada gözlü olduğu halde- ahirette kör olarak haşretmesinden korksun. Akıllı ve hikmet sahibi kimse özlü sözleri bulur. Ama sağır kimseye her taraftan seslenilir. Yine de birşey anlamaz. Bilesiniz ki, Allah'ın kendisinden yana olduğu kimse hiç birşeyden korkmaz. Ama Allah'ın kendisine karşı olduğu kimseye gelince o kimse bundan sonra artık ne ümid edebilir?”

Mücahid dedi ki: Bir hutbesinde Osman şöyle dedi:

“Ey Adem oğlu, canını almakla görevlendirilen ölüm meleği, seni bırakıp da başkalarına gidecek değildir. Sen dünyada olduğun sürece o seni takip edecektir. Bazen seni bırakıp başkalarına gittiğini sanırsın. Oysa sen tedbirli ol. Ölüme hazırlıklı ol. Gafil olma. Çünkü ölüm meleği, senden habersiz değildir. Ey Âdemoğlu eğer sen kendini unutup da nefsinin karşı tedbirini almazsan başkaları senin için ve nefsinin karşı tedbir almaz. Mutlaka Allah'ın huzuruna çıkacaksın. Kendi nefsin için gerekli tedbirleri al. Nefsinin dizginleyecek tedbirleri başkasına havale etme vesselam.”

Seyf b. Ömer, Bedir b. Osman'ın amcasının şöyle dediğini rivayet et-

miştir:

“Hz. Osman’ın cemaata irad ettiği en son hutbesi şu oldu:

“Doğrusu Cenâb-ı Allah, dünyayı size verdi ki, dünya vesilesiyle ahireti taleb edesiniz. Yoksa dünyayı, dünyaya meyledesiniz diye size vermiş değildir. Çünkü dünya fanidir. Ahiret ise bakidir. Fani olan sizi şımartmasın ve baki olanı size unutturmasın. Baki olanı, fani olana tercih edin. Çünkü dünyanın sonu gelecektir. Dönüş Allah’adır. Allah’a karşı gelmekten sakının. O’na karşı takvalı olmak, sizi O’nun azabına karşı koruyan bir kalkandır ve O’na yakın olmanın aracıdır. Allah’ın gayretinden sakının. Cemaatinize sarılın. Fırkalara ayrılmayın “Allah’ın size olan nimetini anın: Düşmandınız, kalplerinizin arasını ulaştırdı da O’nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz.” (Â-i İmrân, 103.)

FASIL

İmam Ahmed b. Hanbel, Musa b. Talha’nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Müezzin namaz için ikamet ederken minber üzerinde Osman b. Afan’ın cemaattan haberleri ve seferlerini sorduğunu işittim.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Kureyşlilerin azadlısı Ata b. Feruh’un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Osman, bir adamdan bir arazi satın aldı. Adam, gelip parasını almadı. Gecikti. Hz. Osman bir gün onunla karşılaşınca ona şöyle sordu:

— Niçin gelip paramı almıyorsun.

— Sen, beni aldattın. Her kiminle karşılaşırsam herkes benim aldattığımı söyleyip beni ayıpladı.

— Parayı gelip almana bu mu mani oluyor?

— Evet.

— Öyleyse ya arazini al, ya da gel paranı al.

Rasûlullah (s.a.v.), bir hadisinde şöyle buyurdu: “Satıcıyken de müşteriye de öderken de tahsil ederken de kolaylık gösteren adamı Allah Cennet’e koyar.”

İbn Cerir’in rivayetine göre Talha, namaz için mescide gelmekte olan Osman’la karşılaştı. Osman’a şöyle dedi:

“50.000 dinarın şu anda yanımdadır. Başkalarına vermiştin, ama ben tahsil ettim. Birini gönder de kendisine teslim edeyim ki sana getirsin.

Hz. Osman da ona:

— Mürüvvetinden ötürü o parayı sana bağışladık, dedi.”

Asmaî dedi ki: İbn Âmir, Katan b. Avf el-Hilalî’yi Kirman’a tayin etti. 4000 kişilik bir Müslüman ordusu oraya geldi. Fakat dere onların şehre girmelerine engel oldu. Katan, şehre girememekten korktu ve:

— Her kim karşı tarafa geçerse ona 1000 dirhemlik mükafat vardır, dedi.

Bunun üzerine askerler yüzmeye yeltendiler. Her kim karşı tarafa geçerse, Katan onun için:

— Mükafatını verin, diye emir veriyordu. Nihayet askerlerin tamamı karşı tarafa geçmiş oldu ve Katan da onlara 4.000.000 dirhem tutarında mükafat verdi. İbn Âmir, mükafatı almak istemedi. Durumu bir mektupla Hz. Osman'a bildirdi. Hz. Osman da cevabî mektupla bu mükafatı almasını söyledi. Ve bunu Allah yolunda Müslümanlara yapılan bir yardım olduğunu ifade etti. O günden itibaren mükafatlara Arapça da karşı tarafa geçme anlamına gelen icaze kökünden türetilmiş bir kelime olan 'caiz'e adı verildi. Şair Kenanî de bu hususta şöyle bir şiir söyledi:

“Beni Hilal kabilesinden olan baba bir evlatlara benim ailem ve malım feda olsun.

Onlar, Maad kabilesi içinde mükafat verme âdetini ihdas ettiler.

Bu, gecelerin sonunda bir âdet haline geldi.

Mızrakları okların terkibinden önce onsekiz taneden fazlaydı.”

FASIL

Hz. Osman'ın büyük menkıbelerinden ve muazzam iyiliklerinden biri, onun Kur'ân'ı tek kıraat üzere toplaması ve mushafı -hayatının son iki senesinde- Cebraîl'in Rasûlullah'a ders verdiği şekilde yazmasıdır. Bunun sebebi de şuydu: Savaşlardan birinde şamlılarla Iraklılar bir arada savaşmışlardı. Şamlılar, Kur'ân-ı Kerim'i Mikdad b. Esved'le Ebu Derda'nın kıraatına göre okuyorlardı. Iraklılar ise Abdullah b. Mesud'la Ebu Musa'nın kıraatına göre okuyorlardı. Kur'ân'ın, yedi kıraata göre okunmasının caiz olduğunu bilmeyenler, kendi kıraatlarını başkalarının kıraatlerine üstün görmeye, başkalarının kıraatını hatalı saymaya, hatta onları tekfir etmeye başladılar. Bu da aralarında şiddetli bir anlaşmazlığa ve insanlar arasında kötü sözlerin teatisine yol açtı. Bunun üzerine Hüzeyfe kalkıp Hz. Osman'ın yanına giderek şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin emiri! Yahudilerle Hristiyanların kendi kitapları üzerinde anlaşmazlığa düştükleri gibi bu ümmet de kendi aralarında anlaşmazlığa düşmeden tedbir al.

Böyle dedikten sonra Hüzeyfe, insanların Kur'an kıraatı hususundaki anlaşmazlıklarına örnekler verdi. Hz. Osman da sahabeleri toplayıp onlarla istişare yaptı. Kur'ân'ın tek kıraate göre yazılmasını ve diğer beldelerdeki müslümanların bu kıraata göre Kur'ân'ı okumalarını uygun gördü. Böylece çekişme ve anlaşmazlıkların sona ereceğine kanaat

getirdi. Hz. Ebu Bekir'in emri üzerine Zeyd b. Sabit tarafından toplanan Kur'ân ayetlerinden oluşan mushafın getirilmesini istedi. Bu mushaf, hayatı boyunca Hz. Ebu Bekir'in yanında, ondan sonra da Hz. Ömer'in yanında kalmıştı. Hz. Ömer'in vefatı üzerine bu mushaf mü'minlerin annesi Hafsa'nın eline geçmişti. Hz. Osman, bu mushafın getirilmesini istedi. Zeyd b. Sabit el-Ensârî'ye bunun aynısını yazmasını ve Said b. As el-Ümevî'nin de bu mushâfı Zeyd'e okuyup dikte ettirmesini emretti. Yazdırma ve yazma esnasında Abdullah b. Zübeyr el-Esedî ile Abdurrahman b. Haris b. Hişam el-Mahzumî'nin hazır bulunmalarını buyurdu. Herhangi bir kelimedede anlaşmazlığa düşecek olurlarsa o kelimeyi Kureyş lehçesiyle yazmalarını tenbihledi.

Neticede Şamlılar için bir mushaf, Mısırlılar için de ikinci bir mushaf yazıldı. Basra'ya bir mushaf, Kûfe'ye bir mushaf, Mekke'ye bir mushaf, Yemen'e de bir mushaf gönderdi. Medine'de bir mushaf bıraktı. Bu mushaflara imam mushafı (yani ana mushaf) denildi. Bunların hepsi hatta hiç birisi Osman'ın hattı ile değildi. Aksine bunlar Zeyd b. Sabit'in hattıyla yazılmışlardı. Hz. Osman'ın zamanında, halifelîği esnasında ve onun emri üzerine yazıldıkları için Osmanî mushaf adını aldılar. Nitekim Heraklıyus'un zamanında ve devletinde basıldıkları için Bizans'ın o dönemdeki dinarlarına da Heraklius dinarı denilmiştir.

Vakidî, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Osman (r.a), mushafları istinsah ettirdiği zaman yanına gidip kendisine şöyle dedim:

— İsabet ettin, doğru olanı yaptın. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğuna şahid oldum: “Ümmetim arasında en çok sevdiğim kişiler onlardır ki, benden sonra gelecekler, beni görmedikleri halde bana iman edecekler ve muallak kağıtta yazılı olana uyup amel edeceklerdir.” Ben, peygamberin kastettiği kağıtların neler olduğunu mushafı görmeden anlamamıştım. Nihayet mushafı görünce peygamberin bunu kasdettiğini anladım.

Hz. Osman, benim bu sözümünden memnun oldu. Ve bana 10.000 dinar verilmesini emretti. Sonra da:

— Allah'a yemin ederim ki, peygamberin hadisini bizden asla saklamadığını biliyorum, dedi.

Sonra kendisinin yazdırdığı mushafa aykırı şekilde yazılan ve halkın elinde bulunan diğer mushafları toplatıp yaktı ki, Müslümanlar arasında Kur'ân okuma hususunda herhangi bir anlaşmazlık ve ihtilaf meydana gelmesin.”

Ebu Bekir b. Ebi Davud, mushafların yazılmasıyla ilgili olarak Süveyd b. Gafle'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Osman, mushafları yaktığı zaman Hz. Ali bana dedi ki: “Eğer Osman böyle yapmasaydı, ben yapardım.”

Beyhakî ile diğerleri, Süveyd b. Gafle'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

“Hz. Ali dedi ki:

— Ey insanlar! Osman hakkında ileri gitmekten sakının Siz, onun mushafları yaktığını söylüyorsunuz. Allah’a yemin ederim ki o, mushafları Muhammed’in ashabından oluşan bir topluluğun huzurunda yakmıştır. Eğer onun uhdesine tevdi edilen halifelik bana tevdi edilmiş olsaydı, ben de onun yaptığı gibi yapardım.”

Rivayet olunduğuna göre İbn Mesud, mushafı kendisinden alınıp yakıldığı için bunu yapanları kınamış ve mushafları yazan Zeyd b. Sabit’ten önce kendisinin Müslüman olduğunu söylemiş, arkadaşlarına da ellerinde bulunan mushafları saklamalarını emretmiş ve şu ayeti okumuştur. “Ganimetten kim gizlice çalarsa kıyamet günü, çaldığı o şey ile gelir.” (Âl-i İmrân, 161.)

Bunun üzerine Hz. Osman, bir mektup yazarak onu, sahabelere icmaları hususunda tabi olmaya, söz birliği etmeye, anlaşmazlık çıkarmamaya davet etti. O da bu davete icabet etti. Sahabelerin icmama uydu. Muhalefeti terketti. Allah, onlardan razı olsun.

Ebu İshak, Abdurrahman b. Yezid’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Abdullah b. Mesud, Mina mescidine girdi ve:

— Mü’minlerin emiri öğle namazını kaç rekat olarak kıldı? diye sordu.

Orada hazır bulunanlar:

— Dört rekat olarak kıldı, dediler.

Bunun üzerine İbn Mesud da orada öğle namazını dört rekat olarak kıldı. Yanında bulunanlar kendisine:

— Sen bize Rasûlullah (s.a.v.) ile Ebu Bekir ve Ömer’in ikişer rekat olarak kıldıklarını söylemiyor muydun? diye sorunca o, şöyle cevap verdi:

— Evet, şimdi de söylüyorum ama ihtilaf çıkarmaktan hoşlanmıyorum.”

Sahih bir rivayette anlatıldığına göre İbn Mesud, bu hususta şöyle demiştir: “Keşke dört rekat yerine kabul edilmiş iki rekat kulsaydım.”

A’miş dedi ki: Vasıt’ta bulunan Muaviye b. Kurre, üstadlarının şöyle dediklerini bana nakletti: Osman, Mina’da öğle namazını dört rekat olarak kıldı. Bunu duyan İbn Mesud onu kınadı. Sonra arkadaşlarıyla birlikte yolculuğunda ikinci namazını dört rekat olarak kıldı. Kendisine denildi ki:

— Osman’ı kınadın ama sen de dört rekat olarak kıldın. Niçin yaptın?

İbn Mesud şu cevabı verdi:

— Ben, muhalefetten hoşlanmıyorum.” Başka bir rivayette ise

onun: "Muhalefet kötüdür." dediği nakledilmektedir.

İbn Mesud'un, Osman'a bu detayda uyduğu sabit olduğuna göre nasıl olur da o, Kur'an'ın aslı hususunda Hz. Osman'a uymaz? İnsanların başka değil sadece kendisinin mushafı yazdırdığı kıraata göre Kur'an okumalarını emretmesi hususunda Hz. Osman'a nasıl uymaz.

Zühri'den ve başkalarından nakledildiğine göre Osman, bedevilerin namazın farzının iki rekat olduğuna inanmalarından korktuğu için dört rekat kılmıştır. Başka bir kavle göre ise o, Mekk'de evlendiği için mukim sayıldığından Mina'da namazı dört rekat olarak kılmıştır.

Ya'lâ ve diğerlerinden rivayet olunduğuna göre Hz. Osman, Mina'da cemaata namazı dört rekat kıldırması, sonra dönüp onlara şöyle demiştir:

— Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Bir adam, bir beldede evlenirse, o beldenin halkından sayılır." Ben de geldiğimden beri burada evlendiğim için namazı tamam kıldım." Bu sahih olmayan bir hadistir. Zira Rasûlullah (s.a.v.), Umretü'l-Kazada Meymune binti Haris'le evlendiği halde namazı orada tam kılmamıştır. Denilir ki, Hz. Osman, her nerede olursa olsun kendisi müminlerin emiri olarak bunu tevîl etmiştir. Hz. Aişe de böyle tevîl ederek namazı tam kılmıştır. Ancak bu tevilde tartışma götürür taraflar vardır. Zira Hz. Peygamber de her nerede olursa olsun Allah Rasûlüydü. Bununla birlikte o seferlerde namazı tam kılmamış, dört rekath namazları iki rekat olarak kılmıştır.

Hz. Osman, her sene hac mevsiminde valilerinin de hacca gelmelerini emrederdi. Reayaya da mektup göndererek şöyle derdi: "Her kim haksızlığa uğramışsa hacca gelsin de ben onun hakkını valisinden alayım." Osman, büyük sahabelerin çoğunun diledikleri beldelere gitmelerine izin vermişti. Oysa Hz. Ömer, savaşta dahi sahabelerin diledikleri yerlere gitmelerine müsaade etmez ve: "Korkarım ki dünyayı görürsünüz. Dünyanın çocukları da sizi görürler." derdi. Sahabeler, Hz. Osman'ın zamanında Medine dışına çeşitli beldelere çıkıp gittiklerinde halk onların etrafında toplandı. Ve her beldenin ahalisi kendi belgelerindeki sahabenin Hz. Osman'dan sonra halifelğe geçmesini istedi. Ve bu belgelerin halkları Hz. Osman'ın bir an önce ölmesini istediler ki, kendi adamları halifelğe geçsin. Hz. Osman'ın hayatının uzunsürlüğünü görüp üsandler. Bazı belgelerin ahalisi tarafından bir takım hadiseler ortaya konuldu. Bunu önceki sayfalarda da anlatmıştık. Doğrusu biz, Allah'a aidiz ve O'na dönücüleriz. Güç ve hikmet sahibi yüce Allah'ın güç ve kuvvetinden başka güç ve kuvvet yoktur. O, yüce ve uludur.

HZ. OSMAN'IN HANIMLARI VE ÇOCUKLARI

Hz. Osman, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı Rukiyye ile evlendi. Rukiyye

ona, Abdullah adında bir çocuk doğurdu. Hz. Osman, Abdullah'ın babası şeklinde künyelendi. Daha önce cahiliye devrinde ise Amr'ın babası şeklinde künyelendi. Rukiyye vefat edince onun kardeşi Ümmü Külsüm'le evlendi. Ümmü Külsüm vefat edince Hz. Osman Fahite binti Gazvan b. Cabir'le evlendi. Fahite, ona Ubeydullah el-Esğar'ı doğurdu. Hz. Osman, Ümmü Amr binti Cündeb b. Amr el-Ezdiye ile de evlendi. Ümmü Amr, ona Amr, Halid, Eban, Ömer ve Meryem adındaki çocukları doğurdu.

Hz. Osman, Fatıma binti Velid Abdi b. Şems el-Mahzumiye ile de evlendi. Fatıma, ona Velid ve Said adında iki çocuk doğurdu.

Hz. Osman, Ümmü'l-Benin binti Uyeyne binti Hısn el-Fezariye ile de evlendi. Ümmü Benin, ona Abdülmelik adında bir çocuk doğurdu. Utbe'yi doğurduğu da söylenir.

Hz. Osman, Remle binti Şeybe b. Rebia b. Abdüşems b. Abdumena'f b. Kusay ile de evlendi. Remle, ona Aişe, Ümmü Eban ve Ümmü Amr'ı doğurdu. Hz. Osman, Naile binti Ferafise b. Ahves b. Amr b. Salebe b. Hısn b. Damdam b. Adiy b. Hayyan b. Kuleyb ile de evlendi. Naile, ona Meryem adında bir kız çocuk doğurdu. Anbese'yi de doğurduğu söylenir. Hz. Osman, Naile, Remle, Ümmü Benin ve Fahite ile evliyken şehid edildi. Anlatıldığına göre o, kuşatma altında iken Ümmü Benin'i boşamıştı.

FASIL

Bu kitabın peygamberlik delilleri bölümünde de geçtiği gibi İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Mesud'dan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

“Kuşkusuz İslâm değirmeni otuzbeşinci senede, otuzaltı veya otuzyedinci senede ters dönecektir. Eğer helak olursan, bu helak olanın yoludur. Eğer Müslümanlar için dinleri ayakta durursa yetmiş yıl daha durur.”

Ömer dedi ki:

— Ya Rasûlullah, geçmişteki müddetle mi yoksa geride kalan müddetle mi bu değirmen dönecektir?

— Geride kalan müddetle.”

Hadiste sözü edilen otuzbeş, otuzaltı veya otuzyedinci sene hususunda ravinin şüphesi vardır. Aslında otuzbeşinci senedir. Çünkü o senede mü'minlerin emiri Osman öldürülmüştür ki, sahih olan rivayet de budur. Otuzaltıncı senede öldürüldüğüne dair rivayetler de vardır. Ama sahih olan birinci rivayettir. O esnada çirkin hadiseler vuku buldu. Ama Cenâb-ı Allah, kendi güç ve kuvvetiyle Müslümanları korudu. Derhal Ebu Talib oğlu Ali'ye bey'at edildi. İşler toparlandı. Düzen sağlandı. Ama sonra da Cemel ve Siffin zamanında bazı hadiseler cereyan etti ki,

inşallah bunları ilerde açıklayacağız.

HZ. OSMAN ZAMANINDA VEFAT EDEN ANCAK VEFAT TARİHLERİ KESİN OLARAK BİLİNMEYEN BAZI ŞAHSİYETLER

ENES B. MUAZ B. ENES B. KAYS EL-ENSARÎ EN-NECCARÎ.

Buna Üneys de denilir. Bu zat, bütün savaşlara katıldı. Allah kendinden razı olsun.

EVS B. SAMÎT EL-ENSÂRÎ.

Bu zat, Bedir savaşına katıldı. Aşağıda nakledeceğimiz ayet-i kerime sözünü edilen kadının, yani Havle binti Salebe'nin kocasıdır.

“Ey Muhammed, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Esasen Allah konuşmanızı işitir. Doğrusu Allah işitendir, görendir.” (el-Mücadele, 1.)

EVS B. HAVLÎ EL-ENSÂRÎ.

Bu zat, Beni Hubla kabilesindendi. Bedir gazvesine katılmıştır. Ensâr’dan sadece bu zat, Peygamber Efendimiz’in cenazesini yıkama işinde hazır bulunmuş ve onun ailesiyle birlikte mezarına inmiştir.

HÜR B. KAYS

Ensâr arasında liderdi. Ama cimriydi. Münafıklıkla itham edilmiştir. Rıdvan bey’atına katıldığı söylenmişse katılmamıştır. Devesinin gerisine saklanmış ki, hakkında şu ayet-i kerime nazil olmuştur.

“Onlardan, “Bana izin ver, beni fitneye düşürme” diyen vardır. Bilişli, onlar zaten fitneye düşmüşlerdi.” (et-Tevbe, 49.)

Denildiğine göre bu zat, tevbe etmiş ve münafıklıktan kopmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

MEŞHUR ŞAİR HATİE.

Adının Cervel olduğu ve Ebu Melike künyesiyle çağrıldığı söylenir. Beni Abs kabilesindendir. Cahiliye döneminde ve İslâmiyet’in ilk zamanlarında yaşamıştır. Çeşitli beldeleri dolaşır, insanların reislerini över, onların cömertlik duygularını sömürürdü. Bununla beraber onun cimri bir kimse olduğu anlatılır. Bir defasında yolculuğa çıkarken karısıyla vedalaşmış ve karısına şöyle demişti:

“Ben sefere çıktığımda sen seneleri say.
Ayları saymayı bırak. Çünkü aylar kısadır.”

Hicivci ve medihçiydi. Güzel şiiri vardır. Şiirlerinden biri, mü'minlerin emiri Hattab oğlu Ömer'in huzurunda söylediği ve cömertliğini istediği şu şiiridir”

“Hayır işleyen kimsenin mükafatları bitmez.
Allah ve insanlar arasında iyilik yok olup gitmez.”

HÜBEYB B. YESAF B. UTBE EL-ENSARÎ.

Bu zat, Bedir gavzesine katılanlardan biridir.

SELMAN B. REBİA EL-BAHİLÎ.

Bunun sahabe olduğu söylenir. Namı yiğit ve meşhur kahramanlardandı. Hz. Ömer, onu Kûfe kadılığına atamıştı. Hz. Osman zamanında Türklerle savaşmak için gönderilen bir orduya komutan olarak tayin edilmiş, Belencer'de öldürülmüştü. Mezarı oradadır. Türkler kıtlığa ve kuraklığa maruz kaldıklarında onun mezarını vesile kılarak Allah'tan yağmur dediler.

ABDULLAH B. HÜZAFE B. KAYS EL-KUREŞİ ES-SEHMÎ.

Kardeşi Kays ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Sahabelerin önde gelen şahsiyetlerindendir. Başkalarıyla tartıştığı zaman babasından başka birinin oğlu olduğu iddia ediliirdi. Bunun için o, Peygamber Efendimiz'e şöyle bir soru sormuştu:

— Ya Rasûlullah, benim babam kimdir?

Rasûlullah (s.a.v.) da:

— Baban Huzafe'dir, diye cevap vermişti.

Rasûlullah (s.a.v.), onu Kisra'ya elçi olarak gönderdi. Rasûlullah'ın mektubunu Busra şehrinin büyüğüne teslim etti. Şehrin büyüğü de onu Herakliyus'a ulaştırarak birisiyle birlikte gönderdi. Nitekim bu hususu önceki sayfalarda anlatmıştık.

Bizanslılar, onu Ömer b. Hattab (r.a) zamanında seksen Müslümanlar birlikte esir almıştı. Onu kafır olmaya zorlamışlar ama o, bunu kabul etmemişti. Hükümdar onu: “Başımı öp, seni ve beraberindeki Müslümanları salı vereyim” demiş, o da hükümdarın başını öpünce hükümdar onları salıvermişti. Hz. Ömer'in yanına döndüğünde Hz. Ömer, ona: Bütün Müslümanların, senin başını öpmeleri gerekir.” demiş, sonra kalkıp kendisi de onun başını öpmüş, Hz. Ömer'den sonra diğerleri de onun başını öpmüşlerdi.

ABDULLAH B. SÜRAKA B. MÜTEMİR EL-ADEVÎ

Uhud gazvesine katılan sahabelerdendir. Zührî'nin ifadesine göre bu zat, Bedir gazvesinde hazır bulunmuştur. Doğrusunu Allah bilir.

ABDULLAH B. KAYS B. HALİD EL-ENSÂRÎ

Bu zat, Bedir gazvesine katılmıştır.

ABDURRAHMAN B. SEHL B. ZEYD EL-ENSARÎ EL-HARİSÎ

Uhud gazvesine ve müteakip gazvelere katılmıştır. İbn Abdilber'in ifadesine göre Bedir gazvesine katılmıştır. Hz. Ömer, onu Utbe b. Gazvan'ın ölümünden sonra Basra'ya vali olarak atamıştır. Kendisini yılan soktuğu zaman Ammare b. Hazm üzerine dua okumuştur. İki nine Hz. Ebu Bekir'in yanına gelmiş, Hz. Ebu Bekir bu iki ninenin ölen torunlarının miraslarının altıda birini torunun anne annesine vermiş, baba annesine vermemiştir. Bunun üzerine işte bu zat yani Abdurrahman b. Sehl, Hz. Ebu Bekir'e itirazda bulunarak şöyle demiştir: "Öldüğü takdirde torunun kendisine mirasçı olamayacağı nineye miras payı verdin ama öldüğü takdirde torununun kendisine mirasçı olabileceği nineye miras payı vermedin. Sen bu ikisini mirasa ortak et."

AMR B. SÜRAKA B. MÜTEMİR EL ADEVÎ

Abdullah b. Süraka'nın kardeşidir. Büyük Bedir gazvesine katılanlardandır. Rivayet olunduğuna göre bu zat, bir defasında acıktığında açlığın şiddetinden karnına bir taş parçası bağlamış ve o gün akşama dek öylece yürümüştü. Akşamleyin Araplardan bir kavim, onu ve beraberiindeki arkadaşlarını yemeğe davet etmişlerdi. Doyduğu zaman arkadaşlarına şöyle demiştir: "Ben iki ayağın karnı taşıdıklarını sanıyordum. Oysa gördüm ki, karın iki ayağı taşıyormuş."

UMEYR B. SA'D EL-ENSARÎ EL-EVSÎ

Kadri yüce sahabelerdendir. İtibarlıdır. Çokca ibadet ettiği ve aşırı derecede zahid olduğu için kendisine nevi şahsına münhasır bir kişi denilirdi. Ebu Ubeyde'yle birlikte Şam'ın fethinde hazır bulundu. Hz. Ömer zamanında Humus ve Dımaşk valiliklerini yaptı. Hz. Osman, halife olunca onu valilikten azletti. Şam'ın tamamını Muaviye'nin yönetimine bıraktı. Bu zata dair çok haberler vardır.

URVE B. HİZAM EBU SAİD EL-ADEVÎ

Bu zat şairdi. Amcası kızı Afra binti Muhacir'e aşıkta. Onun hakkında şiirler söylemiş ve ona olan aşkıyla şöhret bulmuştu. Ailesi Hicaz'dan Şam'a göçmüş, o da onlarla birlikte Şam'a gitmişti. Amcasına gidip kızıyla evlenme talebinde bulunmuş, ancak yoksul bir kimse olduğu için amcası kızını ona vermemişti. Diğer amcası oğluyla evlendirmişti. Bu aşkından dolayı Urve ölmüştü. O, "Mesariü'l-Uşşak" adlı kitapta adından bahsedilenlerdendir. Bu aşkı için söylediği şiirlerden biri de şudur:

"O kadını ansızın gördüm. Şaştım, nutkum tutuldu, konuşamaz oldum.

Daha önceki görüşlerimden vazgeçtim. O kaybolduğu esnada daha önce söylemek istediklerimi unuttum."

KUTBE B. ÂMİR EBU ZEYD EL-ENSÂRÎ

Akabe bey'atına ve Bedir gazvesine katılmıştır.

KAYS B. MEHDÎ B. KAYS B. SALEBE EL-ENSARÎ EN-NECCARÎ

Sabah namazından önce iki rekat namaz kılınmasına dair rivayet ettiği bir hadis vardır. İbn Makûla'nın ifadesine göre bu zat, Bedir gazvesine katılmıştır. Mus'ab ez-Zübeyrî dedi ki: Bu zat, Yahya b. Said el-Ensârî'nin dedesidir." Bazıları da dediler ki: Bu zat, Ebu Meryem Abdu'l-Gaffar b. Kasım el-Kûfi'nin dedesidir. Doğrusunu Allah bilir.

LEBİD B. REBİA EBU UKAYL EL-AMİRÎ

Meşhur şairdi. Sahih rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.), bunun hakkında şöyle buyurmuştur. "En doğru söz, şair Lebid'in söylediği şu sözdür":

"Dikkat edin, Allah'tan başka her şey asılsızdır ve her nimet mutlaka yok olacaktır."

Osman b. Mazun, bu şiire şu sözü de eklemiştir: "Cennet nimeti dışındaki her nimet yok olacaktır." denildiğine göre bu zat, hicretin kırk-birinci senesinde vefat etmişti. Doğrusunu Allah bilir.

MÜSEYYEB B. HÜZN B. EBÎ VEHB EL-MAHZUMÎ

Rudvan bey'atına katılmıştır. Said b. Müseyyeb'in babasıdır ki, o da

tabiilerin lideridir.

MUAZ B. AMR B. CEMUH EL-ENSÂRÎ

Bedir gazvesine katılmıştır. Bu savaşta Ebu Cehil'i kılıcıyla vurup ayağını koparmıştır. İkrime b. Ebi Cehil de bu Muaz'a saldırmış, kılıcıyla buna vurmuş ve kolunu omuzundan koparmıştır. Ama savaşın sonuna kadar kolunu arkasından sürüyerek çârpışmaya devam etmiş ve şöyle demiştir: "Savaş sona erince ayağımı koluma bastırıp kopardım ve kolumu attım." Allah kendisinden razı olsun. Bu zat, daha sonra yaşamını sürdürmüş ve hicretin otuzbeşinci senesine kadar yaşadıktan sonra vefat etmiştir.

MUHAMMED B. CAFER B. EBÎ TALİB EL-KUREŞİ EL-HAŞİMÎ

Habeşistan'da doğmuştur. Medine'ye Hayber senesinde hicret etmiştir. Mu'te savaşında şehid edilmiştir. Bir bebek olarak Medine'ye getirildiğinde Rasûlullah (s.a.v.), evlerine gelmiş ve annesi Esma binti Umeys'e: "Kardeşimin oğlunu bana getirin" demiş ve diğer kardeşleriyle birlikte civciv gibi Rasûlullah'ın yanına getirilmişler, Rasûlullah da ağlayıp kendilerini koklayarak öpmeye başlamış, anneleri de ağlamaya başlamıştı. Rasûlullah (s.a.v.)'da annelerine hitaben: "Sen yoksul kalmalarından ötürü mü bunlar için ağhyorsun? Oysa ben dünyada da ahirette de bunların velisiyim" demiş. Sonra da berbere emir verip saçlarını traş ettirmişti. Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Muhammed, Hz. Osman'ın zamanında genç yaşta vefat etmiştir. İbn Abdî'l-Berr'in ifadesine göre Muhammed, Tüster şehrinde vefat etmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

MABED B. ABBAS B. ABDİLMUTTALİB

Rasûlullah (s.a.v.)'ın amcasının oğludur. Genç yaşta Afrika'nın Mağrib şehrinde öldürülmüştür.

MUAYKİB B. EBU FATİMA ED-DEVSÎ

Peygamber (s.a.v.)'in mühürdarı idi. Hz. Osman'ın zamanında vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi daha önce vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Bazıları ise onun hicri kırkinci senede vefat ettiğini söylemişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

MÜNKİZ B. AMR EL-ENSÂRÎ

Beni Mazin b. Neccar kabilesindendir. Başından yara almış, dili kopmuş, akli zayıflamıştı. Çok alışveriş yapardı. Peygamber (s.a.v.), ona şu tavsiyede bulunmuştu: “Bir kimseye alış veriş yaptığın zaman hile yok, dersin. Sonra da satın aldığın her eşya için üç gün süreyle muhayyersin.”

Şafii dedi ki: “Bu hadis, satın alınan her eşya için ister şart koşulsun ister koşulmasın, üç gün süreyle muhayyerlik hakkının sabit olduğunu belirlemektedir.”

NUAYM B. MES'UD EBU SELEME EL-GATAFANİ

Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi bu zat, Hendek savaşında Kurayza oğullarıyla diğer müşrik grupların arasını açmış, onları birbirlerinden ayırmıştır. Bu hususta onun çok yararlıkları ve âdeta bayraktarlığı olmuştur.

EBU ZÜEYB HÜVEYLİD B. HALİD EL-HÜZELÎ

Şairdir. Cahiliye döneminde yaşamış, Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra Müslüman olmuş, Beni Sakife yurdunda Hz. Ebu Bekir'e yapılan bey'ata katılmış ve Peygamber (s.a.v.)'in cenaze namazını kılmıştır. Hüzeyl kabilesinin en şair adamıydı. Hüzeyl kabilesi de Arapların en şairleridirler. O, şöyle bir şiir söylemiştir:

“Ölüm pençesini insana geçirdiği zaman muskaların fayda vermediğini görürsün.

Görmekte olduğum iki bene karşı sabırlı ve dayanıklı ol.

Ben, zamanın musebitlerine karşı zaaf göstermem.

“Bu zat, Hz. Osman'ın halifeliği zamanında Afrika'da gaza yaparken vefat etmiştir.

EBU RUHM SEBRE B. ABDİLUZZA EL-KUREŞÎ

Şairdir. Bu zatın adını bu bölümde Muhammed . Sa'd anmıştır. Başkaları anmamıştır.

EBU ZÜBEYD ET-TAÎ

Şairdir. Asıl adı Harmele b. Münzir'dir. Hristiyandı. Velid b. Ukbe ile arkadaşlık ederdi. Velid, onu Hz. Osman'ın yanına götürdü. Hz. Osman ondan, yazdığı şiirlerden birini okumasını istedi. O da aslan hakkında muazzam bir kasidesini okudu. Hz. Osman da ona şöyle dedi: “Ha-

yatta olduğun sürece hep aslandan mı bahsedip duracaksın? Ben seni korkak bir Hristiyan sanıyorum.”

EBU SEBRE B. EBI RUHM EL-AMİRÎ

Ebu Seleme b. Abdilesed'in kardeşidir. Anneleri Berre binti Abdül-muttalib'di. Habeşistan'a hicret etti. Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katıldı. Zübeyr dedi ki: Peygamber (s.a.v.)'den sonra Mekke'de ikamet eden bir kimse bilmiyoruz.”

Kendisi Mekke'de ikamet etmekteyken ailesi Bedir'de ikamet ediyordu.

EBU LÜBABA B. ABDİLMÜNZİR

Akabe bey'atının yapıldığı gecede Medinelilerin temsilcilerinden biriydi. Hz. Ali'nin halifeliği zamanında vefat ettiği söylenmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

EBU HAŞİM B. UTBE

Bu zatın hicri yirmibirinci senede vefat ettiği önceki sayfalarda söylenmiştir. Hz. Osman'ın halifeliği zamanında vefat ettiğini söyleyenler de vardır. Doğrusunu Allah bilir.

EBU TALİB OĞLU ALİ'NİN HALİFELİĞİ

Mü'minlerin emiridir. Ebu Talib oğlu Ali'dir. Babası Ebu Talib'in asıl adı, Abdumenaş b. Abdülmuttalib'tir. Abdülmuttalib'in asıl adı ise, Şeybe b. Haşim'dir. Haşim'in asıl adı, Amr b. Abdumenaş'tır. Abdumenaş'ın asıl adı Muğire b. Kusay'dır. Kusay'ın asıl adı, Zeyd b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane b. Hüzeyme b. Mudrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Maad b. Adnan'dır. Hasan ile Hüseyin'in babasıdır. Ebu Türab künyesi ile çağrılırdı. Ebu'l-Kasem el-Haşimi künyesiyle de çağrıldığı vakidir. Rasûlullah (s.a.v.)'in amcasının oğlu ve damadıdır. Kızı Fatimatü'z-Zehra ile evlenmiştir. Anasının adı, Fatıma binti Esed b. Haşim b. Abdumenaş b. Kusay idi. Anlatıldığına göre anası Fatıma, Haşimi sülalesinden doğan ilk Haşimi kadındır. Hz. Ali'nin Talib, Ukayl, Cafer adında üç erkek kardeşi vardı ki, bunlar yaşça kendisinden daha büyük idiler. Bu kardeşlerden her biri arasında on senelik yaş farkı vardı. Hz. Ali'nin, Ümmü Hani ve Cümanne adında iki kızkardeşi de vardı ki, bütün kardeşlerinin anneleri, Fatıma binti Esed idi. Fatıma, Müslüman olmuş, hicret etmişti.

Hız. Ali, Cennet'le müjdelenen on sahâbeden ve Hız. Ömer'in vefatını müteakip halife seçimi için teşkil edilen altı kişilik şura meclisi üyelerinden biri idi. Rasûlullah (s.a.v.)'in kendilerinden razı olarak vefat ettiği kimselerden ve dört halifeden biridir. Esmer tenli, iri gözlü, göbekli ve saçları dökük bir kimseydi. Boyu kısaydı. Sakalı gürdü. Sakalı, göğsünü ve omuzlarının arasını doldurmuştu. Beyazdı. Göğsünde ve omuzlarında çok kıl vardı. Güzel yüzlüydü. Güler yüzlü olduğu için dişleri hep görünürdü. Yürürken hafif bir yürüyüşü vardı. Müslümanlığın doğuşunun ilk günlerinde İslâm'a girdi. Yedi yaşındaydı. Sekiz, dokuz, on, onbir, oniki, onüç, ondört, onbeş, onaltı yaşlarında iken Müslüman olduğuna dair muhtelif rivayetler vardır. Onun ilk Müslüman kişi olduğu söylenir. Ama sahîh kavle göre o, çocuklardan İslâm'a ilk girendir. Nitekim Hız. Hatice de İslâm'a giren kadınların ilkidir. Zeyd b. Harise ise kölelerden İslâm'a ilk giren kişidir. Ebu Bekir es-Sıddık da hür erkeklerden İslâma giren ilk kişidir. Hız. Ali'nin İslâm'a giriş sebebi şöyledir:

O, küçük yaşlarda Rasûlullah (s.a.v.)'in velayeti altında idi. Rasûlullah onu beslerdi. Kıtığa maruz kalmışlardı. Açlıkla yüz yüze idiler. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.), onu babasından almış, yanına gö-

türüp beslemeye başlamıştı. Cenâb-ı Allah, Rasûlullah'ı hak peygamber olarak gönderince Hz. Hatice ve aile efradı ona iman ettiler. Bunlar arasında Ali de Rasûlullah'a iman etmişti. İmanı kendisine fayda veren, başkalarına da yarar sağlayan iman, Ebu Bekir es-Sıddık'ın imanıydı. Allah ondan razı olsun.

Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre güya kendisi ilk Müslüman olan kişidir. Ama bu rivayetin senedi sahih yollarla Hz. Ali'ye ulaşmamaktadır. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: "Kadınlardan ilk iman eden, Hatice'dir. Erkeklerden de ilk iman edenler, Ebu Bekir ile Ali'dir. Ancak Ebu Bekir imanını açığa vuruyordu. Ali ise gizliyordu. Yani Ali, babasından korktuğu için imanını gizliyordu. Sonra babası, amcası oğluna yani Rasûlullah'a uymasını ve ona yardımcı olmasını emretti. Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Mekke'den çıkışından sonra hicret etti. Rasûlullah (s.a.v.), ona, Mekke'de kalıp borçlarını ödemesini, yanındaki emanetleri sahiplerine iade etmesini, sonra arkadan gelip kendisine yetişmesini emretmiş, o da Rasûlullah'ın bu emrini yerine getirdikten sonra hicret etmişti.

Rasûlullah (s.a.v.), onu Sehl b. Hanif ile kardeş ilan etmişti. İbn İshak ile diğer siyer ve megazi âlimlerinin ifadelerine göre Rasûlullah (s.a.v.), onu kendisiyle kardeş ilan etmiştir. Bu hususta birçok hadis nakledilmiştir ki, senedleri zayıf olduğundan sahih sayılmamaktadır. Bazılarının metinlerinde karışıklık ve rekaket vardır. Bu hadislerden birinde şöyle denmektedir: "Ey Ali! Sen benim kardeşim, mirasçım ve halifemsin. Benden sonra emredenlerin de en hayırlısınsın." Bu, uydurma bir hadistir. Buharî ve Müslim'in sahihleri ile diğer hadis kitaplarındaki ifadelere muhaliftir. Doğrusunu Allah bilir.

Hz. Ali, Bedir gazvesine katılmış, bu savaşta çok yararlılıkları görülmüştür. Bu savaşta düşmanla tek tek mübareze, yani düello yapmış, onları yenmiş, gücünü ortaya koymuştur. Şu aşağıda nakledeceğimiz ayet-i kerime, Hz. Ali, amcası Hz. Hamza, amcası oğlu Ubeyde b. Haris ve bunların hasımları olan Utbe Şeybe ve Velid hakkında nazil olmuştur.

"İşte Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraf..." (el-Hacc, 19.)

Hakem ve diğerleri, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

"Peygamber (s.a.v.), Bedir gününde bayrağı yirmi yaşındaki Ali'ye teslim etti."

Hasen b. Arefe, Ebu Cafer Muhammed b. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Bedir savaşı yapıldığında semadan bir ses geldi. Bu sesin sahibine Rıdvan deniyordu. Rıdvan şöyle seslendi: Zülfıkardan başka kılıç, Ali'den başka bahadır yoktur."

İbn Asakir, bunun mürsel bir rivayet olduğunu söylemiştir. Ancak

Rasûlullah (s.a.v.), Bedir gününde kılıcı zülfıkarı Ali'ye emanet olarak vermiş, daha sonra bu kılıcını ona hibe etmiştir.

Yunus b. Bükeyr, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Bedir gününde bana ve Ebu Bekir'e denildi ki: Birinizin yanında Cebrail, diğerinizin yanında da Mikail vardır. İsrail, büyük bir melektir. Savaşlara katılır. Savaşmaz ama saf arasında durur.”

Hz. Ali, Uhud gazvesine katıldı. Sağ cenahta savaştı. Mus'ab b. Umeyr şehid edildikten sonra bayrağı o aldı. Sol cenahta da Münzir b. Amr el-Ensarî vardı. Ordunun merkezinde de Abdülmuttalib oğlu Hamza vardı. Piyadelerin başında Zübeyr b. Avvam vardı. Piyadelerin başında Mikdad b. Esved'in komutan olarak bulunduğunu söyleyenler de vardır. Hz. Ali, Uhud savaşında şiddetlice savaştı. Müşriklerden çok adam öldürdü. Hz. Peygamber'in yüzü yaralanıp dişi kırıldığı zaman, kanayan mübarek yüzünü Ali yıkadı.

Ali, Hendek savaşına da katıldı. O savaşta Arapların meşhur ve namlı yiğitlerinden Amr b. Abdud el-Amirî'yi öldürdü.

O, Hudeybiye ve Rıdvan bey'atlarına katıldı. Hayber savaşında da çarpıştı. Bu savaşta büyük yararlılıkları görüldü. Öyle ki, bir gün Rasûlullah (s.a.v.), şöyle dedi: “Yarın bayrağı Allah ve Rasûlün kendisine sevdikleri ve kendisinin de Allah ve Rasûlünü sevdiği bir adama vereceğim.” Rasûlullah böyle dedikten sonra insanlar geceleyin konuşmaya başladılar. Bayrağın yarın kime verileceğini kendi aralarında tartıştılar. Ertesi gün Rasûlullah (s.a.v.), gözleri ağrımakta olan Ali'yi çağırdı. Ona dua etti. Gözlerine üfledi ve gözleri iyileşti, artık hiç ağrımadı. Bayrağı ona teslim etti. Cenâb-ı Allah da bayrak onun elindeyken fethi müyesser kıldı. Hz. Ali, Yahudi komutan Merhab'ı öldürdü.

Muhammed b. İshak'ın, Ebu Rafi'den yaptığı rivayete göre bir Yahudi, Hz. Ali'ye bir darbe vurmuş ve elindeki kalkanı fırlatmıştı. Bunun üzerine Hz. Ali, kalenin kapısını sökmüş, onu kalkan olarak kullanmaya başlamıştı. Onun vasıtasıyla Cenâb-ı Allah, fethi nasib edinceye kadar bu kapı Hz. Ali'nin elinde kalkan olarak kalmış, fetihden sonra kapıyı yere atmıştı. Ebu Rafi dedi ki: Ben ve yedi kişi birlikte bu kapıyı ters çevirmeye çalıştık, ama bir türlü kılmıdatamadık.

Leys, Ebu Cafer tarikiyle Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ali, Hayber'deki kapıyı alıp sırtına koydu. Müslümanlar da bu kapıyı bir köprü olarak kullandılar. Kaleye geçip fethettiler. Bu kapıyı ancak kırk kişi taşıyabilirdi.”

Hz. Ali'nin Hayber savaşında gösterdiği üstün kahramanlıklardan biri de şudur: O, Yahudilerin namlı yiğidi ve kahramanlarının komutanı Merhab'ı öldürmüştü.

Hz. Ali Umretü'l-Kaza da hazır bulundu. Bu umre esnasında Peygamber (s.a.v.), ona şöyle demişti: “Sen bendensin, ben de sende-

nim.” Cühfe’ye yakın bir kuyu olan Zatü’l-Alem kuyusunda Hz. Ali’nin cinlerle savaştığına dair kıssacıların anlattıkları hikayelere gelince, bunun aslı yoktur. Ve bu, bazı cahil hağercilerin uydurmasıdır. Buna aldanmamak gerekir.

O, Mekke fethinde, Hüneyn ve Taif gazvelerinde de hazır bulundu. Bu savaşlarda çokca çarpışıp yararlılıklar gösterdi.

Rasûlullah (s.a.v.)’la birlikte Cirâne umresini de yaptı. Rasûlullah (s.a.v.), Tebük gazvesine giderken yerine Medine’de vekil olarak onu bıraktı. Hz. Ali, ona:

— Ya Rasûlullah, beni burada kadınlar ve çocuklarla beraber mi bırakıyorsun? deyince Rasûlullah (s.a.v.), ona şu karşılığı verdi:

— Sen, benim nazarımda Harun’un Musa nezdindeki mevkiine sapsin. Ancak benden sonra peygamber yoktur.”

Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali’yi Yemen’e vali ve hakim olarak gönderdi. Yanına Halid b. Velid’i de kattı. Hz. Ali, Veda hacı zamanında gelirken kurbanlık hayvanlarını da önüne katıp getirmiş, Peygamber (s.a.v.) gibi ihrama girmiş ve onun kurbanına ortak olmuştu. Onunla birlikte ihramlık halini devam ettirmiş, ikisi de ibadetlerini tamamladıktan sonra kurbanlarını kesmişlerdi. Nitekim bunu önceki kısımlarda da anlatmıştık. Rasûlullah (s.a.v.), hastalandığı zaman Hz. Abbas, Hz. Ali’ye dedi ki:

— Rasûlullah (s.a.v.)’a sor bakalım, kendisinden sonra yönetim kimin elinde olacak?

Bu sorusu üzerine Hz. Ali, Hz. Abbas’a şöyle cevap verdi:

— Vallahi ben bunu Rasûlullah’a sormam. Eğer o yönetimi bize vermezse ondan sonra artık, insanlar yönetimi ebediyyen bize vermezler. Sahih ve sarîh hadisler, Rasûlullah (s.a.v.)’ın ne Hz. Ali’ye ne de başkalarına halifeliği vasiyet etmediğini ispatlamaktadırlar. Yalnız Hz. Ebu Bekir’den bahsederek halifeliğin ona verilmesi yolunda bir işarete bulunmuştur. Nitekim bunu da önceki sayfalarda anlatmıştık. Allah’a hamd olsun.

Bazı cahil Şiilerin ve geri zekalı kıssacıların iddialarına göre Peygamber (s.a.v.), güya Hz. Ali’nin halife olmasını vasiyet etmiştir ki, bu yalandır, iftiradır ve büyük bir hataya yol açar. Böyle olursa ashab hiyanette bulunmuş ve Hz. Peygamber’in vasiyetini yerine getirmemiş olup halifeliği onun vasiyet ettiği kimseye değil de başkasına sebepsiz yere vermiş olurlar ki, bunun aslı yoktur. Allah ve Rasûlüne iman edip İslâm dininin gerçek ve hak dini olduğuna şahadet eden herkes, bu iftiranın asılsız birşey olduğunu bilir. Çünkü sahabeler, peygamberlerden sonra yaratıkların en hayırlısıdır. Ve onlar bu ümmetin en hayırlı neslidirler. Bu ümmet, Kur’ân’da ifade edildiği gibi ümmetlerin en şerefliisidir. Selef ve halef uleması bu hususta icma etmişlerdir. Evet, Muhammed

ümmeti, dünyada da ahirette de diğer ümmetlerin en faziletlisidir. Allah'a hamd olsun.

Avam tabakasından ve diğerlerinden bazı kıssacıların pazar yerlerinde, sokaklarda ve diğer mahallerde anlattıkları bazı asılsız hikayeler vardır. Güya Peygamber (s.a.v.), davranış, yeme, içme, giyinme gibi hususlarda Hz. Ali'ye şöyle bir vasiyette bulunmuştur:

"Ey Ali, otururken başına sarık sarma, ey Ali, ayakta iken şalvarını giyme. Ey Ali, aynı anda kapının iki tarafını tutma. Ve eşikte oturma, elbiseni üzerindeyken dikme."

Rasûlullah (s.a.v.), vefat ettiğinde Hz. Ali, onu yıkayıp kefenleyenlerdeü ve mezara defnedenlerden biri idi. Nitekim bu hususu da önceki kısımlarda detaylı olarak anlatmıştık. Hamd ve minnet Allah'adır.

Hız. Ali'nin faziletleri bahsinde de anlatılacağı gibi Rasûlullah (s.a.v.), Bedir gazvesinden sonra onu, kızı Fatıma ile evlendirmiş ve bu evlilikten Hasan, Hüseyin ve Muhsin adında üç çocukları doğmuştu. Bu hususta sahih olmayan hatta çoğu Rafizilerle kıssacılar tarafından uydurulan hadisler nakledilmiştir. Saide oğulları gölgeliğinde konuşulup Mescid-i Nebevî'de Hz. Ebu Bekir'e bey'at edildiği zaman ona bey'at edenler arasında Hz. Ali de vardı. O da diğer sahabeler gibi Hz. Ebu Bekir'in huzurunda durup bey'at etmiş, ona itaat etmenin kendisi için farz olduğunu kabul etmiş ve ona bey'atı çok hoş karşılamıştı. Zevcesi Hz. Fatıma, bu bey'attan altı ay sonra vefat edince Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir'e olan bey'atını yenilemişti. Hz. Fatıma, babasından kalan mirasa sahip olamadığından Hz. Ebu Bekir'e biraz kırlmıştı. Peygamberlere mirasçı olunamayacağına dair nassı görememişti. Fakat peygamberlere mirasçı olunamayacağına dair hadisten haberdar olunca Hz. Ebu Bekir'e müracaatta bulunarak bu miras değil de sadaka olarak kalan babasının te-rekesinin idaresini Ali'ye bırakmasını istemiş, Hz. Ebu Bekir, onun bu isteğini kabul etmeyince Hz. Fatıma ona biraz darılmıştı. Hz. Ali de durumu idare etme gereğini duymuştu.

Hız. Fatıma vefat edince Hz. Ali, Ebu Bekir'e olan bey'atını yenilemişti. Hz. Ebu Bekir vefat edince Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'in vasiyeti üzerine halifeliği zamanında Hz. Ali'den kadılık yapmasını istemişti. Ve onu kadı olarak atamıştı. Hz. Ali de Hz. Ömer'in refakatındaki diğer önde gelen sahabelerle birlikte Şam'a gelmiş ve Hz. Ömer'in Cabiye'de irad ettiği hutbeyi dinlemişti. Hz. Ömer vurulduğu zaman kendisinden sonraki halifenin seçim işini, teşkil ettiği altı kişilik şura meclisine bırakmıştı. Bu şura meclisinin üyelerinden biri de Ali idi. Sonra bu altı kişi, yetkilerini Hz. Osman'la Ali'ye bıraktılar ve neticede Hz. Osman, Hz. Ali'ye tercih edildi. Halife seçildi. Hz. Ali'de ona itaat edip emrini dinledi. Hicretin otuzbeşinci senesinde zilhicce ayının onsekizinci gününde cuma günü Hz. Osman öldürölünce insanlar, Hz. Ali'ye gidip bey'at et-

mek istediler. Hz. Osman, henüz defn edilmemişti. Bazıları ise onun defn edilmiş olduğunu söylediler. Ne var ki Hz. Ali, halifeliği kabul etmek istemedi, toplumun bey'at isteğine icabet etmedi. Önlerinden kaçıp beni Amr b. Mebdul'un bahçesine girdi, kapıyı üzerine kilitledi. İnsanlar gelip kapıyı vurdular. Zorla içeri girdiler. Beraberlerinde Talha ile Zübeyr'i de Hz. Ali'nin yanına getirmişlerdi. Ona: "Yönetim, halifesiz devam edemez." dediler. Halifeliği kabul etmesini ısrarla istediler, nihayet o da kabul etti.

HZ. ALİ'YE YAPILAN HALİFELİK BEY'ATI

Anlatıldığına göre Hz. Ali'ye ilk bey'at eden kişi Talha oldu. O, sağ eliyle Hz. Ali'ye bey'at etti. Elinde felçlik vardı. Bu felçlik Uhud savaşında Rasûlullah (s.a.v.)'ı düşmana karşı korurken eline isabet etmişti. Felçli eliyle Hz. Ali'ye bey'at ettiği için bazıları: "Vallahi bu iş başa çıkamayacaktır." dediler.

Hz. Ali, mescide gidip minbere çıktı. Üzerinde izarı ve sarığı vardı. Ayakkabıları da elindeydi. Yayına yaslandı. Halkın çoğunluğu kendisine bey'at etti.

Bey'at, hicri otuzbeşinci senin zilhicce ayının ondokuzuncu günü, yani cumartesi gününde yapıldı. Anlatıldığına göre Talha ile Zübeyr, Hz. Ali'den kendilerini Basra ve Kûfe'ye vali olarak atamalarını talep ettikten sonra bey'at etmişler, ancak Hz. Ali kendilerine: "Hayır siz benim yanımda kalın, sizinle müşavere yapar ve yalnızlığımı gideririm." demişti. Bazılarının ifadesine göre Ensâr'dan bir grub Hz. Ali'ye bey'at etmemiştir. Bey'at etmeyenler arasında Hassan b. Sabit, Ka'b b. Malik, Mesleme b. Mahled, Ebu Said, Muhammed b. Mesleme, Numan b. Beşir, Zeyd b. Sabit, Rafi b. Hudeyc, Fudale b. Ubeyd ve Ka'b b. Ucre vardı.

Medainî, Zührî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir.

"Bir grub insan, Ali'ye bey'at etmeksizin Medine'den kaçıp Şam'a gittiler. Kudame b. Maz'un, Abdullah b. Selam ve Muğire b. Şube, ona bey'at etmemişlerdi."

Ben derim ki: Mervan b. Hakem, Velid b. Ukbe ve diğer bazı kimse-ler kaçıp Şam'a gittiler.

Vakidî dedi ki: İnsanlar, Medine'de Hz. Ali'ye bey'at ettiler. Yedi kişi geri durup ona bey'at etmediler. Bu yedi kişinin adları şöyledir: "İbn Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas, Üheyb, Zeyd b. Sabit, Muhammed b. Ebi Mesleme, Seleme b. Selame b. Rakş ve Üşame b. Zeyd. Bildiğimize göre Ensâr'dan Hz. Ali'ye bey'at etmeyen hiç kimse yoktur.

Seyf b. Ömer, üstadlarından birkaç kişinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Hz. Osman'ın öldürülüşünden sonra Medine beş gün halifesiz kal-

dı. O sırada Medine yönetimini Gafiki b. Harb üstlenmiş durumdaydı. Bunlar, yönetimi üzerine alacak ve halifeliği kabul edecek birini aradılar. Mısırlılar, Hz. Ali'nin halife olmasını ısrarla istiyorlardı. Ama kendisi onlardan kaçıp bir bahçeye gizlendi. Kûfeliler, Zübeyr'in halife olmasını istediler, ama onu bulamadılar. Basralılar, Talha'nın halife olmasını istediler. Ama o, Basralıların bu isteğini kabul etmedi.

Asiler kendi aralarında: "Şu üçünden hiç birini halife yapmayalım" dedikten sonra Sa'd b. Ebi Vakkas'a gittiler. Ve ona: "Sen şura üyelerindensin. Halifeliği kabul et." dediler ama o, asilerin bu isteğini kabul etmeyince onlar da İbn Ömer'e gidip halifeliği ona teklif ettiler. O da kabul etmeyince şaşırıp kaldılar. Sonra şöyle dediler: Halife seçmeksizin sadece Osman'ı öldürmüş olarak şehirlerimize dönersek insanlar yönetim hususunda anlaşmazlığa düşerler, biz de beladan kurtulamayız." Böyle dedikten sonra Hz. Ali'nin yanına döndüler ve halifeliği kabul etmesi için ona ısrar ettiler. Eşter de Hz. Ali'nin elini tutup bey'at etti. Sonra diğer insanlar da ona bey'at ettiler.

Kûfelilerin dediklerine göre Hz. Ali'ye ilk bey'at eden kimse, Eşter en-Nehaî olmuştur. Bu bey'at, insanların Hz. Ali'nin yanına dönmelelerinden sonra zilhicce ayının yirmidördüncü gününde perşembe günü yapılmıştı. Zaten hepside halifelğe Hz. Ali'den başkasının layık olmadığını söylemişlerdi. Cuma günü olunca Hz. Ali, minbere çıktı. Bir gün önce kendisine bey'at etmemiş olanlar da o gün bey'at ettiler. Ona ilk bey'at eden kişi, Talha oldu. Felçli eliyle ona bey'at etmişti. Orada bulunanlardan biri: "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz" demişti. Sonra Zübeyr, Hz. Ali'ye bey'at etmiş ve şöyle demişti: "Kılıç boynumun üzerinde durduğu için Ali'ye bey'at ettim ves-salam." Sonra Mekke'ye gitti. Orada dört ay kaldı. Bu bey'at, zilhicce ayının bitimine beş gün kala cuma günü olmuştu. Hz. Ali'nin irad ettiği ilk hutbe şu olmuştu:

"Allah'a hamdü senada bulunurum. Doğrusu yüce Allah, hidayet edici bir kitap indirmiştir. O kitapta iyiliği ve kötülüğü açıklamıştır. Siz iyiliği tutun. Kötülüğü bırakın. Allah'ın size farz kalmış olduğu emirleri yerine getirin ki, onlar sizi Cennet'e iletсин. Cenâb-ı Allah, sizlere meçhul olmayan bazı şeyleri haram kılmıştır. Müslümanın kanının haram kılınmasını da diğer bütün haramlar üzerine üstün kılmıştır. Müslümanların haklarını da; bir arada kenetlenmek ve samimiyetle İslâm'a sarılmakla düzenlenmiştir. Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden salım olduğu kimsedir. Müslümanın kamı gerekli haller dışında hiçbir şekilde dökülemez. İnsanların hukukuna riayet edin. Özellikle ölümü iyi hatırlayın. İnsanlar sizin önünüzde duruyorlar. Fakat sizin arkanızda sizi tehdit eden bir kıyamet saati vardır. Dünya mallarından ne kadar hafif yükler yüklenirseniz diğerlerine o kadar çabuk ulaşırsınız. İnsanlar, kendilerini izleyen en sonuncuları bile bekleyip duru-

yorlar. Şu yeryüzünde Allah'ın kullarının hakları konusunda Allah'tan korkunuz. Her türlü ufak şeylerde, hayvanlara karşı olan davranışlarınızda bile sorumlu olacaksınız. Her konuda Allah'a itaat edin ve ona isyan etmeyin. Bir yerde hayır gördüğünüz zaman onu mutlaka alın. Şer gördüğünüz zaman da ondan uzak olmaya çalışın. "Yeryüzünde az sayıda olduğunuzu ve zayıf sayıldığınızı hatırlayın." (el-Enfal, 26.)

Hız. Ali, hutbesini tamamladıktan sonra Mısırlılar şöyle dediler:

"Sen bu söylediklerini kendine al ve tedbirli ol, ey Hasan'ın babası. Biz yönetimi, yuları çeker gibi elimizde tutar ve idare ederiz.

Rüzgarı andıran arslanlar gibi hücum ederiz. Elde kılıçlarla süt kahlntısı gibi oluruz.

Kementlerle yumuşakça hükümdarı vururuz.

Öyle ki, hiç yorulmaksızın hedefe uğrarız."

Hız. Ali de onlara cevaben şöyle dedi:

"Eğer aciz kalır ve kendimi savunamazsam. Ondan sonra akıllıca davranır ve tutumumu sürdürürüm. Yerde sürümekte olduğum eteğimi kaldırır ve dağınık işleri toparlayıp düzeni sağlarım. Eğer başkanlarınca desteklenmeyen ve tez elden ortaya çıkmayan fitne beni meşgul etmezse ya da üzerime gelen silahlar karşısında beni savunmasız bırakmazlarsa, düzeni sağlarım."

O esnada Kûfe'de namaz imamlığını Ebu Musa el-Eşârî, savaş komutanlığını Ka'ka b. Amr, Haraç idaresini Cabir b. Fulan el-Müzenî yürütüyordu. Basra valiliğini Abdullah b. Amir, Mısır valiliğini Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh yürütüyordu. Muhammed b. Ebi Hüzeyfe, ona tarışı ayaklanmıştı. Şam valiliğini Muaviye b. Ebi Süfyan yürütüyordu. Humus valisi Abdurrahman b. Halid b. Velid, Kinnesrin valisi Habib b. Seleme, Ürdün valisi Ebû'l-Aver, Filistin valisi Hakim b. Alkame, Azerbeycan valisi Eş'as b. Kays, Karkisya valisi Cerir b. Abdullah el-Becelî, Hulvan valisi Uteybe b. Nehhas, Kisariye valisi Malik b. Habib, Hemedan valisi de Hubeyş idi.

İbn Cerir'in ifadesine göre bunlar, Hız. Osman'ın vefatı esnasındaki valilerdir. Beytülmalın idaresini Ukbe b. Amr, Medine kadılığını da Zeyd b. Sabit yürütüyordu. Hız. Osman öldürüldüğü zaman Numan b. Beşir, onun kana bulanmış gömleği ile asilere karşı onu savunurken karısı Naile'nin koparılmış parmaklarını ortaya çıkardı. Bunları Şam'da bulunan Muaviye'ye getirdi. Muaviye de halkın görmesi için bu kanlı gömlekle parmakları minberin üzerine koydu. Parmakları gömleğin yeline taktı. İnsanlara çağrıda bulunarak bu fecaatın intikamının alınmasını istedi. Minber çevresindeki cemaat ağlaşmaya başladı. Gömleği bazen kaldırıyorlar, bazen indiriyorlardı. Bu ağlaşma bir sene sürdü.

Halk, Hz. Osman'ın öcünün alınması için birbirlerini asilere karşı kışkırtıyordu. Bu senede insanların çoğu yastan ötürü karlarından uzak durdular. Muaviye ile sahabelerden bir topluluk, halk arasında dolaşarak insanları Hz. Osman'ın intikamını katil asilerden almaya teşvik ediyorlardı. Hz. Muaviye ile birlikte dolaşan sahabeler şunlardı: Ubade b. Samit, Ebu Derda, Ebu Umare, Amr b. Anbese. Tabiilerden de şunlar vardı: Şerik b. Hibaşe, Ebu Müslim el-Holanî, Abdurrahman b. Ganem.

Hz. Ali'ye bey'at işi tamamlanınca Talha, Zübeyr ve sahabelerin ön-de gelenleri yanına giderek hadleri tatbik etmesini, Osman'ın intikamının alınmasını talep ettiler. Hz. Ali de asilerin yardımcılarının ve destekçilerinin bulunduğunu söyleyerek bunu yapamayacağını bildirdi ve onlardan özür diledi. O işi o günde yapamayacağını ifade etti. Zübeyr, kendisini Kûfe valiliğine atamasını Hz. Ali'den istedi ki, gidip Kûfe'den kendisine yardımcı askerler getirsin. Talha da kendisini Basra valiliğine atamasını Hz. Ali'den istedi ki, gidip Basra'dan yardımcı askerler getirsin. Böylece asi ve haricilere karşı güçlensin. Asi ve Haricilerle birlik olan cahil bedevilere karşı kuvvetlensin. Çünkü bunlar da Hz. Osman'ın öldürülmesine iştirak etmişlerdi. Hz. Ali, Talha ile Zübeyr'e: "Yavaş olun hele, ben bu idare işini tamamıyla elime geçireyim, ondan sonra bu işe bakarım." dedi.

Bundan sonra Muğire b. Şube gelip Hz. Ali'ye şöyle dedi: "Sen valilerini yerlerinde bırak. Eğer itaatlarına dair mesajları sana gelirse ondan sonra dilediğin valiyi değiştirir, dilediğini de yerinde bırakırsın." dedi. Ertesi gün tekrar gelip şöyle dedi: "Bence valileri görevden azletmelisin ki hangisinin sana itaat ettiğini, hangisinin asi olduğunu anlayasın." Hz. Ali de Muğire'nin bu sözlerini İbn Abbas'a nakledip fikrini sordu. İbn Abbas: "Dün sana öğüt verdi, ama bugün sana hile yaptı." dedi. Muğire, İbn Abbas'ın böyle dediğini duyunca: "Evet Ali'ye öğüt vermiştim, ama öğüdü ü kabul etmeyince kendisine hile yaptım." dedi. Ve Medine'den çıkıp Mekke'ye gitti. Aralarında Talha ile Zübeyr'in de bulunduğu bir topluluk, onun peşine takıldı. Bunlar, umre yapmak için Hz. Ali'den izin istediler. Hz. Ali de onlara izin verdi. Sonra İbn Abbas, idare yerleşinceye kadar valileri yerlerinde bırakmasını, özellikle Muaviye'yi Şam'da bırakmasını Hz. Ali'ye tavsiye etti ve şöyle dedi:

—Muaviye'yi valilikten arzledersen korkarım ki, Osman'ın kanını senden talep eder. Talha ve Zübeyr'in bu sebeple senin aleyhinde konuşmayacaklarından emin değilim.

— Ben bu görüşte değilim. Bilakis sen Şam'a git. Ben seni oraya vali tayin ettim.

— Osman sebebiyle Muaviye'nin beni öldürmesinden veya sana ak-raba olduğum için beni hapsedmesinden korkarım. Ama sen Muaviye'ye hitaben bir mektup yazıp bana ver. Mektubunda ona vaadlerde bulun

ve ümidlendir.

— Vallahi bu olmayacak bir şeydir.

— Ey mü'minlerin emiri, savaş hiledir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) da böyle buyurmuştur. Allah'a yemin ederim ki, eğer sen benim dediğimi yaparsan gitmelerinden sonra onları tekrar buraya getiririm.

Sonra İbn Abbas, Hz. Ali'ye kendisini Irak'a göcmeye imrendiren ve Medine'den ayrılmasını teklif eden kimselere uymamasını tavsiye etti. Ama Hz. Ali, onun bir tavsiyelerine uymadı. Aksine Medine dışındaki şehirlerden gelen Harici ve asilerin komutanlarının görüşüne uydu.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede yani hicretin otuzbeşinci senesinde Herakliyus'un oğlu Kostantin, bir gemi ile Müslümanların beldelerine hücum etti. Cenâb-ı Allah da üzerlerine bir kasırga gönderdi. Kendi güç ve kuvvetiyle onu ve beraberindekileri denize batırdı. Hükümdar ve beraberindeki küçük bir topluluk dışında bütün Bizanslılar denizde boğuldular. Kostantin, Sicilya adasına girdiğinde onun için bir hamam yaptılar. Hamama girince onu içerde öldürdüler ve "Adamlarımızı sen öldürdün dediler.

.

HİCRETİN OTUZALTINCI SENESİ

Bu senenin başında mü'minlerin emiri Ebu Talib oğlu Ali, hilafet makamına geçti. Şehirlere valiler atadı. Abdullah b. Abbas'ı Yemen'e, Semüre b. Cündeb'i Basra'ya, Ammare b. Şihab'ı Kûfe'ye, Kays b. Sa'd b. Ubade'yi Mısır'a, Muaviye'nin yerine Sehl b. Hanif'i Şam'a vali olarak atadı. Sehl b. Hanif, Medine'den yola çıktı. Tebuk'e vardığında Muaviye'nin süvarileri, onun karşısına çıkıp şöyle sordular:

- Sen kimsin?
- Valiyim.
- Nerenin valisi?
- Şam valisi.
- Eğer Osman seni göndermişse hoş geldin, safa geldin, başkası göndermişse geri dön.
- Olanları duymadınız mı?
- Duyduk.

Bunun üzerine Sehl b. Hanif geri dönüp Hz. Ali'nin yanına gitti. Kays b. Sa'd'ın valiliğine gelince, Mısırlıların büyük bir çoğunluğu ona bey'at ettiler. Bir grup ise: "Osman'ın katillerini öldürmedikçe buna bey'at etmeyiz." dediler. Basrılılar da böyle demişlerdi.

Ummare b. Şihab'a gelince o, Kûfe'ye vali olarak gönderildi. Ancak Talha b. Hüveylid, Hz. Osman'ın öldürülmesinden ötürü yönetime karşı kızgınlığından dolayı Ummare'yi Kûfe'den geri çevirdi. Ummare de Hz. Ali'nin yanına dönüp durumu anlattı. Böylece fitne yayıldı, iş büyüdü. Ülke birliği bozuldu, her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Ebu Musa, Hz. Ali'ye mektup göndererek az bir grup dışında Kûfelilerin itaat ettiklerini ve bey'at yaptıklarını bildirdi.

Hz. Ali, Muaviye'ye çok mektuplar gönderdi ama cevap alamadı. Defalarca mektup gönderdi. Hz. Osman'ın sefer ayında öldürülmesinden üç ay sonrasına kadar mektuplar gönderdi ama cevapları bir türlü alamadı. Sonra Muaviye, birkaç mektup yazıp bir adamla Hz. Ali'ye gönderdi. Adamı, Hz. Ali'nin yanına vardı. Hz. Ali, ona sordu:

- Ne haber, geride neler var?
- Öyle bir kavmin yanından sana geldim ki, onlar kısıstan başka bir şey istemiyorlar, hepsi intikam peşindedirler. Arkada 70.000 ihtiyar adam bıraktım. Tamamı Osman'ın kanlı gömleğinin altında ağlıyorlar,

onun kanlı gömleği Şam'daki caminin minberindedir.

— Allah'ım! Ben Osman'ın kanından uzak olduğumu, bu işle ilgim olmadığını sana arz ediyorum.

Bundan sonra Muaviye'nin elçisi Hz. Ali'nin huzurundan çıktı. Hz. Osman'ı öldüren Hariciler ona saldırıp öldürmek istediler. Büyük bir zorlukla ellerinden kurtuldu.

Hz. Ali, Şamlılarla savaşmaya karar verdi. Mısır valisi Kâys b. Sa'd'a mektup yazarak Şamlılarla savaşmaları için halkı silah altına çağırmasını emretti. Kûfe valisi Ebu Musa'ya aynı mealde bir mektup gönderdi. Osman b. Hanife de böyle bir mektup gönderdi. İnsanlara hutbe irad edip Şamlılarla savaşmaya onları teşvik etti, ordu hazırlamaya başladı. Medine'den yola çıktı. Yerine vekil olarak Kusem b. Abbas'ı bıraktı. Kendisine itaat edenleri yanına alarak asilere ve emrine itaat etmeyenlere, diğer kimselerle birlikte kendisine bey'at etmeyenlere karşı savaşmaya niyetliydi. Oğlu Hasan gelip şöyle dedi:

— Babacığım, şu savaşmayı bırak, zira savaşta Müslümanların kanı akacaktır. Aralarına anlaşmazlık girecektir.

Hz. Ali, oğlu Hasan'ın bu teklifine önem vermedi, aksine savaş kararını perçinledi. Orduyu düzene soktu. Sancağı Muhammed b. Hane-fi'ye verdi. İbn Abbas'ı sağ kanada, Amr b. Ebi Seleme'yi sol kanada komutan yaptı. Sol kanada Amr b. Süfyan b. Abdil Esed'i komutan yapmış olduğuna dair bir rivayet de vardır. Öncü kuvvetlerin başına Ebu Ubeyde'nin kardeşinin oğlu Ebu Leyla b. Amr el-Cerrah'i komutan yaptı. Artık bütün hazırlıklar tamamlanmış, sıra Medine'den çıkıp Şam yoluna çıkmaya gelmişti. Ancak bu sırada ileride anlatacağımız bir durum ortaya çıktı ve onu bu hareketten vazgeçirdi.

CEMEL VAK'ASI'NIN BAŞLANGICI

Hz. Osman, teşrik günlerinden sonra öldürüldüğünde Peygamber (s.a.v.)'in zevceleri ve mü'minlerin anneleri fitneden kaçmak için o sene hacca gitmişlerdi. Hacda iken insanlar, Hz. Osman'ın öldürüldüğünü duymuşlardı. Bu arada bunlar, Mekke'den çıkıp Medine yoluna çıkmış oldukları halde tekrar Mekke'ye dönmüşler, orada ikamete başlamış ve insanların neler yapacağını beklemeye, haberleri araştırmaya başlamışlardı. Hz. Ali'ye bey'at edilmiş, yönetim onun eline geçmiş, idarede onun görüşü hakim olmuştu. Fakat insanlar bunu kendi rızalarıyla yapmış, ona bey'atta bulunmuş değillerdi. Çünkü Hz. Osman'ı öldüren Haricilerin ele başları bu işi bir oldu bittiye getirmişlerdi. Aslında Hz. Ali de onlardan hoşnut değildi. Fakat onların başlarına bir felaket gelmesini bekliyordu. İmkân bulduğu takdirde Allah'ın hakkını onlardan almak istiyordu. Ama durum böyle olup da onlar müstevli duruma gele-

rek sahabelerin önde gelen şahsiyetleri ile Hz. Ali'yi birbirlerinden kopardıklarında Ümeyye oğullarından bir topluluk ile diğer bazı Müslümanlar Mekke'ye kaçmışlardı. Talha ile Zübeyr de umre yapmak üzere Mekke'ye gitmek için Hz. Ali'den izin istemişler, Hz. Ali'nin onlara izin vermesi üzerine bunlar Mekke'ye gitmek üzere yola koyulmuşlardı. Büyük bir kalabalık da peşlerine takılmıştı. Hz. Ali, Şamlılarla savaşmaya karar verdiği zaman Medinelilerden kendisiyle birlikte Şam'a gelmelerini istemiş ama onlar onun bu isteğine muvafakat etmemişlerdi.

Abdullah b. Ömer'den de kendisiyle birlikte Şam'a gelmesini istemiş, onu bu hususta teşvik etmiş, ancak o şöyle karşılık vermişti: "Ben de Medinelilerden biriyim. Eğer onlar seninle birlikte Şam'a gelirse ben de senin bu emrine itaat ederim. Ama bu sene savaş için Medine'den çıkmayacağım." Böyle dedikten sonra İbn Ömer hazırlığını yapıp Mekke'ye gitti.

Hız. Osman tarafından Yemen'e vali olarak tayin edilmiş olan Ya'lâ b. Ümeyye de o sene Yemen'den Mekke'ye gelmiş, beraberinde 600 deve ve 600.000 dirhem para getirmişti. Abdullah b. Âmir de Basra'dan Mekke'ye gelmişti. O da Hız. Osman'ın Basra valisi idi. Böylece Mekke'de sahabelerin önde gelen şahsiyetlerinden ve mü'minlerin annelerinden, yani Rasûlullah (s.a.v.)'ın zevcelerinden oluşan bir topluluk meydana geldi. Hız. Aişe kalkıp onlara bir konuşma yaptı. Osman'ın intikamını almaları için onları teşvik etti. Asilerin haram bir belde ve haram ayda Rasûlullah (s.a.v.)'ın komşuluğunu hiçe sayarak kanlar akıttıklarını, mallar yağmaladıklarını anlattı. Dinleyiciler onun çağrısına icabet ettiler. Ve yararlı göreceği bütün kararlarına itaat edeceklerini bey'at ettiler. "Sen nereye gidersen biz de seninle geliriz" dediler. Kimi Şam'a gidelim, kimi de oraya gitmeyelim. Muaviye, orada bizim yapmamız gerekeni yapar, dediler. Eğer Şam'a gitselerdi asilere galip olup bütün yönetimi ellerine geçirirlerdi. Çünkü sahabelerin önde gelen büyük şahsiyetleri onlarla beraberdi. Kimi de, Medine'ye gidelim, Ali'den Osman'ın katillerini bize teslim etmesini isteyelim ki o katiller öldürülsün, dediler. Başkaları da şöyle dediler: "Hayır, Basra'ya gidelim. Oradaki atlardan ve adamlardan kuvvet alalım. Önce oradaki asileri ve Osman'ın katillerini öldürmekle işe başlayalım." Hepsi bu sonuncu görüş üzerinde birleştiler. Peygamber Efendimiz'in diğer zevceleri, Hız. Aişe'nin Medine'ye gitmek gerektiğine dair ortaya koyduğu görüşüne muvafakat ettiler.

Ancak insanlar Basra'ya gitme kararı üzerinde ittifak ettiklerinden Peygamber Efendimiz'in diğer zevceleri onlarla birlikte yola koyulmaktan vazgeçtiler. Ve: "Medine'den başka yere gitmeyiz." dediler. Ya'lâ b. Ümeyye, asilerle savaşacak olan insanların silah ve teçhizatlarını temin etti. Onlara 600 deve ve 600.000 dirhem sarfetti. İbn Amir de

çok mal vererek ihtiyaçlarını karşıladı. Hz. Ömer'in kızı ve mü'minlerin annesi Hafsa, Basra'ya gitme hususunda Hz. Aişe'ye muvafakat etti. Kardeşi Abdullah, onu bu kabileye katılmaktan ve Basra'ya gitmekten menetti. Abdullah da onlarla birlikte Medine'den başka yere gitmeye yanaşmadı. İnsanlar, Hz. Aişe'nin maiyetinde 1000 binekle yola çıktılar. Başka bir rivayette anlatıldığına göre yola çıkan bu topluluk, Medine ve Mekkelilerden oluşan 900 süvariden ibaretti. Ancak başkaları da kendilerine katılınca 3000'i buldular. Mü'minlerin annesi Hz. Aişe, asker adlı devesinin üzerinde bir mahfe içindeydi. Bu deveyi Ya'lâ b. Ümeyye, Ureyneli bir adamdan 200 dinara (başka bir rivayette anlatıldığına göre seksen dinara) satın almıştı.

Peygamber Efendimiz'in diğer zevceleri de Hz. Aişe ile birlikte zat-ı İrk'a kadar gelmişler, orada kendisinden ayrılmışlar ve vedalaşıp ağlamaya başlamışlardı. Orada bulunanlar da ağlaşmaya başlamışlardı. O güne ağlaşma günü denmişti. Artık insanlar, Basra yoluna çıkmışlar ve yola revan olmuşlardı. Hz. Aişe'nin emri üzerine cemaata namazlarını Abdullah b. Zübeyr (Hz. Aişe'nin kızkardeşinin oğlu) kıldırıyordu. Mervan b. Hakem de namaz vakitlerinde cemaata ezan okuyordu. Yolda giderlerken geceleyin Hav'eb denen bir suyun yanına varmışlardı. Köpekler ulumaya başlamışlardı, Hz. Aişe, bu ulumaları duyunca: "Bu yerin adı nedir?" diye sormuş oradakiler:

— Hav'eb'dir, deyince ellerini birbirine vurmuş ve şöyle demişti:

— Innâ lillah ve innâ ileyhi raciun. Ben mutlaka geri döneceğim.

— Niçin?

— Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'in kadınlarına şöyle dediğini işittim: "Hav'eb köpeklerinin hanginize uluyacağını keşke bilseydim."

Böyle dedikten sonra Hz. Aişe, devesinin omuzları arasına vurarak ıhdırmış ve:

— Beni geri götürün. Beni geri götürün. Vallahi ben, Hav'eb suyunun sahibesiyim, demişti."

Biz bu hadisi bu kitabın peygamberlik delilleri bölümünde çeşitli lafız ve rivayetleriyle nakletmiştik. İnsanlar da bir gün bir gece Hz. Aişe'nin etrafında develerini ıhdırarak beklemişler, Abdullah b. Zübeyr de Hz. Aişe'ye şöyle demişti:

"Buranın, Hav'eb suyu olduğunu sana söyleyen kişi yalan söylemiştir." İnsanlar: "Kurtuluşa gelin, kurtuluşa gelin, işte Ebu Talib oğlu Ali'nin ordusu geliyor." dedi. Hepsi Basra'ya doğru yola çıktılar. Basra'ya yaklaştığında Hz. Aişe, Ahnef b. Kays ile diğer liderlere hitaben bir mektup göndererek "Ben Basra'ya geliyorum." diye bildirdi.

Osman b. Hanif de İmran b. Husayn ile Ebu Esved ed-Düel'îyi Hz. Aişe'ye göndererek oraya niçin geldiğini sormalarını istedi. Bunlar, Hz. Aişe'nin yanına geldiklerinde selam verdiler. Ve kendisine oraya niçin

geldiğini sordular. O da Osman'ın intikamını almak için geldiğini, onun haram ayda, haram beldede haksız yere öldürüldüğünü söyledi ve şu ayet-i kerimeyi okudu:

“Ancak sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi gözeten kimseler müstesna, onların gizli toplantılarının çağında hayır yoktur. Bunları, Allah'ın rızasını kazanmak için yapana büyük ecir vereceğiz.” (en-Nisâ, 114.)

Bunlar, Hz. Aişe'nin yanından çıkıp Talha'nın yanına giderek ona şöyle sordular:

— Buraya niçin geldin?

— Osman'ın intikamını almak için.

— Sen Ali'ye bey'at etmemiş miydin?

— Evet, ama boynumun üzerinde kılıç vardı. Korktuğum için ona bey'at ettim. Eğer bizimle Osman'ın katillerinin arasından çıkmaz ve bizi başbaşa bırakmazsa, onun halifeliğini kabul etmeyeceğim.

Bunlar daha sonra Zübeyr'in yanına gittiler. Ona da aynı şeyleri sordular. O da aynı cevapları verdi.

İmran ile Ebu Esved ed-Düelî, Osman b. Hanif'in yanına döndüler. Ebu Esved, ona şöyle dedi:

“Ey Huneyf'in oğlu, sana gelindi. Sen de savaşa çık. Mızrakla vuruş. Kılıçla savaş ve diren. Zırhını giyerek, nikabını takarak, paçanı sıvayarak onlara karşı çık.”

Bu lafları duyan Osman, şöyle der: “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raciun. Ka'be'nin Rabbine andolsun ki, İslâm'ın değirmeni ters dönmeye başlamıştır. Bakınız, bundan sonra ne gibi bozukluklar meydana gelecek, görünüz.”

İmran da peygamberin: “Otuzbeşinci senede İslâm değirmeni ters dönecektir.” mealindeki hadisini kastederek “Vallahi uzun bir savaşa girişeceksiniz” dedi. Sonra Osman b. Huneyf, İmran b. Husayn'a:

— Bana bir tavsiyede bulunur musun? diye sorunca İmran şöyle dedi:

— Bir kenara çekil. Ben de evimde oturacağım (veya devemin üzerinde duracağım, demiştir.)

İmran böyle dedikten sonra çekip gitmiş, Osman da: “Hayır, mü'minlerin emiri gelinceye kadar onları alıkoyacağım.” demiş ve insanlara çağrıda bulunarak silahlarını kuşanmalarını ve mescitte toplanmalarını istemişti. Halk mescitte toplanınca onlara, savaşa hazırlanmalarını emretmişti. Osman, minber üzerindeyken adamın biri kalkıp şöyle demişti:

— Ey insanlar! Eğer şu kavim korktukları için gelmiş iseler bilin ki, bunlar kuşların bile güvende olduğu bir beldeden gelmektedirler. Eğer Osman'ın intikamını almak için gelmiş iseler bilin ki, biz onun katilleri

değiliz. Bana uyunda şunları geldikleri yere geri göndereyim.

Esved b. Seri es-Sadî kalkıp şöyle dedi:

— Hayır, bunlar bizden ve başkalarından Osman'ın katillerine karşı yardım istemeye gelmişlerdir. Bu konuşmayı yapan adamı taşladılar. Osman b. Huneyf de, Hz. Osman'ı öldüren kimselerin Basra'da da taraftarları bulunduğunu anladı ve bundan rahatsız oldu.

Mü'minlerin annesi Hz. Aişe ve beraberindekiler gelip Basra'ya yakın bir mevki olan Merbe'de konakladılar. Onun askerlerinin safında savaşmak isteyen Basralılar yanına gittiler. Osman b. Huneyf de askerleriyle birlikte Basra'dan çıkıp Merbed'e gitti. Orada iki taraf karşı karşıya geldi. Sağ kanatta bulunan Talha konuştu ve Osman'ın intikamının alınmasını istedi. Zübeyr de peşi sıra konuşmaya başladı, aynı şeyleri söyledi. Basralılardan ve Osman b. Huneyf'in askerlerinden bazıları onlara karşılık verdiler. Mü'minlerin annesi Hz. Aişe konuştu. Taraftarlarını savaşa teşvik etti. Ordunun kenar kesimlerindeki bazı gruplar birbirlerine sövmeye ve taş atmaya başladılar. Sonra hernes yerine çekildi. Osman b. Huneyf'in askerlerinden bir grup, Hz. Aişe'nin askerlerinin arasına katıldı. Böylece Hz. Aişe'nin askerleri çoğaldı. Harise b. Kudame es-Sadi gelip ona şöyle dedi:

“Ey mü'minlerin annesi! Allah'a yemin ederim ki, senin evinden çıkıp bu deve üzerinde silahlara hedef olarak buraya gelmen, Osman'ın öldürülmesinden daha önemli ve büyük bir hadisedir. Eğer sen gönüllü olarak buraya yanımıza gelmişsen tekrar evine geri dön. Eğer zorlayarak buraya getirilmiş isen evine dönmek için buradaki halktan yardım iste.

Osman b. Huneyf'in süvarilerinin komutanı olan Hakim b. Cebel'e gelip savaşı başlattı. Hz. Aişe'nin taraftarları, ellerini silaha sürmediler. Savaşmak istemediler. Ancak Hakim, onlara saldırdı. Böylece iki taraf da yol ağzında çarpışmaya başladılar. Hz. Aişe, askerlerine sağa çekilmelerini, Beni Mazin kabilesinin mezarlığının yanına varmalarını emretti. Oraya çekildiklerinde gece karanlığı bastırdı. Böylece iki taraf çarpışmaya son verdi. Ertesi gün tekrar savaşmaya başladılar. Şiddetlice çarpıştılar. Çarpışma zevale kadar devam etti. Osman b. Huneyf'in taraftarlarından çok adam öldürüldü. İki tarafta da aralarında yazışarak barış çağrısında bulundular. Ve neticede Medine'ye bir elçi göndererek Medine halkının düşüncesini sormak ve Talha ile Zübeyr'in bey'ata zorlandıklarını Medineliler söylerlerse Osman b. Huneyf Basra'dan çıkacak ve Basra'yı onlara bırakacaktı. Eğer Talha ile Zübeyr, bey'ata zorlanmamışlarsa Talha ile Zübeyr Basra'dan çıkıp orayı Osman b. Huneyf'e bırakacaklardı. Bu amaçla Ka'b b. Sûr el-Kadî'yi Medine'ye gönderdiler. Ka'b, cuma günü Medine'ye vardı. Kalkıp Medinelilere şöyle sordu:

— Talha ile Zübeyr, Ali'ye gönüllü olarak mı bey'at ettiler, yoksa tehdit altında kaldıkları için mi bey'at ettiler?

Herkes sustu. Sadece Üsame b. Zeyd kalkıp: "Tehdit altında kaldıkları için Ali'ye bey'at ettiler." diye cevap verdi. Bazıları ona hücum ettiler. Onu dövmek istediler. Ancak Süheyb ile Ebu Eyyüb ve bir topluluk onu müdafaa ettiler ve saldırganların elinden kurtardılar. Kendisine de: "Sen de bizim gibi sussaydın olmaz mıydı?" deyince o şöyle karşılık verdi: "Hayır, vallahi ben durumun bu noktaya geleceğini sanmıyorum." dedi.

Hiz. Ali, Osman b. Huneyfe mektup göndererek Talha ile Zübeyr'i topluluktan ayrılmaya değil, toplulukla bir arada olmaya ve fazilet hususunda birleşmeye zorlamış olduklarını bildirdi. Eğer kendisini halifelikten hal etmek istiyorlarsa bu hususta onların bir gerçekçeleri olmadığını fakat başka bir amaçları varsa bunu açıklamalarını, kendisinin de bu hususta düşüneceğini beyan etti.

Ka'b b. Sûr, Hiz. Ali'nin mektubunu Osman b. Huneyfe getirdi. Osman: "Bu, bizim içinde bulunduğumuz durumu ilgilendirmeyen başka bir şeydir." dedi.

Talha ile Zübeyr, yanlarına gelmeleri için Osman b. Huneyfe haber gönderdiler. Ancak Osman, onların bu isteklerini kabul etmedi. Bunun üzerine bu ikisi, karanlık bir gecede adam toplayarak yatsı vakti büyük camiye gittiler. Ancak Osman, o gece camiye gelmedi. Namazın Abdurrahman b. Attab b. Üseyd kıldırdı. Basra'nın ayak takımı bu gelen orudaki askerlere sövüp saydılar. Karşılıklı olarak birbirlerine vurdular. Onlardan kırka yakın adam öldürüldü. Halk da Osman b. Huneyf'in köşküne girdi. Onu, Talha ile Zübeyr'in yanına getirdiler. Yüzünde yolunmadık bir tüy dahi bırakmadılar. Talha ile Zübeyr, bu büyük hadiseyi Hiz. Aişe'ye bildirdiler. Hiz. Aişe de Osman'ın serbest bırakılmasını emredince onu serbest bıraktılar. Beytülmalın yöneticiliğine Hiz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman'ı atadılar.

Talha ile Zübeyr, Beytülmaldaki eşyaları halka taksim etti. İtaat edenleri biraz tercih ettiler. Bunun üzerine halk, akın akın gelip erzaklarını almaya başladılar. Neticede Beytülmal bekçiler yerleştirip tedbir aldılar. Basra yönetimini diktatörce yürüttüler. Hiz. Osman'ın katillerinden bir grup ile bunların yardımcıları, buna karşı kızıp gayrete geldiler. 300'e yakın asker topladılar. Bu askerlerin başına Hakim b. Cebele'yi komutan yaptılar. Hakim, Hiz. Osman'ı öldürenlerden biriydi. Bunlar ortaya çıkıp savaşmaya başladılar. Adamın biri Hakim b. Cebele'nin ayağına vurarak ayağını kopardı. Bu da ayağını sürüyerek koştu ve ayağını kesen adama ayağıyla vurdu ve öldürdü. Sonra ayağına yaslanarak şöyle dedi:

"Ey bacak, seni pek önemsemiyorum. Senen yerine kolum vardır.

Onunla parçamı himaye ederim. Ölmek benim için utanç değildir. Halk arasında utanç cepheden kaçmaktır. Harab olup ölmek, şerefi rezil etmez”

Hakim b. Cebele, başını kendisini öldüren adamın üzerine yaslayıp uzanmış vaziyette iken adamın biri kendisine uğrayıp:

— Seni kim öldürdü? diye sormuş, o da:

— Şu yastığım beni öldürdü, diye cevap vermişti.

Sonra Hakim ve Hz. Osman’ın katilleriyle taraftarlarından olan yetmiş kadar Medineli öldürüldüler. Böylece Talha ve Zübeyr’e muhalefet eden Basralıların moralleri çöktü. Maneviyatları gevşedi. Anlatıldığına göre o sırada Basralılar, Talha ile Zübeyr’e bey’at etmişlerdi. Zübeyr de kendisiyle birlikte yola koyularak gelmesinden önce Hz. Ali’yi karşılamaya gitmeleri için 1000 kadar süvariye çağrıda bulunmuş, ancak hiç kimse onun bu çağrısına icabet etmemişti. Bu durumu bir mektup yazarak Şamlılara müjdelemişlerdi. Bu hadise, hicretin otuzaltıncı senesinin rebiyülevvel ayının bitimine beş gece kala vuku bulmuştu. Hz. Aişe de Zeyd b. Sohan’a mektup yazarak kendisine yardım etmesini ve kendisiyle birlikte hareket etmesini, şayet yardıma gelmese de bir şeye karışmamasını, evinde oturmasını, ne lehinde ne de aleyhinde bulunmasını talep etmiş, Zeyd de ona şu cevabı vermişti:

“Sen, kendi evinde oturduğun sürece sana yardımcı olurum.

Ancak savaş hususunda Hz. Aişe’ye itaat etmemişti ve şöyle demişti: Allah, mü’minlerin annesi Aişe’ye rahmet etsin. Allah ona kendi evinde oturmasını, bize de savaşmamızı emretmiştir. Ama o, kendi evinden dışarı çıkıp savaşmaya girişti. Bize de evlerimize kapanmamızı emretti ki, savaşmak aslında bizim hakkımızdır.” Hz. Aişe, Yemamelilerle Küfelilere de aynı mealde mektuplar gönderdi.

HZ. ALİ’NİN ŞAM YERİNE BASRA’YA GİDİŞİ

Önceki sayfalarda da anlattığımız gibi Hz. Ali, Şam’a gitmek için hazırlandıktan sonra Talha ile Zübeyr’in Basra’ya yöneldikleri haberini alınca insanlara hutbe irad etti. Onları Basra’ya doğru hareket etmeye teşvik etti ki, Basra’ya gitsinler ve Talha ile Zübeyr’in oraya girmelerine engel olsunlar. Ya da girmişlerse oradan onları kovsunlar. Fakat Medine halkının çoğunluğu, Hz. Ali’nin bu çağrısına icabet etmekte ağır davrandı. Bazıları onun bu davetine icabet ettiler. Şabî’nin ifadesine göre onun bu çağrısına Bedir savaşına katılmış olanlardan sadece altı kişi icabet etti ki, bunların yedincisi yoktu. Başkalarının ifade ettiklerine göre Hz. Ali’nin bu çağrısına Ebu Heysem b. Teyyihan, Ebu Katade el-Ensârî, Ziyad b. Hanzale ve Huzeyme b. Sabit gibi bazı büyük sahabeler icabet etmişlerdi.

Hız. Ali, önceki kısımlarda da anlattığımız şekildeki tabiyesiyle Basra'ya doğru hareket etti. Medine'de yerine vekil olarak Temmam b. Abbas'ı, Mekke'de Kusem b. Abbas'ı bıraktı. Bu hareketleri hicretin otuzaltıncı senesinin rebiyülahir ayının sonlarına denk geliyordu. Hız. Ali, 900 kadar savaşçıyla Medine'den yola çıktı. Rabaza'ya geldiklerinde Abdullah b. Selam gelip Hız. Ali'nin atının yularını tutarak şöyle dedi:

“Ey mü'minlerin emiri! Buradan çıkıp gitme. Allah'a yemin ederim ki, sen Medine'den çıkıp gidersen artık Müslümanların otoritesi Medine'de ebediyete kadar yerleşemez.

Böyle demesi üzerine bazıları ona sövdüler. Hız. Ali ise, şöyle dedi: “Ona ilişmeyin. Doğrusu o, Peygamber (s.a.v.)'in sahabelerinden olup iyi bir kimsedir.”

Hasan da yolda gelip babası Ali'ye şöyle dedi:

— Ben, seni Medine'den çıkmaktan men etmiştim ama sen beni dinlemedin. Yarın boş yere öldürüleceksin. Kimse de sana yardım etmeyecektir.

— Sen, cariye'nin inleyişi gibi bana inleyip şefkat gösteriyorsun. Sen beni neden men ettin de ben seni dinlemedim?

— Osman'ın öldürülmesinden önce Medine'den çıkıp gitmeni sana söylememiş miydim ki, Osman öldürülürken sen Medine'de olmayaydın. Ve bu hususta hiç kimse senin aleyhinde dedikodu yapmasaydı. Osman'ın öldürülmesinden sonra bütün Mısır halkı, sana bey'atlarını göndermedikçe kimseyle bey'atlaşmamanı sana söylememiş miydim? Şu kadın (Hız. Aişe) ve şu iki adam (Talha ile Zübeyr) Medine'den çıktıkları zaman sana evinde oturmanı söylememiş miydim? Ki bunlar gidip kendi aralarında sulh yapsınlar. Ama bütün bu söylediklerimi dinlemedin. Öyle değil mi?

— Osman'ın öldürülmesinden önce Medine'den çıkmamı söylemiştin, ama olaylar bizi bu maceraya sürükledi. Yapabileceğimiz birşey kalmadı. Mısır halkının bey'atının bana gelmesinden önce kimseden bey'at kabul etmememi söylemiştin. Fakat ben idarenin başsız kalmasını hoş karşılamadığım için bey'atı kabul ettim. Aişe, Talha ve Zübeyr'in Medine'den çıkmalarından sonra evimde oturmanı bana söylemiştin. Sen, benim çevresi kuşatılan sırtlan gibi olmamı istiyorsun ki, topuğundaki kalın siniri yarılncaya kadar burada değildir denilsin, siniri yarıldıktan sonra dışarı çıksın. (yani yapabilecek birşey kalmayınca kadar evimde oturmamı istiyorsun). Beni ilgilendiren bu işe ben bakmazsam kim bakar? Ey oğulcuğum, yolumdan çekil.

Basra'daki halkın yaptıklarını haber aldıktan sonra Hız. Ali, Muhammed b. Ebi Bekir ve Muhammed b. Cafer'le birlikte Küfelilere şu mealde bir mektup gönderdi:

“Ben sizi diğer şehirlerin halkına tercih ettim. Size rağbet ettim.

Olan hadiselerin dışında kalıp feragat gösterdim. Siz, Allah'ın dinine yardımcı ve destekçi kimseler olun. Bize katılın, bize yardım edin. Biz, barış ve ıslahatı istiyoruz ki, bu ümmet yine eskisi gibi kardeşler haline gelsin."

Muhammed b. Ebi Bekir ve Muhammed b. Cafer, bu mektubu alıp Küfelilere götürdüler. Medine'ye de haber gönderdi. İsteddiği silah ve binekleri aldı. Sonra kalkıp insanlara şöyle bir hutbe irad etti:

"Doğrusu Allah, bizi İslâmiyet'le aziz kıldı. O sayede bizi yüceltti. Bizi İslâm bağı ile kardeş kıldı. Daha önce biz zelil idik. Az idik. Birbirimize düşmandık. Aramız açıldı. Ama İslâmiyet'i din olarak kabul etmelerinden, hak da aralarında uygulandıktan, kitap onlara rehber olduktan sonra insanlar bu şekilde kardeş olarak yücelmiş halde bir süre hayatlarını sürdürdüler. Nihayet şu adam (Hz. Osman), Şeytan tarafından aldatılan ve ifsad edilen kimseler tarafından vuruldu. Bu ümmeti birbirine düşürmek için Şeytan o asileri yoldan çıkarmıştı. Dikkat edin, daha önceki ümmetler nasıl birbirlerinden koptularsa bu ümmet de birbirinden kopacaktır. Olacak şeylerin şerrinden Allah'a sığınınız."

Hz. Ali, tekrar dönüp cemaata şöyle dedi: "Olacak olan şeyler mutlaka olacaktır. Dikkat edin, bu ümmet yetmişüç fırkaya bölünecektir. Bu fırkaların en kötüsü, beni seven ama benim amelimle amel etmeyendir. Siz bu zamana ulaştınız ve gördünüz. Dininize sarılın. Benim yolumdan gidin. Çünkü benim takib ettiğim yol, peygamberinizin yoludur. Onun sünnetine tabi olun. Karşılaştığınız problemlerin çözümünü, Allah'ın kitabına havale edin. Kur'an'ın tarif ettiği yola sarılın. Onun hoş karşılamadığı şeyi reddedin. Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, peygamber olarak Muhammed'i, hakem ve önder olarak Kur'an'ı benimseyin."

Hz. Ali, Rabaza'dan ayrılmaya karar verip harekete geçeceği esnada İbn Ebi Rufaa b. Rafi kalkıp yanına gitti ve şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin emiri, ne yapmak istiyorsun? Bizi nereye götüreceksin?

— Yapmak istediğimiz ve gerçekleştirmeye niyetlendiğimiz şey, ıslahattır. Eğer bunu kabul eder ve çağrımıza icabet ederlerse, ıslahat yapmak istiyoruz. Durumu düzeltmeye niyetliyiz.

— Ya sizin bu isteğinize uymazlar ve çağrımıza icabet etmezlerse ne yaparsın?

— Onları hainlikleriyle başbaşa bırakır ve onlara hakkı verip sabrederiz.

— Ya buna da razı olmazlarsa ne yaparsın?

— Bize ilişmedikleri sürece biz de onlara ilişmeyiz.

— Ya bizi rahat bırakmazlarsa ne yaparsın?

— Kendimizi onlara karşı koruruz.

— Öyleyse yapmak istediğin şey güzel bir şeydir.

O esnada Haccac b. Gazıyye el-Ensârî de kalkıp Hz. Ali'ye şöyle dedi:

— Sözle beni memnun ettiğin gibi ben de fiil ile seni memnun edeceğim. Allah bimi nasıl ki Ensâr (yardımcılar) olarak adlandırmışsa, Allah bana yardım da edecektir.”

Hız. Ali, Rabaza'da iken Tay kabilesinden bir topluluk oraya geldi. Hız. Ali'ye dediler ki: “Bu topluluk, Tay kabilesinden gelmektedir. Bunların bir kısmı seninle birlikte yola çıkmak istiyorlar, bir kısmı da sadece sana selam vermek istiyorlar.”

Hız. Ali de şöyle dedi: Allah hepsine hayır mükafat versin. “Allah, mal ve canlarıyla cihad edenleri, mertebece, oturanlardan üstün kılmıştır. (en-Nisâ, 95.)

Anlatıldığına göre Hız. Ali, Rabaza'dan kızıl tüylü dişi bir deveye binmiş ve peşinden de doru bir atı çekerek hareket etti. Yefî'd'e geldiğinde Esed ve Tay kabilelerinden bir topluluk yanına uğradı. Onunla beraber olma teklifinde bulunduklarında Hız. Ali: “Beraberimde yeteri kadar adam var.” dedi. Kûfelilerden Amir b. Matar eş-Şeybanî de yanına geldi. Hız. Ali, ona: “Arkanda ne haberler var?” diye sorunca adam olup bitenleri anlattı. Hız. Ali, ona Ebu Musa'yı sordu. Adam da şu cevabı verdi:

— Eğer sen barış istiyorsan Ebu Musa barıştan yanadır. Eğer savaşmak istiyorsan o, savaşmaya taraftar değildir.

— Vallahi ben barıştan başka birşey istemiyorum. Bize karşı isyan edenlerle barış istiyorum. Böyle dedikten sonra Hız. Ali, yoluna devam etti. Kûfe'ye yaklaştığında Kûfelilerin başlarına gelen şeyler, öldürmeler ve Osman b. Hanif'in Basra'dan çıkarılıp kovulması, beytülmalın yağmalanması ona anlatıldı. O da: “Allah'ım! Talha ve Zübeyr'i mübtela kıldığın şeyden beni uzak tut.” dedi. Zikar beldesine vardığında Osman b. Hanif, yüzü yolunmuş, yüzünde tek tüy kalmamış olarak yanına gelip şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin emiri! Sen, beni sakallı olarak Basra'ya gönderdin. Şimdi de tüysüz olarak senin yanına geldim.

— Hayır ve sevap kazandın.

Hız. Ali, böyle dedikten sonra Talha ile Zübeyr hakkında da şöyle dedi: “Allah'ım, bunların düğümlediğini çöz ve kendi nefislerinde hükmettikleri şeyi başa çıkarma. Yaptıkları şu kötü işin fenahlığını da kendilerine göster.” Hız. Ali, Zikar beldesinde ikamete başladı. Muhammed b. Ebi Bekir ve Muhammed b. Cafer'le gönderdiği mektubun cevabını beklemeye başladı. Onlar da Hız. Ali'nin mektubunu Ebu Musa'ya götürdüler. Yaptırmak istediği duyuruyu halka duyurdular. Ancak isteklerine uyan ve çağrılarına icabet eden olmadı. Akşam olunca akıllı birkaç kişi Ebu Musa'nın yanına giderek Hız. Ali'ye itaat etmesini söylediler. Ebu

Musada: “Bu, dün olan bir şeydir. Zamanı geçmiştir.” dedi. Bunun üzerine Muhammed b. Ebi Bekir ile Muhammed b. Cafer öfkelenerek Ebu Musa’ya ağır sözler sarf ettiler. O da onlara şu karşılığı verdi: “Vallahi Osman’a yapılan bey’at, hem benim boynumda, hem de sizin arkadaşınız Ali’nin boynundadır. Eğer mutlaka savaşılacaksa biz, her nerede olurlarsa olsunlar ve her kim olurlarsa olsunlar Osman’ın katilleriyle olan davamızı sonuçlandırmadıkça hiç kimseyle savaşmayacağız.”

Bunun üzerine Muhammed b. Ebi Bekir ile Muhammed b. Cafer dönüp Hz. Ali’nin yanına vardılar. Durumu ona anlattılar. Zikar beldesinde bulunan Hz. Ali, Eşter’e şöyle dedi: “Sen Ebu Musa’nın arkadaşısın. Her hususta ona itirazda bulunabilirsin. İbn Abbas’la birlikte ona gidin, bozduğu şeyi düzelt.” Eşter ile İbn Abbas yola çıktılar. Kûfe’ye gelip Ebu Musa ile konuştular. Kûfeli birkaç kişiyi de yanlarına alarak onlardan Ebu Musa’ya karşı yardım istediler. Ebu Musa da kalkıp cemaata hitaben şöyle dedi:

— Ey insanlar! Muhammed’e arkadaşlık eden sahabeler, Allah ve Rasûlüne sahabe olmayanlara nisbetle daha iyi bilirler. Sizin bizim üzerimizde haklarınız vardır. Ben size bir öğüt vereceğim. Uygun görüş odur ki, Allah’ın otoritesini hafife almayasınız ve O’nun emrine karşı cüretkarlık yapmayasınız. İşte fitne kopmuştur. Bu fitne esnasında uyuyan kimse, uyanık olandan daha hayırlıdır. Uyanık olan da oturandan daha hayırlıdır. Oturan da ayakta durandan daha hayırlıdır. Ayakta duran da süvariden daha hayırlıdır. Süvari olan ise bineğini koşuşturan dan daha hayırlıdır. Kılıçlarınızı kınlarına sokun. Mızraklarınızın başını ve yaylarınızın kışını koparın. Bu iş yatışınca kadar haksızlığa uğrayanları ve mazlumları barındırın ki, bu fitne ortadan yok olup gitsin.

Ebu Musa’nın bu konuşmasını yapmasından sonra İbn Abbas ve Eşter, dönüp Hz. Ali’nin yanına gittiler. Durumu ona anlattılar. Sonra Hz. Ali, Hasan ile Ammar b. Yasir’i Kûfe’ye gönderdi. Ammar’a: “Git ve bozduğunu düzelt” dedi. Ammar’la Hasan yola çıktılar. Kûfe’ye varıp mescide girdiler. Kendilerine ilk selam veren kişi, Mesruk b. Ecda oldu. Mesruk, Ammar’a şöyle sordu:

- Osman’ı niçin öldürdünüz?
- İrzımıza sövüldüğü, canlarımıza vurulduğu için.
- Vallahi size davranıldığı gibi davranmadınız. Eğer sabretseydiniz, bu sabır sizin için daha hayırlı olurdu.

Bu konuşmadan sonra Ebu Musa çıktı. Gelip Hz. Ali’nin oğlu Hasan’ı yanına aldı. Ammar’a şöyle dedi:

- Ey Ebu Yakzan, mü’minlerin emiri Osman’a hücum ettin ve onu öldürdün mü?

— Bunu niçin yapmış olalım? Ama onun öldürülmesi ağırıma gitmedi ve beni üzmedi de.

Hız. Ali'nin oğlu Hasan, konuşmalarını kesip araya girdi ve Ebu Musa'ya şöyle dedi:

— Halkın bize yönelmesine niçin engel oluyorsun?

—Allah'a yemin ederim ki biz, durumu düzeltmekten ve barıştan başka birşey istemiyoruz. Mü'minlerin emiri Ali gibi kötülükten ve fesattan korkan başka biri yoktur.

— Doğru söyledin, anam babam sana feda olsun. Ama kendisine danışılan kişi güvenlidir. Ben Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Bir fitne ortaya çıkacaktır. O fitne zamanında oturan kişi ayakta durandan daha hayırlı olacaktır. Ayakta duran kişi yürüyenden daha hayırlı olacaktır. Yürüyen kişi süvari olandan daha hayırlı olacaktır. Cenâb-ı Allah, bizi kardeş kıldı. Kanlarımızı ve mallarımızı birbirimize haram kıldı.

Ammar, Ebu Musa'nın bu konuşmasına kızdı ve Ebu Musa'ya sövdü. Sonra da şöyle dedi:

— Ey insanlar, o kendi kendini vasfetmektedir. Sen bu fitnede oturuyorsun, ancak ayakta duran senden daha hayırlıdır.

Sonra Beni Temim kabilesinden bir adam, Ebu Musa tarafını tutarak Ammar'a kızıp sövdü. Başkaları da ayaklandılar. Ebu Musa, insanları kavgadan men ediyordu. Bağışmalar çoğaldı. Gürültü oldu ve sesler yükseldi. Ebu Musa da şöyle dedi:

— Ey İnsanlar, bana itaat edin. Arap milletlerinin en hayırlısı olun ki, onlara mazlum kimseler sığınır. Korkuda olan kimseler, onların arasında güven duyar. Fitne geldiği zaman işler karışır. Fitne çıkıp gittiği zaman fitne olduğu anlaşılır. Bundan sonra Ebu Musa, insanları birbirlerine el uzatmaktan menetti ve evlerine kapanmalarını buyurdu.

Zeyd b. Sohan kalkıp şöyle dedi:

— Ey insanlar, mü'minlerin emirinin yanına gidin. Müslümanların efendisinin yanına gidin. Topluca ona varın.

Ka'ka' b. Amr da kalkıp şöyle dedi:

— Mü'minlerin emirinin söyledikleri doğrudur. Ama insanlar arasında zalimi zulmünden meneden, mazlumin hakkını koruyan bir emirin bulunması gerekir ki, onun vasıtasıyla düzen sağlansın. İnsanların dağınık işleri toparlansın. Mü'minlerin emiri Ali, kendisine yüklenilen görevin hakkını vermiştir. Çağrısında insaflı davranmıştır. O sadece ıslahatı istiyor. Barıştan yanadır. Hep birlikte ona gidin.

Abdi Hayr ise şöyle dedi:

— Şu anda insanlar (yani Müslümanlar) dört fırkaya ayrılmışlardır. Ali, Kûfe'nin yakınında taraftarlarıyla birlikte bulunuyor. Talha ve Zübeyr Basra'da bulunuyorlar. Muaviye ise, Şam'da bulunuyor. Diğer taraftan Hicaz'da kendilerinden vazgeçilmeyen ve bir tarafa itilemeyen ancak hiç kimseye karşı çarpışmak istemeyen Hicaz ehli bulunmaktadır. Ebu Musa, sözün burasında şöyle demişti:

— İşte Hicaz'da bulunanlar en hayırlı fırkadır. İşte fitne kopmuştur.

Bundan sonra orada bulunanlar karşılıklı laf atmaya başladılar. Sonra Ammar ile Hz. Ali'nin oğlu Hasan minbere çıkıp insanlara, mü'minlerin emiri Ali'nin yanına gitmeleri çağrısında bulundular. Onun, halk arasında barış istediğini ifade ettiler. Ammar da Hz. Aişe'ye küfreden bir adamı işitince ona şöyle dedi:

— Sus, horlanası adam, köpekler sana havlasın! Vallahi Aişe, Rasûlullah (s.a.v.)'ın dünyada ve ahiretteki zevcesidir. Ama Cenâb-ı Allah, sizi onun vasıtasıyla imtihan etti ki kendisine mi yoksa Aişe'ye mi itaat ettiğinizi bilsin.

Hicr b. Adiy de kalkıp şöyle dedi:

— Ey insanlar, mü'minlerin emirinin yanına gidin. "İsteyen, istemeyen, hepiniz savaşa çıkın. Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Bilerseniz bu sizin için hayırlıdır." (et-Tevbe, 41.)

Her kişinin ayağa kalkıp konuştuğu ve insanları Hz. Ali'nin safları arasına katılmaya teşvik ettiği zaman Ebu Musa, onları Hz. Ali'nin yanına gitmekten men ediyordu. Minberin üzerinde Ammar ve Nasan'la birlikte duruyordu. Nihayet Hz. Ali'nin oğlu Hasan, ona:

— Yazıklar olsun sana, anası ölesice, yanımdan uzaklaş ve minberimizi terket, dedi.

Anlatıldığına göre Hz. Ali, Eşter'i Kûfe'ye göndermiş, o da Ebu Musa'yı Kûfe valiliğinden azlederek aynı gecede vali konağından ihrac etmişti. Ondan sonra Kûfeliler, Hz. Ali'nin safları arasına katılma çağrısına icabet etmişler ve Hz. Hasan'la birlikte karadan ve Dicle nehrinden gitmek üzere 9000 kişi Hz. Ali'nin yanına varmışlardı. Başka bir rivayete göre ise Hz. Hasan'la birlikte 12000 kişi, Hz. Ali'nin yanına gitmiş. Hz. Ali de bir cemaatla Zikar'da yol üzerinde onları karşılamıştı. Karşılayan cemaat arasında İbn Abbas da vardı. Hz. Ali, hepsine; "Hoş geldiniz diyerek şöyle hitap etmişti:"

— Ey Kûfe halkı, siz Acem hükümdarlarıyla karşılaştınız, onların topluluklarını dağıttınız. Basrah kardeşlerimizin yanına bizimle beraber gelmeniz için sizi çağırdım. Eğer geri dönerlerse ki, istediğimiz budur ne âlâ. Eğer ısrar ederlerse onlara yumuşakça muamele ederiz. Neticede onlar bize haksızlık yaparak zulüm başlatırlarsa, o zaman gereğini yaparız. İçinde barış bulunan bütün çarelere baş vurunuz. Islahatı fe-

sada tercih ederiz. İnşallah bunu yaparız.

Hız. Ali'nin etrafında Zikar beldesinde toplandılar. Hız. Ali'ye katılan birliklerin tanınmış reislerinin adları şöyleydi: Ka'ka' b. Amr, Sa'd b. Malik, Hind b. Amr, Heysem b. Şihab, Zeyd b. Sohan, Eşter, Adiy b. Hatim, Müseyyeb b. Neciyye, Yezid b. Kays ve Hicr b. Adiy.

Abdül-Kays kabilesi, bütünüyle Hız. Ali'nin bulunduğu Zikar ile Basra arasında durup onun gelmesini bekliyorlardı. Binlerce kişidiler. Hız. Ali, Basra'da bulunan Talha ve Zübeyr'e elçi olarak Ka'ka'ı gönderdi ki, onları kendi safları arasına katılmaya ve dostluk bağları tesis etmeye davet etsin. Ayrılık ve ihtilafın büyük bir günah olduğunu anlatsın. Ka'ka, Basra'ya gitti. Önce mü'minlerin annesi Hız. Aişe ile görüşüp ona şöyle dedi:

— Anacığım, bu beldeye seni getiren sebep nedir?

— Ey oğulcağzım, insanların arasını düzeltmek için geldim.

— Talha ve Zübeyr'e haber gönder de senin yanına gelsinler. Onlarla da senin huzurunda konuşalım.

Haber gönderildi. Talha ve Zübeyr, Hız. Aişe'nin bulunduğu yere geldiler. Ka'ka', onlara şöyle dedi:

— Ben, mü'minlerin annesi Aişe'ye buraya niçin geldiğini sordum. İnsanların arasını bulmak ve fesadı yok etmek için geldiğini söyledi.

— Biz de bunun için geldik.

— Bu düzeltmenin ve ara bulmanın yolu nedir? Bunu bana söyleyin. Bu düzeltme ne şekilde yapılacaktır? Allah'a yemin ederim ki, eğer yolunu bilirsek düzeltmeyi yapar, fesadı ortadan kaldırırdık. Eğer bilemezsek bunu yapamayız.

— Osman'ın katillerini istiyoruz. Eğer o katiller kendi hallerine bırakılırlar ve onlara ilişmezlerse, bu Kur'an-ı terk etmek demektir.

— Siz, Basra halkından Osman'ın katilleri olan birçok kimseyi öldürdünüz. Bu gün doğruluğa herkesten önce sizin yönelmeniz gerekir. 600 adam öldürdünüz. 6000 kişi size karşı çıktı. Sizi terkedip gittiler, yanınızdan ayrıldılar. Harkus b. Zühayr'i öldürmek istediniz. Onu, 6000 kişi size karşı korudu. Eğer onları kendi hallerine terk ederseniz bu söylediklerinizi de terk etmiş olursunuz. Eğer onlarla çarpışacak ve sizden ayrılan adamlara karşı koyacak olursanız, hoş karşılamadığımız bu olaylardan daha büyüğü ile karşılaşır ve nefret duyarsınız. (yani amacınız Osman'ın katillerini öldürmekse ve bunda bir maslahat görmekteyseniz bilesiniz ki, onları öldürdüğünüz takdirde daha büyük bir fesat çıkacaktır.) 6000 kişi kendisini koruduğu için Harkus b. Zühayr'den, Hız. Osman'ın öcünü almaktan aciz kaldığınız gibi ben de Osman'ın katillerini şimdilik öldürmemekte mazurum. O katilleri öldürme işini, onları yakalama fırsatını elde edinceye kadar erteliyorum. Çünkü her şehirdeki ahalinin görüşü farklıdır. Halk, ihtilaf halindedir.

Sonra şunu da biliyorum ki, Rebia ve Mudar kabilesinden bir topluluk, meydana gelen bu hadise yüzünden Osman'ın katilleriyle savaşmak için bir araya gelmişlerdir.

Bunun üzerine Hz. Aişe, Kaka'ya:

— Peki sen ne dersin? diye sorar, o da şöyle cevap verir:

— Ben derim ki: Meydana gelen bu olayların ilacı, hadiseleri ve insanları sakinleştirmektir. Eğer bu durum teskin edilirse, insanların heyecanları söner ve iş sona erer. Bize bey'at ederseniz bu, hayra bir alamettir. Rahmet ve iyiliğe doğru giden bir yolun müjdesidir. Fakat buna yanaşmaz da işi daha da büyüterek yan çizerseniz, durum, şerre ve kötülüğe doğru kayıp gider ki bu, hakimiyetin ve mülkün yok olması demektir. Afiyeti, sağlık ve selameti isteyin ki, yüce Allah, onu size ihsan etsin. Siz daha önce İslâm'ın başlangıcında olduğu gibi hayra ve iyiliğe anahtar olunuz. Ne olur, belaya ve musibete baş vurup da onu başımıza ve kendi başınıza sardırmayın. Vallahi benim söyleyeceklerim bundan ibarettir. Sizi bu sözlerle uymaya ve hayra davet ediyorum. Bu musibetlerin sonunda yüce Allah'ın, bizi daha büyük bir musibete uğratacağından korkuyorum. Başınıza gelen bu felaketler, gerçekten daha önce düşünülen ve tasarlanan şeyler değildir. Bu işler, bir adamın bir başkasını öldürmesi veya ondan nefret etmesi, ya da bir kabilenin başka bir kabileyi öldürüp de ondan nefret etmesine benzemez.

Bu sözler üzerine onlar da Ka'ka'ya şöyle dediler:

— Doğru ve isabetli söyledin. Kalk, şimdi Ali'ye git. Eğer Ali de bu görüşlerine aynen uyar ve bu görüşlerle bize yaklaşırsa, o zaman bu iş barışla sonuçlandı, demektir.

Ka'ka', Hz. Ali'ye dönüp durumu anlattı. O da son derece sevindi. Her iki taraf barışa yöneldi. Ancak bu barışı hoş karşılamayanlar da vardı.

Hz. Aişe de oraya barış amacıyla geldiğini bir haberciyle Hz. Ali'ye bildirdi. İki taraf sevindiler, bunun üzerine Hz. Ali kalkıp bir hutbe okumuş, Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra cahiliye döneminin bahtsızlığından ve mutsuzluğundan, İslâm'ın gelişiyile erişilen mutluluktan, Allah'ın, bu ümmete verdiği nimetlerinden, Rasûlullah (sa.v.) dan sonra hilafet ve cemaatla nasıl bir nimete erdiklerinden Rasûlullah'tan sonra gelen her iki halifenin döneminde de aynı mutluluğun sürdüğünden, fakat Cenâb-ı Allah'ın insanlara ihsan ettiği bu üstünlükleri kısıtlayan ve dünyayı taleb eden şerli bir grubun çıkıp bu olaya sebebiyet verdiğinden söz etmiş ve bunların İslâmiyet'i tekrar geriye çevirmek istediklerini anlatmış, sonra sözlerini şöyle bitirmiş: "Allah, mutlaka arzu ettiğini ortaya koyar ve dilediğini yapar, haberiniz olsun ki, ben yarın çıkıp gidiyorum. Siz de bana uyup çıkıp buradan gidin. Hz. Osman'ın öldürülmesine yardımcı olanlar yola çıkmasın-

lar.»

Hız. Ali, bu konuşmasını yaptıktan sonra, Hız. Osman'ın öldürölmesinde elebaşlık yapan Eşter en-Nehaî, Şûreyh b. Evfa, İbn Sevda lakabıyla bilinen Abdullah b. Sebe', Salim b. Salebe ve Gulab b. Heysem gibi tanınmış liderler başkanlığında 2500 kişi bir araya gelip toplandı. Bunların aralarında bir tek sahabe yoktu, bunlar dediler ki: «Bu da ne! Aslında görüş şudur: Ali, Allah'ın kitabını en iyi kavrayan ve en iyi bilen bir kimse olduğı için Osman'ın katillerini er-geç yakalayıp Allah'ın emrini yerine getirecek ve bu konuda titiz davranacak ilk insandır. Onun söylediklerini işittiniz, yarın insanları size karşı toplayacaktır. Aslında bütün kavim sizi ele geçirmek istiyor. Sayınız az, onlarınki ise çoktur, ne yapacaksınız?

Eşter dedi ki: Talha ile Zübeyr'in bizim hakkımızda neler düşündüklerini biliyoruz. Ali'nin ise bizim hakkımızdaki düşündüklerini bugüne kadar bilmiyoruz. Eğer onlarla antlaşmışsa demek ki, bizi öldürmek için antlaşmışlardır. Eğer durum bu merkezde ise, Ali'yi de Osman'ın peşine takar (ve onu öldürürüz). O zaman millet de susarak bizim yaptıklarımıza razı olur.

İbn sevda (Abdullah b.Sebe) ise, şöyle dedi:

— Senin görüşün ne kadar kötü! Eğer Ali'yi öldürürsek bizi de öldürürler. Ey Osman'ın katilleri olan bizler! Biz 2500 kişilik bir grubuz.Talha ile Zübeyr ve taraftarlarına gelince 5000 kişidirler, onlara güç yetiremeyiz, onlar bizi ele geçirmek istiyorlar.

Gulab b.Heysem ise, şöyle dedi:

— Gelin, onları kendi hallerine bırakıp gidelim, başka şehirlere yerleşelim, orada kendimizi koruyalım.

İbn Sevda (Abdullah b. Sebe'), şöyle dedi: Ne kadar kötü bir görüş! Vallahi herkes sizin ayrı bir grup olup gitmenizden dolayı sevinir. Eğer siz, bu iyi ve her türlü kötölükten uzak olan insanlarla bir arada olursanız, mesele yok. Eğer ayrılıp ta kendi başınıza bir grup olursanız nerede bulunursanız bulunun, vallahi insanlar sizi öldürürler. Sizin üstün olmanız ve bu işten sıyrılmanız, her iki grubun çarpışmasıyla mümkündür. Eğer onlar yarın birbirlerine düşerlerse, siz aralarından yavaşça çekilip çıkınız ve onlara herhangi bir şekilde yardım konusunda da söz vermeyiniz. Siz, kimin yanında olursanız onun savaştan vazgeçmesi kaçınılmazdır. Burada yapılacak tek şey, Ali'yi Talha ve Zübeyr ile çarpıştırıp onları birbirine düşürmektir. Bu görüşümü dikkate alın.

Böyle dedikten sonra ayrıldılar. Sabahleyin de Ali yola çıktı. Abdül-Kays kabilesinin adamlarının bulunduğu yere vardı. Onlar da kendesine katılıp yola çıktılar. Nihayet Zaviye'ye vardılar. Hız. Ali, oradan Basra'ya doğru hareket etti. Talha ve Zübeyr ile beraberindekiler de Hız. Ali'yi karşılamak için yola çıktılar. Ubeydullah b. Ziyad'ın köşkününün

yanında toplandılar. Her iki taraf ayrı ayrı yerlerde konakladılar. Hz. Ali, askerlerini biraz öne aldı, diğerleri gelip ona katıldılar. Üç gün orada durdular. İki taraf arasında haberleşme ve yazışma devam etti. Bu durum hicri otuzaltıncı sene cemaziyelahir ayının ortalarında cerayan etmişti. Bazı kimseler, Talha ve Zübeyr'in fırsatı değerlendirerek Osman'ın katillerini ele geçirmelerini teklif etmişler, onlar da şöyle demişlerdi:

«Ali, bu işin teskin edilmesini tavsiye etti. Biz de bu hususta barışmak üzere ona haber göndermişiz.»

Hız. Ali de kalkıp taraftarlarına bir hutbe irad etti. Aver b.Neyyar el-Mankarî kalkıp ona Basra'ya niçin geldiğini sordu.O da şöyle cevap verdi:

— Durumu düzeltmek, fesadı yok etmek, intikam ateşini söndürmek, insanları hayır üzerinde toplamak ve ümmetin bu galeyanını yatıştırmak için geldim.

— Ya senin bu çağrına icabet etmezlerse ne yaparsın?

— Onlar, bize ilişmedikleri sürece biz de onlara ilişmeyiz.

— Ya onlar, bizi rahat bırakmazlarsa ne yaparsın?

— Kendimizi onlar karşı savunuruz.

— Onlar da senin gibi düşünüyorlar mı?

— Evet.

Ebu Selam ed-Dalanî kalkıp Hız. Ali'ye şöyle bir soru sordu:

— Eğer bu adamlar, Osman'ın kanını istemekte gerçekten samimi iseler, bu hususta delilleri var mıdır?

— Evet, vardır.

— Peki bu kanı aramakta gecikme konusunda senin bir delilin var mıdır?

— Evet, vardır.

— Eğer biz ve onlar, yarın karşı karşıya gelip çarpışırsak kıyamet-teki durumumuz ne olacaktır?

— Bizden ve onlardan kalbi Allah'a bağlı olan bir kimse öldürülürse mutlaka Cenâb-ı Allah'ın onu Cennet'e koyacağını ümid ederim.

Hız. Ali, orada bulunanlara bir konuşma yaparak şöyle buyurdu:

«Ey Müslümanlar, karşımızda bulunan bu Müslümanlar için dillerinizi ve ellerinizi tutun. Sakın bu konuda bizden ileri gitmeyin.Çünkü yarın kıyamet gününde bu gün düşmanlığı başlatanlar dava edilecektir.»

O esnada Ahnef b. Kays, bir toplulukla gelip Hız. Ali'ye katıldı. Ahnef, Harkus b. Züheyr'i, Talha ve Zübeyr'e karşı korumuştı. Medine'de Hız. Ali'ye bey'at etmişti. Zira o, Hız. Osman, Medine'de kuşatma altına alındığı zaman oraya gelmiş; Aişe, Talha ve Zübeyr'e şöyle bir soru yöneltmişti:

— Eğer Osman öldürülürse kime bey'at edeyim?

— Ali'ye bey'at et.

Osman öldürülünce Hz. Ali'ye bey'at etmişti. Sonra Ahnef, şöyle demiştir: «Ali'ye bey'at ettikten sonra kavmime döndüm. Ama daha feci bir halle karşılaştım. Nihayet insanlar, Hz. Osman'ın intikamını almak amacıyla Hz. Aişe'nin buraya geldiğini söylediler. Ben de kime uyacağım hususunda şaşıtm. Ebu Bekir'den duyduğum bir hadis vasıtasıyla Cenâb-ı Allah, beni korudu. Zira bu hadiste Rasulullah (s.a.v.), başlarına Kısra'nın kızını geçiren Farşlıların durumunu duyunca şöyle buyurmuştu: «Yönetimlerinin başına bir kadını geçiren bir millet, felah bulmayacaktır.»

Kısaca demek istediğimiz şudur ki, Ahnef, 6000 okçusuyla birlikte Hz. Ali'nin saflarına katıldığında Hz. Ali'ye şöyle dedi:

-İstersen seninle omuz omuza savaşırım. İstersen de 10 000 kılıçlı adamı savaş alanından uzaklaştırırım.

— Sen on bin kılıçlı adamı savaş alanından uzaklatır, bize ilişmesinler.

Bundan sonra Hz. Ali, Talha ile Zübeyr'e şu mealde bir mektup gönderdi: «Ka'ka' b. Amr'a verdiğiniz söze bağlısanız bize ilişmeyin. Oturalım bu işi görüşelim.» Onlar da Hz. Ali'nin, bu mektubuna karşı şu cevabî mektubu gönderdiler: «Biz, insanlar arasında barış tesis etmek maksadıyla Ka'ka' b. Amr'a verdiğimiz söze bağlıyız.» Böylece herkesin kalbi rahatladı. Sükuna erdiler. İki ordudaki askerler, arkadaşlarıyla görüşüp konuştular. Akşam olunca Hz. Ali, Abdullah b. Abbas'ı karşı tarafa gönderdi. Onlar da Muhammed b. Tuleyha es-Seccad'ı Hz. Ali tarafına gönderdiler. Böylece iki taraf da rahat bir gece geçirdiler. Ancak Hz. Osman'ın katilleri, en kötü geceyi geçirdiler. Onlar geceleyin bir araya gelip müşavere yaptılar. Ve fecir doğar doğmaz savaşı başlatmak kararını aldılar. Fecrin doğuşundan önce ayaklandılar. 2000'e yakın kişiydiler. Her grup kendi yakınındaki tarafa hücum etti. Kılıçla saldırdılar. İki taraf da kendilerini korumak için silahlarını ele alıp savaşımaya başladılar. İnsanlar, uykudan uyandılar. «Kûfeliler, geceleyin bize hücum ettiler, bize ihanet ettiler.» dediler.

Bunun, Hz. Ali taraftarlarından gelen bir hücum olduğunu zannettiler. Durum, Hz. Ali'ye bildirilince o:

— Şu insanlara ne oluyor? diye sorunca:

— Basralılar gece bize baskın yaptılar, diye karşılık verdiler.

Her taraf, kendi silahını koşup aldı, zırhını giydi, atlarına bindi. Aslında ne yapıldığını hiç kimse bilmiyordu. Bu, Allah'ın takdir etmiş olduğu bir kaderiydi. Savaş iyiden iyiye kızıştı. Kahramanlar mübareze yaptılar. Bahadırlar, savaş meydanında tur attılar. İki ordu karşı karşıya geldi. Hz. Ali'nin etrafında 20 000 asker; Hz. Aişe ile adamlarının et-

rafında da 30 000 asker toplandı. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raciun.

Abdullah b. Sebe taraftarları -Allah onları kahretsin- çarpışmaya ara vermiyorlardı. Fütursuzca savaşıyorlardı. Hz. Ali'nin münadisi de: «Savaşmaya son verin, savaşmaya son verin!» diye sesleniyor, ama kulak veren kimse olmuyordu. Basra kadısı Ka'b b. Süvvar gelip şöyle dedi: «Ey mü'minlerin annesi! İnsanlara yetiş. Belki Cenâb-ı Allah, senin vasıtanla insanları barıştırır. Hz. Aîşe, devesinin üzerindeki mahfesine oturdu. Onun mahfesini zırhlarla kapattılar. Gelip insanların savaşmışları yerde durdu. Ama onlar birbirlerine saldırıyor, savaş meydanında tur atıyorlardı. Savaş alanında çarpışanlar arasında Zübeyr ve Ammar da vardı. Ammar, mızrağını Zübeyr'e fırlatacağı. Ama Zübeyr, kendini bir tarafa çekiyor ve ona şöyle diyordu:

—Ey Ebu Yakzan, beni öldürecek misin?

— Hayır, ey Abdullah'ın babası.

Zübeyr, Rasûlullah (s.a.v.)'ın «Ey Ammar! Seni asi bir grup öldürecekler.» hadisini hatırladığı için Ammar'ı öldürmekten vazgeçti. Yoksa Zübeyr, ondan daha güçlüydü. Bu sebeple onu öldürmedi. Zaten bu savaşta iki taraf da yaralıları öldürmemeye, kaçanı kovalamamaya söz vermişlerdi. Buna rağmen çok sayıda adam öldürüldü. Nihayet Hz. Ali, oğlu Hasan'a şöyle dedi:

— Ey Hasan, keşke baban bundan yirmi sene önce ölmüş olsaydı.

— Babacığım, ben seni bu işten vazgeçirmeye çalışmıştım. Sen beni dinlemedin.

Said b. Ebi Ucre, Kays b. Ubade'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Cemel savaşında Hz. Ali, oğlu Hasan'a şöyle dedi:

— Ey Hasan, keşke baban bundan yirmi sene önce ölmüş olsaydı.

— Babacığım, ben seni bu işten vazgeçirmeye çalışmıştım. Ama beni dinlemedin.

— Ben işin bu noktaya varacağını düşünememiştim.»

Mübarek b. Fudale, Hasan b. Ebi Bekre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Cemel gününde savaş şiddetlenince Hz. Ali, kellelerin koptuğunu ve yere düştüğünü gördüğü zaman oğlu Hasan'ı tutup bağrına bastı, sonra şöyle dedi:

— Ey Hasan, doğrusu biz Allah'a aidiz ama bu durumdan sonra artık ne hayır umulur?»

İki ordu karşı karşıya gelip saf halinde dizildikten sonra Hz. Ali, kendileriyle konuşmak için Talha ve Zübeyr'e haber gönderdi. Bunlar, atlarının boyunları birbirine girinceye kadar yaklaştılar. Konuşmaya başladılar. Hz. Ali, onlara şöyle dedi:

— Görüyorum ki atlar, adamlar ve techizatlar toplamışsınız. Ama kıyamet gününde kendinizi savunacak bir mazeretinizi hazırladınız

mı? Allah'a karşı gelmekten sakının ve örgüsünü sağlam ördükten sonra bozan kadın gibi olmayın. Ben sizin kanınızı korumak için hakim olmadım mı? Siz benim kanımı koruyacaksınız, ben de sizinkini koruyacağım. Kanımı helal kılmanızı gerektirecek bir hadis mi var?

Talha dedi ki:

— Sen, halkı Osman'a karşı kıskırttın.

— O gün, Allah onlara kesinleşmiş cezalarını verecektir.» (en-Nur, 25.) Allah, Osman'ın katillerine lanet etsin.

— Ey Talha, sen kendi zevcenin evinde gizlerken Rasûlullah'ın zevcesini buraya getirdin. Onu vesile edinerek savaşıyorsun. Öyle mi? Sen bana bey'at etmedin mi?

— Sana bey'at ettim ama o zaman boynumun üzerinde kılıç duruyordu, korktuğum için bey'at ettim.

— Ey Zübeyr! Sen niçin buraya geldin?

— Senin yüzünden geldim ve halifelğe benden daha layık olmadığımı düşündüğüm için geldim

— Hatırlıyor musun, bir gün Rasûlullah (s.a.v.) la birlikte bir yerde yürüyordum da Ben-i Ganem den geçtiğimiz sırada Rasûlullah (s.a.v.) bana bakıp tebessüm etti ve ben de ona bakıp tebessüm ettim. Sen o anda Rasûlullah'a: "Ebu Talib'in oğlu niye bu kibrini bırakmıyor?" dediğin zaman Rasûlullah (s.a.v.), sana şöyle demedi mi: «Ebu Talib'in oğlunda kibir yoktur ve bir gün sen onunla haksız yere çarpışacaksın.»

— Vallahi dediğin doğrudur. Şu anda Rasûlullah'ın dediklerini hatırladım, eğer bunları daha önce hatırlamış olsaydım kesinlikle buraya gelmezdim. Bundan sonra da ebediyyen sana karşı savaşacak değilim.»

Beyhakî, Harb b. Ebi Esved ed-Düelî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali ve adamları, Talha ile Zübeyr'e yaklaştıklarında, saflar karşı karşıya geldiklerinde Rasûlullah (s.a.v.)'ın katırına binmiş olan Hz. Ali, öne çıktı ve şöyle seslendi: «Ben Ali'yim. Bana Zübeyr b. Avvam'ı çağırın.»

Zübeyr'e seslenildi, O da geldi. Birbirlerine yaklaştılar. öyle ki, ikisinin bineklerinin boyunları birbirine değdi. Hz. Ali, ona şöyle dedi:

— Ey Zübeyr! Allah aşkına söyle. Hani bir gün falan yerde iken Rasûlullah (s.a.v.) sana uğradı ve şöyle sordu: Ey Zübeyr, sen Ali'yi sevmemişsin? Sen de demiştin ki: «Dayım oğlunu, amcam oğlunu ve dindasını nasıl sevmem?»

Yine Rasûlullah, sana şöyle demişti: «Ey Zübeyr! Ama vallahi sen kendisine haksızlık ederek Ali ile savaşacaksın.»

Zübeyr dedi ki:

— Evet, vallahi ben bu hadisi unutmuştum. Rasûlullah (s.a.v.) dan duyduğumdan beri hatırlamıyordum. Şimdi hatırladım. Vallahi artık

ebediyyen seninle savaşmayacağım.

Böyle dedikten sonra Zübeyr, bineğinin üzerinde safları yara yara geri dönüp gitti. Abdullah b. Zübeyr, karşısına çıkıp ona şöyle sordu:

— Neyin var? Sana ne oldu?

— Ali, Rasûlullah'tan duyduğum şu hadisi bana hatırlattı: "Sen, kendisine haksızlık ederek Ali ile savaşacaksın."

— Sen savaşmak için mi buraya geldin? Oysa sen, insanların arasını bulmak ve sulh yapmak için buraya geldin. Allah, bu işi senin vasıtanla düzeltecek ve böylece barış yapılacaktır.

— Ben, kendisiyle savaşmamak için Ali'ye yemin ettim.

— Yemin keffareti olarak kölen Serkis'i azad et ve inhanların arasını buluncaya kadar burada dur.

Zübeyr, kölesini azad etti ve orada durdu. İnsanların işi karışıp aralarında ihtilaf vuku bulunca atının üzerinde çekip gitti. Hz. Aişe'nin yanına vardı. Ali ile savaşmayacağına yemin ettiğini ona da anlattı. Oğlu Abdullah, kendisine dedi ki: "Sen insanları topladın, karşı tarafla savaşmak üzere karşı karşıya geldiklerinde ise aralarından çıktın. Sen, Ali'ye yaptığın yeminin keffaretini öde ve burada bekle."

O da kölesini azad etti. Azad ettiği kölenin Serkis adında bir köle olduğu söylenir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Zübeyr, Ammar ile Ali'yi bir arada görünce savaş alanından dönüp gitmiştir. Çünkü o, Rasûlullah (s.a.v.)'ın, Ammar'a: «Seni asi bir topluluk öldürecektir.» dediğini işitmişti ve Ammar'ın o günde öldürülmesini istememişti. Naklettığımız bu hadis sahih ise, demek ki Zübeyr, bu hadis sebebiyle savaş alanından dönüp gitmişti. Ve Hz. Ali'ye yaptığı yeminin keffaretini ödedikten sonra tekrar onunla savaşmak için savaş alanında beklemiş olduğu akla uymayan uzak bir ihtimaldir. Doğrusunu Allah bilir.

Kısaca demek istediğimiz şudur ki, Cemel savaşında Zübeyr, savaş alanından döndükten sonra Vadi's-Siba' denen bir yerde mola vermiş, o esnada Amr b. Cermuz adında biri onu takip etmişti. Zübeyr, uyumakta iken Amr b. Cermuz gelip ansızın onu öldürmüştü. Bununla ilgili detaylı açıklamayı ileride vereceğiz.

Talha'ya gelince, savaş alanında hedefini saşırılmış serseri bir ok ona isabet etmişti. Bu oku Mervan b. Hakem ona fırlatmıştı. Doğrusunu Allah bilir. Talha, yaralanan ayağını atının bedenine yapıştırıp yoluna devam etmeye çalışmış, ancak atı ona serkeşlik yapınca: «Bana gelin ey Allah'ın kulları, bana gelin ey Allah'ın kulları!» diye ünlemiş, peşine takılıp kendisini tutan bir kölesine: «Yazıklar olsun sana! Beni evlere götür.» demişti. Ayağı kanadığı için ayakkabısı kanla dolmuştu. Kölesine: «Terkime bin» demişti. Kan kaybettiği için gücünü yitirmişti. Kölesi terkisine binerek onu binek üstünde tutmuş ve Basra'daki bir eve götürüp bırakmıştı. Kendisi de orada vefat etmişti. Allah ondan razı olsun.

Hız. Aişe, mahfesinin üzerinde savaş alanında ilerledi. Savaş kızışıp çarpışma şiddetlenince Zübeyr geri dönmüş, Talha'da öldürülmüştü. O esnada Basra kadısı Ka'b b. Süvvar, bir mushafı eline almış, Hız. Aişe de ona: «Çarpışanları bu mushafa davet et.» diye emretmişti. Ka'b b. Süvvar, mushafı eline alıp savaş alanında ilerleyince Kûfe ordusunun öncülerini onu karşılamışlardı. Abdullah b. Sebe' ve taraftarları, askerlerin önünde bulunup ele geçirdikleri Basralıları öldürüyorlardı. Fırsatını buldukça hiçbir kimseyi öldürmekten geri durmuyorlardı. Ka'b b. Süvvar'ın mushafı eline alıp yüksekte tuttuğunu görünce onu ok yağmuruyla tutarak öldürdüler. Okları mü'minlerin annesi Hız. Aişe'nin mahfesine de ulaşıyordu. Bunun üzerine Hız. Aişe:

— Allah Allah! Ey oğullarım, hesap gününü hatırlayın! diye bağırdı. Ellerini kaldırıp Hız. Osman'ın katilleri olan o saldırganlara beddua etmeye başladı. Orada bulunan kırmeler de onunla birlikte yüksek sesle beddua etmeye başladılar. Bu gürültüler, Hız. Ali'nin kulağına varınca; «Bu gürültü de ne?» diye sordu. Orada bulunanlar: «Mü'minlerin annesi, Hız. Osman'ın katillerine ve bu katillerin taraftarlarına beddua ediyor» dediler.

Hız. Ali de: «Allah'ım, Osman'ın katillerine lanet et.» dedi. Abdullah b. Sebe' ve adamları, Hız. Aişe'nin mahfesine ok atmaya devam ettiler. Öyle ki, atılan okların saplanması neticesinde mahfesi kirpiyi andırdı. Hız. Aişe de yanında bulunanları, bu saldırganları durdurmaya teşvik etti. Yanındaki koruyucuları, onlara karşı saldırıya geçirdi. Onlar da saldırganlara hücum ettiler ve bu hücum, Hız. Ali'nin bulunduğu yere kadar uzandı. Hız. Ali de oğlu Muhammed b. Hanefiyye'ye:

— Yazıklar olsun sana! Bayrağı al ve ilerle! diye emir verdi.

Ancak Muhammed b. Hanefiyye, bu emri yerine getirmeyince Hız. Ali, onun elinden bayrağı alıp ilerledi. Savaş dolabı bir bu yana, bir o yana dönüyordu. Bazen Basralıların lehine, bazen de Kufelilerin lehine cereyan ediyordu. Çok sayıda adam ve büyük bir topluluk öldürüldü. Bu savaşta kadar çok el ve ayağın kesildiği başka bir savaş görülmedi. Hız. Aişe de insanları, Hız. Osman'ın katillerine karşı kışkırtıyordu. Sağına bakıp: «Bunlar kimlerdir? diye sorunca onlar: «Biz, Bekir b. Vail kabilesindeniz.» dediler. Hız. Aişe de: «Adamın birisi, sizin hakkınızda şöyle demişti, dedi. Demirle bize geldiler. Onlar himmet sahibi eşraftırlar. Bekir b. Vail kabilesidirler.»

Sonra Beni Naciye kabilesi, ardından da Beni Dabbe kabilesi Hız. Aişe'ye sığındılar. Onun safları arasına katıldılar. Bu savaşta onlardan da çok sayıda adam öldürüldü.

Anlatıldığına göre bu savaşta Hız. Aişe, devesinin yularını tutmuş olarak duruyordu. O esnada yetmiş erkeğin eli kesilmişti. Savaş şiddetlenip taraftarlarının beli kırıldığı zaman Beni Adiy b. Menaf kabilesi

ilerledi ve şiddetli bir şekilde çarpıştı. Hz. Aişe'nin devesinin başını yükselettiler. Karşı taraftakiler ise bu deveyi öldürmeyi amaçlayarak şöyle demişlerdi: "Bu deve durdukça savaş da sürecektir."

Devenin yuları Amr b. Yesribî'nin elinde bulunuyordu. Başka bir rivayete göre ise Amr b. Yesribî'nin elinde bulunuyordu ki bu adam, Amre'nin kardeşidir. Daha sonra Alba b. Heysem adındaki namlı yiğit, bu devenin bulunduğu tarafa saldırdı. İbn Yesribî, onu öldürdü. Amr el-Cemeli de saldırıya geçince İbn Yesribî onu da öldürdü. Bu arada Zeyd b. Sahan ile Ernes Sa'saa b. Sohan da öldürüldüler. Sonra Ammar b. Yasir, İbn Yesribî'ye seslenerek saf arasında çarpışmaya başladılar. Ammar b. Yasir, doksan yaşındaydı. Üzerinde bir kürk vardı. Belini hurma lifiyle bağlamıştı. Orada bulunanlar: «İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raciun. İşte şimdi Ammar da öldürülüp giden arkadaşlarının peşi sıra ahirete göçecektir.» dediler. İbn Yesribî, ona bir kılıç darbesi vurdu. Ammar, bu darbeyi kalkanıyla önledi. İbn Yesribî'nin kılıcı kalkana gömüldü. Bu defa Ammar, ona darbesini vurup ayaklarını kesti. Onu esir alıp Hz. Ali'nin huzuruna götürdü. İbn Yesribî, Hz. Ali'ye:

— ar müminlerin emiri! Canımı bağışla, deyince Hz. Ali ona:

— Üç kişiyi öldürdükten sonra mı canını bağışlayacağım? diyerek istediğini reddetti. Sonra emir verip onu öldürttü. Daha sonra Hz. Aişe'nin devesinin yularını, öldürülmeden önce İbn Yesribî'nin kendi yerine vekil bıraktığı Beni Adiy kabilesinden bir adam eline aldı. Rebia el-Ukaylî de bu adamla çarpıştı. Bunların ikisi de birbirlerini öldürdüler. Yuları, bu defa Haris ed-Dabbî eline aldı. Haris kadar güçlü bir adam görülmuş değildi. Yuları eline alınca şöyle dedi:

«Biz, deveyi koruyan Dabbe oğullarıyız.

Beyler karışımızda yere yıkılınca, bir başka beyle mübareze yaparız.

Osman'ın etrafını kollayan adamlarız.

Ölüm bize baldan tatlıdır.

Cesil'de ihtiyarımızı bize geri verin.»

Bu beyitlerin Vesim b. Amr ed-Dabbî'ye ait olduğu söylenmiştir.

Bu şekilde kırk kişi öldürülene kadar devenin yuları bırakılmadı. Hz. Aişe, bu konuda şöyle demişti: «Dabbe kabilesi evlatlarının sesleri kesilinceye kadar bu öldürmeler devam etmişti. Ve devam dimdik yerinde durmuştu.» Sonra devenin yularını Kureys'ten yetmiş kişi sırasıyla tuttular. Ve bunlar da peş peşe öldürüldüler. Bunlardan biri Seccad lakabıyla tanınan Muhammed b. Talha idi. Bu, Hz. Aişe'ye:

— Anacığım, bana ne emrin varsa buyur söyle, demiş. Hz. Aişe de ona:

— Sana, Adem oğullarının en hayırlısı olmanı emrederim, deyince o da oradan ayrılmaktan vazgeçmiş ve yerinde sebat edip: «Ha mim, karıştırlarımız zafer bulmayacaklardır.» demişti. Bir grup düşman, ona saldırmışlar, her birinin onu öldürdüğü iddia edilmiştir. Bunlardan biri, mızrağını ona saplayıp şöyle demişti:

«Rabbinin ayetlerini dimdik tutan Eş'as, az eziyet verir.

Gördüğüm kadarıyla zararsızdır.

Ben ona mızrağımı fırlatarak gömleğinin yakasını yırttım.

O da elleri ve ağzı üzerine düşüp yere kapandı.

O, Ha mim diyerek bana sesleniyordu, ama mızrağım ona saplanmıştı.

Öne geçmeden önce saldırsaydı ya.

Yegane suçu Ali'ye tabi olmamaktı.

Hakka tabi olmayan kimse ise pişman olur.»

Bundan sonra Hz. Aişe'nin devesinin yularını, Amr b. Eşref eline aldı. Her kim o deveye yaklaşırsa mutlaka kılıcını ona vururdu. Haris b. Züheyr el-Ezdi de şöyle diyerek ona yöneldi:

«Ey annemiz! Ey bildiğimiz en hayırlı kadın! Görmez misin ki, nice yiğitler yaralanıyor. Başları ve bilekleri gövdelerinden koparılıyor.»

Amr b. Eşrefle Haris b. Züheyr, karşılıklı vuruştular. İkisi de birbirlerini öldürdüler.

Bayrağı ve devenin yularını, tanınmış yiğitlerden başkası eline almıyordu. Bunlar da kendilerine saldıranları öldürüyorlar, sonra kendileri de ölüyorlardı. Adamın birisi, bu savaşta Adiy b. Hatim'in gözünü çıkarmıştı. Sonra Abdullah b. Zübeyr ilerleyip devenin yularını tuttu, ama konuşmuyordu. Hz. Aişe'ye: «Devenin yularını kızkardeşinin oğlu eline aldı.» dediklerinde Hz. Aişe, Abdullah b. Zübeyr'in annesi Esmâ'yi kastederek: «Vah Esmâ da ağlayacak,» demişti. Malik b. Haris, devenin yularını tutmuş vaziyette iken Eşter en-Nehaf gelip ona saldırdı. İkisi çarpıştılar. Eşter, Malik'in başını ağır yaraladı. Bunlar çarpışırken Abdullah b. Zübeyr, Eşter'i hafif yaraladı. Sonra Eşter'le Abdullah çarpışırken yere düştüler. O esnada Abdullah b. Zübeyr, şöyle diyordu:

«Beni ve Malik'i öldürün. Malik'i benimle beraber öldürün.»

Orada bulunanlar, Malik'in kim olduğunu bilmiyorlardı. O, Eşter lakabıyla tanınmıştı. Çarpışmanın bu şekilde devam ettiğini gören Hz. Ali taraftarlarıyla Hz. Aişe'nin taraftarları koşup her iki hasmı birbirinden çekip ayırmışlardı. Abdullah b. Zübeyr'in aldığı bu son yarasıyla birlikte Cemel savaşında vücudunda meydana gelen yaraların sayısı yetmişüçü bulmuştu.

Mervan b. Hakem de yaralanmıştı. Sonra bir adam gelip devenin

ayaklarına vurdu. Onu yaraladı yere düşen deve şiddetli bir şekilde hırılta çıkarp böğürdü. Devenin yularını en son elinde tutan kişi, Züfer b. Haris olmuştu. Yular onun elindeyken deve vurulmuştu. Başka bir rivayette anlatıldığına göre devenin yularını Züfer b. Haris'le Büceyr b. Dülce ellerinde tutmakta iken deve vurulmuştur. Yine denildiğine göre Hz. Ali'nin tavsiyesi üzerine deve vurulmuştur. Başka bir rivayette anlatıldığına göre ise Ka'ka b. Amr'ın tavsiyesi üzerine vurulmuştur. Maksatda mü'minlerin annesi Hz. Aişe'nin deve üzerinde iken atılan oklarla isabet almasını önlemektir. Çünkü o, deve üzerinde iken okçuların hedefi haline gelmişti. Yuları tutanlar da kargılara ve mızraklara hedef olmuşlardı. Ayrıca insanların uğruna canlarını feda etmek istedikleri Hz. Aişe ve devesinin savaş ortamından çıkarılması gerekiyordu. Deve vurulup yere düşünce çevresindeki insanlar âdeta yenilgiye uğramışcasına dağılıp kaçtılar. Hz. Aişe'nin mahfesi de atılan okların saplanması neticesinde âdeta bir kirpiyi andıracak hale gelmişti. O esnada Hz. Ali'nin ünleyicisi insanlara şu duyuruda bulundu: "Kaçan kimseyi kovalamayın. Yaralıyı öldürmeyin, evlere sakın girmeyin."

Hz. Ali, adamlarından bir kaçına, bu mahfeyi ölülerin bulunduğu yerden alıp getirmelerini emretti. Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'le Ammar b. Yasir'e de bu mahfeyi bir yere gömüp üzerine kubbe yapmalarını emretti.

Sonra kardeşi Muhammed, Hz. Aişe'ye gelip sordu:

— Vücudunda yara var mı?

— Hayır, sana ne, yaramaz adam.

O esnada Ammar b. Yasir de gelip Hz. Aişe'ye şöyle bir soru sormuştu:

— Nasılsın anacığım?

— Ben, senin anan değilim.

— Hoşuna gitmese de sen benim anamsın.

Hz. Ali de gelip Hz. Aişe'ye selam vermiş, hal hatır sormuş ve şöyle sormuştu:

— Nasılsın anacığım?

— İyiyim.

— Allah senf affetsin.

Komutanlar, önde gelen şahsiyetler ve Müslümanların eşrafı gelip Hz. Aişe'ye selam verdiler. Allah ondan razı olsun.

Anlatıldığına göre A'yun b. Dübey'a b. A'yun el-Mücaşi, Hz. Aişe'nin yanına gelerek başını mahfesinin içine sokar ve onu görür. Hz. Aişe, ona: «Allah'ın laneti senin üzerine olsun. Behey adam!» diye beddua eder. Adam da: «Ben burada Hümeýradan başka kimseyi görmüyorum.» şeklinde karşılık verir. Hz. Aişe: «Allah, senin sırrını açığa vursun hey eli kesilesice adam, avretlerini de insanların gözü önüne ser-

sin.» diyerek tekrar bedduada bulunur. Gerçekten bu adam, daha sonra Basra'da öldürülmüş, elbiseleri üzerinden alınmış, eli kesilmiş ve çıplak bir vaziyette Ezd kabilesinin harabe evlerinden birisine atılıp bırakılmıştı.

O gün akşam olunca Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, Hz. Aişe'yi alarak Basra'ya götürmüş ve Abdullah b. Halef el-Huzaf'nin evinde misafir etmişti. Burada Haris b. Ebi Talha'nın kızı Safiye bulunuyordu. Ebu Talha'nın babası Abdüluzza, onun da babası Osman, onun da babası Abdüddar idi. Safiye, Abdullah b. Halef'in kızı olup, "Talha'lar Talha'sının anası" diye biliniyordu. Diğer taraftan yaralanan kimseler, ölümler arasından çıkarılarak Basra'ya götürülmüştü. Bu arada Hz. Ali, ölümlerin bulunduğu yerde dolaşmış ve tanıdığı her bir maktülün yanına gelince ona rahmet okuyarak: «Kureyşlilerin öldürülmüş olarak yerde yattıklarını görmek çok ağrıma gidiyor.» demişti. Anlatıldığına göre Talha b. Ubeydullah'ın cesedinin yanına geldiğinde de şöyle demişti: «Ey Muhammed'in babası! Sana üzülyorum, müteessirim, doğrusu bizler Allah'a aidiz ve yine biz O'na dönücüleriz. Vallahi sen şairin dediği gibi oldun:

«Öyle bir delikanlı ki, zengin olduğu zaman zenginliği onu arkadaşı-na ve dostuna yaklaştırıyordu.

Fakirlik kendisinden uzaklaşıp, zengin olduğunda işte böyle yapı-yordu.»

Hz. Ali, Basra dışında üç gün kaldı. Sonra iki taraftan da öldürülenlerin cenaze namazını kıldı. Bu ölümler arasında özellikle Kureyşlilerin namazlarını önce kıldı. Sonra savaş alanında bulunan Hz. Aişe taraftarlarından olan maktüllerin üzerlerindeki eşyaları toplatıp Basra mescidine gönderdi. Adamlarına, bu eşyalar arasında kendilerine ait olan eşyalar varsa almalarına mücade etti. Yalnız hazineye ait olup üzerinde sultan damgası bulunan silahlara el sürmemelerini tenbihledi.

Cemel savaşında her iki taraftan 5000'er kişi olmak üzere toplam 10000 kişi öldürülmüştü. Allah, onlara rahmet etsin. Öldürülen saha-belerinden de razı olsun.

Hz. Ali'nin bazı taraftarları, Talha ve Zübeyr'in adamlarının mallarının kendilerine taksim edilmesi talebinde bulundular ama Hz. Ali, onların bu taleplerini kabul etmeyince İbn Sebe taraftarları, Hz. Ali'nin bu tutumunu eleştirip şöyle dediler: «Nasıl olur da Talha ve Zübeyr'in adamlarının kanlarını aktırmak bize helal oluyor ama malları bize helal olmuyor? «Hz. Ali, onların bu eleştirilerini duyunca şöyle dedi:

— Hanginiz payına mü'minlerin annesi Aişe'nin düşmesini ister?

Hz. Ali'nin bu çıkışması üzerine orada bulunanlar sustular. Bu se-

bepile Basra'ya girildiğinde Hz. Ali, beytü'l-malın kapısını açtı, adamlarından her biri oradan 500 dirhem aldı. Onlara: «Şam'a vardığımızda da sizlere bu kadar vereceğim.» dedi. Ancak İbn Sebe' taraftarları, onun bu hareketini de eleştirip arkada dedikodu yapmaya başladılar.

FASIL

Cemel vak'asının sona ermesinden sonra Ahnef b. Kays, Sa'd oğullarıyla birlikte Hz. Ali'nin yanına geldi. O, bu olayın dışında kalmış, bir kenara çekilip durmuştu. Yanına vardığında Hz. Ali, ona:

— Sonucun meydana çıkmasını mı bekledin? diye sormuş.

Ahnef de:

— Ben, davranışın isabetli ve daha iyi olduğunu görüyorum ey mü'minlerin emiri! Senin emrinle olan olmuştur. Ve ben, yine senin emrindeyim. Senin şu anda koyulduğun yol, hayli uzun bir yoldur. Ve ben senin dününden ziyade yarınına muhtacım. Ben yapacağım iyiliği biliyor ve yarın için de bağlılık ve sevgimi saklı tutuyorum. Sakın bana bu söylediğin sözler gibi serzenişte bulunma. Ben, senin yanındayım ve senin yardımcılarından olurum, diyerek karşılık vermişti.

Hz. Ali, daha sonra bir pazartesi günü Basra'ya girmiş, Basralılar, ona bey'at ettikleri gibi savaşta yaralanlar ve kendilerine eman verilenler de gelip bey'at etmişlerdi. Abdurrahman b. Ebi Bekre de kendilerine eman verilen kişilerle birlikte gelmiş ve Hz. Ali'ye beyat etmişti. Hz. Ali - babasını kastederek- Abdurrahman' a

— Hasta nasıl? diye sormuş, o da:

— Ey mü'minlerin emiri, vallahi o hastadır. Ve seninle dost olmaya tutkun bir kimsedir, deyince Hz. Ali, Abdurrahman'a:

— Düş önüme bakalım, diye seslenmiş; ikisi birlikte babasına gitmişlerdi. Hz. Ali, Ebu Bekre'yi ziyaret etmiş, ancak Ebu Bekre, ona mazeretini bildirince Hz. Ali de mazeretini kabul etmişti. Basra valiliğini Ebu Bekre'ye teklif etmiş, ancak o bu teklifi kabul etmeyip:

— Hayır, senin adamlarından veya akrabalarından birisi olsun. Halk, sizden birinin valiliğine daha sıcak bakar, demişti.

Hz. Ali ile Ebu Bekre, Basra valiliğine İbn Abbas'ın getirilmesi konusunda anlaşarak ayrılmışlardı. Diğer taraftan Hz. Ali, Basra'nın haracına ve beytü'l-malın başkanlığına Ziyad b. Ebihi'yi tayin etmişti. İbn Abbas'a da Ziyad'a itaat etmesini ve sözünü dinlemesini emretmişti. Ziyad'da bu savaşta kenara çekilenlerdendi. Hz. Ali; daha sonra mü'minlerin annesi Hz. Aişe'nin bulunduğu eve gelmiş, kapıda durup içeri girmek üzere izin istemiş, izin verilince de içeri girip Hz. Aişe'ye selam vermiş, o da selamını alıp ona, "Hoş geldin" demişti. Hz. Ali, Beni Halef'in evinde kadınların savaşta öldürülenler için ağlamakta olduklarını gördü. Halefin oğulları Abdullah ile Osman, Cemel savaşında öldürülen-

lerdendi. Abdullah, Hz. Aişe'nin tarafında çarpışırken öldürülmüş, Osman da Hz. Ali'nin tarafında çarpışırken öldürülmüştü. Hz. Ali, içeri girdiğinde Abdullah'ın karısı ve "Talha'lar Talha'sının annesi" Safiye, ona şöyle dedi:

— Sen nasıl benim çocuklarımı öksüz bıraktınsa, Allah da senin çocuklarını öksüz bıraksın!

Hz. Ali, ona karşılık vermedi. Odadan dışarı çıkarken Safiye, ona aynı şeyi tekrar söyleyince adamın birisi, Hz. Ali'ye şöyle dedi.

—Ey mü'minlerin emiri, söylediklerini işittiğin halde bu kadına cevap vermiyorsun. Susuyorsun, niçin böyle yapıyorsun? Kendisine böyle diyen adama Hz. Ali, şu cevabı verdi:

— Yazıklar olsun sana, müşrik oldukları halde kadınlara ilişmememiz bize emredilmişti. Şimdi onlar Müslümanken onlara nasıl ilişeceğiz?

Adamın birisi, kapıda iki kişinin durup Hz. Aişe'ye hakaret ettiklerini söyleyince Hz. Ali, Ka'ka b. Amr'a emir verip o hakaret eden iki kişinin elbiselerinin soyularak yüzer kırbaçla cezalandırılmalarını istedi. Hz. Aişe, kendisiyle birlikte savaşıp öldürülen Müslümanların ve bu savaşta Hz. Ali'nin safında savaşıp öldürülen askerlerin adlarını sordu. Bunlardan her birinin adı anıldığında Hz. Aişe, ona rahmet okuyup dua ediyordu.

Mü'minlerin annesi Hz. Aişe, Basra'dan çıkmak istediği zaman Hz. Ali, ona yol boyunca gerekli binek, azık ve eşyalarla diğer ihtiyaç maddelerini temin edip gönderdi. Onunla birlikte gelen askerlerin -Basra'da kalmak isteyenler dışında- tamamının dönmesine izin verdi. Basra'nın tanınmış kadınlarından kırkını seçerek Hz. Aişe'nin refakatine verdi. Yine onunla birlikte kardeşi Ebu Bekir oğlu Muhammed'i de yola çıkardı. Basra'dan ayrılacakları gün Hz. Ali gelip Hz. Aişe'nin kapısında durdu. İnsanlar toplanmışlardı. Hz. Aişe, devesinin üzerindeki mahfesi içinde evden çıktı. İnsanlarla vedalaştı. Onlara dua edip şöyle dedi:

—Ey oğullarım! Hiç biriniz diğer bir kardeşine bizden ötürü asla serzenişte bulunmasın. Vallahi daha önce benimle Ali arasında meydana gelen olay, her ailede bir kadın ile kayınları arasında meydana gelen dedikodulardan başka birşey değildi. Hz. Ali de şöyle dedi:

— Evet, doğru söyledi. Benimle onun arasında bundan başka hiçbir çekişme söz konusu değildi. Ve şunu çok iyi biliniz ki, o sizin Peygamberiniz (s.a.v.)'in dünyada ve ahirette zevcesidir.

Hz. Ali, böyle dedikten sonra birkaç mil ötesine kadar Hz. Aişe'nin refakatinde yürümüş, onu uğurlamıştı. Hz. Aişe, Basra'dan hicretin otuzaltıncı senesinin receb ayı başında ayrılmıştı. Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. O sene hac edinceye kadar Mekke'de ikamet etti.

Haccını ifa ettikten sonra Medine'ye döndü. Allah, ondan razı olsun.

Mervan b. Hakem'e gelince o, Malik b. Mesma'nın himayesine sığınmış, Malik de onu koruma altına almış, vefakarca davranmıştı. Bu sebeple Mervan oğulları, Malik'e ikramda bulunur, ona tazimde kusur etmezlerdi.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Mervan, Hz. Aişe'yle birlikte Beni Halef'in evine konuk olmuş, Hz. Aişe, oradan çıkınca o da Hz. Aişe'yle birlikte oradan ayrılmıştı. Hz. Aişe, Mekke'ye giderken o Medine'ye gitmişti. Cemel savaşı cereyan ederken Mekke, Medine ve Basra arasındaki her yerde insanlar, kartalların koparıp kaçırdıkları el ve ayak parçalarının yerlere düştüğünü gördükleri için savaşın cereyan etmekte olduğunu anlamışlardı. Hatta Medineliler, Cemel savaşının yapıldığı günde güneş batmadan önce bu durumu anlamışlardı. Çünkü o gün bir kartal, Medine üzerinden uçarken ağzından birşey düşürmüştü. Gidip baktıklarında yere düşen şeyin bir el olduğunu, elin parmaklarından birinde bir yüzük bulunduğunu, yüzüğün kaşında da Abdurrahman b. Attab adının yazılı olduğunu görmüşlerdi.

FASIL

Cemel savaşında her iki taraftan öldürülen önde gelen şahsiyet sahibi asaletli sahabelerin ve diğerlerinin adlarını bu bölümde sıralayacağız. Önceki sayfalarda da söylediğimiz gibi bu savaşta 10 000 kadar adam öldürülmüştü. Yaralıların sayısı ise, sayılamıyacak kadar çoktu. Şimdi, busavasta öldürülen seçkin şahsiyetlerin isimlerini sıralamaya başlıyoruz:

TALHA B. UBEYDULLAH

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Talha b. Ubeydullah b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane Ebu Muhammed el-Kureşi et-Teymî. Cömert ve kerem sahibi bir kimse olduğu için Talhatü'l-Hayr ve Talhatü'l-Feyyaz adlarıyla da tanınırdı. İslâmiyet'in ilk günlerinde Hz. Ebu Bekir vasıtasıyla Müslüman oldu. Nevfel b. Hüveylid b. Adeviye, Hz. Ebu Bekir'le Talha b. Ubeydullah'ı bir ipe sıkıca bağlardı. Beni Temim kabilesi, bu iki Müslümanı Nevfel'den kurtaramıyorlardı. Bu sebeple Talha ve Ebu Bekir'e iki yakın arkadaş anlamına gelen "karinan" deniliyordu. Rasûlullah (s.a.v.), Talha'yı Ebu Eyyüb el-Ensârî ile kardeş kıldı. Talha, Bedir savaşı dışında bütün gazalara Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında katıldı. Ticaret ya da elçilik amacıyla Şam'da bulunduğu için Bedir savaşına katılmamıştı. Bu sebeple Rasûlullah (s.a.v.), Bedir savaşında elde edilen ganimetlerden ona da pay vermiş ve onun da bu savaşa katılmış gibi sevap

kazandığını ifade buyurmuştu.

Uhud savaşında Talha, büyük yararlılık göstermişti. O gün eli felç olmuştu. Bu eliyle Rasûlullah (s.a.v.)'ı korumuş ve ölünceye kadar elindeki felçlik devam etmişti. Hz. Ebu Bekir es-Sıddık, onun Uhud savaşındaki yararlıklarından bahsederken "Uhud savaşındaki bütün başarı, Talha'ya aittir." derdi.

Uhud savaşı esnasında Rasûlullah (s.a.v.): «Talha Cennet'i kendine vacib kıldı.» demiştir. Çünkü Uhud savaşında Rasûlullah (s.a.v.), üst üste iki zırh giymişti. Bu zırhlar üzerindeyken bir dağa tırmanmaya çalışmış, ama becemeyince Talha başını eğmiş, Rasûlullah da onun sırtına basarak dağa tırmanabilmişti. Bunun için: «Talha, Cennet'i kendine vacib kıldı.» demişti. Talha, Cennet'le müjdelenen on sahabeden biridir. Hz. Ömer'in şahadeti neticesinde halife seçmek için teşkil edilen altı kişilik şura meclisi üyelerinden biridir. Rasûlullah (s.a.v.) le arkadaşlık etmiş, onun sahabeti olmuştur. Onunla olan arkadaşlığını güzelce devam ettirmiş, öyle ki, Rasûlullah (s.a.v.), vefat ederken ondan hoşnut olarak vefat etmişti. Ebu Bekir'le Ömer de ondan hoşnut olarak vefat etmişlerdi.

Hz. Osman gailesi baş gösterince o, bir kenara çekilmiş, hatta bazı kimseler, onun Hz. Osman'a karşı düzenlenen komplo içinde yer aldığını iddia etmişlerdi. Bu yüzden Cemel savaşında hazır bulunup Hz. Ali ile başbaşa kaldığında Hz. Ali, ona öğüt vermiş, o da geri çekilip arka sıralarda durmaya başlamış, o esnada serseri bir ok gelip dizine (başka bir rivayete göre boynuna) isabet etmişti. Ama dizine isabet ettiğine dair nakledilen rivayet daha meşhurdur. Ayağına isabet eden ok, onun ayağını atın böğrüne yapıştırmış, isabet alan atı da serkeşlik yaparak onu yere fırlatığında o: «Ey Allah'ın kulları, bana gelin.» diye feryad etmiş, kölesi gelip terkesine binerek onu at üzerinde tutmuş ve böylece onu Basra'ya götürmüştü. O da Basra'daki bir evde vefat etmişti. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Talha, savaş alanında vefat etmiştir.

Hz. Ali, savaş sonucunda ölümlerin teftişini yaparken onu da ölümler arasında görünce yüzündeki toprağı silip şöyle demişti: «Allah, sana rahmet etsin ey Muhammed'in babası! Seni semadaki yıldızların altında ölmüş olarak uzandığını görmek çok gücüme gidiyor. Ayıp ve hüznlerini Allah'a arz edip şikayette bulunuyorum. Allah'a yemin ederim ki, ben bundan yirmi sene önce ölmüş olmayı çok isterdim.»

Bir rivayette anlatıldığına göre Talha'ya ok atıp öldüren kişi, Mervan b. Hakem'dir. Mervan, onu vurunca Hz. Osman'ın oğlu Eban'a: «Seni Osman'ın katillerinden olan bazı kimselere karşı korumuş ve seni onlardan kurtarmış oldum.» demiştir. Başka rivayetlerde anlatıldığına göre Talha'yı Mervan'dan başkası vurmuştur. Her ne kadar önceki rivayet meşhursa da bana göre bu rivayet doğruya daha yakındır. Doğrusunu Allah bilir.

Talha, hicretin otuzaltıncı senesinin cemaziyelahir ayının onuncu günü (perşembe günü) öldürüldü. Kel'e mıntakasının yanına defnedildi. Öldürülürken altmış yaşındaydı. Altmış küsur yaşında olduğuna dair rivayetler de vardır. Esmer tenliydi. Beyaz tenli olduğuna dair zayıf bir rivayet de vardır. Yüzü güzeldi. Saçı gürdü, boyu kısaya daha yakındı. Günlük geliri 1000 dirhemdi.

Hammad b. Seleme, Zeyd b. Cüd'an'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Adamın birisi, rüyasında Talha'yı gördü. Talha, ona şöyle diyor-muş: «Beni bu mezardan çıkarıp başka bir yere gömün. Çünkü bu me-zardaki su, beni rahatsız ediyor.» Adam, bu rüyayı peşpeşe gördükten sonra Basra valisi İbn Abbas'a gidip rüyasını anlatmış, İbn Abbas ve adamları da Basra'da Talha için 10 000 dirheme bir ev satın almışlar, onu mezarından çıkararak getirip o eve defnetmişlerdi. Cesedini mezar-dan çıkardıklarında suyun isabet ettiği tarafınının yeşermiş olduğunu ve öldürüldüğü gündeki gibi vücudunun taptaze olduğunu görmüşler-di.”

Talha'ya dair birçok faziletler ve menkıbeler nakledilmiştir. Mese-la, Ebu Bekir b. Ebi Asım, Musa b. Talha'dan rivayet etti ki, Talha şöyle demiştir:

«Uhud savaşında Rasûlullah, bana Talhatü'l-Hayr (Hayır ve iyilik Talha'sı) adını verdi. Zorluk ordusunu techiz ederken (Tebük'e gidecek ordunun techizatını hazırlarken) bana Talhatü'l-Feyyaz (eli bol Talha) adını verdi. Hüneyn savaşında da bana Talhatü'l-Cûd (cömert Talha) adını verdi.»

Ebu Ya'lâ el-Musilî, Talha'nın oğulları Musa ve İsa'dan rivayet etti ki, Talha şöyle demiştir: Rasûlullah'ın ashabından birkaç kişi,

«Kimi, bu uğurda canını vermiştir.» (el-Ahzab, 23.) ayetinin manasını soran bir bedeviye dediler ki: «Sen bu âyetin manasını Rasûlullah (s.a.v.)'a sor.» Bedevi de gelip mescidde bu ayetin manasını Rasûlullah (sa.v.)'a sordu. Rasûlullah (s.a.v.), ona aldırış etmedi. Yine sordu, yine aldırış etmedi. O esnada ben, üzerimde yeşil bir elbise olarak mescidin kapısından içeri girdim. Rasûlullah (sa.v.) da:

— O soruyu soran nerede? diye sorunca bedevi:

— İşte ben buradayım, dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) da beni göstererek:

— İşte bu, bu uğurda canını verenlerden (olacak)dır.»

Ebu'l-Kasım el-Begavî, Cabir b. Abdullah'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ayakları üzerinde yürüyen bir şehide bakmak isteyen kimse, Tal-ha b. Ubeydullah'a baksın.»

Tirmizî, Ebu Talib oğlu Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Şu

kulaklarım, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işitmiştir: «Talha ile Zübeyr, benim Cennet'teki komşularımdır.» Birkaç yoldan rivayet olunduğuna göre Hz. Ali, şöyle demiştir: «Ben, Talha, Zübeyr ve Osman'ın, Cenâb-ı Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerden olacağımızı ümid ediyorum: Biz, onların gönüllerinde olan kını çıkardık, artık onlar sedirler üzerinde karşılıklı oturan kardeşlerdir.» (el-Hicr, 47.)

Hammad b. Seleme, Said b. Müseyyeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Adamın birisi, Talha, Zübeyr, Osman ve Ali aleyhinde konuştu. Sa'd, o adamı aleyhte konuşmaktan menedip şöyle dedi: «Kardeşlerimin aleyhinde konuşma.» Ama o adam bu ikaza aldırmaz etmedi. Bundan sonra Sa'd, kalkıp iki rekat namaz kıldıktan sonra şöyle dua etti: «Allah'ım! Eğer bu adamın söylediği sözlerde, senin gazabına sebep olacak ifadeler varsa, bunu bugün bana bir alamet olarak göster ve onu insanlara ibret dersi kıl.» Aleyhte konuşan adam, oradan çıkıp giderken bir devenin halkın arasından çıkarak gelip o adamı yakalayıp yere çaldığını ve göğsüyle üzerine çökerek ezdiğini ve nihayet öldürdüğünü gördük. Orada bulunan Müslümanların da gelip Sa'd'a «Seni tebrik ederiz ey Ebu İshak, duan müstecab oldu.» dediklerini gördüm.»

ZÜBEYR B. AVVAM

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Zübeyr b. Avvam b. Hüveylid b. Esed b. Abduluzza b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fıhr b. Malik b. Nadr b. Kinane Ebu Abdillâh el-Kureşî el-Esedî.

Annesi, Safiye binti Abdülmuttalib'tir. Bu kadın, Rasûlullah (s.a.v.)'ın halasıdır. Zübeyr b. Avvam, onbeş yaşındayken İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman oldu. Daha küçük yaşta veya daha büyük yaşta Müslüman olduğuna dair çeşitli rivayetler de vardır. Önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etti. Rasûlullah (s.a.v.), onunla Seleme b. Vakş'ı kardeş ilan etti. Bu zat, bütün gazvelere katıldı. Hendek savaşı gününde Rasûlullah (s.a.v.):

— Kavmin (düşmanların) haberini bize kim getirecek? diye sorduğunda Zübeyr:

— Ben getiririm, diye cevap vermişti.

Rasûlullah (s.a.v.), bu çağrısını tekrarladığında yine Zübeyr icabet etmiş, üçüncü kez tekrarladığında Zübeyr yine icabet etmişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) da şöyle buyurmuştu:

— «Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim havarim de Zübeyr'dir.»

Bir rivayete göre Zübeyr şöyle demiştir: «Rasûlullah, Beni Kurayza gününde kendisi için anasını ve babasını bir araya getirdi.» Yine rivayet olunduğuna göre Zübeyr, Allah yolunda kılıç çeken ilk kişidir. Mekke'de

iken Rasûlullah (s.a.v.)'ın öldürüldüğüne dair bir haber sahabelere ulaştığında Zübeyr, kılıcını çekmiş olarak geldi. Rasûlullah (s.a.v.)'ı sağ görünce kılıcını tekrar kınına soktu. O, Cennet'le müjdelenen on kişiden ve Rasûlullah (s.a.v.) vefat ederken kendilerinden razı olduğu altı kişiden biridir. Hz. Ebu Bekir'le arkadaşlık etmiş ve bu arkadaşlığını güzelce devam ettirmişti. Onun kızı Esma ile evlenerek damadı olmuştu. Zübeyr'in oğlu Abdullah, Esma'dan doğmuştur. Abdullah, hicretten sonra Müslümanların doğan ilk çocuğudur. Zübeyr b. Avvam, cihad için Müslümanlarla birlikte Şam'a gitmiş, Yermük savaşına katılmıştı. Müslümanlar, onun bu savaşa katılmasıyla şereflenmişlerdi. Bu savaşta onun büyük yararlılığı ve yüksek himmeti görülmüştü. Bizans ordusunun saflarını baştan sona iki kez yarmıştı. Hz. Osman, asiler tarafından kuşatma altına alındığında onu bu asilere karşı savunmuştu. Cemel savaşında da Hz. Ali, ona bazı durumları hatırlatınca savaştan çekilmiş ve Medine'ye geri dönmüştü. Dönüş yolunda Ahnef b. Kays'a uğramıştı. Bunlar, hem Hz. Ali, hem de Hz. Aişe'den uzak durmuşlar, tarafsızlıklarını korumuşlardı.

Zübeyr b. Avvam, evine dönerken adamın biri: «Şu adama ne oluyor? İnsanları karşı karşıya getirdi. Tam savaşacakları esnada evine geri döndü. Bunun ne yaptığını kim araştırıp bize bildirecek?» diye sordu. Bunun üzerine Amr b. Cermuz, Abdullah b. Fudale b. Habis ve Nüfey, bir grub Beni Temim kabilesinin asileriyle birlikte Zübeyr'i takibe başladılar. Onu yakalayınca el birliğiyle öldürdüler. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Amr b. Cermuz, Zübeyr'i yakalamış ve ona şöyle demiştir:

— Seninle görülecek bir işim var.

— Yaklaş bakalım. (Zübeyr'in azadlısı Atiye'nin anlattığına göre Amr'ın yanında bir silah varmış. Zübeyr'in yanına yaklaşmış, onunla konuşmaya başlamıştı. Namaz vakti olunca Zübeyr, ona şöyle demişti:)

— Haydi namaz kılalım.

— Evet kılalım .

— Zübeyr, imamlık yapmak için öne geçince Amr b. Cermuz arkadan vurup onu öldürdü.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Amr b. Cermuz, Zübeyr'i Vadi's-Siba' denen yerde öğle sıcağında uyumakta iken yakalamış, üzerine hücum ederek öldürmüştü. Bu, meşhur bir rivayettir. Karısı Atike binti Zeyd'in bir şiirinde de ifade ettiğine göre Cermuz oğlu Amr, onu Vadi's-Siba'da öldürmüştür. Bu kadın, daha önce Hz. Ömer'in nikahlısı idi. Hz. Ömer öldürülünce Ebu Bekir'in oğlu Abdullah onunla evlenmişti. O da öldürülünce Zübeyr, onunla evlenmişti. Zübeyr öldürüldüğünde karısı Atike, manası mühkem bir kaside ile ona ağıt yakarak şöyle demişti:

«Cermuz'un oğlu himmetli bir kahramana ihanet etti. O kahraman, savaş esnasında gayretli, saldırgan ve cesaretli idi.

Ey Cermuz'un oğlu Amr! Eğer ben Zübeyr'i uykusundan uyandırmış olsaydım, sen onun korkak ve becereksiz olmadığını görecektin.

Anan seni kaybetsin ey Cermuz'un oğlu! Sen onun gibisini öldürdükten sonra sabah akşam savaşlara girişen başka birini görebilir misin?

O, nice zorlu savaşlara dalış yaptı.

Senin saldırın, onu savaştan geri caydıramazdı ey alçağın oğlu!

Allah benim Rabbimdir. Sen bir Müslümanı öldürürsen, kasıtlı olarak adam öldürmenin vebaline uğrarsın.»

Amr b. Cermuz, Zübeyr'i öldürüp başını koparmış ve Hz. Ali'nin yanına götürmüştü. Böyle yapmakla Hz. Ali nezdinde itibar kazanacağını sanmıştı. Hz. Ali'nin yanına girmek için izin istediğinde Hz. Ali: «Onun yanıma gelmesine izin vermeyin ve onu Cehennem'le müjdeleyin.» demişti.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ali, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «Safiye'nin oğlunu (yani Zübeyr'i) öldüren kimseyi Cehennem'le müjdele.» Amr b. Cermuz, öldürdüğü Zübeyr'in kılıcıyla birlikte Hz. Ali'nin yanına girmiş, Hz. Ali ise ona şöyle demişti: «Şu Zübeyr'in kılıcı, Rasûlullah'a gelen sıkıntıları uzun süre giderip onu rahatlığa kavuşturmuştu.»

Anlatıldığına göre Amr b. Cermuz, Hz. Ali'nin böyle dediğini işitince intihar etmişti. Başka bir rivayete göre ise Zübeyr'in oğlu Mus'ab'ın Irak'a vali oluşuna kadar yaşamıştır. Mus'ab, Irak valisi olunca Amr b. Cermuz ondan gizlenmişti. Bunun üzerine Mus'ab'a dediler ki:

— Amr b. Cermuz, buralardadır. Senden saklanıyor. İstersen onu getirelim de öldür.

— Hayır, ona söyleyin de ortaya çıksın, ona dokunmayacağım. O güvendedir. Allah'a yemin ederim ki ben, babam Zübeyr'in öcünü ondan almayacağım. Ve ona kısas tatbik etmeyeceğim. Çünkü o, kendisini Zübeyr'e denk tutamıyacağım kadar basit ve alçak biridir.

Zübeyr zengindi. Bolca verdiği sadakaları vardı. Cemel savaşı esnasında vasiyetini oğlu Abdullah'a yaptı. Öldürüldüğü zaman 2.000.200.000 dirhem borçlu olduğunu gördüler. Bu borçlarını ödedikten sonra terekesi mirasçılara taksim edildi. Dört zevcesinden her birine 1.200.000'er dirhem pay düştü. Buna göre mirasçılara taksim edilen malının toplamı 38.400.000 dirhem oldu. Vasiyet ettiği malının üçte biri ise, 9.200.000 dirhem oldu. Toplam malı ise, 75.600.000 dirhem tutarında idi. Daha önce borçlarına ödenen kısım ise, 1.200.000 dirhemdi. Şu halde borçlarının, vasiyet ettiği meblağın ve mirasçılara taksim

edilen terekesinin toplamı 59.800.000 dirhem oldu.

O, bütün bu malını cihad ve anasına düşen humus payından, bir de güzel ticaret yollarından, helal kazaçlardan elde etmişti. Rivayete göre onun 1000 kölesi varmış. Bu köleleri kendisine haraç öderlermiş, çoğu kez kölelerinin ödedikleri bu haracı Allah yoluna sadaka olarak dağıtmış. Allah ondan razı olsun ve onu hoşnut kılsın.

O, hicretin otuzaltıncı senisinin cemaziyelahir ayının onuncu gününde perşembe günü öldürüldü. Öldürülürken altmışaltı veya altmışyedi yaşındaydı. Esmer tenli, orta boylu, normal etli ve hafif sakallıydı. Allah, ondan razı olsun.

HİCRİ OTUZALTINCI SENEDE CEREYAN EDEN DİĞER HADİSELER

Bu senede Hz. Ali, Mısır valiliğine Kays b. Sa'd b. Ubadey'i atadı. Daha önce Hz. Osman'ın hilafeti zamanında Mısır valiliğini Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh yürütüyordu.

Asi gruplar Mısır'dan çıkıp Hz. Osman'a hücumla yöneldiklerinde onları, Abdullah b. Sebe ile birlikte techizatlandıran kişi, Muhammed b. Ebi Hüzeyfe b. Utbe olmuştu. Ebu Hüzeyfe b. Utbe, Yemame'de öldürüldüğünde oğlu Muhammed'i Hz. Osman'a vasiyet etmişti. Hz. Osman da Muhammed'i himayesine almış, yanında terbiye etmiş, ona çok ih-sanlarda bulunmuştu. Gerçekten de Muhammed, ibadet ve zühd içinde yaşamıştı. Hz. Osman'dan kendisine bir yöneticilik vermesini talep etmiş, Hz. Osman da ona: "Ne zaman bu göreve layık olursan, o zaman seni tayin ederim." deyince Muhammed, içten içe Hz. Osman'a öfkelenmişti. Gazaya gitmek için izin isteyince Hz. Osman, ona bu izni vermişti. O da Mısır diyarına yönelmişti. Mısır'a gittikten sonra vali Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'le birlikte Savari gazvesine katılmıştı. Hz. Osman'ın aleyhinde konuşmalara başlamış, onu eleştirmişti. Muhammed b. Ebi Bekir de bu hususta ona destek olmuştu. Durum böyle olunca Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh, bu ikisinin ahvalini bildiren bir mektubu Hz. Osman'a göndererek şikayet etmişti. Ne var ki Hz. Osman, bunlara aldırmış etmemişti.

Muhammed b. Ebi Hüzeyfe, aleyhteki davranışlarını sürdürmüştü. Asilerin Medine'ye giderek Hz. Osman'ı kuşatma altına aldıklarını duyunca kendisi de Mısır'da ayaklanarak vali Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i oradan kovmuştu. Kendisi Mısır'da halka ramaz kıldırma başlamıştı. Mısır'dan kovulan vali Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh yolda iken Hz. Osman'ın öldürüldüğünü duyunca: «İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun» demişti. Ayrıca Hz. Ali'nin de Mısır valiliğine Kays b. Sa'd b. Ubadey'i gönderdiğini haber aldı ve Muhammed b. Ebi Hüzeyfe'ye valilik verilmediği-

ne sevindi. Çünkü o, Mısır diyarını bir sene dahi koruyamamıştı.

Abdullah b.Sa'd, Şam'a Muaviye'nin yanına giderek Mısır diyarında cereyan eden hadiseleri ona anlattı. Muhammed b. Ebi Hüzeyfe'nin orayı istila ettiğini haber verdi. Bunun üzerine Muaviye ve Amr b. As, Muhammed b. Ebi Hüzeyfe'yi Mısır'dan kovmak için oraya doğru harekete geçtiler. Çünkü Muhammed b. Ebi Hüzeyfe, Hz. Osman'ın öldürülmesine en büyük katkıyı sağlayanlardandı. Oysa Hz. Osman, onu kefaletine alıp himaye etmiş, büyütmüş ve ona iyilikte bulunmuştu. Muaviye ile Amr b. As, Mısır'a girmenin yollarını araştırdılar. Ne var ki, bunu beceremediler. Bunun üzerine Muhammed b. Ebi Hüzeyfe'ye tuzak hazırladılar. Onu aldattılar. Nihayet o da Mısır'dan çıkıp 1000 kişiyle birlikte Ariş'e geldi ve orada bir kaleye sığındı. Amr b. As da gelip onun üzerine mancınıklarla taşlar attı. Nihayet o da otuz arkadaşıyla birlikte kaleden inmek mecburiyetinde kaldı. Kaleden inince Amr b. As'ın adamları, onları öldürdüler.

Kays b. Sa'd b. Ubade, daha sonra Hz. Ali tarafından atanmış bir vali olarak Mısır'a geldi. Yedi arkadaşla birlikte Mısır'a girip mescide gitti. Minbere çıkıp onlara mü'minlerin emiri Ali'nin mektubunu okudu. Mektupta şunlar yazılıydı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Allah'ın kulu ve mü'minlerin emiri Ali'den. Bu mektubu duyan ve dinleyen bütün mü'minlere ve Müslümanlara.

“Size selam olsun. Ben, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a çokca hamd ederim. Allah, güzel işi ve güzel takdiri ile tedbirinin bir gereği olarak İslâmiyet'i hem kendi nefsi, hem melekleri, hem de peygamberleri için bir din olarak seçti. Bu dinle birlikte peygamberlerini kullarına gönderdi. Bu dini, yaratıklarından seçtiği kimselere özel olarak ihsan etti. Cenâb-ı Allah'ın bu din ile kendilerine ikramda bulunduğu insanlardan bir kısmı, şu Muhammed ümmetidir. Bu ümmete özel lütfunun gereği olarak Muhammed (s.a.v.)'i peygamber olarak gönderdi ki, bu ümmete kitabı, hikmeti, farz ve sünnetleri öğretsin. Onlar, doğru yola varınsınlar. Muhammed (s.a.v.), dağılmasınlar diye bu ümmeti toparladı. Temizlensinler, diye bu ümmeti arındırdı. Haksızlık etmesinler, diye bu ümmete muvaffakiyet verdi. Bu görevini ifa ettikten sonra Cenâb-ı Allah, onun ruhunu teslim alarak yanına aldı. Allah'ın salatü selamı, bereketleri, rahmeti onun üzerine olsun.

Müslümanlar, Muhammed (s.a.v.)'in irtihalinden sonra iki salih kimseyi emir ve halife olarak seçtiler. Bu iki halife, kitaba göre hareket ettiler. Güzel bir gidişat sergilediler. Sünnetin dışına çıkmadılar. Sonra Allah, bunların da hayatlarını noktaladı, vefat ettirdi. Allah, bu ikisine rahmet etsin. Bunlardan sonra bazı hadiseler meydana getiren bir kimse halife seçildi. Muhammed ümmeti, onun aleyhinde söylenecek şeyler

gördü. Sonra da ondan intikam aldılar. Saldırganlık gösterdiler. Onu öldürdükten sonra bana gelip bey'at ettiler. Ben de Allah'tan dilerim ki, beni kendi yoluna iletsin, bana hidayet versin. Allah'tan, Beni kendisine karşı gelmekten sakındırması için yardım diliyorum. Dikkat edin, Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünnetine göre amel etmemiz, sizin bizden isteyeceğiniz bir hakkınızdır. Sizin gıyabınızda da olsa Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünnetine göre hakkınızda hüküm vermemiz ve size öğüt vermemiz icab etmektedir. Kendisinden yardım dilenilen sadece, Allah'tır. O, bize yeter, O, ne güzel vekildir.

Ben, size Kays b. Sa'd b. Ubade'yi vali olarak gönderdim. Ona destek olun. Ona yaklaşın. Hak hususunda ona yardımcı olun. Ben de kendisine iyilikte bulunmasını emrettim. Ben de size iyilik yaparım. Sizi kışkırtmaya düşürenlere karşı katıyım. Genel veya özel olarak tamaminize merhamet ve şefkatle muamele ederim. Kays b. Sa'd, gidişatından memnun olduğum bir kimsedir. Salih bir kimse olacağını ve size nasihatla bulunacağını ümit ederim. Allah'tan bize ve size temiz ameller yapmamızı nasip etmesini, bol sevaplar ve geniş rahmetler ihsan etmesini diliyorum. Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.»

Hicretin otuzaltıncı senesinin safer ayında Abdullah b. Ebi Rafi, bir mektup yazdı. Sonra Kays b. Sa'd, kalkıp insanlara bir nutuk irad etti ve onları Hz. Ali'ye bey'at etmeye çağırdı. İnsanlar da kalkıp onunla bey'atlaştılar. Böylece Harbeta kasabası dışında bütün Mısır halkı, Hz. Ali'ye bey'at etmiş ve onun itaati altına girmiş oldu. Harbeta kasabasında Hz. Osman'ın öldürülmesini hazmedemeyen insanlar vardı. Bunlar, önde gelen şahsiyetlerdi. 10.000 kişi civarında idiler. Başlarında da Yezid b. Haris el-Müdlîcî adında biri vardı. Bunlar, Kays b. Sa'd'a haber gönderdiler. İtaat etmeyeceklerini ve bey'atlaşmayacaklarını bildirdiler. Kays b. Sa'd, onlara ilişmedi.

Mesleme b. Müdlîc el-Ensârî de bey'attan geri durmuştu. Kays b. Sa'd, ona da ilişmedi. Sonra Muaviye b. Ebi Süfyan, bütün Şam bölgesinin itaaini sağladı. Hakimiyeti Bizans sınırına, deniz kıyısına ve Kıbrıs adasına kadar uzandı. Cezire beldelerinin, Harran, Urfa, Karkisya gibi yerlerin de hakimiyeti onun eline geçmişti. Cemel savaşında cepheden kaçan ve Hz. Osman taraftarı olan bazı kimseler de Muaviye'nin saflarına katıldılar. Eşter, bu beldeleri Muaviye'nin adına hüküm süren valilerin ellerinden çıkarmak istedi. Muaviye, Abdurrahman b. Halid b. Velid'i Eşter'in üzerine gönderdi. Eşter, ondan kaçtı. Böylece Muaviye'nin hakimiyeti bu beldeler de yerleşti.

Muaviye, Kays b. Sa'd'a bir mektup göndererek Hz. Osman'ın intikamının alınmasına katkıda bulunmasını ve bu hususta kendisine destek olmasını talep etti. Bunu yaptığı takdirde kendi hakimiyetini tamamen sağladıktan sonra onu İrakeyn üzerine vali olarak atayacağını va-

ad etti. Akıllı bir adam olan Kays, bu mektubu alınca Muaviye'ye ne muhalefet etti, ne de muvafakat etti. Aksine onu nezaketle geçiştirmeye çalıştı. Durumu idare etmek istedi. Çünkü o, Hz. Ali'den uzaktaydı. Şam beldelerine ve Muaviye'nin askerlerine yakındı. Bu sebeple Muaviye'nin talebine ne olumlu, ne de olumsuz bir cevap vermedi. Bunun üzerine Muaviye, ona şöyle bir mektup gönderdi: «Beni atlatamazsın. Aldatamazsın, mutlaka senin dost ya da düşman olduğunu öğrenmem gerekiyor.» Bunun üzerine Kays, hangi doğrultuda olduğunu şu mektupla Muaviye'ye bildirdi: «Ben, Ali'nin yanıdayım. Çünkü o, yönetime senden daha layıktır.»

Muaviye, bu mektubu alınca Kays'tan ümidini kesti. Sonra bazı Şamlılar, Kays b. Sa'd'ın gizlice kendilerine mektuplar yazdığına ve kendilerini Iraklılara karşı kıskırttığına dair bir şaya yaydılar. Yalan haberler uydurdular. İbn Cerir'in rivayetine göre Kays b. Sa'd'ın Muaviye'ye bey'at ettiğine dair asılsız ve uydurma bir mektup, Kays tarafından Muaviye'ye gönderilmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Hz. Ali, bu mektuptan haberdar olunca Kays'ı Muaviye taraftarlığıyla itham etti. Ve ona, bey'ata katılmayan Harbeta halkıyla savaşmasını emreden bir mektup gönderdi. Kays da Harbeta halkının önde gelen kimseler olduklarını ve sayılarının çok olduğunu bildirerek bu savaş yapamayacağına dair bir mazeret ileri sürdü. Mektubunda, Hz. Ali'ye hitaben şöyle dedi:

«Sen, beni denemek için bu emri bana veriyorsun. Çünkü beni, Muaviye taraftarlığıyla suçluyorsun. Öyleyse Mısır'a benden başka bir gönder.» Bunun üzerine Hz. Ali, Eşter en-Neha'yi Mısır'a vali olarak gönderdi. Eşter, Kalzum'a varınca orada bir yudum bal yedi ve bu baldan zehirlenip öldü. Şamlılar, bunu duyunca: «Allah'ın baldan askerleri vardır.» dediler. Eşter'in ölüm haberini duyan Hz. Ali, Mısır'a Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i vali olarak gönderdi. Sahih rivayete göre Hz. Ali, Kays b. Sa'd'dan sonra Mısır'a vali olarak Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i göndermiştir. Bu olaydan sonra Kays, Medine'ye doğru hareket etti. Sehl b. Hanif'le birlikte Hz. Ali'nin yanına vardı. Kays, mazaretini anlattı. Ali de onu kınadı. Ancak sonra onun mazeretini kabul etti. Kays'la Sehl b. Hanif ilerde de anlatacağımız gibi Hz. Ali ile birlikte Sıffin savaşına katıldı. Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, Sıffin savaşı yapılınca kadar Mısır'da heybetli ve otoriter bir vali olarak görev yaptı. Muaviye ve taraftarlarının Iraklılarla savaşmaya karar verdiklerini ve hakemlere baş vurmak istediklerini duyan Mısırlılar, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'e karşı ayaklandılar. Açıkça ona düşmanlık gösterisinde bulundular.

Hz. Osman'ın öcünün alınması hususunda Amr b. As, Muaviye'ye bey'at etti. Hz. Osman'ın kendisini Mısır valiliğinden azledip yerine Ab-

dullah b.Sa'd b.Ebi Serh'i ataması yüzünden Hz. Osman'a kavgın olduğu halde asiler tarafından kuşatılması esnasında ölümünü görmemek için Medine'den çıkmıştı. Öfkeli bir halde Medine'den ayrılmış, Ürdün yakınlarında bir yere konaklamıştı. Hz. Osman öldürüldükten sonra Muaviye'nin yanına gitmiş ve yukarıdaki satırlarda da dediğimiz gibi ona bey'at etmişti.

SIFFİN SAVAŞI

Bu savaş, Iraklılarla Şamlılar arasında cereyan etmiştir. İmam Ahmed b.Hanbel, Muhammed b.Sirin'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Fitne koptu. Fitne koparken Rasûlullah (s.a.v.)'ın 10 000'lerce sahabe-si vardı. Bunlardan yüz kadarı, hatta belki otuzu dışında kimse bu olay-lara karışmadı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Hakem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Sıffin savaşına Bedir ehlinde yetmiş kişi katıldı.» Hakem'in bu sözüne karşı Abdurrahman b. Ebi Leyla şöyle demiştir: «Ebu Şeybe (yani Hakem), yalan söylemiştir. Biz bu hususu kendisiyle tartıştık. Sıffin savaşına Hüzeyme b. Sabit dışında Bedir ehli bir kimsenin katıldığını görmedik. Başka bir rivayette anlatıldığına göre Sıffin savaşına Bedir eh-linden sadece Sehl b. Hanif ile Ebu Eyyüb el-Ensârî katılmışlardır.»

“Er-Reddu Âla'r-Ra'fıza” adlı eserde hocamız Allame İbn Teymiye, Bükeyr b. Eşec'in şöyle dediğini rivayet etmişti: «Osman'ın öldürülme-sinden sonra Bedir ehli kimseler evlerine kapandılar. Dışarı çıkmadı-lar. Ancak öldüklerinde mezarlarına götürüldüler.»

Hz. Ali, Cemel savaşının bitiminden sonra Basra'ya gitti. Mü'minle-rin annesi Hz.Aişe'nin Mekke'ye gitmek istediğini öğrenince onu Mek-ke'ye uğurladı. Sonra Basra'dan Kûfe'ye gitti. Ebu'l-Kenud Abdurrah-man b. Ubeyd'in ifadesine göre Hz.Ali, hicretin otuzaltıncı senesinin re-ceb ayının onikincisi olan pazartesi günü Kûfe'ye girmiş, kendisine: «Beyaz köşkte konakla.» dediklerinde o: «Hayır. Çünkü Hattab oğlu Ömer de beyaz köşkte konaklamaktan hoşlanmazdı. Ben de bu köşkte konaklamaktan hoşlanmıyorum» demiş ve büyük caminin yanındaki meydanlığa konaklamıştı. Sonra camiye giderek iki rekaat namaz kı-lmış, halka bir hutbe irad ederek onları iyiliğe teşvik edip kötülükten sa-kındırmıştı. Bu hutbesinde Kûfe halkını da övmüştü. Sonra Hz. Osman zamanından beri Hemedan valiliğini yapmakta olan Cerir b. Abdul-lah'a ve yine Hz. Osman zamanından beri Azerbeycan valiliğini yap-makta olan Eşâ's b. Kays'a haber göndererek oradaki halkın bey'atını almalarını, sonra da yanına gelmelerini emretti. Onlar da bu emri yeri-ne getirdiler. Sonra Hz. Ali, gelip kendisine bey'at etmesi için Muavi-ye'ye haber göndermek istediğinde Cerir b. Abdullah, şöyle dedi:

—Ey mü'minlerin emiri! Muaviye'nin yanına ben gideyim.Çünkü benimle onun arasında dostluk var. Senin namına ondan ben bey'at alayım.

Eşter dedi ki:

—Hayır ey mü'minlerin emiri. Cerir'i Muaviye'ye gönderme. Kor-karım ki, bu da onunla aynı görüşte olur.

Hız. Ali:

—Bırak da gitsin, dedi.

Hız. Ali,Cerir'i Şam'a Muaviye'nin yanına gönderdi. Onunla birlikte bir de mektup göndermişti. Mektubunda Muhacirlerle Ensâr'ın kendisine bey'atlarının sağlanması emrini veriyordu. Ayrıca Cemel savaşında cereyan eden hadiseleri ona bildiriyor ve insanların girdiği yola kendisinin de girmesini istiyordu.

Cerir b. Abdullah, Muaviye'nin yanına varınca Hız. Ali'nin mektubunu ona verdi. Muaviye de Amr b.As'la Şamlıların reislerini toplantıya çağırdı. Onlara danıştı. Onlar, Osman'ın katilleri öldürülmedikçe veya bu katiller Hız. Ali tarafından kendilerine teslim edilmedikçe bey'at etmeyeceklerini söylediler. Şayet Hız. Ali, bu katilleri öldürmez veya kendilerine teslim etmezse kendisiyle savaşacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine Cerir, geri dönüp Şamlıların söylediklerini Hız. Ali'ye bildirdi. Eşter, şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin emiri, sana Cerir'i göndermemeni söylememiş miydin? Eğer beni göndermiş olsaydın, Muaviye hangi kapıyı açarsa o kapıyı mutlaka kapatacaktım.

Cerir:

—Eğer sen elçi olarak Muaviye'nin yanına gitmiş olsaydın, Osman'ın kanına bedel olarak seni öldürürlerdi, deyince Eşter, şu karşılığı verdi:

— Vallahi eğer ben onlara gitmiş olsaydım,bana verecekleri cevap ve gösterecekleri tavır beni ilgilendirmezdi. Muaviye'yi öyle bir noktaya getirirdim ki, bir an önce karar vermeye mecbur kalırdı.Eğer mü'minlerin emiri bu konuda benim tavsiyelerime uyacak olursa, durumlar düzelinceye ve şüpheler kalkıncaya kadar seni ve senin gibileri hapsetmesi çok iyi olacaktır.

Bunun üzerine Cerir öfkelenerek kalktı.Gidip Karkisya'ya yerleşti. Hız. Ali'ye söylediklerini ve onların kendisine söylediklerini bir mektupla Muaviye'ye bildirdi. Muaviye de yanına gelmesi için Cerir'e bir mektup gönderdi.

Hız. Ali, Şam'a gitme kararıyla Kûfe'den yola çıktı. Nahile'de ordu-gah kurdu. Kûfe'de kendi yerine Ebu Mesud Ukbe b. Amir el-Bedri el-Ensârî'yi vekil bıraktı. Bazıları, Hız.Ali'nin Kûfe'de kalmasını, Şam'a ordu göndermesini tavsiye ettilerse de başkaları bizzat kendisinin de bu

orduyla Şam'a gitmesini teklif ettiler. Hz. Ali'nin bizzat ordunun başında Şam'a doğru gelmekte olduğu haberini alan Muaviye, Amr b. As'a da-
nıştı. Amr da ona:

— Sen de bizzat ordunun başında yola çık, dedi.

Amr b. As, kalkıp halka hitaben şöyle dedi: «Kûfe ve Basralıların ön-
de gelen şahsiyetleri Cemel savaşında ölmüşlerdir. Ali'nin yanında az
sayıda insan kalmıştır. İşte mü'minlerin emiri Osman b. Affan öldürül-
müştür. Sakın sakın hakkınızı zayi etmeyin ve öcünüzü almakta gecik-
meyin.”

Muaviye, Şam ordularına mektup yazıp savaşa gelmelerini emret-
miş, onlar da gelmişlerdi. Bayraklar ve sancaklar hazırlanıp komutan-
lara teslim edildi. Şamlılar, savaşa hazırlandılar. Bunlar da Sıffin tara-
fında Hz. Ali'nin geleceği yönde Fırat kenarında durdular. Hz. Ali, bera-
berindeki askerlerle birlikte Nahile'den hareket edip Şam'a yöneldi.

Ebu İsrail, Hakem b. Uyeyne'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Ali'nin ordusunda Bedir savaşına katılmış seksen sahabe ile
Rıdvan ağacının altında Rasûlullah'la bey'atlaşmış olan 150 sahabe
vardı.»

Hz. Ali, Rakka'ya bağlı Belih mıntıkasına varıp konakladığında -ki
burası Fırat da bir yerdi- bir rahip, manastırından inip yanına geldi.
Ona şöyle dedi: «Atadan ataya intikal ederek elime ulaşan bir kitap var.
Bu kitabı Meryem oğlu İsa peygamberin arkadaşları yazmıştır. Bu kita-
bı sana arz edeyim mi?

— Göster bakalım hele.

Rahip, kitabı okumaya başladı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

O Allah ki, hükmettiği şeyi hükmetti. Yazdığını da yazdı. Yazdığı
şeyler arasında şunu anlatır ki: O, ümmilere kendi aralarından bir pey-
gamber gönderecektir. O peygamber, ümmetine kitabı, hikmeti öğrete-
cek; onları arındıracak ve onları Allah yoluna iletecektir. Kaba ve haşin
değildir. Sokaklarda bağırıp çağırmas. Kötülüğe kötülükle karşılık ver-
mez. Aksine affedip bağışlar. Onun ümmeti, her yüksek tepede, her çı-
kışta ve inişte Allah'a hamdeden kimselerdir. Dilleri devamlı surette
tehlil ve tekbir getirerek çalışır. O peygamber, kendisine düşmanlık
edenlere karşı Allah'tan yardım görür. Allah, onu vefat ettirdiği zaman
ümmeti ihtilafa düşecek, sonra bir araya gelip ittifak edecekler ve bu it-
tifakları Allah'ın dilediği bir zamana kadar devam edecektir. Sonra yine
ihtilafa düşeceklerdir. Bu ihtilaftan sonra o peygamberin ümmetinden
bir adam, bu Fırat kenarından geçecek, insanlara iyiliği emredip kötü-
lükten sakındıracak, hak ile hükmedecek ve hükmünden geri dönmeye-
cektir. Dünya, onun nazarında fırtınalı bir günde savrulan topraktan
veya külden daha önemsizdir. Ölüm, ona bir yudum su içmekten daha

kolaydır. Gizlilikte Allah'tan korkar, aşikar ve açık hallerde ümmete nasihat verir. Allah'ın emrini yerine getirme hususunda kınayıcıların kınamalarından çekinmez. Beldelerin halkından her kim o peygamberin zamanına ulaşır da ona iman ederse, onun mükafatı, benim hoşnutluğum ve Cennet'tir. Ve her kim de o peygamberin ümmetinden olup da bu ümmeti toparlamaya çalışır o salih kula yetişirse ona yardım etsin. Çünkü onun saflarında bulunup karşıtlarına karşı savaşırken öldürmek şehidliktir.»

Rahip, elindeki kitabın bu kısmını okuduktan sonra Hz. Ali'ye şöyle dedi:

—Ben artık senin arkadaşımın.Senin başına gelenler, benim de başıma gelinceye kadar yanından ayrılmayacağım.

Rahibin böyle demesi üzerine Hz. Ali ağladı, sonra şöyle dedi: “Beni kendi nezdinde unutulmuş kılmayan Allah'a hamdolsun. Beni kendi katında iyi kimselerin kitabında anan Allah'a hamd olsun.»

Bu rahip, Hz. Ali ile birlikte yola çıktı. Müslüman oldu ve savaşta öldürülünceye kadar yanından ayrılmadı. Savaş sona erdiğinde insanlar, ölüleri araştırmaya başladıklarında Hz. Ali:

—Rahibi arayın, dedi. Aradılar, onun da öldürülmüş olduğunu gördüler. Cenazesini bulduklarında Hz. Ali, onun namazını kıldı, onu defnetti ve onun için mağfiret diledi.

Hz. Ali, Ziyad b. Nadr el-Harisi'yi ve Şureyh b. Hanfi'yi 12 000 askerle öncü kuvvet olarak gönderdi. Bunlar, Hz. Ali'den önce yola çıkıp gittiler. Ancak onun gideceği yoldan ayrı bir yol takip ettiler. Hz. Ali de gidip Menbiç'teki köprüden Dicle nehrini kat etti. Karşı tarafa geçti. İki öncü kuvvet de yoluna devam etmişti. Bunlar, Muaviye'nin Şamlılarla birlikte Hz. Ali'ye karşı gelmekte olduğunu duydular. Onu karşılamaya niyetlendiler, ama sayılarının azlığından korkuya kapılarak başka bir yol takip ettiler. Anet'ten geçmek istediklerinde oranın halkı onlara engel oldular. Bunun üzerine onlar da gidip Heyt'ten geçtiler ve Hz. Ali'ye ulaştılar. Hz. Ali, onlardan önce Heyt'e varmıştı.

Öncü kuvvetlerin arkadan gelip kendisine ulaştıklarını gören Hz. Ali: “Öncü kuvvetlerim arkamdan geliyorlar, bu ne iştir?” deyince onlar da başlarından geçen hadiseleri anlatarak mazeretlerini beyan ettiler. Hz. Ali de mazeretlerini kabul etti. Fırat'ı geçtikten sonra onları Muaviye'nin karşısına çıkarmak üzere ileriye gönderdi. Bu öncü kuvvetleri, Şamlıların öncü kuvvetlerinin başındaki Ebu Aver Amr b. Süfyan es-Sülemlî karşıladı. İki taraf birbirlerine saldırmaksızın beklemeye başladılar. Iraklıların öncü kuvvetlerinin komutanı Ziyad b. Nadr, Ebu Aver ile Şamlıları bey'ata davet etti. Ancak onlar, Ziyad'ın bu davetine icabet etmediler. Ziyad da bu durumu bir mektupla kendisine bildirince Hz. Ali, onlara Eşter en-Nehaî'yi komutan olarak gönderdi. Eşter'in ko-

muta ettiği askeri birliğin sağ cenahına Ziyad, sol cenahına da Şureyh komuta edecekti.

Hız. Ali, Eşter'e, Şamlılar kendilerine karşı saldırıya geçmedikçe kendilerinin savaşı önceden başlatmamalarını emretti. Onları peş peşe defalarca bey'ata davet etmesini söyledi. Bey'ata yanaşmadıkları takdirde onlar saldırıyı başlatmadıkça, kendisinin onlara yanaşmamasını ve onlarla çarpışmamasını, korkaklar gibi de onlardan uzakta durmamasını, aksine kendisi oraya varıncaya kadar sabırla beklemesini tenbihledi. İnşallah kendisinin de arkadan oraya geleceğini bildirdi. Iraklıların öncü kuvvetleriyle Şamlıların öncü kuvvetleri karşılaştıkları gün birbirlerine saldırmadılar. İlk günlerini öylece geçirdiler. Vakit akşama erdiğinde Şamlıların öncü kuvvetlerinin komutanı Ebu Aver es-Sülemî, Haris b. Cehman el-Cufî ile Iraklıların öncü kuvvetlerinin komutanına emirlik mektubunu gönderdi.

Eşter en-Nehaî, Iraklıların öncü kuvvelerinin başına komutan olarak geldiğinde Hız. Ali'nin verdiği emre itaat etti. Savaşa girişmedi. Şamlıların öncü kuvvetlerinin başındaki komutan Ebu Aver es-Sülemî de Iraklılara saldırmadı. İki taraf, yerlerinde sabırla beklediler. Şamlıların öncü kuvvetleri akşama doğru cepheden geri çekildiler. Ertesi gün yine sabırla beklediler. Ancak Eşter, bilahare saldırıya geçince Şamlıların bahadır ve yiğitlerinden Abdullah b. Münzir et-Tenuhî'yi Iraklı askerlerden biri öldürdü. Öldürenin adı, Zibyan b. Ammare et-Temimî idi. Bu hadise üzerine Şamlıların öncü kuvvetlerinin komutanı Ebu Aver de beraberindeki adamlarıyla Iraklılara karşı saldırıya geçti. İki taraf karşı karşıya geldiğinde Eşter, Ebu Aver'den kendisiyle mübareze yapmak üzere ortaya çıkmasını istedi. Ancak Ebu Aver, onun bu isteğine muvafakat etmedi. Güya Eşter'i kendine denk görmemişti. Doğrusunu Allah bilir.

İkinci günün akşam vaktinde iki taraf saldırılarına son verdiler. Üçüncü günün sabahında Hız. Ali, askerleriyle birlikte oraya geldi. Muaviye de askerleriyle oraya vardı. İki ordu karşı karşıya geldi. Yardıma baş vurulacak olan zat, yüce Allah'tır. İki taraf uzun süre beklediler. Beklemekte oldukları o yerin adı Sıffin idi. Vakit de zilhicce ayının ilk günleriydi. Sonra Hız. Ali, oradan ayrılp kendi askerleri için bir konaklama yeri aramaya başladı. Muaviye, ordusuyla birlikte ondan önce oraya gelmiş ve su başlarını çok rahat ve geniş bir yerde tutmuştu. Hız. Ali, oraya geldiğinde sudan uzak bir yere konaklamıştı. Iraklılar, su başına gelmek istediklerinde Şamlılar, onlara engel olmuşlardı. Bu yüzden aralarında çarpışma meydana gelmişti.

Muaviye ve Ebu Aver es-Sülemî, su başını tutmuşlardı. Orada yani Sıffin'de onların işgalinde bulunan sudan başka bir su yoktu. Hız. Ali'nin adamları şiddetli bir susuzluğa maruz kaldılar. Hız. Ali, Eş'as b. Kays el-

Kindî'yi bir toplulukla birlikte suya gönderdi, ancak Şamlılar onlara su vermeyip: «Nasıl ki Osman'ı susuz bıraktınızsa siz de susuzluktan ölün.» dediler. Bir saat kadar karşılıklı olarak birbirlerine ok attılar, sonra da mızrak ve kargılarla birbirlerine giriştiler. Bundan sonra birbirlerine kılıçlarla giriştiler. Her iki taraf kendi adamına destek verdi. Sonra Iraklılar tarafından Eşter en-Nehaî, Şamlılar tarafından da Amr b. As oraya geldi. İki taraf arasındaki savaş daha da şiddetlendi. Iraklılardan Abdullah b. Avf b. Ahmer el-Ezdî savaşıırken şöyle diyordu:

«Fırat'ın akmakta olan suyunu bize vermemezlik etmeyin. Aradan çıkın, ya da büyük bir orduyla sebat edin.

Haretekli, mızrağıyla vuran ve saldıran her liderin, her beyin, içeceği bir su yeri vardır.

O bey ki, darbe vurur. Düşmanın kafalarına darbesini isabet ettirir.»

Sonra Iraklılar, Şamlıları su başından uzaklaştırmaya devam ettiler. Nihayet onları su başından tamamen uzaklaştırdılar. Bilahere iki taraf da su kaynağından yararlanma hususunda anlaştılar. Aynı su kaynağının başına geliyorlar, taraftarlardan hiçbiri diğerleriyle konuşmuyor, kimse kimseye eziyetle bulunmuyordu.

Bir rivayete göre Muaviye, Ebu Aver'e su kaynağını koruması için emir verdiğinde Ebu Aver, orada kınından çekilmiş kılıçlar, dimdik tutulmuş kargı ve mızraklarla nöbet tutmaya başladı. Hz. Ali'nin adamları gelip durumu Hz. Ali'ye şikayet ettiklerinde o, Sa'sa'a b. Sohan'ı Muaviye'ye gönderdi ki, Muaviye'ye şöyle desin: «Biz buraya size karşı delillerimizi ibraz etmek için geldik. Sizinle savaşmaya niyetimiz yoktu. Ama sen öncü kuvvetlerini üzerimize gönderdin. Biz saldırıya geçmeden onlar bize saldırdılar. Şimdi de sudan yararlanmamıza engel oluyorsun.» Sa'sa'a b. Sohan, bu sözleri aktardığı zaman Muaviye yanındakilere: «Şunlar ne istiyorlar? diye sorunca Amr b. As, şöyle dedi: «Sudan yararlanmalarına engel olma. Çünkü onlar, susuz iken bizim kana kana su içmemiz insafı bir davranış olmaz.»

Velid ise, şöyle dedi:

«Bırak da mü'minlerin emiri Osman'ı kendi evinde kuşatma altında tuttukları zaman onu susuz bıraktıkları ve kırk gün süreyle onu su ve yiyeceklerin lezzetinden mahrum bıraktıkları gibi kendileri de susuzluk acısını tatsınlar.»

Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh de şöyle dedi: «Geceye kadar onları susuz bırak. Belki memleketlerine dönerler.»

Bu sözler karşısında Muaviye susunca Sa'sa'a b. Sohan ona:

— Cevabın nedir? diye sordu. Muaviye de:

— Görüşümü bilahere size bildireceğim, diye cevap verdi.

Sa'sa'a, Hz. Ali'nin yanına dönüp durumu anlatınca Hz. Ali'nin süvari ve piyadeleri harekete geçti. Şamlıları zorlayarak su başından uzaklaştırdılar. Sonra da su hususunda aralarında anlaştılar ki, kimse kimseye engel olmayacaktı. İki gün süreyle orada kaldılar. Ne Muaviye Hz. Ali'ye bir yazı yazıyor, ne de Hz. Ali ona bir yazı yazıyordu. Sonra Hz. Ali, Beşir b. Amr el-Ensârî, Said b. Kays el-Hemedanî ve Şebis b. Ribî es-Sehmî'yi yanına çağırarak onlara şöyle dedi:

—Şu adamın (Muaviye'nin) yanına gidin. Onu itaata ve cemaata katılmaya davet edin. Ve size söyleceklerini aklınızda tutun. Gelip bana anlatın.

Bunlar, Muaviye'nin yanına gittiklerinde Beşir b. Amr, ona şöyle dedi:

— Ey Muaviye, bir gün bu dünyayı bırakıp gidecek ve ahirete göçeceksin. Yaptıklarının hesabını Allah sana soracaktır. Bu dünyada işlediğin amellerin karşılığını sana verecektir. Allah aşkına bu ümmeti birbirinden koparıp dağıtma, aralarında kan akıtılmasına sebebiyet verme.

— Bu tavsiyeyi kendi adamlarınıza (Hz. Ali'ye) yapsaydınız ya?

—Benim adamım (Hz. Ali), bu mahlukat içinde fazileti, dindarlığı, İslâm'a senden önce girmiş olması ve Rasûlullah'a yakınlığı sebebiyle halifelige senden daha layıktır. O, seni kendisine bey'at etmeye davet ediyor. Böyle yapman, dünyada selamette kalman için daha uygundur. Ahirette de senin hayrına olacaktır.

— Osman'ın kanı heder mi olsun? Hayır, vallahi ben bunu asla yapmayacağım.

Sonra Said b. Kays el-Hemedanî konuşmak istedi. Ancak Şebis b. Ribî ondan önce söze başlayarak Muaviye hakkında kaba ve nahoş sözler söyledi. Muaviye de onu, kendisinden daha şerefli bir kimseye karşı yakışsız söz sarf etmekten ve bilmediği şeyleri söylemekten menedip, azarladı. Sonra yanından çıkıp gitmeleri için Muaviye, onlara emir verdi. Haksız yere öldürülen Hz. Osman'ın intikamını almaya kesin karar verdi. Tam o sırada iki taraf arasında savaş başladı. Hz. Ali, öncü kuvvetlerine ve komutanlara savaşa girişmeleri için emir verdi. Hz. Ali, kendi taraftarlarından her kavmin başına savaşta kendi adamlarından birini komutan olarak tayin ediyordu. Hz. Ali'nin savaş komutanlarından bazılarının adları şöyledir: Eşter en-Nehaî, Hicr b. Adiy, Şebis b. Ribî, Halid b. Mutemer, Ziyad b. Nadr, Ziyad b. Hafsa, Said b. İs, Makil b. Kays ve Kays b. Sa'd.

Muaviye de savaşı idare etmesi için her gün bir komutan tayin ediyordu. Komutanlarından bazılarının adları şöyledir: Abdurrahman b. Halid b. Velid, Ebu Aver es-Sülemî, Habib b. Müslim, Zülkila el-

Himyerî, Ubeydullah b. Ömer b. Hattab, Şurahbil b. Semt, Hamza b. Malik el-Hemedani. Taraflar bazen günde iki defa savaşıyorlardı. Sıffîn savaşı, zilhicce ayı boyunca devam etmişti.

Bu senede yani hicretin otuzaltıncı senesinde Müslümanlara Abdullah b. Abbas, Hz. Ali'nin emri üzerine hacettirdi. Zilhicce ayı sona erince muharrem ayı başladığında Cenâb-ı Allah, aralarına barışı hakim kılar umuduyla taraflar karşılıklı ateşkes çağrısında bulundular.

HİCRETİN OTUZYEDİNCİ SENESİ

Bu senenin başında mü'minlerin emiri Ebu Talib oğlu Ali ile Ebu Süfyan oğlu Muaviye ateşkes yapmış vaziyette beklemekteydiler. Bunlardan her biri, kendi askerleriyle birlikte Şam bölgesinin doğusunda Fırat yakınındaki Sıffîn denen yerde beklemekteydiler. Bunlar, zilhicce ayı boyunca her gün çarpışıyorlardı. Hatta bazı günlerde bu çarpışma iki kez tekrarlanıyordu. Aralarında öyle çarpışmalar cereyan etmişti ki, bu çarpışmaların safahatını anlatmak burada geniş yer işgal edecektir.

Kısaca demek istediğimiz şudur ki, muharrem ayı girdiğinde aralarında barış antlaşmasıyla sona erecek bir ateşkes umuduyla iki taraf birbirleriyle çarpışmaya son verdiler.

İbn Cerir'in rivayetine göre Hz. Ali, Adiy b. Hatim, Yezid b. Kays el-Erhâbî, Şebis b. Ribî ve Ziyad b. Hafsa'yı Muaviye'nin yanına gönderdi. Bunlar, Muaviye'nin yanına vardıklarında Amr b. As da Muaviye'nin yanında oturmaktaydı. Adiy, Allah'a hamdû senada bulunduktan sonra Muaviye'ye hitaben şöyle dedi:

—Ey Muaviye! Biz sana geldik ki, seni Allah'ın emrine davet edelim. Allah'ın emri birlik olmamızdır. Sözümüzün ve fikrimizin aynı olmasıdır. Aramızda barışın hakim olmasıdır. Amcan oğlu (Ali), Müslümanların efendisidir. İslâm'a ilk girenlerden faziletli bir kimsedir. İslâmiyet döneminde güzel bir hayat tarzı sergilemiştir. İnsanlar onun etrafında toplanmışlardır. Onlar, Hz. Ali'de gördükleri şeyle doğru yolu bulmuşlardır. Senden ve senin beraberindeki taraftarlarından başka Ali'ye bey'at etmeyen kimse kalmamıştır. Ey Muaviye, bu yaptıklarına son ver ki, Cemel savaşında senin ve adamlarının başına gelen musibet tekrarlanmasın.

Muaviye, Adiy'e şu karşılığı verdi:

— Ey Adiy! Sen sanki barış için değil, tehditte bulunmak için gelmişsin. Heyhat Allah'a yemin ederim ki ey Adiy, ben senin bu isteklerine asla muvafakat etmeyeceğim. Ben, savaşın oğluyum. Asılsız şeyler beni ürkütmez. Zamanın musibetlerine karşı da boyun eğmem. Sana gelince vallahi sen Osman'ın etrafında gürültü patırtı çıkaranlardan ve onu öldürenlerdensin. Ümid ederim ki, Osman'ın intikamı uğruna sen

de Allah tarafından öldürülecek olanlardan biri olursun. Şebis b. Ribî ile Ziyad b. Hafsa da konuştuılar. Hz. Ali'nin fazilet ve üstünlüklerini anlatarak şöyle dediler:

— Ey Muaviye, Allah'tan kork ve sakın muhalefet etme. Vallahi biz dünya hayatında Ali'den daha ileri derecede takva sahibi, zühde sarılmış ve her türlü hayır ile güzel vasıfları kendisinde bulunduran başka bir adama rastlamadık.

Muaviye de Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra sözüne şöyle başladı:

—Siz, beni cemaata ve itaata davet ediyorsunuz. Cemaat diyorsanız, cemaat bizim yanımızdadır. İtaata gelince ben, Osman'ın öldürülmesine yardımcı olan bir adama nasıl itaat ederim? Ama o, Osman'ı kendisinin öldürmemiş olduğunu iddia ediyor. Biz, onun bu iddiasını reddetmiyoruz. Onu, Osman'ı öldürmekle itham etmiyoruz. Ancak o, Osman'ın katillerini barındırmıştır. Katilleri bize versin ki öldürelim. Sonra sizin bu itaat ve cemaata katılma çağrınıza icabet edelim.

Şebis b. Ribî ise şöyle dedi:

—Allah aşkına söyle bakalım ey Muaviye, eğer Ammar b. Yasir'i ele geçirecek olsaydın, Osman'ın kanına karşılık onu öldürür müydün?

—Eğer onu ele geçirseydim, Osman'ın kanına karşılık olarak değil de Osman'ın kölesinin kanına karşılık olarak onu öldürürdüm.

— Yerin ve göğün ilahına yemin ederim ki, kelleler omuzlardan düşmedikçe ve yerin olanca genişliği daralmadıkça sen Ammar b. Yasir'i ele geçiremeyeceksin.

— Böyle olsaydı yeryüzü sana daha dar gelecekti.

Bu konuşmalardan sonra heyet, Muaviye'nin yanından çıkıp Hz. Ali'nin yanına döndü. Karşılıklı konuşmaları ve cereyan eden hadiseleri ona anlattılar. Muaviye de, Habib b. Mesleme el-Fihri, Şurabbil b. Semt ve Maan b. Yezid b. Ahnes'i Hz. Ali'nin yanına gönderdi. Bunlar, Hz. Ali'nin yanına vardıklarında Habib, Allah'a hamdü senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

—Osman b. Affan, hidayet yolundaki bir halifeydi. Allah'ın kitabıyla amel etti. Allah'ın emrine bağlı kaldı. Siz onun hayatını uzamış gördünüz. Vefatının geçiktiğini düşündünüz. Ona saldırıp öldürdünüz. Eğer onu öldürmediğini iddia ediyorsan katillerini bize teslim et. Sonra insanlar, savaştan çekilip yöneticilerini şura ile seçsinler. Etrafında toplanacakları birini halife yapsınlar.

— Anan seni yitirsin ey Adam! Şu halife seçimi ve halifenin azli sana mı düştü. Sus, sen bu işe layık biri değilsin. Bundan söz etmeye hakkın yok.

— Öyleyse Allah'a yemin ederim ki, sen beni, hoşlanmadığın bir şekilde karşında bulacaksın.

—Süvari ve piyadelerinle karşıma çıkacak olsan bile bu işi becere-mezsın. Hayatta kalacak olsan bile Allah, seni hayatta bırakmasın. Haydi çek git buradan. Elinden geleni arkana koyma.

Siyer âlimlerinin anlattığına göre bu heyetle Hz. Ali arasında uzun uzadıya konuşmalar cereyan etmiştir. Ancak bu konuşmaların sihhati hakkında ihtilaf vardır. Bu konuşmalar arasında Hz. Ali'nin, Muaviye'yi ve babasını eleştirdiğine dair sözler de vardır. Güya Hz. Ali, Muaviye ile babasının İslâm'a girdikten sonra İslâmiyet hususunda ve diğer konularda tereddüt ettiklerini ve bu tereddüdlerini sürdürdüklerini ifade etmiş, sözleri arasında şu cümleleri de sarfetmiştir: «Ben, Osman'ın mazlum ya da zalim olarak öldürülmüş olduğunu söylemiyorum.» Heyettekiler de: «Osman'ın haksız yere öldürüldüğünü söylemeyen kimselerden ilişkimizi koparmışsınız. Böylelerinden uzaktayız.» demişler ve Hz. Ali'nin yanından çıkıp gitmişlerdi. Hz. Ali de şu ayet-i kerimeyi okumuştı:

«Sen, ölümlere şüphesiz ki iştiremezsin; dönüp giden sağırlara da çağırıp duyuramazsın. Körleri sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola döndüremezsın; ancak ayetlerimize inananlara sen duyurabilirsin.» (en-Neml, 80-81.)

Bu ayeti okuduktan sonra Hz. Ali, dönüp kendi adamlarına şöyle dedi: «Bunlar, sizin haklı olduğunuz davada ve Rabbinize yaptığınız itaatta kendi sapıklıkları yolunda sizden daha gayretkeş olmasınlar.» Bana göre Hz. Ali, böyle bir şey söylemiş değildir. Allah, ondan razı olsun.

İbn Dizil'in rivayetine göre Iraklıların kuralarıyla Şamlıların kuraları 30 000'e yakın kişi olup bir tarafta ordugah kurmuşlardı. Irak kuralarından; aralarında Ubeyde es-Selmanî, Alkame b. Kays, Amir b. Abdi Kays, Abdullah b. Utbe b. Mesud ile diğerlerinin bulunduğu bir grup, Muaviye'nin yanına giderek ona şöyle demişlerdi:

—Sen ne istiyorsun?

— Osman'ın intikamını almak istiyorum.

— Sen bu intikamı kimden almak istiyorsun.

— Ali'den almak istiyorum.

— Osman'ı Ali mi öldürdü?

— Evet, o öldürdü ve katillerini barındırdı.

Heyet, Muaviye'nin yanından ayrılp Ali'nin yanına gitti ve Muaviye'nin söylediklerini ona aktardılar. Hz. Ali de şu cevabı verdi:

«Yalan söylüyor. Osman'ı ben öldümedim. Onu öldürmediğimi siz de biliyorsunuz.»

Bunun üzerine heyet, Muaviye'nin yanına dönüp durumu kendisine anlatır. Muaviyede:

«Eğer Osman'ı o öldürmemişse de bazılarının emir vererek öldürtmüştür.» dedi. Bunlar, tekrar kalkıp Hz. Ali'nin yanına döndüler. Hz.

Ali, onlara:

«Allah'a yemin ederim ki Osman'ı ben öldürmedim. Öldürülmesini de emretmedim. Başkalarını da ona karşı kıskırtmadım.» diye cevap verdi. Bunlar tekrar kalkıp Muaviye'nin yanına döndüler. Durumu ona anlattıklarında Muaviye, şöyle dedi:

«Ali doğru söylüyorsa, Osman'ın katillerinden bizim için intikam alsın. Onlara kısas tatbik etsin. Çünkü Osman'ın katilleri, Ali'nin askerleri arasındadırlar.»

Heyet tekrar kalkıp Hz. Ali'nin yanına vardı. Durumu ona anlattıklarında Hz. Ali, şöyle dedi:

«Asiler, fitne konusunda Kur'an'ı Osman'a karşı tevil ettiler. Bu yüzden bölünme ve parçalanma meydana geldi. O, halife iken ve hakimiyeti elinde tutmakta iken onu öldürdüler. Benim onlara karşı yapabileceğim bir şey yoktur.»

Heyet kalkıp Muaviye'nin yanına döndü. Hz. Ali'nin söylediklerini ona aktardılar. Muaviye de şöyle dedi:

«Eğer durum Ali'nin dediği gibiyse ona ne olmuş? Yönetim bizim dışımızda, şura yapılmaksızın ne bizden ne de burada bulunanlardan herhangi birine verilmiş değildir. Yönetimi o eline geçirmiştir. Bu niye böyle olsun?»

Heyet tekrar kalkıp Hz. Ali'nin yanına döndü. Ali de onlara şöyle dedi:

«İnsanlar, Muhacir ve Ensâr'la birlikte dir. Bunlar, insanların yönetim hususunda ve din işlerinde önde gelen şahsiyetleridir. Bunlar, benden hoşnud olmuş ve bana bey'at etmişlerdir. Ben, Muaviye gibi bu ümmete tahakküm eden, birliği bozan bir kimseye halifeliği devretmeyi helal saymam.»

Heyet, kalkıp Muaviye'nin yanına döndü. Muaviye, onlara şöyle dedi:

«Buradaki Muhacir ve Ensârî niye karıştırıyor bu işe? Onlar, bu işe dahil olmamışlardır.»

Heyet kalkıp Hz. Ali'nin yanına döndü. Hz. Ali, onlara şöyle dedi:

«Bu iş, Bedir savaşına katılan kimselerin yetkisindedir. Başkalarının yetkesinde değildir. Yeryüzünde Bedir savaşına katılmış ne kadar adam varsa hepsi de benimle beraberdir. Bunlar bana bey'at etmişler ve benden hoşnut olmuşlardır. Dininiz ve nefisleriniz hususunda kimse sizi aldatmasın.»

Rebiyülahir, cemaziyelevvel ve cemaziyelahir ayları boyunca iki taraf arasında karşılıklı haberleşme devam etti. Bu esnada peşpeşe kurallar çekildi. İki taraf birbirine saldırmaya teşebbüs ediyorsa da kurallar aralarına girip savaşı önlemeye çalışıyorlardı.

Böylece savaş cereyan etmedi. Bu üç ay zarfında seksenbeş defa ku-

ra çekildi. Nihayet Ebu Derda ile Ebu Ümame kalkıp Muaviye'nin yanına gittiler ve ona şöyle dediler:

—Ey Muaviye! Şu adamla niçin savaşıyorsun? Allah'a yemin ederiz ki, o senden de senin babandan da önce İslâm'a girmiştir. Ve Rasûlullah (s.a.v.)'a senden daha yakındır. Halifeliğe senden daha layıktır.

—Ben Osman'ın intikamı uğruna onunla savaşıyorum. O, Osman'ın katillerini barındırdı. Gidin ona deyin ki: Osman'ın katillerinden bizim için intikam alsın. Onlara kısas uygulansın. Böyle yaptığı takdirde Şamlılarından ona ilk bey'at eden ben olacağım.

Ebu Derda ile Ebu Ümame kalkıp Hz. Ali'nin yanına gittiler. Muaviye'nin söylediklerini ona aktardılar. Hz. Ali de şöyle dedi:

— Şu etrafımda gördüğünüz adamların hepsi Osman'ın katilleridir.

Hz. Ali'nin böyle demesi üzerine büyük bir topluluk ortaya çıkarak: «Biz Osman'ın katilleriyiz. Varsa, isteyen karşımıza çıksın, dediler.

Ebu Derda ile Ebu Ümame, oradan kalkıp döndüler, ama savaşa şahid olmadılar.

Amr b. Sa'd dedi ki: Receb ayı girdiğinde Muaviye, bütün kurraların Hz. Ali'ye bey'at etmelerinden korktu. Bunun üzerine o, bir kağıda şu ifadeleri yazarak bir oka bağlayıp Irak ordusunun safları arasına fırlattı. Oktaki kağıtta şunlar yazılıydı:

«Allah'ın, öğüt veren bir kulundan. Ey Irak topluluğu! Muaviye, sizi sulara boğmak için Fırat sularını üzerinize salmak istiyor, tedbirinizi alın.»

Kendilerine fırlatılan bu oku yakalayan Irak askerleri oku alıp üzerindeki kağıda baktıklarında bu haberdan korkup onu yaydılar. Durumu Hz. Ali'ye anlattıklarında o: «Bu olmayacak birşeydir» dedi. Fakat bu haber askerler arasında yayıldı. Öte yandan Muaviye de iki yüz işçiyi Fırat kıyısına gönderip nehri kazdırmaya başladı. Iraklılar, bunu duyunca korkup paniğe kapıldılar. Hz. Ali'ye gidip durumu anlattıklarında o, askerlerine şöyle dedi:

«Yazıklar olsun size! Muaviye hile yapıyor. Sizi bu bulunduğu yerden uzaklaştırmak istiyor ki kendisi buraya gelip konaklasın. Çünkü burası, onun şu anda bulunduğu yerden daha iyidir.»

Ancak Hz. Ali'nin askerleri: «Mutlaka buradan uzaklaşmamız gerekir. Burayı tahliye etmeliyiz.» dediler ve bulundukları yerden uzaklaştılar. Sonra Muaviye gelip oraya ordugah kurdu. Ancak Hz. Ali, bulunduğu yeri en son terk eden oldu. Muaviye gelip oraya ordugah kurarken şöyle diyordu:

«Eğer ben itaat etseydim kavmimi Rüknu Yemame'ye veya Şam'a sığındırırdım.

Ama ben bir işe kesinlikle kara verdiğim zaman o kararıma aşağı tabakadaki insanlar muhalefet ederler.»

İki taraf, zilhicce ayına kadar savaşmaksızın durdu. Sonra tekrar çarpışmaya başladılar. Hz. Ali, savaşmak üzere her gün bir adamı komutan olarak tayin ediyordu. En fazla da Eşter'i komutan olarak görevlendiriyordu. Muaviye de aynı şekilde her gün bir adamı komutan yapıyordu. İki taraf zilhicce ayı boyunca savaştilar. Hatta bazı günlerde ikişer defa çarpıştilar.

Merhum ibn Cerir dedi ki: Sonra elçiler, Ali ile Muaviye arasında gidip gelmeye başladı. İki taraf da savaşa ara vermişlerdi. Muharrem ayı sona ermiş olduğu halde taraflar arasında barış yapılmamıştı. Hz. Ali, Yezid b. Haris el-Cüşemî'yi görevlendirerek güneşin batışı esnasında Şamlılara şöyle seslenmesini emretti:

— Dikkat edin. Mü'minlerin emiri, size diyor ki: Ben hakka dönmeniz için size mühlet verdim. Size delil ibraz ettim, ama siz çağırma icabet etmediniz. Ben size sizin davranışınıza göre muamele ettim. Doğrusu, Allah hainleri sevmez.

Şamlılar, komutanlarına koşup duydukları sözleri naklettiler. O esnada Muaviye ile Amr b. As kalkıp ordularını sağ ve sol cenaha ayırarak mevzilendirdiler. Hz. Ali de aynı gece ordusunu tabiye etti.

Küfeli süvarilerin başına Eşter en-Nehaî'yi, piyadelerin başına Ammar b. Yasir'i; Basrah süvarilerinin başına Sehl b. Hanifi, piyadelerinin başına Kays b. Sa'd ile Haşim b. Utbe'yi; Kurralarının başına da Sa'd b. Fedek et-Temimî'yi komutan olarak tayin etti. Ayrıca Şamlıların saldırmamaları halinde kendilerinin saldırıyı başlatmamalarını emretti. Yaralıları öldürmemelerini, kaçanı kovalamamalarını, komutanlarına ve salih adamlarına sövse ile bir kadının gizli taraflarını açığa vurmamalarını ve ona hakaret etmemelerini tenbihledi.

Muaviye, aynı gecenin sabahında ortaya çıktı. Sağ cenaha İbn Zilki-la el-Himyerî'yi, sol cenaha Habib b. Mesleme el-Fihri'yi, öncü kuvvetlerinin başına Ebu Aver es-Sülemî'yi, Şamlı süvarilerin başına Amr b. As'ı, Şamlı piyadelerin başına da Dahhak b. Kays'ı komutan olarak atamıştı.

İbn Dizil'in rivayetine göre Muaviye, Hz. Ali'nin harekete geçtiğini duyunca o da ona karşı harekete geçti. Öncü kuvvetlerinin başına Süfyan b. Amr Ebu Aver es-Sülemî'yi, artçı kuvvetlerin başına Büsr b. Ebi Ertat'ı komutan olarak tayin etti. Bunlar birleşip Siffin tarafına doğru harekete geçeceklerdi.

İbn Kelbî, yukarıdaki görüşünü şöyle sürdürmüştür: Muaviye, öncü kuvvetlerin başına Ebu Aver es-Sülemî'yi, artçı kuvvetlerin başına Büsr'ü, süvarilerin başına Ubeydullah b. Ömer'i komutan olarak tayin

etti. Sancağı Abdurrahman b. Halid b. Velid'e verdi. Sağ cenaha Habib b. Mesleme'yi, piyadelerin başına Yezid b. Zahr el-Enes'yi, sol cenaha Abdullah b. Amr b. As'ı, piyadelerin başına Habis b. Sa'd et-Ta'f'yi Şamlı süvarilerin başına Dahhak b. Kays'ı, Şamlı piyadelerin başına Yezid b. Lebid b. Kürz el-Becel'yi, Humuslu askerlerin başına Zilkila'yı, Filistinli askerlerin başına Mesleme b. Mahled'i komutan olarak tayin etti. Muaviye'nin kendisi de kalkıp askerlerine bir nutuk irad etti. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: «Ey insanlar! Allah'a yemin ederim ki, ben Şam'ı ancak itaatla ele geçirdim. Iraklılara karşı yaptığım savaşı da ancak sabırla kazandım. Hicaz halkına karşı lütufla muamele ettim. Siz şimdi savaşa hazırlandınız. Harekete geçtiniz ki, Şam'ı koruyup Irak'ı ele geçiresiniz. Karşı taraf ta Irak'ı korumak ve Şam'ı ele geçirmek için harekete geçmiştir. Hayatıma yemin ederim ki, Iraklı adamlar, ne Şam'ı ne de Şamdaki malları ele geçiremeyecektir. Şamlıların tecrübe ve basireti Iraklılarda yoktur. Karşı tarafın askerleri kendi ülkelerinden ve techizatlarından uzaktadırlar. Sizinse sizden başka takviyeniz yoktur. Askerleriniz hep buradadır. Karşı tarafı mağlub edecek olursanız ancak dostluk ve yumuşak huylulukla mağlub edersiniz. Onlar, sizi mağlub edecek olurlarsa son nefesinize kadar hepimizi öldürdükten sonra mağlub edebilirler. Bunlar, Iraklıların hile ve tuzaklarıyla karşınıza çıkacaklardır. Yemenlilerin yumuşak huyluluğu, Hicazlıların basireti ve Mısırlıların katılığı ile karşınıza çıkacaklardır. Bugün muzaffer olan yarın da muzaffer olacaktır. «Musa, milletine: Allah'tan yardım dileyin ve sabredin, dedi.»

Hiz. Ali de Muaviye'nin bu konuşmasını duyduğunda kalkıp taraftarlarına bir nutuk irad etti, onları cihada teşvik etti. Şamlılara nisbetle kendilerinin daha sabırlı ve cesaretli olduklarını söyleyerek onları methetti.

Cabir el-Cufi, Cafer el-Bakır ile Zeyd b. Enes ve diğerlerinin şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Ali, 150.000 Iraklı ile ilerledi. Muaviye de bir o kadar Şamlı ile ilerledi.

İbn Dizil'in kendi kitabında anlattığına göre Hiz. Ali, 100.000 veya daha fazla sayıda Irak askerleriyle birlikte ilerledi. Muaviye ise, 130.000 Şamlı askerler ile ilerledi. Şamlılardan bir grup asker, cephe-den firar etmek üzere sözleştiler. Sarıklarla birbirlerine bağlandılar. Bunlar beş saftılar. Beraberinde altı saf daha vardı. Iraklılarda bu şekilde on bir saf oluşturdular. Safer ayının ilk günü olan çarşamba gününde bu şekilde birbirlerine bağlı olarak karşı karşıya geldiler. O gün Iraklıların savaş komutanı Eşter en-Nehaf, Şamlıların savaş komutanı ise Habib b. Mesleme idi. O günde şiddetli bir şekilde çarpıştılar. Sonra akşama doğru geri döndüler. İki taraf birbirlerine denk kuvvetlerle çarpıştığı için berabere kalmışlardı.

Ertesi gün yani perşembe günü sabahladıklarında Iraklıların savaş komutanı Haşim b. Utbe, Şamlıların savaş komutanı ise Ebu Aver es-Sülemî idi. Bunlar, şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladılar. Atlar atların üzerine, adamlar adamların üzerine, süvariler de süvarilerin üzerine saldırdılar. Sonra akşama doğru geri döndüler. Yine iki taraftan biri diğerini mağlub edememiş, berabere kalmışlardı.

Üçüncü günü yani cuma gününde Ammar b. Yasir, Iraklıların, Amr b. As da Şamlıların komutanlarıydı. Her iki tarafta şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladılar. Ammar, Amr b. As'a karşı hücumla geçerek onu bulunduğu yerden gerilemek mecburiyetinde bıraktı. Ziyad b. Nadr el-Harisî ortaya çıktı. Ammar ile anne bir kardeştiler. Birbirlerini tanıyınca her biri kendi tarafına geri döndü. Akşama doğru iki taraf da silahlarını bıraktılar. Berabere kalmışlardı.

Savaşın dördüncü günü yani cumartesi gününde Muhammed b. Ali (İbn Hanefî'ye) büyük bir toplulukla ortaya çıktı. Karşısına Şamlılardan Ubeydullah b. Ömer çıktı. İki taraf şiddetli bir şekilde çarpışmaya başladılar. Ubeydullah b. Ömer, mübareze için ortaya çıktı. İbn Hanefî'nin kendisiyle mübareze yapmak üzere ortaya çıkmasını istedi. Birbirlerine yaklaştıklarında Hz. Ali: «Mübareze yapacak olan kimdir? diye sorunca: «Oğlun Muhammed ile Ubeydullah mübareze yapacaklar.» dediler. Bunun üzerine Hz. Ali, bineğini harekete geçirdi ve oğlu Muhammed'e geri durmasını emretti. Kendisi, Ubeydullah'ın karşısına çıkıp şöyle dedi:

- Bana doğru yaklaş.
- Seninle mübareze yapmaya ihtiyacım yok.
- Hayır ihtiyacın vardır
- Hayır.

Bunun üzerine Hz. Ali, geri çekildi. İki taraf ta o gün birbirlerine ilişemediler.

Beşinci günde yani pazar gününde Iraklıların komutanı Abdullah b. Abbas'tı. Ebu Mihnefin anlatıldığına göre Şamlıların komutanı olan Velid, İbn Abbas'a laf atarak şöyle diyordu:

— Halifenizi öldürdünüz, ama maksadınıza eremediniz. Yemin ederim ki, size karşı Allah bizim yardımcımızdır.

— Yüreğin yetiyorsa karşıma çık da seninle başbaşa vuruşalım. Velid, İbn Abbas'ın karşısına çıkmadı. Anlatıldığına göre İbn Abbas, o gün bizzat şiddetli bir şekilde savaşmıştır.

Altıncı günde yani pazartesi gününde Iraklıların komutanı Kays b. Sa'd, Şamlıların komutanı da İbn Zilkıla' olarak iki taraf karşı karşıya geldiler. Şiddetle savaştılar. Birbirlerine denk kuvvetlerle savaştıkları için berabere kaldılar, sonra geri döndüler.

Yedinci günde yani salı gününde Iraklıların komutanı Eşter en-

Nehaî, Şamlıların komutanı da Habib b. Mesleme olarak iki taraf karşı karşıya geldiler. Yine şiddetlice çarpışmaya başladılar. Ancak bütün bu günler boyunca iki tarftan biri, diğerini yenemedi.

Ebu mihnef'in rivayetine göre o gün Hz. Ali: «Bunlara topluca hücum etmek için ne zamana kadar bekleyeceğiz?» demiş ve çarşamba günü akşamı ikindiden sonra kalkıp askerlerine hitaben şöyle bir konuşma yapmıştı:

«İstemediği bir iş yapılamayan, verdiği hüküm bozulamayan Allah'a hamd olsun. Allah dileseydi, mahlukatından iki kişi arasında bile anlaşmazlık çıkmaz, ümmet arasında ihtilaf olmaz, faziletleri az olanlar, kendilerinden daha faziletli olanların faziletini inkar etmezdi. Mukadderat bizi de bunları da bu işe sürüklemiş bulunuyor. Rabbimiz, bizi hem görüyor hem işitiyor. Dilerse intikamını çabuklaştırır, zalimin yalanını ortaya koyar, hak da nereye varacağını bilirdi. Ancak O, dünyayı amel yurdu, ahireti de ebedi kalınacak bir yer kılmıştır: «O, kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırsın. Güzel davrananları da güzellekle mükafatlandırsın.» (en-Necm, 31.)

Bilesiniz ki, siz yarın en güçlü bir kavim olacaksınız. Bu geceyi namaz kılarak, Kur'an okuyarak ve Allah'tan yardım ve sabır ihsan etmesini dileyerek geçirin. Yarın onları ciddiyetle karşılayın. Bu amellerinizde de sadık ve samimi olun.»

Bunun üzerine Hz. Ali'nin askerleri, kılıçlarına, oklarına ve mızraklarına bakıyor ve şöyle diyorlardı:

«Ümmet acaip ve büyük bir işle sabahı karşılayacak.
Yarın yönetim ve hükümlerlik, galip gelenin eline geçecek.
Ben gerçekten yalan olmayan doğru sözler söyledim.
Yarın Arapların ileri gelenleri helak olacak.»

Sabah olunca Hz. Ali, askerlerini kendi uygun gördüğü şekilde tabiye etti. Muaviye de askerlerini dilediği şekilde mevzilendirdi. Hz. Ali, Iraklı her kabilenin, Şam'daki akrabası bulunan kabilelere karşı durmalarını, onlarla savaşmalarını emretti. Böylece iki taraf şiddetlice savaşmaya başladılar. Kimse kimseden kaçmıyor ama kimse de kimseyi mağlub edemiyordu. Akşama doğru iki taraf silahları bırakarak geri çekildiler. Sabahleyin Hz. Ali, fecir namazını şafakın ilk anında kıldı ve erkenden savaş başladı. Sonra Şamlılar da ona karşı çıkıp savaşmaya başladılar. İbn Mihnef'in, Zeyd b. Vehb'den yaptığı rivayete göre Hz. Ali, o esnada şöyle dua etmiştir:

«Ey korunmuş ve muhafaza edilmiş olan tavanın (semanın) Rabbi olan Allah'ım! Sen, semayı gündüz ve gece için bir tavan kıldın. Ve bu semada güneşin, ayın yörüngelerini yarattın. Yıldızların menzillerini yarattın ve semada bir melekler topluluğu yarattın ki, onlar ibadet etmek-

ten usanmazlar. Ey mahlukat için, insanlar, haşereler ve hayvanlar için karargah kılınan yerin Rabbi Allah'ım! Sen yeryüzünü gördüğümüz ve görmediğimiz, sayılamayacak derecedeki büyük yaratıkların için yerleşme zemini kıldın. Ey denizlerde insanların yararına olarak akıp giden gemilerin Rabbi olan Allah'ım! İnsanların emrine verilen sema ile yer arasındaki bulutların Rabbi olan Allah'ım! Dünyayı kuşatan kaynamış denizlerin Rabbi, yeryüzü için çivi, mahlukat için de yararlanılacak birşey olarak yarattığın dağların Rabbi olan Allah'ım!

Eğer bizi düşmanlarımıza karşı galip kıalarsan, bizi taşkınlıktan, bozgunculuktan uzaklaştır ve hakka yönelt. Eğer düşmanlarımızı bize galib kıalarsan şehidliği bana nasib et. Kalan arkadaşlarımı da fitneden uzak tut.»

Hız. Ali, bu duasından sonra ilerledi. Kendisi ordunun merkezindeydi. Medineliler arasındaydı. Sağ cenahta o gün Abdullah b. Büdeyl, sol cenahta Abdullah b. Abbas, kurrallar üzerinde Ammar b. Yasir ile Kays b. Sa'd komutan olarak bulunuyorlardı. Her kabile, kendi bayrağının altında ilerliyordu. Hız. Ali, bunları düşmana karşı ileri sürdü.

Muaviye de ilerledi. Şamlılar kendisine ölüm üzerine bey'at etmişlerdi. İki taraf korkunç bir ortamda ve büyük bir hadisede karşı karşıya gelmişlerdi. Hız. Ali, ordusunun sağ cenah komutanı Abdullah b. Büdeyl, Şamlıların Habib b. Mesleme komutasındaki sol cenahlarına saldırdı. Onu zor durumda bıraktı. Nihayet o da merkeze doğru geriledi. Merkezde Muaviye bulunuyordu. Abdullah b. Büdeyl, dikilip askerlerine bir nutuk irad etti. Onları çarpışmaya, sabır ve cihada teşvik etti. Mü'minlerin emiri Hız. Ali de askerlerini sabır, sebat ve cihada rağbet ettirip Şamlılarla savaşmaya teşvik etti. Her komutan kendi adamlarına nutuk irad ederek onları savaşa teşvik ediyor, Kur'an-ı Kerim'in müteferrik yerlerinden savaş ayetlerini okuyorlardı. Bu ayetlerden biri de şuydu:

«Doğrusu Allah, kendi uğrunda kenetlenmiş bir duvar gibi, sıra halinde savaşanları sever.»(es-Saff, 4.)

Ayrıca Hız. Ali, kendi taraftarlarına şu öğüdünü vermişti:

«Aranızda zırhlı olanları öne geçirin. Zırhsız ve miğfersiz olanları da arkaya çekin. Çarpışmalarda dişlerinizi sıkın. Böylece kılıç darbelerinin tepenize inmesini önlersiniz. Sağa sola yayılın. Böylece kendinizi mızraklardan daha iyi korursunuz. Savaşırken önünüze bakın. Çünkü böyle yapmak, kalplerin sükun bulması ve sebatı için daha etkilidir. Sakın bağırıp çağırmayınız. Seslerinizi kesin. Çünkü bu, yenilgiyi daha çabuk uzaklaştırır. Böyle yapmak, insanı daha ağır başlı kılar. Sancaklarınıza dikkat edin. Onları yana yatırmayın. Sakın elinizden bırakmayın ve yalnız cesur olanlarınızın eline verin.»

Tarih âlimlerinin ve diğerlerinin anlattıklarına göre Sıffin savaşın-

da Hz. Ali, bizzat savaş alanında çarpışmış, çok sayıda adam öldürmüştür. Bazılarının naklettiklerine göre o, bu savaşta 500 kişi öldürmüştü. Öldürdüğü adamlardan biri de Küreyb b. Sabbah'tı. Bu adam, Iraklılardan dört kişiyi öldürmüş, bunların cesetlerini ayaklarının altına aldıktan sonra: «Benimle vuruşacak kimse yok mu?» diye seslenmiş. Hz. Ali, onun karşısına çıkmış, ikisi bir saat savaş alanında vuruştuktan sonra Hz. Ali, ona bir darbe vurarak öldürmüş, sonra Hz. Ali: «Benimle vuruşacak kimse yok mu?» diye seslenmiş, karşısına Haris b. Vedaa el-Himyeri çıkmış. Hz. Ali, onu da öldürmüş, sonra Ruvvad b. Haris el-Kilaf onun karşısına çıkmış. Hz. Ali, onu da öldürmüştü. Bu defa karşısına Muta' b. Muttalib el-Kaysî çıkmış, Hz. Ali, onu da öldürdükten sonra şu ayet-i kerimeyi okumuştur: «Hürmetler karşılıklıdır.» (el-Bakara, 194.)

Ruvvad'ı da öldürdükten sonra Hz. Ali, şöyle seslenmişti: «Ey Muaviye, sen karşına çık, Araplar benimle senin aranda yok olup gitmesinler, telef olmasınlar.» Hz. Ali'nin bu çağrısı üzerine Amr b. As, Muaviye'ye: «Haydi fırsatı değerlendir. Şu dört adamı öldürdüğü için Ali artık yorulmuştur.» deyince Muaviye, ona şu karşılığı verdi:

«Vallahi biliyorsun ki Ali, asla yenilmez. Sen benden sonra halifeliği ele geçirmek amacıyla öldürülmemi istiyorsun. Haydi çek git buradan. Benim gibi birini hiç kimse aldatamaz ve tuzağa düşüremez.» Anlatıldığına göre Sıffin savaşı esnasında günlerden bir gün Hz. Ali, Amr b. As'a bir mızrak fırlatarak onu yere düşürmüş, Amr'ın arkası açılınca Hz. Ali, onu bırakıp geri dönmüştü. Arkadaşları kendisine şöyle sormuşlardı:

- Ey mü'minlerin emiri! Sana en oldu ki Amr'ı bırakıp geri döndün?
- Neler olduğunu biliyor musunuz?
- Hayır.

—Amr b.As, arkasını bana döndü. Arka tarafı açıldı ve akraba olduğumuzu, kendisine acımamı söyledi. Ben de kendisini bırakıp geri döndüm.»

Öte yandan Amr b.As, Muaviye'nin yanına döndüğünde Muaviye, ona şöyle dedi:

- Allah'a ve arkana dua et ki kurtuldun.

İbrahim b. Hüseyin b. Dizil, Nümeyr el-Ensârî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Allah'a yemin ederim ki, Sıffin savaşında Ali'nin kendi arkadaşlarına şöyle dediğini işittim:

«Allah'ın gazabından korkmuyor musunuz? Bu savaş ne zamana kadar sürecek?» Böyle dedikten sonra kibleye dönüp dua etmeye başladı. Allah'a yemin ederim ki, Sıffin savaşındaki kadar Hz. Ali gibi bir başka komutanın savaştığını işitmedik.

İstatistikçilerin anlattıklarına göre bu savaşta Hz. Ali, 500'den fazla adam öldürmüştür. Savaş alanına çıkıp savaşıyor, kılıçla adam öldürüyor ve kılıcı eğrilinceye kadar çarpışmaya devam ediyordu. Sonra ge-

lip: «Allah'tan ve sizden özür diliyorum. Ben eğilen bu kılıcımı atmak istedim. Ancak Rasûlullah (s.a.v.)'ın: «Zülfikardan başka kılıç yoktur. Ali'den başka yiğit yoktur.» dediğini işittiğim için bu kılıcı atamadım.» diyor ve kılıcını alıp düzelttikten sonra tekrar savaş alanına dönüyordu. Bu rivayetin senedi zayıftır ve burada anlatılanlar münkerdir.

İbn Lüheya, Rebîa b. Lakî'tin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Sıffin savaşında Ali ve Muaviye ile beraberdik. Semadan üzerimize taze kan yağdı. Öyle ki insanlar bu kanı kaplara doldurdular. Kaplar dolup taşı. Biz de döküyorduk.»

Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi Abdullah b. Büdeyl, Habib b. Mesleme komutasındaki Şam ordusunun sol cehanını dağıttı. Bu kısımdaki askerler, ordu merkezine doğru geri çekilmeye başladılar. Muaviye de bahadır ve kahramanlarına saldırı için Habib'e yardımcı olmalarını emr etti. Habib'e de haber göndererek Abdullah b. Büdeyl'e saldırması için emir verdi. Bunun üzerine Habib, beraberindeki yiğitlerle Irak ordusunun sağ cenahına saldırdı. Onları bulundukları yerden geri çekilmek mecburiyetinde bıraktı. Bu saldırı üzerine Iraklı askerler, emirlerinin etrafından çekilip uzaklaşmışlar ve emirlerinin yanında ancak 300 kadar asker kalmıştı. Diğer Iraklılar geri dönmüşlerdi. Hz. Ali'nin yanında bu kabilelerden sadece Mekkeliler kalmıştı ki, onların başında da Sehl b. Hanîf komutan olarak bulunuyordu. Rebîa, Hz. Ali'nin yanında durup sebat etmişti.

Şamlılar Hz. Ali'ye yaklaşmışlar, öyleki okları ona yetişiyordu. Emevilerin kölelerinden biri, Hz. Ali'ye hücum ederek yaklaştı. Hz. Ali'nin kölelerinden biri ona karşı taarruza geçti. Ancak Emevilerin kölesi, Hz. Ali'nin kölesini öldürdü ve Hz. Ali'ye doğru ilerlemeye başladı. Onu öldürmek istiyordu. Yanına ulaşan köleyi Hz. Ali, eliyle tutup havaya kaldırdı, sonra yere fırlattı ve omuzu ile pazusunu kırdı. Sonra da Hz. Ali'nin oğulları Hüseyin ile Muhammed, kılıçlarını çekip bu köleyi öldürdüler. Hz. Ali, yanbaşında duran oğlu Hasan'a şöyle dedi:

— Sen de şu kardeşlerin gibi saldırsaydın ya.

— Ey mü'minlerin emiri, onlar benim görevimi yaptılar. Benim saldırmama gerek kalmadı.

Şamlılar, Hz. Ali'ye doğru hızla geliyorlardı. Hz. Ali ise, onlardan uzaklaşıyordu. Kaçmıyor, ama normal bir yürüyüşle gidiyordu. Oğlu Hasan, ona şöyle dedi:

— Babacığım, bir az daha hızlı yürüyemez misin?

— Ey oğulcuğum, senin babanın belli bir eceli vardır. O ecelin ötesine gidemez ve ecelinden önce de ölmez. Koşup gitmekle ecelimi erteleyemem. Ağır yürümekle de ecelimi çabuklaştıramam. Yemin ederim ki baban, ölümün üzerine de düşse veya ölüm kendisinin üzerine düşse hiç önemsemez.

Sonra Hz.Ali, kendi askerlerinden kaçanları yakalayıp geri getirmesi için Eşter en-Nehaî'ye emir verdi.O da harekete geçti, hızla ilerleyip firar eden askerleri yakaladı.Onları azarlayıp kınadı. Kabileleri ve bahadır askerleri, Şamlıların üzerine hücum etmek için teşvik etti. Bir grup ona tabi oluyor, başka bir grup ise kaçmalarına devam ediyorlardı. Kaçan askerleri takibe ve onları savaşa teşvik etmeye devam etti. Nihayet etrafında büyük bir topluluk meydana geldi. Eşter, hangi kabileyle karşılaşıyorsa mutlaka onu keşfediyor, hangi kaçan toplulukla karşılaşıyorsa onu tekrar cepheye geri çağırıyordu.Nihayet sağ cenah komutanı Abdullah b.Büdeyl'in yanına vardı. Abdullah'ın çevresinde 300 kadar yerlerinde sebat etmiş asker vardı. Bunlar, emirü'l-mü'minin Ali'nin durumunu sordular ve dönüp etrafında toplandılar. Böylece Hz. Ali, onları cepheye sürdü. Vakit ikindiyle akşam arası idi.

Abdullah b. Büdeyl, Şamlılara karşı hücumu geçmek istedi. Eşter, yerinde durmasını, yerinde durup sebat etmesinin daha hayırlı olacağını söyledi. Ancak Abdullah b. Büdeyl, onun bu tavsiyesine uymadı. Muaviye tarafına saldırdı. Muaviye'ye yaklaşıncı onun, elinde iki kılıç olarak arkadaşlarının önünde durmakta olduğunu gördü. Etrafında da dağlar misali birlikler vardı. Abdullah b.Büdeyl, Muaviye'ye yaklaşıncı Şamlılardan bir grup ona doğru ilerlediler. Yakalayıp öldürdüler. Abdullah'ın arkadaşları da yenik düşmüş ve çokları da yaralanmış olarak kaçıp geri döndüler. Abdulllah'ın arkadaşları hezimete uğrayıp geri kaçınca Muaviye, kendi adamlarına:«Hele şunların komutanlarına bakın.» dedi. Onlar da gidip baktılar. Ancak Abdullah b. Büdeyl'i tanıyamadılar. Muaviye, oraya vardığında onun Abdullah b. Büdeyl olduğunu anlayınca şöyle dedi:

«Vallahi bu durum, tıpkı şair Hatem et-Taî'nin anlattığına benziyor:

«Ey savaşın kardeşi! Eğer savaş onu ısıtırırsa o da savaşı ısıtır.

Eğer savaş, bir gün ona karşı paçaları sıvarsa o da paçalarını sıvar.

Ölümlle karşılaştığı zaman gayrete gelir.

Yavrulu aslan da başa geçtiğinde yavrularını korur.

Tıpkı Hezber aslanı gibi, o, ırzını korur.

Ölüm ona mızrağını fırlattı ve vücudundan kan damladı.»

Sonra Eşter en-Nehaî, yanındaki firarilerle birlikte Şamlıların üzerine saldırdı. Kuvvetli bir saldırıda bulunarak cepheden asla kaçmama ya söz vermiş olan Şamlı askerlerin beş safını yararak Muaviye'nin yanında duran beşinci safa ulaştı. Eşter, o esnada korkunç bir manzara gördüğünü ve hemen hemen kaçmak üzere olduğunu, fakat cahiliye devri şairlerinden ve Ensar kabilesinden olan İbn Etnabe'nin şu sözü yüzünden yerinde sebat ettiğini ifade etmiştir:

«İffetim, belam, gayretli ve ciddiyetli yiğide karşı hücumu geçişim,

malımı zorluklara karşı sarfedişim, kerem sahibi kişinin kafasına vuruşum ve yüreğim hopladığında kendisinin de yüreği hopladığında benim şu sözüm cepheden kaçmama engel oldu:

«Yerinde dur. Ya övülürsün ya da (ölerek) rahatını bulursun.» İşte bu söz, o esnada cepheden kaçmama engel oldu. Orada sebat etmemé vesile oldu.

İbn Dizil'in kitabında rivayet ettiğine göre Iraklılar, hep birlikte aynı anda saldırıya geçmişler ve Şamlıların bir tek safını dahi ortada bırakmamışlardır. Nihayet Muaviye'ye yaklaşmışlardı ki, o da kaçıp kurtulmak için atının getirilmesini istemiştir. O esnadaki durumunu Muaviye, şöyle dile getirmiştir:

«Ayağımı atımın üzengisine koyduğum ve kaçmaya hazırlandığım esnada Amr b. Atnabe'nin şu beyitleri gözlerimin önüne geldi:

«İffetim, belam, bol paralar vererek Hanne'yi ele geçirişim, zorluklara karşı malımı verişim, gayretli ve tedbirli yiğidin başını vuruşum ve yüreğim her hopladığında şu sözüm bana engel oldu:«Yerinde dur. Ya övülürsün ya da (ölerek) rahatını bulursun.»

Muaviye, yerinde sebat etti ve Amr b. As'a bakıp şöyle dedi:

—Bu gün sabır, yarın da övünç vardır.

— Doğru söyledin.

— Ben, ahiretin hayır ve iyiliğini elde edeceğimi umuyordum. Ama dünyanın hayır ve iyiliğini elde ettim.

Muaviye, Hz. Ali'nin süvari komutanı Halid b. Mutemer'e:«Başında bulunduğun birliğinle bana katıl. Sana Irak valiliğini vereyim.» şeklinde haber gönderdi. Halid, Irak valiliğine tamahlanarak Muaviye'ye tabi oldu. Muaviye, yönetimi ele geçirdiğinde Halid'i Irak'a vali olarak atadı. Ancak Halid, oraya ulaşamadı. Allah ona rahmet etsin.

Sonra Hz. Ali, sağ cehahtaki askerlerin toplandıklarını görünce diğerlerine dönerek bir kısmını kınadı, sonra da askerleri savaşa teşvik edip sebat etmelerini söyledi. Iraklılar daha sonra ricat ettiler, toparlandılar, tekrar savaşa başladılar. Şamlılara saldırdılar. Safları arasında saldırıya geçip vuruştular. Bahadır ve yiğitler karşı karşıya gelip vuruştular. İki tarafın da önde elen şahsiyetlerinden çok sayıda insan öldürüldü. İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun.

O gün Şamlılar tarafında bulunup da öldürülenler arasında Hz.Ömer'in oğlu Ubeydullah da vardı. Onu Iraklılardan kimin öldürdüğü hususunda ihtilaf edilmiştir. Katili belli değildir.

İbrahim b. Hüseyin b. Dizil'in anlattığına göre Ubeydullah, o günde savaş komutanı olarak meydana çıktığında zevceleri Esmâ binti Utarî b. Hacib b. et-Temimî ile Bahriye binti Hani b. Kabise eş-Şeybanî'yi de beraberinde getirmişti. Bunlar develeri üzerinde onun arkasında durmuşlar, onun kahramanlığını ve nasıl savaştığını görmek istemişlerdi.

Irak ordusundan Kûfeli Ziyad b. Hafsa et-Temimî komutasındaki Rebia kabilesi, hep birlikte ona saldırdılar. Adamları etrafından kaçtıktan sonra onu öldürdüler. Onu öldüren Rebia kabiseninin adamları da oraya inip komutanları Ziyad için çadır kurdular. İpin ucunu, öldürdükleri Ubeydullah'ın ayağına bağladılar. Sonra Ubeydullah'ın zevceleri gelip feryadü figan ettiler. Üzerinde durup ağladılar. Zevcelerinden Bahriye, komutan Ziyad'a gidip ricada bulundu. O da Ubeydullah'ın zevcelerinin hatırına ölüyü kendilerine teslim etti. Ubeydullah'ın cenazesini alıp mahfelerine koyarak beraberinde götürdüler. O gün Ubeydullah'la birlikte Zülkila da öldürülmüştü.

Şa'bî dedi ki: Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah'ın öldürülmesiyle ilgili olarak Ka'b b. Ca'l et-Tağlibî şu şiiri söylemiştir:

«Bilesiniz ki gözler, Sıffin savaşında kendisi dururken atı kaçıp giden bir süvariye ağlarlar.

Vail kabilesi, kılıçlarının adlarını değiştiriyor.

Eğer ölüm ona isabet etmeseydi o, namı bir bahadır olacaktı.

Ölüm yere yatırdığı Ubeydullah'a meyletti.

Böylece onun kanı aktı, damarları kan fışkırttı.

Kan cereyanı ve fışkırması onun üzerine çöktü ve onu kapladı, her tarafı kan içinde kaldı.

Gömleğin yakasının sivri uçları gibi kanlar parlıyordu.

Muhammed'in amcası oğlunun etrafında ölüm esnasında şerefli ve menkıbe sahibi kimseler sabrettiler.

Onun yanından ayrılmadılar. Nihayet Allah, onların sabrını gördü. Neticede eller üzerinde mushafları görüldü. »

Başka birisi, bu şiire şu beyti eklemiştir:

«Ey Muaviye! Gerekçesiz olarak ayaklanma ve hücumla geçme.

Bu günden sonra sen alçaklıkla tanınacaksın.»

AMMAR B.YASİR'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Ammar, Sıffin savaşında mü'minlerin emiri olan Hz. Ali'nin yanında yer almış ve Şamlılar tarafından öldürülmüştür. Böylece Rasûlullah (s.a.v.)'ın, Ammar'ı asi bir topluluğun öldüreceğine dair önceden verdiği haberi gerçekleşip ortaya çıkmıştı. Yine Hz. Ali'nin hak yolda, Muaviye'ninse mütecaviz olduğu anlaşılmıştı.

İbn Cerir, Zeyd b. Vehb el-Cühenî'den rivayet etti ki, Sıffin savaşı esnasında Ammar b. Yasir şöyle demiştir: «Kim Rabbinin hoşnutluğunu arar ve mal ile evlada iltifat etmezse buraya gelsin.» Böyle demesi üzerine bir grup insan onun yanına geldi. Ammar, onlara şöyle dedi: «Ey in-

sanlar! Gelin bizimle birlikte şu Osman'ın intikamını almak isteyen ve onun haksız yere öldürüldüğünü idida eden şu karşıdaki kavmin üzerine saldıralım. Allah'a yemin ederim ki, bunların maksadı Osman'ın intikamını almak değildir. Aksine bunlar, dünyanın tadını almışlar, dünyanın tatlı olduğuna kani olmuşlar, ahiretin tatsız ve acı olduğunu zan etmişlerdir. Bu yüzden de ahireti terk etmişlerdir. Ve şunu anlamışlardır ki, eğer hak onların arasında hükmedecek olursa, onlarla bu dünya zevkleri içine dahip durdukları hayatları arasına girmiş olacak ve onları bu nimetlerden uzak tutacaktır. Onların İslâmî hayatta herhangi bir öncelikleri yoktur ki, bu öncelikleri sebebiyle Müslümanların kendilerine itaat etmelerini istesinler ve bu hilafet yükünü yüklensinler. Onlar: «Bizim imamımız haksız yere öldürüldü» diyerek kendi etrafındaki adamları aldattılar. Amaçları gerçekten zorba hükümdarlar olmaktır. İşte şu gördüğünüz noktaya gelmişlerdir. Eğer onların bu iddiaları olmamış olsaydı, Müslümanlardan iki kişi bile onlara tabi olacak değildi. Çok zelil, çok habis olacaklar ve etraflarındaki adamlarının sayısı da az olacaktı. Ne var ki, batıl sözün, gafil kimselerin kulağında bir tatlılığı vardır. Allah'a doğru ve güzel bir gidişle gidiniz. O'nu çokca anınız.»

Ammar b. Yasir, bu konuşmayı yaptıktan sonra ilerledi. Karşısına Amr b. As'la Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah çıktılar. Ammar, bunları azarlayıp kınadı ve kendilerine öğüt verdi. Onlara çok ağır söz söylediğine dair nakiller de vardır. Doğrusunu Allah bilir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Sıffin savaşında Ammar'ı esmer tenli, uzun boylu, yaşlı bir adam olarak gördüm. Mızrağı elinde tutuyor ve şöyle diyordu: «Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki ben, Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte şu mızrağımla üç kez savaş verdim. Bu dördüncü savaştır. Nefsim kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, bunlar bizi vursalar ve bizi Hecer hurmalıklarına kadar geriletseler, o zaman bilirim ki bizim ıslahatçılarımız hak yoldadırlar. Onlarsa sapıklıktadırlar.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Kays b. Abbad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ammar b. Yasir'e dedim ki:

— Ali ile beraber omuz omuza savaşmanız, sizin uygun gördüğünüz kendi görüşünüz müdür? Eğer öyleyse, kişi görüşünde bazen yanılır, bazen da isabet eder. Yoksa Rasûlullah (s.a.v.)'ın bu hususta bir talimatı mı var ki, Ali ile birlikte omuz omuza savaşıyorsunuz?

— Rasûlullah (s.a.v.), bütün halktan ayrı olarak bize özel bir talimat vermiş değildir.»

Aralarında Haris b. Süveyd, Kays b. Ubade, Ebu Cuheyfe, Vehb b. Abdullah es Sevaî, Yezid b. Şureyk ve Ebu Hassan el-Ecred'in de bulun-

duğu tabiilerden bir cemaattan nakledildiğine göre- ki, bu nakil Buharî ve Müslim'in sahihlerinde sabittir- yukarda adı geçenlerin her biri şöyle demişlerdir:

«Ben, Ali'ye şöyle bir soru yönelttim:

— Rasûlullah (s.a.v.)'in diğer insanlara söylemediği ancak özel olarak size söylediği bir söz var mıdır?

—Hayır, habbeyi yaran,canlıyı yaratan zata yemin ederim ki bu, cenâb-ı Allah'ın Kur'ân'da bir kuluna verdiği bir anlayıştır. Ve bu sahife bulunan birşeydir.

—Bu sahifede olan şey nedir?

Sahifeye baktığımda orada diyet ve esirin serbest bırakılması, bir kafır kişi sebebiyle Müslüman bir kişinin öldürülmemesi, Medine'nin Sebir dağı ile Sevr dağı arasındaki kısımlarının Harem sayıldığı yazılıydı.»

Buharî ve Müslim'in sahihlerinde rivayet olunduğuna göre Sıffîn savaşında Sehl b. Hanif, şöyle demiştir:

«Ey insanlar! Dine karşı reyî itham edin. Çünkü Hudeybiye gününde Ebu Cendel'in olayını seyrettiğim zaman eğer elimden gelseydi, Rasûlullah'ın o konudaki kararına karşı çıkardım. Vallahi İslâm'a girdiğimizden beri bize karşı verilen kesin bir emir karşısında kılıcımızı omuzumuza alıp savaşmadık. Ve neticede de uygun gördüğümüz bir çözüm yoluna kavuştuk. Ancak bu savaşımız böyle değildir. Biz bu hadise- de hangi gediği kapattıysak başka bir gedik karşımıza çıktı. Ne yapayacağımızı bilemez duruma geldik.»

İbrahim b. Hüseyin b. Dizil, Ahnef b. Kays'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ammar b. Yasir, daha sonra Şamlıların üzerine saldırdı. İbn Cevî es-Sekseki ile Ebu'l-Gaziye onu mızrakla yaraladı. İbn Cevî ise başını kopardı. Zülkila, Amr b. As'ın şöyle dediğini işitti:

«Rasûlullah (s.a.v.), Ammar b. Yasir'e:«Seni azgın bir grup öldürecek. Ve içeceğin en son şey bir ölçek süttür » dedi.»

Zülkila, Amr'a şöyle diyordu:

— Yazıklar olsun sana ey Amr, bu nedir?

Amr da ona şöyle diyordu:

—O, bize dönecektir.

Ammar, Zülkila'dan sonra vurulduğunda Amr b. As, Muaviye'ye şöyle dedi: «Bunların hangisinin ölümüne daha çok sevindiğimi bilemiyorum. Ammar'ın öldürmesine mi, Zülkila'nın öldürülmesine mi çok sevineceğim? Bunu bilemiyorum. Allah'a yemin ederim ki Ammar'ın öldürülmesinden sonra Zülkila hayatta kalsaydı, bütün Şamlılara yönelir ve askerlerimizi bize karşı fesada sürüklerdi.

Ammar'ın öldürülmesinden sonra adamlar, Muaviye ile Amr

b.As'ın yanına gelip: «Ammar'ı ben öldürdüm.» diyorlardı. Amr da böyle diyenlere: «Sen onu öldürürken o ne diyordu? diye soruyordu. Adamlar, karışık cevaplar veriyorlardı. Nihayet İbn Cevi geldi. Ona da ayın soruyu sorduklarında o, şöyle dedi: Ben, Ammar'ın şöyle dediğini işittim.

«Dostlara kavuşuyorum, Muhammed'e ve grubuna kavuşuyorum.»

Amr b. As, İbn Cevi'ye şöyle dedi: «Doğru söyledin, demek ki, sen onu öldürmüşsün. Ama yavaş ol bakalım. Allah'a yemin ederim ki, ellerin zafer bulmadı. Aksine Rabbin sana gazaplandı.»

Enes b. Malik'den merfu olarak rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

«Ammar, iki şeyden birini seçme tercihiyle başbaşa bırakıldığında mutlaka o, bu şeylerin en doğru olanını tercih eder.»

Yakub b. Rakit'den rivayet olunduğuna göre öldürülen Ammar b. Yasir'in üzerindeki eşyaları yağmalamak ve onu kimin öldürmüş olduğu hususunda iki adam tartıştılar. Abdullah b. Amr b. As'a gelip aralarında hakemlik yapmasını istediler. Abdullah, onlara şöyle dedi:

— Yazıklar olsun size, yanımdan çıkın, defolup gidin. Zira Rasûlullah (s.a.v), Kureyşlilerin Ammar'la eğlenmeleri esnasında şöyle demişti: «Şu Kureyşlilere ve Ammar'a ne oluyor, ondan ne istiyorlar? Ammar, onları Cennete davet ediyor, onlarsa onu ateşe davet ediyorlar. Ammar'ı öldüren ve üzerindeki eşyaları yağmalayan kimse ateştedir.» Duyduğuma göre Muaviye, Ammar'ın öldürülmesi olayıyla ilgili olarak şöyle demiştir: «Onu bu savaşa getirenler öldürdüler. Böylece Şamlılara tuzak kurmak istediler. Şamlıların, onu öldürmüş olduğu yalanını yaydılar.»

İbrahim b. Hüseyin, Hanzala b. Hüveylid'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir ara ben, Muaviye'nin yanındayken iki kişi Ammar'ı öldürdüklerini iddia ederek onun huzuruna geldiler. Tartışmaya başladılar. Amr b. As'ın oğlu Abdullah, onlara şöyle dedi: «Ammar'ı öldürme hususunda her biriniz diğerine karşı gönlünü hoş tutsun. Zira ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın: «Ammar'ı azgın ve asi bir grub öldürecektir.» dediğini işittim.» Abdullah'ın böyle demesi üzerine Muaviye, Abdullah'ın babası Amr b. As'a: «Şu deli oğlunu yanımda konuşmaktan men etse-ne.» dedi. Sonra da Abdullah'a dönüp şöyle dedi:

— Sen niye bizimle beraber savaşmıyorsun?

— Rasûlullah (s.a.v.), babamın hayatta olduğu sürece kendisine itaat etmemi bana emretti. İşte sizinle beraberim ama savaşmıyorum.»

Yahya b. Nasr, İbn Ebi Melike'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Amr b. As'ın oğlu Abdullah, babasına şöyle dedi: «Eğer Rasûlullah (s.a.v.), sana itaat etmemi bana emretmiş olmasaydı, seninle birlikte buralara kadar gelmezdim. Sen, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ammar b. Ya-

sir'e: «Seni azgın ve asi bir grup öldürecektir.» dediğini işitmedin mi?»

Yahya b. Nasr, Şa'bî'nin şöyle dediğini etmiştir:

«Ammar'ın katili, gelip Muaviye'nin yanına girmek için izin istedi. O esnada Muaviye'nin yanında Amr b. As da vardı. Amr: "İçeri girmesine izin ver ve onu cehennemlik olmakla müjdele." deyince adam, Muaviye'ye: «Amr'ın dediklerini işitmiyor musun?» diye sorunca Muaviye, şöyle cevap verdi: «Amr, doğru söyledi. Ancak Ammar'ı öldürenler, onu buraya getirenlerdir. Onu bu savaşa sokanlardır.»

Buharî ve Müslim'in sahihleriyle diğer kitaplarda sabit olduğuna göre aralarında Haris b. Süveyd, Kays b. Ubade, Ebu Cuheyfe Vehb b. Abdullah es Sevaî, Yezid b. Şureyk, Ebu Hassan el-Ecred ve diğerlerinin de bulunduğu bir tabiin topluluğundan her biri şöyle demişlerdir: «Ben, Ali'ye dedim ki:

— Rasûlullah (s.a.v.)'ın diğer insanlara söylemeyip de özel olarak size söylediği birşey var mıdır?

— Hayır. Habbeyi yaran, canlıyı yaratan Allah'a yemin ederim ki bu, sadece Allah'ın Kur'ân'da bir kuluna verdiği bir anlayıştır ve bu sahifede bulunan şeylerdir.

— Bu sahifede olan şey nedir?

Ben böyle dedikten sonra o sahifeye baktığımda içinde diyetten, esirin serbest bırakılmasından, bir Müslümanın bir kafır sebebiyle öldürüleceğinden ve Medine'nin Sebir dağıyla Sevr dağı arasındaki kısımlarının Harem sayıldığından bahsediliyordu.»

Yine Buharî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğuna göre Sıffin savaşında Sehl b. Hanif şöyle demiştir:

«Ey insanlar! Dine karşı görüşünüzü suçlayın. Ben Hudeybiye gününde Ebu Cendel'in gelişini gördüm. Eğer yapabilseydim, Rasûlullah (s.a.v.)'ın onu geri verme hususundaki kararını reddederdim. Ancak bunu yapamadım. Vallahi biz İslâm'a girdiğimizden beri bize verilen kesin bir emre karşı kılıçlarımızı omuzlarımızın üzerine koymadık. Koyunca da mutlaka o zor işi kolaylaştırırdık. Ancak bu savaş işini bir türlü önleyemedik.»

İbn Cerir, Ebu Abdirrahman es-Sülemî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Sıffin savaşında Hz. Ali'yle beraberdik. Onun atını korumakla iki kişiyi görevlendirmiştik. Bunlar, Hz. Ali'nin cepheye girip savaşmasına engel olacaktı. Dalgınlıklarından yararlanan Hz. Ali, hemen saldırıya geçiyor ve kılıcı kana bulanmadan geri dönmüyordu. Yine o, bir gün düşmana karşı saldırıya geçmiş, kılıcı eğilmeden geri dönmemişti. Eğilen kılıcını adamlarının üzerine atıp: «Eğer kılıcım eğilmeseydi, savaşmaktan geri dönmezdim.» dedi.»

Yine Ebu Abdirrahman es-Sülemî dedi ki: Ben, Ammar'ı da bu sa-

vaşta gördüm. Sıfın vadilerinden birini tuttuğu zaman oradaki sahabelerde peşine takılıyorlardı. Onun, Hz. Ali'nin bayraktarı olan Haşim b. Utbe'ye gidip şöyle dediğini gördüm.

—Ey Haşim ilerle! Cennet kılıçların gölgesi altındadır. Ölüm, mızrakların ucundadır. Cennet'in kapıları açılmış, iri gözlü huriler süslenmişlerdir. Bu gün dostlara kavuşuyorum. Muhammed'e ve grubuna kavuşuyorum.

Böyle dedikten sonra Ammar ile Haşim, birlikte düşmana karşı saldırıya geçtiler ve öldürüldüler. Yüce Allah, onlara rahmet etsin.

Ebu Abdirrahman es-Sülemî'den şöyle rivayet edilmiştir: O zaman Hz. Ali ile arkadaşları, Şamlıların üzerine aniden bir saldırıya geçtiler. Hz. Ali'nin yanında Ammar'la Haşim'de vardı. Gece olunca ben: «Bu gece Şamlıların ordugahına gireceğim ve Ammar'ın ölümünün bize tesir ettiği kadar onlara da tesir edip etmediğini anlayacağım.» dedim. Savaş sona erdiğinde bizler onlarla konuşurduk. Onlar da bizimle konuşurlardı. Ben de atıma bindim. Sakin sakin giderek ordugahlarına girdim. Bir tarafta Muaviye, Ebu Aver es-Sülemî, Amr b.As ve oğlu Abdullah'ın sohbet etmekte olduklarını gördüm. Birbirlerine neler söylediklerini dinleme fırsatını kaçırmaktan korktuğum için atımı yanlarına sürdüm. Dinlemeye başladım. Amr b. As'ın oğlu Abdullah, babasına şöyle dedi:

—Babacığım, bu gün siz şu adamı (Ammar'ı) öldürdünüz. Oysa Rasûlullah (s.a.v.), onun hakkında neler söylemiştir neler.

— Rasûlullah, onun hakkında ne söyledi?

— Sen de bizimle beraber değil miydin? Hani biz mescidi inşa ediyorduk. İnsanlar, taşları, kerpiçleri birer birer taşıyorlarken Ammar, taşları ve kerpiçleri ikişer ikişer taşıyordu. Rasûlullah (s.a.v.) gelip onun yüzündeki toprakları silip şöyle diyordu: «Yazık sana ey Sümeyye'nin oğlu, insanlar taşları ve kerpiçleri birer birer taşımaktalarken sen ikişer ikişer taşıyorsun. Sevaba rağbetinden ötürü böyle yapıyorsun, ama bununla birlikte yine de seni azgın ve asi bir grup öldürecek-tir.»

Bunun üzerine Amr b. As, atını çekip oradan ayrılmak isterken Muaviye, atının yularını tutup onu kendine doğru çekti. Amr b. As da ona şöyle dedi:

— Ey Muaviye! Oğlum Abdullah'ın neler söylediğini işitmedin mi?

— Neler söyledi?

— İşte şunu şunu ve şunu söyledi.

— Sen cahil bir ihtiyarsın. İdrarını tutamadığın halde hadis okuyorsun. Ammar'ı biz mi öldürdük? Onu bu savaşa sürükleyenler öldürdü. Bu konuşma üzerine insanlar çadırlarından çıkıp şöyle diyorlardı: «Ammar'ı bu savaşa sürükleyenler öldürdüler.»

Bilemiyorum ona mı, yoksa onlara mı şaşayım!» Muaviye'nin yaptı-

ğı bu tevil, akıl ve mantıktan uzak bir tevildir.»

Mescid-i Nebevî'nin yapılmasından bahsedilirken Buharî, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ammar b. Yasir'e şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ammar'a yazık! O, insanları Cennet'e davet ediyor; onlarsa onu ateşe davet ediyorlar.»

Ammar da fitnelerden Allah'a sığınırım, diyordu.»

Müslim, Ümmü Seleme'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), Ammar b. Yasir'e şöyle demiştir: «Seni azgın ve asi bir grup ölecektir.»

Başka bir rivayette de Rasûlullah'ın: «Ammar'ın katili ateştedir.» dediği ifade edilmektedir.

Beyhakî, İbn Mesud'dan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), Ammar b. Yasir hakkında şöyle demiştir:

«İnsanlar anlaşmazlığa düştüklerinde Sümeyye'nin oğlu (Ammar b. Yasir) hakla beraber olacaktır.»

İbrahim b. Hüseyin b. Dizil, Salim b. Ebi Ca'd'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Adamın birisi, Abdullah b. Mesud'un yanına gelip şöyle dedi:

—Doğrusu Cenâb-ı Allah, bize zulmedilmeyeceğine dair teminat vermiştir, ama fitneye düşmeyeceğimize dair teminat vermiş değildir. Eğer bir fitne koparsa ne yapayım dersin?

—Allah'ın kitabına sarıl.

—Eğer herkes gelip de Allah'ın kitabına davette bulunursa (yani birbirleriyle anlaşmazlık içinde bulunan herkes hak yolda olduklarını iddia ederlerse) o zaman ne yapmamı teklif edersin?

— Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «İnsanlar anlaşmazlığa düşerlerse Sümeyye'nin oğlu (Ammar b. Yasir) hakla beraber olacaktır.»

Beyhakî, Ammar b. Yasir'in azadlılarından birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ammar hastalandı, bitkin düştü, bayıldı. Ayıldığında biz çevresinde oturup ağlaşmaktaydık. Bize şöyle dedi:

— Niçin ağlıyorsunuz? Yatağımda öleceğimden mi korkuyorsunuz? Oysa sevgilim Muhammed (s.a.v.), beni azgın ve asi bir topluluğun öldüreceğini, dünyadaki en son azığının da bir bardak süt olacağını bana önceden haber vermiştir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Mescid-i Nebevî'yi inşa etmemizi emretti. Bizler de kerpiçleri birer birer taşımaya başladık. Ammar ise, ikişer ikişer taşıyordu. Baş toz toprak içinde kaldı. Ben, Rasûlullah'tan değil de arkadaşlarımdan duyduğuma göre Rasûlullah (s.a.v.) gelip Ammar'ın başındaki tozları silkeleyip temizlemiş ve ona şöyle demişti: «Yazık sana

ey Sümeyye'nin oğlu! Seni azgın ve asi bir grup öldürecektir.» Rafiziler, bu hadise şu eklemeyi de yapmışlardır: «Allah, o asi ve azgın grubu kıyamet gününde şefaata nail etmesin.» Bu yalandır. Rasûlullah'a atılan bir iftiradır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.)'ın Sıffin savaşına katılan iki tarafın da Müslüman olduğuna dair hadisleri sabittir. Nitekim bunu yakında inşaallah nakledeceğiz.

İbn Cerir'in anlattığına göre Ammar öldürüldüğü zaman Hz. Ali, Rebia kabilesi ile Hemedanlılara: «Siz benim zırhım ve mızrağsınız.» demiş, onun bu çağrısına 12.000 kadar adam icabet etmiş, kendisi de katırına binmiş olarak ön safa geçip Şamlılara adamlarıyla birlikte aynı anda saldırıya geçmişti. Şamlıların bütün safları dağılmış ve Hz. Ali ile adamları ele geçirdikleri Şamlılardan herkesi öldürmüşler, nihayet Muaviye'ye yetişmişlerdi. O esnada Hz. Ali, hem savaşıyor hem de şöyle diyordu:

«Onları vuruyorum ama patlak gözlü garip işler yapan Muaviye'yi göremiyorum.»

Sonra Hz. Ali, bizzat kendisiyle vuruşması için Muaviye'ye çağrıda bulundu. Amr b. As, kendisine Hz. Ali'nin karşısına çıkıp göğüs göğüse savaştığını teklif edince Muaviye, ona şöyle dedi: «Sen de biliyorsun ki, Ali'nin karşısına kim çıkıp göğüs göğüse savaşırsa mutlaka Ali, onu öldürür. Demek ki sen, benim öldürülmemi ve benden sonra emirliğe geçmeyi kafana koyuyorsun.»

Hz. Ali, daha sonra oğlu Muhammed'i büyük bir asker kitlesiyle Şamlıların üzerine saldırttı. Şiddetlice savaştılar. Sonra kendisi de başka bir grup askerle Şamlılara hücum etti, iki taraftan da çok sayıda asker öldürüldü. Sonra akşam namazını işaretle kıldılar. Çarpışma gece boyunca devam etti. Bu gece savaşın en önemli gecesi idi. Müslümanlar, bunu böyle bildiler. Çarpışmanın sabaha dek şiddetle devam ettiği bu geceye (köpek hırlaması gecesi) anlamına gelen "leyletü'l-Herir" denildi. Cuma gecesi girdiğinde mızraklar kırıldı, oklar tükendi. İnsanlar kılıçlara koştular.

Hz. Ali de kabileleri savaşa teşvik ederek cephe ilerisine gidiyordu. Ordunun merkezinde insanların önünde yer alıyordu. Sağ cenaha Eşter komuta ediyordu. Perşembe akşamını cumaya bağlayan gecede Abdullah b. Büdeyl'in öldürülmesinden sonra sağ cenahın komutasını Eşter ele almıştı. Sol cenaha da İbn Abbas komuta ediyordu. İnsanlar her tarafta çarpışıyorlardı. Siyer âlimlerimizin bir kaçının anlattıklarına göre önceleri mızraklarla çarpışmışlar, oklar da tükenince kılıçlarla çarpışmışlar, kılıçlar da kırılınca yumruk yumruğa birbirlerine girişmişler, birbirlerinin suratına taş ve toprak savurmuşlar, birbirlerini dişleriyle parçalamaya azmetmişlerdi. Öyle ki, karşıt taraftarlarda iki kişi birbirleriyle boğuşuyor, takattan düşüyorlar, sonra oturup dinleniyor-

lar. Her biri diğerine yaslanarak ancak ayağa kalkabiliyor ve tekrar vuruşmaya başlıyorlardı. İnnâ illah ve innâ ileyhi raciun. Bu halleri cuma sabahına kadar sürdü. Sabah namazını savaş esnasında işaretle kıldılar. Nihayet güneş doğup biraz yükseldi.

Zafer Iraklılara göründü. Şamlılara ise mağlubiyet göründü. Bunun sebebi de şuydu: Eşter en-Nehaî, Hz. Ali ordusunun sağ cenah komutasını ele geçirince beraberindeki askerlerle Şamlılara saldırdı. Hz. Ali de onu izledi. Böylece Şamlıların saflarının çoğu bozguna uğradı. Hemen hemen tam mağlubiyete maruz kalmışlardı. İşte tam o esnada Şamlılar, mızraklarının ucuna taktıkları Kur'ân sayfelerini yükseltip: «İşte bu sayfeler aramızda hakem olsun. İnsanlar ölüp tükendiler. Sınırları kim koruyacak? Müşrik ve kafirlere karşı kim cihad edecek?» dediler.

İbn Cerir ve diğer tarihçilerin anlattıklarına göre sayfeleri mızrakların ucuna takıp yükseltmeyi tavsiye eden Amr b. As olmuştur. Zira o, Sıffin'de Iraklıların galip olacaklarını görünce durumu gevşetmek ve işi ertelemek istedi. İki tarafın da sabırla birbirini bekleyeceğini düşündü. İnsanların yok olup tükeneceğini sezdi. Kalkıp Muaviye'ye şöyle dedi:

«Ben birşey yapmayı düşünüyorum. Eğer bunu yaparsak, şu anda bizler daha da derlenip toparlanırsınız. Ali ve taraftarları ise dağılırlar. Bence Kur'ân sayfelerini mızrakların ucuna takıp yükseltelim ve onların mushafın hükmüne davet edelim. Eğer bu davetimize icabet ederlerse savaş ateşi söner; eğer kendi aralarında anlaşmazlığa düşerlerse onlardan bazılarını karşılık veririz, bazılarını da karşılık vermeyiz. Böylece çözülürler ve güçleri kaybolur.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Habib b. Ebi Sabit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kabilesinin mescidinde bulunan Ebu Vail'e gittim. Hz. Ali'nin Nehrevan'da kendileriyle savaştığı adamları ona sormak istedim. Hangi hususlarda Ali'nin çağrısına icabet ettiklerini, hangi hususlarda ondan ayrı düşündüklerini, Hz. Ali'nin niçin onlarla savaşmayı helal saydığını öğrenmek istedim. Ebu Vail de bu sorularımı şöyle cevapladı: «Biz, Sıffin'de idik. Şamlılar, savaş ateşi altında kalınca tepeye sığındılar. Amr b. As da gidip Muaviye'ye şu teklifte bulundu: «Ali'ye bir mushaf gönder. Onu Allah'ın kitabındaki hükme davet et. O, senin bu davetine karşı direnemez.» Mushafı bir adamla Ali'ye gönderdiler. Adam, Ali'ye şöyle dedi: Bizimle sizin aramızda Allah'ın kitabı hakem olsun. «Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi? Onlar aralarında hüküm vermek için Allah'ın kitabına çağırılmışlar sonra onlardan bir takım dönmüşlerdir. Onlar temelli yüz çevirenlerdir.» (Âlî İmrân, 23.)

Hz. Ali de o adama şöyle cevap verdi:

«Evet, ben bunu haydi haydi kabul ederim. Aramızda Allah'ın kitabı hakem olsun.»

Hariciler, Hz. Ali'nin yanına geldiler. Biz de o gün onları davet ediyorduk. Kurralar da yanına geldiler. Omuzlarının üzerinde kılıçları vardı. Şöyle dediler: «Ey mü'minlerin emiri, müsaade et de kılıçlarımızla üzerlerine gidelim ki Allah bizimle onlar arasında hükmünü versin.»

Sehl b.Hanif, söze başlayıp şöyle dedi:

«Ey insanlar, kendinizi suçlayın. Zira Hudeybiye barışının yapıldığı günde Rasûlullah (s.a.v.)'la müşrikler arasında barış antlaşması yapıldı. Eğer biz savaşı uygun görseydik savaşırđık. Hatta Ömer, Rasûlullah (s.a.v.)'a gelip şöyle demişti: «Ya Rasûlallah! biz hak yolda, müşrikler ise batıl yolda değil midirler?»

ŞAMLILARIN KUR'ÂN SAHİFELERİNİ MIZRAKLARININ UCUNA TAKARAK YÜKSELTMELERİ

Kur'ân sahifeleri mızrakların ucuna takılınca Iraklılar şöyle dediler: «Biz, Allah'ın kitabına icabet eder ve ona yöneliriz.»

Ebu Mihnef, Hz. Ali'nin o esnada kendi taraftarlarına şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ey Allah'ın kulları! Hakkınızı aramaya devam ediniz. Samimiyet ve bağlılığınızı sürdürürüz.Düşmanınıza karşı savaşmaya devam ediniz. Ben, onları sizden daha iyi bilirim. Çünkü çocukken beraber olduk. Büyüdükten sonra da beraberce vakit geçirdik. Onlar, çocukken de son derece kötü ve şerli idiler. Büyüyünce de kötülük ve şerliliklerini sürdürdüler. Size yazıklar olsun. Aldanmayasınız. Vallahi bu Kur'ân sahifelerini sırf sizi aldatmak ve size tuzak kurmak için havaya kaldırmışlardır.»

Hz. Ali'nin bu sözleri üzerine adamları ona şöyle demişlerdi:

«Allah'ın kitabına davet edilip de ona icabet etmemek bize yakışmaz. Biz böyle bir davranışı kabullenmeyiz.»

Hz. Ali de onlara şöyle cevap vermişti: «Ben, Allah'ın dinine, Allah'ın kitabına dönünceye kadar onlarla savaşacağım.Çünkü onlar, Allah'a karşı gelmiş, onun emirlerine baş kaldırmış, ahdini ve emrini unutup kitabına muhalefet etmişlerdir.»

Hz. Ali'nin bu sözlerine karşı çıkıp sonradan Hariciler grubunu teşkil eden Mis'ar b. Fedeki et-Temimî ve Zeyd b. Husayn et-Taî ve onlara tabi olan bazı Kur'ân hafızları şöyle demişlerdi: «Ey Ali! Allah'ın kitabına icabet et.Sen buna davet edildiğin halde icabet etmezsen, biz seni şu karşımızdaki kavmin arasına katıncaya kadar oraya sürükler ve Affan oğlu Osman'a yaptığımızın aynısını sana da yaparız. Çünkü o, Allah'ın kitabıyla amel etmeyip başımızda diktatörlük yaptı.Biz de onu öldürdük.Vallahi ya sen bu çağrıya icabet edersin,ya da biz seni buna zorla icabet ettiririz.»

Hız. Ali ise şöyle demişti: «Sizi men ettiğim şeyden uzak durun. Söylediklerime de uyun. Eğer bana itaat ederseniz bu adamlara karşı savaşıma devam edin. Eğer bana karşı gelip isyan edecek olursanız elinizden geleni ardınıza koymayın.»

Bunun üzerine onlar da şöyle demişlerdi: « O halde Eşter'e haber gönder de buraya gelsin.» Hız. Ali de savaşı son vermesi için Eşter'e haber gönderdi ki yanına gelsin.

Hariciler hakkında yazdığı kitabında Heysem b. Adiy, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmişti:

«Muhammed b. Münteşir, Sıffin savaşına katılan bir adamdan ve yalan söylemekle itham edilmemiş olan bazı Harici liderlerinden naklen bana dedi ki: Ammar b. Yasir, Hız. Ali'nin bu tutumundan hoşlanmadı. Çağrısına icabet etmeyip onun hakkında nahoş sözler söyledi. Sonra da şöyle dedi: "Allah'tan başkasını hakem olarak istemeden önce kim Allah'ın huzuruna varmak ister?"

Böyle dedikten sonra saldırıya geçti. Savaştı, nihayet öldürüldü. Allah ona rahmet etsin.»

Şamlıların önde gelen şahsiyetlerini Allah'ın kitabının hakemliğine davet edenlerden Abdullah b. Amr b. As da Iraklılara yönelip ateşkeşe davet etti. Savaşı bırakmalarını, Kur'an'ın emrine uymalarını istedi. Muaviye, ona böyle yapmasını emretmişti. Hız. Ali'nin, Kur'an'ın hakemliğine uymasını tavsiye edenlerden biri de Eş'as b. Kays el-Kindî idi. Allah, ondan razı olsun.

Ebu Mihneft'ın gelen başka bir rivayette anlatıldığına göre Hız. Ali, savaşı durdurması için Eşter'e haber gönderdiği zaman o, haberciye şu cevabı vermişti:

«Şu an, beni geri çağırarak bir saat ve an değildir. Ben öyle bir noktadayım ki, Allah'ın bana zafer vereceğine ümidim vardır. Beni bulduğum şu noktadan alıp götürmeniz asla doğru değildir.»

Eşter'in böyle demesi üzerine haberci olan Yezid b. Hani, Hız. Ali'nin yanına döndü. Eşter'in söylediklerini ona nakletti. Eşter de fırsatı değerlendirmek için savaşı şiddetlendirdi. Gürültü ve bağırtilar yükseldi, sesler ayyuka çıktı. Etrafindakiler Hız. Ali'ye şöyle dediler: «Galiba sen, Eşter'e savaşı devam etmesi için emir verdin.» Hız. Ali de onlara: «Benim Eşter'e gizlice birşey fısıldadığımı gördünüz mü? Savaşı durdurması için emrimi ona açıkca sizin gözleriniz önünde göndermedim mi?» deyince yanında bulunan adamlar: «Eşter'e haber gönder, buraya gelsin. Eğer gelmeyecek olursa vallahi biz senden ayrılıp gideriz.» diye karşılık vermişlerdi. Bunun üzerine Hız. Ali, haberci Yezid b. Hani'ye şöyle dedi: «Git, Eşter'e buraya gelmesini söyle. Fitne koptu.»

Yezid b. Hani, Eşter'in yanına gidip emirü'l-mü'mininin emrini ona tebliğ etti. Savaşı ara verip Hız. Ali'nin yanına gitmesini söyledi. Bunun

üzerine Eşter, işi hızlandırıp şöyle dedi:

— Yazıklar olsun sana. İçinde bulunduğumuz zafer durumunu görmüyor musun? Zaferi sonra tamamen ele geçireceğiz.

—Bu ikisinden hangisi çok hoşuna gider? Geri dönmeyi mi daha çok istersin, yoksa mü'minlerin emiri Ali'nin de Osman gibi öldürülmesini mi istersin? O öldürüldükten sonra buradaki zaferin sana ne fayda verir?

Bunun üzerine Eşter, savaşı bırakıp Hz. Ali'nin yanına döndü ve şöyle dedi:

— Ey Irak ehli! Ey alçaklık ve korkaklığın timsalleri! Şu anda bu adamlara üstün gelmiş durumdayken, sizin onları yenmek üzere olduklarınızı gördükleri sırada mushafın sahifelerini elleriyle yükseğe kaldırarak sizi Allah'ın kitabına davet ediyorlar. Halbuki onlar, çoktan Allah'ın emirlerine sırt çevirmişler ve kendisine bu Kur'an'ın indirildiği insanın sünnetinden sapmışlardır. Onların bu çağrısına icabet etmeyin. Bana süre tanıyın. Zaferi elde edeceğimi hissetmekteyim.

— Hayır.

— Ey Farşlıların düşmanları! Bana biraz daha mühlet tanıyın. Zafer kazanacağımı ümid ediyorum.

— Hayır, asla müsaade etmeyiz! Girdiğin günaha biz de seninle birlikte girmek istemeyiz.

Eşter, bundan sonra Şamlıların çağrısına icabet etme hususunda kurrularla tartışmaya başladı. Aralarında geçen konuşmalar özetle şöyleydi:

— Söyleyin bakalım. Eğer sizin bu ilk savaşınız hak yolda yapılan bir savaşa devam ettirin. Eğer batıl yolda yapılan bir savaşa biliniz ki, ölüleriniz Cehennem'dedir.

— Bize bu lafları söylemeye son ver. Artık ne sana ne de adamına (Hz. Ali'ye) asla itaat etmeyeceğiz. Biz, Allah rızası için bunlarla savaştık. Şimdi de Allah rızası için savaşa son veriyoruz.

—Hile yaptınız, vallahi aldatıldınız. Savaşa son vermeye çağrıldınız. Siz de bu çağrıya icabet ettiniz. Ey kötü adamlar! Sırf dünyada zahidane bir hayat yaşayıp Allah'a kavuşma şevkini duyarak namaz kıldığınızı zannediyorduk. Fakat şu anda sizin dünyadan başka bir isteğinizin olmadığını gördüm. Yazıklar olsun. Ölümünden kaçıp dünyada kalmak için savaştan firar ettiğinizi gördüm. Ey pisliklerle geçinen dişi deveyi andıran kimseler, siz artık temiz ve dindar kimseler değilsiniz. Şu zalim kavim bizden nasıl uzaklaştıysa siz de uzaklaşıp defolun.»

Bu konuşmadan sonra Hariciler, Eşter'e sövdüler. O da onlara sövünce, onlar onun bineğinin suratına kırbaçlarıyla vurmaya başladılar. Aralarında uzun hadiseler cereyan etti. Iraklıların bir çoğuyla Şamlıların tamamı, Müslümanların kanlarının akıtılmaması için bir süre ateş-

kes halinde kalmak arzusunu gösterdiler. Çünkü savaş esnasında özellikle son üç günlük çarpışmalar esnasında ve daha önemlisi cuma gecesinde (ki o geceye köpek hırlaması gecesi adı verilmişti) iki taraftan da gayet derecede sabırlı ve bahadır askerler şehid olmuşlardı ki, bunların dünyada emsalleri görülmemiştir. Bu bahadırlar çarpışırken birbirlerinin önünden kaçmamışlar, sabredip dayanmışlar ve nihayet iki taraftan biri diğerini öldürmüştü. Birçoklarının anlattığına göre o son günlerde 70.000 kişi öldürülmüştü. Şamlılardan 45.000 Iraklılardan 25.000 kişi öldürülmüştü. Ebu'l-Hasan b. Bera'nın ifaresine göre Iraklılar arasında öldürülenlerin yirmibeşi Bedir savaşına katılan sahabelerdendi. Sıffin da çarpıştıkları süre zarfında doksan defa dalış yapmışlardı.

Seyf b. Ömer et-Temimî'nin ifadesine göre Sıffin savaşı, yedi ya da dokuz ay süreyle devam etmiştir. Ebu'l-Hasan b. Bera'nın ifadesine göre ise bu savaş, 110 gün süreyle devam etmiştir. Ebu Mihnefin ifadelelerinden anlaşıldığına göre bu savaş, zilhicce ayının birinci günü olan cuma gününde başlamış olup safer ayının onüçüncü gününde sona ermiştir. Böyle olunca bu savaş, yetmişyedi gün süreyle devam etmiş olmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.

Zühri dedi ki: Bana ulaşan bir rivayete göre bu savaşta öldürülenlerden elli küsur adam, aynı mezara defnedilirmiş.

Beyhakî, Savfan b. Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Sıffin savaşına katılan Şamlıların sayısı 60.000 kişi olup bunlardan 20.000 kişi öldürülmüştür. Bu savaşa katılan Iraklıların sayısı ise 120.000 kişi olup bunlardan da 40.000 kişi öldürülmüştür.»

Beyhakî, Sıffin savaşını Ebu Hüreyre'den rivayet edilen şu hadisin tahakkuku olarak yorumlamıştır. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

«İki büyük topluluk savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Bu iki topluluk arasında büyük bir savaş cereyan edecektir. Ve ikisinin davası da aynıdır.»

Ebu Said el-Hudrî'den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki:

«Davaları aynı olan iki büyük topluluk savaşmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Onlar bu halde (savaşır) iken araladından bir grup dinden çıkacaktır. Ve dinden çıkan grubu ise, o iki gruptan hakka daha yakın olan öldürecekler.»

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Mesud'dan rivayet etti ki, Rasûlullah(s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«İslâm değirmeni (hicretin otuzbeşinci veya otuz altıncı) senesine kadar dönmeye devam edecektir. Eğer helak olurlarsa, bu helak olanın gideceği bir yoldur. Eğer dinleri kendileri için ayakta durursa yetmiş sene daha durur.» Hz. Ömer dedi ki:

—Ya Rasûlallah, bu yetmiş senelik süreye önce söylemiş olduğun süre dahil midir yoksa değil midir?

— Hayır değildir.»

Mesruk, Abdullah'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Kuşkusuz İslâm değirmeni otuzbeş seneden sonra yok olacaktır. Eğer (Müslümanlar) kendi aralarında barışılırsa dünyayı yetmiş sene süreyle bolca yerler (refah içinde yüzerler). Eğer savaşırlarsa kendilerinden öncekilerin yoluna koyulmuş olurlar.»

İbn Dizil, İbrahim et-Temimî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Ümeyye oğullarından bir adam (yani Hz. Osman) öldürüldüğü zaman İslâm değirmeni tersine dönecektir.»

Rasûlullah (s.a.v.), ölen bir Ensârî'nin cenazesine çağrıldığında gidip cenazenin defnini beklerken oturmuştu. Oturur vaziyette iken şöyle buyurmuştu:

— İslâmiyet döneminde (birbirleriyle çekişen) iki ayrı kuşağa yöneticilik yaptığınız zaman haliniz nice olacaktır?

Ebu Bekir sordu:

—İlahı bir, peygamberi bir olan bir ümmette böyle bir durum meydana gelir mi?

— Evet.

—Ben böyle (talihsiz) bir zamana ulaşacak mıyım ya Rasûlallah?

—Hayır.

Hz. Ömer sordu:

—Ya ben böyle bir zamana ulaşacak mıyım ya Rasûlallah?

— Hayır .

Hz. Osman sordu:

— Ya ben böyle bir zamana ulaşacak mıyım ya Rasûlallah?

— Evet. Senin sebebinle fitneye düşeceklerdir.»

Hz. Ömer de bu hususu İbn Abbas'a sorarak şöyle demişti:

—İlahları bir, kitapları bir, dinleri bir olduğu halde bu ümmet nasıl anlazmazlığa düşer?

— Bir kavim gelecek ve bizim anladığımız gibi Kur'ân'ı anlamayacaktır. Bu yüzden aralarında anlaşmazlığa düşeceklerdir. Anlaşmazlığa düşünce de savaşırlardır.

Hz. Ömer, İbn Abbas'ın bu cevabını makul bulmuştu.»

Muhammed b. Sirin'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: «Hz. Osman öldürüldüğü zaman Adiy b. Hatim, onun hakkında şöyle dedi:«Osman'ın öldürülmesi hususunda iki keçi dahi boynuzlaşmadı. Sıffin savaşı yapıldığı zaman Adiy'in bir gözü çıktı. Bunun üzerine başkaları dediler ki: «Adiy'in öldürülmesi hususunda iki keçi dahi boynuzlaşmadı.» Evet öyle ama bir çoklarının gözü çıktı.»

Rivayet olunduğuna göre Ka'bu'l-Ahbar, Sıffin'a gitmiş, oradaki taşları görünce şöyle demiştir: "Bu yerde İsrail oğulları dokuz kez savaştılar. Araplar da burada onuncu kez savaşacaklar. Öyle ki, İsrail oğullarının birbirine attıkları taşları atacaklar ve İsrail oğulları yok olduğu gibi kendileri de yok olacaklardır.»

Rivayet olunduğuna göre Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Kıtlık senesiyle ümmetimin helak edilmemesini Rabbimden diledim. Rabbim bu dileğimi kabul buyurdu. İrzlerini mubah sayan yabancıları ümmetime musallat kılmasını Rabbimden diledim. Rabbim bu dileğimi de kabul buyurdu. Ümmetimi birbirine musallat kılmasını Rabbimden diledim ancak bu dileğimi yerine getirmedi.» Biz bu hadisi, şu ayet-i kerimeyi tefsir ederken nakletmiştik:

«Sizi fırka fırka yapıp kiminize kiminizin hıncını tattırmağa kadir olan O'dur.» (el-En'am, 65.)

Rasûlullah (s.a.v), buyurdu ki: Bu, en kolay olanıdır.»

HAKEM OLAYI

Burada anlatılması uzun sürecek karşılıklı mektuplaşmalardan ve müracaatlardan sonra iki taraf hakem tayin etme hususun da pazarlığa başladılar. Buna göre Muaviye ile Ali'den her biri, kendi taraflarından birini hakem olarak tayin edecek ve sonra bu iki hakem, Müslümanların yararına olan bir kararda birleşeceklerdi. Muaviye, Amr b.As'ı vekil tayin etti. Ali de Abdullah b. Abbas'ı vekil tayin etmek istedi, keşke tayin etseydi- Ama kurrallar, Abdullah b. Abbas'ı vekil tayin etmesine engel olup şöyle dediler: Biz, Ebu Musa el-Eş'arî'den başkasının vekil tayin edilmesine razı olmayız.

Heysem b. Adiy'nin, Haricilerle ilgili kitabında anlatıldığına göre hakem olarak Ebu Musa el-Eş'arî'yi teklif eden ilk kişi, Eş'as b. Kays olmuş, sonra Yemenliler de ona uyarak Ebu Musa'nın insanları fitneden ve savaştan men eden bir kişi olduğunu söylemişlerdi. Ebu Musa ise, Hicaz diyarında uzlete çekilmişti. Hz. Ali: «Ben Eşter'i hakem yapacağım.» deyince asiler: «Savaşı kızıştıran ve memleketi askersiz bırakan Eşter'den başkası mıdır?» diye diretiler. Bunun üzerine Hz. Ali: «O halde dilediğinizi yapın.» dedi. Ahnef de Hz. Ali'ye şöyle dedi:

«Vallahi sen bir taş atın. Bu kavim ancak kendilerinden biri olan bir adam barıştırır, onlara yaklaşıp, öyle ki avuçlarına girer, sonra onlardan uzaklaşıp, öyle ki yıldızlar kadar yükselir. Eğer beni hakem tayin etmek istemiyorsan, bari beni ikinci ya da üçüncü hakem yap. Çünkü bu anlaşmada herhangi bir düğüm atılırsa, ben o düğümü mutlaka çözerim. Benim attığım düğüm çözülecek olursa önceki gibi, senin lehinde veya daha sağlam başka bir düğüm atarım.»

Asiler, Ebu Musa el-Eş'ârî'den başkasının hakem tayin edilmesini kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Ali'nin elçileri uzlete çekilmiş olan Ebu Musa el-Eş'ârî'ye gittiler. Kendisine tarafların barıştıkları söylenince: «Allah'a hamd olsun» dedi. Kendisinin hakem tayin edildiği söylenince de: «İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raciun» dedi. Sonra onu alıp Hz. Ali'nin huzuruna getirdiler. Sonra taraftar arasında şöyle bir metin hazırlanıp yazıldı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, mü'minlerin emirinin olduğu bir karardır.» Ancak bu arada Amr b. As itiraz ederek: «Onun adını ve babasının adını yazınız. O sizin emiriniz olabilir, ama bizim emirimiz değildir.» dedi. Hz. Ali de şöyle dedi: «Mü'minlerin emiri ünvanını silin. Ve: «Bu, Ebu Talib oğlu Ali'nin olduğu bir karardır.» diye yazın.»

Böyle dedikten sonra Hz. Ali, Hudeybiye kıssasını örnek verdi. O zaman Mekkeliler, Peygamber Efendimiz'in: «Bu, Allah Rasûlü Muhammed'in olduğu bir karardır.» diye yazdırılmasına itiraz etmişler ve onun Allah Rasûlü olduğunu kabul etmeyip şöyle demişlerdi: «Bu, Abdullah oğlu Muhammed'in olduğu bir karardır, diye yaz.» Bunun üzerine katip de: «Bu, Ebu Talib oğlu Ali ile Ebu Süfyan oğlu Muaviye'nin ortaklaşa verdikleri bir karardır.» diye yazdı. Hz. Ali, Iraklılar ve beraberindeki taraftarı olan Müslümanlar adına hüküm verdi. Muaviye de Şamlılar ve taraftarları olan Müslümanlar adına hüküm verdi. İkisi de Allah'ın hükmüne ve kitabına göre hareket edeceklerini, Allah'ın dirilttiği şeyi dirilteceklerini, onun öldürdüğü şeyi öldüreceklerini taahhüd ettiler. Ebu Musa el-Eş'ârî ile Amr b. As da Allah'ın kitabında buldukları hükme uyacaklarını, onun kitabında bulamadıkları hükümlere gelince bu hususta bölücü olmayan toparlayıcı ve adil sünnete uyacaklarını taahhüd ettiler.

Bu iki hakem, Hz. Ali ile Muaviye'den ve onların askerlerinden söz ve teminat alarak aile fertlerinin emanda olduklarına ve verecekleri hükme itiraz edecek kimseye karşı bütün ümmetin kendilerine yardımcı olacaklarına dair söz aldılar. Kararlarını ramazan ayında vereceklerini beyan ettiler. Eğer isterlerse iki tarafın rızasıyla daha da erteleyebileceklerini söylediler. İki taraf arasında yazılan bu abitname, hicri otuzyedinci senenin safer ayının onüçüncü çarşamba günü yazılmış ve bu metinde Hz. Ali ile Muaviye'nin, ramazan ayında bu iki hakemin Dumetü'l-Cendel ya da Ezruh'ta verecekleri hükme uyacakları konusunda karar verilmişti. Kararın tebliği esnasında taraflar, kendi adamlarından 400'er kişiyle birlikte hakemlerin yanına gideceklerdi. Eğer belirtilen tarihte toplanmazlarsa, ertesi sene Ezruh'ta bir araya geleceklerine karar verildi.

Heysem'in, Haricilerle ilgili kitabında anlatıldığına göre Eş'aş

b.Kays, bu antlaşma metnini Muaviye'ye götürdüğünde o, metni alıp bakmış, metinde şunların yazılı olduğunu görmüştü. "Bu, Allah'ın kulu ve mü'minlerin emiri Ali ile Ebu Süfyan oğlu Muaviye'nin üzerinde antlaştıkları bir metindir." Bu yazıyı görünce Muaviye, şöyle dedi: «Eğer Ali, mü'minlerin emiri olsaydı kendisiyle savaşmazdım. Ama o sadece adını yazsın ve adını da benim adımdan önce yazsın. Çünkü o, daha faziletlidir. Ve benden önce İslâm'a girmiştir.» Eş'as dönüp Hz. Ali'nin yanına gitmiş ve Muaviye'nin dediği şekilde yazmıştı. Şamlılar, Hz. Ali'nin adının Muaviye'nin adından önce yazılmasını ve Iraklıların kendilerinden önce zikredilmesini kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine antlaşma metni iki şekilde yazılmış. Bunlardan biri, Şamlılara mahsustu ki, bu metinde Muaviye'nin adı, Hz. Ali'nin adından önce yazılmıştı. Iraklılara mahsus yazılan metinde ise Hz. Ali'nin adı, Muaviye'nin adından önce yazılmış. Iraklılarda Şamlılardan önce zikredilmişlerdi. Hakemlerin verdiği kararın yazılışında Hz. Ali tarafından şu zatlar şahit olarak hazır bulunmuşlardı. Abdullah b. Abbas, Eş'as b. Kays el-Kindî, Said Kays el-Hemedanî, Abdullah b. Tufeyl el-Meafirî, Hicr b. Yezid el-Kindî, Verka b.Semi el-İclî, Abdullah b. Bilal el-İclî, Ukbe b. Ziyad el-Ensârî, Yezid b. Cuhfe et-Temimî ve Malik b. Ka'b el-Hemedanî. Bu şahitler on kişidiler.

Şamlılardan da şahid olarak şu on kişi hazır bulunmuştu: Ebu Avers-Sülemî, Habib b. Mesleme, Abdurrahman b. Halid b. Velid, Muharik b. Haris ez-Zebidî, Vail b. Alkame el-Adevî, Alkame b.Yezid el-Hadremî, Hamza b. Malik el-Hemedanî, Sübey b. Yezid el-Hadremî, Utbe b. Ebi Süfyan (bu zat, Muaviye'nin kadeşidir) ve Yezid b. Hürri el-Abst.

Eş'as b. Kays, bu antlaşma metnini iki taraf arasında dolaştırıp okudu. Sonra insanlar, ölümlerini defnetmeye başladılar.

Zührî dedi ki: Duyduğuma göre bir mezara elli kişi defnediliyor-muş,.

Hz. Ali, Şamlılardan bir grubu esir almıştı. Suffin'den ayrılacağı zaman bu esirleri serbest bırakmıştı. Muaviye'nin elinde de Hz. Ali taraftarlarından bir o kadar veya o kadara yakın esir vardı. Muaviye, kendi esirlerinin öldürüldüğünü zannederek elindeki esirleri öldürmeye karar verdi. Ancak kendi taraftarlarının serbest bırakıldığını duyunca kendi elindeki esirleri serbest bıraktı. Anlatıldığına göre Ezd kabilesinden Amra b. Evs adındaki bir esir, öldüreceği esnada Muaviye'ye şöyle demişti:

— Bana lütfet. Çünkü sen benim dayımsın.

— Haydi be! Nereden dayın oluyor muşum?

— Rasûlullah (s.a.v.)'ın zevcesi Ümmü Habibe, bütün mü'minlerin annesidir. Böyle olunca demek ki, ben onun oğluyum.Sen de Ümmü Habibe'nin kardeşi olduğuna göre dayım oluyorsun.

Muaviye, onun bu cevabını beğenmiş ve serbest bırakmıştı.

Abdurrahman b. Ziyad b. En'um, Sıffinlilerinden bahsederken şöyle demiştir: «Bu savaşa katılanlar Araptılar. Cahiliye döneminde birbirlerini tanırlandı. İslâmiyet döneminde de İslâm'ın sünneti ve hakimiyeti üzere birbirleriyle karşılaştılar; savaştılar, birbirlerine dayandılar. Cepheden kaçmaktan utandılar. Savaşmaya ara verdiklerinde iki taraf da birbirlerinin garnizonuna girip çıkıyorlardı. Ölülerini alıp defnediyorlardı.»

Şa'bî dedi ki: «Bunlar Cennetliklerdir. Birbirleriyle savaştıkları halde birbirlerinden kaçıp firar etmediler.»

HARİCİLERİN BAŞ KALDIRILMASI

Eş'as b. Kays, Temim oğullarının topluluğuna uğramış, onlara hakemlerin kararını içeren yazıyı okumuş, orada bulunan Urve b. Ezine (Ezine, Urve'nin anasının adıdır. Babası ise, Rebia b. Hanzale oğullarından Cerir'dir ki, o da Ebu Bilal b. Mirdas b. Cerir'in kardeşidir.) kalıp şöyle dedi: «Allah'ın dini hususunda adamları Hakem mi tayin ediyorsunuz?» Böyle dedikten sonra Eş'as b. Kays'ın bineğinin arkasına kılıcıyla vurmuş, Eş'as ile adamları da bu olaydan dolayı Urve'ye öfkelenmişlerdi. Bunun üzerine Ahnef b. Kays ile kabilelerinin reislerinden oluşan bir grup gelip bu olaydan ötürü Eş'as b. Kays'tan özür dilemişlerdi.

Heysem b. Adiy dedi ki: Hariciler, ilk hakem tayin edilen kişinin Abdullah b. Vehb er-Rasibî olduğunu iddia etmişlerdir. Bence sahih olan, ilk kavildir. Hz. Ali'nin taraftarları olan kurralardan bir grup, hakem kelimesini Abdullah b. Vehb er-Rasibî'den alarak: «Hüküm, ancak Allah'ındır» dediler. Bu nedenle de Muhakkime fırkası adını aldılar.

Sıffin'de savaşan insanlar, şehirlerine döndüler. Muaviye, kendi adamlarıyla birlikte Şam'a, Hz. Ali de Heyt yolu üzerinden Kûfe'ye döndü. Kûfe'ye girerken bir adamın: «Ali gitti, ama eli boş olarak geri döndü.» dediğini işince şöyle dedi: «Yanlarından ayrılp geldiğimiz adamlar, bunlardan daha hayırlıdır.» Böyle dedikten sonra şu şiiri okudu:

«Asıl kardeşin o kimsedir ki, zamanın musibetleri seni sıkıntıya düşürdüğü zaman hemen sana olanca şefkat ve merhametini saçar.

Başına çeşitli gaileler geldiği zaman seni kınayıp duran kimse, kardeşin değildir.»

Hz. Ali, daha sonra yoluna devam etti. Allah'ı anmaya başladı. Nihayet Kûfe'deki emirlik köşküne girdi. Kûfe'ye girmek üzereyken askerlerinden 12.000'e yakın kişi ayrıldılar ki, bunlar Haricilerdi. Hariciler,

Hız. Ali ile aynı şehirde ikamet etmek istemediler. Oradan ayrıılıp gittiler. Harura denen yere yerleştiler. Hız. Ali'nin yaptığı bazı işleri protesto ettiler. Hız. Ali, onlara Abdullah, b. Abbas'ı gönderdi. Abdullah onlarla tartıştı. Neticede çokları geri döndü. Geridekiler, Harura'da ikamete devam ettiler. Hız. Ali ile taraftarları inşaallah ileride anlatılacağı gibi gidip onlarla savaştılar. Kısaca demek istediğimiz şudur ki, řu Hariciler, sahihliğinde ittifak edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendilerine işaret ettiği kimselerdir: «İnsanların bölündükleri bir zamanda bir grup dinden çıkacaktır.» Başka bir rivayette ise söyle denilmektedir: «Şu dinden çıkanları iki taraftan en hayırlısı öldürecektir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Müslümanların bölündükleri zamanda bir grup insan dinden çıkacaktır ki, iki taraftan hakka en yakın olanlar, onları öldüreceklerdir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ümmetim iki fıkeya ayrılacaktır. Bunların arasında bir kısım insan dinden çıkacaktır. Bu dinden çıkanları, o iki fırkanın en hayırlısı öldürecektir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), ümmetinden bir kavmin ortaya çıkacağını, insanlar bölünürken bunların zuhur edeceğini, simalarının traşlı olacağını, bunların yaratıklar arasında en şerli kimseler olduklarını, bölünen iki gruptan hakka en yakın olanın bunları öldüreceklerini beyan etti.» Ebu Said dedi ki: «Ey Irak halkı, işte bunları siz öldürdünüz.» İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ümmetim iki fırkeya bölünecektir. Bu iki fırka arasından bir grup dinden çıkacaktır. Dinden çıkan bu grubu, o iki fırkadan hakka en yakın olanı öldürecektir.»

Bu hadis, peygamberlik delilerindendir. Zira durum, tıpkı Peygamber (s.a.v.)'in haber verdiği şekilde ortaya çıkmıştır. Yine bu hadiste Sıffın savaşında çarpışan Şamlılarla Iraklıların Müslüman olduklarına hükmedilmiştir. Rafiziler fırkası ile bayağı, cahil ve alçak tabakanın iddia ettikleri gibi Şamlıların kafir olduklarına dair bu hadiste herhangi bir delil yoktur. Yine bundan anlaşıldığına göre Sıffın savaşında çarpışanlar, Muaviye ile Ali taraftarlarıdır. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebi de bu görüştedir. Hız. Ali, ictihadında isabet etmiştir. Muaviye de müctehiddir, fakat o, ictihadında hata yapmıştır. İnşaallah sevapda kazanacaktır. Ama halife olan Hız. Ali'dir ve o iki sevap kazanmıştır. Nitekim sahih-i Buharî'de Amr b. As'dan rivayet olunduğuna göre

Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Hakim, ictihad yapar da ictihadında isabet ederse iki sevap kazanır. İctihad yapar da ictihadında yanılırsa bir sevap kazanır.»

İleriki sayfalarda Hz. Ali'nin Haricilerle yapmış olduğu savaşın keyfiyetine ve Peygamber (s.a.v.)'in önceden haber vermiş olduğu Mahdic'in evsafına dair açıklamalar verilecektir. Nitekim Hz. Ali de Peygamber Efendimiz'in önceden haber verdiği şeylerin tahakkuk ettiğini görmüş ve bu sebeple sevinip şükür secdesi yapmıştır. Allah, ondan razı olsun.

FASIL

Önceki sayfalarda da anlatıldığı gibi Hz. Ali, Sıffin vak'asından sonra Şam dönüşünde Kûfe'ye gitti. Kûfe'ye girerken askerlerinden bir grup ondan ayrıldı. Bu gruptaki askerlerin sayısının 12.000 veya 16.000 olduğu söylenir. Sayılarının daha az olduğu şeklinde rivayetler de vardır. Bu grub, ona muhalefet edip baş kaldırdı. Yaptığı bazı işleri protesto etti. Hz. Ali de onlara Abdullah b. Abbas'ı gönderdi. Abdullah, onlarla tartıştı. Evhamlarının asılsız olduğunu söyleyerek itirazlarını reddetti. Şüphelerini gidermeye çalıştı. İddia ettikleri şeyin vehimden ibaret olup gerçeğe ilgisi olmadığını ifade etti. Bunun üzerine bazıları isyanlarından vazgeçtiler. Bazıları ise sapıklıklarını sürdürdüler. İleriki sayfalarda da anlatacağımız gibi bazı uygunsuz hareketlerde bulundular.

Anlatıldığına göre Hz. Ali, bizzat kendisi Haricilere gidip kendisine karşı yaptıkları isyana sebep olan hususlarda tartışmış ve sergiledikleri yanlış tavırlardan vazgeçmelerini sağlamıştı. Bunun üzerine onlar da kendisiyle birlikte Kûfe'ye girmişlerdi. Fakat onlar söz vermişler, ama sözlerini bozmuşlardı. Kendi aralarında iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevini yapma hususunda anlaşmışlar, sonra Nehrevan'a çekilmişlerdi. Hz. Ali, ileriki sayfalarda da anlatılacağı gibi gidip Nehrevan'da kendileriyle savaşmıştı.

İmam Ahmed b.Hanbel, Abdullah b. İyaz b.Amr el-Karî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Abdullah b. Şeddad gelip Hz. Aişe'nin yanına oturdu. Biz de onun, Hz. Ali'den önce Irak'tan dönüşünün birkaç gece sonrasına yanında oturmaktaydık. Abdullah gelip oturduğunda Hz. Aişe, ona şöyle dedi:

—Ey Abdullah b. Şeddad, sana soracağım sorulara doğru cevap verecek misin? Ali'nin kendileriyle savaştığı şu kavim hakkında bana haber ver.

—Sana niçin doğru cevap vermiyecek mişim?

—Onların hikayelerini bana anlat.

—Ali, Muaviye ile yazışıp sulh antlaşmasını yazdırduğunda, hakemler de kararlarını verdiklerinde, insanların kurrallarından 8.000 kişi Ali'ye karşı baş kaldırdılar. Kûfe yakınında bulunan Harura'ya gidip konakladılar. Ali'yi kınayarak şöyle dediler: «Allah'ın sana giydirdiği bir gömleği üzerinden çıkardın. Allah'ın sana verdiği bir ismi üzerinden çıkarıp attın. Sonra gidip Allah'ın dininde hakemlik yapıp hüküm verdin. Oysa hüküm vermek, sadece Allah'a mahsustur.»

Ali, onların bu kınamalarından ve kendisinden ayrılışlarından haberdar olunca emir verdi. Bir ilancı şöyle duyuruda bulundu: «Mü'minlerin emirinin yanına ancak Kur'ân hafızı kimseler girebilir.» Bu duyurunun yappılmasından sonra Ali'nin evi Kur'ân hafızlarıyla doldu. Evi hafızlarla dolunca büyük mushafın getirilmesini emretti. Getirilen mushafı önüne koyup eliyle vurarak şöyle diyordu: «Ey mushaf, insanlara anlat.» Orada bulunanlar, kendisine yüksek sesle şöyle dediler:

—Ey mü'minlerin emiri, sen şu mushafa ne soruyorsun? Bu aslında kağıt üzerine yazılan bir mürekkebtir. Biz bu mushafta rivayet edilen şeyleri sana anlatıyoruz. Sen ne yapmak istiyorsun?

—Bana karşı başkaldıran ve benim yanımdan ayrılan arkadaşlarınız var ya, işte benimle onların arasında Allah'ın kitabı vardır. Bu kitab, hakemlik yapsın. Zira yüce Allah, kutsal kitabında bir erkekle bir kadın hakkında şöyle buyurmuştur:

«Karı kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin; bunlar düzeltmek isterlerse Allah onların aralarını buldurur.» (en-Nisâ, 35.) Muhammed (s.a.v.)'ın ümmeti ise bir kadın ve bir erkeğe nisbetle can ve saygınlık bakımından elbette ki daha büyüktür.»

Haricilerin önde gelen şahsiyetleri, Hz. Ali'yi Muaviye'yle aralarında yapılan antlaşma metninde: «Bu, Muaviye ile Ebu Talib oğlu Ali'nin üzerinde antlaştıkları bir namedir.» diye yazdırmasından ötürü kınadılar. Hz. Ali de buna karşı kendini şöyle savundu:

—Hudeybiye'de kavmi olan Kureyşlilerle barış yaparken biz de Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında bulunuyorduk. O, barış antlaşması metnini şöyle yazdırdı: «Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.» Kureyşlilerin temsilcisi olan Süheyl: «Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla yazmam» diye itiraz edince Rasûlullah (s.a.v.): «Ya nasıl yazarsın?» diye sordu. Süheyl de: «Allah'ım, senin adınla,» diye yazarım.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Öyle yaz bakalım.» dedi. Süheyl de: «Allah'ım senin adınla,» diye yazmaya başladı. Sonra Rasûlullah (s.a.v.): «Bu, Allah Rasûlü Muhammed'in, üzerinde antlaşmaya vardığı bir karardır.» diye yaz, dedi. Süheyl ise, şu karşılığı verdi: «Eğer senin Allah, Rasûlü olduğunu bilseydim sana muhalefet etmezdim.» Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Bu, Abdullah oğlu Mu-

hammed'in Kureyşlilerle antlaşmaya vardığı bir namedir.» diye yazdırdı. Zira yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

«Ey inananlar! And olsun ki, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlullah en güzel örnektir.» (el-Ahzâb, 21.)

Abdullah b. Şeddad, sözüne şöyle devam ediyor: «Hz. Ali, Haricilere Abdullah b. Abbas'ı gönderdi. Ben de onunla beraber gittim. Haricilerin ordugahlarının ortasına vardığımızda İbn Kevva, kalkıp insanlara bir nutuk irad ederek şöyle dedi: «Ey Kur'ân hafızları! İşte bu Abdullah b. Abbas'tır. Onu tanıyan yoksa ben tanıyorum. O, Allah'ın kitabı hususunda bilmeden tartışanlardandır. O ve kavmi hakkında şu ayet nazil olmuştur:

«Onlar şüphesiz kavgacı bir millettir.» (ez-Zuhruf, 58.) Beni dinlerseniz bunu, arkadaşının (Ali'nin) yanına geri gönderin. Allah'ın kitabında bununla münazara yapmayın.»

Orada bulunanlardan bazıları şöyle dediler: «Vallahi kendisiyle münazara yapacağız. Eğer gerçeği ortaya koyarsa, kendisine uyarız. Eğer batıl şeyler ileri sürerse kendisini düşürürüz. Batılıyla birlikte yok ederiz.» Bundan sonra Hariciler, Abdullah b. Abbas'la Kur'ân-ı Kerim üzerinde üç gün süreyle tartıştılar. 4.000 kişi tevbe ederek sapıklıktan vazgeçti ki, aralarında İbn Kevva da vardı. Abdullah b. Abbas, bunları alıp Kûfe'ye Hz. Ali'nini yanına getirdi. Hz. Ali, orada kalan ve sapıklıklarında devam edenlere haber göndererek şöyle dedi:

«Bizimle diğer insanlar arasında neler olduğunu gördünüz. Kan akıtmaksızın, yol kesmeksizin, haksızlık etmeksizin bekleyin. Nerede isterseniz orada kalın. Bu sabrınızı bizimle sizin aranızda Muhammed ümmeti hakemlik edinceye kadar devam ettirin. Aksi takdirde sizinle savaşıyoruz. «Kuşkusuz Allah, hainleri sevmez.»

Hz. Aişe, Abdullah b. Şeddad'a dedi ki:

—Ey Şeddad'ın oğlu, ama Ali onları öldürdü, buna ne dersin?

—Vallahi onlar yol kesmedikçe, kan akıtmadıkça, zımmilerin kanlarını helal saymadıkça, Ali onlara birşey yapmadı.

—Allah için bu böyle midir?

—Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah için böyle oldu.

—Iraklılardan bir veya iki memeli bir adam hakkında bazı şeyler duydum. Bu husuta bilgin var mıdır?

—Ben, Ali'nin yanında iken ölümler arasında o adamı gördüm. Ali, insanları çağırıp: «Şunu tanıyor musunuz?» diye sordu. Yanına birçok adam geldi. Kimi: «Ben şu adamı falan kabilenin mescidinde gördüm.» dedi. Kimi de: «Ben bunu falanca kabilenin mescidinde namaz kılarken gördüm.» dedi. Kimliğini tesbit etmek için gelen herkes mutlaka o adamı tanıdı.

— Ali, o adamın cesedinin yanı başında durduğunda ne dedi? Çünkü Iraklıların bu hususta bazı iddiaları vardır.

— Ben, onun: «Allah ve Rasûlü doğru söylediler.» dediğini işittim.

— Bundan başka birşey söylediğini işittin mi?

— Allah için hayır.

— Evet, gerçekten de Allah ve Rasûlü doğru söylediler. Allah, Ali'ye rahmet esin. O, tuhaf bulduğu birşeyle karşılaşınca mutlaka: «Allah ve Rasûlü doğru söylediler.» der.»

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre Hz. Ali'ye baş kaldıran Haricilerin sayısı 8.000'dir. Ama bunlar kurralardandılar. Bunlara başkaları da muvafakat edip katılınca sayıları 12.000 veya 16.000'i buldu. İbn Abbas, kendileriyle tartışınca 4.000 kişi görüşlerinden vazgeçtiler. Geride kalanlar fikirlerinde ve düşüncelerinde sebat ettiler.

Yakup b. Süfyan'ın rivayetine göre İbn Abbas, bu kıssayı anlatmış ve Hz. Ali'nin hakem kararına uymasından, kendi emirlik ünvanını antlaşma metninden silmesinden, Cemel gününde gaza yapmasından, dokunulmaz olması gereken canları öldürmesinden, malları ve esirleri taksim etmemesinden ötürü Ali'yi kınamışlardır. Ancak İbn Abbas, bazı konularda tenkit yapmasına rağmen Hz. Ali'nin dokunulmaz denilen canları öldürmesinin, Cemel gününde gaza yapmasının gerekçelerini anlatarak savunma yapmıştı. Bu savunma, önceki kısımlarda nakledilmişti. Malları ve esirleri taksim etmeyişi de şu gerekçeye bağlamıştı: «Esirler arasında mü'minlerin annesi, yani Rasûlullah'ın zevcesi de vardı. Eğer onun sizin anneniz olmadığımı söyleyecekse demek ki kafirsiniz. Eğer annelerinizin esir olmasını helal sayıyorsanız, yine kafir olursunuz. İşte Ali, bu sebeple esirleri taksim etmedi.» İbn Abbas'ın böyle demesi üzerine 2.000 kişi daha Haricilerden ayrılp sapıklıktan vazgeçtiler. Geride kalanlar, fikirlerine bağlı kalmakta devam ettiler ve savaştılar.

Başkalarının anlattıklarına göre İbn Abbas, tartışmak için Haricilerin yanına gittiğinde süslü bir elbise giymişti. Bu elbiseyi giymesinden ötürü Hariciler onu eleştirmişler, o da bunun normal olduğuna dair bir delil olarak şu ayet-i kerimeyi okumuştı:

«Ey Muhammed de ki: «Allah'ın kulları için yarattığı ziynet ve temiz rızıkları haram kılan kimdir?» (el-A'raf, 32.)

İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Ali, bizzat giderek Haricilerin sapıklıklarında devam edenleri ile tartışmaya başlamış, nihayet onları kendisiyle birlikte Kûfe'ye geri getirmişti. Ramazan bayramı ya da kurban bayramı gününde bu hadise cereyan etmişti (Ravi, bu hadisenin ramazan bayramında mı yoksa kurban bayramında mı olduğu hususunda şüphe etmiştir.). Bundan sonra Hariciler, Kûfe'de Hz. Ali'yi eleştirmeye başlamışlar, ona kötü sözler söylemişler, sövmüşler, hatta bunu ona du-

yurmuşlardı. Onun sözlerini tevil ediyorlar, başka manalara yorumluyorlardı. Merhum İmam Şafî'nin ifadesine göre Haricilerden bir adam, namaz kılmakta olan Hz. Ali'ye hitaben şu ayeti okumuştı:

«And olsun,eğer Allah'a ortak koşarsan, işlerin şüphesiz boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun.» (ez-Zümer, 65.) Adamın bu ayeti okumasına karşılık olarak Hz. Ali de şu ayeti okumuştı:

«Sabret ki, Allah'ın sözü şüphesiz gerçektir. Kesin olarak inanmayanlar seni hafife almasınlar. (er-Rûm, 60.)

İbn Cerir'in anlattığına göre bu hadise, Hz. Ali'nin hutbe irad etmesi esnasında cereyan etmiştir. Yine İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Ali, bir gün hutbe irad etmekte iken Haricilerden bir adam kalkıp ona: «Ey Ali, Allah'ın dinine adamları ortak ettin. Oysa hüküm vermek sadece Allah'a mahsustur.» demiş ve her taraftan: «Hüküm, ancak Allah'a mahsustur. Hüküm, ancak Allah'a mahsustur.» sesleri gelmeye başlamış, bunun üzerine Hz. Ali, şöyle demişti: «Bu, hak bir sözdür. Ancak batıl amaçla söyleniyor.»

Böyle dedikten sonra Hz. Ali, isyancılara hitaben şöyle demişti: «Bizimle birlik olduğunuz sürece ganimetlerden sizi mahrum etmemek ve sizi mescitlere girmekten men etmemek ve bize karşı savaşmadıkça size saldırmamak hususunda üzerimizde hakkınız vardır.»

Bundan sonra Hariciler, tamamen Kûfe'den ayrılıp Nehrevan'a yerleştiler. Bu konuyu, hakemlerin hüküm vermesi bahsini anlattıktan sonra tekrar ele alacağız.

EBU MUSA İLE AMR B. AS'IN DUMETÜ'L-CENDEL'DE BİR ARAYA GELMELERİ

Hakemler, Sıffin'de karar verdikleri gibi ramazan ayında bir araya geldiler. Vakidî'nin ifadesine göre hakemler, şaban ayında bir araya gelmişlerdir. Zira Hz. Ali, ramazanın yaklaşması münasebetiyle Şureyh b.Hani komutasında 400 suvariye yola çıkardı. Beraberlerinde Ebu Musa ile Abdullah b. Abbas da vardı. İmamlığı Abdullah b. Abbas yapıyordu. Muaviye de Şamlılardan 400 süvariye Amr b.As'la birlikte yola çıkardı. Bunların arasında Abdullah b. Ömer de vardı. İki taraf, Dumetü'l-Cendel'in Ezruh mıntkasında bir araya geldiler. Burası Şam ile Kûfe şehirleri arasında orta bir yerdedir. Buradan Kûfe'ye ve Şam'a dokuzar konaklık yol vardır. Abdullah b.Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Muğire b. Şube, Abdurrahman b. Haris b. Hişam el-Mahzumî, Abdurrahman b. Abdi Yağus ez-Zührî, Ebu Cehm b. Hüzeyfe gibi önde gelen bazı şahsiyetler de bunların yanında hazır bulunmuştur. Bazılarının ifadelerine göre Sa'd b. Ebi Vakkas da Dumetü'l-Cendel'de hazır bulundu. Ancak başkaları, onun orada bulunmadığını söylemiştir.

İbn Cerir'in anlattığına göre Ömer b. Sa'd, Badiye'de Beni Süleym kabilesinin suyunun yanında bir köşeye çekilip yaşamakta olan babasının yanına giderek şöyle demiş: «Babacığım! Sıffin'de insanların başına neler geldiğini duydun. İnsanlar, Ebu Musa el-Eş'arî ile Amr b. As'ı hakem tayin ettiler. Şimdi Kureyşlilerden bir grup onların yanında şahid olarak bulunuyor, sen de git orada şahid olarak hazır bulun. Çünkü sen, Rasûlullah (s.a.v.)'in sahabesi ve şura üyelerinden birisin. Bu ümmetin hoşlanmadığı bir şeye katılma. Orada hazır bulun. Çünkü sen, halifelige insanların en layıkısın.» Sa'd, oğluna şöyle dedi: Hayır, ben bunu yapmam, zira Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «Bir fitne meydana gelecektir. O fitne esnasında insanların en hayırlısı, saklanan ve takvalı olan kimsedir.» Vallahi ben bu işe asla şahid olarak katılmayacağım.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Amir b. Sa'd'dan rivayet etti ki, kardeşi Ömer, Medine dışındaki koyun sürüsünün yanında duran babası Sa'd'ın yanına gitmiş. Babası Sa'd, onu görünce şöyle demiş: «Şu gelen süvarinin şerrinden Allah'a sığınırım.» Ömer, babası Sa'd'ın yanına gince şöyle demiş: «Babacığım! İnsanlar halifelik konusunda Medine'de çekişmekte iken sen burada koyun sürüsünün yanında bir Arabi olarak kalmaya nasıl razı olursun?» Bunun üzerine Sa'd, oğlu Ömer'in göğsüne vurarak şöyle dedi: «Sus. Zira ben, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «Kuşkusuz Allah, takvalı, zengin ve saklanan kulu sever.» Müslim de bu hadisi sahihinde rivayet etmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Ömer b. Sa'd'dan rivayet etti ki, oğlu Amir gidip Sa'd'a şöyle demiş: «Babacığım! Sen buradasın ama insanlar dünyaya hususun da birbirleriyle savaşıyorlar.»

Sa'd da oğlu Amir'e şöyle dedi: «Ey oğulcuğum! Fitnede baş olmamı bana emrediyorsun? Hayır vallahi, bana bir kılıç verilir de ben bu kılıçla bir mü'mini vurursam o, dinden uzaklaşır. Eğer bu kılıçla bir kafiri vurursam onu öldürmüş olurum. Oysa ben, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «Kuşkusuz Allah, zengini, saklanana ve takvalı olanı sever.»

Bu ifade, önceki rivayete ters düşmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Ömer b. Sa'd, kardeşi Amir'den yardım isteyerek babalarının hakem olayında hazır bulunmasını istemişlerdi ki, belki insanları Muaviye ile Ali'den soğuturlar. Kendisini halife tayin ederler. Ama Sa'd, bundan şiddetle kaçınmış ve içinde bulunduğu gizlilik ve yeter derecedeki rızıkla kanaat etmişti. Nitekim Sahih-i Müslim de de sabit olan bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Müslüman olup kendisine yeter derecede rızık verilen ve Allah'ın kendisine ihsan ettiği şeyle kanaat eden kimse kurtuluşa ermiştir.» Ömer b. Sa'd, emirlik severdi. Emirlik tutkusu devam etti. Nihayet Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'i öldüren müfre-

zenin komutanı oldu. Bu husus, yeri gelince anlatılacaktır. Eğer o, babası gibi kanaatkar biri olsaydı bu hadiseler meydana gelmezdi.

Kısaca anlatmak istediğimiz şudur ki, Sa'd; hakem olayında hazır bulunmadı. Bu işi istemedi ve bu işe niyetlenmedi. Hakem olayında önceki sayfada adlarını sıraladığımız kimseler hazır bulundular. İki hakem bir araya gelince Müslümanların çıkarına uygun olarak pazarlık yaptılar. Bazı hususları takdir etmeye baktılar. Sonra Muaviye ile Ali'yi azledip halifelüğün şura usulü ile tesbitinde karar kıldılar ki, hem kendileri hem de başkaları için uygun olan hüküm üzerinde ittifak etsinler. Ebu Musa el-Eş'arî, Abdullah b. Ömer el-Hattab'ın halifelğe nasbını tavsiye etti. Amr b. As ise ona: «Oğlum Abdullah'ı halifelğe nasbet. Çünkü o, ilim, amel ve zahidlik hususunda Abdullah b. Ömer b. Hattab'a yakın derecededir.» dedi. Ebu Musa da ona şöyle dedi: «Sen oğlunu kendinle birlikte fitneye batırdın.» Mamafih Amr'ın oğlu Abdullah, doğru sözlü ve doğru özlü bir adamdı.

Ebu Mihnef, Amr b. As'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Halifelğe ancak yeyip içen ve azı dişi olan bir adam layıktır.» İbn Ömer'de biraz dalgınlık vardı. İbn Zübeyr, ona: «Zekavetli ol, uyanık ol.» deyince İbn Ömer, şu karşılığı verdi: «Hayır, vallahi bu iş için asla rüşvet vermem.» Sonra da şöyle dedi: «Ey İbn As! Doğrusu Araplar, kılıçlarla birbirine girip mızrakları birbirine fırlattıktan sonra haklarında karar vermek üzere seni görevlendirdiler. Sen onları önceki fitnenin benzeri ya da daha şiddetli bir fitneye sürükleme.»

Amr b. As, Sadece Muaviye'yi halife olarak kabul etmesi için Ebu Musa ile uğraştı ve onda ısrar etti. Ancak Ebu Musa, onun bu teklifini kabul etmedi. Sonra Amr b. As, oğlu Abdullah'ın halife olmasını kabul etmesi için Ebu Musa'ya ısrar etti. Ebu Musa, bu teklifi de kabul etmedi. Ebu Musa, Abdullah b. Ömer'i halifelğe nasb etmeleri için Amr b. As'a teklif getirdi. Amr b. As, bu teklifi kabul etmedi. Sonra ikisi birlikte Muaviye ile Ali'yi azledip halifelüğün şura usulü ile tesbitinde anlaştılar ki, insanlar beğendikleri birini halife olarak seçsinler. Bu esasta anlaştıktan sonra hakemler, insanların toplu olarak bekledikleri yere geldiler. Amr b. As, Ebu Musa'nın önüne geçmezdi. Hatta bütün işlerde onu öne geçirirdi. Ona saygı ve tazim gösterirdi. Amr b. As, Ebu Musa'ya şöyle dedi: «Ey Ebu Musa, kalk da üzerinde anlaşmaya vardığımız şeyi insanlara duyur.» Ebu Musa kalkıp insanlara konuşma yaptı. Allah'a hamd ü senada bulunduktan sonra Rasûlullah'a salatü selam getirerek şöyle dedi: «Ey insanlar! Bizler, ümmetin hilafet işini gözden geçirdik. Ve bu ümmetin işlerinin salaha ermesi ve başlarına gelen her türlü felaketin savuşturulabilmesi için bir konuda anlaştık ve fikir birliğine vardık. Kararımız şudur: Ali'yi ve Muaviye'yi bu görevden uzaklaştırarak işi Müslümanların şurasına havale edelim. Onlar, arzu ettikleri birini ba-

şa geçirsinler. Ben şu anda Ali'yi ve Muaviye'yi görevden azlediyorum. Siz kendi işinizi yüklenin. Ve kendi aranızda ehil gördüğünüz birisini bu işe seçin.» Böyle dedikten sonra Ebu Musa, kenara çekilmişti. Arkasından Amr b. As, ayağa kalkarak şöyle demişti:

«Bu adamın söylediklerini işittiniz. O, kendi temsilcisi bulunduğu adamı (Ali'yi) görevinden azletmiştir. Ben de aynı şekilde onun adamını bu görevden azlediyor ve temsilcisi bulunduğum Muaviye'yi yerinde bırakıyorum. Çünkü o, Osman b. Affan'ın dostu ve velisidir. O, Osman'ın makamına geçmeğe daha layık ve hak sahibi bir kimsedir.»

Amr b. As, Müslümanların halifesiz bırakılmasının bu durumda önceki ihtilaftan daha büyük bir ihtilafa ve mefsedete sebebiyet vereceğini düşünerek Muaviye'yi görevde bıraktı. Bunda fayda mülahaza etti. Onun bu yaptığı bir ictihaddır. İctihad bazen hatalı olabildiği gibi bazen isabetli olabilir. Anlatıldığına göre Ebu Musa, bu durumda Amr b. As'a ağır sözler sarf etmiş, Amr b. As da ona misliyle mukabelede bulunmuştur.»

İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Ali'nin öncü birliklerinin komutanı olan Şureyh b. Hani, bu hadise de Amr b. As'ın üzerine atılarak kırbaçlamıştı. Amr'ın oğlu da kalkıp misillemede bulunarak Şureyh'i kırbaçlamıştı. İnsanlar dağılmışlar. Herkes kendi beldesine çekip gitmiştir. Amr b. As ve arkadaşları ise, Muaviye'nin yanına giderek onu halifelik selamıyla selamlamışlardı. Ebu Musa'ya gelince o, Hz. Ali'den utanarak kalkıp Mekke'ye gitmişti. İbn Abbas ile Şureyh b. Hani, Hz. Ali'nin yanına gitmişler, Ebu Musa ile Amr'ın yaptıklarını ona anlatmışlar, Ebu Musa'nın görüşünün zayıf olduğunu söylemişler ve onun Amr b. As'a denk olamadığını anlatmışlardı.

Ebu Mihnef'in, Ebu Habbab el-Kelbi'den naklen anlattığına göre Hz. Ali, Amr b. As'ın bu yaptıklarını duyunca namazında Muaviye, Amr b. As, Ebu'l-Aver es-Sülemî, Habib b. Mesleme, Dahhak b. Kays, Abdurrahman b. Halid b. Velid ve Velid b. Utbe'ye lanet etmeye başlamıştı. Onun kendilerine lanet okuduğunu duyan Muaviye de namazında Ali, Hasan, Hüseyin, İbn Abbas, Eşter en-Nehaî'ye lanet okumaya başladı. Fakat bu rivayet sahih değildir. Doğrusunu Allah bilir.

Beyhakî'nin, "Delail" adlı eserinde naklettiği hadise göre: Süveyd b. Gafle'den şöyle rivayet edilmiştir: Fırat kıyısında Ali ile beraber yürümekteydim. Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu söyledi:

«Doğrusu İsrail oğulları anlaşmazlığa düştüler. Anlaşmazlıkları devam etti. Nihayet iki hakem tayin ettiler. Bu hakemler sapıttılar ve başkalarını da saptırdılar. Doğrusu bu ümmet, anlaşmazlığa düşecektir. Anlaşmazlıkları devam edecektir. Nihayet iki hakem tayin edeceklerdir. Bu hakemler sapıtacaklar ve kendilerine uyanları da saptıracaklardır.»

Bu münker bir hadistir, uydurmadır. Doğusunu Allah bilir. Çünkü bu hadis, Hz. Ali tarafından bilinen bir hadis olsaydı, o hakemlerin tayinine muvafakat etmezdi ki, onlar insanların saptırılmasına sebebiyet vermesinler.

HARİCİLERİN KÜFE'DEN ÇIKMALARI VE HZ. ALİ İLE SAVAŞMALARI

Hz. Ali, Ebu Musa ve beraberindeki askerleri Dumetü'l-Cendel'e gönderince Hariciler, Hz. Ali'ye karşı protestoları yoğunlaştırdılar. Açktan açığa kafir olduğunu söylediler. Onlardan iki kişi, Züra b.Bürc et-Taî ve Harkus b. Zühayr es-Sa'dî, Hz. Ali'ye gelip: «Hüküm vermek sadece Allah'a aittir.» dediler. Hz. Ali de : «Hüküm vermek, sadece Allah'a aittir.» dedi. Harkus, şöyle dedi:

— Ey Ali, işlediğin günahtan tevbe et. Bizimle birlikte düşmanlarımızı karşı gelde, onlarla Rabbimizin huzuruna varıncaya kadar savaşalım.

—Ben bunu daha önce sizden istemiştım, ama siz kabul etmemişti-niz. Artık düşmanlarınızla bizim aramızda barış antlaşması yapıldı. Savaşmamak hususunda onlarla sözleştik. Bir ayet-i kerimede yüce Allah, şöyle buyuruyor: «Ahitleştığınızın zaman Allah'ın ahdini yerine getirin.» (en-Nahl, 91.)

— Bu, tevbe etmen gereken bir günahdır.

—Hayır, bu günah değildir. Ancak bir görüş karşısında acze düşmektir. Ben, sizi bundan alıkoymuştım.

Züra b. Bürc de şöyle dedi:

—Ey Ali, Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah'ın kitabı hususunda adamları hakem tayin etmekten vazgeçmezsen seninle savaşırım. Bunu yapmakla da Allah'ın rahmetini ve hoşnutluğunu talep ediyorum.

—Kahrolasica ne de bedbaht bir adamsın! Eğer benimle savaşacak olursan ben de seni öldürürüm ve üzerinden rüzgarlar esip geçer.

—Zaten ben de bunu istiyorum.

— Eğer sen hak yoldaysan bilesin ki, ölümden dünyadan kurtuluş ve dünyaya karşı sabır vardır. Ama şeytan sizi pençesine almış.

Karşılıklı konuşmalardan sonra bu iki adam, Hz. Alinin yanından tartışarak ayrıldılar ve ona karşı isyanları Hariciler arasında yayıldı. Ona karşı protestolarını halk arasında açıkça ilan ettiler. Konuşmalarında Hz. Ali'ye laf attılar, sövdüler, hakaret ettiler. Kur'an ayetlerini okuyarak ona tarizde bulundular. Hz. Ali, bir cuma gününde minbere çıkıp hutbe irad etmekte ve Haricilerin durumunu anlatmakta, onları ayıplayıp kınamakta iken onlardan bir grup ayağa kalktılar. Hep bir ağızdan: «Hüküm vermek sadece Allah'a aittir» dediler. Haricilerden bir adam kalkıp parmağını kulağına koyup yüksek sesle şu ayet-i kerim-

meyi okudu:

«Andolsun ki sana da, senden önceki peygamberlere de vahyolunmuştur: «and olsun, eğer Allah'a ortak koşarsan, işlerin şüphesiz boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun.» (ez-Zümer, 65.)

Minber üzerinde durmakta olan Hz. Ali, bu ayet-i kerimenin okunması karşısında ellerini evirip çevirerek Haricilere hitaben: «Allah'ın, sizin hakkınızda vereceği hükmü bekliyoruz.» dedi. Sonrada onlara hitaben sözünü şöyle sürdürdü: «Siz, bizimle savaşmadıkça aramızda do-laşmaktan sizleri men etmememiz, üzerimizdeki haklarınızdanır.»

Ebu Mihnef'in, Ebu Harre'den naklen anlattığına göre Hz. Ali, ha-kemlik yapması için Ebu Musa'yı gönderdiği zaman Hariciler, Abdullah b. Vehb er-Rasibî'nin evinde toplandılar. Abdullah, onlara belîğ bir ko-nuşma yaptı. Dünyada zahidane yaşamalarını, ahirete ve Cennet'e rağ-bet etmelerini tavsiye etti. İyiliği emredip kötülükten sakındırmalarını söyleyip bu görevi yapmaya onları teşvik ederek şöyle dedi: «Haydi hep birlikte şu halkı zalim olan beldeden çıkalım şu civardaki dağ başları-na veya etrafdaki şehirlere varalım. Bu bid'atçı ve dalalet içinde bulu-nan kavimden kurtulmuş olalım. Şu zalimane uygulamaları protesto edelim.»

Sonra Harkus b. Züheyr, kalkıp Allah'a hamdü senada bulunduk-tan sonra şöyle dedi: «Doğrusu, şu dünyadan ve nimetlerinden istifade etmek az birşey olduğu gibi, bu dünyayı bırakıp gitmekte son derece ya-kın bir andır. Onun için dünyanın güzellikleri ve nimetleri sizi burada sürekli kalmak yolunda aldatmasın ve aynı şekilde bu dünya, sizleri hakkı emretmekten ve zulmü reddetmekten alıkoymasın. «Allah, şüp-hesiz sakınanlarla ve iyilik yapanlarla beraberdir.» (Nahl, 128.)

Sinan b. Hamza el-Esedî de şöyle bir konuşma yaptı: «Ey burada ha-zır bulunanlar, sizin bu anlayışınız, hak olan bir anlayıştır. Onun için kendi işlerinizi yürütecek ve başınıza geçecek birini seçin de işlerinizi yürütsün. Mutlaka üzerine dayanacağınız bir dayanağınız, bir lideri-niz olmalıdır.» Sonra Zeyd b. Hısın et-Taî'ye haber gönderdiler. Bu, on-ların reislerindendi. Emirliği ona teklif ettiler. Ancak o, bu teklifi kabul etmedi. Sonra emirliği Harkus b. Züheyre teklif ettiler. O da kabul et-medi. Hamza b. Sinan'a teklif ettiler. O da kabul etmedi. Abdullah b. Vehb er-Rasibî'ye teklif ettiklerinde o, emirliği kabul edip şöyle dedi:

«Vallahi ben, dünyaya rağbetimden ötürü bu teklifi kabul ediyor de-ğilim ve ölümden korkarak emirliği kabul etmeyecek değilim.»

Bunlar, Zeyd b. Hısın et-Tai es-Senbesî'nin evinde de toplandılar. Zeyd, onlara bir nutuk irad etti. İyiliği emredip kötülükten sakındırma-ları için onları teşvik etti ve onlara şu Kur'an ayetlerini okudu:

«Ey Davud! Seni şüphesiz yeryüzünde hükümran kıldık. O halde in-sanlar arasında adaletle hükmet, hevese uyma yoksa seni Allah'ın yo-

lundan saptırır.» (es-Sad, 26.)

«Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar kafirlerdir.» (el-Maide, 44.)

«Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar zalimlerdir.» (el-Maide, 45.)

«Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar fasık olanlardır.» (el-Maide, 47.)

Bu ayetleri okuduktan sonra Zeyd b. Hısın, onlara şöyle dedi:

«Ülküdaşlarımız ve kibledaşlarımıza söylüyorum ki, karşıtlarınız heveslerine ve hevalarına uydular. Kitabın hükmünü bir tarafa attılar. Zalimane sözler söyleyip haksızca işler yaptılar. Bunlara karşı cihad etmek, mü'minler üzerinde bir görevdir.»

Aralarından Abdullah b. Sahbere es-Sülemî adında biri kalkıp konuşmaya başladı, ağıladı ve arkadaşlarını insanlardan ayrılp bir tarafa çekilmeye teşvik etti. Sözlerini şöyle sürdürdü:

«Düşmanlarımızın yüzlerine ve alınlarına kılıçlarla vurun ki, Rahman ve Rahim olan Allah'a itaat edilsin. Eğer istediğiniz gibi zafere kavuşursanız, Allah size itaatkarların sevabını ve kendi emriyle amel edenlerin mükafatını verecektir. Eğer öldürülecek olursanız, Allah'ın hoşnutluğuna ve Cennet'ine gitmekten daha faziletli, daha üstün birşey var mıdır?»

Bu Hariciler, ademoğullarının en garip türündendiler. Yaratıklarını kendi dilediği gibi çeşit çeşit var eden yüce Allah, noksanlıklardan münezehtir. Bu durum onun büyük kaderinde yazılmıştı. Selef âlimlerinden bazıları, Hariciler hakkında şöyle derken ne güzel demişlerdir: Haricilerden şu ayet-i kerimede söz edilmiştir:

«Ey Muhammed! Size, amelce en çok kayıpta bulunanları haber verelim mi?» de. Dünya hayatında, çalışmaları boşa gitmiştir. Oysa onlar, güzel iş yaptıklarını sanıyorlardı. Bunlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkar edenlerdir. Bu yüzden işleri boşa gitmiştir. Kıyamet günü biz onlara değer vermeyeceğiz.» (el-Kehf, 103-105.)

Kısaca demek istediğimiz şudur ki: Şu sapık cahiller, söz ve amelce kötü olan bu Hariciler, Müslümanların arasından ayrılp bir tarafa çekilme hususunda görüş birliği yaptılar. Medain'i ele geçirip oraya sığınmak üzere yola çıkmaya karar verdiler. Kendi emsallerine ve ülküdaşlarına haber gönderdiler. Basra'da bulunan Haricilerin Medain'e gelip kendileriyle birleşmesini istediler. Zeyd b. Hısın et-Taî, onlara şöyle bir uyarıda bulundu: «Medain'i ele geçiremezsiniz. Çünkü orada karşı koyamayacağınız bir ordu vardır. Bu ordu, Medain'i size karşı savunacaktır, ancak kardeşlerinize Nehr-i Cuha köprüsünde buluşma randevusu verin ve sizlerde Kûfe'den cemaatlar halinde çıkmayın. Aksine birer birer kâkın ki, kimse sizden haberdar olmasın.»

Hariciler, kendi mezheb ve mesleklerinden olan Basralılara ve diğerlerine haber göndererek Çuha nehri köprüsü üzerinde buluşma randevusu verdiler ki, hep birlikte orada toplanıp başkalarına karşı yekvücud olsunlar. Nihayet babalarını, annelerini, dayılarını, teyzelerini ve diğer yakınlarını bırakıp Kûfe'den ayrıldılar. Bunlar, yakınlarının cahilliklerine, akıllı ve bilginlerinin kat olduğuna inanıyorlardı. Kendi hareketlerinin ise, göklerin ve yerin Rabbini hoşnut kılacağını sanıyorlardı. Oysa bu yaptıklarının en büyük günahlardan ve tavsib edilemeyecek hatalardan olduğunu, lanetli ve göklerden kovulan şeytanın kendilerine hoşgösterdiği ama aslında yanlış bir hareket olduğunu bilmiyorlardı. Oysa şeytan ruhları, cesetlerinde dolaştığı sürece ademoğluna düşmanlık yapmayı yegane amaç edinmişti. Cenâb-ı Allah'tan dileriz ki , kendi gücü ve kuvvetiyle bizi şeytanın tuzaklarından korusun. Allah, duaları kabul buyurandır.

İnsanlardan bir topluluk, Haricilerle birlikte Kûfe'den kaçmaya çalışan oğullarını ve kardeşlerini yakalayıp geri çevirdiler, azarlayıp kınadılar. Bu yakalananlardan bazıları, doğru yola erdiler. Bazıları ise, bundan sonra kaçıp Haricelere katıldılar ve kıyamete kadar hüsrana maruz kaldılar. Diğerleri de Cuha nehri köprüsüne giderek ülküdaşlarıyla birleştiler. Basralılarda oraya gelmişlerdi. Hep birlikte gidip Nehrevan'da toplandılar. Büyük bir güç oluşturdular. Başlı başına bir ordu meydana getidiler. Cesaretli ve yürekli idiler. Böyle yapmakla Allah'a yakın olacaklarını, Cehennem ateşinin kendilerini yakmayacağını, kendilerinden intikam alınmacağını, Allah'tan yardım göreceklerini sanmışlardı.

Ebu Mihnef, Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Ali, Haricilerin Nehrevan'a gitmesinden ve Ebu Musa'nın da Mekke'ye kaçmasından sonra İbn Abbas'ı Basra'ya göndermiş; kendisi Kûfe de kalkıp halka şöyle bir hutbe irad etmişti:

“Zaman bütün musibetleriyle ve büyük olaylarıyla üzerimize gelmiş olsa da Allah'a hamdederim. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şahadet ederim. İsyan etmek, sonunda mutlaka pişmanlık getirir ve onu izleyen şey de pişmanlıktan başka birşey olamaz. Ben, bu iki hakem tayin edildiği ve hakemin görüşüne başvurmak istenildiği sırada sizi bundan alkoymaya çalıştım. Fakat siz dinlememiş ve arzu ettiğinizi yapmak istemiştiniz. Benimle sizin durumunuz, Hevazî'nin kardeşinin şu şiirinde ifade ettiği duruma benzemektedir:

«Ben kum tepesinin yamacında onlara öğütlerimi ve nasihatlarımı saçarak verdim. Onlarsa ancak ertesi günün kuşluk vaktinde doğru yolu bulabildiler.»

Bundan sonra Hz. Ali, hakemlerin yaptıklarından bahsetti. Uygulamalarının yanlışlığını dile getirip onları kınadı. İnsanların Şamlılarla cihad etmeleri için çağrı yaptı. Yola çıkma günü olarak pazartesi gününü belirledi. Sonra İbn Abbas'a ve Basra'ya mektup göndererek Şamlılarla savaşmak üzere insanlara çağrı yapması emrini verdi. Haricilere de mektup yazarak hakemlerin uygulamalarıyla kendisinin ilgisinin bulunmadığını ve yaptıkları işin hakemlerce reddedildiğini, kendisinin Şam'a gidip savaşmaya niyetli olduğunu; isterlerse Şamlılarla savaşmak üzere gelip kendisine katılmalarını söyledi. Hariciler ise, ona şu cevabı mektubu gönderdiler:

«İmdi sen Rabbinin rızası için gazaplanmış değilsin. Sen kendi nefsin için gazaplanmışsın. Ama kafirliğini itiraf edip tevbe edersen, o zaman aramızdaki ilişkileri yeniden gözden geçirebiliriz. Aksi takdirde seninle de savaşırız. «Doğrusu Allah hainleri sevmez.» (el-Enfal, 58.)

Hz. Ali, Haricilerin mektubunu okuyunca onlardan ümidini kesti ve savaşmak üzere Şamlıların üzerine gitmeye karar verdi. Kufe'den 65.000 kişilik büyük bir orduyla çıkıp Nahile'ye gitti. İbn Abbas da Basralılardan toplam 3200 süvari gönderdi. Bu süvarilerden 1500'ü Cariye b. Kudame'nin komutasında idi. Böylece Ali'nin ordusundaki askerlerin sayısı toplam olarak 68.000'e ulaştı. Bundan sonra mü'minlerin emiri Ali, kalkıp bir nutuk irad etti. Askerlerini cihada ve düşmanla karşılaştıkları zaman sabırlı olmaya teşvik etti. Kendisinin Şam'a gitmeye kararlı olduğunu söyledi. Hz. Ali, bu halde iken Haricilerin yeryüzünde fesat işlerine giriştiklerini, kanlar akıttıklarını, yollar kestiklerini, haramları hiçe saydıklarını haber aldı. Haricilerin öldürdüklerinden biri de Rasûlullah (s.a.v.)'ın sahabelerinden Abdullah b. Habbab idi. Onu ve hamile karısını esir almışlardı. Abdullah'a:

— Sen kimsin? diye sormuşlar, o da şu cevabı vermişti:

— Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın sahabeti Abdullah b. Habbab'ım. Beni korkuttunuz.

— Sana bir zarar gelmeyecektir. Yalnız sen bize babandan duyduğunu söyle.

— Ben babamın şöyle dediğini işittim: «Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «Bir fitne meydana gelecektir. O fitne esnasında oturmakta olan kimse, ayakta durandan daha hayırlıdır. Ayakta duran da yürüyenden daha hayırlıdır. Yürüyen de koşandan daha hayırlıdır.»

Bu konuşmadan sonra Abdullah b. Habbab'ın elinden tutup beraberlerinde götürdüler. Abdullah, onlarla beraber gitmekteyken onlardan biri, zimmilerden birine ait bir domuza rastladı. Domuzu vurup cildini yarı. Bir başkası böyle yapan adama: «Niçin böyle yaptın? Bu domuz bir zimmiye aittir.» dedi. Gidip domuzun sahibi olan zimmi ile he-

lalleşip hoşnut kaldı. Gönlünü aldı. Onlar yollarına devam etmekte iken bir hurma ağacından bir hurma tanesi yere düştü. Onlardan biri, o hurmayı alıp ağzına attı. Bir başkası: «Sahibinden izin almaksızın, bedelini de ödemeksizin bu hurmayı ağzına nasıl atarsın?» diyerek öfkelen-di. Hurmayı ağzına atmış olan adam, hurmayı çıkarıp yere attı. Buna rağ-men onlar, Abdullah b. Habbab'ı getirip boğazladılar. Karısının üzerine vardıklarında karısı: «Ben gebe bir kadını. Allah'tan korkmaz mısı-nız?» dedi. Ama yine de onu boğazladılar; karnını yararak çocuğunu da dışarı attılar.

İnsanlar, bu durumdan haberdar olunca Şamlıların üzerine gittik-leri takdirde onlarla savaşmakla meşgul iken bu Haricilerin arkadan gelip çoluk çocuklarına ve yurtlarına da bu şekilde zarar vereceklerini düşündüler. Bunların hainliklerinden korktular. Hz. Ali'ye Şamlılardan önce bu Haricilerle savaşmasını teklif ettiler. «Bunların işini bitir-dikten sonra insanlar bunların şerlerinden emin olarak Şamlıların üze-rine gidebilirler.» dediler. Neticede karar bu yolda kesinleşti. Bunda hem kendileri, hem de Şamlılar için büyük bir hayır vardı. Hz. Ali, Hari-cilere Harb b. Mürre el-Abdi'yi elçi olarak göndedi ve ona şu talimatı verdi: «Bana bunların haberlerini bildireceksin. Durumlarını mektupla yazacaksın ve açıkça anlatacaksın.» Harb b. Mürre de Haricilere gider gitmez bekletmeden onu öldürdüler. Hz. Ali, bunu duyunca Şamlılardan önce Haricilerin üzerine gitmeye karar verdi.

MÜ'MİNLERİN EMİRİ ALİ'NİN HARİCİLER ÜZERİNE GİDİŞİ

Hz. Ali ve beraberindekiler, önce Haricilerle savaşmaya karar ve-rince, Hz. Ali'nin münadisi derhal harekete geçilmesi için duyuruda bu-lundu. Köprü geçildikten sonra Hz. Ali, orada iki rekat namaz kıldı. Sonra Deyr-i Abdurrahman'a, oradan Deyri Ebu Musa'ya, oradan da Fı-rat kıyısına gidildi. Orada Mincem ile karşılaşıldı. Mincem, Hz. Ali'ye gündüzün belirli bir vaktinde yol yürütmesini, başka vakitlerde yol yü-rümemesini teklif etti. Aksi takdirde başına kötü hallerin geleceğinden korktuğunu söyledi. Ancak Hz. Ali, onun bu teklifini kabul etmeyip tek-lif ettiği vaktin dışında yol yürümeye devam etti. Cenâb-ı Allah, onu muzaffer kıldı. Sonra da Hz. Ali şöyle dedi: «Ben, bu adamın hatasını in-sanlara açıklamak ve bir cahilin de: «Ali, Mincem'e uyduğu için muzaf-fer oldu, demesinden korktuğum için böyle yaptım»

Bundan sonra Hz. Ali, Enbar tarafına yöneldi. Kendisinden önce oraya Kays b. Sad'ı gönderdi. Kays'ın Medain'e giderek Medain valisi Sa'd b. Mesud'la (Bu zat, Abdullah b. Medud es-Sakafi'nin kardeşidir.) görüşmesini ve Medain ordusundan asker almasını emretti. İnsanlar, orada Hz. Ali için toplandılar. Hz. Ali, Haricilere haber göndererek şöyle

dedi: «Bizden olan kardeşlerimizi öldüren katilleri bize verin ki, onları öldürelim. Sonra ben sizi bırakıp Şamlıların üzerine gideceğim. Böyle yaptığınız takdirde umarım ki Cenâb-ı Allah, kalblerinizi doğru yöne çevirir ve sizi içinde bulunduğunuz halden daha hayırlı bir hale kavuşturur.»

Hariciler de Hz. Ali'ye haber göndererek: «Hepimiz sizin kardeşlerinizin katilleriyiz ve biz sizin canlarınızın ve onların canlarının alınmasını helal sayıyoruz.» dediler. Kays b. Sad b. Ubade Haricilere gidip yaptıkları kötülüklerden, işledikleri büyük günahlardan sakınmalarını öğütledi. Ancak bu öğüdün faydası olmadı. Ebu Eyyüb el-Ensârî de gidip onları kınadı. Ancak bunun da faydası olmadı.

Mü'minlerin emiri Ebu Talib oğlu Ali, bizzat gidip onlara öğüt verdi. Onları korkutup sakındırdı. Uyarıp tehdit etti ve: «Beni davet ettiğiniz bir işi yaptığımdan dolayı beni protesto ettiniz. Ben sizi bundan men etmiştim. Ancak kabul etmemiştiniz. İşte şimdi ben de siz de buradayız. Yaptığınız bu işten vazgeçin. Çıktığınız yoldan geri dönün. Allah'ın haramlarını hiçe saymayın. Nefisleriniz size bir işi hoş göstermiş ve bundan ötürü de Müslümanları öldürüyorsunuz. Vallahi bu yüzden bir tavuğu dahi öldürseniz, bu Allah katında büyük bir günah olur. Hele Müslümanların kanını akıtmaya gelince bunun ne kadar büyük bir günah olduğunu varın siz düşünün.» dedi. Ancak Hariciler, Hz. Ali'ye cevap vermemişler. Sadece kendi aralarında birbirlerine seslenerek: «Ali'ye hitab etmeyin, onunla konuşmayın. Aziz ve Celil olan Rabbin huzuruna varmaya hazırlanın. Cennete, Cennet'e gidelim.» demişlerdi.

İlerleyip savaş için saf halinde dizildiler. Sağ cenahlarına Zeyd b. Hısn et-Tai es-Senbesî'yi, sol cenahlarına Şureyh b. Evfa'yı, süvarilerinin başına Hamza b. Sinan'ı, piyadelerinin başına Harkus b. Züheyr es-Sadi'yi komutan yapmışlardı.

Hz. Ali ve adamları, savaşmak üzere beklemeye başladılar. Hz. Ali de kendi ordusunun sağ cenahına Hicr b. Adiy'i, sol cenaha Şebi b. Rib'i ile Makil b. Kays er-Riyahî'yi, süvarilerin başına Ebu Eyyüb el-Ensârî'yi piyadelerin başına Ebu Katade el-Ensârî'yi, 700 kişiden oluşan Medinelilerin üzerine de Kays b. Sad b. Ubade'yi komutan olarak tayin etti. Ebu Eyyüb el-Ensârî'ye de Hariciler için eman bayrağı kaldırmasını ve onlara şöyle demesini emretti: «Kim bu bayrağın altına gelirse güvendedir. Kim buradan ayrılarak Kûfe'ye ve Medain'e giderse güvendedir. Bizim sizi öldürmeye ihtiyacımız yoktur, ancak kardeşlerimizi öldürenleri bize teslim edin yeter.»

4000 civarında büyük bir grup Haricilerden ayrılıp gittiler. Geride sadece 1000 kişi veya daha az sayıda adam Abdullah b. Vehb er-Rasibî'yle birlikte orada kaldılar. Bunlar, Hz. Ali'ye saldırdılar. Hz. Ali; ordusunun önüne süvarileri, süvarilerin arkalarına okçuları, bunların

ardına da piyadeleri yerleştirdi, adamlarına da: “Onlar size saldırmadıkça siz saldırmayın.” dedi. Hariciler: «Hüküm vermek, sadece Allah’a mahsustur. Cennet’e, Cennet’e gidelim» diyerek ilerlediler.

Hz. Ali’nin öne sürdüğü süvarilere saldırarak onları dağıttılar. Süvarilerin bir kısmı sağ cenaha, diğer kısmı da sol cenaha iltihak ettiler. Haricilerin karşısına okçular çıkıp üzerlerine ok yağdırdılar. Sağ ve sol cenahtaki süvariler de Haricilerin üzerine doğru uçtular. Piyadelerle kılıç ve mızraklarla saldırıya geçerek Haricileri mahvettiler. Öyleki, Haricilerin cesetleri, Müslüman süvarilerin atlarının toynukları altında ezilip kaldı. Komutanları Abdullah b. Vehb, Harkus b. Züheyr, Şureyh b. Evfa ve Abdullah b. Sahbere es-Sülemî öldürüldüler. Allah, müstehaklarını versin.

Ebu Eyyüb dedi ki: Haricilerden birine bir mızrak fırlattım, gidip mızrağı sırtına iyiden iyiye sapladım ve ona: «Ey Allah’ın düşmanı, Cehennemlik olduğunu sana müjdeliyorum» dedim. O bana şu cevabı verdi: «Hangimizin cehennemlik olmaya daha layık olduğunu yakında bileceksin.»

Anlatıldığına göre Hz. Ali’nin adamlarından bu savaşta sadece yedi kişi öldürülmüştür. Hz. Ali, Haricilerden öldürülen adamların cesetlerinin arasında dolaşırken onlara: «Yazıklar olsun size! Sizi aldatan, size zarar verdi» demiş, orada bulununlar da şöyle sormuşlardı:

—Ey mü’minlerin emiri, bunları kim aldattı?

—Şeytan ve kötülüğü emreden nefisleri aldattı. Kuruntularla bunları aldatıp masiyetleri kendilerine süslü gösterdi. Kendilerinin hak yolda olduklarını bildirdi.

Hz. Ali, daha sonra Haricilerin yaralılarının tesbitini emretti, bunların 400 kişi oldukları görüldü. Yaralılar tedavi edilmek üzere kabilelerine teslim edildiler. Orada Haricilere ait bulunan silah ve eşyalar, Hz. Ali’nin askerleri arasında taksim edildi.

“Hariciler” kitabında Heysem b. Adiy, Nizam b. Sebüre’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Ali, Nehrevan savaşında Haricilerden elde edilen eşyaları ganimet olarak kabul etmedi. Aksine bunların tamamını sahiplerine iade etti. Hatta en son olarak kendisine onların bir kazanı getirilmiş, bu kazanı da geri vermişti.»

Ebu Mihnef, Abdülmelik b. Ebi Harre’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Hz. Ali, Süleyman b. Sümame el-Hanefi, Ebu Harre ve Reyyan b. Sabüre b. Hevze de ile birlikte ölümler arasında Züssüdye’yi (memeli adamı) aramaya başladı. Züssüdye’yi, Reyyan adındaki adam, bir çukurda nehir bitişiğinde kırk veya elli ceset arasında buldu. Cesetler arasında bulup çukurdan çıkardığında pazusuna baktı. Omuzu üzerinde kadın memesi gibi bir meme gördü. Memenin ucunda da birkaç siyah

tüy vardı. Memeyi tutup çektiğinde uzanıyordu, öyleki diğer elinin hizasına kadar uzuyordu. Sonra bıraktığında tekrar eski yerine gidiyor ve bir kadın memesi gibi oluyordu. Hz. Ali, bu durumu görünce şöyle dedi: «Ama vallahi eğer gayret ve çalışmayı bırakacağınızdan korkmuş olmasaydım, hakkı bilen bir kimse olarak Cenâb-ı Allah'ın bunlarla yapılan savaş hakkında ne hüküm verdiğini size haber verirdim ve ben yalan söylemedim.»

Heysem b.Adiy, "Hariciler" kitabında, Nafi b. Mesleme el-Ahne-si'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Memeli adam, Büceyle'nin Urene kolundandı. Çok siyah tenli idi. Pis kokardı. Askerler arasında tanınırdı. Daha önce bizimle arkadaşlık eder, bizimle yol gider ve bizimle konaklardı. Biz de yanına gidip konaklardık.»

Ebu İsmali el-Hanefî, Reyran b.Sabure el-Hanefî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali ile birlikte Nehrevan savaşında hazır bulunduk. Mahdic'i bulduğunda Hz. Ali, uzun bir secde yaptı.»

Yunus b. Ebu İshak, Habbe el-Urenî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Nehrevanlılar geldiklerin de insanlar: «Bunların kökünü kazıyan Allah'a hamd olsun ey mü'minlerin emiri!» demeye başladılar. Hz. Ali de onlara şöyle cevap verdi:

«Hayır vallahi, bunlar erkeklerin bellerinde, kadınların da rahimlerinde dirler. Bunlar insanın damarları arasından çıktıktan sonra her kiminle karşılaşılırsa mutlaka ona karşı komplo kurmaya çalışırlar.»

Abdullah b. Vehb er-Rasibî (ki bu, Haricilerin liderlerindendi) çokca ibadet ettiği ve secde yaptığından ötürü vücudundaki secde yerleri kurumuştu. Ona beyyineler sahibi denirdi.

Heysem, Haricilerden birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Abdullah b. Vehb, Ali'ye öfkeli olduğundan ona inkarcı anlamına gelen "Cahid" kelimesinden başka bir ad vermezdi.»

Heysem b. Adiy, Alkame b. Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Nehrevanlıların durumu, Hz. Ali'ye soruldu:

— Onlar müşrik midirler?

— Şirkten kaçtılar.

— Onlar münafık mıdır?

— Münafıklar, Allah'ı çok az anarlar.

— Öyle ise onlar nedir ey mü'minlerin emiri?

— Bize isyan eden ve taşkınlık yapan kardeşlerimizdirler. Biz de isyan ve taşkınlıkları yüzünden onlarla savaştık.»

HARİCİLER HAKKINDA NAKLEDİLEN HADİS-İ ŞERİFLER

Sahih-i Müslim'de Zeyd b. Vehb el-Cühenî'den rivayet olunduğuna göre Hz. Ali, şöyle demiştir:

«Ey insanlar! Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «Ümmetimden bir kavim çıkacak. Bunlar Kur'ân okuyacaklar. Sizin okuyuşunuz onların okuyuşu yanında hiç kalacaktır. Namazlarınız da onların namazları yanında hiç kalacaktır. Oruçlarınız da onların oruçları yanında hiç kalacaktır. Kur'ân okuyacaklar ve bu okuyuşun lehlerinde olacağını sanacaklar ama aleyhlerinde olacaktır. Onlarla karşılaşan ordu, peygamberlerinin lisanı ile kendi lehlerinde verilen hükmü bilseler, ellerini işten çekerler(savaşmak için uğraşmazlar). Bunun alameti de şudur: Onlar arasında bir adam vardır. O adamın pazusu vardır. Ama bileği yoktur. Pazununun başında meme ucu gibi birşey vardır. O uçta bazı beyaz tüyler vardır. Bazıları Muaviye ile Şamlıların üzerine gidecekler ve bunları arkanızda çoluk çocuğunuzun ve mallarınızın üzerinde bırakacaklardır.» İşte ben umarım ki, hadiste sözü edilen kimseler, bu Hariciler olacaktır. Çünkü bunlar, haksız yere kan akıttılar. İnsanların sürülerine saldırdılar. Siz de Allah'ın adıyla harekete geçip yürüyün.»

Ravi Zeyd b. Vehb, sözünü şöyle sürdürüyor: «Yolumuza devam ettik, bir köprüye geldiğimizde Haricilerle karşılaştık. Başlarında Abdullah b. Vehb er-Rasibî vardı. Adamlarına şöyle dedi:

—Mızrakları bir tarafa atın. Kılıçlarınızı kınlarından çıkarın, kınlarını kırın. Çünkü bunların Harura savaşında size seslendikleri gibi seslenmelerinden korkarım.

Hariciler, geri dönüp mızraklarını bir tarafa attılar. Kılıçlarını sıyrıp geldiler. İnsanlarla birbirlerine girdiler. Ama bizimkiler, onlara mızrak atmaya başladılar. Birbirlerini öldürdüler. O günde sadece iki kişi öldürüldü. Hz. Ali: «Bana Hariciler arasında Mahdicî bulun.» dedi. Aradılar, ama onu bulamadılar. Hz. Ali, bizzat gelip aramaya başladı. Bir grup insanın üst üste yığılmış olduğunu gördü. Bunları bir tarafa itin, onu alt tarafta bulacaksınız, dedi. Gerçekten de o, insan yığını bir tarafa attıklarında Mahdic'in alt tarafta olduğunu gördüler. Bunun üzerine Hz. Ali, tekbir getirip: «Allah doğru söyledi, Rasûlü de tebliğ etti.» dedi.

Ubeyde es-Selmanî, kalkıp Hz. Ali'ye şunu sordu:

—Ey mü'minlerin emiri! Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah hakkı için sen bunu Rasûlullah'tan işittin mi?

—Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah hakkı için ben bunu bizzat Rasûlullah'tan işittim.

Ubeyde, bu yemini Hz. Ali'ye üç kez yaptırdı. O da her defasında ye-

min ederek bizzat Rasûlullah'tan işitmiş olduğunu söyledi.»

İmam Ahmed b.Hanbel, Süveyd b. Gafle'den rivayet etti ki, Hz.Ali şöyle demiştir:

«Ben size Rasûlullah (s.a.v.)'dan hadis naklederken ona yalan isnad etmektense göğün üzerime yıkılmasını daha çok isterim. Ama sizinle kendi aramdaki hususlarda konuştuğum zaman bilirsiniz ki savaş hiledir. Ben Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim:

«Ahir zamanda ümmetimden bir kavim çıkacaktır. Yaşları gençtir. Toydurlar, akılları hafiftir. Yaratıkların en hayırlısının (Rasûlullah'ın) sözlerini söyleyecekler ve Kur'ân okuyacaklardır. Ancak okudukları bu şey onların hançerlerini geçmeyecektir. (Ravilerden Abdurrahman dedi ki: Onların imanları hançerlerini geçmeyecektir.) Bunlar, okun hedefini delip geçişi gibi dinden çıkacaklardır. Kendileriyle karşılaştığınızda bunları öldürün. Çünkü bunları öldürmekte, kendilerini öldüren kim-seler için Allah katında kıyamet gününde sevap vardır.»

İmam Ahmed b.Hanbel, Velid b.Kasım el-Hemedanî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, Nehrevan'a gitti. Biz de onunla birlikte gittik. Haricileri öldürdük. Bize dedi ki: «Mahdici arayın, zira Rasûlullah şöyle buyurmuştur. «Bir kavim gelecektir. Bunlar hak sözü söyleyecektir. Ancak bu söz, onların hançerlerinden aşağı inmeyecektir. Okun hedefini delip geçişi gibi dinden çıkacaklardır. Onların alametleri, aralarında eksik elli bir adamın (Mahdic'in) bulunmasıdır. O siyahidir. Elinde siyah kıllar vardır. Eğer aralarında o adam varsa ve onu öldürürseniz, insanların en şerlisini öldürmüş olursunuz. Eğer o, onların arasında yoksa, insanların en hayırlısını öldürmüş olursunuz.» Biz Mahdic'i onlar arasında bulduk. Secdeye kapandık. Ali de bizimle birlikte secdeye kapandı.»

Müslim, Rasûlullah (s.a.v.)'ın azadlısı Ebu Rafi'nin oğlu Ubeydullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haruriler ortaya çıktıklarında ben Ebu Talib oğlu Ali ile birlikteydim. Onlar:«Hüküm vermek, sadece Allah'a mahsustur» deyince Ali, şöyle dedi:

«Bu söz, hak bir sözdür. Ancak bununla batıl amaçlanmıştır. Zira Rasûlullah (s.a.v.), bir grup insanın evsafını bize anlattı. Ben de anlattığı insanların evsafını şunlarda görmekteyim. Rasûlullah (s.a.v.), bunların evsafını anlatırken şöyle diyordu:«Dillerinde hak söz vardır, ancak bu söz onların şurasından (böyle derken parmağıyla boğazını gösterdi) aşağıya inmeyecektir. Allah'ın en çok buğz ettiği yaratıklardan biri, bunlardan Esved adındaki bir adamdır. Onun ellerinden biri, koyun ayağı veya meme ucu şeklindedir.»

Hız.Ali, onları öldürünce «Şunların halini araştırın.» dedi. Arkadaşlar onlara baktılar. Birşey göremediler. Hız. Ali; «Tekrar bakıp araştırın,

vallahi ben yalan söylemedim ve bana yalan söylenmedi.” dedi. Bu sözünü iki yada üç kez tekrarladi. Mahdic’i bir harabede buldular. Alıp Hz.Ali’nin yanına getirdiler. Önüne bıraktılar. Ben de oradaydım. O siyahi adamı (Mahdic’i) gördüm.»

İmam Ahmed b.Hanbel, Ubeyde’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Ali’nin yanında Haricilerden söz edildi. Hz. Ali de onlar hakkında şöyle dedi:

«Hariciler arasında eli kısa bir adam vardır. Eğer siz şımaracak olmasaydınız Cenâb-ı Allah’ın onları öldürenler hakkında Muhammed (s.a.v)’ın dili ile yapmış olduğu vaadleri size anlatırdım.»

Ben dedim ki:

—Ey mü’minlerin emiri! Sen bu vaadleri Muhammed (s.a.v.)’in kendisinden mi işittin?

—Evet, Ka’be’nin Rabbine yemin olsun ki, Muhammed (s.a.v.)’den işittim.»

Muhammed b. Sirin’in rivayetinde de şu ilave vardır: “Ali bu vaadleri bizzat Rasûlullah (s.a.v.)’dan işittiğine yemin etti ve şöyle dedi: «Rasûlullah (s.a.v.)’a yalan isnad etmektense gökten yere düşmeyi daha çok isterim.»

İmam Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah, Asım’ın babası Küleyb’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, Ali’nin yanında oturmaktaydım. O esnada üzerinde yolculuk elbiseleri bulunan bir adam gelip Ali’nin yanına girmek için izin istedi. Ali, o esnada insanlarla konuşmaktaydı. O adamla ilgilenemedi ve şöyle dedi: «Ben, Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanına gitim. O esnada yanında Aişe (r.anha)de oturmaktaydı.Rasûlullah (s.a.v.), bana şöyle bir soru sordu:

—Falan günde sen nasıl olacaksın, ne yapacaksın?

—Allah ve Rasûlü daha iyi bilirler.

—Bir kavim doğu tarafından çıkacaktır. Kur’ân okuyacaklar, ancak okudukları Kur’ân, onların kürek kemiklerinin aşağısına inmeyecektir. Aralarında eksik elli bir adam vardır. Elleri, Habeşli adamın ellerini andırır.»

Allah aşkına söyleyin. Bu adamın bu kavim arasında bulunduğunu size haber vermişmiydim.»

Hafız Ebu Bekir Hatib el-Bağdadî, Ebu Cuhfe’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Savaş sona erdiği zaman Ali dedi ki: «Şu Hariciler arasında bir adam vardır. Onun pazusunda kemik yoktur. Sonra onun pazusu meme ucunu andırır. Üzerinde uzun ve eğri kıllar olacaktır.»

Aradılar, o adamı bulamadılar. Ben,o günkü kadar Ali’nin sabırsızlık gösterdiği başka bir gün görmedim. Gelip dediler ki:

—Ey mü’minlerin emiri! Sözünü ettiğin adamı bulamadık.

— Yazıklar olsun size. Bu yerin adı nedir?

— Nehrevan'dır.

— Yalan söylüyorsunuz. O adam bunların arasında olmalıdır.

Haricilerin cesetlerini kontrol ettik. Ama sözünü ettiği adamı bulmadık. Tekrar dönüp dedik ki:

— Ey mü'minlerin emiri! Sözünü ettiğin adamı bulamadık.

— Bu mekanın adı nedir?

—Nehrevan'dır.

—Allah ve Rasûlü doğru söylediler, siz yalan söylediniz. Çünkü o adam buradadır. Bunlar arasındadır. Onu arayıp bulun.

Aradık, onu su kanalında bulduk. Ali'nin yanına getirdik. Ben de onun pazusuna baktım ki, pazusu kemiksizdi. Üzerinde kadın memesi- nin ucunu andıran bir et perçesi vardı. Bu meme ucu üzerinde de uzun ve eğri büğrü kıllar vardı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ensâr'ın azadlısı Ebu Kesir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, Nehrevanlılarla savaştığı zaman efendim Ebu Talbi oğlu Ali ile birlikteydim. Hz. Ali'nin, Nehrevanlıları öldümesinden ötürü yanındaki insanlar biraz rahatsız olmuşlardı. Ali, onlara hitaben şöyle dedi:

—Ey insanlar! Rasûlullah (s.a.v.), bize okun yaydan çıkışı gibi dinden çıkacak bir kavimden bahsetti. Bunlar, dinden çıkacaklar ve okun yayına dönüşüne kadar dinlerine geri dönmeyeceklerdir. Bu kavmin işareti şudur ki, aralarında siyahi vekısa elli bir adamın mevcut olmasıdır. Ellerinden biri kadın memesi gibidir. Tıpkı kadın memesinin ucundaki gibi, onun da elinin ucunda bir et parçası ve bu uçta da yedi kıl bulunacaktır. Onu arayın. Bence o adam, bunların arasındadır.» Aradılar ve o adamı nehir kıyısında cesetlerin altında buldular. Çıkardıklarında Hz. Ali, tekbir getirerek: «Allahu Ekber! Allah ve Rasûlü doğru söylediler.» dedi. Hz. Ali'nin üzerinde o esnada Arap yapısı bir yay vardı. Yay alıp o adamın kısa eline dürttü ve: «Allah ve Rasûlü doğru söylediler.» dedi. İnsanlar da bu durumu gördüklerinde tekbir getirip sevindiler ve Hz. Ali'ye karşı duydukları kırgınlık da kalplerinden silinip gitti.»

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, Ebu Talib oğlu Ali'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Bir kavim okun hedefini delip geçişi gibi İslâm'dan çıkacaktır. Kur'ân okuyacaklar, ancak okudukları bu Kur'ân, onların kürek kemiklerini aşmayacaktır. Onların öldürdüğü kimseye ve onları öldürene ne mutlu. Onların işareti de aralarında eksik hilkatlı Mahdic'i bulunmasıdır.»

“Sünen” adlı eserinde Ebu Davud, Ebu Meryem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mahdic denen bu adam, o gün mescitte bizimle beraberdi. Gece

gündüz kendisiyle beraber oturup kalkardık. Yoksul bir kimseydi. Düş-kün kimselerle birlikte Hz. Ali'nin yemeğine katıldığını gördüm. Ben de bir bornozumu ona giydirmiştim. Kendisine memeli Nafi diyorlardı. Eli, kadın memesini andırıyordu. Kısaydı. Ucunda da meme ucu gibi bir et parçası vardı ki, üzerinde kedi bıyığını andıran kıllar vardı.»

Hafız Ebu Bekir el-Beyhakî, "Delail" adlı eserinde Ebu Musa'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali'yle birlikteydim. "Mahdic'i arayın," demeye başladı. Aradılar, ama bulamadılar. Hz. Ali, terledi ve şöyle dedi: «Vallahi yalan söylemedim. Bana yalan söylenmedi de.» Nihayet mahdic'i, Evdi ilye nehrinde buldular. Ali de secdeye kapandı.»

Ebu Bekir el-Bezzar, Ebu Mü'min'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haruriye savaşında Ebu Talib oğlu Ali ile beraberdim. O benim efendimdi. Dedi ki: "Bakın bakalım hele, bunlar arasında bir adam olacak. Onun ellerinden biri kadın memesi gibidir. Çünkü peygamber, onunla karşılaşacağımı bana haber vermiştir.»

Cesetleri alt üst ettiler, ama o adamı (Mahdic'i) bulamadılar. "Hurma ağacı altında henüz kontrol etmediğimiz yedi ceset daha var." demeleri üzerine Hz. Ali, onlara: «Yazlıklar olsun size, ne duruyorsunuz? Haydi gidin, onlara da bakın.» dedi. Ben bir adamın ayağında iki ip bulunduğunu ve o ipleri tutarak cesedi sürükleyip Hz. Ali'nin önüne bıraktıklarını gördüm. Hz. Ali de secdeye kapanarak: «Size müjdeler olsun. Sizin ölümlerinizi Cennettedir bunların ki ise Cehennem'dedir dedi.»

Bezzar, Habib b. Ebi Sabit'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Şakik b. Seleme'ye (Ebu Vail'e) dedim ki:

—Bana memeli adamdan bahset.

—Biz onlarla savaştığımızda Ali: «Şu ve şu vasıfta bir adamı arayın bakalım, dedi.

Evsafını belirttiği adamı aradık ama bulamadık. Bunun üzerine Hz. Ali, ağlamaya başladı. Ve şöyle dedi: «Onu arayıp bulun. Allah'a yemin ederim ki, ben yalan söylemediğim gibi bana yalan da söylenmedi.» Aradık, onu bulamadık. Yine Hz. Ali, ağladı ve şöyle dedi: «Onu arayıp bulun. Allah'a yemin ederim ki, ben yalan söylemediğim gibi bana yalan da söylenmedi. O adamı aradık, yine bulamadık. Bunun üzerine Hz. Ali, doru katırına bindi. Biz de o adamı aramaya devam ediyorduk. Nihayet onu, Bereda nehrinin altında bulduk. Hz. Ali, onu görünce secdeye kapandı.»

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, Ebu'l-Vadi Abbad'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kendisiyle birlikte Kûfe'ye dönmekte olduğumuz Ali, Mahdic'in şahsıyla ilgili hadisten bahsedilmesi üzerine şöyle dedi: Vallahi ben yalan söylemediğim gibi bana yalan da söylenmedi. Ama dostum

(Rasûlullah) bana cinlerden üç kardeş hakkında haber verdi ki, bu (Mahdic) onların en büyüğüdür. İkincisinin büyük bir topluluğu vardır. Üçüncüsünde ise biraz zayıflık vardır.»

Bu ifadelerde cidden gariplik vardır. Ancak memeli adamın (Mahdic'in) cinlerden olması mümkündür. Hatta insi veya cinni şeytanlardan olması da mümkündür.

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Mesud'dan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ahir zamanda bazı beyinsiz gençlerden oluşan bir kavim türeyecektir. Bunlar, insanların en hayırlısının sözlerini söyleyecekler ve Kur'ân'ı dilleriyle okuyacaklardır. Ancak bu okudukları şeyler, onların kürek kemiklerinin ilerisine geçmez. Okun hedefini delip geçtiği gibi İslâm'dan çıkacaklardır. Onları yakalayan kimse, onları öldürsün. Zira onları öldürmekte, öldüren kimseler için Allah katında büyük sevap vardır.»

Bu hadisin ravisi Abdullah b. Mesud, Haricilerin ortaya çıkmalarından yaklaşık beş sene önce vefat etmiştir. Onun bu konudaki haberi, senedlerin en kuvvetlilerindendir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, kendisinden işitmedim ama Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğu bana anlatıldı: «Sizden bir fırka vardır ki, ibadet edecekler, dindarlık yapacaklar. Öyle ki, insanlar onları beğenecekler. Nefisleri de kendilerini beğenecektir. Onlar, okun hedefini delip geçişi gibi dinden çıkacaklardır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said'den rivayet etti ki, Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Ümmetimde ihtilaf ve bölünme olacaktır. Bir kavim ortaya çıkacaktır ki, bunlar güzel konuşacaklar, ama kötü fiil yapacaklardır. Kur'ân okuyacaklardır, ama bu okudukları kürek kemiklerinin ilerisine geçmeyecektir. Sizden birisi, kendi namazını, onların namazlarının yanında hiç görecektir. Orucunu, onların orucunun yanında hiç görecektir. Ancak onlar, okun hedefini geçişi gibi dinden çıkacaklardır. Sonra da ok yayına geri dönünceye kadar dine geri dönmeyeceklerdir. Onlar, yaratıkların ve mahlukatın en kötüsüdürler. Onları öldürene veya onların öldürdüğü kimseye ne mütlü. Onlar, Allah'ın kitabına davet edecekler ama onların kitaptan hiç payları yoktur. Kim onlarla savaşırsa, onlara nisbetle Allah'a daha yakın olur.»

Dediler ki:

—Ya Rasûlallah, onların alametleri nedir?

Buyurdu ki:

—Saçlarını traş etmiş olmalarıdır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet

etmiştir:

«Cîrâne umresi senesinde Rasûlullah (s.a.v.)'la beraberdim. O, Bilal'ın eteğindeki gümüşleri insanlara paylaşıyordu. Adamın birisi:

— Ya Rasûlallah, adaletli ol, dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) da ona şu cevabı verdi:

— Yazıklar olsun sana! Ben adaletli olmazsam kim adaletli olacak? Eğer ben adaletli olmazsam kayba uğrarım.

Hız. Ömer dedi ki:

— Ya Rasûlallah, izin ver de şu münafıkı öldüreyim.

— Allah korusun, ashabımı öldürdüğümü insanların dillerine dola-malarından Allah'a sığınırım. Bu ve arkadaşları, Kur'ân okuyacaklar-dır ancak okudukları, hançerelerini (veya kürek kemiklerini) aşmaya-caktır. Okun hedefini delip geçişi gibi dinden çıkacaklardır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Cîrâne'de Hevazin savaşından elde edilen ga-nimetleri paylaştırırken Beni Temim kabilesinden bir adam kalkıp.

— Adaletli ol ey Muhammed, dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) da ona şu karşılığı verdi:

— Yazıklar olsun sana. Ben adaletli olmazsam kim adaletli olacak? Eğer ben adaletli olmazsam kayba uğrar, hüsrana düşerim.

Hız. Ömer, dedi ki:

— Ya Rasûlallah, şu münafığı öldürmeme izin vermez misin?

— Ümmetlerin «Muhammed ashabını öldürüyor.» diye aralarında dedikodu yapmalarından Allah'a sığınırım. Şu ve arkadaşları, Kur'ân okuyacaklardır, ancak okudukları, kürek kemiklerini aşmayacaktır. Okun hedefini delip geçişi gibi bunlar dinden çıkacaktır.»

Yakub b. Süfyan, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın şöyle dediğini rivayet etmiş-tir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'ın memeli adamdan (Mahdiç'ten) söz ederek şöyle dedi: «Redhe şeytanı, at çobanı gibidir. Büceyle kabilesinden Eş-heb veya İbni Eşheb adındaki bir adam, onu sakındırır. O zalim kavim içinde şiddetli bir adamdır.»

Sa'd b. Ebi Vakkas, Hız. Ali'nin, Haricileri öldürdüğünü duyunca şöyle dedi: «Ebu Talib oğlu Ali, Redhe şeytanını öldürdü.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini riva-yet etmiştir:

«Ebu Bekir, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına gelerek şöyle dedi:

— Ya Rasûlallah, ben falanca vadiye uğradım. Orada huşulu, güzel görünümlü bir adamın namaz kılmakta olduğunu gördüm.

— Git, onu öldür.

Ebu Bekir gitti. O'nu o halde görünce öldürmek istemedi. Tekrar

Rasûlullah (s.a.v.)'ya geldi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Ömer'e:

—Git, onu öldür, dedi. Ömer gidip onu Ebu Bekir'in gördüğü halde görünce öldürmek istemedi. Geri döndü ve şöyle dedi:

— Ya Rasûlallah, ben onu huşulu bir halde gördüm, öldürmek istemedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Ali'ye:

— Ey Ali, git onu öldür, dedi. Ali gitti. Onu bulamadı, geri döndü ve şöyle dedi:

—Ya Rasûlallah, ben onu göremedim.

— O ve arkadaşları Kur'ân okurlar. Ancak okudukları kürek kemiklerini geçmez. Okun hedefini delip geçişi gibi dinden çıkacaklardır. Ok tekrar yayına dönmedikçe dine geri dönmezler. Onları öldürün. Onlar, yaratıklarını en şerlileridir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Said el-Hudri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Peygamber (s.a.v.), insanlar arasında bir fırkanın ortaya çıkacağını ve onları iki gruptan hakka en yakın olanın öldüreceğini bildirdi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), buyurdu ki: «Ebu Kasım'ın nefsi kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, ümmetimden bir kavim ortaya çıkacaktır. Siz onların amelleri yanında kendi amellerinizi önemsiz göreceksiniz. Onlar, Kur'an okuyacaklar, ama okudukları, kürek kemiklerini geçmiyecektir. Onlar, okun hedefini delip geçişi gibi dinden çıkacaklardır.»

Dediler ki:

— Onları tanıtacak bir alamet var mıdır ya Rasûlallah?

— Onlar arasında memeli bir adam olacaktır. Başlarını traş edeceklerdir.»

Ebu Said dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.)'ın ashabından yirmi veya yirmi küsur kişinin bana anlattığına göre Rasûlullah'ın sözünü ettiği o kavmi Hz. Ali öldürdü.

Ravi diyor ki: Ebu Said'in tekbir getirdikten sonra elleri titreyerek şöyle dediğini gördüm. «Onları öldürmek, bence onların sayısınca Türkleri öldürmekten daha helaldir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Ali, Yemen'de iken Rasûlullah (s.a.v.)'a, toprağa bulanmış bir altın kütlesi gönderdi. Rasûlullah (s.a.v.), o kütleyi Akra' b. Habis el-Hanzali, Beni Mücaşi kabilesinden bir adam, Uyeyne b. Bedr el-Fezari, Alkame b. Ulase (veya Amir b. Tüfeyl ki, bu adam beni Kilab kabilesindendir.) ve Zeyd el-Hayl et-Taî arasında taksim etti. Sonra Beni Neba-

han kabilesinden birini onlara ortak yaptı. Kureyşlilerle Ensâr, bu tak-simata kızarak: «Rasûlullah (s.a.v) güçlü ve önde gelen şahsiyetlere al-tın veriyor ama bizi bir tarafa bırakıyor.» dediler. Rasûlullah (s.a.v.) da böyle diyenlere: «Ben, bunların gönüllerini kazanmak istiyorum.» diye cevap verdi. O esnada gözleri çukurda olan çıkık ahlî, gür sakallı, şah damarı şişkin, başı traşlı bir adam gelip Rasûlullah (s.a.v.)'a hitaben:

— Ey Muhammed, Allah'tan kork, dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) da ona şu cevabı verdi:

— Ben kendisine isyan ettiğim takdirde başka kim Allah'a itaat eder? O, beni yeryüzü ahalisi üzerine güvenilir bir kimse olarak kabul ediyor, ama siz beni güvenilir bir kimse olarak kabul etmiyorsunuz.

Orada bulunanlardan birisi (zannedersem o da Halid b. Velid idi.), o adamı öldürmek için Rasûlullah (s.a.v.)'dan izin istedi. Ancak Rasûlullah (s.a.v.) izin vermedi. Bu itirazcı adam gittikten sonra Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

«Bu adamın neslinden bazı kimseler ortaya çıkacaktır ki, onlar Kur'ân okuyacaklar, ancak okudukları, hançerelerini aşmayacaktır. Bunlar, okun hedefini delip geçmesi gibi İslâm'dan çıkacaklar, İslâm ehlini öldürecekler ve putperestleri bırakacaklardır. Eğer ben kendile-rine yetişirsem onları Ad kavmi gibi öldürürüm.»

Başka bir rivayette anlatıldığına göre o adamı öldürmek isteyen kimse, kesinlikle Halid b. Velid'dir. Ama Hz. Ömer'in böyle bir istekte bulunmuş olması mümkündür. Zaten Buharî ve Müslim'in sahihlerin-de de böyle bir ifade vardır. Ancak Hariciler, o adamın soyundan ve sülale-sinden gelmemektedirler. Haricilerden herhangi birinin dahi onun soyundan geldiğini bilmemekteyim. Belki de Rasûlullah (s.a.v.), onun şekil ve evsafında olan bazı kimselerin ortaya çıkacağını kasetmiştir. Doğrusunu Allah bilir. O adam, Zül-Huveysira et-Temimî'dir. Bazıları ona Harkus adını vermişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.

İmam Ahmed b.Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'den rivayet etti ki, Pey-gamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Doğu tarafından bazı kimseler ortaya çıkacak. Bunlar, Kur'ân okuyacaklar ancak okudukları kürek kemiklerini aşmayacaktır. Okun hedefini delip geçmesi gibi dinden çıkacaklar, sonra ok yayına geri dön-medikçe dine geri dönmeyeceklerdir.

Orada bulunanlardan bazıları sordular:

— Ya Rasûlallah, sözünü ettiğin bu insanların alameti ve siması na-sıldır?

Rasûlullah buyurdu ki:

— Onların siması traşlı olmak (veya yağ sürünmeyi terketmek) tir.»

İmam Ahmed b.Hanbel, Yezid el-Fakir'in şöyle dediğini rivayet et-

miştir.

«Ebu Said'e dedim ki:

— Aramızda bazı adamlar vardır ki, onlar bizden daha iyi Kur'ân okuyorlar. Bizden daha çok namaz kılıyorlar. Dostluk ve akrabalık bağlarına bizden daha fazla riayet ediyorlar. Bizden daha çok oruç tutuyorlar, ama kılıçlarını çekerek karşımıza çıktılar.

Ebu Said dedi ki:

— Ben Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: Bir kavim ortaya çıkacaktır. Onlar, Kur'ân okuyacaklar ama okudukları, hançerlerini geçmeyecektir. Okun hedefini delip geçmesi gibi dinden çıkacaklardır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bir gün Peygamber (s.a.v.), ganimet dağıtırken oradaydık. O sırada Temim oğulları kabilesinden Zü'l-Huveysira adında bir adam geleerek:

— Ya Rasûlallah, adaletli ol, dedi.

Hiz. Peygamber:

—Yazıklar olsun sana, ben adil davranmıyorsam kim davranıyor? Eğer ben adaleti yürütmüyorsam büyük bir zarara uğramış olurum. Ben adaleti yürütmedikten sonra kim yürütür? dedi.

Hiz. Ömer:

— Ya Rasûlallah, izin verde şunun boynunu vurayım, dedi.

Peygamber, şöyle buyurdu:

—Vazgeç ondan, zira onun öyle arkadaşları vardır ve onlar öyle bir topluluktur ki, herhangi biriniz kendi namazını onların namazı karşısında ve kendi orucunu onların orucu karşısında küçük görür. İslâm dininden okun hedefi delip geçişi gibi çıkarlar. O okun temrenine bakılır, onda birşeye rastlanamaz, ucuna bakılır, onda birşeye rastlanamaz. Sonra gövdesine bakılır, onda birşeye rastlanamaz. Sonra teleğine bakılır, onda da birşeye rastlanamaz. İşkembe, bağırsak ve kana bulaşmadan delip geçmiştir. O topluluğun alametleri, aralarında siyah bir adamın bulunmasıdır. Adamın iki kolundan biri, kadın memesi veya gövdeden kesilip sarkan et parçası gibi sallanıp durur. Halk arasında tefrika ve ayrılık baş gösterince onlar ortaya çıkarlar.»

Onlar hakkında şu ayet-i kerime nazil oldu: «Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır.» (et-Tevbe, 58.)

Ebu Said dedi ki: «Ben bu hadisi bizzat Rasûlullah (s.a.v.)'dan duyduğuma tanıklık ederim. Ve Hiz. Ali'nin bunları öldürdüğü zaman beraberinde idim. Kendisine Rasûlullah'ın nitelediği evsafta bir adamın getirildiğinde yanında bulunduğuma tanıklık ederim.»

İmam Ahmed b. Hanbel'in, Ebu Said'den yaptığı başka bir rivayette

anlatıldığına göre Zü'l-Huveysira'yı öldürmek için Rasûlullah (s.a.v.)'dan izin isteyen kişi, Hz. Ömer'dir. Ve yine bu rivayette anlatıldığına göre Rasûlullah, onlar hakkında şöyle buyurmuştur. «Onlar, insanların bölündükleri bir zamanda ortaya çıkacaklar ve onları iki gruptan Allah'a en yakın olanı öldürecektir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), ümmetinden bir grubun ortaya çıkacağını, onların simalarının traşlı olacağını, onların yaratıkların en şerlileri olduklarını ve onları iki gruptan hakka en yakın olanın öldüreceğini haber vermiştir. Ve onlarla ilgili olarak da şöyle bir misal vermiştir: «Kişi avına ok atar. Okun ucuna bakar, birşey göremez. Gövdesine bakar, birşey göremez. Telegine bakar, birşey göremez.» İşte ey Iraklılar, Peygamber (s.a.v.)'ın sözünü ettiği o topluluğu siz öldürdünüz.»

Heysem b. Adiy, Humeyd b. Hilal'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Adamın birisi, bir kavme gelip şöyle dedi:

— Şu çadır kimindir?

— Selman-ı Farisî'nindir.

— Benimle birlikte gelmez misiniz? Selman'a gidelim, bize birşeyler anlatsın. Biz de dinleyelim.

O kavimden bazıları, onunla birlikte Selman'ın yanına gittiler. Adam, Selman'a şöyle dedi:

— Ey Abdullah'ın babası, çadırını bize yaklaştırsan da bize yakın olan, bize birşeyler anlatsan, biz de seni dinleseک olmaz mı?

— Sen kimsin?

— Falan oğlu falanım.

— Senin hakkında iyi şeyler duydum. Duyduğuma göre sen, Allah yolunda çaba sarf eder, düşmanla savaşır ve Rasûlullah'ın ashabına hizmet edermişsin. Eğer bu özelliklerinden birinden saparsan, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bize anlattığı kavimden olursun.

O adamı araştırıp cesedini Nehrevanlıların ölüleri arasında buldular.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Büsr b. Amr'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Sehl b. Hanif'in yanına gittim. Ona: «Rasûlullah (s.a.v.)'dan duyduğun bir hadisi bana naklet» dedim. O da Haruriye hakkında bana bir hadis nakledeceğini ifade ederek şöyle dedi:

— Peygamber (s.a.v.)'den duyduğum bir hadisi sana nakledeceğim. İşittim ki, Rasûlullah (s.a.v.), şu taraftan (böyle derken Irak tarafını gösterdi) bir kavmin çıkacağını, onların Kur'ân okuyacaklarını, okudukları Kur'ânın hançerelerini aşmayacağını, okun hedefi delip geçtiği gibi dinden çıkacaklarını söyledi.

— Onların bir alametini de anlattı mı?

— Duyduğum budur. Sana fazla birşey söylemeyeceğim.»

Sehl b. Hanif, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

«Doğu tarafında, bir kavmin fitnesi görülecektir. Onlar, başlarını traş edeceklerdir.»

Hafız Ebu Bekir el-Bezzar, İbn Abbba'stan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ümmetimden bazı kavimler Kur'ân okuyacaklardır. Ancak onlar, okun hedefi delip geçtiği gibi dinden çıkacaklardır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ömer'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ümmetimden bir kavim ortaya çıkacaktır. Onlar, kötü amel işleyecekler, Kur'ân okuyacaklar. Ancak okudukları hançerelerini aşmaya-caktır.»

Hadisin ravilerinden Yezid dedi ki: Ben, Peygamber(s.a.v.)'in yukarıdaki sözlerle ek olarak şöyle buyurduğunu da biliyorum:

«Sizlerden birisi, kendi amelini onların ameli yanında az görecektir. Ancak onlar, İslâm ehlini öldürecektir. Ortaya çıktıklarında siz onları öldürün. Onları öldüren kimseye ve onların öldürdüğü kimseye ne mutlu. Onlardan her bir nesil ortaya çıktığı zaman Allah onu koparsın.» Rasûlullah (s.a.v.), bu sözünü yirmi kez veya daha fazla tekrarlardı. Ben de dinliyordum.

İbn Ömer'den rivayet olduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Fitne, şeytan neslinin çıkacağı şuradan (böyle derken doğu tarafını gösterdi.) zuhur edecektir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Şehr b. Havşeb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bize, Muaviye'nin oğlu Yezid'e bey'at yapıldığı haberi ulaştığında ben Şam'a geldim. Nevf el-Bekkâlî'nin ikametgahını öğrendim. Yanına gittim. O esnada bir adam geldi. İnsanlar, onun üzerine bir aba attılar. Gelen adamın Amr b. As'ın oğlu Abdullah olduğunu gördüm. Nevf, onu görünce konuşmasına ara verdi. Abdullah da şöyle dedi: Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «Hicretten sonra bir hicret daha olacaktır. İnsanlar, İbrahim'in hicret ettiği yere çekileceklerdir. Yerde sadece ahalisinin en şerlileri kalacaktır. Yerleri onları atacak. Rahman'ın zatı, onlardan iğrenecek ve ateşte onları maymun ve domuzlarla birlikte haşredecektir. Onlar gecelediklerinde sen onlarla gecelersin. Gündüzün sıcak vaktinde istirahat ettiklerinde sen de onlarla istirahat edersin. Ve geri kalanları yersin.»

Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu da işittim: «Doğu taraflarında ümmetimden bir insan grubu ortaya çıkacaktır. Onlar, Kur'ân okuyacaklar, ancak okudukları Kur'ân, onların kürek kemiklerinin ile-

risine geçmeyecektir. Onlardan her bir nesil ortaya çıktığında koparılacaktır.» Rasûlullah (s.a.v.), bu sözünü on defadan fazla tekrarladı. Sonra da şöyle dedi: «Onlardan her bir nesil ortaya çıktığında koparılacaktır. Nihayet onların geride kalanları arasında Deccal çıkacaktır.»

Müslim b. Haccac, Ebu Zerr'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Benden sonra ümmetimden bir kavim ortaya çıkacaktır ki, bunlar, Kur'ân okuyacaklardır. Ancak okudukları Kur'ân, onların boğazlarının ötesine geçmeyecektir. Okun hedefini delip geçmesi gibi dinden çıkacaklardır. Ve dine tekrar geri dönmeyeceklerdir. Yaratılışları ve huy-ları kötüdür.»

Bu hadisin ravilerinden İbn Samit demiş ki: Ben Hakim el-Gifarî'nin kardeşi Zülfa b. Amr el-Gifarî'ye rastladım. O da bu hadisi Ebu Zerr'den duyduğum şekilde nakletti ve bizzat Rasûlullah (s.a.v.)'dan duymuş olduğunu anlattı.

Hafız el-Beyhakî, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Aişe de bilir ki, asiler ordusu ile Nehrevanlılar, Muhammed (s.a.v.)'in dili ile lanetlenmişlerdir.»

İsrail, bir adamdan naklen Ebu İshak es-Sebî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hariciler hakkındaki haber kendisine ulaştığı zaman Hz. Aişe, şöyle dedi: Ebu Talib oğlu Ali Redhe şeytanını (yani Mahdic'i) öldürdü.»

Hafız Ebu Bekir el-Bezzar, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Haricilerden bahsederek şöyle buyurdu:

«Ümmetimin en şerhilerini, ümmetimin en hayırlıları öldürecek-tir.»

Biz bu rivayetlerin tamamını burada naklettik ki, bunun üzerinde düşünen kimse, bu anlattığımızın gerçek olduğunu ve aynı zamanda peygamberlik delillerinden en büyük bir delil olduğunu anlasın. Nitekim birçok imamlar da bunu böyle anlatmışlardır. Doğrusunu Allah bilir.

“Delail” adlı eserde Hafız Ebu Bekir el-Beyhakî, Mesruk'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Aişe, bana şöyle dedi:

— Ali'nin, Haruriye savaşında öldürdüğü memeli adam (Züssüd) hakkında bilgin var değil mi?

— Hayır.

—Onları görenlerin tanıklıkları hakkında bana bir mektup yazıp gönder.

Ben de Kûfe'ye döndüm. O gün orada topluluklar vardı. Her topluluktan bu konudaki şahadetleri alıp kayda geçirdim. Sonra bu tanıklık

yazılarını götürüp Hz. Aişe'ye okudum. Bana şöyle sordu:

— Bu toplulukların hepsi onu görmüşler mi?

— Kendilerine sorduğum herkes onu (yanı memeli adamı) görmüş olduklarını bana söylediler.

— Allah, falana lanet etsin. Çünkü o, Mısır gecesinde onlara rastladığını ve onları vurduğunu bana yazmıştı.

Böyle dedikten sonra Hz. Aişe'nin gözlerinden yaşlar boşalmaya başladı. Ağlaması durunca şöyle dedi:

—Allah, Ali'ye rahmet etsin. O hak yolda idi. Benimle onun arasında geçen şeyler, kadın ile kocasının akrabaları arasında geçen hadiselere benzer.»

“Hariciler” kitabında Heysem b. Adiy, Habib b. Hilal'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hicazlılardan iki adam Irak'a geldiler. Kendilerine şöyle soruldu:

—Niçin Irak'a geldiniz?

—Rasûlullah (s.a.v.)'ın bize anlattığı şu kavmi görmek ümidiyle buraya geldik. Ama bizden önce Ebu Talib oğlu Ali'nin kendilerini yakaladığını gördük.

Böyle demekle onlar, Nehrevanlıları kastetmişlerdi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Oturmaktaydık. Rasûlullah (s.a.v.)'ın gelmesini bekliyorduk. Hanımlarından birisinin evinden çıkıp bize doğru gelince ayağa kalktık. Kendisine kıyam ettik. Ayakkabısının bir tarafı koptu. Ali, geride kalıp onu dikmeye başladı. Rasûlullah (s.a.v.), yoluna devam etti. Biz de kendisiyle birlikte yürümeye başladık. Sonra Ali'yi beklemeye başladı. Biz de kendisiyle birlikte orada durduk. Bize şöyle dedi:«Nasıl ki ben, Kur'an'ın indirilişi hususunda savaştıysam sizden biri de Kur'an'ın tevili hususunda savaşacaktır.» Orada aralarında Ebu Bekir ile Ömer'in de bulunduğu bazı kimseler, peygamberin sözünü ettiği bu savaşçının kendileri mi olacağını sordular. Hz. Peygamber: «Hayır, o savaşçı ayakkabıyı dikendir.» diye cevap verdi. Biz de gidip bu müjdeyi Hz. Ali'ye ulaştırdığımızda kendisi bunu kulağıyla duymuş gibi idi.»

Hafız Ebu Ya'lâ, Ali b. Rebia'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Şu minberiniz üzerinde Ali'nin şöyle dediğini işittim:

«Ahdi bozanlar, zulmedenler ve dinden çıkanlarla savaşmamı Peygamber (s.a.v.) bana söyledi.»

Bu hadiste sözü edilen ahdi bozanlarla cemel vak'asında Hz. Ali'ye karşı çıkanlar, zulmedenlerle Şamlılar, dinden çıkanlarla da Hariciler kastedilmiştir. Çünkü Hariciler, dinden çıkmışlardı.»

Hakim Ebu Abdullah, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, üç grupta savaşmakla emrolundum: Zulmedenler, ahdi bo-

zanlar ve dinden çıkanlar. Zulmedenler Şamlılardır. Ahdi bozanları biliyorsunuz. Dinden çıkanlarsa Nehrevanlılardır.»

Hafız İbn Asakir, Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), çıkıp Ümmü Seleme'nin evine geldi. Ali de oraya geldi. Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu:

«Ey Ümmü Seleme! Allah'a yemin ederim ki, şu (Ali), benden sonra ahdi bozanlar, zulmedenler ve dinden çıkanlarla savaşacaktır.»

Hakim, Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), ahdi bozanlar, zulmedenler ve dinden çıkanlarla savaşmamızı bize emretti. Ben de dedim ki:

—Ya Rasûlallah, şunlarla savaşmamızı emrediyorsun, ama kimin maiyetinde savaşılır?

—Ebu Talib oğlu Ali'nin maiyetinde savaşın. Onun maiyetinde bulunanlardan biri olan Ammar b. Yasir öldürülecektir.»

Hakim, Mihnef b. Süleyman'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ebu Eyyüb'e gidip şöyle dedi ki:

— Sen Rasûlullah (s.a.v.)'ın beraberinde bulunarak kılıcını çekip müşriklerle savaşın. Sonra gelip Müslümanlarla mı savaşıyorsun?

— Rasûlullah (s.a.v.), bana, ahdi bozanlar, dinden çıkanlar ve zulmedenlerle savaşma emrini verdi.»

Hatib el-Bağdadî, Alkame ile Esved'in şöyle dediklerini rivayet etmiştir:

«Sıffin savaşı dönüşünde Ebu Eyyüb el-Ensârî'ye uğrayıp kendisine şöyle dedik:

—Ey Ebu Eyyüb! Allah, Muhammed'i konuk etmen ve devesinin başkalarının kapısına değil de özel olarak senin kapına gelip çökmesi ile sana ikramda bulundu. Sonra sen kılıcını alıp geliyor, tevhid ehlini vuruyorsun. Bu nasıl iştir?

— Lider, kendi adamlarına yalan söylemez. Zira Rasûlullah bize, Ali'nin maiyetinde üç gruba savaşmamızı emretti. O gruplar da şunlardır: Ahdi bozanlar, zulmedenler ve dinden çıkanlar. Ahdi bozanlarla savaşık. Onlar, Cemel savaşında Hz. Ali'nin karşısına çıkan Talha ile Zübeyr idi. Zulmedenlere gelince işte şimdi onların yanından dönmekteyiz. Biliyorsunuz ki onlar, Muaviye ile Amr b. As'tır. Dinden çıkanlara gelince onlar; Tarafat, Saifat, Nahilat ve Nehrevan halkıdır. Vallahi onların nerede olduklarını bilmiyorum. Ama inşaallah onlarla mutlaka savaşacağız. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ammar'a şöyle dediğini işittim: «Ey Ammar, seni asi ve azgın bir grup öldürecektir. O zaman sen hakkın yanında olacaksın. Hak da senin yanında olacaktır. Ey Yasir oğlu Ammar, eğer Ali'nin bir vadiye gitmekte olduğunu, diğer bütün insanların da başka bir vadiye gitmekte olduklarını görürsen, sen Ali ile

beraber git. Çünkü Ali, seni bir çukura yuvarlamaz ve hidayet yolunun dışına da çıkarmaz. Ey Ammar, bir kimse kılıcını kuşanarak düşmanlarına karşı Ali'ye yardım ederse, kıyamet gününde Cenâb-ı Allah, ona ateşten iki kuşak takacaktır.»

—Yeter artık Allah, sana rahmet etsin.»

FASIL

Hariciler hakkında yazılan eserlerin en güzellerinden birinin yazarı olan Heysem b. Adiy, eserinde İsa b. Dabb'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ali, Nehrevan dönüşünde kalkıp insanlara bir hutbe irad etti. Allah'a hamdü senada, Rasûlullah'a da salatü selamda bulunduktan sonra şöyle dedi: Allah, sizin sayenizde büyük bir kötülüğü yok etmiş ve zaferinizi yüceltmış bulunuyor. Onun için bulunduğunuz şu yerden süratle düşmanlarınızın üzerine yürüyünüz. Şamlılara karşı saldırıya geçiniz.»

Ancak onlar, Hz. Ali'nin bu çağrısına şöyle karşılık verdiler:

«Ey mü'minlerin emiri, oklarımız tükendi, kılıçlarımız köreldi. Mızraklarımızın uçları kırılıp paramparça oldu. Bundan dolayı bizi alıp şehrimize götür. Orada hazırlıklara girişelim. Umulur ki, mü'minlerin emirinin bu hazırlıklarımızda katkısı olur ve bu da düşmanımıza karşı daha güçlü duruma kavuşmamıza sebep olur.»

Bu sözleri söyleyenin Eş'as b. Kays olduğu ifade edilir. Bunun üzerine Hz. Ali, Nahile'ye gelip konaklamış ve Müslümanların da burada karargah kurmalarını emretmişti. Ayrıca Hz. Ali, Müslümanlara burada cihad hazırlıklarına girişmelerini ve kendilerini ruhen savaşa hazırlayıp çocuklarının ziyaretlerine az gitmelerini ve düşmanların üzerine gitmek için iyice hazırlıklı olmalarını söylemişti. Askerler, Nahile'de bir müddet ikamet ettikten sonra yavaş yavaş karargahlarını terketmeye başlamış ve Müslümanların ileri gelenlerinin dışında karargahta kimse kalmamıştı. Bunun üzerine Hz. Ali kalkıp onlara hitaben şöyle dedi:

«Mahlukatı yaratan, sabahı gece karanlığından çıkaran, ölüleri mezarlarından diriltip çıkaran, mezarlardaki insanlara yeniden hayat veren Allah'a hamd olsun. Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim. Allah'a karşı gelmekten sakınmanızı, takvalı olmanızı size tavsiye ediyorum. Zira kulun Allah'a yaklaşmak için edineceği vesilelerin en faziletlisi iman getirmek, Allah yolunda cihad etmek ve ihlâş konuşmaktır. Çünkü bu, fitratın gereğidir. Bir de namaz kalmaktır. Çünkü bu da dinin kendisidir. Zekat vermektir. Çünkü bu da İslâm'ın farizalarıdır. Rama-

zan ayını oruçlu geçirmektir. Çünkü bu da Allah'ın azabına karşı bir kalkandır. Beyt'i hacc etmektir. Çünkü bu da fakirliği giderir, günahları yok eder. Akrabaları ziyaretir. Çünkü bu, malı artırır, eceli uzatır. Aile arasında sevgi meydana getirir. Bir de gizlice sadaka vermektir. Çünkü bu şekilde verilen sadaka, günahlara keffaret olur, Rabbin gazabını söndürür.

İnsanı Allah'a yaklaştıracak vesilelerin en faziletlerinden biri de iyilik yapmaktır. Çünkü iyilik yapmak, insanı kötü bir ölümle ölmekten korur. Allah'ın zikrine dalın. Zira bu, zikirlerin en güzelidir. Takva sahiplerine vaad edilen şeylere rağbet edip yönelin. Zira Allah'ın vaadi, vaadlerin en doğrusudur. Peygamberimiz (s.a.v.)'in yolundan gidin, ona uyun. Çünkü bu, yolların en faziletlisidir. Onun sünnetlerine tabi olun. Çünkü onun sünneti, sünnetlerin en faziletlisidir. Allah'ın kitabını öğrenin, çünkü o, sözlerin en faziletlisidir. Dinin hükümlerini öğrenin. Zira bu, kalplerin baharıdır. Kalplere sükûnet verir. Onun nuru ile şifa bulun. Çünkü o nur, kalplerdeki hastalıklar için şifadır.

Kur'ân'ı güzelce okuyun. Çünkü onda kıssaların en güzeli vardır. Size Kur'ân okunduğu zaman dinleyin ve ona kulak verin ki, merhamet olunaszınız. Onun bilgisini öğrenirseniz, bildiklerinizle amel edin ki, hidayete eresiniz. Çünkü bildiğinden başka şeyle amel eden âlim, cahillikinden vazgeçmeyen, doğru yola girmeyen zorba ve zalim, cahil gibidir. Hatta böylelerinin aleyhindeki hüccet daha büyüktür. İlminin gereğini yapmayan, ilminin gösterdiği yolun dışına çıkan âlim, daha çok hasret ve pişmanlık içinde kalacaktır. Böylesi, cehaleti içinde şaşkına dönen cahilden daha pişman olacaktır. İkisi de saptırır. İkisinde helak olur. Siz şüpheyeye düşmeyin. Aksi takdirde kuşkulara kapılırsınız. Şüphelenmeyin. Aksi takdirde küfre saparsınız.

Nefsinize ruhsat vermeyin. Aksi takdirde gafil olursunuz. Hak hususunda gafil olmayın. Aksi takdirde hüsrana maruz kalırsınız. Dikkat edin, güven duymanız, akıllılığın gereklerindendir. Aldanmamak da güven duymanın ve mutemet kişi sayılmanın bir göstergesidir. Sizin kendi nefsinde en çok nasihat ediniz, Rabbinize en çok itaat edinizdir. Nefsine en çok hile yapanınız da Rabine en çok isyan edinizdir. Kim Allah'a itaat ederse, güvende olur ve müjde ile karşılaşır sevinir. Kim Allah'a isyan ederse korkar ve pişman olur. Sonra Allah'tan sağlam bir inanç ve yakın dileyin. O'ndan afiyet isteyin. Kalpte devam edecek şeylerin en hayırlısı, yakın ve kesin inançtır. Azmedilmeye değer işlerse en faziletli işlerdir.

İşlerin en şerlisi, sonradan uydurulan ve ortaya konulan bid'atlarıdır. Sonradan ortaya konulan herşey bid'attır. Her kim bid'atlara uyar sa heba olur. Bir kimse, bir bid'at ortaya atarsa o sebeple bir sünneti terketmiş olur. Asıl aldatılan kişi, dininde aldatılanıdır. Aldatılan kimse,

nefsi hüsrana uğrayan kimsedir. Riyakarlık şirktendir. İhlas ise amel ve imandandır. Eğlence meclislerinde bulunmak, Kur'ân'ı unutturur. Oraya şeytanı getirir ve insanı her türlü taşkınlığa sevkeder.

Kadınlarla bir ararada oturmak, kalpleri haktan saptırır ve gözleri de oraya tamahlandırır ki, böylesi meclisler şeytanın tuzaklarıdır. Allah'a karşı samimi ve dürüst olun. Çünkü Cenâb-ı Allah, dürüst kimselele beraberdir. Yalandan uzak durun. Çünkü yalanın kendisi imandan uzaktır. Dikkat edin, doğruluk insanı kurtuluşun ve üstünlüğün kıyasına ulaştırır. Yalansa insanı gayyalara ve uçurumlara götürür. Doğru söyleyin. Doğruyu bilin, doğrulukla amel edin ki, hak ehli kimseler olasınız.

Size emanet bırakan kimselere, emanetlerini zamanında teslim edin. Sizi ziyaret etmeyen dost ve akrabalarınızı ziyaret edin. Sizi mahrum bırakanlara siz fazlasını vererek uğrayın. Sözleşme (va'd) yaptığınızda sözleşmenizin gereğini yerine getirin. Ahde vefa gösterin. Hüküm verdiğinizde adaletli olun. Babalarınızla övünmeyin, birbirinize lakab takmayın. Şakalaşmayın. Birbirinize öfkelenmeyin. Zayıfa, haksızlığa uğrayana ve borçluya yardım edin. Allah yolunda yardımınızı esirgemeneyin. Yolculara, dilencilere, kölelere yardım elinizi uzatın. Dullara ve öksüzlere merhamet edin. Aranızda selamı yaygınlaştırın, verilen selamı misliyle ya da daha güzeliyle alın.

«İyilikte ve takvada yardımlaşın. Günah işlemek ve aşırı gitmede yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Allah'ın cezası şiddetlidir.» (el-Maide, 2.)

Misafire ikram edin, komşuya iyilikte bulunun. Hastayı ziyaret edin. Cenaze merasimlerine katılın. ey Allah'ın kulları, kardeş olun.

Bilesiniz ki, dünya arkasını dönüp gitmektedir. Vedalaşacağını duymuştur. Ahiret ise, gelmekte ve yaklaşmaktadır. Bugün yarışa hazırlanma günü, yarın ise yarış günüdür. Ölüm Cennet'tir. Varılacak en son yerse ateştir. Dikkat edin, sizler bir mehil içinde bulunuyorsunuz. Bu mehilin sonunda da acele ile gelmekte olan bir ecel vardır. Her kim bu mehil günleri içinde Allah için ihlaslı amel işlerse, ameli güzel olursa, umduğuna kavuşur. Her kim bu hususta kusurlu davranırsa, işlediği ameller boşa gider, umduğuna kavuşamaz. Siz hem korku hem de ümit içinde çalışın. Eğer umduğunuz ve arzuladığınız şeye kavuşursanız Allah'a şükredin. Ama bununla beraber yine de korkulu olun. Eğer korktuğunuz şey başınıza gelirse Allah'ı anın. Yine de ümidinizi yitirmeyin. Çünkü Cenâb-ı Allah Müslümanlara güzel şeyi (Cennet'i) vereceğini ilan etmiştir. Şükredenlere daha fazlasını verecektir. Ben, taliblisinin uyumakta olduğu Cennet gibi bir matlub görmedim. Ben, kendisinden kaçan kişinin uyuduğu Cehennem gibi korkunç birşey de görmedim.

Azıkların ve birikintilerin saklandığı bir gün için kazanılan şeyden

daha kârlı birşey yoktur. O günde kemikler çürüyecek ve günahlar yığılacaktır. Bir kimseye hak fayda vermezse, batıl zarar verir. Bir kimse, hidayet yolunda dosdoğru yürümezse, sapıklık onu sürükler götürür. Bir kimseye kesin inanç yarar sağlamazsa, kuşku ve şüphe ona zarar verir. Bir kimseye şu andaki zamanı yarar sağlamazsa, gıyabındaki zamanı yani geleceği meçhul olur. Ben göçmenizi emrettim. Ama siz azıksızlığa dayanamadınız.

Sizin hakkınızda en çok kortuğum iki şey vardır. Bunlardan biri uzun emel, diğeri de heva ve hevese tabi olmaktır. Uzun emel, ahireti unutturur. Heva ve hevese tabi olmaksa, insanı haktan uzaklaştırır. Bilesiniz ki, dünya göç etmek üzeredir. Ahiret ise, size doğru gelmektedir. Hem dünyanın hem de ahiretin çocukları vardır. Siz yapabiliyorsanız ahiret çocukları olun, dünya çocukları olmayın. Dünya hayatında çalışma vardır, hesap yoktur. Ahiret hayatında ise hesap vardır, çalışma yoktur.»

Hz. Ali'nin bu belîğ hutbesi, çok yararlı bir hutbe olup iyilikleri toparlayıp bir araya getirmiş ve şerlerden de menetmiştir. Allah'a hamd ve minnet olsun.

İbn Cerir'in anlattığına göre Hz. Ali (r.a.), Iraklıların Şamlılar üzerine savaşa gitmekten vazgeçmeleri üzerine kalkıp kendilerine bir nutuk irad etmiş, onları kınayıp azarlamış, tehdit edip korkutmuş, müteferrik sûrelerdeki cihad ayetlerini kendilerine okumuş, düşmanlarına karşı yola çıkmaları için teşvikte bulunmuştu. Ancak onlar, harekete geçmemişler, bilakis ona muhalefet etmişler, muvafakat etmemişler, kendi beldelerinde kalmaya devam etmişler, etrafından dağılıp sağa sola gitmişlerdi. Kendisi de Kûfe'ye girmişti.

FASIL

Heysem b. Adiy'in anlattığına göre Nehrevan savaşından sonra Haris b. Raşid en-Naci adındaki birisi, Basrahlılarla birlikte gelerek Hz. Ali'ye karşı çıkmış ve ona şöyle demiştir:

“Hakem olayına karışmış olmanı protesto ettiklerinden ötürü Nehrevan halkıyla savaşın. Ve sen Şamlılara söz ve teminat verdin. Bu teminatını ve sözünü bozmayacağını iddia ettin. İşte o iki hakem, seni görevden hal etme hususunda anlaşıp Muaviye'yi halife yaptılar. Ashında onu Amr b. As halifelîğe geçirdi. Ebu Musa, bundan imtina etti. Ama ikisinin ittifakıyla sen hal edilmiş oldun. Ben, seni ve Muaviye'yi birlikte bu görevden hal ettim.” Haris adındaki bu adama kavmi olan Beni Naciye kabilesinden ve başkalarından da çok sayıda adam tabi oldu. Bir tarafa çekildiler. Hz. Ali, onlara büyük bir orduyla Makil b. Kays er-Ramahî'yi gönderdi. Makil, onlardan çok sayıda adam öldürdü. Beni

Naciye kabilesinden 500 kişiyi esir alıp Hz. Ali'ye getirdi. Yolda Maskala b. Hubeyb Ebu Miğlez adında Hz. Ali'nin bir valisi karşılarına çıktı. Esirler sızlandılar ve başlarına gelen bu felaketi Maskala'ya şikayet ettiler. Maskala da onları 500.000 dirheme Makil'den satın alıp azad etti. Makil, bu parayı ondan isteyince Maskala kaçıp Basra'da bulunan İbn Abbas'ın yanına gitti. Makil, bu durumu bir mektupla İbn Abbas'a bildirdi. Maskala da İbn Abbas'a: «Bu parayı ödemek için senin yanına geldim.» dedi. Sonra oradan da kaçıp Hz. Ali'nin yanına gitti. İbn Abbas ile Makil, bu durumu bir mektupla Hz. Ali'ye bildirdiler. Hz. Ali, esirlerin diyetini kendisinden isteyince Maskala, ona 200.000 dirhem verdi. Sonra kaçıp Şam'da bulunan Ebu Süfyan oğlu Muaviye'nin yanına gitti. Hz. Ali de esirlerin azad edilişlerini onaylayıp şöyle dedi: «Maskala'nın zimmetinde ne kadar diyet kalmıştı?» Böyle dedikten sonra emir vererek onun Kûfe'deki evini yıktırdı.

Heysem, Ebu Tufeyl'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Beni Naciye kabilesi irtidat etti. Hz. Ali, onlara Makil b. Kays'ı gönderdi. Makil, onları esir aldı. Maskala da 300.000 dirhem vererek onları Hz. Ali'den satın alıp azad etti, sonra kaçıp Muaviye'nin yanına gitti.»

Heysem'in ifadesine göre bu, Şiilerin sözüdür. Çünkü Hz. Ebu Bekir zamanındaki irtidat hadiselerinden sonra Araplardan herhangi bir kabilenin irtidat ettiği duyulmamıştır.

Heysem, Adiy b. Hatim'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Mürre, hutbe irad etmekte olan Hz. Ali'ye şöyle dedi:

—Hakem olayını protesto ettikleri için Nehrevan halkını öldürdün. Hakem tayin etmeni senden istediği için de Haris b. Raşid'i öldürdün. Allah'a yemin ederim ki, bu ikisi arasında bir ayaklık mesafe dahi yoktur.

—Sus! Sen bir bedevin. Daha dün Tay dağında sırtlan yerdin (bu işten anlamazsın).

—Vallahi biz de seni dün Medine'de hurma çağlası yerken gördük.

Sonra Hz. Ali'ye Basralılardan bir adam karşı çıktı. Hz. Ali, onu öldürdü. Eşres b. Avf eş-Şeybanî de arkadaşlarıyla birlikte ona karşı çıkınca Hz. Ali, onu ve arkadaşlarını öldürdü. Sonra Eşheb b. Bişr el-Becelî, ondan sonra da Kûfelilerden Ureyne kabilesine mensup bir adam başkaldırdı. Bunlar ve arkadaşları da Hz. Ali tarafından öldürüldüler. Bundan sonra Said b. Nağd et-Temimî, bunun ardısıra Kufelilerden Beni Salebe kabilesine mensup bir adam da Hz. Ali'ye başkaldırdılar. Bunlar, Medain'in üst taraflarında Deri Rabcan köprüsü yanında öldürüldüler. »

FASIL

İbn Cerir'in rivayetine göre Ebu Mihnef ve Lut b. Yahya: «Hz. Ali'nin Nehrevanlılarla yaptığı savaş, hicri otuzyedinci senede meydana

na geldi.” demişlerdir. Ama siyer âlimlerinin çoğuna göre bu savaş, hicri otuzsekizinci senede vuku bulmuştur ki, bu görüşü İbn Cerir de doğru bulmuştur.

Ben derim ki: İnşaallah ileriki sayfalarda da dikkatlerinizi çekeceğimiz gibi bu savaşın hicri otuzsekizinci senede yapılmış olması akla daha yatkındır. İbn Cerir dedi ki: Hicretin otuzyedinci senesinde insanlara Abdullah b. Abbas haccettirdi. O senede Abdullah, Yemen ve eyaletlerinin başında bulunuyordu. Mekke valisi de Kusem b. Abbas’tı. Medine valisi ise, Temmam b. Abbas’tı. Medine valisinin o zaman Sehl b. Hanif olduğuna dair bir rivayet de vardır. Basra valisi ise Abdullah b. Abbas’tı. Basra’nın kazalarına da Ebu Esved ed-Düelî bakmaktaydı. Mısır valisi ise, Hz. Ebu Bekir’in oğlu Muhammed idi. Mü’minlerin emiri Ebu Talib oğlu Ali ise, Kûfede ikamet etmekteydi. Ebu Süfyan oğlu Muaviye de Şam’ı istila etmişti.

Ben derim ki: Muaviye, Mısır’ı Hz. Ebu Bekir’in oğlu Muhammed’in elinden alma düşüncesindeydi.

HİCRİ OTUZYEDİNCİ SENEDE VEFAT EDEN ŞAHSİYETLER

HABBAB B. ERET B. CENDELE B. SA’D B. HUZEYME.

Bu zat, cahiliye döneminde esir alınmıştı. Kadınları sünnet eden Enmar el-Huzaiye adındaki bir kadın, onu satın almıştı. Bu kadının künyesi, Ümmü Siba b. Abdiluzza’dır. Uhud savaşında Hz. Hamza tarafından öldürülmüştür.

Beni Zühre kabilesinin müttelikidir. Habbab, Darü’l-Erkam’dan önce Müslüman olmuştur. Allah yolunda eza görenlerden, sabır gösterip sevabını Allah’tan bekleyenlerdendi. Hicret etti. Bedir gazvesine ve müteakip gazvelere katıldı.

Şâbî dedi ki: Habbab, bir gün Hz. Ömer’in yanına gitti. Hz. Ömer, meclisinde ona ikramda bulunarak kendisine şöyle dedi:

—Bilal dışında bu mecliste senden daha fazla ikram görmeye layık başka bir kimse yoktur.

—Ey mü’minlerin emiri, Bilal, Allah yolunda eza görüyordu. Ama onu koruyan bir kimse vardı. Fakat bana yardım edecek hiç kimse yoktu. Allah’a yemin ederim ki, bir gün beni ateşe attılar. Bir adam ayağını göğsüme koyup bastırdı. Ezilmemek için sırtımı yerden uzak tutmaya çalışıyordum.

Böyle dedikten sonra Habbab, sırtını açtı. Sırtında alacalar vardı. Allah, ondan razı olsun. Hastalandığında ziyaretine bazı sahabeler gidip şöyle dediler:

—Sana müjdelersin. Yarın dostların olan Muhammed ve arka-

daşlarına kavuşuyorsun.

—Vallahi benim kardeşlerim geçip gittiler. Dünyalarından da birşey yiyemediler. Oysa biz dünyanın olgunlaşmış ürünlerini devşirdik. İşte bu beni düşündürüyor.

Bu zat, hicretin otuzyedinci senesinde Kûfe’de vefat etti. Kûfe dışına defnedilen ilk kişidir.

HUZEYME B.SABÎT

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Huzeyme b.Sabit b. Fakih b.Salebe b. Saide el-Ensârî. İki şehadet sahibidir. Mekke fethi gününde Beni Hutame kabilesinin bayraktarı idi. Hz. Ali’nin yanında Sıffin savaşına katıldı ve o savaşta şehid oldu. Allah ondan razı olsun.

RASÛLULLAH’IN AZADLISI SEFİNE

Bu hanımla ilgili biyografiyi Rasûlullah (s.a.v.)’ın azadlılarından bahsederken vermiştik. Allah’ın salatü selamı rasûlünün üzerine olsun.

ABDULLAH B. ERKAM B. EBÎ’L-ERKAM

Mekke fethi senesinde Müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.v.)’ın yanında katiplik yaptı. Bu zatla ilgili açıklama, vahiy katipleri bölümünde verilmiştir.

ABDULLAH B. BÜDEYL B. VERKA EL-HUZAÎ

Sıffin savaşında şehid edildi. Hz. Ali ordusunun sağ cenah komutanı idi. Şehid edilince yerine Eşter en-Nehaî komuta etti.

ABDULLAH B. HABBAB B. ERET

Peygamber (s.a.v.), hayatta iken doğdu. Hayırla nitelenmişti. Önceki kısımlarda da anlattığımız gibi bu senede yapılan Nehrevan savaşında Hariciler tarafından öldürüldü. Hz. Ali gelip Haricilere şöyle dedi:«Abdullah b.Habbab’ın katillerini bize teslim edin. Sonra size eman vereceğiz. Güvende olacaksınız.»

Hariciler ise: “Onun katili hepimiziz.» deyince Hz. Ali, onlarla savaşta ve hepsini öldürdü.

ABDULLAH B. SA'D B. EBİ SERH

Bu da vahiy katiplerindendir. İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman oldu. Vahiy katipliği yaptı. Sonra irtidat etti. Mekke fethi senesinde yeniden İslâm'a döndü. Hz. Osman, ona eman verilmesini sağladı. Çünkü o, Hz. Osman'ın ana bir kardeşiydi. Müslüman olduktan sonra İslâmiyet'i güzelce yaşadı. Amr b. As'ın vefatından sonra Hz. Osman, onu Mısır valiliğine atadı. Afrika ve Nube beldelerine gidip savaştı, oraları fethetti. Endülü'sü de fethetti. Rumlara karşı Sevari gazvesini yaptı. O kadar çok Rum öldürdü ki, onların kanları sanki denizi kırmızıya boyadı. Hz. Osman, kuşatma altına alındığı zaman Muhammed b. Ebi Hüzeyfe ona isyan etti ve kendisini Mısır'dan sürdü. Ali ve Muaviye ile ilgisi olmaksızın bir tarafa çekilmiş ve bu senede sabah namazını kılar-ken iki selam arasında vefat etmişti. Allah ondan razı olsun.

AMMAR B. YASİR EBU'L-YAKZAN EL-ABSÎ

Yemen'in Abs kabilesindendir. Beni Mahzum kabilesinin müttefidir. İslâmiyet'in ilk zamanlarında İslâm'a girdi. Allah yolunda kendisi, babası ve annesi Sümeyye işkence gördüler. Anlatıldığına göre o, evinde ilk mescid yapan kimsedir. Yapmış olduğu bu mescidinde ibadet ederdi. Bedir gazvesine ve müteakib gazvelere katıldı. Önceki sayfalarda onun Sıffin savaşında öldürülmüş olduğunu ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın onun hakkında şöyle buyurduğunu nakletmiştik: «Seni azgın ve asi bir topluluk öldürecektir.»

Tirmizî, Enes'ten rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«Cennet, üç kişiye özlem duyar: Ali, Ammar ve Selman.»

Sevrî, Hz. Ali'den rivayet etti ki, Ammar, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına girmek için izin istemiş, içeri girdiğinde Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle demiştir: «Hoş ve kendisinden hoşlanılan kimseye merhaba.»

İbrahim b. Hüseyin, Amr b. Şurahbil'den rivayet etti ki, sahabelerden birisi, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

«Ammar, ayağından kafatası kemiğine kadar imanla dolmuştur.»

Yahya b. Mualla, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'ın sahabelerinden her biri hakkında diyeceğim söz vardır. Ancak Ammar b. Yasir hakkında diyeceğim yoktur. Zira ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın onun hakkında şöyle buyurduğunu işittim: Doğrusu Ammar b. Yasir, ayaklarının tabanından kulak yumuşağına kadar imanla dolmuştur.»

Yahya, Alkame'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Şahların yanına gittim. Orada Halid, b. Velid'le karşılaştım. Ha-

lid, benimle sohbet ederken şöyle dedi: «Bir konuda Ammar, b. Yasir'le aramızda bir konuşma geçti. Ammar beni kendisine şikayet edince Rasûlullah (s.a.v.), bana şöyle dedi:

—Ey Halid, Ammar'a eziyet etme. Zira Ammar'a öfke duyan kimseye Allah da öfke duyar. Ammar'a düşmanlık eden kimseye Allah da düşmanlık eder.

Rasûlullah (s.a.v.)'ın böyle demesinden sonra ben gidip durumu Ammar'a arzettim. Ve onun kalbindeki kırgınlığı giderdim.»

Ammar b. Yasir'in faziletine dair birçok hadis-i şerif mevcuttur. O, Sıffin savaşında doksanbir (veya doksanüç, ya da doksandört) yaşında şehid edildi. Onu, Ebu Ğadiye şehid etmişti.

Yere düştükten sonra başka bir adam, Ammar'ın üzerine çöküp kafasını koparmış. Ebu Ğadiye ile Ammar'ın kafasını koparan o adam, birlikte Muaviye'ye gitmişler ve ikisi de Ammar'ı öldürdüklerini iddia ederek Amr b. As da onlara şöyle demişti:

— Çekilin bakalım, Allah'a yemin ederim ki, ikiniz de ateşe girme hususunda münakaşa etmektesiniz.

Amr'ın böyle demesini duyan Muaviye, bu sözünü o iki adama iştiridiginden dolayı Amr'ı kınadı. Amr da ona:

— Allah'a yemin ederim ki, bunu sen de bilmektesin. Ben, bundan yirmi sene önce ölmeyi arzularım, diye karşılık verdi.»

Vakidi, Asım'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ammar b. Yasir'in cenaze namazını Hz. Ali kıldırdı. Onu yıkamadan defnettiler. Hz. Ali, Ammar'la birlikte Haşim b. Utbe'nin de cenaze namazını kıldırması. Ammar'ın cenazesi Hz. Ali'nin tarafında, Haşim'in ki ise kible tarafında idi. Denildiğine göre Ammar, Sıffin savaşının yapıldığı yere defnedilmiştir. Esmer tenli, uzun boylu idi. Omuzlarının arası genişti. Şela gözlüydü. Şaçlarındaki beyaz telleri koparıp atmaz, ya da boyamazdı.»

REBİ B. MUAVVİZ B. AFRA

İslâmiyet'in ilk zamanlarında Müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte gazalara gider, yaralıları tedavi eder, onlara su verirdi. Çok hadis rivayet etmiştir. Bu senede yani hicretin otuzyedinci senesinde Sıffin savaşında çok sayıda insan öldürüldü. Rivayete göre Şamlılardan 45.000, Iraklılardan 25.000 kişi öldürülmüştür. Başka bir rivayete göre ise bu savaşa katılan 120.000 kişilik Irak ordusundan ise 40.000 kişi; 60.000 kişilik Şam ordusundan da 20.000 kişi öldürülmüştür. Bu öldürülenler arasında önde gelen meşhur şahsiyetler vardı ki, onların tamamının adlarını burada şayarsak konu uzayacaktır. Yeterince anlatmışızdır. Doğruyu yüce Allah daha iyi bilir.

HİCRETİN OTUZSEKİZİNCİ SENESİ

Bu senede Muaviye, Amr b. As'ı Mısır'a gönderdi. Amr, Mısır diyarını Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in elinden aldı. Muaviye, Mısır'a Amr b. As'ı vali olarak atadı. Daha önce Hz. Ali, oraya Kays b. Sa'd b. Ubade'yi vali olarak tayin etmişti. Kays, orayı istila eden Muhammed b. Ebi Hüzeyfe'nin elinden kurtarmıştı. Hz. Osman, kuşatma altına alındığı zaman Mısır valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh idi. Abdullah, orayı fethetmiş olan Amr b. As'ı Mısır'daki görevinden uzaklaştırmıştı. Nitekim bunu önceki sayfalarda da anlatmıştık. Sonra Hz. Ali, Kays b. Sa'd'ı, Mısır valiliğinden azledip oraya Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i atamıştı. Ancak Kays'ı oradan azlettiğine de pişman olmuştu. Çünkü Kays b. Sa'd, Muaviye'ye de Amr b. As'a da denk bir şahsiyetti. Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, oraya tayin edildiğinde Muaviye'ye ve Amr b. As'a denk bir kuvvete sahip değildi. Kays b. Sa'd, Mısır valiliğinden azledildiğinde dönüp Medine'ye gitti. Sonra Irak'ta bulunan Hz. Ali'nin yanına gitti. Onunla beraber oldu. Muaviye, bu hususta şöyle diyordu:

«Allah'a yemin ederim ki, Kays b. Sa'd, beni Ali'nin yanında bulunan 100.000 savaşçıdan daha çok kızdıran bir şahsiyettir.»

Kays, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin safları arasında Muaviye'ye karşı savaştı. Hz. Ali, Sıffin savaşından sonra Mısırlıların yirmialtı yaşında genç bir vali oluşu yüzünden Muhammed b. Ebu Bekir'i hafife aldıklarını ve otoritesini tanımadıklarını duyunca Mısır valiliğine tekrar Kays b. Sa'd'ı atamaya karar verdi. Güvenlik kuvvetlerini onun ya da Musul ve Nusaybin valisi olan Eşter en-Nehaî'nin uhdesine vermek istedi. Sıffin savaşından sonra Hz. Ali, bu durumu Eşter'e bir mektupla bildirdi. Onu yanına çağırttı. Sonra Mısır'a vali olarak atadı.

Muaviye, Mısır valiliğine Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in yerine Eşter en-Nehaî'nin atandığını duyunca çok öfkeleni. Çünkü o, Mısır'ı Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in elinden almaya tamahlanmıştı. Eşter en-Nehaî'nin akıllı ve bahadır biri olması yüzünden Mısır'ı kendisine karşı koruyacağını biliyordu. Eşter, Mısır'a gitmek üzere yola çıkıp Kalzum'a ulaştığında haraç toplama görevlisi Hansar, onu kaşladı. Hansar, Eşter'e yemek yedirdi ve bal şerbeti içirdi. Eşter de bu yüzden vefat etti. Muaviye, Amr b. As ve Şamlılar, bu hadiseyi duyunca: «Allah'ın baldan askerleri vardır.» dediler.

“Tarih” adlı eserinde İbn Cerir’in anlattığına göre Muaviye, Hansar’a haber göndererek Eşter’e tuzak kurmasını ve öldürmesini istemiş ve bunu yaptığı takdirde kendisine bazı vaadlerde bulunmuştu. Bu yüzden Hansar, Eşter’i öldürmüştü. Ancak bu anlatılanların doğruluğunda ihtilaf vardır. Şayet doğruluğunu var sayarsak demek ki, Muaviye, Hz. Osman’ın katillerinden biri olduğu için Eşter’i öldürmeyi caiz görmüştür.

Kısaca anlatmak istediğimiz şudur ki; Muaviye ile Şamlılar, Eşter en-Neha’f’in ölümüne çok sevindiler. Bundan haberdar olan Hz. Ali de bahadır ve yetenekli bir kimse olduğundan ötürü Eşter’in ölümüne üzüldü. Hz. Ebu Bekir’in oğlu Muhammed’e de mektup yazarak Mısır valiliğini devam ettirmesini emretti. Yalnız Muhammed’in Mısır’daki otoritesi zayıflamıştı. Ayrıca Hz. Osman’ın Harbeta beldesinde bulunan taraftarları da ona muhalefet bayrağını açmışlar ve güçlenmişlerdi. Hz. Ali, Sıffin’den dönerken ve hakem hadisesi vuku bulurken Iraklılar, Şamlılarla yaptıkları savaştan bozguna uğramış vaziyette geri dönerken bunlar iyiden iyiye kuvvetlenmişlerdi. Şamlılar da Devmetü’l-Cendel’de iktidarın sarsılması esnasında halifeliği Muaviye’ye teslim etmişler ve durumları kuvvetlenmişti. O esnada Muaviye, komutanları Amr b. As, Şurahbil b. Semt, Abdurrahman b. Halid b. Velid, Dahhak b. Kays, Büsr b. Ebi Ertat, Ebu Aver es-Sülemî ve Hamza b. Sinan el-Hemedanî ile diğerlerini toplantıya çağırması; Mısır diyarına gitme hususunda fikirlerini sormuş, onlar da olumlu cevap vererek: «Sen nereye gidersen biz de seninle beraberiz.» demişlerdi. Fethettiği takdirde Mısır valiliğini Amr b. As’a vereceğini Muaviye, bu toplantı akabinde açıklamış, Amr b. As da buna sevinerek Muaviye’ye şöyle demişti: «Mısırlıların üzerine savaştan anlayan güvenilir bir adam komutasında askerler göndermeni uygun görüyorum. Çünkü Mısır’da Hz. Osman’ın taraftarları vardır. Göndereceğin orduya, muhaliflere karşı yardımcı olacaktır.»

Muaviye de şöyle dedi: «Oraya asker göndereceğimizi oradaki taraftarlarımıza haber verecek bir adam göndermek istiyorum. Ayrıca oradaki muhaliflerimize de bir adam gönderip de bu adamın onları barışa davet etmesini istiyorum. Ey Amr! Sen acelecilikle temayüz etmiş ve bundan hayır görmüş bir kimsesin. Ben de ağır davranmakla temayüz etmiş ve bundan hayır görmüş bir kimseyim. Ey Amr! Allah sana neyi takdir ederse onu yap. Yemin ederim ki, sen ve Mısırlıların durumu aranızdaki bir savaşla sona erecektir.»

Bundan sonra Muaviye, Mısır diyarındaki Hz. Osman taraftarlarının ve Hz. Ali’ye bey’at etmeyenlerin, onun gönderdiği valilerin emri altına girmeyenlerin reisleri olan Muaviye b. Hadic es-Sekunî ile Mesleme b. Muhalled el-Ensârî’ye haber göndererek ordusunun Mısır’a gel-

mek üzere olduğunu bildirdi. Mısır'daki Osman taraftarlarının sayısı 10.000 civarında idi. Bu haberi Sebi adlı kölesiyle Mısır'a ulaştırdı. Mektup, Mesleme ile Muaviye b. Hadic'e ulaşınca bunlar sevindiler ve cevaplarını göndererek bundan mutluluk duyduklarını ve göndereceği orduya yardımcı olacaklarını beyan ettiler. Bunun üzerine Muaviye de 6.000 kişilik bir orduyu Amr b. As komutasında Mısır'a gönderdi. Muaviye, orduyu yola çıkardı. Amr b. As'la vedalaştı. Allah'tan kokmasını, takvalı olmasını, merhametli olmasını, muhaliflerine süre tanımasını, aceleci olmamasını, kendisiyle savaşanlarla savaşmasını, arkasını dönüp kaçanları affetmesini, insanları barışa ve cemaata davet etmesini tavsiye etti. Ona: «Eğer galib olursan yardımcıların senin yanında başkalarına göre ayrıcalıklı olsunlar.» dedi. Amr b. As, Mısır'a hareket etti. Oraya vardığında Hz. Osman taraftarları da onun askerlerine katıldılar. Amr, onları da komutası altına alarak Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'e şöyle bir mektup gönderdi:

«Şimdi sen buralardan uzaklaş. Çünkü benim elimle öldürülmeni istemiyorum. Sana galip olma arzusunda değilim. Şu beldelerde insanlar sana karşı toplanmışlar ve senin yönetimini protesto edip sana uyduklarından ötürü pişman olmuşlardır. Zahir ile batın bir araya geldiğinde seni yakalayıp öldürecek olan kimseye teslim edeceklerdir. Buralardan çıkıp git. Doğrusu ben sana öğüt verenlerdenim vesselam.»

Amr b. As, bu mektubu ile birlikte Muaviye'nin de kendisine yazmış olduğu mektubu Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'e gönderdi. Muaviye, mektubunda ona şöyle demektedir:

«Taşkınlığın ve haksızlığın sonucu, büyük bir vebaldır. Haksız yere kan akıtan kimse dünyada intikamdan, ahirette azaplı bir sorumluluktan kurtulamaz. Doğrusu biz, Osman'a karşı senden daha sert muhalefetli başka bir kimse bilmemekteyiz. Hani o zamanlar, sen elindeki hançerle onun bağırsaklarına ve şah damarlarına vuruyordun ve senin bu yaptıklarından haberim olmadığını sanıyordun. Nihayet geldin ve memleketime komşu bir diyara vali oldun. Oysa senin valilik yaptığın diyarın ahalisinin büyük bir çoğunluğu benim taraftarlarımdır. Ve sana karşı öyle bir ordu gönderdim ki, bu ordudaki askerler seninle cihad etmeyi Allah'a yaklaşma vesilesi saymaktadırlar. Her nerede olursan ol, Allah bu intikamı senden mutlaka alacak ve seni kısasa tabi tutacaktır. Vesselam.»

Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, kendisine gönderilen bu iki mektubu dürüp Hz. Ali'ye gönderdi ve Muaviye'nin emri üzerine Amr b. As'ın bir orduyla Mısır'a geldiğini bildirdi. Sonra da: «Eğer Mısır diyarına ihtiyacın varsa, bana mal ve adam gönder vesselam.» dedi. Hz. Ali de sabırlı olmasını, düşmanla savaşmasını ve kendisine mal ve adam göndereceğini, elden geldiğince takviye birlikler göndereceğini Muham-

med'e bir mektupla bildirdi. Muhammed de Muaviye'ye cevabî mektubunu gönderdi. Mektubunda çok ağır ifadeler vardı. Aynı seviyede bir mektubu Amr b. As'a da gönderdi. Kendisi de kalkıp halka bir nutuk irad etti. Onları cihada ve üzerlerine gelmekte olan Şamlılarla savaşımaya teşvik etti.

Amr b. As, kendi ordusuyla ve Mısır'da ikamet etmekte olup kendisinin saflarına katılan Osman taraftarlarıyla toplam olarak 10.000 kişilik bir askeri birlikle Mısır'a geldi.

Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed de çağrısına icabet eden 2.000 Mısırlı süvariyle harekete geçti. Ordusunun öncü kuvvetlerinin başına Kinane b. Bişr'i komutan olarak atadı. Kinane, karşılaştığı Şamlılarla savaşıyor, onları mağlub edip Amr b. As'a gönderiyordu. Amr b. As da Muhammed'e karşı Muaviye b. Hadic'i gönderdi. Muaviye b. Hadic, arkadan gelip Muhammed'in askerlerine saldırdı. Şamlılarda önden gelip saldırdılar. Böylece Muhammed'in ordusunu çembere aldılar. Bunun üzerine Kinane, atından inip düşmanla savaştı. Savaşırken de şu ayet-i kerimeyi okudu:

«Hiçbir kimse, Allah'ın izni olmadan ölmez. O, belli bir vakte bağlanmıştır.» (Âl-i İmrân, 145.)

Kinane savaştı, nihayet öldürüldü. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in askerleri dağılıp gittiler. Muhammed'in kendisi de oralardaki bir harabeye gidip sığındı. Amr b. As, Mısır'ın Fustat kentine girdi. Muaviye b. Hadic, Muhammed'i aramaya başladı. Yolda bir cemaata rastladı. Onlara: «Tanınmadığınız bir adam buradan geçti mi?» diye sordu. Onlar: "Hayır." diye cevap verince aralarından biri şöyle dedi:

«Ben şu harabede bir adamın oturmakta olduğunu gördüm.» Muaviye b. Hadic de: «Ka'be'nin Rabbine yemin ederim ki odur.» dedi. Harabeye gidip Muhammed'i dışarı çıkardılar. Susuzluktan ölmek üzereydi. Kardeşi Abdurrahman b. Ebu Bekir, Amr b. As'a gitti. Abdurrahman da onunla birlikte Mısır'a gelmişti. Amr b. As'a: «Kardeşimi işkenceyle mi öldüreceksiniz?» diye çıkıştı. Amr b. As da Muaviye b. Hadic'e haber göndererek Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i öldürmeden yanına getirmelerini istedi. Ancak Muaviye b. Hadic, şöyle dedi: «Hayır vallahi olmaz. Onlar, Kinane b. Bişr'i öldürsünler de ben Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i sağ bırakayım! Bu olacak şey midir?» Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, Hz. Osman'ı öldürenlerdendi. Hz. Osman, onlardan su istemiş ancak vermemişlerdi. Yakalandığında Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed, içmek için su istemiş, ancak Muaviye b. Hadic, şöyle karşılık vermişti: «Eğer ben sana bir damla su içirecek olursam Allah bana ebediyete kadar su içirmesin. Çünkü siz Osman'ı içecek sudan mahrum bırakmıştınız. Allah da ona saf bir içecek verdi.»

İbn Cerir'le başkalarının anlattıklarına göre Ebu Bekir'in oğlu Mu-

hammed, Muaviye b. Hadic, Amr b. As, Muaviye ve Hz. Osman'a tahkir edici sözler sarfedince Muaviye b. Hadic, öfkelenerek onu öldürmüştü, sonra cesedini eşek leşleri arasına atarak yakmıştı. Hz. Aişe, bunu duyunca çok üzülmüş ve Muhammed'in çocuklarını yanına almıştı. Aralarında oğlu Kasım da vardı. Hz. Aişe, her namazdan sonra Muaviye ve Amr b. As'a beddua etmeye başlamıştı.

Vakidî'nin anlattığına göre Amr b. As, aralarında Ebu Aver es-Sülemî'nin de bulunduğu 4.000 kişilik bir orduyla Mısır'a geldi. Müsen-na denen yerde Mısırlılarla karşılaştı. Şiddetli bir şekilde savaştı. Nihayet Kinane b. Bişr b. Attab et-Tecib'i öldürüldü. O esnada Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed kaçıp Cebele b. Mesruk adındaki bir adamın yanında gizlendi. Cebele, Muaviye b. Hadic'e gidip Muhammed'in yanında gizlenmekte olduğunu ihbar etti. Muaviye b. Hadic'in adamları da gelip Muhammed'in gizlenmekte olduğu evi çembere aldılar. Muhammed çıkıp onlarla çarpıştı. Nihayet öldürüldü. Bu hadise, hicri otuzsekizinci senenin safer ayında vuku buldu. Muhammed öldürüldükten sonra Hz. Ali, Eşter en-Nehai'yi Mısır'a vali olarak gönderdi. Ancak Eşter yolda iken vefat etti. Doğrusunu Allah bilir.

Amr b. As, Mısır'daki durumlarını, oradaki fethini, insanların kendilerine itaat ettiklerini, emirlerini dinlediklerini, cemaatın toplandığını ve kendilerine verilen emrin yerine getirildiğini bildiren bir mektubu Muaviye'ye gönderdi.

Hişam b. Muhammed el-Kelbî'nin anlatıldığına göre Muhammed b. Ebi Hüzeyfe b. Utbe de Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in öldürülmesinden sonra yakalanmıştı. Bu, Hz. Osman'a karşı asileri kıskartanlardan ve onu öldürmeleri için azmettirenlerdendi. Amr b. As, bunu yakalayıp Muaviye'ye gönderdi. Kendisi hemen onu öldürmek istemedi. Çünkü Muaviye'nin dayısı oğluydu. Muaviye, onu Filistinde hapsedti, ancak hapisten kaçıp gitti. Belka diyarında Abdullah b. Amr b. Zalam adında biri onu takibe başladı. Muhammed, bir mağaraya gizlenmişti. Yabani eşekler gelip mağaraya girmek istediklerinde Muhammed'i görünce ürküp kaçmışlardı. Orada ekin biçenlerden birkaç kişi merkeplerinin kaçtıklarını görünce bir tuhaflık olduğunu sezmışler, mağaraya gidip baktıklarında Muhammed'in orada gizlenmekte olduğunu görmüşlerdi. Bunlar gidip durumu Abdullah b. Amr b. Zalam'a bildirdiler. Abdullah b. Amr, onu Muaviye'ye gönderdiği takdirde Muaviye'nin onu affedeceğinden endişe etti. Kendisi onun boynunu vurdu.

İbn Kelbî de böyle demiştir. Vakidî ile diğerlerinin anlattıklarına göre Muhammed b. Ebi Hüzeyfe, hicretin otuzaltıncı senesinde öldürülmüştür. Nitekim biz de önceki sayfalarda böyle demiştik. Doğrusunu Allah bilir.

İbrahim b. Hüseyin b. Dizil kitabında der ki: Amr b. As, Müslüman-

ların gizliliklerini Rumlara açıklayan Mısırlı bir Kıptinin suçunu tesbit etmiş ve yaklaşık 13.000.000 dinar tutarındaki malını ganimet saymıştı.

Ebu Mihnef, bazı senetlere dayanarak şöyle demiştir: Hz. Ali, Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in öldürüldüğünü ve Mısır'da cereyan eden hadiseleri, Amr b.As'ın orayı ele geçirdiğini, Mısırlıların onun ve Muaviye'nin etrafında toplandıklarını duyunca çevresindeki halka bir nutuk irad etti. Onları, cihada ve sabra teşvik edip düşmanları olan Şamlılara, Mısırlılara karşı gazaya davet etti. Kûfe ile Hire arasındaki Cerea mıntıkasında buluşmalarını söyledi. Ertesi gün oraya gitmek üzere yola çıktı. Nihayet gidip Cerea'ya konakladı. Fakat peşinden gelen olmadı. Akşam olunca ahalinin eşrafına haber gönderip yanına çağırtdı. Yanına geldiklerinde hüzünlü ve umutsuzdu. Kalkıp onlara şöyle bir konuşma yaptı:

«Bazı işleri kaza buyuran ve bazı fiilleri takdir eden, beni sizinle imtihan eden ve kendilerine emrettiğimde bana itaat etmeyen kimselerle beni sınyan, davet ettiğimde davetime icabet etmeyen kimselerle beni mihnete düşüren Allah'a hamdolsun. Hayret ediyorum, Muaviye, bazı katı ve bayağı adamları davet ediyor, onlar onun davetine icabet ediyorlar. Oysa Muaviye, onlara hiç bir bağışta bulunmuyor ve yardımda etmiyor. Ama buna rağmen senede iki ya da üç kez dilediği yere gitme hususunda ona icabet ediyorlar. Ben sizi davet ediyorum, sizler akıllı kimselersiniz, bağışlara ve yardımlara mazhar kimselersiniz. Buna rağmen yanımdan ayrılp gidiyor, bana isyan ediyor ve bana karşı muhalefette bulunuyorsunuz. Bu ne iştir?»

Malik b. Ka'b el-Evsî, kalkıp insanları Hz. Ali'nin emrine uymaya, buyruklarını dinlemeye ve kendisine itaatta bulunmaya davet etti. 2.000 kişi onun bu çağrısına icabet etti. Hz. Ali de bu çağrıya icabet edenlerin başına Malik b. Ka'b'ı komutan yaptı. Bunlar beş gün süreyle yol aldılar. Bu sırada Mısır'dan Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in yanında yer almış olan bir grup gelerek Mısır'daki hadiseleri, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in nasıl öldürüldüğünü, Amr b. As'ın orayı nasıl ele geçirdiğini, Hz. Ali'ye bildirdiler. Hz. Ali de Malik b. Ka'b'a haber göndererek onu yoldan geri çevirdi. Çünkü onların Mısır'a ulaşmadan önce Şamlıların kendilerine bir tuzak kurmalarından korktu.

Iraklılar, Hz. Ali'ye muhalefet etmeye başladılar. Emirlerine uymadılar. Yasaklarına riayet etmediler. Ona baş kaldırdılar. Hükümlerine, sözlerine ve fiillerine aldırış etmediler. Çünkü cahildiler. Akılları kıttı. Kaba ve katı kimselerdi. Çokları facir ve günahkardı. Bunun üzerine Hz.Ali, Basra'daki valisi İbn Abbas'a bir mektup göndererek Iraklılardan gördüğü muhalefet ve inadı şikayet etti. İbn Abbas da ona bir teselli mektubu gönderdi. Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'in öl-

dürülmesinden ötürü taziyetlerini sundu. İnsanlardan gördüğü anlayışsızlığa sabretmesini, kötülüklerine tahammül etmesini söyledi. Allah'ın sevabının dünyadan daha hayırlı olacağını ona ifade etti. Bundan sonra İbn Abbas, Basra'dan kalkıp Kûfe'de bulunan Hz. Ali'nin yanına gitti. Yerine de Ziyad'ı vali vekili olarak bıraktı.

O esnada Muaviye, Abdullah b. Amr el-Hadremî ile birlikte bir mektubu Basralılara göndererek onları, Amr b.As'ın hakem olarak verdiği hükme uymaya davet etti. Abdullah b. Amr el-Hadremî, Basra'ya geldiğinde Beni Temim kabilesinin yanına konuk oldu. Onu himaye ettiler. İbn Abbas'ın vekili olan Ziyad da ona karşı harekete geçti. Ziyad, Abdullah b. Amr el-Hadremî'ye karşı A'yun b. Dabia'yı bir cemaatla birlikte gönderdi. Bunlar gidip savaştılar. A'yun b. Dabia öldürüldü. Ziyad da İbn Abbas'ın ayrılışından sonra Basra'da meydana gelen hadiseleri bir mektupla Hz. Ali'ye bildirdi. O esnada Hz. Ali, Cariye b. Kudame et-Temimî'yi elli kişiyle birlikte kavmi olan Beni Temim kabilesine gönderdi. Onunla birlikte onlara hitaben yazmış olduğu bir mektubu da göndermişti. Bunun üzerine Beni Temim kabilesinin çoğu Abdullah b. Amr el-Hadremî'den vaz geçtiler. Onu yardımsız bıraktılar. Cariye de üzerine yürüdü. Onu ve beraberindeki adamları, bir evde kuşatma altına aldı. Beraberindeki adamlar, kırk veya yetmiş kişiydiler. Cariye, onların suçlarını beyan edip mazeretlerini dinledikten, onları uyarıp korkuttuktan sonra hareketlerinden vazgeçmemeleri üzerine onları ateşle yaktı.

FASIL

İbn Cerir'in sahih bir rivayette anlattığına göre Hz. Ali, hicretin otuzsekizinci senesinde Nehrevanlılarla savaşmıştır. Hirris b. Raşid en-Naci, bu senede Hz. Ali'ye baş kaldırmıştı. Hirris'in beraberinde kendi kavmi olan Beni Naciye kabilesinden 300 kişi vardı. Hirris ve beraberindekiler, Kûfe'de Hz. Ali ile birlikteydiler. Hirris, bir gün Hz. Ali'nin yanına gelip ona şöyle demişti:

— Ey Ali, vallahi artık senin emrine itaat etmeyecek, arkanda namaz kılmayacağım. Yarın da senden ayrılıp gideceğim.

— Anan seni kaybetsin. Böyle yaptığın takdirde Rabbine asi olmuş, ahdini bozmuş olur ve sadece kendine zarar vermiş olursun. Niçin böyle yapıyorsun?

— Çünkü sen kitabın hükümleri hususunda başkasını hakem tayin ettin. İş ciddiyete gelince hakkı tutmakta aciz kaldın. Zalim bir topluluğa meylettin. Ben, seni kınıyorum, senden intikam alacağım. Hepimiz sana muhalifiz.

Bu konuşmadan sonra Hirris, arkadaşlarının yanına dönüp onlarla

birlikte Basra beldesine doğru harekete geçti. Hz. Ali de peşlerine Makil b. Kays'ı, sonra da Halid b. Madan et-Ta'î'yi gönderdi. Halid, dindar, güçlü, kuvvetli ve salih bir kimseydi. Hz. Ali, Halid b. Madan'ı yola çıkarırken Makil'in sözlerini dinlemesini ve ona itaat etmesini emretti. Halid ve beraberindekiler, Makil'le buluşunca birleşip tek bir ordu haline geldiler. Sonra Hirris ve arkadaşlarının peşine düştüler. Aramaya başladılar. Ram Hürmüz dağlarına vardılar. Hirris ve adamlarına karşı safa dizildiler. Makil b. Kays, birliğinin sağ cenahına Yezid b. Dabbî'yi komutan yaptı. Kendisi de beraberindeki Araplarla birlikte sağ cenahta durdu. Kendisine tabi olan Kürtleri ve dağlıları da sol cenaha yerleştirdi. Makil b. Kays, ilerleyip askerlerine hitaben şöyle bir nutuk irad etti:

«Ey Allah'ın kulları! Karşınızdaki adamlara önce siz vurmayın. Onlar savaşa başlamadıkça siz başlamayın. Gözlerinizi yumun. Konuşmalarınızı azaltın. Kendinizi vurmaya ve mızraklamaya konsantre edin. Size bu vesileyle sevap verileceğini müjdeliyorum. Çünkü sizler, dinden çıkan bir fırkayla, haraç vermeyen dağlılarla savaşmaktasınız. Hırsızlar ve Kürtlerle savaşmaktasınız. Size saldırıldığında sizler de tek adam gibi hep birlikte şiddetlice saldırın.» Bundan sonra Makil, bineğini iki defa hareket ettirdi. Üçüncüde düşmana karşı saldırıya geçti. Biz de onunla birlikte topluca saldırdık. Allah'a yemin ederim ki o, dinden çıkanlar karşımızda bir saat dahi dayanamadılar. Sonra kaçıp gittiler. Biz de o ayak takımlarını ve Kürtleri öldürdük. Onlardan 300 civarında adam öldürmüştük. Hirris de yenik düşüp kaçmış, İsrâf mıntakasına sığınmıştı. Orada kavminden çok sayıda adam vardı. Adamları ona tabi oldular. Hz. Ali taraftarları, onu ve adamlarını Sifu'l-Bahr'da öldürdüler. Hirris'i Numan b. Sahban öldürdü. Bu savaşta Hirris'le birlikte 170 kişi öldürüldü.

Şa'bî dedi ki: Hz. Ali, Nehrevanlıları öldürünce kavminden çok sayıda adamlar ona muhalefet ettiler. Etrafındaki saflar çözüntüye uğradı. Beni Naciye kabilesi, ona muhalefete başladı. İbn Hadremî, Basra'ya gitti. Dağlılar ahidlerini bozdular. Haraç ödemekte olanlar haraç ödememeye başladılar. Oradaki vali Sehl b. Hanif'i Fars diyarından kovdular. Bunun üzerine İbn Abbas, Hz. Ali'ye Ziyad b. Ebîhi'yi oraya vali olarak ataması tavsiyesinde bulundu. Hz. Ali de Ziyad'ı oraya vali olarak atadı. Ziyad, hicretin otuzdokuzuncu senesinde büyük bir toplulukla Fars diyarına vali olarak gitti. Onları zorladı ve nihayet onlar da haraç ödemeye başladılar.

İbn Cerir ve diğerleri dediler ki: Hicretin otuzsekizinci senesinde insanlara Mekke valisi Kusam b. Abbas haccettirdi. Kusam'ın kardeşi Ubeydullah b. Abbas, Yemen valisi idi. Yine bunların kardeşleri Abdullah da Basra valisi idi. Temman b. Abbas ise Medine valisi idi. Horasan'da Halid b. Kurre el-Yerbuf vali idi. Başka bir rivayete göre Horasan

valisi İbn Ebzi idi. Mısır diyarına gelince orası Muaviye'nin hükmü altına girmişti. Muaviye, oraya Amr b. As'ı vali olarak atamıştı.

HİCRETİN OTUZSEKİZİNCİ SENESİNDE VEFAT EDEN ŞAHŞİYETLER

SEHL B. HANİF

Bu zatın soy kütüğü şöyledir: Sehl b. Hanif b. Vahib b. Alim b. Salebe el-Ensari el-Evsî. Bedir savaşına katıldı. Uhud savaşında sebat etti. Diğer gazvelerde de hazır bulundu. Hz. Ali'nin arkadaşıydı. Onunla beraber bütün savaşlara iştirak etti. Yalnız Cemel savaşında hazır bulunmadı. Çünkü o zaman Hz. Ali, onu Medine'de vali olarak bırakmıştı. Sehl b. Hanif, hicri otuzsekizinci senede Kûfe'de vefat etti. Cenaze namazını Hz. Ali kıldırdı. Namazında beş ya da altı tekbir aldı. Sehl'in Bedir savaşına katılan sahabelerden olduğu söylenmiştir.

SİNVAN B. BEYDÂ

Bu zat, Sehl b. Beyda'nın kardeşidir. Bütün savaşlara iştirak etmiştir. Hicri otuzsekizinci senenin ramazan ayında vefat etmiştir. Çoluk çocuğu yoktu.

SÜHEYB B. SİNAN B. MALİK

"er-Rûmî" diye bilinir. Yemenlidir. Künyesi Ebu Yahya b. Kasid'dir. Babası veya amcası Kısra'ya bağlı Eyle valisi idi. Bunların evleri Musul'da Dicle kıyısında idi. Fırat kıyısında olduğu da söylenir. Rumlar, bunların beldelerine baskın yapmış ve küçük yaşta Süheyb'i esir almışlardı. Bir süre Rumların yanında kalmış, sonra Beni Kelb kabilesi onu satın almış, Mekke'ye götür, Abdullah b. Cüd'an onu Beni Kelb kabilelerinden satın alarak azad etmişti. Bir süre Mekke'de kalmıştı.

Rasûlullah (s.a.v.)'ın biseti esnasında iman etti. İslâmiyet'in ilk zamanlarında aynı günde Ammar b. Yasir'le birlikte Müslüman olmuştu. Kendilerinden önce otuz küsur adam da İslâm'a girmişti. Süheyb, Allah yolunda işkence gören müstazaflardandı. Rasûlullah (s.a.v.), hicret ettiğinde Süheyb, ondan birkaç gün sonra hicret yolculuğuna çıkmış yolda iken müşriklerden bir topluluk onu yakalayarak hicretten vaz geçirmek istemişlerdi. Süheyb, onların bu amaçlarını farkedince okluğunu çıkararak içindeki okları önüne sermiş ve kendisini geri çevirmek isteyenlere hitaben şöyle demişti:

«Allah'a yemin ederim ki, benim sizden çok daha iyi ok atan bir kim-

se olduğumu bilmektesiniz. Yine Allah'a yemin ederim ki, önümdeki şu oklardan her biri ile sizlerden bir adamı öldürmedikçe beni ele geçiremezsiniz. Oklarım tükendikten sonra kılıcımla size karşı savaşır ve nihayet öldürülürüm. Eğer mal peşinde iseniz malımın yerini size söyleyeyim. Benim malım falan yerde gömülüdür.» Malının gömülü olduğu yeri söylemesinden sonra o müşrik topluluk, Süheyb'i bırakıp döndüler ve malını gömülü olduğu yerden çıkarıp aldılar. Süheyb, Medine'ye ulaştığında Rasûlullah (s.a.v.): «Ebu Yahya (yani Süheyb) alış verişinde kazançlı oldu.» dedi. Cenâb-ı Allah da onun hakkında şu ayet-i kerimeyi inzal buyurdu:

«İnsanlar arasında, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verenler vardır. Allah kullarına karşı şefkatlidir.» (el-Bakara, 207.)

Süheyb, Bedir, Uhud ve müteakip gazvelere katıldı. Ömer, vurulup da kendisinden sonraki halife seçimi için altı kişilik şura meclisini teşkil ettiği zaman Süheyb, Hz. Osman halife seçilinceye kadar namaz kıldırdı. Hz. Ömer'in cenaze namazını o kıldırdı. Çünkü Hz. Ömer'in arkadaşısıydı. Ne uzun ne de kısaydı. Kaşları bitişikti. Gür saçlıydı. Dilinde aşırı derecede Acem aksanı vardı. Son derece dindar ve faziletli bir şahsiyet olmakla birlikte şakacı, mizahçı ve neşeli bir kimseydi. Rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), onu, gözlerinden biri ağrıdığı halde taze bir salatalık yerken görünce şöyle demişti:

—Gözlerin ağrıdığı halde taze salatalık mı yiyorsun?

—Ben bunu sağlam gözümün tarafıyla yiyiyorum.

Rasûlullah (s.a.v.), onun bu cevabı karşısında gülmüştü. Süheyb, hicri otuzsekizinci senede Medine'de vefat etti. Hicri otuzdokuzuncu senede vefat ettiğine dair zayıf bir rivayet de vardır. Vefat ederken yetmiş küsur yaşındaydı.

HZ. EBU BEKİR ES-SİDDİK'İN OĞLU MUHAMMED

Bu zat, Peygamber Efendimiz'in sağlığında Veda hacı esnasında Harem'de bir ağaç altında doğdu. Anası, Esma binti Umeys'tir. Hz. Ebu Bekir, can çekişirken Esma'nın kendisini yıkamasını vasiyet etmiş, Esma da onu yıkamıştı. Esma'nın şiddeti sona erince Hz. Ali onunla evlendi. Böylece Muhammed de Hz. Ali'nin kucağında büyüdü. Halife olunca Hz. Ali, onu Kays b. Sa'd b. Ubade'den sonra Mısır'a vali olarak atadı. Nitekim bunu önceki sayfalarda da anlatmıştık. Hicri otuzsekizinci senede Muaviye, Amr b. As'ı Mısır'a gönderdi. Amr da Mısır'ı Muhammed b. Ebi Bekir'in elinden aldı ve Muhammed'i öldürdü. Bunu da önceki sayfalarda söylemiştik. Öldürülürken Muhammed, otuz yaşından küçük-tü. Allah, ona rahmet etsin ve ondan razı olsun.

ESMA BİNTİ UMEYS

Bu hanımın soy kütüğü şöyledir: Esmâ binti Umeys b. Mâbed b. Haris el-Hasamiye. Mekke'de Müslüman oldu. Kocas, Cafer b. Ebi Talib'le Habeşistan'a hicret etti. Yine onunla birlikte Hayber'e gitti. Kocas Cafer'le evli iken Abdullah, Muhammed ve Avn adında üç erkek çocuk doğurdu. Cafer, Mu'te'de öldürölünce Ebu Bekir es-Sıddık onunla evlendi. Bu evlilikten de Ebu Bekir'in oğlu Muhammed'i doğurdu. Muhammed, Mısır'a vali oldu. Hz. Ebu Bekir vefat edince Hz. Ali, Esmâ ile evlendi. Bu evlilikten de Yahya ve Avn adında iki çocuk doğurdu. Esmâ, Meymune binti Haris'in kız kardeşidir. Meymune, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in zevcelerindendir. Meymune ile Esmâ, anadan taraf kardeşiler. Esmâ, aynı şekilde Hz. Abbas'ın zevcesi Ümmü Fadl'ın da ana bir kardeşidir. Esmâ'nın ana bir dokuz kız kardeşi vardır. Yine Esmâ, Hz. Abbas'ın Emmare adındaki kız çocuğunun annesi Selma binti Umeys'in de kız kardeşidir.

HİCRETİN OTUZDOKUZUNCU SENESİ

Bu senede Muaviye, çok sayıda askeri techiz ederek Hz. Ali'ye bağlı vilayetlere gönderdi. Zira Muaviye, Amr b. As'ın, Ebu Musa el-Eş'arî ile birlikte Hz. Ali'yi halifelikten azletme hususunda ittifak ettikten sonra kendisini halifelîğe nasb etmesinden dolayı halifelîğinin kritik aşamaya girdiğini gördü. İnancına göre itaat edilmesi gereken halife kendisiydi. Ayrıca Iraklılardan teşekkül eden bazı orduların ve askeri birliklerin birçok hususta kendisine itaat etmediklerini, emrine uymadıklarını da gördü. Durum bu merkezde iken amacı olan halifelik ve otoriteyi elde edemeyeceğini düşündü. Oysa halifelîğe kendisinin daha layık olduğu iddiasındaydı. Bu senede Muaviye'nin gönderdiği komutanlardan biri Numan b. Beşir'di. Bunu 2000 süvariyle birlikte Aynu't-Temr'e gönderdi. Burada Hz. Ali'ye bağlı 1000 süvarinin komutanı Malik b. Ka'b el-Erhabi bulunuyordu. Bunlar, Şamlıların gelmekte olduklarını duyunca dağıldılar. Malik b. Ka'b'ın etrafında sadece 100 kişi kaldı. Malik, bu durumu Hz. Ali'ye bildiren bir mektup gönderdi. Hz. Ali de insanlara, Malik b. Ka'b'ın etrafında toplanmaları çağrısında bulundu. Ancak onlar, bu çağrıya icabet etmekte ağır davrandılar. Malik'in yanına gitmek için yapılan çağrıya kulak asmadılar. Bunun üzerine Hz. Ali, kalkıp onlara şöyle bir nutuk irad etti. «Ey Kûfe halkı! Şamlıların müfrezelerinden her bir müfrezenin üzerinize gelmekte olduğunu duyunca evlerinize kapanıp kapılarınızı üzerinize kilitliyorsunuz. Tıpkı kelerin deliğine; sırtlanın da inine girip kapanması gibi evlerinize kapanıyorsunuz. Aldanan kişi, vallahi sizin aldattığınızdır. Sizden ayrılan kimse, aslan payını kazanır ve zafer bulur. Çağrı esnasında hürlerden söz edilmez. Kurtuluş anında da güvenilir kardeşler yoktur. İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun. (Doğrusu biz Allah'a aidiz ve biz ona dönücüleriz.) Sizden neyi görebildim ki? Görmeyen körler, konuşmayan dilsizler, işitmeyen sağır-lar! İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun!»

Numan b. Beşir, onlara karşı saldırıya geçti, şiddetli bir şekilde savuştılar. Malik b. Ka'b'ın yanında 100 adam vardı. Kılıçlarının kınlarını kırıp savaşmaya başlamışlardı. Onlar, bu halde iken Mihnef b. Süleym tarafından kendilerine elli kişilik bir takviye kuvveti geldi. Bu takviye kuvvetin komutanı Mihnef'in oğlu Abdurrahman'dı. Şamlılar, bu takviye birliğinin geldiğini görünce büyük bir takviye birliğinin geldiğini sa-

narak kaçıp gittiler. Malik b. Ka'b da onları kovalamaya başladı ve onlardan üç kişiyi öldürdü. Diğerleri yollarına devam edip gittiler ve amaçlarına eremediler.

Yine bu senede Muaviye, Süfyan b. Avfı 6.000 kişilik bir birliğin başında Heyt şehrine baskın yapmak üzere yola çıkardı. Heyt şehrinin işini tamamladıktan sonra Enbar'a ve Medain'e gitmesini tenbihledi. Süfyan b. Avf yola çıktı. Heyt şehrine varınca orada kimseyi göremedi. Sonra Enbar'a gitti. Orada Hz. Ali'ye bağlı 500 kişilik silahlı bir birlik vardı. Bunlar dağılıp gittiler. Geride sadece 100 kişi kaldı. Bunlar sayıca az olmakla birlikte yine de Süfyan b. Avf'la savaştılar. Sabredip dayandılar. Nihayet komutanları Eşres b. Hassan el-Belevî öldürüldü. Öldürülürken yanında otuz kadar arkadaşı vardı. Süfyan b. Avfın askerleri, Enbar'da ele geçirdikleri malları alıp Şam'a döndüler. Hz. Ali, bu durumdan haberdar olunca bizzat yola çıktı. Nahile'ye gelip konakladı. Oradakiler kendisine şöyle dediler: «Ey mü'minlerin emiri, bu işi senin yerine biz yapalım.»

Hz. Ali: «Vallahi siz ne benim işimi görebilirsiniz ne de kendi işinizi görebilirsiniz.» dedi ve Şamlıların (Süfyan b. Avf birliğinin) peşine Sa'd b. Kays'ı gönderdi. Bu zat yola çıktı, onları takibe başladı. Nihayet Heyt'e vardığı halde onları yakalayamadı, geri döndü.

Bu senede Muaviye, Abdullah b. Mes'ad'a el-Fezari'yi 1700 kişilik askeri bir birlikle Teyma'ya gönderdi. Toplayacağı zekatları çöldeki bedevilere dağıtmasını, sonra Medine, Mekke ve Hicaz'a gelmesini emretti. Abdullah b. Mes'ada da bu emir üzerine Teyma'ya gitti. Etrafında çok sayıda adam toplandı. Hz. Ali, bu durumdan haberdar olunca Müseyyeb b. Necibe el-Fezari'yi 2000 kişilik bir askeri birlikle oraya göndendi. Bu iki birlik Teyma'da karşılaştılar. Güneşin zevali esnasında şiddetli bir şekilde savaştılar. Müseyyeb b. Necibe, İbn Mes'ada'ya saldırdı. Ona üç darbe vurdu. Onu öldürmek istemiyordu. Aksine ona: «Kurtulmaya bak, kurtulmaya bak!» diyordu. İbn Mes'ada da kendi kavminden bir grupla oradaki bir kaleye sığındı. Geride kalan askerleri de kaçıp Şam'a gittiler. Bedeviler de Müseyyeb b. Necibe'nin topladığı zekat develerini yağmalayıp götürdüler. Müseyyeb b. Necibe, onları üç gün süreyle kuşatma altında tuttu. Sonra kapıya odun atıp ateşe verdi. Kaledelikler ölmek üzere olduklarını hissedince burçlardan aşağıya eğilip seslendiler. Kendilerinin de Müseyyeb'in kavminden olduklarını söylediler. Bunun üzerine Müseyyeb, onlara acıyarak ateşi söndürdü. Gece olunca da kale kapısını açtı, onlar da korkudan kaçıp Şam'a gittiler.

Abdurrahman b. Şebib, Müseyyeb b. Necibe'ye: «Yola revan ol, onları yakala.» dedi. Ancak Müseyyeb, «Hayır, bu olmaz» deyince Abdurrahman: «Mü'minlerin emirine hile yaptın, bunlarla antlaşma yaptın.» dedi.

Bu senede Muaviye, Dahhak b. Kays'ı 3.000 kişi ile yola çıkardı. Hz. Ali'nin askerlerinin bulunduğu yere saldırmasını emretti. Hz. Ali de buna karşılık olarak Hicr b. Adiy'yi 4.000 kişilik bir askeri birlikle yola çıkardı. Kendilerine masraf olarak kişi başına elli dirhem harçlık verdi. Bu iki askeri birlik, Tedmür'de karşılaştılar. Dahhak'ın adamlarından ondokuz kişi, Hicr b. Adiy'nin adamlarından da iki kişi öldürüldü. Gece karanlığı çökünce bunlar dağılıp gittiler. Dahhak da arkadaşlarıyla birlikte kaçıp Şam'a doğru gitti.

Bu senede Muaviye, büyük bir ordunun başında yola çıktı. Dicle'ye kadar gitti. Sonra geri döndü.

Bu sene Ebu Talib oğlu Ali (r.a.), Ziyad b. Ebihi'yi Fars diyarına vali olarak atadı. Farşlılar, haraç vermeye ve Hz. Ali'nin emrine itaata yanaşmamışlardı. Bunun sebebi de İbn Hadremî ve arkadaşlarının Cariye b. Kudame tarafından bulundukları evde yakılmalarıydı. Bu yüzden Farşlılar, haraç vermemiş ve itaat dışına çıkmışlardı. Nitekim bunu önceki sayfalarda da anlatmıştık.

Cariye b. Kudame'nin İbn Hadremî ile arkadaşlarını bulundukları evde yakması hadisesi ülkede duyulunca birçok kimsenin kalplerinde Hz. Ali'ye karşı bir şüphe meydana geldi. Ona karşı muhalefet saflarında yer aldılar ve bu beldelerin ahalisinin çoğu da haraç vermeye yanaşmadılar. Özellikle Farşlılar inatlaşarak valileri Sehl b. Hanifi aralarından çıkarıp kovdular. Hz. Ali de Farşlıların başına kimi vali olarak atayacağı hususunda etrafındakilere danıştı. İbn Abbas ile Cariye b. Kudame, Farslıların başına vali olarak Ziyad b. Ebihi'yi atamasını tavsiye ettiler. Onun sağlam görüşlü ve siyasetten anlayan bir kimse olduğunu söylemeleri üzerine Hz. Ali: «Öyleyse Ziyad, Farşlıların valisi olsun.» dedi ve onu Fars ve Kirman şehirlerinin valiliğine atadı. Onu 4.000 süvari ile oraya gönderdi. O da bu senede Fars ve Kirman vilayetlerine giderek ahaliyi itaat altına aldı. Haraçlarını ve üzerlerindeki hakları ödeler. Tekrar itaat altına girip buyrukları dinlemeye başladılar. Ziyad b. Ebihi de onları adalet ve emanetle idare etti. Öyle ki, o beldelerin ahalişi: «Yumuşaklık ve idarecilikle geleceğe dair ileri görüşlülük hususunda bu Arap (Ziyad) kadar Enuşirvan Kısra'ya benzer başka birini göremedik.» demişlerdi. Onun adaleti, ilim ve keskin görüşü sayesinde o beldelerdeki huzursuzluklar giderildi. Düzen sağlandı. Beytü'l-mal için sağlam bir kale edinildi. Orası Ziyad kalesi olarak biliniyordu. Daha sonra Mansur Elişkeri oraya ordugah kurunca "Mansur kalesi" denmeye başlandı.

Vakidî dedi ki: Bu senede Ebu Talib oğlu Ali, Abdullah b. Abbas'ı hac için Mekke'ye gönderdi. Muaviye de Yezid b. Sahlere er-Ruhavi'yi insanlara haccettirmesi için Mekke'ye gönderdi. Bu ikisi Mekke'de karşılaştıklarında çekiştiler. Her biri diğerinin hac emirliği yapmasına ri-

za göstermedi. Neticede Şeybe b. Osman b. Ebu Talha el-Hacibî'nin hac emirliği yapması hususunda anlaşmaya vardılar. O da bu anlaşma üzerine insanlara haccettirdi ve hac mevsimi boyunca onlara namaz kıldırdı.

Ebu Hasan el-Medainî dedi ki: Hz. Ali'nin halifeliği süresince Abdullah b. Abbas, hac mevsiminde Mekke'de hazır bulunmadı. Ashında Yezid b. Sahlere'nin hac emirliği hususunda kendisiyle çekiştiği kişi Kusem b. Abbas'tır. Bunlar, sonunda Şeybe b. Osman'ın hac emirliği yapması hususunda anlaşmaya varmışlardı.

İbn Cerir dedi ki: Hicretin otuzdokuzuncu senesinde Hz. Ali'nin şehirlerdeki valileri, otuz sekizinci senedeki valileri idiler. Yalnız İbn Abbas Basra'dan Kûfe'ye gitmiş, yerine Basra'da Ziyad b. Ebihi'yi vekil bırakmıştı. Sonra Ziyad da hicretin otuzdokuzuncu senesinde Fars ve Kirman valiliklerine atanmıştı ki, bunu önceki kısımlarda da nakletmiştik.

HİCRETİN OTUZDOKUZUNCU SENESİNDE VEFAT EDEN ŞAHSİYETLER

SA'D EL-KURAZÎ

Bu zat, Rasûlullah (s.a.v.)'ın zamanında Kuba Mescidinin müezzinliğini yapıyordu.Hz. Ömer halifelige geçince onu Mescid-i Nebevî'nin müezzinliğine tayin etti. Bu kişi, aslen Ammar b. Yasir'in azadlısı idi. Bayram günlerinde Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin önüne kurban etmeleri için keçiyi getiren kişi bu idi. Müezzinlik, uzun süre bu zatın zürriyetinin uhdesinde kaldı.

UKBE B. AMR B. SA'LEBE

Bu zatın künyesi Ebu Mesud'dur. Bedir savaşına katılmıştır. Yalnız Bedir suyunun başında durmuş, savaşa iştirak etmemiştir. Sahih olan kavil budur. Akabe bey'atında hazır bulunmuş olup sahabelerin önde gelen şahsiyetlerindendir. Hz. Ali, Sıffin ve diğer yerlere giderken Kûfe'de yerine vekil olarak bu zatı bırakmıştır.

HİCRETİN KIRKINCI SENESİ

İbn Cerir dedi ki: Bu yıl içinde Muaviye, Amir b.Lüey kabilesinden olan Büsr b. Ertat'ı 3.000 kişilik bir kuvvetle Hicaz'a doğru yola çıkardı. Ziyad b. Abdullah el Bekkarî, Avane'nin bu hususta şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Muaviye, hakemlerin hükmetmelerinden sonra Beni Amir b. Lüey kabilesinden olan Büsr b. Ertat'ı bir askeri birlikte Şam'dan yola çıkardı. Bunlar, Medine'ye vardılar. Medine'de o zaman Hz. Ali'ye bağlı Ebu Eyyüb valilik yapmaktaydı. Ebu Eyyüb, bunların gelmeleri üzerine kaçıp Kûfe'de bulunan Hz. Ali'nin yanına vardı. Büsr de Medine'ye girdi. Kimse onunla savaştı. Minbere çıkıp şöyle seslendi:

«Ey Dinar, ey Neccar, ey Züreyk (Bunlar Ensâr ailelerinin büyüklerinin isimleri idi). Ey Ceddim ey ceddim, dün sana burada bey'at etmiştim. Fakat bugün sen neredesin?» (Böyle demekle Hz. Osman'ı kasdetmişti) Bu şekilde hitap ettikten sonra sözlerini şöyle sürdürmüştü:

«Vallahi eğer Muaviye bana tavsiyede bulunmuş olmasaydı, ben burada karşılaştığım çocukları dahi öldürecektim.»

Böyle dedikten sonra Medinelilerle bey'atlaştı ve Beni Seleme kabilesine haber göndererek şöyle dedi:

«Vallahi bana Cabir b.Abdullah'ı teslim etmediğiniz müddetçe can güvenliğiniz söz konusu değildir. Ve sizin bey'atınızı de kabul etmeyeceğim.» Bunun üzerine Cabir b. Abdullah, Rasûlullah (s.a.v.)'ın hanımı Ümmü Seleme'nin yanına varıp şöyle demişti: «Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Böyle bir bey'atı yapmak gerçekten dalalettir. Fakat öldürülmekten de korkuyorum.» Ümmü Seleme şöyle demişti: «Bence bey'at etmen uygun olur. Ben şahsen oğlum Ömer'e ve damadım İbn Zem'a'ya bey'at etmeleri için öğüt verdim.» Abdullah b. Zem'a, Ümmü Seleme'nin kızı Zeynep'in kocası idi. Bunun üzerine Cabir gidip Büsr'e itaat etti, onunla bey'atlaştı.

Büsr, Medine'de bazı evleri yıktıktan sonra Mekke'ye gitmiş,orada bulunan Ebu Musa el-Eş'arî öldürülmekten korkmuştu. Büsr, ona şöyle demişti: «Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın arkadaşını öldürecek değilim.» Böyle dedikten sonra Ebu Musa'yı serbest bırakmıştı. Ebu Musa, daha önce Yemenlilere bir mektup göndererek Muaviye yanından bir süvari birliğinin bu taraftara gelmekte olduğunu ve onun hakimiyetini kabul

etmeyenleri öldüreceğini bildirmişti. Sonra Büsr, Yemen'e gitti. Orada Abdullah b. Abbas, valilik yapmaktaydı. Büsr'ün gelmekte olduğunu duyunca Hz. Ali de Yemen'e Abdullah b. Abdullah b. Meddan el-Havi'yi vali olarak atadı. Büsr Yemen'e girince Abdullah'ı ve oğlunu öldürdü. Sonra Ubeydullah b. Abbas'ın yüküne rastladı. Yükünün içinde Ubeydullah'ın Abdurrahman ve Kusem adında iki küçük oğlunu gördü. Onları da öldürdü. Anlatıldığına göre Büsr, bu seferinde Hz. Ali taraftarlarından çok sayıda adam öldürmüştür. Bu, meşhur bir haber olup megazi ve siyer âlimleri nezdinde de bilinen bir husustur. Ancak benim nazarımda bu husus üzerinde düşünmek gerekir, doğrusunu yüce Allah daha iyi bilir.»

Hz. Ali, bunu duyunca Cariye b. Kudame es-Sa'dî'yi 2000 kişilik bir kuvvetle ve arkasından Vehb b. Mesud'u da 2000 kişilik başka bir kuvvetle Yemen'e gönderdi. Cariye, Necran'a ulaştığında burada Hz. Osman'ın taraftarlarından bir grup adamı öldürdü. Bunu duyan Büsr ve adamları Yemen'den kaçtılar. Cariye, Mekke'ye ulaşınca kadar Büsr'ü takip etti. Oraya vardığında Müslümanlara: «Mü'minlerin emirine bey'at edin.» diye seslenince Mekkeliler: «O ölmüş bulunmaktadır, niye bey'at edelim?» şeklinde karşılık verdiler. Cariye:«Ali'nin arkadaşlarının bey'at ettiği kimseye bey'at edeceksiniz.» deyince onlar da korkularından bey'at ettiler.

Cariye b. Kudame, oradan Medine'ye gitmişti. O sırada Medine'de Müslümanlara namaz kıldırın Ebu Hüreyre, Cariye'nin geldiğini işittince oradan kaçıp gitmişti. Cariye de:«Eğer o kedi babasını görmüş olsaydım mutlaka boynunu vururdum.» demişti. Sonra Medinelilere dönüp «Ali'nin oğlu Hasan'a bey'at etmişlerdi. Cariye, Medine'de on gün kaldıktan sonra Kûfe'ye doğru yola çıkınca Ebu Hüreyre, geri gelip Müslümanlara namaz kıldırılmaya devam etmişti.

İbn Cerir dedi ki: Hicretin kırkıncı senesinde Ali ile Muaviye arasında savaşın durdurulması hususunda karşılıklı yazışmalardan sonra ateşkes yapıldı. Irak hakimiyeti Ali'ye, Şam hakimiyeti de Muaviye'ye bırakıldı. İkisinden biri diğerinin ülkesine karşı saldırmazlık sözü vermişti. Sonra Ziyad İbn İshak'ın ifadesine göre Muaviye, Hz. Ali'ye şöyle bir mektup göndermiştir:

«Muhammed ümmeti birbirini öldürdü. Irak sana, Şam da bana olsun.» Hz. Ali, bu teklifi kabul etti. Her biri diğerine karşı saldırmamaya söz verdi. Ordular beldelerine gittiler. Düzen bu şekilde sağlandı.

İbn Cerir dedi ki: Bu senede İbn Abbas, Basra'dan çıkıp Mekke'ye gitti. Siyer âlimlerinin çoğunun ifadesine göre valiliği bıraktı. Diğer bazıları ise bunu kabul etmeyerek onun, Ali ile Muaviye arasında sulh antlaşması yapılıncaya kadar Basra'da valiliğe devam ettiğini söylemişlerdir. Hatta onun sulh antlaşması esnasında şahid olarak bulunduğunu

da ifade etmişlerdir.

İleriki sayfalarda da anlatılacağı gibi bunu kesin bir ifadeyle söyleyenlerden biri de Ebu Ubeyde'dir. İbn Cerir, daha sonra İbn Abbas'ın Basra'dan çıkıp gidişinin sebebini şöyle anlatır: İbn Abbas, bir gün Basra kadısı Ebu Esved ed-Düeli'ye tahkir edici sözler söylemiş. Ebu Esved de bu durumu Hz. Ali'ye şikayet etmiş ve İbn Abbas'ın kendisinin onurunu rencide ettiğini bildirmişti. Ayrıca beytü'l-malın mallarından birşeyler aldığını da ihbar etmişti. Bunun üzerine Hz. Ali, İbn Abbas'a mektup göndererek bu durumundan ötürü onu kınamış ve sorumlu olduğunu bildirmiştir. İbn Abbas da buna öfkelenerek Hz. Ali'ye şu mealde bir mektup göndermişti: «Sen buraya dilediğin bir adamı vali olarak gönder. Ben buradan göçeceğim vesselam.»

Böyle dedikten sonra İbn Abbas, dayıları Beni Hilal kabilesiyle birlikte Mekke'ye gitti. Kays kabilesinin tamamı da onlara uyarak Basra'dan ayrılıp Mekke'ye gittiler. İbn Abbas, Basra'dan ayrılırken kendi valilik maaşıyla ganimet paylarından biriken malları beytü'l-maldan alıp götürdü. Yola çıktığı zaman başkaları da onun peşine takıldılar. Beni Ganem kabilesi yetişip onları geri çevirmek istediler; bu yüzden aralarında çarpışma meydana geldi. Sonra birbirlerinden el çektiler. İbn Abbas da Mekke'ye girdi.

MÜ'MİNLERİN EMİRİ HZ. ALİ'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

Mü'minlerin emiri idi. Allah, ondan razı olsun. İşleri sarpa sarmış, ordusu dağılmış, Iraklılar ona muhalefet etmiş, onunla birlikte Şamlılara karşı savaşa gitmekten geri durmuşlar, Şamlıların durumu kuvvetlenmiş, sağa sola saldırmışlar, halifeliğin hakemlerin hükmü gereğince Muaviye'nin hakkı olduğunu iddia etmişlerdi. Çünkü hakemler, Hz. Ali'yi hilafetten hal edip Amr b. As da Muaviye'yi halifelığe tayin edince artık Şamlılar, Muaviye'ye emir adını vermişlerdi. Şamlıların gücü fazlaştıkça Iraklıların otoritesi zayıflamıştı. Durum bu minval üzereyken Iraklıların emiri Ebu Talib oğlu Ali, o zamanda yeryüzü sakinlerinin en hayırlısı, en abidi, en zahidi, en âlimi ve Allah'tan en çok korkanı idi. Bununla birlikte Iraklılar, onu yalnız bıraktılar. Etrafindan çekildiler. Öyleki Hz. Ali, yaşamaktan hoşlanmaz oldu. Ölümü arzulamaya başladı. Çünkü fitneler çoğalmış, mihnetler ortaya çıkmıştı. Şu sözü çok söylemeye başlamıştı: «Dünyanın en şaki adamı daha neyi bekliyor, niçin duruyor, niçin öldürmüyor (beni)?» Sonra da şöyle diyordu: «Vallahi şurası kana boyanacaktır.» Bunu derken eliyle, sakalından başına kadar olan kısmı gösteriyordu.

Beyhakî, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Habbeyi yaran, canlıyı halkeden zata yemin ederim ki, sakalımla başım kana bulanacaktır. Artık dünyanın en bedbaht adamı (olacak olan katil) daha neyi bekliyor (beni niçin öldürmüyor)?»

Hiz. Ali'nin böyle demesi üzerine Abdullah b. Sebe, ona şöyle demişti:

— Allah'a yemin ederim ki ey mü'minlerin emiri, eğer bir kimse senin bu dediğini yaparsa (yani seni öldürürse), biz onun aşiretini mahvederiz.

— Allah aşkına katilimden başkasını öldürmeyin.

— Ey mü'minlerin emiri, senden sonra kimi halife olarak bırakacaksın?

— Herhangi bir kimseyi halife olarak bırakmayacağım. Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın sizi bıraktığı gibi bırakacağım.

— Bizi halifesiz bırakarak huzuruna vardığın zaman Rabbine ne diyeceksin?

— Diyeceğim ki: Allah'ım, uygun gördüğün sürece beni, Muham-

med ümmetinin başında halife olarak bıraktın. Sonra hayatıma son verdin. Ben de seni onların başında bırakıyorum. Dilersen onları ıslah edersin, dilersen onları ifsad edersin.»

Ebu Davud et-Teyalisi, Zeyd b. Vehb'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hariciler, Hz. Ali'ye gelip şöyle dediler:

— Allah'tan kork, sen öleceksin.

— Hayır, habbeyi yaran ve canlıyı yaratan Allah'a yemin ederim ki ben, şuraya vurulacak ve kana boyayacak bir darbe neticesinde öldürüleceğim. (Böyle derken eliyle sakalına işaret etti.) Bu, verilen bir söz ve kesinleşen bir hükümdür. İftira eden ziyana uğramıştır.»

Hafız Ebu Ya'lâ, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), bana dedi ki:

— Öncekilerin en bedbahtı kimdir?

— Salih'in devesini boğazlayandır.

— Doğru söyledin. Ya sonrakilerin en bedbahtı kimdir?

— Ya Rasûlallah, benim bu konuda bir bilgim yok.

— Ahvaz'daki Kutri b. Fücae'nin arkadaşları olan Ezarika'dan seni vuracak olan kimsedir.»

İbn Cerir dedi ki: Bu senede Abdülmelik b. Mervan, Haccac b. Yusuf es-Sakafî'yi Mekke'yi kuşatmak üzere Abdullah b. Zübeyr'in üzerine gönderdi. Başkalarını değil de sadece Abdullah b. Zübeyr'i kuşatma altına almak üzere Haccac'ı Mekke'ye göndermesinin sebebi şuydu: Abdülmelik b. Mervan, Mus'ab'ı öldürüp Irak'ı aldıktan sonra Şam'a dönmek istediği zaman insanları Abdullah b. Zübeyr'e karşı Mekke'de savaşmak üzere davet ettiğinde kimse onun bu davetine icabet etmemiş, Haccac kalkıp ona şöyle demişti: «Ey mü'minlerin emiri, bu işe ben varım.» Böyle dedikten sonra Abdullah b. Zübeyr'i rüyada gördüğünü Abdülmelik'e anlatmış ve şöyle demişti: «Ey mü'minlerin emiri, ben Abdullah b. Zübeyr'i rüyamda gördüm ve onu yüzüyordum. Beni ona gönder. Onu ben öldüreceğim.»

Bunun üzerine Abdülmelik b. Mervan, Haccac b. Yusuf es-Sakafî'yi Şamlılardan teşekkül ettirdiği kalabalık bir orduyla Mekke'ye gönderdi. Beraberinde -kendisine itaat ettikleri takdirde- Mekkeliler için bir emanname de gönderdi.

Dediler ki: Haccac, hicri kırkuncı senenin cemaziyelevvel ayında Şam'ın Farslarından 2.000 kişilik bir birlikle Mekke'ye doğru yola çıktı. Irak yolundan gitti. Medine'ye varmadan Tai'fe gidip konakladı. Heyetlerini Arefe'ye gönderdi. Abdullah b. Zübeyr de süvarilerini o tarafa gönderdi. İki askeri birlik karşılaştıklarında İbn Zübeyr'in süvarileri bozguna uğradılar. Sonra Haccac, Abdülmelik'e bir mektup göndererek Harem'e girmek ve İbn Zübeyr'i kuşatma altına almak için izin istedi.

Ayrıca takviye birlikler de istedi. Bunun üzerine Abdülmelik, Tarık b. Amr'a mektup yazarak beraberindeki askerlerle birlikte gidip Haccac'a iltihak etmesini emretti. Haccac da Taif'ten hareket ederek Meymune kuyusunun yanına gidip konakladı. İbn Zübeyr'i mescitte muhasara altına aldı.

Aynı yılın zilhicce ayı girdiğinde Haccac, insanlara haccettirdi. Arefe'de kendisi ve adamları silahlı olarak vakfe yaptılar. Aynı şekilde silahlı olarak diğer meş'arlere gittiler. İbn Zübeyr ise, bu senede kuşatma altında bulunduğundan hac etme imkanı bulamadı. Aksine kurban bayramı gününde kurbanlarını boğazlamakla yetindi. Onunla beraber olan birçok kimse de hac etme imkanını bulamadılar. Aynı şekilde Haccac ve Tarık b. Amr'la bulunan kimselerin çoğu da Beyt'i tavaf etme imkanını bulamadılar, ihramlarında kalmakta devam ettiler. Öyle ki, ikinci tehellülü (ihramdan çıkışı) yapamadılar. Haccac ve arkadaşları, Hacun ile Meymune kuyusu arasında bulunuyorlardı. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raciun (doğrusu biz Allah'a aidiz ve ona dönücüleriz.).

İbn Cerir dedi ki: «Hicretin kırkuncı senesinde Abdülmelik, Horasan emiri Abdullah b. Hazim'e bir mektup gönderip onu, kendisine bey'ata davet etti. Bunu yaptığı takdirde Horasan'ı yedi yıl süreyle kendisine ikta olarak vereceğini söyledi. Bu mektubu kendisine götürdüğü zaman Abdullah b. Hazim, elçiye şöyle dedi:

«Seni sineklerin babası mı gönderdi? Allah'a yemin ederim ki, eğer elçilerin öldürülmeyeceğine dair bir kural olmasaydı seni öldürürdüm. Ama sen getirdiğin şu mektubu ye.» Elçi de Abdülmelik'in gönderdiği bu mektubu yedi.

Bunun üzerine Abdülmelik, Abdullah b. Hazim'in Merv'deki valisi Bükeyr b. Vişah'a bir mektup gönderdi. Eğer Abdullah b. Hazim'i hal ederse kendisine Horasan valiliğini vereceğini va'd etti. Bükeyr b. Vişah da bunun üzerine Abdullah b. Hazim'i hal etti. İbn Hazim gelip Bükeyr'le savaştı ve bu savaşta İbn Hazim'i Veki b. Ümeyre adında biri öldürdü. Ancak onu öldürürken Veki'e başkası da yardım etmişti. Veki öldürürken İbn Hazim'in göğsü üzerine oturmuştu. İbn Hazim can çekişiyordu. Kalkmak istedi, ama buna gücü yetmedi. Veki de ona kardeşi Düveyle'nin intikamını aldığını söyledi. Çünkü Düveyle'yi İbn Hazim öldürmüştü. Yerde yatmakta olan İbn Hazim, göğsünün üzerinde oturan Veki'in suratına tükürdü. Veki: «Böyle bir durumda onun kadar çok tüküren birini görmedim.» demişti. Ebu Hüreyre, bu durumu anlatırken: «Vallahi bu kahramanlığın ta kendisidir» diyordu. İbn Hazim, kendisini öldüren Veki'ye şöyle dedi:

— Yazıklar olsun sana, kardeşinin intikamını almak için mi beni öldürüyorsun? Allah sana lanet etsin. Kardeşinin kanına bedel olarak Mısır koçunu mu öldürüyorsun?»

Hatip el-Bağdadî, Cabir b. Semüre'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye şöyle sormuştu:

- İlk insanların en bahtsızı kimdir?
- Salih'in devesini boğazlayandır.
- Son insanların en bahtsızı kimdir?
- Allah ve Rasûlü, bunu daha iyi bilirler.
- Seni öldürecek olan kimsedir.»

Beyhakî, Salebe el-Hammanî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Minber üzerinde Hz. Ali'nin şöyle dediğini işittim:

«Allah'a yemin ederim ki; ümmi peygamber bana şöyle demiştir: Doğrusu bu ümmet benden sonra sana hıyanet edecektir.»

Beyhakî dedi ki: Eğer bu hadis sahih ise, muhtemeldir ki Doğrusunu Allah bilir, bununla; Hz. Ali'ye karşı başkaldıran Haricilerin hıyaneti kastedilmiştir.»

A'meş, Züheyr b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hz. Ali, cuma gününde bize hutbe irad etti. Hutbesinde şöyle dedi: «Duyduğuma göre Büsr, Yemen'e girmiş. Allah'a yemin ederim ki, bu Büsr ve etrafındakilerin sizleri yeneceklerini sanıyorum. Sizi yenmelerinin sebebi de imamınıza isyan etmeniz, onlarınsa imamlarına itaat etmeleridir. Sizin hıyanette bulunmanız, onlarınsa güvenilir olmalarıdır. Sizin kendi diyarınızda fesat çıkarmanız, onlarınsa ıslah etmeleridir. Falanı gönderdim, o hainlik etti. Falanı gönderdim, o da hainlik etti ve malı Muaviye'ye gönderdi. Size bir mızrağı güvenerek verecek olsam, siz mutlaka onun askısını alırsınız. Allah'ım, ben bunlardan bıktım. Bunlar da benden bıktılar. Ben bunlardan hoşlanmaz oldum. Bunlar da benden hoşlanmaz oldular. Allah'ım, beni bunlardan kurtar. Bunları da benden kurtar.» Hz. Ali, bize hutbesini irad ettiği bu cumadan sonraki cumayı kılmadan öldürüldü. Allah kendisinden razı olsun ve onu hoşnud kılsın.»

İbn Cerir ile birkaç tarih âlimi dediler ki: Haricilerden üç kişi, bir araya geldiler. Bunlardan birincisi, Abdurrahman b. Amr'dı. İbn Mülcem el-Himyeri el-Kindî diye tanınırdı. Mısır'ın Kinde kabilesinin Beni Hanife kolunun müttefikiydi. Esmer tenli, güzel yüzlü, seyrek sakallı idi. Yüzünde secde izleri vardı.

Bu üç kişiden ikincisi, Berk b. Abdullah et-Temimî idi. Üçüncü de Amr b. Bekr et-Temimî idi. Bunlar bir araya gelip Nehrevanlı kardeşlerinin Hz. Ali tarafından öldürülmesini yad ettiler. Onlara rahmet dileyip acıyarak şöyle dediler:

«Onlar gittikten sonra biz ne diye yaşayacağız? Onlar, Allah yolunda kınayıcının kınamasından korkmuyorlardı. Kendimizi feda etsek de şu sapıklık önderlerinin üstlerine gidip öldürsek ve ülkeyi onlardan kurtarıp kardeşlerimizin öcünü alsak iyi olmaz mı?»

İbn Mülcem dedi ki: «Bu iş için Ebu Talib oğlu Ali'nin katlini ben üzerime alıyorum.»

Berk de: «Muaviye'yi öldürmek de benim işim olsun.» dedi. Amr b. Bekr ise: «Amr b. As'ı öldürmek de benim görevim olsun» deyip sözleştiler. Her biri öldüreceğini söylediği adamı öldürmedikçe veya bu uğurda ölmedikçe görevden geri dönmeyeceğine teminat verdi. Kılıçlarını alıp zehirlediler ve ramazanın onyedisinde her biri öldüreceği adamı gidip beldesinde öldürmeye söz verdiler. İbn Mülcem, Kûfe'ye gitti. Görevini orada bulunan Harici arkadaşlarından dahi bir sır gibi sakladı. Bir gün onlar, Beni Rebah kabilesinin toplantı yerinde oturmakta ve Nehrevan savaşında öldürülen adamlarını yad etmekte iken Katam binti Şecine adında bir kadın oraya geldi. Katam'ın babası ve kardeşi, Nehrevan savaşında Hz. Ali tarafından öldürülmüştü. Katam, gerçekten güzelliği dillere destan olan bir kadındı. Büyük camide uzlete çekilip kendini ibadete vermişti. İbn Mülcem, onu görünce aklı başından gitti ve Kûfe'ye gelişi sebebinin unuttu. Onunla evlenme talebinde bulundu. Ancak Katam, kendisine 3.000 dirhem vermesini, bir cariye ve bir şarkıcı kadın temin etmesini, ayrıca Ebu Talib oğlu Ali'yi öldürmesini İbn Mülcem'e şart koştu. İbn Mülcem de şöyle dedi: «Bu şartlarını yerine getiririm. Vallahi ben buraya sadece Ali'yi öldürmek amacıyla geldim.» Evlenip gerdeğe girdiler. Sonra Katam, İbn Mülcem'i Hz. Ali'yi öldürmeye teşvik etmeye başladı. Ayrıca kendi kabilesi olan Teymû'r-Rebab kabilesinden Verdân adında birini de İbn Mülcem'e yardımcı olması için çağırdı. Abdurrahman b. Mülcem de Şebib b. Necde el-Eşcai el-Haruri adında başka bir adamı da bu suikasta ortak etmek istedi. Ve ona şöyle dedi:

— Dünya ve ahiret şerefini kazanmak istemez misin?

— Neymiş bu şeref?

— Ali'yi öldürmektir.

— Anan seni kaybetsin! Sen çok kötü birşeyi gündeme getiriyorsun.

Bunu nasıl becereceksin?

— Onu öldürmek için mescitte gizleneceğim. Sabah namazına çıktığı zaman üzerine atılacak ve onu öldüreceğiz. Eğer bu işten başarıyla çıkar ve kurtulursak, gönlümüzü rahatlatmış ve de öcümüzü almış oluruz. Eğer bu yolda öldürülürsek Allah katındaki şeyler, dünyadan daha hayırlıdır.

— Yazıklar olsun sana, sen ne diyorsun? Eğer öldüreceklerimiz kişi ali'den başkası olsaydı, bu benim için daha kolay olurdu. Ben onun İslâm'a ilk giren bir kimse olduğunu ve Rasûlullah'ın arkabalarından biri olduğunu bilmekteyim. Onu öldürmekle gönlümün rahatlayacağını sanmıyorum.

— Sen onun Nehrevan halkını öldürdüğünü bilmiyor musun?

— Evet biliyorum.

— İşte biz de onu, öldürdüğü kardeşlerimizin kanına karşılık öldürüyoruz.

Şebib, bu teklife büyük bir zorlama ve ısrar neticesinde olumlu cevap verdi. Ramazan ayı girdi. İbn Mülcem ramazanin onyedinci gecesi olan cuma gecesinde onlarla buluşmak üzere sözleşti ve: «Bu gece, diğer arkadaşlarımla Muaviye ve Amr b. As'tan öc alacakları bir gecedir ki, bunu kendi aramızda kararlaştırmıştık.» dedi. İbn Mülcem, Verdan ve Şebib, kılıçlarını kuşanarak geldiler ve Hz. Ali'nin çıkacağı kapının karşısına oturdular. Hz. Ali, kapıdan çıkıp insanları namaza kalkmaları için uykudan «Namaza namaza» diye seslenerek uyandırmaya başlayınca Şebib, kılıcını çekerek Hz. Ali'ye saldırdı. Ancak kılıcı kapının kenarına takıldı. İbn Mülcem, gelip kılıcıyla Hz. Ali'nin başına bir darbe indirdi. Kanı sakalının üzerine akmaya başladı. İbn Mülcem, onu vururken: «Ey Ali, hüküm ancak Allah'ındır, senin değildir. Arkadaşlarının da değildir.» diyor ve şu ayeti okuyordu:

«İnsanlar arasında, Allah'ın rızasını kazanmak için canını verenler vardır. Allah kullarına karşı şefkatlidir.» (el-Bakara, 207.)

Hız. Ali: «Katili yakalayın!» diye seslendi. Verdan kaçtı. Hadramutlu bir adam koşup onu yakaladı ve öldürdü. Şebib kaçıp kendini kurtardı. İnsanlar onu yakalayamadılar. İbn Mülcem, ise yakalandı. Hız. Ali, Ca'de b. Hübeyre b. Ebi Vehb'i öne geçirerek insanlara sabah namazını kaldırttı. Hız. Ali'nin kendisi de evine götürüldü. Abdurrahman b. Mülcem de yakalanarak eli kolu bağlı vaziyette Hız. Ali'nin huzuruna götürüldü. Allah, onu kahretsin. Hız. Ali, ona şöyle sordu:

—Ey Allah'ın düşmanı! Sana ihsanda ve iyilikte bulunmamış mıydım?

— Evet.

— Peki cinayeti işlemene seni sürükleyen sebep nedir?

— Ben, kırk gün durmadan kılıcımı bile dim ve Allah'tan bu kılıcım-la yaratıklarının en kötüsünü öldürmesini diledim.

— Öyle sanıyorum ki, bu kılıçla mutlaka sen öldürüleceksin ve yine sanıyorum ki sen, Allah'ın yaratıklarının en şerlisisin.

Hız. Ali, İbn Mülcem'le karşılıklı konuştuktan sonra yakınlarına şöyle dedi: «Eğer ölürsem bunu da öldürün. Eğer yaşarsam, buna ne yapacağımı ben bilirim.»

Cündeb b. Abdullah dedi ki:

— Ey mü'minlerin emiri! Eğer sen ölürsen Hasan'a bey'at edelim mi?

— Bu hususta size ne emir veririm, ne de sizi bundan men ederim. Siz işinizi daha iyi bilirsiniz.»

Hız. Ali, can çekişirken «İlâ ilâhe illallah» sözünü çokca söylemeye

başladı. Başka birşey de söylemiyordu. Rivayete göre söylediği en son söz şu oldu:

«Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.» (ez-Zilzâl, 7-8.)

Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin'e, takvalı olmalarını, namaz kılmalarını, zekat vermelerini, öfkelerini yutmalarını, dost ve akrabalarına ziyarette bulunmalarını, affedici olmalarını, dinde fakih olmalarını, işlerinde sebatkar olmalarını, Kur'ân'a bağlı olmalarını, komşularıyla iyi geçinmelerini, iyiliği emredici ve kötülüğü nehyedici olmalarını, kardeşleri Muhammed b. Hanefiye'ye iyi davranmalarını vasiyet etti. Ayrıca Muhammed b. Hanefiye'ye de, Hasan ve Hüseyin'e yaptığı vasiyetin aynısını yaptı. Onlara karşı saygılı olmasını, onlara danışmadan karar vermemesini vasiyet etti. Bütün bunları, vasiyetini yazdığı kağıda kaydetti. Allah ondan razı olsun ve onu hoşnud kılsın. Vasiyetinin sureti şöyledir:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, Ebu Talib oğlu Ali'nin vasiyetidir ki, o, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, O'nun ortaksız olduğuna, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet eder. Puta tapanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini doğru yol ve hak dinle gönderen Allah'tır. Namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Böyle emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim.

Ey Hasan, ey bütün oğullarım ve bu yazımın kendisine ulaştığı ey herkes; Allah'a karşı takvalı olmanızı, ancak Müslüman olarak ölmenizi size vasiyet ediyorum. Hepiniz topluca Allah'ın ipine sarılın, dağılmayın. Çünkü ben, Ebu'l-Kasım (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «İnsanların arasını bulmak, onları barıştırmak, namazdan da oruçtan da daha faziletlidir.» Akrabalarınıza bakın. Namazınızı kılın ki, Allah hesabınızı kolaylaştırsın. Yetimlere haksızlık etmekten sakının. Onları dinlememezlik etmeyin. Huzurunuzda onlara haksızlık edilmesin. Komşularınıza haksızlık etmeyin. Çünkü onlar, peygamberinizin size emanetidir. Onlar hakkında o kadar vasiyette bulundu ki, biz onları bize mirasçı kılacağını sanmıştık. Kur'ân'ın emirleri dışına çıkmayın. Sizden başkaları sizden önce Kur'ân'la amel etmesin. Önce siz amel edin.

Namazınıza dikkat edin. Çünkü o, dininizin direğidir. Rabbinizin Beyt'inden uzak durmayın. Issız kalmasın. Hayatta bulunduğunuz sürece onu ziyaret edin. Eğer onu metruk bırakırsanız, size rahmet nazarıyla bakılmaz. Ramazan ayına dikkat edin. Çünkü o ayda tutulan oruç, Cehennem ateşine karşı bir kalkandır. Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad etmeye bakın. Zekat ödememezlik yapmayın. Çünkü zekat, Rabbin öfkesini söndürür.

Peygamberinizin ashabını da kollayın. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), onlara iyilik yapılmasını vasiyet etmiştir. Yoksullara ve düşkünlere yardımcı olun, onları geçiminize ortak edin. Köle ve cariyelerinize haksızlık etmeyin, zira Rasûlullah (s.a.v.), en son olarak onlar hakkında şöyle demiştir: «İki zayıfı size vasiyet ediyorum, kadınlarınız ve sağ ellerinizin malik olduğu kimseler (yani kölelerle cariyeler). Namaza, namaza dikkat edin. Allah yolunda kınayıcının kınaması sizi korkutmasın. Allah, size kötülük yapmak ve size haksızlık yapmak isteyenlere karşı sizin için yeterlidir. İnsanlara Allah'ın emrettiği şekilde güzel sözler söyleyin. İyiliği emretmeyi ve kötülükten men etmeyi terketmeyin. Aksi takdirde kötüleriniz işin başına geçerler. Sonra siz dua edersiniz, duanıza icabet edilmez.

Mü'min kardeşlerinizle bağlarınızı koparmayın. Birbirinize iyilikte bulunun, birbirinize sırt çevirmekten, aranızdaki ilişkileri koparıp tefrikalara düşmekten sakının. İyilik ve takva üzere yardımlaşın. Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah, azabı şiddetli olandır. Allah, sizi ehl-i beytin şikayetinden muhafaza etsin. Peygamberiniz, onları sizin üzerinize bekçi kılmıştır. Sizi Allah'a emanet ediyor, size selam söylüyorum. Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.»

Bundan sonra Hz. Ali, "lâ ilahe illallah" kelimesi dışında başka bir şey söylemedi. Nihayet hicretin kırkuncı senesinin ramazan ayında vefat etti. Oğulları Hasan, Hüseyin ile Abdullah b. Cafer onu yıkadılar. Namazını Hasan kıldırdı. Kıldırırken dokuz tekbir getirdi.

İmam Ahmed b.Hanbel, Ebu Yahya'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"İbn Mülcem, kendisini vurduğunda Hz. Ali, yanındaki adamlara şöyle dedi: «Buna Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisini öldürmek isteyen adama yaptığını yapın.Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), kendisini öldürmek isteyen adam hakkında: «Onu öldürün.Sonra yakın.» demişti."

Rivayet olunduğuna göre Hz. Ali'nin kızı Ümmü Külsüm, karşısında duran İbn Mülcem'e şöyle demiş:

—Yazıklar olsun sana! Emirü'l-Mü'minin niçin vurdun?

— Ben sadece senin babanı vurdum (böyle demekle Hz. Ali'nin mü'minlerin emiri olmadığını söylemek istemişti.).

—Sen ona bir zarar vermiş olmadın.

—Niçin ağlıyorsun? Vallahi ben ona öyle bir darbe vurdum ki, eğer bu darbem şehir halkının tamamına isabet etmiş olsaydı hepsi de öleceklerdi. Vallahi ben şu kılıcımı bir ay süreyle zehirledim. Ve bunu 1000 dirheme satın alıp 1000 dirheme de zehirledim.»

Heysem b. Adiy dedi ki: Becile kabilesinden bir adam, kavminin yaşlılarından naklederek bana şöyle dedi: Abdurrahman b.Mülcem,

Teymü'r-Rebab kabilesinden çok güzel bir kadın olan ve Haricilerle aynı görüşü paylaşan Katam adındaki bir kadını görünce ona aşık oldu. Onunla evlenme talebinde bulununca Katam, ona şöyle dedi: «Bana 3000 dirhem, bir köle ve bir de şarkı söyleyen bir cariye vermedikçe seninle evlenmem.» İbn Mülcem de bu sayılan şeyleri ona vererek onunla evlendi. Gerdeğe girince kadın, ona şöyle dedi: «Be adam, işte bekaretimi bozdun. Haydi çık da Ali'yi öldür.» İbn Mülcem, silahını kuşanarak evden çıktı. Katam da onunla birlikte çıktı. Mescitte Hz. Ali için bir kubbe yapılmıştı. Hz. Ali, sabah namazı için dışarı çıkıp insanlara: «Haydi namaza, haydi namaza!» diye seslendi. Abdurrahman b. Mülcem, kendisini takip ederek kılıcını Hz. Ali'nin kafasına vurdu. İbn Cerir'in ifadesine göre şair İbn Miyas el-Muradî, bu hususta şöyle demiştir:

«Cömert kimselerin verdiği mehirlerin hiç birini, Katam'a verilen mehir kadar çok görmedim. Bu, apaçık ve belirsiz olmayan bir mehirdi. 3000 dirhem, bir köle ve bir de şarkıcı cariye. Ayrıca Ali'nin kemiklere işleyen keskin bir kılıçla öldürülmesi. Ali'nin canından daha pahalı bir mehir yoktur. İbn Mülcem'in Ali'yi öldürmesinin yanında diğer öldürmeler hiç kahr.»

İbn Cerir, bu beyitlerin İbn Şas el-Muradiye ait olduğunu söylemiş ve onların Hz. Ali'yi öldürmeleriyle ilgili olarak şöyle demiştir:

«Biz, Hasan'ın babası ve iyiliğin sahibi Haydar'ı başından vurduk, kanlar aktı.

Onun mülkünü, nizamından bir kılıç darbesiyle söküp attık. Yükselmiş ve zorbalanmıştı.

Biz kavgada atılğan ve cesur kimseler olup onurluyuz.

Ölümün ölümle siperlenip örtüldüğü zamanda şecaatliyiz.»

Tabiiler devrinde son Haricilerden biri olan ve Hz. Aişe'den Sahih-i Buharî'de rivayette bulunan abidlerden İmran b. Hattan, İbn Mülcem'i överek şöyle demiştir:

«Ey takvalı kimsenin eliyle vurulan darbe!

İbn Mülcem, bu darbesiyle Arş'ın sahibi katında hoşnutluğa ermeyi amaçlamıştı.

Ben onu bir gün anar ve onun Allah katında yaratıkların arasında terazisi en ağır gelecek bir kimse olarak sanıyorum.»

Muaviye'yi öldürmekle görevlendirilen Berk'e gelince o, aynı günde

sabah namazına çıkan Muaviye'ye saldırmış ve onu kılıçla vurmuştu. Başka bir rivayete göre ise zehirli bir hançerle vurmuştu. Darbe, muaviye'nin uyluğuna isabet etmişti. Bu yüzden uyluğu cerahatlanmıştı. Kendisini vuran Harici Berk de yakalanıp öldürülmüştü. Öldürülmeden önce Muaviye'ye şöyle demişti:

— Beni bırak. Sana bir müjde vereyim.

— Neymiş o müjde?

— Kardeşim bugün Ebu Talib oğlu Ali'yi vurdu ve öldürdü.

— İnşaallah onu öldürememiş ve buna güç yetirememiştir.

— Hayır öldürmüş ve bu işi başarmıştır. Çünkü Ali'nin muhafızları yoktur.

Muaviye, kendisine böyle diyen Berk'i dinlememiş ve emir verip öldürmüştü. Tabib gelip Muaviye'ye şöyle demişti:

—Yaran zehirlidir. İstersen yarayı dağlıyayım. İstersen de yaranadaki zehiri gidermesi için sana bir şerbet içireyim ama şerbet içirdiğim takdirde neslin kesilir. Artık çocuğun olmaz.

—Ateşle dağlamaya dayanamam. Bundan sonra çocuğumun olmayacağına dair söylediğin söze gelince, benim Yezid ve Abdullah adındaki çocuklarım benim için yeterlidir.

Tabib, ona bir şerbet içirdi. Yarası iyileşti. Allah ondan razı olsun. İşte o zamandan itibaren büyük camide Muaviye için bir mahfel yapıldı. Secde halinde bile muhafızları yanında duruyorlardı. Bu hadiseden ötürü kendisi için camide mahfel yaptıran ilk kişi Muaviye oldu.

Amr b. As'ı öldürmekle görevli Amr b. Bekr'e gelince o, Amr'ın namaza çıkmasını bekleyerek siperde beklemişti. Ancak o gece Amr b. As, bağırsak sancısına yakalanmış, namaza gitmemişti. Yerine Beni Amir b. Lüey kabilesinden vekili ve şurta komutanı (polis müdürü) Harice b. Ebi Habibe namaza gitmek için dışarı çıktığında Harici Amr b. Bekr, saldırıya geçerek Amr b. As zannıyla onu öldürmüştü. Harici Amr b. Bekr yakalandığında: «Ben Amr'ı öldürmek istedim, ama Allah da Harice'nin öldürülmesini istedi.» dedi. Onu da öldürdüler. Allah onu kahretsin. Rivayete göre bu sözü Amr b. As söylemiştir. Harici Amr b. Bekr, yakalanıp getirildiğinde Amr b. As: «Bu nedir?» diye sonmuş. Onlar da:«Senin vekilini öldürdü.» demişler. Bunun üzerine Amr, emir vererek katilin boynunu vurdurmuştu.

Kısaca anlatmak istediğimiz şudur ki Hz. Ali, vefat edince cenaze namazını oğlu Hasan kıldırdı ve namazında dokuz tekbir aldı. Hz. Ali, Haricilerin mezarını açıp cesedini çıkarmalarından korkulduğu için Kûfe'de darü'l-imareye (hükümet konağına) defnedildi. Meşhur olan rivayet budur. Onun cenazesinin devesine bindirilerek sahverildiği ve devenin onu nereye götürdüğünün bilinmediğini söyleyen kimse hata etmiş ve bilmediği bir iddiada bulunmuştur ki, bu iddiayı ne akıl ne de şe-

riat uygun görür.

Rafizilerin cahillerinden çoğu, Hz. Ali'nin mezarının Necef şehitliğinde bulunduğuna inanmaktadırlar ki, bunun ne delili ne de aslı vardır. Anlatıldığına göre Necef şehitliğinde Hz. Ali'nin mezarı olarak bilinen mezar, Muğire b. Şube'ye aittir. Hatib el-Bağdadî, Matar'dan rivayet ederek şöyle demiştir: "Eğer Şiiler, Necef şehitliğinde saygı gösterdikleri mezarın kime ait olduğunu bilseler onu taşlarlar. Çünkü o mezar, Muğire b. Şube'nin mezarıdır.»

Vakidî, İshak b. Abdullah b. Ebi Ferve'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ebu Cafer Muhammed b. Ali el-Bakır'a sordum:

— Ali öldürülürken kaç yaşındaydı?

— Altmışüç yaşındaydı.

— Nereye defnedildi?

— Geceleyin Kûfe'de defnedildi. Defnedildiği yer ise gizlendi. Cafer Sadık'tan rivayet olunduğuna göre Hz. Ali, öldürülürken ellisekiz yaşındaymış. Başka bir rivayette anlatıldığına göre cenazesi Kûfe'deki büyük caminin kible tarafına defnedilmiştir. Vakidî de böyle demiştir. Meşhur rivayete göre ise darü'l-imare'ye (hükümet konağına) defnedilmiştir.»

Hatib Bağdadî'nin, Ebu Nuaym Fadl b. Dekin'den rivayet ettiğine göre Hz. Ali'nin cenazesini Hasan ile Hüseyin alıp Medine'ye götürmüşler ve onu Baki kabristanında Hz. Fatıma'nın mezarının yanına defnetmişlerdir.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre Hasan ile Hüseyin, onun cenazesini bir deveye yüklemişler, deve kaybolunca Tay kabilesi, üzerindeki yükün bir mal olduğunu sanarak deveyi yakalamışlar yükteki şeyin bir sandık olduğunu, sandığın içindeki şeyin de bir cenaze olduğunu görünce cenazeyi tanıyamadıkları için sandıkla birlikte defnetmişlerdi. Mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Hatib bağdadî de böyle bir nakilde bulunmuştur.

Hafız İbn Asakir, Hz. Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ali'yi Caide ailesinin evlerinden bir hücreye defnettım.»

Abdûlmelik b. Umeyr, şöyle demiştir: «Halid b. Abdullah, oğlu Yezid'in evinin temelini kazarken beyaz saçlı ve beyaz sakallı sanki dün defnedilmiş gibi bir ihtiyarın cesedini bulup çıkardı. Onu yakmak istedi. Sonra Cenâb-ı Allah, onu bu düşünceden vazgeçirdi. Bir aba getirilmesini istedi. Getirilen abaya o cenazeyi sardı.Koku sürdü ve yine aynı yerde bıraktı. Orası, mescidin kiblesindeki Babü'l-Verrakin hizasında idi. Her kim o evde ikamet etmeye başlarsa, mutlaka ayrılıp başka yere geçirdi.»

Cafer b. Muhammed es-Sadık şöyle dedi: «Ali'nin cenaze namazı ge-

celeyin kılındı. Kûfe'ye defnedildi. Mezarının yeri belirsiz hale getirildi. Ancak mezarı, kasrû'l-imare (hükümet konağı) yanındaydı.»

İbn Kelbi dedi ki: «Ali'nin defnedilmesi esnasında Hasan, Hüseyin, İbn Hanefiye, Abdullah b. Cafer ve diğer aile efradı hazır bulundular. Onu, Kûfe dışına defnettiler. Haricilerin ve başkalarının cenazesine saldırmalarından korkulduğu için mezarının yeri belirsiz hale getirildi.»

Hülasa Hz. Ali, hicretin kırkınıcı senesinin ramazan ayının onyedinci gecesinde cuma sabahı seher vakti öldürüldü. Başka bir rivayette anlatıldığına göre o, rebiyülevvel ayında öldürülmüştür. Ancak ramazan ayında öldürüldüğüne dair gelen rivayet, daha sahih ve daha meşhurdur. Doğrusunu Allah bilir. Vefat ederken altmışbeş yaşındaydı. Altmışsekiz yaşında olduğuna dair bir başka rivayet de vardır. Allah ondan razı olsun. Halifelîği dört yıl dokuz ay sürmüştür. Hz. Ali vefat ettiğinde oğlu Hasan, İbn Mülcem'i yanına çağırttı. İbn Mülcem, ona şöyle dedi:

— Sana bir teklifte bulunayım.

— Neymiş bu teklifin?

— Ka'be'nin Hatim denen yerinde Ali ve Muaviye'yi öldürmek ya da bu uğurda ölmek için Allah'a söz vermişim. Eğer beni bırakırsan Muaviye'ye giderim. Onu öldürmeye çalışırım. Öldüremez ya da öldürür ve ben hayatta kalırsam, Allah'a yemin ederim ki, yanına gelecek ve elimi senin eline koyacağım.

— Hayır vallahi olmaz. Eninde sonunda Cehennem'i boylayacaksın.

Bundansonra Hz. Hasan, onu tutup öldürdü. Öldürdükten sonra insanlar, İbn Mülcem'i alıp bir tarlaya götürdüler ve yaktılar. Rivayet olduğuna göre Abdullah b. Cafer, onun ellerini ve ayaklarını kesip gözlerine mil sürmüştü. Bununla birlikte İbn Mülcem, İkra' sûresini baştan sona okuyordu. Sonra dilini kesmek üzere yanına geldiklerinde dayanamayıp sabırsızlık gösterdi ve şöyle dedi: «Bir an dahi Allah'ı anmama durumuyla karşılaşmaktan korkarım.» Ama yine de dilini kestiler. Sonra öldürüp bir zenbil içine koyarak yaktılar. Doğrusunu Allah bilir.

İbn Cerir, Muhammed b. Ömer'in şöyle dediğinin rivayet etmiştir:

«Ali, cuma günü vuruldu. Hicretin kırkınıcı senesinin ramazan ayının bitimine onbir gece kala pazar günü vefat etti. Vefat ederken altmışüç yaşındaydı. Vakidî dedi ki: Bizim nezdimizde sabit olan rivayet de bulur. Doğrusunu Allah bilir.»

HZ. ALİ'NİN EŞLERİ, OĞULLARI VE KIZLARI

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Hasan, doğduğu zaman Rasûlullah (s.a.v.) gelip: «Oğlumu bana

gösterin. Ona ne ad koydunuz?» dedi. Ben de: «Ona, Harb adını koydum.» dedim. Rasûlullah (s.a.v.): «Hayır, o Hasan'dır.» dedi. Hüseyin doğduğunda da Rasûlullah (s.a.v.) gelip: «Oğlumu bana gösterin. Ona ne ad koydunuz? diye sordu. Ben de: «Ona Harb adını verdim.» dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): «Hayır, o Hüseyin'dir.» dedi. Üçüncü çocuk doğduğunda Rasûlullah (s.a.v.) yine gelip: «Oğlumu bana gösterin. Ona ne ad koydunuz?» diye sordu. Ben de: «Ona Harb adını verdim.» deyince o: «Hayır, o Muhsindir.» dedi ve sonra da sözünü şöyle sürdürdü: «Ben, bu çocuklarına Harun'un çocuklarının adını verdim: Şibr, Şebir ve Müşbir.»

Muhammed b. Sa'd, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, Harb adını seven bir adamım. Hasan doğduğunda ona Harb adını vermek istedim.»

Hz. Ali, bu rivayette yukarıdaki ifadeleri nakletmiş, ancak üçüncü çocuğundan bahsetmemiştir. Bazı hadislerde varid olduğuna göre Hz. Ali, oğlu Hasan'a önce Hamza adını vermiş, Hüseyin'e de önce Cafer adını vermiş, ancak Rasûlullah (s.a.v.), bu ikisinin adlarını değiştirmiştir.

Hz. Ali'nin evlendiği ilk eşi, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı Fatıma'dır. Bunlar, Bedir gazvesinden sonra gerdeğe girdiler. Bu evlilikten Hasan ve Hüseyin adında iki çocuk doğdu. Muhsin adında bir erkek çocuğunun daha doğduğu ancak küçük yaşta iken öldüğü söylenir. Ayrıca bu evlilikten büyük Zeynep ile Ümmü Külsüm de doğmuş ve Hz. Ömer -önceki sayfalarda da anlattığımız gibi- Ümmü Külsüm'le evlenmişti. Hz. Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'dan altı ay sonra vefat eden Hz. Fatıma'nın sağlığında başka bir kadınla evlenmemiştir. Hz. Fatıma vefat edince, Hz. Ali ondan sonra birçok kadınla evlendi. Bunlardan bir kısmı, Hz. Ali hayatta iken vefat ettiler. Bir kısmını Hz. Ali boşamıştı. Hz. Ali, vefat ederken dört zevcesi hayattaydı.

Zevcelerinden biri, Ümmü'l-Benin binti Haram b. Muhil b. Halid b. Rebia b. Ka'b b. Amir b. Kilab'dır. Bu evlilikten Abbas, Cafer, Abdullah ve Osman adında dört erkek çocuk doğdu. Bunlar, kardeşleri Hüseyin'le birlikte Kerbela'da öldürüldüler. Bunlardan Abbas, dışında hiçbirinin zürriyeti devam etmemiştir.

Hz. Ali'nin zevcelerinden biri de Leyla binti Mesud b. Halid b. Malik'dir. Bu kadın, Beni Temim kabilesindendir. Hz. Ali'ye Ubeydullah ve Ebu Bekir adında iki erkek çocuk doğurdu. Hişam b. Kelbî'nin ifadesine göre Ubeydullah ile Ebu Bekir de Kerbela'da öldürülmüşlerdir. Vakidî'nin ifadesine göre Ubeydullah'ı, "Yevmu'd-dar" vak'asında Muh-tar b. Ebi Ubeyd öldürmüştür.

Hz. Ali'nin zevcelerinden biri de Esmâ binti Umeys el-Has'amiye'dir. Bu kadın, ona Yahya ile Muhammed el-Eşğar'ı doğurmuştur. Kelbî, böyle demiştir. Vakidî'nin ifadesine göre ise bu kadın, Hz. Ali'ye

Yahya ve Avn adındaki çocukları doğurmuştur.

Vakidî dedi ki: Muhammed el-Asğar'ın annesi, bir Ümmü Veled'dir. Bu kadın, Hz. Ali'nin mülkiyetindeydi.

Hız. Ali'nin zevcelerinden biri de Ümmü Habibe binti Zem'a b. Bahr b. Abd b. Alkame'dir. Bu kadın, Halid b. Velid'in Beni Tağlib kabilesine Aynu't-Temir'de baskın yaptığı zamanda ele geçirilen cariyelerdendir. Hız. Ali'ye Ömer ve Rukiye adındaki çocukları doğurmuş olup otuzbeş sene ömür sürmüştü.

Hız. Ali'nin zevcelerinden biri de Ümmü Said binti Urve b. Mesud b. Muğis b. Malik es-Sakafî'dir. Bu kadın, Hız. Ali'ye Ümmü'l-Hasen ile Ramletül-Kübra'yı doğurmuştur.

Hız. Ali'nin zevcelerinden biri de İbnetü İmru'l- Kays b. Adiy b. Evs b. Cabir b. Ka'b b. Alim b. Kelb el-Kelbiye'dir. Bu da Hız. Ali'ye, Cariye adındaki kız çocuğunu doğurmuştur. Cariye adındaki kızı, küçük yaşta iken Hız. Ali ile birlikte mescide gidermiş. Kendisine: «Dayıların kimlerdir?» diye sorulduğunda, o da Beni Kelb kabilesini kastederek «Vuh vuh» diye karşılık verirmiş.

Hız. Ali'nin zevcelerinden biri de Ümame binti Ebi'l-As b. er-Rebi b. Abdışems b. Abdimenaf b. Kusay'dır. Ümame'nin annesi, Rasûlullah'ın kızı Zeyneb'tir. Rasûlullah (s.a.v.)'ın namaz kılarken omuzuna aldığı çocuk budur. Kalktığı zaman omuzuna alır, secdeye gittiği zaman da yere bırakırdı. Ümame, Hız. Ali'ye Muhammed el-Evsat'ı (ortanca Muhammed'i) doğurdu.

Muhammed el-Ekber (büyük Muhammed)'e gelince, bu Muhammed b. Hanefiye'dir. Bu Muhammed'in anası Hanefiye'nin asıl adı, Havle binti Cafer b. Kays b. Mesleme b. Ubeyd b. Salebe b. Yebu b. Salebe b. Düel b. Hanife b. Lüceym b. Sa'b b. Ali b. Bekr b. Vail'dir. Bunu, Hız. Ebu Bekir'in zamanında irtidat hadiseleri esnasındaki savaşlarda Halid b. Velid, Beni Hanife kabilesinden esir almış ve Hız. Ali'nin payına düşmüştü. Hız. Ali'ye de işte bu büyük Muhammed'i doğurmuştur. Şiilerden bazıları bu Muhammed'in masum bir imam olduğunu iddia etmektedirler. Bu zat, Müslümanların büyüklerindendir. Ancak ne kendisi ne de babası masum değildirler. Hatta babası Ali'den önceki raşid halifeler de masumiyeti vacip kimseler değildirler. Doğrusunu Allah bilir.

Hız. Ali'nin çeşitli zevcelerinden çok sayıda çocukları vardı. O vefat ederken dört zevce ve ondokuz cariyeyi geride bıraktı. Allah, ondan razı olsun. Onun şu çocuklarının annelerinin adı bilinmemektedir: Ümmü Hani, Meymune, küçük Zeynep, büyük Remle, küçük Ümmü Külsüm, Fatıma, Ümame, Hatice, Ümmü'l-Kiram, Ümmü Cafer, Ümmü Seleme ve Cümane.

İbn Cerir dedi ki: Hız. Ali'nin toplam olarak ondört oğlu ve onyediyi kız vardı.

Vakidî dedi ki: Hz. Ali'nin soyu Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiye, Abbas b. Kilabiye ve Ömer b. Tağlibiye vasıtasıyla devam etmiştir. Allah hepsinden razı olsun.

İbn Cerir, Halid b. Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hz. Ali'nin öldürüldüğü günde oğlu Hasan'ın kalkıp insanlara bir hutbe irad ettiğini ve hutbesinde şöyle dediğini işittim: «Bu gece öyle bir adamı öldürdünüz ki, onun öldürülmüş olduğu bu gecede Kur'an nazil olmuş, Meryem oğlu İsa göğe kaldırılmış, Musa peygamberin hadimi Yuşa b. Nun öldürülmüştür. Öldürdüğünüz bu adam (Hz. Ali) var ya kendisinden öncekilerden hiçbir kimse onu geçemediği gibi kendisinden sonrakilere de onun mertebesine ulaşamayacaklardır. Allah'a yemin ederim ki, Rasûlullah (s.a.v.), onu bir müfrezede gönderdiği zaman Cebrael sağ yanında, Mikail de sol yanında bulunurlardı. Vallahi o vefat ederken beklenmedik bir felaket için yedekte bıraktığı 800 veya 900 dirhem veya dinar dışında başka birşey bırakmamıştır.»

Bu cidden garip bir rivayet olup münkerlik içermektedir. Doğrusunu Allah bilir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Dün bir adam (Hz. Ali), aramızdan ayrıldı. Öncekiler ilim hususunda onu geçemediler. Sonrakiler de ona ulaşamayacaklardır. Rasûlullah, bayrağı ona vererek gazaya gönderirdi. Cebrael sağ yanında, Mikail de sol yanında bulunurlardı. Fetih kendisine müyesser olmadıkça gazadan geri dönmezdi.»

Ebu İshak, yukarıdaki rivayete şunu da eklemiştir: «Bir hizmetçi satın almak için bir tarafta bıraktığı 700 dirhemden başka bir miras bırakmadı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, kendimi Rasûlullah (s.a.v.)'la beraber gördüm. Ve açlıktan dolayı karnımın üzerine taş bağlıyordum. Oysa bu gün verdiğim sadakanın miktarı 40.000'e varmaktadır.»

Esved, Şureyk'in bu hususta şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Benim verdiğim sadakanın miktarı 40.000 dinara varmaktadır.»

MÜMİNLERİN EMİRİ ALİ'NİN FAZİLETİ

Hz. Ali, Cennet'le müjdelenen on sahabe arasında Rasûlullah (s.a.v.)'ın en yakın akrabasıdır. O, Ebu Talib'in oğludur. Ebu Talib'in asıl adı, Şeybe'dir. Şeybe, Haşim'in oğludur. Haşim'in asıl adı, Amr b. Abdumenaftır. Abdumenaftın asıl adı, Muğire b. Kusay'dır. Kusay'ın asıl adı da Zeyd b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihrl b. Malik b. Nadr b. Kinane b. Huzeyme b. Müdrake b. İlyas b. Mudar b. Nizar b.

Maad b. Adnan'dır. Hz. Ali'nin künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Kureyş kabilesinin Haşimi kolundandı. Rasûlullah (s.a.v.)'ın amcası oğludur. Anasının adı, Fatıma binti Esed b. Haşim b. Abdumena'f'dır.

Zübeyr b. Bekkar'ın ifadesine göre Hz. Ali'nin anası Fatıma, Haşimî olarak doğan ilk Haşimî kadındı. Müslüman olmuş ve hicret etmiştir. Hz. Ali'nin babası, Rasûlullah (s.a.v.)'ın merhametli öz amcası Ebu Talib'tir. Ebu Talib'in asıl adı, Abdumena'f'tır. İmam Ahmed ile birçok neseb âlimi ve tarihçi böyle demişlerdir. Rafizilerin iddiasına göre ise Ebu Talib'in asıl adı, İmran'dır ve şu ayetle kastedilen kişi, Ebu Talib'tir:

«Allah, Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini, İmran ailesini -birbirinin soyundan olarak- âlemlere tercih etti.» (Âl-i İmran, 33.)

Rafiziler, bu iddiayı ileri sürmekle çok hata etmişlerdir. Bu iftirayı ortaya sürmeden önce Kur'an'ı düşünmemişlerdir. Çünkü bu iddiaları, Cenâb-ı Allah'ın mezkur ayetteki muradına ters düşmektedir. Zira bu ayet-i kerime'den sonraki ayette şöyle denilmektedir:

«İmran'ın karısı: «Ya Rabbi! Karnımda olanı, sadece sana hizmet etmek üzere adadım.» demişti.» (Âl-i İmran, 35.) Bu ayet-i kerimde İmran'ın kızı Meryem'in doğumundan bahsedilmektedir. Allah'ın selamı onun üzerine olsun. Bu, açıkça anlaşılan bir husustur. Allah'a hamd olsun.

Ebu Talib, Rasûlullah (s.a.v.)'a çok sevgi besledi. Bu, tabii bir sevgiydi. Ancak vefat edinceye kadar Rasûlullah (s.a.v.)'a iman etmedi. Sahih-i Buhârî'de de sabit olduğu üzere eski dininde kalarak vefat etti. Ebu Talib, vefat etmek üzereyken Rasûlullah (s.a.v.), ona: «Lâ ilahe illallah» demesini arzetmiş, ancak orada bulunan Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebi Ümeyye şöyle diyerek engel olmuşlardı: «Ey Ebu Talib! Abdülmuttalib'in dininden vaz mı geçiyorsun?» Son nefesini verirken Ebu Talib'in ağzından «Abdülmuttalib'in dini üzerine» sözleri çıkmış ve «Lâ ilahe illallah» demeye yanaşmamıştı. Rasûlullah da onun yanından ayrılırken: «Yasaklanmadığım sürece senin için mağfiret dileyeceğim.» demiş ve hakkında şu ayet-i kerime nazil olmuştu:

«Ey Muhammed! Sen, sevdiğini doğru yola eristiremezsin, ama Allah dilediğini doğru yola eristirir. Doğru yola girecekleri en iyi O bilir.»

(el-Kasas, 56.)

Sonra Medine'de de şu ayet-i kerime nazil olmuştu:

«Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, akraba bile olsalar, puta tapalar için mağfiret dilemek peygambere ve mü'minlere yaraşmaz. İbrahim'in, babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden ötürü idi. Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan uzaklaştı. Doğrusu İbrahim, çok içli ve yumuşak huylu idi.» (et-Tevbe, 113-114.)

Biz bu konuyu biset bahsinin başında anlatmış ve Rafizilerin Ebu Talib'in Müslüman olduğuna dair iddialarının yanlışlığına ve sarih naslara aykırı ve delilsiz bir iftira olduğuna dikkat çekmiştik.

Hız. Ali'ye gelince o, meşhur kavle göre bülüğa ermeden İslâmiyet'in ilk günlerinde Müslüman olmuştu. Anlatıldığına göre o, çocuklardan ilk Müslüman olandır. Nitekim Hatice de kadınlardan ilk Müslüman olandır. Ebu Bekr es-Sıddık da hür erkeklerden ilk Müslüman olandır. Zeyd b. Harise de kölelerden ilk Müslüman olandır.

Tirmizî, Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), pazartesi günü peygamberlikle görevlendirildi. Ali de salı günü namaz kıldı.»

Seleme b. Küheyl, Hız. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kendisine hiç kimse ibadet etmeden önce yedi sene Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte Allah'a ibadet ettim.» Bu, asla sahih olmayan bir rivayettir, yalandır.

Süfyan-ı Sevrî, Hız. Ali'nin: «Ben Müslüman olanların ilkiyim.» dediğini rivayet etmiştir. Ancak bu da zayıftır. Sahih değildir. Çünkü bu hadisin rivayet senedinde adı geçen Habbe, zayıf ravilerdendir.

Süveyd b. Said, Muaze el-Adeviye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Basra minberi üzerinde Ebu Talib oğlu Ali'nin şöyle dediğini işittim: «En büyük sıddık benim. Ebu Bekir, iman etmeden önce ben iman ettim. O Müslüman olmadan önce ben Müslüman oldum.» Bu da sahih değildir. Buharî, böyle demiştir. Bir rivayette sabit olduğuna göre Hız. Ali, Kûfe minberi üzerinde şöyle demiştir:

«Ey insanlar! Peygamberinden sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebu Bekir'dir. Sonra da Ömer'dir. Eğer isteseydim ondan sonraki en hayırlı üçüncü şahsın da adını verebilirdim.» Bu rivayet, Ebu Bekir'le Ömer'in faziletleri bahsinde geçmişti. Allah, onlardan razı olsun ve onları hoşnut kılsın.

İmam Ahmed b. Hanbel, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Haticeden sonra Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte ilk namaz kılan (veya ilk Müslüman olan), Ebu Talib oğlu Ali'dir.»

Tirmizî, Zeyd b. Erkam ile Ebu Eyyüb el-Ensârî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, insanlardan yedi sene önce namaz kıldı.» Bu, hiçbir cihetten sahih değildir.

Tirmizî ile Neseî, Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«İlk Müslüman olan Ali'dir.» Tirmizî, bunun hasen ve sahih bir hadis olduğunu söylemiştir. Hız. Ali, Rasûlullah'ın vefatına kadar yanında bulunmuştur. Rasûlullah vefat ederken ondan memnundu. Hız. Ali, onunla birlikte bütün gazvelerde hazır bulundu. Çok yararlılıklar gösterdi. Savaş esnasında önemli roller üstlendi. Nitekim bunu sirette açıklamıştık. Burada tekrarlamaya gerek yoktur. Gerçekten Bedir savaşında, Uhud savaşında, Ahzab (Hendek) savaşında, Hayber savaşın-

da ve diğer savaşlarda büyük yararlılıkları görülmüştü. Rasûlullah (s.a.v.), Tebük savaşına giderken onu Medine'de ailesinin koruyucusu olarak bırakırken şöyle demişti: «Ey Ali! Musa nezdinde Harun'un mertebesi gibi benim nezdinde bir mertebeye sahip olmaya razı olmaz mısın? Yalnız şu var ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir.»

Hz. Ali'nin Peygamber (s.a.v.)'in kızı Fatıma'yla evlendiğini ve Bedir savaşından sonra gerdeğe girdiklerini anlatmıştık. Bu konuyu da burada tekrarlamaya ihtiyaç yoktur.

Rasûlullah (s.a.v.), Veda hacı dönüşünde Mekke ile Medine arasında Gadir-i Hum denen yerde cemaata bir hutbe irad etmiş ve zilhiccenin onikinci gününde irad etmiş olduğu bu hutbesinde şöyle demişti: «Ben kimin dostu isem Ali'de onun dostudur.» Başka rivayetlerde anlatıldığına göre Peygamber (s.a.v.), o hutbesinde şöyle demiştir: «Allah'ım! Ali'ye dostluk edene dost ol. Ona düşmanlık edene düşman ol. Ona yardım edene yardım et. Onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak.»

Hz. Ali hakkında bu hutbenin irad edilmesi ve onun fazileti hususunda insanların uyarılmasının sebebi, İbn İshak'ın anlattığına göre şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.), Ali'yi Halid b. Velid'le Yemen'e emir olarak göndermişti. Dönüşünde Mekke'de Veda hacı esnasında Rasûlullah (s.a.v.)'la bulunmuştu. Ancak hakkında çok dedikodular yapılmıştı. Kendisinin çabucak Rasûlullah (s.a.v.)'a gelip görüşmek için ordusunu geride bıraktığı esnada vekilinin askerlere giydirdiği elbiselerin farkına varıp da geri alması yüzünden hakkında ileri geri konuşulmuş ve dedikodu yapılmıştı. Rasûlullah (s.a.v.) Veda hacını tamamladıktan sonra Ali'ye yapılan asılsız isnadlardan onu arındırmak istedi. Bu sebeple mezkur hutbesini irad etti.

Rafiziler, bu hutbenin irad edildiği günü bayram kabul etmişlerdir. Hicretin 400'lü yılları hududunda Büveyhiler zamanında Bağdat'ta bu günün yıl dönümünde davullar çalınarak şenlikler tertiplenirmiş. Nitekim yeri gelince bu hususu da inşaallah anlatacağız. Bu günden yirmi gün sonra dükkanların kapılarına bornozlar asılır, saman ve küller savrulur, çocuk ve kadınlar şehir sokaklarında Hz. Hüseyin'in ölümü sebebiyle ağt yakarlar. Bunu, aşure gününün sabahında onun öldürülmesiyle ilgili olarak uydurulmuş bir mısra okuyarak yaparlar. Biz onun nasıl öldürüldüğünü gerçeklere dayanarak açıklığa kavuşturacağız. -

Emevilerden bazıları, Ebu Türeb adını aldığından dolayı Hz. Ali'yi ayıplamaktadırlar. Oysa bu adı ona, Rasûlullah (s.a.v.) takmıştır. Buharî ve Müslim'in sahihlerinde Sehl b. Sa'd'dan nakledildiğine göre Hz. Ali, eşi Fatıma'ya kızarak evden çıkıp mescide gitmiş ve uyumuştur. Rasûlullah (s.a.v.)'da gelip onu o halde görmüştü. Vücuduna toprak bulamıştı. Rasûlullah (s.a.v.), onun vücudundaki toprakları silkeleyerek: «Kalk, otur bakalım ey Ebu Türeb.» demişti.

KARDEŞLİK HADİSİ

Hakim, Ebu Ümame'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), insanları kardeş kıldığı zaman kendisi ile Ali arasında da kardeşlik tesis etti.»

Bence bu hadisin sahihliği üzerinde düşünmek gerekir.

Enes ve Ömer'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye hitaben: «Sen dünyada ve ahirette benim kardeşimsin.» demiştir. Ancak bu hadislerin ve benzerlerinin senetleri zayıftır ve bunlar bir delil sayılmamaktadırlar. Doğrusunu Allah bilir.

Birkaç yolla gelen bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Ali, şöyle demiştir:

«Ben, Allah'ın kuluyum. Rasûlünün kardeşiyim.» Bu sözü benden sonra herhangi bir kimse söylerse mutlaka o yalancıdır.»

Tirmizî, İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), ashâbı arasında kardeşlik tesis etti. Ali de gözleri yaşararak oraya geldi ve şöyle dedi:

—Ya Rasûlallah, ashâbın arasında kardeşlik tesis ettin. Benimle herhangi bir kimse arasında ise kardeşlik tesis etmedin.

—Sen dünyada ve ahirette benim kardeşimsin.»

Bu, hasen ve garip bir hadistir. Hz. Ali, Bedir savaşına katıldı. Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ömer'e bir vesile ile şöyle demişti: «Ne biliyor-sun. Belki de Cenâb-ı Allah, Bedir savaşına katılan kimselere bakmış ve onlara: «Dilediğinizi yapın. Ben sizi bağışlamışımdır.» demiştir.»

Bedir savaşında Hz. Ali, düşmanın önde gelen bahadırlarıyla mübareze yaptı. Ve o günde büyük yararlılığı görüldü. Henüz yirmi yaşında bir genç olduğu halde Rasûlullah (s.a.v.), bayrağı ona verdi.

Hakem, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bütün savaşlarda Muhacirlerin bayrağı Ali'nin elindeydi.» Said b. Müseyyeb ile Katade de böyle demişlerdir.

Hayseme b. Süleyman et-Trablusi el-Hafız, Cabir b. Semüre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Sahabeler dediler ki:

—Ya Rasûlallah, kıyamet gününde senin sancağını kim taşıyacaktır?

—Kıyamet gününde sancağını kim taşıyabilir?

Onu dünyada taşıyandan başkası taşıyamaz. O da Ebu Talib oğlu Ali'dir.»

Bu rivayetin senedi zayıftır.

Hasan b. Arefe, Ebu Cafer Muhammed b. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bedir günü gökten bir sesin geldiğini duyduk. Sesin görünmez sa-

hibi şöyle diyordu: Zülfikardan başka kılıç yoktur. Ali'den başka da yiğit yoktur.»

Hafız İbn Asakir dedi ki: «Zülfikar kılıcı, Bedir savaşında Rasûlullah (s.a.v.)'a hibe edildi. Daha sonra o da bunu Ali'ye hibe etti.» Zübeyr b. Bekar, Mamer b. Müsenna'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Bedir savaşında müşriklerin sancaktarı Talha b. Ebi Talha idi. Ebu Talib oğlu Ali onu öldürdü. Bu hadiseyle ilgili olarak Haccac b. Ulat es-Sülemî şöyle bir şiir söyledi:

«Allah için ey savaşında günah işleyen kişi. Yani bol vergilere mazhar olan Fatıma'nın oğlu Ali!

Elin çabuk davrandı, darbeyi vurdu. Böylece Tuleyha, alını üzere yere düşüp yattı.

Kahramanca ve şiddetli bir şekilde saldırdın.

Onları hak ile ortaya çıkardın.

O zaman bağışa mazhar olanlar bile hakir oluyorlardı.

Kılıcın birinci kez kana bulandıktan sonra tekrar bulandı.

Peş peşe adam öldürdün.»

Hız. Ali, Ridvan bey'atına da katıldı. Yüce Allah, bu bey'atla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

«Ey Muhammed! Allah inananlardan, ağaç altında sana baş eğerek el verirlerken, and olsun ki hoşnud olmuştur.» (el-Fetih, 19.)

Rasûlullah (s.a.v.) da bu bey'ata katılanlar hakkında şöyle buyurmuştur: «Ağaç altında bey'atlaşanlardan hiç kimse ateşe girmeyecektir.»

Buharî ve Müslim'in sahihleri ile diğer hadis kitaplarında sabit olduğuna göre Hayber savaşında Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Yarın bayrağı Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim. O, cepheden kaçan değildir. Allah, onun vasıtasıyla fethi müyesser kılacaktır.» İnsanlar o geceyi, «Bayrak yarın kime verilecek» diye kendi aralarında tartışarak geçerdiler. Öyle ki, Hız. Ömer: «Emirliği o gün dışında başka bir günde elde etmek istemiş değilim.» demişti. Sabah olunca Rasûlullah (s.a.v.), bayrağı Ali'ye verdi ve Cenâb-ı Allah da fethi onun vastasıyla müyesser kıldı. Bayrağı teslim etmeden önce Rasûlullah (s.a.v.), gözü ağrımakta olan Ali'yi yanına çağırması, gözüne üflemiş ve gözleri şifa bulmuştu.»

Muhammed b. İshak, Seleme b. Amr b. Ekva'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Bekir es-Sıddık'ı bayrağı ile Hayber kalelerinden birine gönderdi. Savaştı, geri döndü. Fetih müyesser olmamıştı. Yorulmuştu. Rasûlullah (s.a.v.), ondan sonra Hattab oğlu Ömer'i

gönderdi. O da savaştı, sonra geri döndü. Fetih müyesser olmamıştı. Yorulmuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştu: «Yarın bayrağı Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünce de sevilen bir kimseye vereceğim. Allah, onun vasıtasıyla fethi müyesser kılacaktır. O, cepheden kaçacak değildir.»

Rasûlullah (s.a.v.), gözleri ağrıyan Ali'yi yanına çağırdı. Ali geldi. Rasûlullah, onun gözlerine üfledi. Sonra: «Şu bayrağı al ve git. Allah, senin vasıtanla fethi müyesser kılıncaya kadar savaşa devam et.» dedi. Ali, bayrağı alıp koşarak gitti. Biz de peşi sıra gidiyorduk. Nihayet bayrağı kale altındaki bir taş kümesinin üzerine dikiverdi. Yukarıdan bir Yahudi başını uzatıp baktı ve ona şöyle sordu:

— Sen kimsin?

— Ebu Talib oğlu Ali'yim.

— Tevrat'ı Musa'ya indiren Allah'a yemin ederim ki mağlub olduk. Ali, fetih tamamlanmadan geri dönmedi.

İmam Ahmed b. Hanbel, Büreyde b. Hasib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Hayber'i kuşattık. Ebu Bekir, bayrağı aldı. Savaştı. Fetih nasib olmadan geri döndü. Ertesi gün bayrağı Ömer alıp cepheye gitti. Savaştı. Fetih nasib olmadan geri döndü. O gün insanlar çok yorulup bitkin düşmüşlerdi. Rasûlullah, o zaman şöyle dedi: «Yarın bayrağı Allah ve Rasûlünce sevilen, Allah ve Rasûlünü seven bir adama vereceğim. O, fethi tamamlamadan cepheden dönmeyecektir.»

Biz de yarın fetih gerçekleşecek deyip gönül huzuru ve rahatlığı içinde geceyi geçirdik. Sabah olunca Rasûlullah (s.a.v.), sabah namazını kıldı. Sonra kalkıp bayrağın getirilmesini istedi. İnsanlar saf halinde dizilmişlerdi. Ali'yi çağırdı. Ali'nin gözleri ağrıyordu. Rasûlullah, onun gözlerine üfledi. Bayrağı ona verdi. Ali de gidip savaştı ve fetih müyesser oldu. Ben de bayrağı Rasûlullah'ın kime vereceğini görmek için ayaklarımın üstüne dikilerek boynumu uzatıp bakanlar arasındaydım.»

Ebu Ya'lâ, İbn Abbas'tan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Bayrağı yarın Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlü tarafından sevilen bir adama vereceğim. Ali nerede?»

Dediler ki: «Buğday öğütüyor» Buyurdu ki: «Onlardan hiçbiri buğday öğütmeye razı olmaz.» Nihayet Ali, Rasûlullah'ın yanına geldi. Rasûlullah bayrağı ona verdi. Gidip savaştı ve Hüvey b. Ahtab'ın kızı Safiye'yi getirdi.» Bu garip bir rivayettir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Amr b. Meymun'un şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Ben, İbn Abbas'ın yanında oturmaktaydım. Yanına dokuz kişilik bir heyet geldi. Ona şöyle dediler: «Ey İbn Abbas! Ya sen kalkıp bizimle gel, ya da yanındaki adamları uzaklaştırsan baş başa görüşelim.»

İbn Abbas: «Hayır, ben sizinle gelirim.» dedi. O zaman İbn Abbas'ın gözleri henüz âmâ olmamıştı. Gittiler, konuşmaya başladılar. Ne dediklerini bilmiyoruz. Yalnız İbn Abbas, dönüp geldiğinde elbisesini silkeliyor ve şöyle diyordu: «Öf bunlardan, Rasûlullah (s.a.v.)'ın hakkında şöyle buyurduğu bir adamın aleyhinde konuştular: "Ben bir adamı cepheye göndereceğim. Allah, onu ebediyyen rüsvay kılmayacaktır. O, Allah ve Rasûlünü sever." Rasûlullah böyle dedikten sonra orada bulunanlar, ayakları üstüne dikilip başlarını öne uzatarak baktılar. Rasûlullah (s.a.v.) da o esnada: «Ali nerede?» diye sormuş, orada bulunanlar Ali'nin değirmende buğday öğütmekte olduğunu söyleyince Rasûlullah (s.a.v.): «Sizden hiç kimse buğday öğütecek durumda değildir.» dedi. Sonra Ali geldi. Gözleri ağrıyordu. Hemen hemen görmemekteydi. Rasûlullah (s.a.v.), onun gözlerine üfledi, sonra bayrağı üç kez salladı ve Ali'ye verdi. Ali de gidip savaştı ve Hüey b. Ahtab'ın kızı Safiye'yi getirdi. Rasûlullah (s.a.v.), daha sonra falan adamı tevbe sûresi ile (Mekke'ye) gönderdi. Arkasından Ali'yi de gönderdi. Ali, sûreyi o adamdan aldı. Sonra Rasûlullah (s.a.v.), Ali ile ilgili olarak şöyle buyurdu: «Tevbe sûresini Mekke'ye ancak benden olan ve benim de kendisinden olduğum bir adam götürmelidir.» Sonra Rasûlullah (s.a.v.), amcası oğullarına şöyle dedi: «Hanginiz dünya ve ahirette benimle dost olur?» Hiç kimse cevap vermedi. Ali de orada Rasûlullah'ın yanında oturmaktaydı. Kalıp şu cevabı verdi: «Ben dünya ve ahirette sana dost olurum.» Rasûlullah (s.a.v.), onu yerinde bıraktı. Sonra oradaki adamlara dönüp şöyle sordu: «Hanginiz dünya ve ahirette bana dost olur?» Kimse cevap vermedi. Ali: « Ben, dünya ve ahirette sana dost olurum.» dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), ona hitaben: «Sen dünyada da ahirette de benim dostumsun.» dedi. Hatice'den sonra ilk Müslüman kişi, Ali oldu. Rasûlullah (s.a.v.), elbisesinin ucunu kaldırıp Ali'nin, Fatma'nın, Hasan ve Hüseyin'in üzerine koyup şu ayet-i kerimeyi okudu:

«Ey peygamberin ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister.» (el-Ahzâb, 33.)

Hicret esnasında Hz. Ali, kendini Rasûlullah (s.a.v.)'a feda etti. Onun elbisesini giydi, sonra yatağına yattı. Müşrikler, Peygamber (s.a.v.)'i öldürmek istiyorlardı. O esnada Ebu Bekir geldi. Ali, Hz. Peygamber'in yatağında uyumaktaydı. Ebu Bekir, onun peygamber olduğunu zannederek: «Ey Allah'ın peygamberi!» diye seslendi. Ali, ona şöyle karşılık verdi: «Allah'ın peygamberi, Meymune kuyusuna doğru gitti. Sen ona yetiş.» Ebu Bekir, hemen o tarafa gitti. Hz. Peygamber'e yetişti. Onunla birlikte mağaraya girip saklandı. Müşrikler, Peygamber (s.a.v.) zannederek Ali'yi taşlamaya başladılar. O bundan acı duyuyordu. Kafasını yorganın altına koymuş, sabaha kadar öylece kalmıştı. Sabah olunca yorganı üzerinden atıp dışarı çıktığında müşrikler ona şöyle dedi-

ler: «Sen yüksek mertebeli biri değilsin. Biz senin arkadaşını taşıyoruz. O bundan acı duymuyor, sızlanmıyordu. Oysa sen attığımız taşlardan acı duyup sızlanıyorsun. Biz bunu yadırgadık.»

Rasûlullah (s.a.v.) Tebük gazvesi için yola çıktı. Hz. Ali, ona:

— Ben de seninle beraber geleyim mi? diye sorduğunda Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle dedi:

— Hayır gelme, cevabını verdi. Bunun üzerine Ali ağladı Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle dedi:

— Sen, Musa nezdinde Harun'un işgal ettiği mevki gibi bir mevkiyi benim yanımda işgal etmeye razı olmaz mısın? Şu kadar ki, sen bir peygamber değilsin. Ama ben mutlaka bu sefere gideceğim ve sen de benim halifem olacaksın.»

Bir defasında Rasûlullah (s.a.v.), Ali'ye şöyle demişti: «Sen, benim dostumsun. Benden sonra da bütün mü'minlerin dostusun.»

Rasûlullah (s.a.v.), mescitteki kapıların tamamını kapatmıştı. Yalnız Hz. Ali'nin kapısını açık bırakmıştı. Ali, mescidin yan tarafında bulunan kendi kapısından mescide gelirdi. Bu onun yoluydu, başka da yolu yoktu.

Onun hakkında Rasûlullah, şöyle buyurdu: «Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur.» Cenâb-ı Allah, Kur'ân-ı Kerim'de bize vermiş olduğu bir haberde; Rıdvan bey'atına katılan kimselerden razı ve hoşnud olduğunu bildirmiş ve onların kalplarindeki şeyi bilmıştır. Bunu bildirdikten sonra Cenâb-ı Allah, onlara daha sonra kızdığına dair bir beyan da bulunmuş mudur? (Hayır, bulunmamıştır.)

Hz. Ömer, Mekkeli müşriklere Müslümanların gazaya çıkacağı haberini bir mektupla bildiren Hatıp b. Ebi Belta'yı kastederek «Ya Rasûlallah, izin ver de şu münafığın boynunu vurayım.» dediği zaman Peygamber (s.a.v.), şöyle demiştir: «Ne biliyorsun? Belki de Allah, Bedir savaşına katılmış olan Müslümanların durumuna vakıf olmuş ve onlara şöyle demiştir: Dilediğinizi yapın, ben sizi bağışlamışım.»

“Tarih” adlı eserinde Buharî, İmran b. Husayn'dan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), Hayber savaşında şöyle buyurmuştur:

«Bayrağı Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünce de sevilen bir adama vereceğim.» Böyle dedikten sonra Rasûlullah, haber gönderip Ali'yi yanına çağırttı. Ali geldi, gözleri ağrıyordu. Rasûlullah (s.a.v.), onun gözlerine üfledi ve bayrağı ona verdi. Hz. Ali de yüzünü çevirmedi ve artık gözlerinden şikayetçi olmadı.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), bayrağı alıp salladı ve şöyle buyurdu: «Bunu kim hakkıyla alır? Falan adam gelip: «Ben alırım» dedi. Rasûlullah (s.a.v.), ona: «Geç» dedi. Sonra başka bir adam gelip: «Ben alırım» dedi.

Rasûlullah (s.a.v.), ona da “Geç” dedi. Sonra şöyle buyurdu:

«Muhammed’in yüzünü şerefli kılan Allah’a yemin ederim ki, bu bayrağı cepheden fîrar etmeyen bir adama vereceğim.» Ali geldi, bayrağı alıp cepheye koştu, niyahet Cenâb-ı Allah, ona Hayber ve Fedek kalelerinin fethini nasib etti. O da oraların hurmalarını ve kavrulmuş etlerini getirdi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman b. Ebi Leyla’nın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Babam yazın kışlık elbise giyen, kışın da yazlık elbise giyen Ali ile birlikte yolda gitmekteydi. Babama bunu Ali’ye sormasını söylediler. O da niçin böyle yaptığını sorunca Ali, şu cevabı verdi:

«Rasûlullah (s.a.v.), arkamdan haber gönderdi. O zaman gözlerim ağrıyordu. Hayber savaşındaydık. Kendisine: «Ya Rasûlallah, gözlerim ağrıyor» dedim. Gözlerime üfledi ve şöyle dua etti: «Allah’ım, Ali’deki sıcaklık ve soğukluğu gider.» Ben de o günden beri vücudumda ne soğukluk ne de sıcaklık hissetmiyorum. O savaşta Rasûlullah (s.a.v.), beni kastederek şöyle demişti: «Bayrağı Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünce de sevilen, cepheden fîrar etmeyen bir adama vereceğim.» Rasûlullah (s.a.v.)’ın sahabeleri, ayakları üzerinde dikilip boyunlarını ileriye doğru uzatarak bayrağın kime verileceğini araştırdılar. O esnada Rasûlullah (s.a.v.), bayrağı bana verdi.»

Ebu Ya’lâ, Hz. Ali’nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)’ın Hayber savaşında başımı meshedip gözlerime üflemesinden ve bayrağı bana vermesinden sonra gözlerim artık hiç ağrımadı. Başım da ağrımadı.»

Buharî ve Müslim’in sahihlerinde, Sa’d b. Ebi Vakkas’dan rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali’ye şöyle demiştir:

«Musa nezdinde Harun’un işgal ettiği mertebe gibi bir mertebeyi benim nezdimde de işgal etmeye razı olmaz mısın? Şu kadar var ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebi Vakkas’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ebu Süfyan oğlu Muaviye, bana şöyle bir soru sordu:

— Ebu Turab’a (Ali’ye) sövmene engel olan şey nedir?

— Ben, Rasûlullah (s.a.v.)’ın söylediği şu üç şeyi hatırladığım için Ali’ye sövmüyorum. Onun bahsettiği bu üç şeyden birine sahip olmak, benim için kırmızı tüylü davarlara sahip olmaktan daha hoştur. Zira ben, bir gazaya giderken aile efradının işlerini idare etmesi için kendi yerine vekil bıraktığı Ali’nin Rasûlullah (s.a.v.)’a şöyle dediğini işittim:

—Ya Rasûlallah, beni geride kadınlar ve çocuklarla mı bırakacağsın?

—Sen, Musa nezdinde Harun’un sahip olduğu makam gibi bir ma-

kama benim nezdimde sahip olmaya razı değil misin? Yalnız şu var ki, benden sonra peygamber gelmeyecektir.» Hayber savaşında da Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «Bayrağı Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünce de sevilen bir adama vereceğim.» Ben de ayaklarım üstüne dikilip boynumu ileriye doğru uzattım ve bayrağı kime vereceğine baktım. O esnada Rasûlullah s.a.v.); «Bana Ali'yi çağırın.» diye emir verdi. Ali, onun yanına getirildi. Ali'nin gözleri ağrı-maktaydı. Rasûlullah (s.a.v.), onun gözlerine üfledi ve bayrağı ona tes-lim etti. Cenâb-ı Allah da fethi onun vasıtasıyla müyesser kıldı.

«Ey Muhammed! De ki: «Gelin, oğullarımızı, oğullarınızı, kadınları-mızı, kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım. Sonra lanetlese-lim de Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim.» (Âl-i İmran, 61.)

Bu ayet-i kerime nazil olduğu zaman Rasûlullah (s.a.v.), Ali'yi, Fati-ma'yı, Hasan ve Hüseyin'i çağırıldı. Sonra: «Allah'ım, işte bunlar benim aile efradımdır.» dedi.»

Hasan b. Arfe el-Abdî, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Muaviye, hacca geldi. Sa'd b. Ebi Vakkas da onun yanına uğradı. Ali'den söz edildi. Sa'd, şöyle dedi: «Üç şey vardır ki, bunlardan birine sahip olmam, dünyaya ve içindekilere sahip olmamdan daha çok hoş-u-ma gider. Zira ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim:

«Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur.» Yine Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «Bayrağı Allah ve Rasûlünü se-ven, Allah ve Rasûlünce de sevilen bir adama yarın vereceğim.» Rasûlullah (s.a.v.)'ın Hz. Ali'ye hitaben şöyle buyurduğunu da işittim:

«Musa nezdinde Harun'un sahip olduğu bir makam gibi, sen de be-nim yanımda bir makama sahipsin. Şu kadar var ki, benden sonra bir peygamber gelecek değildir.»

Ebu Zura ed-Dımışkî, Abdullah b. Ebi Necih'in babasından naklen şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Muaviye, hacca geldiği zaman Sa'd b. Ebi Vakkas'ın elini tuttu ve ona şöyle dedi:

— Ey Ebu İshak, şu savaş bizi yordu. Haccımıza engel oldu. Öyle ki, haccın bazı sünnetlerini unutacak duruma geldik. Tavafta bize rehber-lik et de seninle birlikte tavafımızı ifa edelim.»

Tavaf sona erdikten sonra Muaviye, Sa'd'ı Darü'n-Nedve'ye götür-dü. Onu, kendi kanepesi üzerinde yanında oturttu. Sonra Ebu Talib oğ-lu Ali'den bahsetti. Onun aleyhinde konuştu. Sa'd, Muaviye'ye şöyle de-di:

«Beni evine soktun ve kanepenin üzerinde oturttun. Sonra da Ali'nin alehinde konuşmaya başlayıp ona sövdün. Allah'a yemin ederim ki, Ali'nin sahip olduğu özelliklerinden üç tanesi var ki, bunlardan biri-

ne sahip olmak benim için güneşin üzerine doğduğu şeylerin tümüne sahip olmaktan daha hoştur. Keşke Tebük gazvesine gittiği esnada Rasûlullah, şu sözü bana da söylemiş olsaydı: «Ey Ali! Harun'un Musa nezdinde sahip olduğu makam gibi bir makama benim nezdinde sahip olmak, hoşuna gitmez mi? Şu kadar var ki, benden sonra bir peygamber gelecek değildir.» Evet, Rasûlullah (s.a.v.)'ın bahsettiği bu makama sahip olmak benim için, güneşin üzerine doğduğu şeylerin tümüne sahip olmaktan daha sevimlidir. Yine Hayber savaşında Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ali hakkında söylediği şu söz, bana söylenmiş olsaydı, güneşin üzerine doğduğu şeylerin tamamına sahip olmaktan daha çok hoşuma giderdi: «Yarın bayrağı Allah ve Rasûlünü seven, Allah ve Rasûlünce de sevilen bir adama vereceğim. Cenâb-ı Allah, fethi o adam vasıtasıyla müyesser kılacaktır. O adam, cepheden kaçan biri değildir.»

Keşke Ali gibi Rasûlullah'ın damadı olsaydım da kızı bana çocuk doğursaydı. Kızının doğuracağı çocuk benim için, güneşin üzerine doğduğu şeylerin tamamına sahip olmaktan daha kıymetliydi. Artık bu günden sonra senin yanına gelmeyeceğim.» Böyle dedikten sonra Sa'd b. Ebi Vakkas, yakasını silkeleyerek Muaviye'nin yanından çıkıp gitti.»

İmam Ahmed b. Hanbel, babası Sa'd'dan naklen Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte Medine dışına çıktı. Veda tepesi yakınına geldiklerinde Ali ağlayıp şöyle dedi:

— Beni cepheden geri kalanlarla birlikte geride mi bırakıyorsun?

— Harun'un Musa nezdinde sahip olduğu makam gibi bir makama benim nezdimde sahip olmaya razı değil misin? Yalnız peygamberlik bundan müstesnadır.»

Ebu Ya'lâ, Ebu Hüreyre'den rivayet etti ki; Hz. Ömer şöyle demiştir: «Ebu Talip oğlu Ali'ye üç özellik verildi. Bu özelliklerinden birine sahip olmak, benim için kırmızı tüylü davarlara sahip olmaktan daha hoştur.» «O özellikler nelerdir ey mü'minlerin emiri?» diye sorduklarında Hz. Ömer, şu açıklamayı yapmıştı: «Ali'nin, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kızı Fatıma ile evlenmesi. Onun Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte Mescid-i Nebevî'de ikamet etmesi ve o mescitte Rasûlullah'a helal olan şeylerin Ali'ye helal olması. Hayber savaşında bayrağın Ali'ye verilmesi.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Biz, Rasûlullah (s.a.v.) zamanında şöyle derdik: İnsanların en hayırlısı Ebu Bekir'dir, sonra Ömer'dir. Ebu Talib oğlu Ali'ye de üç şey verilmiştir: Bu üç şeyin bana verilmesi benim için kırmızı tüylü davarlara sahip olmaktan daha hoştur.» Abdullah b. Ömer, bu üç şeyden bahsederken her birini ayrı ayrı açıklamıştır.

HZ. ALİ'NİN FATİMATÜ'Z-ZEHRA (R.A.) İLE EVLENMESİ

Süfyan-ı Sevrî, Hz. Ali'nin Kûfe minberi üzerinde şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'dan kızı Fatıma ile evlenme talebinde bulunmak istedim. Ancak herhagi bir mala sahip olmadığımı hatırladım. Sonra akrabalık ilişkilerimizi düşünerek gidip Rasûlullah (s.a.v.)'a böyle bir talepte bulundum. Rasûlullah (s.a.v.), bana şöyle sordu:

— Yanında birşey var mı?

— Hayır.

— Falan günde sana vermiş olduğum Hutemi zırhın nerede?

— Yanımda.

— Onu bana ver.

Zırhı kendisine verdim ve beni kızıyla evlendirdi. Gerdek gecesi Fatıma'nın yanına gideceğim zaman bana: «Ben yanınıza gelinceye kadar bir şey yapmayın.» dedi.

Yanımıza geldi. Üzerimizde bir kadife veya başka bir örtü vardı. Onu görünce acelece yerimizden kalkmak istedik. Bize:«Yerinizde durun» dedi. Sonra bir bardak su getirilmesini istedi. Getirilen suyun üzerine dua okudu. Sonra suyu benimle Fatıma'nın üzerine serpti. Ben ona şöyle bir soru sordum:

— Ya Rasûlallah, beni mi, yoksa Fatıma'yımı daha çok seviyorsun?

— Onu senden daha çok seviyorum. Ancak sen benim nazarımda ondan daha kıymetlisin.»

Neseî, Büreyde'nin bu hadiseyi daha detaylı bir şekilde anlattığını rivayet etmiştir. Bu rivayette anlatıldığına göre Hz. Ali, Sa'd'dan bir koç, Ensâr'dan birkaç kişiden de birkaç ölçek Mısır ödünç alarak Fatıma için düğün yemeği yapmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) da Fatıma ile Ali'nin üzerine su serptikten sonra ikisi için dua etmiş ve:«Allah'ım, bunların zifaflarını kendileri için mübarek kıl.» demiştir.

Muhammed b. Kesir, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, Fatıma'yı istediği zaman Rasûlullah (s.a.v.), kızına giderek şöyle demişti: «Kızım, amcan oğlu Ali seninle evlenmek istiyor. Buna ne dersin?»

«Babasının bu sorusu karşısında Fatıma ağlamış, sonra şöyle demişti:«Ey babacığım öyle görülüyor ki, sen beni Kureys'in yoksuluna vererek küçültüyorsun. Öyle değil mi?» Fatıma'nın böyle demesi karşısında Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştu: «Beni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, göklerden bu hususta Allah bana izin verinceye kadar bu evlilik hakkında birşey söylemeyeceğim.»

Babasının böyle demesi üzerine Fatıma: «Allah ve Rasûlünün razı

olduğu şeye ben de razı oldum.» demişti ve Fatıma'nın da kabul etmesinden sonra Rasûlullah (s.a.v.), oradan kalkıp gitmiş Müslümanlar da bu iş için toplanmışlar, Rasûlullah Ali'ye şöyle demişti: «Ey Ali! Evlenme talebine dair okunması gereken hutbeyi sen kendin oku.» Peygamber Efendimiz'in bu emri üzerine Ali kalkıp hutbeyi okumuştur: «Ölüm-süz olan Allah'a hamd olsun. İşte Allah Rasûlü Muhammed, kızı Fatıma'yı dört yüz dirhem tutarındaki mehir karşılığında benimle evlendirmiştir. Onun dediğini duyun ve şahid olun.»

Orada bulunan cemaat da şöyle sormuştu:

—Ya Rasûlallah, bu hususta ne buyuruyorsun? Rasûlullah da: «Şahid olun ki, kızımı Ali ile evlendirdim.» dedi.

Veki, Şâbî'den rivayet etti ki, Hz. Ali, şöyle demiştir:

«Bizim bir koç postundan başka bir sergimiz yoktu. Bir tarafında uyurduk, bir tarafında da Fatıma hamur yoğururdu.»

Mücahid, Şâbî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«O koç postununun üzerinde gündüz devemize yem verirdik. Devemize ondan başka yem torbası yapacak bir şeyimiz yoktu.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah'ın birkaç sahabesinin Mescid-i Nebvî'ye açılan kapıları vardı. Bir gün Rasûlullah (s.a.v.): «Ali'nin kapısı dışındaki şu kapıları kapatın.» dedi. Ancak bazı kimseler, bu konuda dedikoduya başladılar. Rasûlullah (s.a.v.), bunun üzerine kalkıp Allah'a hamd ü senada bulundu ve şöyle buyurdu:

«Ben, Ali'nin kapısının dışındaki diğer kapıların kapatılmasını emrettim. Bazılarınız bu hususta dedikodu yaptılar. Allah'a yemin ederim ki ben, bana verilen emir dışında bir kapı kapatmış veya bir kapı açmış değilim. Ancak bana bir emir verildi. Ben de o emre uydum.»

Sa'd b. Ebi Vakkas'tan rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), mescidin içine açılan kapıların tamamını kapatmış, yalnız Ali'nin kapısını açık bırakmıştı. Bu yüzden bazı kimseler dedikodu yapınca kendisi şöyle buyurmuştu:

«O kapıyı ben açık bırakmadım. Ancak Allah açık bıraktı.»

Bu rivayet, Sahih-i Buharî'de yer alan şu rivayete ters düşmemektedir. Şöyle ki: Rasûlullah (s.a.v.), ölüm hastalığında iken caddeden Mescid-i Nebvî'ye'ye açılan kapıların tamamının kapatılmasını, yalnız Ebu Bekir es-Sıddık'ın kapısının açık bırakılmasını emretmişti. Daha önce de Rasûlullah (s.a.v.), hayatta iken önceki kapı meselesi hususunda Ali'nin kapısının açık bırakılmasını emretmişti. Çünkü Fatıma'nın kendi evinden babasının evine geçebilmesi için o kapıdan geçmeye ihtiyacı vardı. Rasûlullah (s.a.v.), ona acıdığından Ali'nin kapısının açık bırakılmasını emretmişti. Ama vefatından sonra bu gerekçe orta-

dan kalkmış, sadece namaz kıldırmak maksadıyla Ebu Bekir'in mescide gelebilmesi için onun kapısının açık bırakılmasına ihtiyaç duyulmuştu. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.)'ın vefatından sonra halife Ebu Bekir olacaktı ve onun halifeliğine bu da bir nevi işaretti.

Tirmizî, Ebu Said'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), Ali'ye hitaben şöyle demiştir:

«Ey Ali, benden ve senden başka hiçbir kimseye mescitte cünüp olmak helal olmaz.»

Ali b. Münzir dedi ki: Ben, Dırrar b. Sard'a bu hadisin ne anlama geldiğini sorduğumda o bana şöyle dedi: «Yani ey Ali, benden ve senden başka bir kimsenin cünüp olarak bu mescitten çıkması helal olmaz.»

Tirmizî, bu hadisin hasen ve garip olduğunu söylemiştir.

İbn Asakir, Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ölüm hastalığında Peygamber (s.a.v.), evinden çıktı, mescidin avlusuna geldi. Orada yüksek sesle şöyle dedi: «Muhammed ve eşleri ile Ali ve Muhammed'in kızı Fatıma dışında âdet halindeki bir kadının veya cünüp bir kimsenin mescide girmesi helal olmaz. Dikkat edin. Size isimleri açıkladım ki sapmayasınız.»

Bu hadisin rivayet senedinde gariplik vardır ve zayıftır.

Hakim, Büreyde b.Hasib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali ile birlikte gaza için Yemen'e gittim. Ali'den biraz hakaret gördüm. Medine'ye döndüğümde Ali'nin bana yaptıklarını Rasûlullah'a anlattım. Onu biraz yedim. Rasûlullah (s.a.v.)'ın yüzünün renginin değiştiğini gördüm. Bana şöyle dedi:

—Ey Büreyde, ben mü'minlere kendi nefislerinden daha yakın değil miyim?

—Evet öylesin ya Rasûlallah.

—Ben kimin dostu isem, Ali de onun dostudur.»

İmam Ahmed b.Hanbel, Büreyde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Yemen'e iki askeri birlik gönderdi. Bu birliklerden birinin başında EbuTalib oğlu Ali, diğerinin başında da Halid b. Velid vardı. Rasûlullah (s.a.v.), bunları gönderirken kendilerine şu talimatı vermişti: «İkiniz Yemen'de bir araya geldiğinizde komutan Ali'dir. Ayrıldığınız zaman da herkes kendi askeri birliğinin komutanı olacaktır.»

Nihayet Yemen'e vardık. Yemenlilerden Beni Zeyd kabilesiyle karışlaştık. Savaşttık. Biz Müslümanlar, Yemenli müşrikleri mağlub ettik. Savaşçıları öldürdük, çoluk çocuklarını esir aldık. Ali, esir alınan kadınlardan birini kendi şahsına ayırdı. Halid b. Velid de beni Rasûlullah'a göndererek Ali'nin böyle yaptığını ihbar etmemi istedi. Rasûlullah (sa.v.)'ın yanına vardığımda Halid'in mektubunu kendisine ver-

dim. Mektup okundu. Rasûlullah (s.a.v.)'ın öfkелendiğini yüzünden anladım ve şöyle dedim:

—Ya Rasûlallah, ben Yemen'den dönen bir adamım. Sen beni bir komutanla Yemen'e göndermiş ve ona itaat etmemi emretmiştin. Şimdi ben onun sana gönderdiği mesajı tebliğ ettim.

— Ali'nin aleyhinde konuşma. O, bendendir. Ben de ondanım. Ben den sonra sizin veliniz odur.»

Bu lafız münkerdir. Bu hadisin ravileri arasında adı geçen Eclah, Şiidir. Böyle biri müfred olarak bir rivayette bulunduğunda rivayeti kabul edilmez. Ancak kendisinden daha zayıf bir kimse bu hususta Eclah'a tabi olmuştur. Doğrusunu Allah bilir. Çünkü bu konudaki nakiller arasında mahfuz olan rivayette anlatıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Büreyde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), ganimetlerin beşte birini teslim alması için Ali'yi Halid b. Valid'e gönderdi. Ali, orada sabahladığı zaman (cariyelerden biri ile cinsel ilişkide bulunduğu için yıkanmıştı ve) başından su damlamakta idi. Halid b. Velid, bu durumu görünce bana:

—Ey Büreyde, şu adamın yapıtığını görüyor musun?

Ben de Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına döndüğümde Ali'nin orada yaptığı şeyi kendisine haber verdim.

Ben, Ali'ye kızıyordum. Rasûlullah (s.a.v.), bana dedi ki :

—Ey Büreyde, sen Ali'ye kızıyor musun?

—Evet.

— Ona kıзма, onu sev. Çünkü onun, ganimetlerin beşte biri içinde bundan (bu cariyeden) daha fazla hakkı var.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Büreyde'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali'ye kızdığım kadar başka hiç kimseye kızmıyordum. Kureyşlilerden bir adam da Ali'ye kızıyordu. Ben o adamı sırf Ali'ye kızdığı için seviyordum. İşte o adam, bir süvari birliğinin başında bir sefere gönderildi. Ben de onun maiyetindeydim. Sırf Ali'ye kızdığı için maiyetinde yer almıştım. Seferimizde birkaç cariyeyi esir almış ve ganimetler elde etmiştik. Rasûlullah (s.a.v.)'a elde ettiğimiz ganimetlerin beşte birini gelip teslim alacak bir adamı göndermesi için bir mektup gönderdik. Rasûlullah (s.a.v.) da bu iş için bize Ali'yi gönderdi. Esir alınanlar arasında çok güzel bir cariyeye vardı. Ganimetler beşe bölündü. Beşte biri taksim edilip Ali'ye teslim edildi. Sabah olduğunda Ali odasından dışarı çıkarken saçından su damlıyordu. Kendisine:

— Ey Hasan'ın babası, bu ne haldir? diye sordüğümüzde şöyle cevap verdi:

—Esirler arasındaki cariyeyi görmüyor musunuz? Ben onları taksim ettim. O, beşte birlik pay arasına düştü, sonra o, Peygamber (s.a.v.)'in ailesinin hakkı oldu. Sonra da benim payıma düştü. Ben de onunla cinsel ilişkide bulundum.

Ali'ye kızan o adam (komutanım olan Halid b. Velid), bu durumu Allah'ın peygamberine bildirmek için bir mektup yazdı. Ben, komutanıma:

— Bu mektubu benimle Peygamber (s.a.v.)'e gönderir misin? dedim. O da beni bu durumun bir nevi tasdikcisi olarak mektupla birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'a gönderdi. Mektubu götürdüğümde okumaya başladım. Mektubun sahibini kastederek: «Doğru söylüyor.» diyordum. Rasûlullah (s.a.v.), elimi tuttu ve mektubu da alıp şöyle dedi:

— Ali'ye kıızıyor musun?

— Evet.

— Ona kızma. Şayet onu seviyorsan sevgini fazlalaştır. Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Ali ailesinin ganimetlerin beşte birindeki payı, o cariyeden daha fazladır.

Rasûlullah (s.a.v.)'ın bana böyle demesinden sonra Ali'den daha çok sevdiğim bir kimse olmamıştır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, İmran b. Husayn'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), gazaya bir müfreze (birlik) gönderdi. Müfrezenin komutanlığına da Ebu Talib oğlu Ali'yi atadı. Ali, bu seferde bir hadise yaptı. O müfreze içinde yer alan sahabelerinden dört kişi, Ali'nin bu yaptığını Rasûlullah'a anlatacaklarına dair söz birliği yaptılar. Biz de bu seferden döndüğümüzde önce Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına gidip selam verdik. Ali'nin sefer esnasında yaptığı hadiseyi ihbar etmeye söz vermiş olan o dört kişi de Rasûlullah'ın yanına geldi. Onlardan birisi kalkıp şöyle dedi:

—Ya Rasûlallah (s.a.v.), Ali şöyle ve şöyle yaptı. Rasûlullah, o adamdan yüzünü çevirdi. Sonra ikinci adam kalkıp şöyle dedi:

— Ya Rasûlallah, Ali şöyle ve şöyle yaptı.

— Rasûlullah (s.a.v.), ondan da yüz çevirdi. Sonra üçüncü adam kalkıp şöyle dedi:

— Ya Rasûlallah, Ali şöyle ve şöyle yaptı.

Dördüncüleri kalkıp şöyle dedi:

— Ya Rasûlallah! Ali şöyle ve şöyle yaptı.

Rasûlullah (s.a.v.), yüzü değişmiş olarak o dördüncü adama dönüp şöyle dedi:

«Ali'yi bırakın. Ali'yi bırakın. Ali'yi bırakın. Çünkü Ali, bendendir. Ben de ondanım. Benden sonra o, her mü'minin velisidir.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Said'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«İnsanlar, Ali'yi şikayet ettiler. Rasûlullah (s.a.v.) da aramızdaydı. Kalkıp şöyle bir nutuk irad etti:

—Ey insanlar, Ali'yi şikayet etmeyin. Allah'a yemin ederim ki o, Allah'ın zâtı hususunda (veya Allah yolunda) en atak olan kimsedir.»

Hafız el-Beyhakî, Ebu Said'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Talib oğlu Ali'yi Yemen'e gönderdi. Ben de onunla birlikte Yemen'e gidenler arasında bulunuyordum. Zekat develeri getirildiğinde Ali'den, o develere binerek kendi develerimizi dinlendirmek istediğimizi kendisine bildirdik. Çünkü develerimizin bitkin düştüklerini görmüştük. Ancak Ali, bu isteğimizi kabul etmeyip: «Sizin bu develerdeki payınız, ancak diğer Müslümanların payı kadardır. Daha fazla bir hakkınız yoktur.» dedi.

Ali, Yemen'deki işini tamamlayıp dönerken başımıza birini emir tayin etti. Ali'nin kendisi acele edip hacca gitti. Haccını tamamladığı zaman Peygamber (s.a.v.), ona: «Arkadaşlarının yanına dön, onları da getir.» dedi. Biz daha önce Ali'ye ilettiğimiz isteğimizi bu defa başımıza emir tayin edilen adama ilettik. O, bu istediğimizi yerine getirdi. Ali, dönüp geldiği zaman zekat develerine binilmiş olduğunu onların sırtlarındaki izlerden anladı. Yerine vekil bıraktığı adamı, bu hareketinden dolayı kınayıp ayıpladı. Ben de eğer Medine'ye döner, Rasûlullah'a uğrarsam Ali'nin bize yaptığı hakaret ve baskıları kendisine anlatacağımı söyledim. Medine'ye geldiğimizde Rasûlullah (s.a.v.)'a uğradım. Söylemeye yemin ettiğim şeyi ona söylemek istiyordum. Ebu Bekir'e rastladım. O, Rasûlullah'ın yanından çıkmakta idi. Beni görünce durdu. Bana «Merhaba» dedi, hal-hatır sordu, ben de kendisinden hal hatır sordum. Bana:

—Ne zaman geldin? diye sondu.

Ben de:

—Dün geldim, diye cevap verdim.

Benimle birlikte Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına döndü ve ona:

—Ya Rasûlallah, işte Sa'd b. Malik b. Şehid gelmiştir, yanına girmek için izin istiyor, dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) da:

—İçeri girmesine izin ver, dedi.

İçeri girip Rasûlullah (s.a.v.)'a saygı gösterip selam verdim. O da selamımı aldı. Benim ve ailemin durumunu sordu. Ancak hal hatır sorma işini gizli yaptı. Ben de kendisine dedim ki: «Ya Rasûlallah, Ali'den çok cefa çektik. İyi arkadaşlık etmedi. Bizi sıkıştırdı.» Ali'nin bize yaptıklarını birer birer saymaya başladım. Sözümün ortasına geldiğimde Rasûlullah (s.a.v.) -yakınında oturduğum için- uyluğuma vurdu ve şöyle deyip sözümü kesti:

«Ey Sa'd b. Malik b. Şehid, kardeşin Ali hakkında söylemekte oldu-

ğün sözlerinin bir kısmını kes. Allah'a yemin ederim ki, Ali'nin Allah yolunda bir asker olduğunu bilmekteyim.»

Rasûlullah (s.a.v.)'ın böyle demesi üzerine ben kendi kendime şöyle dedim: «Ey Sa'd b. Malik, anan seni kaybetsin. Bu günden itibaren artık Ali'nin hoşuna gitmeyecek durumlara girmeyeceğim, artık onun hoşuna gitmeyecek şeyleri kesinlikle söylediyimi bilmiyorum. Vallahi onu artık ne gizli, ne de açıkca kötü sözlerle anmayacağım.»

Yunus b. Bükeyr, Hudeybiye ashabından olan Amr b. Şaş el-Eslemî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'ın Yemen'e gönderdiği süvarilerle birlikte Ali'nin yanında yer aldım. Ali, bana biraz hakaret etti. Ona kırıldım. Medine'ye döndüğümde bir gün bir mecliste oturmakta olan Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına yöneldim. Rasûlullah, bana bakınca gidip yanına oturdum. Şöyle buyurdu: «Ey Amr, Allah'a yemin ederim ki, sen bana eziyet ettin.»

Dedim ki: «İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciun. Rasûlullah'a eziyet etmekten Allah'a ve İslâm'a sığınırım.» Benim böyle demem üzerine Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: «Kim Ali'ye eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur.»

Seyf b. Ömer de Abdullah b. Said vasıtasıyla Eban b. Salih'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: «Her kim bir Müslümana eziyet ederse bana eziyet etmiş olur, bana eziyet eden kimse de Allah'a eziyet etmiş olur.»

Ebu Ya'lâ, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Mescidde ben ve iki adam oturmaktaydık. Ali'nin aleyhinde konuştuk. Rasûlullah (s.a.v.), öfke ile bize yöneldi. Ben de onun öfkelenmesinden Allah'a sığındım. Rasûlullah (s.a.v.), bize şöyle dedi:

«Benimle sizin aranızda ne olmuş? Kim Ali'ye eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur.»

ĞADİR-İ HUM HADİSİ

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Tufeyl'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, Kûfe mescidinin avlusunda insanları topladı. Sonra onlara şöyle dedi:

— Her Müslümanın Ğadir-i Hum gününde Rasûlullah'tan duyduğu şeyler için Allah aşkına şahitlik etmesini rica ediyorum. Orada bulunan insanlardan bir çoğu ayağa kalktılar ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ğadir-i Hum'da Ali'nin elini tutup insanlara şöyle dediğine şahitlik ettiler: «Benim mü'minlere canlarından daha yakın olduğumu biliyor musunuz?»

Ğadir-i Hum'da bulunan Müslümanlarda: «Evet ya Rasûlallah» dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: «Ben, kimin dostu isem şu Ali de onun dostudur. Allah'ım, Ali'ye dostluk edene dost ol, Ali'ye düşmanlık edene de düşman ol.» Bu konuşma üzerine ben oradan ayrıldım. İçimde bir şüphe duymaya başladım. Zeyd b. Erkam'a rastladım. Ona şöyle dedim: «Biliyor musun, Ali şöyle ve şöyle diyor.»

Zeyd: «Sen bunu inkar mı ediyorsun? Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ali için böyle dediğini ben de işittim» dedi.»

Ebu Bekir eş-Şafî, Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'ın: «Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur. Allah'ım, Ali'ye dostluk edene dost ol. Ona düşmanlık edene de düşman ol.» dediğine şahitlik yapmaları için insanlardan rica ettiler. Ben de aralarında idim.»

Ebu Ya'lâ ile Abdullah b. Ahmed, Abdurrahman b. Ebi Leyla'nın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«Kûfe mescidinin avlusunda Ali'nin insanlardan şu ricada bulunduğunu gördüm:

— Ğadir-i Hum gününde Rasûlullah'ın: «Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur» dediğini kim duymuşsa, Allah aşkına burada şahidlik etsin.

Hız. Ali'nin bu ricası üzerine Bedir savaşına katılmış oniki kişi kalkıp şahitlik ettiler. Hatta onlardan birine baktım. Üzerinde bir şalvar vardı. Onlar dediler ki:

— Ğadir-i Hum gününde Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğuna şahid olduk: «Ben mü'minlere kendi canlarından daha yakın değil miyim? Benim zevcelerim de onların anneleridir. Öyle değil mi?»

— Evet öyledir ya Rasûlallah, denilince, şöyle buyurmuştu: «İşte ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur. Allah'ım, Ali'ye dost olana dost ol, ona düşman olana da düşman ol.» Başka bir rivayette de Abdurrahman b. Ebi Leyla, bu şahitlikte bulunarak şöyle demiştir: «Oniki kişi ayağa kalkıp şöyle dediler:

— Evet ey Ali, o zaman Rasûlullah (s.a.v.), senin elini tutarak şöyle demişti: «Allah'ım, Ali'ye dost olana dost ol, ona düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et, onu yardımsız bırakana da yardımsız bırak.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Rebah b. Hars'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Birkaç kişi, Kûfe mescidinin avlusunda duran Hız. Ali'nin yanına gelerek şöyle dediler:

— Selam sana ey Mevlamız.

Hız. Ali, onlara şöyle sordu:

— Siz Arap bir kavimsiniz, nasıl sizin mevlanız olabilirim?

— Ğadir-i Hum gününde Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittik:

«Ben kimin mevlası isem şu Ali de onun mevlasıdır. O adamlar oradan ayrılıp gittiklerinde ben de peşlerine takıldım. Onların kim olduğunu sorduğumda dediler ki: «Biz Ensâr'dan bir topluluğuz.» Aralarında Ebu Eyyüb el-Ensârî de vardı. »

Ebu Bekir b. Ebi Şeybe, Rebah b. Hars'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kûfe mescidinin avlusunda oturmakta ve Ali ile sohbet etmekte iken üzerinde yolculuk izleri bulunan bir adam gelip Hz. Ali'ye hitaben: «Selam sana ey Mevlam» dedi. O adamın kim olduğunu Hz. Ali'ye sorduklarında Ebu Eyyüb olduğunu söyledi. Ebu Eyyüb, şöyle dedi:

— Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: «Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Zeyd b. Erkam'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte Vadi Hum denen bir vadide mola verdik. Namaz kılmamızı emretti. Namazı öğle sıcağığında kıldık. Bize bir hutbe irad etti. Hutbe irad ederken kendisi için güneşin hararetinden korunması amacıyla semûr ağacının üzerine bir örtü örtülerek bir gölgelik yapıldı. Hutbesinde bize şöyle dedi:

—Bilmez misiniz ki (veya şahidlik etmez misiniz ki) ben her mü'min kimseye kendi canından daha yakınım?

— Evet öyledir ya Rasûlallah.

— Ben, kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım, Ali'ye düşmanlık edene düşman ol, ona dostluk gösterene de dost ol.»

Maruf b. Harbud, Hüzeyfe b. Üseyd'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Veda haccı dönüşünde ashabını Batha'daki birbirine yakın ağaçların çevresinde mola vermekten menetti. Sonra onlara haber gönderdi. Onlar da o ağaçların altında namaz kıldılar. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) kalkıp ashabına şöyle dedi:

— Ey insanlar! İlmî her şeye nüfuz eden ve kendisi de her şeyden haberdar olan Allah, bana haber verdi ki: Her peygamber, mutlaka kendisinden önceki peygamberin yarı ömrü kadar yaşayacaktır. Zannedirim ki yakında ben Rabbinin huzuruna davet edileceğim. Ben de bu davete icabet edeceğim. Benden sorulacak, sizden de sorulacak. Siz ne diyacaksınız?

—Senin risaleti tebliğ ettiğine, nasihat verdiğine, çaba sarfettiğine şahitlik edeceğiz. Allah sana hayır mükafat versin.

—Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de onun kulu ve elçisi olduğuna, Allah'ın Cennet'inin hak olduğuna, ateşinin hak

olduğuna, kıyamet saatinin kuşkusuz geleceğine ve Allah'ın mezardakileri dirilteceğine şahitlik etmez misiniz?

—Evet, buna da şahitlik ederiz.

— Allah'ım şahid ol. Ey insanlar, doğrusu Allah benim mevlamdır. Bende mü'minlerin mevlasıyım ve onlara canlarından daha yakınım. Ben kimin mevlası isem, şu (Ali) de onun mevlasıdır. Allah'ım, Ali'ye dostluk gösterene dost ol. Ona düşmanlık edene de düşman ol. Ey insanlar, ben sizin elçinizim. Sizler, genişliği Basra ile San'a arasındaki mesafeden daha uzun olan bir havuzun başına geleceksiniz. O havuzda yıldırlar sayısınca kaplar vardır. İki de gümüş bardak vardır. Yanıma geldiğinizde aranızda bıraktığım iki kıymetli şeyi soracağım. Siz benden sonra onlara nasıl davrandığınıza dikkat edin. O kıymetli şeylerin en büyüğü, Allah'ın kitabıdır. Bir tarafı Allah'ın elinde bir tarafı da sizin elinizdedir. Ona sarılın ki, sapmayasınız. Onun hükümlerini değiştirmeyesiniz. Size bıraktığım iki kıymetli şeyden ikincisi de benim aile efradımdır. Zira ilmi her şeye nüfuz eden ve her şeyden haberdar olan Allah, bana bildirdi ki, bu iki kıymetli şey sizin havuz yanına gelişinize kadar birbirinden ayrılmayacaklardır.»

Abdürrezzak, Bera b. Azib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte yola çıktık.

Ğadir-i Hum mevkiine vardığımızda mola verdik. O esnada bir üneyici toplanmamız için çağrıda bulundu. Toplandığımızda Rasûlullah (s.a.v.), bize şöyle dedi:

— Ben size canınızdan daha yakın değil miyim?

— Evet ya Rasûlallah.

— Ben size annelerinizden daha yakın değil miyim?

— Evet ya Rasûlallah.

— Ben size babalarınızdan daha yakın değil miyim?

— Evet ya Rasûlallah.

— Öyle değilmiyim, öyle değilmiyim, öyle değil miyim?

— Evet ya Rasûlallah.

— Ben kimin dostuysam Ali de onun dostudur. Allah'ım, Ali'ye dost olana dost ol, ona düşmanlık edene düşman ol.

Hattab oğlu Ömer de Rasûlullah (s.a.v.)'ın bu konuşmasından sonra Ali'ye şöyle dedi:

— Tebrik ederim seni ey Ebu Talib'in oğlu Ali! Bu gün sen bütün mü'minlerin velisi ve dostu oldun.»

Hafız Ebu Bekir Hatib el-Bağdadî, Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Her kim zilhicce ayının onsekizinci gününden oruç tutarsa ona altmış ay oruç tutmuşçasına sevap yazılır. O gün Ğadir-i Hum günüdür. O günde Peygamber (s.a.v.), Ebu Talib oğlu Ali'nin elini tutmuş ve sahabe-

lere şöyle demiştir:

— Ben mü'minlerin velisi değil miyim?

— Evet ya Rasûlallah.

— Ben kimin dostu isem, Ali de onun dostudur. Rasûlullah (s.a.v.)'in bu konuşmasından sonra Hattab oğlu Ömer, Ali'ye şöyle dedi:

— Ey Ebu Talib'in oğlu, sana ne mutlu! Bu gün sen hem benim hem de her Müslümanın mevlası oldun.»

Bu hadise üzerine Cenâb-ı Allah, şu ayet-i kerimeyi inzal buyurdu: «Bu gün size dininizi ikmal ettim.» (el-Mâide, 3.)

Her kim receb ayının yirmiyedinci gününde oruç tutarsa ona altmış ay oruç tutmuşçasına sevap yazılır. Çünkü o gün Cebrail'in risaleti indirdiği ilk gündür.»

Ben derim ki: Bu rivayette birkaç bakımdan münkerlik vardır. Zira yukardaki ayet-i kerimenin bu günde nazil olduğu söylenmektedir. Oysa mezkur ayet-i kerime, Buharî ve Müslim'in sahihlerinde de Hattab oğlu Ömer'den rivayet olunduğu gibi arefe gününde nazil olmuştur. Ayrıca adını zikrettiklerimizin dışında bir diğer sahabe topluluğundan da: «Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.» hadisi rivayet edilmiştir. Ancak bu hadisin senedinin mezkur sahabelere ulaştığı hususunda zayıflık vardır.

KUŞ HADİSİ

Bu hadis hakkında bazı âlimler eserler tasnif etmişlerdi. Bunun çeşitli rivayet yolları vardır. Ancak bu rivayet yollarının tamamı üzerinde tartışmaya açık hususlar vardır. Biz, burada önce bu hadisi ele almak istiyoruz:

Tirmizî, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Peygamber (s.a.v.)'in yanında bir kuş vardı. Peygamber (s.a.v.), o kuşla ilgili olarak şöyle dedi: «Allah'ım, mahlukatın arasında en çok sevdiğin kimseyi bana gönder de benimle birlikte şu kuşun etinden yesin» Peygamber böyle dedikten sonra Hz. Ali geldi ve kuşu onunla beraber yedi.»

Tirmizî, bu hadisin garib olduğunu söylemiştir.

Ebu Ya'lâ, Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah'a ekmeğiyle birlikte kızartılmış bir keklik hediye edildi. Rasûlullah (s.a.v.) da: «Allah'ım, yaratıklarından en çok sevdiğin bir kimseyi bana gönder de benimle birlikte bu yemeği yesin.» diye dua etti. Hz. Aişe de: «Allah'ım, bu yemeği Rasûlullah'la birlikte yemesini babama nasip et.» dedi. Hafsa da: «Allah'ım, bu yemeği Rasûlullah'la birlikte yemeyi babama nasip et.» dedi. Ben de: «Allah'ım, bu yemeği Rasûlullah'la birlikte yemeği Sa'd b. Ubade'ye nasip et.» dedim. Kapının

vurulduğunu işittim. Kapıyı vuran adama: «Rasûlullah meşguldur, işine git.» dedim. Tekrar kapının vurulduğunu işittim, dışarı çıktığımda kapıda duran adamın Ali olduğunu gördüm. Kendisine Rasûlullah (s.a.v.)'ın meşgul olduğunu gidip sonra gelmesini söyledim ve içeri girdim. Tekrar kapının vurulduğunu işittim. Ali selam verdi. Rasûlullah (s.a.v.), bir sesin geldiğini duydu ve: «Bak bakalım hele kapıyı vuran kimmiş?» dedi. Dışarı çıktım, kapıda duranın Ali olduğunu gördüm. Rasûlullah'a dönüp kapıda duranın Ali olduğunu söyledim. Rasûlullah (s.a.v.) da: «İçeri girmesine izin ver.» dedi. Ben de izin verdim. Ali içeri girdi. Rasûlullah (s.a.v.) da: «Allah'ım, ona dost olana dost ol.» dedi.

Ebu Ya'lâ, Süddî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanında bir kuş vardı. «Allah'ım, yaratıklarından en çok sevdiğin kimseyi bana gönder de benimle birlikte kuşun etini yesin.» dedi. Ebu Bekir geldi. Rasûlullah, onu geri çevirdi. Ömer geldi, onu da geri çevirdi. Osman geldi. Onu da geri çevirdi. Sonra Ali geldi, ona izin verdi.»

Ebu'l-Kasım b. Ukbe, Enes b. Malik'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'a kızartılmış bir kuş hediye edildi. Yemeği önüne koydu. Sonra şöyle dedi: «Allah'ım, yaratıklarından en çok sevdiğin kimseyi bana gönder de benimle birlikte bu yemekten yesin.» Ali gelip, kapıyı vurdu. «Kim o?» diye sordum. «Ben Ali'yim» dedi. Ben de kendisine Rasûlullah (s.a.v.)'ın meşgul olduğunu söyledim. Kapıyı üç kez vurdu. Dördüncü kez ayağıyla kapıya vurup içeri girdi. Peygamber (s.a.v.), kendisine: «Niçin geciktin?» diye sordu. Ali de şöyle cevap verdi: «Üç kez geldim. Ama Enes, içeri girmeme engel oldu.» Peygamber (s.a.v.) bana: «Niçin böyle yaptın?» diye sorunca ona şöyle cevap verdim: «Bu yemeği kendi akrabalarımın bir adamın seninle birlikte yemesini arzuladığım için böyle yaptım.»

Ebu'l-Kasım el-Beğavî ile Ebu Ya'lâ el-Musilî, Rasûlullah'ın azadlısı Sefine'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir:

«Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah (s.a.v.)'a iki ekmek parçası arasında kızartılmış iki kuş hediye etti. Evde de benden ve Enes'ten başka kimse yoktu. Rasûlullah (s.a.v.) geldi. Yemeğinin getirilmesini emretti. Ben de kendisine: «Ya Rasûlallah, Ensâr'dan bir kadın sana bir hediye getirdi.» dedim ve o iki kuşu kendisine takdim ettim. Rasûlullah (s.a.v.) da: «Allah'ım, yaratıkların arasında sana ve Rasûlüne en çok sevgili olan bir kimseyi bana gönder.» diye dua etti. Ebu Talib oğlu Ali geldi. Kapıyı gizlice vurdu. Ben de:

— Kim o? diye sordum.

— Hasan'ın babasıyım, dedi. Sonra kapıyı vurdu. Sesini yükseltti. Rasûlullah (s.a.v.):

— Kim kapıyı vuruyor? diye sordu. Ben de:

— Ebu Talib oğlu Ali'dir, diye cevap verdim.

Rasûlullah (s.a.v.):

— Kapıyı ona aç, dedi.

Kapıyı açtım, İçeri girdi. Rasûlullah (s.a.v.), onunla birlikte o iki kuşu yedi.»

Ebu Muhammed Yahya b. Muhammed b.Said, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Peygamber (s.a.v.)'e kızartılmış bir kuş getirildi. Peygamber (s.a.v.) de: «Allah'ım, Allah ve Rasûlünü seven bir adamı bana gönder.» diye dua etti. Ali geldi. Peygamber (s.a.v.)de:«Allah'ım, benim de en çok sevdiğim kimseyi bana gönder» diyerek duasını tamamladı.»

Abbad b. Yakub, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'a toy denen bir kuş hediye edildi. Kızartılmış olan bu kuş sofraya konularak Rasûlullah'a takdim edildi. Enes b. Malik de Rasûlullah (s.a.v.)'ın kapıcılığını yapmaktaydı. Sofra önüne konulduğu zaman Rasûlullah (s.a.v.), ellerini göğsüne kaldırarak şöyle dua etti: «Allah'ım, yaratıkların arasında en çok sevdiğin kimseyi bana gönder de bu kuşu benimle beraber yesin.» Ben yanına gittim. İçeri girmek için izin istedim. Enes onun meşgul olduğunu söyledi. Ben de geri döndüm. Sonra Rasûlullah (s.a.v.), duasını tekrarladı. Üçüncü kez tekrarladığında ben yine gidip yanına girdim. Rasûlullah (s.a.v.), beni görünce: «Allah'ım, yaratıkların arasında benim de en çok sevdiğim kimseyi bana gönder.» diyerek duasını tamamladı. Ben de onunla birlikte o kuşu yedim. Yemeği yedikten sonra oradan ayrıldığımda Enes, bana şöyle dedi: «Ey Hasan'ın babası, benim için mağfiret dile. Sana karşı bir suç işledim. Benim yanımda da bir müjde vardır.» Enes böyle dedikten sonra Peygamber (s.a.v.)'den duyduğu müjdeyi bana anlattı. Bende Allah'a hamdettim. Onun için mağfiret diledim. O da memnun oldu. Bana verdiği müjde, bana karşı işlediği suçu ortadan kaldırmış oldu.»

HZ. ALİ'NİN FAZİLETİNE DAİR BAŞKA BİR HADİS

Ebu Bekir eş-Şafî, Cabir b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'la birlikte Ensâr'dan bir kadının İsrâf adındaki hurmahına gittik. Kadın, Rasûlullah (s.a.v.) için küçük bir hurma ağacının altına su serptikten sonra bir yaygı serdi. Rasûlullah (s.a.v.) da o esnada şöyle dedi: «Şimdi size cennetliklerden bir adam gelecektir.» Ebu Bekir geldi. Rasûlullah, sonra tekrar şöyle dedi: «Şimdi size cennetliklerden bir adam gelecektir.» Böyle demesinden sonra Ömer geldi. Sonra yine şöyle dedi: «Şimdi size cennetliklerden bir adam gelecektir.»

Başını hurma ağacının altında eğmiş durumda idi. Sonra şöyle dedi: «Allah'ım, dilersen gelecek olan o cennetlik adamı Ali yaparsın.» Böyle dedikten sonra Ali geldi. Sonra Ensâr'dan olan o kadın, Rasûlullah (s.a.v.)'a bir koyun kesti, ben de onu pişirdim. Rasûlullah (s.a.v.) yedi. Biz de yedik. Öğle vakti olduğunda kalkıp namaz kıldı. Biz de kıldık, ne o abdest aldı, ne de biz aldık. İkinci vakti olduğunda namaz kıldı, yine ne o abdest aldı, ne de biz aldık.»

Ebu Ya'lâ, İbn Umeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Babamla birlikte Aişe'nin yanına gittik. Ona Ali'yi sordum. Hz. Aişe dedi ki: Ali kadar Rasûlullah tarafından çok sevilen başka bir adam görmedim. Ali'nin hanımı (Fatma) kadar Rasûlullah tarafından çok sevilen başka bir kadın da görmedim.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah el-Beceli'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ümmü Seleme'nin yanına gittim. Bana dedi ki:

—Aranızda yaşamakta iken Rasûlullah'a sövülür müydü?

—Allah korusun (veya sübhanallah), böyle birşey yapılabilir mi hiç?

—Ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini işittim: «Ali'ye söven bana sövmüş olur.»

Ebu Ya'lâ, Ebu Abdillah el-Beceli'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ümmü Seleme, bana şöyle dedi:

—Rasûlullah (s.a.v.)'a minber üzerindeyken sövülür müydü?

—Bu nasıl olur?

—Şimdi Ali'ye ve onu sevenlere sövülmüyor mu?

Oysa ben, Rasûlullah (s.a.v.)'ın Ali'yi sevdiğine şahitlik ederim.»

Ümmü Seleme, Cabir ve Ebu Said'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Ali'ye şöyle demiştir: «Beni sevdiğini iddia edipde sana öfke duyan kimse, beni sevdiğine dair ileri sürdüğü iddiada yalancıdır.» Ancak bu rivayetlerin senedleri zayıftır, delil olarak ileri sürülemezler.

Abdürrezzak, Zer b. Hubeyş'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ali'nin şöyle dediğini işittim: «Habbeyi yaran ve canlıyı yaratan Allah'a yemin ederim ki, Peygamber (s.a.v.), bana şöyle demiştir: «Seni ancak mü'min kimse sever ve sana ancak munafık olan kimse öfke duyar.»

İbn Ukbe, Abdullah b. Mesud'dan rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: «Ali'ye öfke duymakla birlikte bana ve getirdiğim şeye iman ettiğine dair iddiada bulunan kimse yalancıdır, mü'min değildir»

Bu rivayet senediyle birlikte uydurmadır. Sabit değildir, doğrusunu Allah bilir.

Hasan b. Arfe, Ammar b. Yasir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Peygamber (s.a.v.)'in Ali'ye şöyle dediğini işittim:

«Seni seven ve senin hakkında doğru söyleyen kimseye ne mutlu. Sana öfke duyan ve senin hakkında yalan söyleyen kimsenin de vay haline!» Bu mealde birçok hadis rivayet edilmiştir.

Abdürrezzak, ibn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Ali'ye bakıp şöyle dedi: «Sen dünyada efendisin, ahirette efendisindir. Seni seven beni sevmiştir. Senin sevgilin, Allah'ın sevgilisidir. Sana öfke duyan bana öfke duymuştur. Seni sevmeyeni Allah da sevmez. Benden sonra sana öfke duyan kimsenin vay haline.»

Haris b. Hasîre, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), beni çağırды ve şöyle dedi: «Sende Meryem oğlu İsa'dan bir örnek vardır. Yahudiler, ona öfke duydular. Öyle ki, onun anasına iftirada bulundular. Onu Hristiyanlara sevdirdiler. Öyle ki, Hristiyanlar da onu hak etmediği bir mertebeye getirdiler.»

Dikkat edin, benden dolayı iki zümre insan helak olacaktır. Bunlardan birisi, benim hakkımda abartılı bir sevgi besleyip ifrata kaçır ve beni layık olmadığım bir mertebeye yükseltmeye çalışır. Diğer de bana öfke duyar, bana olan öfkesi yüzünden iftira eder. Dikkat edin, ben peygamber değilim. Bana vahyedilmez. Ancak ben Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünnetiyle elimden geldiği kadarıyla amel ederim. Size, Allah'ın taatine dair verdiğim emirler haktır. Hoşunuza giden ve gitmeyen hususlarda bana itaat etmekle yükümlüsünüz.»

Yakub b. Süfyan, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Ben, ateşin taksimcisiyim. Kıyamet gününde şu sana, şu da bana diyeceğim.»

Ben derim ki: Avam arasında yaygın olan yanlış bir kanat şudur ki, güya Hz. Ali, Cennet'te Kevser havuzunun başında durup insanlara su dağıtacaktır. Bunun aslı yoktur. Sağlam yollardan böyle bir rivayet gelmemiştir. Rivayetlerde sabit olduğu göre Kevser havuzunun başında insanlara su dağıtacak olan kişi, Rasûlullah(s.a.v.)'dir.

Kıyamet gününde şu dört kişiden başka hiçbir şahsın binek üzerinde gelmeyeceğine dair nakledeceğimiz hadis de asılsızdır. Güya Rasûlullah (s.a.v.) Burak üzerinde, Salih peygamber devesi üzerinde, Hamza da Abda adlı deve üzerinde, Ali de Cennet'in üzerinden bir dere üzerinde gelecek ve tehlil getirerek sesini yükseltecektir.

Yine bazı kimselerin ağızlarında Ali adına yapılan yeminlerin de şeriatı yeri yoktur. «Ali aşkına al», «Ali aşkına ver» ve benzeri şekillerde yeminler ediyorlar ki bunlar rafizilerin uydurmalarıdır ve asılsız şeylerdir. Bu gibi yeminler hiçbir cihetten sahih değildir. Hatta bunu alışkanlık haline getiren kimselerin ölüm anında imanlarının gideceğinden korkulmaktadır. Allah'tan başkasının adına yemin eden kimse,

şirk koşmuş olur.

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), bana uğradı. Ben rahatsızdım, şöyle diyordum: «Allah'ım, eğer ecelim gelmişse artık beni (vefat ettirip) rahata kavuştur. Eğer ecelim gelmemişse şu hastalığı üzerimden kaldır. Eğer bu bir musibetse bana sabır ver.» Daha da bazı şeyler söyledim ve duamı tekrarladım. Rasûlullah (s.a.v.) da ayağıyla bana vurup:

— Ne söyledin? diye sordu.

Ben de söylediklerimi tekrarlayınca kendisi: «Allah'ım, ona afiyet ver (veya şifaya kavuştur)» diye dua etti. Artık ondan sonra hiç hastalanmadım.»

Muhammed b. Müslim b. Darih, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

«İlmi hususunda Adem'e; anlayışı hususunda Nuh'a, yumuşak huyluluğu bakımından İbrahim'e, zahidliği hususunda Zekeriya oğlu Yahya'ya, kuvvetli olma bakımından Musa'ya bakmak isteyen kimse EbuTalib oğlu Ali'ye baksın.»

Bu cidden münker bir hadistir, senedi sahih değildir.

Hz. Ali'nin hatırına, güneşin battıktan sonra tekrar ufka döndürüldüğüne dair bir hadis te rivayet edilmiştir. Biz bu hadisi bu kitabın peygamberlik delilleri bölümünde sened ve lafızlarıyla nakletmiştik. Burada tekrarlamaya ihtiyaç yoktur.

Tirmizî, Cabir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Taif savaşında Rasûlullah (s.a.v.), Ali'yi çağırdı. Ona gizlice birşeyler fısıldadı. Bazı kimseler: «Rasûlullah (s.a.v.), amcasının oğlu ile uzun uzadıya fısıldaştı.» deyince o, şöyle karşılık verdi: «Ben onunla fısıldaşmadım, aksine Allah onunla fısıldaştı. Ona sırlar verdi.»

Bu, hasen ve garip bir hadistir. Bu hadiste Peygamber Efendimiz, «Allah onunla fısıldaştı» demekle kendisinin onunla fısıldaşmasını ve sır vermesini Allah'ın emrettiğini söylemek istemiştir.

Tirmizî, Ümmü Atiyye'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), bir tarafa bir askeri birlik gönderdi. Aralarında Ali de vardı. Rasûlullah (s.a.v.), onları gönderdikten sonra ellerini semaya kaldırarak şöyle dua etti: «Allah'ım, Ali'yi bana göstermeden beni öldürme.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Zalim el-Mazini'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Muaviye, Kûfe'den çıktığında yerine Muğire b. Şube'yi vekil bıraktı. Hatipler kalkıp Hz. Ali'nin aleyhinde konuşmaya başladılar. Ben de Said b. Zeyd b. Ömer b. Nüfeyl'in yanbaşımda durmaktaydım. Said, bu duruma öfkelenip kalktı, elimden tutup yürümeye başladı ve bana şöyle dedi:

«Küfelilerden bir adama lanet okunmasını emreden şu kendine yazık eden adamı görüyor musun? Oysa ben onlardan dokuz kişinin cennetlik olduğuna şahitlik ederim. Onuncusuna da şahitlik edersem günahkar olmam.»

Ben de Said'e şöyle dedim:

— Nedir bu şahitlik ettiğin şey?

— Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştu: «Ey Hira, yerinde dur, senin üzerinde ancak bir peygamber veya bir sıddık veya beş şehid vardır.»

— Kimlerdir onlar?

— Rasûlullah, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Malik.

— Ya onuncuları kimdir?

— Benim.”

İmam Ahmed b. Hanbel, Veda haccında bulunan Habeşi b. Cünade es-Selulî'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: Ali bendendir, ben de ondanım, görevimi ancak ben veya (benim yerime) Ali ifa eder.»

İmam Ahmed b. Hanbel, Zeyd b. Besîğ'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Bekir'i Berâe sûresi ile birlikte Mekkelilere gönderdi. O seneden sonra bir müşrikin hac edemeyeceğini, Beyt'in çıplak olarak tavaf edilemeyeceğini, mü'min kimseden başkasının Cennet'e giremeyeceğini, Rasûlullah (s.a.v.)la kendisi arasında belirli bir süreye kadar barış antlaşması bulunan kimselerin bu antlaşmalarının belirlenen süre sonuna kadar geçerli olacağını, Allah ve Rasûlünün müşriklerden uzak olduğunu bildirmesini Ebu Bekir'e emretti. Ebu Bekir de bu emri alıp yola çıktı. Üç gün yol gittikten sonra Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye: «Hemen yola çık, Ebu Bekir'e ulaş, bu emirleri onun yerine sen tebliğ et.» dedi. Bilahare Ebu Bekir, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına döndüğünde ağladı ve: «Ya Rasûlallah, benim hakkımda birşey mi meydana geldi?» diye sorunca: Rasûlullah (s.a.v.), ona şöyle verdi:

«Senin hakkında birşey meydana gelmiş değildir. Ancak bu emirlerin şahsım tarafından veya ehl-i beytimden bir adam tarafından tebliğ edilmesine dair bana bir emir geldi.»

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Berâe sûresinden on ayet nazil olduğu zaman Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Bekir'i çağırdı. Bu ayetleri Mekkelilere okuması için Ebu Bekir'i bu ayetlerle Mekke'ye gönderdi. Sonra beni çağırdı ve bana şöyle dedi:

«Ebu Bekir'e yetiş. Onu bulduğun yerde yazıyı kendisinden al. Mekkelilere götür ve onu onlara sen oku.» Ben de yola çıktım. Cühfe'de Ebu

Bekir'e ulaştım. Yazıyı kendisinden aldım. Ebu Bekir, Medine'ye dönüp Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle sordu:

— Ya Rasûlallah, benim hakkımda birşey mi nazil oldu?

— Hayır, yalnız Cebrail bana gelip şöyle dedi: Sana verilen emri ya sen tebliğ et ya da aileden bir adam tebliğ etsin.»

Bu rivayette münkerlik vardır. Çünkü Ebu Bekir'in hemen Medine'ye döndüğü söylenmektedir. Oysa Ebu Bekir, o sene geri dönmemiş, aksine o senede (yani hicretin dokuzuncu senesinde) hac emirliği yapmıştır. O, Hz. Ali'yi bir cemaatla birlikte Mina düzlüğüne göndermiş, kurban bayramı gününde ve teşrik günlerinde Berâe'yi yüksek sesle ilan etmişlerdi. Biz bu hususu Ebu Bekir es-Sıddık'ın hacı meselesinde ve Berâe suresinin tefsirinin baş kısmında açıklamışızdır.

Cabir'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.): «Ali'nin yüzüne bakmak ibadettir.» demiştir. Ancak bu rivayetler sahih değildir. Bunların senetlerinde ya yalancı kimseler ya da durumu belirsiz meçhul şahsiyetler ve Şiiler vardır.

Taberanî, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Şu ayet-i kerime, Rasûlullah (s.a.v.)'a nazil olmuştur:

«Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun peygamberi ve namaz kılan, zekat veren ve rükû eden mü'minlerdir.» (el-Mâide, 55.)

Bu ayet-i kerime kendisine nazil olduğu zaman Rasûlullah (s.a.v.), evinden çıkıp Mescid-i Nebevî'ye girdi. O sırada insanların bir kısmı rükû halinde, bir kısmı kıyam halinde namaz kılmaktaydılar. Bir dilenci gördü. Ona şöyle sordu:

— Ey dilenci, sana birşey veren oldu mu?

— Hayır, ancak (Ali'yi göstererek) şu rükû halindeki adam bana yüzüğünü verdi.»

Bu rivayet hiçbir cihetten sahih değildir. Çünkü senedi zayıftır. Hz. Ali hakkında özel olarak herhangi bir Kur'ân ayeti nazil olmuş değildir.

Bazıları şu aşağıda sıraladığımız ayet-i kerimelerin Ali hakkında nazil olduğuna dair hadisler nakletmektelerse de bunlardan hiçbirisi sahih değildir. Onun hakkında nazil olduğu ileri sürülen ayet-i kerimeler şunlardır:

«Sen ancak bir uyarıcısın. Her milletin bir yol göstereni vardır.» (er-Ra'd, 7.)

«Onlar, içleri çektiği halde yiyeceği yoksula, öksüze ve esire yedirirler.» (el-İnsan, 8.)

«Hacca gelenlere su vermeyi, Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe inananla, Allah yolunda cihad edenle bir mi tuttunuz?» (et-Tevbe, 19)

«İşte Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraf.» (el-Hacc, 19.)

Bu ayet-i kerimenin, Hz. Ali, Hz. Hamza ve Ubeyde; kafirlerden de

Utbe, Şeybe ve Velid b. Utbe hakkında nazil olduğu, sahih hadisle sabittir.

İbn Abbas'ın: «Ali hakkında nazil olduğu kadar, başka bir kimse hakkında Kur'ân ayeti nazil olmuş değildir.» ve «Ali hakkında 300 ayet nazil olmuştur.» gibi sözlerine gelince bunlardan hiçbirisi sahih değildir.

Ebu Said b. Arabî, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.), mecsitte oturmaktaydı. Ashabı onun çevresini kuşatmışlardı. O esnada Ali gelip selam verdi. Sonra durup oturacağı bir yer bulmak için baktı. Rasûlullah (s.a.v.)'da Ali'ye kimin yer vereceğini görmek için ashabının yüzüne baktı. Ebu Bekir, Rasûlullah (s.a.v.)'ın sağ yanında oturmaktaydı. Yerinden biraz geri çekilerek: «Ey Hasan'ın babası, şuraya buyur» dedi. Ali de Rasûlullah ile Ebu Bekir'in arasına oturdu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.)'ın sevinç duyduğunu yüzünden anladık. Sonra Rasûlullah (s.a.v.), Ebu Bekir'e dönüp şöyle dedi: «Ey Ebu Bekir, ancak fazilet sahibi kimselere üstün ikramda bulunulur.»

«Ali, beşeriyetin en hayırlısıdır. Kim ona itaat etmezse kafir olur. Kim onun emirliğine razı olursa şükretmiş olur» mealinde nakledilen hadise gelince, bu uydurmadır. Bunu uydurup ortaya atanı Allah kahretsin.

Tirmizî, Hz. Ali'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ben hikmetin eviyim, Ali ise kapısıdır.»

Bu, garip bir hadistir.

Süveyd b. Said, Hz. Ali'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Ben ilmin şehriyim Ali ise kapısıdır. ilim elde etmek isteyen kimse, şehrin kapısına gelsin.»

İbn Adiy, İbn Abbas'tan rivayet etti ki, Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«İlim öğrenmek isteyen kimse, Ali'nin pınarcığına gelsin.»

İbn Adiy, Abdullah b. Amr'dan rivayet etti ki, hastalığı zamanında Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Bana kardeşimi çağırın.» Ona Ebu Bekir'i çağırdılar. Rasûlullah, ondan yüz çevirdi. Sonra: «Bana kardeşimi çağırın.» dedi. Ona Ömer'i çağırdılar. Ondan da yüz çevirdi. Sonra: «Bana kardeşimi çağırın.» dedi. Osman'ı çağırdılar, ondan yüz çevirdi. Sonra: «Bana kardeşimi çağırın.» dedi. Ona Ebu Talib oğlu Ali'yi çağırdılar. Gelen Ali'yi bir örtü ile örtüp üzerine eğildi. Ali yanından çıktığı zaman kendisine: «Rasûlullah (s.a.v.) sana neler söyledi?» diye sorduklarında şu cevabı verdi: «Bana ilimden bazı bablar öğretti ki, o bablardan her biri kapıya açılır.» Bu, uydurmadır.

İbn Asakir, Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Peygamber (s.a.v.)'in yanında oturmaktaydım. Ona Ali'yi sordular, şöyle buyurdu: «Hikmet, on kısma bölündü. Dokuz kısım Ali'ye, bir kısmı da bütün insanlara verildi.»

Bu münker hatta uydurma bir hadistir. Bunu uydurup ortaya koyan ve böyle bir iftirada bulunan kimseyi Allah kahretsin.

Ebu Ya'lâ, Ebu'l-Bahteri'den rivayet etti ki, Hz. Ali şöyle demiştir:

«Ben, genç yaşta iken Rasûlullah (s.a.v.), beni Yemen'e gönderdi. Kadılık hususunda bilgim yoktu. Elini göğsüme vurup şöyle dedi: «Allah, senin kalbine doğru yolu gösterecek ve lisanına sebat verecektir.» Onun elini göğsüme vurmasından ve benim için böyle dua yapmasından sonra artık iki kişi arasında hüküm verirken hiç şüpheye düşmedim»

Rivayete göre Hz. Ömer, Hz. Ali hakkında şöyle demiş: «Ali, kadılığı en iyi bilenimizdir. Hüküm verme hususunda en bilgili olanımızdır. Übey de Kur'ân'ı en iyi okuyanımızdır.»

Hz. Ömer:«Ebu Hasen'i yani Ali'si bulunmayan bir problemle karşılaşmaktan Allah'a sığınırım.» dermiş.

İmam Ahmed b. Hanbel, Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Kendisine yemin ettiğim Allah hakkı için Ebu Talib oğlu Ali, Rasûlullah (s.a.v.)'la en son konuşan kimse olmuştur. Ona en yakın olan da oydu. Biz, Rasûlullah (s.a.v.)'ı hastalığı esnasında gün be gün ziyaret ederdik. O hep şöyle derdi:«Ali geldi mi?» Ben, Ali'yi bir işi için gönderdiğini sanıyordum. Bilahare Ali geldiğinde Rasûlullah (s.a.v.)'ın onunla görülecek bir işi olduğunu sanarak odadan dışarı çıkıp kapı önünde oturduk. Oturanlar arasında kapıya en yakın olan bendim. Ali, Rasûlullah'ın kulağına eğildi. Aynı günde de Rasûlullah (s.a.v.) vefat etti. Bu durumda Rasûlullah (s.a.v.)'la en son konuşan kişi Ali oldu.»

Ebu Ya'lâ, Cemi b. Umeyr'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Annemle teyzem, Hz. Aişe'nin yanına gidip şöyle dediler.

—Ey mü'minlerin annesi, bize Ali'yi anlat.

—Siz elini Rasûlullah (s.a.v.)'ın vücudunun üzerine koymuş olduğu esnada Rasûlullah(s.a.v.)'ın can verdiği ve onun da elini yüzüne sürdüğü, sonra Rasûlullah'ın defnedileceği yer hususunda ihtilafa düşülünce: «Allah'ın en çok sevdiği yer, Rasûlullah'ın vefat ettiği yerdir» diyen bir adam hakkında bana daha ne soru soruyorsunuz?

— Peki madem böyleydi de ne diye Ali'ye karşı çıktın, onunla savaştın?

— Bu olup bitmiş birşeydir. Onunla savaşmamak için yerküre üzerindeki her şeyi fide olarak vermeyi çok istedim.»

Bu, cidden münker bir rivayettir. Sahih rivayetlerde buna ters dü-

şen ve bunu çürüten ifadeler vardır. Doğrusunu Allah bilir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
«Rasûlullah (s.a.v.)'a şöyle bir soru soruldu:

—Ya Rasûlallah, senin vefatından sonra kimi emir yapalım?

— Eğer Ebu Bekir'i emir yaparsanız, onu dünyada güvenilir ve zahid bir kimse ve ahirete de yönelen bir insan olarak bulursunuz. Eğer Ömer'i emir yaparsanız, onu güçlü ve güvenilir, aynı zamanda Allah yolunda olarak bulursunuz. Eğer Ali'yi emir yaparsanız -ki yapacağınızı sanmıyorum- onu hidayete ermiş, hidayete erdiren ve sizi sırat-ı mustakime yöneltten bir kimse olarak bulursunuz.»

Hakim Ebu Abdillah en-Nisaburî, Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Cin heyetinin geldiği gecede Peygamber (s.a.v.)'le birlikte idik. Peygamber (s.a.v.), derin bir nefes aldı. Kendisine dedim ki:

—Ya Rasûlallah, neyin var senin?

— Bana öleceğim bildirildi.

— Öyleyse yerine bir halife tayin et.

— Kimi tayin edeyim?

— Ebu Bekir'i tayin et.

Ben böyle dedikten sonra sustu. Sonra ara verdi. Tekrar derin bir nefes aldı. Kendisine dedim ki:

— Neyin var senin ya Rasûlallah?

— Ey İbn Mesud, öleceğim bana haber verildi.

— Öyleyse yerine bir halife tayin et.

— Kimi tayin edeyim?

— Ömer'i tayin et.

Ben böyle dedikten sonra sustu. Bir süre geçtikten sonra tekrar derin nefes aldı. Kendisine dedim ki:

— Neyin var senin ya Rasûlallah?

— Ey İbn Mesud, öleceğim bana haber verildi.

— Öyleyse yerine bir halife tayin et.

— Kimi tayin edeyim?

— Ebu Talib oğlu Ali'yi tayin et.

— Nefsim kudret elinde bulunan zata yemin ederim ki, eğer ona itaat ederlerse hepsi topluca Cennet'e gireceklerdir.»

Ebu Ya'lâ, Hz. Ali'den rivayet etti ki, Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurmuştur:

«Allah, Ebu Bekir'e rahmet etsin. O kızını benimle evlendirdi. Beni hicret diyarında götürdü, malını vererek Bilal'i hürriyetine kavuşturdu. Allah, Ömer'e rahmet etsin. O, hakkı -acı da olsa- söyler.

Allah, Osman'a rahmet etsin. Melekler, ondan utanırlar.

Allah, Ali'ye rahmet etsin. Her nereye dönerse hak da onunla bera-

ber döner.»

Ebu Ya'lâ, Ebu Said'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

«Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim:

— Sizden bazıları Kur'ân'ın indirilmesi hususunda savaştığı gibi tevili hususunda da savaşıacaktır.

Ebu Bekir dedi ki:

— Savaşacak olan o kişi ben miyim ya Rasûlallah?

— Hayır.

Ömer dedi ki:

— Savaşacak olan o kişi ben miyim ya Rasûlullah?

— Hayır! Ama o kişi ayakkabıyı diken kişidir.

Hiz. Ali de o esnada Rasûlullah'ın kendisine verdiği ayakkabısını dikmeyeydi.»

Biz bu hadisi, Hiz. Ali'nin Haricilerle yaptığı savaşı anlatırken nakletmiştik. Allah'a hamdolsun.

Yine o kısımlarda naklettiğimiz gibi Hiz. Ali, Zübeyr'e şöyle demişti: «Ey Zübeyr, Rasûlullah (s.a.v.), senin haksız yere benimle savaşacağını sana söylemişti.»

Hiz. Ali'nin, böyle demesi üzerine Cemel savaşında Zübeyr, cephe-den dönmüş ve dönerken de Vadi's-Siba' denen vadide öldürülmüştü.

Hiz. Ali'nin, Cemel ve Sıffin savaşlarındaki sabrî sebatını, şecaat ve kahramanlığı, Nehrevan savaşında da gösterdiği üstün kahramanlıkları ve Haricileri öldüren taraftarlarının faziletine dair nakledilen hadisleri de önceki kısımlarda aktarmıştık.

Ebu Said el-Hudrî ile Ebu Eyyüb el-Ensârî'den de rivayet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.), Hiz. Ali'ye, dinden çıkan Hariciler, zulümkar olan Şamlılar ve ahdi bozan Cemel savaşındaki karşıtları ile savaşmasını emretmiştir. Ancak bu hadis de zayıftır.